MAILÁTH GYÖRGY TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT 2019

DÍJAZOTT DOLGOZATOK

MAILÁTH GYÖRGY
TUDOMÁNYOS PÁLYÁZAT
2019

DÍJAZOTT DOLGOZATOK

1055 BUDAPEST, SZALAY U. 16.
TELEFONSZÁM: +36 1 354 4100

A KIADVÁNYT
AZ ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL SZERKESZTI ÉS ADJA KI.

A KIADÁSÉRT FELELŐS:
DR. SENYEI GYÖRGY

AZ ORSZÁGOS BÍRÓSÁGI HIVATAL ELNÖKE

WWW.BIROSAG.HU

ISBN 978-615-81326-1-9

KÖSZÖNTŐ

Az Országos Bírósági Hivatal 2014-ben hirdette meg először a Mailáth György országbíróról elnevezett pályázatot, hogy a gyakorlatban felmerülő kérdések megvitatásához egy verseny keretei között tudományos színteret biztosítson. A jogtudomány és a joggyakorlat állandó kölcsönhatásban vannak egymással, kiválóan kiegészítik egymást, képviselőik ösztönzőleg hatnak a másik munkájára. A tudományos munkák előmozdítják a széles körű ismereteken alapuló, magas színvonalú ítélkezést, a jogalkalmazásban felmerülő kérdések tudományos igényű kidolgozása hozzájárul a joggyakorlat fejlesztéséhez.

A beérkező pályaművek témái a hazai, a nemzetközi jog, illetve az Európai Unió jogának széles körét ölelik fel, amelyek mellett megjelennek a bíróságok igazgatási feladatainak bemutatását célzó tanulmányok is. A szerzők a választott témákat elméleti oldalról is megalapozottan, de mindig a gyakorlat szempontjait szem előtt tartva mutatják be.

Az utóbbi években egyre nagyobb az érdeklődés a pályázat iránt, külön öröm, hogy a joghallgatók és a bírósági szervezetben dolgozó kollégák is aktívan részt vesznek a bíróságokhoz kapcsolódó tudományos munka és kutatási tevékenység folytatásában. A díjazott pályaműveket az OBH immár ötödik alkalommal e-book formájában is elérhetővé teszi.

Ajánlom e kötetet mindazoknak, akik otthonosan mozognak az igazságszolgáltatás területén, de szeretnének tudományos alaposságú ismeretekkel gazdagodni. De azok is haszonnal forgathatják, akik csak ezután szeretnének a bíróságok munkáját érintő kérdésekben elmélyülni.

Dr. Senyei György

az OBH elnöke

TARTALOMJEGYZÉK

Polgári jogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Tahin Szabolcs
Bírói jog a magyar bíróságokon - avagy az ítélkezési gyakorlatra történő közvetlen hivatkozások a polgári bíróságok határozataiban 7

Császárné dr. Mucsi Brigitta
A gyermek meghallgatásakor érvényesülő gyermekközpontúság a családjogi perek során 41

dr. Baratiné dr. Boda Gréta
A végrehajtási eljárás felfüggesztésének esetei a bírói gyakorlat tükrében a nemperes és a peres eljárásokban, különös tekintettel az adós oldalán figyelembe vehető méltányolható körülményekre 85

Polgári jogi szekció - Joghallgatói tagozat

Csatári Orsolya
Nincs egyenlőbb a törvény előtt egyenlőknél – a „gyengébb" fél védelme a polgári perrendtartásban 130

Frank Máté
Mulasztási ítélettől a bírósági meghagyásig, avagy az alperes perbeli pozíciója az új polgári perrendtartás tükrében 158

Nagy Luca
A gyermektartásdíj megállapításának gyakorlata 195

Büntető jogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Bagossy Mária
A hatályon kívül helyezés megváltozott szabályai. Jogorvoslat a hatályon kívül helyező végzés ellen 245

dr. Tóth Géza
Az idem fogalma az Európai Unió Bíróságának jogértelmezése fényében 297

dr. Csépány Kristóf Gergely
A nyílt forrású adatszerzés keretében az interneten beszerzett bizonyítékok jelentősége és felhasználhatósága a büntetőeljárásban 347

Büntető jogi szekció - Joghallgatói tagozat

Simon Alexa
A bírói meggyőződés és az indokolási kötelezettség szerepe a hatályon kívül helyezés árnyékában 383

Szijártó István
A közös nyomozócsoportok európai jogintézménye hatékonyságának kulcsa Az Europol és az Eurojust szerepe a közös nyomozócsoportokban 417

Munkajogi, közigazgatási és európai jogi szekció - Bírósági tagozat

dr. Vörös Viktor
A „sharing economy" jelensége, és annak munkajogi vetületű problémái, kitekintéssel Magyarországra és az Európai Unióra 458

dr. Dánielné dr. Kiss Ildikó
Változások a közszolgálati perekben az önálló közigazgatási perrendtartás alapján 495

Munkajogi, közigazgatási és európai jogi szekció - Joghallgatói tagozat

Herdon István
A joggal való visszaélés a munkaügyi bíróságok ítélkezési gyakorlatában 547

Fazekas Cintia
A fellebbezés és a bírósági felülvizsgálat fejlődése, valamint egymáshoz való viszonyuknak változása 1957-től napjainkig 601

Bírósági igazgatási szekció - Bírósági tagozat

dr. Bertaldó András
Quo vadis, nyitott bíróság program? 635

dr. Richter-Kobza Anna
Elérhető, megérthető, avagy a bíróságok megjelenése a közösségi médiában . 686

dr. Boda Zoltán
Szervezeti karrierstratégia és élménymunka mint a teljesítménymenedzsment 21. századi eszközei 722

Különdíj:

dr. Majorosné dr. Köck Ildikó
A kollúziótól a megállapodásig 780

Bírósági igazgatási szekció - Joghallgatói tagozat

Schlachta Boglárka Lilla
Adalékok a bírói hivatás történetéhez 817

POLGÁRI JOGI SZEKCIÓ
BÍRÓSÁGI TAGOZAT

DR. TAHIN SZABOLCS

BÍRÓI JOG A MAGYAR BÍRÓSÁGOKON - AVAGY AZ ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLATRA TÖRTÉNŐ KÖZVETLEN HIVATKOZÁSOK A POLGÁRI BÍRÓSÁGOK HATÁROZATAIBAN

1. ELŐSZÓ

A magyar terminológiai hagyományban használt bírói jog kifejezés félrevezető lehet. E fogalom használatának egyik hozadéka, hogy a hatalmi ágak elválasztásáról szóló alkotmányjogi vitát provokál, mert azt sugallja, mintha a törvényhozó hatalom helyett (mellett) a bíróság is jogot alkotna. A jelentéstartalom bizonytalanságait jól mutatja, hogy az Alkotmánybíróság a jelenséget hol intern normának, hol quasi normaalkotó tevékenységnek, hol „bírói jogalkotásnak" nevezete, míg más helyen a szerzők bírói szokásjogról, precedensjogról, vagy egyfajta kvázi jogforrásról beszélnek. Valamennyi kifejezés eredője az az előfeltevés, hogy jóllehet nem jogalkotásról van szó, de ahhoz mégis valami hasonlatos tevékenységről. Úgy tűnik tehát, mintha a bírói jog terminusa a kontinentális jogrendben kevésbé lenne alkalmas arra, hogy a jelenség lényegét megragadja.

Nem vitás, hogy az angol judgemade law kifejezés tényleg bírói jogot jelent, hiszen az angolszász jogforrásrendszerben a precedensjog valóban bíró-alkotta jog, a bíróságok pedig közvetlenül a case law-ra alapíthatják a döntéseiket. Ezzel szemben a kontinentális jogrendszerben a jogalkotás a törvényhozó monopóliuma maradt és a római jogban kimondott praetor ius facere non potest maximája az irányadó. Ahogy azt Ződi Zsolt egy tanulmányában tömören megfogalmazta: a kontinentális jogrendben a bírónak „[a] jogszabályokat legfeljebb értelmezni lehet, de félretolni sosem." A bíró tehát soha nem oldhatja el magát a jogszabály szövegétől, mert ezzel már ő maga alkotna jogot.

Mindezek ellenére a bírói jog problematikája a kontinentális jogrendszerekben sem kerülhető meg. A fogalom azonban nem a bírói jogalkotására, hanem a bírói jogértelmezésre tereli a figyelmet. A politikai törvényhozás jogi normái ugyanis a bírói jogalkalmazáson keresztül, a bírói hatalom által értelmezett formában válnak a jog részévé. Ezért helyesebb lenne bírói jog helyett ítélkezési gyakorlatról, vagy - még inkább - értelmezési gyakorlatról beszélni.

A huszadik század második felében a társadalomtudományokban egyre inkább előtérbe került a értelmezés valóságra gyakorolt hatásának vizsgálata. Hangsúlyozni kezdték, hogy a társadalmi jelenségek létmódjához szorosan hozzátartozik annak konstruktív értelmezése, e jelenségek azáltal artikulálódnak és azáltal veszik fel az alkatukat, hogy valamely megértési szituációba kerülnek.

Ezért bármilyen jelenségről is legyen szó, a létezésének feltétele maga az értelmezés lesz. Hans Georg Gadamer univerzális hermeneutikája azzal az igénnyel lépett fel, hogy e konstruktív megértő folyamatot a megértés és a gondolkodás alapmodelljévé tegye. Az ennek nyomdokaiból induló jogi hermeneutika tanait a hazai jogbölcseletbe Peschka Vilmos vezette be, aki a megértés konstruktív hatását már a jogszabályok értelmezése kapcsán is hangsúlyozta. „A jogszabályok, amelyekkel a jogalkalmazó munkálkodik, nem objektumok, hanem csak nyersanyag, amelyből a jogot ki kell dolgozni, a megértendő egyáltalán csak a megértési folyamatban állítódik elő, a megértő és a megértendő a hermeneutikus szituációban integrál." - írta az Appendix "A jog sajátosságához" című tanulmányában. E megállapítások lényegében arra mutattak rá, hogy a törvényhozó által kihirdetett jogi szövegek a valós jog részévé azáltal és olyan formában válnak, ahogy azokat a bíróságok a jogalkalmazás során értelmezik. Másképpen szólva: a jogi normák a bíróság értelmező tevékenysége folytán kelnek életre, ezáltal képződnek meg.

Van, hogy ez az értelmező tevékenység egyáltalán nem, vagy kevésbé látszik, mert a jogszöveg különösebb értelmezésre nem szorul, de van amikor a jogértelmezés már-már jogalkotásnak tűnik. Egy korábban készült statisztikai felmérés szerint az első és a harmadik legtöbbet idézett elvi bírósági határozat az EBH2004.624. és EBH2000.302. számú határozat volt. Mindkét elvi döntés személyiségi jogi perben született, ami egyáltalán nem véletlen. A Ptk. ilyen tárgyú rendelkezései ugyanis olyannyira szűkszavúak, hogy annak tartalmát a bírói jogértelmezésnek kell kitöltenie. E normák ugyanis önmagukban nem jelentenek semmit (vagy épp ellenkezőleg: bármit jelenthetnek), ezért azok konkrét tartalmát a megértési folyamatban kell előállítani. Ilyen esetekben a bírói jog létezése kifejezetten látszik, és a bírói jogra való közvetlen hivatkozás nélkül magalapozott döntés nem is hozható. Ha ugyanis az elsőfokú bíróság eltér a bírói jog által meghatározott értelmezési kánontól, jó eséllyel számíthat arra, hogy a jogorvoslati bíróság a döntését meg fogja változtatni.

A bírói jog különös jelensége tehát az, hogy nem a jogi norma szövege önmagában, hanem a bírói jogértelmezés vesz fel normatív jelleget. Ez a jellegzetesség időnként határozottan látszik a döntések szóhasználatából is. A BH1999.211. számú döntésével a Legfelsőbb Bíróság több korábbi eseti döntésére visszautalva változtatta meg a jogerős ítéletet. E döntését a „[j]ogerős ítélet anyagi jogi szabályok téves alkalmazása miatti jogszabálysértő jellegére" alapozta. Vagyis a korábbi eseti döntéseket nem követő ítéletet nem egyszerűen precedens sértőnek, hanem jogszabálysértőnek tekintette.

Ezek a példák azt mutatják, hogy a jogalkotás és a bírói jogértelmezés határvonalai erősen relativizálódtak. E megállapításommal azonban azt állítanám, mintha a két jelenség között valamiféle határvonal húzódna. Hogy egyfelől van az írott jog és ezzel szemben (contra legem) vagy emellett (preater legem) létezhet a bírói jog.

Úgy vélem éppen ez az elgondolás ad helytelen keretet a bírói jog valódi helyének kijelöléséhez. Ugyanis nem két külön jelenséggel van dolgunk, hanem egyetlen dologról: az „élő jogról". Azt állítom, hogy a jog valóságát kizárólag a bírói jogértelmezésen keresztül ismerjük fel, vagyis a jog nem a kihirdetett jogszöveggel azonos, hanem azzal az értelemmel, amilyen értelmet a bírói jog annak tulajdonít.

Paul Ricoeur szellemes aforizmája szerint az irodalomolvasás olyan piknik, ahova a szerző hozza a szavakat és az olvasó a jelentést. Az irodalomolvasásnak főként esztétikai és nyelvi tétje van, ami a szöveg „lezserebb" olvasatait is eltűri. Ehhez képest a jog értelmezéséhez a szavakat a jogalkotó azért hozza, hogy a szándékolt jogalkotói célja megvalósuljon. Ezért a bírónak a jogértelmezés során minden esetben alá kell rendelnie magát a jogszabályi szöveg uralmi igényeinek, az értelmezést e normatív funkcióhoz kell hozzárendelni. Szó sincs tehát arról, amit a szabadjogi iskolák vallottak, ellenkezőleg: ebben a megértési szituációban a bíró a jogszövegektől soha nem oldhatja el magát. A bírói jogértelmezés során képződő élő jog nem a szabadosságról szól, hanem pontosan arról, amit az Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdése fogalmaz meg: „[a] bírák függetlenek, és csak a törvénynek vannak alárendelve, ítélkezési tevékenységükben nem utasíthatók."

A dolgozatom szövegei az Alaptörvény e rendelkezése szerinti szabad-függelmi viszonyról szólnak. Azt a területet járják be, amely a jogszabályok uralmi helyzete és a bíróság függetlenségét biztosító önálló értelmezési jog metszéspontjában jön létre. Másképpen szólva: azt az önálló értelmezési tartományt írják le, ahol a bíróságok „bírói joga" alkotmányos keretek között megképződhet.

Ludwig Wittgenstein nyelvfilozófus javaslata szerint a nyelvből olykor ki kell vonni egy-egy kifejezést, beadni, hogy kitisztítsák, hogy azután újra visszakerüljön a forgalomba. Magam is arra teszek kísérletet, hogy leírjam, vajon a mai hazai jogrendszerben a bírói jog kifejezés milyen értelemmel kerül forgalomba, hol húzódnak a jelentésének határai, miért érdemes a bírói jog védelmére kelni, a bírói jognak milyen haszna van, és végül, a bírói jog elismerése milyen feladatok elé állíthat minket. A dolgozat szövegei nem minden esetben dogmatikai igénnyel íródtak, helyenként lazább szövedéket mutatnak. Ennyiben a bírói jog alkatára is hasonlítanak. A bírói jognak is vannak erőteljesebb és puhább szövedékű részei. Megjelenési formái változatosak, a testületi állásfoglalásoktól az angolszász precedensekhez közelítő kúriai jogegységi határozatokig terjedően széles spektrumon helyezkednek el.

Kelt, 2019. szeptember 25.

2. A BÍRÓI JOG RÖVID JOGBÖLCSELETI TÖRTÉNETE. AZ ÉLŐ JOG DOKTRÍNÁJA ÉS AZ AÉRTELMEZÉSI TARTOMÁNY.

Az egyes jogtörténeti korszakok jogforrási rendszerei különböző státuszt adtak a bírói jognak. A múlt század első felében uralkodó jogpozitivista szemlélet a jog zártságát hangsúlyozta, azt minden hézagtól mentes szövegkorpusznak képzelte el. Azt vallották, hogy a jog tisztán, önmagában áll, így ahhoz nincs is mit hozzátenni. E szemléletet képviselete Somló Bódog és tanítványa, Moór Gyula is. Szerintük: amit a jogalkotó nem szabályozott, az nem is tartozik a jog területére, az ilyen a joghézag a kitöltése legfeljebb jogalkotói feladat lehet, de semmiképp sem bírói.[1] A bírák és a jogértelmezés aktív szerepének hiányát a pozitivista jogelméletek tehát tisztán kimondták.

E szemlélet sokáig igen erőteljesen uralkodott a jogtudományi diskurzusban. Ezt jól mutatja Moór Gyula és a jogot szociológiai aspektusból megközelítő Horváth Barna vitája. Horváth Barna – a mai szemmel azt mondhatjuk, hogy a korát megelőzve – a bírói jognak igen jelentős szerepet tulajdonított a jogrendben. Szerinte „[a] törvényhozás csupán a jogképződés irányába vivő azon fejlődés kezdetét jelenti, amely csak az alkalmazással zárul le. (…) [a] jog azon szervezetek aktusaival jellemezhető, amelyek által realizálódik”[2] Ezt röviden „szinoptikus” („együttlátó”) szemléletnek nevezte, ezzel hangsúlyozta, hogy a jog valóságát nemcsak a szövegjog, hanem az azt realizáló eljárás együttese adja. Moór Gyula az egykori tanítványát, Horváthot nemtelen hangnemben szorította ki a tudományos közbeszédből: szemléletét – parodikusan - „panoptikusnak”, „„anglománnak” bélyegezte, és azzal vádolta, hogy elbagatellizálja a jogot. E vita a mintázata is jól mutatja, hogy a jogpozitivisták a jogot kizárólag a szövegjoggal azonosították, ami azonban ezen kívül esett, nem sorolták hozzá a jog valóságához.

A korszakot felváltó szocialista jogtudomány sem vélekedett másként a bírói jogról. A kezdeti időszakban, főként ideológiai okokból, mindenfajta bírói jogot tilalmazott. E jogforrás ugyanis direkt módon kevésbé volt irányítható és nagyobb önállóságot biztosított a jogalkalmazónak.[3] Ez a szemlélet az enyhülés időszakában sem változott, a hetvenes évek hazai jogtudománya is elutasította a bírói jogot, de legalábbis minimálisra kívánta redukálni.[4]

---

1 MOÓR Gyula, *Jogfilozófia*, Püski Kiadó, Budapest, 1994, 214-215.o.

2 HORVÁTH Barna, *Jogszociológia*, Osiris Kiadó, 1995, 19., 339.o.

3 HORVÁTH Attila, A szocialista állam- és jogtudomány, *A jog tudománya. Tudománytörténeti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal.* (szerk. Jakab András-Menyhárd Attila) HVG Orac, Budapest, 2015, 562.o.

4 PESCHKA Vilmos, A törvény és a bírói jog, *A modern jogfilozófia alapproblémái*, Gondolat, 1972, 262, 286, 302.o.

A jogszemlélet lassú átrendeződését jelezte, hogy a hetvenes években a bírói jogot még elutasító Peschka Vilmos a nyolcvanas és kilencvenes évekre már a jog hermeneutikai fordulatára és a bírói jogértelmezés jelentőségére hívta fel a figyelmet. Kiemelte, hogy „[a] jogi hermeneutika nóvuma (…) abban áll, hogy (…) a jogi normát nem a jogszabály alkotójának aspektusából vizsgálja, hanem a jelen, a megértő és alkalmazó nézőpontjából." Ezért nem is lehet vitás, hogy a „[j]ogalkalmazói megértés és értelmezés hozzátartozik a jogi norma létéhez."[5] Később ugyanő ismertette meg a hazai jogtudománnyal a német Fikentscher esetnorma-tanát is. Fikentscher szerint a valós jog nem a pozitív jog, hanem a bírói úton továbbképződő jog, azaz a bírói határozatokban testet öltő esetnormák összessége. Így „[a]z, ami végül is köt, csak az esetnorma."[6]

Ugyancsak a kilencvenes évekre Pokol Béla dolgozott ki egy olyan egységes jogelméletet, amelyben a bírói jog szintén kitüntetett szerepet kapott. Elméletének kimondott célja a hazai jogászság gondolkodását öntudatlan módon is meghatározó szocialista-jogpozitivista szemlélet meghaladása volt. E szemlélet mögött az a reflektálatlanul hagyott néma tudás húzódott meg, ami szerint a jog kizárólag az arra illetékes állami szerv megfelelő formában létrehozott jogi normáinak szövegével lenne azonos. Pokol szerint a politikai jogalkotó (törvényhozó) által létrehozott szövegjog azonban a jognak csupán az egyik rétege, emellett húzódik a bírói jog, a jogdogmatikai rend és ezek fölé magasodik az alapjogok rétege. Az érvényes jog e rétegek együtteseként írható le, azok egymásra vetülésének eredményeképpen konkretizálódik.[7] A valós jog az egyes rétegek érintkezési pontjaiban képződik meg és ennek a hálónak az egyik metszéspontja az, ahol a bírói jogértelmezés találkozik a szövegjoggal.

A kortárs jogirodalom mérsékeltebb álláspontját képviselő Jakab András a magyar jogrend jogforrásainak leírásakor a bírói jogot bírói szokásjogként tárgyalja. Szerinte a bírói jog „jogként követett értelmezési gyakorlat", amit a bíróságok a jogalkalmazás során figyelembe is vesznek, ezért az valójában jogként funkcionál. Ami e szemléletből kiemelendő, hogy hangsúlyozza: a bírói szokásjog Magyarországon nem szabályozó, hanem értelmező jellegű, ami azonban kötelező

---

5 PESCHKA Vilmos, A jog mint a hermeneutika modellje, *Appendix "A jog sajátosságához",* KJK, 1992, 145, 151.o.

6 PESCHKA Vilmos, Az esetnorma, avagy a jogszabály és a jogeset kapcsolatának problémája, *Állam- és Jogtudomány,* 1985/2., 241, 246.o.

7 POKOL Béla, *A jog elmélete*, Rejtjel Kiadó, 2001. Továbbá: Pokol Béla, *Jogbölcseleti vizsgálódások*, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994, 76-78.o.

jogértelmezés, így formailag ugyan nem, de tartalmilag valójában jogalkotásról van szó.[8]

A hazai jogi gondolkodásban fordulatot hozó jogirodalmi munkák mindegyike arra hívta fel a figyelmet, hogy a bírói jog a magyar jogrendnek is jelentős, megkerülhetetlen rétege. A kilencvenes évek hazai joggyakorlata pedig mintha igazolni kívánta volna a fenti jogszemléleti változásokat.

Az Alkotmánybíróság nem sokkal a felállítását követően, már az 57/1991 (XI.8.) AB határozatában kimondta, hogy „[a]z alkotmányossági vizsgálatnak abból a tényből kell kiindulnia, hogy a jogszabály tartalma és értelme az, amit annak az állandó és egységes jogalkalmazási gyakorlat tulajdonít." Ezért „»élő jog« alatt a jogszabályt értelmezett és alkalmazott tartalmával együttesen kell érteni."[9] A testület által kimunkált élő jog doktrína tehát már erőteljesen magán viselte annak a hermeneutikai fordulatnak a jegyeit, amely a jogot a jogszöveghez elválaszthatatlanul kötődő értelmezési gyakorlattal azonosítja.

Az Alkotmánybíróság a doktrínát a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.) 44. § (1) bekezdés második fordulatának normakontrollja kapcsán dolgozta ki. Az akkor megsemmisített jogszöveg szerint a teljesen cselekvőképtelen jogosult helyett az apaság vélelmének megdöntése iránti pert a törvényes képviselő (eseti gondnok) is megindíthatta. A rendelkezésnek a „teljesen cselekvőképtelen" fordulata vetett fel alkotmányossági aggályokat. Az Alkotmánybíróság a panasz elbírálása előtt elsődlegesen a Csjt. 44. § (1) bekezdéséhez tapadó bírói jogot tisztázta. Meghallgatta a Legfelsőbb Bíróság elnökét, aki megerősítette, hogy az ítélkezési gyakorlat a teljesen cselekvőképtelen jogosult alatt nemcsak a nagykorú cselekvőképtelen személyt értette, hanem a *kiskorút* is.[10] Az Alkotmánybíróság az alkotmánysértő normatartalmat abban látta, hogy ilyen jogértelmezés mellett lehetőség nyílik a gyámhatóság által kirendelt eseti gondnok korlátlan perindítására már az érintett kiskorúságának idején is. Ez azonban a kiskorú gyermeket később, nagykorúvá válása esetére megfosztja attól a legszemélyesebb jogától, hogy pert indítson és az önazonossága kérdésében maga döntsön. Mindezt súlyosította, hogy a kiskorú gyermek sorsát érintő ítéletet perújítással

---

[8] JAKAB András, *A magyar jogrendszer szerkezete (PhD értekezés)*, (letöltve: 2019.09.13.), 165.o. A szerző szemlélete láthatóan azonos Szladits szemléletével. Szladits Károly, *A magyar magánjog I.*, Budapest, 1941, Grill Könyvkiadó, 127-130.o.

[9] 57/1991 (XI.8.) AB határozat IV. 1.1 pontja.

[10] A Legfelsőbb Bíróság által hivatkozott esetnorma a P. törv. 22.703/1956 számú határozata volt. Vö: 57/1991 (XI.8.) AB határozat III. pontja. Eszerint ez az értelmezés adja a jogalkalmazásban elfogadott, töretlen, általánosan alkalmazott normatartalmat, sőt a sérelmezett rendelkezésnek jogtudomány is ilyen értelmezést tulajdonított.

sem lehetett megtámadni, mert ezt a régi Pp. 293. § (2) bekezdése kizárta. Ezért a rendelkezést 1992. március 31. hatállyal megsemmisítette.

Az Alkotmánybíróság döntésének szemléletbeli fordulata az volt, hogy a normaszöveg tartalmát annak bírói értelmezésével azonosította. Kifejtette, hogy „[a]mennyiben valamely jogszabály több lehetséges értelme közül a jogalkalmazási gyakorlatban csak egyféle tartalommal realizálódik, akkor ez a normatartalom szolgálhat az alkotmányossági vizsgálat alapjául is.", „[h]a pedig ez a Legfelsőbb Bíróság iránymutató döntésén alapszik, (…) a joggyakorlatban kialakult, egységes értelmezésből kell kiindulni", így „[c]sak ez a normatartalom szolgálhat az alkotmányossági vizsgálat alapjául is."[11] Valójában tehát az történt, hogy az Alkotmánybíróság a Csjt 44. § (1) bekezdésének „teljesen cselekvőképtelen" fordulata objektív szövegértelmével nem foglakozott, ehelyett a rárakódó bírói jogértelmezésből indult ki. Azaz: elfogadta azt a tényt, hogy a jogszabály értelme nem önmagában áll, hanem azt a bírói jogértelmezés „alkotta meg".

E szemléletbeli újítást a határozathoz fűzött különvélemény eltérő érvelése még inkább láthatóvá teszi. A kirajzolódó különbségek mintha a Pokol Béla által hangsúlyozott régi és új szemlélet közötti ellentétet tematizálták volna. Szemben a többségi véleménnyel Kilényi Géza alkotmánybíró – Pokol terminológiájával szólva – a jogot teljességgel a szövegjoggal azonosította. Szerinte „[a] jogszabály a jogalkotásra felhatalmazott szervek megfelelő formában kinyilvánított és kihirdetett akarata, nem pedig a jogalkalmazó szerveknek a jogalkalmazási gyakorlatban testet öltő gyakorlata. A jog a Magyar Közlönyben kihirdetett szöveg, nem pedig annak a jogalkalmazási gyakorlat által korrigált és ezáltal eltorzított változata. Az ettől eltérő értelmezés törvényrontó és törvénymódosító szokásjog létjogosultságának elismerését jelenti."[12] Hozzátette, hogy az élő jog doktrínája összeegyeztethetetlen országunk jogával és a jogállamisággal, az inkább az angolszász jogrendet jellemzi.

Annak a megválaszolásához, hogy adott esetben az élő jog doktrína elismerése miért volt hatékonyabb eszköze az alapjogi sérelem orvoslásának, mint az különvélemény szerint „szövegjog doktrína", a kérdést fordítva kell feltennünk. Ha ugyanis az Alkotmánybíróság a rendelkezést nem semmisíti meg, a Csjt. 44. § (1) bekezdésére rakódó élő jog további alapjogi sérelmeket okozott volna. Éppen azért, mert ennek a rendelkezésnek az értelmét a bírói jog alkotta meg, így a normatartalom azzal szervesen összefonódott.

---

[11] 57/1991 (XI.8.) AB határozat, IV. 1.3. pontja.

[12] 57/1991 (XI.8.) AB határozat, dr. Kilényi Géza alkotmánybíró különvéleményének *c)* pontja.

Különös egybeesésnek tűnik, de ugyanezt a határhelyzeti dilemmát mutatják Peschka Vilmos ugyanekkor megjelent esszéjének a kérdésfeltevései is. A szerző ugyanabból a határhelyzeti bizonytalanságból szólal meg, mint az Alkotmánybíróság határozata. Egyfelől a jogi normát, azaz a szövegjogot, mint „önálló objektivációt" meg kívánja védeni attól, hogy az a jogértelmezésben feloldódjon. Másfelől elismeri, hogy „a jogszabály minden értelmezése, amely valamilyen konkrét, egyedi jogi objektivációban (pl. bírói ítéletben) ölt testet, individuális jogi érvényességében a jog világának részévé válik", a jogi norma értelmezése pedig „nem pusztán reprodukáló, hanem egyben alkotó viszonyulás is."[13] Előbbi megállapításával Kilényi Géza különvéleményhez csatlakozik, míg utóbbi megállapításai az Alkotmánybíróság többségi álláspontjához közelítik az érvelését. Peschka végül a dilemmát azzal oldja fel, hogy - feltéve de nem megengedve -, a *jogot* ne úgy képzeljük el, mint a jogpozitivizmus, vagyis jognak „ne csak a jogi normák összességét tekintsük," hanem valamennyi jogi objektivációt.[14] Így arra a végső következtetésre jut, hogy a jog nemcsak a a társadalmi viszonyokat általános jogi érvényességgel kifejező jogi normákból, hanem a konkrét, egyedi jogviszonyokat átfogó jogi objektivációkból is áll. Márpedig az utóbbiba beletartoznak az egyedi bírói döntések is. Ebben a gondolati keretben Peschka már a derogatórius bírói szokásjog létezését is elismerte, bár azt a jogszabály tudatos félreértésének nevezi.

Úgy tűnik, hogy az élő jog doktrínájának későbbi alkotmánybírósági gyakorlata az utóbbi elképzeléseket igazolta. A testület a doktrínát a bírói jog szélesebb körű elismerésének irányába gazdagította, olyannyira, hogy a *contra legem* jogértelmezés lehetőségét pedig kifejezetten elismerte. Egy határozatában kifejtette, hogy az élő jog nem más, mint „[a]z egységes bírói gyakorlat normává szilárdult változata". Eszerint az élő jog a bírói/ítélkezési gyakorlattal azonos, ami a rendes bíróságok önálló jogszabály-értelmezésén alapul. Kiemelte, hogy ez olyan önálló tevékenység, amely alkotmányos védelem alatt áll, mert a „[f]olyamatos és rendszerképző törvényértelmezés és jogalkalmazás" biztosítja a másik két hatalmi ágtól való függetlenséget.[15] E jogértelmezés pedig mindaddig alkotmányos, amíg a „[j]ogszabályok értelmezésén alapul."

Az Alkotmánybíróság szerint az önálló jogértelmezés során az is természetes, hogy a jogszabályok tartalma az esetekhez igazodóan szűkítő, vagy bővítő értelmezést kap.[16]Az Alkotmánybíróság erre a keretre visszatérően alkalmazza az „értelmezési tartomány" terminust. Ezt, a rendes bíróságok számára fenntartott önálló

---

[13] PESCHKA, *im.* [1992], 165., 170.o.

[14] PESCHKA, *im*. [1992], 169.o.

[15] 42/2005 (XI.14.) AB határozat III. 2.3. pontja, 38/1993 (VI. 11) AB határozat

[16] 42/2004 (XI.9.) AB határozat IV. 1.2. pontja.

mozgástartományt – a saját pozíciójának megjelölésével - számtalanszor meg is erősítette. Több határozatában kifejtette: nem tekinti feladatának, hogy a rendes bíróságok „szuperbíróságává" váljék. Eszerint még akkor sem avatkozik be a bíróságok önálló jogértelmezésébe, ha a jogértelmezés *contra legem* jogértelmezés, csak akkor, ha az egyúttal *contra constitutionem,* azaz alaptörvény-ellenes jogértelmezéssé válik.[17] Az Alkotmánybírósági határozatokból tehát az olvasható ki, hogy a bírói jog ebben a megengedett értelmezési tartományban képződik meg, vagyis az élő jog valójában azonossá válik ezzel az értelmezési tartománnyal.[18]

A magyar jogrendben a bírói jog önálló helytalálása tehát nehezen vitatható, azt nemcsak a jogelméleti szövegek írták le, de az Alkotmánybíróság jogi érvelései is alátámasztották. Felvetődik a kérdés, hogy a bírói jog megengedése vajon miért jár több haszonnal, mint a bírói jog teljes kisatírozása a jogrendből. Kétségtelen, hogy a jog kiszámíthatóságának legfőbb biztosítékai lehetnek a „néma bírák", akiknek nem feladatuk a jogértelmezés, csak a mechanikus jogalkalmazás. A túlzott jogszabályi hűség azonban indokolatlanul formalistává, rigiddé tenné a jogalkalmazást. Egy jogrendben a jogbiztonság mellett éppoly fontos érték lehet a jog rugalmassága is. Azt a szocialista jogirodalom sem tagadta, hogy egyetlen érv biztosan felhozható a bírói jog megengedése mellett: „a bírói jog és jogalkotás rendkívüli hajlékonysága, fluiditása, és az, hogy a bírói jog rendkívül jól tudja követni a társadalmi viszonyok változásait."[19] A bírói jog mozgékonyságát, alkalmazkodó képességét adja az a tulajdonsága is, hogy csak addig áll fenn és addig tarja fenn quasi normatív jellegét, amíg azt a bíróságok helyesnek és követendőnek tartják.[20] Az Alkotmánybíróság által kidolgozott élő jog doktrína tehát ezért lehet elvi jelentőségű.

Azt azonban látni kell, hogy a bírói jog szabadabb mozgástartományának elismeréséhez nagyban hozzájárult a valódi alkotmányjogi panasz bevezetése. Erre mutatott rá dr. Kiss László alkománybíró, amikor kifejtette: „[m]ára már a kontinentális jogrendszerekben sem az a kérdés, hogy a rendesbíróságok végeznek-e normaalkotást, hanem az, hogy az ítélkezés során történő normaalkotásuknak milyen korlátai vannak - különös tekintettel az alkotmánybírósági felülvizsgálat lehetőségére."[21] Valójában az absztrakt normakontroll keretében hozott 57/1991 (XI.8.) AB határozat is – burkoltan -

---

[17] 3280/2017 (XI.2.) AB határozat, Indokolás [38], IV/557/2018. AB határozat [28].

[18] 17/2019 (V. 30.) AB határozat [34] [107]

[19] PESCHKA, *im.* [1972], 302.o.

[20] OROSZ Árpád, Az egyedi ügyekhez igazodás magyar gyakorlata a polgári ügyszakban, *Jogesetek magyarázata*, 2012/3., 3.o.

[21] 2/2016 (II.8) AB határozat [60] dr. Kiss László alkotmánybíró különvéleménye.

alkotmányjogi panasznak felelt meg. Ekkor az Alkotmánybíróságnak nem volt arra eszköze, hogy a bíróság egyedi határozatát azért semmisítse meg, mert az adott ügyben a bíróság jogértelmezése alaptörvény-ellenes volt, ezért csak a jogszabály megsemmisítését választhatta megoldásként. Az azóta bevezetett alkotmányjogi panasz azonban még inkább megerősítette az élő jog doktrínáját. Ezen indítványok elbírálásakor az Alkotmánybíróság ugyanis nem tesz mást, mint az adott döntésben megnyilvánuló élő jogot bírálja felül. Ha pedig a rendes bíróság által hozott döntésben kifejtett jogértelmezést alaptörvény-sértőnek tartja, ezt az értelmezést *erga omnes* hatállyal tiltja meg, azaz: „kiűzi" az élő jogból.[22]

3. A BÍRÓ „SZERSZÁMOSLÁDÁJA". A BÍRÓI JOG TARTOMÁNYA ÉS NORMATÍV EREJE. MEGÉLÉNKÜLÉSE AZ ÚJ PP. KAPCSÁN.

Jogállami hagyományaink a montesquieu-i felfogásból nőttek ki. A hatalommegosztás e korai elméletében a bírákra mechanikus szerep hárult: ebben látták annak a biztosítékát, hogy a bírói önkény elkerülhető legyen. A bíró csupán „a törvény szája" volt, aki a törvényszöveget kimondta, de nem értelmezte. E szemlélet a jogértelmezésnek nem biztosított önálló mozgástartományt.

A mai modern jogállamban a bíróságok önálló értelmezési joga alkotmányos védelem alatt áll. Az előző fejezetben láthattuk, hogy a bírói jog éppen ebben a védett tartományban képződik meg. Az alábbiakban amellett érvelek, hogy a bírói jog mibenlétének megismeréséhez azoknak az értelmezési stratégiáknak a megmutatása is nélkülözhetetlen, amelyek e tartomány határvonalait kirajzolják. Az ugyanis, hogy valamely jogrend vagy jogág a bíró „szerszámosládájába" milyen értelmezési eszközöket enged be, egyúttal meghatározza a bírói jog tartományát is.

Az ilyesfajta nézőpontot a társadalomtudományokban metadiszkurzív nézőpontnak hívják. A *meta-* előtag arra az újszerű, felsőbb nézőpontra utal, amellyel a kutatók nem pusztán a társadalmi jelenségnek leírására törekednek, hanem arra is rákérdeznek, hogy mik azok az értelemkonstituáló eljárások, stratégiák, amelyek az e jelenségekről szóló tudásunkat kialakítják. E metadiszkurzív szemlélet alkalmazása számunkra azért lehet termékeny, mert tudatosítjuk, hogy melyek azok a jogilag megengedett jogértelmezési módszerek, amelyeket a rendes bíróságok alkalmazhatnak. Ezzel egyfelől az értelmezési tartomány szélső pontjait felismerhetjük, így nem lépünk át a jogszabály szövegétől elszakadó bírói önkény területére, másfelől az eszközkészlet

[22] CHRONOWSKI Nóra, Az alkotmánykonform értelmezés és az Alaptörvény, *Közjogi szemle*, 2017/4., 10.

ismeretében kiválaszthatjuk azt az értelmezési eszközt, amely a leghelyesebb döntésre vezet.

Érdekes, hogy ilyesfajta érvelést az Alkotmánybíróság is alkalmazott, amikor a jogágon belül megengedett interpretációs módszerek és meg nem engedett bírói jogalkotás összefüggésére mutatott rá. Eszerint: „[a]bban az esetben, ha a teleologikus értelmezést az adott jogág normáinak értelmezése során elfogadott egyetlen más interpretációs módszerrel sem lehet igazolni, úgy a jogalkalmazói döntés szinte szükségképpen átveszi a jogalkotó jogkörét." Ugyanezt az álláspontot közvetíti a 19/2017 (VII. 18) AB határozat is, amely szerint valamely jogértelmezés akkor lép át a jogalkotás területére, ha ahhoz „[az] adott jogág normáinak értelmezése során elfogadott interpretációs módszer egyike útján sem lehet eljutni"[23]

A szöveghű jogértelmezéshez való végletes ragaszkodás értelmezési módszerei a pozitivista és a szocialista jogfelfogás jellemzői voltak. Ezek az értelmezési kánonok a bíróságok számára szűkebb értelmezési tartományt biztosítottak. A jogirodalom szerint a magyar bíróságok gyakorlata, érvelési habitusa, retorikai eszközkészlete, nyelvezete ma is inkább ehhez a hagyományhoz kötődik. Ezt az a másfél évtizede született kutatási eredmény is alátámasztja, ami Pokol Béla nevéhez kapcsolódik. Pokol a '70-es, '80-as és '90-es évekből 200-200-200, összesen 600 Legfelsőbb Bírósági határozatot vizsgált át. Arra a következtetésre jutott, hogy „[a] magyar bírói jogértelmezés alapvetően szöveghűséggel jellemezhető, és a törvényszövegtől a kisebb fokú elszakadást csak a jogdogmatikai fogalmak értelmezésbe vonásával hajtják végre, de ennél komolyabb fellazító jogértelmezést jelentő alapjogi, vagy általános jogelvi értelmezést nem jellemző a hazai bírákra. (..) Bár nem vitás, hogy a '70-es évek kifejezetten szövegpozitivista jogértelmezéshez képest az utóbbi években a szabadabb jogértelmezés felé mentek el bíráink, (...) ez azonban egyáltalán nem kérdőjelezte meg alapjaiban a hazai bíróságok jogértelmezésénél a törvényszöveghez kötöttséget."[24] Más szerzők ezzel a kötődéssel magyarázzák azt a pejoratív közmeggyőződést, hogy a bíróságok inkább jogszolgáltatást és nem igazságszolgáltatást végeznek.[25]

Ezen a hagyományos érvelési habituson kívánt változtatni az Alaptörvény bíróságok fejezetének 28. cikke. Eszerint „[a] bíróságok a jogalkalmazás során a jogszabályok szövegét elsősorban azok céljával és az Alaptörvénnyel összhangban értelmezik. Az jogszabályok céljának megállapítása során elsősorban a jogszabály preambulumát, illetve a jogszabály megalkotására vagy módosítására irányuló

[23] 19/2017 (VII. 18) AB határozat [25] [51]

[24] POKOL Béla, *im.* [2001], 284.o.

[25] JAKAB András, A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében, *Jogesetek magyarázata*, 2011/4.

javaslat indokolását kell figyelembe venni. Az Alaptörvény és a jogszabályok értelmezésekor azt kell feltételezni, hogy a józan észnek és a közjónak megfelelő, erkölcsös és gazdaságos célt szolgálnak."

A Kúria Elnöke által felállított joggyakorlat-elemző csoport e rendelkezést kifejezetten a magyar bíróságok érvelési kultúrájának átalakítását célzó rendelkezésként értékelte.[26] A szakirodalom szerint, viszonylag ritka megoldásnak tekinthető, ha egy alkotmány értelmezési szabályt tartalmaz. Azt tehát, hogy e rendelkezés éppen az Alaptörvénybe került, olyan nyomatékos gesztusként kell értékelni, amellyel a jogalkotó a bírák kezébe rugalmasabb értelmezési eszközöket kívánt adni, mint korábban. A szocialista jogszemlélet a teleologikus (célelvű) jogértelmezést ugyanis a burzsoá jogirodalom nem követendő irányának tartotta, feltehetően e hagyatékkal kívánt megszabadulni a jogalkotó.[27] Ugyanakkor ez a gesztus – a múlt század első felének jogirodalmából kiindulva - értékelhető a kontinuitás helyreállításaként is, hiszen az objektív teleologikus jogértelmező szemlélet korábban sem volt idegen a magyar jogelmélettől.[28]

Az Alaptörvény ma hatályos 28. cikke a célelvű értelmezésre két értelmezési elvet ír elő. Elsődlegesen a jogalkotói szándékot kutató "szubjektív teleológiai" értelmezést, amely során a törvényjavaslat szövegét kell figyelembe venni. Másodlagosan egy feltételezett jogalkotói szándékból kiinduló "objektív teleológiai" értelmezést, amely szerint a jogszabály helyes értelme a józanész, közjó, erkölcs, gazdaságosság igazoló elvei felől tárható fel.[29] A szakirodalom szerint utóbbi esetben arról lenne szó, hogy „a jogszabály szövege okosabb az alkotójánál", így a jogszabály értelme akár el is oldható a klasszikus értelemben vett jogalkotói szándéktól.[30]

A szubjektív teleológiai értelmezési elvet a 2019. január 1-től hatályos hetedik alaptörvény-módosítás iktatta be az Alaptörvénybe. Ez valójában a bíróságokat a „komfortzónájukba" helyezte vissza, mert a gyakorlatban eddig is gyakran hivatkoztak a miniszteri indokolásra, törvényjavaslat szövegére, államtitkári

---

[26] „Az Alaptörvény követelményeinek érvényesülése a bírósági ítélkezésben" Joggyakorlat-elemző Csoportja által készített összefoglaló vélemény 143. oldala; http://www.kuriabirosag.hu/sites/default/files/ joggyak/ alaptorveny_osszefoglalo_velemeny.pdf (letöltés dátuma: 2018. április 12.)

[27] SZABÓ Imre, *A jogszabályok értelmezése*, KJK Könyvkiadó, Bp., 1960, 8.o.

[28] KISS Géza, *A jogalkalmazás módszeréről. Dogmatörténeti és kritikai tanulmány a magánjog köréből*, Bp. Atheneum 1909, 220.o.

[29] A két értelmezés különbségeiről: Jakab, *im.,* 94.o.

[30] CHRONOWSKI Nóra-VINCE Attila, Az Alkotmánybíróság határozata a Magyar Nemzeti Bank kiadmányozási joga tárgyában, *Jogesetek magyarázata*, 2019/1., 6.2. pontja

tájékoztatásra, illetve a törvény preambulumára.[31] Tény, hogy ez a módosítás a rendes bíróságok számára nyitva álló értelmezési tartományon valamelyest szűkített. Ennek a jogirodalomban van olyan kritikus olvasata is, hogy a módosítás előtti Alaptörvény által biztosított nagy fokú szabadságot korlátozza, így kérdés, hogy mennyiben fogja visszahozni azt a szemléletet, hogy a társadalmi problémákra adandó válasz csak a törvényhozó feladata és privilégiuma.[32] Mindenesetre az Alaptörvény 28. cikke még ma is igen erős felhatalmazást ad a rendes bíróságok részére, hogy olyan generálklauzulákat vonjanak be az értelmezésbe, mint az erkölcs, a közjó, a józan ész és a gazdaságosság.

***

Ma a polgári eljárásjog területén a szemünk előtt zajlik az új Pp. rendelkezéseinek folyamatos értelmezése, azaz az új Pp.-re rakódó „élő jog" kialakítása. A lassan két éve hatályban lévő eljárásjogi kódex jogalkalmazói értelmezése összehasonlíthatatlanul kevés anyagot szolgáltat a régi Pp. fél évszázadában született értelmezési gyakorlathoz képest. Egy tendencia azonban már most látszik. A bíróságok a szakmai közvélemény által is helyenként formalistának tartott rendelkezések értelmezésekor az értelmezési tartomány szélesebb spektrumát járják be.

A különböző értelmezési stratégiák kifejezetten láthatóvá válnak a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) 170. § (3) bekezdése *d)* pontjának értelmezése kapcsán. E normaszöveg szerint a keresetlevél záró részében „[f]el kell tüntetni a meghatalmazott perbeli képviseleti jogát megalapozó tényeket és jogszabályhelyet." A Pp. 176. § (1) bekezdésének *j)* pontjának imperatív szabálya pedig előírja, hogy „[a] bíróság a keresetlevelet visszautasítja, ha az nem tartalmazza 170. §-ban előírt kötelező tartalmi elemeket." A két szövegrész szemantikai értelmezéséből egyértelműen következik: ha a keresetlevél nem tartalmazza a képviseleti jogot megalapozó jogszabályhelyet, a keresetleveletvissza kell utasítani.

A Pp. rendelkezéseinek értelmezésére nagy „autoritással" bíró Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásán (a továbbiakban: CKOT), 2018. május 18-án elfogadott 14. állásfoglalása ezt az értelmezést fogadta el. Az állásfoglalás tautologikus módon megismétli a két jogszabályhelyből levonató logikai következtetést, eszerint: „[a] keresetlevelet vissza kell utasítani, ha a felperes csatolja a keresetlevélhez a jogi képviselő meghatalmazását, de elmulasztja a képviseleti jogot megalapozó jogszabályhely megjelölését." A CKOT a 14.

---

[31] SZIGETI Krisztina, A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás, *Eljárásjogi szemle*, 2018/4., 16.o.

[32] SZIGETI, *im*., 16.o.

állásfoglalását a későbbiekben megváltoztatta, a 27. állásfoglalásával már kilépett a jogszöveg puszta szemantikai-logikai értelmezéséből. Eszerint: „[h]a a fél perbeli képviseletére hivatott ügyvéd a keresetleveléhez a meghatalmazását csatolta és ennek tényét a keresetlevélben feltünteti, úgy a perbeli képviseleti joga egyértelmű, ez a képviseleti jogát magalapozó jogszabályhelyek feltüntetését is magában foglalja." A később elfogadott állásfoglalás szerint ilyen esetben a keresetlevél visszautasításának nincs helye.

Alkotmányos értelemben itt arról van szó, hogy a CKOT olyan értelmezést fogadott el, amellyel eloldotta magát a jogszövegtől, hiszen a rendelkezésnek a szemantikai értelmmel ellentétes olavasatot adott. Az állásfoglalás nem tér ki arra, hogy ezt milyen értelmezési elvre tekintettel tette meg, ugyanakkor a jogérzék azt diktálja, hogy ebben az esetben a szöveghű értelmezés a *iura novit curia* elvével lenne ellentétes. Azaz: ilyen esetben a keresetlevél visszautasítása azt az érzetet kelthetné, minta a keresetlevelet vizsgáló bíróság nem ismerné a jogot, mert annak ellenére, hogy az ügyvéd meghatalmazása csatolásra került, további magyarázatot várna arra is, hogy a képviseleti jog mely jogszabályhelyen alapul.

A jogszabály szövegétől való eltérésre a BDT2018.3916. számú döntés indokolása azonban már magyarázatot adott. Az ügy tényállása szerint az elsőfokú bíróság – egyebek mellett – azért utasította vissza a keresetlevelet, mert a felet képviselő ügyvéd a meghatalmazását ugyan csatolta, de a záró részben nem jelölte meg a képviseleti jogát megalapozó jogszabályhelyet. A másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság végzését megváltoztatta és a keresetlevél visszautasítását mellőzte. Kifejtette: „[h]a a professzionális képviselet ellátására hivatott ügyvéd meghatalmazását a Pp. 171. § (1) bekezdés *a)* pontjában foglaltaknak megfelelően csatolja, és ennek tényét a keresetlevélben feltünteti, úgy a meghatalmazott perbeli képviseleti joga egyértelmű. A Pp. 170. § (3) bekezdés *d)* pontjában előírtakat így a józan észnek megfelelően úgy kell értelmezni, hogy a meghatalmazott perbeli képviseleti jogát megalapozó jogszabályhelyet akkor szükséges feltüntetni, ha az általánosan bevett gyakorlattól eltérően nem ügyvéd vagy ügyvédi iroda jár el, hanem a kötelező jogi képviselet ellátása az eljárásra jogosultak egyéb speciálisnak tekinthető esetei szerint történik."[33]

A határozat indokolásában a bíróság az Alaptörvény 28. cikke szerinti józan ész igazolási elvére hivatkozott, vagyis olyan értelmezési stratégiát alkalmazott, amelynek a normatív alapját maga az Alaptörvény adja meg. Nyilvánvaló, hogy a fenti esetnorma a jogszabálynak *contra legem* jogértelmezést adott, ugyanakkor a megengedett értelmezési tartományból nem lépett ki. A bíróság jogértelmezése

[33] BDT2018.3916. Indokolás [13].

tehát nem érte el a *contra constitutionem* szintet, hiszen az értelmezés a 28. cikk felől igazolható volt.

Úgy vélem, ez a példa igen jól mutatja, hogy miként alakul ki a „bírói jog", vagyis - az alkotmányosan megengedett értelmezési tartományon belül - miként rakódik rá a szövegjogra a bírói jogértelmezés. Nem tisztem eldönteni, hogy a CKOT 27. állásfoglalása és az azzal harmonizáló ítélőtáblai döntés lesz-e a Pp. 170. § (3) bekezdés *d)* pontjának élő joga, mert a saját törvényszékemen működő másodfokú tanácsok sem értenek egyet abban, hogy a BDT2018.3916. számú döntés helyes-e, vagy nem. Annyi azonban bizonyos, hogy a fenti ítélőtáblai határozat megfontolásait az illetékességi területéhez tartozó törvényszékek igyekeznek majd követni, hiszen el akarják kerülni, hogy a fellebbviteli bíróságuk a keresetlevél visszautasításáról szóló határozatukat megváltoztassa. Jó eséllyel várható tehát, hogy a BDT2018.3916. olyan esetnormává szilárdul, ami a későbbiekben meghatározza a bíróságok értelmezési gyakorlatát, vagyis az ténylegesen az élő jog részévé válik.

A magyar jogrendben sem a BDT, sem a CKOT állásfoglalása nem rendelkezik normatív kötőerővel. Ennek ellenére a joggyakorlatban mégis jogi norma gyanánt fognak viselkedni, hiszen az elsőfokú bíróság határozatának sorsa ezen fog múlni. Vagyis: e bírói jogi tételek közvetlen alkalmazhatóvá válnak az élő jogban, annak ellenére, hogy nincs olyan jogszabály, amely annak alkalmazását akár *erga omnes*, akár a bíróságok számára kötelezővé tenné. A bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (a továbbiakban: Bszi.) 42. §-a szerint a Kúria jogegység biztosítására szolgáló eszközei közül kizárólag a jogegységi határozat kötelező a bíróságokra.[34] Emellett két „puhább" jogegységesítő eszközt is említ a Bszi. az EBH-t és EBD-t, de ezek már nem kötelezőek a bíróságokra. A Bszi. a BDT-t, a CKOT állásfoglalásait azonban meg sem említi.

Felvetődik a kérdés: ha a bírói jognak, különösen a BDT-nek és CKOT álásfoglalásának nincs normatív kötőereje, akkor honnan adódik az tulajdonsága, hogy normaként kezd el viselkedni. Bencze Mátyás szerint az esetnormák működése nagyban hasonlatos a tudományos paradigmák működéséhez.[35] A bírói jog, akár a tudományos tudás, olyan konszenzuális háttér-tudás, amelyet egy speciális értelmezői közösség, a bírák alakítanak ki. Aki e közösséghez tartozik, e háttértudást elfogadja, annak a keretei között fogja a döntéseit meghozni. E közösség által kialakított tudás felépítése több pontban a tudományos

[34] Ismert olyan törekvés, hogy a jogegységi határozat kötelező erejét is indokolt volna megszüntetni. A német jogrend például a bírói függetlenség veszélyeztetését látja az ilyen típusú irányítási eszközben.

[35] BENCZE Mátyás, Az esetnorma és annak érvényessége, in: Regula Iuris. Szabály és/vagy norma a jogelméletben. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004, 135-148.o.

paradigmák felépüléséhez hasonlatos: 1. elsajátításában és reprodukciójában nagy szerepe van a szocializációnak (a bíróságra érkező fogalmazók nem légüres térbe érkeznek, hanem eleve a „bírói szokásjoggal" találkoznak, azt sajátítják el), 2. a tekintély fontos szerepet játszik benne (adott esetben a CKOT is ilyen tekintéllyel rendelkezik), 3. a konszenzus gyakorlati kérdésekre adott válaszként jön létre (a bírák a jogszabályt a jogvita eldöntésére használják), 4. létezik hierarchizál értékelési mechanizmus (a bírói szervezetben jogorvoslati és értékelési rendszer működik), amely szintén e közösségi tudást termeli újra.

A bírói jog normatív erejét tehát ezen jellemzők együttesen adják. A bírói jog érvényesülése, közvetlen alkalmazhatósága tehát nem kizárólag a jogszabályokon, hanem olyan attitűdökön, véleményeken, törvényszerűségeken alapul, amelyek kikényszerítik annak érvényesülését.

4. A BÍRÓI JOG VÉDELMÉBEN. A JOGHÉZAGOK KITÖLTÉSE.

A Magyar Királyi Curia 1898. január 19-én hozott harmadfokú döntésében kimondta, hogy a villanyáram ingó dolog, ezért arra a lopás bűncselekménye elkövethető. Az ítélet indoklása a villanyáram dologi természetét illetően meglehetősen szűkszavúan fogalmazott: „[a] feljelentő részvénytársaság által fejlesztett villanyáram vagyoni értéket képviselő dolgot képez."[36] A döntést nemcsak a kortárs jogirodalom fogadta gyanakvással, hanem a magyar jogtörténet-írás is a *contra legem* jogértelmezés iskolapéldájaként említi. A tiltott jogfejlesztést abban látták, hogy az akkor hatályos Csemegi-kódex 333. §-a szerint a lopás bűncselekményét kizárólag ingó dologra lehetett elkövetni, az ingó dolog dogmatikai jelentéstartományába pedig a villanyáram nem tartozott bele. A kritikai érvelések szerint itt olyan joghézagról volt szó, amelynek kitöltése kizárólag jogalkotói feladat lehetett volna, a bíróságok e hézagot azonban jogértelmezéssel nem pótolhatták.[37]

Az írott jog kilenc évvel később, a hazai ipar fejlesztéséről szóló 1907. évi III. törvénycikk 2. §-ával tette egyértelművé az áramlopás büntethetőségét. Úgy rendelkezett, hogy „[a]z előállított villamos áram és technikai célokra értékesíthető minden egyéb erő (energia) ugyanazon büntetőjogi védelem alá helyeztetik, mely az ingó dolgokra nézve fennáll." A törvénycikk hatályba lépéséig a bírói gyakorlat azonban mindvégig következetes maradt az álláspontjához, így a

[36] A Magyar Királyi Curia 9899. számú döntését lásd a Jogtudományi Közlöny 1898/12. melléklet, 75.o, 117. számú ügy.

[37] WEISS Ödön, A hasznosított természeti erők jogi védelméről I., *Jogtudományi Közlöny,* 1898/2, 13-14.o., Moór Gyula, *im.*, 214-215.o. és Blutman László, Bírói jogalkalmazás és szöveghű jogértelmezés, *Jogesetek magyarázata*, 2010/4, 102-103.o.

villanyáram büntetőjogi oltalma törvénycikk kihirdetése előtt már az „élő jog" részévé vált. A büntetőeljárás vádlottja tehát hiába hivatkozott a Csemegi-kódex 333. §-ának „betű szerinti" értelmére, a Curia döntése már jogi normaként (esetnormaként) működött, amely az áramlopás visszaszorításának alkalmas eszközévé vált.

A Curia döntésének sebezhetősége nemcsak a természettudományos kételyekből adódott,[38] hanem abból is, hogy a határozat nem adta részletes indokát a kiterjesztő jogértelmezésnek. Pedig döntése indokolásához a jogirodalomból is meríthetett volna anyagot. Dr. Heil Fausztin királyi közigazgatási bíró a Jogtudományi Közlöny 1897. december 17-ei számában megjelent cikkében már tett erőfeszítéseket az ingó dolog és a villanyáram közötti szemantikai távolság áthidalására. Megkerülve a természettudományos kételyeket – amely szerint a tudomány nem döntötte el, hogy a villanyáram anyag vagy nem -, azzal érvelt, hogy az elkövető az áramot nem eredeti alakjában veszi el, hanem „természettani hatásában". Az áramot ugyanis anyagból (dologból) állítják elő, több áramhoz több anyag kell, így az áram jogtalan elvezetése valójában e többletanyag eltulajdonítását jelenti.[39] Az csak jogtörténeti találgatás, hogy a Curia döntésének ilyen tartalmú indokolása mennyiben változtatta volna meg a jogászi közvélemény kritikai álláspontját. Annyi azonban bizonyos, hogy a Curia jogfejlesztése kiállta az idő próbáját. A joghézagot kitöltő jogfejlesztés indokoltságát ugyanis a jogélet a mai napig igazolja. Az 1907-től kezdődő szabályozás óta a büntetőjogi kódexek mindegyike büntette a villanyáram lopását. A lopás tényállásának értelmező rendelkezései között a ma hatályos Btk. 383. § *a)* pontja is kimondja, hogy dolgon a villamosenergiát is érteni kell.

Nem példa nélküli, hogy a bírói jogfejlesztés megelőzi a jogalkotást, vagyis a jogélet változásaira a joggyakorlat előbb reagál és a jogalkotó ezt foglalja törvényszövegbe.[40] A bírói jogot mégis gyakran övezi bizalmatlanság, ami úgy vélem, egy elhibázott előfeltevésből is adódik. Jól látható volt ez a Curia döntésére adott reakciókból is. Baumgartner Izidor az 1904-ben megjelent kritikájában hevesen bírálta a Curia döntését. Szerinte „[b]aj, ha a törvény elmarad a kor szelleme mögött, de kétségtelenül kisebb, mint ha a törvény őrei annak akaratát a *saját* akaratukkal helyettesítik."[41] (Kiemelés: tőlem) Ennek az előfeltevésnek a

[38] A tudomány akkori állása az áram anyagtermészetét nem fogadta el. A perben kirendelt szakértők is nemleges választ adtak az ide vonatkozó kérdésre.

[39] HEIL Fausztin, Villamos erő lopása, *Jogtudományi Közlöny*, 1897/53, 420.o.

[40] Ilyen az új Ptk-nak a tulajdoni hányad elbirtoklására vonatkozó 5:44. § (4) bekezdése, vagy a Ptk. 6:18 §-a szerinti látszaton alapuló képviselet rendelkezései, illetve a DH1 törvény számos rendelkezése.

[41] DR. BAUMGARTNER Izidor, *Törvény és bíróság*, Jogállam, 1904., 31.o.

nyomai a kortárs jogirodalmunkból sem hiányoznak. Blutman László ugyanezzel a retorikai fogással érvel, amikor a Legfelsőbb Bíróság kiterjesztő jogértelmezését támadja a BH1985.331. számú eseti döntés kapcsán.[42] A bizalmatlanság mindkét szerzőnél abból a feltételezésből ered, hogy a bírák önkényesen érvényesítik a saját meggyőződésüket a jogi normákkal szemben. Az értelemadás során a jogalkalmazó azonban soha nem a *saját* akaratát engedi érvényesülni, hanem – éppen annak igazolhatósága miatt – a konvenciók sűrű hálójában kell meghoznia a döntését. Szó sincs tehát arról, hogy a jogértelmezés a szubjektív értékítéletekkel esne egybe.[43]

A bírói joggal szembeni bizalmatlanságon sokat enyhíthet, ha felidézzük Ronald Dworkin jogról vallott integritás elméletét (*law as integrity*). Dworkin szerint az „[é]rtelmezéseinknek el kell érnie azt az átfogó integritást, amelyben mindegyik a másik alátámasztását nyújtja az értékek hálózatában."[44] Dworkin azt is hangsúlyozza, hogy a jog nem csak normákból áll, hanem jogon túli elvekből is, így az integráns döntések meghozatalában ezek is lényeges szerepet játszanak.[45] Mindez egy olyan geodetikus kupola módjára áll össze, ahol az értékek, célok, elvek, normák egymásba kapaszkodnak.[46] Ha jogértelmezés ilyen kötött hálóban születik, ez a bírói jog iránti bizalmatlanságot nagyban enyhítheti, hiszen a jogalkalmazó bíró nem a saját preferenciáit érvényesíti, hanem számos konvenció uralma alatt kell egy integráns döntést meghoznia. E folyamatban a logika, a jogdogmatika, a jogszöveg kötőereje, az érvelési szokások, a felsőbb bíróságok, a közvélemény, a józan ész, a méltányosság, stb. szempontjai egyaránt kötik őt.

Mindemellett a bírói jogfejlesztés iránti bizalmatlanság nem számol egy igen lényeges, célszerűségi szemponttal sem. Azzal a ténnyel, hogy esetenként a bírói jog megengedése kevesebb rosszal járhat, mint a jogszabályok betű szerinti alkalmazása. A Curia döntését előkészítő Heil Fausztin is e célszerűségi szempontot hozta fel a bírói jog védelmében. Szerinte mindaddig, amíg „[a] villamos áram vagy erő anyagi vagy nem anyagi volta a szaktudomány által eldöntött kérdésnek nem tekinthető (…), a jogélet szükségleteit szem előtt tartó

---

[42] BLUTMAN László, Bírói jogalkalmazás és szöveghű értelmezés, *Jogesetek magyarázata,* 2010/4, 96.o.

[43] JAKAB András például amellett érvel, hogy a jogállamiság és a demokrácia elve a „társadalom erkölcsi elvárásinak figyelembe vételét várja el a bírótól." Vö.: Jakab, *im.* [2010], 87.

[44] DWORKIN, Ronald, *Justice for Hedgehogs*, 101.o., Idézi: Ficsor Krisztina, *A formalizmus a bírói gyakorlatban*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2015, 167.o.

[45] DWORKIN, Ronald, Vajon szabályokból rendszeréből áll-e a jog?, Jog és filozófia. Antológia XX. század jogi gondolkodása köréből. (szerk. Varga Csaba), Szent István Társulat, Bp., 2001.

[46] DWORKIN, A harti "Utószó" és a politikai filozófia karaktere, *Miskolci jogi szemle*, 2006/1., 110.o.

jogász nem tehet mást, mint hogy azt a nézetet fogadja el, amely a jogélet igényeit kielégíti, s elutasítja azt a felfogást, a mely a büntetőjogi oltalmat jogosan igénylő életjavak egyikét a kapzsiságnak, a jogtalan megtámadásnak kiszolgáltatná."

Úgy tűnik, mintha a bírói jog iránti bizalmatlanság a mai joggyakorlatunkban is megmutatkozna. A továbbiakban az Alkotmánybíróság egyik döntésében mutatom ki, hogy annak előfeltevéseit is e bizalmatlanság határozta meg.

A 20/2017. (VII.18.) AB határozat hátterében is egy olyan hézagos jogszöveg állt, ami a bíróságoknak jogértelmezési kihívást jelentett. A vad védelméről szóló 1996. évi LV. törvény (a továbbiakban: Vtv.) 75. §-a 2014. március 15-től 2015. május 5-ig tartó időszakra nem tartalmazott utaló szabályt arra, hogy milyen anyagi jogi szabályokat kell alkalmazni a vadászható állat által okozott kárért való felelősség és a fokozott veszéllyel járó felelősség találkozásakor. A § (1) bekezdése csupán az új Ptk.-nak a vadászható állat által okozott kárért való felelősség szabályainak alkalmazására utalt, de a veszélyes üzemek találkozására nem. E hiányosság azért vált problematikussá, mert az ezt megelőző és az ezt követő időszakban a jogalkotó a Vtv.-ben elhelyezett utaló szabállyal az alkalmazandó szabályt egyértelművé tette. 2014. március 14-e előtt a Vtv. 75. § (3) bekezdése a régi Ptk. fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályainak alkalmazását írta elő, míg a 2015. május 5-től hatályos Vtv. 75/A. § (2) bekezdése az új Ptk. veszélyes üzemek találkozására vonatkozó szabályait rendelte alkalmazni.

Az alkotmányjogi panasz alapjául szolgáló tényállás szerint a felperes személygépkocsija ebben a joghézagos időszakban, 2014. október 24-én ütközött egy szarvastehénnel az alperes vadászterületén. Az elsőfokú bíróság a közbenső ítéletével megállapította, hogy a vadásztársaság felelősségének jogalapja fennáll, indoklása szerint, hogy a vadásztársaság felelőssége objektív alapon állt fenn. Kifejtette, hogy a Vtv. 75/A. § (2) bekezdése szerinti utaló szabályt alkalmazni nem lehetett, mert az csak később, 2015. május 5-én, a káresemény után lépett hatályba, ezért – utaló szabály hiányában – a veszélyes üzemek találkozására vonatkozó kárfelelősségi szabályok nem voltak alkalmazhatók. A másodfokú bíróság a közbenső ítéletet megváltoztatta, a felperes keresetét elutasította. Indokolása szerint a „visszaható hatály tilalma" alapján a 2015. május 5-től hatályos Vtv. 75/A. § (2) bekezdését valóban nem lehetett alkalmazni, de *a bírói gyakorlat* a joghézagos időszakban is veszélyes üzemek találkozására vonatkozó szabályokat alkalmazta a gépjármű és a vadászható vad ütközése estén. Vagyis a másodfokú bíróság az utaló szabály hiányából adódó joghézagot áthidalhatónak ítélte, azt a korábbi bírói gyakorlat szabályaival töltötte ki.

Az indítványozó a tisztességes eljáráshoz fűződő alapjogának sérelmét állította, mert a bíróság egy „[m]indenkire kötelező érvényű jogszabályt figyelmen kívül hagyott, és a ítéletét a bírói gyakorlatra alapította", így „[á]ltalánosan kötelező magatartási szabályként a bírói gyakorlatot rendelte alkalmazni." A panasz tehát

azt a problémát vetette fel, hogy az utaló szabály mint jogi norma hiányától eltekinthet-e a bíróság, vagy nem. Az Alkotmánybíróság a panaszt azért fogadta be, mert alapvető alkotmányjogi kérdésnek értékelte azt, amikor a bíróság lerontja egy jogszabály érvényesülését azáltal, hogy a joggyakorlatra hivatkozik.

Az Alkotmánybíróság a jogerős ítéletet megsemmisítette, mert az alaptörvény-ellenes volt. A döntését azzal indokolta, hogy az Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdése szerinti tisztességes eljáráshoz való alapjog sérelmének egyik lényegi elemét az adta, hogy a bíróság a döntését olyan bírósági gyakorlatra alapította, amelynek alapjául szolgáló jogi normákat a jogalkotó kifejezetten hatályon kívül helyezte.[47] Ha pedig a bíróság „[a] törvénynek való alávetettségtől eloldja magát, saját függetlenségének tárgyi alapját vonja el, (...) a jogszabályokat be nem tartó bíróság lényegében visszaél saját függetlenségével, amely adott esetben ezen keresztül a tisztességes bírósági eljáráshoz való jog sérelmét okozhatja."[48] Az Alkotmánybíróság tehát az utaló jogszabály hiányára adott helyes jogalkalmazói válasznak a „passzív", nem cselekvő jogalkalmazást tartotta, hiszen érvelése szerint a bíróság jogtalálással nem juthatott volna el az akkor már hatályba lépett új Ptk. veszélyes üzemek találkozására vonatkozó szabályainak alkalmazásához.

A határozat nem egyhangú szavazás eredményeként született. Dr. Hörcherné dr. Marosi Ildikó alkotmánybíró különvéleményében az utaló szabály hiányát másként értékelte. Szerinte ennek hiányában is alkalmazhatók voltak az új Ptk. szabályai, mert az átmeneti időszakban nem volt olyan jogszabály, amely egyértelműen kizárta volna a gépjármű-szarvas ütközésére a veszélyes üzemek találkozására vonatkozó szabályok alkalmazását. Ezért a bíróság önkényes jogértelmezéséről beszélni nem is lehet.[49]

A többségi álláspontot tükröző határozati érvelést ebből ez irányból valóban érdemes újragondolni. Magam is úgy vélem, hogy az Alkotmánybíróság az utaló szabály hiányának túlzott jelentőséget tulajdonított, és tévedett, amikor úgy foglalt állást, hogy a hatályos jogi szabályozás a „[v]adászatra jogosultra telepítette a kárt".[50] Tény, hogy a joghézag előtti és utáni időszakban a jogalkotó azonos jogtechnikai megoldást alkalmazott, mert a Vtv. mindkét időszakban tartalmazott kifejezett utaló szabály. Ez a jogalkalmazó számára „túl" nyilvánvalóvá is tette az alkalmazandó jogi normákat. De ennek hiányából még nem feltétlenül következik, hogy megfelelő jogértelmezéssel az átmeneti időszakban kizárt volt „rátalálni" az

[47] AB határozat Indokolás [22],[29].

[48] Uo. Indokolás [23].

[49] Dr. Hörcherné dr. Marosi Ildikó alkotmánybíró különvéleménye. Indokolás [42].

[50] Indokolás [18], [20].

új Ptk. veszélyes üzemek találkozására vonatkozó szabályaira és annak bírói gyakorlatára.

A joghézagot a jogirodalmi munkák is észlelték, azonban másként reagáltak a problémára. Döme Attila egy, a kérdést alaposan körüljáró tanulmányában már kifejezetten jogalkalmazói-bírói habitussal közeledett a joghézaghoz.[51] Ő is rámutatott a 2014. március 15. és 2015. május 5-e közötti joghézagra, azonban hosszas érveléséből éppen az tűnt ki, hogy ez egyáltalán nem indokolja a passzív jogértelmezést, ez tehát nem lehetett gátja az új Ptk. veszélyes üzemek találkozására vonatkozó szabályai alkalmazásának. Az Vtv. 75/A. § szerinti utaló jogszabály fogyatékosságán mintegy túllépve, érvelésében nem a jogi norma hiányosságaiból indult ki, hanem abban a fentebb tárgyalt dworkini háló integratív elemei válnak hangsúlyossá. Gondolatmenetének egyik ilyen elemeként a kommentárirodalom jogdogmatikai megfontolásait hozza be. Azzal érvel, hogy a vadászható állatok által okozott kár normái a klasszikus polgári jog szabályai közé tartoznak, így a veszélyes üzemek találkozására vonatkozó szabályok nyilvánvalóan alkalmazhatók.[52] Másrészt: a bírói jog folytonosságát hangsúlyozza, azaz azt, hogy a „kijegecesedett" bírói gyakorlatot a jövőben, az új Ptk. hatályba lépését követően is irányadónak kell tkinteni.[53] Végül arra a következtetésre jut, hogy a 2014. március 15. és 2015. május 5. közötti időszakban bekövetkező károk a később hatályba lépő utaló szabály „szellemében" bírálhatók el, így összességében a vadászható állat és a gépjármű ütközésének eseteire kialakult régi Ptk. szerinti esetnormák változatlanul továbbélőnek tekinthetők.[54]

Valójában az Alkotmánybíróság határozata arról a bizalmatlanságról szól, hogy jogszabály hiányában a bíróságok jogértelmezésre nem garantálhat helyes döntést. Úgy vélem, hogy az Alkotmánybíróságnak az az álláspontja, hogy a jogszabályi környezet megváltozott, pusztán azon alapult, hogy a Vtv. nem tartalmazott utaló szabályt. Ez azonban arra a helytelen következtetéshez vezetett, hogy a jogalkotó a vadászatra jogosultra telepítette a kárt. Ilyen jogpolitikai irányváltást a szélesebb spektrumú jogértelmezéssel igazolni nem lehetett.

---

[51] DÖME Attila, A vad-gépjármű ütközéséből eredő károk megítélése a bírói gyakorlatban az új Ptk. tükrében, *Polgári Jog*, 2016/2.

[52] LÁBADY Tamás, Kártalanítás jogszerű károkozásokért, *A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal,* (szerk. Vékás Lajos) CompLex, Budapest 2013, 961.o.; Lábady Tamás, Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért, *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*, (in: szerk. Vékás Lajos-Gárdos Péter), Wolters Kluwer, Budapest 2014, 2311.o.

[53] OROSZ Árpád, Felelősség az állatok károkozásáért*,* In: , *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja* (szerk. Osztovits András), Opten, Budapest 2014, IV. kötet, 322.o.

[54] DÖME, *im*., [17] [18] [38] bekezdések.

Ezért kell tehát pragmatikusan kezelni azt az elgondolást, hogy a valós jog csupán a szövegjogból áll. A valós jog ennél több: nemcsak a szövegjogból, hanem annak értelmezéséből is áll, amit a jogdogmatikai megfontolások, a korábbi esetnormák, a kommentárirodalom egyaránt meghatároznak. Döme Attila jogértelmezése éppen ezeket a dworkini hálóban lévő konvencióikat használta fel az érvelésben, elsődlegesen nem a norma hiányából indult ki, hanem a jogdogmatika, a háttér jogi normák és a folytonos bírói gyakorlat egymásra vetüléséből bontotta ki a helyes álláspontot. Adott esetben tehát a dworkini háló kevésbé normatív elemei nagyobb súllyal vettek részt a helyes döntés kialakításában, mint a jogalkotó által hagyott normatív hézag.

5. HA A SZÖVEGJOG "FEHÉR LAPPÁ" VÁLIK"? JAVASLAT EGY ESETNORMÁRA.

Egy nemrégiben megjelent recenzió a végrehajtási publikációs irodalom "mostohagyermekének" nevezte a visszvégrehajtást.[55] A szóhasználat azt sugallta, hogy a jogintézmény jóval kevesebb figyelmet kapott, mint a végrehajtási gyakorlatban gyakrabban előforduló "édestestvérei". A fenti megállapítás azonban nemcsak a jogirodalomra igaz, hiszen a visszvégrehajtással a jogalkotó sem bánt kevésbé mostohán. A nyelvileg pontatlan, nem kellően világos normatartalom ugyanis olyan szövegjogot teremtett, amely bizonytalanná tette a jogértelmezést. E bizonytalanság azonban serkentőleg hatott a bírói jog érvényesülésére.

A következőkben azt a „mozgást" szeretném bemutatni, amely a változó, gyakran pontatlan normaszöveg és a bírói jogértelmezés egymásra vetülésével alakult ki. A folyamat azért tanulságos, mert a bizonytalan normaszöveggel szemben – jobb híján - az esetnormák kezdték el irányítani a joggyakorlatot, azaz a bíró jog vált valós joggá. Mindez a gyakorlatban azt jelentette, hogy a visszvégrehajtás elrendelésére nem akkor került sor, amikor azt a jogszabály előírta, hanem akkor, amikor azt a *bírói jog* megengedte. Kiss Géza szellemes megjegyzésével élve: a törvény mindinkább „fehér lappá" vált.[56]

A visszvégrehajtás szövegjoga az elmúlt száz évben változatos képet mutatott. A jelenleg hatályos szabályozáshoz hasonló szövegezésű rendelkezést az 1908. évi XLI. törvénycikk iktatta törvénybe. A tc. 43. §-a szerint visszvégrehajtásnak akkor volt helye, "[h]a azt a határozatot, amelynek alapján a végrehajtást elrendelték és foganatosították, jogerős bírói határozat megváltoztatta, hatályon kívül helyezte vagy korlátozta." A rendelkezést az 1955. szeptember 1-től hatályos bírósági végrehajtásról szóló 1955. évi 21. törvényerejű rendelet váltotta fel. A tvr. 43. § (1)

---

[55] SZÉKELY Erika, Sajtószemle. Gondolatok a visszvégrehajtás jogintézményéről és elrendelésének feltételeiről, *Közjegyzők Közlönye*, 64. évfolyam, 2017/3.

[56] KISS Géza, *im*., 222.o.

bekezdése így rendelkezett: “[h]a bizonyítást nyer, hogy a végrehajtási lap kiállításának alapjául szolgáló határozatot jogerős határozat hatályon kívül helyezte vagy megváltoztatta, a végrehajtási lapot kiállító bíróság az adós kérelmére végzéssel kötelezheti a végrehajtást kérőt, hogy - teljesen, illetőleg részben - térítse vissza az adósnak a végrehajtás során kapott összeget.” A normaszöveg lényegén a tvr.-t követő 14/1979. (IX. 17.) IM rendelet 18. §-a sem változtatott.

A szabályozás történetében a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (a továbbiakban: Vht.) 1994. szeptember 1-től hatályba lépő rendelkezései hoztak jelentősebb változást. A Vht. 56. § (1) bekezdésben a tvr. szerinti “vagy” kötőszót az “illetőleg” kötőszó váltotta fel. Eszerint visszvégrehajtásnak akkor volt helye, ha „[a] végrehajtandó határozatot jogerős határozat hatályon kívül helyezte, illetőleg megváltoztatta vagy jogerős bírósági határozat - ide nem értve a végrehajtás megszüntetési (korlátozási) perben hozott jogerős határozatot - megállapította, hogy a végrehajtási záradékkal ellátott okiratba foglalt végrehajtani kívánt követelés érvényesen nem jött létre.” A Vht.-t a 2017. évi CXCVII. törvény 36. §-a 2018. július 1-től ismét módosította: az “illetőleg” kötőszót a normaszövegben a vessző írásjel váltotta fel, míg a visszvégrehajtás elrendelésének harmadik esete elé az „illetve” kötőszó került. A jelenleg hatályos 56. § (1) bekezdés *a)* pontja és 56. § (4) bekezdése értelmében a visszvégrehajtás akkor rendelhető el, ha a „[v]égrehajtandó határozatot jogerős határozat (…) hatályon kívül helyezte, megváltoztatta, illetve a végrehajtandó határozat hatályát vesztette”.

A szabályozás története azt mutatja, hogy az elrendelés feltételeit összekapcsoló kötőszavakon múlt, hogy a bíróság mikor rendelhette el a visszvégrehajtást. A szabályozás azonban jó néhány nyelvtani értelmezési dilemmát vetett fel, amire a bírói jognak kellett a választ megadni.

A legkorábbi, 1908. évi XLI. tc. 43. §-a szerinti rendelkezések nyelvtani értelme szerint a visszvégrehajtás elrendeléshez elegendő volt, ha a végrehajtás alapjául szolgáló jogerős határozatra a három feltétel közül (megváltoztató, hatályon kívül helyező vagy korlátozó határozat megléte) akár egy is teljesült. A rendelkezés szövegezése mai szemmel is világos normatartalmat hordozott, mert megfelelt a száz évvel későbbi jogszabályszerkesztésről szóló 60/2009. (XII. 14.) IRM rendelet (a továbbiakban: a R.) előírásainak. A R. 7. § (2) bekezdés *b)* pontja ugyanis már normatív szinten tisztázta, hogy a jogszabályba foglalt felsorolás utolsó eleme elé

tett kötőszóval kell az elemek közötti logikai kapcsolatot egyértelművé tenni.[57] Vagyis: az elemek közé tett semleges értelmű vesszőt az utolsó elem elé tett kötőszó ruházhatja fel konkrét jelentéssel. A tc. 43. §-ának „jogerős bírói határozat megváltoztatta, hatályon kívül helyezte vagy korlátozta" fordulatának nyelvtani értelmezése szerint e három feltétel közti logikai kapcsolat tahát vagylagos volt. Az 1955-től hatályos végrehajtási rendeletek a normatartalmat még világosabbá tették. Ezért a „hatályon kívül helyező", valamint „megváltoztató határozat" szövegelemek közé tett „vagy" kötőszó kizárólag vagylagos nyelvtani értelmezést engedett a jogalkalmazó számára.

A nyelvi bizonytalanságok a Vht. hatályba lépésével kezdődtek el. Ekkor módosította a jogalkotó az elrendelés feltételeit összekötő "vagy" kötőszót az "illetőleg" kötőszóra. Az illetőleg kötőszó azonban a magyar nyelvben többes jelentéssel bír, a konjunktív és a vagylagos mellérendelő viszonyt egyaránt közvetítheti.[58] Éppen ebből a megfontolásból tiltotta meg később a R. 7. § (4) bekezdése az illetőleg szó jogszabály-tervezetekben történő alkalmazását.[59] A Vht. 56. §-át a 2017. évi CXCVII. törvény 36. §-a 2018. július 1-től ismét módosította. A korábbi rendelkezést egyfelől kiegészítette a büntetőeljárás során hozott határozatokra vonatkozó rendelkezésekkel, másfelől a „hatályon kívül helyezte", „megváltoztatta" fordulatok között az „illetőleg" kötőszót a „vessző" írásjel váltotta fel, egyúttal a felsorolás utolsó eleme („a végrehajtandó határozat hatályát vesztette") elé az „illetve" kötőszó került. A módosítás már a R. hatályba lépése után történt, de mégsem felelt meg az 7. § (2) bekezdés *b)* pontjába foglalt előírásoknak. A törvényi felsorolás első két eleme közötti „vessző" és az utolsó elem előtt álló "illetve" kötőszó továbbra sem hordoz egyértelmű normatartalmat. Tény, hogy a felsorolás elemei közötti vessző írásjel is kifejezhet akár konjunkciót, akár vagylagosságot, de ebben az esetben - hasonlóan az „illetőleg" kötőszóhoz - az „illetve" kötőszó jelentésbeli bizonytalanságai sem teszik egyértelművé a kapcsolat jellegét. Az „illetve" szó is alkalmas a konjunkció és a vagylagosság egyidejű kifejezésére.[60]

---

[57] A R. 7. § (1) és (2) bekezdései a jogszabályokban alkalmazott felsorolások esetére ma már kifejezetten előírják, hogy az elemek közötti logikai kapcsolatot egyértelművé kell tenni. A R. külön kiemeli a konjunkció és a vagylagos kapcsolat egyértelműsítését: eszerint világos normaszöveget kell alkotni, ha a joghatás kiváltásához a feltételek közül valamennyinek teljesülnie kell, vagy legalább egynek kell teljesülnie. Az R. 7. § (2) bekezdés *b)* pontjához fűzött kommentár a helyes jogszabály-szerkesztésre a következő példát hozza: "[a] jelölt télen a) inget b) nadrágot és c) kabátot visel."

[58] http://www.e-nyelv.hu/2018-06-13/illetve-illetoleg/ (letöltve: 2019.03.03.)

[59] R. 7. § (1) bekezdésének a) pontja, R. 7. § (1) bekezdés d) pontja.

[60] KURTÁN Zsuzsa, Mellérendelés a magyar jogi nyelvben*, A törvény szavai,* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017, 105.,109.o.

A mai bizonytalan szabályozás helyes értelmezését adó esetnorma kialakítása eleve hátrányból indult, mert a szövegjoghoz képest a bírói jogértelmezés már kezdettől fogva eltérő irányt vett. Dacára annak, hogy a Vht. hatályba lépése előtt a jogalkotó a jogszabályi feltételeket a „vagy" kötőszóval kapcsolta össze, a döntések többsége e kötőszónak "és" jelentést tulajdonított. Az így kialakuló *contra legem* bírói jog szerint a visszvégrehajtás elrendeléséhez önmagában a végrehajtás alapjául szolgáló határozat hatályon kívül helyezése nem volt elegendő, ahhoz érdemi döntés is kellett.[61] Ezek az eseti döntések nem adták indokát annak, hogy miért tértek el a világos normatartalomtól. Ezzel ellentétben a Legfelsőbb Bíróság - az egyik eseti döntésében - a jogszabály szövegéhez mégis hű maradt és éppen azzal érvelt, hogy „[a] jogalkotónak nyilvánvalóan az volt a szándéka, hogy olyan esetben, amikor a végrehajtási lap kiállításának alapjául szolgáló határozatot újabb jogerős határozat hatályon kívül helyezte, nemperes eljárás keretében is biztosítsa a tartozatlanul fizetett összegek visszatérítését."[62]

A Vht. hatályba lépését követően az ellentmondásos értelmezési gyakorlaton a többértelmű "illetőleg" kötőszó nem változtatott, ellenkezőleg: a jogértelmezési bizonytalanságokat továbbra is fenntartotta. Az ítélkezési gyakorlat egy része az „illetőleg" kötőszónak konjunktív logikai kötőerőt tulajdonított[63] és ez a jogértelmezés vált irányadóvá a jogirodalomban is.[64] Mindemellett néhány olyan döntés is született, amely ezzel ellentétes olvasatot adott a jogszabálynak, így a visszvégrehajtás elrendeléséhez elegendőnek tartotta a végrehajtás alapjául szolgáló határozat hatályon kívül helyezését.[65]

****

A Vht. jelenleg hatályos szövege tehát továbbra is a bírói jogra bízza a normatartalom kitöltését. Az alábbiakban arra teszek kísérletet, hogy a jogszöveg nyújtotta értelmezési tartományon belül javaslatot tegyek a helyes jogértelmezési esetnorma kialakítására.

A világos és megfelelően értelmezhető normatartalom a normaszöveggel szemben alkotmányos követelmény. A jogbiztonság - amely az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdésében deklarált jogállamiság fontos eleme - megköveteli, hogy a

---

[61] BH1977.555, BH1993.519, PJD VII. kötet 528.

[62] BH1977.385.

[63] Debreceni Ítélőtábla Gf.III.30.541/2006/2., Fővárosi Ítélőtábla 2201-3.Pkf.26.004/2014/2.,

[64] CZOMPOLY Tamás, Gondolatok a visszvégrehajtás jogintézményéről és elrendeléséének a végrehajtási törvényben szabályozott feltételeiről (letöltve: 2019.09.03); Dr. Gregorits Erik, A visszvégrehajtás jogalkalmazási kérdései, Ügyvédek Lapja, 2016. 2. szám, 26-29.o.

[65] Debreceni Ítélőtábla Gpkf.III.30.037/2018/2, Debreceni Ítélőtábla Pf.20.201/2015/4, Legfelsőbb Bíróság Pfv.IX.25.993/2002/2.

jogszabály szövege értelmes és világos, a jogalkalmazás során felismerhető normatartalmat hordozzon.[66] Az Alkotmánybíróság szerint egy jogszabály bizonytalan normatartalma azonban önmagában még nem alkotmánysértő, csak akkor, ha az értelmezés útján sem tárható fel. E körben az Alkotmánybíróság gyakorlata is megengedő: "[ö]nmagában nem sérti a jogbiztonságot az, ha a jogszabály a jogalkalmazás során értelmezésre szorul és esetenként az értelmezés problémamegoldó, alkotó jellege kerül előtérbe."[67] Úgy vélem, hogy a visszvégrehajtás elrendelésének feltételeit rögzítő rendelkezések helyes értelme ilyen problémamegoldó, de mégis a megengedett értelmezési tartomány keretei közt maradó jogértelmezéssel feltárható.

Az Alaptörvény 28. cikke a jogértelmezés célelvű irányultságát feltételezi, ezt emeli ki az Alkotmánybíróság egy nemrégiben hozott határozatában. Alkotmányos értelemben ez jelenti a végső jogértelmezési keretet, ha a bíróság mégsem így jár el, azaz a jogszabály céljának vizsgálatát mellőzi, kilép e kötelező értelmezési keretből és a döntése alaptörvény-ellenessé válik.[68] Az alábbiakban magam is célelvű jogértelmezésre teszek kísérletet, amely a jogszabály értelmét ahhoz kívánja igazítani, hogy mi az adott jogintézmény Alaptörvény 28. cikke felől igazolható célja.

Az Alaptörvény 28. cikke szerint elsődlegesen a jogalkotói szándékot kutató "szubjektív teleológiai" értelmezést írja elő, amely során a törvényjavaslat szövegét kell figyelembe venni. A visszvégrehajtási jogirodalom azt feltételezte, hogy a vagy kötőszót felváltó illetőleg alkalmazásával a jogalkotó tudatosan el kívánt térni a korábbi normaszövegtől, ezzel a szándéka éppen a vagylagos kapcsolat elhagyása és konjunktív kapcsolat megteremtése lehetett.[69] Ez az érvelés azonban ellentétes az Alaptörvény 28. cikke szerinti szubjektív teleológiai értelmezés eredményével. Amikor ugyanis a bizonytalan értelmű „illetőleg" kötőszót a jogalkotó a Vht. 56. §-ába beemelte, a közlönyállapothoz fűzött miniszteri indokolás a visszvégrehajtás elrendelésének feltételei kapcsán továbbra is a vagylagos viszonyt hangsúlyozta.[70] Az a feltevés tehát, hogy a jogszabály-szöveg módosítása mögött tudatos jogalkotó szándék húzódott meg, aligha igazolható. Úgy vélem, itt inkább jogszabály-

---

66 26/1992 (IV. 30.) AB határozat

67 31/2003 (VI.4.) AB határozat, ABH 2003, 352, 365, 769/D/2009 AB határozat

68 IV/557/2018. AB határozat, Indokolás [28]

69 CZOMPOLY, *im*., 7.o.

70 Eszerint "[a] végrehajtást elrendelő bíróság akkor szünteti meg a végrehajtást, ha közokirat alapján megállapította, hogy a végrehajtandó határozatot jogerős határozat hatályon kívül helyezte vagy megváltoztatta. Ilyen esetben a bíróság végzéssel arra kötelezheti a végrehajtást kérőt, hogy térítse vissza az adósnak a végrehajtás során kapott összeget és a végrehajtási költséget. Ez az ún. visszvégrehajtás."

szerkesztési műhibáról volt szó, és a normaszöveg változásának legfeljebb stilisztikai indokai voltak.

Mindezek miatt a Vht. 56. §-ának helyes értelmezéséhez az Alaptörvény 28. cikk szerinti objektív teleológiai értelmezési elv mentén juthatunk el, és ez alapján kell javaslatot tenni a helyes esetnormára. A józan ész és a gazdaságosság igazoló elveit kell mozgósítanunk és azt a kérdést kell feltennünk: vajon milyen jogszabály-értelmezés felelhet meg a józan észnek, vajon milyen gazdaságos cél állhat az alkalmazandó rendelkezés mögött?[71]

A ma is uralkodó bírói (értelmezési) gyakorlat az alaphatározat hatályon kívül helyezését követő függő helyzetet a jogalap nélküli gazdagodás szabályai alapján ítéli meg.[72] A jogirodalom is azzal érvel, hogy"[a]míg az újabb eljárás jogerősen nem fejeződik be, vagy legalábbis a per jogerősen nem kerül megszüntetésre, addig nem lehet megállapítani, hogy a kifizetés valóban jogalap nélkül történt-e és a már kifizetett összeg visszajár-e a korábban marasztalt félnek."[73] Ez az értelmezés azonban a józan ész felől nehezen igazolható. A végrehajtást kérőnek ugyanis nincs jogalapja arra, hogy a hatályon kívül helyezést követően a pénzösszeget magánál tartsa. Erre a korábbi pernyertessége már nem jogosíthatja fel. Egyetlen indok hozható fel amellett, hogy a végrehajtott összeg nála maradhat: az, hogy korábban pert nyert. E stádiumban a pernyertessége azonban éppen annyira biztos, mint az adósé. A megismételt eljárás kimenetele bármi lehet, a végrehajtást kérő pert is veszíthet, vagy a per akár meg is szűnhet.

A korábbi gyakorlat nem igazolható az Alaptörvény 28. cikke szerinti gazdaságos cél felől sem. A jog- és kommentárirodalom szerint, ha a végleges döntés alapján mégis az először marasztalt fél lesz az összeg jogosultja, az érdemi döntést beváró visszvégrehajtásban az adós részére kamatot kell megítélni.[74] Ez lenne tehát a végrehajtást kérőnél maradt összeg adóst illető használati ellenértéke. A Ptk. szerinti törvényes késedelmi kamat éves mértéke jó ideje 0,90%, ami aligha kompenzálhatja azt a sérelmet, hogy egy hosszabb időn keresztül elhúzódó (akár ismételten többszintű) eljárás ideje alatt az adós a tőle elvont pénzösszeget nélkülözte. Ez főként a gazdasági, piaci életben teremthet az adós számára kifejezetten méltánytalan és gazdaságilag hátrányos helyzetet.

---

[71] JAKAB András, *im*., 93.o.

[72] Mindaddig, amíg az eljárás érdemben jogerősen be nem fejeződik, és ennek során a bíróság a felperes keresete tárgyában jogerős határozatot nem hoz, nem lehet megállapítani, hogy a kifizetés valóban jogalap nélkül történt-e, és hogy a végrehajtott összeg visszajár-e az alperesnek (BH1993.519).

[73] CZOMPOLY, *im*., 7-8.o., Gregorits, *im.*, 2.o.

[74] CZOMPOLY, *im*., 8.o.

A jognak a gazdaság szabályozása terén elfogadott egyik specifikuma, hogy a gazdaság öntörvényeinek érvényesülését támogassa.[75] Ha ezt elfogadjuk, az Alaptörvény 28. cikke szerinti gazdaságos cél egyik olvasata a gazdasági élet zavartalan működésének biztosítása lenne. Az a gyakorlat, amely azt hangsúlyozza, hogy a végrehajtást kérő mindaddig, amíg érdemi döntés nem születik, magánál tarthatja az adóstól levont pénzösszeget, indokolatlanul beavatkozik az adós gazdasági magánautonómiájába. Ez végső soron a polgári jog természetével és alapvető céljával is ellentétes, hiszen a polgári jognak - tradicionálisan - a magánszemélyek személyi és vagyoni boldogulását kell elősegítenie. Márpedig egy gazdasági szereplő vagyoni boldogulása többnyire a rendelkezésre álló vagyoni eszközeinek szűkösségén, illetve bőségén múlik.

6. A BÍRÓI JOG – KÜLSŐ SZEMMEL. A BÍRÓI JOG MEGISMERÉSÉNEK FORRÁSAI.

Az élő jog koncepció elfogadásának nyilvánvaló következménye, hogy a bírósági határozatokban megnőtt a szerepe az ítélkezési (értelmezési) gyakorlatra való közvetlen hivatkozásoknak. Ha abból indulunk ki, hogy a jog nem kizárólag a szövegjoggal, hanem annak értelmezett és alkalmazott tartalmával - vagy Fikentscherrel szólva: az esetnormák összességével - azonos, e tartalomról a döntések indokolásában a bíróságnak számot is kell adnia.

A bíróságok hivatkozási gyakorlatának változását a statisztikai adatok egyértelműen alátámasztják. A kilencvenes évektől nemcsak a Kúria, de az alsóbb fokú bíróságok határozatszerkesztési gyakorlatában is töretlenül növekszik a bírósági gyakorlatra történő hivatkozások száma. Pokol Béla a Legfelsőbb Bíróság által hozott polgári BH-k anyagában mutatta ki, hogy a BH-ra hivatkozó határozatok száma 1991-től 1997-ig hétszeresére nőtt.[76] Ződi Zsolt vizsgálata már a 2007-től 2012-ig terjedő időszakot érintette. Ebben az időszakban a BH-ra hivatkozó határozatok száma a Kúrián 16%-kal, az ítélőtáblákon 37%-kal, a törvényszékeken 32%-kal nőtt, az összes bírósági szintet egybe véve pedig 32 %-os növekedés figyelhető meg.[77]

E tendencia azonban a jogkereső állampolgárokat is új kihívás elé állítja, hiszen a jogaik megismeréséhez már nemcsak a jogszabályokat kell felkutatniuk, hanem annak élő jogát is, azaz a bírói gyakorlatot is alaposan ismerniük kell.

A Jat. 26. § (1) bekezdése szerint a jogszabályokat a Magyar Közlönyben kell kihirdetni. Ennek garanciális jelentősége van, ugyanis ezt követően senki nem

---

[75] SAMU Mihály, A jog és a gazdaság, *Jog és társadalom*, 2002/1, 47.

[76] POKOL, im. [2001], 278.o.

[77] ZŐDI, im., 31.o.

mentesülhet a jogszabály következményei alól arra hivatkozással, hogy a jogszabály tartalmát nem ismerte. Peschka Vilmos a hetvenes években – többek között – a bírói jogot azért utasította el, mert annak tartalma, szemben a törvénnyel, nehezen volt megismerhető.[78] A korábban már tárgyalt 57/1991 (XI.8.) AB határozatban Kilényi Géza alkotmánybíró ugyanilyen okból tartotta aggályosnak az élő jog doktrínáját. Ha ugyanis „[a] jogszabálynak nem az a tartalma, amit kihirdettek, hanem az, »amit annak az állandó és egységes jogalkalmazási gyakorlat tulajdonít«, ez teljes jogbizonytalanságot idézhet elő, s nem csupán oda vezet, hogy a jogszabály »címzettjei« nem ismerhetik meg a hatályos jogot, hanem ad absurdum előidézheti: a büntetéssel lehet sújtani azt, aki a jogszabálynak a Magyar Közlönyben kihirdetett szövege szerint jár el, és nem veszi figyelembe, »az állandó és egységes jogalkalmazási gyakorlatot«, amely esetleg lényegbevágóan eltér a jogszabály kihirdetett tartalmától.”[79]

Ezek az érvelések azonban nem számoltak a jog valós természetével, amely szerint a normatartalmat a bíróságok állapítják meg. Éppen ezért az élő jogot legalább annyira hozzáférhetővé kell tenni, mint a szövegjogot, hacsak a bírói jogról való tudást nem akarjuk egyfajta exkluzív, csak a jogalkalmazók közösségét illető tudásként elképzelni. A bírói jog elismerésével párhuzamosan tehát egyre nagyobb jelentősége van azoknak a felületeknek, ahonnan az élő jog tartalma megismerhető.

A Bszi. 42. § (1) bekezdése szerint a jogegységi határozatot a Magyar Közlönyben közzé kell tenni, az elvi bírósági határozatot (EBH), az elvi bírósági döntést (EBD) pedig a központi honlapon és a Kúria honlapján. E bírói jogforrások megismerhetőségét tehát jogszabály kötelező előírása teszi lehetővé. Az élő jogot azonban nemcsak ezek a források tartalmazzák. Emellett fontos forrásnak tekinthető a Bírósági Határozatok és a Bírósági Döntések Tára című kiadvány.[80] A *Bírósági Határozatok* (BH) a Kúria által hozott legfontosabb, válogatott határozatokat teszi közzé, külön-külön fejezetekben foglalkozva a polgári jog, a gazdasági jog területén hozott döntésekkel. A *Bírósági Döntések Tára* (BDT) mind nyomtatott, mind elektronikus formában elérhető kiadvány. Célja egyfelől, hogy publikációs fórumot biztosítson a törvényszéki, illetve az ítélőtáblai döntések számára, másfelől a mértékadó bírósági döntések közül válogat. Az öt ítélőtábla polgári és gazdasági ügyekben hozott elvi állásfoglalásai és jelentősebb eseti döntései mellett a lapban helyet kapnak a törvényszékek fontosabb ítéletei is. Hasonlóan fontos az *Ítélőtáblai Határozatok* (ÍH) kiadvány, amely az ítélőtáblák által büntető, polgári, gazdasági és közigazgatási ügyszakban hozott, a joggyakorlatot

[78] PESCHKA, im. [1972], 301, 302.o.

[79] 57/1991 (XI.8.) AB határozat, dr. Kilényi Géza alkotmánybíró különvéleményének *c)* pontja.

[80] Előbbit a HVG-Orac Kiadó, utóbbit a Complex Kiadó jelenteti meg.

leginkább orientáló határozatokat és a kollégiumi állásfoglalásokat teszi közzé. Az *Alkotmánybíróság Határozatai* pedig szintén lényeges felület jelentenek az „élő jog" megismeréséhez, hiszen az itt megjelenő határozatok nem egyszer a rendes bíróságok élő jogához tartozó döntéseket semmisítik meg az alkotmányjogi panasz elbírálása során. Ezeket a döntéseket az Alkotmánybíróság a honlapján is folyamatosan közzéteszi.

Mindemellett a Bszi. 163. § (1) bekezdése szerinti *Bírósági Határozatok Gyűjteménye* (BHGY) a www.birosag.hu címen hozzáférhető elektronikus adatbázis, mely talán az egyik leggyakrabban használt eszköz a bírói jog tartalmának megismerésére. Kétségtelen előnye, hogy bárki által hozzáférhető, nem előfizetéshez kötött, mint számos papír alapú kiadvány. A BHGY továbbgondolása pedig folyamatban van a Országos Bírósági Hivatal által indított „Digitális Bíróság" projekt keretében. Ennek egyik alapkitűzése az anonimizált bírósági határozatok keresésének könnyebbé tétele.

Az előbbiekben felsorolt források hatalmas mennyiségű anyagot közölnek az élő jog területéről. Ennek túlzott bősége azonban nagyban akadályozza a tájékozódást, ami nem csupán a bírókat, de az ügyfeleket is hátrányosan érinti. Az alábbiakban néhány olyan körülményre térek ki, ami még ma is nehezítheti az élő jog áttekinthetőségét.

Nehezíti az eligazodást, hogy az ítélőtáblák és a Kúria párhuzamos jogegységesítő tevékenysége a külső szemlélőben egyfajta presztízsharc érzetét kelti és előfordul, hogy az ítélőtáblák és a Kúria által közzétett döntések el is térnek egymástól. Súlyosbítja a helyzetet, hogy jelenleg nem látható sem jogalkotói, sem jogtudományi törekvés arra vonatkozóan, hogy tisztázza a különböző szintű bírói fórumok által kiadott esetgyűjtemények egymáshoz való viszonyát.[81] A sokak által használt online Új Jogtárban például a jogszabály szövege alá vannak beszerkesztve a EBH-k, BH-k, BDT-k és BHGY-k, azonban azok egymáshoz való viszonya egyáltalán nincs tisztázva, így annak megállapítása, hogy mi az irányadó élő jog, a hozzáférhetőség ellenére külön szelekciós-kutató munkát igényel.

Előfordul, hogy az azonos szinten ítélkező fórumok döntései térnek el egymástól és a később született ítélet ennek indokait nem fejti ki, és nem is utal a korábbi döntés helytelenségére. Erre klasszikus példa az engedély nélkül készített hangfelvétel bizonyítékként történő felhasználhatóságának kérdése. A későbbi döntés (BH2001.110.) szerint ez megengedett a perben, míg a korábbi döntés szerint (BH1997.53.) ez kizárt, de a 2001-es döntés nem utal a korábbi döntés helytelenségére. Ilyen esetben önmagában abból, hogy egy döntés frissebb, még

[81] BENCZE Mátyás, A magyar legfőbb ítélkezési fórum jogegységesítő szerepének jogszociológiai dilemmái, *Jogesetek magyarázata,* 4.o. (letöltve: 2019. 09.20.)

nem lehet arra következtetni, hogy ez lenne az irányadó élő jogot mutató esetnorma. Ez elbizonytalaníthatja a jogkeresőket, mert később is a bíróságok által már meghaladottnak tartott döntésekre hivatkozhatnak. A régi időkből továbbra is túlsúlyban vannak azok a döntések, amelyekben a Legfelsőbb Bíróság úgy tért el a korábbi gyakorlatától, hogy erre semmilyen formában nem utalt, vagy a „következetes gyakorlatra" utalt ugyan, de csak egy, a BH-ban közzé nem tett eseti döntést hozott fel.[82]

Az utóbbi időben azonban már egyre inkább látszik a határozatokban az arra való törekvés, hogy ezeket az inkonzisztenciákat kiküszöböljék és kifejezetten utalnak arra, hogy nem kívánnak eltérni a korábbi gyakorlattól, egyúttal az egységes gyakorlatot több estnormával is alátámasztják.[83] Itt a könnyebb eligazodást biztosíthatná az lehetséges megoldás is, hogy a később publikált eseti határozatok elvi tartalma (*ratio decidendi*) tenne arra utalást, hogy melyik korábbi esetnormát írta felül.

Problémás lehet, hogy egyes jogterületek élő joga nem válik szélesebb körben megismerhetővé, mert adott esetben a jogerős ítélet megtámadása felülvizsgálati korlátba ütközik. A járásbíróságon indult birtokperben született helybenhagyó másodfokú ítélet ellen a felülvizsgálatot a régi és az új Pp. egyaránt kizárta.[84] Ezen ítéletek szerinti élő jog ezért látenciában marad, mert ezek a döntések sem az ítélőtábláig, sem a Kúriáig nem juthat el. A Bszi. 163. § (1) és (3) bekezdése pedig csak ezeken a fórumokon felülbírált alsóbb fokú határozatokat köteles a BHGY-ban közzétenni. A BH2011.132. számú eseti döntés például birtokper volt, jelentőségét azonban az adta, hogy alapjogi érintettségű volt. E jogvita csak azért jutott el a Legfelsőbb Bíróságra, mert a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróságtól eltérő döntést hozott.

Adott esetben a bírósági szervezetrendszeren belüli hatékony kommunikáció hiánya is akadálya lehet az élő jog felszínre kerülésének és megismerhetőségének. A Bszi. 26. §-a határozza meg azt a felfelé irányuló kommunikációt, amely a járásbíróságoktól a Kúria elnökéig halad, és lehetővé teszi, hogy akár a legalsóbb szintű járásbíróságon született elvi jelentőségű döntés is EBD-é váljon. Ha ez akadozik, az akár torz, egyoldalú képet is mutathat az élő jogról a fellebbezési eljárásokban kevésbé népszerű pertípusokban.

A bírói jog bőséges forrásaiból látható, hogy ma már az nem lehet ellenérv a bírói joggal szemben, hogy annak tartalma nem ismerhető meg. Bár a rendszert ma is

---

82 OROSZ, *im.* 6.o. [2012], Pokol, *im.* 279.o.

83 BH2019.46 [29], EBH2016.K.24 [20], BH2014.374 [25]., BH2006.345., Debreceni Ítélőtábla Gpkf.III.30.037/2018/2.

84 A régi Pp. 271. § (3) *a)* pontja, új Pp. 407. § (2) bekezdés *a)* pontja.

terhelik korlátozások, a felvetődő kérdés inkább az: hogyan lehet gyorsan és hatékonyan kiválasztani a rendelkezésre álló határozatok tömegéből azokat, amelyek valóban az autentikus élő jogot mutatják és nem annak meghaladott formáját. A kutatható határozatok tengeréből történő kiválasztás szempontjai a jogalkalmazónál és a jogkeresőnél ugyanazok: gyorsan, hatékonyan, észszerű időn belül találjon rá az autentikus élő jogra. Következésképpen mára komoly igény mutatkozik az olyan adatbázisok iránt, amelyek e keresési folyamat időszükségletét minimálisra tudják csökkenteni.

Jelen dolgozat kereteit meghaladja azoknak a javaslatoknak a kidolgozása, amelyek az élő jog (ítélkezési/bírói gyakorlat) gyorsabb, hatékonyabb megismerését segítik elő. Annyi azonban bizonyos, hogy több eszköz is növelhetné a hatékonyságot. Ilyen lehet a belső információs csatornák és szűrőrendszerek erősítése, a külső szereplők jelzéseinek figyelembe vétele, vagy az esetnormák folyamatos monitorozásra felállított szervezeti egységek létrehozása, amelynek a meghaladottá vált, esetnormák tisztogatása lenne a feladata. A „dereguláció" itt éppúgy fontos lehetne, mint a jogi normák esetében, és feltehetően nagyban segíthetné az eligazodást.

Feltehetően az angolszász országok erre kidolgozott keresőrendszerei jó mintát szolgáltathatnának a hatékonyság növeléséhez. Egyrészt azért, mert a jogrendjük alkata ilyen, hiszen abban a világban nem a bíróság keresi a jogot, hanem elsősorban a felek találnak rá a jogra, azt a bírák legfeljebb ellenőrzik, kiegészítik. Másrészt azért, mert a jogot többnyire a *case law*-ból kell megismerniük. Ezért különösen fontos számukra, hogy a bírói jog könnyen és hatékonyan megismerhető legyen.

Külön műfaj és művészet a *shepardizing* művelete, ahol a szó etimológiája a jogkeresők jótékony terelgetésére (*to shepherd*) utal, hogy a helyes élő jogra rátaláljanak. Az ezt szolgáló infrastruktúra a nyomtatott esetgyűjtemények (*reporterek*) sokaságát produkálta, amelyek közötti eligazodást olyan online kereső felületek biztosítják, mint a *Lexis*, a *Nexis,* a *Westlaw,* vagy a *Citator*.[85] Utóbbi adatbázis a precedensek tömegének már különböző rendező elvek szerint ad formát. Egy esetre való rákeresést követően például megjeleníti magát az esetet, ehhez kapcsolódóan az összes olyan döntést, amelyben azt precedensként felhívták, de megjeleníti az eset történetét is, vagyis azt, hogy azt felülbírálták vagy megerősítették.[86] Ez tehát eleve olyan felhasználóbarát formát ad a precedensek

[85] HANÁK András, A precedenstan az Amerikai egyesült Államokban, *Jogesetek magyarázata*, 2012/2. 2.o. (letöltve: 2019.09.20.)

[86] *What is a citator? Wash U Law. Law Libary Research Guides.* (forrás: libguides.law.wustl.edu, letöltve: 2019. 09.20.)

tömegének, ami az ügyfelek és professzionális képviselők számára átláthatóbbá és egyben kiszámíthatóbbá teszi az élő jogot.

7. FELHASZNÁLT IRODALOM

BENCZE MÁTYÁS, Az esetnorma és annak érvényessége, in: Regula Iuris. Szabály és/vagy norma a jogelméletben. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2004.

CHRONOWSKI NÓRA, Az alkotmánykonform értelmezés és az Alaptörvény, Közjogi szemle, 2017/4., 10.

Chronowski Nóra-Vincze Attila, Az Alkotmánybíróság határozata a Magyar Nemzeti Bank kiadmányozási joga tárgyában, Jogesetek magyarázata, 2019/1.

Czompoly Tamás, Gondolatok a visszvégrehajtás jogintézményéről és elrendelésérének a végrehajtási törvényben szabályozott feltételeiről. (letöltve: 2019.09.20.)

Dr. Gregorits Erik, A visszvégrehajtás jogalkalmazási kérdései, Ügyvédek Lapja, 2016. 2. szám

Horváth Attila, A szocialista állam- és jogtudomány, in: A jog tudománya. Tudománytörténti és tudományelméleti írások, gyakorlati tanácsokkal. (szerk. Jakab András-Menyhárd Attila) HVG Orac, Budapest, 2015.

Horváth Barna, Jogszociológia, Osiris Kiadó, 1995.

Jakab András, A bírói jogértelmezés az Alaptörvény tükrében, Jogesetek magyarázata, 2011/4.

Jakab András, A magyar jogrendszer szerkezete (PhD értekezés), (letöltve: 2019.09.13.)

Kurtán Zsuzsa, Mellérendelés a magyar jogi nyelvben, A törvény szavai, Bíbor Kiadó, Miskolc, 2017.

Lábady Tamás, Kártalanítás jogszerű károkozásokért, A Polgári Törvénykönyv magyarázatokkal, (szerk. Vékás Lajos) CompLex, Budapest, 2013.

Lábady Tamás, Felelősség a szerződésen kívül okozott kárért, Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz, (in: szerk. Vékás Lajos-Gárdos Péter), Wolters Kluwer, Budapest 2014.

Moór Gyula, Jogfilozófia, Püski Kiadó, Budapest, 1994.

Orosz Árpád, Az egyedi ügyekhez igazodás magyar gyakorlata a polgári ügyszakban, Jogesetek magyarázata, 2012/3.

Orosz Árpád, Felelősség az állatok károkozásáért, A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja (szerk. Osztovits András), Opten, Budapest 2014.

Peschka Vilmos, A törvény és a bírói jog, A modern jogfilozófia alapproblémái, Gondolat, 1972.

Peschka Vilmos, Az esetnorma, avagy a jogszabály és a jogeset kapcsolatának problémája, in: Állam- és Jogtudomány, 1985/2.

Peschka Vilmos, A jog mint a hermeneutika modellje, in: Appendix "A jog sajátosságához". Tanulmányok., KJK, 1992.

Pokol Béla, A jog elmélete, Rejtjel Kiadó, 2001.

Pokol Béla, Jogbölcseleti vizsgálódások, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1994.

Samu Mihály, A jog és a gazdaság, Jog és társadalom, 2002/1.

Szabó Imre, A jogszabályok értelmezése, KJK Könyvkiadó, Bp., 1960.

Székely Erika, Sajtószemle. Gondolatok a visszvégrehajtás jogintézményéről és elrendelésének feltételeiről, Közjegyzők Közlönye, 64. évfolyam, 2017/3.

Szigeti Krisztina, A bírói jogértelmezés és a hetedik alaptörvény-módosítás, Eljárásjogi szemle, 2018/4.

Szladits Károly, A magyar magánjog I., Budapest, Grill Könyvkiadó, 1941.

Ződi Zsolt, A korábbi esetekre történő hivatkozások mintázatai a magyar bíróságok ítéleteiben, MTA Law Working Papers, 2014/1.

CSÁSZÁRNÉ DR. MUCSI BRIGITTA

A GYERMEK MEGHALLGATÁSAKOR ÉRVÉNYESÜLŐ GYERMEKKÖZPONTÚSÁG A CSALÁDJOGI PEREK SORÁN

„Az igazságszolgáltatás nem mehet a gyermek előtt, mert lehet, hogy a gyermek nem tudja követni. Nem mehet mögötte, mert nem szabad rá terhelni a vezetés felelősségét. Együtt kell haladniuk."

/Maud de Boer Buquicchio/

1. BEVEZETÉS

Magyarország Kormánya 2012-ben meghirdette a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás évét, amelyhez kapcsolódva az Országos Bírósági Hivatal munkacsoportot és országos programot hozott létre. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, elsődleges szempontként juttatja érvényre a részvételükkel folyó, vagy őket érintő minden ügyben a gyermekek mindenekfelett álló érdekeit.[1]

A gyermekközpontú igazságszolgáltatás egyik fő feladata a gyermek meghallgatáshoz való jogának érvényre juttatása, amelyet az ENSZ 1989-ben elfogadott Gyermekjogi Egyezménye 12. cikke kifejezetten a bíróságok kötelezettségévé teszi. Az elmúlt harminc évből azonban csak igazán az utóbbi tíz évben kezdtek el érdemben is foglalkozni az európai országok, köztünk hazánk is, azzal, hogy ez a jog a gyakorlatban is érvényre juthasson.

A jogszabályok ellenére azonban ritkán hallgatják meg a gyermekeket a bírósági eljárások során akár közvetetten, akár közvetlenül. Holott ez számos esetben a bírák jogszabályi kötelezettségük lenne családi jogviták során. Az utóbbi években azonban a gyermekközpontú igazságszolgáltatás eszméje az Országos Bírósági Hivatal egyik fő célkitűzésévé vált, ennek eredményeként több jogszabály-módosításra, gyakorlati képzésre, gyermekmeghallgató szobák kiépítésére került

[1] Gyermekközpontú igazságszolgáltatás. Jogászvilág, 2018. május 16. https://jogaszvilag.hu/napi/gyermekkozpontu-igazsagszolgaltatas/ 2019.09.13.

sor. A folyamat elindult, azonban még bőven vannak kihívások és megoldásra váró problémák.

A gyermekközpontú igazságszolgáltatás két fő érdeket igyekszik érvényre juttatni: az első a gyermek mindenekfelett álló érdeke, amelynek a bírósági eljárás egészét át kell hatnia, a másik pedig a gyermek meghallgatáshoz való joga, vagyis hogy az őt közvetlenül érintő ügyekben véleményét meghallgassák és azt kellő súllyal figyelembe is vegyék. A családjogi perek során a gyermekek különleges szerepet töltenek be: egyrészt gyakran az eljárások tárgyai, másrészt tanúkként történő kihallgatásuk, vagy szakértő előtti meghallgatásuk sokszor elengedhetetlen a helyes döntés meghozatala érdekében. Éppen ezért kiemelt jelentősége van annak, hogy a családjogi ügyeket tárgyaló bírák minden esetben a gyermekek legjobb érdekét tartsák zsinórmértékül az eljárásuk során, másrészt támogassák és elősegítsék a gyermekek meghallgatáshoz való jogának érvényesülését.

Dolgozatom első részében ezzel a két joggal, a gyermek mindenekfelett álló – vagy az újabban elterjedő és helyesebb szóhasználat szerint a legjobb – érdekével, valamint a gyermek meghallgatáshoz való jogával foglalkozom, bemutatva a nemzetközi és a hazai szabályozást. Ezt követően az igazságszolgáltatás gyermekközpontúságának kérdéskörét mutatom be, majd végül az Országos Bírósági Hivatal eddig elért eredményeit és a még megoldásra, jobbításra váró feladatokat járom körül, majd röviden szót ejtek a meghallgatáshoz való jog érvényesüléséről a bírósági mediációs eljárás során, amely egy új lehetőséget teremthet a gyermekjogok minél szélesebb körben való érvényesülésének.

2. A GYERMEK LEGFŐBB ÉRDEKE ÉS MEGHALLGATÁSÁHOZ VALÓ JOGA

2.1. Nemzetközi dokumentumok

A gyermek legfőbb érdeke, véleménynyilvánítási szabadsága és ezzel szoros összefüggésben a meghallgatáshoz való joga először harminc évvel ezelőtt, a **Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményben** (a továbbiakban Gyermekjogi Egyezmény) – melyet Magyarországon az 1991. évi LXIV. törvény hirdetett ki – került rögzítésre.

Az Egyezmény 3. cikk 1. pontja alapelvként rögzíti, hogy a szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, a közigazgatási hatóságok és a törvényhozó szervek minden, a gyermeket érintő döntésükben a gyermek mindenek felett álló érdekét veszik elsősorban figyelembe. A Gyermekjogi Bizottság állásfoglalása szerint a legfőbb érdek elve „konkrét intézkedéseket követel meg a kormányoktól,

a parlamentektől és az igazságszolgáltatástól. Minden törvényhozó, közigazgatási és bírói testület vagy intézmény köteles alkalmazni a legfőbb érdek elvét oly módon, hogy döntéseinek és intézkedéseinek a gyermekek jogait és érdekeit érintő jelen vagy jövőbeni hatását szisztematikusan számításba veszi. Többek között ide tartoznak javasolt vagy létező törvények, szakpolitikák, közigazgatási intézkedések vagy bírósági döntések, beleértve azokat, amelyek közvetlenül nem érintenek gyermekeket, de közvetetten befolyással vannak rájuk."[2]

A legfőbb, vagy legjobb érdek figyelembe vételekor tekintettel kell lenni a gyerekeket érintő rövid és hosszútávú szempontokra egyaránt. Az „elsődleges" szó használata jelzi, hogy a gyerek legfőbb érdeke nem mindig lesz az egyetlen, mindent felülíró, figyelembe veendő tényező; előfordulhat, hogy egymással versengő, vagy egymással ellentétben álló emberi jogi érdekek ütköznek, például egyes gyerekek között, különböző gyerekcsoportok között, vagy gyerekek és felnőttek között. Ugyanakkor a gyerek érdekeit valós megfontolás alá kell vetni: bizonyítani kell, hogy a gyerek érdekeit megvizsgálták, és elsődleges szempontként figyelembe vették

Az Egyezmény 9. cikk 2. pontja alapelvként rögzíti a szülői felügyeleti joggal és a kapcsolattartási ügyekkel kapcsolatban, hogy valamennyi érdekelt félnek lehetőséget kell adni az eljárásban való részvételre. A 12. cikk a gyermekek részvételére fókuszálva rendelkezik arról, hogy az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában levő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét. A gyermek véleményét, figyelemmel korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetőleg arra alkalmas szerv útján a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.

Az **Európai Unió Alapjogi Chartájának** 24. cikkének (1) bekezdése alapján a gyermekeknek joguk van a jólétükhöz szükséges védelemhez és gondoskodáshoz. A gyermekek véleményüket szabadon kifejezhetik. Az őket érintő ügyekben véleményüket életkoruknak és érettségüknek megfelelően figyelembe kell venni.

---

[2] Gyermekjogi Bizottság 5. számú átfogó kommentár, 2003, CRC/GC/2003/5, 12. bekezdés, idézi: Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához. Egyesült Nemzetek Gyermekalapja, 2007. https://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/10/K%C3%A9zik%C3%B6nyv-a-gyermekjogi-egyezm%C3%A9ny-alkalmaz%C3%A1s%C3%A1hoz.pdf 2019. szeptember 23.

A **Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló 1980. évi Hágai Egyezmény** (továbbiakban: Hágai Egyezmény) részletes szabályokat ad arra az esetre, ha a gyermeket egy másik államba jogellenesen elvitték vagy ott elrejtették. Akár jogszerűtlenül elvitt, akár ilyen módon visszatartott és szokásos tartózkodási helyére vissza nem juttatott gyermek esetén - aki még a 16. évét nem töltötte be - az a határozott cél, hogy a jogellenes állapot előtti helyzetet visszaállítsák, s a gyermek visszakerüljön ahhoz a személyhez, aki jogszerűen és ténylegesen gyakorolta a szülői felügyeleti jogokat a gyermek szokásos tartózkodási helye szerinti államban. Az Egyezmény 13. cikkének (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a bíróság "megtagadhatja a gyermek visszavitelének elrendelését, ha úgy találja, hogy a gyermek ellenzi a visszavitelt és elérte az érettségnek azt a fokát, amikor nézetei már számításba veendők." A 13. cikk (2) bekezdésének célja, hogy mérlegelési jogkört biztosítson a bíróság számára arra az esetre, ha egy 16 év alatti, de ahhoz korban közel álló gyermek ellenzi a visszavitelét. Ezt a rendelkezést ma már egyre inkább a gyermek meghallgatáshoz való átfogó jogával összefüggésben értelmezik, amelyet a 2005. évi CXL. törvénnyel kihirdetett, 1996. október 19-én kelt **Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény** (továbbiakban: Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény) is elismer.

A Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény 23. cikk (2) bekezdésének b) pontja az egyik államban hozott döntés másik államban történő elismerése megtagadásának okaként szabályozza, "ha az intézkedést, sürgős eset kivételével, bírósági vagy közigazgatási eljárás során anélkül hozták, hogy biztosították volna a gyermek meghallgatásának a lehetőségét, megsértve a megkeresett Állam alapvető eljárási elveit".

Ezzel összhangban az Európai Unió Tanácsának a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 2201/2003/EK rendelete, a **Brüsszel II.A rendelet** 23. cikk b) pontja is deklarálja, hogy a szülői felelősségre vonatkozó határozat nem ismerhető el, ha a sürgős eseteket kivéve a határozatot úgy hozták meg, hogy nem adtak lehetőséget a gyermek meghallgatására, megsértve ezzel annak a tagállamnak az eljárási alapelveit, ahol az elismerést kérik. Ennek értelmében az ítélőképes gyermek meghallgatásának elmulasztása a sürgős eseteket kivéve a szülői felelősség tekintetében hozott határozat elismerésének akadálya. A 11. cikkének második bekezdése úgy rendelkezik, hogy az 1980. évi Hágai Egyezmény 12. és 13. cikkének alkalmazásakor biztosítani kell, hogy a gyermek lehetőséget kapjon az eljárások során történő meghallgatásra, kivéve, ha ez a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt nem tűnik célszerűnek.

Ahogyan a Gyermekjogi Egyezmény, úgy a Hágai Egyezmény és a Brüsszel II.A rendelet - a többi nemzetközi dokumentumhoz hasonlóan - is a résztvevő államok hazai jogszabályára, gyakorlatára bízza azt, hogy miként kerül sor a gyermek meghallgatására. A Gyermekjogi Egyezmény 12. cikkét az európai jogrendszerek jellemzően alkalmazzák, elismerik, hogy a gyermeknek joga van ahhoz, hogy véleményét meghallgassák. Az Európai Családjogi Bizottság a szülői felelősséggel kapcsolatos kérdéseket vizsgálva felmérte, hogy Európában mennyiben fogadják el a nemzeti jogrendszerek a gyermeknek ezt az egyik alapvető jogát, s alapvetően arra a következtetésre jutottak, hogy ténylegesen érvényesülő jogról van szó.[3] Számos állam a bíróságra kifejezetten azt a kötelezettséget rója, hogy a gyermeket akár közvetlenül, akár meghatározott személy vagy szervezet által hallgassák meg, néhány országban pedig a bíróság mérlegelési jogkörében dönt arról, hogy erre sor kerül-e. Azonban még mindig kevés olyan uniós tagállam van, ahol a gyermek személyes meghallgatását maga a bíró foganatosítja, és azt nem szociális munkásra vagy pszichológus szakértőre bízza.[4]

2.2. Hazai szabályozás

Korábbi önálló családjogi törvénykönyvünk, az **1952. évi IV. törvény (a továbbiakban Csjt.)** 74. §-a szerint a bíróságnak és a gyámhatóságnak a szülői felügyelettel, illetve a gyermek elhelyezésével, valamint az elhelyezés megváltoztatásával kapcsolatos eljárása során indokolt esetben, így akkor is, ha azt a gyermek maga kéri, közvetlenül vagy szakértő útján meg kell hallgatni a gyermeket is. Ha a gyermek a tizennegyedik életévét betöltötte, az elhelyezésére vonatkozó döntés csak egyetértésével hozható, kivéve, ha az általa választott elhelyezés fejlődését veszélyezteti. A bíróság a gyermeknek az elhelyezésével kapcsolatos álláspontjáról a szülők erre vonatkozó egyező nyilatkozata útján is tájékozódhat.

A Csjt. így a Gyermekjogi Egyezményhez hasonlóan nem határozott meg olyan alsó életkort, amelynek betöltése után az érdekelt gyermeket feltétlenül meg kellett hallgatni. Arra indokolt esetben, vagy a gyermek kérelmére kellett sort keríteni. A 14. életévét betöltött gyermeket a törvény ítélőképesnek tekintette, amely abból adódott, hogy korlátozottan cselekvőképessé válik, véleménynyilvánítását pedig kifejezetten a gyermekelhelyezési perekre nézve rögzítette az elhelyezés feltételeként. A gyermek elhelyezésében való döntés során a bíróságnak a 14.

---

[3] Ld.: BOELE-WOELKI-FERRAND-GONZÁLEZ-BEILFUSS-JÄNTERÄ-JAREBORG-MARTINY-PINTENS: Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities. Antwerpen-Oxford, 2007. 50-53. o.

[4] Ld: SCHLAUß STEFAN, Fehlende persönliche Anhörung des Kindes durch den ausländischen Richter - ein Anerkennungshindernis? In FPR (Familie Partnerschaft Recht) 2006, 228-231. oldal.

életévét betöltött gyermek álláspontját irányadónak kellett tekinteni, feltéve, ha az megfelelt a gyermek érdekének.

A Csjt. 74. §-a szerint, amennyiben a szülők az elhelyezésre vonatkozóan azonos nyilatkozatot tettek, a bíróság értelemszerűen mellőzhette a gyermek meghallgatását, mert a gyermek álláspontjáról a szülők erre vonatkozó egyező nyilatkozata útján is tájékozódhatott. Ennek megfelelően a gyermek perbeli meghallgatását a szülők egyező nyilatkozata kiváltotta, mellőzhetővé tette, mégpedig nyilvánvalóan attól függetlenül, hogy a bíróság ítélettel, vagy ítélet hatályú határozattal (egyezséget jóváhagyó végzéssel) döntött érdemben az elhelyezéséről. E tekintetben ugyanis a törvényhely nem tett különbséget.[5] Az egyezség bírósági jóváhagyásának feltétele az anyagi jogszabályoknak, ezek között a gyermeki érdeknek, mint családjogi alapelvnek való megfelelés volt, amelyet a bíróság a perbeli adatok alapján mérlegelt. Ez azt jelentette, hogy a szülők megegyezése esetén sem hagyhatott jóvá olyan tartalmú egyezséget, amely a gyermek érdekének nem felelt meg. Ezért a bíróságnak a szülők egyezségkötése esetén is mérlegelnie kellett a gyermek elhelyezése szempontjából releváns tényeket.

Az **új Polgári Törvénykönyv, a 2013. évi V. törvény Családjogi Könyvének (a továbbiakban Ptk.)** 4:148. § alapján a szülőknek biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában levő gyermekük a döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson, amit - korára és érettségére tekintettel - megfelelő súllyal figyelembe kell venniük.

A 4:171. § (4) bekezdése pedig a korábbiakhoz hasonlóan fogalmazza meg, hogy a bíróságnak az eljárása során indokolt esetben, vagy ha azt a gyermek maga kéri, közvetlenül vagy szakértő útján meg kell hallgatnia a gyermeket is. Ha a gyermek a tizennegyedik életévét betöltötte, szülői felügyeletére és elhelyezésére vonatkozó döntés egyetértésével hozható, kivéve, ha a gyermek választása a fejlődését veszélyezteti. Az új Ptk. szintén nem állapít meg olyan életkort, amelynek betöltését követően a gyermeket mindenképpen meg kell hallgatni. A bíróság felelőssége annak eldöntése, hogy mikor indokolt a gyermek személyes részvétele, meghallgatása, illetve mikor szükséges pszichológus szakértő útján

[5] Ld.: DR. FEHÉRNÉ DR. GAÁL Tünde: Gondolatok a kiskorú gyermek véleménynyilvánításának és meghallgatásának elkerülhetetlenségéről a szülői felelősséget érintő perekben - a Budapest Környéki Törvényszék és a területéhez tartozó járásbíróságok gyakorlata alapján. In: Családi Jog, 2016/2. szám, 7-15. o.

tájékozódni a gyermek véleményéről, kötődéséről. Ezt mindig az ügy jellegétől, a gyermek fejlettségétől teszi függővé.[6]

Ha ezt a törvényhelyet összevetjük a hatályon kívül helyezett Csjt. 74. §-ával, egy lényeges különbséget fedezhetünk fel, nevezetesen azt, hogy az új szabályozás kihagyta azt a törvényi kitételt, miszerint a bíróság a gyermeknek az elhelyezésével kapcsolatos álláspontjáról a szülők erre vonatkozó egyező nyilatkozata útján is tájékozódhat. A szabályozás egyértelmű atekintetben, hogy a gyermek álláspontjáról nem tájékozódhat a bíróság pusztán a szülők nyilatkozata útján, még akkor sem, ha az egyező, ebből adódóan pedig a gyermek álláspontját kizárólag a gyermek személyes előadása - közvetlen, érdekeltként történő vagy szakértő általi meghallgatása - útján ismerheti meg.[7] A szabályozás tartalma és célja egyértelműen a 14. életévét betöltött gyermekek aktív részvételének biztosítása az életüket alapvetően érintő változások alakításában. A bíróság a gyermek személyes meghallgatása során nem csupán a gyermek választásáról, hanem annak indokairól is tájékozódik. A 14. életévüket betöltött ítélőképes gyermekek meghallgatása szempontjából nem tehető különbség aszerint, hogy a szülők a szülői felügyelet és a kapcsolattartás kérdésében egyezségre jutottak-e avagy sem. Az érdemi döntés alapja minden esetben a gyermeki érdek, amely csak a gyermek vágyainak ismeretében közelíthető meg. A törvény pedig a 14. életévüket betöltött gyermekeknek a véleményük kinyilvánítására feltétlen jogot biztosít. Tehát a szülők megegyezése esetén a 14 év alatti gyermekek meghallgatása szükség esetén merül fel, a 14. életévét betöltött, korlátozottan cselekvőképes gyermekek meghallgatása viszont nem mellőzhető. A gyermek meghallgatásával feltárható, hogy ismeri-e a szülők tervezett egyezségének tartalmát, azzal egyetért-e, milyen szempontok szerint választ a szülők közül, és a választása befolyásmentes-e.

A korábbi Csjt.-hez képest új rendelkezés még, hogy a 4:181.§ (4) bekezdése szerint a kapcsolattartásról szóló döntés során a bíróság vagy a gyámhatóság többek között az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményét is mérlegeli. A gyermektől ugyanis lényeges információk nyerhetők az életritmusa, iskolán kívüli egyéb rendszeres elfoglaltságai, szabadidős programjai tekintetében, amelyeket ugyancsak figyelembe kell venni a kapcsolattartás rendezése során.

---

6 LD.: BOROS Zsuzsa - KATONÁNÉ PEHR Erika - KŐRÖS András - MAKAI Katalin - SZEIBERT Orsolya: Polgári Jog, Családjog. Szerkesztette: KŐRÖS András, HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest, 2013, 269. old.

7 Ld.: FEHÉRNÉ: i.m.

A Ptk. Második Könyve meghatározott, önálló, személyes és kikényszeríthető jogot, véleménynyilvánítási jogot biztosít a cselekvőképtelen, de ítélőképes kiskorú számára a törvényes képviselőjével szembeni jogviszonyban. A Ptk. 2:14. §-ának (3) bekezdése a kiskorú törvényes képviselőjének a kiskorú személyét és vagyonát érintő jognyilatkozata megtétele során eltérést meg nem engedő szabályként előírja, hogy az ítélőképessége birtokában lévő cselekvőképtelen kiskorú véleményét - korának és érettségének megfelelően - figyelembe kell vennie. Ennek alapján a szülői felügyeletet gyakorló szülő mint törvényes képviselő az ítélőképessége birtokában lévő, de cselekvőképtelen kiskorú gyermeke nevében - a gyermek személyét és vagyonát illetően - nem tehet olyan jognyilatkozatot, amelynél a gyermek személyes nyilatkozatát elmulasztotta, vagy azt alapos ok nélkül figyelmen kívül hagyta.

A kiskorú a tizennegyedik életévének betöltésével válik korlátozottan cselekvőképessé. A korlátozottan cselekvőképes kiskorú gyermek jognyilatkozatára a Ptk. 2:12. §-a tartalmaz szabályozást. Eszerint a korlátozottan cselekvőképes kiskorú jognyilatkozatának érvényességéhez - ha e törvény eltérően nem rendelkezik -, a törvényes képviselőjének hozzájárulása szükséges. Ugyanakkor a korlátozottan cselekvőképes kiskorú a törvényes képviselőjének közreműködése nélkül tehet olyan személyes jellegű jognyilatkozatot, amelyre jogszabály feljogosítja. A törvényes képviselő a korlátozottan cselekvőképes kiskorú nevében maga is tehet jognyilatkozatot, kivéve azokat, amelyeknél jogszabály a korlátozottan cselekvőképes kiskorú saját nyilatkozatát kívánja meg, vagy amelyek a korlátozottan cselekvőképes kiskorú munkával szerzett jövedelmére vonatkoznak.

A Ptk. 2:12. § (4) bekezdéséből az következik, hogy a szülői felügyeletet gyakorló szülő, mint törvényes képviselő a kiskorú gyermeke nevében nem tehet olyan jognyilatkozatot, amelynél a jogszabály a korlátozottan cselekvőképes - tehát a 14. életévét betöltött - gyermek személyes nyilatkozatát kívánja meg.[8]

Az ítélőképesség fogalmát a **gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (a továbbiakban Gyer.)** 2. §-a definiálja aszerint, hogy ítélőképessége birtokában levő gyermeknek azt a kiskorút tekinti, aki életkorának és értelmi, érzelmi fejlettségének megfelelően képes meghallgatása során az őt érintő tények és döntések lényegi tartalmát megérteni, várható következményeit belátni.

[8] Ld.: DR. FEHÉRNÉ DR. GAÁL TÜNDE: i.m.

A magyar családjogi szabályozás nem határozza meg, hány éves kortól ítélőképes a gyermek. A magyar bírói gyakorlat megengedhetőnek tartja a gyermekek meghallgatását hat-nyolc éves kortól, a tizenkettő-tizennégy éves kort olyan korhatárnak tekinti, amelynél már érdemleges vélemény várható a gyermektől. Egyedi esetek igazolhatják, hogy a kiskorú akár tizenkét év alatt is rendkívül érett és fejlett, ítélőképes, de előfordulhat az is, hogy - bizonyos tényezők miatt - egy tizenhat éves nem tud érdemben nyilatkozni. Nincs tehát egységes standard az ítélőképességre, minden esetben egyedi vizsgálatot igényel, hogy a gyermeki nyilatkozatot mennyire kell komolyan venni és az hogyan értékelendő.[9]

A gyermekbarát igazságszolgáltatás bírósági koncepciójának kidolgozását megelőzően a régi, már hatályban nem lévő **1952. évi III. törvény a Polgári perrendtartásról** (a továbbiakban régi Pp.) 279. §-ának (4) bekezdése a kiskorú gyermek perbeli jogállását, mint érdekeltét határozta meg, mely szerint a gyermek meghallgatására nem vonatkoznak például a tanú meghallgatására irányadó rendelkezések.

Az Alkotmánybírósághoz indítvány, illetve alkotmányjogi panasz érkezett a gyermek perbeli helyzetével kapcsolatban az elhelyezéséről szóló jogvitákban. Az indítványozók egyrészt azt állították, hogy a Csjt., illetve a Pp. alkotmányellenesen korlátozza a gyermek önrendelkezési jogát, mivel csupán lehetővé és nem kötelezővé teszi a bíróság számára, hogy a szülők között folyó perben a bíróság a gyermeket is meghallgassa. Kifogásként merült fel továbbá, hogy alkotmányellenes az a rendelkezés is, mely lehetővé teszi, hogy a házassági perekben, valamint a gyermek elhelyezése iránti egyéb perekben a bíróság a gyermek meghallgatását a szülők távollétében foganatosítsa.

Az Alkotmánybíróság az indítványokat nem találta megalapozottnak. Az **1143/1998. AB határozat** indokolásában a testület kifejtette, hogy az Alkotmány helyes értelmezése szerint a gyermek ugyan alanya az alapjogoknak - hiszen az Alkotmány őt kifejezetten csak a választójogból zárja ki -, azonban alapjogi jogképessége nem jelenti azt, hogy valamennyi alapjogát maga gyakorolhatja. A meghallgatás módjával, nevezetesen az ügyféli jogok sérelmével kapcsolatos kifogás tárgyában is elutasító álláspontot képviselt az Alkotmánybíróság. Az indokolás szerint ugyanis a szülők távoltartásának lehetősége a meghallgatástól a

[9] Ld.: DR. ÁDÁMKÓ Viktória: Az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása - különös tekintettel a gyermekelhelyezésre, In.: Családi Jog XIII. évfolyam 3. szám, 2015. szeptember, 10-17. old.

független és pártatlan bírósági eljáráshoz való jog érvényesülését szolgálja, a kiskorú nyilatkozatát pedig a felek utólag megismerhetik.

Az eme Alkotmánybírósági határozat nyomán kialakult bírói gyakorlat és maga a határozat sem tartható azonban most már fenn, hiszen a Brüsszel II.A rendelet 23. cikke értelmében mára egyértelművé vált, hogy a szülői felelősséget érintő határozat elismerésének akadálya, ha a határozatot úgy hozták meg, hogy nem adtak lehetőséget a gyermek meghallgatására. A hatályos magyar családjogi szabályozásnál ez kifejezetten a 14. életévét még be nem töltött gyermeknél jelenthet problémát, mivel itt továbbra is bírói mérlegelés tárgya, hogy a kiskorút a per során közvetve vagy közvetlenül meghallgatja-e.

A **gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény** 31. §-a hatályon kívül helyezte a régi Pp. 279. § (4) bekezdésében foglalt rendelkezést, és részletesen szabályozta a kiskorú gyermekre, mint érdekeltre vonatkozó rendelkezéseket a 65/A-65/B. §-ában. A 65/A. § rögzítette, hogy a kiskorú gyermek, mint érdekelt meghallgatása esetén indokolt esetben számára ügygondnokot rendelt, és a bíróság úgy is határozhatott, hogy a gyermeket a házastársak távollétében hallgatja meg. Ez a gyermek önálló perjogi státuszának a megjelenése a törvényben, hiszen az egyébként törvényes képviseletét ellátó szülők perében őt ügygondnok képviselheti. A régi Pp. 65/B. § -a szabályozta, hogy ki és milyen módon tehet fel kérdéseket a gyermeknek, illetve hogy a gyermek a válaszadást megtagadhatta, melyről őt előzetesen tájékoztatni kellett.

Az **új Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény** (a továbbiakban Pp.) 473. §-a részletesen szabályozza a kiskorú gyermek mint érdekelt meghallgatását a szülői felügyelettel kapcsolatos perek során. Az (1) bekezdés szerint, ha a bíróság a perben a kiskorú gyermek, mint érdekelt meghallgatásáról dönt, indokolt esetben egyidejűleg a kiskorú részére hivatalból ügygondnokot rendel. A bíróság a kiskorút a felek és a felek képviselői távollétében is meghallgathatja.

A (2) bekezdés a kiskorú megidézésével kapcsolatban szabályozza, hogy a 14. életévét be nem töltött kiskorút a törvényes képviselője útján kell megidézni, míg a 14. életévét betöltött kiskorú esetén a törvényes képviselőt csak értesíteni kell.

A (3)-(6) bekezdések határozzák meg a kiskorú meghallgatásának módját. Eszerint a kiskorú meghallgatásának megfelelő légkörben, a gyermek korára és érettségére figyelemmel, számára érthető módon kell megtörténnie. A meghallgatás kezdetén

a kiskorútól meg kell kérdezni a nevét, születési helyét, idejét, anyja nevét, lakóhelyét, majd tájékoztatni kell arról, hogy a meghallgatás során a valóságnak megfelelő előadásokat kell tenni és arról, hogy a nyilatkozattételt, illetve az egyes kérdésekre a válaszadást megtagadhatja. Ha a bíróság a kiskorú részére ügygondnokot rendelt, a tájékoztatásnak az ügygondnok eljárásban betöltött szerepére, jogaira és kötelezettségeire is ki kell terjednie. A kiskorút az elnök hallgatja meg. A felek a meghallgatást megelőzően indítványozhatnak kérdéseket akkor is, ha a kiskorú meghallgatására a felek távollétében kerül sor. Az ügygondnok a kiskorú meghallgatása során kérdéseket indítványozhat. Az elnök engedélyezheti, hogy az ügygondnok a kiskorúhoz közvetlenül is intézhessen kérdést. Az indítványozott vagy a kiskorúhoz közvetlenül intézett kérdések megengedhetősége felől az elnök határoz.

A meghallgatás végén, még a kiskorú jelenlétében az írásbeli jegyzőkönyvbe vett vallomást fel kell olvasni, vagy ha a jegyzőkönyv a jegyzőkönyvi tartalmat összefoglaló hangfelvétel útján készül, azt a kiskorú jelenlétében kell rögzíteni. Ennek megtörténtét vagy mellőzését a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni. A felolvasáskor, illetve a rögzítéskor a kiskorú az általa elmondottakat kiigazíthatja vagy kiegészítheti. A jegyzőkönyv - az elnök engedélyével - az ügygondnok, vagy ha a meghallgatás a felek jelenlétében történik, a felek észrevételei alapján is kiegészíthető és módosítható. Az ügygondnok, illetve a felek erre vonatkozó kérelmét - annak elutasítása esetén - a jegyzőkönyvben fel kell tüntetni. Ha a kiskorú meghallgatására a felek távollétében kerül sor, az elnök a felekkel ismerteti a meghallgatásról készült jegyzőkönyvet.

2.3. A gyermek véleménynyilvánítási szabadsága megvalósulásának feltételei

A gyermek véleménynyilvánítása az őt (is) érintő eljárásokban nem abszolút gyermeki jog, értékelése jogszabályi feltételek - életkor, érettség, ítélőképesség - függvénye. Nem is kötelezettség, így nem kényszeríthető ki; egy lehetőség, melyre indokolt esetben módot kell adni.[10] A kiskorút akkor szükséges meghallgatni, ha az a gyermek érdekében áll, ha enélkül nem lehetne megalapozott döntést hozni, illetve ha maga a gyermek kéri azt.

A gyermeknek az eljárásban való részvételét ugyanis nem közvetlennek tüntetik fel a szabályok, számos kritériumot megfogalmaznak a gyermek szabad

[10] DR. SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása és a jogellenes gyermekelvitel. In: Családi Jog, 2009. 4. szám, 30-32. o.

véleménynyilvánítási jogának gyakorlásához. E jogok gyakorlását a gyermek ítélőképességéhez, korához, érettségi fokához, közvetlen vagy képviselő útján való részvételéhez kötik. Ezeknek meghatározása a jogalkotók és a jogalkalmazók számára is komplex feladat, hiszen a fenti kritériumok vizsgálatának nemcsak jogi, hanem pszichológiai, pedagógia aspektusai is vannak. E joggal óvatosan kell élni, mert a gyermek véleményének kikényszerítése nem kívánatos, akkor célszerű meghallgatni, ha ez valóban az érdekében áll, a döntéshez feltétlenül szükséges, továbbá ha a gyermek maga igényli az eljárásban való részvételét.[11]

Ahhoz, hogy érdemben érvényesülni tudjon egy gyermek véleménynyilvánítási szabadsága, kell, hogy véleményét befolyástól és nyomásgyakorlástól mentesen nyilváníthassa ki. Nagyon sokszor problémát okoz például egy gyermekelhelyezési per során, hogy a gyermek véleményét a szülők igyekeznek befolyásolni, akár ajándékokkal, akár a másik szülő tekintélyének teljes lerombolásával. Nem ritka, hogy nyomásgyakorlást alkalmaznak, amikor a gyermek számára valamilyen kedvezőtlen körülményt helyeznek kilátásba abban az esetben, ha nekik nem tetsző véleményét mondja el a hatóságnak, vagy a hatóság által felkért személynek.

A szabad véleménynyilvánítás joga ugyanakkor azt is jelenti, hogy a gyermeknek joga van nem kifejezni a véleményét. Vajon szemben áll ez a jog azzal, ha tanúként vallomástételi kötelezettsége van? Az ellentét abban oldódik fel, hogy tanúvallomás tételekor csak a tények közlésére vonatkozik a vallomástételi kötelezettség, a véleménye pedig nem tény, jogában áll bármilyen eljárás során azt mondani, hogy a véleményét nem szeretné elmondani. Emellett az új Pp. megoldásával oldható fel a probléma, ahol a szülői felügyelettel kapcsolatos eljárások során a gyermeket mint érdekeltet pusztán meghallgatja a bíróság és nem kihallgatja.

A gyermek véleményének kikényszerítése semmiképpen sem kívánatos, ezért csak akkor célszerű meghallgatni, ha az a gyermek érdekében áll, a döntéshez feltétlenül szükséges, illetve a gyermek maga igényli részvételét az eljárásban.[12]

A gyermek egyre növekvő, fejlődő képességei természetes módon befolyásolják azt, hogy mennyire tudja véleménynyilvánítási jogát gyakorolni. Nem szabad

---

[11] Ld.: GYENGÉNÉ DR. NAGY Márta: A gyermek meghallgatása mint alapvető elv - az Európai Unió gyermekjogi tematikája. IN: Európai Jog, 2016. 4. szám., 7-14. o.

[12] DR. FILÓ Erika - DR. KATONÁNÉ DR. PEHR Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem, HVG-Orac Lap- és könyvkiadó Kft. Budapest,2009.38. o.

azonban elfelejteni, hogy a véleménynyilvánítási jog gyakorlásának nincsen alsó korhatára, ahogy azt a következő alcímben részletesen is kifejtem.

2.4. A gyermek tájékoztatáshoz való joga

A szülők és harmadik, kívülálló személyek jelentős szerepet játszanak abban, vajon képes-e egy gyermek a véleményét szabadon kifejezni. Egyre jobban figyelembe kell venni és el kell fogadni azt, hogy a gyermekeknek önálló véleményük van, amelyet kellő súllyal figyelembe kell venni. Ez azonban csak akkor tud érvényesülni, ha a gyermeket a kellő és szükséges információkkal ellátták. Ez magába foglalja azt, hogy a gyermeket tájékoztatni kell minden lehetőségéről és azok minden következményéről. Amennyiben ez a tájékoztatás hiányzik, csak látszat részvételről lehet szó bármilyen eljárás során. A bírósági és hatósági eljárás során ez a tájékoztatási kötelezettség a bíróság, illetve a hatóság feladata.

A gyermekek jogainak gyakorlásáról szóló 1996-ban megkötött európai egyezmény 3. cikke összekapcsolja a gyermek meghallgatáshoz való jogát a tájékoztatáshoz való joggal, amikor kimondja, hogy a bírósági eljárás során a gyermeknek minden releváns információt meg kell kapnia, konzultálni kell vele, véleményét ki kell fejeznie, és tájékoztatni kell őt arról, hogy mik a lehetséges következményei a véleményének való megfelelésnek és bármely döntésnek. Ez magában foglalja azokat az információkat is, hogy miként élhet hatékonyan a meghallgatáshoz való jogával. Azt is el kell azonban magyarázni számára, hogy a meghallgatásra és véleménye figyelembevételére vonatkozó joga nem feltétlenül befolyásolja a végső döntést.[13]

A gyermekbarát igazságszolgáltatás egyik általános eleme a gyermek tájékoztatása és tanácsadás számára. Minden egyes ügyben, az igazságszolgáltatási rendszerrel való első kapcsolatba kerüléstől és a folyamat minden egyes lépésről valamennyi léyneges és szükséges információt meg kell adni a gyermeknek. A gyermeket tájékoztatni kell jogairól, valamint azokról az eszközökről is, amelyeket jogai tényleges gyakorlásához vagy adott esetben védelméhez igénybe vehet. Az információt és a tanácsot érthető nyelven, az életkorához, érettségi és értelmi szintjéhez mért módon kell megkapnia.

Az eljárási rendszerre vonatkozó tájékoztatás körébe tartoznak az olyan részletes információk is, hogy hogyan zajlik le az eljárás, mi lesz a gyermek helye és szerepe, hogyan történik a meghallgatás, stb. A gyermeknek értenie kell, mi történik,

[13] Ld: GYENGÉNÉ DR. NAGY Márta: i.m.

hogyan folytathatók vagy hogyan folytatódnak a dolgok, milyen lehetőségei vannak, és azok milyen következményekkel járnak. A gyermeket tájékoztatni kell az eljárás lehetséges alternatíváiról is.

2.5. Az ítélőképesség vizsgálata

Bár a meghallgatáshoz való jog gyakorlása nincs életkori határhoz kötve, bizonyos feltételeknek meg kell felelnie a gyermek fejlettségének ahhoz, hogy véleményét tekintetbe vegyék az eljárás során. Az, hogy a gyermek ítélőképessége birtokában van-e, függ a gyermek személyisége integráltsági fokától, szellemi teljesítőképességétől, valamint befolyásolhatja az egyik szülőhöz való érzelmi kötődése is. A hatóságok döntik el, mikor tekintik a gyermeket ítélőképessége birtokában levőnek és mérlegelési jogkörükbe tartozik a meghallgatott gyermek véleményének figyelembevétele is.[14]

Ehhez a gyermek életkorát és érettségét egyaránt figyelembe kell venni: a gyermek felfogó képességének egy bizonyos szintet el kell érnie. Ezt a szintet megfelelő megértésnek szokták mondani, vagyis a gyermek képes legyen megérteni, hogy milyen kérdéssel, döntéssel kapcsolatban kérdezik meg az ő véleményét, illetve tisztában legyen azzal, hogy milyen következményei lehetnek a véleményének. Ismét látható, hogy ahhoz, hogy a gyermek megfelelő megértéssel legyen képes nyilatkozni a személyét érintő üggyel kapcsolatban, szükség van az előzetes tájékoztatásra, arra, hogy minden információ rendelkezésre állhasson számára.

A Gyermekjogi Bizottság nem támogatja, hogy a gyermekek meghallgatását alsó korhatárhoz kössék a részes államok. Ezt még a gyermek legfőbb érdekére hivatkozással sem lehet megtenni, mert minden esetben egyedileg kell megvizsgálni, hogy a gyermek alkalmas-e a véleménynyilvánításra. Mivel a gyermek egy fejlődő lény, ezért tiszteletben kell tartani és figyelembe kell venni a gyermek döntéshozatali képességének fejlődését is, amely egy éveken át elnyúló eljárás során jöhet szóba, ahol esetleg az eljárás elején a gyermek még nem volt olyan érettségi szinten, hogy részt vehessen az eljárásban, azonban a sajnos éveken át elhúzódó per során értelme és felfogóképessége annyi fejlődésen ment keresztül, hogy meghallgatásától az eljárás végén a hatóság nem tekinthet el.

Magyarországon szintén minden esetben egyedileg kell megvizsgálnia a bíróságnak, hogy a gyermek ítélőképessége lehetővé teszi-e, hogy véleményt nyilváníthasson az őt érintő üggyel kapcsolatban. A gyermek meghallgatásának

[14] Ld. DR. FILÓ Erika - DR. KATONÁNÉ DR. PEHR Erika: i.m. 38. old.

két módja van a bírósági eljárásban: közvetlenül a bíróság hallgatja meg a tárgyaláson, vagy közvetve, pszichológus szakértő útján történik a meghallgatása. A bírói gyakorlatban általában a 14. életévet tekintik egyfajta „vízválasztónak", amely időponttól már a közvetlen meghallgatástól nem tekinthetnek el, előtt azonban – a 10-12 évesek, vagy még fiatalabb esetén – gyakori az igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése a gyermek meghallgatása tárgyában.

Az egyes európai országok között hatalmas eltérés tapasztalható abban a tekintetben, hogy az ítélőképességet milyen életkorhoz próbálják kötni. Németországban ez az életkor igencsak alacsony (akár 3-4 éves kor), szintén alacsonynak tekinthető Norvégiában is, ahol hétéves kortól kötelező a gyermek meghallgatása. Az európai országok nagyobb részére a 12-14 éves kor mint konkrét időpont jellemző, míg az angolszász országokban csak nagyon kivételes esetben történik meg a 18. életévét be nem töltött kiskorú meghallgatása. A pszichológia tudománya azt a nézetet osztja, hogy a 12-14 éves életkor, de még inkább hét-nyolcéves kor körül a gyermek általában birtokában van bizonyos logikai képességeknek, megfelelően érzékeli a valóságot és erkölcsi ítéletek kialakítására is képes, tizenkét éves korára pedig elsajátítja a logikus gondolkodás képességét.[15]

A legtöbb országban a bíró mérlegeli azt, hogy mennyiben fogadható el a gyermek véleménye befolyásolástól mentesnek, és ennélfogva hitelesnek. Ahhoz, hogy ez felmérhető legyen, a gyermek életkorán kívül ítélőképességét is tekintetbe kell venni, azaz azt, hogy az őt érintő kérdés kapcsán mennyiben képes a válaszának következményeit is felmérni. Feltétlenül indokolt a gyermek környezetének, hátterének a vizsgálata, illetve pszichológus vagy pszichiáter szakértő igénybevétele.

Számos esetben nem könnyű megítélni, hogy a gyermek mennyiben tekinthető az adott kérdés megítélésében ítélőképesnek. Lehetséges ugyan, hogy képes felmérni azt, hogy milyen kérdésben kell véleményt nyilvánítania, és hogy álláspontja milyen közvetlen következményeket vonhat maga után, mégis több oka is lehet annak, hogy mégsem vehető véleménye figyelembe. Egyik esete ennek, ha a gyermeket erősen befolyásolták véleménye kialakításában (ez nem ritka gyermekelhelyezési, kapcsolattartási ügyekben), másik pedig, ha a gyermeket

---

[15] Ld.: PIERCARLO PAZÉ: L'ascolto del bambino. appinter.csm.it/incontri/vis_relaz_inc.php?&ri=ODExMw%3D%3D, Rita L. Atkinson-Richard C. Atkinson-Edward E. Smith-Daryl J. Bem: Pszichológia. Osiris-Századvég, 1994., 77. o.

nem lehet olyannak tekinteni, mint aki képes érdekeinek megfelelő felismerésére.[16]

A gyermek véleményének megismerésekor akadályozó tényezőként jelentkezhet a megfelelési vágy, közrejátszhat büntetéstől való félelem, vagy az anya, apa büntetéstől féltése. Minél kisebb egy gyermek, annál inkább azt mondja, amit gondol, és amiben hisz, kevésbé hazudik, gyakran elfecsegi azokat a dolgokat, amikre azt mondták neki, hogy arról nem szabad beszélni. A nagyobb gyermekek jobban tudnak hazudni, ugyanakkor a hazugságoknak sokszor önvédelmi funkciója van, mivel csökkenti a feszültséget, mert kevésbé stresszes hallgatni arról, amitől fél. Amennyiben ezeket a viselkedésmintákat a bíróság nem tudja kellő bizonyossággal megállapítani a közvetlen meghallgatásból, vagy más módon, illetve ha a kiskorú egyetértése szükséges az elhelyezéséhez, akkor indokolt lehet igazságügyi pszichológus szakértő kirendelése.[17]

2.6. A gyermek véleményének értékelése

A gyermek meghallgatása után következik a meghallgatott gyermek vallomásának, véleményének értékelése. Fontos leszögezni, hogy a véleménynyilvánítási szabadság nem jelent önrendelkezési jogot, hanem kizárólag a döntéshozatalban való részvétel jogát biztosítja, illetve azt, hogy a gyermek véleményét kellő súllyal kell figyelembe venni.[18]

A Gyermekjogi Egyezmény egyik alapelve, hogy tiszteletben kell tartani a gyermek véleményét, ez a minimum elvárás a gyermekkel kapcsolatos ügyekben döntést hozó bíróságokkal és hatóságokkal szemben. Azonban a hatóságot a döntés során nem a gyermek véleménye, hanem a gyermek legfőbb, legjobb érdekének tiszteletben tartása kell, hogy vezérelje. Éppen ezért előfordulhat, hogy a gyermek véleménye nem a gyermek legjobb érdeke. Ilyenkor azzal kell tiszteletben tartani a gyermek véleményét, hogy a döntést a gyermek számára is érthető, alapos módon indokolják meg.

---

[16] Ld: Dr. SZEIBERT Orsolya: i.m.

[17] Ld: dr. ÁDÁMKÓ Viktória: i.m.

[18] Ld.: Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához. 2007. https://unicef.hu/wp-content/uploads/2014/10/K%C3%A9zik%C3%B6nyv-a-gyermekjogi-egyezm%C3%A9ny-alkalmaz%C3%A1s%C3%A1hoz.pdf 2019. 09. 14.

A bíróságnak ezekben a perekben is - ugyanúgy, mint minden más pertípus esetén - a bizonyítékokat a maguk összességében kell értékelni és mérlegelni, nem szabad egyes bizonyítási eszközöknek túlzott jelentőséget tulajdonítani. A gyermek nyilatkozata mindenképpen fontos, de súlyos hiba csak a kiskorú véleménye alapján ítéletet hozni. Az ugyanis semmiképpen sem kívánatos, hogy a szülők a döntés felelősségét is rá hárítsák, hiszen ez jelentős, adott esetben elviselhetetlen terhet jelenthet számára. Másrészt a kamaszkorú gyermekek közül vannak, akik ezzel vissza is élnek, és pillanatnyi érdekeiknek megfelelően nyilatkoznak a bíróságon, amelyet a következő alkalommal minden indoklás nélkül módosítanak. Tehát nagyban segítheti a bíróságot a döntéshozatalban a gyermek véleménye, azonban célszerű azt a többi bizonyíték fényében értékelni.[19]

Ahhoz, hogy a gyermek véleménynyilvánítási szabadsága kellően érvényesülhessen, társadalmi változásokra is szükség van, ugyanis a hagyományos és kulturális, paterfamilis, tekintélyelvű nézetek az útjában állnak. Ahogy azt már a tájékoztatással kapcsolatban is hangsúlyoztam, a gyerekeknek tisztában kell lenniük a jogaikkal ahhoz, hogy azokat megfelelően gyakorolni tudják. Ezeket az információkat a szülők, szakemberek és a hatóságok kell, hogy biztosítsák, illetve fokozatosan nekik kell megteremteni a feltételeket eme jog gyakorlásához.

3. A gyermekközpontú igazságszolgáltatás

3.1. A gyermekbarát igazságszolgáltatás koncepciója

Az Európai Unióban a gyermekközpontú igazságszolgáltatás koncepciója kidolgozásának hátterében a Lisszaboni Szerződés előírásai állnak. A szerződés előírja az Unió számára a gyermekjogok védelmének előmozdítását. A gyermekjogok azon alapvető jogoknak is részét képezik, amelyek tiszteletben tartására az Unió az Európai Unió Alapjogi Chartájának 24. cikke alapján vállalt kötelezettséget.

A Bizottság gyermekjogokra vonatkozó fellépése az Alapjogi Charta végrehajtásának részét képezi. A Charta jogilag kötelező az uniós intézmények számára, amikor jogszabályokra tesznek javaslatot, valamint a tagállamok számára, az uniós jog végrehajtása során. 2010 októberében a Bizottság a Charta rendelkezéseinek hatékony érvényesítésére vonatkozó

[19] Ld.: DR. VISONTAI-SZABÓ Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben. In: Családi jog, 2015. 1. szám., 24-35. o.

stratégiát fogadott el (IP/10/1348). Az Európai Bizottság 2011. február 15-én a gyermekjogok érvényesítésére vonatkozó uniós ütemtervet határozott meg, amely - többek között - arra a problémára reflektál, hogyan segítheti elő az Unió, hogy a gyermekek jogai érvényesüljenek a tárgyalóteremben. Az ütemterv célja, hogy az EU Alapjogi Chartájába foglalt elvek gyakorlati megvalósítása révén megerősítse a gyermekek jogait. Az ütemterv 11 konkrét intézkedést tartalmaz, amelyek révén az Unió hozzáadott értéket biztosíthat a gyermekek jólétét és biztonságát szolgáló szakpolitikák számára. Ezek közé tartozik a gyermekbarát igazságszolgáltatás elősegítése, a gyermekek jogaikról való jobb tájékoztatása. Meghatározza, hogy a gyermekeket közvetve vagy közvetlenül érintő uniós politikákat a jövőben úgy kell kialakítani, végrehajtani és nyomon követni, hogy figyelembe vegyék a gyermek mindenekfelett álló érdekének elvét.

Az Európa Tanács 2010. novemberében megszövegezett irányelve szerint az Európai Emberi Jogi Egyezmény és az Európai Emberi Jogi Bíróság esetjoga alapozza meg az ENSZ Gyermekjogi Egyezményével együttesen az igazságszolgáltatás gyermekbaráttá tételének szükségességét. A joghoz való hozzáférés, a fair tárgyalás és az ehhez kapcsolódó egyéb jogok, mint a tájékoztatáshoz, a meghallgatáshoz, a jogi védelemhez és a képviselethez való jog, a demokratikus berendezkedésű társadalmakban érvényesülő olyan alapjogok, amelyek egyenlően illetnek meg mindenkit – így a gyermekeket is. A gyermekbarát igazságszolgáltatás koncepciójának is ezek a jogok, illetve ezek összessége az alapjai.[20]

Az iránymutatás a gyermek definícióját az igazságszolgáltatásban őt megillető védelem viszonylatában úgy határozza meg, hogy minden tizennyolc évesnél fiatalabb személy gyermeknek minősül. Egy igazságszolgáltatási rendszert pedig akkor tekint "gyermekbarátnak", ha az az elérhető legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését, figyelembe véve az irányelvben felsorolt elveket, megfelelően tekintetbe véve a gyermek érettségét, értelmi szintjét és az ügy körülményeit. Olyan igazságszolgáltatás, amely hozzáférhető, az életkornak megfelelő, gyors, gondos, a gyermekek jogaihoz és szükségleteihez igazodó és azokra koncentrál, tiszteletben tartja a gyermekek jogait, beleértve a tisztességes eljáráshoz való jogot, az eljárásban való részvétel és az eljárás megértésének jogát, a magánélet, a családi élet, az integritás és a méltóság tiszteletben

[20] Ld: DR. GYURKÓ Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás. http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT$_4$9_2012/007_gyurko.pdf 2019. 05. 14.

tartásához fűződő jogot. A gyermekek egészséges fejlődése olyan prioritást jelent, ami a fokozott odafigyelést, és akár az eljárás többi résztvevői eljárási jogainak korlátozását is indokolhatja. A gyermekközpontú (child-focus) igazságszolgáltatás lényege ezen prioritások fel- és elismerése.[21]

A gyermekközpontú igazságszolgáltatás alapelvei a megfelelő hangnem, gyermek által érthető nyelv használata, a gyermek előzetes tájékoztatása az eljárás menetéről, szereplőiről és az őt megillető jogokról, az eljárási formalitások mellőzése, a gyermeket befolyásoló tényezők kizárása.[22]

Tiszteletben kell tartani a gyermek tájékoztatáshoz való jogát, az igazságszolgáltatáshoz való megfelelő hozzáféréshez való jogát, valamint azon jogát, hogy a részvételével folyó vagy őt érintő eljárások során kikérjék a véleményét, illetve meghallgassák. Ebbe beletartozik a gyermekek véleményének megfelelő súllyal történő figyelembevétele, figyelemmel érettségükre és bármely természetű kommunikációs nehézségeikre annak érdekében, hogy ez a részvétel érdemi legyen. (Az Európai Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról (a továbbiakban: Iránymutatás) III. A. 1. pont)

Az Iránymutatás III. C. 1. pontja szerint a gyermekeket minden eljárás vagy ügy során gondosan, érzékenyen, tisztességesen és tisztelettel kell kezelni, különös figyelmet fordítva személyes helyzetükre, jólétükre és különleges szükségleteikre, valamint teljes mértékben tiszteletben tartva fizikai és pszichológiai integritásukat. Bármilyen módon kerüljenek kapcsolatba bírósági vagy bíróságon kívüli eljárásokkal vagy más beavatkozásokkal, biztosítani kell számukra ezt a bánásmódot, tekintet nélkül jogállásukra és minőségükre bármely eljárásban vagy ügyben.

A tagállamoknak az eljárás során elő kell segíteniük, hogy a gyermek igénybe vehesse ügyvéd vagy egyéb olyan intézmény vagy szervezet segítségét, amelynek a nemzeti jogszabályok értelmében feladata a gyermekjogok védelme, valamint hogy a gyermek saját nevében legyen képviselve, ha érdekellentét van vagy lehet a gyermek és szülő vagy egyéb érintett fél között.

---

21 Ld.: GYENGÉNÉ DR. NAGY Márta: i.m.

22 http://birosag.hu/sites/default/files/allomanyok/gyermek_igsz/letoltheto_dok/a_gyermekkozponttu_birosagrol.pdf 2019. 05. 14.

Mindezek alapján gyermekközpontúnak az a szülői felügyelettel kapcsolatos bírósági eljárás tekinthető, amely a gyermek véleményének szabad kifejtésére megfelelő módszerek segítségével színteret biztosít abból a célból, hogy a gyermek által - meghallgatása során - az elhelyezésére nézve elmondottakat a bíróság a lehető legteljesebb mértékig figyelembe vegye az ítélet meghozatalakor, mindenkor szem előtt tartva a kiskorú érdekét, személyiségét.[23]

Fontos szempont a multidiszciplináris megközelítés, vagyis hogy a különböző szakembereknek átfogó képet kell tudniuk alkotni a gyermekről, az ő jogi, pszichológiai, szociális, érzelmi, fizikai és kognitív képességeiről. E célból a gyermekeket érintő vagy a részvételükkel folyó eljárások vagy beavatkozások során gyermekekkel foglalkozó szakemberek számára közös értékelési keretrendszert kell létrehozni, amely a döntéshozók számára biztosítja a szükséges támogatást, lehetővé téve a gyermekek érdekeinek a legnagyobb mértékű figyelembevételét a konkrét esetekben.

3.2. Gyermekközpontú igazságszolgáltatás Magyarországon

Magyarországon 2012-ben a "gyermekbarát igazságszolgáltatás" jegyében eljárásjogilag nagy előrelépés történt a gyermek közvetlen bírósági meghallgatásának szabályozásával kapcsolatban. Tisztázást nyert a gyermek addig csak sejthető eljárási jogi pozíciója, és az akkor hatályos Pp. viszonylagos részletességgel határozta meg, hogy melyek azok a perrendtartási szabályok, amelyek a kiskorú gyermek, mint érdekelt meghallgatásának esetén irányadók. Ezzel a gyermek meghallgatása mint eljárásjogi cselekmény mindenki számára kiszámíthatóvá, átláthatóvá vált, amely a felek jogérzetére feltétlenül kedvező hatást gyakorolt.

Azt megelőzően ugyanis, ha egy bíró a gyermek eljárásba történő bevonása mellett döntött, lényegében maga határozta meg ennek a rendjét. Bár erre addig is volt jogszabályi lehetőség, a novella beemelte a polgári perrendtartás általános szabályai közé, hogy a kiskorú részére meghallgatásakor indokolt esetben ügygondnok legyen rendelhető, és e szabályok közé illesztette be azt, a bíróságok által szinte minden ilyen esetben alkalmazott normát is, hogy a kiskorú a felek és a felek képviselői távollétében is meghallgatható legyen. Arról is külön rendelkezett, hogy a kiskorút miként - 14 év alattiaknál törvényes képviselője útján,

[23] Ld.: Dr. ÁDÁMKÓ Viktória: i.m.

míg a felettieknél közvetlenül törvényes képviselője egyidejű értesítésével - kell idézni az eljárási cselekményre.

A polgári perrendtartás "gyermekbarát" novellája előtt mindig kérdéses volt, hogy a gyermek közvetlen meghallgatásakor a felek indítványozhatnak-e kérdéseket a kiskorúhoz, és ha igen, ezt mikor, milyen formában tehetik meg. A régi Pp. 2012. évi módosítása óta egyértelművé vált, hogy a felek a meghallgatást megelőzően tehetnek fel kérdéseket akkor is, ha a kiskorú meghallgatására a felek távollétében kerül sor. A törvény a gyermek részére kirendelt ügygondnok számára is lehetővé tette akár a közvetlen kérdésfeltételt, azonban a tanács elnöke egyes - akár a felek és jogi képviselők által indítványozott - kérdések feltevését - pl. a kiskorú érdekére figyelemmel, vagy azért, mert a per tárgyát nem érinti – mellőzheti.

3.3. Az Országos Bírósági Hivatal és a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás

Az Országos Bírósági Hivatal (OBH) 2012. éve óta kiemelten foglalkozik a gyermekközpontú igazságszolgáltatás megvalósításával. A megvalósulás érdekében az OBH elnöke 2013. február 14-én kelt határozatával létrehozta az első Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Munkacsoportot.

Az OBH Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás elnevezésű programjának egyik legfontosabb célkitűzése mind a polgári (elsősorban a családjogi), mind a büntető ügyek terén a gyermekek érdekeinek érvényesítése annak érdekében, hogy akár tanúként, az ügyben érdekeltként, akár terheltként vagy bűncselekmény sértettjeként vesznek részt az eljárásban, az életkoruknak megfelelő bánásmódban részesüljenek, másrészt pedig a fentiek szerinti kiskorúakat érintő ügyeket tárgyaló bírák folyamatos felkészítése az ezzel kapcsolatos speciális és komplex elvárásokra. A Munkacsoport a program célkitűzéseinek megfelelő részletes koncepció kidolgozását és azok megvalósulását segíti elő.[24]

Kezdetben a munkacsoport fő célkitűzései az alábbiak voltak:

- a bírák képzésének elősegítése a kiskorúakat érintő, részvételükkel zajló eljárásokra

[24] LD.: 56/2013. (II. 14.) OBHE SZÁMÚ HATÁROZAT, 274/2014. (VI. 27.) OBHE számú határozat,

- az eljárásokban érintett kiskorúak részére szóló tájékoztatások fejlesztésében való közreműködés, összhangban a nemzetközi kötelezettségvállalásokkal
- infrastrukturális fejlesztések szorgalmazása, az ahhoz szükséges szempontrendszer kidolgozása
- a családjogi és büntetőjogi joggyakorlat tapasztalataira figyelemmel javaslattétel szabályzatok módosítására, megalkotására, jogalkotás kezdeményezésére.

Az első eredmények között lehet számon tartani a kiskorúak idézéséhez fűződő tájékoztatók elkészítését, amelyek a 12/0214. (VII. 11.) OBH utasításban kerültek kialakításra, a bírósági honlap gyermekközpontú igazságszolgáltatás almenüpontjának kialakítását a kiskorúak életkori sajátosságainak megfelelő tájékoztatás elősegítése érdekében, valamint a gyermekmeghallgató szobák kialakítását, amelyek lehetővé teszik, hogy a bíróság a 14 év alatti kiskorú gyermekeket – elsősorban büntető ügyek sértettjeit, tanút, valamint a családjogi jogvitákban vagy a gyermek jogellenes külföldre vitele miatt indult ügyek érdekeltjeit – a nemzetközi előírásoknak megfelelően, a kiskorú életkori sajátosságaihoz, igényeihez alkalmazkodó, barátságos és megnyugtató környezetben hallgassa meg. Ezzel a kiskorú érdekeinek maradéktalan védelme mellett az eljárási cselekmények céljai is hatékonyabban érvényesülnek.[25]

Már az Európai Tanács Iránymutatása is szorgalmazta speciális meghallgató helyiségek kialakítását a bírósági létesítményekben, amelyek a gyermek legfőbb érdekéhez igazodnak. Magyarországon jelenleg 56 gyermekmeghallgató szoba van a bíróságokon, melyeket évről évre egyre több alkalommal használnak gyermek meghallgatására polgári ügyekben (2016-ban 100, 2017-ben 109, míg 2018-ban már 163 alkalommal vették igénybe a civil ügyszakos bírák a gyermekmeghallgató szobákat).

2018. november 9. napján rendezték meg a Magyar Igazságügyi Akadémián a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás országos konferenciát, amelynek fókuszában a gyermekek meghallgatása állt, életkori sajátosságaikra figyelemmel. Az országos konferencián gyermekjogi szakértő, pszichológusok, tapasztalt bírák tartottak előadást.

[25] Ld.: Összefoglaló az Országos Bírósági Hivatal Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Programjáról.

2019-ben a gyermekközpontú Igazságszolgáltatás munkacsoport céljai között szerepel a „Gyermekekért” akció keretében a Nyitott Bíróság programmal interaktív programok szervezése, szülők esetében tájékoztatók elkészítése, amelynek célja a családjogi eljárások menetével kapcsolatos információk átadása, mint a gyermek tájékoztatáshoz való jogának elősegítése.

A Munkacsoport a családjogi bírák munkájának megsegítésére Családjogi Kalauz (tudástár) elkészítését tervezte, emellett folyamatos célkitűzése a már működő gyermekmeghallgató szobák kihasználásának figyelemmel kísérése és a bírák ösztönzése ezen szobák használatára.

4. A GYERMEK MINT ÉRDEKELT MEGHALLGATÁSA CSALÁDJOGI PEREK SORÁN

Gyakran felmerülő kérdés, hogy hogyan és mennyire szabad a gyermeket a szülei között zajló és róla is szóló perbe bevonni, mi szolgálja inkább az érdekét. Az ítélőképes gyermeknek az elhelyezésére irányuló kívánsága ugyanis az elhelyezésről szóló döntés egyik fontos szempontja, amelyet a bíróság a per többi adatával összefüggésben, valamennyi peradat részeként, de hangsúlyosan értékel. Az új Ptk. Családjogi Könyvének 4:128. §-a szerint is meg kell hallgatni: a szülőknek tájékoztatni kell a gyermeküket az őt érintő döntésekről, biztosítaniuk kell, hogy az ítélőképessége birtokában lévő gyermekük a döntések előkészítése során véleményt nyilváníthasson, törvényben meghatározott esetben szüleivel közösen dönthessen. A szülőknek a gyermek véleményét - korára, érettségére tekintettel - megfelelő súllyal figyelembe kell venniük.

Az Iránymutatás is tartalmazza, hogy családi ügyekben, mielőtt a gyermek jelenlegi és/vagy jövőbeli jólétét érintő döntés születik, be kell vonni a beszélgetésbe a gyermeket. Az ezt biztosító intézkedések a bíró felelősségébe kell, hogy tartozzanak, akinek ellenőriznie kell, hogy a gyermeket ténylegesen bevonták-e az eljárásba és hogy csak akkor nem kell jelen lennie, ha ő maga utasította vissza a részvételt, vagy ha érettségi és értelmi szintje miatt nem lehetséges a bevonása.[26]

4.1. A gyermek meghallgatásának esetei

A szülői felügyelettel kapcsolatos perek nagy többségében a szülők egyezséget kötnek, amit a bíróság jóváhagy, és ezért nem is vizsgálja a körülményeket. Elvileg

[26] Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának iránymutatása a gyermekbarát igazságszolgáltatásról. https://rm.coe.int/16806a4541 2019. 09.21.

a bíróság csak akkor hagyhatja jóvá a szülők egyezségét, ha az a gyermek érdekeivel nem ellentétes, azonban erről valójában soha nem lehet meggyőződve, hiszen semmiféle bizonyítást nem folytatnak le, a gyermeket legtöbbször nem is látják, meg sem hallgatják, holott ez a 14. életévét betöltött kiskorú esetén törvényi kötelességük lenne. Vajon a kiskorú meghallgatása nélkül miként tud a bíróság megbizonyosodni arról, hogy a szülők által előadott tények megfelelnek a valóságnak és az általuk jóváhagyni kért egyezség valóban a gyermek érdekeit szolgálja?

Amennyiben a szülők nem kötnek egyezséget, a kereseti kérelemről való döntéshez a bíróság számára csak közvetett bizonyítékok állnak rendelkezésre. Ráadásul minden, amiről értesül, az a szülőkön keresztül, megszűrve érkezik a tárgyalóterembe, tehát már emiatt sem lehet objektív. [27] Egyezségkötés hiányában általában szükséges a gyermek perbeli - közvetlen vagy szakértő általi - meghallgatása függetlenül attól, hogy a szülők egyező vagy eltérő nyilatkozatot tesznek a gyermek álláspontjáról, mivel a gyermek véleménye akár manipulált is lehet, illetőleg a döntés szempontjából jelentősége van a választása indokainak is. A gyakorlatban - konszenzus hiányában - a szülők nagyobbrészt eltérő nyilatkozatot tesznek a gyermek álláspontjáról.

Ha a kiskorú fejlettsége és érettsége megengedi, akkor a bírói meghallgatás hozzájárulhat a gyermek véleménynyilvánítási jogának kiteljesedéséhez. A meghallgatási formák alkalmazásával az adott gyermeknek és személyiségének leginkább megfelelő módon tájékozódhat a bíróság a kiskorú véleményéről. Mindkét meghallgatási formára – a közvetlen, bíró általi meghallgatásra és a közvetett, pszichológus szakértő általi meghallgatásra – szükség van, mindkettőnek vannak előnyei és hátrányai, alkalmazásuk bírói diszkrecionális jogkör tárgya.

A bíróságnak mindenekelőtt azt kell megfontolni, hogy a gyermek ítélőképessége birtokában van-e, befolyástól mentes vélemény várható-e tőle, illetve, hogy előreláthatólag mennyire lesz számára megterhelő a meghallgatás. Mindezekről elsősorban a gyermek életkora, másodsorban a szülők nyilatkozata alapján tájékozódhat. Amennyiben ezek alapján sem eldönthető a kérdés, pszichológus szakértő bevonása javasolt. A Kúria 2318/2011 számú polgári elvi határozata szerint azonban a gyermek ítélőképességének meghatározása nem szakkérdés, ebben a bíróság is megnyugtatóan állást tud foglalni, ezért ennek meghatározása érdekében nem szükséges szakértő kirendelése.

[27] Ld.: Dr. VISONTAI-SZABÓ Katalin: i.m.

A jogellenes gyermekelvitellel kapcsolatos ügyekben a nemzetközi tendenciákra is figyelemmel a gyermek közvetlen meghallgatása - amennyiben lehetséges és célszerű – a követendő gyakorlat. Ennek oka, hogy az ügyet egy viszonylag rövid, 6 hetes határidőn belül érdemben be kell fejezni, valamint a vonatkozó uniós rendelet, a Brüsszel II. A. rendelet 11. cikke főszabállyá teszi a gyermekek meghallgatását, és ez az alapelv az elmúlt 9 évben elfogadottá vált a magyar joggyakorlatban.[28] A BH 2010.123. számú eseti határozat szerint a jogellenesen Magyarországon tartott gyermek visszavitelére irányuló eljárásban nem sért jogszabályt a bíróság, ha nem pszichológus szakértő útján, hanem közvetlenül hallgatja meg a gyermeket és annak véleményét - korától, érettségétől függően - figyelembe veszi.

Hangsúlyozni kell azonban, hogy a gyermek közvetlen bíró általi meghallgatásához mind a személyi feltételeket (bírák gyermekpszichológiai képzése), mind a tárgyi körülményeket (megfelelő helyiség, légkör, gyermekbarát környezet) biztosítani szükséges.[29]

A bírói meghallgatáshoz képest az igazságügyi pszichológus szakértői meghallgatás előnye, hogy kevésbé megterhelő, kisebb megrázkódtatással jár, nincsenek direkt kérdések, és a gyermekek nem látják át az indirekt kérdések célját sem.

A jelenlegi hazai gyakorlat alapján úgy tűnik, a bíróság előtt folyó ügyekben az ítélőképes gyermek az esetek igen nagy százalékában az igazságügyi pszichológus szakértői vizsgálat során fejtheti ki véleményét. A probléma ezzel az, hogy a szakvélemények színvonala igen eltérő lehet: a Grád András és társai által lefolytatott kutatás azt találta, hogy az igazságügyi pszichológus szakértők működési köréről és tevékenységéről szóló 20. számú módszertani levelet a bírák legnagyobb része egyáltalán nem ismeri, következésképp nem rendelkeznek elég ismerettel ahhoz, hogy a szakvélemény megalapozottságát megítélhessék.[30]

---

[28] Ld.: Dr. KOZÁK Henriett: Mumus vagy csodaszer? - A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében In: Családi Jog, 2015. 4. szám. 9-17. o.

[29] Ld.: Dr. KŐRÖS András: A jogellenesen Magyarországra hozott gyermekek visszavitelével kapcsolatos eljárások vizsgálatára létrehozott joggyakorlat elemző csoport összefoglaló véleménye. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2013_el_ii_g$_{11}$4.pdf 2019. 05. 14.

[30] Ld.: DR. GRÁD András - Dr. MEDE Lilla - Dr. JÁNOSKÚTI Gyöngyvér - Dr. KŐRÖS András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben. In: Családi jog, 2010. 1. szám. 13-22. o.

Ugyanakkor az a tendencia is észrevehető, főleg a főváros területén működő bíróságokon, hogy nagykamaszoknál - különösen akik igen közel álltak a nagykorúsághoz - a gyermeknek az elhelyezésével kapcsolatos álláspontjáról a szülők vitája esetén egyre többször közvetlenül a gyermektől tájékozódott az eljáró bíró, és e körben nem vette igénybe pszichológus szakértő segítségét. Ezen túlmenően az is megfigyelhető, hogy a meghallgatott gyermekek életkora fokozatosan lejjebb tolódik. Nemcsak a nagykamaszok, hanem a 14 év alattiak közvetlen meghallgatására is egyre többször kerül sor, vagy azért, mert hamarosan betöltik ezt az életkort, vagy azért, mert a testvérüket már mindenképpen meg kell nyilatkoztatni, és 12-13 évesen az ő meghallgatásuk is célszerűnek tűnik.[31]

A kialakult gyakorlat szerint a 10 éves kor alatti gyermekek meghallgatására célszerűségi szempontból is pszichológus szakértő bevonásával kerül sor, figyelemmel arra, hogy ennél alacsonyabb életkorban a családi egység felbomlásának hatására egyébként is lelkileg megterhelt gyermekek szükségtelen pszichés megterhelésével járhat a bíróság általi közvetlen meghallgatásuk. Hiszen az eljáró bíró maximális toleranciája, együttműködő emberi magatartása, kedves hangneme ellenére a hivatali közeg, valamint a megnyilvánulás súlyának átérzése a kisgyermek számára olyan terhet jelenthet, amelytől alacsonyabb életkorban indokolt megkímélni.

Emellett az alacsonyabb életkorú gyermekek általában nem képesek olyan árnyalatbeli különbségek, ok-okozati összefüggések verbális megfogalmazására, amelyekből az érzelmi kötődésük megbízhatóan, megnyugtatóan kitűnik. Ugyanakkor a szakértő előtt könnyebben megnyílnak, a szakember által alkalmazott nonverbális kommunikációs módszerek, különféle tesztek nagyobb hatékonysággal tehetik lehetővé a gyermekek családi kapcsolatainak, tényleges vágyainak feltárását, az esetleges szülő általi befolyásoltság tényét. Ezek a gyermekek még nem rendelkeznek ítélőképességgel, de az általuk előadottak a per egyéb adataival összefüggésben - életkoruk, szellemi érettségük függvényében - értékelésre kerülnek, alkalmasak más peradatok megerősítésére. A gyermekektől négy-öt éves korukig általában csupán egy-két szavas, esetleg tőmondatos válaszok nyerhetők, ezért alapvetően a gyermek viselkedését, gesztusait, valamint a szülőkkel való interakcióját, kontaktusát kell alaposan megfigyelnie és értékelnie a pszichológus szakértőnek, aki a gyermek érettségének függvényében különféle játékos teszteket is alkalmaz. Tehát a meghallgatásuk különleges szakértelmet igényel. Az ilyen kis életkorú

[31] Ld.: KOZÁK Henriette. i.m.

gyermekeknek a szakértő általi meghallgatására a szülők jelenlétében szokott sor kerülni.[32]

Az átlagos szellemi képességű gyermek tíz-tizenkét éves korától már bármikor ítélőképessége birtokába kerülhet az egyedi adottságainál fogva, ezáltal pedig - átlátva a lényeges körülményeket és összefüggéseket - képessé válik az érdekei felismerésére, a véleménye önálló és befolyásmentes kialakítására és annak verbális megfogalmazására, hogy hol, melyik szülővel, melyik szülői környezetben érezné magát jobban, és melyek a választásának indokai. A korlátozottan cselekvőképessé váló 14. életévét betöltött gyermek ítélőképessége birtokában lévőnek tekintendő. Tehát a bíróság a korlátozottan cselekvőképes - mentálisan ép - kiskorú gyermek esetében már nem mérlegelheti az ítélőképességének meglétét.[33]

4.2. A gyermek szakértő útján történő meghallgatása

A gyermek közvetett meghallgatása a szakértő által elvégzett komplex családvizsgálat részeként történik az esetek többségében. A vizsgálatnak minden olyan személyre ki kell terjednie, aki a gyermek nevelésében részt vesz, vagy részt kíván venni, enélkül ugyanis nem lehet megállapítani a család működésének egészét, illetve esetleges diszfunkcióit. A szülők viselkedése, nevelési képessége, a gyermek és a testvérek helyzete, magatartása és az érzelmi kötődések a családon belül így érthetők meg, és így vonható le érdemi következtetés a gyermekelhelyezést illetően.

Ahhoz, hogy az érdemi döntés meghozatalához alkalmas szakértői vélemény szülessen, nem árt tisztában lenni azzal, hogy mire vonatkozhat a szakértői vizsgálat, meddig terjed a szakértő kompetenciája és milyen módszereket alkalmaz a szakértő az eljárása során.

Az igazságügyi pszichológus szakértők működési köréről és tevékenységéről szóló 20. számú módszertani levél (a továbbiakban: Módszertani levél) is, amelyet az Országos Igazságügyi Orvostani Intézet bocsátott ki[34], és amelynek alkalmazása a

[32] Ld.: Dr. FEHÉRNÉ DR. GAÁL Tünde: i.m.

[33] Ld. DR. FEHÉRNÉ DR. GAÁL Tünde: i.m.

[34] www.vitalitas.hu/?ctype=5&did=3741&cid=1223 2019. 09.22.

szakértőkre nézve szakmailag egyértelműen javasolt, a pszichológus az alábbiakat vizsgálhatja egy szülői felügyelettel kapcsolatos per során:

- -a nevelési hatások megjelenésének valószínűsítése a gyermektől és a gyermekről kapott adatszerzésen túlmutató adatok alapján (a szülő-gyermek kapcsolatának indirekt, kiterjesztett vizsgálata),
- a gyermekek direkt befolyásolásának, az egyik szülőnek, vagy mindkettőnek a másik szülő fél személyiségét sértő, őt leértékelő vagy a gyermekben ilyen következményekkel járó magatartásmódjainak feltárása, leírása és értékelése,
- valamint a különböző megismerési forrásokból nyert adatok (kikérdezés, benyomás, megfigyelés, tesztvizsgálat stb.) ellentmondásainak valószínűsített validitás – értékelése.

A bíróság által a szakértőnek feltett kérdéseknek elvben a vizsgálat céljához kellene idomulnia. A cél pedig a módszertani levél szerint a gyermek érdekének pszichológiai meghatározása, amely magában foglalja a nevelési alkalmasság és a gyermek érzelmi kötődésének megállapítását, hogy pszichológiailag megalapozzuk optimális elhelyezését. (Módszertani levél III.2.1.1.).

A módszertani levél szerint az alábbi kérdések a tipikusak:

- Alkalmas(ak)-e, alkalmatlan(ok)-e valamelyik vagy mind két szülő(k) a gyermek(ek) nevelésére? Melyik szülő alkalmasabb pszichológiai szempontból a gyermek nevelésére?
- Befolyásolják-e a szülők meg nem engedett eszközökkel a gyermeket egymás ellen?
- Melyik szülőhöz kötődik a gyermek erősebb érzelemmel?
- Milyen a testvérek kapcsolata egymáshoz? (Esetleg: szétválasztásuk pszichológiai szempontokból lehetséges-e, indokolt-e?)
- Milyen a gyermekek fejlettségi szintje? Esetleg, élettárs jelenlétekor, az élettárshoz fűződő érzelmi viszony milyen? Az esetleges magatartásproblémák milyen okokra vezethetők vissza? (Módszertani levél III.2.1)

Célszerű, hogy a bíróságok a kirendelő végzésben lehetőséget biztosítsanak a szakértő számára olyan szakértői észrevételek megtételére, amelyek alapjául

szolgáló körülmények esetleg elkerülték a bíróság figyelmét, vagy éppen nem is voltak előreláthatóak az ügyben, és a szakvélemény használhatósága szempontjából fontos információkkal szolgálhatnának. [35]

Mivel a bíróságnak azokra nézve kell elrendelni a szakértői vizsgálat elvégzését, akik a gyermekkel nevelői relációban vannak, ezért a módszertani levél lehetőséget biztosít a szakértő részére, hogy a bíróság által meg nem jelölt további személyeknek a vizsgálatba történő bevonását javasolja. A gyakorlatban a szakértők oldaláról felmerülő probléma, hogy sajnos ezzel a lehetőséggel szinte soha nem élnek, holott egyáltalán nem biztos, hogy a bíróságok mindig minden érintett vonatkozásában elrendelik a szakértői vizsgálatot.

A meghallgatás foganatosításával kapcsolatban érdemes megjegyezni, hogy a gyermekeket lehetőség szerint a szülőkkel egyidőben kell beidézni, hogy már a vizsgálat megkezdése előtt valamennyi fő érdekelt jelen legyen (Módszertani levél III.2.1.2. pont). A szakértő számára számos plusz információs lehetőséget biztosít, ezért jogos elvárás annak megkövetelése is, hogy a gyermek és legalább a fő érdekeltek vizsgálatának befejeztéig valamennyien jelen legyenek. A vizsgálatot lehetőség szerint a kiskorú gyermek vizsgálatával célszerű kezdeni, figyelembe véve pszichés és fizikai teherbíró képességét. (Módszertani levél III. 2.1.2. pont)

Külön élő szülők esetében különösen fontos, hogy a gyermek mindkét szülővel találkozzék a vizsgálat előtt. Ezzel egyrészt a különélésből fakadó, a külön élő szülőhöz való kötődést hátrányosan befolyásoló pszichológiai hatásokat lehet bizonyos fokig mérsékelni a gyermek vizsgálata előtt. Másrészt a gyermek kötődésének vizsgálata feltételezi mindkét szülővel való kapcsolatának megfigyelését is. Harmadrészt rendkívül informatív a szakértő számára, hogy egy ilyen helyzetben megfigyelheti a vizsgálatban érintett valamennyi fél egymáshoz való viszonyulását, interakcióikat. A fentiekre tekintettel fontos lenne, hogy a bíróság eleve zárja ki a lehetőségét is olyan szakvélemény elkészítésének, amelyet megelőzően ne találkozott volna mindkét szülő a gyermekkel, például már a kirendelő végzésben kifejezetten felhívhatja a szakértőt a felek és a gyermek együttes vizsgálatára és az együttes jelenlétükben tanúsított interakcióik vizsgálatára.

A szakértő részéről a helyes és követendő eljárás az, ha a vizsgálat során rajta és a gyermeken kívül senki más nem tartózkodik a vizsgálati helyiségben. Amennyiben ez valamilyen okból nem kivitelezhető az érintett felek esetében, a

[35] Ld.:DR. GRÁD András - DR. MEDE Lilla - DR. JÁNOSKÚTI Gyöngyvér - DR. KŐRÖS András: i.m.

gyermek és a gondozó szülő ezen sajátságos viszonyulása ugyancsak informatív lehet a szakértő számára.

A szakértő által alkalmazott pszichológiai módszerek az alábbiak: exploráció, vagyis a viselkedés megfigyelése és tematikus kikérdezés; a személyiség vizsgálata; valamint a mentális funkciók vizsgálata.

A pszichológia aspektusából valójában a gyermeket illeti meg az a jog, hogy egyik szülőjével élhessen, annak nevelési gyakorlatában nőjön fel. A gyermek érdeke kölcsönhatásban áll a szülői alkalmassággal, így az nem automatikusan, hanem csakis mérlegeléssel véleményezhető. A gyermek érdekét a bíróság határozata fogja megállapítani, ennek optimumára vonatkozólag viszont a pszichológus szakértői vélemény adhat fontos támpontot.

4.3. A gyermek bíró általi közvetlen meghallgatása

A gyermek bíróság általi meghallgatását - különösen alacsonyabb, 12-14 éves életkorban - sokan azért nem támogatják, mert szerintük az a válás, illetve a szülők közötti jogvita miatt egyébként is megviselt gyermeket pszichológiai szempontból túlságosan megterheli. Természetesen ennek a megterhelésnek a mértéke nagymértékben függ a per családi előzményeitől. Amennyiben felmerül a gyanú, hogy a gyermek szexuális, fizikai vagy lelki abúzus sértettjévé vált, ebben az esetben inkább pszichológus bevonásával kell megvizsgálni, meghallgatni, és csak a legvégső, nélkülözhetetlen esetben kell kitenni a bíróság előtti meghallgatásnak.

Ezzel szemben egy nyugodt légkörben nevelkedő, kiegyensúlyozott gyermek számára a bíróval való négyszemközti beszélgetés nem jelent olyan mértékű megterhelést, amelyre hivatkozva a meghallgatást mellőzni kellene, sőt kamaszként még pozitív eseményként is megélheti azt, hogy nem teljesen a feje felett döntöttek az ő sorsát is lényegesen érintő kérdésekben.

A polgári perrendtartás szerinti közvetlenség alapelvének szelleme szerint is előnyös a gyermek bíró általi meghallgatása, mivel ezáltal jobban rálát a családi, érzelmi kapcsolatokra, és a gyermekkel való beszélgetés, a gyermek testbeszéde,

szüleihez fordulása olyan apró momentumokkal segítheti döntését, amelyek nem jutnának ezen eljárási cselekmény nélkül a birtokába.[36]

Természetesen problematikus, és a gyermek számára kétségkívül megterhelő lehet, ha a meghallgatására nem megfelelő módon kerül sor. A gyermek személyes meghallgatásának sikere és eredménye éppen ezért elsősorban a bíróságtól függ. Éppen ezért minden erőfeszítést meg kell tenni annak érdekében, hogy a gyermek a legkedvezőbb környezetben és a legmegfelelőbb körülmények között tudjon vallomást tenni, tekintettel életkorára, érettségére, értelmi szintjére és lehetséges kommunikációs nehézségeire.

Érdemes ehhez megvizsgálni a Practice Direction for Trials of Children and Young Persons in the Crown Court[37] című gyakorlati útmutatót a gyermekek és fiatalok tárgyalásaira vonatkozóan. Ennek célja a gyermek megfélemlítésének, megalázásának vagy szorongásának elkerülése a tárgyaláson. A gyakorlati útmutató elemei többek között a következők: a gyermek a tárgyalás előtt megtekintheti a tárgyalótermet, hogy hozzászokjon; az eljárást elmagyarázzák számára érthető nyelvezettel.

A tagállamok számára javasolják, hogy támogassák és valósítsák meg a gyermekbarát meghallgatószobák ötletét, ahol a gyermekeket barátságos körülmények között hozzáértő személyzet hallgatja meg. Az eljárás biztosítsa, hogy a gyermeket bíró hallgassa meg, pszichológus jelenlétében. Az egyéb érintett személyek (ügyész, ügyvéd, a vádlott, a magánvádló) egy másik szobában vannak jelen, és a szobák közötti kommunikációs rendszereknek, egyirányú tükröknek és/vagy élő közvetítésnek köszönhetően lehetőségük van részt venni a meghallgatásban.

Dr. Phil. Heidi Simonival szakpszichológus, a zürichi Marie Meierhofer Institut für das Kind (MMI) vezetője, és Maria Teresa Diez Grieserrel, az MMI szakpszichológusa egy velük készült interjú során igen gyakorlatias módon összefoglalták azokat a momentumokat, amelyek a gyermekmeghallgatásra való szakmai felkészülés során hasznosnak bizonyulnak. A meghallgatás

---

[36] Ld.: DR. KOZÁK Henriette: A gyermekek bíróság által történő meghallgatásának gyakorlata. In: Családi Jog, 2011. 1. szám, 23-30. o.

[37] Ld.: https://books.google.hu/books?id=bpm9aeDsnFwC&pg=PA91&dq=Practice+Direction+for+Trials+of+Children+and+Young+Persons+in+the+Crown+Court&hl=hu&sa=X&ved=0ahUKEwj58OC047XJAhUBCiwKHZ3BCgEQ6AEIGzAA#v=onepage&q=Practice%20Direction%20for%20Trials%20of%20Children%20and%20Young%20Persons%20in%20the%20Crown%20Court&f=false 2019. 09. 14.

legfontosabb előkészülete, hogy előtte érdemes végiggondolni, hogy mit vár a bíró az eseménytől, legyen azonban kellően nyitott, és ne legyenek előítéletei azzal kapcsolatban, mi is fog annak során elhangzani. Győződjön meg arról, hogy a gyermek kényelmesen ül-e, és akár az idézésbe is belefoglalható, hogy kedvenc kabalaállatát nyugodtan hozza magával. Üljön vele egy magasságban, nézzen rá a beszélgetés során, és valóban figyeljen oda rá, ne foglalkozzon mással.[38]

Piercarlo Pazé tanulmányában több ajánlást is megfogalmaz, melyeket két csoportba sorol. Az első csoportba azok a javaslatok tartoznak, amelyek a hivatalos személy - a bíró - és a gyermek közötti megfelelő párbeszédet segítik elő. Ide tartozik többek között a gyermek előzetes tájékoztatása, a megfelelő környezet és a megfelelő légkör kialakítása, a bírónak a gyermekkel szemben használt nyelvezete.

A második csoportba tartozó javaslatok a bíró megfelelő érzelmi ráhangolódását hivatottak elősegíteni, mint például, hogy a bírónak tisztában kell lennie saját érzelmi beállítottságával, számolnia kell azzal, hogy a meghallgatás lelkileg őt is megterheli, igénybe veszi, fel kell készülnie a gyermek esetleges várható elutasító, ellenséges viselkedésére, segítenie kell a gyermek szorongásának leküzdésében, valamint a gyermekkel szemben szimmetrikus viszonyt kell kialakítania és a gyermek felé tisztelettel, jóindulattal és fokozott érzelmi intelligenciával kell fordulnia.[39]

A gyermek megfelelő tájékoztatásához a magyar bíróságokon is rendelkezésére állnak az Országos Bírósági Hivatal által kidolgozott idéző minták, útmutatók és nyomtatványok, melyek nemcsak a gyermek részére, hanem a bíró részére is támpontokat nyújtanak a gyermek "barátként" való kezeléséhez, meghallgatásához. A gyermek megfelelő légkörben történő meghallgatásához a bíróságokon gyermek-meghallgatószobák létesültek, melyek felszereltsége, barátságos hangulata segít az érthető módon szorongó, bizalmatlan gyermek feszültségének oldásában. Ezáltal elősegíthető, hogy a gyermek a bíróság előtt értékelhető, a valóságnak megfelelő nyilatkozatot tegyen.

---

[38] Ld.: KOZÁK Henriette: i.m.

[39] Idézi: DR. BUCSI Ágnes: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban - egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban, Dunaújvárosi kutatás alapján, In: Család, gyermek, vagyon, a joggyakorlat kihívásai. Szerkesztette: Szeibert Orsolya, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 315-316. old.

Nem szabad elhallgatni azt sem, hogy a közvetlen gyermekmeghallgatásnak - a gyermek által elszenvedett stresszhelyzeten túl - lehetnek olyan negatív hozadékai is, mint pl. lojalitáskonfliktus erősödése, melyből adódóan a gyermek nem a valós érzelmei szerint nyilatkozik. Ilyenkor akár az is előfordulhat, hogy a gyermek az egyik szülő iránt érzett felelősségéből adódóan nem a valós érzelmei szerint nyilatkozik, hanem védeni kívánja ezt a szülőt. Az is kiemelkedően fontos, hogy a bírói meghallgatás során ne keltsenek olyan illúziót a gyermekben, hogy ő fogja eldönteni a család jövőbeli sorsát és ezen eljárási cselekmény célja, hogy ő válasszon a szülei között, és erről tegyen nyilatkozatot. Ez utóbbi csak a gyermek lojalitáskonfliktusát növelné, és egy olyanfajta döntési felelősséggel terhelné meg, amelynek elviseléséhez még túl fiatal ilyen életkorban[40]

További eljárási és technikai jellegű, ugyanakkor alapvető jogokat és érdekeket érintő kérdés az, hogy rögzíthető-e a gyermek véleménye, ha igen, milyen terjedelemben és milyen eszközökkel. A rögzítés különösen akkor okoz problémát, ha a gyermek azt kéri, hogy bizonyos általa elmondott olyan tények, közlések ne jussanak a szülők tudomására, amelyek alapvetően befolyásolják a bíróságot álláspontjának kialakításában. Szembekerül ezekben az esetekben a gyermek ahhoz fűződő érdeke, hogy közlését bizalmasan kezeljék, titokban tartsák, s a jogszolgáltatás - így a bíró - azon érdeke, hogy a meghozott döntést megfelelően alátámassza. Nem ritka az, hogy az eljáró bíró a gyermek érdekében nem közöl a szülőkkel bizonyos információkat, ám gondoskodik arról, hogy azokat szükség esetén a fellebbviteli bíróság megismerhesse.[41]

4.4. A megfelelő bíró szakemberek képzése

Ahhoz, hogy az előző pontban felsorolt feltételek megvalósulhassanak, és a gyermek közvetlen, bíró általi meghallgatása ne okozzon neki traumát, fontos, hogy a személyi feltételek is biztosítva legyenek, vagyis felkészült, a gyermek megfelelő meghallgatására képes szakemberek és bírák végezzék azt el.

A gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatás szerint a különböző korcsoportokba tartozó gyermekek jogaira és szükségleteire, valamint a gyermekekhez igazított eljárásokra vonatkozóan minden

---

[40] Ld.: Thalia KRUGER: International Child abduction The Inadequacies of the Law Hart Publishing 2011, 37. oldal.

[41] Ld.: SZEIBERT Orsolya: i.m.

gyermekekkel foglalkozó szakember számára biztosítani kell a szükséges interdiszciplináris képzést. A gyermekekkel közvetlen kapcsolatban álló szakembereket a gyermekek korának és fejlettségi szintjének megfelelő kommunikációra, valamint a különösen sérülékeny gyermekekkel való kommunikációra is ki kell képezni.

Sajnálatos módon Magyarországon egy 2012-ben készült ombudsmani jelentés szerint a gyermekvédelemben és az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberek képzésében nem vagy alig jelentek meg a gyermeki jogok, vagy a gyermekbarát igazságszolgáltatás témája. Állandósítja a gyermekeket megillető védelemhez és gondoskodáshoz való jog sérülésének lehetőségét, hogy hiányosak a gyermekekkel közvetlenül foglalkozó, a velük kapcsolatos eljárásokban részt vevő szakemberek antidiszkriminációs ismeretei és hiányoznak a hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos tájékoztató anyagok is.[42]

Egyes országokban a családjogi ügyekkel kifejezetten az ilyen ügyek tárgyalására kijelölt bírák foglalkoznak. Magyarországon ezzel szemben a bírákat polgári vagy büntető ügyszakos bírókká nevezik ki. A gyermeki jogok, így a jelen dolgozatban tárgyalt meghallgatási jog érvényesülése szempontjából is aggályos, hogy míg több székhelyi bíróságon állandónak tekinthető kvázi "családjogi csoportok" működnek, az ügykört választó, érdeklődő, tapasztalt, elhivatott és a bíróképzésben, szakirányú képzésben résztvevő bírákkal, addig a kisebb helyi bíróságokon ez nem megoldott, pl. a kisebb létszámra tekintettel. Így jelentős a különbség az ügyeket tárgyaló bírók tapasztalata, érdeklődése, elhivatottsága és szakirányú képzettsége között.

Ezt a problémát az Országos Bírósági Hivatal is észlelte, így a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás Munkacsoport évről évre egyik fő feladatának tartja a családjogi ügyeket tárgyaló bírák központi képzését. Az Igazságügyi Akadémián tartott központi képzések mellett a helyi képzések is kiemelten fontosak. 2018-ban minden törvényszéken volt képzés, szakmai értekezlet a gyermekközpontú igazságszolgáltatás témájában. Ezen értekezletek egyik nagy hátránya, hogy főleg frontális előadások keretében történik a bírák képzése, holott a gyermek megfelelő kihallgatása, a

[42] Ld.: Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3070/2012. számú ügyben. http://www.ajbh.hu/documents/10180/143247/201203070.rtf/dca98b68-1194-4f33-bb24-9840c9837549 2019. 09. 14.

kihallgatási technikák gyakorlása kiscsoportos, interaktív, szerepjátékokkal tarkított képzésekkel eredményesebben elsajátítható lenne.

Mivel hazánkban nincs elkülönült családjogi bíróság, még nagyobb hangsúlyt kell fektetni a bírósági eljárás keretében tartott meghallgatások gyermekbarát voltára. A valóságnak megfelelő, értékelhető gyermeki nyilatkozat alapja a bíró és a gyermek közötti kommunikáció minősége. Ennek fejlesztése érdekében érdemes a bírók pszichológiai ismereteit bővíteni, és így bátrabban hallgatnák meg közvetlenül a bírók is a kiskorúakat. A szakirodalom a bíró magatartása körében számos olyan kritériumot fogalmaz meg, amely a bíró és a gyermek közötti párbeszédet segítik elő.[43]

Azokban az országokban ugyanis, ahol elkülönült családjogi bíráskodás létezik (pl. Franciaországban), az ilyen ügyekben nem a kontradiktórius eljárás elvét tükröző, valamint a bíró döntési hatalmát kiemelő, hangsúlyozó tárgyalóteremben történik a tárgyalás, hanem a külön erre a célra kialakított, kisméretű termekben, ahol a felek, képviselőik és a bíró az asztalt körülülik, vagy adott esetben a bíró szobájában, ahol kevésbé érvényesül a tárgyalóterem hivatalos légköre. Mindezt azért érdemes megjegyezni, mert ha a gyermek meghallgatását a bíró foganatosítja, egyáltalán nem mindegy, hogy arra milyen környezetben, milyen légkörben kerül sor.[44]

Amennyiben a gyermekbarát igazságszolgáltatás magasabb szintre jut hazánkban, egyre több helyen lesz rá lehetőség, hogy a családjogi bírák számára külön "gyermekbarát" helyiségeket alakítsanak ki, ahol nyugodt körülmények között folyhatnának ezek a beszélgetések. A megfelelő légkör azonban nem csak a külsőségeken múlik, kiemelkedő jelentősége van annak is, hogy a bíró miként irányítja a beszélgetést. A bírák folyamatos továbbképzése során lehetőséget kell biztosítani a családjogi ügyszakban tevékenykedők számára, hogy pszichológusok segítségével fejlesszék ezen képességeiket.[45]

---

[43] Ld.: DR. BUCSI Ágnes: i.m.

[44] Ld.: DR. BUCSI Ágnes: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban - egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban II. rész. In: Családi Jog 2011. 3. szám, 10-16. o.

[45] Magyar nyelven: http://www.coe.int/t/dghl/standardsetting/childjustice/Source/GuidelinesChildFriendlyJustice_HU.pdf 2019. 05. 14.

Kívánatos lenne **többszöri, több napos, akár több modulos fejlődéspszichológiát, kommunikációt, kapcsolatteremtést, kérdezéstechnikát, szerepjátékot, pszichopatológiát és mindezek vonatkozásában gyakorlati példákat is magában foglaló, központilag megszervezett interaktív, kiscsoportos képzés bíróknak, gyámhivatali ügyintézőknek, ha a fenti eredményeket mi magunk is el szeretnénk érni. Nem mindegy ugyanis, hogy az, aki a gyermekkel szemben ül, tisztában van-e azzal, hogy melyik korcsoporttól milyen jellegű kérdés megértését várhatja, és képes-e szükség esetén a meghallgatás során stratégiát váltani. Ezáltal ezek az eljárások is egyszerűbben, gyorsabbak és szakszerűbbek lehetnének.**[46]

A jelenlegi személyi és tárgyi feltételek hiányából adódik feltehetően az, hogy a magyar bírák még mindig nem szívesen élnek a közvetlen meghallgatás lehetőségével. Az Országos Bírósági Hivatal által végrehajtott fokozatos fejlesztések és képzések célja az, hogy a bírák megfelelő tudással és háttérrel rendelkezzenek ahhoz, hogy maguk hallgassák meg a gyermeket, ezzel akár a pertartamot is lerövidítve, hiszen vannak olyan országrészek, ahol több hónapig kell várni egy pszichológus szakértő általi gyermek meghallgatásra.

5. A GYERMEK MEGHALLGATÁSA A MEDIÁCIÓS ELJÁRÁS SORÁN

5.1. A mediációs eljárások jelentősége

Az Európa Tanácsnak a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló 2010. évi iránymutatása kifejezetten kiemeli a gyermeket érintő eljárásokban a mediáció (közvetítés) alkalmazását, amit az Európai Unió is fokozottan támogat. A gyermekeket érintő jogviták békés megoldásának egyik - nem vitásan hatékony - eszköze lehet a mediáció alkalmazása a belső és a határokon átnyúló jogvitákban egyaránt.

A mediáció előnyei között általában az alábbi szempontokat szokták emelgetni: a folyamat kontrollja végig a felek kezében marad, és a résztvevők a kölcsönös előnyök elérésére törekszenek, szemben a győztes-vesztes dinamikával. Az eljárás során a konfliktusok más megvilágításba kerülnek, ezzel új megoldások elősegítői lehetnek. Lényegesen olcsóbb és gyorsabb, mint a bírósági eljárás, ráadásul a mediációs megállapodásokat a felek betartják. A mediációval a felek semmit sem

[46] Ld.: KOZÁK Henriette: i.m.

veszítenek: ha nem sikerül megállapodniuk, választhatnak más módszert a vitás kérdés orvoslására. A mediációs eljárás egyik legfontosabb szempontja, hogy egy szemléletváltást taníthat a feleknek, megmutathatja, hogy hosszú távon milyen kommunikációs módszerekkel rendezhetik békésen, kompromisszumokkal az nézeteltéréseiket a felek.[47]

Jogszabályi szinten Magyarországon polgári ügyekben a 2002. évi LV. törvény vezette be a mediációs eljárás igénybevételének lehetőségét. Emellett a Gyer. 2005. július 1-jétől hatályos módosítása beiktatta a törvénybe a gyermekvédelmi közvetítői eljárást. Erre akkor kerülhet sor, ha a szülők vagy a kapcsolattartásra jogosult más hozzátartozók a kapcsolattartás kérdésében nem tudnak megállapodni. Ilyenkor a gyámhivatal felhívja a feleket a gyermekvédelmi közvetítői eljárás igénybevételének lehetőségére.

A mediációs eljárásban biztosítani szükséges a 14. életévét betöltött gyermek részvételét saját kezdeményezésére vagy szülei kérelme alapján, hiszen egyetértése nélkül a szülői felügyelet kérdésében hatósági döntés nem hozható, de csak akkor, ha azt a bíróság, illetve a gyámhivatal javasolja és saját maga, valamint mindkét szülő egyetért vele. A 14 év alatti, ítélőképessége birtokában lévő gyermek meghallgatása sem kizárt, ha ezzel a szülők a megállapodás irányába terelhetők, és bizonyosnak látszik, hogy a gyermek pszichikai állapotát ez károsan nem befolyásolja. A meghallgatás a szülők távollétében is történhet.

5.2. Mediáció a gyermek jogellenes elvitele esetén

A határokon átnyúló jogviták esetére a tagállami jogalkotás és jogalkalmazás számára a 2008/52/ET/EP Irányelv tartalmaz rendelkezéseket a mediáció közösségi szinten történő elősegítése érdekében. A mediáció a Központi Hatóság eljárásában és a bírósági eljárásban is megjelenhet.

A Központi Hatóság a bírósági eljárás előtt a felek részére küldött tájékoztatóval ösztönözheti a feleket a mediáció igénybevételére (itt a mediáció pert megelőző, helyettesítő funkciója érvényesül és a mediáció elfogadása vagy elutasítása a felek önkéntes döntésén múlik). A bírósági eljárásban pedig a szülők közös kérelmük vagy a bíróság kezdeményezése alapján vehetik igénybe a mediációt: a visszaviteli eljárás alatt pl. a kapcsolattartozás szabályozása, a gyermek tartózkodási helyének

[47] Ld.: LOVAS Zsuzsa - DR. HERCZOG Mária: Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés. Budapest, 1999.

rögzítése annak érdekében, hogy a kérelmezett ne vigye tovább, ismeretlen helyre a gyermeket, és a végrehajtási eljárásban az önkéntes visszavitel előmozdítására.

A szülők anyagi erőforrásainak korlátozottságára figyelemmel a személyes találkozások lehetőségén túl a skype-on és videokonferenciával történő e-mediáció lehetőségét is ki kell alakítani. Kétségtelen, hogy a módszer alkalmazásának technikai követelményei a Központi Hatóságnál, illetve a bíróságnál meg kell teremteni, de az mind az eljárás, mind a felek szempontjából költséghatékonynak tekinthető. A nemzetközi protokollokban a határokon átnyúló jogvitákban a mediáció egyik legfontosabb ismérve a társmediátori szisztéma alkalmazása.[48]

A nemzetközi gyermekelviteli ügyekben fellépő mediátorok hasonlóan a gyermekvédelmi, kapcsolatügyeleti mediátorokhoz, az Európa Tanács családjogi közvetítésről szóló R (98) 1. számú ajánlásában foglaltakra is figyelemmel, különleges figyelmet fordítanak a gyermek jólétére és mindenekfelett álló érdekére, a szülők ösztönzésére a gyermekeik szükségleteinek előtérbe helyezésére, és jólétük biztosítására.

A nemzetközi családjogi ügyekben - elsősorban a gyermek jogellenes külföldre vitelével kapcsolatos ügyekben végzett közvetítés esetén - a gyermek bevonásának szükségességét a megállapodás jogilag kötelező érvényűvé és végrehajthatóvá nyilvánításakor kell mérlegelni a különböző jogrendszerekben előírt követelményekre tekintettel.

5.3. A gyermek bevonásának lehetősége a mediációs eljárásba

Sokan remélik, hogy a mediáció a gyermeki jogok érvényesülése terén is új dimenziókat nyithat. A gyermekeket érintő nemzetközi és belső jogvitákban különböző célokat szolgálhat a gyermek vitarendezésbe való bevonása. A gyermek véleményének meghallgatása rávilágít a gyermek érzéseire és kívánságaira, amelyek fontos információk lehetnek annak meghatározásakor, hogy egy adott megoldás a gyermek mindenekfelett álló érdekét szolgálja-e. Emellett tudatosíthatja a szülőkben a gyermek kívánságait, és segíthet abban, hogy egy elfogadható közös megoldás érdekében elrugaszkodjanak saját álláspontjukról. Harmadsorban, a gyermek bevonása tiszteletben tartja a gyermek

[48] Ld.: Kőrös András: i.m.

meghallgatásához való jogát, miközben lehetőséget ad a számára, hogy tájékozódjon a körülötte zajló eseményekről.[49]

Mivel a mediációs eljárás alapvetően eltér a hagyományos, hivatalos eljárásoktól, és kötetlenebb az eljárás légköre, ezért a gyermek meghallgatása is más módon történhet. Szerencsés esetben a mediációs eljárás végén a felek között megállapodás születik. Az ilyen eljárásba bevont, meghallgatott gyermeket valószínűleg nem nyomasztja úgy, hogy az őt érintő kérdésben véleményt kell nyilvánítania, mint akkor, amikor tudja, a sorsáról végső soron döntés születik.

A fentiek ellenére is mindig az adott ügy körülményeinek függvényében körültekintően mérlegelni kell, hogy a gyermek véleménye hogyan használható fel a közvetítésben, valamint hogy a gyermeket közvetlenül vagy közvetve hallgassák meg. Maguk a mediátorok sem kezelik egységesen a gyermek közvetítői eljárásba való bevonásának kérdését. Vannak mediátorok, akik ezt kifejezetten ajánlják a szülőknek, mások inkább csak a gyermek megjelenítését javasolják (fotó vagy üres szék segítségével).[50]

A gyermek meghallgatását, véleményének figyelembevételét illetően két fő különbség fedezhető fel a bírósági eljárásokhoz képest. A gyermek meghallgatásához alkalmazható módszerek jelentősen eltérnek a bíró kezében levő eszközökhöz képest, másodszor pedig különbségek vannak azt illetően is, hogyan vehetők figyelembe a gyermek kívánságai, nézetei. A gyermek bevonása a közvetítésbe attól függ, hogy a szülők elfogadnak-e egy adott eljárást. A közvetítő csupán felhívhatja a szülők figyelmét a gyermek véleményének meghallgatása jelentőségére, és jelezheti, hogy a határozatot elismerhetőség és végrehajthatóság szempontjából vizsgáló hatóság vizsgálhatja, hogy figyelembe vették-e a gyermek véleményét.

A közvetítő - a bírósághoz hasonlóan - a gyermek érettségének, életkorának függvényében javasolhatja egyik lehetséges megoldásként a gyermek közvetlen részvételét egy vagy több közvetítői ülésen. Másik lehetőségként a gyermekkel való külön beszélgetést ajánlhatja, amelyről beszámol a szülőknek. A közvetítő azonban mindössze csak felhívhatja a felek figyelmét a gyermek nézőpontjára vagy a gyermek érdekeit és jólétét esetlegesen befolyásoló szempontokra, a

[49] Ld.: Közvetítés - Bevált gyakorlatról szóló útmutató a gyermek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. október 25-i Hágai Egyezmény alapján, Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia Állandó Hivatala, 2012, 66. old.

[50] Ld.: Dr. Szeibert Orsolya: Mediáció jogellenes gyermekelviteli ügyekben, In: Családi Jog XIII. évfolyam 3. szám, 2015. szeptember, 42. old.

megállapodás tartalmáról azonban a szülők teljeskörűen saját belátásuk szerint döntenek.

Kívánatos lenne, ha a jövőben ezt a lehetőséget is mind szélesebb körben propagálnák a mediációs eljárás során a közvetítők, ezzel is tudatosítva a szülőkben, hogy a gyermeknek joga van ahhoz, hogy véleményét kifejtse a vele kapcsolatos ügyekben, és ezt a véleményét érettségének, ítélőképességének megfelelően tiszteletben tartsák. A mediációs eljárás kötetlenebb légköre lehetőséget adna, hogy a gyermek szorongásoktól és a döntéshozatal súlyától mentesen kinyilváníthassa véleményét.

6. ÖSSZEGZÉS

Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága 2010. november 17. napján, a miniszterek képviselőinek 1098. ülésén fogadta el a gyermekbarát igazságszolgáltatásról szóló iránymutatást, több mint húsz évvel a New York-i Gyermekjogi Egyezmény megszületése után. A gyermekbarát (vagy inkább gyermekközpontú) igazságszolgáltatás egyik sarokköve pedig a gyermek meghallgatáshoz való jogának érvényesülése a bírósági eljárások során.

Jogszabályi szinten az utóbbi években törekvés jelent meg az Európa Tanács és az Európai Unión belül is, hogy a gyermekek valóban kinyilváníthassák véleményüket a velük kapcsolatos bírósági és hatósági eljárások során. Ennek egyik sarokpontja a Hágai Egyezmény és a Brüsszel II. A. rendelet, amelyek egy döntés más tagállam általi elismerésének feltételeként megkívánják a gyermek véleményének beszerzését, míg másik fontos alapköve a gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulása.

Magyarország mind az új Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény, mind az új Polgári Perrendtartásról 2016. évi CXXX. törvény rendelkezései között igyekezett megfelelni a nemzetközi egyezmények és a nemzetközi tendenciák követelményeinek.

A jogszabályi környezet megteremtése után most a jogalkalmazókon van a sor, hogy minél szélesebb körben érvényre juttassák a gyermekek meghallgatáshoz való jogát. A bírósági eljárás során egyre többször kerül sor a gyermek közvetlen vagy közvetett úton történő meghallgatására. Általában a gyermek korától, érettségétől függ, hogy a bíróság igazságügyi pszichológus szakértőt rendel ki a gyermek meghallgatásával kapcsolatban, vagy azt ő maga közvetlenül foganatosítja a bíróság épületében. Természetesen a gyermek meghallgatáshoz

való joga is csak a gyermek legfőbb érdekével összhangban érvényesülhet, így a meghallgatás körülményei során ezt kell mindenek előtt szem előtt tartani.

Az Iránymutatás az alapvető elvek között emeli ki a gyermek részvételét az őt érintő eljárásokban. Ennek része a gyermek tájékoztatáshoz való joga, illetve az, hogy a részvételével folyó vagy őt érintő eljárások során kikérjék a véleményét, illetve meghallgassák. Ebbe beletartozik a gyermekek véleményének megfelelő súllyal történő figyelembevétele, figyelemmel érettségükre és bármely természetű kommunikációs nehézségeikre annak érdekében, hogy ez a részvétel érdemi legyen.

Az Országos Bírósági Hivatal a Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás kialakítása során a kezdetektől kiemelt figyelmet fordított a tájékoztatáshoz való jog minél szélesebb körben történő érvényesülésére. A bíróság honlapja gyermekközpontú oldalakat kapott, ahol a gyermekek számára, általuk érthető formában mutatja be a bírósági eljárásokat és ott a gyermekek esetleges szerepét. Emellett különböző formanyomtatványokkal, mint a kiskorú idézéséről szóló nyomtatvány, igyekszik megkönnyíteni az eljáró bíróságok dolgát az eljárás során. Ezen formanyomtatványok szintén közérthető, a gyermek által is jól érthető és kézzel fogható formában fogalmazzák meg a jogszabályi előírásokat.

Családjogi ügyekben az uitóbbi években egyre gyakrabban történik meg, hogy a bíróság a gyermeket az őt érintő kérdésben közvetlenül hallgatja meg és nem pszichológus szakértő útján. A közvetlen meghallgatásnak előnye, hogy ezáltal gyorsabb és olcsóbb lehet az eljárás, hiszen nem kell szakértői díjat fizetni és a közvetlenség elve is teljes mértékben megvalósul.

A bíróságokon egyre több helyen gyermekmeghallgató szobák létesülnek – amelyeket egyébként nemcsak polgári, de a büntetőügyek során tanúként kihallgatott kiskorúak esetén is érdemes lenne használni –, a családjoggal foglalkozó bírák pedig speciális képzésben részesülnek azzal kapcsolatban, hogy hogyan is érdemes a kiskorú érdekelteket meghallgatni.

A képzések multidiszciplináris szemlélete továbbra sem érvényesül teljes körűen, valamint érdemes megfontolni, hogy a frontális előadások helyett kisebb létszámú workshopok keretében kerüljön sor a családjogi ügyeket tárgyaló bírák képzésére. Ezen speciális, kiscsoportos képzések során lehetőség nyílna a bíráknak megismerni és gyakorolni is azokat a kihallgatás technikákat, amelyeket a gyermekek kihallgatása során eredményesen tudnának használni. Ugyanakkor ügyelni kell arra, hogy a bírósági eljárás ne váljon egy kamasz „játszóterévé”, vagyis

a gyermek véleménye ne lehessen egy abszolút, megkérdőjelezhetetlen szempont a döntés meghozatala során, hanem a gyermek véleményét a saját legfőbb érdekével összevetve vegye figyelembe a döntéshozó.

A bírósági, peres eljárás mellett pedig remélhetőleg egyre szélesebb körben jelenik majd meg a viták elterelése a békés vitarendezés, a mediáció irányába, melynek során egy kötetlenebb légkörben, a döntés súlyától nem nyomasztva kerülhetne sor a gyermek meghallgatására, és arra, hogy véleményét elsősorban azok vegyék figyelembe, akiknek ő – remélhetőleg – a legfontosabb: a szülei.

IRODALOMJEGYZÉK

Nemzetközi és hazai jogszabályok

Az Európai Unió 2000. évi Alapjogi Chartája

A Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény

A Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló 1980. évi Hágai Egyezmény

1996. október 19-én kelt Hágai Gyermekvédelmi Egyezmény

Az Európai Unió Tanácsának a házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló 2201/2003/EK rendelete

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.)

A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.)

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.)

1952. évi III. törvény a Polgári perrendtartásról (régi Pp.)

A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény

Az új Polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.)

Irodalomjegyzék

DR. ÁDÁMKÓ Viktória: Az ítélőképessége birtokában levő gyermek véleményének meghallgatása - különös tekintettel a gyermekelhelyezésre, In.: Családi Jog XIII. évfolyam 3. szám, 2015. szeptember, 10-17. old.

Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-3070/2012. számú ügyben. http://www.ajbh.hu/documents/10180/143247/201203070.rtf/dca98b68-1194-4f33-bb24-9840c9837549 2019. 05. 14.

BOELE-WOELKI-FERRAND-GONZÁLEZ-BEILFUSS-JÄNTERÄ-JAREBORG-MARTINY-PINTENS: Principles of European Family Law Regarding Parental Responsibilities. Antwerpen-Oxford, 2007.

BOROS Zsuzsa - KATONÁNÉ PEHR Erika - KŐRÖS András - MAKAI Katalin - SZEIBERT Orsolya: Polgári Jog, Családjog. Szerkesztette: Kőrös András, HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest, 2013.

DR. BUCSI Ágnes: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban - egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban II. rész. In: Családi Jog 2011. 3. szám, 10-16. o.

DR. BUCSI Ágnes: A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban - egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban, Dunaújvárosi kutatás alapján, In: Család, gyermek, vagyon, a joggyakorlat kihívásai. Szerkesztette: Szeibert Orsolya, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 315-316. old.

DR. FEHÉRNÉ DR. GAÁL Tünde: Gondolatok a kiskorú gyermek véleménynyilvánításának és meghallgatásának elkerülhetetlenségéről a szülői felelősséget érintő perekben - a Budapest Környéki Törvényszék és a területéhez tartozó járásbíróságok gyakorlata alapján. In: Családi Jog, 2016/2. szám, 7-15. o.

DR. FILÓ Erika - DR. KATONÁNÉ DR. PEHR Erika: Gyermeki jogok, gyermekvédelem, HVG-Orac Lap-és könyvkiadó Kft. Budapest, 2009.

DR. GRÁD András - DR. MEDE Lilla - DR. JÁNOSKÚTI Gyöngyvér - DR. KŐRÖS András: Az igazságügyi pszichológus szakvélemény szerepe a gyermekelhelyezési perekben. In: Családi jog, 2010. 1. szám. 13-22. o.

GYENGÉNÉ DR. NAGY Márta: A gyermek meghallgatása mint alapvető elv - az Európai Unió gyermekjogi tematikája. IN: Európai Jog, 2016. 4. szám., 7-14. o.

Gyermekközpontú igazságszolgáltatás. Jogászvilág, 2018. május 16. https://jogaszvilag.hu/napi/ 2018. 12.15.

DR. GYURKÓ Szilvia: Gyermekbarát igazságszolgáltatás. http://www.okri.hu/images/stories/KT/KT$_4$9_2012/007_gyurko.pdf 2019. 05. 14.

Kézikönyv a Gyermekjogi Egyezmény alkalmazásához. 2007.

DR. KOZÁK Henriette: A gyermekek bíróság által történő meghallgatásának gyakorlata. In: Családi Jog, 2011. 1. szám, 23-30. o.

DR. KOZÁK Henriett: Mumus vagy csodaszer? - A gyermek közvetlen meghallgatásának tendenciái egy német felmérés tükrében In: Családi Jog, 2015. 4. szám. 9-17. o.

DR. KŐRÖS András: A jogellenesen MAGYARORSZÁGRA HOZOTT GYERMEKEK VISSZAVITELÉVEL KAPCSOLATOS ELJÁRÁSOK VIZSGÁLATÁRA LÉTREHOZOTT JOGGYAKORLAT ELEMZŐ CSOPORT ÖSSZEFOGLALÓ VÉLEMÉNYE. https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2013_el_ii_g$_{11}$4.pdf 2019. 05. 14.

Közvetítés - Bevált gyakorlatról szóló útmutató a gyermek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, 1980. október 25-i Hágai Egyezmény alapján, Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia Állandó Hivatala, 2012.

THALIA KRUGER: International Child abduction The Inadequacies of the Law Hart Publishing 2011.

LOVAS Zsuzsa - DR. HERCZOG MÁRIA: Mediáció, avagy a fájdalommentes konfliktuskezelés. Budapest, 1999.

PIERCARLO PAZÉ: L'ascolto del bambino. appinter.csm.it/incontri/vis_relaz_inc.php?&ri=ODExMw%3D%3D

Schlauß STEFAN, Fehlende persönliche Anhörung des Kindes durch den ausländischen Richter - ein Anerkennungshindernis? In FPR (Familie Partnerschaft Recht) 2006

DR. SZEIBERT Orsolya: A gyermek meghallgatása és a jogellenes gyermekelvitel. In: Családi Jog, 2009. 4. szám, 30-32. o.

DR. SZEIBERT Orsolya: Mediáció jogellenes gyermekelviteli ügyekben, In: Családi Jog XIII. évfolyam 3. szám, 2015. szeptember

DR. VISONTAI-SZABÓ Katalin: A bizonyítás szempontjai és nehézségei a szülői felügyelet rendezésére irányuló perekben . In: Családi jog, 2015. 1. szám., 24-35. o.

DR. BARATINÉ DR. BODA GRÉTA

A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁS FELFÜGGESZTÉSÉNEK ESETEI A BÍRÓI GYAKORLAT TÜKRÉBEN A NEMPERES ÉS A PERES ELJÁRÁSOKBAN, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL AZ ADÓS OLDALÁN FIGYELEMBE VEHETŐ MÉLTÁNYOLHATÓ KÖRÜLMÉNYEKRE

1. BEVEZETŐ

"Hiában volna törvényszéket tartani, ha az ítélt végrehajtása nem következne."[1]

A végrehajtási eljárás felfüggesztésének eseteit nemperes eljárásban a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.) 48-51. §-ai szabályozzák. A Vht. szabályai alapján a végrehajtási eljárás rendszerint a végrehajtást foganatosító, esetenként a végrehajtást elrendelő bíróság függesztheti fel nemperes eljárásban. Ugyanakkor a Vht. 49. § (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy a Pp. vagy más törvényekben meghatározott esetekben, a peres eljárás keretében a perbíróság döntsön a végrehajtás felfüggesztésének tárgyában.

Bírósági végrehajtási titkárként viszonylag régebb óta foglalkozom végrehajtási ügyekkel, így a napi munkám során gyakran kell döntést hoznom nemperes eljárásban többek között a végrehajtás felfüggesztésének tárgyában is. Gyakran illetik azzal a kritikával a végrehajtási ügyszakot, hogy tömegesen kell hozni sablonszerű, azaz ugyanazon vagy hasonló tényállás melletti ugyanolyan vagy hasonló tárgyú döntéseket, ezért ebben az ügyszakban kevésbé van lehetőség egyedi mérlegelést igénylő, összetettebb döntések meghozatalára. Nem vitásan van egy ilyen szegmense is a végrehajtási ügyeknek, ugyanakkor számos esetben, így például a végrehajtás felfüggesztése, vagy egyes végrehajtási kifogások kapcsán alaposan átgondolt, gondos mérlegelés után kell dönteni a bonyolultabb eljárásjogi kérdésekben is. Véleményem szerint pontosan ez adja a végrehajtási jogterület szépségét, azaz hogy a sablon ügyek mellett még több év után is előkerülnek olyan eljárásjogi kérdések, amelyek megoldása olykor alapos utánajárást igényel. Mindez a végrehajtási eljárás felfüggesztésével kapcsolatos döntésekre is igaz. Olyankor a tényállás egyszerűsége vagy egyértelműsége folytán nem okoz gondot a felfüggesztés tárgyában történő döntéshozatal, máskor összetett mérlegelésre, az ügy alapos megfontolására van szükség a döntéshozatal előtt. Pontosan ez utóbbi ügyek adják a végrehajtási jog „savát és

[1] FRANK Ignácz, A közigazság törvénye Magyarhonban, 1846, 277. oldal, 454. §, www.digitalia.lib.pte.hu/hu/pub/frank-ignacz-a-közigazsag-törvenye-magyarhonban-1846-02-01-2641, letöltés: 2019. szeptember 20.

borsát", ezért jelent számomra olykor kihívást és foglalkozom nagy örömmel a végrehajtási ügyekkel.

A végrehajtási eljárás felfüggesztése iránti, túlnyomó részt az adósok által előterjesztett kérelem gyakori ügycsoport a végrehajtási ügyszakban, de sokszor terjesztik elő a felek ez irányú kérelmüket az egyes peres eljárások során is, ahol arra a törvény lehetőséget ad. A végrehajtási eljárásban a tartozás haladéktalan rendezésére irányuló végrehajtói felhívástól az adós munkabérének letiltásán át az árverés kitűzéséig, azaz a végrehajtási eljárás bármely szakaszában előterjeszthető felfüggesztés iránti kérelem. A leggyakrabban azonban akkor érkezik kérelem az adósok részéről, amikor a végrehajtó valamilyen végrehajtási kényszerintézkedést foganatosít, ezáltal az adósok élethelyzete elnehezül, például kevesebb munkabért kap kézhez az adós a végrehajtói letiltás folytán vagy lakhatása kerül veszélybe az ingatlan árverezése miatt.

A végrehajtás felfüggesztésének általános szabályait a Vht. mondja ki, ezért a Vht. szabályozásának körében a Pp. háttérszabályként nem alkalmazható. Ugyanakkor ahol a Vht. maga teszi lehetővé a Pp. szabályainak alkalmazását, vagy nincs különös norma, a Pp. szabályai az irányadóak.[2] Figyelemmel arra, hogy a 2016. évi Pp. szabályait a 2018. január 1. napján vagy azt követően elrendelt végrehajtási eljárásokban kell alkalmazni, a végrehajtási eljárásokban az 1952. évi Pp.-t és a 2016. évi Pp.-t még sokáig párhuzamosan fogjuk alkalmazni. Erre tekintettel jelen dolgozatomban a perrendtartásra való hivatkozás esetén mind a régi Pp. (1952. évi Pp.), mind az új Pp. (Pp.) jogszabályhelyeit fel fogom tüntetni.

Figyelemmel arra, hogy a Vht. jelenleg igen szűk körben, csupán Vht. 214. §-ában a külföldi határozatok végrehajtásának elrendelésével kapcsolatban biztosítja a felülvizsgálat lehetőségét és más esetben nem teszi azt lehetővé, a végrehajtás elrendelésének egyéb eseteiben és a végrehajtás foganatosítása során kizárt a Kúriai felülvizsgálat lehetősége a lex specialis derogat generali elvéből következően. A felülvizsgálat kizártsága miatt a Kúria sajnos nem tölti be jogegységesítő szerepét a végrehajtási ügyszakban, nincsenek újabb jogesetek a végrehajtás foganatosítása, így a végrehajtási eljárás felfüggesztése kapcsán sem. Ugyanakkor mivel különösen a méltányolható körülmények kapcsán a bírói gyakorlat tölti ki tartalommal a Vht. rendelkezéseit, annak ismertetésénél polgári kollégiumi és titkári szintű végrehajtási jogi szakmai tanácskozások anyagait és a

[2] Nagykommentár a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII, törvényhez, Bíró Noémi – Gyekiczky Tamás – Kapa Mátyás – Nádas György – Rab Henriett – Zoltán Hunor – Zoltán Levente, uj.jogtar.hu, (továbbiakban Jogtár Kommentár) Vht 48. §-hoz fűzött indokolás, a végrehajtási eljárás felfüggesztésének általános szabályai, első bekezdés.

saját, olykor másodfokra is felterjesztett eseteimet, valamint a törvényszék iránymutatásait vettem alapul.

2. RÖVID KITEKINTÉS A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁS, MINT NEMPERES ELJÁRÁS JOGTÖRTÉNETI FEJLŐDÉSE TÁRGYÁBAN

Dolgozatomban a hatályos jogi szabályozás gyakorlati kérdéseire helyezem a hangsúlyt, azonban ezen kérdések részletes tárgyalása előtt fontosnak tartom röviden bemutatni, hogy hogyan fejlődött a végrehajtási jog története, mikor vált a végrehajtási eljárás önálló eljárássá, milyen kódexek szabályozták a végrehajtás jogot a jelenleg hatályos Vht. hatálybalépése előtt, továbbá hogy konkrétan a végrehajtás felfüggesztésének szabályrendszere hogyan változott az egyes eljárási törvényekben.

A bírósági végrehajtás az a polgári nemperes eljárás, amelynek során a bíróság, illetőleg a végrehajtásra felhatalmazott szerv általában vagyoni kényszerrel juttatja érvényre a kötelezettség teljesítésére vagy biztosítására irányuló szankciót.[3]

A végrehajtás intézménye régi múltra tekint vissza. Tágan értelmezve a társadalom kialakulása, a tulajdon, a magántulajdon megjelenése óta beszélhetünk valamilyen végrehajtási szokásjogról. Az állam számára egyfajta kötelezettségként jelentkezik a jogvitákkal kapcsolatos döntések érvényre juttatása. Ennek a kötelezettségnek az egyik megvalósulási formája maga a bírósági végrehajtás intézménye. A bírósági végrehajtás a magánjog, vagyis a civilisztika területén realizált igazságszolgáltatás, a jogbiztonság egyik alapköve, hiszen minden ítélet annyit ér, amennyit betartanak belőle.[4] Az Alkotmánybíróság 46/1991. (X.10.) AB határozatában kifejtette, hogy „a bírósági határozatok tiszteletben tartása, a jogerős bírósági döntés teljesítése - akár jogszerű kényszerítés árán is - a jogállamisággal kapcsolatos alkotmányos értékekhez tartozik”.

Korábban a végrehajtási eljárást számos európai országban a polgári perrendtarás vagy más polgári eljárásjogi kódex szabályozta, a XIX. században a végrehajtási jog önálló eljárásjogi jellege még jogirodalmi vita tárgyát képezte. A jogterületet sokan a polgári per, azaz a polgári eljárásjog részének tekintették. Magyary Zoltán szakított ezzel felfogással, és a végrehajtási eljárást, mint a per körén kívül eső eljárást, a peren kívüli eljárások közé sorolta. A tételes jogi

[3] DR. KENGYEL Miklós, Magyar Polgári Eljárásjog, Osiris Kiadó, 2013, Budapest, 547. oldal 1100. bekezdés

[4] DR. PATAKI János István, Gondolatok a bírósági végrehajtás rendszeréről, 1. és 3. bekezdés, www.jesz.ajk.elte.hu>pataki53, letöltés 2019. szeptember 20.

szabályozás Magyarországon viszonylag korán, már a végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LX. törvénycikkel elkülönült.

Az önálló eljárási kódex előzménye a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában meghozott 1868. évi LIV. törvénycikk volt, amely 8. címében elsőként szabályozta átfogó jelleggel a végrehajtási jog területét, azaz a jogalkotó megalkotta az első végrehajtási rendtartást, azonban a végrehajtási eljárásjogi kérdések még nem különültek el a polgári perrendtartásról, annak egy fejezetét képezték. A végrehajtási eljárásról szóló 1881. évi LV. törvénycikk volt az első átfogó, teljes egészében önálló végrehajtási törvény. A törvénycikk korábbi szabályozáshoz képest átfogóbb, alaposabb, és részletesebb szabályozást nyújtott. Az 1868. évi és az 1881. évi törvénycikkek szerint főszabályként külön per indításával kérhette „a végrehajtást szenvedő" a végrehajtási eljárás felfüggesztését, de a végrehajtás felfüggesztését a végrehajtás megszüntetési, korlátozási perben, vagy a végrehajtási igényperben eljáró bíróság is elrendelhette.

Az 1881. évi LX. törvénycikket a bírósági végrehajtásról szóló 1955. évi 21. törvényerejű rendelet váltotta fel, amely szocialista alapokra helyezte a bírósági végrehajtást és átvett bizonyos, olykor a magyar jog hagyományaitól teljesen idegen szovjet végrehajtási jogi elemeket is. Az 1955. évi 21. törvényerejű rendeletet a bírósági végrehajtásról szóló 1979. évi 18. törvényerejű rendelet követte, amely a túlzott adósvédelmi rendelkezéseken kívánt lazítani és fokozni szerette volna az eljárások gyorsaságát. A rendszerváltás után azonban egyértelművé vált, hogy a végrehajtási jog szabályozása elavult, új eljárási kódexre van szükség.

Az 1955. évi és az 1979. évi törvényerejű rendeletek már lehetővé tették mind a végrehajtást kérő, mind az adós kérelmére nemperes eljárásban a végrehajtási eljárás felfüggesztését. Az adós kérelmére történő végrehajtás felfüggesztésére irányuló kérelem tárgyában már ekkor is mérlegelési jogot biztosítottak a törvényerejű rendeletek a bíróság számára, azonban mérlegelésnél irányadó szempontokat az alábbiak szerint szűkszavúan határozták meg: „A bíróság a végrehajtás felfüggesztését az adós kérelmére – a felek meghallgatása után – kivételesen abban az esetben is elrendelheti, ha ezt az ügy körülményei nyomatékosan indokolttá teszik."[5] Már itt is megjelent a törvényi szabályozásokban az adós kérelmére történő végrehajtási eljárás felfüggesztésének kivételes jellege azzal, hogy a vonatkozó jogszabályhelyek alapján a felek meghallgatása kötelező volt szemben a jelenleg hatályos jogi szabályozással, ahol a bíróság a feleket meghallgathatja, amennyiben ezt a döntés

[5] 1955. évi 21. törvényerejű rendelet 36. § (2) bekezdése és az 1979. évi 18. törvényerejű rendelet 41. §-a

szempontjából szükségesnek tartja, erre azonban nem köteles.[6] Az 1955. évi törvényerejű rendelet a végrehajtás során előterjeszthető jogorvoslatokra figyelemmel történő felfüggesztés eseteiről nem rendelkezett, a végrehajtási jogorvoslatokra tekintettel először az 1979. évi törvényerejű rendeletben nyílt meg a felfüggesztés lehetősége. Érdekes, hogy az 1955. évi törvényerejű rendelet alapján a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti per indítására figyelemmel a végrehajtást elrendelő bíróság, és nem a perbíróság függeszthette fel a végrehajtást, ugyanakkor végrehajtási igényperben, perújítási kérelem, igazolási kérelem, vagy a fellebbezés esetén a perbíróság dönthetett a felfüggesztés tárgyában. Az 1979. évi törvényerejű rendelet egységesen a perbíróságok számára tette csupán lehetővé a végrehajtási perekben, vagy a perújítás során a felfüggesztésről történő döntéshozatalt.

A rendszerváltás után, a több évig tartó kodifikációs folyamat eredményeként született meg a mai is hatályban lévő, a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény (Vht.), amely 1994. szeptember 1. napján lépett hatályba. A jogalkotó a teljesség igényével igyekezte szabályozni a végrehajtási jog területén felmerülő valamennyi kérdést azzal, hogy a végrehajtási perekre vonatkozó szabályozást nem a nemperes kódexben, hanem az 1952. évi Pp. különleges eljárásokra vonatkozó fejezetében helyezte el, amely szabályozási struktúrát a 2016. évi Pp. is megtartott.

A jelenleg hatályos Vht. a hatálybalépésekor az 1955. évi és az 1979. évi törvényerejű rendeletekhez hasonló, rövidebb szabályozást tartalmazott a végrehajtás felfüggesztése tárgyában, a szabályozás sorrendje, szerkezete azonban egyezett a jelenleg is hatályos jogszabályi rendelkezésekkel. Az adós kérelmére történő felfüggesztés kapcsán a bírósági mérlegelés szempontjait a hatálybalépéskor a Vht. még nem részletezte, azt lényegében a törvényerejű rendeletekkel azonos módon szabályozta azzal, hogy a felek meghallgatását nem tette többé kötelezővé a bíróság számára, csupán lehetőségként szabályozta a jelenlegi hatályos szabályozással egyezően. A Vht. a hatálybalépésekor a zálogjogosult végrehajtási eljárásba történő bekapcsolódásának engedélyezésére figyelemmel a végrehajtás felfüggesztéséről még nem rendelkezett, hiszen maga a bekapcsolódás iránti eljárás jogintézményét is később alkotta meg a jogalkotó.

2001. szeptember 1. napján lépett hatályba a 2000. évi CXXXVI. törvénnyel kihirdetett átfogó Vht. módosítás a felfüggesztés tárgykörében, amely lényegében a mai hatályos szabályozással azonos rendszert alakított ki. Ekkor határozta meg a jogalkotó az adós kérelmére történő felfüggesztés kapcsán a bíróság mérlegelés szempontjait, továbbá bevezette a bekapcsolódás iránti eljárást és az erre tekintettel történő felfüggesztés kötelező esetét is. A 2011. évi CLXXX. törvénnyel

[6] Vht. 48. § (4) bekezdés

módosított, és 2012. március 15. napjától hatályos Vht. rendelkezései túlnyomó részben azonosak a ma hatályos jogszabályi rendelkezésekkel a végrehajtási eljárás felfüggesztése kapcsán. A 2012. évi módosítás a felfüggesztés tárgyi hatályát pontosította, ekkor mondta ki a jogalkotó, hogy a végrehajtási eljárást nem feltétlenül egészében, csupán azon részében kell felfüggeszteni, amely a felfüggesztés okára és céljára figyelemmel feltétlenül szükséges. Ezen időpontot követően a végrehajtási eljárás felfüggesztése kapcsán lényeges jogszabályváltozásra nem került sor.

3. A SORON KÍVÜLISÉG TÖRVÉNYI SZINTRE EMELÉSÉNEK SZÜKSÉGESSÉGE

Ezen fejezetben arra szeretnék rávilágítani, hogy a Vht. 50. § (2) bekezdése általánosságban *15 nap határidőt* ad a bíróság számára, hogy a végrehajtási eljárás felfüggesztésére irányuló kérelemről érdemben döntsön. A Miskolci Törvényszék soron kívül intézendő ügyekről szóló 2019. El.I.P.6. számú szabályzata a végrehajtás felfüggesztésére irányuló kérelmeket eleve a soron kívül intézendő polgári nemperes ügyek közé sorolja figyelemmel arra, hogy a Vht. a polgári perrendtarások által rendszeresített harmincnapos ügyintézési határidőhöz képest rövidebb, tizenöt napos ügyintézési határidőt állapít meg. Véleményem szerint indokolt lenne az egyes kommentárok által[7] a tisztességes eljárás elvéből levezetett mintegy azonnali döntési kötelezettséget törvényi szintre emelni, azaz kimondani, hogy az általános 15 napos határidőn túl indokolt esetben, például egy közelgő végrehajtási kényszercselekményt megelőzően a bíróság *soron kívül, haladéktalanul* köteles dönteni a végrehajtási eljárás felfüggesztése tárgyában különösen akkor, amikor a végrehajtási kényszercselekmény megtörténtével az eredeti állapot már nem lenne helyreállítható.

Gyakran előfordul például, hogy az adós az ingatlanárverés megtartása előtt pár nappal terjeszti elő végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmét. Ilyen esetben lehetőleg még az árverés megtartását megelőzően dönteni kell a végrehajtás felfüggesztése tárgyában. Természetesen ezen soron kívüli eljárás az ügyfelek oldaláról is megkívánja a jóhiszemű magatartást, hiszen amennyiben az adós például az árverés megtartását megelőző pár órán belül terjeszti elő csupán a végrehajtási eljárás felfüggesztésére irányuló kérelmét, az esetben nem várható el a bíróságtól, hogy a kérelem tárgyában még az árverést megelőzően, mintegy azonnal döntést hozzon.

[7] A bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény nagykommentárja, Kiss Nikolett – Osztovics András – Pomeisl András – Villám Krisztián, 2015, Opten Informatikai Kft, (továbbiakban Opten Kommentár) a Vht. 50. § (2) bekezdéséhez fűzött indokolás szerint.

4. A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁS FELFÜGGESZTÉSE ÉS SZÜNETELÉSE KÖZÖTTI ELTÉRÉSEK

A *végrehajtás felfüggesztése* hasonló jogintézmény a *végrehajtási eljárás szüneteléséhez*, sokban azonban különbözik tőle. A végrehajtási eljárás felfüggesztésének leginkább az adós oldalán felmerülő körülmények gondos mérlegelése után van helye, addig a szünetelés okai részben az adós oldalán fennálló objektív körülmények, amelyek a végrehajtás eredményességét meghiúsítják, részben a végrehajtást kérő olyan magatartása, amely közvetve vagy közvetlenül a végrehajtás tovább folytatásának mellőzésére irányul. A felfüggesztéshez minden esetben bírói döntés szükséges, a szünetelés ipso iure következik be, így itt nincs a bíróságnak döntési kompetenciája, a szünetelés tényét a végrehajtó állapítja meg.

A *jogkövetkezmények* a két jogintézmény tekintetében hasonlóak. A végrehajtási eljárás felfüggesztése a végrehajtási eljárás nyugvásának egyik esete, amelynek nyomán az eljárás időlegesen megakad. „A felfüggesztés egy eljárási cselekmény, amely a bíróság döntésén alapulva a szakítja meg az eljárást akkor is, ha egy külső körülmény teszi azt szükségessé."[8] Jogkövetkezménye, hogy a felfüggesztésről szóló döntés meghozatalának időpontjában a végrehajtási eljárás leáll, a határidők félbeszakadnak, a felfüggesztés tartalma alatt tett végrehajtói cselekmények hatálytalanok, ugyanakkor az addig elvégzett eljárási cselekmények megtartják hatályukat. Amíg azonban felfüggesztésnél a felfüggesztést megelőzően előterjesztett végrehajtási jogorvoslati kérelmeket (pl. végrehajtási kifogás) a felfüggesztés tartalma alatt is el kell bírálni, mitöbb egyes, a végrehajtási eljárás foganatosítása során szükséges bírói döntést (például jogutódlás megállapítása, meghatározott cselekmény pénzegyenértékének megállapítása) meg kell hozni felfüggesztés alatt is, addig szünetelésnél további eljárási cselekményekre még kivételesen sem kerülhet sor.

A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének 2019. április 16. napján elfogadott 43. sorszám alatti állásfoglalása pontosította azt is, hogy hogyan kell eljárni a végrehajtási eljárás szünetelése esetén. A CKOT iránymutatása szerint a végrehajtási eljárás szünetelése kizárólag a végrehajtási cselekmények foganatosítása iránti kötelezettség hatályát zárja ki (így például a szünetelés alatt nincs helye becsérték újbóli megállapításának, hiszen ez végrehajtási cselekmény), azonban intézkedések, (például díjjegyzék készítése) szünetelő ügyben is tehetők. A bíróság azokban a kérdésekben, amely nem érinti közvetlenül magát a

[8] www.jogiforum.hu. publikációk, dr. Molnárné dr. Asztalos Zsuzsanna, A végrehajtási eljárás felfüggesztésének esetei, különös tekintettel a méltányolható körülményekre, III. pont 2 bekezdés, letöltés: 2019. szeptember 14.

végrehajtást, így például jogutódlás megállapítása vagy szakértői díj megállapítása, a szünetelő végrehajtási eljárásban is határozhat.

A CKOT 2019. április 16. napján foglalkozott azzal a kérdéssel is (46. számú állásfoglalás), hogy a végrehajtási eljárás a végrehajtási kifogásra tekintettel vagy a zálogjogosult bekapcsolódása tekintettel fel van függesztve, akkor elbírálható-e az adós méltányolható körülményekre hivatkozással történő újabb végrehajtás felfüggesztése iránti kérelme. Az állásfoglalás szerint főszabályként megállapítható, hogy ha a végrehajtási eljárás fel van függesztve, annak hatálya alatt előterjesztett újabb végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmet el kell utasítani. Ugyanakkor ha a végrehajtás felfüggesztése csak a zálogtárgyra vagy a végrehajtási kifogás esetén meghatározott ingatlanokra vonatkozik, azaz nem a végrehajtás egészére terjed ki, az esetben dönteni kell a Vht. 48. § (3) bekezdése szerint méltányossági alapon előterjesztett felfüggesztés iránti kérelemről. A 46. számú állásfoglalásban kitért arra is a CKOT, hogy amennyiben a végrehajtási eljárás szünetel és a végrehajtást kérő vagy az adós a végrehajtási eljárás felfüggesztését kéri, a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelem elbírálható, ám mivel a szünetelés és a felfüggesztés fogalmilag kizárja egymást, mivel joghatásuk azonos, ezért a szünetelés tartama alatt előterjesztett végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmet el kell utasítani.

5. A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁS FELFÜGGESZTÉSÉNEK ESETKÖREI

A végrehajtási eljárás felfüggesztése egyes esetben *hivatalból* kötelező, más esetben a felek *kérelmére* rendelhető el, illetőleg *kérelemre és hivatalból* egyaránt eldönthető esetkörei is vannak. Ezen csoportosítás mentén az alábbiakban részletesen ismertetem a végrehajtási eljárás felfüggesztésének egyes eseteit. A végrehajtási eljárás felfüggesztéséhez minden esetben bírósági döntés szükséges, a felfüggesztésről szóló döntés szakítja meg az eljárást.

5.1. A hivatlabóli felfüggesztés esete

A bíróság *hivatalból köteles* felfüggeszteni a végrehajtást a Vht. 48. § (2) bekezdése esetén a kérelem beérkezését követő három munkanapon belül, amennyiben zálogjogosult a végrehajtási eljárásba való bekapcsolódás engedélyezése iránti kérelmet terjesztett elő. Ez a végrehajtási eljárás felfüggesztésének egyetlen olyan kötelező esete, ahol a bíróságnak semmilyen mérlegelési jogköre nincsen, a jogszabály kötelező jelleggel írja elő a végrehajtási eljárás felfüggesztését.

Véleményem szerint a végrehajtási eljárás felfüggesztése abban az esetben is kötelező, ha a zálogjogosult kérelme nyilvánvalóan elkésett, hiszen a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül elutasító végzés egy fellebbezhető határozat. Amennyiben esetlegesen a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság álláspontjával ellentétesen

a kérelmet mégis határidőben beérkezettnek tekinti, úgy arra az esetre a végrehajtási eljárás felfüggesztése biztosítja leginkább azt, hogy a zálogtárgy ne kerülhessen idő előtt értékesítésre.

A kötelező felfüggesztés intézménye az árverés speciális joghatása miatt is rendkívül fontos szerepet tölt be, mivel az árverési vevő tehermentesen szerezne tulajdont, az értékesítés esetén a zálogjog megszűnne, a zálogjogosult követelésére pedig nem lenne további biztosíték.

A Vht. 50. § (4) bekezdéséből következően felfüggesztés hatálya azonban nem a teljes végrehajtási eljárásra terjed ki, az kizárólag a zálogtárgy árveréséről szóló hirdetmény elkészítésére, illetve a zálogtárgy értékesítésére korlátozódik. A felfüggesztés hatályának korlátozott voltáról a bíróság a végrehajtási eljárást felfüggesztő végzésben rendelkezik. Az egyéb végrehajtási cselekményeket a végrehajtó foganatosíthatja, hiszen azok a zálogtárgyat nem érintik.

A gyakorlatban gondot okozhat, hogy mi a teendő abban az esetben, ha a bekapcsolódás iránti eljárás folyamatban léte alatt a végrehajtó az előtte folyamatban lévő alapeljárásban a végrehajtás szünetelését állapítja meg. A Fővárosi Ítélőtábla Civilisztikai Kollégiumvezetői akként foglaltak állást[9], hogy amennyiben az alap végrehajtási eljárás szünetel és a zálogjogosult a végrehajtási eljárásba való bekapcsolódásának az engedélyezést kéri, a szünetelő végrehajtási eljárásba nem kapcsolódhat be. Ekkor a zálogjogosult bekapcsolódását elbíráló eljárást a szünetelés befejezéséig fel kell függeszteni. A jogszabályi alap a felfüggesztés esetében ugyancsak a Vht. 48. § (2) bekezdése, továbbá azon tény, hogy a zálogjogosult bekapcsolódására irányuló eljárás járulékos jellegű. Ha az alap végrehajtás nincs folyamatban a végrehajtás szünetelése miatt, ez idő alatt a bíróság semmilyen intézkedést nem tehet. Ha a szünetelés megszűnik, természetesen a bekapcsolódási kérelem tárgyában indult eljárást is folytatni kell.

Ugyanakkor ha több végrehajtási ügyben is le van foglalva a zálogtárgy, és nem mindegyik szünetel, akkor viszont a folyamatban lévő végrehajtási eljárásban engedélyezhető a bekapcsolódás és ennek hatálya a többi végrehajtási ügyben is kiterjed a Vht. 114/A. § (11) bekezdése alapján.

5.2. Felfüggesztés a felek kérelmére

A Vht. 48. §-a a fentieken túl a végrehajtási eljárás felfüggesztésének *a felek kérelmére* történő eseteit szabályozza. Ilyen kérelmet mind a végrehajtást kérő,

[9] https://fovarosiitelotabla.birosag.hu, szakmai anyagok, polgári kollégium, 2013 – szakmai tanácskozás – végrehajtási jog - 2013. 04. 08., dr. Pestovics Ilona, 51. pont., megtekintés: 2018. október 22.

mind az adós előterjeszthet, az egyéb érdekelt részéről azonban ilyen kérelem előterjesztésének nincsen helye, ez utóbbi esetben a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül el kell utasítani az 1952. évi Pp. 130. § (1) bekezdés g) pontja vagy a Pp. 176. § (1) bekezdés g) pontja alapján.[10]

Véleményem szerint bizonyos esetekben indokolt lenne megnyitni a lehetőséget egyéb érdekeltek részére is a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelem előterjesztésére. Nem ritka eset, hogy az adós betegség, például agyvérzés vagy időskori demencia miatt cselekvőképességét elveszíti, azonban törvényes képviselete még nem megoldott, és nevében a közeli hozzátartozók szeretnének jognyilatkozatot tenni, kérelmet előterjeszteni a végrehajtási eljárásban. Ilyenkor a gyámhatóság által történő ideiglenes gondnok kirendeléséig, azaz a törvényes képviselő személyének biztosításáig álláspontom szerint meg kellene teremteni annak lehetőségét, hogy a közeli hozzátartozók kérhessék az eljárás felfüggesztését.[11]

További gyakorlati probléma az ingófoglalás foganatosítása során merült fel, amikor az adós elmulasztja a lakcíme megváltozását bejelenteni és a végrehajtó olyan harmadik személy tulajdonába került ingatlanban foganatosítja az ingófoglalást, ahol az adós már ténylegesen nem lakik. A hatályos szabályozás szerint az ingatlan új tulajdonosa a Vht. 48. §-a alapján nem kérheti a végrehajtási eljárás felfüggesztését a lakcímváltozás bejelentéséig az ingófoglalás foganatosítása előtt, hanem kénytelen a foglalás megtörténtét követően igénypert indítani és a perbíróságtól kérni az eljárás felfüggesztését.[12] Amennyiben a jogalkotó megnyitná a lehetőséget az ingatlan új tulajdonosának, mint egyéb érdekeltnek a végrehajtási eljárás felfüggesztését kérni, nem kényszerülne az új tulajdonos külön pert indítani a végrehajtást kérő ellen.

5.2.1. Felfüggesztés a végrehajtást kérő kérelmére

A *végrehajtást kérő* a Vht. 48. § (1) bekezdése alapján kérheti a végrehajtási eljárás felfüggesztését, amely esetben a bíróság köteles a végrehajtási eljárást felfüggeszteni, ha a felfüggesztés másnak a jogát nem sérti. Ez utóbbi feltétel kapcsán a bíróságnak azonban mérlegelési jogköre van, vizsgálnia kell, hogy a végrehajtási eljárás felfüggesztése nem sérti-e egy másik végrehajtást kérő, a

[10] Opten Kommentár Vht. 48. § (3) bekezdéséhez fűzött indokolás 3. pontjának (A végrehajtás felfüggesztése az adós kérelmére) utolsó mondata.

[11] Szerencsi Járásbíróság, 0508-8.Vh.416/2016. számú ügy

[12] A Magyar Bírósági Végrehajtó Kar Executio című szaklapja,2013. évfolyam 5. szám, Publikáció, Ferencsin Réka, Karádi Teodóra Elida, Urbán-Nagy Szilvia, A végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmek elbírálásának gyakorlati kérdései 1 rész, 16. oldal

bekapcsolódott zálogjogosult, a végrehajtó, harmadik személy (például a gyermektartásdíj tényleges jogosultja, azaz a gyermek), vagy akár magának az adósnak az érdekeit.

Amennyiben az ügyben valamely okból, például jogutódlás folytán több végrehajtást kérő szerepel, vagy a végrehajtási eljárásba a zálogjogosult is bekapcsolódott, vagy csak valamennyiük közös kérelmére, illetőleg beleegyezésével, vagy amennyiben a követelés elkülöníthető, csak a felfüggesztést kérő végrehajtást kérő követelése vonatkozásában lehet az eljárást felfüggeszteni.

A végrehajtási eljárás felfüggesztése egyes esetekben magának az adósnak az érdekeit is sértheti, így például akkor, amikor az eljárás tárgya közös tulajdonban lévő ingatlan közös tulajdonának árveréssel történő megszüntetése. Ez esetben amennyiben a végrehajtást kérő tulajdonostárs kérelmére a bíróság a végrehajtási eljárást felfüggeszti, az sértheti az adós tulajdonostárs érdekeit, aki árverés útján a végrehajtást kérő tulajdonrészét magához kívánja váltani.

Akkor is sérelmes lehet az adós részére az eljárás felfüggesztése, ha a soron következő végrehajtási cselekmény elvégzésével a végrehajtás előre láthatólag eredményesen befejezhető lenne, míg a végrehajtási eljárás felfüggesztése - például a járulékok növekedése miatt - ezt meghiúsítja. Ez a végrehajtó számára is sérelmes lehet, aki így elesik a jutaléktól.

Harmadik személy, a tényleges jogosult gyermek jogát sértheti a gyermektartásdíj iránt folyamatban lévő végrehajtási eljárás felfüggesztése, ha a végrehajtást kérő anya anélkül kéri az eljárás felfüggesztését, hogy a gyermektartásdíj fizetése egyébként biztosított lenne, a szülő ugyanis nem mondhat le a gyermekét megillető tartásdíjtól.[13]

Amennyiben a bíróság érdeksérelmet nem tár fel, a végrehajtást kérő kérelmére a végrehajtási eljárást köteles felfüggeszteni. A végrehajtást kérő a kérelmét az érdeksérelem hiányán túl indokolni sem köteles, a végrehajtási „ügy uraként" bármikor kérheti az eljárás felfüggesztését.[14]

A gyakorlatomban még nem fordult elő, hogy a végrehajtást kérő az adós részére a teljesítésre halasztást adott volna, a tapasztalatom szerint inkább az a gyakoribb eset, hogy a végrehajtó megállapítja a részletfizetés feltételeit és az adós részletekben teljesít a végrehajtást kérő részére. Amennyiben azonban a végrehajtást kérő beadványából egyértelműen az tűnik ki, hogy az adós részére

[13] Opten Kommentár, Vht. 48. (1) bekezdésének indokolása, 1. pont a végrehajtás felfüggesztése a végrehajtást kérő kérelmére, 3. bekezdés.

[14] www.jogiforum.hu, publikációk, dr. Molnár-Bencsik Anett, Amit a végrehajtás felfüggesztéséről tudni érdemes, II. pont

határozott időre a teljesítésre halasztást adott, és erre tekintettel kéri a végrehajtási eljárás felfüggesztését, a kérelmét annak tartalma szerint a teljesítésre adott halasztásnak kell tekinteni és a szünetelés megállapítása céljából az eljáró végrehajtó részére kell megküldeni. A Vht. 52. § f) pontja ugyanis akként rendelkezik, hogy amennyiben az adós a teljesítésre halasztást kapott, a végrehajtási eljárás szünetel. A dolgozat III. pontjában ismertetettek szerint pedig a CKOT iránymutatása alapján szünetelő eljárásban nincs helye a végrehajtási eljárás felfüggesztésének.

5.2.2. Felfüggesztés az adós kérelmére

A gyakorlatban azonban leginkább az szokott gondot okozni, hogy a Vht. 48. § (3)-(5) bekezdései alapján az *adós kérelmére* helye van-e a végrehajtási eljárás felfüggesztésének. A bíróság a végrehajtási eljárást kivételes esetben, a Vht-ban meghatározott feltételek teljesülése esetén függesztheti föl, ugyanakkor *a méltányolható körülmények* vonatkozásában széleskörű mérlegelési joga van.

A Vht. 48. § (5) bekezdése példálózó jelleggel kiemel néhány méltányolható körülményt, azonban a konkrét ügyben az adós által hivatkozott indokokat a bíróság minden esetben egyedileg köteles vizsgálni és értékelni. Az adósok által előadott felfüggesztési indokok olyan széles körűek lehetnek, hogy azok taxatív számbavételére a jogalkotó nem vállalkozhat, ezért telepít mérlegelési jogkört a bíróság számára. Általánosságban összegezhető azonban, hogy az adós kérelmére csak kivételesen indokolt esetben, rendkívüli méltányolható körülmények fennállása esetén van lehetőség a végrehajtási eljárás felfüggesztésére.

Ilyen körülmények fennállása esetén sem eredményezheti a végrehajtási eljárás felfüggesztése, hogy a végrehajtást kérő követelése ne, vagy aránytalanul hosszú időn belül kerüljön kielégítésre. Ebből következően a végrehajtási eljárást a felfüggesztésre okot adó méltányolható körülmény esetén is csak olyan esetben lehet felfüggeszteni, amely a végrehajtást kérő követelésének megtérülését egy rövidebb, átmeneti időre gátolja meg.

Kizárólag általános megélhetési nehézségekre, vagy több éve fennálló tartós megromlott egészségügyi állapotra hivatkozással a végrehajtási eljárás bizonytalan időtartamú felfüggesztésének nincsen helye. Ilyenkor ugyanis nem várható, hogy ezen körülmények belátható időn belül megszűnnek, a végrehajtási eljárás felfüggesztése ezért a végrehajtást kérő beleegyezése hiányában súlyosan sértené a végrehajtást kérő érdekeit, aki adott esetben évek múltán, vagy egyáltalán nem jutna hozzá követeléséhez.

Fontos továbbá, hogy kizárólag a végrehajtási eljárás megindulását követően felmerült körülményeket lehet értékelni a felfüggesztés körében, azaz az adós nem hivatkozhat alappal egy olyan okra, amely a végrehajtási eljárást megelőzően

keletkezett. Az adós saját körülményeit, nehézségeit ismerve vállalta kötelezettségeit, így ugyanezen körülményeket illetően később méltányosságra nem hivatkozhat. Továbbá ezen indokok rendszerint huzamosabb ideje fennállnak, változásuk belátható időn belül nem várható, így a felfüggesztés ez okból sem lenne teljesíthető.[15]

Összegezve a bírói gyakorlat szerint az adós által hivatkozott méltányolható körülményekre tekintettel csak akkor függeszthető fel a végrehajtási eljárás, ha az adós oldalán felmerülő méltányolható körülményeknek kivételesen nagy súlyúak, csak kivételesen, átmeneti jelleggel állnak föl és a végrehajtási eljárás megindulását következően merültek föl. „A végrehajtás felfüggesztésének engedélyezése azon esetekben a legvalószínűbb, amikor az adós olyan átmeneti helyzetben van, amely a teljesítőképességét ideiglenesen negatívan befolyásolja, de egy határozott időtartamot követően ismételten képes lesz a végrehajtandó követelés teljesítésére.”[16]

Példálózó jelleggel sorolja fel a Vht. az adós által eltartásra köteles és arra rá is szoruló személyek számát, illetve az adós vagy az általa eltartott személy tartós és súlyos betegségét. A fenti ismertetett bíró gyakorlatból következően azonban ezen, esetenként kirívó körülmények fennállása sem eredményezheti a végrehajtási eljárás felfüggesztését, ha azok nem átmeneti jellegűek, belátható időn belüli változásuk nem várható. Véleményem szerint mindenképp indokolt lenne a bírói gyakorlat törvényi szintre emelése, hiszen a jogszabály jelenlegi szövegéből ez kifejezetten nem következik, ugyanakkor tudomásom szerint e téren egységes a bírói gyakorlat, hiszen a végrehajtási eljárás felfüggesztése nem eredményezheti azt, hogy a végrehajtást kérő követelése aránytalanul hosszú idő után vagy esetlegesen egyáltalán ne kerüljön kielégítésre. Ilyen tartalmú iránymutatást adott a Miskolci Törvényszék is a 2.Pkf.20.613/2016/2. számú, továbbá a 2.Pkf.20.378/2017. számú határozatában. Hasonló indokolás olvasható az EBH2001.554. számú eseti döntésben is.

Így például a Sátoraljaújhelyi Járásbíróság előtt folyamatban volt 0507-9.Vh.468/2016. számú ügyben az adós mentális betegségére, fizikai sérüléseire és meglehetősen alacsony jövedelmére tekintettel kérte a végrehajtási eljárás felfüggesztését. Az ügyben az adós a végrehajtás elrendelését követően balesetet szenvedett, ismeretlen körülmények között a vonat alá esett. A baleset kapcsán súlyos, részben maradandó fizikai sérüléseket szerzett, továbbá korábban

[15] A Magyar Bírósági Végrehajtó Kar Executio című szaklapja,2013. évfolyam 5. szám, Publikáció, Ferencsin Réka, Karádi Teodóra Elida, Urbán-Nagy Szilvia, A végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmek elbírálásának gyakorlati kérdései 1 rész, 15. oldal

[16] www.jogiforum.hu, publikációk, dr. Székely Zsófia, A bírósági végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmek elbírálásainak kérdései a gyakorlatban, V. pont utolsó bekezdés.

meglévő pszichiátriai problémái tovább romlottak. Az illetékes kormányhivatal megállapította, hogy az adós egészségi állapotának mértéke 36 %, foglalkozási rehabilitációja nem javasolt. Időközben a bíróság az adóst mentális problémái miatt cselekvőképességet teljesen korlátozó gondnokság alá helyezte, az adós gondnoka az adós intézményi elhelyezését tervezte. Az adós egészségi állapota miatt folyamatos kórházi kezelésre szorult, munkát vállalni nem tudott, egyedüli jövedelme az aktív korúak ellátása volt. A fenti tényállásból látható, hogy az adós egészségi állapota kétség kívül kirívóan súlyos volt, továbbá meglehetősen szűk anyagi körülmények között élt. Ugyanakkor az adós egészségi állapotában nemhogy javulás, de inkább romlás volt várható, továbbá megromlott egészségi állapotára tekintettel munkaképtelen volt, így anyagi helyzetében sem volt várható belátható időn belül változás. Minderre tekintettel a végrehajtás elrendelését követően bekövetkezett, kivételesen súlyos körülmények ellenére sem függesztette fel a bíróság a végrehajtást az átmeneti jelleg hiánya miatt figyelemmel a végrehajtást kérő azon érdekére is, hogy belátható időn belül hozzá juthasson a követeléséhez. Az ügy első fokon jogerőre emelkedett.

Ugyanakkor az előbbi ügynél maradva, ha az adós a vonatbalesete folytán olyan sérüléseket szerzett volna, amely nem maradandó egészségkárosodást okoz és egy akár tartósabb orvosi kezelés után egészségügyi felépülése várható lett volna, megjavult egészségi állapotára tekintettel egy idő után munkát is tudott volna vállalni, azaz belátható időn belül anyagi helyzetét is rendezni tudta volna, nem lett volna akadálya a végrehajtási eljárás felfüggesztésének, hiszen az átmeneti jelleg fennállt volna.

Ugyanígy elutasította a bíróság az adós végrehajtási eljárás felfüggesztése iránti kérelmét abban az ügyben (Szerencsi Járásbíróság 0508-8.Vh.344/2013. szám), ahol az adós súlyos rákos megbetegedésére hivatkozott és egészségügyi állapotának pozitív irányú változása, javulása nem volt várható. Az adós megbetegedése okirattal igazoltan súlyos, az életét fenyegető és tartós volt, azonban a végrehajtási eljárás felfüggesztésével az átmeneti jelleg hiánya miatt akár véglegesen megakadhatott volna a végrehajtás folyamata, ami súlyosan sértette volna a végrehajtást kérő érdekét. A végrehajtást kérő álláspontom szerint nem kényszeríthető arra, hogy bizonytalan ideig, akár évekig várjon az adós egészségi állapotának esetleges javulására, vagy tragikus esetben az adós halálára egy teljesen bizonytalan kimenetelű betegség esetén, ezért azt ügyben a végrehajtás felfüggesztése nem volt indokolt. A döntést a másodfokú bíróság indokai alapján hagyta helyben.

Az adós tartós betegsége kapcsán tehát azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az adós vagy az általa eltartott személy gyógyíthatatlan betegsége, maradandó fogyatékossága általában nem ad alapot a végrehajtási eljárás felfüggesztésére. Ugyanakkor önmagában nem is zárja azt ki, hiszen a fogyatékosság vagy az egészségkárosodás jelenthet akár átmenetileg történő megterhelést az adós

számára, pl. addig, amíg a beteget megfelelő intézményben helyezik el. Ez utóbbi követelmény megfelelhet a kivételesség követelményének és alapot adhat az eljárás felfüggesztésére.

Egészségügyi problémákon túl gyakran hivatkoznak az adósok munkahelyük önhibáján kívüli elvesztésére vagy a családban bekövetkező halálesetre, ezáltal az anyagi helyzetük időleges elnehezülésére vagy más általános megélhetési problémákra, amelyeket a fent kifejtett bírói gyakorlat szerint kell vizsgálni és értékelni. Így például, ha az adósnak nincs rendszeres jövedelme és gyakorlatilag egyik napról a másikra él, nincs helye a végrehajtási eljárás felfüggesztésének, ha ez a helyzet régebb óta fennáll és kilátás sincs annak megváltoztatására.

Indokolt lehet például az eljárás rövidebb időtartamra történő felfüggesztése (Szerencsi Járásbíróság, 0508-8.Vh.481/2016/6. szám), ha az adós önhibáján kívül nehéz anyagi helyzetbe kerül és hamarosan gyermeke születik. Ez esetben a végrehajtási eljárás rövidebb, határozott időtartamra történő felfüggesztése lehetőséget ad arra az adósnak, hogy az átmeneti többletkiadásokat a gyermek érkezése kapcsán fedezni tudja és felkészülhessen a további teljesítésre a végrehajtást kérő irányába. Helyt adott a bíróság az eljárás felfüggesztése iránti kérelemnek abban az esetben is (Sátoraljaújhelyi Járásbíróság, 0507-3.Vh.418/2017/7. szám), amikor az adós korábban részletfizetési megállapodás keretében önként teljesített, utóbb azonban anyagi helyzete átmenetileg megromlott, ezért a munkáltatótól fizetéselőleg felvételére kényszerült. A fizetéselőleg utólagos levonása során az adós a tartozása részleteit nem tudta törleszteni. A levonások havi összege és a részletfizetés folytán a végrehajtást kérőnek havonta utalt összeg megközelítőleg azonos volt, a levonás 6 hónapig tartott. Figyelemmel arra, hogy az adós anyagi helyzete a fizetéselőleg levonásának befejeződésével várhatóan rendeződni fog, azaz az adós belátható időn belül teljesítő képes lehet és korábban önkéntes teljesítési hajlandóságot mutatott, a végrehajtási eljárást a fizetéselőleg levonásának idejére, határozott időtartamra felfüggesztette a bíróság.

A bíróság szerint ugyanakkor nem volt helye a végrehajtási eljárás felfüggesztésének arra tekintettel, hogy az adós a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatalnál fogyasztóvédelmi vizsgálatot kezdeményezett (Sátoraljaújhelyi Járásbíróság,0507-3.Vh.277/2018. szám). Az adós a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmében a végrehajtást kérő követelésének jogalapját vitatta. A végrehajtási eljárásban azonban a követelés jogalapja már nem vitatható, az érdemben nem vizsgálható. A jogerős bírósági határozat felülvizsgálatára a Magyar Energetikai és Közmű-szabályozási Hivatal nem jogosult, ezen szerv előtt indult fogyasztóvédelmi eljárás a végrehajtási eljárásra közvetlenül nem hat ki. Tájékoztatta a bíróság ugyanakkor az adóst, hogy a követelés jogalapját perújítási eljárás keretében vitathatja érdemben.

Elutasította a bíróság az adós végrehajtás felfüggesztésére irányuló kérelmét a Szerencsi Járásbíróság előtt folyamatban volt 0508-8.Vh.1596/2010. számú ügyben is, amikor az adós kizárólag az előzetes letartóztatásának tényére hivatkozott és a szabadságra bocsátásáig kérte a végrehajtási eljárás felfüggesztését. Álláspontom szerint önmagában a szabadságelvonás ténye nem olyan, az adós önhibáján kívüli méltányolható körülmény, amely alapján a bíróság időlegesen mentesíthetné az adóst a tartozás megfizetésének kötelezettsége alól. Különösen a konkrét ügyben nem látott a bíróság lehetőséget az eljárás felfüggesztésére, hiszen az adós a várható szabadulása időpontja vonatkozásában nyilatkozatot nem tett, az ellene folyamatban lévő büntetőeljárásról nem adott tájékoztatást, és nem nyilatkozott, hogy a büntetés-végrehajtási intézetben rendelkezik-e rabkeresménnyel.

"Szintén nem eredményezheti a végrehajtás felfüggesztését azon adósi hivatkozás, miszerint ő a követelésnek csupán kezese, és jogtalan az, hogy rajta végrehajtanak, de az elhunyt adós jogutódain nem. A Ptk. 6:416. § (1) bekezdése értelmében a kezességi szerződéssel a kezes kötelezettséget vállal a jogosulttal szemben, hogy ha a kötelezett nem teljesít, maga fog helyette a jogosultnak teljesíteni, így a végrehajtás szempontjából közömbös az, hogy az adóssal szemben miért nem lehet foganatosítani a végrehajtást - elhunyt, eltűnt, nincs vagyona -, hiszen a kezes vállalta, hogy az adós teljesítésének elmaradása esetén teljesíteni fog a jogosult végrehajtást kérő felé."[17] A végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmet elutasító végzésben a kezesi felelősséget vállaló adós tájékoztatható, hogy a kezes az adóssal szemben a kezesi helytállásából eredően megtérítési igénnyel léphet fel.

A Vht. 48. § (5) bekezdése példaként említi még a vis maior eseteket, természeti katasztrófákat, pl. tűzvész, árvíz vagy jelenleg az országban járványszerűen terjedő afrikai sertéspestis miatti állatállomány pusztulás. Fontos, hogy a természeti csapás az adóst is érintse, nem szükséges azonban a közvetlen érintettség, elegendő annak közvetett volta. Így például egy állattartó ellen folyó végrehajtást fel lehet függeszteni azon az alapon, hogy az országban kitört aszály miatt országos gabonahiány lépett fel, ami miatt a takarmányárak rendkívüli módon megemelkedtek.[18]

Gyakran hivatkoznak az adósok arra, hogy valamely más olyan polgári, vagy büntető eljárás van folyamatban, amely eljárásban hozott ítélet kihatással lehet az ellenük folyamatban lévő végrehajtási eljárásra, és ezen másik peres eljárásra, mint méltányolható körülményre figyelemmel kérik a végrehajtási eljárás

[17] www.jogiforum.hu, publikációk, dr. Illés Melinda, A végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmek, 3.pont, 13. bekezdés, letöltés 2019. szeptember 14.

[18] Opten Kommentár, Vht. 48. §.-hoz fűzött indokolás 5. pont, Értelmező rendelkezés című fejezet utolsó bekezdése.

felfüggesztését. Véleményem szerint ilyen esetben a Vht 48. § (3) bekezdése alapján a végrehajtást foganatosító bíróság nem jogosult egy jogerősen megítélt követelés kapcsán indult végrehajtás felfüggesztésére, hiszen egy bizonytalan időtartamú és kimenetelű peres eljárás miatt a végrehajtási eljárás felfüggesztése súlyosan sérthetné a végrehajtást kérő érdekeit. Ezen hivatkozás nem minősül az adós oldalán felmerülő, kivételesen nagy súlyú méltányolható körülménynek, amely indokolná az eljárás felfüggesztését. Hasonló esetről szól a BH1997. 346. számú eseti döntés. Ez esetben helyesebb, ha az adósok a Vht. 49. § (2) bekezdése alapján peres eljárásokban eljáró perbíróságtól kérik az eljárás felfüggesztését, amennyiben arra a polgári perrendtartás lehetőséget ad. A végrehajtást foganatosító bíróság a Vht. 49. § (2) bekezdése alapján nem járhat el, a kérelemről való döntés ez esetben a perbíróság határkörébe tartozik.

A Sátoraljaújhelyi Járásbíróság előtt folyamatban volt 0507-3.Vh.88/2019. számú ügyben az adós kizárólag a végrehajtást kérő követelésének jogalapját vitatta, álláspontja szerint Európai Bíróság C-51/17. számú ítéletéből és a 2/2014 PJE határozatból következően a tájékoztatási kötelezettség elmulasztása miatt a követelés alapjául szolgáló deviza alapú kölcsönszerződés érvénytelen, ami alapján véleménye szerint a végrehajtási eljárásban az eljárás felfüggesztésének van helye. Az az adós beadványából nem tűnt ki egyértelműen, hogy indított-e már peres eljárást az érvénytelenség kapcsán a végrehajtást kérővel szemben, vagy ilyen per még nincs a felek között folyamatban. Figyelemmel arra, hogy végrehajtási eljárásban a bíróság a követelés jogalapját érdemben nem vizsgálhatja, azt nem bírálhatja felül, ilyen kérdések kizárólag peres eljárásban tárgyalhatóak, és egy jövőben indítandó vagy esetlegesen folyamatban lévő szerződés érvénytelenségének megállapítására irányuló perre figyelemmel nem a végrehajtást foganatosító, hanem a perbíróság jogosult az eljárás felfüggesztésére, nem látott alapot a bíróság arra, hogy a Vht. 48. § (3) bekezdése alapján a végrehajtási eljárást felfüggessze, és az adósok erre irányuló kérelmét elutasította.

A gyakorlatban ritkán fordul elő, és e körben a Vht. szövegezése is egyértelmű, azonban a teljesség igénye miatt említést teszek a Vht. 48. § (6) és (7) bekezdéséről, amely az ingatlan kiürítése iránti végrehajtási eljárásokban szabályozza a végrehajtási eljárás felfüggesztésének lehetőségét az adós kérelmére. A jogszabály két megszorító és két tiltó rendelkezést tartalmaz. Ingatlan kiürítése esetén legfeljebb egy alkalommal, és maximum hat hónap időtartamra, azaz hat hónapi határozott időre függeszthető fel a végrehajtási eljárás. „E korlátozásoknak az indoka az, hogy az ingatlan kiürítése hátterében általában az áll, hogy a tulajdonos vagy a birtokos maga akarja használni vagy hasznosítani az ingatlant, ezért a végrehajtást kérőnek általában meglévőnél nyomósabb érdeke fűződik a végrehajtási eljárás mielőbbi befejezéséhez. Gondoljunk pl. arra az esetre, amikor a fiatal házasok nem tudnak beköltözni a közös otthonba, mert az egykori bérlő

nem hajlandó onnan kiköltözni".[19] A tiltó rendelkezések kapcsán önkényesen elfoglalt lakás kiürítése esetén a kötelezett nyilvánvalóan jogellenes magatartása zárja ki a felfüggesztés lehetőségét, a peres eljárásban megállapított 6 hónapi teljesítési határidő vonatkozásában pedig a kötelezett már a peres eljárás során részesült a kedvezményben, annak ismételt biztosítása nem indokolt és méltánytalan lenne a végrehajtást kérő szemszögéből.

Az adósnak nem elegendő csupán tényállításokat tenni a méltányolható körülmények kapcsán, hanem azokat okirattal *igazolnia is kell*. Amennyiben ennek az adós hiánypótlási felhívásra sem tesz eleget, kérelmét az 1952. évi Pp. alapján érdemi vizsgálat nélkül el kell utasítani, a Pp. alapján vissza kell utasítani.

Az adós oldalán felmerülő konkrét méltányolható körülményeken túl figyelemmel kell lenni a végrehajtást kérő érdekeire is. Értékelendő a *követelés jogcíme*, így például az, hogy az adós pusztán egy pénzkövetelésből eredő követelésének felfüggesztését kéri, vagy saját gyermeke tartására köteles, azaz a gyermek napi létfenntartására szolgáló követelés felfüggesztését kéri-e. Vizsgálni kell, hogy az adós a végrehajtási eljárás során mutatott-e *önkéntes teljesítési hajlandóságot*, mennyiben működött együtt a végrehajtóval, illetőleg a végrehajtást kérővel, *sújtották-e az eljárás során rendbírsággal.* Számba kell venni, hogy a *végrehajtási eljárás mióta van folyamatban, milyen összegű a követelés*, hiszen egy régóta folyamatban lévő, nagyobb összegű követelés végrehajtásának felfüggesztéséhez nyomósabb indok kell, mint egy nemrég indult, kisebb összegű követelés behajtásának megakasztásához, mivel az előbbi esetben a felfüggesztéssel a végrehajtási eljárás rendkívül hosszúra nyúlhatna, annak várható befejezése bizonytalanná válna, a végrehajtást kérő csak aránytalanul hosszú időn túl juthatna hozzá a jogerősen megítélt követeléséhez.

Véleményem szerint az adós felfüggesztés iránti kérelme kapcsán célszerű - bár nem kötelező - a *végrehajtást kérőt is nyilatkozattételre felhívni*. Amennyiben ugyanis a végrehajtást kérő a végrehajtási eljárás felfüggesztését nem ellenzi és ez másnak az érdekét sem sérti, a bíróság az esetben is felfüggesztheti a végrehajtást, ha álláspontja szerint az adós oldalán fennálló méltányolható körülmények önmagában a végrehajtást kérő egyetértése hiányában nem lennének elégséges indokok az eljárás felfüggesztésére.

5.3. Felfüggesztés hivatalból vagy kérelemre

A Vht. 49. §-a alapján a bíróság *akár hivatalból, akár kérelemre* felfüggesztheti a végrehajtási eljárást, amennyiben azt indokoltnak látja.

[19] Opten Kommentár 48. § (6) bekezdéséhez fűzött indokolás.

5.3.1. Felfüggesztés a Vht. sui generis jogorvoslatai esetén

A Vht. 49. § (1) bekezdése a végrehajtás elrendelése vagy a végrehajtás foganatosítása körében előterjesztett jogorvoslatok, *azaz a Vht. sui generis jogorvoslatai* esetén biztosítja a végrehajtási eljárás felfüggesztésének lehetőségét. Ez esetben a jogorvoslatot elbíráló bíróság, vagy a közjegyző által kibocsátott végrehajtási lap vagy záradék esetén annak visszavonása vagy törlése iránti kérelem tárgyában a közjegyző az a hatóság, amely a végrehajtási eljárás felfüggesztéséről dönteni jogosult.

A gyakorlatban álláspontom szerint leginkább becsérték kifogás, vagy egyéb végrehajtási kifogás esetén indokolt mérlegelni a végrehajtási eljárás felfüggesztésének szükségességét, hiszen önmagában a kifogás nem eredményezi automatikusan az eljárás felfüggesztését, annak szükségességét esetenként mérlegelni kell. Amennyiben például a végrehajtó a végrehajtási kifogással érintett ingatlant értékesíti és azon egy jóhiszemű harmadik személy tulajdonjogot szerez, utóbb a végrehajtási kifogásnak való helyt adás estén sem követelhető ezen harmadik személytől vissza a tulajdonjog, hiszen a végrehajtás útján történő tulajdonszerzés eredeti szerzésmódot jelent, ezáltal az eredeti állapot helyreállítására, az esetlegesen jogszabálysértő végrehajtói intézkedések utólagos érvénytelenítésére már nem lenne lehetőség. Ugyanakkor ha a kifogás nyilvánvalóan alaptalan, nem indokolt az eljárás felfüggesztése a közelgő árverésre tekintettel sem.

A Sátoraljaújhelyi Járásbíróság előtt 0507-3.Vh.334/2018. számon folyamatban lévő ügyben a végrehajtás meghatározott cselekmény kikényszerítése iránt folyt, a kötelezett a végrehajtási lapon meghatározott ingatlant ingóságaitól kiürítve köteles volt elhagyni. A bíróság elrendelte a meghatározott cselekmény rendőrség közreműködésével történő kikényszerítését. Az ingatlan kiürítésére kitűzött időpontot két nappal megelőzően a kötelezett egy 10 oldalas német nyelvű beadványt nyújtott be a bíróságra. A beadvány fő címeinek lefordítását követően megállapítható volt, hogy a kötelezett kifogásolta, hogy a bíróság részére a német nemzetiségi nyelv használatának jogát a végrehajtási eljárás során nem biztosította, sérelmezte továbbá a végrehajtó eljárását. Figyelemmel a kifogásolt végrehajtói intézkedés közeli időpontjára, a teljes beadvány magyar nyelvű fordításának hiányára, valamint arra tekintettel, hogy a kötelezettet a végrehajtási eljárásban is megillette a német nemzetiségi nyelv használatának joga, amelyet a bíróság ez idáig kérelem hiányában nem biztosított, a végrehajtási kifogásra tekintettel indokoltnak látta a bíróság a végrehajtási eljárás felfüggesztését. A német nyelvű fordítás beszerzését követően a bíróság a végrehajtási eljárás felfüggesztését megszüntette és valamennyi, az ügyben hozott határozatot német nyelven is kézbesítette a kötelezett részére, biztosítva ezzel részére a német nemzetiségi nyelv használatának jogát. Tájékoztatta abíróság a kötelezettet, hogy

hogy a német nyelvű határozatok átvételét követően terjeszthet elő jogorvoslatot a határozatokkal szemben.

A kötelezett ezt követően nagy terjedelmű, német nyelvű beadványokat nyújtott be a bíróságra, amelyekben tartalmában a végrehajtási lap visszavonását és a végrehajtási eljárás felfüggesztését kérte, továbbá fellebbezett az ingatlan kiürítésének rendőrség közreműködésével történő kikényszerítését elrendelő végzéssel szemben. A kötelezett beadványaiban kizárólag a végrehajtást kérő követelésének jogalapját vitatta, folyamatosan kérdőre vonta a végrehajtandó határozat jogszerűségét, de a végrehajtás elrendelésének jogszerűségét, vagy a meghatározott cselekmény végrehajtása módjának meghatározásával kapcsolatban nyilatkozatot felhívása sem tett. A fentiek alapján utóbb már nem látott alapot a bíróság a végrehajtási eljárás ismételt felfüggesztésére az ingatlan kiürítésének újból kitűzött és közelgő időpontjára tekintettel sem, mivel a végrehajtási eljárásban a követelés jogalapja már érdemben nem vizsgálható, a végrehajtási lap kiállítása pedig a jogszabályoknak megfelelően történt. Mindezek alapján a kötelezett végrehajtási lap visszavonására és a végrehajtási eljárás felfüggesztésére irányuló kérelmét a bíróság elutasította. A bíróság eljárási kötelezettsége, hogy a kötelezett valamennyi kérelmét tartalma szerint elbírálja, azonban nem járulhat hozzá ahhoz, hogy a kötelezett alaptalan kérelmek benyújtásával elhúzza a végrehajtási eljárást. A végrehajtási eljárás ismételt felfüggesztésével álláspontom szerint a végrehajtást kérő érdeke sérült volna súlyosan, hiszen a kötelezett a jogerős ítélet ellenére több mint két éve nem hagyta el a kiürítendő ingatlant.

Indokoltnak látta ugyanakkor a bíróság a végrehajtási eljárás felfüggesztését a kötelezett végrehajtási kifogására tekintettel a Sátoraljaújhelyi Járásbíróság előtt 0507-3.Vh.108/2017. számon folyamatban volt eljárásban. A végrehajtási eljárás ez esetben is meghatározott cselekmény végrehajtására irányult, a zálogkötelezett annak tűrésére volt köteles, hogy a végrehajtást kérő, mint zálogjogosult a követelését a végrehajtási lapon feltüntetett ingatlanokból kielégítse. A kötelezett három ingatlannal volt köteles helytállni a végrehajtást kérő felé. Az ingatlanokat az ingatlan-nyilvántartás mező- és erdőgazdasági hasznosítású földként tartotta nyilván, azonban azokat ténylegesen nem ilyen célra hasznosították, hanem az egymással szomszédos területeken borházat és panzió létesítettek, amely azonban nem került befejezésre. Az ingatlan-nyilvántartásban az épület nem került feltüntetésre, azaz az ingatlan-nyilvántartási állapot és a tényleges természetbeni helyzet eltért egymástól.

A kötelezett kifogásában sérelmezte a végrehajtó azon eljárását, hogy korábbi gyakorlatától eltérően akként kereste meg a mező- és erdőgazdasági hasznosítású földek végrehajtási árverését végző mezőgazdasági igazgatási szervet (a Kormányhivatal Járási Hivatalának Földhivatali Osztályát), hogy nem mindhárom ingatlant, csupán az egyik ingatlant kísérelje meg árverés útján értékesíteni és a

megkeresés nem tartalmazta, hogy az ingatlanokon felépítmény található. Azzal, hogy a mezőgazdasági igazgatási szerv mező- és erdőgazdasági hasznosítású földként csupán az egyik ingatlanra tűzött árverést, a kötelezett álláspontja szerint mindkét fél érdeke sérül, hiszen az ingatlan áron alul kerülhet értékesítésre. Véleménye szerint a három ingatlant egységesen akként lehetne csupán értékesíteni azzal, hogy az árverési hirdetmény az azokon található felépítményt is tartalmazza. Az árverési értékesítés időpontja közeli volt.

Figyelemmel elsősorban arra, hogy a bíróságnak egy olyan jogkérdésben kell majd döntenie, amelyre a Vht. kifejezett iránymutatást nem tartalmaz, ugyanakkor a mező- és erdőgazdasági földek forgalmáról szóló 2013. évi CXXII. törvény 19. § (5) bekezdése[20] alapján a végrehajtási kifogásnak helyt adó döntés várható, amely kapcsán azonban a másodfokú bíróság eltérő álláspontra helyezkedhet, másodsorban arra, hogy a bíróságnak a végrehajtási iratokat kellett beszereznie mind a végrehajtótól, mind a mezőgazdasági szakigazgatási szervtől, továbbá az adóst kifogása pontosítására kellett felhívna, a végrehajtási eljárást a bíróság a végrehajtási kifogás jogerős elbírálásáig felfüggesztette.

Szintén felfüggesztette a bíróság a végrehajtást az adós végrehajtási lap visszavonása iránti kérelmére figyelemmel, amelyben az adós arra hivatkozott, hogy vele szemben ugyanazon követelés vonatkozásában két végrehajtási lap került kiállításra, ugyanazon követelést két végrehajtó is követeli tőle (Sátoraljaújhelyi Járásbíróság, 0507-3.Vh.718/2009. szám). Az ügyben a bíróság az adóst gyermektartásdíj fizetésére kötelezte, majd később a gyermektartásdíj fizetési kötelezettségét felemelte. A végrehajtást kérő kérelmére mind az alapítélet, mind a gyermektartásdíjat felemelő ítélet vonatkozásában külön-külön végrehajtási lap került kiállításra, ezáltal az alap összegű gyermektartásdíjat két különböző végrehajtó - időközben az adós lakóhelye megváltozott - párhuzamosan kezdte meg végrehajtani az adóson. Mivel a második végrehajtási lap kibocsátására törvénysértő módon került sor, az Vht. 18. § (1) bekezdésen rögzített kettős végrehajtás tilalmába ütközött, ezért a második végrehajtási lapot utóbb a bíróság visszavonta. A bíróságnak a második végrehajtási lap kiállítása iránti kérelmet, mint a teljes alaptalant, meg kellett volna tagadnia a Vht. 18. § (1) bekezdésére hivatkozással, és végrehajtási lap kiállítása nélkül a gyermektartásdíj felemeléséről szóló újabb bírósági ítéletet kellett volna megküldeni az első végrehajtási eljárást foganatosító önálló bírósági végrehajtó részére, aki az előtte folyamatban lévő végrehajtási eljárásban foganatosíthatta volna az újabb bírósági ítélet alapján a felemelt gyermektartásdíj végrehajtását.

[20] A 2013. évi CXXII. törvény 19. §. (5) bekezdés kimondja, hogy több föld egybefoglalt vételáron történő eladására akkor kerülhet sor, ha azok egymással szomszédosak vagy egy mezőgazdasági üzemközponthoz tartoznak.

Becsérték kifogás esetén a bírói gyakorlat szerint amennyiben a kifogás – akár hiánypótlást követően – hiánytalan, mindenképp célszerű a végrehajtási eljárást a kifogásolt ingatlan vonatkozásában felfüggeszteni. A végrehajtók rendszerint külön felfüggesztő végzés hiányában sem foganatosítják az árverést, hiszen az ingatlan kifogással támadott becsértéke vitatott, a bírósági döntés meghozataláig nem jogerős, így a végrehajtó nem tud milyen becsérték alapján árverezni. Annak céljából, hogy a bíróság az ingatlanárverés elvi lehetőségét is kizárja a kifogásról való döntéshozatalt megelőzően, célszerű azonban külön végzéssel az eljárást felfüggeszteni.[21]

5.3.2. Felfüggesztés más törvények alapján

A Vht. 49. § (2) bekezdése egy utaló szabály azon *más törvényekre*, amelyek a végrehajtási eljárás felfüggesztésének egyes eseteit szabályozzák.

A végrehajtási eljárás felfüggesztését a polgári perrendtartás számos esetben lehetővé teszi az adott eljárást folytató perbíróság részére. Egyes esetekben más törvény rendelkezésein alapul a végrehajtási eljárás felfüggesztése. Terjedelmi korlátok miatt az egyes jogintézmények részletes bemutatásától eltekintek. Ugyanakkor igyekszem hiánytalanul összegyűjteni, csoportba rendezni a más törvények alapján történő felfüggesztés eseteit, továbbá összevetem az 1952. évi Pp. és a jelenleg hatályos Pp. szabályozását a végrehajtás felfüggesztése kapcsán és esetenként rávilágítok a fontosabb bírói gyakorlatra. Az egyes esetek számbavétele előtt azonban fontosnak tartok két kérdést érinteni: a Pp. generális felfüggesztésre lehetőséget adó új rendelkezését és IH.73/2016. számú ítélőtáblai határozat kapcsán kialakult joggyakorlatot.

A Pp. 129. §-ában az 1952. évi Pp-hez képest új rendelkezésként általános jelleggel, *generális szabályként* adja meg a perbíróság számára a végrehajtási eljárás felfüggesztésének lehetőségét folyamatban lévő végrehajtási eljárásban akkor, ha a per tárgya a végrehajtás tárgyául szolgáló követelés vagy az annak alapjául szolgáló jogviszony. Álláspontom szerint ezen, bármely pertípusban alkalmazható, a felfüggesztés lehetőségét általánosságban megteremtő szakaszra nagy szükség volt, hiszen az 1952. évi Pp. csak szűk körben, meghatározott jogintézmények és pertípusok kapcsán teremtett lehetőséget a végrehajtási eljárás felfüggesztésére. A Pp. 129. §-a alapján hozott végzés ellen a Pp. jogorvoslati jogot biztosít.

A Pp. 129. §-a alapján a felek leggyakrabban akkor kérik a perbíróságtól a végrehajtási eljárás felfüggesztését, amikor a végrehajtás alapjául szolgáló

[21] Emlékeztető a 2017. június 22. napján a Miskolci Járásbíróság földszint 22. számú termében a végrehajtási ügyszakba beosztott bírósági titkárok számára megtartott szakmai értekezletről 6. pont.

szerződés érvénytelenségének megállapítása iránt indítanak pert. Az új polgári perrendtartás a végrehajtási záradékkal ellátott okirattal elrendelt végrehajtás megszüntetése, korlátozása iránti per megindítását már nem teszi lehetővé arra hivatkozással, hogy a követelés érvényesen nem jött létre. Ha a fél a követelés alapjául szolgáló szerződés érvénytelenségének megállapítása iránt indít pert, ezen generális szabály alapján kérheti a folyamatban lévő végrehajtás felfüggesztését.

A CKOT a 2019. április 15. napján tartott tanácskozásán a Pp. 129. §-ával összefüggésben foglalkozott azon kérdéssel, hogy van-e helye fellebbezésnek a társasházi határozat végrehajtásának felfüggesztését elrendelő végzés ellen. A CKOT arra az álláspontra helyezkedett, hogy a társasházi közgyűlés határozata végrehajtásának felfüggesztését elrendelő végzés ellen nincs helye fellebbezésnek. A közgyűlés határozata érvénytelenségének megállapítása iránti perben a társasházakról szóló 2003. évi CXXXIII. törvény (Ttv.) lehetőséget ad arra a bíróságnak, hogy a határozat végrehajtását indokolt esetben felfüggessze, azonban a Ttv. ezen végzés kapcsán a fellebbezési jogról nem rendelkezik. Speciális szabály hiányában a Ptk. jogi személy határozatainak bírósági felülvizsgálata iránti szabályai az irányadóak. A Ptk. 3:36. § (4) bekezdése értelmében a felfüggesztést elrendelő végzés ellen nincs helye fellebbezésnek. Ezen anyagi jogi szabályokból vezette le a CKOT a jogorvoslat kizártságát kitérve arra, hogy a vizsgált esetben nem a Pp., hanem a Ptk. rendelkezik a jogorvoslat kizárásáról, ezért a Pp. 129. §-a a társasházi közgyűlési határozat végrehajtásának felfüggesztéséről rendelkező bírósági határozatra nem alkalmazható.

A fentieken túl ismertetnék továbbá egy érdekes jogkérdést, amelynek lényege, hogy a végrehajtási eljárásban alkalmazhatóak-e a polgári perrendtartásnak az előkérdésre tekintettel a per tárgyalását felfüggesztő szabályai, azaz a Vht. 49. § (2) bekezdésén keresztül felhívható-e az 1952. évi Pp. 152. § (2) bekezdése vagy a Pp. 123. § (2) bekezdése.

Az IH.73/2016. számú ítélőtáblai határozat szerint a Vht. 49. § (2) bekezdése olyan esetekre vonatkozik, amelyek kifejezetten utalnak a *végrehajtási eljárás felfüggesztésére* (pl. kézbesítési vélelem megdöntése, igazolási kérelem előterjesztése, egyes jogorvoslati eljárások), az 1952. évi Pp. 152. § (2) bekezdése azonban nem a végrehajtási eljárás, hanem a *tárgyalás felfüggesztésére* ad lehetőséget. Tárgyalás felfüggesztésére pedig kizárólag peres eljárásban, nem pedig végrehajtási eljárásban kerülhet sor. A Pp. 123. § (2) bekezdése is hasonlóan rendelkezik az előkérdés kapcsán, az új Pp. alapján azonban a bíróság nem a per tárgyalását, hanem a peres eljárást függesztheti fel előkérdés esetén. Ez a terminológiai változás azonban a jogkérdés lényegén nem változtatott.

A fentiekből következik, hogy a Vht. 49. § (2) bekezdése alapján nem hívható fel az 1952. évi Pp. 152. § (2) bekezdése, vagy a Pp. 123. § (2) bekezdése, azaz ezen

jogszabályhely alapján nincs helye a végrehajtási eljárás felfüggesztésének. Fogalmilag kizárt végrehajtási eljárásban az előkérdés alkalmazhatósága, az csak peres eljárások viszonyában vizsgálható. Egy jogerős végrehajtandó határozat alapján indult végrehajtási eljárásnak nem lehet előkérdése egy perben vizsgált kérdés. Utóbb természetesen a perben hozott későbbi döntés a végrehajtási eljárásra kihatással lehet, de a peres eljárás előkérdésként nem értelmezhető. Hasonló tartalmú döntést hozott a Miskolci Törvényszék 2.Pkf.21.738/2016/2. számú határozatában. Ugyanezt az álláspontot több szakmai anyag és publikáció is megerősíti.[22]

A végrehajtási eljárás felfüggesztésének esetei a Vht.-n túl, más törvények alapján négy nagy csoportba sorolhatóak. Az alábbiakban ezen csoportosítás mentén mutatom be a végrehajtási eljárás felfüggesztésének eseteit a külön törvények alapján.

IV.3.2.1. Az első csoportba azok az esetek tartoznak, amikor *a végrehajtandó határozat hatálya vagy jogereje vitás.* Ezen esetekben nem mindig a végrehajtási eljárás felfüggesztéséről, hanem - amennyiben a végrehajtási eljárás még nem indult meg - a határozat végrehajthatóságának felfüggesztéséről rendelkeznek a bíróságok. A jogalkotó ebben a csoportban tárgyalt esetekben ugyanis nem csupán a már elrendelt végrehajtási eljárás felfüggesztésére, hanem a határozat végrehajthatóságának felfüggesztésére is lehetőséget ad. Utóbbi esetben a vitatott határozat joghatásának időleges befagyasztására kerül sor, azaz ez esetben a végrehajtás elrendelésére sincs lehetőség.

Ebbe a csoportba tartozik többek között az 1952. évi Pp. szerinti kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelem, amely jogintézményt a jelenleg hatályos Pp. *kézbesítési kifogásnak* nevez, továbbá az *igazolási kérelem* esetei. Az új Pp.-ben a jogalkotó a kézbesítési vélelem helyett a kézbesítési fikció fogalmát használja figyelemmel arra, hogy a meg nem történt kézbesítést megtörténtként kezelő jogi helyzet dogmatikailag helyesen fikció és nem vélelem. Szintén pontosította a jogalkotó a jelenleg hatályos Pp.-ben a kézbesítési vélelem megdöntésére irányuló kérelem elnevezését, a jogintézményt egységesen kézbesítési kifogásnak nevezte el, amely kifogás szabályanyaga vonatkozik a kézbesítési fikció alapján kézbesített iratra, továbbá fikció nélkül kézbesített iratra is.

A kézbesítési kifogás és az igazolási kérelem vonatkozásában a határozat végrehajthatóságának vagy végrehajtásának felfüggesztése tárgyában az 1952. évi

[22] Dr. PESTOVICS Ilona, A Bírósági végrehajtás, Jogi szakvizsga kézikönyvek, Novissima Kiadó, Budapest, 2010, 100. oldal, továbbá A Magyar Bírósági Végrehajtó Kar Executio című szaklapja,2014. évfolyam 1. szám, Publikáció, Ferencsin Réka, Karádi Teodóra Elida, Urbán-Nagy Szilvia, A végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmek elbírálásának gyakorlati kérdései 2 rész, 16-17. oldal

Pp. (1952. évi Pp. 99/A. § (6)-(7) bekezdés, 108. §, 110. § (2) bekezdés) és a 2016. évi Pp. (Pp. 139. § (4)-(5) bekezdés, 152. §, 154. §) lényegében szövegazonos kettő különbséggel. Míg az igazolási kérelem esetén az 1952. évi Pp. is lehetővé tette a végrehajtási eljárás felfüggesztése tárgyában a hivatalból történő döntéshozatalt, amelyet a 2016. évi Pp. is megtartott, addig korábban a kézbesítési vélelem megdöntése esetén az 1952. évi Pp. alapján csupán a fél kérelmére volt lehetőség a felfüggesztés kapcsán dönteni, 2016. évi Pp. alapján azonban most már a kézbesítési kifogás esetén is dönthet hivatalból a bíróság a felfüggesztésről. A másik pontosítást a jogorvoslatok körében tette a jogalkotó. A kézbesítési vélelem megdöntése iránti kérelem vagy kézbesítési kifogás esetén a felfüggesztés tárgyában hozott határozat ellen külön fellebbezésnek nem volt és jelenleg sincs helye, a döntés az eljárást befejező határozat elleni fellebbezésben támadható meg. A 2016. évi Pp. annyiban szűkíti ezen fellebbezési jogot, hogy az eljárás befejező határozatban is csak akkor kifogásolható a végrehajtási eljárás felfüggesztése, ha a kézbesítési kifogást érdemi vizsgálat nélkül kellett volna elutasítani. Az igazolási kérelem kapcsán a 2016. évi Pp. lényeges újítása, hogy a végrehajtás felfüggesztésére irányuló kérelmet elutasító határozat ellen külön fellebbezési jogot biztosít. A felfüggesztésnek helyt adó határozat továbbra is csak az eljárást befejező határozat elleni fellebbezésben támadható meg akkor, ha az igazolási kérelmet vissza kellett volna utasítani.

A kézbesítési kifogás és igazolási kérelem esetén akkor rendelhető el a végrehajthatóság vagy a végrehajtás felfüggesztése, ha a kérelem sikere valószínűnek mutatkozik. A mérlegelésnél vizsgálni kell, hogy a fél által előadottak valóságának elfogadása esetén sikeres lehet-e az adott kérelem, figyelve azonban arra, hogy a felfüggesztés ne jelentsen egyúttal prejudikációt. Folyamatban lévő ügyben az érdemi határozat meghozatala előtt előterjesztett kérelemnél az eljárás felfüggesztésének nincs gyakorlati jelentősége, a bíróságok ezen lehetőséggel a gyakorlatban ritkán élnek. Ennek oka, hogy a kérelem elbírálása többnyire nem akadályozza az érdemi eljárás folytatását, pl. az újabb tárgyalás kitűzését, és rendszerint viszonylagos gyorsasággal történik maga a kérelemről történő döntéshozatal is, továbbá az érdemi határozat meghozatala előtt még nincs olyan végrehajtható határozat, amely alapján a végrehajtási lap kiállítása kérhető lenne. Indokolt lehet ugyanakkor az eljárás felfüggesztése, ha a fél például olyan tárgyalási határnap elmulasztása miatt nyújt be igazolási kérelmet, amelyen a bíróság ítéletet hirdetett, és az ítélet kézbesítése részére még nem történt meg, vagy az ítélet kézbesítése esetén a bíróság a kézbesítési fikció beálltáról értesítette címzettet, amellyel szemben a fél kifogással élt. Ez esetekben a végrehajthatóság felfüggesztésével megakadályozható, hogy az ellenérdekű fél a végrehajtási lap kiállítását kérje a bíróságtól.

Kézbesítési kifogás és igazolási kérelem esetén a bíróság a felfüggesztés körében hozott döntés során saját határozatához nincs kötve, azt kérelemre

megváltoztathatja. Az egyszerű kötőerő alóli kivétel a hivatalból elrendelt felfüggesztés esetén is irányadó, azaz a felfüggesztő határozat megváltoztatására nemcsak kérelemre, hanem hivatalból is lehetőség van, hiszen ha a felfüggesztésre sor kerülhet hivatalból, akkor a megváltoztatására is sor kerülhet szükségképpen hivatalból is.

Szintén ebbe a csoportba tartozik a *határozat kiegészítésének* jogintézményére tekintettel való felfüggesztés esete, amely az 1952. évi Pp.-ben (1952. évi Pp. 225. § (5) bekezdése és 248. §-a) és a 2016. évi Pp.-ben (Pp. 355. § (3) bekezdése és 367. § (3) bekezdés) lényegében szövegazonos. A határozat kiegészítésére tekintettel a végrehajthatóság felfüggeszthető hivatalból is. Ez különösen akkor indokolt, amikor a kiegészítés a végrehajtható döntés tartalmát vagy összegét befolyásolja, így például ha a bíróság a beszámítási kifogásról vagy viszontkeresetről mulasztott el dönteni. A határozat kiegészítése iránti kérelem gyakran akadályozza az ítélet elleni fellebbezés elbírálását, hiszen a kiegészített ítélet a teljes ítélet, és a felülbírálat a teljes ítélet ismeretét kívánja meg, ezért gyakori, hogy ilyen kérelem esetén a másodfokú bíróság a kiegészítés tárgyában hozott határozat jogerőre emelkedéséig az eljárását felfüggeszti. A 2016. évi Pp. a határozat kiegészítésére tekintettel történő felfüggesztés esetében külön jogorvoslati jogot nem biztosít, erről az 1952. évi Pp. sem rendelkezett.

IV.3.2.2. A másik csoportba az *előzetes végrehajthatósággal* kapcsolatos esetek tartoznak, amikor nem vitásan a még nem jogerős határozatok végrehajtásának felfüggesztéséről dönt a bíróság.

Az 1952. évi Pp. 240. § (2) bekezdésével lényegében azonosan, azonban kissé pontosabban került megfogalmazásra a 2016. évi Pp. 367. § (2) bekezdése, amely esetekben a másodfokú tanács elnökének a tárgyalás előkészítésével kapcsolatos intézkedései egyikeként hivatalbóli kötelezettsége a végrehajthatóság vagy a végrehajtás felfüggesztése, ha az elsőfokú bíróság törvénysértően nyilvánította előzetesen végrehajthatónak a határozatát. Külön jogorvoslati jogról sem az 1952. évi Pp., sem a jelenleg hatályos Pp. nem tesz említést, ugyanakkor a 2016. évi Pp.-hez írt bírósági tananyag szerint[23] ezen határozat ellen a Pp. 129. §-ából következően fellebbezésnek van helye a Pp. 365. § (1) bekezdés c) pontja alapján, mivel ezt a határozatot a másodfokú bíróság az elsőfokú eljárás szabályai szerint hozta meg. Véleményem szerint a fellebbezési jognak a Pp. 129. §-ában foglalt generális szabály alapján történő levezetése ez esetben vitatható, hiszen a másodfokú tanács elnöke az előzetes végrehajthatóság jogszerűségét vizsgálja, nem pedig a Pp. 129. §-ában foglaltak alapján dönt a végrehajtási eljárás felfüggesztéséről.

[23] http://coospace-obh.birosag.hu, Pp tananyag 367. §-hoz fűzött magyarázat

A BH1998.536. számú és a BDT2004.951. számú eseti döntések foglalkoznak többek között az előzetes végrehajthatóság kapcsán a végrehajtási eljárás felfüggesztéséről. Az utóbbi BDT. mondja ki, hogy az 1952. évi Pp. 240. § (2) bekezdése az előzetes végrehajthatóság törvénysértő elrendelésére vonatkozik, ideiglenes intézkedés esetén ezen jogszabályhely esetén nincs helye a végrehajtás felfüggesztésének, hiszen az ideiglenes intézkedést elrendelő végzés a törvény erejénél fogva előzetesen végrehajtható függetlenül attól, hogy azt a végzés rendelkező része tartalmazza-e, azt az elsőfokú bíróságnak nem kell külön előzetesen végrehajthatóvá nyilvánítani az 1952. évi Pp. 231-232. §-ai alapján.

IV.3.2.3. A harmadik csoportba a jogerős és végrehajtható határozatokkal szembeni jogorvoslatokkal kapcsolatos esetek tartoznak. A Pp. a perorvoslatok között szabályozza a perújítás, a felülvizsgálat és az alkotmányjogi panasz esetén követendő eljárás szabályait, míg a különleges eljárások között tárgyalja a munkaügyi pereket és a jegyző birtokvédelmi ügyben hozott határozatának megváltoztatása iránt indított pert. Külön törvény, a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.) rendelkezik a közigazgatási perekről és az alábbiakban ismertetett külön törvények szabályozzák a Békéltető Testület és a Pénzügyi Békéltető Testület határozata vagy ajánlása hatályon kívül helyezése iránt indított pereket.

A *perújítás esetében* az 1952. évi Pp. szövege (1952. évi Pp. 267. § (2) bekezdése) és a 2016. évi Pp. rendelkezései (Pp. 401. § (2) bekezdés) hasonlóak, ugyanakkor fontos, hogy az 1952. évi Pp. alapján kialakult bírói gyakorlatot a 2016. évi Pp. több helyen törvényi szintre emeli. A perújítási kérelemre alapítottan a végrehajtási eljárás felfüggesztésének két együttes feltétel fennállása esetén van helye: a bíróság a perújítást megengedhetőnek találja, továbbá fennáll a perújítási sikerének elvi letősége. Korábban a BDT1999.37. számú eseti döntés mondta ki, hogy perújítás esetén először a megengedhetőség kérdésében kell az elsőfokú bíróságnak határoznia, és ehhez képest dönthet abban a kérdésben, hogy a megtámadott ítélet végrehajtását felfüggeszti-e. Ebből következően a megengedhetőség kérdésében való döntést megelőzően a felfüggesztés tárgyában döntés nem hozható, a megengedhetőséget megelőzően hozott felfüggesztő határozattal az elsőfokú bíróság súlyos eljárási szabálysértést követett el, amely a határozat hatályon kívül helyezését indokolta. A jelenleg hatályos Pp.-ben a jogalkotó ezt az iránymutatást belefoglalta a jogszabály szövegébe. A második feltétel kapcsán, azaz hogy a perújítás sikere valószínű legyen, a jogszabályok nem tartalmaznak iránymutatást, annak kapcsán a BDT2000.258. és a BH1993.509. számú eseti döntések adnak bővebb magyarázatot. A pernyertesség elvi lehetősége, azaz a perújítás sikerének valószínűsége az eseti döntések értelmezése szerint azt jelenti, hogy a rendelkezésre álló adatok valószínűsítik, hogy a perújítási kérelem nem lesz eredménytelen. A végrehajtási eljárás felfüggesztéséhez elegendő a siker

lehetőségének valószínűsítése. A gyakorlatban a perújítási kérelmek többsége alaptalan, ritkán jutnak el a bíróságok a megengedhetőségig, és ezt követően is szigorúan vizsgálják a pernyertesség elvi lehetőségét, hiszen ez esetben már egy jogerős ítélet végrehajtásának felfüggesztéséről kell dönteni.

Az 1952. évi Pp. nem szabályozta a perújításra tekintettel elrendelt felfüggesztő végzés elleni jogorvoslat lehetőségét, azonban a Kúria iránymutatása szerint a felfüggesztést elrendelő, vagy azt elutasító, továbbá ahogyan azt a BH1982.426. számú eseti döntés is kimondta, a felfüggesztés megszüntetésére és az eljárás folytatására irányuló kérelmet elutasító végzés ellen fellebbezésnek van helye, ezen végzések nem pervezető végzések. A 2016. évi egyértelműen kimondja, hogy a felfüggesztés tárgyában hozott bármilyen döntéssel szemben külön fellebbezésnek van helye, azaz a jogalkotó e körben is törvényi szintre emelte a bírói gyakorlatot.

Az 1952. évi Pp. a felek meghallgatása körében akként rendelkezett, hogy ha a felek a tárgyaláson jelen vannak, a felfüggesztés tárgyában őket meg kell hallgatni. A 2016. évi Pp. a meghallgatási kötelezettséget általános szintre emeli azzal, hogy kimondja, hogy a feleket a felfüggesztés tárgyában meg kell hallgatni. A CKOT 2017. július 7. napján elfogadott 20. állásfoglalása szerint a felfüggesztés tárgyában elegendő a felek írásbeli nyilatkozatának beszerzése, nem feltétlenül kell a feleket személyesen meghallgatni. Ezt az álláspontot később megerősítette a CKOT 2017. november 20-21. napján elfogadott 50. számú állásfoglalása is.

Az új Pp.-ben kissé változtak a perújításra vonatkozó szabályok az osztott perszerkezet, valamint a bírósági gyakorlat azon igénye miatt, hogy a megengedhetőségről tárgyaláson kívül is lehessen dönteni. A jelenleg hatályos szabályozás szerint a megengedhetőségről a bíróság peren kívül, vagy a perújítási perfelvételi tárgyalást is határozhat. A megengedhetőség után peren kívül, a perújítási perfelvételi tárgyaláson, vagy a perújítási érdemi tárgyaláson bármikor hozható végrehajtási eljárást felfüggesztő végzés.

Felülvizsgálat esetén a felfüggesztés kapcsán az 1952. évi Pp. (1952. évi Pp. 273. § (3) bekezdés) és a 2016. évi Pp. (Pp. 416. §) egy pontosítást kivéve a szövegazonos, a jelenleg hatályos Pp. annyiban egyértelműsíti a gyakorlatot, hogy nem a határozat végrehajtásának, hanem végrehajthatóságának felfüggesztését teszi lehetővé. Ennek oka, hogy a felülvizsgálati kérelem benyújtásakor nem minden esetben rendelték még el a végrehajtási eljárást. A végrehajthatóság felfüggesztésével megakadályozható, hogy a jogerős, de rendkívüli jogorvoslattal támadott végrehajtandó határozat alapján a bíróság végrehajtási lapot bocsásson ki. A végrehajthatóság felfüggesztése magában foglalja a már folyamatban lévő végrehajtási eljárás felfüggesztésének lehetőségét is.

A felülvizsgálati kérelemre tekintettel a végrehajtási eljárás felfüggesztéséről szóló döntéshozatal minden esetben a Kúria hatáskörébe tartozik és a Kúria is csak akkor dönthet a kérdésben, ha a felülvizsgálati kérelem hiánytalan, azaz joghatályosnak tekinthető. A felfüggesztésről a Kúria kizárólag a felek kérelmére dönthet. A felfüggesztést kivételesen rendelheti el, amennyiben a felek által igazolt, vagy legalább valószínűsített körülményekből arra von következtetést, hogy a végrehajtást követően az eredeti állapot nem lenne helyreállítható, vagy a végrehajtás elmaradása nem okoz súlyosabb károsodást, mint amilyennel a végrehajthatóság felfüggesztésének elmaradása járna. A Kúria minden esetben esetileg mérlegel, változó gyakorisággal rendeli el a végrehajtási eljárás felfüggesztését, vagy utasítja el az erre irányuló kérelmet. Mivel végrehajtás csak marasztaló vagy egyes jogalakító határozatokhoz kapcsolódik, fogalmilag kizárt a végrehajtás felfüggesztése keresetet elutasító és megállapítási ítélet esetén.

Az *alkotmányjogi panasz esetén* a felfüggesztés körében az 1952. évi Pp. (1952. évi Pp. 359/C. §) rendelkezéseit átvette a 2016. évi Pp. (Pp. 462. §). Az alkotmányjogi panaszt az első fokon eljárt bírósághoz kell előterjeszteni, amely bíróságnak azt haladéktalanul továbbítani kell az Alkotmánybírósághoz. Emellett a jogalkotó az elsőfokú bírósághoz telepíti a végrehajtás felfüggesztésének lehetőségét vagy kötelezettségét. Az elsőfokú bíróság az alkotmányjogi panasz előterjesztése esetén mérlegelhet, hogy elrendelje-e a végrehajtási eljárás felfüggesztését, amely végzés ellen külön fellebbezésnek van helye. A törvény nem szabályozza a bírói mérlegelés szempontjait, az adott ügy valamennyi körülményének gondos mérlegelésével kell a végrehajtás felfüggesztéséről dönteni. Irányadó szempont lehet az alkotmányjogi panasz előre látható sikeressége, a felek érdekeinek mérlegelése, továbbá olyan különös méltánylást érdemlő indok a panasz előterjesztője részéről, amely a végrehajtás felfüggesztését megalapozhatja. Amennyiben az elsőfokú bíróság nem rendelte el az eljárás felfüggesztését, de utóbb az Alkotmánybíróság arra felhívja, az elsőfokú bíróság köteles a végrehajtási eljárást felfüggeszteni, amely végzés fellebbezéssel nem támadható.

A jelenleg hatályos Pp. a 365. § (1) b) pontjából következően minden esetben kimondja, ahol a végzés ellen fellebbezésnek van helye. Ahol a fellebbezésről nem tesz említést, ott értelemszerűen nincs helye a végzés ellen fellebbezésnek, ezért az alkotmányjogi panaszra tekintettel történő kötelező felfüggesztés esetén az új Pp. nem mondja ki kifejezetten a fellebbezés kizártságát, mint ahogyan azt az 1952. évi Pp. tette. Sem az 1952. évi Pp., sem a jelenleg hatályos Pp. szerint nem volt és nincs fellebbezési lehetőség, ha a mérlegelési jogkörbe tartozó esetben a bíróság a végrehajtás felfüggesztésére irányuló kérelmet elutasította.

Munkaügyi perekben főszabály szerint a sérelmezett intézkedéssel szemben benyújtott keresetnek nincs halasztó hatálya, kivéve az Mt. 287. § (5) bekezdése alapján, az Mt. 287. § (1) bekezdés c) - d) pontjaiban szabályozott eseteket, amikor a kereset előterjesztésének halasztó hatálya van. A munkaügyi perekben a

végrehajtási eljárás felfüggesztését abban az esetben lehet kérni, ahol a perindításnak nincs halasztó hatálya. A gyakorlatban ritkább az ilyen felfüggesztés iránti kérelem, mivel a perindítás az Mt. 287. § (1) bekezdés c) - d) pontjai alapján a leggyakoribb.

Az 1952. évi Pp. 353. § (2) bekezdéséhez képest a 2016. évi Pp. 515. §-a két pontosítást tartalmaz. A jelenleg hatályos jogszabály egyértelműsíti, hogy kérelemre és hivatalból egyaránt helye lehet a megtámadott határozat vagy jognyilatkozat végrehajtása felfüggesztésének. Részletezi továbbá, hogy a felek kérelmére kizárólag indokolt esetben van lehetőség a végrehajtást felfüggeszteni, azaz amikor a kereset sikere valószínűnek mutatkozik, hivatalból történő felfüggesztés esetén pedig a bíróság valamely személy különös méltánylást érdemlő, jogvédelmet megalapozó érdekének fennállását vagy fenn nem állását köteles mérlegelni. Ilyen jogvédelmi helyzet lehet pl., ha a fél létfenntartása veszélyeztetett, vagy jelentős számú érdekeltet érintett az ügyben. A fél jogvédelmi helyzete mindig álljon összefüggésben a perbeli jogvitával. A 2016. évi Pp.-t módosító jogszabály egyértelművé tette továbbá, hogy kérelemre történő felfüggesztés esetén a felfüggesztést elrendelő vagy azt elutasító határozat ellen, továbbá hivatalból történő felfüggesztés esetén a felfüggesztést elrendelő határozat ellen külön fellebbezésnek van helye.

A *jegyző birtokvédelmi ügyben hozott határozatának megváltoztatása iránt indított perben* az 1952. évi Pp. 341/G. §-a és a 2016. évi Pp. 567. §-a szövegazonos. Jogszabályi háttér továbbá a Ptk. 5:8. §-ának (4) és (5) bekezdése. A Ptk. hivatkozott rendelkezéseiből következik, hogy a jegyző birtoklás körében hozott határozatát a meghozatalától számított 3 napon belül végre kell hajtani és a keresetindításnak főszabály szerint nincs halasztó hatálya, kivéve ha a jegyző a hasznok, károk és költségek kérdésében is határozatot hozott, és a fél - akár a birtoklás érintően, akárcsak a hasznok, károk és költségek részében - pert indított a határozat megváltoztatása iránt. Nem halasztó hatályú keresetindítás esetén a Ptk. és a Pp. is lehetővé teszi, hogy kizárólag kérelemre a bíróság a birtokvédelmi határozat végrehajtását felfüggessze. Az ilyen tárgyú peres eljárásokban viszonylag gyakran kérik a peres felek a végrehajtási eljárás felfüggesztését.

A bíróságnak a végrehajtás felfüggesztéséről soron kívül kell döntenie. A Ptk. 5:8. § (5) bekezdése szerint a döntés során azt kell mérlegelnie, hogy a rendelkezésre álló adatok alapján várható-e a határozat megváltoztatása, továbbá számításba kell venni azt is, hogy a felfüggesztés elmaradása vagy annak elrendelése okoz-e kisebb érdeksérelmet. A végzés ellen fellebbezésnek van helye, az előzetesen végrehajtható. A soron kívüli döntési kötelezettség sem oldja meg azt a problémát, hogy ha nem halasztó hatályú perben a Ptk. 5:8. § (3) bekezdése szerinti tizenöt napos perindítási határidőn belül peres eljárást kezdeményez a határozatot sérelmező fél, és a bíróság soron kívül döntést is hozott a végrehajtás felfüggesztése tárgyában, a Ptk. 5:8. § (4) bekezdésében a végrehajtásra szabott 3

napos határidő akár többszörösen is eltelhet, azaz esetleg a határozatot már végrehajtották.

A *közigazgatási perek kapcsán* az elmúlt években jelentős jogszabályváltozások történtek. Korábban az 1952. évi Pp. XX. fejezete rendelkezett a közigazgatási perekről. 2018. január 1. napjától azonban hatályba lépett a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.), azaz a jogalkotó a közigazgatási perek esetében külön perrendtartás alkotott. A Kp. 6. §-a szerint a Pp. csak akkor háttérszabálya Kp.-nek, ha azt a Kp. kifejezetten előírja.

A közigazgatási perekben a végrehajtási eljárás felfüggesztéséről az 1952. évi Pp. 332. § (2a) - (4) bekezdései rendelkeztek. A Kp. úgy jogintézményként bevezeti az azonnali jogvédelem intézményét, amelynek keretében kérhető a halasztó hatály elrendelése, a halasztó hatály feloldása, ideiglenes intézkedés, illetve előzetes bizonyítás elrendelése. Az azonnali jogvédelmi eszközök közül a halasztó hatály elrendelése feleltethető meg a végrehajtás felfüggesztése jogintézményének. A Kp. az azonnali jogvédelem közös szabályairól az 50-51. §-aiban, a halasztó hatály elrendeléséről az 52. §-ában rendelkezik.

A 2/2006. közigazgatási jogegységi határozat alapján az 1952. évi Pp. hatálya alatt korábban az a bírói gyakorlat volt irányadó, hogy ha a közigazgatási határozat nem volt végrehajtható vagy nem tartalmazott végrehajtandó rendelkezéseket, a végrehajtási eljárást nem lehetett felfüggeszteni. Ennek okán azon döntések esetén, amelyek közvetlenül végrehajtandó rendelkezést nem tartalmaztak, de a fél jogaiban, helyzetében és változást eredményeztek, a fél nem részesült védelemben, hiszen a határozat felfüggesztése szóba sem jöhetett. A közigazgatási bírói gyakorlat azonban nem ezt a szűk értelmezést követte, kiterjesztően kezdte értelmezni a végrehajtási eljárás felfüggesztésének jogintézményét olyan esetekre is, amikor általában a közigazgatási döntés joghatásainak beállása jelentette a hátrányt, azaz elkezdte nem csak a végrehajtás, hanem a joghatások felfüggesztéseként értelmezni a felfüggesztés jogintézményét. A határozat végrehajtására felfüggesztésének jogi hatása az lett, hogy az abban foglaltakat nem lehetett érvényre juttatni. Így például a bírói gyakorlat elbírálta az építési engedélyt megadó határozatot végrehajtásának felfüggesztése iránti kérelmeket is, ugyanis ezekben az esetekben a végrehajtás felfüggesztésének jogi hatása az, hogy az építtető a jogerős építési engedély birtokában sem kezdheti meg az építkezést. Az azonnali jogvédelem egyik esete, a halasztó hatály elrendelésének intézménye lényegében ezt a legújabb közigazgatási bírói gyakorlatot emelte törvényi szintre. Mindezek alapján a halasztó hatály elrendelésének intézménye már akkor is igénybe vehető, ha a vitatott közigazgatási cselekmény nem hajtható végre. A KMRK vezetők 2018. április 11. napján tartott értekezletén elfogadott állásfoglalás szerint pedig a már végrehajtott közigazgatási tevékenység esetén is lehetőség van az azonnali jogvédelem körében kérhető halasztó hatály elrendelésére.

Amennyiben tehát a felperes a közigazgatási határozat végrehajtásának felfüggesztését kéri, azon a Kp. hatályos szabályai alapján a halasztó hatály elrendelése iránti kérelmet kell érteni. A fentiekből következően a halasztó hatály elrendelése iránti kérelem nemcsak a kötelezettséget megállapító közigazgatási cselekménnyel szemben vehető igénybe, alkalmazási köre kiterjed a jogosító (építési engedély megadása), vagy korábbi döntés visszavonásáról rendelkező (tevékenységi engedély visszavonása), illetőleg megállapító (ajánlat érvénytelenségét megállapító Közbeszerzési Döntőbizottsági döntés) döntésekre is, amely döntések a halasztó hatály elrendelésével nem hatályosulnak. Hasonlóan a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelemhez, a halasztó hatály elrendelése iránti kérelem is előterjeszthető nem csupán a keresetlevélben, hanem bármikor a peres eljárás során is. A kérelmet mind az 1952. évi Pp., mind a hatályos Kp. szerint indokolni kell, a kérelmet megalapozó tényeket okirattal kell valószínűsíteni. E kötelezettség elmulasztása esetén hiánypótlásnak nem volt és jelenleg sincs helye, azonban ha a bíróság emiatt a hiányos tartalmú kérelmet elutasítja, a fél hiánytalan tartalommal ismételten benyújthatja azt. A Kp. 51. § (3) bekezdése a mérlegelés szempontjain lényegében nem változtat, továbbra is széles körű mérlegelési jogot biztosít a bíróság számára hasonlóan az 1952. évi Pp. 332. § (3) bekezdéséhez. A KGD2004. 95. számú eseti döntés szerint a végrehajtás tényével együtt járó hátrányokra való hivatkozás önmagában nem elégséges indok a végrehajtási eljárás felfüggesztéséhez. Az azonnali jogvédelem körében nem az egyes tényeknek, hanem a tények összességének van jelentősége. A valószínűsítésnek mindig aktuálisnak és konkrétnak kell lennie. A bíróság minden esetben kérelemre határozhat az azonnali jogvédelemről. Mind a korábbi, mind a jelenleg hatályos jogszabály szerint a végzés ellen, akár helyt adó akár elutasító, külön fellebbezésnek van helye, ezért a határozatot indokolni kell. A KMRK vezetők 2018. november 30. napján tartott értekezletén elfogadott állásfoglalás szerint amennyiben pergátló akadály miatt a keresetlevél visszautasításának van helye, a bíróság a keresetlevélben előterjesztett azonnali jogvédelem iránti kérelemről csak abban az esetben dönthet, ha a keresetlevél benyújtásához fűződő jogi hatályok fenntarthatók.

További jelentős változás, hogy az 1952. évi Pp. kizárta, hogy a végrehajtási eljárás felfüggesztése már teljesedésbe ment végrehajtási cselekményekre is kiterjedjen, kiindulva a végrehajtás felfüggesztésének ex nunc hatályából. A Kp. 52. § (2) bekezdéséből következően a bíróság a hatályos szabályok alapján már rendelkezhet az azonnali jogvédelem körében a foganatosító szerv tudomásszerzése előtti, vagy esetleg jogszerűtlenül utána tett cselekményeiről is, azokat utóbb hatályon kívül helyezheti.

Külön törvény ad lehetőséget a bíróságoknak a végrehajtási eljárás felfüggesztésére a fogyasztói és pénzügyi fogyasztói jogvitában a *Békéltető Testület és a Pénzügyi Békéltető Testület kötelezést tartalmazó határozata vagy ajánlása*

hatályon kívül helyezésére irányuló perekben. A fogyasztóvédelemről szóló 1997. évi CLV. törvény 34. § (6) bekezdése és a Magyar Nemzeti Bankról szóló 2013. évi CXXXIX. törvény 117. § (2) bekezdése lényegében azonosan akként rendelkezik, hogy ilyen perekben a bíróság a kötelezést tartalmazó határozat végrehajtását a fél kérelmére felfüggesztheti. Ezen perek csak a fent idézett törvényekben meghatározott okokból indíthatóak, törvényszéki hatáskörbe tartoznak, és azokban a külön törvényekben meghatározott jogszabályi rendelkezéseken túl a Pp. általános szabályai alkalmazandók.

IV.3.2.4. A negyedik csoportba a végrehajtás elrendelése és foganatosítása kapcsán indított perek tartoznak. Ezen esetekben már nem pusztán a határozat végrehajthatóságának időleges megállításáról van szó, hanem egy folyamatban lévő végrehajtási eljárás felfüggesztéséről. A foglalás tűrése és a követelés behajtása iránti pertípusokban fogalmilag kizárt a végrehajtási eljárás felfüggesztése, hiszen a végrehajtást kérő nem az adóssal, hanem harmadik személlyel szemben indít pert. Lehetőség van ugyanakkor a végrehajtás felfüggesztésére a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perekben, a végrehajtási igényperben, és a zálogjogosult végrehajtási eljárásba történő bekapcsolódásának engedélyezése iránti perben. A végrehajtási perekről az 1952. évi Pp. XXV. fejezete és a 2016. évi Pp. XL. fejezete rendelkezik. Külön törvény, a Vbtv. teszi lehetővé a választottbírósági ítélet végrehajtásának felfüggesztését a választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti perben.

A *végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránt indított perekben* az 1952. évi Pp. 370. §-ának lakonikusan rövid rendelkezését a 2016. évi Pp. 534. §-a pontosítja, emeli törvényi szintre a korábbi bírói gyakorlatot. A jelenleg hatályos Pp. egyértelműsíti, hogy csak kérelemre van lehetőség a végrehajtási eljárást felfüggeszteni, a bíróság hivatalból akkor sem rendelkezhet a végrehajtás felfüggesztéséről, ha azt egyébként indokoltnak látja. Továbbra is irányadó ugyanakkor az a bírósági gyakorlat, hogy a jogi képviselő nélkül eljáró felet tájékoztatni kell perbeli eljárási jogairól, így ennek kapcsán a végrehajtási eljárás felfüggesztése iránti kérelem előterjesztésének lehetőségéről. Határozottan kimondja továbbá a 2016. évi Pp., hogy a felfüggesztés tárgyában hozott határozat, azaz a felfüggesztést elrendelő és elutasító határozat ellen is külön fellebbezésnek van helye, amelyet az 1952. évi Pp. nem mondott kifejezetten ki, azonban a bírói gyakorlat a jogorvoslati jogot korábban is biztosította. Konkrétan utal továbbá az új Pp. arra, hogy a felfüggesztés kapcsán a Vht. szabályai is alkalmazandóak, így például a Vht. 50. § (3) bekezdése alapján a végrehajtást felfüggesztő végzés ellen előterjesztett fellebbezésnek nincs halasztó hatálya, vagy a bíróság a felfüggesztés tárgyi hatályát a Vht. 50. § (1) bekezdése alapján csak a feltétlenül szükséges végrehajtási cselekményekre korlátozhatja.

A fél végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmet nem csupán a keresetlevelében, hanem a per folyamán bármikor előterjeszthet az eljárás jogerős befejezéséig. A

bíróság az esetben dönthet a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelemről, ha nincs helye a keresetlevél visszautasításának. A félnek a kérelmét megalapozó körülményeket legalább valószínűsítenie kell. A bíróságnak a felfüggesztés tárgyában való döntéshozatalkor azt kell mérlegelnie, hogy az adós által valószínűsített körülmények bizonyítása esetén sor kerülhet-e a keresetnek való helyt adásra, azaz fennáll-e a pernyertesség elvi lehetősége, tartózkodni kell azonban a prejudikálástól. A BH1994. 199. számú eseti döntés szerint ha a végrehajtás megszüntetése iránti perben a bíróság a végrehajtást felfüggesztette, az erről szóló végzés elleni fellebbezés esetén a másodfokú bíróság csak azt vizsgálhatja, hogy a végzés jogszabályt sért-e, vagyis a felfüggesztésre a Pp. lehetőséget ad-e, de nem vizsgálhatja, hogy a végrehajtás megszüntetése iránti perben benyújtott kereseti kérelem alapos-e vagy sem, mert ez a peres eljárás tárgya. Noha a Vht. 50. § (2) bekezdése alapján tizenöt napon belül kell a felfüggesztés kérdésében határozni, a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perek mind a régi, mind az új perrendtartás alapján soron kívül eljárások, ezért a bíróságnak a végrehajtás felfüggesztéséről ezekben a perekben haladéktalanul kell döntenie. Ha a keresetet a bíróság elutasítja, vagy a pert megszünteti, a Vht. 51. §-a alapján célszerű ebben a határozatban rendelkezni a végrehajtási eljárás folytatásáról.

A gyakorlatban ilyen perekben sokkal nagyobb a végrehajtási eljárás felfüggesztésének az esélye, mint a peren kívül előterjesztett végrehajtás megszüntetése iránti kérelmek esetén. Amennyiben nemperes eljárásban a végrehajtás megszüntetése iránti kérelemre tekintettel annak jogerős elbírálásáig kérik a végrehajtási eljárás felfüggesztését, nekem az a gyakorlatom, hogy amennyiben a végrehajtás megszüntetése iránti kérelmet elutasítom a végrehajtást kérő hozzájárulása hiányában, az esetben ugyanazon határozatban elutasítom a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmet is, hiszen önmagában a végrehajtás megszüntetése iránti kérelem előterjesztése nem olyan méltányolható körülmény, amelyre tekintettel a végrehajtási eljárás felfüggesztésének lenne helye különös tekintettel arra, hogy nemperes ügyszakban a megszüntetés körében bizonyítás nem vehető föl. A peres eljárás során azonban, ha a pernyertesség elvi lehetősége fennáll, elrendelhető a végrehajtási eljárás felfüggesztése, hiszen a perben a felperesi adós bizonyíthatja állításai valóságát, és a végrehajtási eljárás a végrehajtást kérő alperes hozzájárulása hiányában is megszüntethető.

A Miskolci Törvényszék Polgári-Közigazgatási-Munkaügyi Kollégiuma 2018. november 13. napján tartott ülésén megtárgyalta azt a kérdést, hogy mely Pp. rendelkezéseit kell alkalmazni a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perekben akkor, hogyha a keresettel érintett végrehajtás elrendelésére még 2018. január 1. napját megelőzően került sor, azonban a keresetlevelet már az új Pp. hatálya alatt terjesztették elő. A kollégium iránymutatása szerint mindig a

keresetlevél benyújtásának az időpontja az irányadó, ezért akkor is az új Pp. rendelkezéseit kell alkalmazni a perben, hogy ha a végrehajtás elrendelésére még 2018. január 1. napja előtt került sor.

A végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perek esetében szeretném még röviden ismertetni azt, hogy az 1952. évi Pp.-hez képest a 2016. évi Pp. hogyan szüntette meg a végrehajtási záradékkal ellátott okiratok esetében a párhuzamos perindításokat a szerződés érvénytelensége, és az 1952. évi Pp. 369. § a) pontja alapján a követelés érvényes létre nem jöttére való hivatkozással a végrehajtás megszüntetése vagy korlátozása iránt. Az 1952. évi Pp. alapján e két pertípus egymással párhuzamosan is megindítható volt, azonban a Pp. a szerződés érvénytelensége iránt indított perben nem adott jogszabályi lehetőséget a bíróságnak a végrehajtási eljárás felfüggesztésére, a bíróságnak a végrehajtás felfüggesztésére csak a végrehajtás megszüntetésére vagy korlátozására irányuló perekben volt jogi lehetősége. A párhuzamos perindítások kapcsán felmerült anyagi és eljárásjogi problémák miatt joggyakorlat ellenőrző csoport alakult, amely többféle jogalkotási javaslatot tett.[24] A 2016. évi Pp. azt a modellt fogadta el, amely teljesen kizárja a párhuzamos perindítás lehetőségét. A jelenleg hatályos Pp. alapján már nincs lehetőség végrehajtás megszüntetése vagy korlátozása iránti per indítására figyelemmel arra, hogy a követelés érvényesen nem jött létre, azonban a Pp. 129. §-a lehetővé teszi a bíróságnak, hogy a szerződés érvénytelenségének megállapítása iránti perben is felfüggessze a végrehajtást, ha azt indokoltnak látja. Ha az érvénytelenségi perben a bíróság a szerződés érvénytelenségét állapítja meg, úgy a Vht. 56. §-a alapján nemperes eljárásban van helye a végrehajtás megszüntetésének vagy korlátozásának. Ezen szabályozással az új Pp. nem von el jogot az adósoktól, hiszen az érvénytelenség kérdése az általános szabályok szerint indított perben vizsgálható, a perbíróságnak lehetősége van az eljárás felfüggesztésére és nem kell, valamint nem is lehet külön végrehajtás megszüntetése vagy korlátozása iránti pert indítani kizárólag azért, mert csak ezen perben van lehetőség a végrehajtás felfüggesztésére.

A *végrehajtási igényperben* az 1952. évi Pp. 374. §-a és a 2016. évi Pp. 541. §-a a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perekkel egyezően szabályozza a végrehajtási eljárás felfüggesztésének lehetőségét és azonos módosításokat vezet be a jelenleg hatályos perrendtartás. A végrehajtási igényperben a végrehajtás felfüggesztésének gyakorlata azonos a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti perekben irányadó szabályokkal kettő pontosítással: a végrehajtási eljárás felfüggesztésének kérdése csak nem halasztó hatályú igényper esetén merülhet fel és a felfüggesztés hatálya mindig kizárólag az igényelt vagyontárgyakra terjedhet ki. A végrehajtási igényperben gyakran könnyebb a pernyertesség elvi

[24] DR. VITVINDICS Mária, Változások a végrehajtás megszüntetése és korlátozása iránti per szabályozásában, Ügyvédek lapja, 2018. január-február, CVII. évfolyam 1. szám 28-29. oldal.

lehetőségét valószínűsíteni, hiszen pl. az, hogy nem az adós bankszámláját inkasszálta tévesen a pénzintézet, vagy hogy az adós bankszámlájára érkezett házastárs munkabére is levonásra került az inkasszó keretében, bankszámla-kivonattal egyszerűen igazolható.

A *végrehajtási eljárásba történő bekapcsolódás engedélyezése iránti per* akkor halasztó hatályú, ha a zálogjogosult a nemperes eljárásban hozott bekapcsolódást elutasító végzés (Vht. 114/A. § (5) bekezdés) kézhezvételétől számított nyolc munkanapon belül megindítja a pert és a perindítás tényét, valamint időpontját a végrehajtást foganatosító bíróságnál igazolja (Vht. 114/A. § (7) bekezdés). Ez esetben a peren kívüli eljárásban hozott végrehajtási eljárást felfüggesztő végzés hatálya a perben hozott ítélet jogerőre emelkedéséig fennmarad. Fontos, hogy a BH.2015. 72. számú eseti döntés szerint a zálogjogosultnak a perindítással nem kell bevárnia a végrehajtási eljárásban hozott elutasító végzés jogerőre emelkedését, a pert nem az elutasító határozat jogerőre emelkedésétől, hanem a kézhezvételétől számított nyolc munkanapon belül kell megindítani ahhoz, hogy a felfüggesztésről szóló döntés hatályban maradjon.

Ha a kereset előterjesztésére a nyolc munkanapos határidő lejártát követően kerül sor, vagy határidőn belül történő perindítás tényét a felperes nem igazolja a foganatosító bíróság felé, a bekapcsolódás engedélyezése iránti per nem lesz halasztó hatályú. Ez esetben mind az 1952. évi Pp., mint a 2016. évi Pp. alapján a perbíróság mind a felek kérelmére, mind hivatalból elrendelheti a végrehajtási eljárás felfüggesztését. A jelenleg hatályos perrendtartás egyértelműen kimondja a korábbi bírói gyakorlattal egyezően, hogy a felfüggesztés tárgyában hozott határozat ellen külön fellebbezésnek van helye. Mindkét perrendtartás utal arra, hogy a végrehajtási eljárás felfüggesztésének hatálya a zálogtárgyra korlátozódik.

Végezetül ismertetem a *választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti perben* a választottbírósági ítélet végrehajthatóságának vagy végrehajtásának a felfüggesztését. "Az érvénytelenítési per egy különleges polgári per, amely hagyományosan az egyetlen közvetlen jogorvoslat a választottbírósági ítélettel szemben. Az állami bíróságokra telepített eme jogorvoslat biztosítja az állami kontrollt a választottbíráskodás irányában."[25] A választottbírósági ítélet ellen fellebbezésnek nincs helye, a választottbírósági ítélet rendes bírói úton csak a választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránt indított perben, külön törvényben meghatározott esetekben vizsgálható felül.

Korábban a választottbíráskodásról szóló 1994. évi LXXI. törvény (régi Vbtv.) 56. §-a rendelkezett a választottbírósági ítélet végrehajtásának felfüggesztéséről, 2018.

[25] DR. VARGA István, A választottbírósági eljárásjog megújulása – új törvény, új szabályzat, Eljárásjogi szemle, 2018/1. szám, 8. oldal II.6. pont.

január 1. napjától azonban hatályba lépett a választottbíráskodásról szóló 2017. évi LX. törvény (új Vbtv.), amelynek 7. § (5) bekezdése részletezi az ítélet végrehajthatósága felfüggesztésének szabályait. A régi Vbtv. lakonikus szabályozását az új Vbtv. kibővíti, az eltérő bírósági gyakorlatot pontosítja, és iránymutatást ad arra, hogy mely esetekben függeszthető fel a választottbírósági ítélet végrehajthatósága vagy végrehajtása.

Mivel a régi Vbtv. a végrehajtás felfüggesztése kapcsán semmilyen iránymutatást nem adott, a bírói gyakorlat igyekezett a felfüggesztés kapcsán irányadó mérlegelési szempontokat kialakítani. Több eseti döntés született (EBH2000. 237., EBH2001. 554.), amelyben az akkor még Legfelsőbb Bíróság azt az iránymutatást adta, hogy a régi Vbtv. 56. §-a alapján felhívható a Vht. 48. § (3) bekezdése, így amennyiben az adós a felfüggesztésre okot adó, méltányolható körülményt igazolta, kivételesen felfüggeszthető a végrehajtási eljárás. Mások szerint[26] azonban a régi Vbtv. 56. §-a alapján a Vht. 48. §-a nem hívható fel, a választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti perben kizárólag a Vht. 49. § (2) bekezdésének utaló szabálya alapján, a Vbvt. 56. §-a szerint rendelhető végrehajtási eljárás felfüggesztése, ha a perindítás sikere valószínűnek mutatkozik és a végrehajtás foganatosítása érvénytelenítés esetén nagyobb hátrányt okoz, mint a kereset elutasítása kapcsán beállott késedelem. Megfogalmazódott, hogy indokolt lenne törvényi szinten meghatározni azokat a szempontokat, amit a végrehajtás felfüggesztése során figyelembe kell venni. Az új Vbtv. ezen gyakorlati elvárásnak eleget tett, és a 7. § (5) bekezdés a) és b) pontjában meghatározta a felfüggesztésnél irányadó szempontokat eldöntve egyúttal azt a kérdést, hogy a választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti perben nem a Vht. 48. §-a alapján, hanem a Vht. 49. § (2) bekezdése alapján alkalmazandó, az új Vbtv. 7. § (5) bekezdése alapján kell dönteni a végrehajtás felfüggesztése tárgyában. Az új Vbtv. alapján akkor van helye a választottbírósági határozat végrehajthatósága vagy végrehajtása felfüggesztésének, ha a felfüggesztés elmaradása ki nem küszöbölhető hátrányt eredményezne és ez a hátrány valószínűsíthetően meghaladná azt a hátrányt, amelyet a felfüggesztéssel az ellenérdekű fél elszenved és valószínűsíthető, hogy a fél keresete érdemben sikerre fog vezetni.

Az új Vbtv. hatálya alatt is irányadó a BH1998. 541. számú eseti döntés, amely szerint a választottbírósági ítélet érvénytelenítése iránti peres eljárás megindítása önmagában nem akadályozza meg az ítélet végrehajtását, az adós az érvénytelenítési perben kérheti a végrehajtási eljárás felfüggesztését. Szintén alkalmazandó a BH2001. 80. számú eseti döntés, amely kimondja, hogy a választottbírósági ítélet végrehajtását felfüggesztő végzés ellen fellebbezésnek

[26] DR. KECSKÉS László D. Sc. – DR. MURÁNYI Katalin, A hazai és a külföldi választottbírósági ítéletek végrehajtásának elrendelésével kapcsolatos gyakorlati tapasztalatok Magyarországon, Magyar Jog, 2013. március, 60. évfolyam 130. oldal.

van helye továbbá, hogy nem függeszthető fel a választottbírósági ítélet végrehajtása, ha a felperes keresetében nem jelölte meg, hogy a választottbírósági ítélet érvénytelenítését a Vbtv.-ben meghatározott mely okból kéri.

6. A FELFÜGGESZTÉSRE HATÁSKÖRREL RENDELKEZŐ BÍRÓSÁG

A fentiekből következik, hogy nem minden esetben a végrehajtás foganatosító bíróság rendelkezik *hatáskörrel* a végrehajtási eljárás felfüggesztéséről való döntéshozatalra. Amennyiben a fél olyan esetben kéri a végrehajtási eljárás felfüggesztését a végrehajtást foganatosító bíróságtól, amelyre hatáskörrel nem rendelkezik, úgy a kérelmet át kell tenni a hatáskörrel rendelkező bírósághoz, például a végrehajtást elrendelő bírósághoz vagy a perbírósághoz.

Amennyiben a végrehajtást elrendelő hatóság nem a bíróság, hanem a közjegyző volt, pl. a közjegyző látta el az általa szerkesztett közjegyzői okiratot végrehajtási záradékkal, végrehajtást elrendelő hatóságként a közjegyző lesz jogosult a végrehajtási záradék törlése iránti kérelem elbírálására, továbbá az erre tekintettel előterjesztett végrehajtás felfüggesztése iránti kérelem tárgyában történő döntéshozatalra. Amennyiben a kérelem a végrehajtást foganatosító bírósághoz érkezik, az 1952. évi Pp. 129. §-a alapján áttételnek volt helye, míg a Pp. 176. § (1) bekezdés b) pontja alapján a kérelmet vissza kell utasítani, ugyanis az új Pp. már nem teszi lehetővé a más hatósághoz történő áttételt.

Továbbá, ha az adós nemperes eljárásban kéri a felülvizsgálati kérelmére tekintettel a végrehajtási eljárás felfüggesztését, úgy ezen kérelméről nem a végrehajtást foganatosító bíróság, hanem a Kúria dönthet, ezért kérelmét át kell tenni a Kúriához. Hasonló tartalmú döntést hozott a bíróság a BH. 504/1996. számú eseti döntésében is.

7. A FELFÜGGESZTÉS TÁRGYI ÉS IDŐBELI HATÁLYA

A Vht. 50. §-a rendelkezik a végrehajtás felfüggesztésének *tárgyi és időbeli hatályáról*.

A *tárgyi hatály* kapcsán azt szeretném kiemelni, hogy főszabály szerint a végrehajtási eljárás csak azon végrehajtási cselekményekre kiterjedő hatállyal lehet felfüggeszteni, amely a felfüggesztés okára és céljára figyelemmel feltétlenül szükséges. Egyes esetekben, így például a Vht. 48. § (2) bekezdése, vagy a Vht. 50. § (5) bekezdése tételesen felsorolja azon végrehajtási cselekményeket, amelyre a felfüggesztés hatálya kiterjed. Noha a kommentár szerint a felfüggesztést elrendelő végzésben nem feltétlen kell megjelölni ezen, a jogszabály által is hivatkozott végrehajtási cselekményeket, álláspontom szerint azonban az

egyértelműség kedvéért alaposabb, hogyha a végzés rendelkező részében feltüntetésre kerül, hogy milyen eljárási cselekményekre terjed ki a felfüggesztés.

A Vht. 50. § (1) bekezdése értelmében a végrehajtási eljárás felfüggesztésének hatálya nem terjedhet túl a feltétlenül szükséges és indokolt mértéken. Ez az oka annak, hogy a végrehajtási eljárásba való bekapcsolódás engedélyezése iránti eljárásra tekintettel történő felfüggesztés esetén a jogalkotó csak a zálogtárgy tekintetében teszi lehetővé a végrehajtási eljárás felfüggesztését. A végrehajtási kifogásra tekintettel történő felfüggesztés esetén pedig minden esetben mérlegelni kell, hogy mi a felfüggesztés oka és célja, és ehhez képest melyek azok az eljárási cselekmények, amelyek tekintetében a végrehajtást feltétlenül meg kell akasztani. Ha például a végrehajtási kifogás tárgya az ingatlan árverési értékesítésével kapcsolatos, elegendő a végrehajtási eljárást kizárólag az ingatlannal kapcsolatos végrehajtási cselekményekre felfüggeszteni. Amennyiben az adós végrehajtás korlátozása iránt indít pert, az általa elismert követelésrész vonatkozásában további végrehajtási eljárási cselekményeknek van helye, csak a vitatott összeg erejéig indokolt a végrehajtási eljárás felfüggesztése. A végrehajtás egészének felfüggesztése tehát csak az esetben indokolt, ha a végrehajtandó határozat egészét támadó jogorvoslati kérelemre tekintettel függesztette fel a bíróság az eljárást vagy a végrehajtóval szemben olyan végrehajtási kifogást terjesztettek elő, amelyben a végrehajtó vitatott eljárási cselekménye a végrehajtási eljárás egészére kihatással bír.

Az eljárás felfüggesztésének *időbeli hatálya* a Vht. 50. § (1) bekezdésének utolsó mondata alapján nyomban, azaz a határozat meghozatalának időpontjában áll be, a felfüggesztés a végrehajtóval telefonon vagy faxon azonnal közölni kell. A végrehajtási eljárás felfüggesztése a Vht. alapján főszabály szerint *határozatlan időre* történik. A felfüggesztésre okot adó indokot és a felfüggesztés várható időtartamát elegendő az indokolásban feltüntetni, a rendelkező részben nem kell például kimondani, hogy a bíróság a végrehajtási eljárást a végrehajtási kifogás jogerős elbírálásáig függeszti fel. Bár a Vht. kifejezetten nem rendelkezik a végrehajtási eljárás *határozott időre* történő felfüggesztéséről, azonban ezen lehetőséget nem is zárja ki, mitöbb a Vht. 48. § (6) bekezdése 6 hónap határozott időtartamra teszi csak lehetővé a végrehajtási eljárás felfüggesztését, ha a végrehajtás ingatlan kiürítése iránt folyik.

Noha egyes kommentárok eltérő álláspontot ismertetnek, számos bíróság határozott időtartamra is elrendeli a végrehajtási eljárás felfüggesztését.[27] Véleményem szerint amennyiben az adós oldalán a méltányolható körülmények

[27] A Magyar Bírósági Végrehajtó Kar Executio című szaklapja, 2013. évfolyam 5. szám, Publikáció, Ferencsin Réka, Karádi Teodóra Elida, Urbán-Nagy Szilvia, A végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmek elbírálásának gyakorlati kérdései 1 rész, 15. oldal

megfelelőek, elrendelhető a felfüggesztés határozott időtartamra is a felfüggesztés befejező időpontjának pontos megjelölésével, amely alatt az adós felkészülhet a későbbi teljesítésre. Egy rövidebb időtartamú felfüggesztés a végrehajtást kérő érdekét sem sérti akkor, ha az adós ezáltal később eredményesebben tudja teljesíteni kötelezettségét a végrehajtást kérő irányába.

A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének 2019. április 16-án elfogadott 45. számú állásfoglalása egyértelműen a fenti gyakorlatot támasztotta alá, azaz megerősítette, hogy kizáró szabály hiányában – ha egyébként a felfüggesztés feltételei fennállnak – a végrehajtás határozott időre is felfüggeszthető mind a végrehajtást kérő, mind az adós kérelmére, nem csak a jogszabályban meghatározott esetben (ingatlan kiürítése esetén a Vht. 48. § (6) bekezdése alapján), hanem akkor is, ha felfüggesztéséhez vezető körülmény megszűnésének időpontja meghatározható.

A gyakorlatban egyre inkább a kivételből lesz főszabály, azaz sokkal gyakoribb a határozott időtartamra történő felfüggesztés elrendelése, mint a határozatlan időtartamig tartó felfüggesztés. Ezen gyakorlat megerősítése miatt tehát kiemelkedő jelentősége van a CKOT fent ismertetett 45. számú állásfoglalásának.

Érdekességként jegyzem meg, hogy amennyiben egy olyan végrehajtási kifogásra tekintettel történik az eljárás felfüggesztése, amely kifogásnak a tárgya egy mező- vagy erdőgazdasági hasznosítású föl árverési értékesítése, ez esetben nem csupán az eljáró önálló bírósági végrehajtót, hanem a 191/2014. (VII.31.) Kormány rendelet szerint az ilyen földek árverési értékesítését végző mezőgazdasági igazgatási szervet is értesíteni kell a végrehajtási eljárás felfüggesztéséről, hiszen ilyen földek esetén nem a végrehajtó, hanem a hivatkozott rendelet alapján a mezőgazdasági szakigazgatási szerv értékesíti a földet árverés útján. A hivatkozott kormányrendelet 14. § (4) bekezdése alapján a mezőgazdasági igazgatási szerv az eljárását a végrehajtónak a felfüggesztés megszűnésére vonatkozó értesítéséig felfüggeszti.

8. A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁST FELFÜGGESZTŐ VÉGZÉS ELLENI JOGORVOSLAT

A felfüggesztés tárgyában hozott helyt adó vagy elutasító végzés ellen a Vht. 218. § (1) bekezdése alapján van helye fellebbezésnek. A Vht. 50. § (3) bekezdése alapján a jogorvoslatnak a felfüggesztésre nézve halasztó hatálya nincs. A BDT2007.1529. számú eseti döntés kimondta, hogy a felfüggesztés tárgyában hozott végzés ellen a Vht. alapján van helye fellebbezésnek, ezért az 1952. évi Pp. végzések elleni fellebbezésre vonatkozó szabályai nem alkalmazhatók.

9. A VÉGREHAJTÁSI ELJÁRÁS FELFÜGGESZTÉSÉNEK MEGSZÜNTETÉSE

A Vht. 50. § (6) bekezdése alapján a *felfüggesztés fenntartásának indokoltságát felülvizsgálja*, ha bármely fél erre indokolt kérelmet terjesztett elő. A gyakorlatban ritka a felfüggesztés fenntartása indokoltságának felülvizsgálata, mivel a végrehajtási eljárás felfüggesztésére legtöbbször valamilyen végrehajtási eljárás során előterjesztett jogorvoslatra, így leginkább a végrehajtási kifogásra figyelemmel a végrehajtási kifogás jogerős elbírálásáig, vagy a zálogjogosult végrehajtási eljárásba való bekapcsolódás engedélyezése iránti kérelmére tekintettel, a bekapcsolódás iránti eljárás jogerős befejezéséig kerül sor, vagy esetenként a végrehajtást kérő vagy az adós kérelmére, határozott időtartamra rendeli el a bíróság a felfüggesztést. Döntő többségében tehát a végrehajtás felfüggesztése valamely meghatározott időpontig, vagy esemény bekövetkezéséig tart, a bíróság a határozott időtartam lejártát követően a Vht. 51. §-a alapján hivatalból köteles intézkedni a végrehajtás tovább folytatása iránt, a meghatározott időpont vagy esemény bekövetkeztére figyelemmel a felfüggesztés fenntartásának indokoltságát nem kell felülvizsgálni.

A dolgozat IV.2.2. pontjában a kifejtettekből következik, hogy a gyakorlatban az adós végrehajtási eljárás felfüggesztése iránti kérelme ritkán megalapozott, a bíróság csak kivételesen indokolt esetben függeszti fel az adós kérelmére méltányossági alapon a végrehajtást. A felfüggesztés ezen esetekben is inkább határozott időtartamra történik, igen kevés esetben fordul elő, hogy a bíróság a Vht. 48. § (3) bekezdése alapján határozatlan időtartamra függeszti fel a végrehajtást. Olykor-olykor előfordul az is, hogy maga a végrehajtást kérő kéri az eljárás felfüggesztését. Amennyiben a bíróság a végrehajtást kérő ezen kérelmének helyt ad, mivel a végrehajtás felfüggesztése másnak a jogát nem sérti, rendszerint szintén határozatlan időtartamra történik az eljárás felfüggesztése. Ezen utóbbi, határozatlan időtartamra történő felfüggesztés esetén szükséges a felfüggesztés fenntartásának indokoltságát vizsgálni.

A bíróság a felfüggesztést csak akkor köteles felülvizsgálni, ha a fél megjelöli azt a *körülményváltozást*, amelyre tekintettel a végrehajtás felfüggesztésének felülvizsgálatát indokoltnak tartja. Ez a felülvizsgálat azonban nem fordulhat át a felfüggesztést elrendelő végzés elleni felülvizsgálatba, jogorvoslatba. Amennyiben a fél kérelmében csupán arra hivatkozik, hogy a végrehajtási eljárás felfüggesztésének eddig sem lett volna helye és hiánypótlási felhívásra sem jelöl olyan körülményváltozást, amely álláspontja szerint a felfüggesztést követően következett be és indokolja a végrehajtás folytatását, a kérelmét érdemi vizsgálat nélkül kell elutasítani vagy visszautasítani. A felfüggesztés felülvizsgálata tehát nem irányulhat a végrehajtást felfüggesztő végzés indokoltságának ismételt vizsgálatára, és csupán azt köteles vizsgálni a bíróság, hogy a körülményváltozás folytán helye van-e a végrehajtási eljárás folytatásának vagy továbbra is indokolt a felfüggesztés fenntartása. Így például ha a bíróság az adós súlyos balesetére

figyelemmel függesztette fel a végrehajtási eljárást azzal, hogy az adós egészségügyi állapota rehabilitálható, és a rehabilitációs idő még nem telt el, nincs helye a végrehajtási eljárás folytatásának. Amennyiben a rehabilitációs időtartam letelt, és az adós egészségi állapota helyre állt, indokolt a végrehajtási eljárás folytatása.

A felfüggesztés fenntartása indokoltságának felülvizsgálata során a „bármely fél" fogalmát álláspontom szerint nem kell megszorítóan értelmezni, a fél fogalma alatt nemcsak az adóst és a végrehajtást kérőt lehet érteni, hanem a felfüggesztéssel érintett valamennyi érdekeltet, így adott esetben a végrehajtót is.[28] E kérdéskörben azonban nem egységes a bírói gyakorlat, egyes bíróságokon a „bármely fél" fogalmát megszorítóan értelmezik, kérelmezőként kizárólag csak az adóst és a végrehajtást kérőt fogadják el.

A végrehajtási eljárás a Vht. 51. §-ából kitűnően nem folytatódik automatikusan tovább, amikor a végrehajtás felfüggesztésére okot adó körülmény megszűnik, hanem *azt a bíróság külön intézkedésére lehet folytatni*. Amennyiben a bíróság a végrehajtás felfüggesztését fenntartja, arról érdemi indokolt végzést hoz, amely ellen a Vht. 218. § (1) bekezdése alapján fellebbezésnek van helye. Ugyanakkor ha a bíróság akár a felfüggesztés felülvizsgálatát követően, akár határozott időtartam esetén ettől függetlenül a végrehajtási eljárás folytatása mellett dönt, teljesen eltérő a gyakorlat a tekintetben, hogy a bíróságok milyen módon rendelik el a végrehajtás folytatását. Tudomásom szerint a szolgálati helyem szerinti megyében is eltérő a gyakorlat a végrehajtás folytatásának elrendelése tárgyában, többségében nem fellebbezhető, pervezető végzéssel rendelkeznek a bíróságok az eljárás folytatásáról, de vannak olyan bíróságok, amelyek fellebbezhető, indokolt végzést hoztak e tárgyban. A dolgozatomban feldolgozott bírósági titkári publikációkból is az tűnik ki, hogy mintegy fele-fele arányban pervezető vagy érdemi végzéssel döntenek a bíróságok e kérdésben.[29]

A fellebbezhető végzést hozó bíróságok álláspontja szerint ezen végzés is érdemi végzés, amely ellen szintén fellebbezésnek van helye a Vht. 218. § (1) bekezdése alapján. A Vht. nagykommentár[30] is ezt az álláspontot erősíti, amikor kimondja,

---

[28] Opten Kommentár 50 § (6) bekezdéséhez fűzött indokolás második bekezdése.

[29] A Magyar Bírósági Végrehajtó Kar Executio című szaklapja, 2014. évfolyam 1. szám, Publikáció, Ferencsin Réka, Karádi Teodóra Elida, Urbán-Nagy Szilvia, A végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmek elbírálásának gyakorlati kérdései 2 rész, 18. oldal és www.mabie.hu, szakmai anyagok, cikkek, tanulmányok, dr. Dézsi Andrea, A végrehajtási eljárást átmenetileg megszakító körülmények – a végrehajtás felfüggesztésének lehetséges esetei a bírósági gyakorlatban, 38. oldal 2. bekezdés, letöltés: 2019. szeptember 20.

[30] Jogtár kommentár, Vht 51. §-ához fűzött indokolás, A felfüggesztés megszüntetése, első bekezdés.

hogy a felfüggesztést megszüntető végzés ellen jogorvoslatnak van helye, ugyanakkor a jogorvoslat kapcsán további indokolást a nagykommentár nem tartalmaz, jogszabály helyet nem hív fel. Más bíróságok nem fellebbezhető, pervezető végzéssel rendelkeznek a folytatásról. A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Értekezletének 2019. április 16. napján elfogadott 45. számú állásfoglalása szerint, ha a felfüggesztés határozott időre szól, akkor a határozott idő lejártát követően pervezető végzéssel kell rendelkezni a végrehajtási eljárás folytatásáról, megállapítva végzésben, hogy felfüggesztés oka megszűnt. Én az utóbbi gyakorlatot követem, hiszen a Vht. 51. §-a nem írja elő, hogy a bíróság alakszerű határozattal köteles dönteni e kérdésben. A folytatást elrendelő végzés álláspontom szerint is pervezető végzés, amely ellen a polgári perrendtartások a jogorvoslati jogot kizárják.

ÖSSZEGZÉS

Összegezve a fentiekből látható, hogy a végrehajtási eljárás felfüggesztése bizonyos esetben egyszerűbb döntéshozatalt igényel csupán, más esetekben a bíróság gondos mérlegelését kívánja meg. A Vht. 48-51. §-ai keretjellegűek, alkalmazásukat a bíró gyakorlat mélyítette el, ugyanakkor ezen gyakorlat nem minden esetben egységes.

A 2016. évi Pp., a Kp és az új Vbtv. megalkotásával a végrehajthatóság vagy a végrehajtás felfüggesztésének peres eljárásban alkalmazandó kérdései egyértelműbbé, átláthatóbbá váltak, az új törvények számos esetben törvényi szintre emelték a korábban kialakult bírói gyakorlatot.

Nemperes eljárásban is mindinkább időszerű lenne véleményem szerint a viszonylag régebb óta változatlan szabályok elmélyítése a bírói gyakorlat jogszabályi szintre emelésével és egységesítésével. Szükséges lenne indokolt esetben a soron kívüli intézkedési kötelezettséget előírni, a Vht. 48. §-a alapján a kérelmezők körét tágítani, valamint a méltányolható körülmények kapcsán a bírói gyakorlat által kidolgozott feltételrendszert jogszabályi szintre emelni. Célszerű lenne továbbá a törvényben kimondani, hogy általánosságban is helye van a végrehajtási eljárás határozott időre történő felfüggesztésének, valamint pontosítani, hogy bármely fél helyett bármely érdekelt kérhesse a felfüggesztés fenntartása indokoltságának felülvizsgálatát továbbá, hogy a végrehajtási eljárás folytatása tárgyában hozott végzés ellen helye van-e jogorvoslatnak vagy sem.

Fontos ugyanakkor szem előtt tartani azt is, hogy a részletesebb jogi szabályozással a jogalkotó ne essen a túlszabályozás hibájába. Például az adós kérelmére történő felfüggesztés eseteiben indokolt véleményem szerint a bírói gyakorlat a törvényi szintre emelése, azonban a méltányolható körülmények tekintetében továbbra is elegendő a példálózó jellegű felsorolás, hiszen minden eset egyedi számbavétele törvényi szinten nem lehetséges. Mindezek alapján a

jövőben álláspontom szerint egy indokolt mértékben bővebb, de nem túlszabályozott jogszabályi környezet megteremtése szükséges.

Ezen kérdéskörök kidolgozásával és egy átfogó jogszabály módosítással egységesebbé, kiszámíthatóbbá válna a döntéshozatal nemperes eljárásban is a végrehajtás felfüggesztése iránti kérelmek tárgyában, amely minden, az eljárásban részt vevő személy és szerv érdeke. A jogalkotó fenti kérdésekre adott válaszáig pedig a hézagpótló szerepet továbbra is a bírói gyakorlat tölti ki, azaz az örökérvényű „usus te plura docebit" latin közmondás a végrehajtási jog területén is érvényesül: a gyakorlat majd megtanít a többire!

2019. szeptember 20.

POLGÁRI JOGI SZEKCIÓ
JOGHALLGATÓI TAGOZAT

CSATÁRI ORSOLYA

NINCS EGYENLŐBB A TÖRVÉNY ELŐTT EGYENLŐKNÉL – A „GYENGÉBB" FÉL VÉDELME A POLGÁRI PERRENDTARTÁSBAN

1. BEVEZETÉS

A bíróság előtti polgári peres eljárás célja az igazságszolgáltatás, a társadalom védelme. Ehhez elengedhetetlenül szükséges a tisztességes eljárás, amely az immáron 150. évét ünneplő bírói függetlenség nélkül elképzelhetetlen lenne. Azonban nem elég a bírói függetlenség, a felek egyenlősége nélkül sosem valósulhat meg teljesen a „társadalom oltalma."[1]Az új polgári perrendtartás[2] építve a perjogi hagyományokra[3] a felek és a fegyverek egyenlőségét hirdeti. Az anyagi jog alapeszméjére is visszanyúlva a perrendtartás a feleket saját döntéseikért felelősséget vállaló alanyokként kezeli, akik aktív és együttműködő hozzáállására nagyban épít. A teljes egyenlőségre épülő rendszerben bármely fél gyengébbnek vagy védelemre szorulónak tekintése logikai képtelenségnek tűnik. Azonban elképzelhetők olyan tényezők, amelyek egyensúly-eltolódáshoz vezethetnek, így a perben jogokat érvényesítő felek erőviszonyai is eltérőek lesznek. Ezekben az esetekben szerepet kaphatnak a gyengébb felet védő perjogi eszközök, hiszen az igazság mentsvárának tekintett bíróság nem szemlélheti tétlenül a fél információhiány vagy jogban való járatlansága miatti igényérvényesítési kudarcát.

A dolgozatom célja annak meghatározása, hogy a felek közötti egyensúly mely tényezők és helyzetek esetén bomlik meg és mely perjogi eszközök segítségével állítható vissza a leghatékonyabban. Továbbá vizsgálatom tárgyává tettem azt is, hogy miért lényeges az egyes esetekben a felek egyenlőségének védelme, miért fontosak az eljárásban ezek a jogintézmények. Vigyázni kell azonban a következtetések túl gyors levonásával, hiszen könnyen a bíróság gyámkodó szerepének és a hivatalbóliság eszméjének téruralmát érhetjük el, amelyek ellentétesek az új polgári perrendtartás teljes koncepciójával.

Dolgozatom kiindulópontját a felek és fegyvereik közötti erőbeli eltérés jelenti. Elsőként az eljárási védelem alapjainak keresése körében a fegyverek egyenlőségének elvét és a gyengébb fél fogalmát tisztázom. A dolgozat második

[1] „...a bíró függetlensége nem a bírónak adott kedvezmény és tulajdonság, hanem a társadalomnak oltalma..." (Csemegi Károly)

[2] 2016. évi CXXX. Törvény a polgári perrendtartásról (továbbiakban: Pp.)

[3] 1911. évi I. törvénycikk a Kormány 2015. január 14. napján megtartott ülésén elfogadott Koncepciója alapján

részében térek rá a védelem indokainak, az egyensúly-eltolódást okozó ismérvek részletes vizsgálatára. Az egyes felmerült tényezők kapcsán ismertetem azokat a perjogi eszközöket is, amelyeket a jogalkotó és a jogalkalmazó az adott esetben a gyengébb fél védelmére alkalmaz. A perjogi eszközöket csoportosíthatjuk azonban anyagi vagy eljárásjogi kötődésük alapján is, amelyek bemutatásával komplexebb képet kaphatunk gyengébb fél védelmének indokairól és területeiről.

A tanulmánynak ebben a részében nemcsak a gyengébb fél védelmének, hanem a dolgozatban taglalt perjogi eszközök keretein is kívülre kell tekintenünk. A kitekintésnek szükséges velejárója, hogy az ebben a fejezetben felvetett problémákat jelen írás – szerkezeti és tartalmi korlátok miatt – nem vizsgálja teljeskörűen, azokat csupán további tudományos diskurzusra érdemes kérdésekként veti fel.

2. ELJÁRÁSI VÉDELEM ELVI ALAPJAI

Az eljárási védelem vizsgálatához szükséges annak megállapítása, hogy a gyengébb fél védelméhez kapcsolódó fegyverek egyenlőségének elve milyen tartalommal bír, milyen alkotmányjogi, nemzetközi és uniós jogi követelmények vezethetők le belőle a perjogi szabályozás kapcsán.

A gyengébb fél védelmének alapja egy, az Alaptörvényből[4] fakadó követelmény: a tisztességes eljáráshoz való jog. Ezen jogot elemezve az Alkotmánybíróság – figyelembe véve az Európai Unió Bírósága, az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Egyesült Nemzetek Szervezetének állásfoglalásait is[5] – különböző részjogosítványokat különített el, köztük is kiemelve a fegyverek egyenlőségének elvét. Az ENSZ Emberi Jogi Bizottságának gyakorlata a fegyverek egyenlőségét olyan eszközként definiálja, amely az azonos eljárási jogok biztosításának kötelezettségét tartalmazza a felek számára azzal, hogy különbségek mindaddig lehetségesek, amíg azt az objektív és ésszerű okok indokolják és nem vezetnek tényleges hátrányokhoz.[6] Ez a felfogás jelenti a kiindulópontot a polgári perekben történő értelmezéshez is. A jogalkotónak igazodva a nemzetközi elvárásokhoz és trendekhez a polgári per egyik koncepcionális jellemzőjévé kell tennie a fegyverek egyenlőségét, valamint aktívan biztosítania kell a perbeli pozíciók kiegyenlítését a tisztességes eljáráshoz való jog egyéb elemeivel is összefüggésben.

---

[4] Alaptörvény XXVIII. cikk (1) bekezdés

[5] EJEB, Feldbrugge v. the Netherlands no. 8562/79., 1986 május 29-i ítélet, 44. bekezdés, EUB, C-205/15. sz ügy

[6] UN Human Rights Committee, CCPR General Comment 32, (CCPR/C/GC/32), Genf, 2007. 13. bekezdés

Ez utóbbi kissé ellentétben áll az új polgári perrendtartás felelős pervitelre[7] és a felek nagyobb eljárási szabadságára építő rendszerével. A rendelkezési és tárgyalási elven alapuló perben a felek az önrendelkezési joguknak[8] megfelelően maguk döntenek. A mellérendeltségen alapuló anyagi jogviszonyból kiindulva a felek eljárási jogai és kötelezettségei is egyenlőek lesznek, továbbá a bíróság pervezetése vagy egyéb cselekménye sem segítheti elő az egyik fél érdekérvényesítését a másik hátrányára. Ebből következőleg bármelyik fél gyengébbnek való tekintése, az eljárásbeli jogok és kötelezettsége egyensúlyában való kétkedés a polgári perrendtartás rendszerétől idegen kellene, hogy legyen.

Ugyanakkor előfordulnak, olyan kivételes helyezetek, amikor a per olyan felek között indul, akik között az erőviszony, a fegyverek megoszlása koránt sem egyenlő. Ez az eltérés állhat a felek eltérő anyagi viszonyaiban, tudásában, tapasztalatában vagy az anyagi jogviszony által biztosított kedvezőbb pozícióban. Így tehát a jogalkotónak eszközöket kell adni a bíróság kezébe, hogy a felborult egyensúlyt visszaállítsa és biztosítsa mindkét fél számára a fegyverek teljes egyenlőségét. Ennek egyik módja, hogy a perjogi szabályozás azonos módon biztosítja a felek számára a jogokat, különösen azon eljárásjogi intézmények tekintetében, amelyek döntően befolyásolják a felek érveinek kifejtését. Azonban pusztán ez a szabályozás nem elegendő, hiszen számos esetben a jogviszony természete eredményezheti azt, hogy nem egyformán nyílik mód a felek számára az érveik előterjesztésére. Annak érdekében, hogy egységesen, normatív alapon lehessen a bíró kezében eszközöket adni, célszerű először a gyengébb fél fogalmát meghatározni, majd ebből következőleg azt, hogy mely tényezők mentén valószínűsíthető, hogy az adott félnek a jogérvényesítés során hátránya alakulhat ki a másik félhez képest.[9]

[7] A felelős pervitel követelményét fogalmazta meg a Debreceni Ítélőtábla is Pf. 20.825/2018/4. számú ítéletében.

[8] WOPERA Zsuzsa fogalmazza meg iránymutatóan: „A magánautonómiából következő önrendelkezési jognak messzemenően érvényesülnie kell a magánjogi jogviták bíróság elé vitele, és a bíróság előtti érvényesítése során…” Nagy Adrienn-Wopera Zsuzsa: Polgári eljárásjog I. 22. o.

[9] VÁRADI Ágnes: A "fegyverek egyenlősége" és a polgári per: A gyengébb fél védelmének eljárásjogi eszközeiről alkotmányjogi, uniós és nemzetközi jogi nézőpontból 77. o.

3. A „GYENGÉBB FÉL” FOGALMA

Az elvi alapok után a gyengébb fél fogalmának olyan meghatározása szükséges, amely alkalmas lehet a felek közötti egyensúly-eltolódás megítélésére a perjogi jogalkotásban és jogalkalmazásban. Ezen fogalmi keretek között lehetséges egyes konkrét polgári eljárásjogi jogintézmények vizsgálata abból a nézőpontból, hogy azok a gyakorlatban mennyiben szolgálhatják a felek igényérvényesítési lehetőségeiben kimutatható egyensúlytalanságok kompenzálását.

A témával foglalkozó szakirodalom a gyengébb fél jellemzőit a következő jelzőkkel írja le: kiszolgáltatott, hátrányos, szorult, kedvezőtlen.[10] A gyengébb fél normatív meghatározást nem találjuk a jogforrásokban és nem is alkotható olyan definíció, amely minden ilyen fél védelmére épülő tényállás jegyeit lefedné.

Azonban a fogalom meghatározása azért is különösen fontos, mert csak így határozhatók meg és legitimálhatók a jogérvényesítés könnyítést célzó perjogi rendelkezések. A pontos fogalom meghatározás, az érintettek körének biztos behatárolása könnyíti és gyorsítja a jogalkotó munkáját és lehetővé teszi a perjogi eszközök specifikációját. Több különböző megközelítés is lehetséges figyelembe véve a tipikus jogérvényesítési problémákat, amelyek egyrészt eredhetnek általánosan a jogviszony jellegéből adódó tényezőkből vagy az egyedi jogvita sajátosságaiból is.

Az első lehetőség a szerződéskötés folyamatából történő kiindulás.[11] Ebben az esetben a felek alkupozíciója lesz más, vagy személyes és társadalmi helyzetükből adódóan vagy mentális képességükből és lehetőségeikből eredően. Azonban ez a megközelítés inkább anyagi jogi alapú, hiszen a felek egymáshoz és a szerződés tárgyához való viszonyulásukat állítja középpontba a szerződéskötés időpontjában, így nem biztos, hogy szilárd referenciapontként lesz használható a felek eljárásjogi helyzetének vizsgálatánál.

Egy másik megközelítés alapja az Alapjogi Charta 47. cikk (3) bekezdése, mely már az egyedi élethelyzetek értékelését hozza be a perjogi gondolkodásba. A Charta alapján „[a]zoknak, akik nem rendelkeznek elégséges pénzeszközökkel, költségmentességet kell biztosítani, amennyiben az igazságszolgáltatás hatékony igénybevételéhez erre szükség van”. Ez a megközelítés azonban magában hordozza a teljes egyediesítés veszélyét, amely egyes ágazati törvényekben megjelenő általános megállapításokkal teljesen ellentétes lenne. Ugyanis ebben az esetben például a munkajogi szabályozás nem alapulhatna azon az

[10] KISS Gábor-SÁNDOR István: A szerződések egyetemlegessége 116. o.

[11] VÁRADI Ágnes: A "fegyverek egyenlősége" és a polgári per: A gyengébb fél védelmének eljárásjogi eszközeiről alkotmányjogi, uniós és nemzetközi jogi nézőpontból 79. o.

előfeltevésen, hogy a munkavállaló a munkáltatóhoz képest gyengébb, kiszolgáltatott helyzete általános társadalmi jelenség, amely nagy valószínűséggel minden ilyen jellegű kapcsolatban jelen van, hanem ennek fennállását esetről estre újra vizsgálni kellene. Ezzel egyrészt óriási terhet rónánk a bíróságokra, hiszen minden esetben új bizonyítást kellene lefolytatni, másrészt bizonytalanná, átláthatatlanná tenné a felek számára az egymáshoz való viszonyuk jellegének generális megítélését.[12]

A harmadik irányt az olyan gyakorlat jelenti, ahol megjelenik a „másik félnél gazdasági értelemben gyengébbnek és jogi kérdésekben kevésbé jártasnak tartott személy"[13] számára nyújtott eljárásjogi segítség. Erre lehet példa a Brüsszel I. rendelet, amely sajátos jogviszonyokban (biztosítási ügyek, fogyasztói munkaszerződések) kedvezményes joghatósági szabályokat biztosít annak a félnek, amelynek az igényérvényesítése az ilyen speciális helyzetekben általában nehezebb. Ennek a szabályozásnak az a célja, hogy védelmet biztosítson a gazdasági és társadalmi helyzetéből adódóan gyengébb félnek.

A fenti megközelítések szintézise egy olyan álláspont, amely alapján a gyengébb fél fogalma részben a szerződési viszonyok általános jellemzői és részben egyedi körülmények alapján kerül meghatározásra. A jogalkotó felismerve, hogy bizonyos élethelyzetekben nagy többségében a felek anyagi és jogi lehetőségeit, ismereteit tekintve fennáll az egyensúly eltolódása (pl. fogyasztói szerződések), és ez az általánosítható helyzet indokolhatja az egyedi mérlegelés nélkül kapcsolt perjogi szabályokat.[14] Viszont továbbra is szükséges az egyensúly-eltolódás oldása, amikor egyedi élethelyzetek sajátosságai miatt sérülhet a fegyverek egyenlősége. Itt nem egy speciális kör kerül generálisan védelmi helyzetbe, hanem az egyes esetek egyedi vizsgálata után állapítható meg a gyengébb pozíció.

Ez a kettős értelmezés egyszerre alkalmas a gyengébb fél számára biztosított perjogi intézmények általános legitimálására, azonban megteremti a fél védelmét olyan esetekben is, amikor a fél jogvédelme nem teszi indokolttá különös eljárási garanciák alkalmazását. A gyengébb fél fogalmának e kettős bontása megfelelő keretbe foglalhatja a felek egyenlőségére épülő perjogi szabályozást, egyúttal olyan fogalomrendszerre épül, amely határon átnyúló ügyekben is megfelelően alkalmazható, illeszkedve egyúttal az uniós jog rendszerébe is.[15]

---

[12] VÁRADI: i.m.

[13] EuB, C-297/14. sz. ügy Rüdiger Hobohm v. Benedikt Kampik Ltd & Co. KG [ECLI:EU:C:2015:844] 31. pont.

[14] Pp. 26.§ (1) bekezdés

[15] VÁRADI Ágnes: A "fegyverek egyenlősége" és a polgári per: A gyengébb fél védelmének eljárásjogi eszközeiről alkotmányjogi, uniós és nemzetközi jogi nézőpontból 80. o.

4. VÉDELEM INDOKAI ÉS A KAPCSOLÓDÓ PERJOGI ESZKÖZÖK

A gyengébb fél fogalmának összetett megállapítása után azonban közelebbről is meg kell határoznunk és vizsgálnunk a védett személyek körét és azon ismérveket, jellemzőket, amelyek az adott helyzetben a védelemre alapot adhatnak. Ezen ismérvekből kiindulva elemzem majd a tanulmányban a védelem megnyilvánulásának formáit, illetve a hozzá kapcsolt perjogi eszközöket.

A törvény szövege a fél megnevezést használja, amelyből arra következtethetünk, hogy mind az alperes, mind a felperes kerülhet védett helyzetbe. Az alperesi helyzet azonban egy kényszerű pozíció, amelyet ennek megfelelően a jogalkotó próbál a legtöbb esetben kompenzálni. Azonban egyes speciális esetekben az sem lehetetlen, hogy az egyensúlyhiányos állapot a felperes oldalán áll fenn.

Mely tényezők hatására válhat szükségessé a védelem? Az első és egyben az egyik legfontosabb ilyen ok az információhiány. Hiányos, bizonytalan információk birtokában a fél joggal érezheti úgy, hogy kevesebb esélye van a hatékony jogérvényesítésre. Egy másik ismérv lehet az anyagi-jövedelmi viszonyok különbözősége, amely már a keresetlevél beadásának pillanatától jelen vannak az eljárásban. További tényező még a jogban való járatlanság, amelyhez szorosan kapcsolódik a járásbíróság előtt, jogi képviselő nélkül eljáró fél védelmének kérdése.

4.1. Információhiány

A gyengébb helyzet kialakulásának egyik fő indoka az információkhoz való hozzáférés korlátozottsága. A kontradiktórius, állításon és tagadáson, bizonyításon és ellenbizonyításon alapuló polgári perben a jogérvényesítő fél feladata a számára kedvező jogkövetkezményt kiváltó jogszabály tényállási elemének megfelelő tény állítása és az állított tények bizonyítása, tehát a peranyag szolgáltatása.[16] Ezeket az állításokat tagadhatja vagy vitathatja az alperes, és ez a vitatás olyan tényen alapul, amelynek valósága akadályát képezheti a felperes által kért jogkövetkezmény alkalmazásának. Összefoglalva tehát a felek által nem állított tény nem válik a per anyagává. A tárgyalási elv dönt majd arról, hogy melyik félnek kell bizonyítani a releváns és vitatott tényeket, továbbá nem indítványozott vagy kezdeményezett bizonyítást a bíróság nem fog lefolytatni. A tárgyalási elv tehát már önmagában megalapozza a felek eljárás-támogatási kötelezettségét.

A régi 1952-es Pp.-vel ellentétben az új Pp. már nem tekinti rosszhiszemű pervitelnek vagy érti bele a felek igazmondási és eljárás-támogatási kötelezettségébe az olyan tény elhallgatását, amelyről a félnek tudnia kell, hogy a

[16] Pp. 4. §

per eldöntése céljából jelentős. Implicit módon már elismeri a peres fél önterhelő információ vagy bizonyíték szolgáltatásától való tartózkodás jogát, azonban ez alól kivételt jelentenek az eljárásbeli szükséghelyzetek, melyek eszközül szolgálhatnak arra, hogy ezen információk átadására rászorítsák a felet.[17]

Erre és a már kialakult bírói gyakorlatra is támaszkodva az új Pp. tételesen bevezette az állítási és bizonyítási szükséghelyzetet mint az ún. információ-aszimmetrikus helyzetekből fakadó társadalmi feszültségek és az emiatt kialakult egyensúly-eltolódás megoldására alkalmas perjogi eszközöket. Méltányossági alapon az egyensúlytalanságot helyre kell billenteni, a felet hozzá kell segíteni ahhoz, hogy határozott tényeket állíthasson és megkaphasson a bizonyításhoz minden szükséges információt.

A Pp. szerint információ-aszimmetrikus helyzet akkor áll fenn, ha a határozott tények állításához szükséges információval a fél nem rendelkezik[18], de az ellenérdekű félnek ez rendelkezésére áll.[19] Az állítási szükséghelyzet jogszabályi szabályozása az új Pp.-ben is annak a belátása, hogy bizonyos helyzetekben a fél önhibáján kívül nem rendelkezik az érvényesíteni kívánt alanyi jogát megalapozó minden tény és körülmény konkrét ismeretével és ezért azokra tényállításokat sem tud tenni. Lehet azonban, hogy a hiányzó információk az ellenérdekű fél birtokában vannak, de érdekeivel ellentétes lenne ezek perbeli feltárása. Az állítási szükséghelyzet mindkét fél oldaláról meghatároz szükséges feltételeket, amelyek gátolják, hogy a fél a jogintézményt „nyomozati célra, vagyis az ellenféltől való információszerzésre alkalmazza, annak érdekében, hogy a megtudja, fennállhat-e az igénye az ellenfelével szemben. A feltételek azt is gátolják, hogy a fél az állítási szükséghelyzetet a tényállítási teher átfordítására használja. [20]

Az állítási szükséghelyzet fennállásához a fél oldaláról egyrészt szükséges, hogy a tények előadásához a konkrét információval kizárólag az ellenérdekű fél rendelkezzen. Másrészt, hogy a fél minden elvárhatót megtegyen a szükséges információk megszerzése vagy megtartása érdekében. Az első feltétel körében elegendő a valószínűsítés, míg a második feltétel esetében igazolni kell, hogy a fél mindent megtett az információ megszerzése vagy megtartása érdekében.[21] Az

---

[17] MICZÁN Péter: A polgári perbeli szükséghelyzetek eseteiről, feltételeiről I. 27. o.

[18] Pp. 184. §(1) bekezdés a) pont

[19] Látni kell azonban, hogy a Pp. szabálya nem nyújt segítséget az információhiányban szenvedő félnek abban az esetben, ha más harmadik személy rendelkezik az információval.

[20] ZSITVA Ágnes: Perfelvételi szak, In Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata 287 o.

[21] A Pp. megoldásával szemben, a féltől elvárhatóság (szubjektív) tesztjét javasolta Döme Attila. Lásd Döme Attila: Állítási szükséghelyezet, In: Varga István-Éless Tamás (szerk.): Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára 269. o.

ellenérdekű fél oldaláról egyrészt szükséges, hogy bírói felhívás ellenére se szolgáltassa az adatokat, illetve további feltétel, hogy az állítási szükséghelyzetre hivatkozó fél terhére eső körülményeket nem vagy sikertelenül cáfolja.

Ha fennáll az állítási szükséghelyzet, a fél mentesül a konkrét történeti tény előadásának kötelezettsége alól. Továbbá mentesül a fél a bizonyítás kötelezettsége alól is, illetve a bíróság valónak fogadhatja el az érvényesített jog fennállásához szükséges valamely törvényi tényállási elem fennállását. Azonban nem minden esetben hatékony eszköz az állítási szükséghelyzet az információhiányos helyzetekben. Hiszen csak másodlagos tényekre[22] vonatkozóan állhat fenn. [23]A fél állítási szükséghelyzet esetén sem mentesül tényelőadási kötelezettsége alól, illetve továbbra is neki kell állítania azokat a tényeket, amelyek megalapozzák érvényesíteni kívánt anyagi jogi igényét. Ehhez kapcsolódóan fejti ki a miniszteri indokolás is, hogy az igényérvényesítő félnek kell azokat a tényeket állítania, amely az érvényesíteni kívánt igényét individualizálják, amelyre másodlagosan a féllel szemben érdekelt felet terheli a tényállításhoz szükséges információk állítása.[24] Csak ezeknek a jogszabályban absztrakt módon meghatározott törvényi tényállási elemeknek a szubsztanciálása tekintetében hiányozhatnak a fél pontos információi.[25]

Láthatjuk tehát, hogy az állítási szükséghelyzet nem segíti a felet, ha az elsődleges tények körében nem áll a rendelkezésre a határozott tények állításához szükséges információ, ezzel pedig jelentősen gyengíti a jogintézmény funkcióját.[26] Továbbá a jogbiztonság elvével is ellentétes, hogy minderre a jogszabályi szövegből csak következtethetünk, ténylegesen pedig csak az indokolásból derül ki.

Farkas József szavaival élve: „bizonyítási szükséghelyzetről akkor beszélhetünk, amikor a teljes bizonyítás nem lehetséges, de a per állása szerint valamely tény fennállása nagyon valószínű és a bírói lelkiismeret nem engedi meg a bizonyítási

---

[22] Másodlagos tény minden más, a keresetet nem megalapozó, hanem már azt bizonyító tény, egyéb – adott esetben fontos, de nem lényegi – körülmény, áll az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület ülésén elfogadott állásfoglalásokban. (2019. április 26.).

[23] Lásd erről bővebben: Zsitva Ágnes: Perfelvételi szak. In: Wopera: i. m. 287. o.

[24] T/11900. számú törvényjavaslat a polgári perrendtartásról (Elérhető: http://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf; [letöltés ideje: 2019. szeptember 15.], 243–244., 334–335., 364–365.l

[25] NYILAS Anna-PRIBULA László: A gyengébb fél védelme a polgári perrendtartásban, In Szikora Veronika- Árva Zsuzsanna (szerk.): Újratervezés-Fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem, 215. o.

[26] MICZÁN Péter: A polgári perbeli szükséghelyzetek eseteiről, feltételeiről I., 28. o.

teher szabályainak merev alkalmazását."[27] A bizonyítási szükséghelyzet szabályát a bírói gyakorlat is alakította, különösen az orvosi műhibaperek körében. Egy vonatkozó döntés szerint, ha az egészségkárosodás pontos oka nem állapítható meg, a lehetséges okok közül mindegyiket vizsgálni kell, amelyek a kórház tevékenységével kapcsolatba hozhatók. Ha ezekkel az okokkal összefüggésben a kórház az elvárható gondos eljárást nem tudja bizonyítani, megállapítható lesz a kártérítési felelősség.[28] Nem csak a bírói gyakorlat, de az anyagi jogszabályok is alkalmaznak speciális szabályokat a bizonyítási érdek alakulását illetően, például a bíróság által hivatalból figyelembe vett vélelmek esetében.[29] Vannak azonban még ezeken az esteken kívül is olyan élethelyzetek, amikor a bizonyítóval szembeni fél birtokolja a releváns bizonyítékokat. Ilyen esetekben az anyagi jogszabályok alapján bizonyítással terhelt fél nem képes a sikeres bizonyításra, mert az ellenérdekű fél képes azt meghiúsítani a szükséges információk és bizonyítékok visszatartásával.[30]Az új polgári perrendtartás a bizonyítási szükséghelyzet öt plusz egy esetkörét különbözteti meg.[31] Ezen esetkörök jogkövetkezménye a tény fennállásának megállapítása, ha a bíróban kétely nem merül fel.

Az információs aszimmetrikus helyzet feloldható lehetne még a Nyilas Anna - Pribula László szerzőpáros szerint a perbeli együttműködési kötelezettség kimondásával és alapelvi szintre emelésével. Az együttműködési kötelezettség világosan kijelölné a perbeli egyéni érdekek és az érdemi döntéshez szükséges tények feltárásának érdeke közötti határvonalat.[32] Ebből az ellenfél

---

[27] FARKAS József-KENGYEL Miklós: Bizonyítás a polgári perben, 61-62. o

[28] EBH2009. 1956.

[29] Pp. 266. § (3) bekezdés

[30] LÉGRÁDI István: Bizonyítási teher egyes bizonyítási szükséghelyzetekben In: Varga István (szerk.) Codificatio Processualis Civilis- Studia in honorem Németh János II., 211-226. o.

[31] Pp. 265. § Egyrészt, ha a bizonyítási indítvány előterjesztéséhez szükséges adatok az ellenérdekű félnél vannak, másrészt, ha a tényállás bizonyítása a bizonyító fél számára nem lehetséges, de az ellenérdekű féltől a tény ellenkezőjének bizonyítása elvárható lenne, harmadrészt, ha a bizonyítás sikerességét az ellenérdekű fél meghiúsította. A negyedik és az ötödik esetkört nem ez a paragrafus szabályozza, erre a törvény a jogsértő bizonyítási eszközök szabályozása körében utal vissza (Pp. 269. § (5) bekezdés), illetve a szemlével összefüggésben, ha a szemle az ellenérdekű fél magatartására visszavezethető okból hiúsul meg. (Pp. 331. § (4) bekezdés) Végül, szintén találunk információs kötelezettséget a tanúbizonyításnál is. A bíróság a bizonyító fél kérelmére az ellenfelet is kötelezheti a tanú nevének és idézhető címének a bejelentésére, ha a bizonyító fél valószínűsíti, hogy az általa nem ismert tanút az ellenfél ismeri vagy ismernie kell.

[32] NYILAS Anna-PRIBULA László: A gyengébb fél védelme a polgári perrendtartásban, In Szikora Veronika- Árva Zsuzsanna (szerk.): Újratervezés-Fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem 218. o.

információszolgáltatási kötelezettségét is le lehetne vezetni, amely jobban megalapozhatná az állítási és bizonyítási szükséghelyzet szabályait is. Ezzel szemben más álláspontra helyezkedett a Szakértői Javaslat, amely kifejtette, hogy „nem reális elvárás a felektől a per során való együttműködés elvárása, hiszen éppen azért fordulnak a bírósághoz, mert valamely élethelyzetben már nem tudnak kooperálni."[33] A két álláspont közötti harmadik utat jelentheti a bíróság anyagi pervezetési jogosítványainak olyan használata, hogy azzal mindkét felet az eljárás előremozdítása irányába motiválja.

A szükséghelyzetek jelentősége abban áll, hogy egyes esetekben alkalmasak arra, hogy megakadályozzák, hogy a jogérvényesítést kérő fél csak azért legyen pervesztes, mert nem tudja állítani, illetve bizonyítani a perjog által elvártak szerint az igényéhez kapcsolódó releváns tényeket, jóllehet azok a valóságban fennállnak, bekövetkeztek. A szükséghelyzetek tehát védik a jogbiztonságot és a felek tisztességes eljáráshoz való jogát, amelyek következtében a bírói jogszolgáltatás egyben igazságszolgáltatás is lesz.[34]

4.2. Anyagi-jövedelmi viszonyok különbözősége

Még az 1970-es években lefolytatott világméretű Cappelletti-kutatás[35] igazolta, hogy a jogérvényesítés akadályai közül a költségtényezők foglalják el az első helyet.[36] A modern társadalmakban a joghoz jutás, a per drága „luxuscikk".[37] A per költségeinek jelentős[38] részét a feleknek kell állniuk, így a jobb anyagi háttérrel rendelkező fél nyilvánvalóan előnyt élvez.

Épp ezen egyenlőtlenségek és egyensúlytalanságok kikerülése érdekében került előtérbe a jogi segítségnyújtás intézménye. Ennek különböző felosztásai ismertek, de a legismertebb az a három típus, amit maga Cappelletti ír le referátumában[39]. Az első ún. judicare-rendszer, amelyben a képviseletet és tanácsadást alanyi

[33] VARGA István-ÉLESS Tamás: Szakértői javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára, 47-48 o.

[34] MICZÁN Péter: A polgári perbeli szükséghelyzetek eseteiről, feltételeiről I., 28. o.

[35] A Mauro Cappelletti olasz jogtudós által vezetett kutatás a „joghoz jutás" kialakulását és történeti fejlődését vizsgálta.

[36] Cappelletti, MAURO – Garth, BRYANT: Access to Justice and the Welfare State: An Introduction. In Cappelletti, Mauro (ed.): Access to Justice and the Welfare State. 1–24. és Kengyel Miklós 1990: A polgári bíráskodás hétköznapjai. 9. o.

[37] KIRÁLY Lilla: A szegényjogtól a jogi segítségnyújtásig (doktori értekezés tézisei) 11. o.

[38] Eljárási költségek, ügyvédi munkadíj stb.

[39] Cappelletti, MAURO 1976: Access to Justice. Comparative General Report, III. Zugang zum Recht, 690. o.

jogként biztosítják mindenkinek, aki a törvényi feltételeknek megfelel.[40] A második az államilag finanszírozott ügyvédi modell[41] (staff attorney system), amelyben a jogsegélyt az állam által fizetett ügyvédek, illetve irodák nyújtják. A harmadik pedig ezen modellek ötvözete, a vegyes modell, amelyben felajánlják az államilag finanszírozott ügyvédek vagy a magánügyvédek általi képviselet közötti választás lehetőségét.[42]

A jogi segítségnyújtás intézményét vizsgálta az Európai Unió is, hiszen a tagállamok viszonylag korán érzékelték azt, hogy a határon átnyúló pereskedés jelentős gátját képezik a jogérvényesítéssel járó költségáldozatok, a kisvállalkozások és a magánszemélyek számára rendelkezésre álló korlátozott anyagi eszközök pedig szinte legyőzhetetlen akadályt gördítenek a jogérvényesítési lehetőségek elé.[43]Ennek hatására született meg a Költségminimalizációs irányelv.[44]Az irányelv a határon átnyúló jogvitákban a jogi segítségnyújtáshoz való hozzáférés közös minimumszabályait fekteti le, ezért olyan rendelkezéseket tartalmaz, amelyek az egyes tagállamok jogrendszereinek átjárhatóságát hivatottak előmozdítani, ugyanakkor lehetővé teszi azt is, hogy az egyes tagállamok a jogi segítségnyújtási rendszerüket a saját jogi hagyományaikkal összhangban építsék ki, illetőleg alakítsák át.[45] Célja, hogy meghatározza a belső szabályozás kereteit, annak érdekében, hogy felek pusztán anyagi feltételek hiányában ne eshessenek el a jogérvényesítés lehetőségétől. Az Európai Unióban a hatékony joghoz jutás ma azt jelenti, hogy az uniós állampolgároknak megfizethető bírósági költségekkel kell találkozniuk és ezekről könnyen hozzáférhető információval kell rendelkezniük.[46]

Ennek egy formája a hatályos magyar szabályozásban is megjelenő eljárás költségek alóli teljes vagy részleges mentesítés.[47]A törvény a korábbi költségkedvezményi rendszernek megfelelően költségkedvezményként tünteti fel:

---

[40] Például: Franciaország, Anglia

[41] Például: Amerikai Egyesült Államok

[42] Például: Svédország és Québec

[43] MAYR, PETER G. – CZERNICH, DIETMAR: Europäisches Zivilprozessrecht, 29. o.

[44] A határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról szóló 2003/8/EK Tanácsi Irányelv

[45] KENGYEL Miklós – HARSÁGI Viktória: Európai polgári eljárásjog. 341. o. Osiris, Budapest, 2009

[46] KIRÁLY Lilla: A szegényjogtól a jogi segítségnyújtásig (doktori értekezés tézisei) 13. o.

[47] Uniós szinten ilyen katalógust tartalmaz a Tanács 2003/8/EK irányelve (2003. január 27.) a határon átnyúló vonatkozású jogviták esetén az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés megkönnyítése érdekében az ilyen ügyekben alkalmazandó költségmentességre vonatkozó közös minimumszabályok megállapításáról HL L 26., 2003.1.31., 41–47.

a költségmentességet, a költségfeljegyzési jogot, az illetékmentességet, az illetékfeljegyzési jogot és a mérsékelt illetéket. Az első három fajta körében megkülönböztetünk személyes és tárgyi kedvezményt. A személyes kedvezmény főszabály szerint a fél jövedelmi és vagyoni viszonyai vagy a fél személyes minősége alapján jár, míg a tárgyi kedvezmény ezektől független és az eljárás sajátos tárgyához kötődik.[48] Az új Pp. a féllel kapcsolatos költségmentességi körbe a beavatkozót is bevonja, azonban továbbra is vitatott marad az a kérdés, hogy indokolt-e a személyes költségkedvezmény alanyi körét a jogi személyekre vonatkozóan kibővíteni. A személyes költségmentesség kritikájaként felhozható, hogy nem ösztönöz hatékony pervitelre, a felet az indokolatlan pereskedéstől nem tartja vissza, hiszen az eljárás ingyenességével épp ezekre ösztönöz.[49] Egyes megközelítések szerint a részleges költségmentességnek előtérbe kellene kerülnie a teljes költségmentességgel szemben és mindezt a szabályozásnak is elő kellene segítenie, ugyanis a részleges mentesség a felek érdekeit megfelelően szolgálja, és kellő megkülönböztetést is lehetővé tesz. A másik álláspont az, hogy a költségmentesség helyett, inkább a személyes költségfeljegyzési jog bevezetése lenne indokolt, mivel a költségmentesség az államháztartás szempontjából nem indokolható.[50] Szintén megjelenik a fél jogérvényesítésének elősegítését célzó párfogó ügyvédi díj előlegezése mint önálló kedvezmény.

Azonban, ahogy arra a Strasbourgi Bíróság is felhívta a figyelmet[51], az állam mindaddig nem köteles közpénzek felhasználásával teljes egyenlőséget biztosítani, amíg mindkét fél számára fennáll az ésszerű lehetőség érveik kifejtésére és nem alakult ki számottevő hátrány. Az ésszerű lehetőségek megítélésénél a rászorultsági alapú vizsgálat szolgálhatna mércéül, amely az anyagi helyzet alapján tenné lehetővé a hátrányok kiegyenlítését.[52] Ez a vizsgálat főleg hatékony jogi segítségnyújtó intézményrendszer hiányában képes az egyedi

[48] ASZÓDI László: Költségek, In Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata 140. o.

[49] SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf: Költségkedvezmények, In Varga István: (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I. 417. o.

[50] JUHÁSZ Edit - CSERBA Lajos - KOVÁCS Anikó - KIRÁLY Lilla - NAGY Adrienn - POMEISL András - PRIBULA László, SIMON KÁROLY László - SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf- SZŐCS Tibor: A perköltségre vonatkozó perrendbeli szabályozás megújítása, In Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai 287. o.

[51] EJEB, Steel and Morris v. the United Kingdom, no. 68416/01, 2005. február 15-i ítélet 62. bekezdés

[52] A rászorultsági-teszt részletes értelmezése kapcsán lásd: Váradi Ágnes: A joghoz jutás esélyeinek bővítése a polgári perben: A rászorultság értelmezése a perköltség-kedvezmények rendszerében. In: Fekete Balázs– Horváthy Balázs– Kreisz Brigitta (szerk.): A világ mi magunk vagyunk...: Liber Amicorum Imre Vörös, 544–557. o.

ügyekben a hátrányok kiküszöbölésre, viszont általános jelleggel nem nyújt segítséget a perbeli egyensúlytalanságok kiküszöbölésére.

4.3. Jogban való járatlanság

Fodor Ármin még 1915-ben jelentette ki, hogy „jogi téren is feladatunknak tekintjük, hogy támogassuk a gyengébbet. A polgári per nekünk többé nem a felek párviadala, amelyben győz az erősebb." [53] Erősebb egy fél nem csak az információk feletti rendelkezés vagy a nagyobb anyagi háttér folytán lehet, hanem épp ilyen fontos ismérv a jogban való jártasság kérdése is. A jogban járatlan félnek kevesebb esélye lesz érdekeit képviselni a bíróság előtt. A jogban való járatlanság védelme jelenik meg feltételezhetően a járásbíróság előtt, jogi képviselő nélkül eljáró félre irányadó szabályozásban is, ahol a jogalkotó már eleve feltételezi a gyengébb fél jelenlétét.[54] Az eltérő szabályok indoka az egyszerűbb megítélésű vagy alacsonyabb pertárgyértékű ügyekben a bíróság számára nagyobb rugalmasság biztosítása az eljárás rendjének és menetének kialakításában, illetve a szigorú formalizmus enyhítése, ezáltal a fél jogérvényesítésének eljárásjogi értelemben vett segítése.[55] A járásbírósági eljárás modelljét főleg a fél személyes pervitelére alakították ki, fő jellemzője ezért a szóbeliség és a bíróság szélesebb körben megnyilvánuló tájékoztatása. Azonban a XV. fejezet szabályai csak akkor vonatkoznak a járásbírósági eljárásra, amennyiben a fél jogi képviselő nélkül jár el.[56] Ezekben az eljárásokban különböző, az általánostól eltérő szabályok segítik a gyengébb felet a per során.[57] Ezek közül a rendelkezések közül szeretném a legfontosabbakat a tanulmány következő részében részletesebb is bemutatni.

A különböző beadványokat az erre rendszeresített formanyomtatványon lehet előterjeszteni. A formanyomtatvány segíti a felet a hiánytalan keresetlevél, ellenkérelem, viszontkereset-levél és beszámítást tartalmazó irat előterjesztésében. Miként azonban ez megkönnyítheti a kérelem előadását, úgy a másik oldalról meg is nehezítheti azt, hiszen a nyomtatványban foglalt fogalmak,

---

[53] FODOR Ármin: Az új polgári perrendtartás. 3-4.

[54] XV. fejezet, Eltérő rendelkezések járásbíróság hatáskörébe tartozó perben jogi képviselő nélkül eljáró félre.

[55] NYILAS Anna-PRIBULA László: A gyengébb fél védelme a polgári perrendtartásban, In Szikora Veronika- Árva Zsuzsanna (szerk.): Újratervezés- Fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem 205. o.

[56] Ha a fél a jogi képviselővel történő eljárást választotta, rá a 244. § (2) és (3) bekezdésben meghatározott eltéréssel a kötelező jogi képviselet szabályait, valamint a XI-XIV. fejezet rendelkezéseit a XV. fejezet szerinti eltérések nélkül kell alkalmazni akkor is, ha a jogi képviselete megszűnik.

[57] A szabályokat a Pp. XV. fejezete tartalmazza.

tartalmi elemek továbbra is ismeretlenek maradnak a fél előtt. Ezért is nagyon fontos a formanyomtatvány logikus felépítése, közérthetősége, átláthatósága.[58] A félnek lehetősége van az illetékes járásbíróságon ügyfélfogadási időben, szóban a bírósági fogalmazóktól vagy bírósági titkároktól is segítséget kérni, akik majd a szóban elhangzottakat formanyomtatványon rögzítik. A nyilatkozat vagy kérelem írásbeli előterjesztése helyett a panasznapon történő szóbeli előadás lehetősége nem áll rendelkezésre azon jogi képviselő nélkül eljáró fél számára, aki külön törvény alapján köteles a bírósággal való elektronikus kapcsolattartásra, vagy aki ezt választotta.[59] Ezeknek a feleknek mindig ki kell tölteniük a formanyomtatványt és ezt el kell juttatniuk a bíróság számára. Ha a kerestet nem az illetékes bíróságon adták elő, azt - a kereset előadása időpontjának feltüntetésével – az illetékes bírósághoz haladéktalanul megküldik.[60] Ugyanez a kedvezmény megilleti a viszontkeresetet, a beszámítást és az ellenkérelmet tartalmazó nyilatkozatot előterjesztő felet is, ezeket azonban ő csak a perben eljáró bíróságon adhatja elő.[61] A nyilatkozatot a bíróság szintén az arra rendszeresített nyomtatványon rögzíti.[62] A fél a kereset-, viszontkereset-, beszámítás-változtatás, illetve a keresettel, beszámítással szembeni ellenkérelem-változtatás iránti kérelmet a tárgyaláson szóban is előadhatja[63], ettől a lehetőségtől az új Pp. az elektronikus kapcsolattartásra kötelezett felet sem zárja el.[64] A beadványok szóbeli előterjesztésekor a felet ugyanúgy el kell látni tájékoztatással az eljárási jogairól és kötelezettségéről, illetve az esetleges hiányok pótlására is fel kell hívni.

A beadványokat tekintve az alaki követelmények mellett a tartalmi követelmények is kevésbe szigorúak. A törvényszék előtti eljárásban a szigorúan háromtagú pertárgyfogalom érvényesül, tehát a félnek kötelező megjelölnie a kérelmet, a jogalapot és az ezeket megalapozó tényeket is. Ezzel szemben a járásbíróság előtt, jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében a kötelező tartalmi elemek közül nem kell feltüntetni a jogalapot, a jogi érvelést és a jogszabályhelyet.[65] A félnek az érvényesíteni kívánt jogát, illetve az anyagi jogi kifogást csak úgy kell megjelölnie,

---

[58] KÖBLÖS Adél: Eltérő rendelkezések a járásbíróság hatáskörébe tartozó perekben, In Varga István: (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja 1053. o.

[59] Pp. 605.§

[60] KÖBLÖS Adél i. m. 1052. o.

[61] NYILAS Anna-PRIBULA László: A gyengébb fél védelme a polgári perrendtartásban, In Szikora Veronika- Árva Zsuzsanna (szerk.): Újratervezés- Fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem 206. o.

[62] Pp. 246. § (3) bekezdés,

[63] KÖBLÖS Adél. i. m. 1053. o.

[64] Pp. 250. §

[65] Pp. 247. § (1) bekezdés

hogy abból a jogalap beazonosítható legyen.[66]A jogi érvelés, amely a kérelem, az érvényesíteni kívánt jog és az ezeket megalapozó tények közötti összefüggésre mutat rá, ebben az esetben mellőzhetővé válik. A bíróságra hárul ezáltal a kereset pontosításának követelménye. Felmerül azonban a kérdés, mennyiben lesz ebben az esetkörben a bíróság kötve az érvényesíteni kívánt joghoz, mennyiben érvényesül a jogcímhez kötöttség vagy ez a szabályozás már közelebb áll a német perrendből ismerős kéttagú pertárgyfogalomnál alkalmazott „*iura novit curia*" elvhez[67]. Ez azonban csak látszólagos probléma, hiszen nehezen képzelhető el, hogy a fél az anyagi jogot olyan pontossággal jelöli meg, hogy abból beazonosítható legyen a jogalap, de közben magát a jogalapot ne tudná megjelölni. Valószínűbb, hogy a jogban járatlan fél ennek a követelménynek sem tud megfelelni, így ez valódi könnyítést nem jelentene[68] - véli a Nyilas Anna – Pribula László szerzőpáros.

Ilyen esetekben az anyagi pervezetés jelenthet megoldást, amennyiben a bíróság megkísérli tisztázni a lehetséges jogalapot, hiszen a járásbíróság előtti eljárásban szélesebb körű lesz a bíróság pervezetési tevékenysége.[69] A fél személyes meghallgatása nem csak a jogi képviselő nélkül eljáró fél esetében kiemelkedő, hanem jogi képviselet mellett a törvényszék előtti eljárásban is kiemelt helyet foglal el. Hiszen ahogy azt már Magyary Géza és Nyizsalovszky Endre is megfogalmazta: a múltbéli történésekről, a perben releváns tényekről, bizonyítási eszközökről a legszélesebb tudomással a felek rendelkezhetnek.[70] Járásbíróság előtt a fél is tehet a jogállítások, a kérelem, illetve az ellenkérelem tisztázása körében nyilatkozatot, amelyet egyébként csak a jogi képviselő tehetne. A másik könnyítés a bizonyítás körében fedezhető fel. Az általános szabályok szerint a bizonyítás tekintetében a bíró anyagi pervezetése szűk korlátok közé szorul. Azonban a járásbíróság előtt, jogi képviselő nélkül eljáró félnél a bíróság

---

[66] Pp. 247. § (2) bekezdés

[67] Római jogi alapelv: a bíróság ismeri a jogot.

[68] NYILAS Anna-PRIBULA László: A gyengébb fél védelme a polgári perrendtartásban, In Szikora Veronika- Árva Zsuzsanna (szerk.): Újratervezés- Fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem 207. o.

[68] Pp. 246. § (3) bekezdés,

[69] Pp. 253. § a) elrendelheti a fél személyes meghallgatását a jogvita kereteinek meghatározásához, így különösen a fél tényállításai, jogállításai és kérelme, ellenkérelme, valamint bizonyítási lehetősége tisztázása érdekében, és b) a felet a bizonyításra szoruló tények vonatkozásában az e törvény szerinti bizonyítási lehetőségek, bizonyítási eszközök és ezek feltételei tekintetében – szükség esetén – tájékoztatással látja el.

[70] „A kétoldalú meghallgatásnak az a tulajdonképpeni rendeltetése, hogy a bíróság azon mult tényekről, amelyek a jogvédelem alapjául szolgálnak, elsősorban minden más forrást, megelőzőleg, a felek ajkáról győződjék meg. Ez oly régi tétel, mint maga a perjog, bár nem mindig ismerik fel." Magyary Géza- Nyizsalovszky Endre: Magyar polgári perjog, 245. o.

tájékoztatása sokkal nagyobb terjedelmű lehet, a bizonyítás lehetőségére, bizonyítási eszközök és ezek feltételeire is kiterjedhet, amennyiben ez szükséges.[71] Az azonban nem derül ki a jogszabály szövegéből vagy törvényi indokolásból, hogy pontosan mit is jelentenek a „bizonyítási lehetőségek".[72]

A járásbírósági mellett a törvényszék előtt folyó eljárásra vonatkozóan is találunk olyan rendelkezéseket, amelyek a jogi képviselő nélkül eljáró fél jogérvényesítésének előmozdítását szolgálják. A bíróság köteles a jogi képviselő nélkül lejáró felet tájékoztatni a perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeiről, támogató perben való részvételéről, valamint a pártfogó ügyvédi képviselet engedélyezésének lehetőségéről.[73] Fontos azonban, hogy ennek a felvilágosításnak nem lehet semmilyen anyagi jogra vonatkozó tartalma.[74] A bíróság a jogi képviselő nélkül eljáró felet hiányok pótlása érdekében maga elé idézheti, illetve személyesen meg is hallgathatja.[75] Ez az eljárás informális jellegét erősíti, azonban a kétoldalú meghallgatás elvét nem biztosítja, valamint azt sem, hogy a felek egymás nyilatkozatait megismerhessék és azokra észrevételt tehessenek. Továbbá nem biztos, hogy a fél számára is előnyösebbek, mint az elektronikus úton történő gyorsabb és egyszerű kommunikáció.[76]

5. VÉDELEM HELYZETEI ÉS A KAPCSOLÓDÓ PERJOGI ESZKÖZÖK

A gyengébb fél védelmét tehát indokolhatja az információhiány, az anyagi és jövedelmi viszonyok, a jogban való járatlanság különbözősége. Ezekhez a tényezőkhöz, ahogy azt a fentiekben bemutatottakból láthatjuk, az egyensúly biztosítása érdekében különböző perjogi eszközök társulhatnak, amelyek a felek igényérvényesítési hátrányait hivatottak kiküszöbölni. Azonban ezeket a perjogi eszközöket nem csak az egyes ismérvekhez kapcsolódásuk szerint csoportosíthatjuk, hanem lehetséges az egyes konkrét polgári eljárásjogi jogintézmények vizsgálata abból a szempontból is, hogy azok a gyakorlatban egy

---

[71] KÖBLÖS Adél: Eltérő rendelkezések a járásbíróság hatáskörébe tartozó perekben, In Varga István: (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja 1058. o.

[72] NYILAS Anna-PRIBULA László: A gyengébb fél védelme a polgári perrendtartásban, In Szikora Veronika- Árva Zsuzsanna (szerk.): Újratervezés-Fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem, 209. o.

[73] Pp. 111. §

[74] UDVARY Sándor: Egyéb általános szabályok. In Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata,165. o.

[75] Pp. 115. § (3) és Pp. 150. §

[76] NYILAS Anna-PRIBULA László: A gyengébb fél védelme a polgári perrendtartásban, In Szikora Veronika- Árva Zsuzsanna (szerk.): Újratervezés-Fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem, 211. o.

adott anyagi jogviszonyhoz kötődve, minden esetben alkalmazhatók, vagy inkább az eljárásjog maga biztosítja őket az egyes eseti jelleggel kimutatható egyensúlytalanságok kompenzálására.

5.1. Anyagi jogviszonyhoz kapcsolódó eljárási védelmi eszközök

Vannak olyan esetek, amikor az anyagi jogszabályokból szinte automatikusan eredően az eljárásjogban is megjelenik egy speciális viszony, illetve személyi kör védelme. Ilyen például a fogyasztókra vonatkozó rendelkezések vagy a munkavállalókra vonatkozó kivételes szabályok. Ezen pozíciók védelme elsősorban az anyagi jogszabályok feladata, azonban sokszor ez nem elég vagy kiegészítésre szorul, így jelennek meg ezek a különleges személyi körök az eljárásjogi szabályozásban is.

Elsőként a fogyasztókra, mint gyengébb felekre vonatkozó szabályozást és a hozzájuk kapcsolódó eljárásjogi védelmi eszközöket mutatom be. A Polgári Törvénykönyv meghatározása szerint a fogyasztó a gazdasági vagy szakmai tevékenysége körén kívül eső célból szerződést kötő személy[77], míg a fogyasztói szerződés az a szerződés lesz, amely a fogyasztó és olyan személy között jön létre, aki vagy amely a szerződést gazdasági vagy szakmai tevékenysége körében köti.[78]A fogyasztók védelme elsődlegesen a fogyasztóvédelmi anyagi jogi rendelkezések feladata, azonban a hatékony védelem érdekében másodlagosan a perjogban is meg kell jelennie a védelmi rendelkezéseknek.

Elsőként az illetékesség körében találhatók a fogyasztó igényérvényesítését elősegítő szabályok. A Pp. két olyan kizárólagos illetékességi szabályt tartalmaz, amelyek nem kapcsolódnak különleges eljárásokhoz. Ezek közül az egyik az illetékességnek a fogyasztó lakóhelyéhez kötése a vállalkozás által a fogyasztó ellen, szerződéses jogviszonyból eredő igény érvényesítése iránt indított per esetén.[79] Ez a szabály elsősorban a fogyasztót mint gyengébb felet védi attól, hogy az igényérvényesítési lehetőségi azáltal nehezedjenek el, mert többletteherrel járna számára a polgári peres eljárás. Illetve másodlagosan alkalmas arra is, hogy a fővárosi bíróságok ügyérkezését elterelje a kisebb munkateherrel küzdő vidéki bíróságok felé.[80] A fogyasztót védő kizárólagos illetékességi szabály csak a szerződéses viszonyokból eredő igényérvényesítés esetén alkalmazható. Továbbá

[77] Ezt a két fogalmat Pp. maga is tartalmazza az értelmező rendelkezéseken belül, utalva a Ptk.-ra. (Pp. 8. § (1) bekezdés 5. és 19. pontja)

[78] Ptk. 8:1. § (1) bekezdés 3. és 4. pont

[79] A fogyasztók védelme megjelenik a Brüsszel Ia. rendelet joghatósági rendelkezéseiben is.

[80] KÁPOSZNYÁK Alíz: Bírósági hatáskör és illetékesség In Varga István: (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja 139. o.

a Pp. fenntartja annak a lehetőségét is, hogy más törvény, Európai Unió kötelező jogi aktusa, illetve nemzetközi egyezmény az illetékes bíróság meghatározása kérdésében másképp rendelkezzen. A fogyasztói érdekek teljesebb védelme érdekében azonban szükséges volt egy ettől általánosabb illetékességi szabályrendszer kialakítása is, amely valamennyi a fogyasztó és a vállalkozás közötti, szerződéses jogviszonyból származó igény érvényesítése iránt indított perre megfelelően alkalmazható. Míg a vállalkozás által a fogyasztóval szemben szerződéses jogviszonyból eredő igényérvényesítésre csak a fent említett kizárólagos illetékességi szabály alkalmazható, addig a fogyasztó a vagylagos illetékességi szabályok alapján saját belföldi lakóhelye, vagy ennek hiányában belföldi tartózkodási helye szerinti bíróság előtt is indíthat pert a vele szerződő vállalkozás ellen.[81] A fogyasztónak természetesen továbbra is lehetősége lesz, hogy igényét a saját lakhelye szerinti illetékes bíróság helyett az alperesre illetékes bíróság vagy más különös illetékességi ok szerint illetékes bíróság előtt érvényesítse. Ettől a szabályozástól a fogyasztó hátrányára nem lehet eltérni, érvénytelen az olyan kikötés, amely ezt a jogot kizárja.[82] A fogyasztó védelmének fontosságát bizonyítja az is, hogy egy CKOT állásfoglalás is kijelenti, hogy a Pp. 26. § (1) bekezdését, tehát a kizárólagos illetékességet a Pp. hatályba lépését követően indult ügyekben mindig alkalmazni kell, függetlenül a felek között korábban létrejött illetékességi kikötésektől.[83] A fogyasztó védelme tehát az anyagi jogszabályokon túl az eljárásjogban főleg a kedvezőbb, átláthatóbb illetékességi szabályokban mutatkozik meg.

A gyengébb fél védelme az anyagi jogszabályok mellett az eljárásjogban nem csak a fogyasztók kapcsán jelenik meg, hanem egy másik jelentős területen is, a munkaügyi perekben. A jogalkotó nem csak a Munka Törvénykönyvében, hanem az eljárásjogi rendelkezések terén is igyekezett a munkavállaló különleges pozícióját figyelembe venni.

Az első ilyen kedvezmény a munkavállaló felperes számára biztosított speciális illetékességi szabályok. Így amennyiben munkaügyi perben a felperes a munkavállaló, választása szerint a munkaügyi pert az alperesre általánosan illetékes bíróság helyett a saját belföldi lakóhelye, illetve ennek hiányában belföldi tartózkodási helye szerint illetékes közigazgatási és munkaügyi bíróság előtt is megindíthatja. Valamint megindíthatja a pert olyan bíróság előtt is, amelynek

[81] Pp. 28. § (1) c) pont

[82] Hasonlóan vélekedett az Európai Unió Bírósága is a Pannon GSM- ítéletben. C:2009:350, 41. pont.

[83] A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásának 2018. november 19-21-én megtartott ülésén elfogadott állásfoglalások. [Elérhető: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/sajto/ckot_elfogadott.pdf (letöltés dátuma: 2019. szeptember 24.)]

illetékességi területén huzamos ideig munkát végez vagy végzett.[84] A fogyasztó és vállalkozás által kikötött illetékességhez hasonlóan, azonban itt is felmerül a kérdés, hogy kiköthető-e a munkavállaló hátrányára illetékesség. A nagy különbség a fogyasztókhoz képest a munkavállalók esetében abban áll, hogy a Pp. nem tartalmaz a munkavállaló esetében olyan tilalmat, amely mint a fogyasztó esetében is előírná, hogy nincs helye olyan kikötésnek, amely kizárja a munkavállaló jogát ahhoz, hogy a munkáltatóval szemben fennálló igényét saját belföldi lakóhelye, ennek hiányában pedig tartózkodási helye szerint illetékes bíróság előtt érvényesítse.[85] A problémára a választ a 35. számú CKOT állásfoglalás adta meg, amely azt az értelmezést alakította ki, hogy a felek a munkaszerződésben érvényesen nem vethetik alá magukat meghatározott bíróság illetékességének. Így tehát az állásfoglalás Pp. 513. § (2)-(3) bekezdését munkaviszonyra vonatkozó szabályoknak tekintette, hiszen alkalmazta az Mt. 43. § (1) bekezdését, amely szerint a munkaszerződés a munkaviszonyra vonatkozó szabálytól csak a munkavállaló javára térhet el.[86]

A munkavállaló védelmére szolgál még továbbá a soronkívüliség a megszüntetett munkaviszony helyreállítása iránti perben és a felszámolás alatt álló munkavállalóval szembeni igényének érvényesítése körében, valamint hogy ideiglenes intézkedés során a munkabér megfizetése és a munkáltatói igazolás kiadása iránti kérelem különös méltánylást igénylő oknak minősül.

A bizonyítás körében is találkozhatunk a munkavállalót védő rendelkezésekkel. A munkavállalói követeléseket illetően felmerülő bizonyítási nehézségekkel először a Kúria foglalkozott 3/2014. (III. 31.) KMK véleményében. Ebben kifejtette, hogy a munkavállaló a munkaviszony munkáltató általi jogellenes megszüntetésével okozati összefüggésben keletkezett kárának valamennyi elemét a neki kell bizonyítania. Azonban, ha az egyes kárelemek összegszerűsége a megfelelő okiratok hiányában nem tisztázható, akkor nincs akadálya annak, hogy a bíróság kötelezze a munkáltatót ezen adatok szolgáltatására. Így tehát az új szabályozás lehetőséget ad a bíróságnak, hogy a bizonytalanság következményét a munkáltatóra hárítsa.[87]

---

[84] Pp. 513. § (2) és (3) bekezdés

[85] Pp. 27. §(5) bekezdése tartalmazza ezt a tilalmat a fogyasztó esetében.

[86] A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásának 2018. június 20-21-én megtartott ülésén elfogadott állásfoglalások. [Elérhető: https://kuria-birosag.hu/hu/sajto/civilisztikai-kollegiumvezetok-orszagos-tanacskozasanak-2018-junius-20-21-en-megtartott-ulesen (letöltés dátuma: 2019. szeptember 24.)]

[87] TÁLNÉ MOLNÁR Erika: Munkaügyi perek In Varga István: (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja, 1938. o.

Az új Pp. változatlanul fenntartja a munkavállalói költségkedvezmény intézményét is, amelynek célja a munkavállalói igényérvényesítés megkönnyítése. E cél megmutatkozik az összeghatár jogszabályi meghatározásánál is, amelyre a jogosultság alapítható.[88]

E két anyagi jogszabályokban megjelenő speciális védelmi intézkedések kapcsán nem jelenthető ki azonban, hogy a munkavállaló és a fogyasztó eljárási jogai azonosan alakulnának, tehát a gyengébb fél eljárási védelmét a perrendi szabályok azonosan oldanák meg.[89]

5.2. Eljárásjogi szabályokban megjelenő egyéb védelmi eszközök

Ahogy az előzőekben bemutattam, az anyagi jogszabályokban is megjelenő egyes viszonyok a polgári peres eljárásban is általános jelleggel, pusztán az anyagi jogi viszonyra tekintettel kapnak védelmet. Ezen érem másik oldalát azok a jogviszonyok jelentik, amelyeknél nem egy általánosan gyengébbnek tekintett féllel, hanem egy egyedi jellemzői és ismérvei által gyengébbként meghatározott féllel állunk szemben. Ebben az esetben is találunk olyan perjogi eszközöket, amelyek kompenzálhatják a másik fél erőfölényét. Ezekből szeretném a legfontosabbaknak vélt eszközöket példálózó jelleggel bemutatni.

Az eljárás megindítása körében ilyen a már érintőlegesen említett joghatósági, illetékességi szabályozás. A gyengébb félnek reálisnak kell éreznie a bírósághoz fordulás lehetőségét, amelyhez kulcsfontosságú az eljáró bíróság meghatározása. Ez azonban, ha a gyengébb fél kíván felperesi pozícióba lépni az „*actor sequitor forum rei*" elv alapján nehézségekbe ütközhet. Határon átnyúló jogviták esetében fokozottan jelenik meg ez a probléma, hiszen a gyengébb helyzetben lévő félnek külföldön kellene – amúgy is limitált jogi háttere és anyagi lehetőségei mellett – eljárást indítania. A joghatóság szabályozása ezért felvetheti az igazságszolgáltatáshoz való hozzáférés és a meghallgatáshoz való jog sérelmét, amennyiben az megakadályozza a felperest abban, hogy ügyét bíróság elé vigye, és érveit érdemben kifejtse; és ezek szintén az igazságszolgáltatásba vetett bizalom meggyengülését eredményezhetik.[90] Erre tekintettel fogalmaz meg a Brüsszel Ia. rendelet kedvezményes joghatósági szabályokat, hogy a gyengébb fél

[88] ASZÓDI László: Különleges eljárások, In Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata. 611. o.

[89] NYILAS Anna-PRIBULA László: A gyengébb fél védelme a polgári perrendtartásban, In Szikora Veronika- Árva Zsuzsanna (szerk.): Újratervezés-Fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem,

[90] VÁRADI Ágnes: A "fegyverek egyenlősége" és a polgári per: A gyengébb fél védelmének eljárásjogi eszközeiről alkotmányjogi, uniós és nemzetközi jogi nézőpontból 80. o.

felperesi pozícióban is megindíthassa az eljárást a saját lakóhelye szerinti állam fóruma előtt.[91]

Az igényérvényesítő személyi kör sem hagyható figyelmen kívül, hiszen a polgári perek jelentős részében az egyensúlytalanság sokszor abból ered, hogy egy-egy egyedi, elszigetelt igényérvényesítés nem kellően nagy súlyú a probléma érzékeltetésére. Az egyetlen felperes egy alperes elleni általános felállást megbontva, az új polgári perrendtartás a kollektív igényérvényesítéssel kapcsolatos különleges perek, ezen belül is az eddig magyar jogban nem szabályozott társult per bevezetésével kívánta a gyengébb erőpozícióban lévő felek igényérvényesítési nehézségeit ellensúlyozni.[92] Harsági Viktória mutatott rá, hogy az új eljárási mechanizmusok létrehívását serkenti, hogy ezek a csoport erejének egyesítése által növelik a fegyveregyenlőséget, és segíthetnek helyrebillenteni az erőforrások egyenlőtlenségét, illetve a hatalmi egyensúlytalanságokat.[93]

A kollektív keresetindítás különösen előnyös lehet külföldi gyakorlati tapasztalatok alapján csekély pertárgyértékű ügyekben. Olyan esetekben, ahol sokan érintettek, de nem olyan mértékben, hogy bármelyikük is motivált lenne az önálló keresetindításra.[94] Továbbá, ha a bíróság többek közös igényét egy eljárásban értékeli, megkönnyíti számára a bizonyítás lefolytatását. A perben nem kell valamennyi jogosultnak fellépnie, helyettük elég, ha egyes jogosultak vagy felhatalmazott személyek, szervezetek végzik az eljárási cselekményeket, de a végeredmény az összes jogosultra ki fog hatni. Azonban a hatékonysági és költségmegtakarítási előnyök mellett számos hátrány is felmerül a kollektív igényérvényesítés kapcsán.[95] Így valószínűleg csak a gyakorlattal és az eljárási kultúra alakulásával ítélhető majd pontosan meg, hogy mennyiben segítik elő a kollektív igényérvényesítés új szabályai a gyengébb felek védelmét.

A fél peres eljárásban való hatékonyabb részvételét is igyekszik különleges szabályozással támogatni az új Pp. Az információhiánnyal is összefüggő

---

[91] Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (átdolgozás) 17-23. cikk

[92] Ezen a ponton érdemes leválasztani azokat az esetköröket, amikor közérdekű keresetindításról van szó. Annak hátterében ugyanis elsősorban már nem az egyén anyagi és eljárási jogainak hatékony érvényesítése áll; a jogvita természete elért egy olyan pontot, ahol már a közérdek indokolja a beavatkozást. Váradi Ágnes: i. m. 82. o.

[93] HARSÁGI Viktória: A kollektív igényérvényesítés hazai szabályozásának jövőjéről. In: Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, 172-173. o.

[94] HARSÁGI Viktória: A modellválasztás dilemmái a kollektív igényérvényesítés hazai szabályozásánál, 28-29. o.

[95] Csoportképzés nehézségei, érdekek ütközése stb.

iratanyaghoz való hozzáférés és az eljárás tényeinek megismerhetősége - az EJEB megerősítése szerint is – a fegyverek egyenlőségének alapvető eleme.[96] Mindazonáltal az EUB azt is megállapította, hogy ez önmagában nem alapozza meg a bizalmas dokumentum egészéhez való korlátlan hozzáférést, főszabály szerint csak az érvelés előkészítését biztosító minimális adattartalom megismerését kell biztosítani.[97] Csak az eredményez elfogadhatatlan helyzetet, ha az egyik fél teljesen el van zárva vagy aránytalan nehézségek árán férhet hozzá olyan okiratokhoz, adatokhoz, tényekhez, amelyek az álláspontja kifejtéséhez szükségesek, és ezek a másik fél számára jelentősebb akadályok nélkül hozzáférhető. Ezek hiányában az információs egyensúlytalanság már sértheti a fegyverek egyenlőségét, mint azt az EJEB és a gyakorlatára hivatkozó Alkotmánybíróság is több ízben megerősítette.[98]

Ugyancsak fontos kitérni az eljárási határidők és a féli egyensúly eltolódásának kapcsolatára. Az új polgári perrendtartás egyik vezérlő elve volt az eljárások elhúzódásának megakadályozása, azonban az eljárásnak egyúttal biztosítania kell a felek számára a kellő „felkészülési időt" is érveik pontos és részletes kidolgozására. A törvényi határidők sokszor nem egyformán érintik a két felet, hiszen a gyengébb fél számára hosszabb időt is igénybe vehet az érvek előkészítése, míg a professzionális segítséggel dolgozó esetében ez kevésbé lesz releváns. A túlságosan hosszú határidők is jelentős hátrányt okozhatnak a gyengébb félnek, hiszen egy hosszabb eljárás terhét kell viselnie. Ezért sajátos határidő-megállapítási szabályok lesznek szükségesek a gyengébb fél védelme érdekében.[99][100]

A jogvédelem körében muszáj említést tenni az anyagi pervezetés intézményéről is. Az anyagi pervezetés célja a perkoncentráció és perhatékonyság elérése mellett, a felek előadásainak egyértelműsítése és a bírói megértés elősegítésével, ami a meglepetés-ítéletek elkerüléséhez vezet.[101] Az eljárás a felek számára

---

[96] EJEB, APEH Üldözötteinek Szövetsége and Others v. Hungary, no. 32367/96, 2000. október 5-i ítélet, 37–44. bekezdés

[97] EUB, T-58/01. sz. ügy Solvay SA v. Európai Bizottság [ECLI:EU:T:2009:520] 226. pont.

[98] EJEB, Yvon v. France, no. 44962/98, 2003. április 24-i ítélet, 37. bekezdés, illetve a magyar Alkotmánybíróság gyakorlatából pl. 166/2011. (XII. 20.) AB határozat; 11/2007. (III. 7.) AB határozat.

[99] VÁRADI Ágnes: A "fegyverek egyenlősége" és a polgári per: A gyengébb fél védelmének eljárásjogi eszközeiről alkotmányjogi, uniós és nemzetközi jogi nézőpontból 85. o.

[100] Bár nem hagyományos polgári perről volt szó, hasonló mérlegelési szempontok fedezhetők fel pl. a Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben alkalmazott konstrukcióban.

[101] ÉLESS Tamás: A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyág 14.o.

kiszámíthatóbb és átláthatóbb lesz, hiszen csak a jogilag releváns körülményekre koncentrálódik, nem válik parttalanná[102] és nem viszi félre a felek által perbe vitt anyagi jogi igények érvényesülését. Transzformációs funkciójának segítségével segít átvezetni a laikus felek nyilatkozatit az eljárás szakszerű világába, ahol továbbá segít a szóbeli és írásbeli nyilatkozatok tisztázásában. Mindezekkel a másik fél sérelme nélkül egyengetheti a gyengébb fél útját eljárásbeli jogainak gyakorlása során.

Ezeken a perbeli védelmi eszközökön kívül természetesen még más eljárási jogintézménnyel is óvja a fegyverek egyenlőségét az új polgári perrendtartás, e példálózó bemutatás inkább csak arra szolgált, hogy megmutassa akár az alperes, akár a felperes kerül gyengébb pozícióba, mindkettőjük számára képes a perjog megfelelő eszközt kínálni az egyensúly és a védelem biztosítására.

[102] Raphael, KOCH: Mitwirkungsverantwortung im Zivilprozess 102. o.

6. ÖSSZEGZÉS

A gyengébb fél védelme a célt szolgálja, hogy a felek jogi és jogon túli lehetőségeikben megnyilvánuló eltérések ne eredményezhessenek különbségeket a felek igényérvényesítési lehetőségeiben és hozzájáruljanak az eljárás tisztességességéhez. Az egyensúly megbomlását okozhatja információhiány, az anyagi viszonyok eltérése vagy a jogban való járatlanság. A védelmi jogosultság következhet közvetlenül az anyagi jogviszonyból, de lehet egyedi eset alapján megítélt is. Az egyensúly-eltolódás helyzeteinek kiegyenlítését szolgáló perjogi eszközök áttekintéséből világosan kitűnik, hogy önmagában egyetlen eszköz sem képes a gyengébb fél helyzetének javítására, csak együttesen, komplex alkalmazás mellett várható az arányok újbóli kiegyenlítődése.

A gyengébb fél védelmére hozott szabályok és perjogi eszközök vitathatatlanul lényegesek a tisztességes eljárás és az egyenlőség megőrzéséhez. Azonban nem szabad elfelejtenünk, hogy az új polgári perrendtartás a felek magánautonómiáján nyugvó, felelős pervitellel operáló rendszert kíván megvalósítani. Ebbe a rendszerbe a perjogi védelmi eszközök által megvalósítható túlzott hivatalbóliság, a felek felett gyámkodó bíróság képe nem illeszkedhet bele szervesen. Egyetlen a gyengébb fél védelmét célzó eszközt sem szabad túlzott mértékben alkalmazni, illetve a beavatkozás és kitanítás szintje sem érheti el azt a pontot, ahol az erőviszonyok megfordulnak és a gyengébb, védelmezett fél válik a rendelkezéseknek és a bíróság tevékenységének következményeként az erősebb féllé.

A bíróság és a bírók feladata és felelőssége, hogy az egyensúly-eltolódásból következő hátrányok megszüntetésére szolgáló védelmi eszközöket a polgári perrendtartás szellemiségével egységben kezeljék. Ez a mezsgye azonban igen keskeny, amelyen nehéz volt a jogalkotónak járni, de még nehezebb most az ítélkező bíróságnak lavíroznia, hiszen Madách György szavaival élve: „könnyű törvényt írni pamlagon. Könnyű ítélni a felületesnek, és mily nehéz ki a szívet kutatja, méltányolván minden redőzetét.” [103]

[103] MADÁCH Imre: Az ember tragédiája

Felhasznált irodalom

Könyvek, monográfiák, kommentárok

ASZÓDI László: *Költségek – Különleges perek***,** In Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata, Bp. Wolters Kluwer Kft. 2017.

Cappelletti, MAURO – Garth, Bryant: *Access to Justice and the Welfare State: An Introduction.* In Cappelletti, Mauro (ed.): Access to Justice and the Welfare State. Florence, European University Intstitute, 1981.

Cappelletti, MAURO: *Access to Justice. Comparative General Report, III. Zugang zum Recht,* RabelsZ40, 1976.

FARKAS József-KENGYEL Miklós: *Bizonyítás a polgári perben*. KJK-KERSZÖV, Budapest, 2005.

HARSÁGI Viktória: *A kollektív igényérvényesítés hazai szabályozásának jövőjéről*. In: NÉMETH János – VARGA István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, HVG-ORAC, Budapest (2014) Bp., HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. 2014.

JUHÁSZ Edit - CSERBA Lajos - KOVÁCS Anikó - KIRÁLY Lilla - NAGY Adrienn - POMEISL András - PRIBULA László, SIMON KÁROLY László - SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf- SZŐCS Tibor: *A perköltségre vonatkozó perrendbeli szabályozás megújítása*, In Németh János – Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, Bp., HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. 2014.

KÁPOSZNYÁK Alíz: *Bírósági hatáskör és illetékesség*, In Varga István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I. Bp., HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. 2018.

KENGYEL Miklós – HARSÁGI Viktória: *Európai polgári eljárásjog*. Osiris, Bp., 2009.

KENGYEL Miklós: *A bírói hatalom és a felek önrendelkezési joga a polgári perben*. Bp., 2003.

KENGYEL Miklós: *A polgári bíráskodás hétköznapjai*. KJK, Budapest, 1990.

KIRÁLY Lilla: *Gyorsabb, egyszerűbb, olcsóbb, hatékonyabb? Az új magyar polgári perrendtartás általános rész osztott perszerkezetének hatékonysági elemzése,* Akadémiai Kiadó, Budapest, 2019

KISS Gábor – SÁNDOR István: *A szerződések érvénytelensége*, HVG-Orac, Bp., 2008.

KOCH, Raphael: *Mitwirkungsverantwortung im Zivilprozess*, Tübingen, Mohr Siebeck, 2013.

KÖBLÖS Adél: *Eltérő rendelkezések a járásbíróság hatáskörébe tartozó perekben*, In Varga István: (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I. Bp., HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. 2018

MAGYARY Géza- NYIZSALOVSZKY Endre: Magyar polgári perjog, Franklin Társulat, Bp., 1939.

MAYR, Peter G. – CZERNICH, Dietmar: *Europäisches Zivilprozessrecht*. WUV Universitätsverlag, Wien, 2006.

NAGY Adrienn-WOPERA Zsuzsa: *Polgári eljárásjog I.,* Wolters Kluwer, Budapest, 2018

NÉMETH János-VARGA István (szerk.): *Egy új polgári perrendtartás alapjai.* Bp., HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. 2014.

SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf: *Költségkedvezmények,* In Varga István: (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja I. Bp., HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. 2018

UDVARY Sándor: *Egyéb általános szabályok*. In Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata, Bp. Wolters Kluwer Kft. 2017

VARGA István: (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabályok kommentárja,* Bp., HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. 2018.

VARGA István-ÉLESS Tamás (szerk.): *Szakértői Javaslat a polgári perrendtartás kodifikációjára*. Bp. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó Kft. 2016.

WOPERA Zsuzsa: *A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata*. Bp. Wolters Kluwer Kft. 2017.

ZSITVA Ágnes: *Perfelvételi szak*. In Wopera Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény magyarázata, Bp. Wolters Kluwer Kft. 2017.

Cikkek, tanulmányok

ÉLESS Tamás: *A tárgyalás szerkezete, perfelvétel, perhatékonyság*. Közjegyzők Közlönye 2017/5.

FODOR Ármin: *Az új polgári perrendtartás.* 3-4. Jogállam perrendtartási füzet, 14. évf. Budapest. 1–11. p.

HARSÁGI Viktória: *A modellválasztás dilemmái a kollektív igényérvényesítés hazai szabályozásánál*, Eljárásjogi Szemle, 2016/1 28-29.

KENGYEL Miklós: *A polgári per és az esélyegyenlőség. Egy empirikus vizsgálat keresztmetszete.* Társadalomkutatás, 1989/3.

KIRÁLY Lilla: *A szegényjogtól a jogi segítségnyújtásig* (doktori értekezés tézisei) In Kengyel Miklós (szerk.) Institutiones Juris, Doktoral Dissertations, Dialog Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2012.

KISS Zoltán: *A bírói pervezetés és a felek rendelkezései a polgári perben a Pp. 1995. évi módosítása után.* Magyar Jog, 1998/2.

LÉGRÁDI István: *Bizonyítási teher egyes bizonyítási szükséghelyzetekben* In: Varga István (szerk.) Codificatio Processualis Civilis- Studia in honorem Németh János II, Elte Eötvös Kiadó, Budapest 2013.

MICZÁN Péter: *A polgári perbeli szükséghelyzetek eseteiről, feltételeiről I.*, Eljárásjogi Szemle, 2018/1.

MOLNÁR Tamás: *Az új polgári perrendtartás alapelveinek értékelése, a perjogi kodifikáció hatása a polgári eljárás sajátos alapelveire* Közjegyzők Közlönye 2017/6.

NYILAS Anna-PRIBULA László: *A gyengébb fél védelme a polgári perrendtartásban*, In SZIKORA Veronika- ÁRVA Zsuzsanna (szerk.): Újratervezés-Fogyasztói szabályozási modellek, digitalizáció, adatvédelem, Főnix Média, Debrecen, 2019.

VÁRADI Ágnes: *A "fegyverek egyenlősége" és a polgári per: A gyengébb fél védelmének eljárásjogi eszközeiről alkotmányjogi, uniós és nemzetközi jogi nézőpontból,* Iustum Aequum Salutare XV. 2019. 1. ,71–87.

VÁRADI Ágnes: *A joghoz jutás esélyeinek bővítése a polgári perben: A rászorultság értelmezése a perköltség-kedvezmények rendszerében*. In: Fekete Balázs– Horváthy Balázs– Kreisz Brigitta (szerk.): A világ mi magunk vagyunk...: Liber Amicorum Imre Vörös. Budapest, HVG-Orac, 2014.

Jogszabályok, egyéb jogi dokumentumok

11/2007. (III. 7.) AB határozat.

166/2011. (XII. 20.) AB határozat

A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásának 2018. június 20-21-én megtartott ülésén elfogadott állásfoglalások

A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozásának 2018. november 19-21-én megtartott ülésén elfogadott állásfoglalások

A polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény

Debreceni Ítélőtábla Pf. 20.825/2018/4. számú ítélet

EBH2009. 1956.

EJEB, APEH Üldözötteinek Szövetsége and Others v. Hungary, no. 32367/96, 2000. október 5-i ítélet

EJEB, Feldbrugge v. the Netherlands no. 8562/79., 1986 május 29-i ítélet

EJEB, Steel and Morris v. the United Kingdom, no. 68416/01, 2005. február 15-i ítélet 62. bekezdés

EJEB, Yvon v. France, no. 44962/98, 2003. április 24-i ítélet

EUB, C-205/15. sz ügy

EuB, C-297/14. sz. ügy Rüdiger Hobohm v. Benedikt Kampik Ltd & Co. KG és társai [ECLI:EU:C:2015:844]

EUB, T-58/01. sz. ügy Solvay SA v. Európai Bizottság

Európai Parlament és a Tanács 1215/2012/EU rendelete a polgári és kereskedelmi ügyekben a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról (átdolgozás)

Polgári perrendtartás Kormány 2015. január 14. napján megtartott ülésén elfogadott Koncepciója

T/11900. törvényjavaslat a polgári perrendtartásról

FRANK MÁTÉ

MULASZTÁSI ÍTÉLETTŐL A BÍRÓSÁGI MEGHAGYÁSIG, AVAGY AZ ALPERES PERBELI POZÍCIÓJA AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁS TÜKRÉBEN

1. BEVEZETÉS

„Nihil aliud est actio, quam ius quod sibi debeatur iudicio persequendi" (D. 44, 7, 51).[1] A nevesített digestabeli hely alapján a kereset tulajdonképpen nem más, mint jog arra, hogy perrel érvényesítsük azt, ami bennünket megillet.[2] A római jogban kimunkált terminus technikus jól ragadja meg a kereset lényegi elemét és még ma is alkalmazható kiindulópontként szolgálhat a kereset fogalmi meghatározásának szempontjából. A keresetet meg kell különbözteti a keresetjogtól, azaz a jogvédelemmel kapcsolatos valamennyi jogosultság és kötelezettség összességétől. Ebben a viszonyban, maga a kereset lényegében csak az eszköz, amellyel a kívánt igényérvényesítés a bíróság előtt kieszközölhető. Ezzel az eszközzel fő szabály szerint a felperes jogosult élni, hiszen ő az, aki Magyary klasszikus megfogalmazása szerint a pert kéri, úgy rendelkezik, hogy per legyen.[3] A per megindításának joga elsősorban, tehát a vitában érdekelt fél kezében van, e felperesi pozíció azonban mégsem tekinthető minden esetben önkéntesnek és kizárólagosnak, hiszen a 2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról (továbbiakban: Pp.)[4], valamint egyéb jogszabályok lehetővé teszik az anyagi jogi jogosult helyett, más szervezetek (például: ügyész, gyámhivatal, jegyző) számára is a keresetindítást, előidézvén azt, hogy ezekben az esetekben a keresetindítási jog, és maga az anyagi jogosultság elválik egymástól.

Amíg a felperest főszabály szerint megillető perviteli jog egy önként vállalt szerep, - a felperesen múlik, hogy kíván-e élni e jogával, az igényérvényesítés perindítás által kínált lehetőségével -, addig az alperesi pozíció egy sokkal inkább kényszerített helyzet. Összhangban Alaptörvényünk XXVIII. cikkének (1) bekezdésével és az 1993. évi XXXI törvénnyel kihirdetett, Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt

[1] http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/d-48.htm#19 (Iuris Enucleati Ex Omni Vetere Iure Collecti, Digestorum seu Pandectorum) (letöltve: 2019.08.05.)

[2] FÖLDI András – HAMZA Gábor: A római jog története és institúciói, 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 155. o.

[3] MAGYARY Géza – NIZSALOVSZKY Endre: Magyar Polgári perjog, 1939, Franklin Társulat Kiadása, Budapest, 163. o.

[4] lásd: Pp. 59. § ügyész fellépési joga, gyámhatóság törvény szakasz, jegyző törvény szakasz

Egyezmény 6. cikkében foglaltakkal: 'Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el.' Az idézett, alapjogot meghatározó alaptörvényi rendelkezés az állam jogrendje által az egyes jogalanyok számára biztosított jogok megsértéséből eredő igények tényleges érvényesítését célozza, ennek lehetőségét teremti meg. Mindezzel a jogalanyok számára egy olyan jogvédelmi igényt keletkeztet, amelynek gyakorlása csak az állam erre hivatott szervezetrendszerében, az erre feljogosított szervek útján történhet meg. Az anyagi jogok jogosultjait a jogsértés időpontjától kezdődően megillető jogvédelmi igény az anyagi jogviszony kötelezettjeivel szemben érvényesíthető. Amennyiben a jogosult peren kívüli igényérvényesítése (egyeztetés, mediáció) a kötelezetti önkéntes teljesítés hiányában nem vezet eredményre, akkor a jogosult erre irányuló akaratkijelentésével nyílik meg az út az állami igazságszolgáltatás, a jogok és kötelezettségek érdemi határozattal való elbírálása előtt.[5]

A jogvédelmi igény érvényesítésnek a célja, annak megállapítása, hogy fennáll-e a sérelem, valamint e sérelmes helyzet orvoslása, azaz a jog megsértéséből eredő anyagi jogi igény kikényszerítése. A felperes kizárólagos döntése, hogy él-e jogával, bírói útra tereli- e jogvitás helyzetét az igényérvényesítés peres úton történő érvényesítése érdekében. Alkotmányos önrendelkezési jogával élve a sérelmet szenvedett fél döntésén múlik, hogy az őt ért sérelemből fakadó lehetséges igények közül, mely/melyek, azok, amelynek teljesítése a leginkább az érdekében áll, amelyet/amelyeket követelésének tárgyául megjelöl. Az új eljárási kódex 2. § (1) bekezdésében lefektetett rendelkezési elv értelmében a felekre van bízva, hogy mely jogaikat és milyen mértékben kívánják bírói úton érvényesíteni. Ez az elv az eljárás egészén végigvonul, meghatározza azt, a perbe vitt jogok feletti rendelkezési jog a feleket illeti meg. Ez az elv magában hordozza a (2) bekezdésben megjelenő kérelemhez kötöttség kötelezettségét is. A '*praetor ius facere non potest*' római jogi maximája hatályos eljárási kódexünk tekintetében – elsősorban a kérelemhez kötöttség és a túlterjeszkedés tilalma vonatkozásában -, is értelmezést nyer, hiszen a bíróság a felek által előterjesztett kérelmekhez és jognyilatkozatokhoz kötve van, azokon 'önkényesen' nem terjeszkedhet túl.

A felperes döntésén múlik tehát, hogy jogvitáját peres útra tereli-e, éle-e anyagi joga vonatkozásában a bírói igényérvényesítés lehetőségével. Hozzá képest az alperes pozíciója ex lege bekövetkezik, ugyanis részéről semmiféle közreműködésre vagy nyilatkozatra sincs szükség, ahhoz, hogy e perbeli pozícióba

[5] ÉBNER Vilmos in: VARGA István (szerk.): A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabálok kommentárja I/III., 2018, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 606. o.

kerüljön.[6] E megközelítés alapján hatályos jogunk nem ismeri a római jogi *litis contestatio*[7], azaz perbe bocsátkozás, per alapítás intézményét. A tartalmi és alaki perelőfeltételeknek megfelelő keresetlevél szabályszerű kézbesítésével alperessé válik a fél, aki ellen a felperes a pert megindította. Az alperesi pozíció vonatkozásában nem egy előre választott, opcionális perbeli pozícióról beszélünk, ezért a felek egyenjogúságának elve érdekében szükségszerű, hogy a perjogi szabályok a lépéskényszerben lévő alperest, mint gyengébb felet 'esélyegyenlőségi' szempontból a felperessel egy szintre hozzák. A kérelem közlésének célja, hogy a jogsértőként, valamint az anyagi jogszabály kötelezettjeként megjelölt alperes az anyagi jogi igénnyel szemben védekezhessen. E védekezés szempontjából két opciós választút előtt áll az alperes. Egyrészt, alaki védekezés formájában, valamely pergátló kifogásra hivatkozva kérheti az eljárás megszüntetését, vagy előadhat érdemi védekezést, melynek keretében a keresetre érdemben reagál, tehát perbe bocsátkozik, vitatva vagy éppen elismerve a kereseti kérelmet. Az alperes önrendelkezési jogával élve, dönthet úgy is, hogy nem reagál a felperesi követelésre. Ebben az esetben, ha az írásbeli ellenkérelem előterjesztésére nyitva álló 45 napos határidőn belül az alperes nem terjeszt előérdemi védekezést vagy nem él a felperessel szembeni követelésének a beszámításával, akkor a bíróság köteles az alperest, tárgyalás tartása nélkül a kereseti kérelem szerint, bírósági meghagyással kötelezni.

Tanulmányomban részleteiben megvizsgálom a bírósági meghagyás új Pp.-vel bevezetett megreformált szabályait, valamint górcső alá veszem a bírósági meghagyás, mint jogintézmény magyar jogrendszerbeli előképeit, a jogintézmény 1972. évi 26. tvr. (továbbiakban: III. Ppn.) általi bevezetését hazai eljárásjogunkba. Megvizsgálom az 1952. évi III. törvénybe (továbbiakban: 1952. évi Pp.) bevezetett jogintézmény joggyakorlatát, valamint a jogösszehasonlító elemzés módszerét követve egybevetem a korábbi és jelenleg hatályos eljárásjogi kódex ez irányú változásait, reformjait. Célom, egészen a jogtörténeti gyökerektől kiindulva a bírósági meghagyás jogintézményének (a terjedelmi korlátok adta kereteken belüli) komplex kiértékelése, elemzése, továbbá annak megállapítása, hogy a módosított szabályozás (Pp. 181-182. §), valóban megfelel-e az új eljárási kódex megalkotásának indokául szolgáló feltételeknek, - azaz a perhatékonyság, perkoncentráció növelésének, a bíróságok tehermentesítésének, valamint a jogkereső állampolgárok helyzetének megkönnyítéséhez -, anélkül, hogy az immáron már hivatalból is kibocsátható meghagyás a felek perbeli esélyegyenlőségi mérlegét túlzottan a felperes javára mozdítaná el.

[6] KENGYEL Miklós: *Magyar Polgári Eljárásjog*, 2006, Osiris Kiadó, Budapest, 131. o.

[7] A per együttes tanúsítása, a peres eljárás tulajdonképpeni kezdete. in: BENEDEK Ferenc – PÓKECZ KOVÁCS Attila: *Római Magánjog*, 2015, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 97. o.

2. A FEGYVEREK EGYENLŐSÉGÉNEK POLGÁRI PERJOGI ESZKÖZEI AZ ÚJ PP-BEN

2.1. Az új eljárási kódex alapelvi harmonizációja

Az új Pp. I. fejezete rögzíti a polgári perjog alapelveit, ugyanakkor ez a felsorolás nem taxatív, hiszen az e fejezetben szerepeltetett alapelveken kívül, számost további és fontos alapelv is érvényesül az eljárás vonatkozásában. Ezek az elvek fellelhetők elszórtan a Pp. egyes fejezeteiben, vagy az Alaptörvény, valamint egyéb törvények tartalmazzák őket, így fejtvén ki hatásukat a polgári perre. Funkciójuk szempontjából az alapelvek többirányú szerepet töltenek be. Nagy jelentőséggel bírnak mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás szempontjából. Alapvetően olyan általános elvi tételeket értünk alattuk, amelyek generálisan határozzák meg az eljárás rendjét, kijelölik annak célját, e cél megvalósításának eszközeit, módszereit, az eljárás alanyainak mozgásterét, továbbá orientálják, segítik a jogalkalmazót, hiszen egy esetleges szabályozási hiátus esetén hézagkitöltő szerepet is képesek betölteni, így a jogértelmezést elősegítő jogegységesítési funkcióval is rendelkeznek.[8] A szakirodalom a polgári per alapvető elveinek osztályozása során nem jutott lényegi nyugvópontra.[9] Egységes és komplex, a teljesség igényével rendelkező kategorizálásuk az új eljárási kódexünk vonatkozásában sem említhető. Az alapvető, polgári perben hathatólagosan hatást kifejtő elvek csoportosítása funkciójukban ragadható meg leginkább. Németh e funkciók alapján az igazságszolgáltatás működésének alapelvei és a polgári eljárás sajátos alapelvei között differenciál.[10] Az előbbi kategóriába tartozó elvek nem csak specifikusan a polgári perben, hanem az igazságszolgáltatás valamennyi ágában is érvényesülnek, kifejtik hatásaikat. A teljesség igénye nélkül ilyen, a polgári perben is fontos szerepet betöltő elvek: a bírósághoz fordulás joga, a törvény előtti egyenlőség, a tisztességes eljárás, a jogorvoslathoz való jog, valamint a védelemhez/képviselethez való jog elve.[11] Az igazságszolgáltatás generális elveihez képest a polgári perjog sajátos alapelvei kifejezetten a polgári per során érvényesülnek. Ezek közül a per teljes életciklusa alatt érvényesülő, így az eljárás legfontosabb rendező elveinek tekinthető alapelvek (a rendelkezési elv, perkoncentráció, a felek eljárástámogatási és igazmondási kötelezettsége, a

[8] NAGY Adrienn—WOPERA Zsuzsa: *Polgári eljárásjog I*., 2017, Wolters Kluwer Kft., Budapest, 33. o.

[9] SZÉKELY János: *Perintézmények metamorfózisa – A magyarországi és román polgári perjog intézményeinek fejlődési sajátosságai a XX. század negyedik évtizedétől napjainkig*, 2017, PhD értekezés, Debrecen, Debreceni Egyetem ÁJK, 132. o.

[10] NÉMETH János: Alapvető elvek in: NÉMETH János – KISS Daisy (szerk.) *A polgári perrendtartás magyarázata – 3. kiadás, 1. kötet.,*2010, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 59-61. o.

[11] KISS Daisy: A polgári per titkai, 2006, HVG ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest, 82. o.

jóhiszeműség elve, valamint a bíróság közrehatási tevékenysége) a kódex alapvetések című fejezetében nyertek szabályozást (Pp. 2-6. §). Az alapelvi fejezet azonban korántsem teljes ugyanis az egyes eljárási fázisokhoz kapcsolódó elvek (például a bizonyítás vonatkozásában említhető tényállás szabad megállapításának elve) a kódex egyéb fejezetében került elhelyezésre (Pp. XVII. fejezet, 263. §). Az új Pp. alapelvi fejezete tehát nem teljes, de minderre nem is törekszik a törvény, hiszen amíg a polgári perre ható sajátos alapelvek még 'csak-csak' megjelennek az alapvetések fejezetben vagy elvétve a kódex későbbi fejezeteiben, addig például az igazságszolgáltatásra vonatkozó általános érvényű elvi tételek rögzítésre sem kerültek a perrendtartás szabályai között. Az új Pp. azon logika mentén halad, hogy ezek az alapelvek eleve rögzítést nyertek már nemzetközi jogi dokumentumokban, az Alaptörvényben, a 2011. évi CLXI. a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló (továbbiakban: Bszi.) vagy a 2011. évi CLXII. a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló (továbbiakban: Bjt.) törvényekben, így azok újbóli megismétlése a polgári perrendtartásban szükségtelen.[12]

Napjaink modern perjogait vizsgálva arra a megállapításra juthatunk, hogy e rendszerek alapjait lényegében két egymásra kölcsönösen ható alapelv érvényesülése határozza meg.[13] A rendelkezési és tárgyalási vagy peranyagszolgáltatási elv kölcsönhatása a polgári per kezdetétől fogva, egészen annak lezárásáig nyomon követhető, megfigyelhető. A rendelkezési jog vonatkozásában az alkotmányos önrendelkezési jog és a magánjogi autonómia perbelei megnyilvánulásáról beszélhetünk, míg a tárgyalási elv tulajdonképpen a már megindult, folyamatban lévő eljárás során a felek és a bíróság között rendezi a feladat és felelősségmegosztást.[14] A rendelkezési elv, tehát elsősorban a felek perbeli szabadságának kifejeződése, a peranyagszolgáltatás pedig a felek perbeli felelősségének a megjelenése.

Az alapelvek fontossága és szerepe vitathatatlan, külön alapelvi fejezetben való tételes megjelenítésük tekintetében az egyes európai eljárási kódexek gyakorlata azonban elég változatos. Eljárásjogi kódexünk Koncepció Tervezete[15], valamint a Szakértői Javaslat által figyelembe vett nagymúltú európai perrendek között is nevesíthetők olyanok, amely nélkülözik a külön alapelvi fejezet létét. Ilyen például az 1877-ben elfogadott német polgári perrendtartás a dZDP, vagy az 1985-ös

[12] NAGY—WOPERA, i.m. 36. o.

[13] VARGA (szerk.) i.m. 18. o.

[14] U.o. 19. o.

[15] NÉMETH János-VARGA István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, 2014, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest.

öZPO, azaz az osztrák polgári perrendtartás.[16] Nem kell azonban ennyire messzire mennünk a nemzetközi példák szempontjából, hiszen elegendő csupán a hazai jogtörténet terén időben 1911-ig visszanyúlnunk. Az 1911. évi I. a polgári perrendtartásról szóló törvénycikk (a továbbiakban: Plósz-féle Pp.) sem tartalmazott alapelvi fejezetet. Ezzel szemben az 1952-es Pp. első fejezete elvi éllel jelenítette meg a perjog legfontosabbnak tartott rendező elveit.[17] Hatályos polgári perrendtartásunk megalkotása során az alapelvek terén felmerülő jogalkotói dilemma, arra irányult, hogy milyen mértékben kövesse a törvény a magyar perjogi hagyományokat, és miben változtasson, tovább fejlesztve és a kor elvárásihoz igazítva azokat. Ahogyan erről az új eljárásjogi kódex is rendelkezik preambulumában a megalkotása során kiemelt cél volt, hogy a törvény szabályozási rendszere tekintetében támaszkodjon egyrészt a magyar perjogi hagyományokra, másrészt az európai jogfejlődés vívmányit is alapul vegye, építkezzen azokra. A Pp. koncepciójában megjelölt cél érdekében a kódex számos helyen visszakanyarodik a Plósz-féle Pp. szabályaihoz. Alapelvi vonatkozásban azonban az új Pp. eltér az 1911. évi kódex hagyományaitól. Már a törvénymű Szakértői Javaslata[18] is tartalmazott alapelvi fejezetet. Hatályos eljárási törvényünk 'Alapvetések' rész alatt megnevezi és kibontja a kódexre leginkább jellemző és annak működését leginkább meghatározó elveket. E szempontból a Pp. azt a kodifikációs módszert követi, ami a 2011. január 1-én hatályba lépett svájci szövetségi perrendtartást (schZPO) is jellemzett, azaz önálló alapelvi fejezet keretében csak a törvénykönyv egészére vonatkozó alapelvek jelennek meg a lehető legtömörebb megfogalmazásban.[19] A Pp. tehát tudatosan csökkenti a megjelenített alapelvek számát, azokat a lehető legtömörebben, tételszerűen fogalmazza meg, biztosítva mindezzel az alapelvek lehető legmagasabb absztrakciós szintjét. A törvényben e módon megjelenített alapelvek felsorolása nem taxáció. Számos olyan általános érvényű elvi tétel is kifejti hatását az új perrendi kódexben, amelyek csak elvétve, adott szerkezeti egységben, egyes eljárási fázisokhoz kapcsolódóan, az adott perbeli cselekmény vonatkozásában jelennek meg, vagy éppen megjelenítésre sem kerülnek a fentiekben kifejtett indokokból kifolyólag. Ezen elvek között említhető a peres felek egyenjogúságának komplex eljárásjogi alapelve.

[16] NAGY—WOPERA i.m. 35. o.

[17] POPOVICS Béla (szerk): A polgári perrendtartás, 1958, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 19-23. o.

[18] VARGA István—ÉLESS Tamás (szerk.): Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára, 2016, Magyar Közlönykiadó, HVG-ORAC, Budapest.

[19] NAGY—WOPERA i.m. 36. o.

2.2. A felek egyenjogúságának polgári eljárásjogbeli követelménye

Amennyiben a peres felek egyenjogúságának az elvét jogszociológiai oldalról közelítjük és lényegi elemét ebben az értelmezésben adjuk meg, akkor e fogalom alatt tulajdonképpen a felek esélyegyenlőségét értjük.[20] Ahhoz, hogy a polgári igazságszolgáltatás társadalmi hasznossága és hatékonysága gyakorlatilag is megvalósulhasson, biztosítani kell a felek számára a fegyverek egyenlőségét, azaz mindazt, hogy a felek anyagi szempontból vagy képességeik terén fennálló különbözőségek ellenére is garantálva legyen az, hogy az eljárás kimenetele kizárólag a szemben álló vélemények értékén múljon. Modern jogirodalmunk a peres felek egyenjogúságát, esélyegyenlőségét alapvető, magától értetődő tényként kezeli, így külön, specifikusan történő hangsúlyozására ez okból kifolyólag viszonylag ritkán kerül sor. A tárgyalt alaptétel képében nem egy speciális eljárásjogbeli garanciáról van szó, hanem a jogforrási hierarchia legmagasabb szintjéről, az alkotmányból, vagy az emberi jogokra vonatkozó nemzetközi egyezményekből, deklarációkból vezethető le. Az Alaptörvény XV. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy 'a törvény előtt mindenki egyenlő'. Az általános jogegyenlőségi szabályt az Alkotmánybíróság indokolásában a mindenkit egyformán megillető egyelő méltóságra vezeti vissza.[21] Az AB értelmezése alapján a jogegyenlőség klauzulája azt az alkotmányos parancsot fogalmazza meg a közhatalmat gyakorlók felé, hogy valamennyi személyt egyenlő méltóságúként kezeljenek, azaz egyéni szempontjaikat egyenlő mércével és méltányossággal vegyék figyelembe.[22] A peres felek egyenjogúságának elve, tehát alkotmányos szinten meghatározott, az a nevesített alaptörvényi rendelkezéséből vezethető le lényegében. Komplex alapelv lévén két fontos, - a polgári perben kifejezetten érvényesülő -, vetülete van: a kétoldalú meghallgatás, azaz kontradiktórium elve, valamint a bíróság kitanítási, közrehatási cselekménye.

2.2.1. A kétoldalú meghallgatás elve/követelménye

A kétoldalú meghallgatás elve, mint a peres felek egyenjogúságának egyfajta részjogosítványa tulajdonképpen a polgári per kontradiktórius jellegével van összefüggésben. E jellegadó ismérv értelmében a bíróság nem döntheti el a jogvitát anélkül, hogy a feleket valamilyen formában meg ne hallgatta volna. Abból kiindulva, hogy a felek általánosságban nincsenek kötelezve a személyes megjelenésre, ez az elv már akkor is teljesül, ha a bíróság a lehetőséget megadja

[20] KENGYEL i.m. 70. o.

[21] 8/2015 IV.17 AB határozat indokolás [41]

[22] 3206/2014. (VII. 21.) AB határozat indokolás [23]

a feleknek arra, hogy jogi vagy ténybeli álláspontjukat előterjesszék.[23] E tekintetben már a félre van bízva, hogy kíván-e élni ezzel a jogával. Amennyiben a személyes megjelenésre idézett fél a tárgyaláson nem jelenik meg, vagy ha nem nyilatkozik a bíróság felhívására, akkor e cselekményével/mulasztásával saját magát hozza hátrányosabb helyzetbe. A polgári perrendtartás szabályozza, hogy a perben a felek és más perbeli résztvevők hogyan és mikor tudják az egyes eljárási cselekményeket határidőben teljesíteni. Abban az esetben, ha akár a fél, akár az eljárás egyéb résztvevője az eljárási cselekményt határidőre nem végzi el, mulasztást követ el.[24] A mulasztás elsődleges jogkövetkezménye, hogy az elmulasztott eljárási cselekményt a mulasztó fél többé nem teheti meg hatályosan (Pp. 149. §). A kontradiktórium elve a mulasztás szabályai körében is érvényesül. A mulasztó fél mulasztásának kimentése érdekében igazolási kérelmet terjeszthet elő (Pp. 150. §), továbbá az igazolási kérelem elbírálása előtt is lehetősége van a bíróságnak a felek meghallgatására (Pp. 153. § (3).

2.2.2. A kitanítási kötelezettség, avagy a bíróság közrehatási tevékenysége

A peres felek esélyegyenlőségének előmozdítására hivatott általános kitanítási kötelezettség az 1952. évi Pp.-vel megszüntetett ügyvédkényszerrel egy időben, arra reagálván került bevezetésre az eljárási kódexbe. A bíróság kitanítási kötelezettsége kiterjedt az anyagi, valamint eljárásjogi kérdésekre egyaránt, e túlzott officialitás azonban esetenként a felek egyenjogúságát is sérthette.[25] A jogvita eldöntése mellett a felek ügyvédjének szerepét is magára vállaló proaktív bíróság túlzó aktivizmusával kibillenthette a felek esélyegyenlőségi mérlegét annak megkívánt egyensúlyából. Mindezt korrigálván a polgári perrendtartás módosításáról szóló 1997. évi LXXII. törvény (továbbiakban: VI. Ppn.) megszüntette a bíróság általános kitanítási kötelezettségét és azt csupán a perbeli jogok és kötelezettségek tekintetében tartotta fent. Így például a bíróságnak továbbra is kötelezettsége maradt, hogy a képviselő nélkül eljáró felet oktassa ki arról, - hogy amennyiben annak jogszabályi feltételei fennállnak -, bírósági meghagyás kibocsátását kérheti.[26] A polgári perrendtartás módosításáról szóló 2001. évi CV. törvény (továbbiakban: VIII. Ppn.) tovább szűkítette a bíróság kötelezettségeit a kitanítás terén. A VIII. Ppn. változtatásai következtében a bíróság már csak a

[23] KENGYEL i.m. 70. o.

[24] LÁZÁR-KOCSIS Edina in: Varga (szerk.) i.m. 568. o.

[25] PÁKOZDI Zita: Új intézmények a Pp. koncepciójában - az anyagi pervezetés jogösszehasonlító megközelítésben, In: Acta Universitatis Szegediensis : forum : acta juridica et politica, 2014, 2. szám, 145-153. o., 148. o.

[26] KENGYEL i.m. 78. o.

bírósághoz fordulás jogának biztosítása érdekében volt köteles a jogi képviselő nélkül eljáró felet, eljárási jogairól és kötelezettségeiről a szükséges mértékben tájékoztatni (1952. évi Pp. 7. § (1)-(2) bekezdés).

Hatályos eljárási törvényünkben a kitanítási kötelezettség két féle képpen jelenik meg. Egyrészt alapelvként szabályozásra került, mint a bíróság közrehatási tevékenysége (Pp. 6. §), amely alapján a bíróság a perkoncentráció érvényesülése érdekében, a törvény adta lehetőségeivel és eszközeivel hozzájárul ahhoz, hogy a peres felek eljárási kötelezettségeiket teljesíthessék. Másrészt konkretizálódik a kitanítási kötelezettség a törvény 111. §-ában mint a bíróság részéről teljesítendő tájékoztatási kötelezettség. A közrehatási tevékenység alapelvével kijelölt keretek között a bíróság köteles tájékoztatni a jogi képviselő nélkül eljáró felet eljárási jogairól és kötelzettségeiről, azok hatékony érvényesülése érdekében.

2.2.3. A fegyveregyenlőség elve

Az 1952. évi III. kódexünk 3. § (6) bekezdésében a bíróság feladatai között rendelkezett a fegyveregyenlőség elvéről. A nevesített szakasz a bíróság kötelezettségévé tette, hogy megismertesse a féllel, a másik fél által a bíróságnak tárgyaláson kívül benyújtott kérelmet, bizonyítási indítványt, továbbá azt is lehetővé kell tennie a bíróságnak a fél számára, hogy e kérelmekre, bizonyítási indítványokra a fél a törvényben előírt határidőn belül nyilatkozhasson.[27] Jelen esetben szintén a felek bíróság előtti esélyegyenlőségének előmozdítására irányuló alapelvről beszélhetünk, amely egyenesen az alaptörvényben megjelenő, törvény és bíróság előtti egyenlőség, alkotmányos elvéből vezethető le (Alaptörvény XV. cikk (1) bekezdés). Az Alkotmánybíróság ezen elvet a tisztességes eljárás elvével összefüggésben többször elemezte.[28] Még az Alkotmány 57. § (1) bekezdéséből kiinduló és abból levezetett értelmezésében az Alkotmánybíróság a tisztességes eljárás vonatkozásában kifejtette, hogy az eljárásban szereplő adatok és dokumentumok teljes megismerése, és megfelelő biztosítékok közötti birtoklása a mindenképpen biztosítandó jogok közé sorolható.[29] Az Alkotmánybíróság legutóbbi joggyakorlata a fegyveregyenlőség elvét, már magából a tisztességes eljárás complex elvéből eredezteti és annak egy fajsúlyos részjogosítványának tekinti. A 8/2015. (IV. 17.) AB határozat értelmében a tisztességes eljáráshoz való jog részjogosítványai között megjelenik: a bírósághoz fordulás joga, a tárgyalás nyilvánossága, annak tisztességessége, a törvény által létrehozott, független, pártatlan bíróság léte, valamint az ésszerű időn belüli

[27] WOPERA Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartáshoz, 2016, Wolters Kluwer, Budapest, 54. o.

[28] például: 6/1998. (III. 11.) AB határozat, 8/2015. (IV. 17.) AB határozat

[29] 6/1998. (III. 11.) AB határozat

elbírálás követelménye. De facto nincs rögzítve ugyan, de az Alkotmánybíróság értelmezése szerint a tisztességes eljárás kívánalma magában foglalja azt is, hogy biztosítva legyen a felek számára az eljárásban a fegyverek egyenlősége.[30]

A fegyveregyenlőségi elv érvényesülésének különös jelentősége van az alperes szempontjából. A 'pergazda' felpereshez képest az alperesi pozíció nem önként vállalt szerep, pozíciójának általános kiértékelése szempontjából egy folyamatos lépéskényszer figyelhető, hiszen amennyiben nem lép 'értékelhető módon' a felperes által előterjesztettekre, akkor e passzivitása nem marad szankcionálatlanul, mert a perkoncentráció és perhatékonyság jegyében a bíróság mind két felet arra igyekszik rászorítani, hogy az eljárás minél hamarabb befejeződhessen. A kereseti kérelemre nem vagy nem időben reagáló alperes ezen passzivitása valamilyen formában vagy bírósági meghagyás (Pp. 181. §) vagy pénzbírság (Pp. 166. §, valamint különös tekintettel a 183. § (5) bekezdésére (lásd később: 4.2. alfejezet) keretében, de 'szankcionálásra' kerül, így különösen fontos, hogy a per kényszerű résztvevőjének számító alperes eljárási jogait és kötelezettségeit a megfelelő módon és időben tudja gyakorolni, e tekintetben kellően tájékozott legyen. Az ezen célt elősegítő fegyveregyenlőség elve, nem került bele hatályos eljárási törvényünk alapelvi fejezetébe, annak szabályozására a bíróság általános intézkedési kötelezettségei között került sor.[31] A felek perbeli egyenlőségének előmozdítása érdekében a bíróság köteles lehetővé tenni, hogy a felek, minden az eljárás során előterjesztett kérelmet, a bírósághoz benyújtott okiratot, bizonyítékot megismerhessenek és azokra nyilatkozhassanak (Pp. 110. §). Alperesi szemszögből ezen elvhez kapcsolódóan számos egyéb szabály, eljárási garancia igyekszik elősegíteni, előmozdítani az alperes hatékony joggyakorlásának lehetőségét. E körben említhetők például hatályos perrendtartásunk 162. § és 179. §-ai is. Előbbi vonatkozásában valamennyi fél számára egyenlő mértékben biztosított az iratok megismerése, az azokról való másolat, kivonat készítésének a lehetősége, utóbbi esetében pedig, a bíróság a perfelvételre alkalmas keresetlevél közlésével egyidejűleg, felhívja az alperest, hogy a kézbesítéstől számított 45 napos határidőn belül terjessze elő írásbeli ellenkérelmét.

Az előzőkben nevesített alapelvek közül az egyenjogúság, a kétoldalú meghallgatás, valamint a fegyverek egyenlőségének elve az új Pp. alapelvei között konkrétan ugyan nem nevesített, de valójában az egész törvényt átható elvi tételek. Ezen elvek megfelelő érvényesülése és maximális kiteljesedése azonban kérdésessé válhatott azokban az esetekben, amikor az alperes eljárási cselekményt mulasztott és a kereseti kérelem alapján marasztalta a bíróság

[30] 8/2015. (IV. 17.) AB határozat

[31] WOPERA Zsuzsa (szerk.): A polgári perrendtartás 1952-2016, 2017, Wolters Kluver, Budapest, 14. o.

mulasztási ítélet keretében, vagy abban az esetben amikor hatályos kódexünk vonatkozásában az alperes elmulasztja a kereseti kérelemre való érdemi reagálását és a bíróság, bírósági meghagyás formájában marasztalja, szintén a kereseti kérelemben foglaltaknak megfelelően. A következőkben vizsgálat alá veszem az alperesi mulasztás perbeli következményeit, az ezekhez kapcsolódó eljárási garanciákat, valamint e szabályok kialakulását és gyakorlatban való érvényesülését a jogtörténeti előképektől kezdődően, egészen napjaink, hatályos eljárási szabályaiig. A nevesített fejlődéstörténeti időegyenes mentén kívánom szemléltetni a bírósági meghagyás hazai jogintézményét, valamint értékelni az alperes perbeli pozícióját abból a szempontból, hogy milyen konkrét eljárásjogi garanciák biztosították, illetve biztosítják napjainkban a mulasztó alperes, mint kényszerű perbelei szereplő érdekeinek a védelmét a fegyverek egyenlőségének polgári perbeli érvényesülési követelményének érdekében.

3. A BÍRÓSÁGI MEGHAGYÁS JOGTÖRTÉNETI ELŐKÉPEI A MAGYAR MAGÁNJOGBAN

3.1. A meghagyás polgári perbeli kialakulása

A bírósági meghagyást, annak tiszta formájában a már nevesített III. Ppn. vezette be hazánk jogrendszerébe, ugyanakkor a jogintézmény formájában, nem egy teljesen új intézmény került bevezetésre eljárási kódexünkbe. A jogintézmény változatos, fő jellegzetességeiben hasonló vonásokat mutató jogtörténeti előképei fel-fel bukkantak a magyar perjogi hagyományokban. Az egyik ilyen első előmotívumok között említhető a 1563. évi LXXX. törvénycikkben megjelölt un. bírói parancs, azaz *mandata juridiciaria*.[32] A bírói parancs/meghagyás a felek egyoldalú kérelme alapján kiadott parancs volt. Azonban a csak az egyik fél egyoldalú kérelmére és előadására alapított meghagyás számos esetben törvénytelenségeket, igazságtalanságokat eredményezett. Abban az esetben viszont, amikor a törvényesség kérdésében kétség merült fel, csak kontradiktórius eljárás keretében lehetett döntést hozni.[33]

Motívumaiban hasonlóságokat mutat, ezért a bírósági meghagyás előképei között kell megemlékezni a magyar jogtörténet fizetési meghagyással kapcsolatos szabályiról. Hazánk jogrendszerébe a fizetési meghagyás intézményét az 1893. évi XIX. a fizetési meghagyásokról szóló törvénycikk vezette be. A törvénycikkben szabályozott fizetési meghagyás azoknak a meghatározott értékű követeléseknek

[32] HARSÁGI Viktória: A magyar fizetési meghagyásos eljárás fejlődéstörténetének áttekintése 1893-tól napjainkig, Iustum Aequum Salutare, VIII. 2012/3-4., 224. o.

[33] VINKLER János: A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás. A mohácsi vésztől 1848-ig, II. kötet,1927, Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs, 713. o.

(1893. évi XIX. tc. 1. §) a 'kikényszerítésére' irányult, amelyek tekintetében nem volt a felek között érdemi vita, és a követelés adóssal szembeni fennállása hitelezői oldalról egy egyszerű okirattal is bizonyítható volt. Ezekben az esetekben célszerűtlen lett volna szóbeli tárgyalást tartan, kiváltképpen abban az esetben, amikor feltehető volt, hogy az adós egyébként is elismerné tartozását.[34] E szabályokkal a jogrend lényegében egy olyan eljárást biztosított, amelyben a hitelező gyorsan és a lehető legkevesebb költséggel *res iudicatá*hoz juthatott. A törvénycikk elsődleges céljai között, tehát a nem vitás követelések érvényesítésének egyszerűbbé és gyorsabbá tétele szerepelt. A bíróság az ellenfél meghallgatásának mellőzésével kibocsáthatta a fizetési meghagyást és ennek keretében a hitelező által állított adóst a követelés kielégítésére utasíthatta (1893. évi XIX. tc. 4.-5. §). A bírósági meghagyás elsősorban ezen egyoldalú kibocsáthatósága szempontjából emlékeztet a fizetési meghagyásra. Külön említést érdemel a kibocsátott fizetési meghagyással szemben igénybe vehető adósi jogvédelem, amely az adós törvényes igényérvényesítésének lehetőségét volt hivatott biztosítani. Az adósnak lehetősége volt a kibocsátott fizetési meghagyással szemben, - csak úgy mint hatályos eljárási szabályaink tekintetében a kibocsátott bírósági meghagyással szemben az alperesnek -, ellentmondással élnie (1893. évi XIX. tc. 8. §). Amennyiben az adós e lehetőségével nem élt a fizetési meghagyás előzetesen végrehajthatóvá, majd pedig jogerős bírói ítéletté vált.[35] Az adós ellentmondása esetén a fizetési meghagyás hatályát vesztette és az ügy a peres eljárás szabályi alapján került elbírálásra (1893. évi XIX. tc. 17. §).

Hatályos jogunkban a fizetési meghagyás egy, a közjegyző hatáskörébe tartozó polgári nemperes eljárás[36], amely a pénzkövetelések behajtásának gyors és hatékony eszköze, melynek szabályait a fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény tartalmazza. E jellegadó ismérveiből kifolyólag a fizetési meghagyás és a bírósági meghagyás viszonylatában nyilvánvalóan nem jelenthetjük ki, hogy az előbbi jogintézmény az utóbbi szín tiszta előképének tekinthető, ugyanakkor a fizetési meghagyás magyar jogtörténetbeli előképei mutatnak olyan, - az előzőekben fejtegetett -, jellegzetességeket, amelyek miatt indokolt lehet, - a bírósági meghagyás jogintézményének fejlődéstörténeti vizsgálata során -, a fizetési meghagyás korai szabályait e körben felidézni, tárgyalni.

---

[34] SZÉCSÉNYI-NAGY Kristóf: A fizetési meghagyásos eljárás. In: Varga István (szerk.): A polgári nemperes eljárások joga, 2010, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 844. o.

[35] HARSÁGI, i.m. 226. o.

[36] VARGA István (szerk.): *A polgári nemperes eljárások joga*, 2010, Elte Eötvös Kiadó, Budapest, 847.o.

3.2. A Plósz-féle Pp. szerinti mulasztási ítélet

A Pp. számos helyen visszakanyarodik a magyar perjogi hagyományokhoz, a korábbi eljárási kódexekben kimunkált és bevált perjogi alakzatokhoz. Az eljárási kódex kodifikációs munkálatai során fontos hívószó volt, a magyar perjogi hagyományokra épülő szabályozás kialakítása, létrehozása. A Pp. ennek eleget téve egyrészt megőrzi a korábbi, napjaink kihívásai között is funkcionális szabályokat, valamint tovább fejleszti és a kor kihívásaihoz igazítja azokat.[37]

Az 1911. évi I. törvénycikk saját korát megelőzve már olyan alapelveket tartalmazott (többek között: a közvetlenség, nyilvánosság, szóbeliség, rendelkezési el, tárgyalási elv, a bizonyítékok szabad mérlegelésének az elve)[38], amelyek napjaink polgári eljárásjogának is nélkülözhetetlen alaptételeit képezik. Perrendtartásunkban visszaköszön a Plósz-féle Pp-ben érvényesülő osztott tárgyalási rendszer, a törvényszék általános hatáskörű bíróságként való meghatározása, valamint az általános jellegű ügyvédkényszer. Az 1911. évi Pp. nóvumai, tehát napjainkban is szinte töretlenül érvényesülnek, ezért is érdemes, - és nem okszerűtlen -, visszanyúlni a törvényműhöz, akkor amikor a bírósági meghagyás hatályos szabályait vesszük átható vizsgalát alá, a jogintézmény előmotívumainak feltérképezése céljából. A következőkben a Plósz Pp. mulasztási rendszerének általános jellemzése keretében veszem górcső alá a mulasztási ítélet, mint napjaink bírósági meghagyása 1911-es előfutárának fontosabb és témánk szempontjából releváns szabályait.

Amennyiben valamely fél perbeli cselekményét a megfelelő határidőben vagy a kitűzött határnapon nem, vagy nem megfelelően végzi el, akkor mulasztást követ el. E mulasztást a fél több féle képpen is megvalósíthatja. Jogirodalmunk differenciált a fél részleges és teljes mulasztása között.[39] Előbbi esetében a fél a határnapon megjelent és a perbeli cselekményt csak részben vagy hiányosan végezte el, míg utóbbiról akkor beszélhettünk, ha a fél egyáltalán nem jelent meg a határnapon vagy megjelent ugyan, de a perbeli cselekményt egyáltalán nem végezte el.[40] A fél perbeli mulasztásának szabályozási dilemmája lényegében abból adódik, hogy a felek kétoldalú meghallgatásának elve a polgári pernek immanens, lényegi elemét képezi. Az „*audiatur et altera pars*" maximája[41], a peres

[37] NAGY—WOPERA i.m. 19. o.

[38] MEZEY Barna (szerk.): *Magyar Jogtörténet*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest, 461. o.

[39] MAGYARY Géza: Magyar polgári perjog, 1924, Franklin Társulat Kiadása, Budapest, 506. o.

[40] SZILBEREKY Jenő (szerk.): Polgári eljárásjog, 1986, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest, 193. o.

[41] JUHÁSZNÉ ZVOLENSZKI Anikó: Az elsőfokú tárgyalás elmulasztásának következményei — a jogalkotás fejlődésének tükrében., 1987, Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (37) 1-22. pp. 123-136, 123. o.

felek egyenjogúságát kimondó alaptételének egyik vetületeként az eljárás alapfeltételeként, mind két felet egyformán megillető garanciájaként kezelendő. Magyary megfogalmazásában a kétoldalú meghallgatás azt a célt szolgálja, hogy a bíróság a jogvédelem alapjául szolgáló múltbeli tényekről, - minden más forrást megelőzve -, elsősorban maguktól a felektől győződjön meg. A kétoldalú meghallgatás elve a tárgyaláson tud csak a maga teljes egészében kibontakozni, így valósulhat meg maradéktalanul a per kontradiktórius jellege.[42]

A mulasztás következményei vonatkozásában, a tekintetben, hogy annak tényét miként ismerik el, az eljárási kódexeket két féle módon csoportosíthatjuk. A beismerés vélelmét követő perrendtartások, úgy rendelkeznek, hogy az alperesi mulasztás esetén a felperes kereseti követeléseit és tényállításait az alperes által valósnak, beismertnek kell tekinteni. A Plósz-féle Pp. azonban szakít ezzel az álláspontt al és a beismerési vélelem helyett a jogelismerési fikciót fogadja el.[43] A jogelismerési fikció értelmében a bíróság az alperesi mulasztást úgy értékeli, mintha az alperes szabályszerűen megjelent volna és a vele szemben előterjesztett kereseti követelést elismerte volna. Ha a perfelvételi határnapot az alperes elmulasztotta, akkor a felperes kérelmére, a bíróság a kereseti kérelemhez képest makacssági ítélettel/mulasztási ítélettel marasztalta az alperest (1911. évi I. tc. 440. §). A makacssági ítélet tekintetében is érvényesült már az a garancia, hogy a bíróság törvénybe ütköző kereseti kérelem esetében nem marasztalta az alperest. A mulasztási ítélet meghozatalakor a bíróság ugyan nem vizsgálta a tényalapot, de képtelen vagy törvénybe ütköző kereseti kérelemnek nem adott helyt, az nem lehetett mulasztási ítélet alapja.[44] Ezt a mulasztási vagy makacssági ítéletet a mulasztó alperes ellentmondással támadhatta meg. Amennyiben a mulasztási ítélet jogerőre emelkedett, ezzel a felperes tulajdonképpen ugyanazt a hatást érhette el, mintha a kontradiktórius tárgyalás végeredményeképpen lett volna pernyertes.[45]

Jól látható, hogy a Plósz-féle Pp. mulasztási ítélete és a hatályos bírósági meghagyás szabályai között lényegi különbségek mutatkoznak. A mulasztási ítélet, még nem egy, a bíróság által a törvény erejénél fogva hivatalból kibocsátott rendelkezés volt, hanem azt a felperesnek külön kérelmezni kellett, ugyanakkor elveiben és céljaiban, - az alperesi mulasztást szankcionálva, a perelhúzódást megakadályozva és az eljárás gyors és hatékony befejezése, időszerűsége

[42] MAGYARY – NIZSALOVSZKY i.m. 245. o.

[43] JUHÁSZNÉ ZVOLENSZKI i.m. 125. o.

[44] TÉRFY Gyula: A polgári perrendtartás törvénye és joggyakorlata, 1927, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 725. o.

[45] MESZLÉNYI Arthur: Bevezető a polgári perrendtartáshoz, 1911, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 323. o.

érdekében -, már párhuzamokat mutat napjaink jogintézményével. A két jogintézmény között mutatkozó különbségek ellenére is megállapítható, hogy a magyar perjogi hagyományokból építkező, hatályos perrendtartásunk bírósági meghagyással kapcsolatok szabályainak előképei, a Plósz-féle Pp. mulasztási ítéletében már valamelyest felsejlenek.

4. AZ 1952. ÉVI PP. MULASZTÁSI RENDSZERE

Korábbi eljárási törvényünk a bírósági meghagyás szabályait a tárgyalás elmulasztásának következményei között rendezte (136. §), a perbeli mulasztás egy speciális válfajaként, ezért célszerű azt, a törvény komplex mulasztási rendszerén keresztül vizsgálni. Korábbi perrendtartásunk tekintetében a perbeli mulasztás generális fő szabálya alapján a mulasztó fél az elmulasztott perbeli cselekményt többé nem teheti meg hatályosan, kivéve, ha törvény másként rendelkezik (105. § (1) bekezdés). A mulasztás következménye lehetett még emellett, az, hogy marasztalta a bíróság a mulasztó felet a mulasztással okozott költségekben vagy pénzbírsággal sújtotta. A mulasztás következményei, ha a törvény másképpen nem rendelkezett, a bíróság előzetes figyelmeztetése nélkül is beálltak. Abban az esetben viszont, amikor a mulasztás következményei csak a bíróság figyelmeztetésére vagy az ellenérdekű fél kérelmére álltak be, a mulasztónak lehetősége volt a figyelmeztetésben megjelölt idő alatt, valamint a kérelem előterjesztéséig mulasztását pótolni.[46]

Az általános mulasztási szabályok mellett a törvény külön rendezte a tárgyalás elmulasztásának következményeit, valamint a mulasztás e speciális válfajának részletszabályait. Az általános perbeli mulasztás szabályozása, valamint a tárgyalás elmulasztásának szabályozása egymással a *lex generalis – lex specialis* viszonyában áll. A tárgyalás elmulasztásának esetköreit és következményeit különböző módokon szabályozza, szankcionálja a mulasztás idejének, valamint a mulasztó fél perbeli pozíciójának szempontjából.

A tárgyalás elmulasztása vonatkozásában irányadó kiindulási pont magának a tárgyalás fogalmának a meghatározása. Polgári peres eljárásban tárgyalás alatt, a bíróságnak előre meghatározott időpontban, azaz határnapon és helyen tartott, nyilvános ülését értjük, amelyen a felek és más perbeli személyek meghallgatásával, - a kontradiktórium elvének szóbeli megnyilvánulásával -, a peres ügy megvizsgálása és eldöntése történik.[47] A kontinentális jogrendszerekben a tárgyalás szerkezetének szempontjából két alaptípust különböztethetünk meg. Az osztott tárgyalási rendszer lényege abban áll, hogy az

[46] KENGYEL i.m. 198. o.

[47] JUHÁSZNÉ ZVOLENSZKI i.m. 127. o.

elsőfokú eljárásban a per tárgyalásának folyamatát két egymástól elkülönülő részre osztja. E két egymástól időben és céljában is elváló rész a perfelvételi, azaz perelőkészítő szak, valamint a bizonyítási szak, amely az ún. érdemi tárgyalási szaknak felel meg.[48] Osztott perszerkezet esetén egy koncentráltan szabályozott eljárásról beszélhetünk, amely keretében a törvény úgy tagolja az eljárást, hogy a különböző eljárási szakoknak egymástól eltérő, jól meghatározott funkciója legyen, és a törvény gátat szab e funkciók egymással való keveredésének. Ezzel ellentétben a másik perszerkezeti alaptípus az egységes tárgyalási rendszer. E rendszer nem tesz különbséget peralapító és perlebonyolító szakok között, a percezúrával nem húz szilárd határvonalat az egyes tárgyalási szakok közé. Ehelyütt nincsen külön perfelvételi szak és érdemi tárgyalás. Az 1952-es Pp. nem nyúlt vissza a Plósz-Pp. osztott tárgyalási rendszeréhez, hanem az egységes tárgyalási rendszert valósított meg. A törvény ugyanakkor differenciált első tárgyalás és folytatólagos tárgyalás között, amelyek az egységes tárgyalási rendszer egyfajta belső tagozódását jelentették. E különbségtétel a mulasztás jogkövetkezményeinek meghatározása tekintetében bírt különös jelentőséggel. A tárgyalás elmulasztásának jogkövetkezményei eltérő módon alakultak, attól függően, hogy:

1) az első vagy a folytatólagos tárgyalást mulasztották el
2) csak az egyik fél mulasztotta el a tárgyalást vagy mindkettő
3) a mulasztó fél az alperes, vagy a felperes
4) és amennyiben a mulasztó fél a felperes volt
5) kérte-e előzetesen a tárgyalás távollétében történő megtartását.[49]

Látható, hogy egy összetett sokténye zős mulasztási rendszerrel operált az 1952. évi III. törvény. E komplex szabályrendszer az első tárgyalás elmulasztásának következményeit szankcionálta a legszigorúbban, hiszen az első tárgyalásnak mind a felperes, mind az alperes vonatkozásában kiemelt jelentősége volt, ezért az azon való részvételük egyrészt, a peres felek szempontjából is célszerű volt, másrészt, megjelenésük perökonómia szempontokból is elengedhetetlen volt.

A per első tárgyalásának az tekintendő, amelyre a bíróság a feleket, - a keresetlevél benyújtása után, szabályszerűen, első alkalommal megidézte -, valamint megtartásának nincsen törvényes, jogszabályi akadálya.[50] Témánk szempontjából

[48] NAGY—WOPERA i.m. 42. o.

[49] KENGYEL i.m. 249. o.

[50] WOPERA (szerk.), Kommentár a polgári perrendtartáshoz, i.m. 467. o.

az első tárgyalás alperesi elmulasztásának van kiemelt jelentősége, ugyanakkor élve a teljesség igényével, megemlítendő, hogy amennyiben a felperes mulasztja el az első tárgyalást és megelőzőleg nem kérte, hogy a bíróság a tárgyalást távollétében is tartsa meg, akkor a bíróság a pert az alperes kérelmére megszünteti (1952. évi Pp. 136. § (1) bekezdés). Abban az esetben pedig, ha a tárgyaláson egyik fél sem jelenik meg, valamint a felperes nem kérte előzetesen, hogy a tárgyalást távollétében is tartsák meg, akkor az eljárás szünetel 1952. évi Pp. 137. § (1) bekezdés b) pont).

4.1. A bírósági meghagyás bevezetése hazánk jogrendszerébe

A szocialista polgári eljárás átértékelte a mulasztási jog intézményeit és szakított a korábbi szabályozással, ugyanis az 1952. évi Pp. elvetette a Plósz-féle Pp.-ben megjelenő mulasztási ítélet intézményét.[51] A törvény alapvető célkitűzései között szerepelt a valóságos tényállás felderítésének a követelménye és a polgári ítélkezés időszerűségének előmozdítása. A mulasztási ítélet elvi szinten ütközött az anyagi igazság kiderítésének elvével, az ennek megfelelő döntés meghozatalára irányuló elvi tétellel, alapvető funkciójából kifolyólag nem tudott eleget tenni. Az 1952. évi Pp-ben megjelenő valóságos tényállás kiderítésére irányuló törekvésekkel a mulasztási ítélet nem volt összeegyeztethető, hiszen az alperes tárgyalásmulasztását szankcionálta, lényegében akképpen, hogy a felek esélyegyenlőségi mérlegét túlzottan a felperes javára billentette. A felperesi kérelemre kibocsátott mulasztási ítélet, voltaképpen az egyszeri alperesi mulasztást szankcionálta, oly mértékben, hogy a kontradiktórium elvének érvényre jutását megakadályozva, alperesi ellenvélemény, ellenállás (amennyiben elmulasztotta az ellentmondás határidőben történő előterjesztését) hiányában is az alperes marasztalásához vezethetett. Mindezt talán a legjobban az támasztja alá, hogy abban az esetben, ha mulasztási ítélet jogerőre emelkedett, a felperes tulajdonképpen hatásában ugyanazt érhette el, mintha a kétoldalú, kontradiktórius tárgyalás végeredményeképpen lett volna pernyertes az alperessel szemben.

A bírósági meghagyás eljárásrendünkbe való bevezetése előtt az 1952. évi Pp. 136. § (2) bekezdése akként rendelkezett, hogy ha az első tárgyalást az alperes mulasztja el, akkor a bíróság a tárgyalást a felperes kérelmére megtartja. E szabály azonban túlságosan is engedékenynek bizonyult, hiszen valójában azt tette lehetővé, hogy a bizonyítási eljárás alapján a bíróság érdemi határozatot is hozhasson, anélkül, hogy az alperest aktív perbeli részvételre szorította volna.[52] Mindezzel az alperes tárgyalásmulasztása végeredményében szankcionálatlanul

[51] SÁRFFY Andor: Magyar Polgári Perjog, 1946, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 252. o.

[52] JUHÁSZNÉ ZVOLENSZKI i.m. 129. o.

maradt, ugyanis a bíróság a valóságnak megfelelő tényállás feltérképezése, kiderítése érdekében elrendelhette a tárgyalás mulasztását, a mulasztó fél meghallgatását és az e körben szükségesnek tartott bizonyítás lefolytatását.[53] Az 1952. évi Pp. hatálybalépését követően erre az anomáliára hamar rávilágított a bírói gyakorlat. A mulasztási ítélet megszüntetésével, a perjogi mulasztási rendszer túlzottan engedékennyé vált a mulasztó alperes szempontjából, mivelhogy az új szabályozás alapjában véve lehetővé tette az alperes számára, hogy az ügy érdemi elbírálására kiható hátrányok nélkül, csak a folytatólagos tárgyalások valamelyikén, vagy *ad absurdum* csak az általa benyújtott fellebbezésben nyilatkozzon először érdemben a kereseti kérelemre.[54] Ez a rendelkezés, értelemszerűen ellentétben állt az időszerűség és hatékony jogérvényesítés elveivel. Az alperes ilyen mérvű passzivitása nem csak a gyors ítélkezés lehetőségét szorította vissza, hanem a valóságos tényállás felderítésének követelménye elé is akadályokat gördített. Ellentmondás keletkezett a szocialista polgári eljárásjog két elve, az objektív igazság kiderítése, valamint a felek aktivitása között.[55] Ez az ésszerű és hatékony pervitelt nagy mértékben lassítani, ellehetetleníteni képes problémás helyzet, a megoldás kidolgozásának az igényét vetítette a jogalkotó elé. A túlzott alperesi passzivitás orvoslásának eszközét a mulasztás szankcióink szigorításában látta a jogalkotó. A bírósági meghagyás bevezetésével, - amely képében a mulasztási ítélet előzményei megkérdőjelezhetetlenül megjelennek -, a jogalkotó azt kívánta elérni, hogy az alperes kénytelen legyen, már az első tárgyaláson megjelenni és egyben nyilatkozni a felperes kereseti kérelmére. Elsősorban egy preventív funkciójú eszközként jelent meg, az 1952. évi Pp.-ben a bírósági meghagyás, mint az alperes mulasztásának szigorúbb szankciós eszköze, amely valós és tényleges hátrányt magában hordozva képes az alperest, a passzív, perelhúzó cselekményeitől eltántorítani és az aktív pervitelre rászorítani.

Hazánk jogrendszerébe a Pp. III. novellája, vezette be a bírósági meghagyás jogintézményét. A megreformált mulasztási rendszer immáron lehetővé tette, hogy az első tárgyalást elmulasztó alperessel szemben a bíróság a kereseti követelésekben foglaltaknak megfelelően hozzon marasztaló határozatot. A bírósági meghagyás az alperes perbeli aktivitásának fokozása mellett, annak perbeli felelősségét is magasabb szintre emelte, hiszen a perbeli mulasztások legsúlyosabb szankciója lévén az ügy érdemére is kihathatott. Mindez arra szorította az alperest, hogy kénytelen legyen az első tárgyaláson nyilatkozni a keresetre, védekezése esetén például bizonyítási indítványt is terjesszen elő, vagy beismerésével, elismerésével mozdítsa elő a per gyors és megalapozott döntését.

---

[53] KENGYEL i.m. 248. o.

[54] JUHÁSZNÉ ZVOLENSZKI i.m. 129. o.

[55] KENGYEL i.m. 248. o.

A bírósági meghagyás a bíróság érdemi határozatának minősül és joghatása, jogerőre emelkedése esetén azonos az ítéletével.[56] Elnevezésének az ítélettől való különbözőségét az a magyarázat támasztja alá, hogy a bíróság ítéletet, csak bírói mérlegelésre alapított döntés keretében a per érdemében hozhat (1952. évi Pp. 212. §), esetünkben azonban a meghagyás nem a bizonyítékok érdemi mérlegelése alapján született érdemi határozat, hanem az alperesi mulasztás szankciója. A meghagyás és az ítélet között, tehát egy kardinális választóvonal húzódik, amelynek lényege leginkább abban ragadható meg, hogy az ítélet előfeltételei a III. Ppn. módosításai után is változatlanok, azt csak a valóságnak megfelelő tényállás alapján lehet meghozni, míg a meghagyás kibocsátására pedig akkor kerül sor, amikor az ítélethozatalhoz szükséges adatok az alperes mulasztásából kifolyólag nem állnak rendelkezésre.[57]

4.2. A meghagyás kibocsátása és az alperes eljárási garanciáinak viszonya 1952. évi Pp. rendszerében

A bírósági meghagyás és a mulasztási ítélet számos hasonlóságot és több egymással rokon jellemvonást is mutat, ugyanakkor a két jogintézmény között több kardinális különbség is említhető. A mulasztási ítélet kibocsáthatósága gyakorlatilag nem függött mástól, mint az alperes mulasztásától és e mulasztás ellentmondással való kimentésének elmaradásától. A bíróság, tehát e két feltétel megléte esetén meghozhatta a makacssági ítéletet az alperessel szemben. Az 1952. évi Pp. harmadik novelláris módosításával az eljárási kódex mulasztási rendszerébe beépített bírósági meghagyásnak, azonban számos egyéb feltétele is van. Ahhoz, hogy az alperesi mulasztást a bíróság e szankciós eszközzel, mint érdemi jogkövetkezménnyel sújthassa, hat feltétel együttes fennállását követelte meg a törvény. E feltételek közül az első ötöt a Pp. rendelkezései tartalmazták, a hatodikat, pedig a III. Ppn-hez fűzött miniszteri indokolás tartalmazta. A feltételek két csoportba sorolhatók, egyrészt 3 negatív előjelű, másrészt három pozitív előjelű feltétel léte volt szükséges ahhoz, hogy a bíróság meghagyást bocsáthasson ki.[58] Amennyiben:

1) az alperest szabályszerűen idézte a bíróság

2) e szabályszerű idézés ellenére nem jelent meg az első tárgyaláson

[56] NÉMETH János (szerk.): A polgári perrendtartás magyarázata, 1999, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 582. o.

[57] U.o. 582. o.

[58] JUHÁSZNÉ ZVOLENSZKI i.m. 130. o.

3) nem terjesztett elő írásbeli védekezést

4) a felperes kifejezetten kéri a bíróságtól a bírósági meghagyás kibocsátását

5) nincs helye a per megszüntetésének

6) és a kereseti követelés nem tűnik aggályosnak

akkor kerülhet csak sor a bírósági meghagyás kibocsátására.[59] A nevesített feltételek közül az alperes szabályszerű idézésére és az első tárgyalás elmulasztottnak tekintésére a Pp. rendelkezései adnak eligazítást (1952. évi Pp. 135. §), úgy ahogyan az alperes írásbeli védekezésének elmaradásában, a felperes bírósági meghagyás iránti kifejezett kérelmében és abban, hogy nincs helye a per megszüntetésének is a Pp. vonatkozó szabályai (1952. évi Pp. 136. §, 157. §) az irányadóak. Abban a kérdésben, hogy a kereseti követelés aggályosnak tekinthető-e a III. Ppn-hez kapcsolódó miniszteri indokolás ad támpontokat. Az indokolás értelmében: „Ha a bíróság a kereseti kérelmet vagy annak meghatározott részét aggályosnak tartja, a meghagyást az egyéb feltételek esetében sem bocsátja ki, ilyen esetben tárgyalást tart, mert a bizonyítási eljárás lefolytatása nem mellőzhető."[60] A módosító törvényhez fűzött miniszteri indokolás az alperes szempontjából egy igen fontos eljárási garanciát tartalmazott, mivel az esetlegesen túlzó vagy netalántán jogszabályba ütköző, az aggályosság gyűjtőfogalma alá emelt kereseti kérelmek vonatkozásában nem tette lehetővé a meghagyás kibocsátását. E tekintetben a bíróság, mint egyfajta előzetes szűrő, 'megrostálta' a kereseti követeléseket és nem marasztalta az alperest, olyan felperesi kérelmek tekintetében, amelyek - a bírósági meghagyás ítélettel felérő jellegzetességei vonatkozásában -, jogerősen kimondott jogszerűtlenségeket eredményezhettek volna. A miniszteri indokolásban megjelölt aggályosság, mint definíció nem került részletes kifejtésre, az indokolás a bíráságra bízta, hogy mérlegelése alapján kereteit meghatározza, így az aggályos kereseti kérelmek halmazát, voltaképpen a bírói gyakorlat töltötte ki tartalommal. A Pp. III. novellája óta, az ilyen kereseti kérelmek terén mondhatni már kiforrott bírói gyakorlat alapján aggályosnak kell tekinteni többek között: a semmis szerződésre alapított kereseti kérelmet[61], a kereseti kérelmet, ha hiányos, vagy nem megfelelően tartalmazza az érvényesíteni kívánt jogra vonatkozó adatokat, tényeket[62], azt a keresetlevelet, amelynek tartalma, vagy annak mellékletei és a rendelkezésre álló

[59] KENGYEL i.m. 250. o.

[60] CZOBOLY Gergely: *A perelhúzódás megakadályozásának eljárási eszközei*, PhD értekezés, Pécs, 2013, Pécsi Tudományegyetem Ájk, 103. o.

[61] BH1982. 147.

[62] BH1979. 212.

adatok alapján kétséges a követelés jogalapja vagy összege[63], továbbá a kereseti kérelmet minden olyan esetben, amikor valamely tény vagy körülmény miatt a kereseti követelés megalapozottsága kétséges lehet[64]. Szintén e körbe sorolandók azok az esetek, amikor kétséges a félnek a jogképessége, cselekvőképessége, aktív vagy passzív perbeli legitimációja. Ezekben az esetekben ugyancsak nem kerülhet sor a meghagyás kibocsátására, mert amennyiben ez a kétség a tárgyalás előkészítésének során nem oszlatható el, úgy az eljárás megszüntetésének van helye.[65] A törvény meghatározta továbbá azon pertípusok esetét, amikor törvényileg kizárt a bírósági meghagyás kibocsátásának lehetősége (például: házasság megszüntetése iránti, származás megállapítása iránti per, sajtó-helyreigazítási per stb.).[66]

A bírósági meghagyással a jogalkotó egy igen erős perjogi eszközt adott a felperes kezébe. A jogalkotói reform célja az alperes perbeli aktivitásának növelésre irányult, viszont a perbeli mulasztás szankciórendszerének e mérvű súlyosítása során arra is figyelemmel kellett lennie, hogy a felperesnek egyébként is 'kiszolgáltatott' alperes ne kerüljön túlságosan hátrányos helyzetbe a bírósági meghagyás kibocsátását kérő felperessel szemben. Mindezért fékként funkcionáló eljárási garanciák biztosították az alperes számára a perbeli esélyek egyenlőségének további fenntartásának és megvalósulásának lehetőségeit.

Az alperes pozíciója szempontjából e téren, egyrészt egyfajta garanciaként említhető a bíróság előzetes szűrő funkciója az aggályos kereseti kérelmeket illetően. E szerepkörben eljárva, ugyanis a bíróság mérlegelésével megállapíthatta a meghagyás kibocsátásának egyik kizáró feltételét, elkerülvén így azokat a helyzeteket, amikor túlzó vagy éppenséggel jogszerűtlen kereseti követelés esetén kérné a felperes, a mulasztó alperes bírósági meghagyás formájában való marasztalását. Másrészt, szintén e körben kell megemlékezni a bírósági meghagyással szemben igénybevehető, rendes, nem fellebbviteli perorvoslatról, az ellentmondásról (1952. évi Pp. 136/A. §). Ellentmondással a meghagyás kibocsátása ellen bármelyik fél élhetett, annak kibocsátását követő tizenöt napon beül, szóban vagy írásban, a meghagyást kibocsátó bíróságnál. A meghagyás tekintetében fellebbezésnek nincs helye, ehelyett a felek ellentmondással élhettek, amely a fellebbezéshez képest speciális perorvoslatnak tekinthető.[67] Az ellentmondás tekintetében ki kell emelnünk, hogy amennyiben annak benyújtása

[63] BH1978. 288.

[64] BH1987. 127.

[65] 2/2009. Polgári jogegységi határozat

[66] WOPERA Zsuzsa (szerk.): Polgári perjog általános rész, 2008, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest, 343. o.

[67] JUHÁSZNÉ ZVOLENSZKI i.m. 131. o.

időben történt, akkor a bíróság a per tárgyalására új határnapot tűzött ki (1952. évi Pp. 136/A, §). A törvény e rendelkezéséből vezethető le, hogy az ellentmondás, egyrészt nem fellebbviteli jellegű, rendes perorvoslati jellegét domborítja, hogy megakadályozza a határozat jogerőre emelkedését, valamint a szabályszerűen benyújtott ellentmondás folytán a bírósági meghagyás hatályát veszíti, nem kell ezt a bíróságnak külön határozatával hatályon kívül helyeznie.[68]

Az alperes tárgyalás elmulasztásának több negatív jogkövetkezménye is van, kétségkívül a meghagyás értékelhető mind közül a legsúlyosabbnak. Az alperesi mulasztás következményeként, egyrészt az alperesnek kellett lerónia az ellentmondás illetékét, másrészt pernyertessége esetén sem háríthatta át az illetéket, valamint az első tárgyalásnak a költségeit a felperesre.[69] Funkciójából adódóan az ellentmondás, mint a meghagyással szemben igénybevehető rendes perorvoslat, e negatív következmények közül csak magát a meghagyást hatálytalanítja. Merül fel a kérdés, hogy akkor a két további többletkövetelmény sújtja-e az esetlegesen vétlenül mulasztó alperest is? Amennyiben ez így van, akkor lényegében arról lenne szó, hogy a vétlenül mulasztó alperes egy olyan helyzetbe kerülne, amelyből jóhiszemű, aktív perbeli magatartásával (a meghagyás elleni ellentmondás törvényi határidőben történő szabályszerű benyújtásával), nem tudna teljes mértékben szabadulni és jogkövető magatartása esetén is szankciók sújtanák. Mindez azonban ellentétben állna az (1952. évi Pp.) 107. §-ában szabályozott igazolási kérelem szabályaival, valamint a meghagyás céljaival, alapvető rendeltetéseivel is ellentétes lenne. E körben kell kitérnünk a meghagyás hátrányos következményei alól való mentesülés másik esetkörére az igazolásra, valamint, ezen belül is elsősorban a III. Ppn. által bevezetett meghagyás elleni ellentmondás és az igazolás viszonya között támadt joghézagra.

A módosító törvény következtében a Pp. 136/A. szakaszának (3) bekezdése a következőképpen rendelkezett: „Ha az alperes az ellentmondás alapján kitűzött újabb határnapot is elmulasztja, a bíróság a korábbi meghagyást hatályában fenntartja, és az alperest az újabban felmerült költségekben is marasztalja. E meghagyás ellen sem ellentmondásnak, sem fellebbezésnek nincs helye.” A III. Ppn. nem rendelkezett arról, hogy a bírósági meghagyás kibocsátásának alapjául szolgáló tárgyalás elmulasztása esetében az alperesnek van-e e lehetősége igazolással élnie, avagy sem.[70] Az igazolás, mint a vétlen mulasztás orvoslásának általános lehetősége azt a célt szolgálja, hogy a mulasztó igazolási kérelmével a mulasztás hátrányos jogkövetkezményei alól mentesüljön.[71] Mivel a meghagyás

[68] 2/2009. Polgári jogegységi határozat

[69] WOPERA (szerk.), Polgári perjog általános rész, i.m. 344. o.

[70] KENGYEL i.m. 250. o.

[71] LÁZÁR-KOCSIS Edina in: VARGA (szerk.) i.m. 569. o.

két említett negatív jogkövetkezménye más módon nem lenne orvosolható, ezért felmerült az igazolás alkalmazhatóságának kérdése a bírósági meghagyás vonatkozásában. A jogirodalom megítélése e tekintetben kettős volt. Egyik oldalról nézve a vétlen mulasztók bírósági meghagyás következményeivel való szankcionálása méltatlan lenne. A másik álláspont a törvényi rendelkezés szűk értelemben vett kontextuális értelmezéséből[72] kiindulva az volt, hogy az első tárgyalás elmulasztása esetén nincsen helye igazolásnak, ugyanis az alperes a bírósági meghagyást csak ellentmondással támadhatja meg, az ellentmondás az egyetlen törvény adta, igénybe vehető jogorvoslati eszköz. A megoldást a Legfelsőbb Bíróság egyik eseti döntésében rendezte, melynek alapján az alperes, külön tiltó szabály hiányában, az igazolás általános szabályai alapján, jogszerűen terjeszthet elő igazolási kérelmet a bírósági meghagyással szemben.[73] A kialakult dillemát lényegében megfogva, tulajdonképpen arról volt, szó, hogy az alperes első tárgyaláson való részvételt mulasztja el, majd a felperes kérelmére a bíróság meghagyást bocsát ki ellene. Ezt követően az alperes ellentmondással él a meghagyással szemben, majd a (136/A. § (1) bekezdése) szerint kellő időben és megfelelő tartalommal benyújtott ellentmondás esetében a bíróság új határnapot tűz ki a tárgyalásra és az alperes ezt a tárgyalást is elmulasztja. Ennek következtében a bíróság a meghagyást hatályában fenntartja, majd az alperes e (második elmulasztott tárgyalás) vonatkozásában nyújt be igazolási kérelmet. Ebben az esetben nem az igazolási kérelem folytán benyújtott újabb tárgyalás elhalasztásáról van szó, amely esetében a Pp. kifejezetten kizárja az igazolást[74], hanem a bírósági meghagyással szembeni ellentmondás következményeként kitűzött újabb tárgyalásról, amelynek vétlen elmulasztása esetén az alperes, a törvény adta lehetőségénél fogva (1952. évi Pp. 107. §) terjeszthet elő igazolási kérelmet.

A Legfelsőbb Bíróság döntésének nyomán kialakult gyakorlat alapján a két jogintézmény egymástól eltérő jellegéből következik, hogy nyilvánvalóan nem helyettesíthetik egymást, mindazonáltal együttes alkalmazásuk sem kizárt. A bírósági meghagyással szemben az ellentmondás előterjesztésére nyitva álló 15 napos határidő elmulasztása esetén az igazolási kérelem előterjesztésére nyitva álló szubjektív határidő 15 nap, míg objektív határideje 3 hónap. Továbbá ezen általános igazolási határidőkön felül az objektív határidő tekintetében, a 2003. évi XXX. a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló

[72] TÓTH J. Zoltán: Felsőbírósági normainterpretáció de facto: jogértelmezési módszerek a magyar Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában. In: JUHÁSZ Zsuzsanna – NAGY Ferenc – FANTOLY Zsanett: *Sapienti sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára,* Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXXIV., 2012, Szeged, 471-487. o., 473. o.

[73] KENGYEL i.m. 251. o.

[74] WOPERA (szerk.), *Polgári perjog általános rész*, i.m. 255. o.

törvény a polgári és kereskedelmi ügyekben keletkezett bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről szóló 1393/2007/EK tanácsi rendelet alapján kézbesítendő keresetlevelek tekintetében, a bírósági meghagyás megtámadására előírt határidő elmulasztása esetében, a kibocsátástól számított 1 éves időtartamra emelte fel azt (2003. évi XXX. törvény 2. §).

A III. Pp. által bevezetett meghagyás szabályozása terén, az ellentmondás és az igazolás körüli dilemmához hasonló jogértelmezési kérdés keletkezett a folytatólagos tárgyalás elmulasztásának tárgykörében. A Pp. III. novellája szerinti 136/B. § alapján amennyiben a tárgyalást bármelyik fél mulasztja el, akkor a jelenlévő fél kérelmére tartja meg a tárgyalást. Abban az esetben viszont, ha az alperes mulasztja el az ellentmondás folytán kitűzött folytatólagos tárgyalást, akkor igazolásnak nincs helye és csak a meghagyás hatályban tartásáról dönt a bíróság. Az értelmezési probléma[75] abban állt, hogy a bíróság köteles-e a meghagyás elleni ellentmondás alapján kitűzött következő tárgyaláson a meghagyást hatályában fenntartani, abban az esetben is, ha az alperes az ellentmondásban vagy azt követően érdemi védekezést terjesztett elő és kifejezetten kérte a tárgyalás távollétében történő megtartását, egyáltalán kéhette-e ezt. A korábbi álláspont alapján a Pp. szövege csak a felperes számára biztosítja a tárgyalás távollétében történő megtartásának lehetőségét. tehát az alperes akkor is elmulasztja a folytatólagos tárgyalást, ha annak távollétében történő megtartását kéri, ugyanis ilyen tartalmú nyilatkozatot nem terjeszthet elő, mindezzel nem mentesítheti magát a hátrányos jogkövetkezmények alól.[76] Ez az értelmezés azonban korántsem volt összahangban az 1952. évi Pp.-nek a bíróság feladatai között kijelölt alaptételeivel (1952. évi Pp. 2-8. §), különösen a fegyverek egyenlőségének polgári perbeli követelményével. A III. Ppn. bírósági meghagyásra vonatkozó szabályinak céljában a hanyag, ügyei vitelében nemtörődöm, perelhúzó alperes szankcionálásának kívánalma és ezéltal az aktív pervitelre való rászorítása volt megfigyelhető. Ebből következően nincs olyan jogi érdek, ami a bírósági meghagyás hatályában tartását indokolná abban az esetben, amikor az alperes részéről pozítív elmozdulás (például: ellentmondással egyidejűleg előterjesztett érdemi védekezés) figyelhető meg, ami mellett értelemszerűen bírósági meghagyás kibocsátására nem is kerülhetett volna sor. Az 1952. évi Pp. 136. §-ának (2) bekezdése eleve kizárja az első tárgyalás elmulasztása esetén a bírósági meghagyás kibocsátását, abban az esetben, ha az alperes terjesztett elő írásbeli védekezést. Logikátlan tehát, ezt a következményt alkalmazni a második tárgyalás esetén, ha az előtt már védekezik írásban az alperes. E tekintetben annak van jelentősége a mulasztás megítélésének szempontjából, hogy az alperes válaszolt-e érdemben a keresetre, azaz ellenkérelmét írásban előterjesztette-e és mindez

[75] WOPERA (szerk.), Kommentár a polgári perrendtartáshoz, i.m. 473. o.

[76] WOPERA (szerk.), Polgári perjog általános rész, i.m. 346. o.

független attól, hogy van-e az alperes részéről a tárgyalás távollétében történő megtartására irányuló nyilatkozat.[77]

1972. óta a bírósági meghagyás intézményének, - némi változtatásokkal ugyan -, de kialakult egy nagyjából konstans szabályrendszere, amelynek hatékony alkalmazását a kikristályosodott bírói gyakorlat is elősegítette. 2018. január 1-évl hatályos, új polgári perrendtartásunk azonban ezt az 'állóvizet' mondhatni felkavarta, hiszen, hozott néhány fundamentális változást a mintegy ötven év perrendi gyakorlat eredményeképpen letisztult bírósági meghagyás szabályrendszere tekintetében. A következőkben kitérek az új eljárási kódexünk által eszközölt kardinális változásokra és a jogösszehasonlító elemzés módszerével vizsgálom a bírósági meghagyást az 1952. évi Pp., valamint a 2016. évi CXXX. törvény viszonyrendszerében, és ennek eredményeként vonom le következtetéseimet a jogalkotói reform folyományai tekintetében. Mindennek keretében kiemelt figyelmet szentelek a jogszabályba ütköző kereseti kérelem esetén kért bírósági meghagyás kibocsáthatóságának a kérdésére, valamint vizsgálom a módosult jogintézményt az alperes tisztességes eljáráshoz való joga szempontjából.

5. AZ ÚJ PP. SZABÁLYOZÁSI NÓVUMAI

Új polgári perrendtartásunk megalkotása során fontos, - és a törvény szellemiségében vissza is köszönő -, hívószavak és célok voltak: a perkoncentráció, a bíróságok tehermentesítése, hatékony és gyors pervitel lehetővé tétele, valamint annak követelménye, hogy a Ptk-val újraszabályozott anyagi normák és anyagi jogviszonyok hatékony érvényesülése biztosított az eljárási kódex által. Az egész kodifikáció, úgymond vezérfonalaként, vezérelveként funkcionáló perkoncentráció címzettjei egyrészt, a bíróságok, másrészt pedig maguk a perbeli szereplők. A bíróságokat e tekintetben terhelő kötelezettségeket a felek számára biztosítandó tisztességes eljárás, az eljárás ésszerű időn belül történő befejezése, továbbá szükséges esetekben aktív, tevőleges eljárási cselekményeket előmozdítani képes közrehatási kötelezettsége, mint követelmény tölti ki tartalommal. A felek vonatkozásában a perkoncentrációt elősegítendő követelményeket a felek eljárástámogatási kötelezettségei között foglalja össze a törvény, annak érdekében, hogy a perlassító, perelhúzó cselekményeket a minimálisra szorítsa, és ezáltal lehetővé tegye az eljárás koncentrált lefolytatását és mielőbbi befejezését. E célok elősegítése és megvalósítása érdekében az új Pp. számos esszenciális reformot hozott, ehelyütt azonban nem célom valamennyi mérvadó változtatással foglalkozni, csupán a bírósági meghagyás

[77] WOPERA (szerk.), Kommentár a polgári perrendtartáshoz, i.m. 473. o.

jogintézményével összefüggésben eszközölt mérvadó, - az alperes perbeli pozíciója szempontjából sarkalatos -, változtatásokra térek ki.

5.1. A megreformált szabályozás differencia specifikumai

A korábbi szabályozáshoz képest alapmotívumaiban változtatott a jogalkotó a bírósági meghagyás jogintézményén. Ennek egyik és talán a legeklatánsabb példája, hogy a jogintézmény konkrét szabályaiban bekövetkező változások mellett, annak törvényi struktúrában való elhelyezkedése is megváltozott. Az új Pp. a bírósági meghagyás kibocsátásának szabályait már nem a tárgyalás elmulasztásának jogkövetkezményei között szabályozza, hanem külön fejezetben (XI. Fejezet) a perindítás szabályi között helyezi el és külön alcím alatt szabályozza (56. A bírósági meghagyás, 181-182. §). Ennek a strukturális változtatásnak az volt az oka, hogy a jogalkotó koncepcionálisan változtatta meg a bírósági meghagyás szerepét az új eljárási kódexben. A Pp. jelenlegi szabálya úgy rendelkezik, hogy amennyiben az alperes nem terjeszti elő írásbeli ellenkérelmét (azt elmulasztja) és beszámítást tartalmazó iratot sem terjeszt elő, vagy ha azt a bíróság visszautasítja, akkor a bíróság, tárgyaláson kívül, hivatalból, bírósági meghagyással kötelezi az alperest a vele közölt kereseti kérelemnek megfelelően. Kivételt képez ezen eset alól, az, ha az eljárás megszüntetésének lenne helye (Pp. 181. § (1) bekezdés). A hatályos szabályozás kifejezetten meghatározza a meghagyás kibocsáthatóságának feltételeit, ugyanakkor e feltételeket nem csak egy kifejezett jogszabályi helyre csoportosítja, így megemlíthetők a kibocsáthatóság olyan feltételei, amely például a Pp. keresetre, perfelvételre vonatkozó szabályai között találhatók meg, vagy éppen konkrét tételes szabály hiányában, a Pp. rendszertani értelmezéséből vonható le a létükre utaló következtetés.[78] A feltételek kapcsán tovább differenciálhatunk negatív és pozitív előfeltételek között. Jelen alfejezet keretében nem célom valamennyi feltétel maradéktalan ismertetése, csupán a Pp. által bevezetett, új eljárásjogi tényálláselemekre fókuszálok, kiemelve a fajsúlyosabb eltéréseket az 1952. évi Pp.-hez viszonyítva. Az általam kiragadott különbségeket három csoportba sorolom. Álláspontom szerint a meghagyás kibocsátása körében eszközölt, leglényegesebb, - és egyben témánk szempontjából legrelevánsabb -, változtatások a következők:

1) a törvény kifejezetten az írásbeli ellenkérelem, valamint beszámítást tartalmazó irat elmulasztásának

2) vagy annak visszautasításának esetében

3) hivatalból, tárgyaláson kívül

[78] ÉBNER Vilmos in: VARGA (szerk.) i.m. 777. o.

teszi lehetővé a bíróság számára, hogy a kereseti kérelemnek megfelelően kötelezze az alperest. Az kibocsáthatóság tekintetében legelőször is meg kell emlékezni arról, hogy már nem az alperes általi első tárgyalás elmulasztásának tényét szankcionálja a meghagyással a törvény, hanem kifejezetten az írásbeli ellenkérelem, beszámítást tartalmazó irat elmaradásának, vagy annak bíróság általi visszautasításának lesz a szankciója. Mindezzel a jogalkotó az esetlegesen felmerülő alperesi mulasztást, már annak legelső felmerülési körében a perbe bocsátkozás során szankcionálja, próbálja annak elejét venni és rászorítja az alperest az aktív perbeli részvételre. A bírósági meghagyás eszközével a per a lehető leggyorsabban, ítélet hatályú határozattal befejezhető abban az esetben, ha az alperes nem reagál érdemben a felperesi keresetindításra. A gyors és hatékony befejezés, mint cél mellett egyúttal szankcionálja is az alperes e fajta mulasztását. A Pp. az írásbeli ellenkérelem előterjesztését kötelezővé teszi az alperes számára, ezért a bírósági meghagyás szabályát is, e perbeli fázishoz igazítja, hiszen az alperesi mulasztás, passzivitás az írásbeli ellenkérelem elmulasztásában tud a leginkább megmutatkozni.[79] Ahogyan a felperes önrendelkezési jogával élve, rendelkezik a per megindításáról, úgy az alperes is, szintén rendelkezési joga alapján meghatározhatja, hogy kíván-e a vele közölt kereseti kérelemmel szemben védekezni.[80] Amennyiben igen, szintén az alperes döntése, hogy milyen mértékben és terjedelemben teszi mindezt. Alaki védekezés keretében az alperes perakadályokra hivatkozik, amely egyfajta, az államhoz címzett jogvédelmi igényként étrékelhető, míg érdemi, anyagi védekezés előterjesztése esetén, a kereseti kérelemben vele szemben felhozott anyagi jogi igénnyel szembeni védekezésről beszélünk.[81] Az alaki védekezés és az alperes perbeli pozíciójából funkcionálisan fakadó helyzetével, valamint ezek bírósági meghagyással kapcsolatos szabályaival a 4.2. alfejezetben foglalkozom részletesebben.

Következő kibocsáthatósági feltételként az ellenkérelem visszautasítása emelendő ki. Abból következően, hogy az alperes ellenkérelmének vagy beszámítást tartalmazó iratának is meg kell felelni a Pp. keresetlevélre meghatározott formai követelményeinek, ha a fél nem vagy hibásan tünteti fel ezeket az adatokat, vagy csak a keresetet általánosságban vitató nyilatkozatot terjeszt elő, - ami nem tartalmaz sem alaki, sem érdemi védekezést -, akkor a bíróság elutasíthatja az írásbeli ellenkérelmet vagy a beszámítást tartalmazó iratot és bírósági meghagyást bocsát ki (Pp. 181. § (2) bekezdés). E szabállyal a jogalkotó egy tartalmi, minőségi feltételt támaszt az alperessel szemben, ugyanis a nem kellően részletezett ellenkérelem nem alkalmas arra, hogy az összetett jogi és ténybeli alapon nyugvó

[79] NAGY—WOPERA, i.m. 265. o.

[80] KENGYEL i.m. 218. o.

[81] ÉBNER VILMOS in: Varga (szerk.) i.m. 772. o.

kereseti követelések vonatkozásában a felek közötti tényállás, jogvita tartalma pontosan leszűkíthető, körülhatárolható legyen. Az alperes által általánosságban vitatott kereseti kérelem tekintetében, azonban nem az érdemi ellenkérelem teljes hiánya említhető, hanem egy nem kellően részletezett ellenkérelemről van szó.[82] Mindennek pergazdaságossági okai vannak, ahogyan a Pp. előírja és precízen megköveteli a keresetlevél formai és tartalmi elemeinek pontos és hiánytalan meglétét, úgy az alperessel szemben is elvárja e precizitást, a professzionális pervitel és az eljárás koncentrált lefolytatása és befejezése érdekében. Továbbá a felek eljárástámogatási kötelezettségéből, valamint a perkoncentráció elvéből következik, hogy alperestől is elvárható, hogy az általa vitatott tényeket pontosan és részleteiben jelölje meg.

További lényeges jogintézménybeli változtatása a Pp.-nek, hogy a bírósági meghagyás feltételeinek fennállása esetén, a bíróság már a felperes erre irányuló külön kérelme nélkül is kibocsátja a bírósági meghagyást. Ellentétben az 1952. évi Pp. kibocsáthatósági feltételével, a felperesnek ezentúl nem kell keresetében kérelmet előterjesztenie annak érdekében, hogy amennyiben a kereset szabályszerű közlését követően az alperes nem bocsátkozik perbe, akkor a bíróság marasztalja őt a kereseti kérelemben foglaltak szerint.[83] A tárgyaláson kívül való kibocsáthatóság lehetősége a Pp. szabályainak logikus következménye. A kereseti kérelemre alperesnek már a perfelvétel során nyilatkoznia kell. Az érdemben nem nyilatkozó alperest a vele szembeni el/beismerésre alapított bírósági meghagyással a bíróság marasztalja. E szabályok tekintetében szükségtelen a meghagyás kibocsátásához tárgyalást tartani vagy bevárni a magát a tárgyalást, hiszen érdemi védekezés hiányában, következetes kereseti kérelem mellett, egyszerűsített határozhat hozható.[84]

5.2. A kibocsáthatóság kérdései jogszabályba ütköző kereseti kérelem esetén

Az 1952. évi Pp. III. novellája a bírósági meghagyás intézményének bevezetésével nagy mértékben szigorította a perbeli mulasztás szankciós rendszerét és ezzel együtt egy igen erős perjogi eszközt adott a felperes kezébe. Hatályos perrendtartásunk reformjai következtében e perbeli szankciós eszköz ma már lényegében közvetlenül megilleti a felperest, hiszen annak alkalmazását már nem is kell a bíróságtól külön kérnie. E tekintetben elegendő csupán alkotmányos önrendelkezési jogával élnie a keresetindítás vonatkozásában és amennyiben az alperes érdemben passzív marad, a kereseti kérelem szerinti marasztalásáról a

[82] U.o. 785. o.

[83] WOPERA Zsuzsa (szerk.) A polgári perrendtartás 1952-2016, i.m. 184, 215. o.

[84] ÉBNER Vilmos in: Varga (szerk.) i.m. 792. o.

bíróság hivatalból intézkedik. A Pp. alapelvi szinten rögzíti a felek igazmondási/eljárástámogatási kötelezettségét, valamint a jóhiszeműség elvének követelményét (Pp. 4., 5. §). Vetődik fel a kérdés, hogy ezen elveket megsértő, rosszhiszemű felperessel, valamint az ő rosszhiszemű, hamis pervitelt célzó kereseti kérelmével kapcsolatban, milyen eljárási garanciák biztosítottak annak érdekében, hogy az érdemben passzív alperes, az ilyen kereseti kérelem szerinti marasztalástól megkíméltessen. Máshogy fogalmazva: mit tehet a bíróság a jogszabályba ütköző kereseti kérelmek esetén, a bírósági meghagyás kibocsáthatóságának kérdéskörében?

Az 1952. évi Pp. szabályozása tekintetében, a miniszteri indokolásban megjelölt „aggályos kereseti követelés", mint kibocsáthatósági korlát, szabott gátat a jogszerűtlen kereseti követelésének. A kibocsáthatósági korlát fennállásának megállapítását a jogalkotó a bírói mérlegelésre bízta. Ennek következtében a bíróságnak lehetősége volt arra, hogy kifejezett jogszabályi rendelkezés hiányában is mellőzze a bírósági meghagyás kibocsátását, még akkor is ha annak egyéb feltételei teljesültek.[85] Mindezzel szemben a Pp. nem tartalmaz kifejezett rendelkezést, a jogszabályba ütköző kereseti kérelmek tárgyában történő bírósági meghagyás kibocsáthatóságának kérdésköréről. E kérdésben a Pp. jogértelmezési problémáit tárgyaló Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozása úgy foglalt állást, hogy jogszerűtlen kereseti követelés esetén, a bíróság részéről kibocsátott, ítélet hatályú határozat ellentétes lenne a bíróságok alkotmányos szerepével.[86] Jóllehet a Pp. 181. § (1) bekezdésének nyelvtani értelmezéséből azt a következtetést lehet levonni, hogy a bírósági meghagyást jogszerűtlen kereseti kérelem esetén is ki kellene bocsátani, de ez egyrészt aránytalanul hátrányos helyzetbe hozná az alperest a felperessel szemben, továbbá felperesi oldalon visszaéléseknek adhatna alapot, másrészt pedig a jogbiztonságot is sértené. Figyelemmel az Alaptörvény 25. és 28. cikkeire és a bennük foglalt alkotmányos követelményekre, a bíróság nem bocsáthat ki olyan bírósági meghagyást, amelynek tartalma, - a jogszerűtlen kereseti követelés -, okán jogszabályba ütközik. *Per analogiam* az 1952. évi Pp. rendelkezései, és az azok alapján kijegecesedett gyakorlat azért nem hívható segítségül jelen esetben, mert korábban a meghagyás kibocsátása a felperesi kérelemhez volt kötve, a hatályos Pp. alapján, viszont mindez már hivatalból történik. Ezáltal a bíróság számára rendelkezésre álló, korábban pervezető jellegű határozat a meghozatalának a lehetősége már nem áll fent a hatályos szabályok alapján.[87] A bírósági meghagyás kibocsátása olyan időpontban történik, amikor a jogvita keretei még nem

[85] 2/2009. Polgári jogegységi határozat

[86] KOVÁCS Helga: A bírósági meghagyás kibocsáthatósága jogszabályba ütköző kereseti kérelem esetén, Eljárásjogi Szemle, 2017/4, 3-7. o., 5. o.

[87] KOVÁCS i.m. 6. o.

tisztázottak, ugyanis a perfelvételre alkalmasnak tartott keresetlevél és az alperesi mulasztás áll mindösszesen a bíróság rendelkezésére. A perfelvételre alkalmasnak ítélt keresetlevél csak azt tanúsítja, hogy nem szenved hiányosságokban, maradéktalanul megfelel a Pp. előírásainak (Pp. 170., 171. §). A Pp. részletesen szabályozza a keresetlevél alaki és tartalmi feltételeit, az eddigi szabályozáshoz képest egy sokkal részletezettebb tartalmú keresetlevél előterjesztését írja elő, ugyanakkor, még e többletkövetelmények mellett is előfordulhat, hogy a kereseti követelés jogszabályba ütközik. A perfelvételre alkalmasnak ítélt kereseti kérelem léte nem azonos azzal a ténnyel, hogy a benne foglalt követelés jogszerű, hiszen a tartalmi elemek hibája a kereseti kérelem érdemi vizsgálatát már előre láthatóan akadályozza.[88] A Civilisztikai Kollégiumvezetők Országos Tanácskozása a Pp. jogszabályba ütköző kereseti követelésékre vonatkozó, szabályázási hiátusa által indukált joghézagot, más törvények (Bszi., Alaptörvény) alapelveinek mentén tölti ki tartalommal. Az Alaptörvény 25. cikkére, valamint a Bszi. 1, 2. §-aira figyelemmel a bíróságok tevékenységük során a jogszabályok érvényesülését biztosítják. Alapvető rendeltetési funkciójukkal lenne tehát, ellentétes, ha jogszabályba ütköző tartalmú bírósági meghagyást bocsátanának ki. Ha a keresetlevél jogszabályba ütközik, bírósági meghagyás nem bocsátható ki, ennek direkt jogkövetkezményeit a Pp. azonban nem szabályozza.[89] Egy lehetséges alternatíva keretében, a bíróság megítélheti a jogvita kereteinek megfelelő meghatározottságát és a perfelvételi tárgyalás mellőzésével, - annak lezárását követően -, (Pp. 197., 198. §) kitűzheti az érdemi tárgyalást, ahol a felperes keresetét már érdemben elutasíthatja. A Pp. jogszabályba ütköző kereseti kérelmekre vonatkozó jogkövetkezményeinek, konkrét jogszabályi rendelkezésekben való rendezésének hiánya a megoldás kidolgozásának az igényével jelentkezik a jogalkalmazók felé és további értelmezés, valamint a tárgykörhöz kapcsolódó, egységes gyakorlat kialakításának szükségességét irányozza elő.

5.3. A alperes tisztességes eljáráshoz való joga és a bírósági meghagyás korrelációja

Alaptörvényünk XXVIII. cikkének első bekezdésében foglalt tisztességes eljáráshoz való jog, mint alkotmányos követelmény, részjogosítványként magába foglalja a fegyveregyenlőség elvét. Ez az elv különös jelentőséggel bír a polgári perben, amikor a felperesi, alperesi pozíciók létéből fakadó egyenlőtlenségeket kell, hogy orvosolja a mindenkori eljárási kódex és megteremtse a felek viszonylagos perbeli

[88] Az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület 2017. november 3-án tartott ülésén elfogadott állásfoglalások, elérhető: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/konz_testulet/allasfoglalas_1._jogszaballyal.pdf, (letöltve: 2019.09.03.)

[89] ÉBNER Vilmos in: Varga (szerk.) i.m. 782. o.

esélyegyenlőségét. Az alperes tisztességes eljáráshoz való jogának megvalósulása, különböző módokon értékelhető a Pp. bírósági meghagyás terén eszközölt módosításai következtében. A hatályos szabályozásunkban lefektetett jellegzetességeinél fogva, a meghagyás egy igen erős eszköz a felperes kezében, amellyel szemben az alperesi védekezés lehetőségei többféleképpen értelmezhetők.

Abban az esetben, ha az alperes csak alaki védekezést terjeszt elő, tehát az eljárástól szabadulni akar és nem akar érdemben perbe bocsátkozni, és a bíróság mindezt elutasítja akkor azzal a helyzettel szembesülünk, hogy nincsen érdemi védekezés alperesei oldalról. Ebben az esetben bírósági meghagyás kibocsátására már nem kerülhet sor, ugyanis, jóllehet csak alaki védekezést tartalmazott, de volt írásbeli ellenkérelem. A jogalkotó felülkerekedvén ezen a helyzeten egy utaló szabály alkalmazását rendeli erre az esetkörre. Amennyiben az alperes csak eljárásmegszüntetésre hivatkozott, akkor az érdemi védekezés hiányára a 203. § rendelkezései az irányadók (Pp. 181. § (3) bekezdés). A hivatkozott törvényhely lényegében két szankcióval sújtja a hiányos perfelvételi nyilatkozatot, egyrészt úgy kell tekinteni, hogy a mulasztó fél az ellenfél állításait, nyilatkozatait nem vitatja, indítványai teljesítését nem ellenzi, másrészt az a törvényi vélelem él, hogy a mulasztó fél saját ellenkérelme alátámasztására nem tud vagy nem akar nyilatkozatot előterjeszteni.[90] Az utaló norma szempontjából problematikus lehet nem vitatás és nem állítás szankciója közül a nem vitatásé (Pp. 203. § (2) bekezdés a) pont), hiszen ebben az értelemben az alperes sikertelen alaki védekezése, a törvény értelmében a felperesi kereset nem vitatásának felel meg. Ezt követően az alperes válaszút elé érkezik. Kiegészíti az írásbeli ellenkérelmét érdemi védekezéssel, vagy továbbra sem védekezik. Lényegében mindkét eset hátrányos lenne az alperes számára, hiszen az előbbi esetben a perfelvételi nyilatkozat, olyan megváltoztatásáról van szó, amelyre az alperesnek már korábban is lett volna lehetősége (első alkalommal érdemi védekezést terjeszt elő). A perfelvételi nyilatkozatot e módon megtévő felet, azonban a bíróság pénzbírsággal sújtja (Pp. 183. § (5) bekezdés). Akkor viszont, ha az alperes továbbra sem védekezik érdemben, a bíróság lezárja a perfelvételt és a törvényi vélelemnél fogva, elfogadja a felperes által állítottakat és mindez az alperes pervesztességéhez vezet. Ebben a felfogásban, tehát amennyiben az alperes csupán a perből szabadulni kívánva, alaki védekezést terjeszt elő, de ez azonban nem vezet sikerre, akkor választási lehetősége lényegében arra korlátozódik, hogy bevállalja-e a pénzbírságot egy esetleges későbbi pernyertesség érdekében vagy érdemi védekezés hiányában, a pénzbírságot ugyan megúszva, de pervesztes lesz. Ebben az értelmezésben az alperes lényegesen hátrányosabb helyzetbe kerül a felpereshez, hiszen törvény adta választási lehetőségei két kedvezőtlen opcióra korlátozódnak, mindez pedig

[90] ÉLESS Tamás in: Varga (szerk.) i.m. 863. o.

jelentősen elmozdíthatná a peres felek esélyegyenlőségi mérlegét, annak megkívánt egyensúlyi helyzetéből.

A Pp. rendelkezéseit egy másik megközelítésből értelmezve, az alperes önálló alaki védekezésének sikertelensége esetén, e vélelmezett nem vitatást az eljárás további részében bármikor feloldhatja, így lényegében kedvezőbb helyzetbe kerül az egyáltalán nem védekező alperessel szemben, akinek eszköztárában csak a meghagyással szembeni ellentmondás marad és áll rendelkezésére, mint opció.[91] A sikertelen alaki védekezéssel élő alperes kedvezőbb helyzete az eljárás költségvonzatában fogható meg. Mivel a 203. § (2) bekezdése nem szab külön megszorításokat a nyilatkozat későbbi megtételére, ezért az érdemi védekezést későbbiekben előterjesztő alperes egyetlen szankciója a már nevesített 183. § (5) bekezdésben megjelölt pénzbírság lesz, ugyanakkor az ellentmondás szükségességétől és költségeitől megszabadul.[92] Ez esetben az alperes érdemi védekezése akár úgy is felfogható, mint egy kvázi későbbi, költségmentes ellentmondás, mindazonáltal a pénzbírság szankciója így is sújtja. Alperes a szankciókat csak abban az esetben tudná elkerülni, ha írásbeli ellenkérelmében már elsőre is érdemi védekezést terjesztene elő, még abban az esetben is, ha elsősorban célja az, hogy a pertől szabadulhasson.

Hatályos perrendtartásunk számos eljárási garanciával biztosítja a peres felek számára a fegyverek egyenlőségét, ez alól a bírósági meghagyás szabályai sem képeznek kivételt, ugyanakkor az alperes, fentiekben ismertetett korlátozott mozgástere megnyitja az utat a bírói jogértelmezés előtt. A bírósági meghagyás szabályainak, az alperes tisztességes eljáráshoz való jogára gyakorolt hatásairól véleményem szerint messzemenő következtetéseket még korai lenne levonni, hiszen eljárási kódexünk nóvum jellegéből adódik, hogy a jelentős reformokon átesett jogintézményeinek kikristályosodott bírói gyakorlata még nincs, az csak jelenleg formálódik. Mindazonáltal érdeklődve várom, hogy miként alakítja a judikatúra, ez irányú gyakorlatát.

[91] ÉBNER Vilmos in: Varga (szerk.) i.m. 791. o.

[92] U.o. 791. o.

6. ZÁRÓ GONDOLATOK

Tanulmányomban átható vizsgálat alá vettem a bírósági meghagyás szabályainak magyar magánjogban lezajlott változásait. A jogintézmény szabályrendszerét kialakulásától kezdődően, egészen napjaink hatályos szabályozásáig vizsgáltam. Ennek keretében górcső alá vettem a Plósz-féle Pp. makacssági/mulasztási ítéletre vonatkozó szabályait, az 1952. évi Pp. mulasztási rendszerébe, - és egyben hazánk jogrendszerébe is -, a III. Ppn.-el bevezetett jogintézményt. A jogösszehasonlító elemzés módszerével elemeztem és kiemeltem az 1952. évi Pp., valamint hatályos perrendtartásunk fontosabb, témánk szempontjából releváns, a perrendi reform által leginkább érintett szabályait.

A bírósági meghagyás 'evolúciójának' jogtörténeti fejlődési ívre felfűzött meghatározó fordulópontjainak minősítését az alperes perbeli pozíciójának párhuzamosan történő értékelésének szem előtt tartásával végeztem el. Az alperesi szerep alapfunkciójából adódóan kényszerű, nem önként vállalt szerep, ellentétben a per gazdájának is tekinthető felperessel szemben. Ezt a helyzetet a modern jogrendszerek perjogainak (törvény adta keretek között, a lehetséges mértékben) orvosolniuk kell, annak érdekében, hogy az alperes ne csak egyszerűen a felperesi igényérvényesítés elszenvedője legyen, hanem a perjog által biztosított eljárási garanciákkal kiegészülve, a felperessel egyensúlyba kerülhessen. E kényes, ugyanakkor egyben célszerű egyensúlyi helyzetet magánjogunk korszakonként eltérő perrendtartásai vagy alapelvi szinten igyekeztek biztosítani, létrehozni vagy szétszórtan az egyes ejárásjogi jogintézmények tekintetében tartalmaztak a felek perbeli esélyegyenlőségének előmozdítására irányuló szabályokat. Magánjogunk perjogi hagyományaihoz előszeretettel visszanyúló perrendtartásunk, az előbbi opcióval élve, alapelvi szinten határozta meg az eljárás egésze alatt ható és érvényesülni óhajtott legfontosabb elvi tételeket. Mindemellett továbbra is érvényesülnek azok a princípiumok, amelyek eleve az eljárási törvény szellemiségéből fakadnak, vagy nemzetközi dokumentumokban, alkotmányos szinten meghatározottak és magától értetődő érvényesülésükből adódóan nem kerültek külön nevesítésre a Pp.-ben. A peres felek egyenjogúságának elve és az azt tartalommal kitöltő részjogosítványok perbeli érvényesülése elengedhetetlen. E szempontból az alapvetésekben meghatározottak mellett kiemelt figyelmet élveznek a törvény azon 'esélyegyenlőségi részjogosítványai', amik elősegítik alperesi szempontból a fegyveregyenlőség elvének érvényre juttatását.

A bírósági meghagyásnak, hatályos eljárási törvényünk által a perkoncentráció követelményéhez igazított szabályai, kétségtelenül megfelelnek a kódex megalkotásának indokául szolgáló jogpolitikai céloknak, azaz az eljárás gyorsításának, a bíróságok tehermentesítésének, a professzionális pervitel kívánalmának és a felek által gyakorolható, hatékony bíróság előtti igényérvényesítés lehetőségének megteremtéséhez. E tekintetben azonban

figyelemmel kell lenni arra is, hogy az eljárást gyorsító törvényi rendelkezések egyik eljárási szereplőt se hozzák a másik félhez képest hátrányosabb helyzetbe. Álláspontom szerint a hivatalból való kibocsáthatóság, valamint a pusztán alaki szempontú alperesi védekezés esetében alkalmazandó törvényi vélelem szempontjából, a bírósági meghagyás szabályozása mértékletesen ugyan, de a felperes javára módosult. Szintén itt kell utalni a jogszabályba ütköző kereseti kérelmek és a bírósági meghagyás kibocsáthatóságának kérdéskörére. A Pp. *expressis verbis* nem rendelkezik a jogszabályba ütköző kereseti kérelmek jogkövetkezményeiről, így a judikatúra feladata lesz a törvény olyan értelmezésének megadása és ezzel együtt olyan bírósági gyakorlat kialakítása, amely a perkoncentráció elvének érvényre jutását még nem korlátozza, ugyanakkor az alperes számára is maradéktalanul biztosítja a tisztességes eljáráshoz való jog keretében a kontradiktórium lehető legteljesebb kiteljesedését.

FORRÁSJEGYZÉK

Felhasznált irodalom

[1] Benedek Ferenc – Pókecz Kovács Attila: *Római Magánjog*, 2015, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.

[2] Czoboly Gergely: *A perelhúzódás megakadályozásának eljárási eszközei*, PhD értekezés, Pécs, 2013, Pécsi Tudományegyetem Ájk.

[3] Ébner Vilmos in: Varga István (szerk.): *A polgári perrendtartás és a kapcsolódó jogszabálok kommentárja I/III.*, 2018, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest.

[4] Földi András – Hamza Gábor: *A római jog története és institúciói,* 2011, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

[5] Harsági Viktória: *A magyar fizetési meghagyásos eljárás fejlődéstörténetének áttekintése 1893-tól napjainkig*, Iustum Aequum Salutare, VIII. 2012/3-4., 223-237.o.

[6] Juhászné Zvolenszki Anikó: *Az elsőfokú tárgyalás elmulasztásának következményei — a jogalkotás fejlődésének tükrében*., 1987, Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (37) 1-22. 123-136. o.

[7] Kengyel Miklós: *Magyar Polgári Eljárásjog*, 2006, Osiris Kiadó, Budapest.

[8] Kiss Daisy: *A polgári per titkai*, 2006, HVG ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest.

[9] Kovács Helga: *A bírósági meghagyás kibocsáthatósága jogszabályba ütköző kereseti kérelem esetén*, Eljárásjogi Szemle, 2017/4, 3-7. o.

[10]Magyary Géza: *Magyar polgári perjog*, 1924, Franklin Társulat Kiadása, Budapest.

[11]Magyary Géza – Nizsalovszky Endre: *Magyar Polgári perjog*, 1939, Franklin Társulat Kiadása, Budapest.

[12]Meszlényi Arthur: *Bevezető a polgári perrendtartáshoz*, 1911, Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest.

[13]Mezey Barna (szerk.): *Magyar Jogtörténet*, 2007, Osiris Kiadó, Budapest.

[14]Nagy Adrienn—Wopera Zsuzsa: *Polgári eljárásjog I*., 2017, Wolters Kluwer Kft., Budapest.

[15]Németh János (szerk.): *A polgári perrendtartás magyarázata*, 1999, Közigazgatási és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

[16]Németh János – Kiss Daisy (szerk.) *A polgári perrendtartás magyarázata – 3. kiadás, 1. kötet.,*2010, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.

[17]Németh János-Varga István (szerk.): Egy új polgári perrendtartás alapjai, 2014, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest.

[18]Pákozdi Zita: *Új intézmények a Pp. koncepciójában - az anyagi pervezetés jogösszehasonlító megközelítésben, In:* Acta Universitatis Szegediensis : forum : acta juridica et politica, 2014, 2. szám, 145-153. o.

[19]Popovics Béla (szerk): *A polgári perrendtartás*, 1958, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

[20]Sárffy Andor: *Magyar Polgári Perjog,* 1946, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.

[21]Székely János: *Perintézmények metamorfózisa – A magyarországi és román polgári perjog intézményeinek fejlődési sajátosságai a XX. század negyedik évtizedétől napjainkig*, PhD értekezés, Debrecen, 2017, Debreceni Egyetem ÁJK.

[22]Szilbereky Jenő (szerk.): Polgári eljárásjog, 1986, Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.

[23]Térfy Gyula: *A polgári perrendtartás törvénye és joggyakorlata*, 1927, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest.

[24]Tóth J. Zoltán: Felsőbírósági normainterpretáció de facto: jogértelmezési módszerek a magyar Legfelsőbb Bíróság gyakorlatában. In: Juhász Zsuzsanna – Nagy Ferenc – Fantoly Zsanett: *Sapienti sat. Ünnepi kötet Dr. Cséka Ervin professzor 90. születésnapjára,* Acta Universitatis Szegediensis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXXIV., 2012, Szeged, 471-487. o.

[25]Varga István—Éless Tamás (szerk.): *Szakértői Javaslat az új polgári perrendtartás kodifikációjára*, 2016, Magyar Közlönykiadó, HVG-ORAC, Budapest.

[26]Varga István (szerk.): *A polgári nemperes eljárások joga*, 2010, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.

[27]Vinkler János: *A magyar igazságszolgáltatási szervezet és polgári peres eljárás. A mohácsi vésztől 1848-ig,* II. kötet,1927, Dunántúl Egyetemi Nyomdája, Pécs.

[28]Wopera Zsuzsa (szerk.): *Polgári perjog általános rész*, 2008, CompLex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.

[29]Wopera Zsuzsa (szerk.): Kommentár a polgári perrendtartáshoz, 2016, Wolters Kluwer, Budapest.

[30]Wopera Zsuzsa (szerk.): *A polgári perrendtartás 1952-2016*, 2017, Wolters Kluver, Budapest.

Internetes források

[1] http://droitromain.upmf-grenoble.fr/Corpus/d-48.htm#19 (Iuris Enucleati Ex Omni Vetere Iure Collecti, Digestorum seu Pandectorum) (letöltve: 2019.08.05.)

[2] Az új Pp. jogértelmezési kérdéseivel foglalkozó konzultációs testület 2017. november 3-án tartott ülésén elfogadott állásfoglalások elérhető: kuria-birosag.hu/sites/default/files/konz_testulet/allasfoglalas_1._jogszaballyal.pdf (letöltve: 2019.09.03.)

Jogszabályok

[1] 1893. évi XIX. törvénycikk a fizetési meghagyásokról

[2] 1911. évi I. törvénycikk a polgári perrendtartásról

[3] 1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

[4] 1972. évi 26. törvényerejű rendelet a polgári perrendtartás módosításáról

[5] 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről

[6] 1997. évi LXXII. törvény a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról

[7] 2001. évi CV. törvény a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról

[8] 2003. évi XXX. a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény módosításáról szóló törvény

[9] Az Európai Parlament és a Tanács 1393/2007/EK rendelete (2007. november 13.) a tagállamokban a polgári és kereskedelmi ügyekben a bírósági és bíróságon kívüli iratok kézbesítéséről (iratkézbesítés), és az 1348/2000/EK tanácsi rendelet hatályon kívül helyezéséről

[10]2009. évi L. törvény a fizetési meghagyásos eljárásról

[11]2011. évi CLXI. törvény a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról

[12]2011. évi CLXII. törvény a bírák jogállásáról és javadalmazásáról

[13]Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)

[14]2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

Bírósági döntések

[1] BH1978. 288.

[2] BH1979. 212.

[3] BH1982. 147.

[4] BH1987. 127.

[5] 2/2009. Polgári jogegységi határozat

[6] 6/1998. (III. 11.) AB határozat

[7] 3206/2014. (VII. 21.) AB határozat

[8] 8/2015 (IV.17.) AB határozat

NAGY LUCA

A GYERMEKTARTÁSDÍJ MEGÁLLAPÍTÁSÁNAK GYAKORLATA

1. BEVEZETÉS

„Annyira leköt bennünket, hogy megadjuk a gyermekeinknek

mindazt, amink nincs meg, hogy nem jut időnk megadni nekik

azt, amink megvan."

Rob Parsons

A gyermektartásdíj kérdése a polgári jogon belül a családjognak egy olyan kiemelkedő területe, amely sosem veszítheti el jelentőségét és aktualitását. Tekintve, hogy a mindennapi életben azon túlmenően, hogy rendkívüli gyakorisággal felmerülő problémaként jelenik meg, erősen befolyásolt a jelenkori felgyorsult ütemben megfigyelhető változó igények és szükségletek által, mely igények és szükségletek kielégítésének megfelelő biztosítására szilárd kiindulópontként szolgál a megfelelően megállapított gyermektartásdíj.

A gyermekek tartásra való jogosultsága és szülők tartási kötelezettsége kapcsán érdemes azt kiemelni, hogy a szülőknek alapvetően az olyan belső erkölcsi indíttatásain túl, hogy gyermekeik nevelésével, gondozásával járó anyagi vonzatokat vállalják, megteremtik és viselik, törvényben előírt kötelezettsége is mindezeknek a teljesítése. Jogrendszerünk jogforrási hierarchiájának az élén álló Alaptörvény is deklarálja ennek követelményét azzal, hogy a gyermeknek a megfelelő fejlődéséhez szükséges védelemhez és gondoskodáshoz való jogát biztosította a jogalkotó a szülők gyermekeikről való gondoskodási kötelezettségével,[1] melybe a tartás kétséget kizáróan beletartozik. Az Alaptörvény rendelkezése így azt az elvet juttatja érvényre, amely megjelenik az ENSZ Közgyűlése által elfogadott Gyermekek jogairól szóló New York-i Egyezményben (a továbbiakban: Egyezmény) is, tisztázva annak kérdését, hogy a felelősség elsődlegesen a szülőkre, törvényes képviselőkre hárul. A támogatások és segítségnyújtás rendszere ehhez képest, amelyek az állam szolidaritási feladatai közé tartoznak, másodlagosan jelennek csak meg. [2]

[1] Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.) XVI. Cikk (1) és (3) bekezdés.

[2] 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről 18. cikk.

Ezekkel összhangban tartalmazza a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) negyedik, Családjogi Könyve is a szülőknek gyermekeikkel szemben fennálló tartási kötelezettségét, kiskorú gyermek esetében ráadásul erre a szülő akár saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles.[3] Ezen jogszabályhelyek mellett azonban nem szabad megfeledkezni a Ptk. Családjogi Könyvét teljességgel átható azon alapelvről, amely a New York-i Egyezményben szintén kiindulási alaptételként jelenik meg, hogy mint a Családjogi Könyvben szabályozott egyéb kérdésekben, a gyermektartás esetében is az egyik legfontosabb szempont a gyermekek, kiemelten a kiskorúak érdekeinek fokozott érvényre juttatása.[4] Meghatározó szerepe van továbbá a Családjogi Könyv azon alapelvének is, mely szerint fontos a méltányosság alkalmazása és az érdekei érvényesítésében gyengébb fél védelmének érvényre juttatása a családjogi jogviszonyoknak a rendezése körében, hiszen a gyermek,[5] mint tartásra szoruló jogosult ilyennek minősülhet.[6]

Ezen alapelvek központi szerepét és alkalmazásának szükségességét, érvényesítésének nehézségeit mi sem támaszthatná alá jobban, mint az, hogy a gyermektartásdíj megállapításának és végrehajtásának kérdése általánosságban egy életközösség felbomlásával jár együtt, melyet a gyermekek legtöbb esetben amúgy is egy válságos krízishelyzetként élnek meg. Ennek megoldásában a szülők nemhogy proaktívan működnének közre, hanem sajnálatosan a gyermekek érdekeinek háttérbe szorulásával sok esetben az egymással szemben fennálló hatalmi harcaiknak egy részeként merül fel, amely erős érzelmi töltöttségű helyzetben bár az egyik fél még ha törekedne is a gyermekek érdekeinek megfelelő tartásdíjat kivívni, a másik fél ennek megfizetésére éppen ellenérzései miatt nem mutatna hajlandóságot.

A gyermektartásdíj tekintetében, annak mind a mértékére, mind a módjára elsődlegesen a szülők megállapodása az irányadó,[7] a gyermektartásdíj bíróság által történő megállapítása ehhez képest másodlagos lehetőségnek tekinthető. Tanulmányom célja, hogy bemutassa ennek a bíróság által történő gyermektartásdíj megállapításnak az esetében irányadó szempontokat, a kialakult

---

[3] Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 4:215.§ (1) bekezdés.

[4] Ptk. 4:2. § (1) bekezdés.

[5] Ptk. 4:4. §.

[6] DR. SZEIBERT Orsolya: Házastársak, élettársak, szülők és gyermekek egymás iránti támogatási, tartási kötelezettsége a Ptk. Családjogi Könyvében. In: Grad-Gyenge Anikó (szerk.): Szociális elemek az új Ptk-ban. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013. 115.

[7] Ptk. 4:217. § (1) bekezdés.

ítélkezési gyakorlatot kiskorú és nagykorú gyermekek tekintetében egyaránt, továbbá, hogy megvizsgálja a gyermektartásdíj módosítása során felmerülő lényegi kérdéseket.

2. A KISKORÚ GYERMEK RÁSZORULTSÁGÁNAK VÉLELME ÉS AZ ÉRDEMTELENSÉG

Az új Ptk.-t megelőző szabályozása a családjognak különálló volt, a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvénytől (a továbbiakban: régi Ptk.) ugyanis a családjogra vonatkozó szabályokat egy önálló jogforrás, A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.)[8] tartalmazta. A Ptk. Családjogi Könyvének a gyermektartásdíjra vonatkozó szabályozását a Rokontartás megnevezésű XIII. címe tartalmazza, mely további alfejezetekre bomlik. Az első ilyen fejezet a rokontartás közös, általánosítható jellegű szabályait tartalmazza, melyet a kiskorú gyermek tartására, majd a továbbtanuló nagykorú gyermek tartására vonatkozó speciális rendelkezéseket tartalmazó fejezetek követnek.

A rokontartás szabályaiból megállapítható, hogy egymás irányába a családtagokat támogatási kötelezettség terheli, mely kiterjed a tartásra is, vagyis arra, hogy ha szükséges ez a támogatás akár pénzbeli formában nyilvánuljon meg.[9] A családjogi rokontartás természetének tisztázása során fontos kiemelni, hogy a rokontartás nem kötött semmiféle felek közötti megállapodáshoz, a tartásra való jogosultságot ugyanis a bizonyítandó rászorultság alapozza meg.[10]

A Csjt.-ben még nem volt külön deklarálva a kiskorú gyermekek rászorultságának vélelme, azonban már azon szabályozás alapján is egyértelmű volt, hogy a kiskorúak életkorukból fakadóan kétségkívül nem rendelkeznek a szükséges forrásokkal ahhoz, hogy önmaguk létfenntartását finanszírozni képesek legyenek.[11] A Családjogi Könyv viszont azon túl, hogy meghatározza a kiskorú gyermekek tartásra való rászorultságának a vélelmét, úgy teszi mindezt, hogy nem korlátozza le e vélelmet a gyermek nagykorúságának betöltéséig, vagyis a 18 éves korhatár átlépéséig, hanem kimondja, hogy a nagykorúság betöltése után is érvényesül a vélelem a gyermek középfokú tanulmányainak folytatásáig, de ennek

[8] A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (a továbbiakban: Csjt.)

[9] DR. SZEIBERT (2013) i.m. 113.

[10] SZEIBERT Orsolya: Családi Jog. Budapest, Eötvös, 2018. 270.

[11] DR. BENCZE Lászlóné: Gyermekelhelyezés, gyermektartás. Budapest, HVG-ORAC, 1998. 135.

teljesítése során legfeljebb a 20. életév betöltéséig,[12] ami megfelelően reflektál a valóságban gyakorta előforduló élethelyzetre, miszerint akár évvesztesség, akár a képzés hosszabb volta miatt a középfokú iskolai tanulmányok befejezésére a 18. életév betöltéséig nem feltétlenül kerül sor. E vélelem azonban megdönthető, a rászorultsággal szemben bizonyításnak van helye, ha a gyermek vagyoni vagy jövedelmi viszonyai olyanok, amely alapján képes magát eltartani.[13] A kiskorú gyermek rászorultságát azonban a kötelezett és a gyermek között fennálló kapcsolatnak a minősége, vagy adott esetben annak teljes hiánya nem befolyásolja.[14]

Nem alkalmas a vélelem megdöntésére azonban az arra történő hivatkozás, hogy azért szüntesse meg a bíróság nagykorú, de 20. életévét még be nem töltött, középiskolai tanulmányokat folytató gyermek tartásdíjra való jogosultságát, mert a gyermek egy szintén tartásra szoruló, ráadásul kiskorú személlyel élettársi kapcsolatot létesít, mely kapcsolatból gyermeke is született. Ha ugyanis nem érintette a tanulói jogviszony folytonosságát a gyermek megszületése, az évismétlés ténye, illetve a gyenge tanulmányi eredmények önmagukban nem adnak okot a rászorultsági vélelem megdöntésére, mivel a tanulmányai folytatása miatt és a gyermek nevelése mellett önálló jövedelemmel nem rendelkezik, másként saját gyermeke tartására sem lenne képes.[15]

A kiskorúak rászorultsági vélelmével szoros kapcsolatban azonban két fontos tényezőt kell még tisztázni. Egyrészről, ahogyan azt a Ptk. is tartalmazza, a rokontartás közös szabályai között, ha a kötelezett több jogosultnak az ellátásáért felelős, de mindegyiket nem képes eltartani, a kiskorú gyermek tartásra való jogosultsága megelőzi a nagykorú gyermekét. [16] Így a munkaképes, de továbbtanuló és e tanulmányai folytán rászoruló nagykorú gyermek tartását, a kiskorúé megelőzi, de csak abban az esetben, ha arányosítással sem tud a tartásdíjfizetésre kötelezett valamennyi gyermeke tekintetében a szükségletek fedezéséhez mérten megfelelő tartásdíjat megfizetni.[17] A tartásra való jogosultság sorrendéjnek megfelelően ezáltal a kiskorú gyermek tartása megelőzi az új

[12] Ptk. 4:214. §.

[13] Kőrös András (szerk.): Polgári jog- Családjog. Budapest, HVG-ORAC, 2013. 321.

[14] Kúria Pfv.21435/2015/5.

[15] BH 2017.7.227.

[16] Ptk. 4:202. § a, pont.

[17] BH 2012.12.292.

házastárs tartását is, ennek kérdése pedig fel sem merülhet akkor, ha a házastárs munkanélküli, azonban munkaképes lenne.[18]

Másrészről az érdemtelenség kérdéskörével kell foglalkozni. Szintén a rokontartás közös szabályai között jelenik meg a nagykorú érdemtelenségének esete, melynél fogva, ha a tartásra kötelezettel szemben a nagykorú súlyosan kifogásolható magatartást tanúsít vagy életvitelt folyat, amely miatt tartása nem várható el, érdemtelensége folytán elesik a tartásra való jogosultságától.[19] Következésképpen a kiskorú gyermek tekintetében az érdemtelenség esete nem állhat fent, nem fordulhat elő ugyanis olyan ok, mely így alapozná meg a tartási kötelezettég alóli mentesülés lehetőségét. Bár a nagykorú gyermek érdemtelenségének kifejtésére részletesen a későbbiekben kerül sor, itt tartom fontosnak megjegyezni, hogy a kiskorúak rászorultsági vélelmének azon aspektusa tekintetében, ami feltételesen áll fent a 18. életév és 20. életév betöltése között, már lehetőség van az érdemtelenségre történő hivatkozásra, mivel ebben az életkorban rendelkeznek a gyermekek már olyan belátási képességgel, mellyel fel kell ismerniük magatartásaik következményét és azt, ha felróható magatartást követnek el a tartásra kötelezettekkel szemben. [20]

3. A GYERMEKTARTÁSDÍJ MÉRTÉKÉNÉL IRÁNYADÓ SZEMPONTOK

3.1. A gyermekek nevelésével járó szükségletek körének csoportosítása

A szükségletek kérdéskörénél kiindulási alapként szolgál az Egyezmény, illetve A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. törvény (a továbbiakban: Csvt.). Az Egyezmény ugyanis azzal, hogy az életszínvonal megteremtését középpontba állítja, vagyis megköveteli a szülőktől, hogy a gyermekek testi, szellemi, lelki, erkölcsi és társadalmi fejlődéséhez megfelelő életszínvonalat biztosítsanak,[21] megteremti az alapját a Csvt. azon szabályozásának, miszerint a szülők az Egyezményben előirányzott fejlődéshez szükséges feltételeket biztosítsák, a gyermekeket gondozzák, felelősen neveljék, valamint az oktatáshoz és

[18] Dr. Kőrös András: Az új Ptk. a Kúria gyakorlatában – gyermektartás. Családi jog, 2016/3. 48.

[19] Ptk. 4:194. § (2) bekezdés.

[20] Kőrös (2013) i.m. 322.

[21] 1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről 27. cikk.

egészségügyi ellátásokhoz való hozzájutásukat elősegítsék.[22] Mindezek azonban igencsak jelentős anyagi vonzattal járnak.

A gyermektartásdíj meghatározása során már nem Csjt. által alkalmazott „gyermek tényleges szükségleteit"[23] kell figyelembe venni, ugyanis a Ptk.-ban ezt felváltotta a „gyermek indokolt szükségletei"[24] megjelölés, amely alapvető magyarázatát a jogalkotó szintén meghatározta. Ez alapján az indokolt szükségletek közé sorolható a megélhetés, egészségügyi ellátás, nevelés és taníttatás körében felmerülő rendszeres, szükséges kiadások köre.[25]

A Ptk. meghatározásán túl azonban a gyermekek felnevelésével, gondozásával kapcsolatos költségek többféle módon csoportosíthatók aszerint, hogy az élet mely területén jelentkeznek. Megkülönböztethetünk létfenntartáshoz, neveltetéshez és iskoláztatáshoz fűződő, valamint egyéb költségeket is. A létfenntartási kiadások a legalapvetőbbek atekintetben, hogy ide sorolhatók az olyan rendszeresen és visszatérően felmerülő fedezendő kiadások, melyek a gyermekek életszakaszától függetlenül vannak jelen, mint az élelmezési, egészségügyi, gondozási, lakhatási, ruháztatási, tisztálkodási ráfordítások. A neveltetést és iskoláztatást illetően fontosnak tartom megjegyezni, hogy az ilyen költségeknek különböző periodikus felmerülése figyelhető meg, így különböző alcsoportokra bontható. Az első alcsoportba tartoznak a gyermekek különböző nevelési, oktatási intézményekbe való beiratkozásával, beiskoláztatásával kapcsolatos költségek, melyek egyes esetekben a bölcsődével, de legkésőbb az óvodával veszik kezdetüket, majd az általános iskolával folytatódnak, amit ezt követően a középiskolai tanulmányok megkezdése követ, míg sok esetben végállomást az egyetemi képzésre történő beiratkozás jelenti. Azért is fontos kihangsúlyozni ezeket a fordulópontokat, melyek egyik intézményi rendszerből ki, és az előrehaladás folytán a másikba belépést jelentenek a gyermeknek, mert hiába merül fel alapvetően minden évben egy bizonyos beiskoláztatási költség, az ilyen intézményváltások általában nagyobb ráfordítást igényelnek bizonyos eszközök, felszerelések beszerzésével, melyek remélhetően évekig a gyermekek szolgálatában állnak. A második alcsoportba az évenként felmerülő költségek tartoznak, melyek tipikusan az augusztusi és szeptemberi időszakban terhelik a szülőket általában a könyvek és az évente cserélődő felszerelések beszerzésével, esetlegesen felmerülő tandíjakkal. A harmadik és utolsó alcsoportját az

[22] A családok védelméről szóló 2011. évi CCXI. Törvény (a továbbiakban: Csvt.) 9. § (2) bekezdés.

[23] Csjt. 69/C. § (1) bekezdés a, pont.

[24] Ptk. 4:218. § (2) bekezdés a, pont.

[25] Ptk. 4:218. § (3) bekezdés.

iskoláztatási költségeknek az év során rendszeresen felmerülő kiadások alkotják. Ide sorolhatók a havi osztálypénzek és az intézményi oktatással párhuzamosan folyó, bármely fizikai vagy szellemi képességet fejlesztő vagy felzárkóztató különórák heti akár több vagy különféle alkalmakat fedező anyagi vonzatai, melyek a megfelelő fejlődés biztosításához sokszor elengedhetetlenek. Visszatérve a csoportosításom alapkategóriáihoz, az utolsó, vagyis az egyéb költségek közé sorolnám a játékokkal, különböző szabadidős programoztatásokkal, hobbikkal kapcsolatosan felmerülő költségeket, amelyek mivel nem a létszükségletek körébe tartoznak, sokszor kevés ráfordítandó forrás marad és sok családban eshetőleges a léte, holott a fent említett megfelelő életszínvonalhoz és ezen belül leginkább a gyermekek lelki és társadalmi fejlődéséhez nagyban hozzájárul, ha ezekből sem kell hiányt szenvedniük.

Ezen alapvető költségrendszer bemutatását követően fontosnak tartom megjegyezni továbbá, hogy mint a különböző eltérő élethelyzetek, a különböző gyermekek szükségletei számottevő módon eltérhetnek egymástól, illetve ugyanazon gyermek tekintetében a költségigény is szignifikáns eltéréseket mutathat az idő előrehaladtára tekintettel, melyben jelentősebb ugrás a kamaszkorban bekövetkező változó igények megjelenésével figyelhető meg, ahogy a gyermekek fogyasztási szokásai megváltoznak és ez jelentős mértékben befolyásolja a kiadásokat is. Következésképpen tehát egy pár éves gyermek és egy tizenéves szükségleteit és igényeit fedező ráfordítás jelentősen eltérhet. Szintén ki kell emelni olyan kivételes helyzeteket, amikor a gyermek például tartós betegséggel vagy fogyatékossággal küzd és ezért speciális igényekkel rendelkezik, melynek jelentős orvosi kezelésekhez, illetve gyógyszeres ellátáshoz kapcsolódó költsége rendszeres fedezésre szorul.

3.2. A gyermektartásdíj mértéke

Éppen az esetről esetre eltérő élethelyzetek okánál fogva emelendő ki a gyermektartásdíj megállapításánál irányadó szempontok kapcsán dr. Kövesné dr. Kósa Zsuzsanna, kúriai bíró felszólalása, aki a Családi Jog 2016. évi konferenciáján hangsúlyozta azt a korántsem elhanyagolható gyakorlatban felmerült problémát, hogy a kötelezett szülők jövedelmi és vagyoni viszonyaihoz képest a gyermekek szükséglete nem szorulhat háttérbe,[26] a bizonyításnak tehát ez utóbbira is megfelelően ki kell terjednie ahhoz, hogy a bírói mérlegelésnél a teljesítőképességről és szükségletekről kapott, valóságot mindkét oldalról jól tükröző tényállás alapján lehessen döntést hozni a gyermektartásdíj

[26] DR. TANCSIK Annamária: „Szorításban - a családjogi perek aktuális problémái" - beszámoló a Családi Jog 2016. évi konferenciájáról. Családi jog, 2016/3. 58.

megállapításának tekintetében. A bíróságnak e kötelezettsége, hogy hivatalból vizsgálja azt, hogy megfelelően biztosítva van-e a gyermek tartása, egyezség jóváhagyása esetében is fennáll, ezáltal lehet csak biztosítani ugyanis, hogy a jogszabályokon túl az egyezség a felek méltányos érdekeinek is megfeleljen.[27] A gyermekek indokolt szükségleteinek és szülők teljesítőképességének vizsgálatán túl a gyermektartásdíj megállapításánál figyelembe kell venni még a további eltartottakat, a gyermek saját keresményét és a rá tekintettel juttatott állami támogatásokat, ellátásokat is.[28]

A Ptk. rendelkezése alapján az egy gyermekre eső tartásdíj összege általánosan a kötelezett jövedelmének 15-25 százalékában meghatározandó,[29] mely azonosnak tekinthető a Csjt. szabályozásával. Azonban nem kerültek átemelésre a Csjt. azon rendelkezései, melyek szerint a kötelezett jövedelmének 50 százalékát nem haladhatja meg a vele szemben támasztható összes tartási igénynek a mértéke, amit az általa nyújtott pénzbeli és természetbeni tartásra vonatkozóan egyaránt érteni kellett,[30] valamint, hogy több tartásra jogosult gyermeknél, különösen eltérő háztartásokban nevelkedésük esetén, egyik gyermek sem kerülhet a másiknál kedvezőtlenebb helyzetbe.[31] Az irányadó 15-25 százalék azonban csak az átlagot jelöli, az eset körülményeinek megfelelő mérlegelésével helye lehet ennél alacsonyabb és magasabb százaléknak megfelelő összegű tartásdíj megállapításának is.[32]

Ez alapján amennyiben a tartásdíjfizetésre kötelezett az átlagoshoz képest kimagasló jövedelemmel rendelkezik, megfelelő lehet akár a jövedelmének csupán 5 százalékát elérő gyermektartásdíj megállapítása is, nem kell a törvényben előírt 15 százalékot elérnie, ha az a gyermek szükségleteit képes kellően biztosítani. Hiába rendelkezik tehát szokványosnak nem nevezhető teljesítőképességgel a kötelezett, ez a körülmény önmagában nem alapozza meg annak a lehetőségét, hogy a bíróság ennek okán a tartásdíjat ne a gyermek indokolt szükségleteivel arányban álló mértékben határozza meg, vagyis a gyermektartásdíjat ilyen esetben is nem a valóságtól elrugaszkodott mértékben, hanem a gyermek reálisan alátámasztott életszükségleteihez viszonyítottan kell megállapítani, az adott családban korábban megfigyelhető igényekhez mérten.

---

[27] BH 1986.5.193.

[28] Ptk. 4:218. § (2) bekezdés.

[29] Ptk. 4:218. § (4) bekezdés.

[30] BH 2009.4.111.

[31] Csjt. 69/C. § (2) bekezdés.

[32] BH 2002.6.233.

Ilyen jövedelmi helyzet esetén ugyanis az indokolt szükségletek számbavétele során a különórák és sportolói tevékenységek sem tekinthetők luxus jellegű kiadásnak főleg abban az esetben, ha a szülők ebben a gyermekeket támogatják. Nem lesz tehát jelentősége annak, hogy a meghatározott összeg a jövedelemből hány százalékot tesz ki, a gyermektartásdíjnak ugyanis nem az a célja, hogy az életközösség megszakadását megelőzően élvezett életszínvonalat biztosítsa változatlan módon, ha az addig megszokott indokolt szükségletek megfelelően biztosítottak, különösen tekintve azon tényt, ha a kötelezett a tartásdíjfizetésen felül a gyermekek versenyszerű sportolásával összefüggésben jelentős költségeket egyedül, önkéntes vállalással finanszíroz, amelyeket így nem a tartásdíjból kell teljesíteni.[33]

Nincs is olyan jogszabályhely, amely előírná, hogy a kötelezett önkéntes vállalás hiányában is köteles lenne az indokolt szükségleteknek megfelelő színvonalút meghaladó, luxusigényeket fedező tartást nyújtani, ami megegyezik a korábbi életvitellel. Ugyanis az indokolt szükséglet megállapítása már önmagában nem azonosítható azzal, hogy a tartás szűkös lenne, mivel, ha az indokolt szükségletek megfelelően vannak feltárva, a tartásdíj mértéke nem a létminimumot fogja biztosítani, hanem a gyermekek tényleges életviteléhez szükséges, megfelelő összeget. Teljesítőképesség esetén is ezért az indokolt szükségletek elsődleges figyelembevétele fontos, ezen túlmenően ugyanis a tartásdíj nem rendeltetésének megfelelően a gyermek megélhetését fedezné, hanem az ezt meghaladó részben a másik szülőnél vagyoni felhalmozódásként jelentkezne. Téves ennélfogva az az álláspont, hogy ha a kötelezett magának képes luxuskörülményeket teremteni, a gyermekeknek is joguk van korábbi életszínvonal fenntartásához, figyelemmel kell lenni ugyanis arra, hogy a gyermekek tartásához a másik szülőnek is hozzá kell járulnia és a kötelezett rendkívüli jövedelmi helyzete nem jelenti azt, hogy az összes felmerülő költséget egyedül kellene viselnie.[34]

A gyakorlatban így következetesen érvényre jutó elv révén, hogy a gyermeket nem kell olyan helyzetbe hozni anyagilag, mint szülei szétválását megelőzőleg, fokozottabb lehetőség van a kötelezett és új családja érdekeinek érvényesülésére is.[35]

A gyermekekkel kapcsolatos kiadások tekintetében determináló szerepe van a szülők életvitelének, körülményeinek, jövedelmi és vagyoni viszonyainak, ehhez képest meghatározható ugyanis csak az, hogy milyen szükségletek kielégítése

[33] BH+ 2016.1.24.

[34] BH 2019.4.112.

[35] DR. BENCZE (1998) i. m. 137.

lehet indokolt, és ezekhez képest mit kell már luxus jellegűnek tekinteni, amelyet a kötelezett viszont már csak önkéntes vállalása alapján köteles fedezni. [36]

Az indokolt szükségletek meghatározásakor legalább ugyanilyen kiemelkedően fontos szerepe van a gyermek személyre szabott, egyéniesített igényeinek meghatározására, a luxus minőség ugyanis esetről esetre a körülmények alapján változhat. Ennélfogva nem határozható meg általánosítva egy olyan összeg, amelyre ki lehetne jelenteni, hogy maradéktalanul kielégíthetné minden további vizsgálat nélkül bármely gyermeknek az indokolt szükségleteit és amely felett a bíróságnak nem lehet mérlegelési jogköre. A bíróságnak ugyanis nem az a feladata, hogy csak az átlagos életszínvonalat mérlegelje minden esetben, hanem éppen az, hogy az esetről esetre változó körülményeket értékelje megfelelően. Figyelembe kell vennie ennélfogva a gyermeknél felmerülő konkrét igényeket és tételesen megvizsgálni azt, hogy azok a gyermek indokolt szükségleteinek körébe tartoznak-e. Vizsgálni kell továbbá azt is, hogy a szükségletekről bemutatott részletes kimutatásokban szerepel-e már olyan igény, amely luxus jellegűnek tekintendő. Ezek alapján azon körülmények, hogy a gyermek nemzetközi szinten élsportoló és kiemelkedő tanulmányi eredményekkel rendelkezik, melyet a szülők támogatnak és ennek többletköltségeit a gyermek jövőjébe való befektetésnek tekintik, mivel a gyermek egyedi körülményei alapján így a konkrét családban nem minősül luxusköltségeknek, önmagában megalapozza olyan mértékű gyermektartásdíj megállapításának lehetőségét, amely az ezeknek a felmerülő költségeknek fedezetére is szolgál már, a tartásra kötelezettnek ezáltal nem önkéntes vállalásához kötött az ezen körülmények révén felmerülő költségek megfizetése.[37]

Az egyéniesített szükségletek mérlegelésénél nem hagyható figyelmen kívül az a szempont sem, hogy a gyermek milyen adott életszakaszban van. Nyilvánvaló ugyanis az, hogy a gyermek életkori változása, illetve egy új szintű oktatási intézménybe való belépése, ideértve különös hangsúllyal a közép- és felsőoktatási intézményekben tanulói, illetve hallgatói jogviszony létesítését, újabb, akár több, az addig megszokott kiadásokat meghaladó szükségletek kielégítésével jár, ezzel arányosan pedig növekednek az indokolt szükségletek, a költségek is.[38]

Az indokolt szükségletek azonban leggyakrabban közös döntést is feltételeznek, mivel ezek a közös döntések sok évre előre határozhatják meg a nevelés irányát, költségek alakulását. Ennélfogva, ha a gyermeket gondozó fél olyan döntést hoz

[36] BH 2013.8.218.

[37] BH+ 2013.4.150.

[38] BH+ 2010.1.27.

meg önállóan, amelybe a különélő szülőnek is joga lenne beleszólni, a különélő kötelezett az egyedül meghozott döntéssel járó többletköltségek megtérítésére nem kötelezhető, még olyan esetben sem, hogyha ennek finanszírozását vagyoni körülményei egyébként lehetővé tennék. Az ilyen közös döntések közé sorolható például az iskolák megválasztása, esetlegesen megváltoztatása, amellyel akár kiemelkedően magas tandíjak vonzata is járhat.[39]

3.3. Rendkívüli költségek viselése

A gyermektartásdíj összege, alapuljon az akár a felek megegyezésén, akár bíróság jogerős ítéletén, egy olyan „átalányösszegnek"[40] tekinthető, amely rendeltetéséből adódóan a gyermek tartásával összefüggésben folyamatosan, rendszeresen felmerülő költségek kiegyenlítésére szolgáló ellátás, amely a szülők együttes és arányos teherviselését feltételezi.[41] Ehhez igazodik a Ptk. rendelkezése is amikor kimondja azt, hogy előre nem látható rendkívüli kiadások teljesítésére, amelyekre kellő gondossággal sem lehet felkészülni, nem a megállapított gyermektartásdíj szolgál, hanem azokból a kötelezettnek is a tartásdíjfizetési kötelezettségén felül arányos részt kell viselnie. [42] E kötelezettség természetesen nem csak bíróság által megállapított gyermektartásdíj tekintetében áll fent, hanem a szülőknek teljes bizonyító erejű magánokiratban, vagy bíróság által jóváhagyott egyezségében szereplő megállapodásban vállalt ilyen rendkívüli kiadásokra vonatkozó kötelezettség esetében is irányadó, amelyet mellőzni nem lehet olyan oknál fogva, hogy azt a kötelezett utóbb magára nézve sérelmesnek találja.[43]

4. A TARTÁSDÍJ ALAPJA

A tartásdíj alapjának meghatározásakor a legfontosabb támpontot a kötelezettek jövedelmi viszonyainak felderítése jelenti, ez azonban az egyik összetevője csak annak a komplex hálónak, ami gyakran a bevételek eredetét jellemzi. A jövedelemeltitkolások, azok indíttatásainak figyelmen kívül hagyásával is egyre növekvő számban fordulnak elő, a vizsgálat tárgyát kell képeznie ezáltal a vagyoni viszonyoknak és az életkörülményeknek is, melyből következtetések vonhatók le és így szintén a mérlegelés tárgyát képezik. Ezeken kívül felmerül még a szülőknek

[39] BH 2016.3.64.

[40] Uo.

[41] DR. BENCZE (1998) i. m. 136.,138.

[42] Ptk. 4:218. § (3) bekezdés.

[43] BH 2013.8.218.

a gyermekek jogán nyújtott juttatások rendszerének kérdésköre mint a családi pótlék és a gyermekek alapján igénybe vehető családi adókedvezmény.

4.1. A jövedelem hiánya

A szülők tartási kötelezettségéből és felelősségéből fakadóan elvárt az, hogy rendelkezzenek olyan jövedelemmel, amely alkalmas a gyermekeknek legalább a minimális szintű igényeinek kielégítésére, ennek érdekében tehát, hogy végezzenek jövedelemszerző tevékenységet.[44] Így ha erről nem gondoskodnak, vagyis annak a kötelezettségüknek nem tesznek eleget, hogy ily jövedelemszerző tevékenységet folytassanak, és ennek folytán a munkanélkülieknek folyósított segélyért folyamodnak, ha azt részükre folyósítják, e segélyt hozzá kell számítani a tartásdíj alapjához, mely így a munkával szerzett keresmény helyébe lép, mivel rendszeres egyéb jövedelemnek minősül. [45] A teljesítőképesség vizsgálata során azonban a kötelezett hiába hivatkozik munkanélküliségre, az által végzett alkalmi munkákért kapott rendszeres jövedelmet nem szabad figyelmen kívül hagyni, az a gyermektartásdíj alapját képezi.[46] Ha azonban a kötelezett részére folyósított szociális járadék olyan alacsony, hogy az még a létminimumot sem képes biztosítani még a kötelezett számára sem, ez nem fog beleszámítani a tartásdíj alapjába,[47] mivel a szülő saját szükséges tartásának korlátozása sem korlátlan annak érdekében, hogy gyermektartási kötelezettségét teljesíteni tudja.[48] A kötelezett továbbá akkor is mentesül saját szükséges tartásának korlátozása alól, ha a gyermek megfelelő keresettel, jövedelemmel rendelkezik vagy van más tartásra kötelezhető egyenesági rokon.[49] Ha azonban ily módon sem biztosítható a gyermek tartása, amennyiben rendelkezésre áll egyáltalán, gyámhatósági engedéllyel a szülők igénybe vehetik a gyermek vagyonának állagát,[50] előfordulhat ugyanis, hogy például öröklés útján került az a gyermek tulajdonába. Ebben az esetben is kötelesek azt természetesen kizárólag a gyermek indokolt szükségleteire fordítani.[51] Azon élethelyzet viszont, hogy mindkét szülő

[44] BH 1997.1.30.

[45] BH 1991.4.151.

[46] BH 2004.1.15.

[47] BH+ 2002.10.514.

[48] BH 1996.11.591.

[49] Ptk. 4:215. § (1) bekezdés.

[50] Ptk. 4:215. § (2) bekezdés.

[51] Ptk. 4:157. § (1) bekezdés.

környezettanulmánnyal alátámasztottan rendkívül szűkös körülmények között él, nem mentesíti a kötelezetteket.[52]

A munkanélküliség, illetve rendszeres jövedelem hiányának tekintetében, valamint, ha nem áll rendelkezésre olyan bevétel, amely kimutatható lenne bármilyen formában, fontos szerepe van az e körülményeket megalapozó tények feltárásának, mely során a tanúk meghallgatására kerülhet sor. Mindemellett kiemelkedő szerepe lehet annak, hogy pontos képet kaphassunk arról, hogy a kötelezettnek lenne-e lehetősége egyáltalán munkavégzésre, önhibából nem végez-e munkát vagy egészségügyi állapota miatt van esetleg ilyen helyzetbe kényszeredve, így szakértő kirendelésének lehet helye, valamint a lehetőségek felmérése tekintetében a munkaügyi központ megkeresésének. Előfordulhat ugyanis, hogy ha nem is saját szakképzettsége területén, de biztosítani tudnának számára munkahelyet.[53] A szakképzettséghez kapcsolódóan olyan eset merülhet még fel, mely során a tartásdíjfizetésre kötelezett külföldön, vagy ismeretlen helyen tartózkodik és jövedelmi, vagyoni viszonyaira vonatkozóan adat nem áll rendelkezésre, ennélfogva a tartásdíj alapjaként a kötelezett szakképesítésének megfelelő átlagkeresetet kell figyelembe venni. [54]

4.2. A jövedelem és azzal kapcsolatos bizonyítás

A jövedelmek jelentősége, központi szerepe vitathatatlan a tartásdíj megállapításának szempontjából, az átlagos jövedelem megállapításához a keresetindítást megelőző egy év összes jövedelme irányadó elsődlegesen.[55] A jövedelem meghatározásánál nem csak a munkabért kell figyelembe venni, bizonyos esetekben hiába költségtérítés jogcímen juttat további jövedelmet a munkáltató a kötelezett részére, ha megállapítható, hogy e juttatásoknak a rendeltetése a személyi munkavégzés elismerését szolgálja, e költségtérítési juttatások is a tartásdíj alapjául fognak szolgálni,[56] éppúgy, mint a kötelezett részére osztalék címén kifizetett összeg.[57] Az osztalékkifizetésre elkülönített nyereség figyelembevételét a tartásdíj alapjának számításakor az sem zárja ki, ha

[52] BH 1999.6.258.

[53] DEMETER Kinga: A Legfelsőbb Bíróság és a Fejér Megyei Bíróság gyakorlata a kiskorú gyermek tartása iránti perekben, különös figyelemmel a bizonyítási kérdésekre. In: Szeibert Orsolya (szerk.): Család, gyermek, vagyon – A joggyakorlat kihívásai. Budapest, HVG-ORAC, 2012. 250-251.

[54] BH+ 2001.4.169.

[55] Ptk. 4:218. § (4) bekezdés.

[56] EH 2005.1214.

[57] BH 1996.4.207.

a kötelezett a társaságtól juttatásban nem részesült, feltehető azonban, hogy a kivárás oka csak helytállási kötelezettségének csökkentését célozza.[58] Jövedelemnövelő természeténél fogva a kötelezett részére juttatott olyan részvény értékét is figyelembe kell venni, amit a kötelezett, mint munkavállaló jutalomként kapott.[59]

A jövedelmek rendszerének bonyolultsága továbbá nagyban megnehezíti a felderítést, a munkaviszonyokon túl ugyanis a megannyi munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony, más bevételforrások, ezek eltitkolása vagy esetlegesen ezeknek a jövedelmeknek fekete módon, vagyis bejelentés nélkül való megszerzése oda vezet, hogy rendkívüli erőfeszítések árán lehet csak a valósághoz közelítő képet kapni a jövedelmi helyzetekről. Mivel a jövedelemeltitkolás egyre nagyobb méreteket ölt, megkülönböztethetünk egymástól igencsak különböző indítékokat is ennek kapcsán, melyek közül felmerülhet a már fent említett hatalmi harcból fakadóan a másik szülővel szembeni bosszú, esetlegesen az adóhatóság általi vizsgálódás elkerülése, vagy egyszerűen olyan megfontolás, hogy inkább az általa létesített új családi kapcsolatokra szánná jövedelmét a kötelezett.[60]

Fennállhat az az eshetőség is, hogy a kötelezett jobban szeretne személyesen örömet szerezni gyermekének és rá költeni azt a pénzt, amelyet tartásdíj jogcímén a gondozó szülő felé fizet, és ezért akarja azt, hogy a tartásdíj alapjául alacsonyabb jövedelem szolgáljon. A probléma ezzel az, hogy ilyen esetben a költekezés valójában legtöbb esetben nem a gyermek szükségleteit fedezi, hanem a kapcsolattartások során szervezett költséges programok vagy nyaralások jelentős anyagi vonzatait.[61]

Az szülők közötti érzelmek irányának megváltozása a folytán előfordulhat az is, hogy a kötelezett meggyőződése az lesz, hogy a tartásdíj összegét a gyermeket gondozó szülő magára költi, holott a valóságban ez ritkán valósul meg.[62] Ezen okoknál fogva, ha a kötelezett valós jövedelménél alacsonyabbról nyilatkozik, azonban a bizonyítás során feltárják, hogy például hitelek felvételénél igazolt

[58] BH+2010.1.27.

[59] BH 2006.6.189.

[60] DEMETER i. m. 227.

[61] DR. GRÁD András – Dr. TAKÁCS Andrea: Tartásdíj játszmák. Családi jog, 2009/7. 20.

[62] DR. GRÁD – DR. TAKÁCS i. m. 17-19.

jövedelme magasabb volt, ezáltal pedig bebizonyosodik, hogy máshol is dolgozik, valós jövedelmét kell figyelembe venni.[63]

Hasonlóan nehéz megítélni a valóságos jövedelmét egy vállalkozónak, valamint gazdasági társaságok tagjainak. Különösen nehéz lehet ez esetekben a körülményeknek a feltárása, felmerülhet ennélfogva a jövedelemigazolások beszerzésén túl az adóhatóság megkeresése, valamint szakértő kirendelése a cég mérlegeinek, nyereségének összevetésére és vizsgálatára, mivel ugyan a gazdasági társaság és a kötelezett vagyona elkülönül egymástól, előfordulhat mégis, hogy a gazdasági társaság vagyonával sajátjaként rendelkeznek, vagy a vagyont nem a gazdasági társaság céljának megfelelően használják fel, hanem magáncélokra, amelyek a kötelezett életkörülményeiben mutatkoznak meg. Nem hanyagolható el továbbá az a megközelítés sem, hogy egy vállalkozás, vagy egy cég alapítása és működtetése is elképzelhetetlen, ha csak minimális jövedelemmel rendelkezne a kötelezett. Ennélfogva a vállalkozók esetében létfontosságú lehet a havi állandó kiadásokra történő személyes meghallgatás is.[64]

A szülői felelősségnek a tudata, vagyis az, hogy tisztában van a szülő azzal, hogy tartási kötelezettséggel kell számolnia gyermeke irányába, megköveteli azt a magatartást, hogy bármilyen méltányolható indok nélkül ne mondjon fel egy stabil megélhetést biztosító, képesítésnek megfelelő munkahelyen, illetve egy nyereséges, jól menő családi vállalkozásban jogviszonyát ne szüntesse meg. Elvárható ugyanis egy felsőfokú végzettséggel, idegen nyelvismerettel és középvezetői tapasztalatokkal rendelkező kötelezettől az, hogy minden tőle telhetőt megtegyen ezeknek a munkaerőpiaci keresletben jól értékesíthető ismereteknek a kellő kamatoztatása érdekében, amely által gyermeke részére nem csak minimális szintű tartás nyújtásához lesz megfelelő teljesítőképessége. Ennélfogva ilyen esetben, ha a kötelezett önhibából nem végez képesítésének megfelelő munkát, amellyel jelentősen nőhetne a jövedelme, a nagyszülőkre sem hárítható át önkéntes vállalásuk hiányában az unokáik tartásáról való gondoskodás, ez ugyanis elsősorban a szülőknek a kötelezettsége, így a bíróságnak lehetősége van a kötelezett képzettségének megfelelő jövedelmet figyelembe venni a gyermektartásdíj megállapítása során.[65]

A külföldi munkavégzés vonatkozásában kiemelendő, hogy a kötelezettnek a külföldön keletkezett jövedelmét akkor lehet figyelembe venni, ha nem fedezi megfelelően a gyermek szükségleteit az azonos időszakra belföldön igazolt

[63] BH+ 2012.7.295.

[64] DEMETER i. m. 246.

[65] BH+ 2012.7.295.

jövedelem önmagában. Azonban, ha a kötelezett nem hivatkozik arra, hogy belföldön bármilyen munkabérben vagy juttatásban részesülne, de a külföldi munkavégzésére vonatkozóan rendelkezésre bocsátja a kereseti igazolásait, a bíróságnak ezt kell figyelembe vennie, akkor is, ha így a külföldi kereset figyelembevételével a jövedelem az átlagos belföldit jóval meghaladja. [66] Ha pedig a külföldön élő kötelezett jövedelme olyan nagy méreteket ölt, hogy az lényegesen meghaladja a Magyarországon megszokott átlagkeresetet, a gyermektartásdíj mértékének megállapításánál elsődlegesen a gyermek kora és korának megfelelő szükségletei irányadók, mivel a kötelezett teljesítőképessége nem lesz kérdéses.[67]

A belföldi költségtérítéssel azonos megítélés alá esik a külföldi munkaviszony alapján kapott költségtérítés. Ha a foglalkoztatásra irányuló megállapodásból ugyanis kitűnik, hogy e juttatás rendeltetése nem a munkavégzésnek az ellenértékeként szolgál, hanem a munkavégzéssel kapcsolatban felmerülő többletköltségek fedezésére, a gyermektartásdíj alapjának meghatározásakor nem vehető figyelembe, viszont a kötelezett megélhetési körülményeihez történő hozzájárulása szempontjából igen.[68]

4.3. Vagyoni helyzet mérlegelése

A vagyoni helyzet feltárásának és mérlegelésének szükségességét mi sem támaszthatná alá jobban, minthogy gyakorta fordul elő az, hogy a bevallott jövedelem és a kötelezettek életvitelükre irányuló nyilatkozatai, valamint a bizonyítás során feltárt tények messze sem állnak arányban egymással. Ezáltal a bíróság csak úgy tud helyesen eljárni, ha az igazolt bevételek mellet a kötelezett vagyoni körülményeit is megfelelően feltárja, mert ha a nyilatkozatokban megjelennek rendszeresen felmerülőként felsorolva kirívóan magas kiadások, rendkívül életszerűtlen lenne azok teljesítése pusztán az adóbevallásban szereplő, sokkal alacsonyabb jövedelemből, így ugyanis az alacsony jövedelmet kellene a vagyoni vizsgálódás hiányában csak figyelembe venni a tartásdíj alapjának meghatározásakor, amely megtévesztő eredményre vezetne.[69] Ennélfogva a kötelezett vagyoni helyzetének felmérése körében fontos feltárni széleskörűen az élet- és lakáskörülményeket egyaránt, melyekhez kapcsolódóan megfelelő bizonyítási módszerként szolgál a környezettanulmány felvételének, valamint a

[66] BH 2011.5.135.

[67] BH 2003.3.117.

[68] BH 2009.11.328.

[69] BH 1994.2.82.

tanúbizonyítás igénybevételének lehetősége.[70] Ezentúl kiemelkedően magas a jelentősége és nem hagyható figyelmen kívül a kötelezett ingatlanvagyona, a tulajdonában lévő - főleg a mai, egyre inkább csak felfelé ívelő ingatlanpiaci helyzet ismeretében – nagyértékű ingatlanok hasznosítási lehetősége ugyanis rendkívül sokszínű, amely jelentős többletbevétel kérdésének felmerülését vetheti fel.[71]

A kötelezett teherbíró képessége tehát életviteléből levonható következtetések és kellően felmért vagyoni helyzetéből fakadóan nagyobb lehet, mint amit a jövedelme alapján lehetne meghatározni, továbbá a vagyoni helyzet felmérése abban az esetben is irányadó, ha nem állapíthatók meg a jövedelmi viszonyok pontosan. A vagyoni helyzet mérlegelése körében azonban nem csak a konkrét vagyon megfigyelhető gyarapodását vagy vagyontárgyak megszerzését kell szem előtt tartani, a tartásdíj alapjának számításakor figyelembe kell venni egy önmagában kiemelkedően költséges életvitel fenntartását is, amely miatt esetlegesen az adott vagyonban a költekezés következtében felhalmozódás vagy növekedés nem mutatható ki. Ennek a költekező életmódnak a fennállása esetén az arra való hivatkozás, hogy ennek költségeit egy új élettárs viseli, nem alapozhat meg kimentési okot abban az esetben, ha a kötelezett önhibából nem hasznosítja ingatlanvagyonát teljestőképessége fokozása érdekében.[72]

Így hát elengedhetetlen, hogy a bíróság okszerű, logikai ellentmondásoktól mentes, nem iratellenes következtetéssel mérlegelje azt, ha a peradatból nyilvánvaló, hogy jelentős mértékű kimutatásra alkalmatlan vagyonnal rendelkezik a kötelezett, különösen olyan esetekben, ha a fent említett esetkörökön túl akár beruházásokba való befektetés, akár vagyontárgyak más nevére történő átírása folytán válik alkalmatlanná a kimutatásra a vagyon.[73] Ennélfogva, ha kimagasló anyagi körülményekre lehet következtetni, a gyermektartásdíj alapja eltérhet a fizetéstől, illetve a kimutatható rendszeres havi jövedelemtől.[74] A vagyoni helyzet tisztázását és figyelembevételét nem zárja ki az a tény sem, hogy a kötelezett táppénzállományban van, ha vagyoni viszonyai alapján a tartásdíjfizetésre így is képes. [75]

[70] BH 1993.9.554.

[71] BH 1995.6.350.

[72] EH 2000.318.

[73] BH+ 2002.4.209.

[74] BH 2010.7.186.

[75] BH 1995.6.350.

4.4. Az állami támogatások megítélése

A gyermektartásdíj megállapításánál nem megkerülhető a gyermekek révén a család részére nyújtott állami támogatások kérdésköre, melyek közül a leginkább a családi pótlék, valamint a személyi jövedelemadózás tekintetében a családi kedvezmény érvényesítési lehetőségének megítélésével kell foglalkozni. Ehhez azonban érdemes először ezen juttatások, támogatások természetét tisztázni, mely magyarázatul szolgálhat funkciójuk betöltésének megértésében.

A családi pótlék egy törvényben meghatározott, fix összegű, havonta nyújtott juttatás, mely célja a gyermekek nevelésével és iskoláztatásával járó költségekhez való állami hozzájárulás.[76] A családi pótlék mértéke a gyermekek számától, és annak tényétől függ, hogy akinek a részére a családi pótlékot folyósítják, egyedül neveli-e az érintett gyermekeket, valamint a gyermek szenved-e valamilyen tartós betegségben, súlyos fogyatékosságban.[77]

Tehát míg a családi pótlék egy havonta kiszámíthatóan folyósított, valós, a családokat egyformán megillető támogatás, a családi kedvezmény igénybevételének és érvényesíthetőségének lehetősége igencsak eshetőleges, mértéke pedig erősen befolyásolt elsősorban a szülők jövedelmi helyzetétől, másodsorban a gyermekek számától, hiszen a gyermekek számának növekedésével szignifikáns ugrások jelennek meg a kedvezmény mértékében, a családi pótléknál megfigyelhető ugrásoknál jóval nagyobbak. Hiába lenne tehát akár milliós nagyságrendet öltő a háromgyermekes családok tekintetében az évente megtakarítható összeg, ugyanis ezesetben a havonta jelentkező adómegtakarítás 99.000.- forint lehetne legfeljebb ellentétben az egygyermekes háztartásokban havonta maximálisan elérhető 10.000.- forintos kedvezménnyel,[78] ennek érvényesítéséhez megfelelően magas összevont adóalap is kell, hogy rendelkezésre álljon, ha ugyanis nincsen személyi jövedelemadó köteles jövedelem, akkor nincsen miből érvényesíteni a családi kedvezményt. A családi kedvezmény tehát szintén egy valós és kézzel fogható segítséget jelent, ha annak feltételeit teljesítve azt megfelelően érvényesíteni tudják, mivel az adóalap csökkentéssel a havi nettó jövedelem nő. Általánosságban a gyermektartásdíj megállapításának szempontjából azonban összegszerűsítve nincs sokkal nagyobb jelentősége, mint a családi pótléknak, tekintve, hogy a többgyermekes

[76] 1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról (a továbbiakban: Cst.) 6. §.

[77] Cst. 11.§.

[78] 1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról 29/A. § (2) bekezdés.

családokban az átlagjövedelmek figyelembevételével is belátható, hogy a kedvezmény maradéktalan érvényesítése ritka.

A fentiek alapján, és annak szem előtt tartásával, hogy az ilyen állami juttatások meghatározott céllal vannak biztosítva a családok számára, céljuk ugyanis, hogy a gyermekes családok többletterheit enyhítsék, sem a családi pótlék nem minősül a gyermektartásra kötelezett személy saját jövedelmének,[79] sem a családi adókedvezmény nem vehető figyelembe külön a gyermektartásdíj alapjának számítása során a kötelezett bevételeként.[80]

Így mivel ezen támogatások rendeltetése, hogy a gyermekek szükségleteinek kielégítésében a szülőket segítsék és a szülőket terhelő kiadásokat csökkentsék, nem konkrétan a támogatást igénybe vevő félnél kell ezek összegét a tartásdíj alapjához számítani, hanem a támogatások mindkét szülő terheihez járulnak hozzá attól teljesen függetlenül, hogy kinek a részére folyósítják vagy ki veszi igénybe, ezáltal pedig mind a családi pótlék, mind a családi adókedvezménnyel elért munkabérkülönbözet a szülők által közösen viselendő költségeket enyhítik. Ebből fakadóan ezen támogatások összegei tehát nem a jövedelmeknél kerülnek számításba, hanem közvetlenül a gyermek indokolt szükségleteit csökkentik vele, és e támogatások összegével csökkentett szükségletek összege az, amely tekintetében a bíróság mérlegeli a gyermektartásdíj megállapítását.[81]

Annak ténye azonban, ha a gyermektartásdíj megállapításánál az ilyen állami támogatásokkal nem számoltak, nem szolgál alapul ahhoz, hogy a megállapított gyermektartásdíj leszállítását kérelmezzék, ennek ugyanis jogalapja egy a körülményekben bekövetkezett tartós változás kellene, hogy legyen, és a szülők tartási kötelezettségét nem érinti az ilyen juttatási lehetőségek igénybevétele, vagyis bár figyelembe kell venni a támogatásokat, a szülői kötelezettség ettől függetlenül fennáll.[82]

4.5. A hiteltörlesztés értékelése

A szülők vagyoni viszonyainak figyelembevételére nem csak akkor kell, hogy sor kerüljön, ha a ki nem mutatható vagy eltitkolt jövedelmek felderítése és az életszínvonal felmérése a cél, hanem akkor is, ha a feleket terhelő kiadásokat kell

[79] BH 2017.7.227.

[80] EH 2004.1128.

[81] BH 2019.4.112.

[82] BH 2017.11.368.

számba venni. A tartásdíjfizetésre kötelezett oldaláról tekintve gyermektartási kötelezettsége megelőzi az általa vállalt hiteltörlesztést.[83] A kötelezettnek mivel tisztában kell lennie szülői felelősségéből fakadó tartási kötelezettségével és azzal, hogy a gyermekek szükségletei életszakaszaiknak előrehaladtával általában növekszenek, számolnia is kell ezekkel hitelfelvétel során. A kötelezett saját, önkényes döntése folytán ugyanis nem kerülhet a gyermek hátrányosabb helyzetbe, akkor sem, ha a kötelezett által fizetett törlesztőrészletek mértékében rendkívüli növekedés figyelhető meg az árfolyamváltozás miatt, mivel nem forint alapú hitelfelvételkor a kötelezett kockázati körébe tartozik az árfolyamok változása, ezt az árfolyamkockázatot pedig tudatosan és kifejezetten vállalja.[84]

Viszont a gondozó szülő által törlesztett hitellel járó fizetési kötelezettség megítélése eddig oly módon történt, hogy bár nem minősült a gyermekkel kapcsolatos költségnek, mégis alapjául szolgálhatott annak, hogy a tartásdíjfizetésre a különélő szülő magasabb mértékben lehessen kötelezett, ugyanis a gyermek lakhatása kerülhet veszélybe azáltal, ha a hitel nem kerülne törlesztésre, melyhez zálogfedezetként az általa lakott ingatlan szolgál.[85] A Kúria azonban egyik legújabb döntésében rámutatott arra, hogy ha a hitelfelvétel nem a gyermek szükségleteinek kielégítését célozza, nem emelhető meg a tartásdíj mértéke a gondozó szülő hiteltörlesztési kötelezettsége miatt, mivel jogszabálysértő lenne a hiteltörlesztésnek a tartástásdíjba történő beépítése, nem lehet tehát ennélfogva a gyermektartásdíjat a gyermek indokolt szükségleteit meghaladóan megállapítani, a gyermektartásdíj alapjának meghatározásakor a kölcsönt figyelmen kívül kell hagyni.[86]

5. A TARTÁS MÓDJA

5.1. A tartásdíj megállapításának módja

Míg a Csjt. szabályozásában a tartásdíjat meg lehetett állapítani százalékosan, határozott összegben, valamint határozott összegben és bizonyos jövedelmek százalékában is,[87] a Ptk. már nem tartja érvényben ezen rendelkezést. Változtat ezen, és a rokontartás közös szabályai között kiemeli, hogy a tartásdíj

[83] BH 2013.8.218.

[84] BH 2013.10.270.

[85] DR. KŐRÖS (2016) i. m. 48.

[86] BH 2019.9.244.

[87] Csjt. 69/C. § (3) bekezdés.

megállapításának egyetlen módjaként a tartásdíj határozott összegben való megállapításának lehetősége marad fent, amely tekintetében pedig a jogalkotó megteremtette az indexálás lehetőségét a Központi Statisztikai Hivatal által közzétett fogyasztói árindex alapján, ha ennek alkalmazásáról a bíróság ítéletében rendelkezik.[88] Bár a tartásdíjnak a százalékos módon való megállapítása kedvező megoldást jelentett olyan esetekben, amikor a kötelezett jövedelme kiszámíthatóan növekedett, így a gyermektartás mértéke jól követhette nyomon a teljesítőképességet, kevésbé volt méltányos és kiszámítható olyan esetekben, amikor nagy ingadozást mutatott a kötelezett jövedelme, mint például idény jellegű munkavégzés esetében.[89]

5.2. Természetbeni és pénzbeni tartás

A Csjt. és a Ptk. szabályozásában nem figyelhető meg eltérés abból a szempontból, hogy a Ptk. sem változtat azon, hogy a szülők a tartási kötelezettségüknek milyen módon kell, hogy eleget tegyenek. Mindkét törvény úgy rendelkezik, hogy a gyermeket gondozó szülő elsősorban természetbeni, míg a különélő szülő pénzbeni tartással, vagyis gyermektartásdíj nyújtásával járul hozzá a gyermek tartásához.[90] A törvényi megfogalmazásból azonban egyértelműen kitűnik, hogy diszpozitív a szabályozás, vagyis a felek egyező akarattal ettől eltérhetnek és akár a különélő szülő is tarthatja természetben a gyermeket, ebben az esetben viszont erről a szülőknek külön kifejezetten meg kell állapodniuk.[91] Előfordulhat azonban, hogy a gyermekkel közös háztartásban együtt élő szülő nem gondoskodik megfelelően a gyermek tartásáról semmilyen módon sem, ezesetben pedig ő is tartásdíjfizetésre kötelezhetővé válik. [92] Ha pedig mindkét szülő továbbra is egy háztartásban él a gyermekkel szétválásukat követően, a tartás módjának meghatározásakor tisztázni kell azt, hogy a szétválást megelőzően melyik szülő milyen módon járult hozzá a gyermek tartásához, és a továbbiakban fennálló tartási kötelezettség módjának meghatározásakor figyelemmel kell lenni arra, hogy a korábbi mód megfelelő és hatékony volt-e.[93]

---

[88] Ptk 4:207. §

[89] Dr. Hajdú Emese: Tuti fix? – gyermektartásdíj akkor és most. A tartásdíj határozott összegben történő meghatározása. Családi jog. 2015/3. 19.

[90] Csjt. 69/A. § (2) bekezdés és Ptk. 4:216. § (1) bekezdés.

[91] BH 2016.2.36.

[92] Ptk. 4:216. § (2) bekezdés.

[93] BH 2012.5.121.

Tartásdíjfizetésre lesz kötelezhető a gondozó szülő abban az esetben, ha a gyermekek nála lettek elhelyezve ugyan, de a kellő ítélőképességgel rendelkező gyermekek határozott kívánsága mégis az, hogy a különélő szülővel maradhassanak, mivel előállhat olyan élethelyzet, hogy a gyermekek megszokott környezetüket hátrahagyva nem kívánnak elköltözni jelentős távolságra otthonuktól. Ennek feltétele azonban az, hogy a különélő szülő a helyzet jogi rendezése érdekében mindent megtegyen, nem minősül magatartása ugyanis a gyermekek akaratára figyelemmel önkényesnek, és így lesz csak kötelezhető a másik szülő tartásdíjfizetésre tekintettel a gyermekeket ténylegesen gondozó szülő által nyújtott természetbeni tartásra és arra, hogy a másik fél bár a gyermekek akarata folytán, de közvetlenül mégsem vesz részt a gyermekek gondozásában. [94]

Így az a szülő, aki a gyermeket jogellenesen magához vette a gyermek érdekére tekintettel, mentesülhet tartásdíjfizetési kötelezettsége alól, mivel annak teljesítése, tekintve, hogy ténylegesen ő gondozza és tartja természetben a gyermekeket, méltánytalan lenne és elvonná a gyermekek elől anyagi forrásait.[95]

Az ilyen mentesülésnek lehetősége azonban szigorú feltételrendszerhez kötött és kivételesnek tekinthető, ilyen jogellenes helyzetet kialakulása ugyanis csak teljes mértékben nyilvánvalóan a gyermek érdekében következhet be, mely által a megítélése a gyermekek jogellenes magához vételének, mint tényleges helyzetnek, a jogi helyzet megítélése mögé szorul. A gyermek legfőbb érdekének pedig azt kell tekinteni, hogy nevelésük és gondozásuk kiszámítható, stabil körülmények között történjen. Ezáltal mivel a tényhelyzet nem fogja megalapozni önmagában azt, hogy automatikusan mentesüljön a tartásdíjfizetési kötelezettsége alól a kötelezett, a bíróságnak azt kell megfelelően mérlegelnie, hogy az adott eset körülményeinek függvényében felülírják-e a gyermekek érdekei az elsődlegességét a jogi helyzetnek.[96]

A gondozó szülő által nyújtott természetbeni tartás szempontjából mindenképpen ki kell emelni azt az élethelyzetet, amelyben a tartásra jogosult gyermek súlyos betegségben szenved, mozgáskorlátozottságánál fogva pedig az átlagos mértéket nagyságrendekkel meghaladó mértékű gondoskodást és segítséget igényel a mindennapokban, ez ugyanis a gondozó szülőre minden esetben hatalmas terhet ró, mivel jelentős többletköltségek merülnek fel egy ilyen hátrányos helyzetű gyermek gondozásával és nevelésével kapcsolatosan. Felmerül ezesetben a

[94] BH 2013.10.269.

[95] PK 104.

[96] BH 2019.8.222.

gyermek egészségügyi állapotának megfelelő életvitelt biztosító mértékű gyermektartásdíj megállapításának szükségessége, amely megállapítása során a gyermek többletszükségletein túl megfelelően kell értékelni a szülők jövedelmi és vagyoni viszonyait is. Magasabb mértékű gyermektartásdíj megállapítása lehet ugyanis indokolt a tartásdíjfizetésre kötelezett terhére, mivel az ilyen élethelyzetekben a gondozó szülő személyes gondoskodása és az ezzel kapcsolatban felmerülő és ellátott munkája, terhei megalapozzák ennek különös súllyal való figyelembevételét. Mivel köztudomásúan sok többletteherrel jár a természetbeni tartása a beteg gyermekeknek, lényegesen nagyobb a gondozó szülőre háruló fizikai és lelki teher is azon túl, hogy ezek ellátásához sokkal nagyobb időbeli ráfordítás terhe is párosul. Ezen terheknek a gondozó szülő általi egyedüli viselése megalapozza azt a körülményt, hogy ilyen esetben a gondozó szülőtől munkaképessége esetén sem várható el a gyermek gondozása mellett keresőtevékenység folytatása, ennélfogva pedig akkor főként nem várható el munkavégzés, ha saját rokkantsága révén ez rendkívüli erőfeszítéseket igényelne önmaga egészségügyi állapota és a gyermek gondozása mellett.[97]

A gondozó szülő által nyújtott természetbeni tartás tehát jellegéből fakadóan ellensúlyozza a pénzbeni tartást, annak értékét forintosítani nem lehet, és az ellátáson túl a gondoskodás, nevelés, ápolás folytán helytelen az arra történő hivatkozás, hogy a szülőknek egyenlően, fele-fele arányban kellene viselniük a gyermek tartásával kapcsolatos, szükségleteit fedező költségeket.[98]

Ha a bíróság pénzbeni tartási kötelezettségről határoz, azt a tartásdíjfizetésre kötelezett nem értelmezheti önkényesen oly módon, hogy a megállapított gyermektartásdíjat bármilyen módon szolgáltathatja gyermeke részére, vagyis úgy, hogy annak egy részét megfizetheti pénzben, másik részét pedig természetben teljesítheti. Az ilyen beszámítani kívánt természetbeni tartás ugyanis sokszor megvalósulhat viszonylag szükségtelen költekezéssel, amely a gyermek ténylegesen indokolt szükségletei elől vonják el a fedezetet.[99] Hiszen ilyen természetben nyújtott ellátásokkal a valós szükségletek finanszírozása kerülhet veszélybe azáltal, ha a különélő szülő szubjektív módon ítéli meg a gyermek szükségleteit.[100]

Ennélfogva a tartásdíjfizetési kötelezettsége a különélő szülőnek nem csökkenthető azon oknál fogva, hogy természetbeni juttatásokat gyermekének

[97] BH 2002.8.314.

[98] Dr. Kőrös (2016) i. m. 49.

[99] BH+ 2009.1.25.

[100] BH 2016.2.36.

rendszertelenül, alkalomszerűen nyújt, akár különösebb megfontolás nélkül önkéntesen. Különélő szülőként ugyanis feladata kötelezettként, hogy a gyermek indokolt szükségleteinek kielégítéséhez szükséges hátteret szolgáltasson, amit a tartásdíj, mint egy átalányösszeg folyamatosan kell, hogy biztosítson a mindennapokban az anyagi biztonság és kiszámíthatóság érzetének megteremtése végett.[101] Ezáltal, a kötelezett által gyermekével való kapcsolattartása során felmerült költségek megtérítésére sem kerülhet sor a tartásdíjból, ezek összegét nem vonhatja le belőle, mivel ezekről a költségekről és vállalásukról saját belátása szerint határoz.[102]

Ebből kiindulva, ugyanezen az alapon a kötelezett szülei, tehát a gyermek nagyszülei által nyújtott alkalmi természetbeni juttatások sem alkalmasak arra, hogy a kötelezettség mértékét befolyásolják, akkor sem, ha akár élelmezéshez, akár ruházkodáshoz járulnak hozzá ily módon. Az ilyen juttatásokat, jellegüket és természetüket tekintve, az unokák részére történő ajándékozásként lehet megítélni, mivel, ha van tartásra kötelezhető szülő, végképp nincsen jogalap a természetbeni juttatások tartásdíjként való figyelembevételére, hiszen a nagyszülőket nem terheli tartási és tartásdíjfizetési kötelezettség.[103]

Ahogyan azt már fent említettem a tartásdíj alapjának meghatározása során, ha a kötelezett méltányolható ok nélkül, illetve olyan célból, hogy kötelezettsége mértékét csökkentse, munkaviszonyát megszünteti, vagy a megelőző jövedelméhez képest jóval alacsonyabb jövedelmet eredményező munkavégzésbe kezd, figyelembe vehető a képzettségének megfelelő jövedelemnek a mértéke. Ha azonban nem az anyagiak megvonása a célja a kötelezettnek az alacsonyabb jövedelmet eredményező munkavégzéssel, hanem az a törekvése, hogy tanulva a házassága megromolásához vezető eltúlzott mértékű munkavégzésből, gyermekével fennálló kapcsolatát szeretné jó viszonyban megőrizni és ennek érdekében a gyermek neveléséből és gondozásából is többet vállalni, ami azonban csak munkahelyváltoztatással oldható meg, a személyes gondoskodásra tekintettel az ilyen munkahelyváltás méltányolható.[104]

[101] BH 2015.1.8.

[102] DR. GRÁD – DR. TAKÁCS i. m. 20.

[103] BH 1999.6.262.

[104] BH 2010.2.42.

6. A TOVÁBBTANULÓ NAGYKORÚ GYERMEK TARTÁSÁRA VONATKOZÓ KÜLÖNÖS SZABÁLYOZÁS ÉS ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLAT

A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásának kérdéskörében már fent említésre kerültek olyan lényeges eltérések a kiskorú gyermek tartásától, melyek tekintetében a különbségtétel rendkívül fontos az eltérő, különös szabályozásból fakadóan. Ilyennek tekinthető a rászorultságnak és a teljesítőképességnek a megkerülhetetlen tisztázása, melyet követően jelen fejezetben sor kerül még az érdemtelenségnek, valamint a tartásra való jogosultságot megalapozó tanulmányoknak a megítélésére is.

6.1. A továbbtanuló nagykorú gyermek rászorultsága és a tartásra kötelezett szülő teljesítőképessége

Bár a Ptk. által meghatározott, kiskorúakra a nagykorúság eléréséig vonatkozó rászorultsági vélelem, amely a középfokú tanulmányok befejezéséig, de legfeljebb a gyermek 20. életévének betöltéséig is fennáll,[105] a nagykorúság betöltése után sem jelent már egy kollektív kiterjesztést a nagykorúak tekintetében, szűk körben mégis megnyitja a lehetőséget a vélelem alkalmazására.

A továbbtanuló nagykorú gyermek tartására vonatkozó fejezetben vélelmet a rászorultság tekintetében a jogalkotó ugyan már nem állít fel, mégis a továbbtanuló nagykorú gyermekek törvényi feltételhez kötött tartásra való jogosultsága megfogalmazásra kerül. Ennélfogva tartásra jogosulttá válik rászorultsága folytán az a továbbtanuló nagykorú gyermek is, aki bár munkaképes lenne, de szükséges tanulmányainak indokolt időn belüli folytatása érdekében önmagát eltartani még nem képes.[106]

A nagykorú rászorultsága azonban nem húzódhat el beláthatatlan ideig az élethosszig tartó tanulásra tekintettel sem, a jogalkotó ennélfogva határozta meg azt a 25. életév betöltését jelölő időbeni határvonalat, amely felett a szülő gyermeke tartására csak rendkívüli esetben kötelezhető.[107] Ilyen rendkívüli eshetőség előfordulhat azáltal, ha a 25. életév betöltése után már viszonylag kevés van hátra a tanulmányokból, a második szakma tanulása például egészségügyi

[105] Ptk. 4:214. §.

[106] Ptk. 4:220. § (1) bekezdés.

[107] Ptk. 4:220. § (5) bekezdés.

okra visszavezethetően szükséges, vagy szimplán a szülő önkéntes kötelezettségvállalásánál fogva részesül a nagykorú továbbra is támogatásban.[108]

A Ptk. iránymutatást ad atekintetben, hogy a nagykorú jogosult részére megállapítandó tartásdíj mértékének meghatározása során az indokolt szükségleteken túl a gyermek saját jövedelmét és vagyoni helyzetét, a tanulmányai folytatásához biztosított támogatásokat, valamint a szülők tartási képességét egyaránt figyelembe kell venni.[109]

Értékelni kell tehát, ha a továbbtanuló nagykorú gyermek vagyonnal rendelkezik, legyen az akár ingatlan vagy egyéb vagyoni eszköz. Az ugyanis bár nem várható el a gyermektől, hogy a lakhatását biztosító ingatlant, vagy más értéktárgyat értékesítse, az viszont jogosan támasztott elvárás vele szemben, hogy vagyoni eszközeiből saját tartására fordítson, ne pedig jövőbeni befektetési vagy hasznosítási lehetőségekre, kiváltképpen olyan helyzetben, ha jövedelemszerző tevékenységéből fakadóan már több ingatlan tulajdonjogának megszerzésére is képes volt önerőből. Nem kizárt tehát az sem, hogy a továbbtanuló nagykorú vagyoni helyzete munkavállalás hiányában is, önmagában képes biztosítani megélhetését.[110]

Ha ugyan ilyen jelentős jövedelemmel vagy vagyonnal nem is rendelkezik a továbbtanuló nagykorú gyermek, akkor is számításba kell venni azt, hogy tőle elvárható, hogy tanulmányait a lehető legjobb eredménnyel végezze, és az elérhető támogatásokkal csökkentse a tartásdíjfizetésre kötelezett szülő terheit, nyilvánuljon az meg akár ösztöndíj, akár tandíjkedvezmény formájában.[111]

Nem zárja ki azonban önmagában a diákhitel felvételének lehetősége azt, hogy a továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra jogosult lenne. Az ugyanis a diákhitel természetéből fakad, hogy jövedelemnek nem tekinthető, mivel határozatlan időre szóló kölcsönszerződés alapján nyújtott pénzkölcsönnek minősül, és a

[108] KUTI Szilvia: A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásának korlátai, avagy meddig tart el a „mamahotel", meddig fizet a „papabank"? In: Bán Tamásné Tóth Dóra – Rokolya Gábor (szerk.): Ünnepi tanulmányok a közjegyzőség jubileumára. Budapest, Közjegyzői Akadémia Kiadó, 2017. 105.

[109] Ptk. 4:221. §.

[110] BH 1997.1.27.

[111] XXIX. számú Polgári Elvi Döntés a tanulmányait folytató nagykorú gyermek tartásáról.

nagykorút visszatérítési kötelezettség terheli a hitelként felvett összeg és kamatai erejéig.[112]

A Ptk. továbbtanuló nagykorú gyermek tartására vonatkozó fejezetében kifejezésre jut az is, hogy míg kiskorú esetében a szülő saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles tartást nyújtani,[113] addig a különös szabályokra tekintettel a szülő nem köteles a továbbtanuló nagykorú gyermekének tartására, ha azzal veszélyeztetné saját vagy kiskorú gyermekének tartását.[114]

Az már a rokontartás közös szabályaiból is kiderül, hogy a kiskorú gyermek tartása megelőzi a nagykorúét,[115] azonban ahogy már fent említettem ez csak abban az esetben irányadó, ha a tartásdíjfizetésre kötelezett valamennyi gyermeke tekintetében arányosítással sem képes az indokolt szükségleteknek megfelelő tartásdíjat fizetni.[116]

A tartásra kötelezett szülő saját tartásának veszélyeztetését alapozza meg az, ha munkaképesség csökkenése folytán rendkívül alacsony járadékából kellene támogatnia még nagykorú gyermekét is.[117] Hasonlóan mentesülhet a kötelezett a tartásdíjfizetés alól, ha olyan mértékben halmozottan hátrányos körülmények között él, hogy saját létfenntartásának veszélyeztetése súlyos egészségromlása, krónikus betegsége, eladósodottsága, hasznosítható vagyonának hiánya révén már tartásdíjfizetés nélkül is fennáll.[118]

A tartásra kötelezettnek nagykorú gyermek esetében sem korlátozódik pusztán csak a főtevékenysége körében elért jövedelmére a tartásdíj alapja.[119] Ezesetben is vagyoni és jövedelmi viszonyok alapján kell megítélni a tartási képességet, melyet mindkét szülőnél vizsgálni kell.[120]

Ha pedig a szülő teljesítőképessége korlátozott, vagy teljes egészében hiányzik, vizsgálni kell azt is, hogy nem terheli-e önhiba erre vonatkozóan. A vizsgálat körébe

---

[112] EH 2004.1031.

[113] Ptk. 4:215. §.

[114] Ptk. 4:220. § (3) bekezdés c, pont.

[115] Ptk. 4:202. § a, pont.

[116] BH 2012.12.292.

[117] BH 2011.2.40.

[118] BH 2017.8.267.

[119] BH+ 2010.9.398.

[120] BH+ 2008.3.126.

kell vonni a kötelezettnek nem csak a magatartását, hanem mozgósítható személyi adottságait is. Az önhiba megállapítható, ha nem a kötelezett életkorára vagy nyelvtudásának hiányára vezethető vissza a megfelelő jövedelmet biztosító munkaviszony létesítése, hanem a kötelezett saját magatartására, amely magatartása ellenére egészsége, szakképzettsége és munkatapasztalata alapján képes és alkalmas lenne a megfelelő munkavégzésre.[121]

6.2. Az érdemtelenség

A továbbtanuló gyermek tartására kötelezett szülő nem köteles eltartani a gyermeket továbbá azon oknál fogva, ha a gyermek arra érdemtelenné válik. [122] A kiskorú gyermekekkel ellentétben, már a nagykorúság betöltésétől kezdődően megállapítható a nagykorú gyermek érdemtelensége. Ugyanis ahogyan azt már fent kifejtettem, bár a rászorultsági vélelem átnyúlhat legfeljebb a 20. életév betöltéséig, az érdemtelenség nagykorúság elérésétől, akár a középfokú tanulmányok folytatása során is megállapítható.

Azt már a Ptk. szabályozásába beépült és indokolásában ma is iránymutató,[123] a tanulmányait folytató nagykorú gyermek tartásáról szóló XXIX. számú Polgári Elvi Döntés is kimondja, hogy a nagykorú gyermek érdemtelenné válik a tartásra, ha magatartása a kötelezettel, vagy vele együtt élő közeli hozzátartozójával szemben súlyosan kifogásolható, mert ennél fogva méltatlanná válik arra a társadalmi felfogás tükrében.[124] Ezt egészíti ki a Ptk. a rokontartás közös szabályai között azzal, hogy érdemtelenné válik továbbá, aki olyan életvitelt folytat, amelyre figyelemmel nem várható el a tartás a kötelezettől a közöttük lévő kapcsolat jellegére tekintettel.[125] A rokontartás közös szabályain túl azonban a Ptk. a továbbtanuló nagykorú gyermek tartására vonatkozó fejezetben külön nevesít egy további érdemtelenséget megalapozó okot, nevezetesen azt, hogy érdemtelenné válik a nagykorú gyermek akkor is a tartásra, ha nem tart kapcsolatot kötelezettel kellő indok nélkül.[126]

A tartási kötelezettséget megszüntető érdemtelenség kérdéskörében jut érvényre annak jelentősége, hogy mint ahogyan a tartási kötelezettséget, a tartásra való

---

[121] BH 2018.9.252.

[122] Ptk. 4:220. § (3) bekezdés a, pont.

[123] 1/2014. Polgári Jogegységi Határozat.

[124] XXIX. számú Polgári Elvi Döntés a tanulmányait folytató nagykorú gyermek tartásáról.

[125] Ptk. 4:194. § (2) bekezdés.

[126] Ptk. 4:220. § (4) bekezdés.

jogosultságot is szintén egyfajta erkölcsi követelmény övezi, leginkább a családi kapcsolatok jellegéből fakadóan. Ebből az erkölcsi követelményből fakad az, hogy a nagykorú jogosult, mivel már kellő belátási képességgel is kell rendelkeznie, ne csupán követelést támasszon a kötelezettel szemben, hanem ha emiatt kifejezett hála nem is elvárt, legalább kellően értékelje a nyújtott tartást azáltal, hogy a kötelezett irányába magatartása megfelelő, saját magatartásának helyes, illetve helytelen voltát ugyanis képes felfogni.[127]

Az érdemtelenség megítélésének körében azonban az összes körülményt gondosan meg kell vizsgálni, így azt is, hogy a jogosult magatartását milyen ok vagy körülmény válthatta ki, illetve azt, hogy az értékelendő magatartást nem éppen a kötelezettnek a magatartása idézte-e elő, mivel az érdemtelenség kérdését nem csupán a konkrét magatartás értékelésével, hanem a felek közötti kialakult viszonynak a beható vizsgálatával lehet elbírálni. Figyelembe kell venni így a kötelezett szülőnek a gyermekével szemben tanúsított magatartását is, vagyis azt, hogy saját magatartásával merre befolyásolta gyermekével való kapcsolatuk alakulását.[128]

A társadalomban elfogadott erkölcsi követelmény az lenne, hogy a szülő és gyermeke közötti viszony kölcsönös tiszteleten alapuljon. Ezt a kölcsönös tiszteletet azonban nem csak a gyermek, hanem maga a szülő is felrúghatja, ha gyermeke érdekeit elhanyagolja és azokkal szembe helyezkedő magatartást tanúsít, ami kétségkívül megalapozhatja gyermeke viselkedésének alaphangját, hiszen a gyermek által nevelése során elszenvedett sérelmeket a nagykorúság betöltése után se könnyű elengedni.[129]

Előállhat ugyanis olyan élethelyzet, hogy ha csupán a jogosult gyermek magatartását vizsgálnánk, érdemtelensége megállapíthatónak tűnne. Arról azonban csak a kötelezettel való kapcsolatának feltárása során lehet meggyőződni, hogy a kötelezett sem teljesítette gyermekével szemben az elvárható magatartást, mivel a gyermek olyan magatartása, hogy nem köszön saját szülőjének egy folyamat eredménye, a folyamatra azonban mindkét félnek volt ráhatása. Ennélfogva nem lehet a gyermek érdemtelenségét megállapítani és őt hátrányosan érintő módon értékelni azt, ha a kötelezett a jogosult kiskorúsága, vagyis fokozott rászorultsága során tanúsított közönye és a kapcsolat kialakítására

[127] XXIX. számú Polgári Elvi Döntés a tanulmányait folytató nagykorú gyermek tartásáról.

[128] BH 1984.7.274.

[129] BH 1975.2.73.

irányuló szándékának teljes hiánya idézte elő a kapcsolatnak az ilyen fokú megromlását.[130]

A gyermek érdemtelenségét megalapozó azon magatartása, hogy kellő indok nélkül nem tart kapcsolatot a tartásra kötelezettel tehát szintén kimenthető, amely kimentéséhez a kötelezetti magatartásnak olyan lényeges súlyúnak kell lennie, amely a gyermek közömbösségének alapos indokaként szolgálhat. Ez megnyilvánulhat abban, hogy a gyermek életét jelentősen befolyásoló, vagy arra kiható valós és komoly érdeksérelem éri a kötelezetti magatartás által, azonban a kimentést a gyermek szubjektív, vélt érdeksérelmei nem alapozzák meg.[131]

Fontos továbbá tisztázni, hogy a tartásra jogosult magatartásai közül melyek irányadóak az érdemtelenség vizsgálata körében. Nem lehet ugyanis egybevonni a kiskorúsága és nagykorúsága során tanúsított valamennyi magatartását, kizárólag a nagykorúságának betöltését követően tanúsított magatartásai vonhatók a vizsgálat körébe, abban az esetben is, ha a kapcsolat már a kiskorúság idején megromlott. A gyermeknek olyan súlyos, a kötelezettel szemben elkövetett kifogásolható magatartásai tekintetében, mint a durva hangnem használata, a kapcsolatfelvételi próbálkozás előli teljes elzárkózás, a kötelezett betegsége esetén érdeklődés és látogatás hiánya, a leköpés, valamint a kötelezettel szembeni tettleges fellépés esetében is kellő alapossággal kell vizsgálni azt, hogy mi váltotta ki az ilyen magatartást. Pusztán a családi kötelék felbomlása ugyanis nem kellő indok ilyen magatartás tanúsítására olyan személlyel szemben, akitől a jogosult tartást vár, mivel, ha a tartásra kötelezettel szemben nem hozható olyan terhelő körülmény, ami kimentési lehetőség lenne a jogosult ilyen viselkedésére, a jogosulttól elvárható, hogy esetlegesen egyetértés hiányában is tiszteletet tanúsítson szülője felé.[132]

Az érdemtelenség megállapítására azonban nem csupán az ilyen tevőleges magatartások adnak lehetőséget, megvalósulhat passzív magatartással egyaránt, vagyis a kapcsolattartás előli kellő indok nélküli elzárkózással. Hiába igyekezhet ugyanis a tartásra kötelezett élni a gyermek kiskorúsága idején kapcsolattartási jogával és törekedni annak kikényszerítésére, ha a tartásra jogosult erre egyáltalán nem mutat hajlandóságot, és ebben érdemi változás a nagykorúság betöltését követően sem történik, mert elutasításra kerül minden közeledési kísérlet. A megfelelő családi kapcsolat fenntartása azonban elvárható a nagykorú, tartást igénylő gyermektől, mely alól az sem mentesíti, ha a felmerülő viták során másik

[130] BH 1995.11.647.

[131] EH 2019.09.P3.

[132] BH 1994.11.601.

szülőjével ért egyet minden kérdésben, és a kötelezetthez bevallása szerint semmilyen érzelem nem fűzi, ezáltal pedig a teljes elzárkózás tanúsítása esetén ténylegesen érdemtelenné válik a nagykorú a tartásra. Nem róható ugyanis a kötelezett terhére az, ha a kapcsolat kialakítására és fenntartására irányuló folyamatos és kitartó törekvései nem vezettek eredményre, következetes elutasításra kerülnek, a nagykorú gyermeknek ugyanis fel kellene tudnia mérni, hogy a róla anyagilag gondoskodó kötelezettel szemben nem tanúsít megfelelő, helyes magatartást. [133]

A tartásra jogosult gyermek ilyen passzivitása sem értelmezhető azonban automatikusan érdemtelenséget megalapozó körülménynek kétséget kizáróan. Mint az érdemtelenség vizsgálatánál minden esetben, itt is vizsgálni kell azt, hogy a gyermek passzivitásának kiváltásához a tartásra kötelezett magatartása hogyan és milyen mértékben járult hozzá. Nem válik érdemtelenné a nagykorú gyermek a tartásra, ha a kötelezettel való kapcsolattartás megromlásához vezető úton a kötelezett tisztában volt azzal, hogy a gyermek fokozott érzékenységgel és általa is ismert pszichés problémákkal küzd. Ezen problémái ugyanis neki nem róhatók fel, a társadalmi felfogásban általuk nem válik méltatlanná és érdemtelenné a tartásra, főleg annak tekintetében, ha amikor viszont levelezés útján létrejött kapcsolat a felek között, az sem gyűlölködést, hanem a család felbomlása miatti elkeseredését tükrözte a gyermeknek. A gyermek mentális állapotából fakadó passzivitás tehát nem értékelhető súlyosan felróható magatartásaként, hiába sérelmezi azt a kötelezett szülő, ha az így kialakult helyzet saját magatartásának következménye, amelyre ismerve gyermeke állapotát és érzelmi világát, számíthatott volna.[134]

Bár a Ptk. szabályozásában érdemtelenséget alapoz meg a gyermek súlyosan kifogásolható magatartása, vagy olyan életvitele, amelyre figyelemmel nem várható el tartása a kötelezett szülőtől, ennek körében nem értékelhető az, ha a gyermek szenvedélybetegségben, és mint ilyen, kábítószer függőségben szenved. A gyermeknek ez a kábítószerfogyasztó tevékenysége és az, hogy nem követi a tartásra kötelezett tanácsait az erről való leszokás érdekében, érdemtelenséget nem eredményez, a nagykorú gyermek magatartása ugyanis nem a tartásra kötelezett ellen irányul és a szenvedélybetegség önmagában nem esik olyan mértékű negatív társadalmi megítélés alá, ami azt jelentené, hogy egyúttal az erkölcsi normák is sérülnek. [135]

---

[133] BH 2007.12.411.

[134] Dr. Kőrös András: A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása. Családi jog, 2014/1. 45-46.

[135] BH+ 2015.9.384.

6.3. A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásra való jogosultságát megalapozó tanulmányok

Nem csupán a gyermek egyéni, hanem a társadalom érdekében is áll az, hogy a továbbtanulási lehetőségtől a nagykorú gyermekek ne essenek el feltétlenül annál fogva, hogy családi kapcsolataik meglazultak vagy felbomlottak.[136]

A tartásra való jogosultságot megalapozó, szükséges tanulmányok körében figyelembe kell venni az olyan folyamatosan végzett képzéseket és tanfolyamokat, melyek a választott életpályához megfelelő szakképzettséget képesek biztosítani, továbbá az olyan alap- és mesterképzéseket, melyekkel felsőfokú végzettséget szerezhető, valamint a felsőfokú szakképzettséget eredményező tanulmányokat is.[137]

Nem feltétele azonban annak, hogy a folytatott tanulmányok szükségesnek minősüljenek az, hogy az azzal szerezhető szakképesítés magasabb szintű legyen, mint a középiskolai érettségi. Ha ugyanis az érettségi vizsgával nem párosul semmilyen szakképzettség, a választott, életpályára felkészítő, első szakképzettség megszerzésére irányuló tanulmány, legyen az akár OKJ-s tanfolyam, megalapozza a tartásdíjra való jogosultságát a nagykorú gyermeknek, mivel a jövőbeli munkalehetőségek beszűkülésének elkerülése végett ehhez kiemelt érdeke fűződik, főállású munkaviszonyban történő munkavégzés mellett párhuzamosan azonban a tanulmányok egyértelműen nem lennének folytathatók.[138]

Az életpályára való felkészülés szempontjából azonban figyelembe kell venni azt is, ha a gyermek rendelkezik már ugyan egy szakképesítéssel, amelynek megfelelő munkakeresése viszont eredménytelennek bizonyult, ezért magasabb szintű, nem az érettségi és azt kiegészítő tanfolyamhoz hasonló képesítést nyújtó, kedvezőbb elhelyezkedési lehetőséget biztosító tanulmányokat folytat. A tartásra való jogosultságot ugyanis attól, hogy a XXIX. számú Polgári Elvi Döntés a nappali tagozaton folytatott tanulmányokkal foglalkozik kiemelten, nem lehet szűkítően értelmezni, más továbbtanulási formák esetében a jogosultság szintén lehet megalapozott. [139]

A második szakma tanulása körében jelentősége van annak is, ha ez a második szakma a meglévővel azonos, vagy ahhoz képest alacsonyabb szintű képzettséget

[136] XXIX. számú Polgári Elvi Döntés a tanulmányait folytató nagykorú gyermek tartásáról.

[137] Ptk. 4:220. § (2) bekezdés.

[138] BH+ 2015.1.21.

[139] BH 1990.3.104.

biztosít. Ilyen esetben ugyanis nem beszélhetünk arról, hogy ez szükséges tanulmánynak minősülne, amellyel járó teherviselés a szülőre lenne hárítható. Azonban megfelelően kell értékelni azt is, hogy méltánytalan lenne a gyermekkel szemben, ha kiskorúsága idején a tartásra kötelezett tudomásával és tiltakozása nélkül megkezdett tanulmányokat nagykorúsága okán kényszerülne félbeszakítania, mert a tartásra kötelezettnek már a tanulmány megkezdésekor tisztában kellett lennie a képzés nagykorúság idejére történő átnyúlásával is. Elvárható viszont, hogy a költségekhez a nagykorú gyermek maga is hozzájáruljon, ha tartásához való hozzájárulás szüleinek komoly áldozatvállalást jelent.[140]

Az azonos, vagy a meglévőnél alacsonyabb szintű tanulmányokkal járó anyagi vonzatok tehát önkéntes vállalás hiányában nem háríthatók át a nagykorú gyermek szüleire, mivel kötelezettségük csak az első, megélhetést biztosító szakma megszerzéséig áll fenn. Ahogy akkor sem háríthatók át, ha a nagykorú a szakképesítés megszerzéséhez szükséges tanulmányait a tartására kötelezett hozzájárulása nélkül szakítja félbe, és bár eltérő jellegű, de azonos szintű új képzésbe kezd. Akkor lenne csak jogosult a nagykorú gyermek a tartásra a továbbiakban, ha a félbeszakításhoz jelen esetben a kötelezett hozzájárulna, és támogatva gyermekét, önként vállalná a további teherviselést.[141]

Körültekintően kell mérlegelni továbbá azt, ha a gyermek a képesítésének megfelelő szakmában elhelyezkedési nehézségekbe ütközik. Abban az esetben ugyanis, ha ilyen munkakör ellátására önhibáján kívül nem lesz képes, vagyis például egészségügyi okból alkalmatlan az adott szakmában a munkavégzésre, olyan a szülő önkéntes kötelezettégvállalása alóli kivétel valósul meg, melynél fogva a nagykorú továbbra is jogosult lenne a tartásra újabb tanulmányai során. Ha azonban a szakmában történő elhelyezkedés nem egészségügyi okra vezethető vissza például, hanem munkaerőpiaci kérdésekre, azt kell vizsgálni, hogy a nagykorú gyermek kimerített-e minden tőle elvárható intézkedést, pályakezdőknek és munkanélküliek számára nyújtott minden segítségnyújtást és támogatást. Ha ezeket nem tette meg, és önálló életvitelét magának felróhatóan nem alakította ki, kellő alap hiányában tartásdíjra nem tarthat igényt további tanulmányai során.[142]

Ennélfogva, ha az első megszerzett képesítése a nagykorúnak hasznosítható, hiába lenne könnyebb elhelyezkednie több szakma ismeretének a birtokában, mivel az általa választott életpályára felkészítő tanulmánynak az újabb képzés már

[140] BH 1997.8.398.

[141] BH 2001.1.20.

[142] BH 1992.12.766.

nem minősül. A nagykorú gyermek tartására való kötelezettsége viszont a kötelezettnek csak a választott életpályára felkészítő időszak alatt áll fenn, a nagykorú belátása szerint köteles dönteni pályamódosításának következményeiről, az ezzel járó többletköltségek viselésére mást már nem lehet kötelezni.[143]

Szükségesnek minősülhet azonban újabb szakképesítés megszerzése, ha az első szakma elsajátítását követően nyomban bebizonyosodik, hogy a gazdasági struktúra átalakulása folytán nem csupán átmenetileg, hanem végérvényesen nincs lehetősége a nagykorú gyermeknek az elhelyezkedésre, mivel ilyen körülmény nem a gyermek felróható magatartása vezethető vissza.[144]

A továbbtanulni vágyó nagykorú gyermeknek a Ptk. deklarálja azon kötelezettségét, hogy továbbtanulási szándékáról a szülőt késedelem nélkül kell tájékoztatnia.[145] Különös szerepe van a gyermek ezen kötelezettségének, ugyanis az nem csak az első végzettség megszerzésénél áll fenn. A szakképzettség mellett a felsőfokú végzettséget biztosító alap- és mesterképzések esetén szintén irányadó mind a gyermekek előírt tájékoztatási kötelezettsége, mind az a kialakult gyakorlat, hogy az első diploma megszerzését követően újabb nappali tagozatos felsőfokú tanulmány során a gyermek tartására csak a szülők önkéntes vállalása adhat alapot. Ha ugyanis a gyermeknek a szülők előzetes hozzájárulásukat megadták az újabb tanulmányok megkezdéséhez, és biztosították arról, hogy anyagi támogatásban fog részesülni ennek megvalósításához, nem vonható vissza ez az önkéntes kötelezettségvállalás, főleg akkor nem, ha a körülményekben sem történt változás. Azt azonban a gyermeknek újabb tanulmányai során szem előtt kell tartania, hogy köteles azt a lehető legrövidebb időn belül befejezni, ennélfogva pedig helye lehet annak, hogy a bíróság a tartásdíjat meghatározott időtartamra állapítsa meg.[146]

A tanulmányok folyamatos végzésének tekintetében ki kell emelni azt, hogy a folyamatosságot nem érinti az olyan megszakítás, ami a nagykorúnak nem róható fel.[147] Felróhatónak kell azonban tekinteni a folyamatosság olyan megszakítását, ami évismétlésben, többszörös iskolaváltoztatásban nyilvánul meg a rossz tanulmányi eredmény miatt, az ilyen jellegű elhúzódás ugyanis a gyermek

[143] BH 2005.8.285.

[144] BH 1997.1.28.

[145] Ptk. 4:220. § (1) bekezdés.

[146] BH 2011.12.388.

[147] Ptk. 4:220. § (2) bekezdés.

magatartásának eredménye, mely következményeit viselnie kell.[148] A folyamatosság hosszabb kihagyással való megszakítása esetén azt kell megfelelően mérlegelni, hogy ennek mi volt az indoka, és az indokra tekintettel a szülőtől továbbra is elvárható lenne-e a nagykorú gyermek a taníttatásának finanszírozása.[149]

A tanulmányok elhúzódása esetén az sem mentesíti a tartást elváró nagykorút az alól, hogy tanulmányait minél hamarabb befejezze, ha különböző egyetemeknek egyszerre három fakultásán végez tanulmányokat. Ebben az esetben a továbbtanulás késedelmes és elhúzódó jellege a gyermeknek felróható, ha az elsőként megkezdett egyetemen záróvizsgáit azért halasztja, hogy további tanulmányokba kezdjen, ennek beláthatatlan ideig tartó finanszírozására szülei nem kötelezhetők.[150]

Ezen körülményekkel összhangban tartalmazza a Ptk. is azt a rendelkezést, mely szerint a szülő nem köteles továbbtanuló gyermekének a tartására, ha a gyermek önhibájából rendszeresen nem teljesíti a tanulmányi és vizsgakötelezettségeit.[151] Ahhoz azonban, hogy erről a szülő meggyőződhessen, biztosítani kellett számára azt a lehetőséget, hogy a képzést biztosító intézmény kérelmére köteles legyen tájékoztatást adni gyermeke tanulmányainak állásáról.[152]

Tájékoztatási kötelezettsége körében így az intézmény közölheti a tartásra kötelezett szülővel, hogy fennáll-e gyermeke jogviszonya vagy az megszűnt, ez azonban mivel nem feltétlenül elégséges információ a tanulmány sikeres és folyamatos teljesítésére és az adott képzéshez vagy szakhoz szükséges alkalmasságra vonatkozóan, a tájékoztatás a konkrét félévre való aktív vagy passzív bejelentkezésen túl kiterjedhet arra is, hogy a mintaterv szerinti előrehaladás követelményét teljesíti-e a nagykorú. Mintaterv alapján kiderülhet ugyanis a teljesített tárgyak alapján, hogy az előírt képzési időhöz képest csúszásba került-e a gyermek, melyről a tartásra kötelezettnek nem feltétlenül számolna be önkéntesen.[153]

---

[148] BH 2003.10.416.

[149] XXIX. számú Polgári Elvi Döntés a tanulmányait folytató nagykorú gyermek tartásáról.

[150] BH+ 2010.9.398.

[151] Ptk. 4:220. § (3) bekezdés b, pont.

[152] Ptk. 4:222. §.

[153] NAVRATYIL Zoltán: A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása és az intézmény szülő felé fennálló tájékoztatási kötelezettségének terjedelme. IAS, 2018/4. 96-97.

7. A GYERMEKTARTÁSDÍJ MÓDOSÍTÁSA

A Ptk. a rokontartás közös szabályai között rendezi a tartás mértékének vagy a szolgáltatás módjának módosítása esetén irányadó feltételeket. Ez alapján legyen szó akár a felek megállapodásával, akár a bíróság ítéletével megállapított tartásdíjról, annak meghatározásának alapjául szolgáló körülményekben, a *clausula rebus sic stantibus*[154] elv érvényre juttatásával, bekövetkezett olyan jelentőségteljes változásra van szükség, amelynél fogva ezekre a megváltozott körülményekre tekintettel valamelyik fél lényeges jogi érdekét sértené a tartás változatlan teljesítése.[155] Eszerint beszélhetünk a gyermektartásdíj mértékének módosítása esetében leszállítás illetve felemelés iránti igényről. Továbbá a módosítás körében kell értékelni a szülők megállapodása alapján teljesített egyszeri juttatást követően megítélhető tartásdíjat is a körülményváltozások fejében.

7.1. A tartásdíj leszállítása

A gyermektartásdíj leszállítása és felemelése iránti perek esetén következetesen érvényesül az ítélkezési gyakorlatban, hogy hivatalból kell tisztázni a felek jövedelmén túl életkörülményeiket, illetve vagyoni helyzetüket. Ennek során szükség esetén akár tanúbizonyítás vagy környezettanulmány beszerzése is indokolt lehet a valóság feltárása és az annak megfelelő mérlegelés érdekében.[156]

A tartásdíjfizetésre kötelezett leszállítás iránti igénye sok esetben jövedelemcsökkenésre történő hivatkozásra vezethető vissza. Ebben az esetben kiváltképpen vizsgálni kell a körülményeket, melyek a magasabb jövedelem megszűnését övezik. Elvárható ugyanis a kötelezettől az, hogy az általa végzett keresőtevékenység a már fennálló gyermektartási kötelezettségére figyelemmel lehetővé tegye a tartásdíjfizetési kötelezettségének maradéktalan teljesítését. A megváltozott körülmény értékelésének körében pedig a változásnak azon kritériumoknak kell megfelelnie, hogy tartósnak és lényegesnek minősüljön, amely összefüggésben kell, hogy álljon vagy a kötelezettnek esetlegesen megváltozott teljesítőképességével, vagy a jogosult szükségleteivel. [157]

---

[154] A dolgok jelenlegi állására vonatkozó záradék.

[155] Ptk. 4:210. § (1) bekezdés.

[156] BH 1993.9.554.

[157] BH 2001.8.375.

Helye lehet viszont ez alapján a tartásdíj leszállításának abban az esetben, ha ugyan megszűnt a kötelezett munkaviszonya, ez azonban azon körülményre vezethető vissza, hogy munkavégzésre a továbbiakban betegsége miatt nem volt képes, ezáltal pedig mivel ez nem önkényes egyoldalú döntése volt a kötelezettnek, fennálló kötelezettségének mértéke csökkenthető teljesítőképességénél fogva, és mivel értékelni kell azt a körülményt is, hogy a minimális mértékű szociális járadékából másik kiskorú gyermekét is el kell tartania.[158]

Nincs azonban helye a tartásdíj mértékének automatikus leszállításának csupán azáltal, hogy a kötelezettnek a tartásdíj megállapítása óta újabb gyermeke született.[159]

Ahogyan abban az esetben sem él ilyen automatizmus, ha a kötelezett éppenséggel 5 kiskorú gyermek tartásáról köteles gondoskodni, közülük három gyermek esetében tartásdíjfizetés útján. A gyermekek száma nem kellő indok, figyelemmel kell lenni a korkülönbségekből adódó eltérő szükségletekre és arra is, ha a kötelezett alacsonynak tűnő havi jövedelme ellenére jelentős mértékű nyereséget halmozott fel eredménytartalékként, amit a vagyoni körülmények között kell értékelni.[160]

A jövedelemcsökkenés tekintetében akkor sem kerül sor leszállításra, ha a kötelezett mellett a gondozó szülő jövedelme egyaránt csökkenést szenvedett el, a tartásra szoruló gyermek szükségletei pedig növekedést mutatnak. Értékelni kell ugyanis a kötelezett életkörülményei között az olyan változást is, hogy a munkáltató által biztosított ingyenes lakáshasználatra tekintettel lett jövedelme alacsonyabb, melynél fogva lakhatási kiadásai arányosan csökkentek a kompenzáció folytán.[161]

Szintén hiába tűnik negatív irányú változásnak a kötelezett jövedelmi helyzetében jövedelmének csökkenése, ha emellett gazdálkodása valójában arra irányul, hogy a tartásdíj alapját csökkentse azáltal, hogy vagyonát újabb kapcsolatából származó gyermekének nevére íratva titkolja el és azáltal, hogy olyan beruházásokba áldoz, melynek hosszútávú megtérülése jelentős. Ezek a körülmények és a kötelezett

[158] BH+ 2015.8.337.

[159] BH+ 2009.9.409.

[160] BH 2017.10.337.

[161] BH+ 2013.3.106.

életvitele megfelelően alátámaszthatják teljesítőképességét, melynél fogva kötelezettsége mértékének leszállítása nem indokolt.[162]

Amint azt a Ptk. szövege is tartalmazza, a tartásdíj mértékének módosítására nem csak akkor kerülhet sor, ha az a bíróság ítéletén alapul, hanem a felek megállapodása esetén is.

Ebből kifolyólag nem ad alapot a leszállításra pusztán annak figyelembevétele, hogy a kötelezett utóbb magára nézve sérelmesnek találja a gyermektartásdíj mértékét, amelyet a felek egyezségükben rögzítettek. Ilyen esetben is csak az azóta bekövetkező lényeges és tartós körülményváltozást lehetne értékelni, mivelhogy ennek hiányában a leszállításra akkor sincsen lehetőség, ha az összeg, amelyben a felek megállapodtak önmagában nagyobb volt, mint amekkora összeg megállapítására a törvény alapján indokolt lenne, mert így a luxusigényeket is fedező gyermektartásdíj mértékére önként vállalt kötelezettséget.[163]

A gyermektartásdíj egyezséggel történő rendezése ugyanis hosszútávú elköteleződést kell, hogy jelentsen a jogbiztonság érdekében, melynél fogva a leszállítás eléréséhez nem lehet arra hivatkozni eredményesen, hogy az egyezségben rögzített mértéket már eredetileg is külső segítséggel vállalta, kiváltképpen olyan esetben, ha jövedelmi és vagyoni viszonyait nem igazolja kellően. Ugyanis mivel jövedelmének jutalékrendszer alapján összeálló változó nagyságrendjével a megállapodáskor tisztában volt, még ha túl is vállalta magát ténylegesen, arra köteleződött el, hogy hosszútávon teljesítőképes lesz, és stabilan gondoskodik a gyermek tartásáról.[164]

A Ptk. is rögzíti ezzel összefüggésben, hogy az a fél, akinek a körülmények megváltozásával számolnia kellett, vagy akinek ez felróható nem kérheti a bíróságtól, hogy változtassa meg a megállapodáson alapuló tartást.[165]

Megfigyelhető tehát egy különbségtétel abban az esetben, ha a felek megállapodásukkal rendezik a gyermektartásdíj kérdését, megváltoztatás iránti igény esetén ugyanis vizsgálni kell a szülői felelősség körében azt is ilyenkor, hogy az egyezség megkötése során kellő gondossággal számolhattak-e és számoltak-e ténylegesen már az előre látható körülményváltozással. Érvényre jut ezzel a polgári jognak az elvárhatósági zsinórmértéke, mivel a szülőkkel szemben

[162] BH+ 2002.4.209.

[163] BH 2013.8.218.

[164] BH 2017.2.58.

[165] Ptk. 4:210. § (1) bekezdés.

támasztott követelmény a felelősségteljesség és kellő gondosság. Nincs akadálya annak, hogy jövőbeni körülményeket a megállapodáshoz vezető egyeztetés során figyelembe vegyenek a felek, mely tudtában előrelátóan, hosszú távon, kiszámíthatóan képesek biztosítani a gyermek tartását. Ez esetben azonban a körülmény ténylegesen bekövetkező megváltozása már nem fog a módosítást megalapozó körülményváltozásnak minősülni. Továbbá kétségkívül nem korlátlan ez az előreláthatósági követelmény, éppenséggel a megállapodás ellen hatna, ha kiterjesztő értelmezésből fakadóan évtizedekre próbálnák a felek alkalmazni.[166]

7.2. A tartásdíj felemelése

Ahogyan a leszállítás esetében a jövedelem csökkenése nem jelenti automatikusan a tartási kötelezettség mértékének lecsökkentését, ugyanez elmondható fordított esetben is, vagyis a jövedelem növekedése sem egyenlő azzal, hogy a tartásdíj mértéke is emelkedne. Ha ugyanis a kötelezett nagyobb teljesítőképességgel rendelkezik, az nem jelenti feltétlenül azt, hogy a gyermek indokolt szükségletei is ezzel arányosan nőnének.

Lehetséges viszont a felemelés olyan esetben, ha utóbb bebizonyosodik, hogy a kötelezettnek számottevően magasabb jövedelmére lehet következtetni életmódjából, ami a gyermek indokolt szükségleteinek kielégítéséhez szükséges is, a megemelkedett megélhetési és taníttatással kapcsolatos költségek révén.[167]

A szükségletek emelkedése tipikusan a gyermek új életszakaszainak kezdetekor figyelhető meg, melyek tekintetében a kamaszkor rendkívül meghatározó. Az alapszükségletek ilyen korban amellett nőnek folyamatosan, hogy egyre közelebb kerül a gyermek a választani kívánt életpályára való felkészüléshez, és még igényel jelentős természetbeni ellátást is, ennek terhe pedig nem eshet egyedül a gondozó szülőre.[168]

Középiskolás kamaszként egy új életszakaszban ugyanis nem csak a már meglévő szükségletek növekednek, hanem új igények kielégítése is elengedhetetlen, így a szükségletek körének bővülése önmagában olyan körülményváltozásként értékelhető, ami megalapozza a gyermektartásdíj felemelését, különösen pedig akkor, ha a kötelezett jövedelmének emelkedésével párosul.[169]

---

[166] BH 2019.7.204.

[167] EH 2000.318.

[168] BH+ 2012.4.157.

[169] BH+ 2010.1.27.

Az indexálás lehetőségét megteremtve a Ptk. már lehetővé teszi, hogy a gyermektartásdíj megállapítására úgy kerüljön sor, hogy annak mértéke a bíróság rendelkezése alapján minden évben automatikusan módosuljon a fogyasztói árindex növekedésének mértékével. [170] Ilyen rendelkezés hiányában is van lehetőség azonban az ítélkezési gyakorlat szerint a tartásdíj infláció következtében való felemelésére, viszont ennek feltétele, hogy ehhez a gyermek szükségleteinek emelkedése társuljon, és a felemelt mértékű tartásdíj a kötelezettnek ne jelentsen többletterhet.[171]

7.3. Vagyontárgy vagy pénzösszeg juttatása ellenére megítélt tartásdíj

Az elsősorban irányadó szülői megállapodás nem csak arra irányulhat, hogy a felek konkrét összegű tartásdíjban egyezzenek meg, amit a kötelezett havonta teljesít, hanem megállapodhatnak abban is, hogy kötelezettségének a különélő szülő egy megfelelő vagyontárgy vagy pénzösszeg egyszeri juttatása révén tesz eleget. Az ilyen megállapodás érvényességének feltétele azonban, hogy minden esetben tartalmazza azt a konkrét időszakot, amelyre ez a juttatásnak a tartást fedeznie kell, ezenkívül pedig vagy a gyámhatóságnak, vagy a bíróságnak perbeli egyezség esetén jóvá is kell hagynia.[172]

Nem feltétele azonban a megállapodás érvényességének az, hogy tartalmazza az ily módon nyújtott vagyontárgy értékét összegszerűen, vagy a tartásdíj konkrét összegét, melynek a helyébe lép a vagyontárgy.[173]

Az ilyen megállapodások ellenére szintén állapíthat meg a bíróság tartásdíjat, ha előre nem látható lényeges körülményváltozás miatt ez szükségessé válik, és ez vagy a gyermek érdekében indokolt, vagy a tartásra kötelezettek érdeksérelmének elhárítása érdekében.[174]

---

[170] Ptk. 4:207. §.

[171] BH 2007.8.257.

[172] Ptk. 4:217. § (2) bekezdés.

[173] BH 1998.3.130.

[174] Ptk. 4:217. § (3) bekezdés.

8. A GYERMEKTARTÁS KÜLÖNÖS ESETEI

8.1. Nagyszülői helytállás

Előfordulhat több olyan eset is, hogy a gyermektartásdíj fizetésének kötelezettje nem a gyermek vér szerinti szülője lesz.

Az egyik ilyen eshetőség, amikor a nagyszülői helytállásra van szükség. Ez előfordulhat egyrészről abban az esetben, ha a gyermeknek tartásra kötelezhető szülője egyáltalán nincsen és a szülőkre eső tartás velük egy sorban álló kötelezett hiányában így a sorban utánuk következő kötelezettekre, a nagyszülőkre hárul, mely kötelezettség közöttük megoszlik jövedelmi, vagyoni helyzetük és teljesítőképességük arányában.[175] A másik ilyen eshetőség az, hogy bár a kiskorú gyermek tartására a szülő saját szükséges tartásának korlátozásával is köteles lenne, mentesülhet ez alól, ha van a gyermeknek más egyenesági rokona, aki kötelezhető a tartásra.[176]

Azonban nem csak kiskorú, hanem továbbtanuló nagykorú unokával szemben is megállapítható a nagyszülő tartási kötelezettsége, ha a szülők teherbíró képessége nem elegendő az indokolt szükségleteknek megfelelő mértékű tartás nyújtására. Ezáltal a szülők részbeni teljesítőképessége esetében kötelezetté válhat mindkét nagyszülői ág. Ha azonban az unoka nem tesz meg mindent a lehető legjobb tanulmányi eredmény elérése és ösztöndíj megszerzése érdekében, amely enyhítené a nagyszüleire eső terheket, felróható magatartásánál fogva ez a körülmény csökkentőleg hathat a tartásdíj összegére, vagy a jogosultság megszűnésére vezethet.[177]

A tartásdíjfizetésre kötelezett szülő kötelezettségének mértékét viszont nem csökkenti a nagyszülő által unokája részére alkalmanként nyújtott természetbeni juttatás, az ilyen juttatások a tartásdíj teljesítéseként nem fogadhatók el, mivel semmilyen jogi alapja nincs annak, hogy az tartásdíjként elszámolásra kerülhessenek.[178]

---

[175] Ptk. 4:201. § (1)-(2) bekezdés.

[176] Ptk. 4:215. § (1) bekezdés.

[177] EH 2005.1312.

[178] BH 1999.6.262.

8.2. A mostohagyermek tartása

Ha valamely szülő új élettársi vagy házassági kapcsolatot létesít, felmerülhet a kérdés, hogy az új társ mennyiben is és milyen irányba változtatja meg a vér szerinti szülők tartási kötelezettségét. A gyermek tartásáért való szülői felelősség elsődlegességéből fakadóan az azonban kijelenthető, hogy mindkét oldalról, vagyis a gondozó és a tartásdíjfizetésre kötelezett különélő szülő oldaláról is téves az olyan egyre nagyobb gyakorisággal felmerülő elgondolás, mely szerint a másik szülő új kapcsolata által, erre a körülményre alapozva automatikusan ennek bekövetkeztétől két tartásdíjfizetésre kötelezett, vagy két gondozó szülője lenne a gyermeknek, ami a másik vér szerinti szülő kötelezettségét csökkentené.

A mostohagyermek tartásánál ugyanis a Ptk. a rokontartás közös szabályai között úgy rendelkezik, hogy a házastárs akkor köteles háztartásában eltartani a vele együtt élő házastársának tartásra szoruló kiskorú gyermekét, ha a közös háztartásba a mostohagyermeket házastársa beleegyezésével hozta a másik fél. Ilyen esetben sem érinti azonban a mostohaszülő tartási kötelezettsége a kötelezett tartásdíjfizetési kötelezettségét.[179]

Vagyis a mostohaszülő beleegyezése esetén is tartási kötelezettsége csupán kiegészítő jellegű lesz, és kizárólag természetbeni tartásra irányulhat, továbbá ez a kötelezettsége is akkor állhat csak fent, ha a gondozó szülő új házastársáról beszélünk, aki így a beleegyezés folytán a mostohagyermek tartására a házastársával egy sorban lesz köteles. A különélő, tartásdíjfizetésre kötelezett szülő házastársát azonban tartási kötelezettség nem terheli. Mindemellett, hogy a törvény az új házastárs kötelezettségét egyértelműen rendezi, élettársak esetében csak a bejegyzett élettársaknál irányadó ezen szabályozás, tekintve, hogy a bejegyzett élettársakra a házasságra vonatkozó szabályokat is alkalmazni kell. Bejegyzés hiányában azonban csak önkéntes vállalás alapján hosszabb időn át nyújtott gondoskodás keletkeztethet tartási jogosultságot.[180]

Ha pedig a mostohaszülőnek is van vér szerinti gyermeke, az ő tartása a mostohagyermekére tekintettel csak akkor csökkenthető, ha a mostohagyermek vér szerinti szüleinek jövedelméből nem fedezhető megfelelően a tartás.[181]

---

[179] Ptk. 4:198. § (1)-(2) bekezdés.

[180] BARZÓ Tímea: A magyar család jogi rendje. Budapest, Patrocinium, 2017. 508-509.

[181] BH 2002.10.400.

8.3. Az apaság vélelmének megdöntése

Az apaság vélelmének megdőlte esetén, aki a vélelmezett apa helyébe belépeve a megüresedett apai státuszt betölti, köteles a továbbiakban a gyermek tartására. Ha a vélelmezett apa jogállásába lépett férfi tartási kötelezettsége ezen időszakig is fennállt, a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint követelhető tőle az általa addig a gyermekre fordított költségeinek és nyújtott tartás összegének megtérítését.[182]

8.4. A szülők további megállapodásai

A gyermek tartására kötelezett szülők megállapodhatnak abban is, hogy a gyermektartásdíj összegét beszámítják a lakáshasználati jog ellenértékének törlesztésébe. Erre azonban csak akkor kerülhet sor, ha ez nem sérti a jogosult gyermek tartását, ezért ennek jóváhagyása előtt tisztázni kell annak kérdését, hogy ha az egyik fél teljesen magára vállalja a gyermek tartását, nem vezethet-e ez a gyermek megfelelő tartásának veszélyeztetésére.[183]

Mivel a felek egyezsége a kockázati elemek kiküszöbölésével egy egyensúlyi helyzet megteremtését célozza, ha a kötelezett vállalja tartási kötelezettsége fejében a közös vagyoni igényről való lemondását, csupán a kötelezett korai elhalálozása folytán nincs helye annak, hogy örököse megtámadja a bíróság által jóváhagyott ilyen megállapodást.[184]

9. ZÁRÓ GONDOLATOK

Ahogyan az áttanulmányozott ítélkezési gyakorlatból is látszik, a gyermektartásdíj megállapításának kérdése örökös aktualitásnak örvend egészen napjainkig, hiszen a rendkívül sokszínű élethelyzetek megkívánják, hogy a gyakorlat is folyamatosan formálódjon és bővüljön, igazságos és méltányos megoldást találva a kihívásokra. Véleményem szerint ez az aktualitás még egy jó ideig biztosan nem fog lankadni, kiindulva a családi kapcsolatoknak -sajnálatosan- az egyre nagyobb és gyorsabb léptékben történő felbomlásából.

A gyermektartásdíj megállapítása során az ítélkezési gyakorlat és álláspontom szerint is a gyermekek kiegyensúlyozott, harmonikus nevelésének biztosítása és

[182] BH 2011.4.104.

[183] BH 1989.3.107.

[184] BH 1997.5.221.

megvalósítása révén a legfontosabb a gyermekek érdekének szem előtt tartása, éljenek a kötelezettek akár szűkös, akár átlagos, vagy akár kiemelkedőnek tekinthető körülmények között. A gyermek legfőbb érdeke azonban továbbra sem azonosítható az indokolt szükségleteket meghaladó mértékű gyermektartásdíj megállapításának lehetőségével. Arra viszont a kötelezetteknek kétségkívül törekedniük kell minden esetben, hogy az indokolt szükségletek kielégítésének érdekében mindent megtegyenek. Ehhez kapcsolódóan tanulmányomat Balázs Tibor szavaival zárom, melyeket minden szülő figyelmébe is ajánlok, annak a gyermektartásdíjra vonatkoztatható és azon túlmutató értelmében egyaránt:

„*Gyermekünktől mindent elveszünk, ha mindent megadunk neki.*"[185]

FELHASZNÁLT IRODALOM

Jogszabályok és határozatok:

-1952. évi IV. törvény a házasságról, a családról és a gyámságról.

-1991. évi LXIV. törvény a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről.

-1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról.

-1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról.

-2011. évi CCXI. Törvény a családok védelméről.

-2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről.

-1/2014. Polgári Jogegységi Határozat.

-XXIX. számú Polgári Elvi Döntés a tanulmányait folytató nagykorú gyermek tartásáról.

-Alaptörvény (2011. április 25.)

-BH 1975.2.73.

-BH 1984.7.274.

-BH 1986.5.193.

[185] BALÁZS Tibor

-BH 1989.3.107.

-BH 1990.3.104.

-BH 1991.4.151.

-BH 1992.12.766.

-BH 1993.9.554.

-BH 1994.2.82.

-BH 1994.11.601.

-BH 1995.6.350.

-BH 1995.11.647.

-BH 1996.4.207.

-BH 1996.11.591.

-BH 1997.1.27.

-BH 1997.1.28.

-BH 1997.1.30.

-BH 1997.5.221.

-BH 1997.8.398.

-BH 1998.3.130.

-BH 1999.6.258.

-BH 1999.6.262.

-BH 2001.1.20.

-BH+ 2001.4.169.

-BH 2001.8.375.

-BH+ 2002.4.209.

-BH 2002.6.233.

-BH 2002.8.314.

-BH 2002.10.400.

-BH+ 2002.10.514.

-BH 2003.3.117.

-BH 2003.10.416.

-BH 2004.1.15.

-BH 2005.8.285.

-BH 2006.6.189.

-BH 2007.8.257.

-BH 2007.12.411.

-BH+ 2008.3.126.

-BH+ 2009.1.25.

-BH 2009.4.111.

-BH+ 2009.9.409.

-BH 2009.11.328.

-BH+ 2010.1.27.

-BH 2010.2.42.

-BH 2010.7.186.

-BH+ 2010.9.398.

-BH 2011.2.40.

-BH 2011.4.104.

-BH 2011.5.135.

-BH 2011.12.388.

-BH+ 2012.4.157.

-BH 2012.5.121.

-BH+ 2012.7.295.

-BH 2012.12.292.

-BH+ 2013.3.106.

-BH+ 2013.4.150.

-BH 2013.8.218.

-BH 2013.10.269.

-BH 2013.10.270.

-BH 2015.1.8.

-BH+ 2015.1.21.

-BH+ 2015.8.337.

-BH+ 2015.9.384.

-BH+ 2016.1.24.

-BH 2016.2.36.

-BH 2016.3.64.

-BH 2017.2.58.

-BH 2017.7.227.

-BH 2017.8.267.

-BH 2017.10.337.

-BH 2017.11.368.

-BH 2018.9.252.

-BH 2019.4.112.

-BH 2019.7.204

-BH 2019.8.222.

-BH 2019.9.244.

-EH 2000.318.

-EH 2004.1031.

-EH 2004.1128.

-EH 2005.1214.

-EH 2005.1312.

-EH 2019.09.P3.

-Kúria Pfv.21435/2015/5.

-PK 104.

Felhasznált irodalom:

Barzó Tímea: A magyar család jogi rendje. Budapest, Patrocinium, 2017

Demeter Kinga: A Legfelsőbb Bíróság és a Fejér Megyei Bíróság gyakorlata a kiskorú gyermek tartása iránti perekben, különös figyelemmel a bizonyítási kérdésekre. In: Szeibert Orsolya (szerk.): *Család, gyermek, vagyon – A joggyakorlat kihívásai*. Budapest, HVG-ORAC, 2012.

Dr. Bencze Lászlóné: *Gyermekelhelyezés, gyermektartás*. Budapest, HVG-ORAC, 1998.

Dr. Grád András – Dr. Takács Andrea: Tartásdíj játszmák. *Családi jog*, 2009/7.

Dr. Hajdú Emese: Tuti fix? – gyermektartásdíj akkor és most. A tartásdíj határozott összegben történő meghatározása. *Családi jog*. 2015/3.

Dr. Kőrös András: A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása. *Családi jog*, 2014/1.

Dr. Kőrös András: Az új Ptk. a Kúria gyakorlatában – gyermektartás. *Családi jog*, 2016/3.

Dr. Szeibert Orsolya: Házastársak, élettársak, szülők és gyermekek egymás iránti támogatási, tartási kötelezettsége a Ptk. Családjogi Könyvében. In: Grad-Gyenge Anikó (szerk.): *Szociális elemek az új Ptk-ban*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, 2013.

Dr. Tancsik Annamária: „Szorítóban - a családjogi perek aktuális problémái" - beszámoló a Családi Jog 2016. évi konferenciájáról. *Családi jog*, 2016/3.

Kőrös András (szerk.): *Polgári jog- Családjog*. Budapest, HVG-ORAC, 2013.

Kuti Szilvia: A továbbtanuló nagykorú gyermek tartásának korlátai, avagy meddig tart el a „mamahotel", meddig fizet a „papabank"? In: Bán Tamásné Tóth Dóra – Rokolya Gábor (szerk.): *Ünnepi tanulmányok a közjegyzőség jubileumára*. Budapest, Közjegyzői Akadémia Kiadó, 2017.

Navratyil Zoltán: A továbbtanuló nagykorú gyermek tartása és az intézmény szülő felé fennálló tájékoztatási kötelezettségének terjedelme. *IAS*, 2018/4.

Szeibert Orsolya: *Családi Jog*. Budapest, Eötvös, 2018.

BÜNTETŐJOGI SZEKCIÓ
BÍRÓSÁGI TAGOZAT

DR. BAGOSSY MÁRIA

A HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉS MEGVÁLTOZOTT SZABÁLYAI. JOGORVOSLAT A HATÁLYON KÍVÜL HELYEZŐ VÉGZÉS ELLEN

1. BEVEZETÉS

"... a bírói eljárás korszerű gyorsítása elengedhetetlen kelléke a népszerű igazságszolgáltatásnak."[1] Akár az új büntetőeljárási törvény[2] vezérfonala is lehetne Juhász Andor eme gondolata, hiszen a kodifikáció szükségességének egyik fő oka – a törvény indokolása szerint – az igazság időszerű feltárásának kívánalma volt. A büntetőeljárás gyorsítása, annak észszerű időn belüli lefolytatása érdekében a törvény számos újítással szolgált. Jelen dolgozatban ezen új jogintézmények közül a másodfokú és a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezést kívánom bemutatni.

Úgy tűnhet, a büntetőeljárás gyorsítása és a hatályon kívül helyező végzés fellebbezhetővé tétele között kibékíthetetlen ellentmondás feszül, hiszen utóbbi egy újabb felülbírálati fórum beiktatásával éppen az előbbi ellen hat. A jogorvoslati lehetőség megteremtése melletti fő érv mégis az volt, hogy az indokolatlan hatályon kívül helyezések visszaszorítása révén a büntetőeljárások észszerű időn belül történő lefolytatása érhető el.[3] Talán még korai lenne állást foglalni abban a kérdésben, hogy a fellebbezés valóban a jogalkotói várakozásoknak megfelelően funkcionál-e. Az új Be. hatályba lépése óta eltelt idő azonban arra mindenképpen elegendő, hogy a gyakorlatot vizsgálva összegezzük a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés eddigi tapasztalatait.

A dolgozat első érdemi fejezete a kasszáció és a tisztességes eljáráshoz való jog, illetve annak részjogosítványa, a már említett észszerű időn belüli elbíráláshoz való jog kapcsolódási pontjait tárgyalja a nemzetközi dokumentumok, továbbá az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB, ECtHR vagy a Bíróság) ítélkezési gyakorlata alapján. Ugyancsak e fejezetben kapnak helyet az Alkotmánybíróság (továbbiakban: AB) vonatkozó határozatai.

---

[1] JUHÁSZ Andor évnyitó beszéde, Jogtudományi Közlöny, 1930/2., 16. oldal.

[2] 2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról (továbbiakban: Be.).

[3] POLT Péter (főszerk.): Kommentár a büntetőeljárási törvényhez, 2. kötet, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, 1291. oldal.

Ezt követően a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat jogi szabályozását és a Kúria (korábban Legfelsőbb Bíróság) ezen ügycsoportban hozott ítéleteit kívánom megvizsgálni. A törvényességi jogorvoslat a 2/2015. számú büntető jogegységi határozattal vált a hatályon kívül helyező végzéssel szemben igénybe vehető rendkívüli jogorvoslattá,[4] ezért a Kúria ítéleteiben a hatályon kívül helyező végzések felülbírálatára kimunkált elvek az új Be. alkalmazása során is zsinórmértékül szolgálhatnak.

Végezetül a pályamunka a Be. Tizenhetedik Részében foglalt, a másodfokú és a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezésre fókuszál, ismertetve a normaszövegen túlmenően a tárgykörben született bírósági határozatokat is. A kutatás magában foglalta a 2018. július 1. napja és 2019. július 1. napja között, a hatályon kívül helyező végzések ellen bejelentett fellebbezések alapján meghozott kúriai és ítélőtáblai határozatok összegyűjtését. A Kúriai határozatok adatbázisa, illetve az ítélőtáblák megkeresése révén mindösszesen 42 darab ilyen végzést sikerült beszereznem.[5] Dolgozatomban e végzéseket felhasználva törekedtem az eddig kialakult bírói gyakorlat bemutatására, figyelembe véve a Kúria által a bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlata kapcsán végzett, 2012-es joggyakorlat-elemzés tapasztalatait, illetve javaslatait is.

2. A HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉS A TISZTESSÉGES ELJÁRÁSHOZ VALÓ JOG TÜKRÉBEN

A tisztességes eljáráshoz való jog nem pusztán egy alapvető emberi jog, hanem az eljárás olyan minősége, amelyet annak egésze és körülményei figyelembevételével lehet csak megítélni.[6] Ezt a minőséget pedig részletszabályok sokasága garantálja, melyek exemplifikatív felsorolását számos nemzetközi egyezményben megtalálhatjuk. Ilyen részletszabály az észszerű időn belüli tárgyaláshoz való jog, melyet ugyan az emberi jogok univerzális védelme szempontjából mérföldkőnek tekinthető Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata

[4] Megjegyzendő, hogy a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslatot nem minden szerző tekinti rendkívüli jogorvoslati eszköznek. Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2003, 525. oldal.

[5] Nem jelenthetem ki egyértelműen, hogy a vizsgált időszakban valóban ennyi határozat született a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés tárgyában. Így például nehezítette a végzések felkutatását, hogy nem egységes azok ügycsoport szerinti megjelölése, a Beüf., a Bhar., a Bpkf. és a Hkf. rövidítéseket is használják a bíróságok.

[6] 6/1998. (III. 11.) AB határozat, II/5. pont.

még nem tartalmazott,[7] azonban az ezt követő dokumentumok már a független és pártatlan bírósághoz való jog vagy éppen a nyilvános tárgyaláshoz való jog mellett említik.[8]

Az észszerű idő követelménye egyértelműen kapcsolatba hozható a hatályon kívül helyezéssel és a megismételt eljárás lefolytatásával. Ez olvasható ki az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R (87) 18. számú ajánlásából is, mely az eljárás eljárásjogi okból történő "érvénytelenné nyilvánítását" csak szigorúan meghatározott esetekben tartja kívánatosnak, vagyis ha az eljárásjogi előírások megsértése ténylegesen sérthette a védelem vagy a vád érdekeit.[9] A hatályon kívül helyezésre vonatkozó további utalást sem ebben, sem más, az eljárások egyszerűsítésére, gyorsítására vonatkozó ajánlásokban nem találhatunk.[10] Ennek hiányában az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlatára hárult egyrészt az észszerű idő követelményének értelmezése, másrészt annak kidolgozása, milyen esetekben vetheti fel a hatályon kívül helyezés az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog sérelmét.

---

[7] Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata 10. cikke értelmében "minden személynek teljesen egyenlő joga van arra, hogy ügyét független és pártatlan bíróság méltányosan és nyilvánosan tárgyalja, s ez határozzon egyrészt jogai és kötelezettségei felől, másrészt minden ellene emelt bűnügyi vád megalapozottsága felől."

[8] A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya 14. cikke 3. pontjának c) alpontjában úgy fogalmaz, hogy "az ellene emelt vád elbírálásakor mindenkinek teljes és egyenlő joga van legalább a következő biztosítékokra: [...] indokolatlan késedelem nélkül tárgyalják az ügyét."

Lásd még: Emberi Jogok Amerikai Egyezménye, 8. cikk (1) bekezdése, Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája, 7. cikk.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikke rögzíti az észszerű időn belüli tárgyaláshoz való jogot, míg a 41. cikk az Unió intézményei felé fogalmazza meg elvárásként az észszerű időn belül történő ügyintézést. Az Európai Unió Bírósága elsősorban az Európai Bizottság által a versenypolitika területén lefolytatott eljárásokkal összefüggésben vizsgálta eddig az észszerű idő követelményét, például: AC-Treuhand AG kontra Európai Bizottság, Európai Unió Bírósága, a Törvényszék 2014. február 6-i ítélete, ügyszám: T-27/10.

[9] Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (87) 18. számú ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről, III/b. 2. pont.

[10] Például: Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (81) 7. számú ajánlása az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről; Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (86) 12. számú ajánlása a bíróságok túlterheltségének megelőzésére és csökkentésére vonatkozó egyes intézkedésekről.

2.1. Az Emberi Jogok Európai Bírósága ítélkezési gyakorlata

Az 1950. november 4. napján kelt, Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló egyezmény (továbbiakban: EJEE vagy Egyezmény) 6. cikkének (1) bekezdése a következőket rögzíti: *"Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően."*[11] Az Egyezményben foglalt jogok megtartása felett őrködő Emberi Jogok Európai Bírósága számos határozatában foglalkozott az "észszerű idő" fogalmával. Már az 1968-as *Neumeister kontra Ausztria ügyben* kikristályosodtak azok a szempontok, melyeket vizsgálni szükséges az eljárás időtartamának megítélése során: az ügy bonyolultsága, a kérelmező és az eljáró hatóságok által tanúsított magatartás, valamint az eljárás tétje a kérelmező számára.[12] Ezt a szempontrendszert az évtizedek folyamán további ítéleteiben is megerősítette a Bíróság:[13]

- Az ügy bonyolultsága a vizsgált tényanyag, a vizsgált jogi probléma, illetve az eljárás összetettségéből fakadhat.[14] A komplexitást alátámaszthatja a vád tárgyává tett bűncselekmények száma, az eljárásban részt vevő személyek (akár vádlottak, sértettek, tanúk) száma vagy a bűncselekmény határon átnyúló jellege.[15]

- Az EJEE 6. cikkének (1) bekezdése nem ró aktív közreműködési kötelezettséget a büntetőeljárás terheltjére, azonban vizsgálat tárgyát képezi, hogy a kérelmező magatartásával késleltette-e az eljárás

[11] A tisztességes eljáráshoz való jog EJEB általi értelmezéséről lásd bővebben: Békés Ádám: A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése Magyarországon a strasbourgi bíróság esetjoga alapján, Állam- és jogtudomány, 2017/4., 80-91. oldal.

[12] Neumeister kontra Ausztria, ECtHR, 1968. június 27-i ítélet, ügyszám: 1936/63, 20-21. pont.

[13] Például: Buchholz kontra Németország, ECtHR, 1981. május 6-i ítélet, ügyszám: 7759/77, 49. pont; H. kontra Egyesült Királyság, ECtHR, 1987. július 8-i ítélet, ügyszám: 9580/81, 71. pont; Bock kontra Németország, ECtHR, 1989. március 29-i ítélet, ügyszám: 11118/84, 38. pont; X. kontra Franciaország, ECtHR, 1992. március 31-i ítélet, ügyszám: 18020/91, 32. pont; Silva Pontes kontra Portugália, ECtHR, 1994. március 23-i ítélet, ügyszám: 14940/89, 39. pont; Comingersoll S.A. kontra Portugália, ECtHR, 2000. április 6-i ítélet, ügyszám: 35382/97, 19. pont.

[14] BALLA Lajos – KARDOS Sándor: A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában, Bírák Lapja, 2005/1., 44. oldal.

[15] Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights - Right to a fair trial (criminal limb), Council of Europe, last updated on 30 April 2019, 53. oldal.

lefolytatását.[16] Így nem hivatkozhat az eljárás elhúzódására az, aki abból a célból, hogy a büntetőjogi felelősségre vonást elkerülje, országából megszökött.[17]

- A részes államok kötelezettsége, hogy az igazságszolgáltatási rendszerüket úgy szervezzék meg és működtessék, hogy az az Egyezmény 6. cikkében foglalt garanciális elvárásoknak eleget tegyen.[18] Nem eredményezhet ezért mentesülést az észszerű idő követelménye alól a bíróságok leterheltsége, vagy az, ha az eljárás valamely (vádlotton kívüli) személy meg nem jelenése miatt húzódik el.[19]

- Az eljárás tétje azokban az ügyekben nyer értékelést, melyekben a kérelmező a személyi szabadságot érintő kényszerintézkedés, elsősorban letartóztatás hatálya alatt áll, hiszen ekkor még hangsúlyosabb érdek fűződik az eljárás késedelem nélküli lefolytatásához.[20]

A vizsgálandó időtartam kezdete ugyancsak a konkrét eset körülményeitől függ, így az lehet a terhelt letartóztatásának[21] vagy a vádemelésnek az időpontja,[22] míg annak vége az az időpont, amikor a bíróság jogerős érdemi határozatot hoz a vád tárgyában.[23] A kifejtettekből következik, hogy az észszerű idő követelménye átfogja a hatályon kívül helyezést és az annak folytán megismételt eljárást is.

Kétséget kizáróan rögzíthető, hogy önmagában a hatályon kívül helyezés jogintézménye nem ellentétes az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való joggal. Amennyiben az alapeljárás folyamán hatályon kívül helyezésre került sor, azt ugyanúgy a fentebb vázolt szempontrendszert alkalmazva szükséges vizsgálni, mintha az eljárás kasszáció nélkül folyt volna le. Több magyar vonatkozású ügy is alátámasztja ezt:

---

[16] Eckle kontra Németország, ECtHR, 1982. július 15-i ítélet, ügyszám: 8130/78, 82. pont.

[17] Ventura kontra Olaszország, European Commission of Human Rights (Emberi Jogok Európai Bizottsága, továbbiakban: ECHR), 1978. március 9-i határozat, ügyszám: 7438/76, 197. pont.

[18] Francesco Lombardo kontra Olaszország, ECtHR, 1992. november 26-i ítélet, ügyszám: 11519/85, 23. pont.

[19] PÁPAI-TARR Ágnes: A büntetőeljárás gyorsításáról, Gondolat Kiadó, Budapest, 2012, 51. oldal.

[20] Abdoella kontra Hollandia, ECtHR, 1992. november 25-i ítélet, ügyszám: 12728/87, 24. pont.

[21] Wemhoff kontra Németország, ECtHR, 1968. június 27-i ítélet, ügyszám: 2122/64, 19. pont.

[22] Neumeister kontra Ausztria, 18. pont.

[23] König kontra Németország, ECtHR, 1978. június 28-i ítélet, ügyszám: 6232/73, 98. pont.

- A *Süveges kontra Magyarország ügy* a hírhedt tescós rablás tárgyában (jelenleg is) folyamatban lévő büntetőeljárást érintette. Az EJEB ítélethozatalának időpontjában, 2016. január 5. napján az eljárás már 10 éve folyt, 2015. július 2. napján került sor az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezésére. Noha a vád tárgyává tett bűncselekmények komplexitása, illetve a terhelt által az eljáró bírókkal szemben bejelentett elfogultsági kifogások hozzájárultak az eljárás elhúzódásához, a Bíróság az állam terhére értékelte, hogy 2009 decembere és 2010 szeptembere, valamint 2011 júliusa és 2012 januárja között az elsőfokú bíróság tárgyalást nem tartott. Az eljárás időtartama, figyelembe véve az eljárt elsőfokú bíróság ezen mulasztását, az észszerű idő követelményébe ütközött.[24]

- A *Magyar László kontra Magyarország ügyben* a büntetőeljárás 8 évig volt folyamatban, három bírósági szinten. Magyarország elmarasztalására azért került sor, mert a 2006. január 25. napján történt hatályon kívül helyezést követően a megismételt eljárásban csak az elsőfokú bíróság eljárása 2 év 10 hónapig tartott.[25]

- A kidolgozott vizsgálati szempontokból látható, hogy az EJEB nem önmagában az eljárás időtartama alapján ítéli meg az észszerű időn belüli elbíráláshoz való jog megtartását. A *Fejes,* a *Kocsis László* és a *Varga István kontra Magyarország ügyek* azonban bizonyítják, hogy lehetséges az eljárásnak olyan hosszúsága, amely mellett az EJEB további körülményeket már nem vizsgál. Mindhárom ügyben „mindössze" két bírósági szinten folyt az eljárás, 10 év 10 hónapig,[26] 10 évig,[27] illetve 8 év 10 hónapig,[28] magában foglalva valamennyi esetben a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásokat is.

Az ismertetett ügyekben nem a hatályon kívül helyezés, illetve az azáltal okozott "időveszteség" sértette az észszerű idő követelményét, hanem elsősorban az eljárt bíróságok inaktivitása vezetett hazánk elmarasztalásához.[29]

---

[24] Süveges kontra Magyarország, ECtHR, 2016. január 5-i ítélet, ügyszám: 50255/12, 117-128. pont.

[25] Magyar László kontra Magyarország, ECtHR, 2014. május 20-i ítélet, ügyszám: 73593/10, 60-66. pont.

[26] Fejes kontra Magyarország, ECtHR, 2006. április 11-i ítélet, ügyszám: 7873/03, 16-22. pont.

[27] Kocsis László kontra Magyarország, 2006. április 25-i ítélet, ügyszám: 32763/03, 15-21. pont.

[28] Varga István kontra Magyarország, 2006. május 23-i ítélet, ügyszám: 3360/04, 15-21. pont.

[29] Az EJEB számos további ügyben döntött Magyarország elmarasztalásáról az észszerűtlenül hosszúra nyúlt büntetőeljárások okán. Tekintettel arra, hogy ezek a büntetőeljárások hatályon

Az EJEB gyakorlatát áttekintve azonban jócskán találhatunk olyan ügyeket is, melyek azt támasztják alá, hogy a kasszáció, amennyiben arra az eljárás folyamán többször is sor kerül, önmagában sértheti az EJEE 6. cikkét. Az alsóbb fokú bíróság ítéletének kettő,[30] három[31] vagy akár négy[32] alkalommal történt hatályon kívül helyezése ugyanis az igazságszolgáltatási rendszer hibás működését jelzi, hiszen arra a bíróságok vagy az ügyész jogszabálysértő eljárása ad okot.[33] Az, hogy több bírósági szint is részt vesz a büntetőeljárás lefolytatásában, nem menti fel az eljáró hatóságokat a 6. cikk (1) bekezdéséből fakadó kritériumok teljesítése alól.[34] Amennyiben ugyanazon eljárás során többszöri hatályon kívül helyezésre kerül sor, az érintett állam mentesülését nem eredményezheti sem az ügy bonyolultsága, sem pedig a terheltnek vagy a védőnek az eljárás elhúzódásához vezető magatartása.[35]

A Bíróság ezen megállapításaival kapcsolatban szükségesnek tartom hangsúlyozni a jogerő fontosságát, melyet a magyar vonatkozású *Korbély-ügy*[36] is alátámaszt. A többszöri hatályon kívül helyezés akkor ütközik az észszerű idő követelményébe, ha arra még az alapügy jogerős befejezése előtt kerül sor. Ha az alapeljárás során fellebbezés folytán történt hatályon kívül helyezés, majd a megismételt eljárás jogerős érdemi határozattal zárult, annak újabb – felülvizsgálati kérelem alapján történt – hatályon kívül helyezése és az új eljárásra utasítás nem sérti az észszerű

kívül helyezés folytán megismételt eljárást nem foglaltak magukban, azok részletes ismertetését mellőzöm. A jelentősebb ügyekről lásd bővebben: Czine Ágnes – Szabó Sándor – Villányi József: Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008, 423-427. oldal.

[30] Sizov kontra Oroszország (No. 2.), ECtHR, 2012. július 24-i ítélet, ügyszám: 58104/08, 63. pont.

[31] Hasko kontra Törökország, ECtHR, 2012. január 17-i ítélet, ügyszám: 20578/05, 28. pont.

[32] Er kontra Törökország, ECtHR, 2009. október 27-i ítélet, ügyszám: 21377/04, 22. pont.

[33] Falimonov kontra Oroszország, ECtHR, 2008. március 25-i ítélet, ügyszám: 11549/02, 58. pont; E.M.B. kontra Románia, ECtHR, 2012. november 13-i ítélet, ügyszám: 4488/03, 35. pont.

Henzelin, Marc – Rordorf, Héloise: When does the length of criminal proceedings become unreasonable according to the European Court of Human Rights?, New Journal of European Criminal Law, 2014/1., 89. oldal.

[34] Litoselitis kontra Görögország, ECtHR, 2004. február 5-i ítélet, ügyszám: 62771/00, 32. pont; Uglanova kontra Oroszország, ECtHR, 2006. szeptember 21-i ítélet, ügyszám: 3852/02, 34. pont.

[35] Bahceli kontra Törökország, ECtHR, 2009. október 6-i ítélet, ügyszám: 35257/04, 25. pont; Sahap Dogan kontra Törökország, ECtHR, 2010. május 27-i ítélet, ügyszám: 29361/07, 39. pont.

[36] Bővebben: Polgári Eszter: Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből, Fundamentum, 2008/3., 106-108. oldal.

idő követelményét.[37] A jogerős ítélet meghozatalát követően előterjesztett rendkívüli jogorvoslati kérelem esetén ugyanis a terhelt már nem tekinthető olyannak, akivel szemben a büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően szükséges dönteni, így az Egyezmény 6. cikkének (1) bekezdése sem alkalmazható esetében.[38] Ha a rendkívül jogorvoslat eredményeként kerül sor a jogerős ítélet hatályon kívül helyezésére, a jogerőre emelkedés időpontjától a rendkívüli jogorvoslati eljárásban történt határozathozatalig eltelt időtartam figyelmen kívül marad, majd az ezt követő eljárás esik ismételten a 6. cikk (1) bekezdésének hatálya alá.[39]

Összegezve, a hatályon kívül helyezés szükségszerű, a nemzetközi elvárásokkal összhangban lévő eleme a magyar jogrendszernek, azonban annak diszfunkcionális – indokolatlan, többszöri – alkalmazása, ezáltal pedig a büntetőeljárás elhúzódása az Emberi Jogok Európai Bírósága általi marasztaláshoz vezethet.

2.2. Az Alkotmánybíróság vonatkozó határozatai

Magyarország Alaptörvénye XXVIII. cikkének (1) bekezdése alapján *"Mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat vagy valamely perben a jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el."* A Magyar Köztársaság Alkotmányának 57. § (1) bekezdésében foglalt felsorolás ugyan nem tartalmazta az észszerű határidőn belüli elbírálás követelményét,[40] azonban az Alkotmánybíróság a 49/1998. (XI. 27.) számú határozatában kifejtette, hogy a jogállamiság normatív tartalmából és a tisztességes eljáráshoz való alkotmányos

[37] Korbély kontra Magyarország, ECtHR, 2008. szeptember 19-i ítélet, ügyszám: 9174/02, 99-105. pont.

[38] Oberschlick kontra Ausztria,ECHR, 1995. május 16-i határozat, ügyszámok: 19255/92 és 21655/93, The Law/5. pont; Sonnleitner kontra Ausztria, ECtHR, 2000. január 6-i határozat, ügyszám: 34813/97, The Law/2. pont; Hartman kontra Szlovénia, ECtHR, 2012. október 18-i ítélet, ügyszám: 42236/05, 40 pont.

[39] Yemanakova kontra Oroszország, ECtHR, 2004. szeptember 23-i ítélet, ügyszám: 60408/00, 41. pont; Brovchenko kontra Oroszország, ECtHR, 2008. december 18-i ítélet, ügyszám: 1603/02, 97. pont; Buldashev kontra Oroszország, ECtHR, 2011. október 18-i ítélet, ügyszám: 46793/06, 107. pont.

[40] "A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az

ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelességeit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el."

alapjogból levezethető alkotmányos követelmény az érvényesített büntetőigény megfelelő időn belül történő elbírálása.[41] E határozatában az AB is elismerte, hogy az eljárás szükségképpeni elhúzódásához vezet az eljárási szabályok megsértésének az új elsőfokú eljárás elrendelésével párosuló kasszáció útján történő szankcionálása, illetve orvoslása.[42] Ugyan az eljárás ilyetén elhúzódása, illetve a bíróságok munkaterhének növekedése a kasszáció ellen szóló érvek, azonban egy tisztán reformatórius rendszer éppen a jogorvoslati jog tartalmát üresítené ki, hiszen a tényleges döntés másodfokon születne meg először.[43] Mindezeket figyelembe véve a jogalkotó feladata a jogorvoslati formák, a jogorvoslatot elbíráló fórumok megállapítása, valamint annak meghatározása, hogy hány fokú jogorvoslati rendszer működjön.[44] A jogorvoslati rendszer kialakítása során azonban mérlegelni kell a büntető felelősségre vonás gyorsításához és egyszerűsítéséhez fűződő alkotmányos érdeket a büntető igény érvényesítése során az egyéneket megillető garanciális jogokkal szemben.[45]

A hatályon kívül helyezés és az időszerűség egymáshoz való viszonyát az AB a 64/D/2005. számú határozatában értelmezte. A 49/1998. (XI. 27.) számú határozatban foglaltakat megismételve rögzítette, hogy a többfokú jogorvoslati rendszer szükségképpen hozzájárul az eljárás tartamának meghosszabbodásához, azonban a tisztességes eljárás keretei lehetőséget adnak a bíróságnak ennek a megfelelő – például enyhítő körülményként – történő értékelésére. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint a büntetőeljárás rendszere alkalmas arra, hogy a tisztességes eljárás garanciális követelményeit a megismételt eljárás során is érvényre juttassa.[46]

Az AB a 2/2017. (II. 10.) számú határozatában rögzítette arra vonatkozó alkotmányos szempontjait, hogy egy adott bírósági eljárás összhangban van-e az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való joggal. A büntetőeljárás időtartama abban az esetben sérti az Alaptörvény XXVIII. cikkének (1) bekezdését, ha abban az eljáró bíróságoknak felróható indokolatlan tétlenségi időszakok tapasztalhatók és az ügy bonyolultsága sem indokolja a per kirívó hosszát. Az eljárás időtartamába azonban nem számít bele az a késedelem, amelyet a terhelt felróható magatartása

[41] A testület ezt az elvi tételt megismételte a 14/2004. (V. 7.) számú határozatának III/A/2. pontjában.

[42] 49/1998. (XI. 27.) AB határozat, II/1.4. pont.

[43] 49/1998. (XI. 27.) AB határozat, II/1.4. pont.

[44] 1437/B/1990. AB határozat, 2. pont; 5/1992. (I. 30.) AB határozat, II/2. pont.

[45] 49/1998. (XI. 27.) AB határozat, II/1.4. pont.

[46] 64/D/2005. AB határozat, III/2.2. pont.

okozott, ha azt az eljáró bíróság a rendelkezésére álló jogi eszközökkel nem tudta kiküszöbölni.[47]

A 2/2017. (II. 10.) számú határozat a 64/D/2005. számú döntéshez kapcsolódóan megfogalmazta azt az alkotmányos követelményt is, miszerint az ítéletek indokolásának tartalmaznia kell, hogy a büntetőjogi jogkövetkezmény enyhítésére az eljárás – terheltnek fel nem róható – elhúzódása miatt került sor, részletezve a terheltnek nyújtott kedvezményt.[48] Ennek fontossága abban rejlik, hogy a büntetés enyhítése olyan, az eljárás elhúzódását kompenzáló tényezőt jelent, mely a későbbiekben kizárja a strasbourgi bíróság előtti igényérvényesítés lehetőségét. Például a *Földes és Földesné Hajlik kontra Magyarország ügyben* egy 12 évig tartó büntetőeljárás miatt sem marasztalta el az EJEB hazánkat, mivel a kérelmező elvesztette áldozati státuszát azzal, hogy az eljárás elhúzódását az eljárt bíróságok nyomatékos enyhítő körülményként értékelték.[49]

Az Emberi Jogok Európai Bírósága a jogsértés megállapításán túl a marasztalt államot kártérítés megfizetésére kötelezheti. Az Alkotmánybíróság részére az Alkotmánybíróságról szóló 2011. évi CLI. törvény (továbbiakban: Abtv.) ilyen lehetőséget nem biztosít. Az Abtv. 27. §-a utat nyitott az egyedi ügyben érintett személyek számára, hogy alkotmányjogi panasz révén a bírósági eljárás elhúzódására, és ezáltal az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog megsértésére hivatkozzanak. Az Abtv. 43. § (1) bekezdése azonban kizárólag az alaptörvény-ellenes bírói döntés megsemmisítését teszi lehetővé, mely nem feltétlenül orvosolja az elszenvedett sérelmet, hiszen az eljárás további elhúzódását eredményezheti. Az Alkotmánybíróság ebből fakadóan maga is elismerte több határozatában, hogy az észszerű időn belüli elbíráláshoz kapcsolódó alapjogvédelmi feladatát nem tudja hatékonyan ellátni, az elhúzódó eljárásokból eredő sérelmek orvoslására elsősorban az eljáró bíróságok rendelkeznek megfelelő jogi eszközökkel.[50]

Ilyen megfelelő jogi eszköz volt – a büntetőeljárások elhúzódása esetén is – a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény 2. § (3) bekezdésében foglalt sérelemdíj iránti igény, melyről a 2016. évi CXXX. törvény már nem rendelkezik. Az

---

[47] 2/2017. (II. 10.) AB határozat, 82. pont.

[48] 2/2017. (II. 10.) AB határozat, 100. pont.

[49] Földes és Földesné Hajlik kontra Magyarország, ECtHR, 2006. október 31-i ítélet, ügyszám: 41463/02, 20-24. pont.

A hosszabb ideig tartó büntetőeljárás enyhítő körülményként történő értékelését a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. számú BK vélemény tartalmazza.

[50] 3024/2016. (II. 23.) AB határozat, 18-20. pont; 2/2017. (II. 10.) AB határozat, 56-58. pont.

alkotmányjogi panasz, valamint az eljárás elhúzódása miatti kifogás vagyoni kompenzációt nem nyújt a panaszos számára. Arra jelenleg kizárólag a bírósági jogkörben okozott kártérítés áll rendelkezésre, mivel a Polgári Törvénykönyvben szabályozott sérelemdíj vonatkozásában a tisztességes eljáráshoz való jog nem tekinthető személyiségi jognak.[51] Ezen változtatna a bírósági eljárások elhúzódásával kapcsolatos vagyoni elégtétel bevezetése, mely egy objektíven meghatározott, az eljárás befejezéséhez feltétlenül elégséges időtartam meghaladása esetén biztosítana kompenzációt.[52] A bírósági eljárás befejezéséhez feltétlenül elégséges időtartam büntetőeljárások esetén három év, ha azonban harmadfokú eljárást is folytatnak, vagy a jogerős ügydöntő határozat közlésétől számított 6 hónapon belül felülvizsgálati eljárás indul, négy év,[53] a vádemeléstől az eljárást befejező határozat jogerőre emelkedéséig eltelt időtartamot figyelembe véve.[54] A vonatkozó törvényjavaslat elfogadása jelenleg folyamatban van, az a törvényalkotási bizottság eljárására vár.[55]

Az Emberi Jogok Európai Bíróságának, valamint az Alkotmánybíróságnak a hatályon kívül helyezés és az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog tárgyában született határozatai áttekintését követően az alábbiakban a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslatot tárgyalom. Ahogyan arra már utaltam, e jogintézmény jelentette az egyetlen jogorvoslati lehetőséget az új Be. hatályba lépését megelőzően a hatályon kívül helyező végzéssel szemben, ekként annak bemutatása a téma szempontjából megkerülhetetlen.

3. JOGORVOSLAT A TÖRVÉNYESSÉG ÉRDEKÉBEN

3.1. A jogi szabályozás története és a 2/2015. számú büntető jogegységi határozat

Már a bünvádi perrendtartásról szóló 1896. évi XXXIII. törvénycikk rendkívüli jogorvoslatot biztosított a büntető bíróságok jogerős határozataival, illetve egyéb

[51] RAINER Lilla: Távol Európától – az észszerű időn belüli elbíráláshoz kapcsolódó jogorvoslati lehetőségek szűkülése, Eljárásjogi Szemle, 2017/4., 16. oldal.

[52] A vagyoni elégtétel mértékének, számításának szabályait kormányrendelet fogja tartalmazni.

[53] T/2923. számú törvényjavaslat az egyes bírósági eljárások elhúzódásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről, 3. § (2)-(3) bekezdés.

[54] T/2923. számú törvényjavaslat, 4. §.

[55] Folyamatban lévő törvényjavaslatok. https://www.parlament.hu/web/guest/folyamatban-levo-torvenyjavaslatok (2019. augusztus 30.)

intézkedéseivel szemben perorvoslat a jogegység érdekében megnevezéssel.[56] Ezt a megnevezést az 1949. évi XI. törvény módosította akként, hogy a legfőbb ügyész immár a törvényesség érdekében terjeszthetett elő perorvoslatot.[57] Noha a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény még átvette ezt a terminust,[58] azonban az 1954. évi V. törvény már a törvényességi óvás megnevezést használta, egyidejűleg a jogorvoslatra jogosultak körét a legfőbb ügyész mellett kiterjesztette a Legfelsőbb Bíróság elnökére is.[59] Az 1954. évi V. törvényben foglaltakat további módosító jogszabályok követték,[60] azonban a büntető eljárásról szóló 1962. évi 8. törvényerejű rendelet,[61] majd a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvény is törvényességi óvás megnevezéssel tette lehetővé a bíróságok jogerős határozatainak megtámadását.[62] Utóbbi jogszabály 284. §-a a következőképpen rendelkezett: *"A bíróság jogerős határozata vagy határozatának meghatározott része ellen a Legfelsőbb Bíróság elnöke vagy a legfőbb ügyész törvényességi óvást emelhet, ha az törvénysértő vagy megalapozatlan."*

A törvényességi óvás jogintézményét az Alkotmánybíróság semmisítette meg a 9/1992. (I. 30.) számú határozatával, hivatkozva arra, hogy a jogorvoslat ellentétes a jogállamiság elvének tartalmát alkotó jogbiztonság követelményével, a jogerő intézményével, valamint polgári ügyekben a felek rendelkezési jogával is.[63] A határozatban kifejtettek szerint a törvényességi óvás alkotmányellenessége abból fakad, hogy az előterjesztésére jogosult legfőbb ügyész, illetve a Legfelsőbb Bíróság elnöke a felek akaratától függetlenül, diszkrecionális jogkörben dönthet az óvás kezdeményezéséről, pontosan meghatározott, kiszámítható kritériumok nélkül, hiszen a feltételéül szabott törvénysértés, illetve megalapozatlanság tágan értelmezhető, bizonytalan fogalmak.

---

[56] 1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról, 441-442. §.

[57] 1949. évi XI. törvénycikk a népnek a büntető igazságszolgáltatásban való részvételéről és a fellebbvitel egyszerűsítéséről, 82. § (1) bekezdés.

A módosítás indoka az volt, hogy ezen jogorvoslat célja a törvényesség biztosítása, míg a jogegység megóvására a döntvény szolgál.

[58] 1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról, 225-227. §.

[59] 1954. évi V. törvény a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény módosításáról, 83. §.

[60] Az egyes büntető eljárási rendelkezések módosításáról szóló 1957. évi 8. törvényerejű rendelet 14. §-a, majd a büntető eljárás egyes rendelkezéseinek módosításáról szóló 1958. évi 16. törvényerejű rendelet 20-21. §-ai módosították a törvényességi óvás elbírálásának szabályait.

[61] 1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról, 280-282. §.

[62] 1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról (1974. január 1. napjától hatályos időállapot), 284-291. §.

[63] 9/1992. (I. 30.) AB határozat, V/1.

A törvényességi óvás helyett az 1992. évi LXIX. törvény 1993. január 1. napjától bevezette a felülvizsgálati eljárást. Az új rendkívüli jogorvoslat meghatározott, a büntető anyagi vagy eljárási jogot sértő, másodfokon jogerőre emelkedett ügydöntő határozatokkal szemben volt igénybe vehető, azonban a gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy az nem alkalmas valamennyi jogsértés orvoslására.[64] Erre tekintettel az 1999. évi CX. törvény beiktatta az 1973-as büntetőeljárási törvénybe a jogorvoslat a törvényesség érdekében elnevezésű jogintézményt, a megsemmisített törvényességi óvás "pótlására", de attól eltérő szabályokkal.[65] A törvényességi óvás Alkotmánybíróság által felrótt bizonytalanságával és kiszámíthatatlanságával szemben a jogalkotó az 1973. évi I. törvényben a jogorvoslat a törvényesség érdekében előterjesztésének részletes feltételeit rögzítette.[66]

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: régi Be.) visszatért a szűkszavúbb megfogalmazáshoz, 431. §-ában akként rendelkezve, hogy *"a legfőbb ügyész a bíróság törvénysértő és jogerős határozata ellen a Kúriánál a törvényesség érdekében jogorvoslatot jelenthet be, feltéve, hogy a jogerős határozat más jogorvoslattal nem támadható meg."*[67]

A hatályon kívül helyező végzéssel szemben a régi Be. nem biztosított fellebbezési jogot. Azt a kérdést, hogy fellebbezés hiányában a hatályon kívül helyező végzés a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslattal támadható-e, a Kúria először a Bt.286/2009/11. számú, BH2010. 146. szám alatt közzétett döntésében vizsgálta. Határozatában törvénysértőnek minősítette a másodfokú bíróság hatályon kívül helyező végzését abban a részében, amellyel az elsőfokon jogerős ügydöntő határozat jogerejét a régi Be. 349. § (2) bekezdésének törvénysértő alkalmazásával

---

[64] Az Országos Ítélőtábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról szóló 1999. évi CX. törvény 94. §-hoz fűzött indokolása.

[65] 1973. évi I. törvény (2000. március 1. napjától hatályos időállapot), 291/B-291/J. §.

[66] 1973. évi I. törvény, 291/B. § "A bíróság jogerős ügydöntő határozata ellen a terhelt javára a törvényesség érdekében jogorvoslatnak van helye, ha

a) a terhelt büntetőjogi felelősségének megállapítására a büntető anyagi jog szabályainak megsértése miatt, vagy

b) a bíróság határozatának meghozatalára a súlyosítási tilalom [234. § (1) bek., 241. §, 354. § (3) bek.] megsértésével került sor, feltéve, hogy a jogerős ügydöntő határozat más jogorvoslattal nem támadható meg."

[67] Megjegyzendő, hogy a régi Be. eredetileg nem tartalmazta a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslatot, azt a hatályba lépését megelőzően a 2002. évi I. törvény iktatta be a rendkívüli jogorvoslatok közé.

feloldotta. Mindezek mellett a hatályon kívül helyező végzés jogerőre képességének vizsgálatára nem került sor, továbbá a Kúria indokolása szerint a döntés meghozatala független volt attól, hogy milyen bírósági határozat tartalmazta a törvénysértő rendelkezést. A Kúria a jogerő kérdésével részletesen a 2014. december 4. napján meghozott Bt.1.592/2014/12. számú határozatában foglalkozott. A legfelsőbb bírói fórum jogirodalmi álláspontokat is figyelembe véve ekkor már azt állapította meg,[68] hogy a másodfokú bíróságnak az elsőfokú bíróság határozatát hatályon kívül helyező és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasító határozata nem jogerőképes határozat, nem emelkedhet jogerőre, ekként azzal szemben a törvényesség érdekében jogorvoslat nem kezdeményezhető.

A BH2010.146. és a Bt.1.592/2014/12. számú döntések között feszülő ellentmondás feloldása érdekében a legfőbb ügyész jogegységi eljárást kezdeményezett. A jogegységi tanács a 2/2015. számú büntető jogegységi határozatban a Bt.1.592/2014/12. számú végzésben foglaltakat elvetette és elvi éllel mondta ki, hogy a másodfokú bíróság hatályon kívül helyező és új eljárás lefolytatására utasító végzése alaki jogerővel bír, ellene a legfőbb ügyész a törvényesség érdekében jogorvoslatot terjeszthet elő.[69]

A jogegységi határozat megnyitotta az utat a hatályon kívül helyező végzések felülbírálata előtt, amelyre a 2017. évi XC. törvény 2018. július 1-jei hatályba lépéséig eltelt mintegy három évben több alkalommal is sor került.

3.2. A törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat gyakorlata

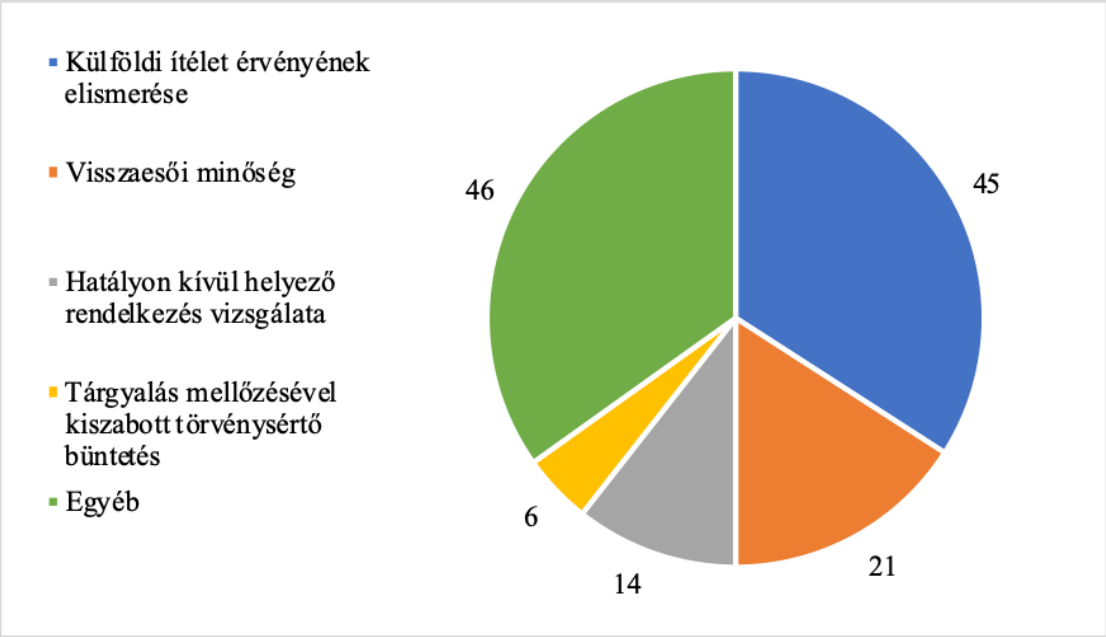
A kutatás során áttekintettem a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat tárgyában hozott kúriai határozatokat. A Kúriai határozatok adatbázisa 2019. szeptember 13. napján mindösszesen 132 ilyen határozatot tartalmazott. Ezeket a 2008-2018 között meghozott határozatokra kiterjedő, Lichtenstein András által

[68] Például Tremmel Flórián a kasszációs végzéseket jogerőképes határozatoknak tekintette, míg Elek Balázs csak a hatályon kívül helyező, egyidejűleg az eljárást megszüntető végzések vonatkozásában fogadta ezt el. Elek Balázs: A jogerő a büntetőeljárásban, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012, 196. oldal; Tremmel Flórián: Magyar büntetőeljárás, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001, 456. oldal.

[69] Lásd bővebben: Gácsi Anett Erzsébet: A 2/2015. számú BJE határozat margójára. https://jogaszvilag.hu/szakma/a-22015-szamu-bje-hatarozat-margojara/ (2019. augusztus 21.) Elek Balázs: A jogirodalom által közvetített jogtudomány és a büntető ítélkezés, 160-163. oldal. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/07_Elek_Balazs.pdf (2019. augusztus 21.)

végzett vizsgálat kategóriáiba soroltam be,[70] tekintve, hogy a 2008 előtti, illetve a 2018 utáni döntések nem tértek el tárgyköreiket illetően az általa felállított kategóriáktól.[71] Dolgozatom témájára tekintettel egy további csoporttal egészítettem ki ezt a kategorizálást, melyet azok a kúriai határozatok alkotnak, melyekben a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat hatályon kívül helyező rendelkezés felülbírálatára irányult.

Az alábbi diagram bemutatja, hány határozat meghozatalára került sor az egyes tárgykörökben. A határozatok ügyszámát az I. számú melléklet tartalmazza.

A 2/2015. számú BJE határozat megalkotását követően – a már említett, Bt.286/2009/11. számú és a Bt.1.592/2014/12. számú döntéseket figyelmen kívül hagyva – 12 ügyben kezdeményezett a legfőbb ügyész a törvényesség érdekében jogorvoslatot hatályon kívül helyezésről rendelkező határozat ellen. Ezek mindegyikében a Kúria alaposnak találta az indítványt. Elöljáróban szükséges arra rámutatni, hogy ezen 12 ügyből valójában csak 10 ügyben volt maga a hatályon kívül helyezés oka törvénysértő, további 2 ügyben nem ez vezetett a törvénysértés megállapításához:

[70] Lichtenstein András a következő kategóriákat állította fel: külföldi ítélet érvényének elismerése, az elítélt visszaesői minősége, tárgyalás mellőzésével kiszabott, eljárásjogi szempontból törvénysértő büntetés, illetve egyéb ok. Lichtenstein András: A törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat elmélete és gyakorlata, Eljárásjogi Szemle, 2018/4., 35. oldal.

[71] Az "Egyéb" kategória további pontosítása a jogorvoslattal támadott határozatok, illetve a megállapított törvénysértések sokfélesége miatt nem volt lehetséges.

- A Bt.816/2015/7. számú ítélet amiatt állapította meg, hogy a perújítás folytán megismételt eljárásban született hatályon kívül helyező végzés törvénysértő, mert annak meghozatalában kizárt bíró vett részt.

- A Bt.1.625/2015/5. számú ítélet értelmében a törvényi egységet képező bűncselekmény részcselekményei egy részének jogerős elbírálása esetén a tényállásban nem szereplő további részcselekmények miatt a másodfokú bíróságnak az eljárást az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezése mellett meg kell szüntetnie, nincs helye az elsőfokú bíróság új eljárásra utasításának.

A további ítéletekből markánsan kirajzolódik két problémakör, melyek a törvényességi jogorvoslat alapján a Kúria állásfoglalását igényelték:[72]

a) Hatályon kívül helyezés több vádlott esetén

A régi Be. 349. § (1) bekezdése a felülbírálat korlátjaként rögzítette, hogy amennyiben az elsőfokú bíróság ítélete több vádlottról rendelkezett, a másodfokú bíróság az ítéletnek csak a fellebbezéssel érintett vádlottra vonatkozó részét bírálhatta felül. Kivételt képezett ez alól a (2) bekezdés, amelynek értelmében *"a másodfokú bíróság a fellebbezéssel nem érintett vádlottat felmenti, a bűncselekményének enyhébb minősítése folytán törvénysértően súlyos büntetését, illetve a vele szemben büntetés helyett alkalmazott intézkedést enyhíti, vagy az első fokú bíróság ítéletének reá vonatkozó részét hatályon kívül helyezi, és vele szemben az eljárást megszünteti, illetőleg az első fokú bíróságot új eljárásra utasítja, ha a fellebbezéssel érintett vádlott tekintetében is ugyanígy határoz."*[73] Ehhez kapcsolódott a 350. § is, mely alapján *"az ítélet megalapozatlansága esetén az első fokú bíróságot a 349. § (2) bekezdésének alkalmazásával akkor lehet új eljárásra utasítani, ha ez a fellebbezéssel nem érintett vádlott felmentését, a bűncselekmény enyhébb minősítése folytán a törvénysértően súlyos büntetés enyhítését, vagy az eljárás megszüntetését eredményezheti."*

[72] Három határozat nem volt összefüggésbe hozható az ismertetett tárgykörökkel: a Bt.1.907/2017. és a Bt.680/2018. számú ügyekben törvénysértő volt a kizárt bíró részvételére alapított kasszáció, míg a Bt.304/2017. számú ügyben a hatályon kívül helyezés azért volt törvénysértő, mert az elsőfokú eljárásban nem volt kötelező védő részvétele. E határozatok közös jellemzője tehát, hogy abszolút hatályon kívül helyezési ok téves megállapítása vezetett a törvénysértés megállapításához.

[73] Ugyanígy rendelkezik az új Be. 590. § (9) és (11) bekezdése, noha előbbi meghatározott keretek közé szorítja a felülbírálatot.

Ezeket a rendelkezéseket már a jogegységi eljárás alapját képező BH2010. 146. számú határozatban is vizsgálta a Kúria, az "ugyanígy határoz" fordulatnak azt az értelmezést adva, hogy a fellebbezéssel érintett és a fellebbezéssel nem érintett terhelt esetében azonos határozat hozatalára kizárólag azonos – összefüggő – okból kerülhet sor. További feltétel, hogy ez az ok ugyanarra az eredményre vezessen, és csak olyan lehet, amely a fellebbezéssel nem érintett terhelt javát szolgáló, kedvező eredményre vezet.

A BH2010. 146. számú döntésből következően a fellebbezéssel nem érintett, felmentett terhelt esetében a hatályon kívül helyezés a régi Be. 349. § (2) bekezdésével ellentétes, illetve a régi Be. 405. § (3) bekezdéséből fakadó súlyosítási tilalomra figyelemmel céltalan is.[74]

A kutatás során beszerzett további két határozat erősítette meg a BH.2010. 146. számú döntésben foglaltakat. A Bt.1.503/2015/9. számú ítéletben[75] a hatályon kívül helyezés oka a fellebbezéssel nem érintett terheltekre ki sem terjedt, míg a Bt.470/2016/9. számú ítéletben[76] az ok nem volt összefüggő.

Tekintettel arra, hogy az új Be. 590. §-ában a korábbi szabályozással lényegileg egyezően rendelkezik a felülbírálat terjedelméről, a hivatkozott bírósági határozatokat 2018. július 1. napját követően is alkalmazhatónak vélem.

b) megalapozatlanság kérdésköre[77]

---

[74] 1998. évi XIX. törvény, 405. § „(1) Ha a vádlott terhére nem jelentettek be fellebbezést, a megismételt eljárásban nem lehet a felmentett vádlott bűnösségét megállapítani, illetőleg a hatályon kívül helyezett ítéletben kiszabott büntetésnél súlyosabb büntetést kiszabni, vagy büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél súlyosabb intézkedést alkalmazni.

[...]

(3) A (2) bekezdés esetében sem lehet a vádlott bűnösségét megállapítani, illetőleg súlyosabb büntetést kiszabni vagy a büntetés helyett alkalmazott intézkedésnél súlyosabb intézkedést alkalmazni, ha a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét a 349. § (2) bekezdése alapján helyezte hatályon kívül."

Az új Be. 634. §-a rendelkezik a megismételt eljárásban érvényesülő súlyosítási tilalomról.

[75] BH2016. 130. szám alatt közzétéve.

[76] BH2016. 270. szám alatt közzétéve.

[77] Erről lásd még: Ficsór Gabriella: A hatályon kívül helyezés elleni küzdelemhez néhány gondolat, 6-8. oldal https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/a_hatalyon_kivul_helyezes_elleni_kuzdelemhez_nehany_gondolat_suritve.pdf (2019. szeptember 1.)

Az 1998. évi XIX. törvény még pusztán a megalapozatlanság fogalmát használta, nem tett különbséget az ítélet teljes és részbeni megalapozatlansága között. Megalapozatlanságot az eredményezhetett, ha

- a tényállás nem volt felderítve,
- az elsőfokú bíróság nem állapított meg tényállást, vagy a tényállást hiányosan állapította meg,
- a megállapított tényállás ellentétes volt az iratok tartalmával,
- vagy az elsőfokú bíróság a megállapított tényekből további tényre helytelenül következtetett.[78]

A régi Be. 352. § (1) bekezdésében rendelkezett arról, mi a másodfokú bíróság feladata az elsőfokú bíróság ítélete megalapozatlanságának észlelése esetén. Ekkor a másodfokú bíróság

"a) a tényállást kiegészíti, illetőleg helyesbíti, ha a hiánytalan, illetőleg a helyes tényállás az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás útján megállapítható;

b) az iratok tartalma, ténybeli következtetés vagy a felvett bizonyítás alapján az első fokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállást állapíthat meg, ha a vádlott felmentésének (részbeni felmentésének) vagy az eljárás megszüntetésének (részbeni megszüntetésének) van helye."[79]

Ha azonban a fenti rendelkezések alapján a megalapozatlanság nem volt kiküszöbölhető és az a bűnösség megállapítását vagy a büntetés kiszabását, illetőleg az intézkedés alkalmazását lényegesen befolyásolta, a 376. § (1) bekezdése ultima ratio jelleggel lehetővé tette az ítélet hatályon kívül helyezését és az elsőfokú bíróság új eljárásra utasítását.

A kiküszöbölhető és ki nem küszöbölhető megalapozatlanság közötti határvonalat a Kúria több, a törvényességi jogorvoslat tárgyában meghozott ítélete jelölte ki, egyúttal választ adva arra a kérdésre is, meddig terjed a másodfokú bíróság kötelezettsége a tényállás kiegészítése, helyesbítése, illetőleg a bizonyítás felvétele tekintetében. Mivel a fellebbezéssel támadott hatályon kívül helyező végzések is több alkalommal (37 érdemben felülbírált végzésből 8 határozat) a felülbírált

[78] 1998. évi XIX. törvény, 351. § (2) bekezdés.

[79] Bővebben: Háger Tamás: A megalapozatlanság kiküszöböléséhez vezető folyamat a másodfokú büntetőperben, Jogelméleti Szemle, 2013/2., 34-43. oldal.

ítéletek teljes megalapozatlanságára hivatkoztak, a Kúria e tárgykörben hozott ítéletei továbbra is figyelembe vehetők, mindamellett, hogy az új Be. részletes szabályait adja a teljes és a részleges megalapozatlanság eseteinek.

Kiindulópontként rögzíthető, hogy a törvényességi jogorvoslat alapján a hatályon kívül helyező végzések tekintetében a Kúria kizárólag határozatvizsgálatot folytatott. A felülbírálat tehát nem arra irányult, hogy a hatályon kívül helyezett elsőfokú ítélet valóban megalapozatlan volt-e, hanem arra, hogy a hatályon kívül helyező végzésben írt okok szükségessé tették-e a kasszációt.

A Bt.1.505/2015/5. számú határozat kimondta, hogy a (régi) Be. 352. § (1) bekezdésének helyes értelmezéséből az következik, hogy a teljes körű megalapozatlanság nem küszöbölhető ki másodfokon, kivéve, ha az felmentést vagy az eljárás megszüntetését eredményezi. Teljes körű a megalapozatlanság, amely a tényállás egészét érinti, tehát eltérő tényállás megállapítását teszi szükségessé. Ezzel szemben minden más megalapozatlanság csak részleges, amelynek kiküszöbölésére a másodfokú bíróság köteles.[80] Ezen distinkció megtétele mellett a döntés további elvi jellegű megállapítása, hogy a részleges megalapozatlanság kiküszöbölésének mennyiségi korlátja nincs, a megalapozatlanság összességében előálló nagy terjedelme nem változtat annak részleges jellegén.[81]

Mindezeket a Kúria megismételte a Bt.1.311/2017/12. számú határozatában is, egyidejűleg felhívva a 2012-es joggyakorlat-elemzés egyes megállapításait. Az indokolási kötelezettség megsértésére, mint – a régi Be. szerinti – abszolút hatályon kívül helyezési okra hivatkozással nincs helye az ítélet hatályon kívül helyezésének, ha az eljáró bíróság pusztán a megalapozatlanság körébe tartozó hibákat észlelt. Az indokolási kötelezettség teljesítése ugyanis csak megalapozott, illetve megalapozottá tett tényállás tekintetében vizsgálható; amennyiben a tények megállapítása hiányzik, az azokra vonatkozó indokolás sem kérhető számon.[82]

A Bt.1.604/2015/4. számú határozat már sorrendiséget állított fel a tekintetben, mit kell vizsgálni a hatályon kívül helyezés esetén: mi a javíthatatlan

[80] Bt.1.505/2015/5., 13. oldal.

[81] Bt.1.505/2015/5., 14. oldal. Ugyancsak a másodfokú bíróság feladata lett volna a részleges megalapozatlanság kiküszöbölése a hatályon kívül helyezés helyett a Bt.1.670/2017. számú ügyben.

[82] Bt.1.311/2017/12., 10. oldal; A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése – Büntető ügyek 2012. Összefoglaló vélemény, 21-23. oldal.

megalapozatlansági hiba, ténybeli hiány; ehhez képest mit kell tenni az eljárás megismétlése során.

A vizsgálatba azonban három ponton is hiba csúszhat:

- téves lehet önmagában a hiba megállapítása,
- ha a hiba felismerése helyes, téves lehet annak megállapítása, hogy az javíthatatlan,
- ha a hiba felismerése és javíthatatlanságának megítélése is helyes, téves lehet annak megállapítása, hogy a megismétléstől reálisan várható a javítás.[83]

A megalapozatlanság kapcsán említhető még a Bt.1.348/2016/6. számú határozat, amely a tévesen megállapított relatív eljárási szabálysértés és az abból következő megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezést mondta ki törvénysértőnek. Ehhez hasonlóan, ha a relatív hatályon kívül helyezési ok fennálltának megállapítása téves, az nem eredményezhet megalapozatlanságot és az elsőfokú bíróság az arra vonatkozó indokolási kötelezettségét sem mulaszthatja el.[84]

A Bt.1.311/2017/12. számú ítéletben írtak – ezáltal közvetve a Bt.1.505/2015/5. számú határozat elvi tételei is – EBH2018. B.8. szám alatt lettek közzétéve a bírósági gyakorlat egységesítésének érdekében. A törvényességi jogorvoslat alapján hozott ítéletek ily módon gyakorolt hatását jelzi, hogy a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés tárgyában hozott, 37 érdemi határozat közül 9 is hivatkozott erre az elvi bírósági határozatra.[85]

A 2/2015. számú büntető jogegységi határozat megalkotását követően és az új büntetőeljárási törvény hatályba lépését megelőzően tehát mindösszesen 12 olyan határozat született a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslatok nyomán, melyek megállapították, hogy törvénysértő okból vagy módon került sor az elsőfokú bíróság ítéletének (vagy egy részének) hatályon kívül helyezésére. Joggal vetődik fel a kérdés, hogy egyfelől a hatályon kívül helyezések százalékos

[83] Bt.1.604/2015/4., 15. oldal.

[84] Bt.1.503/2015/9., 12. oldal.

[85] Bhar.12/2019/6., Bhar.29/2019/5., Bhar.166/2019/5., Hkf.180/2019/6., Hkf.211/2019/7., Hkf.278/2019/5., Bhar.319/2019/18., Hkf.336/2019/3., Beüf.10.320/2019/6.

aránya,[86] másfelől pedig ez a csekély számú törvényességi jogorvoslat valóban indokolta-e rendes jogorvoslati lehetőség bevezetését a hatályon kívül helyező végzés ellen? Úgy gondolom, erre több szempontból is igenlő válasz adható:

- A fegyverek egyenlőségéből következik, hogy a vádnak és a védelemnek egyenlő esélye és alkalma legyen arra, hogy tény- és jogkérdésekben állást foglaljanak. Ez nem feltétlenül jelenti a vádat és a védelmet megillető jogosítványok teljes azonosságát, de azoknak összevethető súlyúnak kell lenniük.[87] Tény, hogy az új Be. is fenntartotta a legfőbb ügyész kizárólagos jogát a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat tekintetében.[88] A sérelmes kasszációs döntés megtámadása azonban nemcsak a legfőbb ügyész, hanem a védelem részéről is felmerülő igény, amelynek érvényesítése a fellebbezés révén immár biztosított. A jogorvoslati lehetőség védelem általi „kihasználtságát" a 22. oldalon található diagram mutatja.

- A törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat diszkrecionális alkalmazásához kapcsolódik, hogy inkább nagyobb tárgyi súlyú, illetve nagyobb médiafigyelem övezte bűncselekmények miatt indult eljárásokban kezdeményezte azt a legfőbb ügyész. Ezt támasztja alá, hogy a 12 ügyből 8 ügyben[89] ítélőtáblai hatályon kívül helyező végzés megtámadására került sor, és csak 4 ügyben[90] képezte vizsgálat tárgyát törvényszéki hatályon kívül helyező végzés.[91] Ezzel szemben az új Be. hatályba lépése óta ez az arány

---

[86] 2018. évben a hatályon kívül helyezések aránya járásbírósági büntető peres ügyszakban 3,8%, törvényszéki elsőfokú büntető peres ügyszakban 3,9%, másodfokú büntető peres ügyszakban pedig 9% volt.

Részletes elemzés a 2018. évi bírósági ügyforgalomról, 137., 143. és 145. oldal. https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/reszletes-elemzes-2018-evi-birosagi-ugyforgalomrol (2019. szeptember 10.).

[87] 6/1998. (III. 11.) AB határozat, II/4. pont.

Lásd még: László Balázs: Valódi alapelv vagy hangzatos illúzió? Szükség van-e fegyveregyenlőségre a büntetőeljárásban?, Büntetőjogi Szemle, 2018/2., 54-64. oldal; Paczolay Péter: A fegyverek egyenlőségének elve az Alkotmánybíróság gyakorlatában, Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, 2012, 391-397. oldal.

[88] 2017. évi XC. törvény, 667. § (1) bekezdés.

[89] Bt.1.503/2015/9., Bt.1.505/2015/5., Bt.1.604/2015/4., Bt.1.625/2015/5., Bt.1.348/2016/6., Bt.1.311/2017/12., Bt.1.907/2017/15., Bt.680/2018/4.

[90] Bt.816/2015/7., Bt.470/2016/9., Bt.304/2017/8., Bt.1.670/2017/5.

[91] Ezek mindegyike másodfokú eljárásban hozott határozat volt, harmadfokú eljárásban hozott hatályon kívül helyező végzés ellen a legfőbb ügyész törvényességi jogorvoslattal nem élt.

megfordult, 8 ítélőtáblai,[92] illetve 34 törvényszéki végzés ellen került sor fellebbezés bejelentésére, mely jól mutatja a kisebb tárgyi súlyú bűncselekmények miatt indult eljárásokban a törvényszékek által hozott hatályon kívül helyező döntések felülbírálatára vonatkozó igényt.

- A Kúria a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat nyomán kizárólag a törvénysértés megállapítására szorítkozhatott a hatályon kívül helyező döntések esetében. Több ítéletében is rámutatott arra, hogy amennyiben a törvénysértő hatályon kívül helyezésre nem került volna sor, a tárgybeli büntetőeljárás már jogerősen befejeződhetett volna, előmozdítva az észszerű idő követelményének érvényesülését is.[93] A fellebbezési jog bevezetése orvosolja ezt a problémát, hiszen a törvénysértő hatályon kívül helyező végzés kasszációja révén elkerülhető az eljárás megismétléséből fakadó időveszteség.

4. A MÁSODFOKÚ ÉS A HARMADFOKÚ BÍRÓSÁG HATÁLYON KÍVÜL HELYEZŐ VÉGZÉSE ELLENI FELLEBBEZÉS

4.1. Jogszabályi háttér

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény indokolása a kódex legfontosabb újításai körében említi az egyes ügydöntő, érdemi határozatokat hatályon kívül helyező, másod- és harmadfokú végzések elleni fellebbezés lehetőségét, mely az indokolatlan hatályon kívül helyezések megelőzését célozza. Az új jogorvoslati eszköz részletszabályait a törvény Tizenhetedik Része tartalmazza a 626. §-tól a 631. §-ig.

Noha a Kúria a bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatáról készült összefoglaló véleményében a relatív eljárási szabálysértés és a megalapozatlanság miatt hozott hatályon kívül helyező végzések fellebbezhetővé tételét javasolta,[94] a jogalkotó az új Be. 627. § (1) bekezdésében ennél szélesebb körben biztosított fellebbezési jogot a kasszációs döntések ellen. Nemcsak akkor nyílik meg a jogorvoslat lehetősége, ha a hatályon kívül helyezés oka az alsóbb fokú bíróság

[92] Kiemelendő az is, hogy ezen 8 ügyből 4 ügyben (Bhar.1.505/2018., Bhar.1.506/2018., Bhar.1.554/2018., Bhar.29/2019.) az eljárt ítélőtábla harmadfokon hozott hatályon kívül helyező végzést.

[93] Bt.1.311/2017/12., 16. oldal; Bt.1.670/2017/5., 11. oldal; Bt.1.907/2017/15., 11. oldal.

[94] A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése – Büntető ügyek 2012. Összefoglaló vélemény, 44. oldal.

által vétett relatív eljárási szabálysértés, teljes megalapozatlanság, illetve a harmadfokú eljárásban ki nem küszöbölhető megalapozatlanság, hanem az abszolút eljárási szabálysértések esetén is.[95] További fontos kitétel a támadható határozatok körét illetően, hogy csak az új eljárás lefolytatására utasító hatályon kívül helyező döntés ellen van helye fellebbezésnek, tehát a hatályon kívül helyezéssel egyidejűleg az eljárást megszüntető végzéssel szemben nem. Az elsőfokon elítélt vádlottal szemben másodfokon az eljárás megszüntetése a másodfellebbezési jog megnyíltához és harmadfokú eljáráshoz vezet.[96]

A Be. 627. § (2) bekezdése értelmében fellebbezésnek van helye akkor is, ha a hatályon kívül helyezésről rendelkező bíróság eljárása során merült fel valamely abszolút eljárási hiba. Kiemelést érdemel, hogy a felülbírálatot végző bíróság akkor is megvizsgálja a hatályon kívül helyező végzés meghozatalát megelőző eljárás törvényességét, ha a fellebbezés bejelentésére nem a 627. § (2) bekezdésére hivatkozással került sor. Ez következik a 626. §-ra tekintettel alkalmazandó 618. § (1) bekezdés a) pontjából is, mely alapján a harmadfokú eljárásban a bíróság az elsőfokú és a másodfokú bírósági eljárást arra tekintet nélkül bírálja felül, hogy ki, milyen okból fellebbezett. Tehát a kasszációs döntés érdemi vizsgálatát a fellebbezés okától függetlenül minden esetben megelőzi annak törvényességi vizsgálata.

A fellebbezési jog az ügyészt, a vádlottat és a védőt illeti meg, azzal a megszorítással, hogy nem jogosult fellebbezésre *„az, aki az ítélet ellen annak hatályon kívül helyezése és a bíróság új eljárásra utasítása érdekében jelentett be fellebbezést, ha a hatályon kívül helyezésre a fellebbezésben foglalt okból került sor.”*[97] A jogosulti körrel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a Be. a magánvádas és a pótmagánvádas eljárásra vonatkozó fejezetekben a magánvádló és a pótmagánvádló részére is fellebbezési jogot biztosít a másodfokú és a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése ellen, a 627. § (4) bekezdésében foglalt, visszaélésszerű joggyakorlás megelőzésére szolgáló korlátozással.[98]

---

[95] 2017. évi XC. törvény, 627. § (1) bekezdés.

[96] 2017. évi XC. törvény, 615. § (2) bekezdés b) pont.
Háger Tamás: Gondolatok a megalapozatlanságról és a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezésről (Új jogintézmények a 2018. július 1-jén hatályba lépett büntetőeljárási törvényben), Büntetőjogi Szemle, 2019/1., 72. oldal.

[97] 2017. évi XC. törvény, 627. § (3)-(4) bekezdés.

[98] 2017. évi XC. törvény, 781. §, 812. §.

A 627. § (5) bekezdése a fellebbezés hatályával kapcsolatban rögzíti, hogy többvádlottas ügyekben *„bármely jogosult által a hatályon kívül helyező végzés ellen bejelentett fellebbezés valamennyi vádlott tekintetében felfüggeszti a határozat végrehajthatóságát."* Ez a rendelkezés annak a problémának a megelőzésére szolgál(na), ha a fellebbezéssel nem érintett vádlott tekintetében a hatályon kívül helyező végzés által új eljárásra utasított bíróság, míg a fellebbezéssel érintett vádlott tekintetében a fellebbezés alapossága esetén a másodfokú vagy harmadfokú eljárás lefolytatására utasított bíróság járna el.[99] Az alább ismertetendő, Bhar.166/2019. számú ügyben hozott határozat azonban azt jelzi, hogy ezen eljárásjogi probléma kivédése a 627. § (5) bekezdése alkalmazásával nem lehetséges.

A bírósági szervezetrendszer felépítését követve határozza meg a törvény a fellebbezés elbírálására jogosult bíróságokat. Amennyiben a hatályon kívül helyező végzést a törvényszék hozta, az ítélőtábla, ha pedig a hatályon kívül helyező végzést az ítélőtábla hozta, a Kúria jár el.[100] A fellebbezés elintézése körében mind a törvény által a kitűzésre szabott határidő, mind a bíróság eljárásának a formája a jogorvoslat mielőbbi elbírálását, ezáltal pedig az eljárás észszerű időn belüli lefolytatását célozza. A tanács elnöke az ügy érkezésétől számított egy hónapon belül a lehető legközelebbi határnapra a fellebbezés elbírálására tanácsülést tűz ki.[101] A határozathozatalra ebből következően az ügyiratok alapján kerül sor, bizonyítás felvételének, a vádlott meghallgatásának nincs helye.[102]

A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés tárgyában három féle határozat hozható. A fellebbezést elbíráló bíróság a Be. 626. §-a és 617. §-a alapján alkalmazandó 597. § (1) bekezdésére figyelemmel a törvényben kizárt, az arra nem jogosulttól származó vagy az elkésett fellebbezést elutasítja, ha a kasszációról döntő bíróság ezt elmulasztotta.[103] A fellebbezés érdemét tekintve a Kúria, illetve az ítélőtáblák kizárólag a megtámadott végzés helybenhagyásáról vagy hatályon kívül helyezéséről dönthetnek, megváltoztatásnak nincs helye. A bíróság a végzést *„helybenhagyja, ha a fellebbezés alaptalan és egyébként a hatályon kívül helyező végzést nem kell hatályon kívül helyezni."*[104] Ezzel szemben a bíróság a végzést

---

[99] POLT i.m. 1295. oldal.

[100] 2017. évi XC. törvény, 628. § (1) bekezdés.

[101] 2017. évi XC. törvény, 629. § (1) bekezdés.

[102] Polt i.m. 1297. oldal.

[103] 2017. évi XC. törvény, 588. § (1) bekezdés.

[104] 2017. évi XC. törvény, 630. § (1) bekezdés.

„hatályon kívül helyezi, és a másodfokú vagy a harmadfokú bíróságot a másodfokú vagy a harmadfokú eljárás lefolytatására utasítja, ha a másodfokú vagy a harmadfokú bíróság az eljárási törvény szabályainak megsértésével, vagy indokolatlanul rendelkezett az ítélet hatályon kívül helyezéséről."[105] Úgyszintén hatályon kívül helyezi a megtámadott határozatot és a határozatot hozó bíróságot új eljárásra utasítja a fellebbezést elbíráló bíróság, ha a határozat meghozatalára abszolút eljárási szabálysértéssel került sor.[106] A bíróság a fellebbezés tárgyában nem ügydöntő végzést hoz, amely, illetve a fellebbezés elutasítása ellen további fellebbezésnek helye nincs.[107]

A Be. 631. §-a alapján az eljárás során felmerült bűnügyi költség az állam terhén marad. E szakaszhoz kapcsolódóan megjegyzést érdemel a 20/2019. (VI. 26.) számú alkotmánybírósági határozat. Az alapjául szolgáló indítvány ugyan a Be. 631. §-át támadta, azonban az AB az ezzel való szoros tartalmi összefüggés okán azt vizsgálta, hogyan rendezi az új törvény a bűnügyi költség viselését a hatályon kívül helyezés folytán megismételt eljárásban. A testület megállapította, hogy az Országgyűlés mulasztásban megnyilvánuló alaptörvény-ellenességet idézett elő azáltal, hogy a Be. megismételt eljárásra irányadó rendelkezéseiben nem szabályozta az Alaptörvény B) cikk (1) bekezdéséből fakadó követelményeknek megfelelően a bűnügyi költség viselését.

4.2. A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés a számok tükrében

A Kúriai határozatok adatbázisából és az ítélőtáblák megkeresése révén mindösszesen 42 darab, hatályon kívül helyező végzés ellen bejelentett fellebbezés tárgyában született határozatot gyűjtöttem össze. A vizsgálat a 2018. július 1. napja és 2019. július 1. napja között meghozott határozatokra terjedt ki. E végzésekből 8 darabot a Kúria, 34 darabot valamely ítélőtábla hozott,[108] mellyel kapcsolatban visszautalnék arra, hogy míg a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat túlnyomórészt ítélőtáblai hatályon kívül helyező végzések ellen irányult, addig a fellebbezés bevezetése óta ez az arány egyértelműen megfordult a törvényszéki kasszációs döntések "javára". A 2012-es joggyakorlat-elemzésben írt javaslat kizárólag kúriai hatáskörbe utalta volna a hatályon kívül helyező végzés

[105] 2017. évi XC. törvény, 630. § (2) bekezdés.

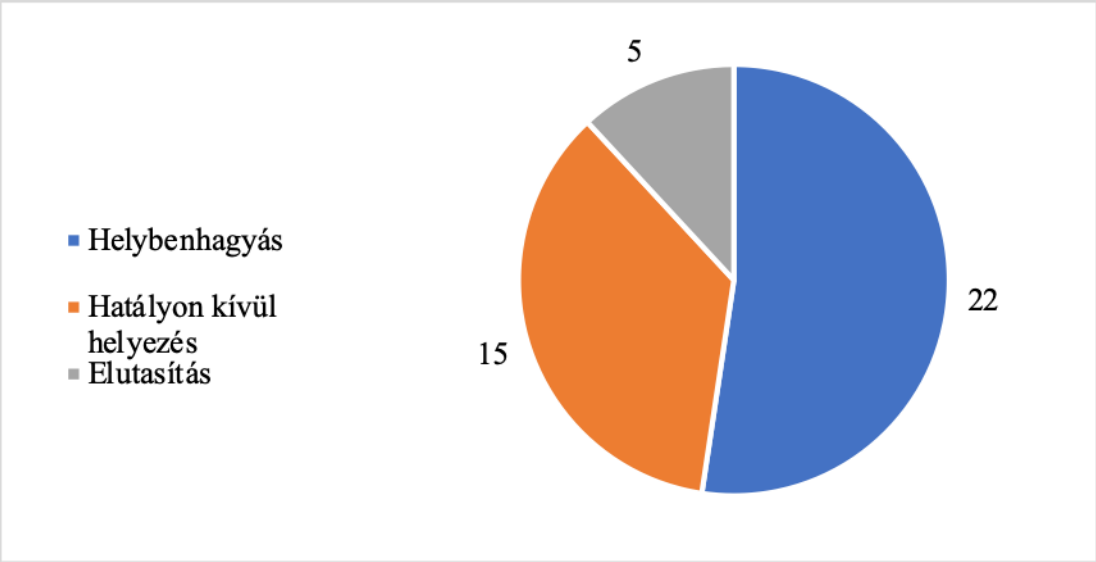
[106] 2017. évi XC. törvény, 630. § (3) bekezdés.

[107] 2017. évi XC. törvény, 629. § (3)-(4) bekezdés.

[108] A dolgozatban szándékosan nem kerül megnevezésre, hogy az egyes határozatokat mely ítélőtábla hozta.

elleni fellebbezés elintézését, biztosítva a jogalkalmazás egységességét,[109] azonban a törvényszéki hatályon kívül helyező határozatok ellen bejelentett fellebbezések számát látva, ez számottevő ügyteher-növekedést eredményezett volna.[110]

A 42 ügyben az alábbi döntések születtek:[111]

Látható, hogy az ügyek körülbelül egyharmadában a felülbírálatot végző bíróság a hatályon kívül helyező végzést hatályon kívül helyezte és az alsóbíróságot a

[109] A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése – Büntető ügyek 2012. Összefoglaló vélemény, 49. oldal.

[110] A kúriai ügyérkezéssel kapcsolatban megjegyzendő, hogy az új Be. egyszerűsített felülvizsgálati eljárást tesz lehetővé abban az esetben, ha a bíróság az alapügyben törvény kötelező rendelkezése ellenére nem rendelkezett, vagy nem a törvénynek megfelelően rendelkezett az elítélt visszaesői minőségéről. Ahogyan az látható volt, a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat jelentős számban a visszaesői minőséget érintette, ekként az egyszerűsített felülvizsgálati eljárás bevezetése megszüntette az ilyen típusú ügyek Kúria általi elbírálásának szükségességét.

[111] Helybenhagyás: Hkf.351/2018., Hkf.396/2018., Hkf.722/2018., Bhar.1.505/2018., Bhar.1.554/2018., Beüf.10.874/2018., Bhar.3/2019., Hkf.5/2019., Bhar.12/2019., Bhar.25/2019., Hkf.37/2019., Hkf.56/2019., Hkf.151/2019., Hkf.160/2019., Bhar.166/2019., Hkf.168/2019., Hkf.180/2019., Hkf.255/2019., Bhar.319/2019., Beüf.10.117/2019., Beüf.10.222/2019., Beüf.10.320/2019.

Hatályon kívül helyezés: Bhar.1.436/2018., Bpkf.1.652/2018., Beüf.10.821/2018., Beüf.10.839/2018., Beüf.10.907/2018., Beüf.10.911/2018., Beüf.10.916/2018., Bhar.29/2019., Hkf.60/2019., Hkf.65/2019., Hkf.155/2019., Hkf.163/2019., Hkf.211/2019., Hkf.285/2019., Hkf.336/2019.

Elutasítás: Hkf.660/2018., Bhar.1.506/2018., Hkf.127/2019., Hkf.215/2019., Hkf.231/2019.

másodfokú vagy harmadfokú bírósági eljárás lefolytatására utasította. Hatályon kívül helyezésre a Be. 630. § (3) bekezdése alkalmazásával egyik ügyben sem került sor. Az alábbiakban kizárólag azon 37 ügy adataira kívánok hivatkozni, melyekben a Kúria vagy az ítélőtáblák részéről érdemi döntés született.

Ismételten visszautalnék arra, hogy a 2012-es joggyakorlat-elemzés a relatív eljárási szabálysértés – ideértve az indokolási kötelezettség megsértését is – és a megalapozatlanság miatt meghozott hatályon kívül helyező határozatok tekintetében tett javaslatot a fellebbezés bevezetésére. Találhatunk ezzel egyező álláspontot a jogirodalomban is, mely szerint az abszolút eljárási szabálysértések esetén felesleges a rendes jogorvoslat bevezetése, mivel azok olyan egzakt módon megállapítható, az alapeljárás garanciális biztosítékait sértő hibák, melyek az egész eljárást érvénytelenné teszik.[112] A jogalkotó ezzel szemben lehetővé tette a jogorvoslatot abban az esetben is, ha a kasszációra abszolút hatályon kívül helyezési ok miatt került sor.

Az alábbi táblázat bemutatja, hogy az egyes ügyekben milyen okból került sor a hatályon kívül helyezésre:

Ügyszám	A hatályon kívül helyezés oka			
	Abszolút hatályon kívül helyezési ok	Relatív hatályon kívül helyezési ok	Teljes megalapozatlanság	Harmadfokú eljárásban ki nem küszöbölhető megalapozatlanság
Hkf.351/2018.	x			
Hkf.396/2018.		x		
Hkf.722/2018.	x			

[112] SÓDOR István: A kasszáció a magyar büntetőeljárási jogban. Gondolatok a büntetőeljárási törvény újrakodifikálásáról, In: Vókó György (szerk.): Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015, 270. oldal.

Bhar.1.436/2018.		x		
Bhar.1.505/2018.	x			
Bhar.1.554/2018.	x			
Bpkf.1.652/2018.	x	x		
Beüf.10.821/2018.		x		
Beüf.10.839/2018.	x			
Beüf.10.874/2018.		x	x	
Beüf.10.907/2018.		x		
Beüf.10.911/2018.	x			
Beüf.10.916/2018.		x		
Bhar.3/2019.		x		
Hkf.5/2019.		x		
Bhar.12/2019.		x	x	
Bhar.25/2019.			x	

Bhar.29/2019.				x
Hkf.37/2019.		x		
Hkf.56/2019.		x		
Hkf.60/2019.		x		
Hkf.65/2019.		x		
Hkf.151/2019.		x		
Hkf.155/2019.		x		
Hkf.160/2019.			x	
Hkf.163/2019.	x			
Bhar.166/2019.		x		
Hkf.168/2019.		x		
Hkf.180/2019.			x	
Hkf.211/2019.		x		
Hkf.255/2019.			x	
Hkf.285/2019.		x		
Bhar.319/2019.		x	x	

Hkf.336/2019.		x		
Beüf.10.117/2019.			x	
Beüf.10.222/2019.		x		
Beüf.10.320/2019.		x		

7 ügyben a hatályon kívül helyezés kizárólagos oka valamely feltétlen eljárási szabálysértés volt, míg 1 ügyben az abszolút hatályon kívül helyezési ok mellett relatív hatályon kívül helyezési ok fennálltát is megállapította az eljárt bíróság. Az ilyen okból történt kasszáció elleni jogorvoslat szükségességét jelzi, hogy a mindösszesen 8 ügyből 4 ügyben a hatályon kívül helyező végzést a fellebbviteli bíróság hatályon kívül helyezte vagy az abszolút eljárási szabálysértés téves megállapítása[113] vagy az arra vonatkozó indokolási kötelezettség megsértése miatt.[114] A törvényességi jogorvoslat tárgyában folyt 12 eljárásból 3 eljárásban a tévesen megállapított abszolút hatályon kívül helyezési ok vezetett a törvénysértés megállapításához.[115] Mindezen adatok véleményem szerint igazolják a feltétlen eljárási szabálysértés miatti hatályon kívül helyezés fellebbezhetővé tételét.

A hatályon kívül helyező végzéssel szemben kizárólag a legfőbb ügyész jelenthetett be a törvényesség érdekében jogorvoslatot. Ezzel szemben az új Be. az ügyész, a vádlott és a védő részére biztosít – a 627. § (4) bekezdésében írt korlátozással – fellebbezési jogot.[116] Amint az az alábbi ábrán látható, a védelmi fellebbezések száma jócskán meghaladja az ügyész által bejelentett jogorvoslatok számát és

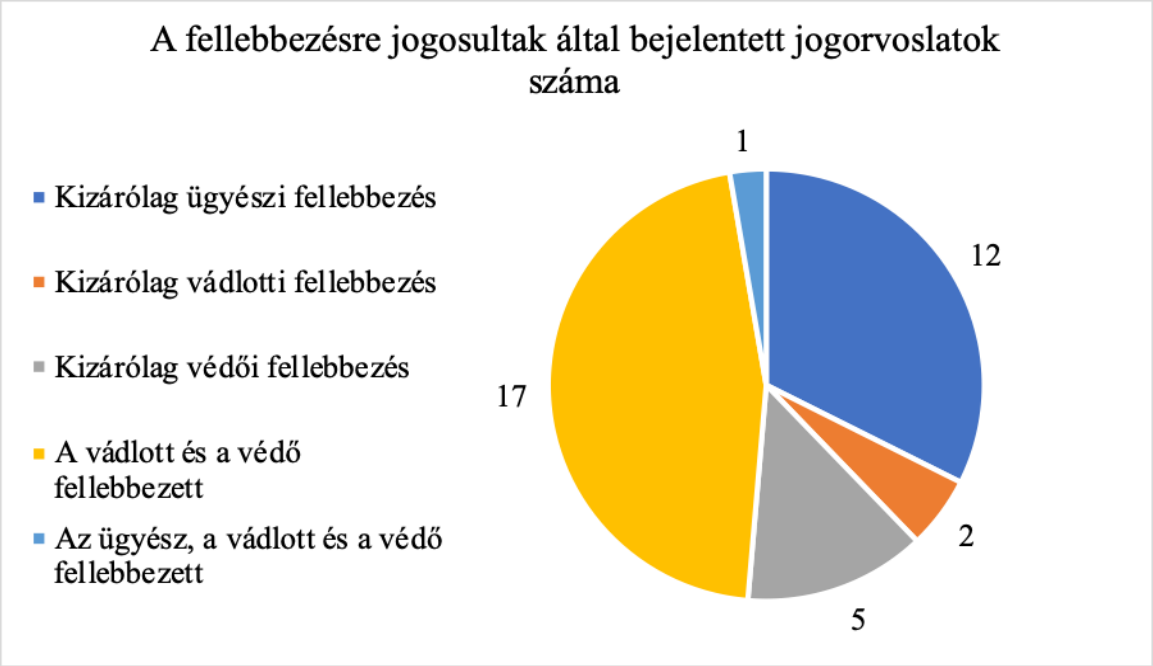
[113] Bpkf.1.652/2018., Beüf.10.839/2018., Beüf.10.911/2018.

[114] Hkf.163/2019.

[115] Bt.304/2017., Bt.1.907/2017., Bt.680/2018.

[116] A 42 ügyből mindössze 1-ben a pótmagánvádló jogi képviselője terjesztett elő fellebbezést a hatályon kívül helyező végzéssel szemben, de a pótmagánvádló korábban bekövetkezett halála okán megbízatása már megszűnt, ezért a bíróság az arra nem jogosulttól származó fellebbezést elutasította. Hkf.127/2018.

némiképp idomul azon ügyek számához, melyekben első- vagy másodfokon a terhelt felmentésére került sor.

A 2012-es joggyakorlat-elemzés felvetette azt a kérdést, hogy a fellebbviteli bíróságok talán szigorúbbak a felmentő, mint a bűnösséget kimondó ítéletek felülvizsgálatakor, hiszen a megalapozatlanság miatt hatályon kívül helyezett ügyek között felülreprezentáltak voltak a felmentő ítéletek.[117] A felmentések számát illetően a legújabb statisztika a Legfőbb Ügyészség honlapján érhető el. A 2017. évre vonatkozó adatok alapján a vádlottak mindösszesen 2,16%-a esetében történt felmentés, ha pedig ezt kiegészítjük a felmentés mellett szabálysértés megállapításával vagy kényszergyógykezelés elrendelésével befejezett ügyekkel, akkor az arány 4,77%.[118] Ehhez képest valóban elgondolkodtató, hogy a vizsgált 37 ügyből 21 ügyben került sor felmentő ítélet hatályon kívül helyezésére, vagy legalábbis olyan határozat hatályon kívül helyezésére, mely felmentő rendelkezést is tartalmazott. A megalapozatlanság, mint hatályon kívül helyezési ok továbbra is jelentékeny, hiszen:

- 6 esetben teljes megalapozatlanság,[119]

[117] A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése – Büntető ügyek 2012. Összefoglaló vélemény, 39. oldal.

[118] A büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység adatai I. - A 2017. évi tevékenység, 64. oldal.

[119] Beüf.10.874/2018., Bhar.12/2019., Hkf.180/2019., Hkf.255/2019., Bhar.319/2019., Beüf.10.117/2019.
Több ügyben a teljes megalapozatlanság mellett a fellebbviteli bíróság az indokolási kötelezettség

- 7 esetben az indokolási kötelezettség megsértése,[120]
- 5 esetben az indokolási kötelezettség megsértése, kiegészülve a részleges megalapozatlanságra hivatkozással,[121]
- 1 esetben a harmadfokú eljárásban ki nem küszöbölhető megalapozatlanság,[122]
- 1 esetben kizárólag abszolút hatályon kívül helyezési ok,[123] míg
- 1 esetben abszolút és relatív hatályon kívül helyezési ok[124]

vezetett a kasszációhoz.

Nyilvánvaló, hogy a felmentett vádlott számára a hatályon kívül helyezés, történjen az bármely okból, sérelmes. A 21 ügy mindegyikében fellebbezést jelentett be a terhelt és/vagy a védő a hatályon kívül helyező végzés ellen (1 ügyben mellettük az ügyész is), melyek közül mindössze 5 ügyben volt az eredményes és vezetett a határozat hatályon kívül helyezéséhez, egyidejűleg az eljárás lefolytatására utasításhoz.[125]

Végezetül érdemes azt áttekinteni, mennyivel nyújthatja meg az eljárás hosszát, amennyiben a hatályon kívül helyező végzés felülbírálatára is sor kerül. Az alábbi diagramon az látható, a hatályon kívül helyező végzés meghozatalát követően hány hónapon belül született döntés a fellebbezés tárgyában:[126]

megsértésére is hivatkozott, azonban a fellebbezés tárgyában eljárt Kúria, illetve ítélőtáblák ez utóbbit mellőzték, vagy éppen ellenkezőleg, csak az indokolási kötelezettség elmulasztását állapították meg.

[120] Bhar.1.436/2018., Bhar.3/2019., Hkf.37/2019., Hkf.151/2019., Hkf.168/2019., Beüf.10.222/2019., Beüf.10.320/2019.

[121] Hkf.396/2018., Beüf.10.907/2018., Hkf.5/2019., Hkf.56/2019., Hkf.336/2019.

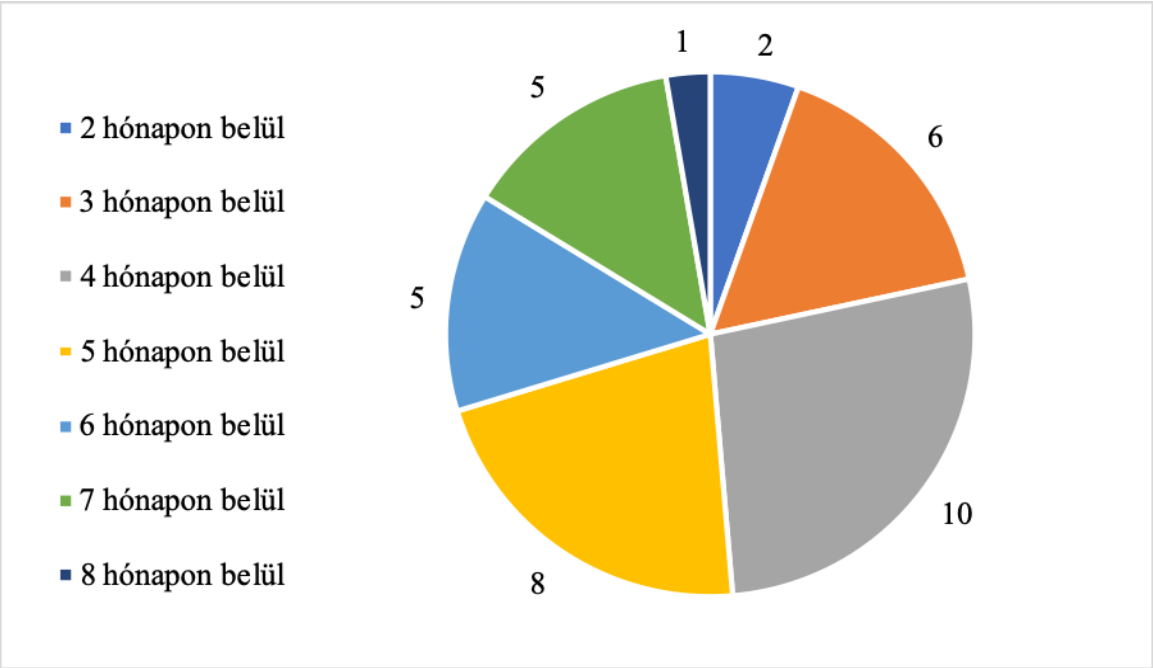
[122] Bhar.29/2019.

[123] Bhar.1.505/2018.

[124] Bpkf.1.652/2018.

[125] Bhar.1.436/2018., Bpkf.1.652/2018., Beüf.10.907/2018., Bhar.29/2019., Hkf.336/2019.

[126] A határozatok ügyszámát a II. számú melléklet tartalmazza.

Mivel a rendelkezésemre álló határozatokból az iratok felterjesztésének és bírósághoz érkezésének időpontja nem volt megállapítható, a fellebbezések elbírálásának tényleges időtartamát pontosabban meghatározni nem tudtam. Mindemellett az az ábra alapján is látható, hogy a hatályon kívül helyező végzés elleni jogorvoslat számos hónappal megnövelheti az eljárás időtartamát. Véleményem szerint ez jelenleg még betudható a jogintézmény újdonságának, és a gyakorlat egységesülése a felülbírálat gyorsabbá válását eredményezheti.

Jelent-e időveszteséget a hatályon kívül helyező végzés helybenhagyása? Számszerűen igen. Ha azonban a megismételt eljárás "minőségét" tekintjük mércének, úgy gondolom, a felülbírálat semmiképpen nem tekinthető feleslegesnek. A 22 helybenhagyó döntés fele, azaz 11 végzés indokolása tartalmaz a hatályon kívül helyező határozat tekintetében korrekciót.[127] Ez a jogszabályi hivatkozás pontosításától a végzésben foglalt hatályon kívül helyezési ok megváltoztatásán keresztül az iránymutatás módosításáig vagy akár új iránymutatás megfogalmazásáig is terjedhet, jelentősen befolyásolva ezáltal a megismételt eljárást.[128]

[127] Hkf.396/2018/4., Bhar.1.505/2018/4., Bhar.1.554/2018/7., Beüf.10.874/2018/5., Bhar.3/2019/12., Hkf.5/2019/4., Bhar.12/2019/6., Bhar.166/2019/5., Bhar.319/2019/18., Beüf.10.117/2019/4., Beüf.10.320/2019/6.

[128] A Be. 632. § (2) bekezdése értelmében „A megismételt eljárásban a bíróság az ügyet a hatályon kívül helyező határozat, illetve az Alkotmánybíróság megsemmisítő határozata okainak és indokainak figyelembevételével bírálja el.”

4.3. Gondolatok az eddigi gyakorlatot illetően

A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezést illetően – új jogintézmény lévén – számos kérdés fogalmazható meg a tárgykörben született határozatok alapján. Ezek egy része a bíróságok gyakorlata alapján megválaszolható, más része azonban a Kúria állásfoglalását, vagy akár a jogalkotó beavatkozását kívánhatja meg.

Egyértelműen fogalmaz a Be. a tekintetben, hogy ítéletet hatályon kívül helyező végzés ellen van helye fellebbezésnek. Ebből következően más határozatot, tehát végzést hatályon kívül helyező végzés ellen a Be. Tizenhetedik Része jogorvoslatot nem biztosít, a határozat rendelkező részében ezáltal a fellebbezés kizártságát szükséges rögzíteni. Amennyiben a bejelentett fellebbezés végzést hatályon kívül helyező határozat megtámadására irányul, azt – mint a törvényben kizártat – érdemi felülbírálat nélkül kell elutasítani.[129]

Ugyancsak egyértelműnek tűnik a Tizenhetedik Rész címe is: *"A másodfokú és a harmadfokú bíróság hatályon kívül helyező végzése elleni fellebbezés elbírálása."* A törvény ezt követően is következetesen a hatályon kívül helyező végzés kifejezést használja. Felvetődik tehát a kérdés, hogy amennyiben a hatályon kívül helyező rendelkezést egy megváltoztató ítélet tartalmazza, e rendelkezés ellen van-e helye jogorvoslatnak. A Hkf.215/2019/5. számú határozat szerint ezesetben a fellebbezést – mint törvényben kizártat – el kell utasítani, mivel a büntetőeljárási törvény a másodfokú bíróság ítélete ellen és az abban foglalt hatályon kívül helyező rendelkezés ellen nem biztosít fellebbezési jogot, hiszen a törvény Tizenhetedik Része kizárólag a hatályon kívül helyező végzést említi, azaz az olyan határozatot, amelyben kizárólag hatályon kívül helyező rendelkezés van. Ezzel szemben a Bhar.12/2019., a Hkf.163/2019. és a Hkf.180/2019. számú ügyekben a megváltoztató ítélet hatályon kívül helyező rendelkezése ellen kezdeményezett fellebbezést a bíróságok érdemben elbírálták. Álláspontom szerint indokolatlan megkülönböztetést eredményezne a vádlottak között a normaszöveg előbbi, megszorító értelmezése. Hivatkozni kívánok továbbá a Kúria Bt.1.505/2015/5. számú ítéletére, amelyben törvényességi jogorvoslati jogot engedett a legfőbb ügyésznek a másodfokú ítélet elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyező és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasító rendelkezése ellen. A másodfokú bíróság ugyanis nem hozhat azonos ügyszám alatt külön ítéletet és külön végzést is.

[129] Hkf.660/2018., Hkf.231/2019.

A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés halasztó hatálya a többvádlottas ügyekben a párhuzamos eljárások megelőzésére szolgál, azonban pusztán annak kivédésére alkalmas, hogy a fellebbezés elbírálását megelőzően, illetve azzal párhuzamosan a fellebbezéssel nem érintett vádlott(ak) tekintetében a megismételt eljárás lefolytatására sor kerüljön. A Bhar.166/2019. számú ügy azonban olyan eljárásjogi helyzetet eredményezett, amelynek megoldása a Be. 627. § (5) bekezdése révén nem lehetséges. A három vádlott ellen indult eljárásban a másodfokon eljárt bíróság az indokolási kötelezettség megsértésére, illetve ehhez kapcsolódóan részleges megalapozatlanságra hivatkozással valamennyi vádlott tekintetében hatályon kívül helyezte az elsőfokú, bűnösséget megállapító ítéletet. Kizárólag a II. rendű vádlott és védője jelentett be fellebbezést a végzéssel szemben, mely alapján a felülbírálatot végző bíróság megállapította, hogy a relatív eljárási szabálysértéssel indokolt kasszáció ellenére a hatályon kívül helyező bíróság döntően ténybeli hiányosságokat sorolt fel határozatában, ezeket pedig a másodfokú eljárásban kellett volna kiküszöbölni. A hatályon kívül helyező végzés hatályon kívül helyezésére azonban azért nem kerülhetett sor, mivel annak következtében a fellebbezéssel nem érintett két vádlott vonatkozásában az új eljárásra utasított elsőfokú bíróság, míg a fellebbezéssel érintett vádlott tekintetében a másodfokú eljárás lefolytatására utasított másodfokú bíróság járt volna el. A Bhar.166/2019/5. számú határozat részletes indokát adja annak, hogy ugyan a Be. 626. §-a a harmadfokú bírósági eljárás szabályait rendeli a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés elbírálására, azonban abból az 590. § (11) bekezdésének alkalmazása nem vezethető le. Az e bekezdéshez kapcsolódóan kimunkált "összefüggő ok" a tárgybeli ügyben egyébként sem volt megállapítható, másrészt a fellebbezéssel nem érintett terheltek számára nem jelentett volna kedvező döntést a hatályon kívül helyező végzés kasszációja. A párhuzamos eljárások ellen szólt az is, hogy a vád tárgyát képező, társtettesként, nyereségvágyból, különös kegyetlenséggel, a bűncselekmény elhárítására idős koránál fogva korlátozottan képes személy sérelmére elkövetett emberölés bűntette valamennyi vádlott tekintetében az egységes elbírálást tette kívánatossá. Az ügyben hozott helybenhagyó döntés ezáltal némileg hasonlít a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat tárgyában hozott határozatokhoz, hiszen indokolásában ugyan kifejtette a hatályon kívül helyezés törvénysértő jellegét, ugyanakkor nem tudta azt orvosolni. Kérdés, hogy lehetséges-e erre az eljárásjogi problémára a jogi szabályozás szintjén megoldást találni vagy ilyen esetben a helybenhagyáson túl csak a törvénysértés deklarálása kínálkozik.

Mind a Kúria által végzett joggyakorlat-elemzés, mind a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat tárgyában hozott ítéletek tartalmaztak iránymutatást a megalapozatlanság, illetve az indokolási kötelezettség megsértése kérdésköreit illetően. A joggyakorlat egységesítésének igényét a jogalkotó is felkarolta, hiszen az új Be. a korábban dogmatikailag kérdéses státuszú indokolási kötelezettség

elmulasztását immár relatív hatályon kívül helyezési okként szabályozza, továbbá megkülönbözteti egymástól a teljes és a részleges megalapozatlanságot. Noha a jelen kutatás során is az volt megállapítható, hogy a megalapozatlanság és az indokolási kötelezettség elmulasztása sok esetben "összeszövődik" a hatályon kívül helyező végzésekben, a gyakorlatot immár nemcsak a Kúria, hanem az ítélőtáblák is orientálhatják. Ennek megfelelően számos határozat hivatkozik az EBH2019. B.9.[130] és az EBH2018. B.8. számú kúriai döntésekre, melyek rögzítik, hogy az indokolási kötelezettség teljesítése csak megalapozott, illetve megalapozottá tett tényállás tekintetében vizsgálható. Az új büntetőeljárási törvény csak teljes megalapozatlanság esetén teszi lehetővé a támadott határozat hatályon kívül helyezését, míg a részleges megalapozatlanság kasszáció alapjául nem szolgálhat. E tilalom nem játszható ki olyan módon, hogy a másodfokú bíróság a részleges megalapozatlansághoz egy önmagában hatályon kívül helyezési okot meg nem valósító eljárási szabálysértést (indokolási kötelezettség megsértése) társít. Mindezekre figyelemmel mellőzte a fellebbezés tárgyában eljárt bíróság a Be. 609. § (2) bekezdés d) pontjára történt utalást a teljes megalapozatlanság mellett például a Bhar.12/2019. vagy a Bhar.319/2019 számú ügyekben.

Az alábbiakban essen pár szó a felülbírálat terjedelméről és ehhez kapcsolódóan a felterjesztendő iratok köréről. A törvényességi jogorvoslat tárgyában született ítéletek elvi tételét átvéve, a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés elbírálása nem ügy-, nem irat-, hanem túlnyomórészt határozatvizsgálat.[131] Az eljárás célja kizárólag annak vizsgálata, hogy a megtámadott végzés törvénysértő-e. Ahogyan arra Ficsór Gabriella rámutatott, ezen ellenőrzés során nem kerülhető ki, hogy a hatályon kívül helyező végzésben felhozott indokok alapjául szolgáló hibák felkutatására is sor kerüljön az irat-tengerben.[132] Az eljárás szabályszerűsége – a tanács tagjai vagy a védő tárgyalási jelenléte, korábbi nyomozási bírói eljárás, tanúzási figyelmeztetés elhangzása stb. – kizárólag a hatályon kívül helyező végzés és a hatályon kívül helyezett ítélet alapján nem is lenne ellenőrizhető. Talán a teljes megalapozatlanság, mely az iratok ilyen szűk köre alapján megítélhető a Kúria által a törvényességi jogorvoslat elbírálása során kialakított "módszerrel": a Kúria az iratok beszerzése és vizsgálata nélkül is elfogadta, hogy a támadott határozatban feltüntetett, megalapozatlanságot eredményező hibák valóban fennálltak, és csak arról foglalt állást, hogy azok

[130] A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés tárgyában született Bhar.1.436/2018/8. számú végzés.

[131] EBH2018. B.8. (47) bekezdés, EBH2019. B.9. (35) bekezdés.

[132] FICSÓR Gabriella: A készülő új büntetőeljárási kódex margójára, Büntetőjogi Szemle, 2015/1-2., 32. oldal.

ténylegesen szükségessé tették-e a hatályon kívül helyezést.[133] A felülbírálatnak ez a módja valóban csak a támadott hatályon kívül helyező határozat vizsgálata, azonban ahogyan arra az előzőekben utaltam, alkalmazása nem lehetséges valamennyi hatályon kívül helyezési ok esetén, hiszen nem fogadható el az iratok áttanulmányozása nélkül például az, hogy a védő mely tárgyalásokon volt jelen és melyeken nem.

A Be. 629. § (3) bekezdése alapján a fellebbezést elbíráló bíróság a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés tárgyában nem ügydöntő végzéssel határoz. A 667. § (1) bekezdése szerint a legfőbb ügyész a törvényesség érdekében jogorvoslatot jelenthet be a bíróság törvénysértő jogerős ügydöntő határozata és végleges nem ügydöntő határozata ellen. Szathmáry Zoltán szerint a jogalkalmazásra hárul annak eldöntése, hogy a fellebbezéssel érintett hatályon kívül helyező végzés, illetve a fellebbezés eredményeként hozott határozat ellen kezdeményezhető-e jogorvoslat a törvényesség érdekében.[134] Az egyértelmű, hogy amennyiben a Kúria jár el a fellebbezés tárgyában, végzése ellen törvényességi jogorvoslat nem vehető igénybe, hiszen azt a Be. 667. § (2) bekezdés a) pontja kizárja. Az ügydöntő határozat hatályon kívül helyezéséről hozott végzést kötelezően véglegessé válási záradékkal kell ellátni.[135] A véglegessé válás napja a hatályon kívül helyező végzés esetén az lehet, amikor a fellebbezésre jogosultak úgy nyilatkoztak, hogy azt tudomásul veszik (a fellebbezés visszavonása kizárt);[136] a fellebbezési határidő fellebbezés bejelentése nélkül telt el; továbbá a fellebbezést elutasították, vagy a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság nem ügydöntő végzését helybenhagyta.[137] Ezen utolsó fordulatnak megfelelően több, a hatályon kívül helyező végzést helybenhagyó határozat tartalmaz véglegessé válási záradékot, noha ez még nem tekinthető általános gyakorlatnak a bíróságok részéről.[138] Ebből következően a hatályon kívül helyező végzés egy kötelezően véglegessé válási záradékkal ellátott nem ügydöntő határozat, mely ezen ismérvei folytán megfelel a törvényességi jogorvoslat feltételeinek. A véglegessé válási záradék azonban pusztán deklaratív jellegű, nem a záradékból következik a véglegessé válás beállta. Kötelező eseteinek meghatározását a bírói gyakorlat

[133] Bt.1.505/2015/5.

[134] POLT i.m. 1368. oldal.

[135] 2017. évi XC. törvény, 461. § (2) bekezdés d) pontja.

[136] A tudomásulvétel csak írásban történhet, hiszen a fellebbezés elbírálása tanácsülésen történik.

[137] 2017. évi XC. törvény, 460. § (2) bekezdés.

[138] Hkf.351/2018/4., Hkf.396/2018/4., Beüf.10.874/2018/5., Hkf.5/2019/4., Bhar.12/2019/6., Bhar.25/2019/5., Hkf.56/2019/5., Hkf.151/2019/2., Hkf.160/2019/4., Hkf.168/2019/6., Hkf.255/2019/11., Beüf.10.117/2019/4., Beüf.10.222/2019/13., Beüf.10.320/2019/6.

egységesítése, illetve a felsorolt határozatok jelentősége indokolta.[139] A kifejtettekből következően úgy gondolom, hogy a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés tárgyában hozott ítélőtáblai határozatok – a véglegesség kötelező tanúsítása nélkül is – olyan döntéseknek tekinthetők, melyek a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslattal támadhatók azzal, hogy a Kúria a jogorvoslat alapján kizárólag a törvénysértés esetleges megállapítására szorítkozhat.

5. ÖSSZEGZÉS

A büntetőeljárás nem pusztán egy processzus, hanem önálló értékek hordozója.[140] Ezek az értékek jelennek meg az új büntetőeljárási törvény preambulumában, mely a büntetőeljárás céljaként fogalmazza meg a bűnelkövetőknek a tisztességes eljáráshoz való alapvető jog érvényesülését biztosító, hatékony és észszerű határidőn belül lefolytatott eljárásban történő felelősségre vonását. A büntető igazságszolgáltatási rendszer ennek megfelelő megszervezése Magyarország nemzetközi jogon alapuló kötelezettsége is.

Az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog érvényesülését nem csak az olyan, nyilvánvalóan az eljárás gyorsítására szolgáló intézmények, mint az egyezség a bűnösség elismeréséről vagy a büntetővégzés biztosítják. Áttételesen ezt célozza a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés bevezetése is, méghozzá a kasszáció, ezáltal pedig a megismételt eljárás elkerülése révén. Kérdés, hogy valóban alkalmas-e ez a rendes jogorvoslati eszköz az eljárások észszerű időn belüli befejezésének előmozdítására az egyébként is csekély számú hatályon kívül helyezés visszaszorítása által?

A jelenleg rendelkezésre álló adatok alapján úgy gondolom, hogy a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezésnek nem elsősorban az eljárások időszerűségére gyakorolt hatása az, amely a szükségességét indokolja. Sokkal nagyobb jelentőség tulajdonítható a bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatára kifejtett hatásának. Korábban kizárólag a Kúriának volt arra lehetősége, hogy a törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat alapján a kasszációs döntéseket vizsgálja, a jogorvoslat alapossága esetén a törvénysértés megállapítására szorítkozva. Az új Be. hatályba lépésével immár mind a Kúria, mind az ítélőtáblák a gyakorlat egységesítésének igényével léphetnek fel, mely különösen az olyan

[139] POLT i.m. 978. oldal.

[140] POLT Péter (főszerk.): Kommentár a büntetőeljárási törvényhez, 1. kötet, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018, 36. oldal.

hatályon kívül helyezési okok tekintetében kívánatos, mint a teljes megalapozatlanság, vagy az indokolási kötelezettség megsértése.

Álláspontom szerint a jogintézmény jövője nagymértékben függ az új büntetőeljárási törvény működésétől. 2019. évre vonatkozóan adatok még nem állnak rendelkezésre, de 2018-ban 2017-hez képest 11,5 ezerrel kevesebb büntető peres ügy indult a járásbíróságokon, mely csökkenés a kódex hatályba lépését követően, 2018. július 1. napja után volt megfigyelhető.[141] Az ügyforgalom drasztikus csökkenése, továbbá az előkészítő ülés keretében hozott ítéletek elsőfokon történő jogerőre emelkedése azt is eredményezhetik, hogy a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés nélkül is visszaszorul a kasszáció alkalmazása.

141 Részletes elemzés a 2018. évi bírósági ügyforgalomról, 34. oldal.

I. számú melléklet

Külföldi ítélet elismerésével kapcsolatos problémák	Bt.172/2010/3., Bt.1.108/2010/3., Bt.1.175/2010/3., Bt.419/2011/3., Bt.1.447/2011/3., Bt.1.455/2011/3., Bt.552/2012/3., Bt.1.530/2012/9., Bt.152/2013/3., Bt.565/2013/3., Bt.1.107/2014/5., Bt.1.829/2014/4., Bt.26/2015/4., Bt.557/2015/4., Bt.1.125/2015/9., Bt.1.315/2015/3., Bt.1.323/2015/4., Bt.1.335/2015/4., Bt.1.734/2015/5., Bt.1.740/2015/5., Bt.1.887/2015/5., Bt.1.322/2015/11., Bt.1.942/2015/3., Bt.29/2016/3., Bt.1.933/2015/5., Bt.489/2016/4., Bt.490/2016/13., Bt.524/2016/5., Bt.1.167/2016/5., Bt.1.243/2016/3., Bt.1.651/2016/8., Bt.1.747/2016/4., Bt.324/2017/4., Bt.272/2017/5., Bt.1.819/2016/8., Bt.273/2017/3., Bt.670/2017/4., Bt.595/2017/12., Bt.1.232/2017/5., Bt.1.908/2017/6., Bt.6/2018/7., Bt.75/2018/11., Bt.477/2018/8., Bt.1.658/2018/20., Bt.264/2019/5.
Visszaesői minőség	Bt.892/2010/3., Bt.870/2012/4., Bt.370/2013/3., Bt.1.613/2012/3., Bt.261/2013/3., Bt.937/2013/5., Bt.1.341/2013/4., Bt.1.539/2013/4., Bt.488/2014/4., Bt.1.046/2014/9., Bt.1.070/2014/3., Bt.83/2015/6., Bt.445/2015/5., Bt.793/2015/6., Bt.1.818/2016/8., Bt.1.837/2016/3., Bt.646/2017/5., Bt.606/2017/3., Bt.1.216/2017/3., Bt.1.641/2017/12., Bt.532/2018/3.,
Tárgyalás mellőzésével kiszabott törvénysértő büntetés	Jt.2.587/2003/4., Jt.2.603/2003/7., Bt.382/2010/3., Bt.806/2010/5., Bt.915/2010/3., Bt.819/2010/14.
Hatályon kívül helyezés vizsgálata	Bt.286/2009/11., Bt.1.592/2014/12., Bt.816/2015/7., Bt.1.625/2015/5., Bt.1.505/2015/6., Bt.1.503/2015/9., Bt..604/2015/4., Bt.470/2016/9., Bt.1.348/2016/6., Bt.304/2017/8., Bt.1.311/2017/12., Bt.1.907/2017/15., Bt.1.670/2017/5., Bt.680/2018/4.,

Egyéb	Jt.1.216/2002/3., Jt.2.164/2002/3., Jt.102/2003/3., Jt.114/2003/4., Jt.365/2003/3., Jt.1.793/2003/3., Jt.2588/2003/5., Jt.2.589/2003/5., Bt.1.178/2004/3., Bt.1.145/2008/3., Bt.66/2009/3., Bt.1.202/2009/3., Bt.1.176/2010/3., Bt.450/2011/4., Bt.130/2012/3., Bt.1.446/2011/4., Bt.45/2012/5., Bt.4/2013/3., Bt.940/2013/3., Bt.740/2014/4., Bt.1.767/2015/2., Bt.1.753/2015/3., Bt.24/2016/4., Bt.500/2016/3., Bt.1.432/2016/4., Bt.1.652/2016/5., Bt.1.519/2016/7., Bt.1.735/2016/8., Bt.195/2017/10., Bt.415/2017/4., Bt.658/2017/5., Bt.974/2017/5., Bt.1.298/2017/10., Bt.1.838/2017/5., Bt.1.929/2017/7., Bt.1.890/2017/6., Bt.357/2018/6., Bt.573/2018/5., Bt.762/2018/4., Bt.843/2018/3., Bt.923/2018/6., Bt.1.447/2018/12., Bt.287/2019/4., Bt.278/2019/5., Bt.414/2019/5., Bt.750/2019/21.

II. számú melléklet

A fellebbezés elbírálásának időtartama a hatályon kívül helyező végzés meghozatalát követően	
2 hónapon belül	Beüf.10.916/2018., Hkf.56/2019.
3 hónapon belül	Hkf.351/2018., Beüf.10.821/2018., Beüf.10.839/2018., Hkf.65/2019., Hkf.155/2019., Hkf.180/2019.,
4 hónapon belül	Hkf.396/2018., Hkf.5/2019., Hkf.37/2019., Hkf.60/2019., Hkf.160/2019., Hkf.211/2019., Hkf.285/2019, Beüf.10.117/2019., Beüf.10.222/2019., Beüf.10.320/2019.
5 hónapon belül	Bhar.1.554/2018., Beüf.10.874/2018., Beüf.10.907/2018., Beüf.10.911/2018., Bhar.25/2019., Bhar.29/2019., Hkf.255/2019., Hkf.336/2019.
6 hónapon belül	Bhar.1.505/2018., Bhar.3/2019., Hkf.163/2019., Bhar.166/2019., Bhar.319/2019.
7 hónapon belül	Hkf.722/2018., Bhar.1.436/2018., Bhar.12/2019., Hkf.151/2019., Hkf.168/2019.
8 hónapon belül	Bpkf.1.652/2018.

IRODALOMJEGYZÉK

Balla Lajos – Kardos Sándor: *A tisztességes eljárásról a strasbourgi bíróság gyakorlatában,* Bírák Lapja, 2005/1., 34-53. oldal

Békés Ádám: A tisztességes eljáráshoz való jog érvényesülése Magyarországon a strasbourgi bíróság esetjoga alapján, Állam- és jogtudomány, 2017/4., 80-91. oldal

Czine Ágnes – Szabó Sándor – Villányi József: *Strasbourgi ítéletek a magyar büntetőeljárásban,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2008.

Elek Balázs: *A jogerő a büntetőeljárásban*, Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi Tanszéke, Debrecen, 2012.

Ficsór Gabriella: *A készülő új büntetőeljárási kódex margójára,* Büntetőjogi Szemle, 2015/1-2., 23-41. oldal

Háger Tamás: A megalapozatlanság kiküszöböléséhez vezető folyamat a másodfokú büntetőperben, Jogelméleti Szemle, 2013/2., 29-43. oldal.

Háger Tamás: Gondolatok a megalapozatlanságról és a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezésről (Új jogintézmények a 2018. július 1-jén hatályba lépett büntetőeljárási törvényben), Büntetőjogi Szemle, 2019/1., 68-76. oldal.

Henzelin, Marc – Rordorf, Héloise: When does the length of criminal proceedings become unreasonable according to the European Court of Human Rights?, New Journal of European Criminal Law, 2014/1., 78-109. oldal

Juhász Andor évnyitó beszéde, Jogtudományi Közlöny, 1930/2., 16. oldal

Király Tibor: *Büntetőeljárási jog,* Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

László Balázs: Valódi alapelv vagy hangzatos illúzió? Szükség van-e fegyveregyenlőségre a büntetőeljárásban?, Büntetőjogi Szemle, 2018/2., 54-64. oldal

Lichtenstein András: A törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat elmélete és gyakorlata, Eljárásjogi Szemle, 2018/4., 31-39. oldal

Paczolay Péter: *A fegyverek egyenlőségének elve az Alkotmánybíróság gyakorlatában,* Acta Universitatis Szegediensis: Acta juridica et politica, 2012, 391-397. oldal

Pápai-Tarr Ágnes: *A büntetőeljárás gyorsításáról,* Gondolat Kiadó, Budapest, 2012.

Polgári Eszter: *Az Emberi Jogok Európai Bíróságának ítéleteiből,* Fundamentum, 2008/3., 105-115. oldal

Polt Péter (főszerk.): *Kommentár a büntetőeljárási törvényhez,* 1-2. kötet, Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018.

Rainer Lilla: Távol Európától – az észszerű időn belüli elbíráláshoz kapcsolódó jogorvoslati lehetőségek szűkülése, Eljárásjogi Szemle, 2017/4., 11-16. oldal

Sódor István: A kasszáció a magyar büntetőeljárási jogban. Gondolatok a büntetőeljárási törvény újrakodifikálásáról, In: Vókó György (szerk.): Tiszteletkötet Dr. Kovács Tamás 75. születésnapjára, Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2015.

Tremmel Flórián: *Magyar büntetőeljárás,* Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2001.

Jogszabályok

Magyarország Alaptörvénye

2017. évi XC. törvény a büntetőeljárásról

2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról

2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról

2002. évi I. törvény a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosításáról

1999. évi CX. törvény az Országos Ítélőtábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról

1998. évi XIX. törvény a büntetőeljárásról

1992. évi LXIX. törvény a büntetőeljárásról szóló 1973. évi I. törvényben a felülvizsgálati eljárás megteremtéséről

1973. évi I. törvény a büntetőeljárásról

1954. évi V. törvény a büntető perrendtartásról szóló 1951. évi III. törvény módosításáról

1952. évi III. törvény a polgári perrendtartásról

1951. évi III. törvény a büntető perrendtartásról

1949. évi XX. törvény a Magyar Köztársaság Alkotmányáról

1949. évi XI. törvény a népnek a büntető igazságszolgáltatásban való részvételéről és a fellebbvitel egyszerűsítéséről

1896. évi XXXIII. törvénycikk a bünvádi perrendtartásról

1962. évi 8. törvényerejű rendelet a büntető eljárásról

1958. évi 16. törvényerejű rendelet a büntető eljárás egyes rendelkezéseinek módosításáról

1957. évi 8. törvényerejű rendelet az egyes büntető eljárási rendelkezések módosításáról

Alkotmánybírósági határozatok

- 20/2019. (VI. 26.) AB határozat
- 2/2017. (II. 10.) AB határozat
- 3024/2016. (II. 23.) AB határozat
- 64/D/2005. AB határozat
- 14/2004. (V. 7.) AB határozat
- 49/1998. (XI. 27.) AB határozat
- 6/1998. (III. 11.) AB határozat
- 9/1992. (I. 30.) AB határozat
- 5/1992. (I. 30.) AB határozat
- 1437/B/1990. AB határozat

A törvényesség érdekében bejelentett jogorvoslat tárgyában hozott kúriai határozatok

- Bt.680/2018/4.
- Bt.1.907/2017/15.
- Bt.1.670/2017/5.
- Bt.1.311/2017/12.

- Bt.304/2017/8.
- Bt.1.348/2016/6.
- Bt.470/2016/9.
- Bt.1.625/2015/5.
- Bt.1.604/2015/4.
- Bt.1.505/2015/5.
- Bt.1.503/2015/9.
- Bt.816/2015/7.
- Bt.1.592/2014/12.
- Bt.286/2009/11.

A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés tárgyában hozott határozatok

- Beüf.10.320/2019/6.
- Beüf.10.222/2019/13.
- Beüf.10.117/2019/4.
- Hkf.336/2019/3.
- Bhar.319/2019/18.
- Hkf.285/2019/5.
- Hkf.255/2019/11.
- Hkf.231/2019/4.
- Hkf.215/2019/5.
- Hkf.211/2019/7.
- Hkf.180/2019/6.
- Hkf.168/2019/6.

- Bhar.166/2019/5.
- Hkf.163/2019/4.
- Hkf.160/2019/4.
- Hkf.155/2019/4.
- Hkf.151/2019/2.
- Hkf.127/2019/3.
- Hkf.65/2019/8.
- Hkf.60/2019/5.
- Hkf.56/2019/5.
- Hkf.37/2019/7.
- Bhar.29/2019/5.
- Bhar.25/2019/5.
- Bhar.12/2019/6.
- Hkf.5/2019/4.
- Bhar.3/2019/12.
- Beüf.10.916/2018/3.
- Beüf.10.911/2018/11.
- Beüf.10.907/2018/2.
- Beüf.10.874/2018/5.
- Beüf.10.839/2018/3.
- Beüf.10.821/2018/6.
- Bpkf.1.652/2018/4.
- Bhar.1.554/2018/7.
- Bhar.1.506/2018/3.

- Bhar.1.505/2018/4.
- Bhar.1.436/2018/8.
- Hkf.722/2018/2.
- Hkf.660/2018/4.
- Hkf.396/2018/4.
- Hkf.351/2018/4.

Egyéb bírósági határozatok

- 56. számú Büntető Kollégiumi vélemény
- 2/2015. számú büntető jogegységi határozat
- EBH2019. B.9.
- EBH2018. B.8.
- BH2016. 270.
- BH2016. 130.
- BH2010. 146.

Nemzetközi dokumentumok

- Emberi Jogok Amerikai Egyezménye
- Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata
- Emberi Jogok Európai Egyezménye
- Ember és Népek Jogainak Afrikai Chartája
- Európai Unió Alapjogi Chartája
- Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya
- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (87) 18. számú ajánlása a büntetőeljárás egyszerűsítéséről

- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (86) 12. számú ajánlása a bíróságok túlterheltségének megelőzésére és csökkentésére vonatkozó egyes intézkedésekről

- Az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága R (81) 7. számú ajánlása az igazságszolgáltatás igénybevételét megkönnyítő eszközökről

Az Emberi Jogok Európai Bírósága és az Emberi Jogok Európai Bizottsága határozatai

- *Abdoella kontra Hollandia,* ECtHR, 1992. november 25-i ítélet, ügyszám: 12728/87

- *Bahceli kontra Törökország,* ECtHR, 2009. október 6-i ítélet, ügyszám: 35257/04

- *Bock kontra Németország,* ECtHR, 1989. március 29-i ítélet, ügyszám: 11118/84

- *Brovchenko kontra Oroszország,* ECtHR, 2008. december 18-i ítélet, ügyszám: 1603/02

- *Buchholz kontra Németország,* ECtHR, 1981. május 6-i ítélet, ügyszám: 7759/77

- *Buldashev kontra Oroszország,* ECtHR, 2011. október 18-i ítélet, ügyszám: 46793/06

- *Comingersoll S.A. kontra Portugália,* ECtHR, 2000. április 6-i ítélet, ügyszám: 35382/97

- *Eckle kontra Németország,* ECtHR, 1982. július 15-i ítélet, ügyszám: 8130/78

- *E.M.B. kontra Románia,* ECtHR, 2012. november 13-i ítélet, ügyszám: 4488/03

- *Er kontra Törökország*, ECtHR, 2009. október 27-i ítélet, ügyszám: 21377/04

- *Falimonov kontra Oroszország*, ECtHR, 2008. március 25-i ítélet, ügyszám: 11549/02

- *Fejes kontra Magyarország,* ECtHR, 2006. április 11-i ítélet, ügyszám: 7873/03

- *Földes és Földesné Hajlik kontra Magyarország,* ECtHR, 2006. október 31-i ítélet, ügyszám: 41463/02

- *Francesco Lombardo kontra Olaszország,* ECtHR, 1992. november 26-i ítélet, ügyszám: 11519/85
- *H. kontra Egyesült Királyság,* ECtHR, 1987. július 8-i ítélet, ügyszám: 9580/81
- *Hartman kontra Szlovénia,* ECtHR, 2012. október 18-i ítélet, ügyszám: 42236/05
- *Hasko kontra Törökország,* ECtHR, 2012. január 17-i ítélet, ügyszám: 20578/05
- *Kocsis László kontra Magyarország,* 2006. április 25-i ítélet, ügyszám: 32763/03
- *Korbély kontra Magyarország,* ECtHR, 2008. szeptember 19-i ítélet, ügyszám: 9174/02
- *König kontra Németország,* ECtHR, 1978. június 28-i ítélet, ügyszám: 6232/73
- *Litoselitis kontra Görögország,* ECtHR, 2004. február 5-i ítélet, ügyszám: 62771/00
- *Magyar László kontra Magyarország,* ECtHR, 2014. május 20-i ítélet, ügyszám: 73593/10
- *Neumeister kontra Ausztria,* ECtHR, 1968. június 27-i ítélet, ügyszám: 1936/63
- *Oberschlick kontra Ausztria,* ECHR, 1995. május 16-i határozat, ügyszámok: 19255/92 és 21655/93
- *Sahap Dogan kontra Törökország,* ECtHR, 2010. május 27-i ítélet, ügyszám: 29361/07
- *Silva Pontes kontra Portugália,* ECtHR, 1994. március 23-i ítélet, ügyszám: 14940/89
- *Sizov kontra Oroszország (No. 2.),* ECtHR, 2012. július 24-i ítélet, ügyszám: 58104/08
- *Sonnleitner kontra Ausztria,* ECtHR, 2000. január 6-i határozat, ügyszám: 34813/97
- *Süveges kontra Magyarország,* ECtHR, 2016. január 5-i ítélet, ügyszám: 50255/12
- *Uglanova kontra Oroszország,* ECtHR, 2006. szeptember 21-i ítélet, ügyszám: 3852/02

- *Varga István kontra Magyarország,* 2006. május 23-i ítélet, ügyszám: 3360/04
- *Ventura kontra Olaszország,* ECHR, 1978. március 9-i határozat, ügyszám: 7438/76
- *Wemhoff kontra Németország,* ECtHR, 1968. június 27-i ítélet, ügyszám: 2122/64
- *X. kontra Franciaország,* ECtHR, 1992. március 31-i ítélet, ügyszám: 18020/91
- *Yemanakova kontra Oroszország,* ECtHR, 2004. szeptember 23-i ítélet, ügyszám: 60408/00

Az Európai Unió Bíróság által hozott ítéletek

- *AC-Treuhand AG kontra Európai Bizottság*, Európai Unió Bírósága, a Törvényszék 2014. február 6-i ítélete, ügyszám: T-27/10

Egyéb

- T/2923. számú törvényjavaslat az egyes bírósági eljárások elhúzódásával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről

Online források

- A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése – Büntető ügyek 2012. Összefoglaló vélemény

https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2012iimod2_2.pdf

- *A büntetőbíróság előtti ügyészi tevékenység főbb adatai I. - A 2017. évi tevékenység*

http://ugyeszseg.hu/pdf/statisztika/buntetobirosag_ugyeszi_tev_I_2017.pdf

- Elek Balázs: *A jogirodalom által közvetített jogtudomány és a büntető ítélkezés*

https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/07_Elek_Balazs.pdf

- Ficsór Gabriella: *A hatályon kívül helyezés elleni küzdelemhez néhány gondolat*

https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/a_hatalyon_kivul_helyezes_elleni_kuzdelemhez_nehany_gondolat_suritve.pdf

- *Folyamatban lévő törvényjavaslatok*

https://www.parlament.hu/web/guest/folyamatban-levo-torvenyjavaslatok

- Gácsi Anett Erzsébet: *A 2/2015. számú BJE határozat margójára*

https://jogaszvilag.hu/szakma/a-22015-szamu-bje-hatarozat-margojara/

- *Guide on Article 6 of the European Convention on Human Rights - Right to a fair trial (criminal limb),* Council of Europe, last updated on 30 April 2019

https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_criminal_ENG.pdf

- *Részletes elemzés a 2018. évi bírósági ügyforgalomról*

https://birosag.hu/ugyforgalmi-adatok/reszletes-elemzes-2018-evi-birosagi-ugyforgalomrol

DR. TÓTH GÉZA

AZ IDEM FOGALMA AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK JOGÉRTELMEZÉSE FÉNYÉBEN

1. BEVEZETÉS

Az Európai Unió Bíróságának joggyakorlata számos területen hatást gyakorol a tagállamok jogrendszerére, amelynek mára már a bűnügyi együttműködés keretrendszere is egy meghatározó szeletét képezi. Önmagában a bűnügyi együttműködés köre azonban olyan széles spektrumú, hogy jelen dolgozat terjedelmi korlátai között annak a teljesség igényére törekvő elemzése lehetetlen vállalkozás. Így témámat az európai bűnügyi együttműködés kereteit meghatározó alapjogra, a ne bis in idem elvre szűkítettem, amely minduntalan kihívások elé állítja, mind a jogtudomány képviselőit, mind pedig a jogalkalmazást. Dolgozatomban ezen alapelv intranacionális, valamint transznacionális érvényesülését kívánom bemutatni. Ugyanakkor a témafeldolgozás pontosan a ne bis in idem elv egyre inkább szerteágazó kiterjedésére tekintettel, ismételten szerzői önmegtartóztatást kíván, hiszen az elv átfogó, tudományos igényű érvényesülését illetően monografikus terjedelmű jogtudományi munkák jelentek meg, különösen külföldi szerzők részéről.[1] Annak megelőzése érdekében tehát, hogy a dolgozat kereteit szétfeszítse a túlzottan általános témamegjelölés, dolgozatom magjának a kétszeres eljárás tilalmának azonosság, azaz idem fogalmát jelöltem meg. Ennek megfelelően pedig a dolgozat kulcskérdése, hogy hogyan kell értelmezni a transznacionális ne bis in idem elv azonosság kritériumát a nemzeti, különösen a magyar bíróságoknak a büntetőeljárásban az uniós jog, illetve az Európai Unió Bíróság gyakorlatának fényében.

A választott téma aktualitása vitathatatlan, ugyanis a ius puniendi fokozódó kiterjedése, a transznacionális, határokon átnyúló kriminalitás fokozódó jelensége, valamint az ezekhez társuló, egyre szorosabbá váló bűnügyi együttműködés trojkája táptalajt jelent az esetlegesen felmerülő pozitív joghatósági kollíziónak, ezáltal pedig a kétszeres eljárás, illetve a kétszeres elítélés lehetőségének. Ezen a vonalon elindulva témaválasztásom legfőbb indokai egyrészt az elmúlt évek magyar kodifikációs törekvései a transznacionális ne bis in

[1] Daniel JOACHIM HUßUNG: Der Tatbegriff im Artikel 54 des Schengener Durchführungsübereinkommens, Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 2011.

idem elv elismerését, illetve jogszabályi környezetbe való beépítését illetően, mind az alkotmányjogi,[2] mind pedig a szakjogi[3] dimenzióban. Másrészt ugyanilyen fontos indok, hogy a transznacionális ne bis in idem elv a magyar jogalkalmazást illetően is kérdéseket vet fel. Végezetül a téma aktualitását adja, hogy a külföldi és a hazai jogirodalomban is egyre gyakrabban jelennek meg publikációk a nemzetközi, különösen pedig az európai bűnügyi együttműködés tekintetében, amelyek a ne bis in idem elvet közvetve vagy épp közvetlenül is érintik. Amellett, hogy „divatos témának"[4] nevezhető, mégsem tekinthető „túlírtnak", ugyanis továbbra is számos nyitott kérdéssel szolgál, így indokolt a további tudományos igényű feldolgozás. Elemzésem célja a meglévő ismeretek rendszerezése, az említett nyitott kérdések elemzése, lehetőség szerinti megválaszolása, illetve ha ez akadályba ütközne, akkor azok újkeletű megvilágítása, továbbá javaslatok megtétele a ne bis in idem elv érvényesítése, és az idem kritérium alkalmazása vonatkozásában.

A dolgozat felépítését illetően először a ne bis in idem elméleti alapjait vázolom fel, majd annak nemzetközi elismerését mutatom be, különös tekintettel az európai fejlődéstörténetére. Habár a témamegjelölés az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatára is vonatkozik, fontos kiemelni, hogy írásomban a ne bis in idem elv transznacionális dimenziójára helyeztem a hangsúlyt, így a téma közvetett kapcsolódása okából részleteiben nem térek ki az elvnek a nemzetközi, illetve európai behatás folytán átalakult intranacionális vonatkozásaira.[5] A nemzetközi, valamint az európai joghelyzet ilyen módon történő bemutatását követően pedig az azonosság fogalom értelmezési horizontjait, illetve annak hatásait elemzem a magyar jogszabályi környezet értelmezése és a kialakulóban lévő joggyakorlat tükrében. Kutatásom során azonban nemcsak a magyar gyakorlatot vizsgáltam meg, hanem a német judikatúra transznacionális ne bis in idem elvre vonatkozó joggyakorlatát is az elemzésem körébe vontam, amely az

[2] Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdés

[3] 2017. évi XXXIX. törvény az európai uniós és a nemzetközi bűnügyi együttműködést szabályozó törvények, és ehhez kapcsolódóan más törvények jogharmonizációs célú módosításáról. Lásd bővebben VII. pont alatt.

[4] Joachim VOGEL: Internationales und eropäisches ne bis in idem, In: Andreas Hoyer – Henning Erst Müller – Michael Pawlik – Jürgen Wolter: Festschrift für Friedrich-Christian Schroeder zum 70. Geburtstag, C.F. Müller Heidelberg, 2006. 878.

[5] ELEK Balázs: A közigazgatási eljárás – büntető eljárás viszonya a ne bis in idem elvének tükrében, JURA, 2016/2. 229-239.

idem fogalom értelmezésének kapcsán tanulságokkal szolgáló támpontot jelenthet.

Dolgozatom módszertanául egyrészt a nyelvtani, a történeti, valamint a rendszertani értelmezést kívánom alkalmazni, másrészt, ha uniós jogi kontextusról, és különösen az Európai Unió Bíróságának jogértelmezése által erősen áthatott jogkérdésről van szó, elengedhetetlen a teleologikus jogértelmezés alkalmazása.

2. A NE BIS IN IDEM[6] ELV ELMÉLETI ALAPJAI INTRANACIONÁLIS SZINTEN

A kétszeres eljárás tilalma[7] a római jogból származik, igazi életet azonban a felvilágosodás eszmerendszerétől kapott,[8] a XIX. században pedig a szuverén európai államok belső joga már elismeri a kétszeres elítélés tilalmát.[9] A *ne bis in idem* elv *ratio legis*e abban ölt testet, hogy a személyek jogbiztonságát szolgálja azáltal, hogy ugyanazon cselekménye miatt senkit sem lehet többször felelősségre vonni. Ilyen formában tehát az alapelv lényegében az emberi méltóság védelmének egyik kifejeződése.[10]

---

[6] Egyes szerzők non bis in idemnek is nevezik (Van den Wyngaert, Christine; Daniels RN; Stessens, Guy). A megnevezésbeli megkülönböztetés etimológiai alapokra is helyezhető a (non-nem) és a (ne-soha) szavak eredetéből, és habár szemantikai relevanciája nem nagyon van, de nyelvtanilag a ne bis in idem megjelölés a helyes és ez is a gyakoribb elnevezés. Magyarázata, hogy a teljes latin kifejezés a „bis de eadem re ne sit actio", aminek a rövidítése a ne bis in idem. A teljes kifejezésben szereplő „sit" a coniunctivus formája az „esse" igének, amely alakot nem kísérhet „non".(Willem Bastiaan van Bockel: The ne bis in idem principle in EU law: A conceptual and jurisprudential analysis, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2010. 31.)

[7] Írásomban az elvet következetesen kétszeres eljárás és elítélés tilalmának hívom, ugyanakkor értelemszerűen az a minore ad maius jelenti a kettőnél több, azaz többszörös eljárás és elítélés tilalmát is.

[8] KARSAI Krisztina: A kétszeres eljárás alapelvi tilalmának európai érvényessége, In: Nagy Ferenc (szerk.) Ad futuram memoriam, Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007. 86.

[9] WIENER A. Imre: A ne bis in idem elv érvényesítéséről, Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/1-2. szám, 62.

[10] Georg NOLTE: § 135 Ne bis in idem, In: Detlef Merten – Hans-Jürgen Papier: Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa, Band V., Einzelgrundrechte II. C.F. Müller, Heidelberg, 2013. 1428.

Az elv a jogállamiság szemszögéből *„a ius puniendi parttalan érvényesítésével szemben védelmezi az individuumot."*[11] Ennek értelmében az államnak lényegében egyetlen lehetősége, illetve próbálkozása van a kívánt eredmény elérésére, azaz a büntetőjog által büntetendő magatartás megtorlására, nem pedig több.[12] Garanciális jellege több jogállami alapra is visszavezethető, így a jogbiztonságra, az egyenlőségre és az igazságosságra egyaránt.[13] Hiszen a jogbiztonságot sérti, ha már lezárt, véglegesen elbírált ügyeket, kivételes okokon kívül (rendkívüli perorvoslatok) is újra eljárás tárgyává lehet tenni. Az *aequitas* tézisből következik, ha adott személyt egyszer már eljárás alá vonták a meghatározott bűncselekmény elkövetése miatt, akkor emiatt már nem lehet vele szemben még egyszer eljárni. Míg az anyagi igazságosság megköveteli, hogy az elkövetőt megbüntessék a jogrend megsértéséért, és az így alkalmazott szankció arányban legyen a bűnösség mértékével,[14] ugyanakkor sérti az anyagi igazságosság követelményét az is, ha valaki ellen újból büntetés kiszabására kerülhet sor, annak ellenére, hogy ugyanazon cselekménye miatt vele szemben már eljártak.[15] Heller szavaival az anyagi igazság *„egyaránt megköveteli azt, hogy az ártatlan ne bűnhődjék és a bűnös ne bűnhődjék nagyobb mértékben, mint amekkora bűnhődést a törvény alapján reá lehet róni, mint ahogy megköveteli azt, hogy viszont a bűnös ne szabaduljon a törvény sújtó keze alól és teljes mértékben szenvedje el azt a megtorlást, amelyet a törvény rendelkezéseinek megfelelően megérdemelt. Igaz, hogy az anyagi igazság elve csak eszmény, amelyet megközelíteni lehet, de a maga teljességében megvalósítani sohasem. […] Még ha a ne bis in idem elvét az anyagi igazság érvényesülése érdekében szűkebbre is szabnók, vagy akár teljesen ki is küszöbölnők, akkor sem volna az anyagi igazság elve teljesen biztosítva."*[16]

---

[11] KARSAI Krisztina: Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban, Iurisperitus Bt., Szeged,2015. 113.

[12] Carl-Friedrich STUCKENBERG: Der Tatbegriff des europäischen Doppelbestrafungsverbot, In: Werner Meng – Georg Ress – Torsten Stein: Europäische Integration und Globalisierung, Festschrift zum 60-jährigen Bestehen des Europa-Instituts, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2011. 568.

[13] M. NYITRAI Péter: Nemzetközi-és európai büntetőjog, Osiris Kiadó Kft., Budapest, 2006. 143-156.

[14] KONDOROSI Ferenc – LIGETI Katalin: Az európai büntetőjog kézikönyve, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008. 65.

[15] WIENER (2003.) 64-66.

[16] HELLER Erik: A „ne bis in idem" elve a büntető törvénykezési jogban, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., Szeged, 1932. 22.

A vázoltak rámutatnak, hogy a jogállamiság két alapvető érdekeleme, az állam oldaláról az anyagi igazság keresése, amely a *ius puniendi* érvényesítésének egyik célja, míg az alapjog jogosultja oldaláról a személyes jogbiztonság individuális és univerzális érdekének kollíziója áll fent.[17] A jogbiztonság formális (univerzális érdek) garanciája biztosítja a jogosult számára az emberi méltóság és a személyes szabadság materiális garanciáját (individuális érdek), így pedig e kettő kölcsönhatása, illetve összekapcsolása adja a *ne bis in idem* elv tulajdonképpeni tartalmát.[18] A Német Alkotmánybíróság indokolása szerint[19] az anyagi igazság keresése és a személyes jogbiztonság között fennálló feszültséget az utóbbi előnyére kell feloldani, ami a *ne bis in idem* szemszögéből előbbre való érdek.[20]

Az anyagi igazság keresésének igénye ugyanakkor különösen hangsúlyos a *ne bis in idem* elv magyar felfogása kapcsán, hiszen az – a formaltiás oldaláról tekintve – a magyar jogban ún. feltételes szabályozási modell szerint[21] megszövegezett módon érvényesül, amihez társul a rendkívüli perorvoslatok kifejezetten széles köre.

A római jogi alapokból eredendően a *ne bis in idem* formáját és tartalmát tekintve alapvetően két jelentésről, illetve értelmezésről kell beszélni, amelyek egymáshoz való viszonya a jogtudományban nem teljesen tisztázott. Ezek kapcsán a kérdés, hogy mi a *ne bis in idem* tartalma, a kétszeres eljárás, illetve a kétszeres elítélés

---

[17] Michael KLOEPFER: Verfassungsrecht II. Grundrechte, Verlag C.H. Beck, München 2010. 604.

[18] Britta SPECHT: Die zwischenstaatliche Geltung des Grundsatzes ne bis in idem – Zugleich ein Beitrag zur Auslegung des Art. 103 Abs. 3 Grundgesetz, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, 1999. 19.

[19] BVerfGE 65, 377 vom 7. Dezember 1983. Az alapul fekvő tényállás szerint az alkotmányjogi panasz előtejesztője gondatlan közúti balesetet okozott, amely cselekménye miatt tárgyalás mellőzésével meghozott végzésében a stranbergi járási bíróság gondatlan testi sértés vétségében megállapította büntetőjogi felelősségét. A végzés jogerőre emelkedése után a közúti baleset sérültje belehalt sérülésébe. A halálos eredmény bekövetkezése után a hatóságok a baleset okozójával szemben egy új eljárást indítottak gondatlan emberölés miatt. A német Alkotmánybíróság megállapította az ütköző érdekek (az anyagi igazság és a személy jogbiztonsága) fennállását, amelyet a jogbiztonság individuális érdek előnyére kell eldönteni.

[20] Helge SODAN: Art. 103. [Rechtliches Gehör, Gesetzlichkeit der Strafe, Verbot mehrmaliger Strafverfolgung] In: Helge Sodan: Grundgesetz Beck'sher Kompakt-Kommentar, Verlag C.H. Beck, München, 2009.

[21] Ezzel ellentétben feltétel nélküli szabályozási modellt követi a Német At. szövege, továbbá egyéb nemzetközi konvenciók. Amelyek kapcsán ugyanakkor megállapítható, hogy a feltétel nélküli szabályozás ellenére összeegyeztethető korlátozásnak tekinthetőek szűkebb körben a rendkívüli perorvoslatok köre.

tilalma (*prohibition of double prosecution, Doppelverfolgungsverbot, ne bis prosecutio in idem*), avagy a kétszeres büntetés, illetve kétszeres értékelés tilalma (*prohibition of double punishment, Doppelbestrafungsverbot, ne bis poena in idem*).[22] A kétszeres eljárás és elítélés tilalma a *ne bis in idem* elv eljárásjogi karakterét[23] fejezi ki, (*Erledigungsprinzip*) és az eljárás kimerülésének elvét jelenti, amelynek értelmében újabb büntetőeljárás ugyanazon cselekmény miatt nem indítható, mert a büntetőjogi igény, azaz a *ius puniendi* kimerül, vagy „felhasználódik" (*Strafklageverbrauch*).[24]

Utóbbi pedig természetét tekintve inkább anyagi jogi jellegű,[25] mint eljárásjogi. Ez pedig nem jelent mást, mint a kétszeres büntetés és értékelés tilalmának a beszámítás elvén (*Anrechnungsprinzip*) való alapulását, ami az egy eljáráson belüli több büntetést is akadályozza, – amit az eljárásjogi *ne bis in idem* nem fog át – ugyanakkor nem zárja ki szükségképpen az újabb eljárás megindításának lehetőségét, azonban az utóbb kiszabott büntetés megállapítása során figyelembe kell venni az elsőként kiszabott büntetést.[26]

A kettő viszonyát tekintve több álláspont egzisztál a jogirodalomban, amelyeket a teljesség igénye nélkül mutatok be. Van den Wyngaert és Stessens27 és Wasmeier[28] a *ne bis in idem* alatt kizárólag a kétszeres eljárás és kétszeres elítélés tilalmát érti. Míg a kétszeres büntetés és kétszeres értékelés tilalmát érti a *ne bis in idem* alatt Daniels.29 Schomburg szerint a *ne bis in idem* e két formájára

---

[22] VAN BOCKEL: (2010.) 30-31.

[23] A latin kifejezésből: „nemo debet bis vexari pro una et eadem causa", azaz senkit sem lehet ugyanazon okból kétszer üldözni (eljárás alá vonni).

[24] Lutz MEYER-GOßNER: Strafprozessordnung mit GVG und Nebengesetzen, 49. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2006. 43.

[25] A latin kifejezésből: „nemo debet bis puniri pro uno delicto", azaz senkit sem lehet ugyanazon bűncselekményéért kétszer megbüntetni.

[26] VAN BOCKEL (2010.) 30-31.

[27] VAN DEN WYNGAERT, Christine - STESSENS, Guy: "The International Non bis in idem Principle: Resolving some of the Unanswered Questions" The International & Comparative Law Quarterly, 1999, Vol. 48. 780-781.

[28] Martin WASMEIER: The principle of ne bis in idem, Revue Internationale de droit penal, 2006/1. 121.

[29] Reynaud N. DANIELS: Non bis In Idem and the Rome Statute of the International Criminal Court, Bepress Legal Series, Working Paper 1365. 2006. 1-5.

vonatkozó meghatározások a gyakorlatban fel is cserélhetőek egymással.[30] Hasonlóan a *ne bis in idem* alatt mindkét elemet érti Wils és Conway.[31] Vogel szerint a kétszeres elítélés a ne bis in idem elv „soft" értelemben, míg „hard" értelemben a kétszeres eljárás tilalmaként jelentkező eljárási akadályként definiálható.[32]

Ennek kapcsán elmondható, hogy a kontinentális országokban általában[33] a kétszeres eljárás tilalma az irányadó, és annak ellenére, hogy nemzeti szinten a legtöbb esetben a *ne bis in idem* mindkét jelentése (adott esetben eltérő elvi alapokból levezethetően) kifejeződik, primér jellegűnek mégis a kétszeres eljárás tilalmát kell tekinteni, míg azon kivételes esetekben, ahol a megelőző eljárás nem zárja ki az utóbbi megindítását vagy lefolytatását, ott a *ne bis in idem* a kétszeres büntetés akadályaként funkcionál.[34]

3. A TRANSZNACIONÁLIS NE BIS IN IDEM ALKALMAZÁSÁNAK KIHÍVÁSAI

3.1. A joghatósági kollízió

A bevezetésben említetteknek megfelelően a pozitív joghatósági összeütközés a transznacionális ne bis in idem elv szükségességének fő kiváltója, ugyanis a tilalom jelenti a joghatósági összeütközésekre adott utólagos reakciót, abban az esetben, ha e kollíziót nem sikerült feloldani.

---

[30] Wolfgang SCHOMBURG: Concurrent national and international criminal jurisdiction and the principle „ne bis in idem", Revue Internationale de droit penal, 2002. 3/4. 941.

[31] Wouter P.J. WILS: The Principle of 'Ne Bis in Idem' in EC Antitrust Enforcement : A Legal and Economic Analysis, World Competition, 2003/2. 8.; Gerard Conway: Ne bis in idem in internatonal law, International Criminal Law Review, 2003/3 226.

[32] VOGEL (2006.) 879.

[33] Jelen írás keretében nem vállalkozom az egyes európai országok belsőjogi vizsgálatára. Kísérletek voltak rá, így 2003-ban külön számot szánt a Revue international de droit szakfolyóirat egy nemzetközi konferencia során az államok egyenkénti bemutatására (országjelentések formájában), valamint azok összességében történő összevetése eredményeként létrejött összehasonlító jogi metszet elkészítésére. Azonban a ne bis in idem törvényi szabályozása olyan dinamikusan változó terület, – amelyet az azt értelmező és alakító bírói gyakorlat csak tetéz – hogy összeurópai összehasonlító vizsgálat csak adott időállapotra vonatkozhat, és az is leginkább országjelentések összevetésével képzelhető el.

[34] José Luis DE LA CUESTA: Concurrent national an international criminal jurisdiction and the principle „ne bis in idem" – General report, Revue Internationale de droit penal, 2002. 3/4. 709-715.

Ennek megfelelően a ne bis in idemet feltételező joghatósági kollízió két stádiumban jelenhet meg. Az első még a jogerős eljárás-befejezést megelőzően merül fel, míg a másik már azt követően, amely lehet az első eredményeként kialakuló „versengés" eredménye, de lehet egymást követő eljárás is.

A lis pendens konstelláció[35] jelöli azt az esetkört, amikor több állam is eljár ugyanabban az ügyben, azonban még jogerős döntés nem született. Egy 2000-ben lezajlott uniós intézmények közötti kommunikáció kijelentése szerint egy az Európai Unió szintjén megfelelően működő joghatósági rendszer akár szükségtelenné teheti az uniós ne bis in idem elvet, amennyiben annak eredményeként adott ügyben csak egy tagállamnak lenne joghatósága eljárni.[36] Ez a joghatósági kollíziók preventív feloldása lenne a ne bis in idem elkerülése érdekében,[37] azért hogy csak a „legjobb helyzetben lévő" joghatósággal rendelkező állam járjon el.[38] Ezt a bűnügyi együttműködés jelen szintjén távoli célkitűzésnek gondolom,[39] és még ebben az egyelőre utópisztikus esetben sem tartanám szükségtelennek a ne bis in idem elvet, maximum annak gyakorlati relevanciája csökkenne, de joghatósági korlátként akkor is alkalmazandónak/alkalmazhatónak kell lennie.

A dolgozat témáját is képező joghelyzet a res iudicata konstellációhoz[40] fűződik. A következő, IV. részben bemutatott valamennyi joginstrumentum is csak a res iudicata konstellációt tekinti a ne bis in idem elvnek. Ez azt jelenti, hogy a ne bis in idem elv csak akkor érvényesül, ha már történt egy jogerős elbírálás. Ezért is nevezhető az elv reaktív jellegűnek, amely mindig utólag reagál a felmerülő

---

[35] VOGEL (2006.) 885.

[36] Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Mutual recognition of Final Decisions in criminal matters, COM/2000/0495 final, 6.2. pont

[37] Albin ESER: Konkurrierende nationale und transnationale Strafverfolgung – Zur Sicherung von „ne bis in idem" und zur Vermeidung von positiven Kompetenzkonflikten, In: Ulrich Sieber – Helmut Satzger – Bernd von Heintschel-Heinegg: Europäisches Strafrecht, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2014. 658.

[38] Henning RADTKE: Der Begriff der „Tat" im prozessualen Sinne in Europa, In: Hendrik Schneider – Michael Kahlo – Diethelm Klesczewski – Heribert Schumann: Festschrift für Manfred Seebode zum 70. Geburtstag am 15. September 2008., Berlin, 2008. 303.

[39] Igaz ez a Tanács 2009. november 30. kelt a joghatóság gyakorlásával kapcsolatos, büntetőeljárások során felmerülő összeütközések megelőzéséről és rendezéséről szóló 2009/948/IB kerethatározatában megfogalmazottak ellenére is.

[40] VOGEL (2006.) 886.

joghatósági kollízióra, arra is csak akkor, ha már valamely államban ítélt dolog következett be.[41]

Ennek megfelelően a joghatósági konfliktusok speciális esetét képezi azon konstelláció, amikor a joghatósági kollízió eredményeként a ne bis in idem elv szükségessége is felmerül,[42] amely esetkör mára az európai büntetőjog egyik centrális problémájává „fejlődött."[43]

A büntetőjog, és különösen a büntetőhatalom érvényesítése a nemzeti szuverenitás egyik fő kifejeződési eszköze.[44] Ebből következik, hogy a szuverenitásuk megtartásához a bűnügyi együttműködés keretében is ragaszkodó tagállamok olykor nehezen mondanak le az állami büntetőhatalmuk, a ius puniendi gyakorlásáról.

Egyszerű példával megvilágítva: A magyar állampolgár B német állampolgárt késsel megszúrja Ausztiában.[45] Jelen esetben rögtön három államnak van joghatósága eljárni az adott bűncselekmény kapcsán, ugyanis a területiség elve (principium territoriale) alapján Ausztria,[46] az aktív személyi hatály (principium personale) alapján Magyarország,[47] míg a passzív személyi hatály alapján Németország[48] joghatósága is fennáll. Ha mindhárom állam a másikra való tekintet nélkül eljárna az adott ügyben, és büntetéssel sújtaná A magyar

---

[41] ESER (2014.) 658.

[42] E megállapítással nem ellentétes Zöller álláspontja, aki szerint a joghatósági konfliktus szűkebb értelemben a lis pendens konstelláció, míg tágabb értelemben a res iudicata konstellációt jelenti: Mark A. Zöller: Die transnationale Geltung des Grundsatzes ne bis in idem nach dem Vertrag von Lissabon, In: Knut Amelung – Hans-Ludwig Günther – Hans-Heiner Kühne, Festschrift für Volker Krey zum 70. Geburtstag am 9. Juli 2010, Stuttgart, 2010 506.

[43] Wolfgang SCHOMBURG: Konkurrierende nationale und internationale Strafgerichtsbarkeit und der Grundsatz „Ne bis in idem", In: Jörg Arnold – Björn Burkhardt – Walter Gropp – Günter Heine – Hans-Georg Koch – Otto Lagodny – Walter Perron – Susanne Walther: Menschengerechtes Strafrecht: Festschrift für Albin Eser zum 70. Geburtstag, Verlag C.H. Beck, München, 2005. 829.

[44] ZÖLLER (2010.) 504-505.

[45] A testi épség elleni bűncselekmény helyett „triviálisabb", mindennapi példa lehet a nyaralás során elkövetett táskalopás. Bernd Hecker: Das prinzip ne bis in idem im Schengener Rechtsraum (Art. 54. SDÜ) StV 2001/5. 306.

[46] Ausztria joghatóságának alapja: Osztrák Btk. (öStGB) 62. §

[47] Magyarország joghatóságának alapja: Btk. 3. § (1) bekezdés c) pont

[48] Németország joghatóságának alapja: Német Btk. (StGB) 7. § (1) bekezdés

állampolgárt, azzal sérülne a kétszeres (jelen esetben többszörös) eljárás, valamint a kétszeres (többszörös) büntetés tilalma.

A példában szereplő történeti tényállás csupán egyetlen cselekményből (a késszúrásból) álló természetes egység konstrukció, és mégis több állam joghatóságát is megalapozza, így még ennél is problematikusabb helyzetet eredményezhetnek az olyan részcselekményekből álló bűncselekmény, mint a költségvetési csalás. Ilyenek továbbá a tartós, illetve az állapot-bűncselekmények, amelyek egyfelől – tipikusan – több részcselekményből állnak, ezzel pedig a cselekmény-egység elmélet[49] értelmében több államnak ugyanazon ok – nevezetesen a területiség elve – alapján, míg „szerencsésebb" esetben több joghatósági ok alapján több állam büntetőtörvényének hatályát is megalapozhatják.

A legnagyobb nehézség abból következhet, amikor valamennyi államnak a területiség elve alapozza meg a joghatóságát, de nincs más, a büntetőtörvény hatályát megalapozó kapcsolódási pont. Ennek alapján előfordulhat, hogy az eljáró tagállam egész egyszerűen nem rendelkezik joghatósággal arra, hogy a teljes transznacionális cselekményt elbírálja.[50]

Ezt figyelembe véve kevésbé komplikált esetkört eredményez azon pozitív joghatósági kollízió, mint a kábítószer-kereskedelem esetében, amely során a feltétlen (univerzális) büntetőhatalom elve (principium universale) megalapozza valamennyi állam joghatóságát.[51]

3.2. Eljárásjogi akadályok

Az államok oldaláról jelentkező érdek tehát a transznacionális kriminalitással való harc során az állami büntetőhatalom érvényesítése. Ennek akadályát nemcsak anyagi jogi jogszabály, hanem eljárásjogi szabály is akadályozhatja.

[49] NAGY Ferenc: Anyagi büntetőjog: Általános rész I., Iurisperitus Bt., Szeged, 2013. 123-124.

[50] Martin HEGER: Der Tatbegriff („idem") des EuGH in Strafsachen. Notwendigkeit einer Normativierung? In: Gudrun Hochmayr: "Ne bis in idem" in Europa, Baden-Baden, 2015. 80.

[51] RADTKE (2008.) 315.

Ennek egyik legjelentősebb gyakorlati jelentősége a tényállásfelderítési kötelezettség, illetve a vádhoz kötöttség és a vádkimerítés (kogníció) szabályainak kialakításában rejlik az elbíráló és az utóbb eljáró állam vonatkozásában.[52]

Ennek jelentősége nem elhanyagolható szempont a transznacionális idem fogalom során. Az, hogy a funkciómegosztás és a vádelv követelményéből fakadóan miként alakítja ki valamely tagállam a bíró vádhoz kötöttségének, és ehhez kapcsolódóan a tényállás feltárási kötelezettség terjedelmét, az az adott állam szuverén jogalkotási hatáskörébe tartozik. A probléma abból eredhet, amikor a joghatósági kollízió olyan államok között jelentkezik, amelyek merőben más terjedelemben szabályozzák az említett kötelezettségeket.[53] Ennek megfelelően a joghatósági szabályoktól függetlenül is eltérő terjedelemben „merítheti ki" a vádat egy olyan állam, ahol a vád tárgyává tett cselekmény vonatkozásában tényállásfeltárási kötelezettsége van a bíróságnak, és másként egy olyan, amelyben ilyen kötelezettség nincs, hanem a vádhoz kötöttség sokkal formálisabb, szigorúbb szabályokon alapszik.[54]

További eljárásjogi nehézség a formális igazság követelményére épülő eljárásgyorsító jogintézmények köre, amelyek a materiális igazság feltárásának igényét feláldozzák a gyors és hatékony eljárás-befejezés oltárán. Ilyenkor még az előtt jogerős elítéléssel végződhet az eljárás, hogy a bűncselekmény transznacionális jellegére egyáltalán fény derült volna.

De ilyen akadály következhet abból is, ha az elsőként eljáró állam nem volt abban a helyzetben, hogy minden tényt és bizonyítékot egybevetve értékelje a cselekményt, ezért bizonyíték hiányában történő felmentéssel végződik az eljárása. Ennek egyik oka lehet a forum shopping jelensége is, amelynek értelmében a feltételezett elkövető célja – az eljárás megindulását követően – nem irányul másra, minthogy az adott cselekményért járó legenyhébb szankciókerettel büntetendő és a legkevesebb bizonyítékkal rendelkező államban bírálják el a cselekményét.

[52] STUCKENBERG (2011.) 576-577.

[53] BÖSE (2003.) 761.

[54] RADTKE (2008.) 314-315.

3.3. Egyéb okok

A transznacionális ne bis in idem elv alkalmazását megnehezítő, elégedetlen helyzetet teremthet az is, ha az adott állam kriminálpolitikai szabályozásának eredményeként az utóbb eljáró állam büntetőjogához képest az adott cselekmény miatt túlzottan enyhe büntetést szabott ki a korábban eljáró állam.[55]

A kétszeres eljárás elkerülése további területeken is jelentkezik, így pergazdaságossági és perökonómiai szempontból egyrészt megtakarítható a dupla munka,[56] másrészt a költséghatékonyság szempontjából a – tipikusan – nemzetközi elemet magába foglaló büntetőeljárásban felmerülő fordítói díj és tolmácsdíj is megspórolható.

Büntetőjogon kívüli szempont, de nem mellőzhető az sem, hogy a kétszeres eljárás elkerülése diplomáciai szinten, az államok közötti konfliktusok kialakulását is megakadályozza, amennyiben ugyanazon történeti tényállás vonatkozásában az érintett államok hatóságai egymástól jelentős mértékben különböző döntéseket hoznak, akár a bűnösség, akár a büntetéskiszabás körében.[57]

3.4. A transznacionális ne bis in idem kapcsán megjelenő érdekek

A transznacionális ne bis in idem elv alkalmazása során – mint az intranacionális vonatkozásában is – az individuális és az univerzális érdekkollízió fennállása állapítható meg. Emberi jogi, így a humanitás és az emberi méltóság biztosítása, továbbá speciálisan a transznacionális vetületet nézve a személyek szabad mozgásának biztosítása érdekében az individuum számára garantált azon minimum, hogy ugyanazon cselekménye miatt nem vonható felelősségre egy másik államban. Ennek érdekében a lehető legszélesebb terjedelemben kell meghatározni a ne bis in idem kizáró hatását. Míg a másik oldalról az effektív nemzetek közötti bűnügyi együttműködés érdekében minden egyes cselekménye

[55] HEGER (2015.) 83-84.

[56] ESER (2014.) 642.

[57] A 1980-as években a Dost-ügyben holland állampolgár, 1978-1981 között Hollandiában elkövetett kábítószer-kereskedelem bűncselekménye miatt, amely miatt Hollandiában 20 hét szabadságvesztés büntetésre ítélték. Később Németország is eljárt ugyanazon cselekmény miatt az univerzális büntetőhatalom elve alapján, amely eljárás végén 10 év szabadságvesztés büntetésre ítélték. Az ügyben kifogásolta a holland igazságügy miniszter, hogy Németország rákényszeríti represszív drogpolitikáját Hollandiára. Stuckenberg (2011.) 573. Hecker (2001.) BGH 08.04.1987, 3 StR 11/87.

miatt felelősségre kell vonni az elkövetőt, azaz értékelés nélkül nem maradhat sem cselekmény, sem részcselekmény.[58]

Ezekben az esetekben így az érme két oldala, hogy transznacionális szinten a kétszeres eljárást el kell kerülni azon részcselekményeket illetően, amelyekben az államok fragmentáltan eljárhatnak, de úgy, hogy az egyúttal teljeskörű elbírálását jelentse az egységes cselekménynek, történeti tényállásnak, még akkor is, ha az tisztán nemzeti szinten – anyagi jogi vagy eljárásjogi okból fakadóan – egyébként kivitelezhetetlen. Ebből következően a transznacionális ne bis in idem elv kettős célt szolgál, mégpedig annak biztosítását, hogy az eljárás alá vont személynek ugyanazért csak egyszer kelljen védekeznie, azon egy alkalommal azonban – lehetőség szerint – minden egyes számításba jövő tényt magába foglaló váddal szemben.[59]

Az itt ismertetetteknek megfelelően okkal tulajdonítható a ne bis in idem elvnek egyfajta indikátorfunkció, illetve katalizátor szerep az európai büntetőjog, illetve bűnügyi együttműködés fejlődési szintjét illetően.[60]

3.5. A transznacionális ne bis in idem előfeltétele

Az itt ismertetettek már rámutatnak egy nagyon fontos előfeltétel szükségességére. Értelemszerűen minél inkább különbözik két állam jogrendszere annál nehezebb azokat közös nevezőre hozni, és így az állami büntetőigény korlátozását elérni. A legkisebb közös többszörös megtalálása érdekében, ezért az államoknak bizonyos szintű bizalmat kell egymás jogrendszere iránt tanúsítani.

Ennek igénye az Európai Unióban a kölcsönös bizalom jogpolitikai célkitűzésétől elindulva, a már jogi tartalommal is rendelkező kölcsönös elismerés elvével érvényesül, amely az európai bűnügyi együttműködés fundamentumát képezi. Eszerint az Európai Unió tagállamai egymás jogi aktusait mindenfajta külön eljárás nélkül érvényesnek, elismerhetőnek, és így végrehajthatónak tekintik.[61] Az unió

---

[58] Martin BÖSE: Der Grundsatz ne bis in idem in der Europäischen Union (Art. 54 SDÜ), Goltdammer's Archiv, 2003. 760.

[59] SCHOMBURG (2005.) 829-830.

[60] Heike JUNG: Zur Internationalisierung des Grundsatzes ne bis in idem, In: Peter-Alexis Albrecht: Festschrift für Horst Schüler-Springorum zum 65. Geburtstag, Carl Heymanns Verlag, Köln, 1993. 498.; Hecker (2001.) 307.

[61] FARKAS Ákos: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása, Miskolci Jogi Szemle, 6. évfolyam, Különszám, Miskolc, 2011. 71.

jogában az Európai Unió Bírósága a kölcsönös elismerés elvét először a Cassis de Dijon ügyben mondta ki.[62] Azóta több más területet is meghatározó elvként tartható számon (pl: egységes piac képe, diplomák, foglalkozások kölcsönös elismerése).

A bűnügyi együttműködés horizontján azonban relatíve fiatal jogintézmény. Az 1999-es Tamperei Európai Uniós csúcsértekezleten[63] a bűnügyi együttműködés „sarokköveként" merült fel, amely aztán később több politikai dokumentumban is megjelenik, például a Hágai és a Stockholmi Program célkitűzései kapcsán. Mára a bűnügyi együttműködés körében is egyre több területet fog át az elv és több kerethatározat is ennek szellemében fogalmazódott meg.[64] A Lisszaboni Szerződés óta pedig az alapító szerződések immanens részét képezi, ennek megfelelően az EUMSZ 67. cikk (1) bekezdés értelmében „az Unió egy, a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térséget alkot, amelyben tiszteletben tartják az alapvető jogokat és a tagállamok eltérő jogrendszereit és jogi hagyományait." Az igazságügyi együttműködés körére levetítve az EUMSZ 82. cikk (1) bekezdés alapján *„az Unióban a büntetőügyekben folytatott igazságügyi együttműködés a büntetőügyekben hozott bírósági ítéletek és határozatok kölcsönös elismerésének elvén alapul…"*

A ne bis in idem alkalmazásának nehézségei kapcsán kifejtettekre tekintettel különösen fontos az, hogy az államok kölcsönös bizalommal tekintsenek egymás jogrendszerére, „még akkor is, ha a saját nemzeti jogának alkalmazása eltérő eredményre vezetne."[65] A kölcsönös elismerés elve ennek megfelelően a transznacionális ne bis in idem elv alkalmazhatóságának conditio sine qua nonja.

4. A NE BIS IN IDEM ELV FEJLŐDÉSTÖRTÉNETE

A ne bis in idem elv nemzetközi jogi fejlődéstörténetének bemutatása a teljesség igényével szinte lehetetlen feladat, hiszen a bűnügyi együttműködési kooperációk

[62] Judgement in C-120/78 Rewe-Zentral Ag v Bundesmonopolverwaltung Für Branntwein 20/2/1979

[63] Tampere European Council 15-16. 10. 1999.: Conclusions of the Presidency B. VI. 33-37. pontban

[64] 2002/584/IB kerethatározat az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról; 2005/214/IB kerethatározat a kölcsönös elismerés elvének a pénzbüntetésekre való alkalmazásáról, stb.

[65] Gözütok és Brügge C-187/01 és C-385/01. számú ügy 11/2/2003. 33. pont

kialakulását megelőzően számos bilaterális, valamint multilaterális nemzetközi szerződés rendezte az elvet. Az általánosabb nemzetközi elismerés irányába ható első megállapodások az Európa Tanács égisze alatt jelentek meg.[66] Jelen dolgozat keretei közt azonban kizárólag ténylegesen a ne bis in idem elvet szabályozó instrumentumokat vizsgálom a nemzetközi kontextusban, amely három színteret ölel fel, a nacionális ne bis in idem elvet nemzetközi szinten garantáló, a horizontális-transznacionális, valamint a vertikális-transznacionális dimenziót. Írásom fókuszát különösen a második képezi.

4.1. A nacionális ne bis in idem internacionális garanciarendszere

Ugyan szigorúan nem a transznacionális ne bis in idem elv szabályozásához kötődik az elv belsőjogi érvényesülése, ahogy az azt garantálni kívánó nemzetközi szerződések tárgyköre sem, mégis szükségesnek tartom azok ismertetését, hiszen – ugyan implicit módon, de – hozzájárultak a transznacionális ne bis in idem szabályozásához. Az első ilyen jogi instrumentum az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülésszakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (továbbiakban: PPJNE), amelyet Magyarországon az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet hirdetett ki. A PPJNE 14. cikk 7. pontja értelmében:

„Senkivel szemben sem lehet büntetőeljárást indítani vagy büntetést kiszabni olyan bűncselekmény miatt, amely miatt az adott ország törvényének és büntetőeljárásának megfelelően jogerős ítélettel már elítélték vagy felmentették."

A rendelkezésről megállapítható, hogy a feltétel nélküli szabályozási modellt követi, azaz kivételt nem szabályoz a kétszeres eljárás tilalma alól. Másrészt kizárólag intranacionálisan szabályozza a tilalmat, amely tárgyául a *„bűncselekmény"* fogalmat használja.

A következő jelentős nemzetközi szerződés Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény (továbbiakban EJEE), amely eredeti szövegében a ne bis in idem elvet nem szabályozta, azt csak a Hetedik kiegészítő jegyzőkönyv 4. cikke emelte be az EJEE keretébe, amelyet Magyarország az 1993. évi XXXI. törvénnyel hirdetett ki. Eszerint:

[66] Lásd bővebben: Wyngaert – Stessens (1999.) 785-786., valamint Kondorosi–Ligeti (2008.) 66-68.

„1. Ha valakit egy állam büntető törvényének és büntető eljárási törvényének megfelelően egy bűncselekmény kapcsán már jogerősen felmentettek vagy elítéltek, e személlyel szemben ugyanennek az államnak az igazságszolgáltatási szervei ugyanezen bűncselekmény miatt nem folytathatnak büntető eljárást, és vele szemben abban büntetést nem szabhatnak ki.

2. Az előző bekezdés rendelkezései nem képezik akadályát annak, hogy az adott állam büntető törvényeinek és büntető eljárási törvényeinek megfelelően az eljárást újból megindítsák, ha új, vagy újólag feltárt tények, vagy az eljárás alapvető hibái természetüknél fogva kihatással vannak a meghozott ítéletre."

A tilalom jelentőségét a 3. pont fejezi ki legjobban, amely kimondja, hogy a cikk rendelkezéseitől az Egyezmény hatályának szükséghelyzet esetén történő felfüggesztésére hivatkozással sem lehet eltérni, azaz az EJEE 15. cikkében meghatározott esetben sem lehet eltérni, vagy épp eltekinteni a ne bis in idem elv érvényesítésétől.

A rendelkezés a 2. pontban meghatározott feltétellel érvényesül, azaz kivételt képeznek a ne bis in idem elv alól a rendkívüli jogorvoslatok kapcsán felmerülő eljárások. A tilalom ugyanúgy csak intranacionális szinten garantálja a ne bis in idemet.[67] Ugyanakkor a tilalom tárgyát tekintve változás nem tapasztalható, azt az

[67] Ezt legutóbb az EJEB Krombach v. France 29/03/2018. 67521/14. számú kérelemre indult ügyben juttatta kifejezésre. Az alapul fekvő tényállás szerint 1982-ben Dieter Krombach német orvos injekció beadásával francia állampolgár mostoha lányának halálát okozta lindaui, német otthonában. A német ügyészség 1986-ban bizonyíték hiányában megszüntette az eljárást, amelyben a jogerős döntést a Müncheni Tartományi Legfelsőbb Bíróság hozta meg 1987. szeptember 09. napján. Azonban ebbe a passzív alany vér szerinti francia állampolgár apja nem nyugodott bele, ezért feljelentést tett a francia hatóságok előtt, aminek eredményeképp 1995-ben Franciaországban – távollétes (in absentia) eljárásban – 15 év szabadságvesztés büntetésre ítélték a kérelmezőt. A francia hatóságok kérték az elítélt kiadatását, amit mind Németország, mind pedig később Ausztria megtagadott, utóbbi pontosan a SVE 54. cikkére hivatkozva (OLG Innsbruck, Entscheidung vom 2. Februar 2000 – 6 Bs 43/00). Ezt követően az elítélt a távollétében meghozott döntést az EJEB előtt megtámadta, amely megállapította az EJEE 6. cikk a tisztességes eljáráshoz való jog sérelmét Krombach v. France 13/02/2001. 29731/96. számú kérelem. 2008. december 10. napján a francia Semmítőszék hatályon kívül helyezte és megsemmisítette az 1995-ös francia ítéletet. Ezt követően azonban 2009-ben a vérszerinti apa elrabolta a Németországban szabadon élő elítéltet és a francia hatóságok elé vitte, ahol azonnal elrendelték letartóztatását és a párizsi bíróság 2011. októberében 15 év szabadságvesztés büntetésre ítélte a vádlottat, halált okozó testi sértés bűncselekménye miatt. A kétszeres eljárás tilalmára hivatkozva kérelmet nyújtott be az elítélt az EJEB-hez, amely megállapította, hogy a kérelem nem befogadható, ugyanis az EJEE 7. kiegészítő jegyzőkönyvének 4. cikk (1) bekezdése csak az adott államon belüli kétszeres elítélést tilalmazza, így az nem alkalmazható jelen esetre (a német felmentés és a

EJEE ugyanúgy a „bűncselekmény” fogalom használatával szabályozza, amelynek jelentéstartalmát az Emberi Jogok Európai Bírósága (továbbiakban: EJEB) esetjoga során több alkalommal is értelmezte, tanulmányomban azonban terjedelmi okokból nem térek ki ennek kérdésére.[68]

4.2. A horizontális-transznacionális ne bis in idem elv

A ne bis in idem elv nacionális érvényesülését garantáló instrumentumok után, a III. pont alatt említett ius puniendi kiterjedése, a transznacionális kriminalitás és az egyre szorosabbá váló bűnügyi együttműködés okán szükségessé vált az elv államok közötti szabályozása is. Az erre irányuló első komoly kísérletet 1987. május 25-én tették az Európai Közösség (továbbiakban: EK) tagállamok, amikor létrehozták az EK tagállamai közötti megállapodást a kétszeres eljárás tilalmáról[69] (továbbiakban: ne bis in idem egyezmény). A kilenc cikkből álló megállapodás első öt cikke vonatkozott a ne bis in idem elv tervezett szabályozására. Habár a megállapodás közvetlen hatással sosem bírt a tagállamok között, ratifikációs, illetve kihirdetési hajlandóság hiányában, ugyanakkor közvetett hatása vitathatatlan, hiszen ezen 5 cikk szó szerint megegyezik a Schengeni Végrehajtási Egyezmény (továbbiakban: SVE) 54-58. cikkével, amely a ne bis in idem elv horizontális-transznacionális szabályozásának magját adja. Ezen közvetett hatása és a szó szerinti átvétel miatt így önmagában nem foglalkozom a ne bis in idem egyezménnyel.

A következő lépcsőfok generátora, hogy az 1985-ben létrehozott Schengeni Egyezmény következményeként a schengeni térségben megszűnt a belső határellenőrzés, így pedig biztosítottá vált a schengeni szerződő felek állampolgárai számára a személyek ellenőrzés nélküli szabad mozgása. A Schengeni Egyezménnyel feladott biztonsági intézkedések korrekciós eszközeként[70] a szerződő felek 1990. június 19-én aláírták SVE-t. Ezzel többek közt

francia elítélés vonatkozására). Egyúttal kifejtette, hogy az uniós jogot, azaz a SVE 54. cikkét, illetve a Charta 50. cikkét nem értelmezheti és nem is alkalmazhatja.

[68] Erre vonatkozóan lásd: Tóth Géza: A tettazonosság és a ne bis in idem elv, különös tekintettel a hazai és a nemzetközi bíróságok gyakorlatára”, In: Homoki-Nagy Mária (főszerk.), FORVM Acta Universitas Szegediensis Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae, I. évfolyam, Szeged, 2018. 774-776.

[69] Bundesgesetzblatt Jahrgang 1998 Teil II Nr. 35. 2226-2228.

[70] HECKER (2001.) 307.

megerősítették a külső határellenőrzést, létrehozták a SIS-t,[71] egyszerűbbé és kiterjedtebbé tették a jogsegélyre vonatkozó szabályokat. A SVE természetét tekintve egy nemzetközi szerződés volt, amelynek ezen jellegén az Amszterdami módosító szerződés változtatott, amely a schengeni acquist, azaz a schengeni vívmányokat az Európai Unió jogi keretébe integrálta 1999-es hatálybalépésével,[72] azaz innentől kezdve az uniós acquis része másodlagos joganyagként.

Az Amszterdami Szerződéssel egyidejűleg az EUB előzetes döntéshozatali jogkört kapott a schengeni jog értelmezésével kapcsolatban.[73] Mivel a SVE 54. cikke erga omnes hatállyal bír[74] és alkalmas a közvetlen alkalmazásra, tagállami jogalkotás nélkül is érvényesül a belső jogban. A schengeni joghoz kapcsolódó EUB értelmezést pedig a tagállami bíróságok is kötelesek a jogalkalmazás során figyelembe venni.

A SVE téma szempontjából legfontosabb rendelkezései a „Kétszeres büntetés tilalma" alatt, az 54-58. cikkig szabályozott ne bis in idem elvet érintő jogszabályhelyek. Ezek közül is a legfontosabb az első három cikk, amelyek a következőképp szabályozzák a tilalmat:

„54. cikk

Az ellen a személy ellen, akinek a cselekményét a Szerződő Felek egyikében jogerősen elbírálták, ugyanazon cselekmény alapján nem lehet egy másik Szerződő Fél területén büntetőeljárást indítani, amennyiben elítélés esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélet meghozatalának helye szerinti Szerződő Fél jogszabályainak értelmében azt többé nem lehet végrehajtani.

55. cikk

(1) Ennek az egyezménynek a megerősítésekor, elfogadásakor vagy jóváhagyásakor az alábbi esetekben vagy esetek egyikében bármely Szerződő Fél kinyilváníthatja, hogy az 54. cikket magára nézve nem tekinti kötelezőnek:

[71] Schengeni Információs Rendszer

[72] KARSAI Krisztina: Az Intézményi és jogi keretek In: Hollán Miklós: Az EU mint a szabadság, a biztonság és a jog térsége – Magyarország az Európai Unióban 2004-2014, Budapest, 2014. 24.

[73] Korábban EKSz. 234. cikke, mára az EUSZ 19. cikk (3) bekezdés b ponttal összefüggésben az EUMSZ 267. cikke szabályozza.

[74] WYNGAERT – STESSENS (1999.) 787.

a) ha a külföldi ítélettel elbírált cselekmény részben vagy egészben a saját területén történt; az előbbi esetben azonban ez a kivétel nem alkalmazható, ha a cselekmény részben annak a Szerződő Félnek a területén történt, ahol az ítéletet meghozták;

b) ha a külföldi ítélettel elbírált cselekmény az illető Szerződő Fél nemzetbiztonságát vagy hasonló lényeges érdekeit sértő bűncselekménynek minősül;

c) ha a külföldi ítélettel elbírált cselekményt az illető Szerződő Fél tisztviselője hivatali kötelezettségeinek megsértésével követte el.

56. cikk

Ha egy Szerződő Félnél újabb büntetőeljárást indítanak olyan személlyel szemben, akit egy másik Szerződő Fél ugyanannak a cselekménynek a tekintetében már jogerősen elítélt, az ezen cselekmény miatt az utóbbi Szerződő Félnél letöltött szabadságvesztés időtartamát le kell vonni az esetlegesen kiszabott büntetésből. Amilyen mértékben a nemzeti jogszabályok lehetővé teszik, a szabadságvesztéssel nem járó büntetéseket is be kell számtani."

A szabályozás kizárólag transznacionális joghatósági konfliktusok esetére rendezi a ne bis in idem elv kérdéskörét, azt is a schengeni szerződő felek viszonylatában. Három fő elem van a szabályozásnak, a „jogerős elbírálás", azaz a „bis" fogalom, az ugyanazon cselekmény, azaz az „idem" fogalom, valamint elítélés esetében az ún. „végrehajtási elem." Valamennyi alapfogalom kapcsolatban gazdag joggyakorlat áll rendelkezésre az Európai Unió Bíróságának esetjogából, tanulmányomban azonban kizárólag az azonosság kritériumot veszem górcső alá.

4.3. Az Európai Unió Alapjogi Chartája, a dimenziókat átfogó szabályozás

Kronológiai szálon és a szabályozás teljességét, átfogó jellegét illetően is az utolsó állomás az Európai Unió Alapjogi Chartája. A Charta 2000. december 07-én került kihirdetésre, azonban az ünnepélyes kihirdetés nem tette jogilag kötelező erejűvé azt. Ennek megfelelően pedig sokáig csak jogpolitikai jelentősége volt, mivel a tagállamok nem ratifikálták. 2007-ben azonban módosításra került, és a cél a Chartának a Szerződésekkel azonos jogforrási szintre emelése volt, amely 2009. december 1. óta jogilag kötelező erejű.

Az Európai Unióról szóló szerződés 6. cikk (1) bekezdése kijelenti, hogy „az Unió elismeri az Európai Unió Alapjogi Chartájának [...] szövegében foglalt jogokat,

szabadságokat és elveket; e Charta ugyanolyan jogi kötőerővel bír, mint a Szerződések". A Charta tehát innentől kezdve az elsődleges uniós joganyag részét képezi, azaz primer jogforrás. A Charta 51. cikke szerint „e Charta rendelkezéseinek címzettjei – a szubszidiaritás elvének megfelelő figyelembevétele mellett – az Unió intézményei, szervei és hivatalai, valamint a tagállamok annyiban, amennyiben az Unió jogát hajtják végre."

A Charta 50. cikke által szabályozott, „A kétszeres eljárás alá vonás és a kétszeres büntetés tilalma" értelmében:

„Senki sem vonható büntetőeljárás alá és nem büntethető olyan bűncselekményért, amely miatt az Unióban a törvénynek megfelelően már jogerősen felmentették vagy elítélték."

Rövid, lényegre törő, feltétel nélküli szabályozása az ismertetett valamennyi szinten érvényesül, azaz az intranacionális, a horizontális-transznacionális, valamint a vertikális-transznacionális[75] ne bis in idem elvet is magába foglalja. Terjedelmét tekintve tehát kifejezetten széleskörű szabályozásra utal, azonban alkalmazási körét tekintve szűkebben kell értelmezni. A Charta alkalmazási köre arra az esetre korlátozódik, ha az unió jogát hajtják végre. Ennek megfelelően a Charta 50. cikkére nem lehet közvetlenül hivatkozni, azt mindig csak valamely uniós jogi norma végrehajtása kapcsán felmerülő alapjogsérelemre lehet alkalmazni. Az unió joga tehát a causája kell, hogy legyen az eljárásnak, ezért nem lehet az unió jogának végrehajtása alatt önmagában a SVE 54. cikk alkalmazását érteni,[76] hiszen az már valamely jog végrehajtására adott válaszreakció.

Ez az alkalmazhatósági feltétel egyben azt is jelentette, hogy a Charta 50. cikkének gyakorlati jelentősége eddig csekély volt, és eddig szinte kivétel nélkül csak a rendelkezés intranacionális dimenzióját értelmezte az EUB.[77]

---

[75] A vertikális-transznacionális viszony azt jelenti, hogy itt már nem tagállamok közötti (horizontális) hatókörről van szó, hanem egyfelől valamely nemzetközi bíróság (klasszikusan a nemzetközi büntetőbíróságok) vagy valamilyen szupranacionális szervezet igazságügyi hatósága, másfelől pedig valamely állam is joghatósággal rendelkezik ugyanazon ügy elbírálására. Eser (2014.) 655.

[76] Martin HEGER: Das europäische Doppelbestrafungsverbot aus Art. 50. GRC, In: Robert Esser – Hans-Ludwig Günther – Christian Jäger – Christos Mylonopoulos – Bahri Öztürk: Festschrift für Hans-Heiner Kühne zum 70. Geburtstag am 21. August 2013, C.F. Müller, Heidelberg, 2013. 571.

[77] Lásd bővebben: Varga Zsófia: Az Európai Bíróság ítélete az Akerberg Fransson-ügyben, JeMa, 2013/4. 68-78.

Úgy gondolom ebben a kérdésben az Európai Ügyészség felállítása jelentős változást eredményezhet.[78] A Tanács 2017. október 12. napján kelt az Európai Ügyészség létrehozására vonatkozó megerősített együttműködés bevezetéséről szóló 2017/1939 rendeletének (továbbiakban: EÜ-R) (83) preambulum bekezdése is kimondja, hogy a „Charta 50. cikke, amely szerint ugyanazon bűncselekményért kétszeresen senki sem vonható büntetőeljárás alá, illetve nem büntethető (ne bis in idem), biztosítja, hogy az Európai Ügyészség vádemelési tevékenysége ne vezessen kétszeres büntetéshez." Ez tehát az uniós ne bis in idem további expanzióját eredményezheti, mégpedig a vertikális-transznacionális ne bis in idem elv terjedelmét illetően.

5. AZ AZONOSSÁG-FOGALOM MEGHATÁROZÁSA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A ne bis in idem elvnek azért választottam ezt a komponensét a dolgozatom témájául, mert – ahogy Heger is kifejti – a jogerős elbírálás, valamint a végrehajtási elem meglétének vizsgálata előtt azt kell megvizsgálni, hogy vajon a szóban forgó ügyek egyáltalán ugyanarra vonatkoznak-e. Ennek megfelelően az azonosság-fogalom ún. „ajtónyitó" a ne bis in idem elv alkalmazhatóságának kérdésében.[79] Az ismertetett dimenziókban érvényesülő ne bis in idem elv bemutatásának célja az volt, hogy az azonosság kritérium későbbi értelmezése során érthetőbbé váljon az, hogy milyen érdekeket, illetve megfontolásokat kellett figyelembe vennie az Európai Unió Bíróságának akkor, amikor az idem fogalmat meghatározta. Mielőtt azonban az EUB idem komponenset értelmező gyakorlatát megvizsgálnám az egzisztáló jogtudományi álláspontokat elemzem.

A vonatkozó szakirodalmi állásfoglalások kapcsán egy fontos előkérdést kell megjelölni a csoportosítás alapjául, mégpedig azt, hogy a fogalom-meghatározás alapját az eljáró állam joga szerinti interpretáció, avagy autonóm értelmezés képezze-e. Az első csoport főszabály szerint – anyagi jogi szabályok alkalmazása okán – normatív elemeket magán hordozó jogalkalmazást kíván, míg a másik attól függetlenül is érvényesülhet. Anyagi jogi normatív elem a klasszikus idem crimen kapcsán az elbíráló állam és a másodikként eljáró állam büntetőjogi törvényi

[78] Ez Magyarországra annak ellenére is vonatkozhat, hogy nem csatlakozott az Európai Ügyészséghez. Lásd bővebben: Karsai Krisztina: A kívülmaradás lehetetlensége – az Európai Ügyészség működésének várható hatásai a kimaradó tagállamokban, Magyar Jog, 2018/12. 670-678.

[79] HEGER (2015.) 65.

tényállásainak minősítésre, vagy épp a jogi tárgyra vonatkozó hasonlósága, illetve különbözősége, valamint a joghatóság és az állam büntetőtörvényének hatálya.

5.1. Az idem crimen értelmezés

Az idem crimen értelmezés alatt elsősorban a minősítésen alapuló felfogást kell érteni, ahol a legfőbb döntő motívum a törvényi tényállások egymáshoz való viszonya. Ezt az álláspontot képviseli Wyngaert és Stessens, akik kifejtik, a határokon átnyúló bűncselekmények körébe általában olyan széles hatókörű, több részcselekményből felépülő, időben is kiterjedtebb bűncselekmények tartoznak, mint a szervezett bűnözés során megvalósított bűncselekmények. Igazságtalan végeredményre vezet az idem factum értelmezés, ha transznacionális ne bis in idem hatás fűződik abban az esetben is az elbíráláshoz, amennyiben az nem fog át valamennyi részcselekményt, csupán azok egy részét. Pontosan ezen bűncselekmények homályos és túlontúl extenzív karaktere miatt az ilyen elbírálás de facto immunitást eredményezhet a fennmaradó cselekmények vonatkozásában.[80]

Azt azonban a szerzőpáros is elismeri, hogy vegytisztán az idem crimen értelmezés nem nyújt megfelelő garanciát, hiszen pusztán minősítésbeli különbség is megalapozhatja az újabb eljárás létjogosultságát. Ennek megfelelően a restriktív hatókör finomítása érdekében foglalnak állást amellett, hogy ha az idem crimen alapján nem fűződik az adott cselekményhez eljárási akadály, akkor érvényesülhet a második eljárás során a beszámítás elve, amelynek alapját az idem factum elmélet képezi.[81]

Ez az azonosságfogalom bifurkációját jelentené, amelynek értelmében az idem crimen értelmezéshez fűződik a ne bis prosecutio in idem hatás, míg ha ebben a körben a blokkoló hatás nem érvényesül, akkor a ne bis poena in idem jegyében az idem factumot kell alapul venni. Úgy gondolom ez a két lépcsős vizsgálat nemcsak a másodikként eljáró tagállam hatóságaira róna indokolatlan mennyiségű többletmunkát, hanem a SVE vonatkozó rendelkezéseinek rendszertani és nyelvtani értelmezésével is ellentétes. A SVE 54. cikke (kétszeres eljárás tilalma) és 56. cikke (kétszeres büntetés tilalma) is a „cselekmény" fogalommal operál, így grammatikailag nem igazolható, hogy miért kellene a két rendelkezést eltérő idem fogalommal értelmezni. Rendszertanilag az 56. cikk az

[80] WYNGAERT – STESSENS (1999.) 792.

81 WYNGAERT – STESSENS (1999.) 793-794.

55. cikkre épül,[82] azaz abban az esetben jön szóba, ha az 55. cikkben meghatározott kivételek alapján az 54. cikk nem érvényesül. Ennek értelmében a norma célja is az, hogy ugyanazon cselekmény vonatkozásában, amennyiben az 54. cikk eljárást kizáró hatása nem érvényesül, úgy a humaintás és az arányosság elvét előtérbe helyezve az 56. cikk ugyanazon cselekménnyel szemben korátozza a beszámítás tana alapján a kétszeres büntetést. Ilyen értelemben tehát az 56. cikk nem alkalmazható, amennyiben már korábban az 54. cikk alapján érvényesült az eljárási akadályként a ne bis in idem elve. Ennek megfelelően pedig az azonosság fogalma a SVE ne bis in idem rendelkezésében egységesen értelmezendő, a két értelem vonatkozásában az eltérő értelmezésnek helye nincs.

A fogalommal szemben felhozott legfőbb érv, hogy a túlzottan megszorító értelmezés kiüresíti a ne bis in idem ratio legisét,[83] hiszen az eljárás tárgyában való minimális különbség (minősítésbeli eltérés) is okot adhat az új eljárásra, ami mind az individuumok, mind pedig az államok részére jogbizonytalanságot generálna.[84]

5.2. A jogtárgyazonosság elmélete

A jogi tárgyat központba helyező értelmezés általában kombinált idem fogalmat képez, amelyet a faktuális értelmezéssel együtt, pontosabban azt kiegészítve kell értelmezni. Böse álláspontja szerint az uniós ne bis in idem tárgyának alapját az idem factum értelmezés kell, hogy képezze, amelyet normatív elemmel is fel kell tölteni, ez pedig a SVE 54. cikk dán fordításával is igazolható. A hivatalos dán fordítás az idem fogalmat a „*de samme strafbare handlinger*", azaz a büntetendő cselekmény kifejezéssel határozza meg, amely normatív töltetet sugall. A ne bis in idem elv érvényesítése során álláspontja szerint azt kellene vizsgálni, hogy az elbíráló államban lefolytatott büntetőeljárás során biztosított volt-e a megfelelő jogtárgyvédelem az utóbb eljáró állam szemszögéből is. Amennyiben nem, úgy azon védendő jogi tárgy kapcsán, amelyet az elsőként eljáró állam nem értékelt, helye van a további eljárásnak. [85] Ezen nézet az idem fogalom alapját nem a

[82] Martin BÖSE: Ausnahmen vom grenzüberschreitenden „Ne bis in idem"? – Zur Fortgeltung der Vorbehalte nach Art. 55 SDÜ, In: Robert Esser – Hans-Ludwig Günther – Christian Jäger – Christos Mylonopoulos – Bahri Öztürk: Festschrift für Hans-Heiner Kühne zum 70. Geburtstag am 21. August 2013, C.F. Müller, Heidelberg, 2013. 521.

[83] STUCKENBERG (2011.) 576.

[84] RADTKE (2008.) 311.

[85] BÖSE (2003.) 759-760.

minősítés azonosságában, hanem a törvényi tényállás által védett jogi tárgy azonosságában látja. Korrekcióként a Wyngaert és Stessens szerzőpároshoz hasonlóan ő is a SVE 56. cikke alapján az idem factum alapon érvényesítendő kétszeres büntetés tilalmát jelöli meg,[86] azonban a korábban kifejtetteknek megfelelően a bifurkáció nem érvényesülhet.

Az osztott jogtárgyazonosság értelmezését képviseli Némedi,[87] aki differenciál annak megfelelően, hogy kollektív vagy individuális jogi tárgyat sért-e a történeti tényállásban szereplő terhelti cselekmény. Legfőbb érve, hogy a minősítésbeli különbözőségek két csoportra vezethetők vissza. Egyrészt arra az esetre, amikor a tagállami büntetőjogi szabályok harmonizációjának hiánya okán következik be, amire az EUB is hivatkozik ítéleteiben, másrészt, amikor a különböző minősítés nem a harmonizáció hányából következik. Álláspontja szerint individuális jogi tárgy sérelme esetén ez nem merül fel, így az idem factum elmélet is megfelelő. Erre példaként az emberölés esetét említi, amely a C-297/07. számú Borquain-ügy alapul fekvő tényállásában is fennállt, ahol az idem fogalom értelmezése nem vált szükségessé.

Ugyanakkor az univerzális jogi tárgyak kapcsán kifejti, hogy mivel a jogtárgyazonosság és az idem factum elmélete általában eltérő eredményre vezet, ezért indokolt a differenciálás, különösen abban az esetben, ha a különböző minősítés eredménye nem a tagállami büntetőjogi szabályok harmonizációjának hányából következik. Ezen esetekre mondja ki, hogy nem a kölcsönös bizalom jogelvét sértő magatartás az,[88] ha a tagállamok az idem factum elméletet kétségbe vonva bizalmatlanok a másik tagállamban született döntés kapcsán, és az alapul fekvő cselekmény értékelése során bekövetkező minősítésbeli különbségek nem a jogharmonizáció hiányára vezethetők vissza.

Ezen elmélet szerint a faktuális értelmezés a bűnügyi együttműködés körében kontraproduktív, hiszen a SVE 54. ebben a szellemben történő alkalmazása azt eredményezi, hogy az elkövető kollektív jogi tárgyakat sértve államról államra továbbhaladva bízhat a ne bis in idem elv védelmében.[89]

---

[86] BÖSE (2003.) 762.

[87] NÉMEDI Márk: Ne bis in idem: a separation of acts in transnational cases?, Perspectives on Federalism 2015/2. 85- 115.

[88] Lásd: Cseh kormány Van Esbroeck 26., Spanyol, német kormány Kertzinger ügy 32.

[89] NÉMEDI (2015.) 102.

Álláspontom szerint ez az érvelés argumentum ad absurdum olyan eredményre vezetne, amely a ne bis in idem elv ratioját kiüresítve, egyfelől a büntetőeljárás tárgyaként kezelné az eljárás alá vont személyt, nem pedig annak alanyaként, másfelől és ebből következően pedig parttalan jogosultságot adna az államok kezébe a büntetőeljárás megindítása és lefolytatása vonatkozásában, amely univerzális jogtárgy sérelme esetében minden helyzetben megengedhető lenne.

A jogtárgyazonsság elmélet mozgatórugója, hogy sem a túl szűk, normatív értelmezés, sem pedig a túlontúl tág, faktuális értelmezés nem felel meg a norma céljainak.[90] A jogtárgyazonosságra utalás ugyanakkor az idem crimen értelmezéssel szemben felhozott kétségek vonatkozásában csak csökkenti a hátrányokat, de nem szünteti meg azokat.[91] A jogtárgyazonosság joggyakorlati jelentősége az Európai Unió Bíróságának versenyjogi jogértelmezése kapcsán érhető tetten.[92]

5.3. Az elsőként eljáró állam joga szerinti értelmezés

Ugyan mind az idem crimen, mind pedig a jogtárgyazonosság elméletét valló szerzők autonóm fogalmat jelöltek ki célul,[93] azonban ezekkel kapcsolatosan helyesen fejti ki Radtke, hogy ezek alkalmazhatósága kizárólag az elsőként eljáró tagállam jogának figyelembe vételével értelmezhető,[94] így akár a korábbi elméletek rendszertanilag ide is osztályozhatók lennének, azonban azok annyiban különböznek ettől a nézettől, hogy állandó kritérium alapján határozzák meg az idem fogalmát.

Hecker álláspontja szerint éppen a kölcsön elismerés elvéből következik, hogy az azonosság fogalma kapcsán fő zsinórmértékül az elsőként eljáró állam belső joga

---

[90] BÖSE (2003.) 759.

[91] RADTKE (2008.) 312.

[92] Eszerint az azonosságnak a tényállás, az elkövető személye és a jogtárgy vonatkozásában kell fennállnia, amely definícióban a jogtárgyazonosság kritériuma kiegészítő értelmezési mankóként funkcionál. Aalborg Portland és mások vs. Commision C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P, C-219/00 P. 07/01/2004

[93] BÖSE is kifejti, az idem-fogalom autonóm értelmezést kíván, amely az uniós jogon belül a kölcsönös elismerés elvéből fakad, ez azonban ellentmondásos, amikor az elsőként eljáró állam által alkalmazott büntetőjogi normák vizsgálatát teszi az idem fogalom megállapításának első lépésévé. Böse (2003.). 757-758., 762.

[94] RADTKE (2008.) 312.

szerinti azonosság fogalmat kell alapul venni,[95] amiből következően nincs szükség autonóm idem fogalomra, ez így jelentheti az idem crimen, a jogtárgyazonosság, de a faktuális azonosság-fogalom alkalmazását is. Ezen nem sokat változtat Vogel álláspontja, aki ezen elméletet kiindulópontként használva azt állapítja meg, hogy az elsőként eljáró állam joga nagy valószínűség szerint – mivel a legtöbb európai állam eljárásjogi rendszere a faktuális tettfogalom alkalmazásán alapszik – az idem factum szerint érvényesülne, amelyeket a nemzetközi és európai jogi előírások módosíthatnak.[96]

Pontosan a Hecker által – elmélete támogatásaként – felhívott példa mutatja, milyen kockázat rejtőzik ebben az eseti jogalkalmazásban. A német állampolgár fegyveres bankrablást követ el Franciaországban, aki zsákmány nélkül menekül vissza autójával Németországba, ahol a határátkelést követően ellenőrzés alá vonják. Ennek során megállapítják, hogy nincs nála a vezetői engedélye, aminek következtében engedély nélküli vezetés vétsége miatt pénzbüntetést szabnak ki vele szemben. A német eljárásjogban használatos, kifejezetten tág processzuális tettfogalom miatt nincs helye a későbbi francia büntetőeljárás lefolytatásának a bankrablás miatt, mert az tettazonosságot képez az engedély nélküli vezetés vétségével.[97]

Ezen elmélet kiszámíthatatlanságot és jogbizonytalanságot eredményezne a transznacionális ne bis in idem alkalmazásának körében, ami akár esetről esetre más eredményt generálhat, hiszen az azonosság-fogalom terjedelmét egyedül a véletlenszerűség határozná meg abban a tekintetben, hogy melyik állam jár el.[98] Az Amszterdami Szerződés előtt sem egy aggálymentesen alkalmazandó megoldás lehetett volna,[99] de amióta az EUB-nak hatásköre van a SVE 54. cikk

---

[95] HECKER (2001.) 309.

[96] VOGEL (2006.) 889.

[97] Mutatis mutandis: BGH 11.04.1995, 1 StR 64/95

[98] Jürgen KRETSCHMER: Anmerkung zu BGH, Beschl. v. 9.6.2008 – 5 StR 342/04, JR, 2009/9. 391.

[99] Habár már azt megelőzően is felmerültek tagállamon belüli egységesítő törekvések, így a Belga Igazságügyi Minisztérium 1999009017. számú, 1998. december 10. napján kelt és 1999. január 29. napján közzétett körlevelében egységesen a faktuális tettfogalom alkalmazása mellett foglalt állást: „Circulaire interministérielle sur l'incidence de la convention de Schengen en matière de controle frontalier et de coopération policière et judiciaire" [Lásd még: Wyngaert – Stessens (1999.) 791.], míg a Német Kormány az 1993. július 15. napján hatályba lépett Schengeni Végrehajtási Egyezmény kihirdetéséről szóló törvényhez fűződő 1992. április 23-án kelt 12/2453. számú törvényjavaslat magyarázatában ugyanúgy a tett fogalmát határozat meg a SVE 54. cikk idem fogalmaként. BT-Drucks. 12/2453. 94. [Lásd még: Böse (2003.) 758.]

értelmezésére, az eljáró állam joga szerinti értelmezés nem igazolható. Helytálló Böse álláspontja, miszerint egy uniós jogi alapelv garanciájának az uniós jogból kell kifejlődnie, az nem függhet a különböző tagállami szabályozásoktól.[100]

Úgy gondolom az eljárások időtartama nagyban elhúzódna, hiszen az ugyanazon cselekmény fennállásának legkisebb gyanúja esetén is minden egyes tagállami elítélés kapcsán megkereséssel kellene élni a korábban eljáró tagállam igazságügyi hatósága felé, hogy az utóbb eljáró állam előtt folyamatban lévő büntetőügy tárgya ugyanazon cselekményre vonatkozik-e a SVE 54. cikk értelmében, valójában pedig az elbíráló tagállam joga értelmében, mint ami miatt eljárni kíván.

Az elmélet előnye, hogy így a tényállásfelderítéssel és a vádkimerítéssel kapcsolatos tagállami bírósági szabályok határoznák meg az azonosság hatókörét, amely így kizárná, hogy olyan részcselekmény merüljön fel, amelynek értékelésére legalább elméleti szinten ne lett volna lehetősége az elsőként eljáró államnak,[101] azonban a joghatóság hiányára még így sem jelent megoldást.

Ugyanakkor, még ha az EUB SVE 54. cikkéhez fűződő joggyakorlatában az első állam joga szerinti megítélés az idem fogalom vonatkozásában nem is kapott elismerést, ez a megoldás érvényesül a „bis" elem kapcsán, amely szerint az elsőként eljáró állam joga szerint kell megvizsgálni, hogy a korábbi jogerős elbírálás akadályát képezi-e ezen állam joga szerint a későbbi eljárás megindításának.[102]

5.4. Az EUB autonóm definíciója

Az EUB által vizsgált ügyeket kronológiai sorrendben prezentálva keresem a választ, milyen alakulás és fejlődés mutatható ki a definíció vonatkozásában. Elmondható, hogy az ugyanazon cselekmény kérdése általánosságban, ugyanazon (illegális) terméknek több szerződő államban való megjelenése vonatkozásában merült fel.[103] Az EUB autonóm definícióját a SVE cselekmény fogalmára alapozva az idem factum jegyében alakította ki, amelyre a következő meghatározás adható:

---

[100] BÖSE (2003.) 757.

[101] STUCKENBERG (2011.) 575.

[102] M ügy C 398/12. számú ügy 5/6/2014, Vladimir Turansky elleni C-491/07. sz. ügy

[103] KARSAI Krisztina: Az Európai Bíróság Büntetőjogi Ítélkezése – Szegedi Európa-jogi Szakkönyvtár, Szeged, 2007. 129.

Van Esbroeck öt év szabadságvesztés büntetést kapott, kábítószer Norvégiába történő tiltott bevitele miatt. Majd újabb eljárás indult ellene, és a Belgiumban egy év szabadságvesztésre ítélték többek között a fent említett kábítószer Belgiumból való tiltott kivitele miatt. A bíróság az 1961. évi Egységes Kábítószer Egyezmény 36. cikke (2) bekezdésének a) pontját alkalmazta, amelynek értelmében az ügyben felmerülő bűncselekmények mindegyike külön cselekménynek tekintendő, ha azokat más-más országban követték el.

Az azonos cselekmény kapcsán a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak, függetlenül e tényállás jogi minősítésétől és a védett jogi tárgytól.[104]

Az Esbroeck ügynek komoly nemzetközi visszhangja volt,[105] mert ez volt az első ügy, amikor az *idem* szorult értelmezésre. Az EUB szerint a tényállás két tagállamban esetlegesen eltérő jogi minősítése nem gátolhatja az 54. cikk alkalmazását. Tehát nem fogadható el a védett jogi tárgy azonosságának feltétele sem, mivel olyannyira kapcsolódik a belső büntetőpolitika jogilag előírt lehetőségeihez, hogy lehetővé tenné ugyanazon cselekmény többszöri büntetését. Az EUB elvi éllel szögezte le, hogy az „ugyanazon cselekmény" szóhasználatából kitűnik, hogy a rendelkezés magára a kérdéses történeti tényállásra vonatkozik, így tehát nem a jogi minősítés determinálja az azonos cselekményt.

A döntés nem következmények nélküli, mivel ez volt az EUB első ügye, amelyben az azonos cselekmény fogalmát értelmezte, nemcsak, hogy több későbbi ügyben is alkalmazta érvelése során az itt megállapítottakat, de folyamatban lévő ügyet is megválaszolt ezzel az ítéletével.[106]

A következő ügyben *Van Straaten* Olaszországban körülbelül 5 kg heroint tartott, amelyet Hollandiába vitt, ahol egy részével rendelkezett. Hollandiában vádat emeltek ellene: 5,5 kg heroin Olaszországból történő behozatala, 1 kg heroin tartása és más bűncselekmények miatt. A holland bíróság ítéletével a vádlottat az a kábítószer birtoklásra vonatkozó vádpont alól bizonyítékok hiányában

[104] Leopold Henri VAN ESBROECK C-436/04. számú ügy 9/4/2006.

[105] A cseh kormány szerint a cselekmények azonossága a jogi minősítés és a védett jogi tárgy azonosságát feltételezi, ez határozza meg az azonos cselekmény fogalmát.

[106] Tartalmában ugyanez a kérdés merül fel a Werner Constant Maria elleni C-272/05. számú ügyben.

felmentette, a többi vonatkozásában pedig 20 hónapos szabadságvesztésre ítélte, amelyet kitöltött. Később Olaszországban is vád alá helyezték azzal az indokkal, hogy a holland vád időintervallumában megjelölt időszakban kb. 5 kg kábítószert tartott magánál Olaszországban, mielőtt azt több küldeményben Hollandiába továbbította volna, amiért az olasz bíróság el is ítélte. [107] A fő probléma az volt, hogy a két ügyben az ugyanazon részcselekményre vonatkozó mennyiségi adatok egymástól különbözőek voltak.

Az ügy főtanácsnoki indítványában a továbbiakkal egészült ki az *Esbroeck* ügyben alkotott definíció. Az idemhez objektív elemként további két szempontot kell vizsgálni. Ezek értelmében figyelembe kell venni a tér és idő egységét akként, ha mindkét mérték esetén egyezés van, a konkrét tényállást nem lehet felosztani, egymástól mesterségesen elválasztott cselekményekre. Másrészt, a szubjektív oldalról vizsgálni kell a tettes szándékát.[108]

Fontos azonban leszögezni, hogy a három elemnél nem szükséges, hogy feltétlenül egybeessenek. Így például a hely, mint az az *Esbroeck ügy*ben is látható volt, változhat anélkül, hogy a cselekmény azonossága megbomlana, a bűncselekmény ideje elhúzódhat, és különböző részcselekményeket foglalhat magába, ám a büntetés szempontjából mégis egységes cselekmény marad, miképp a jelen ügyben is.

Míg az elkövetési tárgy kapcsán megjegyezte az EUB a kábítószerrel kapcsolatos bűncselekmények vonatkozásában nem követelmény, hogy a kérdéses kábítószer-mennyiségek a két érintett tagállamban vagy a két államban a cselekmény elkövetésében állítólag részt vevő személyek azonosak legyenek

Az EUB a mennyiség kapcsán nem foglalt határozott állást, így annak ellenére, hogy az ítélete ratio decidendijében kifejtette, hogy a különböző mennyiség nem akadálya a SVE 54. cikk alkalmazhatóságának, az 50. pont alatt kifejtette, hogy nincs kizárva az sem, hogy ilyen esetben a tettazonosság fennállása hiányzik.[109] Ebből tehát az következik, hogy az elkövetési tárgy részazonosságát tekintve, amennyiben a mennyiség nincs teljes átfedésben, a tagállami bíróságoknak

[107] Jean Leon VAN STRAATEN C-150/05. számú ügy 28/11/2006.

[108] Főtanácsnoki indítvány: Dámaso Ruiz-Jarabo Colomer Jean Leon Van Straaten C-150/05. számú ügy 8/6/2006. 79-82. pont

[109] Hans-Heiner KÜHNE: Anmerkung zu EuGH, U. v. 18.7.2007 - C-288/05. Kretzinger, JuristenZeitung, Jahrgang 62. Heft 5. 2007. 247.

jelentős mérlegelési terük van abban a tekintetben, hogy megállapítható-e a tettazonosság vagy sem.

A *Gasparini* ügyben az EUB megerősítette az előző két ítéletében rögzítetteket és azokat kiterjesztette a vámmal kapcsolatos bűncselekmények körére is.[110] Emellett pedig konkretizálta az eadam personam kérdését, amelynek értelmében a ne bis in idem elv csak olyan személyekre alkalmazható, akiknek cselekményét valamely állam jogerősen elbírálta.

A *Kretzinger* ügy értelmében hangsúlyos az elkövető eredeti szándéka, hogy már az első cselekmény-mozzanatát (a cigaretta Európai Unión kívülről származó országból az Unió területére történő behozatala) is a későbbi cselekmények (az így becsempészett cigarettának Görögországból az Egyesült Királyságba történő eljuttatása) elkövetésének szándékával követte-e el.[111]

Az azonosság kapcsán az egyetlen elutasító megállapítást a *Kraaijenbrink* ügyben tette az EUB. Kimondta, hogy önmagában a szubjektív kapcsolat nem szükségszerűen határozza meg a cselekmények objektív összefüggését abban az esetben, ha azok időben és térben különbözőek, az elkövetési tárgyak (kábítószer-kereskedelemből származó pénzösszegek) vonatkozásában pedig még csak részazonosság sem állapítható meg.[112]

Megállapítást nyert tehát, hogy a bűncselekmény elkövetéséből származó pénzösszeg tartása, majd annak az összegnek egy másik államban történő „tisztára mosása" kapcsán, ha a cselekmények időben, térben, tárgyukban nem kötődnek egymáshoz elválaszthatatlanul, a cselekmények azonosságának kimondása nem elegendő önmagában annak tükrében, hogy az elkövetőnek ugyanaz volt a szándéka.

Ugyanakkor a szándékegység az eset körülményeire tekintettel szignifikáns tényező lehet. Ennek megfelelően a szándékegység megléte releváns lehet annak értékelésénél, hogy a három objektív feltétel (tér, idő szándékegység azonossága) teljesül-e, de fontos leszögezni, hogy nem jelent önálló feltételt.

---

110 Gasparini és társai C-467/04. számú ügy 28/11/2006.

111 Jürgen KRETZINGER C-288/05. számú ügy 18/7/2007.

112 Norma KRAAIJENBRINK C-367/05. számú ügy 18/7/2007.

5.5. Az idem factum értelmezés a joghatóság vizsgálatával

Külön elméletnek nem nevezném, ugyanakkor még az esetjog elemzése előtt ki kell emelni, hogy a tettfogalomhoz és az Esbroeck ügyhöz fűzött megjegyzésében Kühne úgy foglalt állást, hogy az idem factum elmélet megfelelően érvényesíthető a transznacionális ne bis in idem elv alkalmazása során, azonban feltételül jelölte meg a joghatósági probléma kapcsán ismertetett nehézség okán, hogy a tettfogalom csak akkor alkalmazható, ha legalább teoretikusan fennállt annak lehetősége, hogy az elsőként eljáró állam a teljes cselekményt elbírálhassa.[113] Ez nyilvánvalóan nem akkor jelent akadályt, amikor az univerzális büntetőhatalom elve alapján is eljárhat a tagállam, hanem, ha a példája szerint a transznacionális cselekmény egy nemzetközi csalássorozat formájában ölt testet. Ebben az esetben már felmerülhet az az eset, amikor az eljáró tagállam joghatósága nem terjed ki valamely részcselekményre, ekképp azt nem is veheti figyelembe, így pedig az azon részcselekményre vonatkozó elbírálás, amelyre joghatósággal rendelkezik, kizárja a fennmaradó rész miatti eljárást a tettazonosság miatt.[114] Ennek kiküszöbölésére az általános nemzeti joghatóság bevezetését javasolja az uniós transznacionális cselekményekre vonatkozóan. Ezzel a SVE 54. cikk problémamentes, illetve hézagmentes alkalmazhatósága érdekében egyfajta előfeltételként jelöli meg a joghatóság kiterjesztését.[115]

Az ilyesfajta joghatósági kiterjesztés azonban egyrészről nem kívánatos, másrészt ez a megoldás nem következik az EUB gyakorlatból sem.[116] Eszerint ugyanis minden nemzeti jogra történő visszautalás elutasítandó, így sem a már említett vádkimerítési terjedelemből, illetve a tényállásfeltárási kötelezettségből vagy annak hiányából származó különbségek, sem pedig a joghatósági hiányosságból eredő teljes cselekményre vonatkozó elbírálás nem eredményezheti a szabadság a biztonság és a jog területén belül a ne bis in idem alkalmazásának akadályát.

---

[113] Hans-HEINER KÜHNE: Anmerkung zu EuGH, U. v. 9.4.2006 - C-436/04. Esbroeck, JuristenZeitung, Jahrgang 61. Heft 20. 2006. 1020.

[114] KÜHNE (2006.) 1020.

[115] KÜHNE (2006.) 1021.

[116] RADTKE (2008.) 315., HEGER (2015.) 80.

5.6. Az esetjog jellemzői

Az idem fogalom meghatározására az EUB egyrészt a grammatikai értelmezés,[117] másrészt pedig a teleologikus értelmezés alapján jutott. Ez utóbbi kapcsán az EUBnak a már korábban említett két érdek, az individuális érdekvédelem, valamint az univerzális érdek, az effektív európai bűnüldözés és bűnügyi együttműködés között kellett egyensúlyoznia.

Amikor az EUB következetesen a faktuális értelmezés irányába ment el, az a cél lebegett a szeme előtt, hogy a lehető legszélesebb körben biztosítsa az alapszabadságok gyakorlását, és a tagállami definíciók, valamint normatív elemek alkalmazása helyett olyan autonóm értelmezés kialakítására törekedjen, amely lehetővé teszi az egységes jogalkalmazást az unió tagállamai között.

Úgy gondolom fontos megjegyezni azt is, hogy az EUB lényegében sosem in concreto vizsgálta az idem fogalom fennállását, sokkal inkább in abstracto, általános iránymutatást kíván nyújtani, hiszen azt kifejezte valamennyi ítéletében, hogy az azonosság fennállásának megállapítása végsősoron a nemzeti bíróság hatáskörébe tartozik. Ezt figyelembe véve is a legcélszerűbb megoldás az általános elvi tétel konstruálása, amely az idem factum elmélet alkalmazásával lehetséges.

Kritika a fogalmat legfőképp annak homályossága miatt éri.[118] Ebből fakadóan igen tágra szabja a tagállami mérlegelési lehetőséget abban a vonatkozásban, hogy az eljárás tárgya ugyanazon cselekményre vonatkozik-e,[119] amellyel adott esetben az államok élnek, illetve visszaélnek.[120] Kétség esetén a helyes eljárás

---

[117] Hiszen a hivatkozott hivatalos dán fordításon kívül valamennyi nyelv, legfőképp pedig a hivatalos nyelvek az idem factum irányába ható értelmezésre engednek következtetni.

[118] STUCKENBERG (2011.) 579.

[119] RADTKE (2008.) 313.

[120] Zehetgruber (2015) és Heger (2015.) ítéletkritikája: BGH Urt. v. 12. 12. 2013 – 3 StR 531/12. A német állampolgár elítélt elvitte kislányát volt feleségétől azzal a céllal, hogy őt Németországból származási országába Bosznia és Hercegovinába vigye. Tette ezt úgy, hogy lányával együtt autóba ült és az őt feltartóztatni kívánó hivatalos személyeket életveszélyesen megfenyegette, majd saját maga és a kislánya életének kioltásával is fenyegetőzött, amelynek hangsúlyt egy kibiztosított kézigránáttal és lőfegyverrel adott. Ezen cselekményének kifejtését Ausztrián és Szlovénián keresztül Horvátországba való eljutásáig fenntartotta, ahol a fegyvereket önként átadta. Emiatt fegyverrel való visszaélés miatt elítélték, majd Boszniában a gyermek jogtalan elvitele miatt is elítélték. Ennek ellenére Németország kérte a kiadatását, majd el is járt vele szemben, amely eljárásban 7 év szabadságvesztésre ítélte túszejtés, a hivatalos személyekkel szemben tanúsított magatartása miatt pedig kényszerítés minősített esetét megvalósító bűncselekmények miatt. A tartós és állapot-bűncselekmények megvalósulása körében a BGH tagadta a SVE 54. cikk szerinti

mindig az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezése, ami szükségszerű, hiszen az EUB SVE 54. cikkhez alkotott idem fogalma is további konkretizálást igényel.[121]

A fogalom amellett, hogy homályos, relativizált is, ugyanis a körülmények egymáshoz elválaszthatatlanul kötődnek, amíg nincs a cselekmények lefolyásában valamilyen törés, ugyanakkor az azonosság megállapításának nem akadálya, ha a cselekmények megszakítatlan, időben elhúzódó jelleget mutatnak.[122] A belső határok megszűnésével pusztán a határon átnyúló jelleg okán a határátlépés miatt nincs helye az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő jelleggel szemben a törés megállapításának.[123]

Az, hogy az EUB egyre újabb bűncselekményi konstrukciókra is kiterjesztette a tettazonosság megállapíthatóságát, azt jelenti, hogy további, strukturálisan hasonló bűncselekmények is felvehetők a transznacionális ne bis in idem hatókörébe.[124]

6. A SVE 54. CIKK TETTFOGALMÁNAK HATÁSA

A SVE 54. cikke több joginstrumentum tartalmára is hatással volt, így a magyar joghelyzet vizsgálata előtt röviden ezeket mutatom be.

6.1. A Charta bűncselekmény fogalma

Az EUB a SVE alkotóelemei alapján alakította ki a gyakorlatát, a nagy kérdés, hogy mennyiben érinti ez a Chartát, illetve mennyiben hat erre a Charta. A téma

tettazonosság fennállást, ugyanis álláspontja szerint a cselekmény valóban egységes és elválaszthatatlan volt, amíg az elítélt a fegyvert erőszak, illetve fenyegetés kifejtéséhez használta. Azonban törés következett be a Horvátországba történő belépés során, amikor már nem használta kényszerítés eszközéül a fegyvert. Ahogy már említettem problematikus pontja a transznacionális ne bis in idem alkalmazásának, ha úgy bírálnak el részcselekményt, – amely az egész cselekményre vonatkozik – hogy a fennmaradó rész elbírálására nem is rendelkezett joghatósággal az elbíráló állam. Azonban az ismertetett EUB fogalom fényében a döntésnek az azonosság elutasítására vonatkozó indokolása a tér, az idő, valamint a szándék (Bosznia és Hercegovinába történő eljutás) egysége okán kritikának adhat helyt az értelmezés extrém módon formális jellege, valamint a tagállami jog bevonása okán.

[121] RADTKE (2008.) 314.

[122] HEGER (2015.) 70.

[123] KRETSCHMER (2009.) 392.

[124] HEGER (2015.) 76.

szempontjából releváns probléma, hogy a Charta 50. cikkének megfogalmazása különbözik a SVE 54. cikkének megfogalmazásától és az „ugyanazon bűncselekmény" kifejezést tartalmazza, míg a SVE az „ugyanazon cselekmény" szóösszetétellel operál. A Chartán alapuló jogi minősítés értelmezése, utóbb ugyanis szélesebb körben engedélyezné a második eljárás lehetőségét ugyanazon cselekmény miatt.[125]

A két jogforrás egymáshoz való viszonya elsősorban a végrehajtási elem kérdésköre kapcsán alakult ki, ugyanis a Charta 50. cikkének szövege nem tartalmazta a SVE 54. cikkében megfogalmazott korlátozást. Az első szerint a Charta szupremáciája érvényesül, azon egyszerű oknál fogva, hogy primer jogforrás, amely a Szerződésekkel egyenrangú, így annak ellenére sem lehet szűkíteni az értelmezését szekunder uniós jogforrással, hogy a schengeni joganyagot elsődleges jogi aktus (Amszterdami Szerződés) emelte az uniós jogba. Ezen gondolat szerint a Charta korlátozhatatlan.[126]

Míg a másik nézet szerint a Charta tulajdonképpen a lex generalis - lex specialis viszonyban áll a SVE rendelkezéseivel, ugyanis utóbbi jelenti a Charta 52. cikk ba fogalt alapjog törvényes korlátozását.[127] Ennek indoka, hogy a Charta alapjogi célkitűzést tartalmaz és nem közvetlenül alkalmazandó uniós jogot. Tehát a SVE úgy adja meg a konkrétan alkalmazandó jogszabályi rendelkezést, hogy a Charta 50. cikkének korlátozását is jelenti.[128]

Az értelmezés megalapozásához szükséges a végrehajtási elem ratio legisének megjelölése is, amely nem más, mint az, hogy megakadályozza a forum fleeing jelenségét. Nevezetesen azt a visszás helyzetet, amelynek értelmében a jogerős elítélés[129] után a végrehajtás elől megszökő elítéltet, pusztán a végrehajtás

[125] Wasmeier (2006.) 121-130.

[126] Arnd Koch – Verena Dorn: Verurteilung eines ehem. SS-Mannes vor dem Hintergrund deutschen und europäischen Rechts – Reichweite des transnationalen Doppelbestrafungsverbots, JURA, 2011/9. 693.

[127] Christoph Zehetgruber: Der Begriff derselben Tat in Art. 54. SDÜ – Aktuelle Entwicklungen, JR, 2015/4. 185. Ennek irányába hat a Chartához fűzött magyarázat is, amely a Charta 50. cikkével összefüggésben úgy utal a SVE 54-58. cikkben foglalt kivételekre – amelyek lehetővé teszik a ne bis in idem elvtől való eltérést –, hogy az megfelel a Charta 52. cikk (1) bekezdésben megfogalmazott korlátozásnak.

[128] Karsai (2015.) 133-135.

[129] Fontos, hogy csak a jogerős elítélésre vonatkozik a végrehajtási elem, a felmentéshez természeténél fogva a végrehajtási elem nem kapcsolódik. Zöller 511.

követelményétől függetlenített res iudicata hatás miatt, a ne bis in idem elv bástyája mögé bújva ne lehessen eljárás alá vonni, illetve megbüntetni.[130]

Az EUB az utóbbi nézetet fogadta el gyakorlatában.[131] Eszerint a végrehajtási elem Chartára is kiterjedő alkalmazása teljes mértékig összhangban van, mind a Chartával, mind pedig annak 52. és 53. cikkével, amik szerint, ha törvény által előírt - a korlátozott jog tiszteletben tartásával járó arányos és szükséges - korlátozásról van szó, lehetséges a minimum standardokon túli, úgynevezett magasabb szintű védelem alkalmazása.

Ennek fényében a grammatikai értelmezéssel kapott eredmény korlátozását jelentő értelmezést a teleologikus redukció alkalmazásával[132] érte el az EUB, amely a norma céljával összeegyeztethető korlátozást jelent. A végrehajtási elem fontos garancia, anélkül ugyanis a forum fleeing okán a kölcsönös bizalom elvét aláásó, jogbizonytalanságot eredményező gyakorlat alakulhatna ki.[133]

Ez a tanulmány témájának képére levetítve az idem fogalmára is jelentős megállításként értékelhető, ugyanis – mint azt a tanulmány is kimutatja – az idem factum értelmezés fokozottabb védelmet biztosít az eljárás alá vont személynek, mint az idem crimenen alapuló.[134] Így a Charta 50. cikk hatálybalépésével az idem fogalom nem járt szükségképpeni tartalmi módosulással, ugyanis a Charta nem az elv tartalmának feltételeit rögzítette, hanem magát az elvet alapjogi szinten, ami megerősítette individuális jogvédelmi funkcióját.[135] Így az „ugyanazon bűncselekmény" értelmezése során, a SVE 54. cikk „ugyanazon cselekmény" fogalmámnak megfelelően[136] a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak.

---

[130] ZÖLLER (2010.) 518.

[131] ZORAN SPASIC C-129/14. számú ügy 27/05/2014

[132] HEGER (2013.) 574.

[133] ZÖLLER (2010.) 520.

[134] RADTKE (2008.) 309

[135] BÖSE (2012.) 20.

[136] HEGER (2015.) 67.

6.2. Az EEP rendelet cselekmény fogalma

A Tanács 2002. június 13. napján kelt 2002/584/IB kerethatározata az európai elfogatóparancsról és a tagállamok közötti átadási eljárásokról az európai bűnügyi együttműködés elmélyítését szolgáló másodlagos uniós jogforrás, amelyre az EUB által meghatározott SVE 54. cikket értelmező gyakorlat ugyancsak hatással bírt. A kerethatározat értelmében az európai elfogatóparancsot főszabály szerint végre kell hajtania a végrehajtó államnak, amely alól egyedül a kerethatározat 3. és 4. cikke jelenthet kivételt. Előbbi az európai elfogatóparancs kötelező, míg utóbbi a mérlegelhető megtagadási okokat szabályozza. A kerethatározat 3. cikk 2. pontja szerint a végrehajtó tagállam igazságügyi hatósága megtagadja az európai elfogatóparancs végrehajtását, ha a számára a rendelkezésére álló információkból az derül ki, hogy a keresett személyt valamely tagállam ugyanazon cselekményért már jogerősen elítélte, feltéve, hogy elítélése esetén a büntetést már végrehajtották, végrehajtása folyamatban van, vagy az ítélkező tagállam joga szerint az már nem hajtható végre.

Az EUB a C-261/09. számú Gaetano Mantello elleni büntetőügyben előzetes döntéshozatal iránt előterjesztett kérdésében a Stuttgarti Tartományi Felsőbíróság első kérdésében az imént idézett cikk idem fogalmának értelmezésére volt kíváncsi, hogy azt a kibocsátó vagy a végrehajtó tagállam joga szerint, avagy autonóm módon kell-e értelmezni. Yves Bot főtanácsnok indítványában arra tett javaslatot, hogy az autonóm értelmezés mellett foglaljon állást, egyúttal mondja ki, hogy azt úgy kell értelmezni, ahogy a SVE 54. cikk idem fogalmát. Ez ugyan az EUB ítélet rendelkező részéből kimaradt, de indokolásában kitért arra, hogy mivel a két rendelkezés célja megegyezik, ezért – a teleologikus értelmezésnek megfelelően[137] – a kerethatározatot a SVE 54. cikk ugyanazon cselekmény fogalmának alapulvételével kell értelmezni.

Álláspontom szerint az ügyben a téma szempontjából a második kérdés is legalább ilyen jelentőséggel bírt volna, miszerint ugyanazon cselekmény-e a kábítószer-kereskedelem céljából létrehozott bűnszervezetben való részvétel, ha a nyomozóhatóságok a kábítószer birtoklás részcselekményének korábbi elbírálása időpontjában már olyan információkkal és bizonyítékokkal rendelkeztek, amelyek megalapozták volna a bűnszervezetben elkövetett kábítószer-kereskedelem alapos gyanúját, azonban nyomozástaktikai okokból

[137] A főtanácsnoki indítvány a grammatikai értelmezést is hangsúlyozta, azon alapon, hogy a két jogforrás ugyanazzal a kifejezéssel operál. 11. pont

információkat és bizonyítékokat tartottak vissza, és így ezek miatt nem emeltek vádat.

Úgy gondolom, az előterjesztett kérdés, még ha nemleges válaszadást is sejtet, de komoly gyakorlati relevanciával bír. A német AB gyakorlatban[138] a materiális és a processzuális tett elhatárolása[139] kapcsán különös jelentőséggel bír a kérdés, így nem meglepő, hogy a kérdés német bíróságtól érkezett. Jelentősége a szervezett bűnözés keretében elkövetett komplex cselekmény teljeskörű elbírálását megelőző részcselekmény miatti eljárás eredményeként kifejtett res iudicata hatás szempontjából nagyon is hangsúlyos a transznacionális ne bis in idem érvényesülése kapcsán. A főtanácsnoki indítvány foglalkozott is a kérdéssel, amelyre nemleges választ adott, azonban az EUB nemhogy in concreto, de in abstracto is kikerülte a válaszadást azzal, hogy az „idem" kérdésről a „bis" elem értelmezésére terelte a probléma megoldását.[140] Ez azért is kétséges és problematikus megoldás, mert a bis elem pontosan az elsőként eljáró állam (jelen esetben a kibocsátó állam) joga szerint megítélendő, amit az idem fogalom értelmezésébe nem szabad belevonni.

További hiányérzetet kelthet az, hogy sem a főtanácsnoki indítvány, sem az EUB még csak említést sem tesznek a Charta 50. cikkének alkalmazhatóságáról, pedig, mivel a jogeset kapcsán kizárólag nacionális szinten (Olaszország) merült fel a ne bis in idem hatás kérdése, in concreto a transznacionálisan érvényesülő SVE 54. cikk helyett (az idem fogalomra vonatkozó megállapításokat leszámítva), valójában

---

[138] BVerfGE 45, 434. vom 7. September 1977.; BVerfGE 56, 22. vom 8. Januar 1981. Az alapul fekvő tényállás mindkét esetben ugyanaz, miszerint az alkotmányjogi panasz előterjesztője a Vörös Hadsereg Frakciójának tagja volt, ami a bűnszervezetben részvétel bűncselekményét valósította meg, ehhez pedig hozzájöttek azon bűncselekmények (okirat-hamisítás, lőfegyverrel visszaélés, emberölés bűnsegédként, emberölés kísérlete… etc.), amelyeket a Frakció tagjaként valósított meg tettesként vagy részesként. A bűnös egyesület tagjaként megvalósított bűncselekményeket két külön eljárásban bírálták el, amely eljárásokban a fő kérdés az volt, hogy egységként, avagy halmazatként minősül-e bűnszervezetben részvétel, és az így megvalósított bűncselekmények viszonyrendszere. A két alkotmányjogi panasz tehát ugyanazon második eljárásnak a különböző szakaszaiban érkezett be a német AB elé, az első esetben érdemi döntést nem hozott, ugyanakkor indokolásában kitért az ugyanazon tett kérdésére, míg a második esetben már érdemben döntött az ügyről és állapította meg, hogy a szakbíróság által megállapított egység nem jelent feltétlenül azonos tettet az alkotmányos ne bis in idem alapjog értelmében.

[139] Bodo PIEROTH: Art. 103. [Rechtliches Gehör; Gesetzlichkeit der Strafe; Doppelbestrafungsverbot] In: Hans D. Jarass – Bodo Pieroth: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Kommentar, 12. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2012. 1063.

[140] Martin BÖSE: Der Grundsatz „ne bis in idem" und der Europäische Haftbefehl: europäischer ordre public vs. gegenseitige Anerkennung, HRRS, 2012/1. 21.

az intranacionális hatással is bíró Charta 50. cikkét kellett volna az Unió jogának végrehajtásával kapcsolatos értelmezés hatókörébe bevonni.[141]

6.3. A SVE 54. cikk hatása az EÜ-R-re

Az EUB SVE 54. cikkéhez kialakított gyakorlata az EÜ-R-re is hatással bír. Az EÜ-R 4. cikke határozza meg a tárgyi hatókört, amely körében az EÜ eljárhat. Ezt azonban a rendelet (54) preambulum bekezdésével együtt kell olvasni, amely szerint „az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekmények eredményes kivizsgálása és a ne bis in idem elvének érvényesülése – bizonyos esetekben – megkövetelheti azt, hogy a nyomozást kiterjesszék a nemzeti jog szerinti más bűncselekményekre is, amennyiben azok elválaszthatatlanul kapcsolódnak az Unió pénzügyi érdekeit sértő bűncselekményekhez. Az „elválaszthatatlanul kapcsolódó bűncselekmény" fogalmát a vonatkozó ítélkezési gyakorlatra tekintettel kell meghatározni, amely a ne bis in idem elv alkalmazásához releváns szempontként a lényeges tények azonosságát (vagy a lényegében megegyező tényeket), azaz a térben és időben egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő konkrét körülmények fennállását írja elő."[142] A vonatkozó ítélkezési gyakorlat természetesen a SVE 54. cikkre utal.

7. MAGYAR JOGRA GYAKOROLT HATÁS

A magyar jogra gyakorolt hatást alapvetően két részre lehet bontani az uniós transznacionális ne bis in idem elv vonatkozásában. Egyrészt az uniós ne bis in idem elv jogalkotásra gyakorolt hatását kell megvizsgálni, másrészt a joggyakorlatot alakító hatását.

7.1. A jogalkotásra gyakorolt hatása

Jelen írás kizárólag a szakjogi vetületre koncentrál, így az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdésének transznacionális ne bis in idemhez fűződő joghatásairól nem ejtek szót.[143] A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (7) bekezdése szerint

[141] HEGER (2015.) 74. BÖSE (2012.) 20.

[142] KARSAI (2018.) 673.

[143] Ehhez lásd: Karsai Krisztina: A ne bis in idem alkotmányba iktatása - az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdése, In: Balogh Elemér (szerk.): Számadás az Alaptörvényről: Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara oktatóinak tollából., Magyar Közlöny Lap- és

a büntetőeljárás nem indítható, illetve a megindult büntetőeljárást meg kell szüntetni, ha az elkövető cselekményét az Európai Unió tagállamában (a továbbiakban: tagállam) jogerősen elbírálták, vagy egy tagállamban a cselekmény érdeméről olyan határozatot hoztak, amely azonos cselekmény vonatkozásában – a határozatot hozó tagállam joga alapján – akadályát képezi újabb büntetőeljárás megindításának, vagy annak, hogy a büntetőeljárást hivatalból vagy rendes jogorvoslat alapján tovább folytassák.

A rendelkezés annyiban duplikáció, hogy a SVE 54. cikk közvetlenül érvényesülő erga omnes hatállyal bíró szekunder uniós jogi instrumentum, amelynek alkalmazhatóságát a Be.-be való beépítése nem befolyásolja.[144] Az indokolás értelmében az egységes jogalkalmazás kialakítása érdekében szabályozza a jogalkotó a Be.-ben. A rendelkezés ráadásul csak két elemet emelt be a SVE 54. cikkből, és az ahhoz fűződő EUB gyakorlatból, mégpedig az idem és a bis komponenseket, azonban a végrehajtási elemet nem, amely a forum fleeing kérdésköre kapcsán inkább inkonzisztenciát generál. Ennek ellenére a SVE 54. cikkéből következően a transznacionális ne bis in idem elvet továbbra is a végrehajtási elemmel együtt kell értelmezni.

A tettazonossághoz fűzött indokolás értelmében: „A magyar jogi szabályozás sajátossága ellenére ezért nem képez ítélt dolgot az emberölés bűntette miatt indult büntetőeljárásban, a más sértettet érintő emberölés bűncselekményében hozott marasztaló tagállami ítélet, akkor sem, ha a két cselekmény a magyar jogszabály alapján adott esetben több emberen elkövetett emberölés bűntettének minősülne. Ha az ismertetett tartalommal bíró tettazonosság nem állapítható meg, ugyancsak nem lehet helye az eljárás megszüntetésének a kábítószerrel visszaélés, az embercsempészet vagy a hűtlenkezelés esetén pusztán, azon az alapon, hogy a magyar joggyakorlat alapján e cselekmények természetes egységet képeznének.”[145] Itt ugyanakkor szükségtelennek tartom a magyar jogra történő hivatkozást, amelynek okát a joggyakorlati rész alatt fejtem ki.

A Be. (8) bekezdés értelmében a (7) bekezdés nem akadálya a büntetőeljárás megindításának és lefolytatásának, ha a) a tagállam bírósága által hozott jogerős ítélet (a továbbiakban: tagállami ítélet) nem vehető figyelembe, vagy b) a

Könyvkiadó, Budapest, 2016. 433-452.; Tóth Géza: Az alkotmányos „idem” fogalom a kétszeres eljárás és kétszeres elítélés tilalmának értelmezésében, Magyar Jog, 2019/2. 108-121.

[144] Ennek megfelelően a német jogban nem tartalmaz a StPO utalást a SVE 54. cikkére, az ugyanis anélkül is alkalmazandó.

[145] Indokolás a 2017. évi XXXIX. törvény 24. § hoz a tettazonosság kapcsán.

cselekményt egészében Magyarország területén követték el, kivéve, ha az elkövető elítélése esetén a tagállami ítélettel kiszabott büntetést végrehajtották, annak végrehajtása folyamatban van, vagy a jogerős ítéletet hozó tagállam joga szerint az nem hajtható végre.

Az a) pont értelmezéséhez az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény vonatkozó 109. §-ban foglaltakat, azaz a figyelembevétellel kapcsolatos rendelkezéseket kell szem előtt tartani. Az (1) bekezdés értelmében fő szabály szerint minden tagállami ítéletet figyelembe kell venni, kivételt csak a (3) bekezdésben taxatív módon felsorolt esetek képezhetnek. Ezeket elolvasva megállapítható, hogy – tisztán a ne bis in idem szempontjából vizsgálva – közvetve, de a SVE 55. cikkénél tágabb körben tenné alkalmazhatóvá a SVE 54. cikk alóli kivételek körét.[146]

Ugyanakkor külön kiemelendőnek tartom a Be. 4. § (9) bekezdést, amely szerint a (8) bekezdésben meghatározott esetben a büntetőeljárás megindításáról a legfőbb ügyész dönt. Az így lefolytatott eljárásban történt elítélés esetén a külföldön végrehajtott büntetést, intézkedést vagy személyi szabadságot érintő kényszerintézkedést a magyar bíróság által kiszabott büntetésbe vagy intézkedésbe be kell számítani.

A beszámítás tanának, így pedig a ne bis poena in idem követelményének beemelése a hatályos eljárásjogi[147] joganyagba fontos lépés az individuális érdek védelme érdekében, amely kapcsán, ha a SVE 55. cikk alapján kiemeltem a kiterjesztést, akkor említésre érdemes, hogy a magyar szabályozás annak kompenzálására a SVE 56. cikkénél tágabb körben érvényesíti a kétszeres büntetés tilalmát.

7.2. Hatása a joggyakorlatra

A joggyakorlatban már több döntésben is felmerült a transznacionális ne bis in idem elv alkalmazhatóságának kérdése. Vizsgálatomban a Jogtárban, illetve a Jogkódexben fellelhető transznacionális ne bis in idemmel kapcsolatos eseti

[146] Ehhez lásd bővebben: Tóth Géza: A kétszeres elítélés alaptörvényi tilalmának nemzetközi érvényességéből fakadó változások, In: Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban III. – Alkotmányjogi panasz – az alapjog-érvényesítés gyakorlata, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 570-627.

[147] Ismeretes anyagi jogi szabályozási modell is, így a német StGB 51. § (3) bekezdése az anyagi jog oldaláról, a büntetéskiszabás szabályozásából vezeti le a beszámítás kötelezettségét.

döntéseket vettem górcső alá. Az analizálás ennek megfelelően inkább „szemezgetésnek” nevezhető, mint reprezentatív joggyakorlat-elemzésnek, de ez is alkalmas tendenciák megállapítására.

Az uniós csatlakozást megelőzően, a jogtárgyazonosságra alapított ne bis in idem érvényesítésére példa a BH+2001.4.149.I. számú eseti döntés. A határozat ratio decidendije szerint két állam közös határának megsértésével elkövetett tiltott határátlépés, embercsempészés, stb. esetén az érintett államok a saját határuk sérelme miatt járnak el, így az egymással valóságos alaki halmazatban álló két cselekmény közül az egyik fél sérelmére elkövetett cselekmény elbírálása nem jelenti a másik sérelmére megvalósított cselekmény elbírálását.

Az irányadó tényállás szerint az elítélt 12 iraki állampolgárt kívánt Magyarországról Szlovéniába illegálisan átvinni, amely során a szlovén határőrizeti szervek őt elfogták. Magatartásával megszegte az idegenrendészeti törvényt, amely miatt szabálysértési eljárásban – biztosítási intézkedésként – 6 hónapra kiutasították Szlovéniából. Az ügyben eljáró II. fokú bíróság, majd a felülvizsgálati eljárásában a Legfelsőbb Bíróság[148] (ma: Kúria) is kimondta, hogy a jogi tárgyak és így az idem különbözősége folytán a szlovén elbírálás nem jelent jogerős elbírálást.

Az uniós csatlakozást követően összességében megállapítható, hogy a bíróságok indokolásukban mindig az idem factum elv szerint járnak el. Ennek első példája a másodfokú bíróságként eljáró Fővárosi Törvényszék 22.Bf.6479/2008/22. számú 2009. október 01. napján kelt, majd a harmadfokú bíróságként eljáró Fővárosi Ítélőtábla 5.Bhar.308/2009/7. számú helybenhagyó végzése folytán 2010. november 17. napján jogerőre emelkedett végzésében található indokolás. A társtettesként, folytatólagosan elkövetett hűtlen kezelés bűncselekménye miatt indult eljárásban hozott büntetőjogi felelősséget megállapító elsőfokú ítéletet hatályon kívül helyezte és az eljárást megszüntette. Kiemelendő, hogy a másodfokon eljáró bíróság végzésében az eljárás megszüntetése kapcsán közvetlen hivatkozás található a SVE 54. cikkére.

Azonban érdekes indokolását adta az bíróság az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének szükségtelenségét hangsúlyozva, amikor azt mondta, hogy a hivatkozott EUB döntések a jelen eljárás tárgyát képező ügynek nem feleltethetők meg. Úgy gondolom, éppen hogy ez alapozza meg kétség esetén az előzetes döntéshozatali eljárás szükségességét, ha az eljáró bíró előtt folyamatban lévő ügyben felmerülő jogkérdés nem feleltethető meg korábbi EUB döntésnek,

[148] Legfelsőbb Bíróság Bfv.V.2.157/2000.

azonban kétség merül fel az uniós jog alkalmazását illetően. Ezt azért is tartom fontosnak, mert a transznacionális tettazonosság meghatározásának nehézségét jelzi, hogy az ügyben a védő a harmadfokú eljárásban jogi szakvéleményt csatolt be a ne bis in idem elv azonosság fogalmának értelmezése kapcsán.

Az üggyel kapcsolatban további aggályra, a tettazonosság megítélése során a harmadfokú bíróságnak a 6/2009. BJE-re történő hivatkozása adhatott volna okot, azonban mivel az uniós jognak megfelelően állapította meg a bíróság, hogy a SVE 54. cikk alapján az eljárás megszüntetésének van helye, ez nem jelentett problémát.

A Makói Járásbíróság 4.B.470/2014/2. számú 2014. november 19. napján kelt és 2015. január 07. napján jogerőre emelkedett eljárást megszüntető végzésével az embercsempészés bűncselekménye miatt indult eljárását román elítélésre hivatkozva megszüntette a kétszeres eljárás tilalmára hivatkozással. Indokolásában a Charta 50. cikkére, valamint a kölcsönös elismerés elvére alapította döntését. A korábban leírtak fényében téves a Charta 50. cikkére történő hivatkozás, annak alkalmazási köre miatt.[149]

A jogerőre emelkedést követően felülvizsgálati eljárásában a Kúria Bfv.III.1.085/2015/18. számú 2016. január 26. napján kelt végzésében vizsgálta a tettazonosság kérdését.[150] Helyesen állapítja meg a Kúria, hogy a tettazonosság megítélése során a történeti események azonosságát kell megvizsgálni, mégpedig azt, hogy a történeti tényállások ugyanazon történeti eseményre vonatkoznak-e. Majd kifejti, „a tettazonosságnak ez az eljárásjogi értelme nem azonos az anyagi büntetőjogi egység fogalmával. Lehetnek cselekmények, amelyek az anyagi jogi szemszögből nézve halmazati viszonyban állnak egymással, de azért az eset körülményei szerint mégis egy egységes történeti eseményhez tartoznak.” Eddig tehát helyesen ragadja meg a bíróság a transznacionális tettazonosság lényegét a vádelv vizsgálatán keresztül. Azonban indokolását a következőképp folytatja: „a bírói gyakorlat lényegileg az egység és a többség közötti megkülönböztetés anyagi

[149] Ellenben helyes a Debreceni Ítélőtábla Bf.II.589/2018/26. számú végzésében olvasható Chartára történő hivatkozás, amelynek ratio decidendije közzétételre is került az EBD2019. B.16. számú eseti döntés formájában. Eszerint az adóügyi eljárásban kiszabott adóbírság nem zárja ki az adóbírság alapjául szolgáló cselekmény miatt büntetőeljárás megindítását és büntető szankció alkalmazását, ez nem sérti a kétszeres eljárás tilalmát, de a kiszabott adóbírságnak a büntetőeljárásban jelentősége lehet. Azonban mivel a dolgozat a büntetőjogi vetületre fókuszál,

[150] Ezen indokolását a Kúria később átemelte a BH2018.245. számon közzétett eseti döntésének indokolásába is.

jogi kereteit használja fel a kizáró hatás terjedelmének megítélésénél." Majd kitér a 6/2009. BJE-ben meghatározottaknak megfelelő joggyakorlat alkalmazására, végezetül ezt in concreto is alkalmazza.[151]

A magyar jogra, és az eljárásjogi cselekmény anyagi jogi egység-többség tana útján történő meghatározására vonatkozó utalás itt sem eredményezett az uniós joggal ellentétes döntést, hiszen a SVE 54. cikkének megfelelően a Kúria megállapította, hogy az eljárás megszüntetés törvényes volt, és a Makói Járásbíróság ítéletét hatályában fenntartotta.

Annak oka, hogy a magyar jogra történő hivatkozást miért emeltem ki annak ellenére is, hogy az az ismertetett ügyekben nem okozott jogalkalmazásbeli hibát, a következő eseti döntés. A Zalaegerszegi Törvényszék 3.B.4/2015/10. számú 2015. március 30. napján kelt, és a Pécsi Ítélőtábla Bf.II.60/2015/7. számú ítélete folytán 2015. december 16. napján jogerőre emelkedett ítéletével az elítéltet kábítószer birtoklásának bűntette és más bűncselekmények miatt – halmazati büntetésül – 5 év fegyházfokozatban végrehajtandó szabadságvesztés büntetésre, és 5 év közügyektől eltiltásra ítélte. Eljárásában egy osztrák elítélés merült fel kábítószer-kereskedelem bűntette miatt, amely a tettazonosság megállapíthatóságát vetette fel.[152] A bíróság eljárásában itt sem kezdeményezte az előzetes döntéshozatali eljárást a tettazonosság értelmezését illetően, ami azonban problematikus, hogy a transznacionális tettazonosság alkalmazása során az eljárás tárgyának viszonyát az osztrák elítélés tárgyával az 1/2007. BJE, valamint a vonatkozó joggyakorlat alapján ítélte meg, amelyet az EUB elutasított a SVE 54. cikk értelmezését illetően.[153] Döntésében a magyar joggyakorlatra hivatkozva elutasította a tettazonosság fennállását a magyarországi kábítószer birtoklás (a 4 kg összmennyiségből megmaradt 2 kg kábítószer raktározása) és az osztrák kábítószer-kereskedelem (a Magyarországon tárolt kábítószermennyiség felének (2 kg) Ausztriában történő értékesítése) vonatkozásában. Ennek megfelelően az

[151] Azonban a SVE 54. cikk megítélése során a tagállam joga szerinti tettazonosság érvényesülése, valamint az egység-többség tanának tételei irrelevánsak. Heger (2015.) 78.

[152] Azonos tényállás vonatkozásában mondta ki a tettazonosság fennállását tanulmányában Heger is. Heger (2015.) 84.

[153] A döntés végeredményét illetően a szakirodalom kritikának adott hangot. Lásd: Herke Csongor: „Az európai ne bis in idem elv érvényesülésének gyakorlati problémái hazánkban" in Homoki-Nagy Mária (főszerk.): Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára (Szeged: Acta Universitas Szegedinesis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXXXI. 2018) 413-417.; Tóth Géza: A transznacionális tettazonosság kérdése a Pécsi Ítélőtábla kábítószer-kereskedelmi ügyben hozott ítéletében, JeMa, 2018/1. 37-43.

eljáró bíróság döntésében de facto az idem crimen elméletet alkalmazva az eltérő minősítés okán megállapította az elítélt felelősségét kábítószer birtoklás miatt is.

Végezetül a helyes gyakorlati alkalmazásra példa a következő eset. A Szegedi Járásbíróság 6.B.3956/2016/3. számú 2016. szeptember 06. napján kelt, majd a Szegedi Törvényszék 2.Bpkf.54/2017/2. számú helybenhagyó végzése folytán 2017. január 20. napján jogerőre emelkedett eljárást megszüntető végzésével helyesen állapította meg, hogy az eljárás tárgyát képező sikkasztás bűncselekménye kapcsán ugyanazon tényállás fennállása miatt nincs helye újabb eljárásnak, annak ellenére sem, hogy – ahogy a másodfokú bíróság végzésében kifejti – „a magyar büntetőjog alkalmazása esetlegesen eltérő eredményre vezetett volna."[154]

8. ÖSSZEGZÉS

Addig tehát, amíg nincs a preventív joghatósági kollíziók feloldására alkalmas európai bűnügyi együttműködés körében létrehozott eljárás-mechanizmus, a megoldás a ne bis in idem elv elemeinek minél konkrétabb meghatározása, [155] illetve annak minél szabályszerűbb alkalmazása. E tanulmány is ezt a célt szolgálja az idem fogalom vizsgálatával.

Az ugyanazon cselekmény meghatározásának alapjaként a történeti tényállásnak, az egymáshoz elválaszthatatlanul kötődő körülmények együttesének az azonossága minősül irányadó szempontnak, függetlenül a tényállás jogi minősítésétől és a védett jogi tárgytól. Ennek során az időbeli, térbeli és jellegbeli egységet, valamint a szándék egységét kell vizsgálni, de nem szükséges, hogy ezek feltétlenül egybeessenek. Ugyanakkor a szubjektív kapcsolat nem szükségképpen határozza meg a cselekmények objektív összefüggését is.

Ezen általános elvi tétel gyakorlatban történő alkalmazása komoly kihívást jelent, elég csak azon érdekekre, illetve esetkörökre gondolni, amelyeket a dolgozatban is ütköztettem. Ezek vizsgálata során a magyar bíróságoknak figyelemmel kell lenniük arra, hogy a transznacionális tettazonosság megítélése során érvényesüljenek az EUB megállapításai. Így a SVE 54. cikkében meghatározott kétszeres eljárás tilalmának megfelelően kell megszüntetniük a büntetőeljárást,

[154] Annak ellenére is kiemelendő, hogy ezt a megállapítást a „bis" elem értelmezése kapcsán tette a bíróság.

[155] RADTKE (2008.) 303.

amennyiben valamely tagállam már jogerősen elbírálta az adott cselekményt, azaz fennáll az esetjogi gyakorlat szerint a tettazonosság ténye.

A joggyakorlat bemutatása két központi problémára világított rá. Egyrészt a magyar bíróságok – legalábbis a SVE 54. cikk értelmezését illetően – nem kellő mértékben nyúlnak az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésének lehetőségéhez. Ez az individuális jogvédelem szempontjából nem abban az esetben jelentkezik problémaként, ha az eljárást megszünteti az eljáró magyar bíróság a SVE 54. cikkét alkalmazva, hanem elítélés esetén, amennyiben ennek alapja téves jogalkalmazás mellett az elmulasztott előzetes döntéshozatali eljárásra történő előterjesztés.

A másik probléma a magyar jogra történő hivatkozás a transznacionális tettazonosság megítélése során. Ez az előzetes döntéshozatali eljárás kezdeményezésére vonatkozó hajlandóság hiányánál is nehezebb jogalkalmazói paradigmaváltást kíván meg. Hiszen a nemzeti jog alapján ítélkező bírónak az egyik legnagyobb kihívást jelenti egy jogkérdés megítélése során a saját jogától történő elvonatkoztatás. Ezt csak tetézheti az az eset, amikor olyan döntésre kell jutnia az ilyen gondolkodásmód alapján, amely a saját jogának alkalmazása esetén más eredményre vezetett volna.

Ezekből a megállapításokból következően az esetek nagy részére vonatkozóan elmondható, hogy a magyar bíróságok még nem kellő mértékben ismerik az uniós jogot. Úgy gondolom ennek megváltoztatásában komoly szerep hárulhat a bírósági szervezetrendszerben működő Európai Jogi Szaktanácsadó Hálózatra, amelynek tagjai az európai jogban járatos bírák és bírósági titkárok. A szaktanácsadói hálózat tevékenysége elősegítheti az uniós jogi szaktudás szervezetrendszeren belüli elmélyítését, valamint az alkalmazásban felmerülő kérdések adekvát megválaszolását.

IRODALOMJEGYZÉK

Albin Eser: Konkurrierende nationale und transnationale Strafverfolgung – Zur Sicherung von „ne bis in idem” und zur Vermeidung von positiven Kompetenzkonflikten, In: Ulrich Sieber – Helmut Satzger – Bernd von Heintschel-Heinegg: Europäisches Strafrecht, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2014. 636-660.

Arnd Koch – Verena Dorn: Verurteilung eines ehem. SS-Mannes vor dem Hintergrund deutschen und europäischen Rechts – Reichweite des transnationalen Doppelbestrafungsverbots, JURA, 2011/9. 690-697.

Bernd Hecker: Das prinzip ne bis in idem im Schengener Rechtsraum (Art. 54. SDÜ) StV 2001/5. 306-311.

Bodo Pieroth: Art. 103. [Rechtliches Gehör; Gesetzlichkeit der Strafe; Doppelbestrafungsverbot] In: Hans D. Jarass – Bodo Pieroth: Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Kommentar, 12. Auflage, Verlag C. H. Beck, München 2012.

Britta Specht: Die zwischenstaatliche Geltung des Grundsatzes ne bis in idem – Zugleich ein Beitrag zur Auslegung des Art. 103 Abs. 3 Grundgesetz, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg, 1999.

Carl-Friedrich Stuckenberg: Der Tatbegriff des europäischen Doppelbestrafungsverbot, In: Werner Meng – Georg Ress – Torsten Stein: Europäische Integration und Globalisierung, Festschrift zum 60-jährigen Bestehen des Europa-Instituts, Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden, 2011. 567-580.

Christoph Zehetgruber: Der Begriff derselben Tat in Art. 54. SDÜ – Aktuelle Entwicklungen, JR, 2015/4. 184-193.

Daniel Joachim Hußung: Der Tatbegriff im Artikel 54 des Schengener Durchführungsübereinkommens, Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 2011.

Elek Balázs: A közigazgatási eljárás – büntető eljárás viszonya a ne bis in idem elvének tükrében, JURA, 2016/2. 229-239.

Farkas Ákos: Az Európai Bíróság és a kölcsönös elismerés elvének hatása, Miskolci Jogi Szemle, 6. évfolyam, Különszám, Miskolc, 2011. 62-77.

Georg Nolte: § 135 Ne bis in idem, In: Detlef Merten – Hans-Jürgen Papier: Handbuch der Grundrechte in Deutschland und Europa, Band V., Einzelgrundrechte II. C.F. Müller, Heidelberg, 2013.

Gerard Conway: Ne bis in idem in internatonal law, International Criminal Law Review, 2003/3. 217-244.

Hans-Heiner Kühne: Anmerkung zu EuGH, U. v. 9.4.2006 - C-436/04. Esbroeck, JuristenZeitung, Jahrgang 61. Heft 20. 2006. 1019-1021.

Hans-Heiner Kühne: Anmerkung zu EuGH, U. v. 18.7.2007 - C-288/05. Kretzinger, JuristenZeitung, Jahrgang 62. Heft 5. 2007. 247-248.

Heike Jung: Zur Internationalisierung des Grundsatzes ne bis in idem, In: Peter-Alexis Albrecht: Festschrift für Horst Schüler-Springorum zum 65. Geburtstag, Carl Heymanns Verlag, Köln, 1993. 493-502.

Helge Sodan: Art. 103. [Rechtliches Gehör, Gesetzlichkeit der Strafe, Verbot mehrmaliger Strafverfolgung] In: Helge Sodan: Grundgesetz Beck'sher Kompakt-Kommentar, Verlag C.H. Beck, München, 2009.

Heller Erik: A „ne bis in idem" elve a büntető törvénykezési jogban, Szeged Városi Nyomda és Könyvkiadó Rt., Szeged, 1932.

Herke Csongor: „Az európai ne bis in idem elv érvényesülésének gyakorlati problémái hazánkban" in Homoki-Nagy Mária (főszerk.): Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára (Szeged: Acta Universitas Szegedinesis, Acta Juridica et Politica, Tomus LXXXI. 2018) 413-417.

Henning Radtke: Der Begriff der „Tat" im prozessualen Sinne in Europa, In: Hendrik Schneider – Michael Kahlo – Diethelm Klesczewski – Heribert Schumann: Festschrift für Manfred Seebode zum 70. Geburtstag am 15. September 2008., Berlin, 2008. 297-316.

Joachim Vogel: Internationales und eropäisches ne bis in idem, In: Andreas Hoyer – Henning Erst Müller – Michael Pawlik – Jürgen Wolter: Festschrift für Friedrich-Christian Schroeder zum 70. Geburtstag, C.F. Müller Heidelberg, 2006. 877-893.

José Luis De La Cuesta: Concurrent national an international criminal jurisdiction and the principle „ne bis in idem" – General report, Revue Internationale de droit penal, 2002. 3/4. 709-715.

Jürgen Kretschmer: Anmerkung zu BGH, Beschl. v. 9.6.2008 – 5 StR 342/04, JR, 2009/9. 387-392.

Karsai Krisztina: Az Európai Bíróság Büntetőjogi Ítélkezése – Szegedi Európa-jogi Szakkönyvtár, Szeged, 2007.

Karsai Krisztina: A kétszeres eljárás alapelvi tilalmának európai érvényessége, In: Nagy Ferenc (szerk.) Ad futuram memoriam, Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére, Pólay Elemér Alapítvány, Szeged, 2007.

Karsai Krisztina: Az Intézményi és jogi keretek In: Hollán Miklós: Az EU mint a szabadság, a biztonság és a jog térsége – Magyarország az Európai Unióban 2004-2014, Budapest, 2014. 19-37.

Karsai Krisztina: Alapelvi (r)evolúció az európai büntetőjogban, Iurisperitus Bt., Szeged, 2015.

Karsai Krisztina: A ne bis in idem alkotmányba iktatása - az Alaptörvény XXVIII. cikk (6) bekezdése, In: Balogh Elemér (szerk.): Számadás az Alaptörvényről:

Tanulmányok a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara oktatóinak tollából., Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2016. 433-452.

Karsai Krisztina: A kívülmaradás lehetetlensége – az Európai Ügyészség működésének várható hatásai a kimaradó tagállamokban, Magyar Jog, 2018/12. 670-678.

Kondorosi Ferenc–Ligeti Katalin: Az európai büntetőjog kézikönyve, Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

Lutz Meyer-Goßner: Strafprozessordnung mit GVG und Nebengesetzen, 49. Auflage, Verlag C.H. Beck, München, 2006.

M. Nyitrai Péter: Nemzetközi-és európai büntetőjog, Osiris Kiadó Kft., Budapest, 2006.

Mark A. Zöller: Die transnationale Geltung des Grundsatzes ne bis in idem nach dem Vertrag von Lissabon, In: Knut Amelung – Hans-Ludwig Günther – Hans-Heiner Kühne, Festschrift für Volker Krey zum 70. Geburtstag am 9. Juli 2010, Stuttgart, 2010 501-522.

Martin Böse: Der Grundsatz ne bis in idem in der Europäischen Union (Art. 54 SDÜ), Goltdammer's Archiv, 2003. 744-762.

Martin Böse: Der Grundsatz „ne bis in idem" und der Europäische Haftbefehl: europäischer ordre public vs. gegenseitige Anerkennung, HRRS, 2012/1. 19-23.

Martin Böse: Ausnahmen vom grenzüberschreitenden „Ne bis in idem"? – Zur Fortgeltung der Vorbehalte nach Art. 55 SDÜ, In: Robert Esser – Hans-Ludwig Günther – Christian Jäger – Christos Mylonopoulos – Bahri Öztürk: Festschrift für Hans-Heiner Kühne zum 70. Geburtstag am 21. August 2013, C.F. Müller, Heidelberg, 2013.519-529.

Martin Heger: Das europäische Doppelbestrafungsverbot aus Art. 50. GRC, In: Robert Esser – Hans-Ludwig Günther – Christian Jäger – Christos Mylonopoulos – Bahri Öztürk: Festschrift für Hans-Heiner Kühne zum 70. Geburtstag am 21. August 2013, C.F. Müller, Heidelberg, 2013. 565-578.

Martin Heger: Der Tatbegriff („idem") des EuGH in Strafsachen. Notwendigkeit einer Normativierung? In: Gudrun Hochmayr: "Ne bis in idem" in Europa, Baden-Baden, 2015. 65-87.

Martin Wasmeier: The principle of ne bis in idem, Revue Internationale de droit penal, 2006/1. 122-130.

Michael Kloepfer: Verfassungsrecht II. Grundrechte, Verlag C.H. Beck, München 2010.

Nagy Ferenc: Anyagi büntetőjog: Általános rész I., Iurisperitus Bt., Szeged, 2013.

Némedi Márk: Ne bis in idem: a separation of acts in transnational cases?, Perspectives on Federalism 2015/2. 85-115.

Reynaud N. Daniels: Non bis In Idem and the Rome Statute of the International Criminal Court, Bepress Legal Series, Working Paper 1365. 2006. 1-5.

Tóth Géza: A tettazonosság és a ne bis in idem elv, különös tekintettel a hazai és a nemzetközi bíróságok gyakorlatára", In: Homoki-Nagy Mária (főszerk.), FORVM Acta Universitas Szegediensis Publicationes Discipulorum Iurisprudentiae, I. évfolyam, Szeged, 2018. 755-785.

Tóth Géza: A transznacionális tettazonosság kérdése a Pécsi Ítélőtábla kábítószer-kereskedelmi ügyben hozott ítéletében, JeMa, 2018/1. 37-43.

Tóth Géza: Az alkotmányos „idem" fogalom a kétszeres eljárás és kétszeres elítélés tilalmának értelmezésében, Magyar Jog, 2019/2. 108-121.

Tóth Géza: A kétszeres elítélés alaptörvényi tilalmának nemzetközi érvényességéből fakadó változások, In: Az Alaptörvény érvényesülése a bírói gyakorlatban III. – Alkotmányjogi panasz – az alapjog-érvényesítés gyakorlata, HVG-ORAC Lap és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2019. 570-627.

Van den Wyngaert, Christine - Stessens, Guy: "The International Non bis in idem Principle: Resolving some of the Unanswered Questions" The International & Comparative Law Quarterly, 1999, Vol. 48. 779-804.

Varga Zsófia: Az Európai Bíróság ítélete az Akerberg Fransson-ügyben, JeMa, 2013/4. 68-78.

Wiener A. Imre: A ne bis in idem elv érvényesítéséről, Büntetőjogi Kodifikáció, 2003/1-2. szám

Willem Bastiaan van Bockel: The ne bis in idem principle in EU law: A conceptual and jurisprudential analysis, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 2010.

Wolfgang Schomburg: Concurrent national and international criminal jurisdiction and the principle „ne bis in idem", Revue Internationale de droit penal, 2002. 3/4. 941-964.

Wouter P.J. Wils: The Principle of ‘Ne Bis in Idem’ in EC Antitrust Enforcement : A Legal and Economic Analysis, World Competition, 2003/2. 131-148.

Wolfgang Schomburg: Konkurrierende nationale und internationale Strafgerichtsbarkeit und der Grundsatz „Ne bis in idem”, In: Jörg Arnold – Björn Burkhardt – Walter Gropp – Günter Heine – Hans-Georg Koch – Otto Lagodny – Walter Perron – Susanne Walther: Menschengerechtes Strafrecht: Festschrift für Albin Eser zum 70. Geburtstag, Verlag C.H. Beck, München, 2005. 829-845.

DR. CSÉPÁNY KRISTÓF GERGELY

A NYÍLT FORRÁSÚ ADATSZERZÉS KERETÉBEN AZ INTERNETEN BESZERZETT BIZONYÍTÉKOK JELENTŐSÉGE ÉS FELHASZNÁLHATÓSÁGA A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

„Lényegtelen információkkal elárasztott világunkban
a tisztánlátás hatalom."

(Yuval Noah Harari)

1. BEVEZETÉS

A XXI. század elejére alapjaiban változott meg a minket körülvevő technikai környezet. Az ennek során lejátszódó folyamatok kezdetben az emberek magánéletére voltak hatással, szokásaik jelentős mértékben megváltoztak, átalakultak. A szinte mindenki számára biztosított internethozzáférés, majd az ezzel együtt járó okos eszközök elterjedése olyan gyökeres változásokat generáltak, amelyek fokozatosan beépültek a leghétköznapibb tevékenységeink közé, átalakítva ezzel a hatékony állam működéséről alkotott képünket is.

A folyamat eredményeképpen számos új kihívással találta szembe magát mind a jogalkotó, mind pedig a jogalkalmazó. A témaválasztás indokát az adta, hogy a jogalkotó az új eljárási törvény kodifikálása során célul tűzte ki, hogy az új kódex a büntetőjogra jellemző statikus jelleg mellett lehetőség szerint igazodjon az új világrend trendjeihez. Ennek során pedig nem lehetett szem elől téveszteni azt a tendenciát, melynek során az internet szerepe felértékelődött, sőt uralkodóvá vált. Mindez a bűnözés jellegére, struktúrájára, valamint az azzal szembeni fellépés eszközrendszerére is hatást gyakorolt.

Az igazságszolgálatatás szereplőinek új, a korábbiaktól néha gyökeresen eltérő megoldásokat kellett találniuk annak érdekében, hogy hatékonyan fel tudjanak lépni a bűncselekmények elkövetőivel szemben. Ennek során azonban nem csupán az új, megváltozott technikai környezet, hanem annak szem előtt tartása is kihívást jelent, hogy mindennek meg kell felelnie a törvényesség és jogállamiság hazai és nemzetközi sztenderdjeinek.

2. BIZONYÍTÁS A BÜNTETŐELJÁRÁSBAN

Az állami büntetőmonopólium fennállása óta, a büntetőeljárás egyik legsarkalatosabb kérdésköre a bizonyítás, amely képletesen szólva a bűnössé – vagy éppen ártatlanná – nyilvánítás folyamataként határozható meg. A modern jogrendszerek jelentős hangsúlyt fektettek és fektetnek jelenleg is arra, hogy olyan garanciális elemekkel körülbástyázott eljárásrendet alakítsanak ki, amely ha teljes bizonyossággal kizárni nem is tudja, de mindenképpen törekszik annak elkerülésére, hogy olyan bűncselekmény miatt kerüljön sor elítélésre és büntetőjogi szankció megállapítására, melyet nem a terhelt követett el.

A büntetőeljárás során ez eljáró szervek feladata az állam büntetőigénye szempontjából releváns tényállás felderítése, majd e tényeknek a büntető anyagi jog szabályai alapján történő elbírálása. E ténykérdések tisztázása a bizonyítási eljárás lefolytatása útján, a bizonyítás eszközeiből származó bizonyítékok értékelése alapján történik.[1]

2.1. A bizonyítás célja és rendszere

Eljárásjogi szempontból a bizonyítás alatt azt a folyamatot értjük, melynek során a bizonyítékok beszerzése és értékelése (mérlegelése) révén arra a kérdésre keresnek választ az eljáró szervek – így a nyomozó hatóság az ügyészség, majd a bíróság –, hogy a feltárt történeti tényállás illeszkedik-e valamely, a Büntető Törvénykönyv által meghatározott törvényi tényállásba.

Leegyszerűsítve a kérdés akként fogalmazható meg, hogy az ***adott személy*** a konkrét ***bűncselekmény tényállási elemeit***, ***bűnösen*** megvalósította-e.[2]

Király Tibor professzor szerint, a *bizonyításon a bíróság, az ügyész, a nyomozó hatóság és más alanyok cselekményeinek sorát értjük, amelyek arra irányulnak, hogy ismereteket nyújtsanak, illetve szerezzenek arról, történt-e bűncselekmény, és ki az elkövetője.*[3]

---

[1] BALLA Lajos: Részbizonyítás a másodfokú eljárásban, in: A büntető ítélet igazságtartalma (Szerk.: Erdei Árpád), Budapest, Magyar Közlöny Lap – és Könyvkiadó, 2010, 106. oldal (https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/reszbizonyitasamasodfokueljarasban.pdf letöltés időpontja: 2019. szeptember 21.)

[2] BELOVICS Ervin – Tóth Mihály: Büntető Eljárásjog (harmadik aktualizált kiadás), Budapest, 2017., HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 142.oldal

[3] KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó kft., (Budapest,2003.), 147. oldal

A bizonyítás alkotott fogalmat nagyban meghatározták a hazai jogrendszer jellemzői, így legfőképpen a bizonyítási rendszer típusa. Ennek következtében ez elmúlt közel másfél évszázadban a magyar büntetőjog tudományában számos kísérelt született a bizonyítás definiálására.[4]

A fentiekkel összefüggésben szükséges röviden bemutatni az egyes ***bizonyítási rendszerek*** sajátosságait, főbb jellemzőit:

- A ***kötött*** (vagy ***formális***) bizonyítási rendszerben az eljárási törvény az, amely meghatározza az eljárás során értékelhető bizonyítási eszközök körét és típusát, sőt adott esetben még azok értékét is. Amennyiben egy adott tényre nézve a törvényben meghatározott számú bizonyíték a meghatározott alakban rendelkezésre áll, akkor azt bizonyítottnak kell tekinteni. E rendszerben tehát a bíróval szemben a jogszabály (jogforrás) az, amely kijelöli, hogy mit szabad és mit kell bizonyítottnak tekinteni.[5]

- A ***szabad*** bizonyítási rendszerben a bíróság (illetve a bírósági eljárást megelőzően az eljáró hatóság) kizárólagos hatáskörébe tartozó kérdés, hogy mit fogad el a bizonyíték forrásaként, ahogyan az is, hogy miként bizonyít, illetőleg ezzel összefüggésben mikor tekint bizonyítottnak egy adott tényt. Fontos azonban rögzíteni, hogy *ez sem jelenthet teljesen „ötletszerű ítélkezést", csupán nincs jogszabályi korlátja a bizonyítékok beszerzésének, értékelésének, és nincs előre meghatározott bizonyító ereje az egyes bizonyítékoknak.*[6]

- Az úgynevezett ***vegyes*** bizonyítási rendszer alapvetően a szabad bizonyítási rendszerre épül, ám egyes elemek tekintetében érvényesülnek egyfajta törvényi kötöttségek, melyek megtartása nélkül az eljárás nem minősül törvényesnek. Mindez a vegyes bizonyítási rendszerben többféleképpen is megvalósulhat:

---

[4] Ld. részletesen Bérces Viktor: A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítése a hazai jogtudományban, In.: Iustum Aequum Salutarte 2018/1. szám, 19-32. oldal (http://ias.jak.ppke.hu/hir/ias/20181sz/02_BercesV_IAS_2018_1.pdf letöltés időpontja: 2019. szeptember 19.)

[5] BÉRCES i.m. 26. oldal

[6] LŐRINCZY György: Gondolatok a bizonyítási eljárás törvényességéről a büntető eljárásban, In.: Acta Universitatis Szegediensi: acta juridica et politica (1998.) 217. oldal (http://acta.bibl.u-szeged.hu/6958/1/juridpol_053_209-234.pdf letöltés időpontja: 2019. szeptember 20.)

- A bizonyítási eszközök az eljárási törvényen alapulnak, amely azonban a szabad bírói mérlegeléssel párosul.
- A bizonyítási eszközei a törvény által részben szabályozottak, a bírói mérlegelés bizonyos megkötések mellett szabad.
- Illetve az előző két eset kevert változatai, amelyekben például az egyes bizonyítékok bizonyító erejét előíró szabályok érvényesülhetnek.[7]

A hatályos magyar büntetőeljárásról szóló törvény[8] (továbbiakban: Be.) Tóth Mihály álláspontja szerint ***„közelebb áll a szabad bizonyítási szisztémához, mégis voltaképpen bizonyítási rendszere vegyesnek tekinthető."***[9] Ezen álláspont elfogadhatóságának eldöntése érdekében szükséges részletesebben áttekinteni a Be. ide vonatozó rendelkezéseit[10]:

„A büntetőeljárásban szabadon felhasználható a törvényben meghatározott minden bizonyítási eszköz, és szabadon alkalmazható minden bizonyítási cselekmény. A törvény azonban elrendelheti egyes bizonyítási eszközök igénybevételét.

A büntetőeljárásban fel lehet használni azokat a tárgyi bizonyítási eszközöket, amelyeket valamely hatóság – jogszabályban meghatározott feladatainak ellátása során – a büntetőeljárás megindítása előtt vagy azzal egyidejűleg készített, illetve beszerzett.

A bizonyítékoknak nincs törvényben előre meghatározott bizonyító erejük.

A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg."[11]

---

[7] BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály i.m. 145. oldal

[8] A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

[9] BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály i.m. 146. oldal

[10] Megjegyzendő, hogy e körben a jogalkotónak nem is állt szándékában a korábbi Be. (1998. évi XIX. törvény) rendelkezéseitől eltérni, a törvény miniszteri indokolása is azt rögzíti, hogy (...) a bizonyítás törvényessége és a bizonyítékok értékelése tekintetében átveszi a Be. rendelkezéseit, lévén azok olyan jogállami és bizonyításelméleti alaptételek, amelyek helyébe más megfontolás nem állítható. (Miniszteri indokolás a 2017. évi XC. törvény 166-167. §-ához)

[11] Be. 167. § (1)-(3) bekezdés

A hivatkozott törvényhelyből – és annak utaló szabályából – egyaránt levonhatók a szabad és a kötött bizonyítási rendszerre vonatkozó következtetések:

A szabad bizonyításra vonatkozó rendelkezések:

- Annak deklarálása, hogy az egyes bizonyítékok nem bírnak előre meghatározott bizonyító erővel. A bizonyítékok értékelése során érvényesül a belső meggyőződés, tehát a szabad mérlegelés.
- Az eljáró szervek (bíróság, ügyészség, nyomozó hatóság) főszabály szerint szabadon dönthetnek a törvényben meghatározott bizonyítási eszköz vagy eljárás igénybevételéről.
- Más hatóság eljárása során beszerzett bizonyíték felhasználhatósága szintén a szabad bizonyítás térnyerését hivatott szolgálni.

A kötött bizonyításra utaló rendelkezések:

- Az eljárási törvény taxatíve felsorolja a bizonyítás eszközeit (és a bizonyítási cselekményeket is).[12]
- A törvény egyes bizonyítási eszközök felhasználhatóságát kizárhatja.[13]
- A törvény által kötelező jelleggel elrendelt bizonyítási eszközök beszerzése, igénybevétele.[14]

2.2. A bizonyítás eszközei

A bizonyítási eszközei alatt Király Tibor megfogalmazásából kiindulva, olyan eljárási cselekményeket (tanúvallomás, terhelti vallomás) vagy dolgokat (tárgyi bizonyítási eszköz) értünk, amelyek segítségével a nyomozó hatóság, az

[12] Be. 165. §, 206. §

[13] Be. 169. § (3) bekezdés: vallomástétel akadályaira vonatkozó rendelkezések megsértésével kihallgatott tanú vallomása; Be. 177. § (2) bekezdés: a tanúzási figyelmeztetés vagy a figyelmeztetésre adott válasz jegyzőkönyvezésének elmaradása, valamint 185. § (3) bekezdés: terhelti figyelmeztetése elmaradása, melyek esetén a tanú, illetve a terhelt vallomása bizonyítási eszközként nem vehető figyelembe

[14] Be. 684. § (1) bekezdés: A fiatalkorú gyanúsítottként történő kihallgatását követően haladéktalanul be kell szerezni a környezettanulmányt (...)

ügyészség, illetőleg a bíróság a bűncselekményre, illetőleg az elkövető személyére – tehát a bizonyítandó tényekre – vonatkozó ismerteket szerezhet.[15]

A Be. által – a korábbi eljárási törvényhez (1998. évi XIX. törvény) hasonlóan – taxatív jelleggel meghatározott bizonyítási eszköz[16]:

- a ***tanúvallomás***,
- a ***terhelt vallomása***,
- a ***szakvélemény***,
- a ***pártfogó felügyelői vélemény***,
- a ***tárgyi bizonyítási eszköz*** (ideértve az ***iratot*** és az ***okiratot*** is)
- valamint az ***elektronikus adat.***

Mindebből az is következik, hogy ezeken felül más bizonyítási eszköz a büntetőeljárásban nem alkalmazható, és ha a törvény ezen rendelkezését a jogalkalmazó megsérti, azzal a jogkövetkezménnyel jár, hogy az így beszerzett bizonyíték az eljárás során nem használható fel. Nóvum a korábbi eljárási törvény rendelkezéseihez képest, hogy a Be. kifejezetten nevesítve új bizonyítási eszközként jelöli meg az elektronikus adatot. Ezzel összefüggésben a miniszteri indokolás kiemeli: *„A törvény egyik kifejezett célja olyan büntetőeljárás kialakítása, amely a jövő kihívásaira is képes választ adni."*[17]

Jóllehet a miniszteri indokolás hivatkozott mondata kifejezetten egy új bizonyítási eszköz, az elektronikus adat normaszövegbe iktatásával összefüggésben hangzott el, mégis fontosnak tartom kiemelni, hiszen még ha egy konkrét kérdéssel összefüggésben is, de arra enged következtetni, hogy a jogalkotó meg akar felelni a változó életviszonyok, és az információs társadalom által életre hívott új kihívásoknak. Mindezen folyamatok az igazságszolgáltatás egyes szereplőit is lépéskényszerbe hozzák. A folyamatosan változó és robbanásszerű technikai fejlődésen átmenő világunkban a felmerülő élethelyzetekhez való alkalmazkodási képesség (***adaptivitás***) elengedhetetlen.

---

[15] KIRÁLY i.m. 153. oldal

[16] Be. 165. §

[17] Miniszteri indokolás a 2017. évi XC. törvény 165. §-ához. (https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A1700090.TVI/lr/167/ megtekintés időpontja: 2019. szeptember 19.)

2.3. Az elektronikus adat

Ahogyan arra a fentiekben utaltam a jogalkotó kifejezett célként határozta meg, hogy az új eljárási kódex képes legyen reflektálni a XXI. század technikai kihívásaira. Részint ezt a célt is szolgálta, hogy a Be.-ben új, kifejezetten nevesített bizonyítási eszközként szerepel az **elektronikus adat**:

„Elektronikus adat a tények, információk vagy fogalmak minden olyan formában való megjelenése, amely információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas, ideértve azon programot is, amely valamely funkciónak az információs rendszer által való végrehajtását biztosítja."[18]

A szabályozás újragondolását indokolta, hogy a korábbi büntetőeljárási törvény nem volt figyelemmel arra, hogy az érintett bizonyítási eszköz a bizonyítékot elektronikus, vagy a *hagyományos* materiális formában jeleníti-e meg. A technológiai fejlődés viszont az adattárolás módjára is hatással volt, minek következtében a hangsúly a hagyományos papír alapú dokumentumokról, okiratokról áttevődött az elektronikus formában fellelhető és tárolt adatokra. Az elektronikus adat önálló, más bizonyítási eszközöktől elhatárolt kategóriaként történő megjelenítését az is indokolta, hogy ezen bizonyítási eszköz kezelése, tárolása, beszerzése nem történhet a fizikai formában létező bizonyítékokkal azonos módon.[19]

Az elektronikus adat, mint bizonyítási eszköz fogalmának részletes vizsgálatát megelőzően indokolt egy rövid nemzetközi kitekintés. Elsősorban az Európa Tanács Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezményét[20] (**Budapesti Egyezmény**) kell kiemelni, melynek 1. cikk b) pontja a következők szerint definiálja a ***számítástechnikai adat*** fogalmát:

„Számítástechnikai adat tényeknek, információknak, illetőleg fogalmaknak minden olyan formában való megjelenése, mely számítástechnikai feldolgozásra alkalmas,

[18] Be. 205. § (1) bekezdés

[19] POLT Péter (szerk.): Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez, kommentár a Be. 205. §-ához (https://uj.jogtar.hu/#doc/db/396/id/A17Y0090.KK/ts/20190415/lr/chain3611/ megtekintés időpontja: 2019. szeptember 21.)

[20] az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménye, amely Magyarországon a 2004. évi LXXIX. törvénnyel került kihirdetésre és vált a hazai (belső) jog részévé

ideértve azon programot is, mely valamely funkciónak a számítástechnikai rendszer által való végrehajtását biztosítja."[21]

A Budapesti Egyezménnyel azonos fogalomhasználatot alkalmaz a **2013/40/EU irányelv** is, mely a 2. cikk b) pontjában a ***számítógépes adat*** fogalmát úgy határozza meg:

„tények, információk vagy fogalmak megjelenítése olyan formában, amely alkalmassá teszi azokat egy információs rendszer általi feldolgozásra, beleértve azon programokat is, amelyek alkalmasak valamely funkciónak egy információs rendszer általi elvégeztetésére"[22]

Látható, hogy a nemzetközi fogalomhasználatban lényegében teljesen egyezően kerültek megállapításra ezek a definíciók, és a hazai jogalkotó ezek figyelembevételével járt el, amikor ***elektronikus adat*** elnevezéssel egy új bizonyítási eszközt épített be az eljárási kódex normaszövegébe.

A Be. által bevezetett új bizonyítási eszközzel kapcsolatos definíciós nehézségek kapcsán érdemes utalni Szabó Imre fogalommagyarázatára: *„(…) az adat az információt jelenti. Azonban nem csak emberi közlést kell ezen érteni, hanem egy számítástechnikai berendezés által önállóan előállított, és egy másik gép vagy szoftver számára nyújtott utasításokat is."*[23]

Az eljárási kódex ide vonatkozó rendelkezései és szerkezete kapcsán Erdei Árpád a következő dilemmára mutat rá. A tárgyi bizonyítási eszközök kapcsán a Be. 204. § (2) bekezdése kimondja:

„Irat minden olyan tárgyi bizonyítási eszköz, amely műszaki, vegyi vagy más eljárással adatokat rögzít, így különösen a papíralapú vagy elektronikus adatként létező szöveg, rajz, ábra."

---

[21] 2004. évi LXXIX. törvény (https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A0400079.TV megtekintés ideje: 2019. szeptember 20.)

[22] Az Európai Parlament és a Tanács 2013/40/EU irányelve (2013. augusztus 12.) az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013L0040&from=HU megtekintés időpontja: 2019. szeptember 20.)

[23] SZABÓ Imre: A számítástechnikai adat, mint elektronikus bizonyíték, A magyar szabályozás elemzése az Európa Tanács számítástechnikai bűnözésről szóló egyezménye alapján. In.: Kriminológiai Tanulmányok 48. kötet (OKRI, Budapest, 2011.) 14. oldal

Ennek alapján a Be. tárgyi bizonyítási eszköznek tekinti az elektronikus adatot. A vonatkozó törvényi normaszöveg szerint [Be. 205. § (2) bekezdés]:

„Ahol e törvény tárgyi bizonyítási eszközt említ, azon e törvény eltérő rendelkezése hiányában az elektronikus adatot is érteni kell."

Mindez Erdei álláspontja szerint azt jelzi, hogy a törvény nem tudja kellően megfogalmazni, vagy megragadni a tárgyi bizonyítási eszköz és az elektronikus adat közötti különbséget. Egyes adatok *információs rendszer általi feldolgozásra alkalmas* formában való megjelenése kétségtelenül elválhat a materiális, tárgyiasult formától, a büntetőeljárásban bizonyítási eszközként viszont csak akkor kerülhet értékelésre, ha valamilyen formát ölt. Egyszerűen fogalmazva, az elektronikus adat adathordozó nélkül nem használható fel a bizonyítás során. Adathordozón megjelenítve viszont tárgyi bizonyítási eszköznek – irat, okirat – minősül.[24]

Elektronikus adat létrejöhet mindenfajta adattárolásra, adatfeldolgozásra, valamint adattovábbításra szolgáló technikai eszközön, értve ezalatt a személyes használatra szolgáló eszközöket (mobiltelefon, laptop, táblagép stb.) és hálózati kiszolgálókat, valamint szervereket egyaránt. A Budapesti Egyezmény fogalomhasználatának figyelembevételével az elektronikus adat által hordozott információ tekintetében ***három adattípust*** különböztethetünk meg:

- **Forgalomra** vonatkozó adat[25] (***traffic data***): Minden olyan, a számítástechnikai rendszeren átmenő és az ilyen rendszer – mint kommunikációs lánc – egyik eleme által létrehozott és a kommunikációra vonatkozó adat, amely jelzi annak idejét, terjedelmét, eredetét, útvonalát stb.[26] Ide tartoznak például az elektronikus postafiók elérését, vagy a szerverek fel-és letöltését regisztráló adatállományok.[27]

- **Előfizetőre** vonatkozó adat (***subscriber data***): Mindazon adatok összessége, amelyek lehetővé teszik az előfizető által használt kommunikációs szolgáltatás típusát, a vonatkozó technikai intézkedéseket, illetőleg a szolgáltatás időszakát. Mindezen felül ebbe a körbe tartoznak

[24] BELOVICS ERVIN, ERDEI ÁRPÁD (SZERK.): A büntetőeljárási törvény magyarázata, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018., 290. oldal

[25] Az elektronikus hírközlési feladatokat ellátó szervezetek és a titkos információgyűjtésre, illetve titkos adatszerzésre felhatalmazott szervezetek együttműködésének rendjéről szóló 80/2004. (V. 26.) Korm. rendelet fogalomhasználatában e definíció alatt a kísérő adat elnevezés szerepel

[26] 2004. évi LXXIX, törvény 1. cikk d) pont

[27] SZABÓ Imre i.m. 15. oldal

még az előfizetők személyazonosságára és egyéb adataira (cím, telefonszám, egyéb adatok) vonatkozó információk is.

- **Tartalomra** vonatkozó adat (***content data***): Ez a kategória úgy definiálható legegyszerűbben, hogy ebbe a körbe tartozik mindazon adatok összessége, amelyek a kommunikációhoz kapcsolódnak, azonban nem tartoznak a forgalomra vonatkozó adatok körébe, így lehet például e-mail, chat-üzenet, vagy informatikai eszközön tárolt dokumentum tartalma.[28]

Az elektronikus formában létező információk bizonyítékként történő beszerzése során kiemelt figyelemmel kell lenni az ***adatok integritás****ára*, biztosítani kell azok ***változatlanság****át* és ***hitelesség****ét*, továbbá lehetőség szerint ***minimalizálni*** kell a ***hozzáférést*** és mindenfajta bekövetkezett ***változást dokumentálni*** kell.[29] Ezen szigorú alapelvek is indokolták, hogy az elektronikus adatok lefoglalására és megőrzésére vonatkozóan speciális részletszabályokat tartalmaz a Be. 315-317. §-a.

Az elektronikus adatok vonatkozásában elrendelt eljárási cselekmények végrehajtása körében részletszabályokat tartalmaz az 1/2003. (V.8.) IM-BM-PM együttes rendelet[30] 67-67/B. §-a, melyek közül a jogszabály azon rendelkezése külön kiemelendő, miszerint, az elektronikus adat lefoglalásának végrehajtásához ***indokolt esetben szaktanácsadót kell igénybe venni***.

Szaktanácsadó bármely megfelelő szakértelemmel rendelkező személy lehet, így akár a nyomozó hatóság tagja is. A szaktanácsadó a közreműködésével végzett eljárási cselekményre vonatkozóan ***tanúként*** hallgatható ki.

A ***szaktanácsadó*** intézményével összefüggésben a korábbi eljárási törvény alatt kialakult joggyakorlat kategorikusan rögzítette, hogy az nem kezelhető bizonyítási eszközként. A kérdés kapcsán született iránymutató felsőbb bírósági döntések[31]

---

[28] SZABÓ i.m uo.

[29] MÁTÉ István Zsolt: Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban (doktori értekezés) (2017.) (https://www.academia.edu/34653908/Az_igazs%C3%A1g%C3%BCgyi_informatikai_szak%C3%A9rt%C5%91_a_b%C3%BCntet%C5%91elj%C3%A1r%C3%A1s%C3%A1ban_doktori_%C3%A9rtekez%C3%A9s_ letöltés időpontja: 2019. szeptember 22.) 105-106. oldal

[30] A kényszerintézkedés során a lefoglalás és a büntetőeljárás során lefoglalt dolgok kezelésének, nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének szabályairól, valamint az elkobzás végrehajtásáról szóló 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet

[31] BH2008.326., BH2016.1.7.

ezt a megállapítást a törvény bizonyítási eszközök vonatkozásában fennálló taxatív felsorolására vezette vissza.

A szaktanácsadó feladatának lényege a bizonyítékok felkutatása és rögzítése során nyújtott szakmai közreműködésben rejlik. Abban a tekintetben hasonlóságot mutat a szakértő és a szaktanácsadó feladata, hogy mindketten speciális szakismerettel bírnak, szakértelmüket azonban nem azonos cél érdekében alkalmazzák és ez az, ami eljárási pozíciójukat lényegesen elhatárolja.

A ***szaktanácsadó nem hoz létre bizonyítási eszközt***, és kizárólag olyan vizsgálatokat végezhet, amelyeket az őt bevonó hatóság tagja is foganatosíthatna. Éppen ezért a szaktanácsadó jelentése az eljárásban nem helyettesítheti a szakértő által adott szakvélemény szerepét. Amennyiben tisztán perjogi szempontból tekintünk erre a kérdésre – visszautalva a Be. bizonyítási eszközökre vonatkozó rendelkezésére – a szakvélemény bizonyítási eszköz, amelyben a bizonyíték a szakértő kérdések tekintetében kialakított szakmai véleményében testesül meg.[32]

A Be. tehát továbbra sem tekinti a szaktanácsadó közléseit külön nevesített bizonyítási eszköznek, ugyanakkor rendezi azt a korábban sokat vitatott kérdését, hogy a szaktanácsadó miként illeszkedik a bizonyítás rendszerébe.[33]

Az elektronikus adat eljárásjogi szempontból a tárgyi bizonyíték sorsát osztja: ahol a Be. tárgyi bizonyítási eszközt említ, azon – eltérő rendelkezés hiányában – az elektronikus adatot is érteni kell.

Végül röviden ki kell térni az elektronikus adatra specializált kényszerintézkedésre az ***elektronikus adat ideiglenes*** hozzáférhetetlenné tételére, illetve ennek a Btk. szankciórendszerében megjelenő párjára az elektronikus adat ***végleges hozzáférhetetlenné tételére***. A kényszerintézkedés, a számítógépes hálózaton (főként interneten) közzétett büntetendő, vagy bűncselekmény megállapításával összefüggő adatok további hozzáférhetőségével szemben a büntetőjog eszközeivel való fellépést biztosítja. Ennek érvényesítésére a törvény kétféle lehetőséget biztosít:

- az elektronikus adat ***ideiglenes eltávolítását***,

[32] BAKONYI Mária: A szakvélemény szabályozása az új büntetőeljárási törvényben, In.: Büntetőjogi Szemle 2018/1. szám, 6. oldal

[33] Be. 270. §, miniszteri indokolás a Be. 270. §-ához (https://uj.jogtar.hu/#doc/db/4/id/A1700090.TVI/lr/167/ megtekintés időpontja: 2019. szeptember 21.)

- illetve az elektronikus adathoz való ***hozzáférés ideiglenes megakadályozását.***

A kényszerintézkedés alkalmazásának célja kettős, egyszerre hivatott ugyanis megakadályozni az ilyen típusú bűncselekmények eszkalálódását, valamint a jogsértő tartalmakhoz való hozzáférést, mely egyfajta megelőző jellegű intézkedésétként is értékelhető.[34]

2.4. Az internetes tevékenység dokumentálása

Az elektronikus adatokra vonatkozó szabályozás jellemzően internetes tevékenységek dokumentálása kapcsán kerül előtérbe. Az interneten folytatott adatkutatás két nagy területre osztható:

- a ***nyilvános adatbázisokban folytatott*** kutatás (az e körbe sorolható tevékenység részletes bemutatásával a pályamű második fele foglalkozik),
- illetve bűncselekmény ***elkövetője által létrehozott*** vagy ***ellenőrzött tartalmak*** beszerzése és bizonyítékként való rögzítése, majd felhasználása.

Ez utóbbi tevékenység kifejtésére jellemzően jogsértő tartalmak felkutatása és letöltése során kerül sor. Egy szemléletes példa erre a gyermekpornográfia bűncselekménye[35], amellyel összefüggésben mára szinte köztudomású, hogy a törvényi tényállásban meghatározott pornográf felvételek, valamint műsorok tipikus megjelenési helye és felülete egyre inkább az interneten keresendő. Ezen felül szintén ebbe a körbe sorolhatóak még a rasszizmussal és gyűlöletbeszéddel összefüggő bűncselekmények, illetve az egészséget veszélyeztető deliktumok egyes megvalósulási formái is.[36] Ezen terület elemzése azonban nem tartozik a pályaműben vizsgált tárgykörbe, így ennek részletes ismertetésétől most eltekintek.

Szükséges nyomatékosítani, hogy mindkét esetben elengedhetetlenül fontos – a későbbi perjogi szabályok szerinti felhasználhatóság érdekében – az elvégzett

[34] BELOVICS Ervin – TÓTH Mihály i.m. 235. oldal

[35] A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.) 204. §

[36] GYARAKI RÉKA ESZTER: A számítógépes bűnözés nyomozásának problémái (PhD értekezés), Pécs, 2018., 34-35. oldal (https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/gyaraki-reka/gyaraki-reka-muhelyvita-ertekezes.pdf letöltés időpontja: 2019. szeptember 17.) 27. oldal.

cselekmények és a megszerzett ***információk pontos*** és ***szabatos dokumentálása***, amely a szemlére vonatkozó eljárásjogi rendelkezések alkalmazásával történik.[37]

2.5. A közös nyomozócsoport kérdésköre

Ugyan nem kapcsolódik szigorúan a vizsgált témához, a teljesség igénye végett viszont érdemes említést tenni a ***közös nyomozócsoport*** intézményről, arra a körülményre is figyelemmel, hogy mind az internetes adatkutatás, mind pedig az internetes bűncselekmények körében igen gyakori a nemzetközi elem fennállása, illetőleg az országokon átívelő elkövetési jelleg.

A közös nyomozócsoport intézményére vonatkozó szabályokat (így annak létrehozása, tevékenysége stb.) az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény 70-70/H. §-a szabályozza[38], ennek ellenére a jogintézménnyel kapcsolatos – főként bírói – hozzáállás tartózkodó, sőt inkább szkeptikus.

Egy büntetőügyben a közös nyomozócsoport eljárásának számos ***előnye*** lehet. Ennek keretében lehetőség nyílik az eljáró szervek közötti ***szakmai tapasztalatmegosztás****ra*, továbbá a tagállami hatóság résztvevőin kívül álló nemzetközi intézmények (Europol, Eurojust, OLAF) bevonása megnyitja az utat az ***új technikai*** és ***szakértői háttér*** igénybevételére. A nyomozás ***gyors****abb*, illetve ***hatékony****abb* lefolytatása válik lehetővé a ***munkafolyamatok megosztása*** és ***optimalizálása***, valamint a ***párhuzamosságok kiküszöbölése*** révén. Mindezeken túl a nemzeti hatóságok élhetnek az humán erőforrások ***szakmai felkészültségének fejlesztés****évél* (nyelvtudás, európai szemlélet, ismeretek átadása stb.).

Meg kell azonban említeni, hogy a közös nyomozócsoport jogintézménye ***hátrányokat***, sőt bizonyos tekintetben ***aggály****okat* is rejt magában. Egy ilyen típusú nemzetközi együttműködés okszerűen magával hozza az állami ***szuverenitás bizonyos részjogosítványairól való lemondás****t*, ami pedig az állami büntetőhatalom érvényesítése körében fokozottan érzékeny kérdés. Kérdésként merül fel, hogy ***melyik állam*** és ***mely szerv jogosult*** a közös nyomozócsoport eljárásának ***törvényességét ellenőrizni***.

---

[37] KÖKÉNYESI-BARTOS i.m. 9-10. oldal

[38] A jogintézményt az európai uniós és a nemzetközi bűnügyi együttműködést szabályozó törvények, és ehhez kapcsolódóan más törvények jogharmonizációs célú módosításáról szóló 2017. évi XXXIX. törvény iktatta be, és 2017. május 23-ától hatályos.

Mint minden új jogintézmény kapcsán, itt is felmerül a gyanakvás és a bizonytalanság kérdése, pláne, hogy a közös nyomozócsoport működése és tevékenysége ***újszerű felfogást*** és hozzáállást, továbbá a korábbitól eltérő ***munkamódszerek****et* követel meg. A tagállami szabályozás körében megfigyelhető eltérések okán a ***beszerzett bizonyítékok felhasználhatósága*** fokozott körültekintést igényel, hiszen még az Európai Unió tagállamaink belül sem feltétlenül egyezők a bizonyíték beszerzésére vonatkozó perrendi szabályok.[39]

3. A NYÍLT FORRÁSÚ INFORMÁCIÓSZERZÉS (OPEN SOURCE INTELLIGENENCE)

A nyílt forrású információgyűjtés fogalma alá sorolható technikák alatt olyan legális módszereket értünk, amelyek megfelelő szintű alkalmazásával, szinte minden esetben rendkívül sok információ beszerezhető a keresett célszemélyről. A nyílt forrású információgyűjtés – az angol szakkifejezésből eredő rövidítéssel élve az OSINT – egyik legfőbb sajátossága a nyíltság. Tehát az ide sorolható módszerek, eszközök, valamint programok – melyek e fejezet későbbi részében részletesen ismertetésre kerülnek – nyilvánosak és ennél fogva bárki számára elérhetők, hozzáférhetők. Mindez értelemszerűen nem jelenti minden esetben az igénybe venni kívánt szolgáltatás díjmentességét, de a legfontosabb szempont, hogy a legális hozzáférés lehetősége nem esik korlátozás alá, így mindenki számára hozzáférhető.

A nyílt forrású információszerzés napjainkra a hírszerzés egyik meghatározó szegmensévé vált. Lényeges azonban megemlíteni, hogy az OSINT-hoz elengedhetetlen technikai ismeretek megszerzése és ezáltal e tevékenység gyakorlása mára már nem csak a hírszerző szervek privilégiuma, hanem a privát szféra (így például a magánnyomozói szakma) és a felkészültebb bűnözői körök is megfelelően kamatoztatni tudják az így megszerzett információkat.[40]

Éppen ezért, mind a hatóságok, mind pedig az elkövetők, illetve a magánszektor ilyen irányú tevékenységet végző szereplői féltve őrzik a nyílt forrású információgyűjtés körében kifejlesztett módszereiket, trükkjeiket. Mindezt látványosan példázza, hogy kifejezetten az OSINT területére fókuszáló, annak jogi,

---

[39] NAGY Judit: Közös nyomozócsoportok az Európai Unió tagállamai közötti bűnügyi együttműködésben (Phd értekezés, tézisek) Budapest, 2011. (http://193.224.191.196:8080/phd/nagy_judit_tezisek.pdf letöltés időpontja: 2019. szeptember 21.) 12-14. oldal

[40] Ezzel a kérdéskörrel foglalkozik Deák Veronika: A nyílt forrású információszerzés szerepe a kibertámadások végrehajtása során című tanulmánya, In.: Hadimérnök 2018. (szeptember) XIII. évfolyam 3. szám

különösen büntetőjogi – legyen az anyagi vagy eljárási szempontú – vetületét taglaló hazai tanulmány nem, vagy szinte alig készült.

A teljesség igénye végett említést érdemel, hogy a témának a hazainál jelentősebb külföldi irodalma van. Fellelhető egy kifejezetten az OSINT-tal foglalkozó igen terjedelmes szakkönyv a nyílt forrású információgyűjtés technikái – *Open Source Intelligence Techniques* – címmel.[41] A könyv – többek között – olyan kérdésekkel foglalkozik, mint a törölt webhelyek és hozzászólások felfedése, információgyűjtés szempontjából hasznos bővítmények kezelése, felhasználók IP címeinek ellenőrzése, vagy a korlátozott YouTube tartalmakhoz való hozzáférés.[42] Az OSINT jelentőségét jól mutatja, hogy az említett kézikönyvet értékesítő honlap (https://inteltechniques.com/index.html) online oktató kurzusokat, illetve egyéb előadásokat is tart a témában, természetesen kellő ellentételezés fejében.

A nyílt forrású információgyűjtéssel összefüggésben az az általános jellegű megállapítás tehető, hogy egy átfogó, minden részletre kiterjedő munka közkinccsé tétele olyan értékkel és hatással bírna, amely igen sok érdeket sértene, vagy veszélyeztetne. Ezen túl a rohamos és megállíthatatlan technikai fejlődés olyan tempót diktál, amelynek következtében – kis túlzással élve – a ma leghatékonyabb módszerei, holnapra már elavulttá válnak. Mindezekkel együtt természetesen nem zárható ki, hogy az úgynevezett dark web egyes kereskedő fórumain[43] ne lehetne ilyen gyűjteménnyel találkozni.

3.1. A nyílt forrású információgyűjtés elhatárolása más tevékenységektől

A nyílt forrású információgyűjtés fogalmának meghatározása előtt élesen el kell határolni a nyílt forrású és a nem nyílt forrású (titkos) információgyűjtést.

Kézenfekvő, ám mégis kiemelendő különbség e két tevékenység között, hogy míg az előbbi tevékenység folytatása egy mindenki számára legálisan nyitva álló lehetőség, az utóbbit csak meghatározott, erre felhatalmazással bíró (állami) szervek gyakorolhatják. A titkos információgyűjtés kizárólag a vonatkozó ágazati

[41] Megjegyzendő, hogy a könyvnek létezik egy az interneten hozzáférhető, megrendelhető példányához képest egy bővített kiadása, amely kifejezetten a katonai, hírszerzési, illetőleg bűnüldözési célokra irányuló OSINT-tal foglalkozik, ám ez a már említett okokból nem hozzáférhető.

[42] https://inteltechniques.com/book1.html (letöltés időpontja: 2019. szeptember 16.)

[43] Dream Market, Silk Road stb.

törvények[44] által pontosan körülhatárolt módon történhet. Ennek a nemzetbiztonsági szolgálatokról szóló törvény szerint alapvetően két fajtája különböztethető meg, a külső – tehát bírói vagy igazságügy miniszteri – engedélyhez kötött és ilyen engedélyhez nem kötött tevékenység.

Összefoglalva tehát a nyílt forrású információszerzést a ***mindenki számára legálisan hozzáférhető eszközök*** használata és a ***nyilvános adatok*** gyűjtése határolja el a nem nyílt forrású információgyűjtéstől. Ezen egyértelmű, azonban igencsak hangsúlyos határokon túlterjeszkedő adatszerző tevékenység az erre feljogosított állami szervek esetén, az ágazati törvényekben meghatározott titkos információgyűjtés területére tartozik, míg magánszemélyek esetén a Büntető Törvénykönyvben meghatározott tényállások megvalósulását eredményezi.

Szükséges egyúttal azt is rögzíteni, hogy a nyílt és a titkos információgyűjtés két egyenrangú, egymást gyakran erősítő és semmiképpen sem kioltó információgyűjtési módok. E két tevékenység között nincs alá- vagy fölérendeltségi viszony, azonos cél érdekében, azonban eltérő viszonyrendszerben kerül sor az alkalmazásukra.

A nyílt forrású információgyűjtés jelentősége az utóbbi években – főként a technikai fejlődés rohamos változásának köszönhetően – felértékelődött és már jóval túlmutat a *„klasszikus”* hírszerzés keretein. Gyakorlatilag valamennyi ágazat, így a hírszerzés, az elhárítás, a rendvédelem – ideértve a bűnügyi felderítési és a bűnmegelőzési tevékenységet egyaránt – rendszeresen alkalmazott eszköze lett. Mindezen felül pedig a magánszféra egyes szereplői számára is nélkülözhetetlen instrumentummá vált.[45]

3.2. Fogalmi meghatározások

Mielőtt az OSINT hazai és nemzetközi fogalom-meghatározására kerülne sor, szükséges néhány, a vizsgált területhez kapcsolódó **alapfogalom** rögzítése és tisztázása:

A **nyílt forrású adat** *(Open Source Data)* alatt, olyan nyers, tehát még fel nem dolgozott anyagot értünk, amely nyomtatott, képi, vagy jelformátumban található,

[44] Elsősorban a nemzetbiztonsági szoláglatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény (Nbvt.) által szabályozottan

[45] DR. SOLTI ISTVÁN: A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában Doktori (PhD) értekezés (http://m.ludita.uni-nke.hu/repozitorium/bitstream/handle/11410/11109/Teljes%20sz%c3%b6veg%21?sequence=1&isAllowed=y letöltés időpontja: 2019. szeptember 15.) 123. oldal

és ismétlődő, megerősítő, vagy új ismereteket tartalmaz, ám annak értékelésére még nem került sor.

- A **nyílt forrású információ** (*Open Source Information*), olyan nyílt forrású adatok összessége, amelyeket meghatározott szempontrendszer alapján gyűjtenek, majd értékelnek. A nyílt forrású információk alatt a széles közönség számára nyitva álló csatornákon terjesztett anyagokat értjük (így televízió, rádió, nyomtatott és online sajtótermékek, nyílt adatbázisok stb.).[46]

- **Domain név** alatt az internet egy meghatározott részét (tartományát) egyedileg leíró megnevezés értendő (pl.: facebook.com). A domain név létrehozása domain nevek regisztrációjával foglalkozó szolgáltatónál történő regisztráció útján történik.[47]

- **ip cím**: Az eredeti IP (Internet Protokoll) címek alatt egy olyan számsorozatot értünk, amely négy számból áll, melyek 0-255 közötti értéket vehetnek fel. Ezen számsorok az internetes kommunikáció során egyfajta azonosításra szolgálnak. Mivel napjainkra az internet felhasználók száma olyan mértékben megnövekedett, hogy az IPv4 típusú IP címek száma már nem elegendő, ezért az úgynevezett dinamikus IP cím kiosztás módszerével az előfizető akkor „kap" a szolgáltatótól IP címet, amikor éppen kapcsolódik a hálózatra, tehát szolgáltatást kíván igénybe venni. Ellenben a domain nevek regisztrációs eljárása során a létrehozandó domain névhez egy IP címet is tartósan hozzárendelnek, ez az ún. statikus IP cím, ami azt hivatott biztosítani, hogy az adott domain név „elérhetősége" mindig ugyanaz maradjon.[48]

- **Digitális lábnyom**: Mindazon jelek, nyomok összessége, amelyek a felhasználó online jelenléte után fennmaradnak, és amelyekből az általa kifejtett internetes tevékenység visszakövethető, modellezhető. Például egy

---

[46] Ezen fogalmi meghatározások során a NATO OSINT Handbook, Sacland Norfolk, 2001. (http://www.oss.net/dynamaster/file_archive/030201/ca5fb66734f540fbb4f8f6ef759b258c/NATO%20OSINT%20Handbook%20v1.2%20-%20Jan%202002.pdf) [letöltés ideje: 2019. szeptember 11.] kézikönyvben rögzített definíciók 1-4. oldal, illetőleg DR. DOBÁK IMRE (SZERK.): A nemzetbiztonság általános elmélete (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.) című kiadvány 170-170. oldal adott támpontot.

[47] DR. KÖKÉNYESI-BARTOS ATTILA: Informatikai eszközön tárolt bizonyítékok beszerzése [egyetemi jegyzet] Károli Gáspárt Református Egyetem, 4. oldal

[48] PARTI Katalin: A számítógépes bűnözés és az internet In.: Kriminológiai Tanulmányok 40. OKRI Budapest (2003.) 200-201. oldal

honlap felkeresése naplózható, és így rögzített, visszakereshető folyamatként jelenik meg a szerverek oldalán.[49]

- **Surface web – Deep web – Dark web**: Az internetnek alapvetően három szintjét különböztethetjük meg: A felszín (***surface web***), melyet olyan honlapok képeznek melyek mindenki számára hozzáférhetők és látogathatók mindenfajta korlátozás vagy megkötés nélkül (tipikusan ilyen az online hírportálok, az internetes enciklopédia stb.). Általános jellemzője ezeknek a honlapoknak, hogy a keresőszolgáltatások az itt fellelhető tartalmakról találatot jelenítenek meg. A mélyweb, vagy láthatatlan web (***deep web***) az internet azon tartománya, amely közvetlenül nem elérhető. A deep web-re jó példa az olyan zárt honlap, amelyet csak felhasználónév és jelszó ismeretében érhető el, de ide tartoznak az olyan oldalak is, amelyek nyilvánosan elérhetők ugyan, de azok pontos címe nem publikus, és a keresőalkalmazások sem jelenítik meg találatként. A harmadik szintet a sötét web (***dark web***) képezi, ezeket a honlapokat csak speciális, dark webes tartalmak elérésére szolgáló alkalmazások[50] útján lehet látogatni. A dark weben mára nagy számban jöttek létre olyan kereskedelmi oldalak, amelyek kifejezetten illegális, államilag tilalmazott termékek forgalmazására szakosodtak.[51]

Ezeknek a jogtudománytól igen távoli, más szakterületekhez tartozó fogalmaknak a rögzítésére és alap szintű definiálására azért volt szükség, mert szorosan kapcsolódnak a nyílt forrású adatszerző tevékenységhez, így jelen értekezésben is visszatérően megjelennek.

A következőkben az OSINT-ra adott fogalmi meghatározások bemutatására fog sor kerülni, amely egy nemzetközi kitekintéssel indul: A NATO 2001-ben kiadott **osint Handbook** elnevezésű kiadványa bevezetőjében – már közel húsz évvel ezelőtt – felismerte a nyílt forrású információszerzésben rejlő lehetőségeket, arról ugyanis úgy foglalt állást, hogy „*az OSINT alapvető alkotóelemét képezi a NATO jövőképének*”.[52] A kézikönyv az alábbiak szerint definiálja a nyílt forrású információgyűjtést:

---

[49] HERÉDI István: Nyílt forrású adatgyűjtés az interneten, In.: Belügyi Szemle 2018/7-8. szám, 107.oldal

[50] Ezek közül a legismertebb: The Onion Router (TOR)

[51] DR. KÖKÉNYESI-BARTOS Attila i.m.5-6. oldal

[52] NATO OSINT Handbook 5. oldal (http://www.oss.net/dynamaster/file_archive/030201/ca5fb66734f540fbb4f8f6ef759b258c/NATO

„Az OSINT olyan információ, amelyet tudatosan megszereztek, kiválasztottak, kivonatoltak és felterjesztettek egy kiválasztott felhasználó körnek, általában a parancsnok és közvetlen beosztottja számára speciális kérdések megvizsgálása szempontjából.

Az OSINT más szóval a hírszerzés bevált eljárási módszereit alkalmazza a sokféle nyílt információgyűjtés során, amely értesülések megszerzéséhez vezet."[53]

Belátható azonban, hogy a területre vonatkozó kellő háttérismeret hiányában ez a fogalom-meghatározás nem ad megfelelő támpontot arra vonatkozóan, hogy pontosan mit is értünk a nyílt forrású információszerzés tevékenysége alatt. Éppen ezért, a tisztánlátás érdekében a területtel foglalkozó hazai szerzők által konstruált definíciók ismertetése is indokolt. Álláspontom szerint ezek a fogalmi meghatározások kifejezőbbek és pontosabban kijelölik azt, hogy ténylegesen mi is az a kör, ami a nyílt információszerzési tevékenység kategóriájába sorolható.

Lévay Gábor értelmezése szerint:

„Az OSINT a katonai felderítés és a hírszerzés rendszerén kívül létező, a publikum (tehát minden egyén) számára nyilvánosan, legális eszközökkel megszerezhető, vagy korlátozott körben terjesztett, de nem minősített adatok szakmai szempontok alapján történő felkutatását, gyűjtését, szelektálását, elemzését-értékelését és felhasználását jelenti."[54]

Lényegét tekintve a Lévay-féle meghatározással azonos szempontok szerint közelíti meg a kérdést Vida Csaba is, az általa alkotott és használt definíció szerint ugyanis:

„az OSINT-tevékenység: az önálló nyílt adatszerző tevékenység valamely személy vagy szervezet által közzétett, nyilvánosan, legális eszközökkel megszerezhető, vagy korlátozott körben terjesztett, de nem minősített adatoknak a hírszerzési igények kielégítésére, speciális módszertan alapján történő felkutatását, gyűjtését, szelektálását, értékelését és felhasználását jelenti".[55]

%20OSINT%20Handbook%20v1.2%20-%20Jan%202002.pdf letöltés időpontja: 2019. szeptember 19.)

[53] DR. SOLTI i.m. uo.

[54] LÉVAY Gábor: OSINT (Open Source Intelligence) – Nyílt információs hírszerzés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Egyetemi jegyzet, Budapest, 2006., 6.oldal

[55] RESPERGER István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban, Dialóg Campus Kiadó Budapest (2018.) 133. oldal

E két fogalom-meghatározást egymás mellé téve már pontosabb kép rajzolódik ki arról, hogy ténylegesen mit takar az OSINT, amelyet egy olyan folyamatként írhatunk le, amelynek során meghatározott cél érdekében, nyilvános – tehát mindenki számára elérhető és hozzáférhető – források felkutatása, elemzése, majd értékelése útján történik a kívánt információk kinyerése.

Az előbbi definíciókra figyelemmel fontos ismételten hangsúlyozni, hogy OSINT alatt nem a *klasszikus* értelemben vett hírszerző tevékenységet értjük, ennek során ugyanis főszabály szerint minősített adatok nem kerülnek az információszerző birtokába. Az információk begyűjtése azonban célzottan történik, és azok később további felhasználásra kerülnek.

Az OSINT szerepének felértékelődésében az utóbbi évtizedekben globálisan lezajlott folyamatok közül több is kulcsfontosságú szerepet játszott:

- A ***tömegtájékoztatás és a tömegkommunikáció piacán lejátszódott változások***: Hosszú ideje igen komoly verseny, sőt harc zajlik a szolgáltatók között, ahol a győztes az, aki a másiknál gyorsabban és részletesebben tud beszámolni egy adott eseményről, hírről. Mindez a társadalom széles rétegei számára folyamatos és naprakész információforrásokat tesz elérhetővé.

- A nyomtatott sajtótermékek piacán végbement folyamatok, valamint az ***internet*** előretörése és ***uralkodóvá válása*** felgyorsította és megsokszorozta az információáramlás csatornáit. Az online médiumok mellett megjelentek az internetes adatbázisok, közösségi oldalak, amelyek további információrobbanást eredményeztek.

- Végül említést érdemel a ***demokratikus államberendezkedések*** elterjedése és stabilizálódása. Ennek jelentősége abban áll, hogy egy demokratikus jogállamban nincs cenzúra, a vélemények és az információk szabadon áramlanak. A különböző sajtóorgánumok, illetve véleménynyilvánításra szolgáló fórumok letiltására, korlátozására nem, vagy csak szűk és szigorúan behatárolt körben kerülhet sor.[56]

Mielőtt még a nyílt forrású információgyűjtés egyes csatornáinak bemutatására kerülne sor, szükséges megemlíteni, hogy mint minden tevékenységnek, úgy ennek is vannak előnyei és árnyoldalai egyaránt.

[56] LÉVAY Gábor: A nyílt források felhasználásának lehetőségei a hírszerződ munkában In.: Felderítő Szemle 2004. III. évf. 3. szám 50. oldal

Előnyök:

- ✓ Költséghatékonyság
- ✓ Kockázatmentesség
- ✓ Naprakész adatszerzés, *„up to date jelleg”* (*current informations*)
- ✓ Az adatok könnyen hozzáférhetősége
- ✓ Az adatok rendkívül nagy mennyisége
- ✓ Engedély nélkül is törvényesen végezhető
- ✓ Régmúltbeli adatok is elérhetők, hozzáférhetők
- ✓ Egyes adatok más forrásból nem szerezhetők be

Hátrányok:

- × Hosszan tartó, idő- és energiaigényes feladat
- × Eltérő interpretációk
- × Pontatlan, valótlan adatok
- × Szándékos dezinformálás (*fake news*)
- × Nagy mennyiségű és felesleges információ[57]

A fentiekben felsorolt tényezőket egymáshoz viszonyítva látható, hogy az OSINT-tal összefüggésben értelemszerűen kihívások és nehézségek is felmerülnek, azonban valamennyi körülmény figyelembevétele mellett határozottan állítható, hogy az ebből származó előnyök lényegesen nagyobb nyomatékkal bírnak, mint az esetleges hátrányok.

3.3. Az OSINT csatornái

Napjainkra egyre több szerző tekinti úgy, hogy a nyílt forrású adatszerzésnek külön kategóriáját képezi az internetalapú információgyűjtés. Mindezt a már többször hivatkozott technikai fejlődés okozta internet irányába történő súlypont

[57] BÁNYÁSZ Péter: A közösségi média, mint a nyílt forrású információszerzés fontos területe, In.: Nemzetbiztonsági szemle MMXV. III. évfolyam II. szám 24. oldal

eltolódás is indokolja. Bár magam is egyetértek ezzel az újszerű felosztással, mindez még nem általánosan elterjedt kategorizálási szempont. A szakirodalom[58] a NATO már említett OSINT-tal foglalkozó kézikönyve alapján az alábbi csatornáit különbözteti meg a nyílt forrású információszerzésnek.

- A ***nyomtatott és elektronikus médiumok*** igen széles skálát ölelnek fel, napi-, heti-, havilapok, szakfolyóiratok, magazinok, rádiós és televíziós műsorok stb. Amit e körben érdemes kiemelni, hogy napjainkra szinte valamennyi médium rendelkezik hozzáférhető – jellemzően internetes – archívummal, ahonnan évekre visszamenőleg lehet különböző keresési, szűrési szempontok figyelembevételével adatokat kinyerni.

- Az ***internet***, azon belül is az egyes internetes keresőprogramok és közösségi felületek jelentősége az utóbbi években olyan mértékben felértékelődött, hogy ezen kategóriának a nyílt forrású információszerzésben betöltött szerepére nem itt, hanem egy önálló fejezetben kívánok foglalkozni. Azt azonban már itt szükséges előre bocsátani, hogy az internet teljes mértékben átalakította az emberek életét, és a társas és közösségi érintkezésnek, a személyes jellegű információk megosztásának legfőbb területévé vált. Ezt pedig a web 2.0 kategóriájába tartozó fájl- és videómegosztó oldalak, blogok, vlogok, fórumok, közösségi oldalak rendkívül nagy mértékben elősegítették. Mindez pedig a személyre szabott információgyűjtésre is nagy hatást gyakorolt.[59]

- A ***kereskedelmi fizető online szolgáltatók*** alatt olyan szakosodott vállalatokat értünk, amelyek piaci alapon szerveződve, megfelelő szakember gárdával egy-egy területre specializáltan fejtik ki tevékenységüket, és az általuk összegyűjtött és feldolgozott információkat eladásra kínálják. A szolgáltatásokat csak komoly pénzbeli ellentételezés fejében lehet igénybe venni, ellenben azok szakmai színvonala is igen magas. Naprakész és folyamatosan frissített információkhoz lehet hozzájutni jól strukturált adatbázisokban. A kereskedelmi online szolgáltatók közül a legismertebbek statfor inc., ihs jane's, illetve az Oxford Analytica.

- Az úgynevezett ***„szürke irodalom"*** alatt egy olyan köztes kategóriát értünk, amely nem sorolható a publikált irodalom (*„fehér irodalom",* például könyvek, folyóiratok) kategóriájába, de úgynevezett efemer, tehát rövid

[58] LÉVAY: A nyílt források (...) i.m. 53-57. oldal, Resperger (szerk.) i.m. 137-139. oldal

[59] RESPERGER (szerk.) i.m. 138. oldal

lejáratú, időszakos irodalomként sem értékelhető. Ezen köztes csoportba tartozó irományok nyílt információkat tartalmaznak, ám azokat a széles közönség számára nem publikálják, ugyanis ezek egy szűk célcsoportnak szólnak. Ide sorolhatók például konferenciaanyagok, vitairatok, kutatási és utóbeszámolók, munkaanyagok. A szürke irodalomhoz való hozzáférés nehézségét fokozza többek között az is, hogy gyakorta csak nyomtatott formátumban léteznek, nincs egységes szerkezetük, tartalomjegyzék (stb.). Előnye azonban, hogy csak egy szűk kör részére szóló, szakmailag általában megalapozott, lényeg orientált anyag, amely sokszor más kapcsolódó forrásokra is utal, melyek szintén hasznos információkat hordozhatnak.[60]

- A ***helyszíni előadások, konferenciák*** között egyaránt találunk nyilvános és zártkörű rendezvényt. Az itt elhangzó szakmai tárgyú előadások során olyan észrevételek, illetve kérdésekre adott válaszok során elhangozó többlet információk kerülhetnek elő, amelyek később a nyilvánosság számára készített összefoglalóban, szakmai anyagokban már nem szerepelnek.

- Szintén lényeges információ forrás a ***személyes tapasztalatok*** (személyes megkeresések, megfigyelések stb.) során szerzett ismeret is. Ez a módszer hatékony, ám egyben veszélyes is, hiszen a lebukás kockázata jelentős.[61]

- A ***kereskedelmi műholdak felvételeinek megszerzését és elemzését*** a szakirodalom szintén az OSINT egyik kategóriájába sorolja, véleményem szerint ez azonban az általunk vizsgált témakörtől igen távol álló, sokkal inkább a hírszerzés körébe tartozó tárgykör.

- A ***tudományos tér****ből* kinyerhető információk köre mely nagyban hasonlít a már említett szürke irodalomhoz. Ide tartoznak a tudományos célú publikációk, disszertációk, műhely tanulmányok stb. Tágabb értelemben ide sorolhatók még az egyetemek, könyvtárak, állami szervek, non-profit társaságok által működtetett nyilvános adatbázisok is.[62]

A fentiekben részletezett csatornákat vizsgálva megállapítható, hogy az OSINT fogalma alá tartozó hír- és információszerző tevékenység igen szerteágazó források útján végezhető. Jellegéből, valamint az ez által megszerezhető adatok mennyiségéből fakadóan jól látszik, hogy mindez már nem kizárólag a nemzetbiztonsági szakszolgálatok hatáskörébe tartozó, hanem egyéb területek –

[60] LÉVAY: A nyílt források (...) i.m. 55. oldal

[61] DEÁK i.m. 399. oldal

[62] DR. DOBÁK (szerk.) i.m. 173. oldal

így a politika, az üzleti vagy éppen a civil szféra – szereplőkörében is meghonosodott gyakorlat.

Ahogyan arra már korábban is utaltam, napjainkban az OSINT kiemelt szerepet tölt be a hírszerzés, illetve a katonai felderítés területén (is). Egyes szerzők már úgy utalnak a nyílt forrású információgyűjtésre, mint a felderítés egy újszerű és egyre nagyobb jelentőséggel bíró típusára. Figyelemre méltó pozícióját jelzi, hogy egyes szerzők az OSINT-ot, mint az állami elleni bűncselekmények – így különösen a kémkedés bűntettének – egyik lehetséges elkövetési magatartását is vizsgálták.[63]

Jelen tanulmány azonban a nyílt forrású információgyűjtésnek nem az anyagi jogi, tehát konkrét bűncselekmények törvényi tényállásához való viszonyát kívánja vizsgálni, sokkal inkább azt, hogy az OSINT által milyen bizonyítékok (bizonyítási eszközök) szerezhetők be és használhatók fel egy büntetőeljárásban.

3.4. Az internet, mint az OSINT legjelentősebb csatornája

Mint ahogy arra már korábban utaltam a XXI. század első évtizedére az OSINT klasszikus felosztás szerinti csatornái közül vitathatatlanul az ***internet*** vált azon forrássá, amely a legnagyobb és leghatékonyabb fórumként funkcionál. Ennek indokai igen könnyen beláthatók: a világhálón fellelhető adatok egyszerűen hozzáférhetők, naprakészek, ám bizonyos szempontból mégis időállók. Ez utóbbi paradoxnak tűnő állítást az OSINT internetes módszereinek későbbiekben történő ismertetése oldja fel. Ezen felül egyértelmű az a tendencia, miszerint az interneten fellelhető adatok mennyisége napi szinten és agresszíven növekszik. Sőt, egyre gyakoribb jelenség, hogy az internetes keresés során a nyílt forrású adatszerzés többi csatornájából származó információ is beszerezhetővé válik. Mindez pedig kétségtelenül az internet dominanciáját erősíti.

Végül pedig említést érdemel – ugyanis a rendvédelmi célból folytatott OSINT szempontjából kifejezetten komoly jelentőséggel bír –, hogy a világháló biztosította szolgáltatásokat (értve ezalatt kifejezetten a közösségi média különböző színtereit) mindenki, így értelemszerűen a bűnözői, elkövetői csoportok is használják, ezáltal digitális lábnyomot hagyva maguk után.

Az internetes információgyűjtés forrásai rendkívüli változatos és komplex képet mutatnak. Lehetőség van ugyanis:

[63] Lásd ezzel összefüggésben részletesen Gál István László: AZ OSINT (Open Source Intelligence), mint a kémkedés lehetséges elkövetési magatartása című tanulmányát In.: Jura 2014/1. szám 51-55. oldal.

- közösségi profilokon
- nyilvános adattárakban
- online médiaszolgáltatók különböző csatornáin
- hírforrásokban
- hirdetési felületeken
- illetőleg a felhasználók által feltöltött tartalmak – így például blogok, saját honlapok, vlog-ok – között

keresni. Mindez olyan mértékű adatmennyiséget tesz elérhetővé, amellyel lényegében semelyik másik *klasszikus* csatorna nem tudja felvenni a versenyt.

3.4.1. A webes keresőszolgáltatások

A webes keresőszolgáltatások napjainkban igen nagy számban ismertek és elérhetőek, csak a legnagyobbakat említve ide sorolható a ***Yahoo!***, a ***Bing***, illetve a ***Search***, ám ezek közül kétségkívül a legszélesebb körben ismert és alkalmazott keresőprogram a ***Google***. Mivel valamennyi keresőalkalmazás részletes bemutatására jelen dolgozat keretei között nincs lehetőség, így csak a legjelentősebb, illetve valamilyen speciális keresési fókusszal rendelkező szolgáltatások bemutatására kerül sor.

A ***Google***-el való keresés szinte mindenki által használt módszer, az azonban talán szűkebb körben ismert, hogy ennek keretében lehetőség van specializált keresésre is: ***google.hu/advanced_search*** útján. Itt meghatározott szűrőelemek alkalmazásával igen jelentős mértékben szűkíthető és koncentrálható a találatok – és így az átvizsgálandó adatok – mennyisége. A szűrési feltételek között szerepel, hogy a keresési találatok kizárólag

- bizonyos kifejezésekre
- a megadott szavak mindegyikére
- meghatározott fájltípusokra (*.pdf*, *.ppt*, *.xls* stb.)
- bizonyos nyelvre, vagy régióra

vonatkozzanak.

Ehhez kapcsolódóan szintén hatékony a logikai relációk szerinti, tehát az *„és”*, illetve a *„vagy”* kötőszavak megfelelő használatával végzett koncentrált keresés is.

Ezen felül további találati szűkítésre, illetve koncentrált keresés alkalmazására is lehetőség van[64], úgy, mint

- egy választott honlapnak egy adott időpillanatban a Google által tárolt változatának (kvázi *pillanatfelvételének*) megtekintése
- egy adott honlapra koncentrált keresés, valamint
- egy adott linkre[65] mutató honlapok keresése stb.

A Google két további fejlesztését kell még ebben a körben kiemelni, melyek egymással szoros összefüggésben állnak: Elsőként említendő a **Google Earth**, ami egy virtuális földgömb szolgáltatás, amely műhold képeket, légi felvételeket, illetve térinformatikai adatokat tartalmaz és tesz szabadon hozzáférhetővé. A programban megjeleníthető információk között vannak turisztikai nevezetességek, közlekedési információk, üzletek és vallási helyek egyaránt. Ezzel szemben a **Google Maps** egy olyan térkép adatbázis, mely szinte az egész világot lefedi és frissítése szinte folyamatos. Lehetőség nyílik útvonaltervek felvázolására, illetőleg az érintett útvonalakon fennálló aktuális forgalmi helyzet megismerésére. Az alkalmazás részét képezi a **Street View**, tehát az utcakép szolgáltatás. Ez által az *„utca emberének”* pozíciójába nyílik lehetőség belehelyezkedni, tehát az alkalmazás a vizsgálat alá vont területen irányadó állapotok (épületek, köztéri építmények stb.) valós felmérését teszi lehetővé. A Google **Street View** is átesett időszakos frissítéseken, így mód van egyazon helyszín vonatkozásában, több egymástól időben eltérő látkép megtekintésére.

A Google e szolgáltatásai hasznos funkcióval bírnak egy-egy épület külső paramétereinek ellenőrzése (pl.: házkutatás végrehajtása, vagy a terhelt elfogásának végrehajtása) esetén, illetve a lehetséges megközelítési – és menekülési – útvonalak feltérképezése során is.

Egy másik jóval komplexebb, ám ennek okán csak díjazás ellenében igénybe vehető keresőalkalmazás a **Pipl.com** nevű honlap, amely a hagyományos keresőprogramokhoz képest sokkal mélyebbre hatol az internet nyilvános és kereshető adatbázisaiban (közösségi oldalak, egyetemi adatbázisok, publikus iratok stb.). Ez a program arra ad választ, hogy mekkora a keresett személy ***digitális lábnyoma***, tehát egy meghatározott adathoz (név, e-mail cím, nick-

[64] Lásd ezzel összefüggésben bővebben: http://www.googleguide.com/print/cheatsheet.pdf (letöltés időpontja: 2019. szeptember 15.)

[65] Link, vagy (hiper)hivatkozás egy hosszabb-rövidebb internetes cím, ami egy dokumentum vagy fájl (stb.) pontos helyét jelöli meg az interneten.

név/felhasználónév, telefonszám) kapcsolódóan a lehető legtöbb releváns információ feltárását célozza meg.

Röviden érdemes kitérni az úgynevezett **whois** adatbázisokra is, amelyek a domain nevek és IP címek rögzítésére szolgálnak. Az ilyen adatbankokra az egyik legismertebb példa a **centralops.net**, ahol lehetőség volt a domain névhez tartozó IP cím és a regisztrációt kérő elérhetőségének ellenőrzésére, illetve statikus IP cím esetén annak felderítésére is, hogy az milyen előfizetőhöz tartozik. E körben azonban jelentős változást eredményezett az Európai Unió Adatvédelmi Rendelete[66] (**GDPR**), amely a 4. cikk 1. pontjában meghatározott személyes adat kategóriájába tartozónak minősítette az IP címet is. Ennek következtében a nyomozó hatóságok által gyakorta használt **centralops.net** által biztosított adatbázisból történő információk kinyerése mindaddig, amíg az említett és az ehhez hasonló honlapok a rendeletben foglaltaknak nem felelnek meg, 2018. május 25-ét követően ***nem minősülnek legális forrásnak***.[67]

A napjainkban közkeletű mondás szerint: ***az internet nem felejt***. Ennek alátámasztására érzékletes példa a **web.archive.org/web** elnevezésű honlapon működő keresési szolgáltatás. A weboldal célul tűzte ki, hogy az interneten megjelent adatok közül lehetőség szerint minél többet megőrizzen[68]. Az adatok egy része ugyanis az idő előrehaladtával eltűnik, vagy csak igen nehezen (kulcsszavak, vagy pontos dátumok ismertében) fellelhető. Igaz ez például az online híroldalak esetén is, amelyek egy napon belül gyakran percenként frissülnek és ennek során gyakorta a tartalom szinte egésze lecserélődik. További példaként említhetők azok a honlapok is, melyek működése mára leállt és az archívum sem hozzáférhető. A **web.archive.org/web** működtetői az adatok archiválása érdekében rendszeres időközönként – látogatottabb honlapok esetén napjában többször is – mentéseket (*snapshot*) készítenek. Ennek következtében a **web.archive.org/web** oldalon akár évekre visszamenőleg, dátum szerint ellenőrizhető és visszakereshető módon megtalálhatók az egyes honlapokról készített adott időállapot szerinti másolatok. Gyakran azonban nem az egész honlap kerül archiválásra, így annak teljes terjedelme nem, vagy csak

---

[66] Az Európai Parlament És a Tanács (EU) 2016/679 Rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről (általános adatvédelmi rendelet) (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679 megtekintés időpontja: 2019. szeptember 17.)

[67] GYARAKI RÉKA Eszter i.m. 34-35. oldal

[68] A weblap ennek keretében – saját állítása szerint – több mint 377 milliárd honlapról tartalmaz lementett adatokat.

korlátozottan válik hozzáférhetővé, ám még így is számos hasznos információ nyerhető ki belőle.

3.4.2. A közösségi média felületei

A közösségi oldalak az utóbbi tíz évben végbement és jelenleg is zajló rendkívüli térnyerésével és elterjedésével párhuzamosan megjelenő – és igen jól nyomon követhető – tendencia, hogy a felhasználók többségében szinte egyáltalán nem alakult ki az adat- és információbiztonság iránti érzékenység. Mindezt látványosan – bár kétségkívül szélsőségesen – szemlélteti az a bulvármédiát is megjárt eset, amikor 2009-ben a brit titkosszolgálat újonnan kinevezett igazgatójának feleségéről kiderült, hogy a legnagyobb közösségi oldalon nyilvánossá tette lakcímüket, továbbá különböző fotók megosztásával családi kapcsolataik is feltérképezhetővé váltak[69]. Kiemelhető még a 2016-os amerikai elnökválasztási kampányban rendkívüli sajtóvisszhangot kiváltó demokrata elnökaspiránshoz köthető *„e-mail-botrány”* is. Ezek az esetek jól példázzák, hogy a korábbi években, gyakran még a legmagasabb szinteken sem kezelték kellő felelősséggel és tudatossággal a digitalizációval járó kihívásokat.

Ezzel együtt, vagy éppen ezért a közösségi oldalak számos olyan információval szolgálhatnak egy büntetőeljárásban, amelyek a terheltek felkutatását, elérését megkönnyítik, vagy lehetővé teszik, ugyanis általánosságban elmondható, hogy nagy valószínűséggel mindenki a tagja volt, vagy a jövőben tagja lesz valamilyen formában az ilyen fórumoknak. Adatgyűjtési szempontjából további előnyt jelent, hogy a legszemélyesebb információkhoz lehet hozzáférni naprakész módon, ugyanis mint ahogyan arra már korábban utaltam, a közösségi média egyes felületei a társas érintkezés legelterjedtebb platformjaivá nőtték ki magukat.

A közösségi oldalak segítségével lehetőség nyílik:

- a személyes adatok (életkor, születési hely, óvatlanabb felhasználók estén lakcím)
- tanulmányok, munkahely
- szabadidő, hobbi, szenvedélyek
- látogatott helyek, intézmények, események

[69] BÁNYÁSZ Péter i.m. 30. oldal, https://www.dailymail.co.uk/news/article-1197757/New-MI6-chief-faces-probe-wife-exposes-life-Facebook.html (letöltés időpontja: 2019. szeptember 15.)

- ❖ szexuális orientáció, érdeklődési kör, politikai, vallási, világnézeti beállítottság
- ❖ pénzügyi státusz (birtokolt vagyontárgyak)

vonatkozásában információhoz jutni.

Ezen túlmenően szinte teljes kapcsolati háló építhető fel rokonok, barátok, volt és jelenlegi párkapcsolatokra vonatkozó adatok feltérképezése révén. A képmegosztó alkalmazások segítségével a vizsgált személy megjelenésére, környezetére, kapcsolataira vonatkozó információk nyerhetők.

A mára már szinte *hagyományosnak*, mindenki által ismertnek – és használtnak – mondható olyan közösségi oldalakon túl, mint a **Facebook**, a **Twitter**, vagy a **YouTube**, említést érdemelnek azon felületek és fórumok is, amelyek meghatározott szempontok szerint szerveződnek.

Ez utóbbit, talán a **LinkedIn** nevű rendhagyó közösségi oldal szemlélteti a legjobban. A világszinten több száz milliós tagsággal rendelkező oldal célja, egy üzleti közösségi hálózat kialakítása, melyet jellegénél fogva inkább a kvalifikált rétegek használnak. A felhasználó abban érdekelt, hogy minél pontosabb élet-, illetve karrierutat tegyen közzé magáról (elérhetőségekkel, azonosításra alkalmas adatokkal, képekkel), figyelemmel arra, hogy a **LinkedIn** az önéletrajzok hirdetésének nyilvános fórumaként is funkcionál lehetőséget biztosítva ezzel a kapcsolati rendszer, a képzettség, esetleges kapcsolati pontok feltérképezésére. [70]

Az új generációs közösségi média egyik legjelentősebb fóruma az **insatgram**, amelyen fényképek és rövid videók okostelefonnal történő megosztására van mód. Ahogyan más közösségi oldalakon (pl.: Facebook), úgy az **insatgram** -on is lehetőség nyílik egyúttal a fénykép vagy videó elkészítésének helyszínét is megjelölni.

A közösségi felületek körében, megkerülhetetlen szereplővé nőtte ki magát a **Facebook**. A közösségi oldal tagjainak száma 2017-re elérte a 2 milliárdot, és ez a növekedés azóta sem állt le. A **Facebook** által biztosított információmegosztás lehetőségeire (kép, videó, szöveges üzenet, chat, videóhívás) most részletekbe menően nem kívánok kitérni, egy alkalmazást azonban kiemelnék, mely az OSINT szempontjából jelentőséggel bír. Ez pedig az úgynevezett **Facebook live**, vagy más néven *„élő adás”*, ami nem más egy valós idejű interakció (közvetítés) a **Facebook** közönségével. A **Facebook live**, az utóbbi időben akkor kapott kiemelten nagy

[70] https://hu.wikipedia.org/wiki/LinkedIn (letöltés időpontja: 2019. szeptember 16.)

médiafigyelmet, amikor az Új-Zélandon véghez vitt terrortámadást élő adásban több száz ember követte, majd a különböző videó és fájlmegosztókra való feltöltéssel sok ezer ember számára vált hozzáférhetővé.[71]

Azonban pont a rendkívüli részvétel és aktivitás – és az ezzel összefüggő adatvédelmi és információbiztonsági problémák – okán a **Facebook**-on egyre jobban megfigyelhető – a korábbi évek gyakorlatától eltérően – a tudatos felhasználói magatartás: ismeretlen álprofilok jelentése, privát vagy részben privát profilok kialakítása. Ez a tendencia pedig az adatgyűjtésre is egyértelmű hatással van.

Itt érdemes megemlíteni az úgynevezett passzív és aktív adatgyűjtés fogalmát:

- ***Passzív adatgyűjtés*** során a célszemély nem értesül arról, hogy vele szemben információszerzés folyik.

- Az ***aktív adatgyűjtés*** közvetlen, vagy közvetett értesítéssel jár együtt. Az ilyen módon történő információszerzés esetén alkalmazandók álprofilok, melynek során egy fiktív személy mögé *rejtőzve* történik a a célszemélyre vonatkozó adatgyűjtés. Az aktív adatgyűjtés esetén valamennyi alkalommal mérlegelni kell, hogy az ilyen módon beszerzett információk értéke és jelentősége meghaladja-e az esetleges lelepleződés veszélyét.[72]

3.4.3. Adatgyűjtés a dark weben

A ***dark web*** a *deep web* egy speciális szegmensét képezi. Egy olyan hálózatot foglal magában, amely a hagyományos, nyílt hozzáférés útján nem elérhető. Bár a ***dark webes*** tartalmak külsőre, megjelenésüket tekintve megegyeznek a nyílt webes felületeken észleltekkel, az ott megosztott tartalmak jellege attól nagyban eltér. Míg ugyanis a *surface weben* érvényesülnek az állami szabályozások az egyes honlapokon megjelenített tartalmak tekintetében, mindezen tilalmak és korlátok a ***dark webes*** oldalakra már nem vonatkoznak. Ennek következtében az itt található kereskedő oldalak – részben – illegális, tiltott tartalmakat, szolgáltatásokat (kábítószer, fegyverek, gyermekpornográfia stb.) kínálnak.

Mindezek okán az adatgyűjtés lehetősége is jóval korlátozottabb ezen a felületen. A ***dark weben*** működő szolgáltatások működtetői gondosan ügyelnek a

[71] https://24.hu/tech/2019/03/19/ezrek-neztek-onkent-a-verengzest-facebook-live-stream-uj-zelandi-terrortamadas-gyilkolas-szamok/

[72] HERÉDI i.m. 110. oldal

„fogyasztóvédelemre”, tehát a diszkréció és a szolgáltatást nyújtó, valamint az azt igénybe vevő személyek anonimitása itt szinte mindennél fontosabb szempont. Ez viszont az adatgyűjtés irányát is nagyban befolyásolja, ezért a *dark netes* kereskedő oldalakon folytatott kutatás inkább az illegális tartalmakra koncentrálódik, szemben a korábbiakban ismertetett személyre összpontosuló vizsgálódással. Az elsődleges cél tehát az adatgyűjtés nyílt internetes területre történő átterelése.[73]

3.5. Az OSINT keretében az interneten beszerzett bizonyítékok felhasználásának kérdése

Amint arra már korábban többször is utaltam, a technológiai fejlődés és átalakulás okozta változások nyomán az internet vált a nyílt forrású információgyűjtés legjelentősebb csatornájává. Fontos ismételten leszögezni, hogy a világhálón fellelhető információk gyakran részben vagy egészben, de valótlan tartalommal bírnak. Ebben kezdve az ellenőrizetlen forrástól, a szándékos félrevezetésen át több tényező is szerepet játszik. Éppen ezért az adatgyűjtés és szelektálás során különös gondossággal kell vizsgálni a források megbízhatóságát, valódiságát és ennek keretében elengedhetetlen egy **sorrend felállítása**:

1.) A ***megbízható* és *megerősített*** forrásból származó

2.) A ***megbízható*, de meg nem erősített** forrásból származó

3.) A **nem megbízható, de *megerősített*** forrásból származó

4.) A **nem megbízható és meg sem erősített** forrásból származó

5.) Végül a **bizonytalan, ám *informatív*** tartalmú

információk csoportja. A megszerzett adatok osztályozása elengedhetetlen annak érdekében, hogy egy átfogó kép készüljön az elvégzett tevékenységről, nem beszélve arról, hogy mindez a későbbi feldolgozó-elemző munkát is segíti.[74] A lefolytatott elemzőmunkának mindig objektívnek kell lennie, tartózkodnia kell a szubjektív értékítéleten alapuló minősítésektől. Az így létrejövő adathalmazt nevezzük ***hitelesített OSINT-információnak***.[75]

---

[73] HERédi István i.m. 113-114. oldal

[74] HERÉDI István i.m. 115. oldal.

[75] RESPERGER István (szerk.) i.m. 134. oldal

Arra a kérdésre, hogy a nyílt forrású információgyűjtés útján beszerzett adatok miként hasznosíthatók a büntetőeljárás során, csak igen összetett válasz adható.

Az ilyen módon beszerzett és eljárásjogi szempontból megfelelően dokumentált információk a büntetőeljárás során bizonyítási eszközként felhasználhatók. Ezt támasztja alá az a körülmény is, hogy a hazai joggyakorlatban a témával foglalkozó és iránymutató felsőbb bírósági döntés mindeddig nem született. Mindez arra enged következtetni, hogy azon eljárások esetén, melyekben a nyílt forrású információgyűjtés során kinyert adatok valamilyen módon felhasználásra kerültek, eljárásjogi szempontból nem kérdőjeleződött meg a létjogosultságuk.

Arra feltétlenül szükséges rámutatni, hogy az OSINT útján beszerzett adatok jellemzően nem arra szolgálnak, hogy közvetlenül támasszák alá egyes bűncselekmények tényállási elemeit. Főként közvetett, azonban egyes eljárási cselekményeket, vagy akár a büntetőeljárás egészét előbbre vivő információk nyerhetők ki ezen módszer segítségével, úgy mint:

- Tényleges tartózkodási hely meghatározása.
- Családi, vagyoni viszonyok feltérképezése.
- Kapcsolati háló – és ez által lehetséges elkövető társak – feltárása.
- A bűncselekmény lehetséges motivációinak (vallási, politikai meggyőződés) azonosítása.
- Egyes eljárási cselekmények foganatosításának (házkutatás, elfogás) megkönnyítése.

A teljesség igénye végett szükséges megjegyezni azt is, hogy kifejezetten ebben a témában sem az Európai Unió Bíróságának, sem más nemzetközi döntéshozó fórumoknak nem született iránymutató határozata. Mindez valószínűleg a téma újszerűségére, valamint kiforratlanságára és nem a területet érintő kérdések, valamint kihívások hiányára vezethető vissza.

Véleményem szerint a nyílt forrású információgyűjtés – a technikai fejlődéssel és átalakulással párhuzamosan a bizonyítási eszközök rendszerében zajló – térnyerése egy mérföldkőnek tekinthető jelenség, ami a jogalkalmazó számára új látásmódot biztosít és ehhez kapcsolódó úttörő megoldások alkalmazását teszi lehetővé.

IRODALOMJEGYZÉK

Hivatkozott irodalom:

Bakonyi Mária: A szakvélemény szabályozása az új büntetőeljárási törvényben, In.: Büntetőjogi Szemle 2018/1. szám

Balla Lajos: Részbizonyítás a másodfokú eljárásban, in: A büntető ítélet igazságtartalma (Szerk.: Erdei Árpád), Budapest, Magyar Közlöny Lap – és Könyvkiadó, 2010

Bányász Péter: A közösségi média, mint a nyílt forrású információszerzés fontos területe, In.: Nemzetbiztonsági szemle MMXV. III. évfolyam II. szám

Belovics Ervin – Tóth Mihály: Büntető Eljárásjog (harmadik aktualizált kiadás), Budapest, (2017.), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

Belovics Ervin, Erdei Árpád (szerk.): A büntetőeljárási törvény magyarázata, HVG-Orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018.

Bérces Viktor: A büntetőperbeli bizonyítás alapfogalmainak dogmatikai megközelítése a hazai jogtudományban, In.: Iustum Aequum Salutarte 2018/1.

Deák Veronika: A nyílt forrású információszerzés szerepe a kibertámadások végrehajtása során In.: Hadimérnök 2018. (szeptember) XIII. évfolyam 3. szám

Dobák Imre (szerk.): A nemzetbiztonság általános elmélete (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Nemzetbiztonsági Intézet, Budapest, 2014.)

Gál István László: AZ OSINT (Open Source Intelligence), mint a kémkedés lehetséges elkövetési magatartása In.: Jura 2014/1. szám

Gyaraki Réka Eszter: A számítógépes bűnözés nyomozásának problémái (PhD értekezés), Pécs, 2018.

Herédi István: Nyílt forrású adatgyűjtés az interneten, In.: Belügyi Szemle 2018/7-8. szám

Király Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó kft., (Budapest, 2003.)

Kökényesi-Bartos Attila: Informatikai eszközön tárolt bizonyítékok beszerzése [egyetemi jegyzet] Károli Gáspárt Református Egyetem

Lévay Gábor: A nyílt források felhasználásának lehetőségei a hírszerződ munkában In.: Felderítő Szemle 2004. III. évf. 3. szám

Lévay Gábor: OSINT (Open Source Intelligence) – Nyílt információs hírszerzés, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Egyetemi jegyzet, Budapest, (2006.)

Lőrinczy György: Gondolatok a bizonyítási eljárás törvényességéről a büntető eljárásban, In.: Acta Universitatis Szegediensi: acta juridica et politica (1998.)

Máté István Zsolt: Az igazságügyi informatikai szakértő a büntetőeljárásban (doktori értekezés) (2017.)

Nagy Judit: Közös nyomozócsoportok az Európai Unió tagállamai közötti bűnügyi együttműködésben (Phd értekezés, tézisek) Budapest, 2011.

Parti Katalin: A számítógépes bűnözés és az internet In.: Kriminológiai Tanulmányok 40. OKRI Budapest (2003.)

Polt Péter (szerk.): Kommentár a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvényhez

Resperger István (szerk.): A nemzetbiztonság elmélete a közszolgálatban, Dialóg Campus Kiadó Budapest (2018.)

Solti István: A titkos információgyűjtés, elvei, eszközei és módszerei, alkalmazásának lehetőségei a nemzetbiztonsági munkában Doktori (PhD) értekezés

Szabó Imre: A számítástechnikai adat, mint elektronikus bizonyíték, A magyar szabályozás elemzése az Európa Tanács számítástechnikai bűnözésről szóló egyezménye alapján. In.: Kriminológiai Tanulmányok 48. kötet (OKRI, Budapest, 2011.)

Hivatkozott jogszabályok:

Az elektronikus hírközlési feladatokat ellátó szervezetek és a titkos információgyűjtésre, illetve titkos adatszerzésre felhatalmazott szervezetek együttműködésének rendjéről szóló 80/2004. (V. 26.) Korm. rendelet

Az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezményének kihirdetéséről szóló 2004. évi LXXIX. törvény

Kényszerintézkedés során a lefoglalás és a büntetőeljárás során lefoglalt dolgok kezelésének, nyilvántartásának, előzetes értékesítésének és megsemmisítésének szabályairól, valamint az elkobzás végrehajtásáról szóló 11/2003. (V. 8.) IM-BM-PM együttes rendelet

A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

A nemzetbiztonsági szoláglatokról szóló 1995. évi CXXV. törvény

Az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló 2012. évi CLXXX. törvény

Nemzetközi jogforrások:

Az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23-án kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménye

Az Európai Parlament és a Tanács 2013/40/EU irányelve

Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2016/679 Rendelete (2016. április 27.) a természetes személyeknek a személyes adatok kezelése tekintetében történő védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról, valamint a 95/46/EK rendelet hatályon kívül helyezéséről

Egyéb hivatkozások:

- Miniszteri indokolás a 2017. évi XC. törvényhez
- https://inteltechniques.com/book1.html
- NATO OSINT Handbook, Sacland Norfolk (2001.)
- http://www.googleguide.com/print/cheatsheet.pdf
- https://www.dailymail.co.uk
- https://24.hu/tech/2019/03/19/ezrek-neztek-onkent-a-verengzest-facebook-live-stream-uj-zelandi-terrortamadas-gyilkolas-szamok/

BÜNTETŐJOGI SZEKCIÓ
JOGHALLGATÓI TAGOZAT

SIMON ALEXA

A BÍRÓI MEGGYŐZŐDÉS ÉS AZ INDOKOLÁSI KÖTELEZETTSÉG SZEREPE A HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉS ÁRNYÉKÁBAN

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

„A bíró jogtudatának igen fontos eleme (…) a személyes, mindenki mástól független döntési kötelezettség mellett az indokolási kötelezettség tudata is."[1] Egy bíró független, de nem ítélhet önkényesen. Saját belső meggyőződése vezeti, de bizonyos mértékben felelősséggel tartozik az általa meghozott döntésért. A bírákkal szembeni elvárások, az őket megillető jogok és a jogrendszert meghatározó elvek hálójában fontos szerep jut az indokolási kötelezettségnek. Bárd Károly álláspontjával egyetértve úgy vélem, a függetlenség annyit jelent, a bírák csupán a törvénynek vannak alávetve, számadásuk pedig arra szolgál, hogy ellenőrizhessük, valóban alávetették-e magukat a törvényeknek.[2] Az indokolási kötelezettséget is ezen számadási kötelezettség egyik megnyilvánulási formájaként foghatjuk fel: „Azt, hogy a függetlenség ne jelentse az önkényes döntés lehetőségét, a határozatok indokolásának kötelezettsége biztosítja."[3]

A bizonyítási eljárás során két fél között oszlik meg a felelősség, hisz az ügyész és a bíró is aktív szerephez juthat és ezáltal némiképp felelősséggel is tartozik annak sikerességért. Ugyan a felelősség közös, de mértéke korántsem egyenlő, ez az egyenlőtlenség a döntés megszületésével pedig csak tovább fokozódik. Az indokolás kötelezettségét teljes mértékben a bíró viseli. Ebben számot kell adni döntésének indokairól, valamint a bizonyítékok értékeléséről is. Míg a döntéséhez vezető utat részben az ügyészi aktivitás is alakítja, addig a végső számadási kötelezettség mégis csupán a bírót terheli.[4]

Miként a nyilvánosság térnyerése egyre jelentősebb a büntetőeljárásjog egyes területein - hisz az elkövetett bűncselekmények és maguk a bírói döntések is egyre

---

[1] NAGY Lajos: *Ítélet a büntetőperben,* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974. 493. o.

[2] vö. BÁRD Károly*: Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok?* In: *Fundamentum* 2002/1. sz.

[3] RÓTH Erika: *Az eljárási jogok*. In: HALMAI Gábor és TÓTH Gábor Attila (szerk.): *Emberi Jogok,* Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 710. o.

[4] vö. 2013.El.II.E.1/4. Kúria BK Joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye, *A vád törvényességének vizsgálata*, 2013. 16-18. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessegenek_vizsgalata.pdf (2019.09.09.)

nagyobb nyilvánosságot kapnak - az indokolás „címzettjeinek” köre is bővül. Ezáltal, illetve a 2017. évi kódex változásai fényében, az indokolási kötelezettség szerepe, elmulasztásának következményei és a kapcsolódó szabályok jelentős hatást gyakorolhatnak az igazságszolgáltatás működésének egészére, illetve annak társadalmi megítélésére. A hatályon kívül helyezés szabályainak megváltozása kihatással bír az indokolási kötelezettségre, sőt közvetve a bírói meggyőződést, a bírák számonkérhetőségét, de akár függetlenségét is érintheti. Mindezek fényében szűkítettem vizsgálódásaim a hatályon kívül helyezést övező változások közül az indokolási kötelezettség elmulasztásából, illetve nem megfelelő teljesítéséből eredő hatályon kívül helyezésre és a kapcsolódó problémákra.

2. A MÁSODFOKÚ BÍRÓSÁG KASSZÁCIÓS JOGKÖRE: A HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉS

Önmagában a hatályon kívül helyezés a büntető eljárásjog egy fontos, ugyanakkor rendkívül összetett szegmense, melyet számos kérdés övez. Megítélése vegyes, hiszen egyfelől a rendszer szükségszerű eleme, mely az esetleges hibák kiküszöbölésére hivatott; másfelől negatív velejárója az esetleges időveszteség.[5] A jogintézményt létének és megítélésének vitatott voltán túl, egyéb bizonytalanságok is körbeveszik. Ezekre mutatott rá a Kúria által lefolytatott vizsgálat is, mely a bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatát vizsgálta. A 2012-ben megjelent összefoglaló véleményben láthatjuk, hogy sarkalatos pontot jelentenek a hatályon kívül helyezési okok, azok rendszere, a megalapozatlanság szabályozása, a kapcsolódó jogorvoslati rendszer.[6] Alapvető kérdésként merülhet fel az is, hogy a kétfokú perorvoslati rendszerben elegendő-e egy ténybíróság, vagy az anyagi igazság elérése érdekében indokolt lehet-e két ténybíróság beiktatása.[7] Jelen munkámban, ezen kérdések közül, csupán az indokolási kötelezettség megsértéséhez szorosan kötődő tárgykörökkel foglalkozom részleteiben. Ezt megelőzően, a hatályon kívül helyezésről általánosságban is fontosnak tartom, hogy említést tegyek.

---

[55] vö. FICSÓR Gabriella: A hatályon kívül helyezés elleni küzdelemhez néhány gondolat https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/a_hatalyon_kivul_helyezes_elleni_kuzdelemhez_nehany_gondolat_suritve.pdf (2019.08.26.)

[6] Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2012.L.II.E.1/6. szám. A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése (büntetőügyek) 2012-es összefoglaló vélemény https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2012iimod2_2.pdf (2019. 07. 15.)

[7] MÁRKI Zoltán: A büntetőeljárás megújulásának lehetőségei In: Ügyvédek Lapja, 2014/4. sz. 5. o.

2.1. Történeti megalapozás

A büntetőeljárás és ezáltal a büntető igazságszolgáltatás az állam feladata, ugyanakkor az állam döntése, hogy ebben miként és milyen részt vállal. Kontinentális, avagy hivatásos felfogásnak nevezzük azt a típusát a kötelezettségvállalásnak, amikor az állam mind a büntetőigény érvényesítését, mind pedig annak eldöntését magára vállalja. Ettől némiképp eltérő az angolszász területekre jellemző ún. félig hivatalos eljárás, amikor is a büntetőigény érvényesítése állami feladat, de annak eldöntésére a polgárok lesznek hivatottak.[8] Ebből következik az is, hogy az angol esküdtszék szerepe csupán a bűnösség kérdésében való döntésre terjed ki. A bizonyítottság pedig sokkal inkább az ésszerű kétely hiányán alapszik, mintsem a belső meggyőződésen.[9] A büntető igazságszolgáltatási rendszerek ezen túlmenően is, számos ponton eltérnek egymástól, mely különbözőségek mentén több módon is feloszthatjuk azokat. Egyik ezek közül az ún. hierarchikus és koordinatív modell közti különbségtétel, mely Mirjan Damaška[10] nevéhez fűződik. A hierarchikus igazságszolgáltatási modell kiindulási alapja a modern kontinentális európai rendszer. Ezen alapul a döntéshozatalt is erősen átható bizonyosságra törekvés is.[11] Ennek megvalósításához az igazságszolgáltató hatalom centralizáltsága szükséges, mely hierarchikus struktúrát igényel. Ugyanakkor problémát jelenthet a hierarchikus rendszerben az, hogy a döntéshozók magas fokú szabadsága korlátot emelhet a bizonyosság elérése elé. Ezt orvoslandó, a tisztségek betöltése számos kritériumhoz kötött, ezen túl a döntések felülvizsgálhatósága jelent egy fontos garanciális jellegű intézkedést. Damaška két tényezőt tart fontosnak a döntések bizonyosságára való törekvés szempontjából: a laikus elem részvételét és a fellebbezés jogintézményét. Számunkra az utóbbi bír relevanciával a téma szempontjából. A fellebbezési lehetőség a bírói döntések kapcsán, egészen a római jogi elvig nyúl vissza, mely szerint a bírák az uralkodótól rájuk delegált hatalmat gyakorolnak. Ugyanakkor alkotmányos elvvé csupán a modern kontinentális európai államok idején vált.[12]

A büntető ítélkezés berkein belül magát a „hatályon kívül helyezés" kifejezést, mint a korábban használatos „megsemmisítés" alternatíváját az 1949. évi XI. törvény

---

[8] Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2012.L.II.E.1/6. sz. i.m. 9-10. o.

[9] vö. TREMMEL Flórián: Továbbfejleszthetők-e a bizonyításelmélet alapfogalmai? In: FENYVESI Csaba-HERKE Csongor (szerk.): Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére. PTE ÁJK, Pécs, 32-42. o.

[10] horvát származású, egyesült államokbeli jogtudós

[11] vö. Damaška, Mirjan R.: The Faces of Justice and State Authority – A Comparative Approach to the Legal Process. Yale University Press, New Haven and London, 1986. 590. o.

[12] FARKAS Ákos-RÓTH Erika: *A* büntetőeljárás, Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 59-61. o.

honosította meg. Az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezésekor a másodfokú bíróság kasszációs jogkört gyakorol, hisz a döntést „megsemmisíti" és újra az elsőfok elé utalja az ügyet, új határozat meghozatala céljából. Ezen gyakorlat garanciális szereppel bír[13], valamint következetes a feladatok megosztása tekintetében: az elsőfok a tények megállapítására, míg a másodfok a jogkérdésben való döntésre hivatott. Végső soron kizárólag az elsőfokú bíróság az a fórum, mely minden kérdésben jogosult a döntésre.[14] Ami a használatos kifejezést illeti, talán kevésbé hat drasztikusan a hatályon kívül helyezés, mégis magában hordoz egyfajta negatív hangzatot. Ezen túlmenően azt sugallja, hogy egy már jogerős, avagy hatályban levő határozatot semmisítenek meg, de ez rendes jogorvoslatok esetében egyáltalán nem igaz.[15]

2.2. Az „ügy halála"? - avagy a hatályon kívül helyezés megítélése

Miért is tekintünk a hatályon kívül helyezésre az ügy halálaként? Azáltal, hogy a felsőbb bíróság az ügyet visszahelyezi egy alsóbb szintre és az alsóbb fokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítja, a folyamatban levő eljárás időtartama egyértelműen meghosszabbodik, sőt az ügy megnyugtató lezárásának is egyre csekélyebb esélye mutatkozik az idő előrehaladtával. Negatív megítéléséhez tehát kétségtelenül hozzátartozik az időveszteség, melyet okoz az eljárásban.[16] Ugyanakkor nem minden esetben mellőzhető a hatályon kívül helyezés. Egy megalapozott és az eljárási normáknak mindenben megfelelő döntés nem lehet kevésbé fontos, mint az időszerűség követelménye.

Szem előtt kell tartsuk: *„A hatályon kívül helyezés nem a rossz döntés utolsó, hanem a helyes döntés első pillanata"*[17]

Amennyiben azonosulni tudunk ezen állásponttal, úgy nem helyénvaló a hatályon kívül helyezést az ügy halálának tekintenünk még akkor sem, ha a hatályon kívül helyezett döntést ex tunc nem létezőnek kell tekintenünk. Bírói szemmel mégsem lehet ennyire egyszerű a hatályon kívül helyezés megítélése. A hatályon kívül helyezés egyfajta kudarc, a határozat meghozatalára fordított idő és energia quasi

[13] érvényre juttatja a szóbeliség, a közvetlenség elvét, valamint a kontradiktórius jellege is megmarad az eljárásnak

[14] KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 710. o.

[15] Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2012.L.II.E.1/6. szám. A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése (büntetőügyek) 2012-es összefoglaló vélemény https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2012iimod2_2.pdf (2019. 07. 15.) 9.o.

[16] vö. Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2012.L.II.E.1/6. sz. i.m.

[17] Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2012.L.II.E.1/6. sz. i.m. 14.o.

felesleges munkává válik. Mindezek mellett a bírói előmenetel szempontjából is járhat negatív következményekkel. Ugyanakkor a hatályon kívül helyezés a rendszer szükséges eleme, de annak alkalmazási körét a hatékonyság és az időszerűség egyidejű érvényesülése jegyében a minimumra kell szorítanunk. Ezt konkretizálva, Ficsór *Gabriella* úgy véli, a másodfokú bíróságnak mérlegelnie kell, hogy a megismételt eljárástól várható-e más eredmény. Amennyiben a válasz nemleges, a hatályon kívül helyezés szükségtelen, értelmetlen. A hibákat lehetőség szerint ki kell javítani, ahogyan azt a Be. szabályai is előírják.[18] Avagy rámutat arra, amelyet a Kúria összefoglaló véleménye is kifejt, a hatályon kívül helyezés léte nem probléma, melyet meg kell szüntetni, csupán irracionalitástól, öncélúságtól mentes alkalmazását kell szorgalmaznunk. Ennek elősegítése érdekében fogalmaz meg javaslatokat a Kúria Joggyakorlat-elemző csoportja.[19]

2.3. A hatályon kívül helyezéshez vezető út

A felülbírálat lesz az a pont, ahol a bíróságnak az új eljárásra utasítás által lehetősége nyílik kasszációs jogkörének gyakorlására. Ennek kapcsán, az egyik igencsak jelentős kérdés, annak terjedelme. A felülbírálat lehetősége a fellebbezés bejelentésével nyílik meg, amely – eltérő rendelkezések hiányában – valamennyi anyagi jogi és eljárási szabály alkalmazásának vizsgálatára kiterjed. Az eljárásjogi szabályokat, pontosabban az eljárási szabálysértéseket két csoportra oszthatjuk a felülbírálattal összefüggésben. Így megkülönböztetünk abszolút és relatív - hatályon kívül helyezésre okot adó - eljárásjogi szabálysértéseket. Az alapvető különbségtétel abban rejlik, hogy az abszolút okok esetében a hatályon kívül helyezés szükségszerű, míg a relatív okok esetében csak akkor kerül rá sor, ha az adott eljárási szabályértés nem orvosolható a másodfokú eljárásban, de az ún. főkérdésre[20] kihatott vagy nem igényel külön intézkedést.[21] Hatályos törvényünk a korlátozott felülbírálat eseteit átvette, ám bővítette azt, csakúgy, mint ahogy annak terjedelmét is eltérő módon szabályozza. Fontos garanciális szereppel bír a szabályozás azon eleme, hogy a korlátozott fellebbezéshez párosuló, korlátozott felülbírálat esetében a másodfokú bíróság hivatalból vizsgálja az abszolút eljárási szabálysértéseket, melyekre a nem fellebbező fél is felhívhatja a figyelmet, az abszolút eljárási szabálysértés pedig az ítélet hatályon kívül helyezését vonja maga

[18] FICSÓR Gabriella: A hatályon kívül helyezés elleni küzdelemhez néhány gondolat https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/a_hatalyon_kivul_helyezes_elleni_kuzdelemhez_nehany_gondolat_suritve.pdf (2019.08.26.) 11. o.

[19] értsd: Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2012.L.II.E.1/6. sz. i.m.

[20] vö. Be. 609. § (1)

[21] POLT Péter et al: Kommentár a büntetőeljárási törvényhez, 2. kötet Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018 1226-1227. o.

után.[22] A megalapozatlanság miatti hatályon kívül helyezés ultima ratio, melyet hatályos törvényünk részleges megalapozatlanság esetén kategorikusan kizár. Amennyiben törvényes okra alapítva helyezi a bíróság hatályon kívül a korábban megszületett határozatot, úgy hatályon kívül helyező végzésében a másodfokú bíróság rámutathat az ítélet részleges megalapozatlanságára, de azt csupán erre, nem alapíthatja.[23]

3. A HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉS SZABÁLYAINAK MEGVÁLTOZÁSA

Már a 2017. évi büntetőeljárási kódex kodifikációs munkálatainak megkezdése előtt is számos vizsgálódás[24] fókuszpontjába került a másodfokú bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlata és annak anomáliái. Többek között a *Kúria Büntető Kollégiumának Joggyakorlat- elemző csoportja* is elemzés alá vonta ezen, a gyakorlatban is nehézségeket produkáló kérdéskör fontosabb pontjait és 2012-ben elkészítette összefoglaló véleményét.[25] Ezt követően merült fel az igény az eljárási kódex olyan irányú módosítására, melynek folyományaképp a hatályon kívül helyezések száma csökken. „A másodfokú bíróság felülbírálati jogkörének megváltoztatása a hatályon kívül helyezések és megismételt eljárások erőforrás-pazarló gyakorlatának helyesbítésére törekszik, azt ösztönözve, hogy a büntetőeljárásban szükségtelen ismétlések nélkül szülessen jogerős döntés." fogalmaz a törvény indokolása.[26]

Változás állt be a másodfokú bíróság reformatórius jogkörének kiszélesítése jegyében, miszerint különbséget tesz a törvény részbeni és teljes megalapozatlanság között, melyekhez eltérő jogkövetkezmény alkalmazását írja elő. Ezen túl, újdonság a rendes jogorvoslat bevezetése az egyes ügydöntő, érdemi határozatokat hatályon kívül helyező, másod- és harmadfokú végzések ellen. Történt módosítás a hatályon kívül helyezési okok rendszerében is.[27] A továbbiakban az indokolási kötelezettséggel, mint lehetséges és egyben – esetenként – kötelező hatályon kívül helyezési okkal, valamint ezzel

[22] Miniszteri indokolás 590. §

[23] EBH2019.B.9.III.

[24] vö. MÁRKI Zoltán: A büntetőeljárás törvénye In: Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére (szerk. Vókó György), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015. 178-182. o.

[25] BALLA Lajos: Bővítés vagy szűkítés. Gondolatok a kasszációs jogkör jövőjéről. In:Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárási *törvény kodifikációja.,* Printart-Press, Debrecen, 2015. 96-97. o.

[26] A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény indokolása

[27] uo.

összefüggésben a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés lehetőségével kívánok részletesebben foglalkozni.

3.1. Az indokolási kötelezettség helye a hatályon kívül helyezési okok rendszerében

A feltétlen hatályon kívül helyezésre okot adó eljárási szabálysértések körét a Be. 608. § (1) bekezdése taxatíve meghatározza, nem úgy mint a relatív okokat, melyek körét a törvény nem adja meg zártan. Az okcsoportok tekintetében fontos változás a 2017. évi kódex kapcsán az indokolási kötelezettség helye. Ugyanis a hatályos szabályozásban, az indokolási kötelezettség megsértése főszabályként a relatív hatályon kívül helyezési okok között kapott helyt. Más a helyzet akkor, ha a sérelmezett határozat rendelkező része teljesen ellentétes az indokolással. Ekkor az ítélet egyes rendelkezései indokolás nélkül maradhatnak, illetve az sem állapítható meg, hogy az elsőfokú bíróság mire alapozta döntését. Ennek következtében a határozat felülbírálatra alkalmatlan lesz, avagy ezen esetben abszolút hatályon kívül helyezési okkal találjuk magunkat szemben.[28]

Az indokolási kötelezettség hatályon kívül helyezést eredményező megszegését határozottan el kell különíteni a megalapozatlanságtól, ami a hatályon kívül helyezés önálló törvényi oka lehet. Továbbá fontos, hogy az indokolási kötelezettség teljesítése csak megalapozott, illetve megalapozottá tett tényállás tekintetében vizsgálható; amennyiben ugyanis tények megállapítása hiányzik, úgy az azokra vonatkozó indokolás sem kérhető számon.[29] Ám az elhatároláshoz kapcsolódó gyakorlati nehézségeket a későbbiekben kívánom sorra venni.

3.2. A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés megszületése

Az 1998. évi eljárási törvény a hatályon kívül helyező döntéssel szemben rendes jogorvoslatot nem engedett, kizárólag a legfőbb ügyésznek állt módjában jogorvoslattal[30] élni. Amennyiben erre sor került, a Kúria abban az esetben is csupán a törvénysértés megállapítására szorítkozhatott. Mára már más a helyzet, hiszen az új Be. egyik újdonsága a hatályon kívül helyező végzés elleni közvetlen jogorvoslat lehetőségének bevezetése.[31] Ezen jogintézmény léte az ítéletek szükségtelen hatályon kívül helyezésének visszaszorítását célozza. Továbbá elősegíti az eljárások ésszerű időn belül történő lefolytatását, és ezáltal a

[28] POLT et al i.m. 1258-1259. o.

[29] EBH 2018.B.8.III.

[30] értsd: jogorvoslat a törvényesség érdekében

[31] Be. 626. § - 631. §

tisztességes eljárás elvének érvényesülését.[32] A jogintézmény bevezetését indokolta azon jogalkalmazói gyakorlat, miszerint a másodfokú bíróságok olyan esetben is a hatályon kívül helyezés mellett döntöttek, amikor a törvény adta lehetőségeket kihasználva az ügy érdemi elbírálására is sor kerülhetett volna. Legtöbbször a döntés hátterében a kifogásolt döntés hiányosságainak kiküszöböléséhez szükséges - esetenként nagyobb terjedelmű - bizonyítás felvételének elkerülése állt. A hatályon kívül helyezéssel azonban legtöbbször szükségszerűen együtt jár az eljárás ismételt lefolytatásának kötelezettsége, mely – ha a hatályon kívül helyezés valóban elkerülhető lett volna – indokolatlanul hosszabbítja meg a büntetőeljárás tartamát. [33]

A hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés elbírálásakor azt szükséges megítélni, hogy az érdemi határozathozatal feltételeinek hiányáról – és ezért a hatályon kívül helyezésről – a másodfokú bíróság helyesen vagy indokolatlanul rendelkezett-e. Éppen ezért a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés elbírálása valójában nem ügy-, nem irat-, hanem túlnyomórészt határozatvizsgálat.[34]Az eldöntendő kérdés nem az, hogy a hatályon kívül helyezett ítélet helyes, avagy megalapozott-e, hanem az, hogy a hatályon kívül helyező döntés maga alapos-e.[35] Ez azonban nem jelenti azt, hogy a hatályon kívül helyező végzéssel szemben benyújtott fellebbezés elbírálásakor a bíróság sosem érinti például a minősítés kérdését, mely vitathatatlanul átlépi a határozatvizsgálat kereteit. A Debreceni Ítélőtábla egy okirathamisítással kapcsolatos ügyében, maga is kifejtette álláspontját az adott cselekmény minősítésével kapcsolatosan. Az említett ügyben a hatályon kívül helyezés oka az volt, hogy a tárgyalást olyan személy távollétében tartották meg, akinek részvétele a törvény értelmében kötelező lett volna. Az ügyész olyan bűncselekmény miatt emelt vádat, mely a védő eljárását önmagában is kötelezővé tette. Így a helytelen minősítés nem érintette a hatályon kívül helyezés okát, ennek ellenére az eljáró bíróság mégis útmutatást adott a minősítés kérdésében.[36]

4. AZ INDOKOLÁSI KÖTELEZETTSÉG

Ahhoz, hogy tudjuk mikor is beszélhetünk az indokolási kötelezettség hiányáról vagy nem megfelelő teljesítéséről és az miért is eredményezhet hatályon kívül helyezést, tisztáznunk kell az indokolási kötelezettség tartalmát. A kérdéskör

[32] POLT et al i.m. (2. kötet) 1291. o.

[33] A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény indokolása

[34] Kúria Bhar. III. 1.436/2018/8. sz. végzése

[35] Hkf.II.278/2019/5.

[36] Hkf.II.722/2018/2. sz.

meglehetősen összetett, hiszen maga az indokolás hiánya, nem csupán perjogi kérdéseket vet fel. Ugyanis indokolás nélkül a tényállás megállapítása sem teljes, így az anyagi jogi szabályok is sérelmet szenvednek. Ténybeli alapok nélkül nem állapítható meg a tényállásszerűség, tehát a rendelkező rész önmagában nem eredményezhet büntetőjogi felelősségrevonást.[37] A Király Tibor szavaival élve, az ilyen ítélet non judicium vagy judicium non existens[38].

3.3. Jelentősége

Hazánkban az ítéletek indokolását elsőként az 1836. évi XVI. törvénycikk rendelte el, azonban ez csak a polgári bíróságokra rótt kötelezettséget. Csupán négy évvel később, az 1840. évi XII. törvénycikk terjesztette ki az indokolás kötelezettségét a büntetőperekben meghozott ítéletekre is. A büntető ítéletek indokolásának tartalmára vonatkozóan az 1896. évi XXXIII. törvénycikk (továbbiakban: Bp.) 77. §-a fogalmazott meg elvárásokat. A Bp. ezen rendelkezése alapján, a bíró köteles azon okok felsorolására, melyek a kérelemnek helyt adó vagy azt elutasító döntés meghozatalára indították. Az indokolást már ekkor is a rendelkező résztől elkülönítetten kellett szerkeszteni és a Bp. szerint ki kellett terjedjen arra, hogy a bíróság mely tényeket és milyen okból tart bebizonyítottnak vagy épp be nem bizonyítottnak. Továbbá arra is, hogy milyen okokat vett figyelembe az egyes indítványok, illetve a jogi kérdés elbírálásakor a bíróság. Ezeknek megfelelően az indokolás két fontos részből kellet, hogy álljon, a tényállás megállapításából, illetve az alkalmazott jogszabályok megjelöléséből. E szerint az indokolás célja a határozathozatalhoz vezető bírói gondolatmenet feltárása a meghozott határozat helyességének alátámasztása végett. Az indokolás tehát egyaránt szól a feleknek és a felsőbb bíróságoknak is.[39] Mindezek ellenére előfordul, hogy az indokolási kötelezettségre és annak minőségére jogi-szakmai, illetőleg formai szempontból tekintünk, mint egyfajta kommunikáció az egyes bíróságok között. Amennyiben ezen perspektívából szemléljük, annak lényege nem lehet más, mint hogy a fellebbviteli fórumként eljáró bíróságok számára az ítélet ténybeli és jogi megalapozottságát szemléltesse.[40]

---

[37] ELEK Balázs: A büntető eljárásjog tudomány hatása a bírói gyakorlatra In: Pusztai László emlékére. Szerk.: Bárd Petra, Hack Péter, Holé Katalin, P-T Műhely, Budapest, 2014. 53.o.

[38] azaz nem ítélet vagy nem létező ítélet, KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárási jog*, Budapest, Osiris Kiadó, 2003, 200. o., hivatkozza: Kúria Bfv. III.1.124/2012/3.

[39] HALÁSZGYÜRÜ-KITONICH (szerk: Márkus Dezső): Magyar Jogi Lexikon Hat kötetben, IV. kötet, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdaipari Részvénytársaság, 1903. 337-339. o.

[40] vö. BENCZE Mátyás-KOVÁCS Ágnes: „Nem foghat helyt" Az Alkotmánybíróság az indokolási kötelezettség teljesítéséről, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2017. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2018_10_Bencze_Kovacs.pdf (2019. 08. 18.)

Azon túl, hogy főként a feleknek és a felsőbb bíróságoknak szól az ítéleti indokolás, címzett lesz a nyilvánosság, a közvélemény is. A nyilvánosság egyaránt lehet eszköze és kikényszerítője is az igazságszolgáltatás ellenőrzési mechanizmusának. Hiszen ha az ítélkezés során a nyilvánosság széleskörben jelen van, akkor az lehetőséget teremt az esetleges hibák, hiányosságok észlelésére és a megfelelő következmények alkalmazására. Napjainkban az igazságszolgáltatás nyilvánossága egy komplex terület. A nyilvánosságnak az ítélkezés kapcsán több dimenzióját különböztethetjük meg: tárgyalás nyilvánossága, avagy a pillanatnyi nyilvánosság; az ítélet nyilvánossága, ezáltal azok elektronikus nyilvánossága; bírósági iratok nyilvánossága; vagy épp az intézményi nyilvánosság.[41] Maga az indokolási kötelezettség is, de főként annak nyilvánossága a döntési folyamatban rejlő szubjektivitás kiküszöbölésének egyik leghatékonyabb eszköze. Mindez a döntéshozót, az általa meghozott döntés ésszerű és általánosan elfogadott érvekkel való igazolásra sarkallja.[42] Ugyanakkor fontos a mértéktartás, „nem jó, ha az írásbeliség és az indokolás követelménye grafomániát eredményez; ez ugyanis nem megérthetővé, hanem hozzáférhetetlenné teszi a döntést”[43]

Végezetül a közvéleményben is azon meggyőződést kell kialakítania, hogy az ítélet törvényes, megalapozott és igazságos., mindezt azért, hogy a közvélemény igazságszolgáltatásba vetett bizalmát fenntartsa, megerősítse.[44]

3.4. Tartalma

A bírák szabadsága széles körben értelmezhető, de semmiképp sem jelent egyet az önkénnyel. Ahogyan arra a vegyes bizonyítási rendszer kapcsán már utaltam, az indokolási kötelezettség is egy a bizonyítás azon szabályai közül, mely ellensúlyként jelenik meg a bírói szabadsággal szemben. A büntetőeljárásról szóló törvényünk LXXX. fejezete határozza meg az ügydöntő határozatok szükségszerű tartalmi elemeit. Nincs ez másként az indokolás esetében sem, ugyanakkor a törvényi meglehetősen szűkkörűen határozza meg az indokolásban kötelezően megjelenítendő elemek körét. Hat pontban összegzi a kódex azt, mire is kell kiterjednie az ügydöntő határozatok indokolásának.

---

[41] NAVRATIL Szonja: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk. BADÓ Attila), Gondolat Kiadó, Budapest, 2011. 156-179. o.

[42] BENCZE Mátyás: A bizonyítékok értékelésének összehasonlító vizsgálata. In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika: összehasonlító jogi tanulmányok. (Szerk.: Badó Attila), Gondolat, Budapest, 2011. 226. o.

[43] MÁRKI (2014) i.m. 3. o.

[44] NAGY L. i.m. 494-495. o.

1. *a vádra történő utalás, a vád szerinti minősítés, szükség esetén a vádirati tényállás lényegének ismertetés*

Ezalatt értendő például a vádemelő ügyészség megnevezése, a vádirat ügyészi száma vagy magánvádas eljárásban a feljelentés kelte, illetve az azokban szereplő jogi minősítés. A vádirati tényállás ismertetése különösen akkor lehet szükséges, ha az eltér a bíróság által megállapított tényállástól. Ez leginkább felmentő ítélet esetén fordulhat elő.

2. *vádlott személyi körülményeire vonatkozóan megállapított tények, a határozat meghozatalakor jelentőséggel bíró adatok a vádlott korábbi büntetéseire vonatkozóan*

A vádlott személyi körülményeire vonatkozó adatok alatt a Be. 186. § (1) bekezdésben foglaltakat kell érteni. Így nem mulasztható el a próbára bocsátás megszüntetésével érintett vagy épp a visszaesői minőséget megalapozó elítélések feltüntetése.

3. *a bíróság által megállapított tényállás*

Ezalatt elsősorban a bíróság döntéséhez alapul szolgáló releváns tények összességét kell érteni, melyet a vádirat keretei között megtörténtként állapít meg a határozatot hozó bíróság.

4. *azon bizonyítékok megjelölése, melyre a bíróság döntését alapozta, valamint annak rövid indokolása, hogy a bíróság a tényállás megállapításánál milyen bizonyítékokat és miért vagy miért nem fogadott el*

Ezen a ponton kell némiképp számot adnia a bíróságnak a bizonyítékértékelő tevékenységéről, avagy másnéven a bírói mérlegelés eredményéről, illetve a meggyőződés kialakulásához vezető folyamatról. Ezalatt nem a bizonyítékok rövid bemutatását kell értsük, sokkal inkább az azoknak egymással való összevetését, tartalmilag való értékelését. Erre a miniszteri indokolásban foglaltak is ráerősítenek, hisz egyértelműen kimondja, hogy „kifejezetten kerülendő az egyes bizonyítékok perkivonatszerű megismétlése”.[45] A megfogalmazásból az is kitűnik, hogy itt a releváns bizonyítékokra kell szorítkoznia a bíróságnak. Egyfajta számadási kötelezettséget jelent az elfogadott és kirekesztett bizonyítékok vonatkozásában.

5. *a bíróság által megállapított tényállás szerinti cselekmény minősítése*

[45] A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény miniszteri indokolása

A minősítés alatt a Btk. Különös Részében szereplő törvényi tényállás szerinti minősítés értendő. Kitérve arra is, hogy alapeset, avagy minősített eset, mely elkövetői, illetve elkövetési alakzat valósult meg.

6. *határozat egyéb rendelkezéseinek és az indítványoknak, különösen azok elutasításának indokolása; az alkalmazott jogszabályok megjelölése.*

Számos rendelkezés sorolható ezen kategóriába. Ilyen lehet a felfüggesztett szabadságvesztés elrendelése vagy épp a feltételes szabadság megszüntetéshez vezető ok megjelenítése is. [46] De ilyen lehet az az esetkör is, amikor a cselekmény elkövetésekor és elbírálásakor hatályban levő törvények eltérően, így számot kell adni a bíróságnak arról, hogy mely törvény rendelkezéseit alkalmazza az adott esetre és miért.[47]

Mivel a Be. meglehetősen nagyvonalakban fogalmazza meg az indokolással szemben támasztott követelményeket, így az ítélkezési gyakorlat egységesítése, formálása érdekében maguk a bíróságok -többek között a Kúria és az Alkotmánybíróság - is közreműködtek a kritériumok tisztázásában. A Kúria megfogalmazása szerint, tény- vagy jogkérdéssel összefüggő indokolási kötelezettség kapcsán azt kell vizsgálni, hogy a kifogásolt határozatban nyomon követhető-e a bíróság értékelő tevékenysége. Az indokolási kötelezettség megsértése egyrészt azt jelenti, hogy ha az indokolásban nem állapítható meg, hogy a bíróság mit vett számba, mit értékelt következtetése, mérlegelése során, másrészt azt, ha másról szól, mint az ítélet rendelkező része.[48]

Az általános megállapításokon túl, specifikus észrevételek is születtek. Így például a harmadfokú határozatok indokolása körében tapasztalható eltérés. A bevett gyakorlat szerint, a Kúria határozatai nem tartalmazzák a történeti tényállást, ugyanis az első- másod- és harmadfokú eljárás képez egy egészet, melyhez együttesen kapcsolódik a jogerőhatás. Így már a másodfokú döntések is csak szükség esetén kiegészítik, helyesbítik a már megállapított tényállást. Ehhez képest a harmadfokú határozatok csupán a Kúria jogi álláspontjának ismertetése körében jelenítik meg a releváns tényeket, mint a cselekmény minősítésével összefüggő jogi következtetés alapját.[49]

---

[46] Be. 561. § (3) bekezdés a)-f) pont; POLT et al.i.m. (2. kötet) 1180-1181. o.

[47] BH2005.377.

[48] Bhar.III.1.879/2017/5.

[49] Stíluskönyv. A Kúria Joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye A „határozatszerkesztés" tárgykörben 2014. évben végzett elemzés megállapításairól https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_1.pdf (2019.08.14.)

3.5. Alkotmányos mérce

Az indokolási kötelezettség, még ha közvetetten is, de a jogállamiság szolgálatában áll. Így az Alkotmánybíróság „alkotmányos mércét" állíthat fel a bíróságok számára az indokolási kötelezettség teljesítése vonatkozásában, mely az ítélkezés teljes spektrumára hatást gyakorolhat. Ezt a valódi alkotmányjogi panasz révén meg is tette, és vizsgálódási körébe vonta a rendes bíróságok érvelését. Majd maga is nevesítette az indokolt bírói döntéshez való jogot 7/2013. (III.1.) számú alaphatározatában.[50] Az indokolási kötelezettség mint olyan, szoros kapcsolatot ápol a „fair trial" elvével. Ennek alapján, az indokolás nem csak akkor lehet alkotmánysértő, ha az teljesen hiányzik, hanem abban az esetben is, ha az túlzottan sematikus vagy hiányos. Ebben az esetben negatívan kihathat a kifogásolt határozattal érintett személyek jogorvoslathoz való jogának gyakorlására is.[51] Több fronton is kritika érte a bírói határozatokban foglalt indokolások körében körvonalazódni látszó gyakorlatot. Ezen állásfoglalások lényegi pontja az azokban megjelenő érvelés formalizmusa, elnagyoltsága volt.[52] A nehezen átlátható, sematikus ítéletek pedig három alkotmányos követelmény megvalósulását is nagymértékben veszélyeztetik. „Az indokolásokból nem derül ki, hogy mi is az az elvi alap, amely a következetes joggyakorlat biztosítéka lehet (jogállamiság), nem tud belőle az ügyfél tájékozódni az őt illető jogokról (emberi méltóság), és megnehezül számára a jogorvoslati jog gyakorlása (tisztességes eljárás)."[53]

Végezetül az Alkotmánybíróság ambíciói szolidnak bizonyultak. Az esetek túlnyomó többségében érdemi vizsgálat nélkül visszautasította az indokolási kötelezettség megsértésére alapított indítványokat. Így a végzésekből és a csekély számú érdemi döntésből egy minimális, egységesnek kevésbé mondható mérce rajzolódott ki, mely csak az eljárási törvényekkel együttesen értelmezhető. Ezen mérce pedig így hangzik: „a bíróság az eljárásban szereplő feleknek az ügy lényegi részeire vonatkozó észrevételeit kellő alapossággal megvizsgálja, és ennek értékeléséről határozatában számot adjon."[54] Ez csupán egy keretet ad, melyet

---

[50] vö. 7/2013. (III.1.) számú AB határozat

[51] BENCZE-KOVÁCS i.m.

[52] vö. HÁGER Tamás: A tényállás megalapozottsága a büntetőperben, Doktori értekezés, Debrecen, 2018. https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/252566/Hager_Tamas_disszertacio.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2019.08.18.); FÁZSI László – STÁL József: Észrevételek a büntető ítéletek szerkesztésének kultúrája körében,In: Büntetőjogi Szemle 2012/2. 3-14.

[53] BENCZE-KOVÁCS i.m. 8. o.

[54] ABH 2013, 293, 301.

valódi tartalommal csak a konkrét a jogvita jellege, a vonatkozó eljárásjogi szabályok és az ügy egyedi körülményeinek ismerete által tölthetünk meg.[55]

4. BÍRÓI MEGGYŐZŐDÉS

„Quod legibus omissum est, non omittetur religione iudicantis."[56] – Ezen kijelentés ma is időtálló, valóban a bíró lelkiismeretén múlik a döntés egy bizonyos része?

A *convition intime,* avagy a bíró belső meggyőződése az, mely a szabad bizonyítási rendszer alapját képezte. Ebben az esetben a bíró szabad belátása szerint használhatott fel bármit a bizonyítás eszközeként, sőt azok bizonyító erejét is maga határozta meg. A bizonyítást tehát abszolúte saját meggyőződése szerint folytathatta le. Eme rendszer azonban teljes egészében nélkülözte a racionalitás követelményét, ezzel teret engedve az előítéleteknek, az indulatoknak, az érzelmeknek. Ennek köszönhetően a bírói önkény is lábat vethetett a büntető ítélkezés körében. Ezzel szemben a pozitíve kötött bizonyítási rendszerben a bíró saját meggyőződése nem jutott valódi szerephez. Amikor is a törvényben előírt bizonyítékok rendelkezésre álltak – saját meggyőződésétől függetlenül – el kellett ítélje a vádlottat. Míg a negatíve kötött rendszer sajátossága az volt, hogy teljes értékű bizonyítékok rendelkezésre állása esetén sem volt köteles a bűnösség megállapítására, ha saját meggyőződése mást diktált számára. Ezen rendszereknek megvoltak az előnyei és a hátrányai is. Eme hibákat, hiányosságokat orvoslandó jelent meg a vegyes rendszer. Hazánkban a Bp. óta a büntetőeljárás bizonyítási rendszere vegyes. Ezen koncepcióban is szerephez jut a bírói meggyőződés, mint szubjektív elem, mely a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvében jut kifejeződésre.[57]A szabadság ellensúlyaként jelenik meg a bizonyítási eszközök és a bizonyítás szabályainak törvényben való deklarálása.[58]

Hatályos törvényünk maga is szól a bírói meggyőződésről: „A bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg." [59] Láthatjuk tehát, hogy a bizonyítás során a bíró saját meggyőződése is

---

[55] BENCZE-KOVÁCS i.m. 11-12. o.

[56] Amiről a törvény nem rendelkezik, arról a bíró lelkiismerete dönt - Papinianus D.22,5,13. In: NÓTÁRI Tamás: A jognak asztalánál... 1111 jogi regula és szentencia latinul és magyarul. Magyar Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2008, 161. o.

[57] KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog, Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 21. o.

[58] FARKAS Ákos-RÓTH Erika: A büntetőeljárás, Wolters Kluwer, Budapest, 2018. 196. o.

[59] 2017. évi XC. törvény 167. § (4)

szerepet kap. Természetesen a bizonyítás törvényességére vonatkozó szabályok, a logika szabályai és az indokolási kötelezettség keretek közé szorítják a bírót és az ő szabadságát, melyet a törvény biztosít számára. Összességében tehát az ún. indokolt meggyőződés az, amely a hatályos szabályokban megjelenik elvárásként. Ugyanis a belső meggyőződése önmagában nem elegendő az elítéléshez, a bírák törvényben előírt kötelezettsége az általuk meghozott döntés megindokolása.[60]

4.1. Bizonyosság a büntetőeljárásban

Mai fogalmaink szerint a *bizonyítási eljárás* egy olyan processzuális folyamat, amely során a bizonyítékok beszerzése és értékelése nyomán feltárt történeti tényállás absztrakt törvényi tényállásnak való megfeleltethetőségének vizsgálata történik. Tulajdonképpeni eredménye pedig az arról megszületető döntés, hogy a beszerzett és értékelt bizonyítékok alkalmasak és elegendőek-e ahhoz, hogy meghatározott személy konkrét törvényi tényállás elemeinek bűnösen történő megvalósítását a bíróság kimondhassa. Amennyiben ismeretelméleti alapon tekintünk a bizonyításra, egyfajta rekonstruáló, megismerő tevékenységként definiálhatjuk azt. Logikai alapú szemlélettel vizsgálva pedig a logikai szabályok szerinti gondolkodási folyamatként is tekinthetünk rá.[61] Ezen megközelítésben nem feledkezhetünk meg a jogi logikáról szerepéről sem. Ugyanis ez elengedhetetlen egyes jogi kérdések racionális feldolgozásához. A jogi gondolkodást megalapozó más tudományok megfelelő kiegészítőjeként elengedhetetlen a meggyőző és hatékony jogászi érveléshez.[62]

Miként a bíróság nem közvetlen észlelője a bizonyítandó ténynek, így ténymegállapító tevékenysége szükségszerűen közvetett, ténybeli következtetésen alapuló megismerő tevékenység.[63] Ezáltal a tényállás megállapítása során a bíróság ún. közvetett bizonyítást folytat le, melyben kiemelt szereppel bír a bírói meggyőződés. A mérlegelési tevékenység során a bíróság és az eljáró bíró egyfajta szabadságot élvez, ugyanakkor az elfogadott bizonyítékok olyan zárt láncolatot kell alkossanak, mely kizárja, hogy az események az ítéletben megállapított tényállástól eltérően is alakulhattak.[64] A közvetett bizonyítás

[60] ELEK Balázs: A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései In: Jura 2014/1. szám 41. o.

[61] BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: Büntető eljárásjog, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2015. 124. o.

[62] TAMELLO, Ilmar: A manifesto of Legal Logic In: Logic of the Service of Law, Springer-Verlag, Wien, New York, 1978, 156. p.

[63] Kúria Bhar.III.1.475/2011/8. sz

[64] Legf. Bír. Bf.III.1.929/1998/7. sz.

valójából egyik tényből a másik tényre való következtetést jelent. Ezen ténybeli következtetés eredménye a bizonyítandó tényre vonatkozó megállapítás is. A ténybeli következtetést a bíróság végzi el, akinek kötelessége számot adnia arról, hogy mely tényekből mire vonatkozóan vont le következtetést.[65] Ezen számadási kötelezettsége a döntése indokolásában ölt testet.

Amennyiben elfogadjuk azt a megközelítést, miszerint a bizonyítás egyfajta emberi megismerő tevékenység, úgy azt is be kell látnunk, hogy vannak bizonyos korlátai. Egyes folyamatok létezéséről vagy épp bekövetkezéséről nem áll módunkban minden kétséget kizáróan megbizonyosodni. Ezen hiányosság elfedése érdekében, a megismerés adta lehetőségek teljeskörű kiaknázásával nyert információkat, mint a valószínűség legmagasabb fokát valóságként fogadjuk el és azzal egyenértékűvé tesszük.[66] Ezen folyamat éppúgy alkalmazható mindennapi életünk mozzanataira, mint ahogy a jogászi munka kapcsán elvégzendő bizonyításra, mint megismerési folyamatra.[67] Mindezt összegezve, azt mondhatjuk, hogy a bírói ténymegállapítás igazsága is csak oly mértékű lehet, melyet az emberi megismerés feltételei lehetővé tesznek az adott körülmények között, másképp fogalmazva, amelynek „nincs versenyképes alternatívája".[68]

Erdei úgy véli, a bíró belső meggyőződése nem más, mint az anyagi igazság megállapításának kritériuma. „A mai kor alapvető igazságmegállapítási módszere a tények bizonyítása, amit a bírói mérlegelés és a kialakult belső meggyőződés kritériuma emel az igazság erejére."[69] Finszter pedig abból indul ki, hogy a bizonyítás helyessége és a törvényesen lefolytatott eljárás között egyáltalán nem tehető egyenlőségjel, sőt egyfajta ellentmondás mutatkozik e tekintetben. Ezen ellentmondás lehetséges feloldójaként tekint a belső meggyőződésre. Annak érdekében, hogy e feladat betöltésére alkalmas legyen a belső meggyőződés, három kritériumnak kell megfelelnie. Először is, szükség van szervezeti garanciákra, melyek a megszülető döntés szuverenitását biztosítják. Másodszor pedig a szakmai felkészültség „kivételesen magas" [70] fokát, mint elvárást fogalmazza meg a bírákkal szemben. Végezetül a szervezeti kultúrával szemben

[65] ELEK (2014,Jura) i.m. 46. o.

[66] HELLWIG 1914. 86. o hivatkozza: NAGY Lajos i.m.

[67] vö. FINSZTER Géza: A büntetés igénye – hatalom, tudás nélkül? In: Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak (szerk. HOLÉ-KABÓDI-MOHÁCSI), ELTE ÁJK, Budapest, 2009. 60-98. o.

[68] VARGA Csaba: A bírói ténymegállapítási folyamat természete, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2001. 139. o.

[69] ERDEI Árpád: Mi az igazság? In: A büntetőítélet igazságtartalma (szerk. ERDEI Árpád), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010. 19. o.

[70] FINSZTER i.m. 73. o.

fogalmaz meg elvárásokat, melyek szerint annak alkalmasnak kell lennie az esetleges hibák feltárására és a felelősség viselésére. Mindezt annak érdekében, hogy a belső meggyőződés ne degradálódhasson „garanciából üres hivatali formává".[71]

Ezeket összegezve, az ítéletet egy olyan komplex jelenségként definiálhatjuk, mely az objektív következtetések és a szubjektív mérlegelés elegyéből áll össze.[72] A döntés maga egy megismerési folyamat végterméke. Ezen folyamat főként - de nem kizárólagosan - a bizonyítást foglalja magában. Az objektivitást a következtetések, a tények képviselik, míg az értékelés szabadsága adja meg a szubjektív dimenziót. A döntés folyamatában a tudatosságon túl a bíró lelkivilága és személyisége is szerephez jut. Ezáltal a bírói megismerés meghaladja a formális logika szabta kereteken túllépve, a lelki, valamint társadalmi tényezők bevonásával egy magasabb szintű folyamattá válik.[73]

4.2. A meggyőződés természete, befolyásolhatósága

Eljárási törvényünk maga is a „meggyőződés" szót használja.[74] Ezzel némiképp teret engedve egy szubjektív mércének. A meggyőződés egyfajta belső cselekvés, amely a hittel rokon, és összességében, vita nélkül fogadtat el egy állítást vagy egy tant. Míg a vélemények és meggyőződések legfőbb forrásai érzelmi eredetűek, addig például az ismeret csak az értelemből fakadhat. Tehát a meggyőződés és az ismeret egymástól lényegében különböző fogalmak, hiszen a meggyőződés forrása egy öntudatlan csatlakozás valamely elvhez, míg az ismeret az értelem által magyarázható megfigyelés és tapasztalat eredménye. A vélemények pedig rendszerint nem egyebek, mint képződésben levő meggyőződések.[75] A belső meggyőződés vagy bizonyosság nem feltétlenül jelent egyet az objektív, logikai bizonyossággal. A logikai bizonyosság inkább tekinthető egy igaz kijelentés tulajdonságának, mely független attól, hogy gondoljuk-e vagy nem. A bizonyosság alapvetően egy logikai fogalom, ugyanakkor a jog területén is használatos, csakúgy mint fogalompárja, a valószínűség. A jog viszonyrendszerében a bizonyosság és a

[71] FINSZTER i.m. 74. o.

[72] Szucsikné dr. Soltész Ilona Rita: *Az ítéleti bizonyossághoz vezető út.* In: Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai. Joggyakorlat-Elemző Csoport. Összefoglaló vélemény: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései Melléklet

[73] Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai. Joggyakorlat-Elemző Csoport. Összefoglaló vélemény: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései. 18. o.

[74] Be. 167. § (4) bek.

[75] LENGYEL Zsuzsanna: Szociálpszichológia, Budapest, Osiris Kiadó. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szocialpszichologia/ch05s03.html (2019.08.22.)

teljes megalapozottság között egyenlőségjelet tehetünk. Teljes bizonyosságot a jog világában csak törvényes bizonyítással szerezhetünk. Ez csak egy megnyilvánulása a bizonyosságnak. Bizonyosságként tekinthetünk a belső meggyőződésre is. Belső bizonyosság, avagy egyfajta szilárd meggyőződés a dolgok állásáról, egyes tételek igazságáról.[76] „Bizonyosságnak nevezhető annak a lelki állapota, aki kétkedés nélkül hisz. Ez a belső pszichikai bizonyosság lehet enyhe szkepszissel vegyített tudás, erkölcsi bátorsággal vallott meggyőződés vagy fanatikus hit.”[77]

Ezt a bírói döntéshozatalra alkalmazva az alábbiak szerint fogalmazhatjuk meg: „Az ítéleti döntések kialakítása során a bírónak mind személyében mind pedig a tanács tagjaként elsősorban önmagát kell meggyőznie arról, hogy ésszerű meggyőződése alapján kialakított döntései indokoltan törvényesek, megalapozottak és igazságosak. El kell oszlatnia minden belső aggályát, kétkedését és csak ezek után hozhatja nyilvánosságra döntéseit.”[78] Ugyanakkor nem feledkezhetünk meg arról, hogy az emberi tudás, főként e vonatkozásban csak a valószínűség szintjét érheti el bizonyosan. A matematikai módszerektől eltérően itt helyet kap a logikai, érzéki és jog következtetés is. A logika szerinti maximális valószínűség lesz az, melyet a bizonyítás során elfogadunk, mint bizonyos, és így bizonyított tényt. Avagy a számszerű valószínűség a gyakorlatban bizonyossággá alakul át. A relatív igazságon át vezet az út az emberi gondolkodás számára az abszolút igazság felé.[79]

Ám ha a meggyőződés egy az emberi gondolkodás sajátosságain alapuló állapot, akkor a meggyőződés kialakulása a személyi kompetenciáktól is függ? Avagy a meggyőződésünk mennyiben áll saját befolyásunk alatt? A meggyőződés feletti befolyásgyakorlás ötlete egyáltalán nem lehetetlen elképzelés. Meggyőződéseink a mindennapokban is számtalan alkalommal válhatnak bírálat tárgyává, nincs ez másként a bírói döntéshozatal során sem. Bírálat érhet azért mert meggyőződésünk, hogy földönkívüliek léteznek vagy épp mert hiszünk a feng shui tanaiban. Meggyőződéseink elsősorban azok forrásainak milyensége vagy helytelenített tartalma miatt válnak bírálat tárgyává. A bírói döntéshozatal kapcsán ez leginkább az evidencia vagy kellő bizonyíték hiányára alapított döntések, így a részlehajlás vádja képében érhető tetten. Amennyiben helytelenítünk egy meggyőződést, azonnal morális kifogások után kutatunk. A vélemények

[76] KIRÁLY Tibor: Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972. 253-256. o.

[77] uo. 256. o.

[78] NAGY Lajos: Ítélet a büntetőperben, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974. 492-493. o.

[79] KIRÁLY (1972) i.m. 256-261. o.

megoszlanak a meggyőződéseink felülvizsgálhatósága, befolyásolhatósága kérdéskörében, de egy biztos, az erre irányuló kísérleteink nem mindig sikeresek. Az új bizonyítékok gyűjtése vagy a már meglévők felülvizsgálata és súlyozása, illetve a reflektálás a normatív meggyőződéseinkre nem mindig bizonyulnak elégségesnek. Ugyanakkor kijelenthető, hogy addig, amíg meggyőződéseink érzékenyek az evidenciákra, képesek vagyunk befolyást gyakorolni felettük, de önmagában az erre irányuló akarat nem elégséges. A meggyőződések kialakulásához szükséges, hogy annak tartalmát tőlünk független – vagy annak tűnő – tények megerősítsék.[80]

Döntéseink meghozatala és meggyőződéseink kialakulása nem egy abszurd folyamat, vannak ún. hajtóerők, melyek alapvetően minden embert motiválnak. Ezek az alapvető késztetések az összetartozás vágya, a szokások, a történetek hatalma, a jutalmak és büntetések, a tudásvágy és az érzékcsalódások. Az összetartozás vágyánál maradva, vegyük például a hasonlóságot, mint befolyásoló tényezőt. Szimpátiát keltenek bennünk azok az emberek, akikhez külsőleg hasonlítunk vagy épp úgy érezzük hasonló az értékrendünk, ízlésünk. Ezek olyan reakciók, melyek gyorsan, de annál kevésbé tudatosan születnek meg az agyban. Egyéni preferenciáink, megélt tapasztalataink, élményeink – ha közvetve is – de beépülnek a mindennapok során meghozott döntéseinkbe.[81] Azáltal, hogy az ember magára ölt egy talárt, még nem veszíti el emberi mivoltát. Döntéshozatalának folyamata ettől még nem válik mesterségessé és helyeződik át pusztán logikai alapra, mellőzve minden más tényezőt.[82] Igaznak bizonyulnak tehát Bencze Mátyás szavai „A bíró előítéletei, intuíciói, rossz vagy jó emlékei, érzelmi állapota, személyes igazságérzete, szimpátiája vagy antipátiája igen sokszor meghatározza a döntést. Ezek a faktorok befolyásolhatják mind a jogkérdésben való döntést, mind a tényállás megállapítását. Ez utóbbit főként azért, mert a bizonyítékok megtalálása és értékelése egy bonyolult folyamat, amely nem csupán szakmai tudást igényel, hanem jelentős élettapasztalatot is."[83] Akad olyan angolszász szerző, aki az igazság kapcsán a *bírói bölcsesség*et emeli ki

[80] RÉZ Anna: Befolyásoljuk a meggyőződéseinket? In: Magyar filozófiai szemle 56. évfolyam 3.sz. 54-59. o.

[81] WEINSCHENK, Susan M. (fordította: Doma Dénes-Darnyik Judit): A meggyőzés tudománya, HVG Kiadó Zrt., Budapest, 2015. 11-29. o.

[82] FRANK, Jerome: Law and the modern mind, Anchor Books Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York, 1963, 108-126. p.

[83] BENCZE Mátyás: A jogalkalmazási folyamat szociológiai vizsgálata In: Jogszociológiai előadások (Szerk.: Bencze Mátyás, Vinnai Edina), Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012. 21. o.

azzal, hogy az aki nem hisz az örök alapelvekben, nem lesz képes értékszempontú ítélkezésre és így az igazság megtalálására sem.[84]

5. AZ INDOKOLÁSI KÖTELEZETTSÉG MEGSÉRTÉSE, MINT HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉSI OK

Jelenleg hatályos eljárási kódexünk csak teljes megalapozatlanság esetén ad lehetőséget a hatályon kívül helyezésre. Megalapozatlanság okán csak akkor lehet hatálytalanítás a jogkövetkezmény, ha a megalapozatlanság – a törvényben meghatározott módon és eszközökkel[85] – nem küszönölhető ki, továbbá a megalapozatlanság kihatással bír a bűnösség megállapítására és a büntetőjogi szankció alkalmazására. Az ítélet részleges megalapozatlansága esetén, a bíróságnak mérlegelést nem tűrő kötelezettsége, annak kiküszöbölése. A törvény tehát tilalmat állít fel, mely szerint részbeni megalapozatlanság nem szolgálhat a hatályon kívül helyezés indokául. Ezen tilalom nem írható felül olyan módon sem, hogy a másodfokú bíróság mindezek mellé az indokolási kötelezettség megsértését társítja, mint egy önmagában hatályon kívül helyezésre okot nem adó eljárási szabálysértést.[86] Hiszen az indokolási kötelezettség teljesítésére irányuló vizsgálódásra csak megalapozott vagy megalapozottá tett tényállás esetében van lehetőség. Tekintve, hogy abban az esetben, ha a tények megállapítása hiányzik, az arra vonatkozó indokolás nem kérhető számon. Ennek értelmében a részleges megalapozatlanságban szenvedő ítélet kapcsán fogalmilag kizárt az indokolási kötelezettség megsértésének eljárási szabálysértésként történő értékelése.[87]

Felülvizsgálati eljárásban ugyanakkor a megalapozottságot érintő kérdések közömbösek, mivel a tényállás megalapozottságának kérdése érinthetetlen.[88] Ezen problémával találkozhatunk az alábbi esetben is, amikor is a védő – részben – az indokolási kötelezettség megsértése miatt nyújtott be felülvizsgálati indítványt. Álláspontja szerint, a bíróság nem tett eleget indokolási kötelezettségének, mivel nem indokolta meg, hogy egyes bizonyítékokat miért vetett el, továbbá azt sem, hogy a szakértői bizonyításra irányuló indítványt miért utasította el, és miért hagyott figyelmen kívül egyes, általa megjelölt tényeket. Jelen esetben az indítványban az indokolási kötelezettség megsértésére való hivatkozást a Kúria az irányadó tényállás megalapozottságának kifogásolásaként

[84] Robert S. Lancaster, Judge Learned Hand and the Limits of Judicial Discretion, 9 Vand. L. Rev. 427, 1956. 431.p.

[85] lásd Be. 593. §

[86] Be. 593. §, EBH2019.B.9.I.

[87] EBH2018.B.8.III.

[88] Bhar.III.1.201/2018/10.

értékelte. Hiszen az indítványban azon bizonyítás elmaradását, és megindokolásának hiányát sérelmezte, ami - álláspontja szerint - alkalmas lett volna a bíróság által elfogadott tanúvallomások hitelének megdöntésére. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az indokolásból a bíróság ténymegállapító tevékenysége nem követhető nyomon, hanem valójában a ténymegállapító tevékenység mikéntjének tartalmi sérelmezése, ami a hivatkozott - eljárási szabálysértésen alapuló - felülvizsgálati oknak nem felel meg.[89]

Önmagában az sem alapozza meg a döntés hatályon kívül helyezését, ha az ügydöntő határozat indokolásának szerkesztése nem felel meg a Be. 561. § (3) bekezdésében foglaltaknak.[90] Az indokolási kötelezettség megsértése nem az indokolás bármely elemének hiányát, hibáját jelenti, hanem annál szűkebb terjedelmű. Az indokolási kötelezettség - feltétlen hatályon kívül helyezést eredményező - megsértése csak akkor valósulhat meg, ha a megtámadott határozat indokolása olyan mértékben hiányos, hogy nem állapítható meg belőle, mire alapította a bíróság a döntését, ezáltal ugyanis az érdemi felülbírálat lehetősége hiúsul meg.[91] A törvény csak a bűnösség megállapítása, a felmentés, az eljárás megszüntetése, a cselekmény jogi minősítése vagy büntetés kiszabása tekintetében elmulasztott bírói indokoláshoz fűzi a hatályon kívül helyezés körülményét.[92]

5.1. Az ítélet indokolása a rendelkező résszel teljes mértékben ellentétes

Be. 608. § (1) bekezdés f) pont

Az indokolási kötelezettség megsértése, mint abszolút hatályon kívül helyezési ok, csupán akkor jöhet számításba, ha a határozat rendelkező része teljesen ellentétes az indokolással. Ebben az esetben ugyanis az ítélet rendelkezései nincsenek indokolva, ezáltal nem állapítható meg, a bíróság mire alapította döntését. Ennek eredményeképp az érintett határozat felülbírálatra alkalmatlan.[93]

A jelen okra alapított felülvizsgálati indítványok száma alulmarad a 609. § (2) bekezdés d) pontjában foglalt okra történő hivatkozásokkal szemben. Az erre alapított felülvizsgálati indítványok esetében az sem ritka, hogy a támadott jogerős

[89] Bfv.III.1.941/2017/8.

[90] Hkf.III.285/2019/5.

[91] Bfv.II.1898/2017/5.

[92] BH 2012.32.

[93] POLT et al. i.m. (2. kötet) 1259. o.

ítélet indokolása teljes mértékben összhangban áll a rendelkező résszel, miután az utóbbi (rendelkező részben) kimondta a terhelt bűnösségét és az előbbi ugyancsak a terhelt bűnössége mellett érvelt, azt állapította meg.[94] A csekély számú hivatkozások egyik oka az lehet, hogy egy igen súlyos hibát jelöl meg a törvény ezen abszolút hatályon kívül helyezési ok formájában. Eme súlyos ezen eljárási szabálysértés, a következetes bírói gyakorlat szerint akkor állapítható meg, ha az ellentét az ún. büntetőjogi főkérdések - tehát a bűnösség megállapítása, a felmentés, az eljárás megszüntetése, a cselekmény jogi minősítése vagy a büntetés kiszabása, illetve az intézkedés alkalmazása - tekintetében áll fenn a határozat indokolása és a rendelkező része között.[95]

5.2. Az indokolási kötelezettség elmulasztása vagy részbeni teljesítése (a megjelölt kérdésekben)

Be. 609. § (2) bekezdés d) pont

Szintén felülbírálatra alkalmatlan a határozat, ha az abban foglalt indokolás – a Be. 609. § (2) bekezdés d) pontjában megjelölt jog- vagy ténykérdésben - oly mértékben hiányos, hogy nem állapítható meg, hogy a bíróság mire alapította döntését. Ebben az esetben a másodfokú bíróság feladata az eljárási szabálysértés mérlegelése, így a hatályon kívül helyezés kérdésében való döntés, hiszen relatív hatályon kívül helyezési okról van szó.[96] A Be. csupán példálózó jelleggel határozza meg, hogy mely kérdésekre vonatkozó hiányosság eredményezhet hatályon kívül helyezést. Ezek pedig az alábbiak: a bűnösség megállapítása, felmentés, eljárás megszüntetése, cselekmények Btk. szerinti minősítése, büntetés kiszabása, illetőleg intézkedések alkalmazása.[97]

Az indokolás hiányos voltára történő hivatkozás kapcsán a részbeni megalapozatlanság mellett gyakran a bíróság bizonyítékértékelő tevékenysége kerül kifogásolásra, pedig a bizonyítékok értékelése körében levont következtetések helyessége pedig kívül esik ezen eljárási szabálysértések körén.[98] Hiszen az tartalmilag az ügydöntő határozat megalapozottságának felülvizsgálati eljárásban meg nem engedett támadását jelenti.[99] Indokolási kötelezettség kapcsán - felülvizsgálatban - csupán az vizsgálható, hogy a támadott határozatban

[94] Bfv.II.1284/2018/7.

[95] Bfv.II.994/2018/6.

[96] POLT et al. i.m. (2. kötet) 1260-1261. o.

[97] Be. 609. § (2) bekezdés d) pont

[98] Bfv.III.1.745/2017/9.

[99] Bfv.II.1860/2017/5.

nyomon követhető-e a bíróság bizonyítékokat értékelő tevékenysége, annak eredménye vitássá nem tehető.[100] Az indokolási kötelezettség akkor teljesül, ha az ügydöntő határozat tartalmazza a határozatok indokolásának törvényben felsorolt kellékeit, és azok alapján pontosan nyomon követhető a bíróság tényleges értékelő tevékenysége.[101] Nem állapítható meg az indokolási kötelezettség megszegése, ha az alapügyben eljárt bíróságok a jogerős ügydöntő határozatban világosan, objektíven ellenőrizhető módon számot adtak a felülvizsgálati eljárásban irányadó tényállás megállapításával összefüggő tényfeltáró és értékelő tevékenységükről továbbá arról, hogy az érdemi döntésben kifejeződő jogi álláspontot - a bűnösséggel, a minősítéssel, a büntetéssel és/vagy intézkedéssel kapcsolatban - mire alapozták.[102]

Ugyanakkor olyan esetekkel is találkozhatunk, ahol megállja a helyét az indokolási kötelezettség hiányosságára alapított hatályon kívül helyezés. Ezen esetekben, általában a bizonyítékok értékelésének folyamata, illetve az arról való számadás hiányossága a felülbírálat indoka. Az elsőfokú bíróság ugyanis az indokolási kötelezettségből eredő kötelességét megszegte, azok teljeskörű teljesítését elmulasztotta. Nevezetesen ítéletének indokolásában elmulasztotta annak kifejtését, hogy egyes bizonyítékokat miért hagyott teljesen figyelmen kívül, más bizonyítékokat miért fogadott vagy épp nem fogadott el; illetve az azon indokokról való számadás is hiányzik, melyekre ítéleti tényállását alapította.[103] A másodfokon megszületett döntés helyességét a hatályon kívül helyezés elleni fellebbezési eljárás végén megszületett végzés is alátámasztotta. Az ítélőtábla a Kúria iránymutatásait[104] az adott ügyre is alkalmazta. az így elvégzett felülbírálat eredményeképp az ítélőtábla megállapította, hogy az elsőfokú bíróság oly mértékben nem tett eleget indokolási kötelezettségének, hogy az általa megállapított tényállás megalapozottsága egyáltalán nem ellenőrizhető. Az sem állapítható meg, hogy mely vádbeli tényeket nem talált bizonyíthatónak. Továbbá arra sem adott magyarázatot, hogy az elsőfokú bíróság, az általa beszerzett személyi bizonyítékokat miért nem fogadta el. Így a hatályon kívül helyező végzést az ítélőtábla helybenhagyta.[105] Egy másik esetben ugyancsak a bizonyítékok értékelésével akadt probléma. Az elsőfokú ítélet indokolása a tanúvallomásokat általánosságban értékelte, így nem volt megállapítható, hogy az egyes vallomások kapcsán mi is a bíróság álláspontja. Azáltal, hogy a tanúk nevét és vallomásuk

[100] Bfv.III.1.574/2017/10.

[101] Bfv.III.1.708/2017/6.

[102] Bfv.II.1518/2017/5.

[103] 14.Fkf.616/2018/4.

[104] értsd: Bhar.III.1.436/2018/8. számú határozatában foglaltak

[105] Hkf.III.37/2019/7.

lényegét elmulasztotta feltüntetni az ítéletében a bíróság, az ítéletben testet öltő döntéshozatal ellenőrizhetetlenné vált. Egy kívülálló személy számára teljességgel követhetetlen a bizonyítás anyaga, egyáltalán nem állapítható meg az, hogy a bíróság tény és jogkérdésben mire alapozta a döntését.[106] Ezen ítélet indokolása valószínűsít, fikciókat állít fel, általánosságban fogalmaz, továbbá mellőzi a tényleges adatokból levont következtetések levonását. Nem állapítható meg az ellentétes tartalmú bizonyítékokból levont bírói következtetés sem. Így az elsőfokú bíróság indokolási kötelezettségét oly mértékben megsértette, hogy az lényeges kihatással volt a bűnösség kérdésében való objektív állásfoglalásra is, ezáltal annak hatályon kívül helyezése indokolt. [107]

5.3. Részkövetkeztetések

Még ha „a bizonyítékok értékelésének mezeje" is a büntetőeljárás legbizonytalanabb és legkevésbé körülhatárolt területe[108], akkor is az első és legfontosabb, amelyet ki kell kötnünk az az, hogy az indokolási kötelezettség megsértése tartalmilag nem azonos sem a bizonyítékok mikénti értékelésének vitatásával, sem az ítélet megalapozatlanságával.[109] Ami a bizonyítékértékelést illeti, az indokolási kötelezettség teljesítése kapcsán kizárólag az vizsgálható, hogy a felülvizsgálati indítvánnyal megtámadott jogerős ügydöntő határozat indokolásában az eljárt bíróság a bizonyítékok egyenként és összességében történt értékeléséről ellenőrizhető és elégséges módon számot adott-e, illetve a bizonyítékok értékelése alapján kialakult meggyőződésének okszerű, a logika szabályainak megfelelő magyarázatát adta-e.[110]Az értékelő tevékenység eredménye, annak érdemi helyessége vagy helytelensége azonban már nem az indokolási kötelezettség teljesítésének a kérdése, hanem az ítélet megalapozottságát érintő kérdés, ami a felülvizsgálati eljárásban vitássá nem tehető.[111] Megalapozatlanság esetén a hatályon kívül helyezés főként a megalapozatlanság fokától függ. Hisz az ítélet teljes megalapozatlansága esetén kötelezően alkalmazandó következmény a hatályon kívül helyezés.[112] Ezen jogi helyzet egy tilalmat állít fel, melyet sok esetben úgy próbálnak meg áthágni a felek,

---

[106] 7.Bf.356/2018/5.

[107] Hkf.I.168/2019/6.

[108] BENCZE Mátyás: *„Nincs füst, ahol nincsen tűz!" Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok gyakorlatában,* Gondolat Kiadó, Budapest, 2016. 42. o.

[109] 1.BK számú kollégiumi vélemény

[110] Bfv.II.230/2018/5.

[111] Bfv.III.1.302/2017/9.

[112] Be. 610. §

hogy az indokolási kötelezettség megsértésére hivatkoznak a részbeni megalapozatlanság mellett, ezáltal kérve vagy épp sérelmezve a hatályon kívül helyezést. Ugyanakkor erre a törvény nem ad módot, hiszen kötelessége az eljáró bíróságnak a részbeni megalapozatlanság kiküszöbölése, így akkor sem áll módjában a döntés hatályon kívül helyezése, ha az indokolási kötelezettség valóban csorbát szenvedett. Ennek oka az, hogy a megalapozatlanság kiküszöbölése, mint kötelesség, prioritást élvez az indokolási kötelezettség teljesítésének helyességével szemben.[113]

Láthatjuk tehát, hogy a bírói gyakorlat évek óta töretlen, az indokolási kötelezettség tartalmára vonatkozóan számos határozat született, melyben értelmezni kívánják annak tartalmát. Maga a Kúria is számos határozatában boncolgatta az indokolási kötelezettség megsértésének határterületeit és fejtette ki álláspontját ennek kapcsán. Mégis azt kell látnunk, hogy a mindennapokban problémát okoz a törvény, az iránymutatások, kommentárok értelmezése és egy-egy konkrét esetre történő alkalmazása, hiszen számos téves hivatkozással találkozhatunk.

Mitől lesz „jó" egy indokolás? – A láthatatlan meggyőző erő

Az előzőekben kifejtettek alapján egyértelműen kijelenthető, számos fórumon keresztül jelennek meg elvárások az indokolási kötelezettség teljesítésének mikéntjére vonatkozóan. A jogforrások több szintjén is megfogalmazódnak elvárások, de a bíróságok maguk is kifejezésre juttatták álláspontjukat. Ezen túlmenően, a jogirodalom is több ízben vizsgálódása körébe vonta az indokolási kötelezettség minimális elvárásait.

Nagy Lajos az alábbi néhány sorban ragadta meg az indokolás elérendő célját és ezáltal az indokolási kötelezettség teljesítésének elégséges szintjét:

„A bíró jogtudatának egyik jelentős eleme a megismerési kötelezettség tudata.A bíró megismerési folyamatának emellett egyik szükségszerű követelménye az, hogy a bíró a megismerési folyamat lezárásakor ésszerűen jusson el az igazsághoz éspedig olyan adatok és olyan értékelés alapján, amelyek kizárnak minden szubjektivitást s intellektuálisan mindenkit hasonló döntésre késztetnek. A perjogi biztosítékok egy része erre is irányul. Azt, hogy a döntésben kifejezésre jutott álláspont miként jött létre, az indokolásban kell kifejteni, amelynek éppen az a szerepe, hogy másokban is, ugyanazon adatok alapján, ugyanazt a döntést alakítsa ki."[114]

[113] vö. EBH 2018.B.8.III.

[114] NAGY Lajos i. m. 197. o.

Ezen kötelezettség tartalma - melyről már esett szó – fontos, de egy, a tartalmi követelményeknek maradéktalanul megfelelő indokolás még nem feltétlenül jelent egyet egy valóban „jó" indokolással. Az ítélet és így annak indokolása is egy jogi szöveg. A jogi nyelv egy sajátos szaknyelv, melyen belül három főbb típusba sorolhatjuk a szövegeket: a *jogforrások*; az ún. *működési szövegek*, melyek a jog gyakorlati működése során keletkeznek és az ún. *magyarázó szövegek*, melyek a jogot magyarázó, értelmező, a jogalkalmazást segítő szövegek. A bírói döntések – főszabály szerint - a működési szöveg kategóriájába sorolhatóak, egészen addig, amíg a bíróság azt valamely hivatalos csatornán, webhelyen közzéteszi, avagy elvi összefoglaló nem készül. Ekkor ugyanis, az ilyen egyedi döntések azonnal *másodlagos jogforrássá* változnak.[115] A bírói döntések elsősorban a működési szövegek csoportjának egyik alkategóriáját adják, az állam más jogalkalmazó szervei által megalkotott jogi természetű szövegekkel együtt. Ezen alcsoport az ún. jogalkalmazási szöveg, mely szükségszerűen tartalmaz jogszabályi hivatkozásokat is, hiszen az államai szervek a jognak alávetve kell működjenek és jogi erejüket jogszabályi felhatalmazásból nyerik. További sajátosságaik, hogy specifikusak, egyénre szabottak, illetve céljuk jogok és/vagy kötelezettségek telepítése. Egyfajta átmenetet testesítenek meg az AB határozatok, hisz nem pusztán működési szövegek, melyek a jogforrási szövegekre referálnak, hanem maguk is képesek – az indokolás révén – magyarázó szövegtípusként funkcionálni. Hasonló átalakulásra képesek a felsőbíróságok egyes döntései, amikor döntvénnyé alakulnak, ezzel jogforrássá válva.[116]

A határozatszerkesztés tehát maga is egy „intellektuális alkotótevékenység"[117], amelynek végterméke egy logikailag zárt egységet képező, követhető döntés kell legyen, mely magában foglalja a döntés indokait és az oda vezető útról is nyújt egy rövid áttekintést. Mindemellett - amint arra Nagy Lajos is utalt - a határozatok meggyőző ereje kiemelten fontos, főként mióta a nyilvánosság révén a társadalom széles körét képes elérni egy-egy döntés. Ezen közérdeklődésnek köszönhetően, a határozatok kiváló eszközei lehetnek az igazságszolgáltatásba vetett közbizalom erősítésének, természetesen csak akkor, ha ezek megfelelően szerkesztettek. A megfelelő és egységes határozatszerkesztési gyakorlat kialakítása céljából készítette el a Kúria az ún. Stíluskönyvet, mely a büntetőeljárásról szóló törvény hatálya alá tartozó érdemi határozatokra vonatozó egységes szerkesztési elveket követő, a szakszerűség követelményének megtartása mellett is közérthető, jól áttekinthetően tagolt, nyelvhelyességi hibáktól mentes, mégis gördülékeny,

[115] SZABÓ Miklós-VINNAI Edina-ZŐDI Zsolt: Jogi doktrína. Előadásvázlatok I., Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék, 2016, 16-18. o.

[116] ZŐDI Zsolt: Jogi szövegtípusok In: Magyar Jogi Nyelv. 2017/2. 25-28. o.

[117] KOVÁCS István: Határozatszerkesztés a büntetőeljárásban (Elvi és módszertani kérdések), OIT kiadvány, Budapest, 2006. 5. o.

magyaros stílusban íródott határozatokat eredményező gyakorlat kialakítását segítő sorvezetőként funkcionál. A Kúria által kibocsátott dokumentum megalkotását egy vizsgálat előzte meg, mely számos hibát, hiányosságot tárt fel. Ezek között megtalálhatóak nyelvhelyességi kifogások, az egyes bűncselekmények pontatlan megnevezésének problémája, a jogszabályhelyek pontatlan hivatkozása, idegen szavak szükségtelen használata vagy épp a „pöffeszkedő" mondatszerkezetek problémája. A felmerült visszásságok orvoslása érdekében útmutatót és mintahatározatokat is készítettek, melyek a Stíluskönyv mellékletét képezik.[118]

Összességében a siker kulcsát a tartalom és a stílus tökéletes elegyének megtalálásában látom. Fontos a közérthetőség, de a szakmaiság sem hanyagolható el teljes mértékben. A megszövegezéskor szükséges szem előtt tartani az áttekinthetőséget, a logikai követhetőséget, a tárgyilagosságot is és mindezek mellett egy olyan terjedelmű döntést megalkotni, mely a szükségesnél semmiképp sem terjengősebb. A döntéshozó célja az kell legyen, hogy a megszövegezett határozat teljes mértékben visszatükrözze azt a pártatlan és higgadt mérlegelési folyamatot, melynek eredményeképp megszületett.

6. A HATÁLYON KÍVÜL HELYEZÉS ELLENI FELLEBBEZÉS HOZADÉKA

Egy fontos közös pont a hatályon kívül helyező végzések elleni fellebbezésekben és az indokolási kötelezettségben a *bírói meggyőződés*hez fűződő szoros kapcsolat. Az indokolási kötelezettségének teljesítése során a bíró saját belső meggyőződéséről ad számot határozatának indokolásában. A hatályon kívül helyező végzések elleni fellebbezési jog megengedése pedig a bírói meggyőződésre, a bírák ítélkező tevékenységének függetlenségére negatív hatást gyakorolhatnak.[119] Egyes eljárásjogi jogintézmények kapcsán a jogirodalmi vélekedések is fontos szerephez juthatnak. Akár a döntés meghozataláig terjedő tudati folyamatokra, a belső meggyőződésre is hatással lehetnek.[120]Az említett, újdonsült jogorvoslati eljárás során a hatályon kívül helyező döntés áll a fókuszban, és nem a hatályon kívül helyezett döntés. [121] Ezáltal az eljárás során quasi a hatályon kívül helyezésre vonatkozó döntés helyességét, indokoltságát vizsgálja felül egy felsőbb bírói fórum. Ez pedig hosszútávon egyértelműen

[118] Stíluskönyv kiegészítése. A Kúria Joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye A „határozatszerkesztés" tárgykörben 2014. évben végzett elemzés megállapításairól

[119] vö. HÁGER (2018) i.m. ; ELEK (2014, Jura) i.m.

[120] KENNEDY, B., Walter: Principles or Facts, Fordham Law Review, 1935/4., 53-71. p.

[121] BELEGI József: Büntetőeljárási jog I-II. – Kommentár a gyakorlat számára, HVG-ORAC, Budapest, 2018. 1290. o.

kihathat a döntési folyamat alakulására. Mi magunk is másként döntünk, ha tudjuk azt, hogy valaki, akinek elveit jól ismerjük, bírálni fogja meghozott döntésünket, nincs ez másként az igazságszolgáltatás területén sem:

„ugyanazon bíró másképp ítél, ha az utolsó, és másképp, ha az utolsó előtti szó az övé"[122]

Hatályos perjogi szabályaink egy megfontoltabb döntéshozatali mechanizmusra sarkallhatják a jogalkalmazókat. Már önmagában az indokolási kötelezettség léte is egyfajta „fegyelmi forma", a döntéshozó figyelmét a releváns kérdésekre koncentrálja. A tudat, hogy döntésének indokát kell adnia, óvatosságra, alaposságra és racionalitásra kötelez. [123]Ezen felvetést csak tovább erősíti azon változás, mely lehetővé teszi a másodfokú bíróság számára a bűnösség kérdésében való eltérő döntést, akár a vádlott terhére is. Erre természetesen csak az ügyiratok tartalma, ténybeli következtetés vagy az ügyészség által indítványozott bizonyítás alapján az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő tényállás megállapításával van módja a másodfokú bíróságnak.[124]

Ugyanakkor a másodfokú bíróság - főszabály szerint - határozatát az elsőfokú bíróság által megállapított tényállásra alapozza.[125] A tényálláshoz kötöttség mögött részben a szabad bizonyítási rendszer elveinek érvényre juttatása áll. Ezáltal a törvény mintegy „védi" a bírói meggyőződést. Természetesen ez a védelem nem határtalan. A tényállás módosításának lehetősége ugyan korlátozott, de megalapozatlan tényállás esetén adott.[126] A kiegészítés, helyesbítés útján azonban csak a már meglévő tényállásba illeszkedő ténymegállapítás történhet, attól eltérő nem. Ebből következően, abban az esetben, ha a tényállás megalapozatlansága ezúton kiküszöbölhetetlen, akkor – főszabály szerint - az szükségszerűen hatályon kívül helyezést kell eredményezzen.[127]

A jogalkotói cél tehát a hatályon kívül helyezések számának csökkentése volt, melyre kétségkívül alkalmas a kialakított rendszer. De vajon szükségszerű volt- e ekkora módosítás? Háger azon álláspontra helyezkedik, mely szerint a hatályon

---

[122] BAUMGARTEN Izidor: Fellebbvitel ténykérdésben. In: Jogtudományi Közlöny 46. sz. 1898. 327. o.

[123] ELLIOTT, Mark: Has the Common Law Duty to Give Reasons Come of Age Yet?, University of Cambridge Faculty of Law Research Paper No. 7/2012. 62.p.

[124] Be. 593. § (1) bekezdés c) pont

[125] Be. 591. §

[126] Legf. Bír. Bhar. III. 616/2010/24. sz

[127] ELEK (2014) i.m. 45. o.

kívül helyezések csökkentéséhez nem volt feltétlen szükséges a perorvoslati rendszer ilyen jelentős mértékű átalakítása, ezen megoldás sokkal inkább társadalmi igények kielégítését szolgálja.[128]

7. ÖSSZEGZÉS

A hatályon kívül helyezésre vonatkozó szabályanyag háza táján a jogalkotó jelentős rekonstrukciót eszközölt. Az elérendő célokkal összhangban álló jogi megoldások bevezetése megtörtént. Kérdéseket leginkább a módosítások mértékének szükségessége és a döntéshozatali mechanizmusra gyakorolt hatása vet fel. Továbbra is kétségtelen, „Nincs előre megrendelt ítélet, és a bírónak nincs is felelőssége a törvényen és a lelkiismeretén kívül abban, mit tart igaznak, mi a törvény és mi az igazság”[129] Azt azonban nem vonhatjuk kétségbe, hogy a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezés lehetőségének bevezetése ne gyakorolna hatást a bírói meggyőződésre. A valóságban a képlet nem ennyire egyszerű. A belső meggyőződés és annak kialakulása direkt módon nem befolyásolható a jog eszközével, de közvetett módon hatást gyakorolhatnak rá a megváltozott szabályok.

A meggyőződés ugyan nem változtat a kijelentések igazságtartalmán, ugyanakkor a jog eszköze által téves meggyőződésre alapított, így hamis kijelentéseket tartalmazó döntés is az igazság erejére emelkedhet. Az ilyen tévedések jóvátételének eszköze a hatályon kívül helyezés, mely egyidejűleg a bíró önbecsülésén csorbát ejt, továbbá számára egyéb negatív következménnyel is járhat hosszútávon. Hisz maga is arra törekszik, döntései jogerőre emelkedjenek, azok hatályon kívül helyezése ne történjen meg. „Az ítélkező bíró pártatlansága, mint tudati állapot megteremtésének eszköze a személyes és szervezeti függetlenség, ami lehetőséget ad arra, hogy a bíróság a jogalkotó által előre meghatározott szabályok figyelembevételével, legjobb szakmai meggyőződése szerint döntsön az eléje kerülő jogvitában.”[130] Ám ezen szakmai meggyőződés mögötti konkrét tartalom megváltozását eredményezhetik a hatályos szabályok. Melynek hatására, a hatályon kívül helyezés árnyékában a bíró saját magától is a meggyőződés egy magasabb, a teljes bizonyossághoz közelítő szintjét követeli meg döntése meghozatalához, főként bűnösség kérdésében. Kérdés, hogy ezen plusz teher indokoltan és tudatos jogalkotói döntés következményeként került-e a bírákra. Ám ezen elméleti fejtegetések csak egyfajta jövőbeli spekulációnak

[128] HÁGER Tamás: Gondolatok a megalapozatlanságról és a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezésről In: Büntetőjogi Szemle 2019/1. szám.

[129] KIRÁLY Tibor: Büntetőeljárási jog, Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 110. o.

[130] TÓTH Balázs: Fórum az igazságszolgáltatás függetlenségéről, In: Fundamentum, 2002/1, 51. o.

tekinthetőek, hisz nyilvánvalóan csak akkor ítélhetjük meg teljes egészében kódexünk nóvumait, ha figyelemmel kísérjük azok gyakorlatra kifejtett hatásait, mely természetesen időigényes folyamat.

IRODALOMJEGYZÉK

Hazai

BALLA Lajos: *Bővítés vagy szűkítés. Gondolatok a kasszációs jogkör jövőjéről*. In: *Úton a bírói meggyőződés felé. A készülő büntetőeljárási törvény kodifikációja*., Printart-Press, Debrecen, 2015.

BÁRD Károly*: Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi, magyarok?* In: *Fundamentum* 2002/1. sz.

BAUMGARTEN Izidor: *Fellebbvitel ténykérdésben*. In: *Jogtudományi Közlöny* 46. sz. 1898.

BELEGI József: *Büntetőeljárási jog I-II. – Kommentár a gyakorlat számára,* HVG-ORAC, Budapest, 2018.

BELOVICS Ervin-TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog,* HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2015.

BENCZE Mátyás: *„Nincs füst, ahol nincsen tűz!" Az ártatlanság vélelmének érvényesülése a magyar büntetőbíróságok gyakorlatában,* Gondolat Kiadó, Budapest, 2016.

BENCZE Mátyás: *A bizonyítékok értékelésének összehasonlító vizsgálata*. In: *A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika: összehasonlító jogi tanulmányok.* (Szerk.: Badó Attila), Gondolat, Budapest, 2011.

BENCZE Mátyás: *A jogalkalmazási folyamat szociológiai vizsgálata* In: *Jogszociológiai előadások* (Szerk.: Bencze Mátyás, Vinnai Edina), Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2012.

ELEK Balázs: A bírói meggyőződés és a megalapozott tényállás összefüggései In: Jura 2014/1.

ELEK Balázs: *A büntető eljárásjog tudomány hatása a bírói gyakorlatra* In: *Pusztai László emlékére*. Szerk.: Bárd Petra, Hack Péter, Holé Katalin, P-T Műhely, Budapest, 2014.

ERDEI Árpád*: Mi az igazság?* In: *A büntetőítélet igazságtartalma* (szerk. ERDEI Árpád), Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010.

FARKAS Ákos-RÓTH Erika: *A büntetőeljárás*, Wolters Kluwer, Budapest, 2018.

FÁZSI László – STÁL József*: Észrevételek a büntető ítéletek szerkesztésének kultúrája körében*,In: *Büntetőjogi Szemle* 2012/2.

FINSZTER Géza: *A büntetés igénye – hatalom, tudás nélkül?* In: *Dolgozatok Erdei Tanár Úrnak* (szerk. HOLÉ-KABÓDI-MOHÁCSI), ELTE ÁJK, Budapest, 2009.

HACK Péter: *A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége,* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2008.

HÁGER Tamás: *A tényállás megalapozottsága a büntetőperben*, Doktori értekezés, Debrecen, 2018. https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/252566/Hager_Tamas_disszertacio. pdf?sequence=1&isAllowed=y (2019.08.18.)

HÁGER Tamás: *Gondolatok a megalapozatlanságról és a hatályon kívül helyező végzés elleni fellebbezésről* In: *Büntetőjogi Szemle* 2019/1. szám.

HALÁSZGYÜRÜ-KITONICH (szerk: Márkus Dezső): *Magyar Jogi Lexikon Hat kötetben*, IV. kötet, Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdaipari Részvénytársaság, 1903.

KIRÁLY Tibor: *Büntetőeljárási jog*, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

KIRÁLY Tibor: *Büntetőítélet a jog határán. Tanulmány a perbeli igazságról és valószínűségről,* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972.

KOVÁCS István*: Határozatszerkesztés a büntetőeljárásban* (Elvi és módszertani kérdések), OIT kiadvány, Budapest, 2006.

LENGYEL Zsuzsanna: *Szociálpszichológia*, Budapest, Osiris Kiadó. https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tkt/szocialpszichologia/ch05s03.html (2019.08.22.)

MÁRKI Zoltán: *A büntetőeljárás megújulásának lehetőségei* In: *Ügyvédek Lapja*, 2014/4. sz.

MÁRKI Zoltán: *A büntetőeljárás* törvénye In: *Tanulmányok Polt Péter 60. születésnapja tiszteletére* (szerk. Vókó György), HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2015.

NAGY Lajos: *Ítélet a büntetőperben*, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1974.

NAVRATIL Szonja: Az igazságszolgáltatás nyilvánossága In: A bírói függetlenség, a tisztességes eljárás és a politika (szerk. BADÓ Attila), Gondolat Kiadó, Budapest, 2011.

NÓTÁRI Tamás: *A jognak asztalánál… 1111 jogi regula és szentencia latinul és magyarul. Magyar* Lap- és Könyvkiadó Budapest, 2008.

POLT Péter et al: *Kommentár a büntetőeljárási törvényhez*, 2. kötet Wolters Kluwer Hungary, Budapest, 2018.

RÉZ Anna: *Befolyásoljuk a meggyőződéseinket?* In: *Magyar filozófiai szemle* 56. évfolyam 3.sz.

RÓTH Erika: Az eljárási jogok. In: HALMAI Gábor és TÓTH Gábor Attila (szerk.): Emberi Jogok Osiris Kiadó, Budapest, 2003.

SZABÓ Miklós-VINNAI Edina-ZŐDI Zsolt: *Jogi doktrína. Előadásvázlatok I.,* Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar Jogelméleti és Jogszociológiai Tanszék, 2016.

SZUCSIKNÉ dr. SOLTÉSZ Ilona Rita: *Az ítéleti bizonyossághoz vezető út.*

TÓTH Balázs: *Fórum az igazságszolgáltatás függetlenségéről*, In: *Fundamentum*, 2002/1.

TREMMEL Flórián: *Továbbfejleszthetők-e a bizonyításelmélet alapfogalmai?* In: FENYVESI Csaba-HERKE Csongor (szerk.): *Tanulmányok Erdősy Emil professzor tiszteletére*. PTE ÁJK, Pécs.

VARGA Csaba: *A bírói ténymegállapítási folyamat természete*, Budapest, Akadémiai Kiadó, 2001.

ZŐDI Zsolt: *Jogi szövegtípusok* In: *Magyar Jogi Nyelv.* 2017/2.

Külföldi

DAMAŠKA, Mirjan R.: *The Faces of Justice and State Authority – A Comparative Approach to the Legal Process*. Yale University Press, New Haven and London, 1986.

ELLIOTT, Mark: *Has the Common Law Duty to Give Reasons Come of Age Yet?,* University of Cambridge Faculty of Law Research Paper No. 7/2012.

FRANK, Jerome: *Law and the modern mind*, Anchor Books Doubleday & Company, Inc. Garden City, New York, 1963, 108-126. p.

TAMELLO, Ilmar: *A manifesto of Legal Logic* In: *Logic of the Service of Law,* Springer-Verlag, Wien, New York, 1978, 156. p.

KENNEDY, B., Walter: *Principles or Facts*, Fordham Law Review, 1935/4., 53-71. p.

LANCASTER, Robert S., Judge Learned Hand and the Limits of Judicial Discretion, 9 Vand. L. Rev. 427, 1956.

HELLWIG, Konrad: *Das bürgerliche Recht*, Berlin,1914.

Bírósági határozatok

BH 2012.32.

BH2005.377.

EBH 2018.B.8.III.

EBH 2018.B.8.III.

EBH2018.B.8.III.

EBH2019.B.9.I.

EBH2019.B.9.III.

Legf. Bír. Bhar. III. 616/2010/24. sz

Legf. Bír. Bf.III.1.929/1998/7. sz.

Kúria Bhar.III.1.475/2011/8. sz

Bfv. III.1.124/2012/3.

7/2013. (III.1.) számú AB határozat

Bfv.II.1518/2017/5.

Bfv.II.1860/2017/5.

Bfv.II.1898/2017/5.

Bhar.III.1.879/2017/5.

Bfv.III.1.708/2017/6.

Bfv.III.1.941/2017/8.

Bfv.III.1.302/2017/9.

Bfv.III.1.745/2017/9.

Bfv.III.1.574/2017/10.

Hkf.II.722/2018/2. sz.

14.Fkf.616/2018/4.

7.Bf.356/2018/5.

Bfv.II.230/2018/5.

Bfv.II.994/2018/6.

Bfv.II.1284/2018/7.

Bhar.III.1.436/2018/8.

Kúria Bhar. III. 1.436/2018/8. sz.

Bhar.III.1.201/2018/10.

Hkf.II.278/2019/5.

Hkf.III.285/2019/5.

Hkf.III.37/2019/7.

Egyéb

1.BK számú kollégiumi vélemény

2013.El.II.E.1/4. Kúria BK Joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye, *A vád törvényességének vizsgálata*, 2013. http://www.kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_vad_torvenyessegenek_vizsgalata.pdf (2019.09.09.)

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény indokolása

BENCZE Mátyás-KOVÁCS Ágnes: „Nem foghat helyt" Az Alkotmánybíróság az indokolási kötelezettség teljesítéséről, Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 2017. https://jog.tk.mta.hu/uploads/files/2018_10_Bencze_Kovacs.pdf (2019. 08. 18.)

FICSÓR Gabriella: *A hatályon kívül helyezés elleni küzdelemhez néhány gondolat* https://debreceniitelotabla.birosag.hu/sites/default/files/field_attachment/a_hatalyon_kivul_helyezes_elleni_kuzdelemhez_nehany_gondolat_suritve.pdf (2019.08.26.)

Kúria Büntető Kollégium Joggyakorlat-elemző csoport 2012.L.II.E.1/6. szám. A bíróságok hatályon kívül helyezési gyakorlatának elemzése (büntetőügyek) 2012-es összefoglaló vélemény

https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_2012iimod2_2.pdf (2019. 07. 15.)

Kúria Büntető-Közigazgatási-Munkaügyi és Polgári Kollégiumai. Joggyakorlat-Elemző Csoport. Összefoglaló vélemény: Az ítéleti bizonyosság elméleti és gyakorlati kérdései.

https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefogl_velemeny_iteleti_bizonyossag.pdf (2019.09.19.)

Stíluskönyv. A Kúria Joggyakorlat-elemző csoportjának összefoglaló véleménye A „határozatszerkesztés" tárgykörben 2014. évben végzett elemzés megállapításairól

https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_1.pdf (2019.08.14.)

SZIJÁRTÓ ISTVÁN

A KÖZÖS NYOMOZÓCSOPORTOK EURÓPAI JOGINTÉZMÉNYE HATÉKONYSÁGÁNAK KULCSA AZ EUROPOL ÉS AZ EUROJUST SZEREPE A KÖZÖS NYOMOZÓCSOPORTOKBAN

1. BEVEZETÉS

Az Európai Unió tagállamai közötti büntető igazságügyi és rendőrségi együttműködés az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (a továbbiakban: EUMSz.) V. címének 4-5. fejezetén alapszik. A mai együttműködés hosszú fejlődési útra tekint vissza, amely során a tagállamok a TREVI csoport kormányközi együttműködésétől kezdve napjainkra közös uniós politika szintjére fejlesztették azt. Tették ezt többek között azért, mert a schengeni együttműködés eredményeként megnyíló ellenőrzés nélküli európai határok megnövelték a transznacionális bűnözést,[1] azon belül is a szervezett bűnözői csoportok aktivitását.[2] Erre számos válasz érkezett az Európai Unió részéről, amelyeket a következő részben áttekintés szintjén fogok bemutatni.

Kutatásom tárgyát a tagállamok illetékes hatóságainak a bevonásával létrehozható közös nyomozócsoportok (*Joint Investigation Team,* a továbbiakban: JIT) fogják képezni, amelyek célja, hogy a csoportot létrehozó hatóságok közösen folytassanak nyomozást több tagállamot is érintő bűncselekmények miatt. A közös nyomozócsoport jogintézményének igénye már a büntető igazságügyi és rendőrségi együttműködés fejlődésének igen kezdetleges fokán, az Amszterdami Szerződés megalkotásakor felmerült. Azonban a mögötte álló jelentős politikai

[1] SZIJÁRTÓ István: A büntető anyagi jogot érintő jogharmonizáció, mint a szervezett bűnözés elleni uniós szintű küzdelem egyik elemének bemutatása, különös tekintettel a Stockholmi Program iránymutatásaira. Scriptura 2018/1. sz. 117. o.

[2] Bűnszervezetről akkor beszélünk, ha a szervezett bűnözői kör vagyoni haszonszerzésre törekszik a bűnözői életmód révén. A bűnszervezet a többes elkövetői alakzatok közé tartozik. Nagyobb fokú társadalomra veszélyessége abban rejlik, hogy az ilyen csoportok létszámukban, szervezettségükben és a legális gazdasághoz való kapcsolatukban eltérnek az önálló tettestől, illetve a csoporttól is. E csoportok fokozott veszélyt jelentenek Európa lakosságára. Ld.: Balogh Ágnes – Tóth Mihály (szerk.): Magyar Büntetőjog Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest 2015. 221-222. o.
Tóth Mihály: A bűnszervezeti elkövetés szabályozásának kanyargós útja. https://ujbtk.hu/toth-mihaly-a-bunszervezeti-elkovetes-szabalyozasanak-kanyargos-utja/ (2019.09.03.)
SOCTA, Serious and Organised Crime Assessment, Crime in the age of technology, Hága, Europol, 2017. 13. o

támogatottság[3] mellett sem volt népszerűnek mondható megalkotásának évtizedében, ugyanis a 2000-ben, az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló egyezménnyel (a továbbiakban: MLA egyezmény[4]) létrehozott jogintézmény alkalmazására 2010-ig 70 alkalommal került csupán sor. Ez a szám elhanyagolható volt a transznacionális elemekkel rendelkező büntetőeljárások száma mellett.[5] Ami pedig Magyarországot illeti: a magyar hatóságok 2011-ben voltak részesei először ilyen közös nyomozócsoportnak. A hozzá fűzött reményeket a JIT a fellelhető szakirodalom szerint elsősorban azért nem tudta beváltani, mert a tagállamok hatóságai idegenkedtek tőle.[6] Ennek az oka pedig az volt, hogy a tagállamok büntetőeljárási joga és a büntető igazságügyi rendszer szabályozása bizonyos pontokon jelentősen eltér egymástól. Ezalatt azt kell érteni, hogy a bűnüldöző hatóságok szervezete teljesen eltérő lehet,[7] de akár azt is, hogy az angolszász jogrendszerben sokkal szigorúbb követelményeknek kell megfelelnie a bizonyítékoknak az eljárás során, mint a kontinentális jogrendszerek

[3] Több stratégiai iránymutatásokat tartalmazó uniós dokumentum támogatta a jogintézményt (pl. a Tanács 1997-es szervezetett bűnözés elleni küzdelemmel foglalkozó akcióterve, a Tamperei Program és a *Vienna* Action Plan). Ld.: Ludo Block: EU joint investigation teams: Political ambitions and police practices. in: Saskia Hufnagel – Simon Bronit – Clive Harfield (szerk.): Cross-Border Law Enforcement. Regional Law Enforcement Cooperation – European. Australian and Asia-Pacific Perspectives. London, Routledge. 2011. 90-91. o.

[4] Mutual Assistance in Criminal Matters between the Member States

[5] Ezzel szemben az Europol összekötő tisztviselőinek tevékenysége révén 2009-ben 10.487, 2010-ben pedig 13.000 büntetőeljárás rendelkezett határon átnyúló elemmel az Unió tagállamainak rendőrségi együttműködését elősegíteni hivatott ügynökségnek köszönhetően. Ld.: Ludo Block: Joint Investigation Teams: The Panacea for Fighting Organised Crime? European Corsortium for Political Research Annual Conference 2011. 2. o.

[6] Az újonnan létrehozott jogintézmény szabályozása tág teret biztosított a tagállamok számára a csoport felépítése, szervezete tekintetében, így egymással ellentétes gyakorlatok alakultak ki egyes tagállamokban, ami miatt az együttműködés kevésbé volt életszerű. Példának okáért nem volt meghatározó gyakorlat a korai években arra, hogy a JIT „székhelye" hol legyen. Erről a szabályozás nem szól, csupán azt rendezi, hogy azon tagállam büntetőeljárási joga vonatkozik rá, amelynek a területén túlnyomó részben végzi tevékenységét a JIT. Eme bizonytalanság miatt a holland álláspont úgy tekintett a közös nyomozócsoportra, mint egyetlen csoport, amelynek egyetlen vezetője van, ezzel szemben a francia és a spanyol álláspont az volt, hogy a másik résztvevő tagállam hatóságának tagjai is kvázi önálló csoportot képeznek, amelynek megvan a saját vezetője. Ld.: Ludo Block: Combating Organized Crime in Europe: Practicalities of Police Cooperation. Policing. 2008/2. 79-80. o.

[7] Míg Hollandiában és Franciaországban szakosodott ügyészségi szervezetek egyes bűncselekménytípusokra specializálódnak, addig Magyarországon ilyen speciális illetékességgel rendelkező ügyészi szervezetek nincsenek. Ld.: Berzsenyi Tamás – Tirts Tibor: Közös Európai Nyomozócsoportok a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Gyakorlatában. in: Szent Lászlótól a Modernkori Rendészettudományig. Pécsi Határőr 2017. 181. o.

esetén.[8] Sőt, igen érdekes – és a magyar büntetőeljárás garanciális szabályaihoz képest a terhelti jogokat jóval alacsonyabb mértékben biztosító rendelkezés – az, hogy a lengyel büntetőeljárásban a nyomozó hatóság nem köteles tájékoztatni a gyanúsítottat, hogy milyen bűncselekmény elkövetésével vádolják, míg a francia büntetőeljárás során kétszer 12 órára elhalasztható a terhelt azon joga, hogy védőjével találkozzon abban az esetben, ha ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel fenyegetett bűncselekménnyel gyanúsítják.[9]

Azonban 2010 óta úgy látszik, hogy egyre nagyobb teret nyer magának a JIT. A közös nyomozócsoportok szakértői hálózata (JITs Network) 2016-os és 2018-as értékelésében már 74 lezárult nyomozás során alkalmazott nyomozócsoportot tudott a tagállamok visszajelzése alapján megvizsgálni. A vizsgálat a 2014-2017 között beérkezett JIT-értékeléseket érintette.[10] Egy jóval rövidebb referencia-időszakban sikerült tehát azonos számú JIT-et létrehozni, mint a 2000-2010. közötti időszakban. Ezzel már képet kaphatunk arról, hogy egyre többször alkalmazzák a tagállamok ezt a jogintézményt. Ezen túlmenően pedig az Europol és az Eurojust éves jelentései is arról tanúskodnak, hogy a nyomozócsoportok száma növekszik, hiszen éves szinten többszázas nagyságrendű ügyekről számolnak be.[11]

Ezzel párhuzamosan 2017-re 12-re emelkedett a hazánkat érintő nyomozócsoportok száma.[12] Ez a szám pedig azóta is folyamatosan növekszik, hiszen két év alatt megduplázódott, aminek eredményeként jelenleg ez a szám 25. Közülük a legtöbb nyomozócsoportot emberkereskedelem (9), embercsempészés (4) és kábítószer-kereskedelem (3) miatt hozták létre, azonban volt már példa

---

[8] Emiatt például az angolszász jogrendszerben nem fogadható el bizonyítékként az adott eljárási cselekményt elvégző rendőr által készített jelentés, kivéve, ha azt az erre rendszeresített külön formában, írásban rögzíti az erre a célra szolgáló ún. hivatalos füzetkében. Ld.: Block: EU joint investigation teams: Political ambitions and police practices. 94. o.

[9] Farkas Ákos: A kölcsönös elismerés elve az európai büntetőjogban I. Ügyészségi Szemle 2016/1. 94. o.

[10] A nyomozócsoportban résztvevő felek a csoport megszűnése után meghatározott forma szerint értékelik a JIT tevékenységét annak érdekében, hogy a jövőben ez alapján is javítható legyen a nyomozócsoportok jogszabályi környezete és egyéb, hozzájuk kapcsolódó tevékenységek. Ld.: http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/Pages/JIT-evaluation.aspx (2019.08.08.)

[11] Természetesen ez az adat torzít, hiszen vannak esetek, amikor több évig is eltarthat az együttműködés, így a valós számot nem lehet kiolvasni ebből az adatból, azonban nagyságrendileg eligazít, hogy mégis milyen népszerűségnek örvend jelenleg a közös nyomozócsoport jogintézménye. Ld.: Eurojust Annual Report 2018 http://eurojust.europa.eu/doclibrary/corporate/eurojust%20Annual%20Reports/Annual%20Report%202018/AR2018_EN.pdf (2019.08.05.) 2. o.

[12] BERZSENYI – TIRTS: i.m. 175. o.

kiberbűnözéssel kapcsolatos nyomozócsoportra is.[13] A magyar részvétellel létrehozott közös nyomozócsoportok több mint fele tehát a határokon átnyúló szervezett bűnözés – mondhatni – klasszikus tevékenysége miatt jött létre. Ezen túl azonban találni a nyomozócsoportok között lopás, csalás és vesztegetés miatt létrehozottakat is.

A közös nyomozócsoport alkalmazásának fellendülése miatt kutatásom során a JIT értékelésében nem arra koncentrálok, hogy mi volt a kezdeti problémáinak okozója, hiszen ezt számos kutatás dolgozta fel, hanem azt vizsgálom, hogy a kiforrott jogintézménynek milyen a gyakorlata napjainkban és azt, hogy milyen hozzáadott értéket képvisel a tagállamok által közösen folytatott nyomozásokban. A kutatás nóvumát az képezi, hogy nem csupán elméleti szinten vizsgálom a közös nyomozócsoport jogintézményét, hanem olyan, már jogerősen lezárult büntetőeljárásokat is bemutatok, amelyekben létrehoztak, vagy létrehozni terveztek közös nyomozócsoportot.[14] A kutatás célja ezen túl az is, hogy hiánypótló jelleggel, behatóan vizsgálja az Europol és az Eurojust szerepét a JIT-ek tevékenységében.

A dolgozatban először röviden ismertetem a tagállamok büntető igazságügyi és rendőrségi együttműködését. Ezután rátérek a tanulmány fő témájára, amelyet magyar és más európai ügyek segítségével fogok szemléltetni, és amelyben kiemelt szerepet kap az Europol és az Eurojust gyakorlati tevékenysége.

2. BÜNTETŐ IGAZSÁGÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Az Európai Unióról Szóló Szerződés 3. cikkének (2) bekezdése az Unió céljai közé sorolja egy olyan belső határok nélküli térség létrehozását, amely a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapszik.[15] Ebben a térségben biztosítani kell a személyek szabad mozgását, a külső határok ellenőrzését, továbbá közös menekültügyi és bevándorlási politikát kell létrehozni. Nem utolsó sorban pedig rendőrségi és igazságügyi együttműködést kell kialakítani büntetőügyekben.[16]

---

[13] Az ügyészség közös nyomozócsoportokról vezetett statisztikája: http://ugyeszseg.hu/az-eurojust-es-a-kozos-nyomozo-csoportok-jits-tevekenysegerol/ (2019.08.05.)

[14] Ezek közül kiemelkedő az ún. „parndorfi ügy", amely során egy emberkereskedelemmel foglalkozó magyar bűnszervezetet számoltak fel a magyar bűnüldöző hatóságok széleskörű nemzetközi együttműködés keretében.

[15] 2012. Az Európai Unióról Szóló Szerződés Egységes Szerkezetbe Foglalt Változata 3. Cikk (2) bekezdés

[16] 2012. Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés Egységes Szerkezetbe Foglalt Változata (a továbbiakban: EUMSz.) 67. Cikk

A tagállamok közötti bel- és igazságügyi együttműködés hosszú idő alatt alakult ki, és a Maastrichti Szerződést megelőző időszakban az integrációs kereteken kívül zajlott. A Római Szerződés még nem rendelkezett róla. Ehelyett kormányközi alapon jött létre annak első szervezett és állandó formája, a TREVI-csoport, amely a tagállamok bel- és igazságügyi minisztereiből állt. A kormányközi együttműködés a bevándorlásra, a menekültjogra és a rendőrségi, valamint az igazságügyi együttműködésre terjedt ki.[17]

A közösségi szintű együttműködés előfutára volt a schengeni együttműködés, amelyet később az Amszterdami Szerződés egyik csatolt jegyzőkönyve integrált az uniós jogrendbe.[18] Az Európai Uniót létrehozó Maastrichti Szerződésben pedig már helyet kapott a bel- és igazságügyi együttműködés, tehát innentől kezdve beszélhetünk primer jogi szabályozásáról.[19]

A Maastrichti Szerződés hozta létre a pillér-rendszert. Ebben a rendszerben kisebb-nagyobb eltérésekkel, de 2009-ig, a pillér-rendszert megszüntető Lisszaboni Szerződés hatályba lépéséig a harmadik pillért a közös bel- és igazságügyi együttműködés alkotta.[20] Az Europol létrehozását is az Európai Uniót létrehozó szerződés alapozta meg.[21]

---

[17] OSZTOVITS András (szerk.): Az Európai Unió szerződéseinek magyarázata 1-2. Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. 2008. 365. o.

[18] OSZTOVITS (szerk.): Az Európai Unió szerződéseinek magyarázata... 366. o.

[19] A szerződés ide sorolta a közös menekültügyi politikát, a vízumpolitikát, a bevándorlási politikát, a polgári- és büntetőügyekben megvalósuló igazságügyi együttműködést, a vámpolitikát, a rendőrségi együttműködést és végül a kábítószer-függőség és a nemzetközi szintű csalások visszaszorítását. Utóbbi két területet már nem nevesíti az EUMSz. V. címe, amely szabályozza a közös bel- és igazságügyi együttműködést. Ld.: Maastrichti Szerződés 1992. K.1 cikk vö. EUMSz. 67. Cikk

[20] A Maastrichti Szerződés által létrehozott pillér-rendszerben az első pillért a gazdasági integráció, a második pillért a közös kül- és biztonságpolitikai együttműködés és a harmadik pillért a közös bel- és igazságügyi együttműködés alkotta. A rendszer kialakítása azon nyugodott, hogy az egyes közösségi politikák korábban eltérő intenzitású együttműködési formákban realizálódtak. Így az első pillér jelentette az igazi közösségi szintet, ahol szupranacionális jelleg övezte már ekkor is a közösségi politika alakítását. Ezzel szemben a harmadik pillérbe vont közösségi politikát sokkal inkább a kormányközi együttműködés jellemvonásai határozták meg, ami elsősorban azt jelentette, hogy a döntéshozatal főszabályként egyhangúlag történt a Tanácsban, és az Európai Parlament minimális hatáskörrel rendelkezett e politika terén. Ld.: Mohay Ágoston – Szalayné Sándor Erzsébet: A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség. in: Horváth Zsuzsanna – Mohay Ágoston – Pánovics Attila – Szalayné Sándor Erzsébet: Európai Közjog 2. Pécs PTE ÁJK 2016. 182. o.

[21] Az Európai Rendőrségi Hivatalt a Tanács 1995-ös aktusával készítette elő, amelyben a Maastrichti Szerződés K.3. cikk (2) bekezdésének c) pontjára, és a K.1. cikk 9. pontjára hivatkozott a Hivatal jogalapjaként. Ld.: A Tanács jogi aktusa az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke

2.1. Amszterdami Szerződés

A Maastrichti Szerződés által létrehozott harmadik pillért később az Amszterdami Szerződés jelentősen leszűkítette, ugyanis a közös bel- és igazságügyi együttműködés valamennyi elemét átemelte az első pillérbe annak bűnügyi elemein kívül.[22] Azonban a schengeni együttműködésnek köszönhetően az Európai Unió belső határai kinyíltak, azaz megszűnt a belső határokon történő személyellenőrzés.[23] Ezáltal pedig az európai bűnözésben – elsősorban a szervezett bűnözésben – is megjelent a határon átnyúló jelleg.[24] Erre a jelenségre reagálva az Amszterdami Szerződés több új jogintézményt honosított meg a büntető igazságügyi együttműködés terén. Ezzel létrehozta a Lisszaboni Szerződés által kialakított rendszer elődjét.

Az Amszterdami Szerződés mélyítette a rendőrségi együttműködést, elsősorban annak előírásával, hogy a hatályba lépésétől számított öt éven belül fel kellett hatalmazni az Europolt, hogy közös műveleteket szervezhessen több tagállam nyomozó hatóságainak és saját személyzetének részvételével.[25]

---

alapján az Európai Rendőrségi Hivatal létrehozásáról szóló egyezmény (Europol-egyezmény) előkészítéséről, HL C 361/1
Magát a Hivatalt pedig a tagállamok hozták létre az ún. Europol-egyezménnyel, szintén 1995-ben. Ld.: Egyezmény az Európai Unióról szóló szerződés K.3. cikke alapján az Európai Rendőrségi Hivatal létrehozásáról (Europol-egyezmény), Hivatalos Lap C 316

[22] A tagállamok a büntető igazságügy terén nehezebben engedtek az őket megillető teljes szuverenitásból, aminek az oka, hogy alapvetően ez a terület az állami szuverenitás egyik alapkövét képezi.

[23] MOHAY – SZALAYNÉ: i.m. 181. o.

[24] A személyek szabad mozgása lehetővé teszi a bűnelkövetők számára is a határok ellenőrizetlen átlépését. Ld.: Alexandra De Moor – Gert Vermeulen: The Europol Council Decision: A New Legal Basis for Europol. New Jounal of European Criminal Law 2010/1. 181. o.
Ez nem újkeletű jelenség. Erre utal az Europol 2004-ben először – azóta pedig minden évben – elkészített jelentése, ún. Organised Crime Report, azaz szervezett bűnözéssel kapcsolatos jelentése. Ld.: Europol: Organised Crime Report. Hague 2004. 7. o.

Sőt a szerzők egy része per definitionem úgy utal a szervezett bűnözésre, mint amelynek az új évezred hajnalán már szükségszerű elemévé vált az, hogy egynél több állam területén tevékenykednek tagjai, azaz több állam joghatósága alá tartoznak cselekményeik. Ld.: Gary T. Marx: Social Control Across Borders. 1997. in: Block: Combating Organized Crime in Europe... 74. o.

[25] Amszterdami Szerződés 1997. K.2 cikk (2) bekezdés a) pont
Valamint a rendőrségi együttműködés elmélyítésére vonatkozó kiemelkedő rendelkezése még a bűnüldöző hatóságok által kezelt releváns adatok összegyűjtése, tárolása, feldolgozása, elemzése és a tagállamok közötti megosztása. Ld.: Amszterdami Szerződés 1997. K.2 cikk (1) bekezdés b) pont

A büntetőügyekben megvalósuló igazságügyi együttműködésre vonatkozó rendelkezések közül pedig kiemelkedő, hogy a szerződés előírta, hogy uniós szinten kell szabályozni a tagállamok közötti kiadatást, közelíteni kell a tagállamok büntetőeljárási jogát, valamint közös minimumszabályokat kell létrehozni a szervezett bűnözéshez szorosan kapcsolódó bűncselekményekkel, a terrorizmussal és a kábítószer-kereskedelemmel kapcsolatban.[26]

A szerződés a harmadik pillér szekunder jogforrásává a kerethatározatot és a határozatot tette, amelyeket a Tanács hozhatott meg. Továbbá a szabályozás lehetséges eszközeként határozta meg a tagállamok által megkötött nemzetközi szerződést is. Az Európai Parlamentnek pedig csak véleményezési jogkört biztosított.[27]

Az így átalakított büntető igazságügyi és rendőrségi együttműködésben megkezdődött a tagállamok büntető anyagi jogának közelítése kerethatározatok segítségével. Az Amszterdami Szerződés ugyanis megteremtette a lehetőséget a különösen súlyos, jellemzően legalább két tagállamot érintő bűncselekményekre vonatkozó minimumszabályok megalkotására. Ennek foganatjaként meg is született több kerethatározat, amely az emberkereskedelemmel, a gyermekpornográfiával és a gyermekek és nők szexuális kizsákmányolásával, valamint a kiberbűnözéssel kapcsolatban állapított meg minimumszabályokat.[28]

Továbbá ebben a rendszerben jött létre az európai elfogatóparancsot létrehozó 2002-es kerethatározat, amely ma is hatályos.[29] Nem utolsó sorban az Amszterdami Szerződés alapján jött létre az MLA egyezmény, ezáltal a közös nyomozócsoport jogintézménye és a közös nyomozócsoportokat önállóan szabályozó kerethatározat is.[30]

E rendszerben merült fel az Eurojust létrehozásának lehetősége. A tagállamok illetékes igazságügyi hatóságai közötti koordináció ösztönzésére és javítására szolgáló szervezet megalapításáról 1999. október 15-16-án tartott tamperei

---

[26] Amszterdami Szerződés 1997. K.3 cikk

[27] Amszterdami Szerződés 1997. K.6 (2) bekezdés, K.11 (1) bekezdés

[28] Valsamis MITSILEGAS: EU Criminal Law, Hart Publishing Ltd. Oxford 2009. 86. o.

[29] Az európai elfogatóparancs egy tagállamban kibocsátott igazságügyi hatósági határozat, amely azt a célt szolgálja, hogy egy másik tagállam a büntetőeljárás lefolytatása, szabadságvesztés-büntetés, illetve szabadságelvonással járó intézkedés végrehajtása végett a keresett személyt elfogja és átadja. Ld.: 2002/584/IB kerethatározat 1. cikk (1) bekezdés

[30] A kettős szabályozás célja az volt, hogy felgyorsítsa a közös nyomozócsoportnak a tagállamok jogrendszereibe való átültetését. Ld.: Maria Cecilia REBECCHI: Joint investigation teams: a reachable solution to catch unreachable criminals. Queen Mary Law Journal 2016/7. 96. o.
E határozat akkor fogja hatályát veszteni, amikor valamennyi tagállam ratifikálja az MLA egyezményt. Ld.: 2002/465/IB kerethatározat 5. cikk

csúcson állapodtak meg az Európai Tanács állam- és kormányfői. A Nizzai Szerződés kiegészítette az Európai Unióról szóló szerződés 31. cikkét eme deklarációval. Ezen alapult a Eurojustot létrehozó 2002-es tanácsi határozat.[31]

2.2. Lisszaboni Szerződés

A büntető igazságügyi és rendőrségi együttműködés alapját jelen formájában a tagállamok büntető anyagi jogának közelítése és számos büntető-eljárásjogi intézmény képezi, amely elősegíti a büntetőeljárás hatékonyságát. A rendőrségi együttműködés pedig az Europol koordinációs tevékenységére épül. Ezen intézmények jelentős részét az Amszterdami Szerződés honosította meg, amelyeket a Nizzai Szerződés csak minimális mértékben módosította. Az Európai Unió 2004-es sikertelen Alkotmányszerződése után pedig a Lisszaboni Szerződés mélyítette el igazán a tagállamok büntető igazságügyi együttműködését, amelyet a tagállamok bírósági és más hatósági határozatainak kölcsönös elismerésének az alapjára helyezett.[32]

A szerződés legfontosabb rendelkezései azt mutatják, hogy kiemelt jelentőséggel bír a határon átnyúló, jellegüknél vagy hatásuknál fogva több államra kiterjedő, különösen súlyos bűncselekményekkel szembeni közös fellépés. A szerződés felhatalmazza az Európai Parlamentet és a Tanácsot arra, hogy rendes jogalkotási eljárásban irányelveket alkossanak a tagállamok büntető anyagi jogának közelítése érdekében olyan területeken, amelyek az előbbi meghatározás alá tartoznak, így különösen a terrorizmus, az emberkereskedelem és a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása, a tiltott kábítószer-kereskedelem, a tiltott fegyverkereskedelem, a pénzmosás, a korrupció, a pénz és egyéb fizetőeszközök hamisítása valamint a számítógépes bűnözés és szervezett bűnözés tekintetében.[33] Az Amszterdami Szerződéshez képest ez két tekintetben is normatív fejlődést jelent, hiszen korábban csak a Tanács egyhangú döntésével lehetett az egyes bűncselekményeket érintő jogharmonizációt megvalósítani, továbbá e bűncselekmények köre is bővült annak megfelelően, hogy a szervezett és határon átnyúló bűnözés is változáson ment keresztül.[34]

[31] Nizzai Szerződés 2001. Az Európai Unióról szóló szerződés 31. cikk (2) bekezdéséhez fűzött Nyilatkozat

[32] Christina ECKES – Theodore KONSTADINIDES (szerk.): Crime within the Area of Freedom, Security and Justice. A European Public Order. Cambridge. Cambridge University Press. 2011. 14. o.

[33] EUMSz. 83. cikk (1) bekezdés

[34] A büntető anyagi jog közelítésének azért van különös jelentősége, mert ezzel lehet megalapozni a tagállamok büntető igazságügyi együttműködésében bevezetett kölcsönös elismerést (mutual trust). Ld.: Szijártó: i.m. 118-119. o.

Eme fokozott tagállami együttműködést irányozta elő a Stockholmi Program is, amely 2010-2014 között valósult meg.[35] Az ilyen programokat az Európai Tanács az EUMSz. 68. cikke alapján fogadja el.[36] A Program eredményeként pedig megújult az Unió emberkereskedelem elleni, a gyermekek szexuális kizsákmányolása, valamint a gyermekpornográfia elleni és a kiberbűnözés elleni irányelve.[37]

A Lisszaboni Szerződés újra egységes bel- és igazságügyi együttműködést alakított ki, amelybe nem csupán a bűnügyi együttműködés tartozik. A pillér-rendszer megszüntetésén túl pedig bevezette ezen a területen is a rendes jogalkotási eljárást, amely a Tanács és az Európai Parlament együttes döntésén alapul.[38] Ez azt jelenti, hogy a korábban specifikusan a harmadik pillér keretében alkalmazott jogi normákat felváltották a szekunder uniós jogforrások, úgymint a rendelet, a határozat és az irányelv. Vagyis ezzel végleg megszűnt az egykori harmadik pillér kormányközi jellege, immár a bűnügyi együttműködés is teljes egészében a közösségi jog alá tartozik. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy a közös bel- és

---

[35] A Stockholmi Program az Európai Tanács által készített stratégia, amely iránymutatásokat tartalmaz a tagállamok közös bel- és igazságügyi együttműködése keretében megvalósuló valamennyi uniós politikára, így a büntető igazságügyi együttműködésre is. Ld.: Peter RACKOW – Cornelius Birr: Recent Developments in Legal Assistance in Criminal Matters. Goettingen Journal of International Law 2010/3. 1099-1100. o.

[36] „Az Európai Tanács meghatározza a szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térségen belüli jogalkotási és operatív programok tervezésére vonatkozó stratégiai iránymutatásokat." Ld.: EUMSz. 68. cikk
Azért érdemes a Stockholmi Programmal szemléltetni a büntető igazságügyi együttműködés szorosabbra fűzését, mert maga a szakpolitika a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével jelentősen átalakult. Ezt pedig a Program még fokozta is. Ld.: Sergio Carrera – Elspeth Guild: Does the Stockholm Programme matter? The Struggles over Ownership of AFSJ Multiannual Programming = Liberty and Security in Europe Papers 2012/December 15. o.

[37] Ld.:

Az Európai Parlament és a Tanács 2011/36/EU irányelve az emberkereskedelem megelőzéséről, és az ellene folytatott küzdelemről, az áldozatok védelméről, valamint a 2002/629/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról
Az Európai Parlament és a Tanács 2011/92/EU Irányelve a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről, valamint a 2004/68/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról
Az Európai Parlament és a Tanács 2013/40/EU Irányelve az információs rendszerek elleni támadásokról és a 2005/222/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról
E bűncselekmények közül valamennyi jelentősen kötődik az Európai Unióban fellelhető szervezett bűnözéshez, ami tovább erősíti azt a tényt, hogy a bűnügyi együttműködés fő célja a szervezett bűnözés elleni hatékony küzdelem.

[38] OSZTOVITS András (szerk.): EU-jog. Második, aktualizált és bővített kiadás. Budapest HVG-ORAC 2015. 108. o.

igazságügyi együttműködés keretében korábban elfogadott jogi aktusok automatikusan hatályukat veszítenék.

Az új szabályozás továbbá előirányozta az Eurojust és az Europol újraszabályozását is. Ennek az Európai Parlament és a Tanács eleget tett. Ami pedig a tagállamok büntetőeljárási jogát illeti: négy fő területen van lehetőség jogközelítésre szintén rendes jogalkotási eljárás keretében, így a bizonyítékok tagállamok közötti kölcsönös elfogadhatósága, a személyek jogai a büntetőeljárásban, a bűncselekmények sértettjeinek jogai és a büntetőeljárás egyéb olyan külön vonatkozásai tekintetében, amelyeket a Tanács határozatban előzetesen ilyenként határozott meg.[39] A súlyos és határon átnyúló bűncselekmények elleni küzdelem pedig az európai nyomozási határozat jogintézményével bővült, amellyel hatékonyabbá válhatnak a büntetőeljárások.[40]

3. A KÖZÖS NYOMOZÓCSOPORT EURÓPAI JOGINTÉZMÉNYE

A közös nyomozócsoportok létrehozásának a kezdeményezése is – mint sok más uniós büntetőjogi jogintézmény – az Amszterdami Szerződéshez fűződik. A Tanács 1997-es akciótervében kiemelten kezelte a közös nyomozócsoportok létrehozását.[41]

Ahhoz, hogy mélyebben is vizsgálható legyen a nyomozócsoportok útján megvalósuló büntető igazságügyi együttműködés, először normatív értékelésnek kell alávetni a közös nyomozócsoportokat létrehozó MLA egyezmény 13. cikkét.

Közös nyomozócsoportot megállapodás alapján lehet létrehozni annak érdekében, hogy a csoportot létrehozó hatóságok egy vagy több tagállamban nyomozást folytassanak. A JIT-et olyan esetekben lehet létrehozni, amikor a bűncselekmények felderítésére irányuló nyomozás során egy tagállamnak bonyolult és nagy ráfordítást igénylő, más tagállamot is érintő nyomozást kell folytatnia vagy több tagállam folytat olyan bűncselekmények felderítésére

[39] EUMSz. 82. cikk (2) bekezdés

[40] A 2014-ben létrehozott európai nyomozási határozat (továbbiakban: ENYH) egy bírósági határozat, amelyet valamely tagállam igazságügyi hatósága ad ki vagy érvényesít abból a célból, hogy egy másik tagállamban egy vagy több konkrét nyomozási cselekményt végezzenek el bizonyítékszerzés céljából. Ld.: 2014/41/EU irányelv 1. cikk, 3. cikk
A jogintézmény létrehozásának célja az volt, hogy a bizonyítékok valamennyi fajtájára kiterjedjen az alkalmazási köre ezzel megszüntetve a más tagállam területén lévő bizonyítékok beszerzésének fragmentált uniós szabályozását. Ld.: Törő Andrea: Gondolatok az európai nyomozási határozat szabályozásáról és gyakorlati alkalmazásáról. Ügyészségi Szemle 2017/4. 7. o.

[41] Tom SCHALKEN – Maarten PRONK: On Joint Investigation Teams, Europol and Supervision of Their Joint Actions, European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice 2002/1. 71. o.

irányuló nyomozást, amelyek körülményei az érintett tagállamok összehangolt és egyeztetett fellépését teszik szükségessé.[42] A normaszöveg alapján tehát a JIT rendeltetése az, hogy több tagállam hatáskörrel rendelkező nyomozó hatósága vegyen részt a nyomozásban, amelynek főképp akkor lehet haszna, amikor több tagállam területén kell a nyomozást végezni.[43] Ám nyilvánvaló, hogy az Egyezmény jelentős mozgásteret biztosít abban a tekintetben, hogy az illetékes hatóságok mikor hozhatnak létre közös nyomozócsoportot. Emiatt egyéb jogforrások és különböző kézikönyvek is finomítják azokat az eseteket, amikor ajánlott ezek létrehozása.

A közös nyomozócsoportokra vonatkozó uniós kézikönyv gyakorlati szempontokkal finomít a tág mérlegelési jogkörön. Így a nyomozócsoport létrehozásakor mérlegelni kell a nyomozás tárgyát képező bűnszervezet és bűnözői tevékenység összetettségét és kifinomultságát, az érintett államokban foganatosítandó nyomozási cselekmények számát és összetettségét, valamint azt, hogy az érintett államokat milyen mértékben köti össze a nyomozás.[44]

Jelenleg nemzeti jogunkban az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvény (2012. évi CLXXX. törvény, a továbbiakban: tagállamokkal folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvény) szabályozza a közös nyomozócsoport létrehozásával és működésével kapcsolatos eljárási kérdéseket, többek között azt is, hogy milyen esetekben lehet létrehozni ilyen csoportot. A törvény akkor teszi lehetővé a közös nyomozócsoport létrehozásának kezdeményezését, ha a több tagállamra kiterjedő bűncselekmény felderítése különösen bonyolult, valamint, ha a bűncselekmény miatt több tagállam folytat büntetőeljárást, ezért azok összehangolására van szükség. A bűncselekmény különösen akkor mondható több tagállamra kiterjedőnek, ha:

1. azt több tagállamban követték el;

2. egy tagállamban követték el, de előkészületének, irányításának, illetve a hozzá kapcsolódó részesi magatartásoknak a jelentős részét egy másik tagállamban fejtik ki;

---

[42] 2005. évi CXVI. törvény az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, 2000. május 29-én kelt egyezmény és az egyezmény 2001. október 16-án kelt kiegészítő jegyzőkönyve kihirdetéséről (a továbbiakban: 2005. évi CXVI. törvény) 13. cikk (1) bekezdés

[43] JÁVORSZKI Tamás: Joint Investigation Teams as a Specific Form of Mutual Assistance. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata. 2013. 47. o.

[44] A közös nyomozócsoportokra vonatkozó gyakorlati útmutató 7. o.

3. egy tagállamban követték el, de abban olyan bűnszervezet érintettsége állapítható meg, amely egynél több tagállamban folytat büntetendő tevékenységet;

4. vagy egy tagállamban követték el, de más tagállam társadalmi vagy gazdasági rendjét is sérti vagy veszélyezteti.[45]

A nyomozócsoportok uniós kézikönyve hangsúlyozza, hogy a közös nyomozócsoportok leginkább arra tekintettel hasznosak, hogy az egyes tagállamok nyomozó hatóságainak együttműködése során el lehet kerülni a kölcsönös jogsegély hagyományos csatornáit. Ezáltal az információk és a bizonyítékok közvetlen gyűjtését és cseréjét teszik lehetővé ezek a csoportok.[46] Mi több, nem csupán a nyomozást folytató tagállam nyomozó hatóságának tagjai lehetnek jelen a nyomozás során elrendelt eljárási cselekményeknél, hanem a nyomozócsoport ún. kiküldött tagjai is, akik más tagállam illetékes hatóságainak képviseletében vannak jelen a csoportban. Emiatt a nyomozócsoport elsősorban a több államban egyidejűleg folytatott nyomozások és vádhatósági eljárások koordinálását könnyíti meg.[47] Példának okáért, ha a Btk. személyi hatálya alapján Magyarországon büntetőeljárás van folyamatban magyar állampolgárral szemben, mivel megalapozott a gyanú, hogy más tagállamban bűncselekményt követett el, akkor mind az elkövetés helye, mind a sértettek lakóhelye is más tagállam területén találhatók, azonban az elkövetők magyar állampolgársága és magyar lakóhelye feltételezi azt, hogy a bűncselekmény előkészületeinek egy részét bizonyosan Magyarországon végezték el. Nyomozást nem folytathatnak a magyar hatóságok más tagállam területén és más tagállam nyomozó hatósága

[45] 2012. évi CLXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről 70/B. § (1)-(2) bekezdés
Korábban a Belügyminisztérium és a Pénzügyminisztérium 2004. évi közös utasítása fektette le ezeket a szabályokat. Ám abból kifolyólag, hogy 2012-ben új szabályozást nyert a tagállamok bűnügyi együttműködése ez az utasítás már hatályát veszítette. Mégis említésre érdemes, hogy az utasítás szerint JIT létrehozása volt indokolt különösen, ha a különböző nyomozó hatóságok előtt folyó eljárások gyanúsítotti köre részben vagy egészben megegyezett, vagy olyan bűnszervezet tevékenységével kapcsolatban volt folyamatban eljárás, amelyről megalapozottan feltételezhető, hogy tagjai több nyomozó hatóság hatáskörébe tartozó bűncselekményeket követtek el vagy fognak elkövetni vagy az eljárás alapjául szolgáló bűncselekmény kiemelkedő tárgyi súlya vagy a nyomozó hatóság rendelkezésére álló egyéb információ a nyomozó hatóságok közötti szorosabb együttműködést vagy az eljárást folytató nyomozó hatóságon kívüli nyomozó hatóságnál rendelkezésre álló különleges szakismeret alkalmazását tette szükségessé. Ld.: 31/2004. (BK 21.) BM-PM együttes utasítás 2. pont

[46] Conny RIJKEN: Joint Investigation Teams: Principles, Practice, and Problems - Lessons Learnt from the First Efforts to Establish a JIT. Utrecht Law Review 2006/2. 103. o.

[47] A közös nyomozócsoportokra vonatkozó gyakorlati útmutató 4. o.

sem tehet így Magyarországon, így mindkét tagállam eljáró hatósága jogsegély iránti kérelmekre lenne utalva, hogy felderítse a bűncselekményt és előkészületeit.

A nyomozócsoportokat a tagállamok illetékes hatóságainak megállapodása útján lehet felállítani meghatározott célra és időre, ám ha szükséges a határidő meghosszabbítható.[48] A csoportot azon tagállam illetékes hatóságának képviselője fogja vezetni, amely kezdeményezte a csoport létrehozását.[49] Tevékenységét pedig azon tagállam joga fogja szabályozni, amelynek a területén nyomozást végez. A csoport kiküldött – más tagállam hatóságainak – tagjai is jelen lehetnek az eljárási cselekmények elvégzése során. Végül az egyezmény lehetővé teszi, hogy a csoport tevékenységében olyan személyek is részt vegyenek, akik nem a csoportot létrehozó tagállamok illetékes hatóságainak a képviselői. Ilyen személyek lehetnek például az Európai Unióról szóló szerződés rendelkezései szerint létrehozott szervek tisztviselői, különösen az Eurojust és az Europol személyzete. A csoport tagjait és kiküldött tagjait megillető eljárási jogok azonban ezeket a személyeket nem illetik meg, hacsak a megállapodás kifejezetten másként nem rendelkezik.[50]

Korábban hazánkban, a 31/2004. (BK 21.) BM-PM együttes utasítás a csoport létrehozásáról való döntést a nyomozó hatóság bűnügyi igazgatójának a hatáskörébe utalta.[51] Ám jelenleg az ügyészség szervezetéről és működéséről szóló 2012-es legfőbb ügyészi utasítás[52] a Kiemelt, Korrupciós és Szervezett Bűnözés Elleni Ügyek Osztályának hatáskörébe utalja a közös nyomozócsoport létrehozásával és működésével kapcsolatos döntést.

---

[48] A nyomozócsoportot létrehozó eseti megállapodás részletesen szabályozza a nyomozócsoport tevékenységét. Így a megállapodásnak számos kötelező tartalmi eleme van. A dokumentumnak tartalmaznia kell a bűncselekmény leírását, amellyel kapcsolatban a közös nyomozócsoportot létrehozzák, a közös nyomozócsoport működési területét, annak összetételét, rendelkeznie kell vezetőjéről, működésének időtartamáról és a meghosszabbítás feltételeiről. A megállapodás tárgya még a közös nyomozócsoport más tagállamban eljáró tagjának a jogai és kötelezettségei és az eljárási cselekmények közös nyomozócsoport működése során történő kezdeményezésének, elvégzésének módja, és az eljárási cselekmények eredménye vagy a közös nyomozócsoport keretei között beszerzett más bizonyítási eszközök átadásának módja és végül, de nem utolsó sorban a működés költségeinek viselése. Ld.: 2012. évi CLXXX. törvény 70/C. § (2) bekezdés

[49] A tagállamokkal folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvény szerint a magyar fél részéről az ügyész jogosult a csoport vezetésére. Ld.: 2012. évi CLXXX. törvény 70/C. § (3) bekezdés

[50] 2005. évi CXVI. törvény 13. cikk (3), (12) bekezdés

[51] 12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás az ügyészség szervezetéről és működéséről 17. cikk (1) bekezdés af) pont *vö.* 31/2004. (BK 21.) BM-PM együttes utasítás 4. pont

[52] Ezt a legfőbb ügyész a tagállamokkal folytatott bűnügyi együttműködésről szóló törvény felhatalmazása alapján rendelte el. A törvény értelmében a közös nyomozócsoport a legfőbb ügyész vagy az általa kijelölt ügyész és a tagállami hatóság közötti megállapodással jön létre. Ld.: 2012. évi CLXXX. törvény 70/C. (1) bekezdés

Összegzésképpen a közös nyomozócsoport jelentős fejlődést biztosít a nemzetközi bűnüldözés terén a hagyományos jogsegélykérelmekhez és a párhuzamos eljárásokhoz képest, amelyek többnyire levélformájú nemzetközi kérelmek (*international letter of request* – ILOR) útján valósulnak meg.[53] A hagyományos együttműködéshez képest innovációnak számít, hogy a nyomozócsoport kiküldött – azaz más tagállam hatóságainak – tagjai is részt vehetnek az eljárási cselekményeken. Szintén lehetőség van arra, hogy e kiküldött tag saját tagállamának illetékes hatóságát felkérje nyomozati cselekmény elvégzésére. Ez azt jelenti, hogy a kommunikáció leegyszerűsödik és nincs szükség a továbbiakban a jogsegély útján történő megkeresésre annak érdekében, hogy bizonyítékként felhasználható legyen a felkért hatóság cselekményének eredménye. Továbbá jelentős újítás az, hogy a nyomozócsoport tevékenysége során összegyűjtött bizonyítékok felhasználhatók valamennyi résztvevő tagállamban folyamatban lévő kapcsolódó eljárásban, amennyiben a nyomozócsoport működése szerinti tagállam joga szerint felhasználható az adat bizonyítékként.[54]

Ahhoz azonban, hogy a nyomozócsoportban résztvevő hatóságok együttműködése igazán hatékony legyen, az Eurojust és az Europol közvetítő-támogató tevékenysége is nagyban hozzájárul.

3.1. Az Europol és az Eurojust közös nyomozócsoportokban betöltött szerepe

Mielőtt rátérek a két szervezet közös nyomozócsoportokban betöltött szerepére, fontosnak tartom röviden bemutatni a szervezeteket és feltárni a közöttük fellelhető szervezetbeli és hatásköri különbségeket, amelyek kihatnak a JIT-ben betöltött szerepükre.

A Bűnüldözési Együttműködés Európai Uniós Ügynökségének (a továbbiakban: Europol vagy ügynökség) feladata, hogy támogassa és erősítse a tagállamok rendőri hatóságainak és egyéb bűnüldöző szolgálatainak tevékenységét, valamint a közöttük folytatott kölcsönös együttműködést a két vagy több tagállamot érintő bűncselekmények és a terrorizmus, valamint az uniós politikák alkalmazási körébe tartozó, közös érdekeket sértő bűnözési formák megelőzése és üldözése terén. Ennek két fő megvalósítási módjaként az EUMSz. az információk, így különösen a tagállamok vagy harmadik országok hatóságai, illetve az Unión kívüli szervezetek által szolgáltatott információk összegyűjtését, tárolását, feldolgozását, elemzését és cseréjét, valamint a tagállamok hatáskörrel rendelkező hatóságaival közösen

[53] BLOCK: EU joint investigation teams: Political ambitions and police practices. 93. o.

[54] BLOCK: EU joint investigation teams: Political ambitions and police practices. 89. o.

vagy közös nyomozócsoportok keretében végzett nyomozati és operatív tevékenységek összehangolását, megszervezését és végrehajtását határozza meg.[55] Végsősoron abból a célból jött létre, hogy javítsa az együttműködést a tagállami bűnüldöző hatóságok között és közvetlenül együttműködjön az említett bűncselekmények megelőzésében és felderítésében.[56]

Az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökségének (a továbbiakban: Eurojust vagy szervezet) célja a tagállamok illetékes igazságügyi hatóságai közötti koordináció ösztönzése és javítása a legalább két uniós tagállamot érintő nyomozások és a büntetőeljárások terén,[57] elsősorban a kölcsönös nemzetközi jogsegély és az európai elfogatóparancs révén.[58] További fontos feladata a szervezetnek a hatásköri összeütközések feloldásában való segédkezés kettő vagy több tagállam illetékes hatóságai között.[59]

Tehát mindkét ügynökség feladata, hogy támogassák a tagállamok illetékes bűnüldöző hatóságait (azaz a nyomozó hatóságokat, illetve az ügyészséget) tevékenységükben, ezáltal növelve hatékonyságukat. Mindezt olyan bűncselekmények tekintetében tehetik, amelyek legalább két tagállamot érintenek.[60] E támogató tevékenységük is két részre bonható: stratégiai és operatív együttműködésre. A büntető igazságügyi együttműködés stratégiai oldalán bűnmegelőzési és bűnüldözési módszerek kidolgozása, a tagállamok illetékes hatóságaival folytatott stratégiai jellegű kommunikáció és információs rendszer[61] működtetése áll. Mindez természetesen a két ügynökség hatáskörébe

---

[55] EUMSz. 88. cikk (1)-(2) bekezdés

[56] Működését 1999-ben kezdte meg. Ld.: Marius Eugen RADU: The Place and the Role of Europol in EU Architecture. Cogito – Multidisciplinary Research Journal 2013/06. 115-116. o.

[57] Annika SUOMINEN: The Past, Present and the Future of Eurost. Maastricht Journal of European and Comparative Law, 2008/1. 217. o.

[58] MOHAY – SZALAYNÉ: i.m. 198. o.

[59] Anne WEYEMBERGH: The Development of Eurojust: Potential and Limitations of Article 85 of the TFEU. New Journal of European Criminal Law 2011/1. 78. o.

[60] Bogdan BIRZU: Cooperation between member states and Europol. Juridical Tribune 2019/1. 34. o.
Michiel LUCHTMAN – John VERVAELE: European Agencies for Criminal Justice and Shared Enforcement (Eurojust and the European Public Prosecutor's Office). Utrecht Law Review 2014/5. 137. o.

[61] Az Europol által fenntartott Europol Információs rendszer működtetése is például ebbe a körbe vonható. Az információs rendszer jelentősége pedig különösen megnövekedett azóta, amióta a tagállamok bűnüldöző hatóságai közvetlen hozzáféréssel rendelkeznek ehhez a rendszerhez. Ehhez korábban az illetékes Összekötő Iroda segítségét kellett kérni, amelynek egyik legfontosabb feladata ma is a tagállamok hatóságai rendelkezésére álló releváns bűnügyi információk hatékony összegyűjtésének elősegítése. Ld.: Interjú Dr. VAS Zsolt rendőr alezredessel, az Europol Magyar Összekötő Iroda vezetőjével: 1. kérdésre adott válasz
GYIMESI Zita Katalin: Bűnügyi Együttműködés az Európai Unióban, különös tekintettel az Europol rendőrségi együttműködésben betöltött szerepére. Studia Iuvenum Iurisperitorum: A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara hallgatóinak tanulmányai. 2008/4. 136. o.

tartozó, legalább két tagállamot érintő és jellemzően a szervezett bűnözéshez szorosan kapcsolódó bűncselekmények tekintetében valósul meg.[62] Az operatív oldalon pedig a szervezetek hatáskörébe tartozó konkrét bűncselekmények tekintetében, többnyire két vagy több tagállam között megvalósuló bűnügyi együttműködés koordinációja áll, amelynek számos változata létezik az Unióban, és ezek közé tartozik a közös nyomozócsoport jogintézménye is.

A két ügynökség szervezeti felépítése jelentősen eltér egymástól. Míg az Europol egy hierarchikusan szerveződő intézmény,[63] addig az Eurojust operatív és egyéb feladatköreinek gyakorlása során testületként jár el egy vagy több érintett nemzeti tag útján.[64] A testület pedig a tagállamok által delegált nemzeti tagokból áll.[65] Elnökét és két alelnökét a testület tagjai közül kétharmados többséggel választja. Az elnök és az alelnökök igazgatási és képviseleti feladatokat látnak el.[66]

A tanulmány szempontjából jelentőséggel bír az is, hogy milyen hatásköri kapcsolat áll fenn az Eurojust és az Europol között. Az Europol elsősorban a tagállamok bűnüldöző hatóságaival áll kapcsolatban, míg az Eurojust pedig az igazságügyi hatóságokkal, így elsősorban a vádhatóságokkal. Azonban mindkét szervezet szerepe az illetékes hatóságok együttműködésének a támogatása és erősítése a szervezetek hatáskörébe tartozó bűncselekmények tekintetében.[67]

Szükséges viszont említést tenni arról, hogy elméleti szinten hiába lehetséges a két szervezet hatáskörének kifejezett elhatárolása, a gyakorlatban továbbra is előfordulnak olyan esetek, amikor az Europol nagyobb szerepet kap, mint társszervezete, ugyanis az Europol szervezetét szabályozó rendelet általánosságban arról rendelkezik, hogy az ügynökség segíti a tagállamok illetékes hatóságainak fellépését és kölcsönös együttműködésüket a két vagy több

---

[62] Példának okáért az Europol által készített fenyegetettségértékeléseket a magyar bűnüldöző hatóságok is felhasználják a nemzeti bűnüldözési stratégia tervezése során. Ld.: Interjú Dr. VAS Zsolt rendőr alezredessel, az Europol Magyar Összekötő Iroda vezetőjével: 7. kérdésre adott válasz

[63] GYIMESI: i.m. 137. o.

[64] 2018/1727/EU rendelet 5. cikk (1) bekezdés

[65] A nemzeti tagok látják el az Eurojust feladatait. Ennek megfelelően számukra hivatali apparátus áll rendelkezésre.

[66] 2018/1727/EU rendelet 10-11. cikk

[67] Anne WEYEMBERGH – Ines ARMADA – Chloe BRIERE: Competition or Cooperation: State of Play and Future Perspectives on the Relations between Europol, Eurojust and the European Judicial Network. New Journal of European Criminal Law 2015/1. 261. o.

Míg az Europol a nyomozás során segíti a tagállamok nyomozó hatóságait, addig az Eurojust elsősorban koordinálja a tagállamok vádhatóságainak a tevékenységét annak érdekében, hogy az esetleges hatásköri összeütközések ne ássák alá a hatékony büntetőeljárást. Ld.: Helen XANTHAKI: Eurojust: Fulfilled or Empty Promises in EU Criminal Law? European Journal of Law Reform. 2006/8. 180. o.

tagállamot érintő súlyos bűncselekmények és egyéb bűncselekményekkel kapcsolatban. Ez azonban nem csupán a nyomozó hatóságok, hanem akár a vádhatóságok együttműködését is jelentheti. Az Eurojust rendeletben szintén ugyanezt a kettősséget találjuk meg.[68] A mérleg mégis azért az Europol oldalára billen, mert egy jóval korábban létrehozott szervezetről beszélünk, amelyben a tagállamok jobban bíznak.[69]

Emiatt felértékelődött a szervezetek közötti megállapodás.[70] Ennek célja, hogy növelje a szervezetek tevékenységének hatékonyságát, és hogy megakadályozza azt, hogy a két szervezet ugyanazon feladat elvégzését megduplázza. Ennek érdekében a megállapodás részletesen szabályozza a felek közötti információcserét és a tevékenységeik összehangolására tesz kísérletet.[71]

A felek együttműködésének legfontosabb elemei közé tartozik annak a tisztázása, hogy az Europol a nyomozó hatóságokkal működik együtt, míg az Eurojust az igazságügyi hatóságokkal. Ezzel lehet elkerülni az előbb említett problémát. Továbbá megállapodtak a felek abban is, hogy tájékoztatják egymást arról, ha nyomozásokat kezdeményeznek az illetékes hatóságoknál.[72] A megállapodás szabályozza a két szerv közötti információcserét is, amit azonban napjainkra már a szervezeteket szabályozó másodlagos jogforrások is hatékonyan biztosítanak.[73]

---

[68] 2016/794/EU rendelet 3. cikk (1) bekezdés *vö.* 2018/1727/EU rendelet 2. cikk (1) bekezdés

[69] WEYEMBERGH – ARMADA – BRIERE: i.m. 265. o.

Ez a jelenség úgy vált ismertté és problémává, hogy néhány esetben előfordult, hogy az Europol által szervezett egyeztetéseken nem csak a nyomozati szakra jellemző kérdésekkel foglalkoztak a tagállamok illetékes hatóságai, hanem már a büntetőeljárás bírósági szakaszában felmerülő kérdéseket is megvitattak az Eurojust részvétele nélkül, amelyet utóbbi szervezet értelemszerűen nehezményezett. Ld.: WEYEMBERGH – ARMADA – BRIERE: i.m. 269. o.

[70] Eme szervezeti kapcsolatot először az Eurojustot létrehozó 2002-es tanácsi határozat tette lehetővé, amelyhez az Europol-egyezmény, majd később az Europolt létrehozó 2009-es tanácsi határozat is igazodott. Ld.: 2002/187/IB határozat 26. cikk (1) bekezdés

[71] Agreement between Eurojust and Europol 2. cikk

[72] Agreement between Eurojust and Europol 4. cikk

[73] A szervezetek közötti együttműködés fejlődéséről tanúskodnak a statisztikák, amelyek szerint egyre nagyobb számban vannak olyan valamely szervezet által szervezett egyeztetések, amelyeken a másik fél is részt vesz. 2013-ban az Eurojust az Europol által szervezett 2014 egyeztetésből 31-en vett részt, míg az Europol az Eurojust által szervezett 206-ból 74-en. 2016-ra az Eurojust éves jelentése alapján ez a szám tovább növekedett. A jelentés szerint a vizsgált évben az Europol 43, az Eurojust által koordinált ügyben vett részt, és 108 egyeztetésen vett részt. Ld.: WEYEMBERGH – ARMADA – BRIERE: i.m. 269. o.; Eurojust Consolidated Annual Activity Report 2017. 20. o.

Az Europolt szabályozó 2016-os rendelet és az Eurojustot szabályozó 2018-as rendelet egyaránt rendelkezik az ügynökségek közötti információcseréről, amelyet az ún. „van találat/nincs találat" rendszerével fejlesztett tovább az európai jogalkotó. Ld.: 2016/794/EU rendelet 21. cikk (1) bekezdés; 2018/1727/EU rendelet 49. cikk (1) bekezdés

Az Europol és az Eurojust számára is biztosított a lehetőség, hogy részt vegyenek a tagállamok illetékes hatóságai által létrehozott közös nyomozócsoportokban.[74] Azonban a két szervezet szerepe különbözik egymástól, amely eltérő felépítésükből és feladatkörükből adódik.

Az Europol szolgáltatóként vesz részt a közös nyomozócsoportokban. Ez egy nagyon fontos szeletét fedi tevékenységeinek. Ide tartozik a nyomozási technika szolgáltatása, ami széleskörű tevékenységfajtákat fed le az elemző-értékelő tevékenységtől kezdve a bűncselekményhez kötődő tárgyak vizsgálatán át, az ún. *on-the-spot* támogatásig. Ez utóbbi esetben az ügynökség személyzete a bűncselekmény helyszínére települ ki a szükséges nyomozási cselekmények elvégzése érdekében.[75] Ebből érdemes kiemelni, hogy az egyik legnagyobb kihasználtságú elemző-értékelő szolgáltatása a mobiltelefonok cellainformációs adatainak elemzése, ugyanis az ügynökségnek saját, és Európa-szerte elismert elemző-értékelő központja van. E tevékenységeket azonban már a nyomozócsoport működése során látja el. Viszont ezt megelőzően a JIT létrehozásában is lehet szerepe, ugyanis az Europol által létrehozott információs rendszerből az illetékes hatóságok értesülhetnek arról, ha más tagállamban is folyik eljárás a gyanúsítottakkal szemben. Ezzel a JIT létrehozásának a szüksége növekszik, hiszen ez az egyik tipikus esete a nyomozócsoport létrehozásának. Ezen felül pedig pénzügyi támogatást is biztosíthat, azonban az Eurojusttól eltérő formában. A 2016-os szabályozásig ugyanis nem volt jogosult direkt a nyomozócsoportok támogatására, azonban a résztvevő hatóságok közötti koordinációs találkozókat és közös műveleteket korábban is szervezhetett és ezekre pénzügyi támogatást is nyújthatott.[76]

Az Eurojust teljesen eltérő szereppel rendelkezik, mint az Europol, amely a szervezet felépítéséből adódik. Az Eurojust számára nem áll rendelkezésre jelentős szakmai gárda, akik képesek a nyomozati cselekmények végrehajtására. Ezzel szemben a nemzeti tagok és az őket segítő nemzeti szakértők saját nemzeti joguk és a büntető igazságügyi együttműködés szakértői. Így a szervezet többek között a nyomozócsoportok létrehozásának folyamatából vállal oroszlánrészt. Ez

---

A „van találat/nincs találat" rendszer lényege, hogy csak azt lehet vele ellenőrizni, hogy a különböző adatbázisokban megtalálhatók-e ugyanazok az adatok és tartalmaz-e más, a keresett adathoz kapcsolódó adatot az információs rendszer. A keresett és kapcsolódó adatokhoz csak ezután lehet hozzáférni megfelelő jogalappal. Ld.: Fanny COUDERT: The Europol Regulation and Purpose Limitation: From the 'Silo-Based Approach' to … What Exactly? European Data Protection Law Review. 2017/3. 314. o.

[74] A 2014 és 2017 között létrehozott nyomozócsoportok értékeléséből kiderül, hogy a három év alatt létrehozott JIT-ek 91%-ában, 74-ből 67 esetben részt vett valamelyik vagy mindkét szervezet a nyomozócsoport tevékenységében. Ld.: JITs Network: Second JIT Eveluation Report. 2018. 38. o.

[75] Europol: Catalogue of Operational and Strategic Products & Services. 11-18. o.

[76] JITs Network: First JIT Evealuation Report. 2016. 24. o.

azt jelenti, hogy az Eurojust nemzeti tagjai részt vesznek a JIT-tel kapcsolatos tanácskozásokban attól a pillanattól kezdve, amikor még csak felmerül annak igénye, sőt a szervezetnek arra is lehetősége van, hogy javasolja a JIT felállítását. Szintén a nyomozócsoport létrehozásához tartozik a megállapodás előkészítésében nyújtott segítség. Ebben a fázisban tehát az Eurojust szolgáltatásainak a hozzáadott értéke az, hogy platformot biztosít a JIT-tel kapcsolatos kommunikáció számára. Ez azonban a nyomozócsoport létrehozása után sem szűnik meg. Mivel az Eurojust sokáig kizárólagosan volt jogosult a nyomozócsoportok finanszírozására, így napjainkban is sokkal nagyobb szerepet kap a nyomozócsoportok koordinációjában.[77] Ennek pedig legjelentősebb részét képezi, hogy nem csupán a nyomozócsoport tagállami, azaz „helyi" szinten felmerülő költségeit finanszírozza, hanem a csoport hatékonyságát jelentősen növelő előzetes és a létrehozás után is a folyamatos koordinációs találkozók költségeit is állja, amelyeket jellemzően az Eurojust vagy az Europol székhelyén tartanak. Nem utolsó sorban az Eurojust a nyomozócsoport működése alatt végig jelen van eredeti szerepében is, ami nem más, minthogy gördülékennyé teszi az érintett hatóságok közötti kommunikációt és a nemzeti tagok elhárítják az esetleges joghatósági összeütközéseket, vagyis egyszerűen megfogalmazva koordinálják azt, hogy a gyanúsítottak ellen melyik tagállamban emeljenek vádat.[78]

A büntetőjogban a tagállamok joghatóságának összeütközéséről akkor beszélünk, amikor két vagy több tagállam is jogosult lenne a büntetőeljárás lefolytatására ugyanazon bűncselekmény elkövetése miatt. Ebben az esetben azonban el kell dönteni azt, hogy melyik tagállamban folytassák az eljárást. Végeredményben arra a tagállamra szokott esni a választás, amely kedvezőbb helyzetben van az eljárás tekintetében. Példának okáért a bizonyítékok túlnyomó többsége az elkövetés helyén áll rendelkezésre, így az ennek megfelelő tagállamban érdemes lefolytatni az eljárást. Ezzel szemben azonban egy nemzetközi bűnszervezet esetén a bűnszervezet működésének az országában célszerűbb a büntetőeljárás megindítani.

Tehát a két szervezet szerepe jól elhatárolható, azonban az, hogy az együttműködés milyen fokán lépnek be a nyomozócsoportba, jelenleg sem tisztázott, mivel hatáskörük részben egybeesik. Sőt, a tagállamok büntetőeljárási joga sem egyezik meg, így legfőképp a nyomozati szakban találni rengeteg eltérést arra vonatkozóan, hogy melyik a hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóság.[79] Ez azt eredményezheti, hogy a nyomozás során egy adott tagállamban

[77] A 2014-2017 közötti időszakban létrehozott JIT-ek 54%-ában egyedül az Eurojust vett részt, míg az Europol csupán az esetek 37%-ban volt jelen a nyomozócsoportban. Ld.: JITs Network: Second JIT Eveluation Report. 2018. 38. o.

[78] JITs Network: First JIT Evealuation Report. 2016. 24. o.

[79] WEYEMBERGH – ARMADA – BRIERE: i.m. 269. o.

először az Europolt, egy másik tagállamban pedig elsőként az Eurojustot keresik meg az eljáró hatóságok.[80] Ez megnehezíti azt, hogy szekunder jogi normával hibátlanul válassza el egymástól az Európai Parlament és a Tanács az Europol és az Eurojust hatáskörét, azaz hogy ne legyenek átfedések. Emiatt a két szervezet együttműködésére van szükség, amelyre az intézményi kapcsolatok kialakítása adja a legjobb megoldást. Mivel korábban már részleteztem a két szervezet közötti megállapodást, így csak röviden érdemes újra felhozni azt, hogy az Europol a rendőrség és más bűnüldöző hatóságok (pl. hazánkban a Nemzeti Adó- és Vámhivatal) munkáját segíti, míg az Eurojust az egyéb igazságügyi szervek – így legfőképp az ügyészség – számára nyújt segítséget.

Összefoglalva a közös nyomozócsoportokban az Europol feladata a nyomozási technika szolgáltatása, míg az Eurojust pedig elsősorban a nyomozócsoportok létrehozásában, az illetékes hatóságok kommunikációjában és a jogsegélykérelmek koordinálásában vesz részt.[81] Végül azzal érdemes zárni, hogy az Eurojust sokáig egyedüli szervezetként volt jogosult a közös nyomozócsoportok létrehozását finanszírozni. Ezt azonban az Europol 2016-os és az Eurojust 2018-as szabályozása megváltoztatta. Mindkét rendelet azzal biztosít lehetőséget a

Ez megmutatkozik például az ún. Fortune JIT-ben, ahol a francia oldalon a nancy-i szervezett bűnügyekkel foglalkozó speciális ügyészség volt az ügy ura, míg Magyarországon a Szegedi Járási Ügyészség. Ld.: BERZSENYI– TIRTS: i.m. 181. o.

[80] Ha az ügyben például kizárólag az ügyészség jogosult eljárni, akkor egyértelmű, hogy a két szervezet közötti megállapodás miatt az Eurojustot fogja felkeresni a nyomozó hatóság. Ám akár ezzel ellentétes eredményre is juthatunk abban az esetben, ha a büntetőeljárás kezdeti szakaszában nem a vádhatóság irányítja a nyomozást. Így van ez jelenleg például hazánkban, ugyanis a felderítés során az ügyész csupán törvényességi felügyeletet lát el. Nemzeti jogunkat azonban csupán szemléltetés céljából említettem, ugyanis korábban már említettem, hogy a közös nyomozócsoport létrehozása ügyészi hatáskör, így tehát ebben a kérdéssel biztosan az Eurojusthoz fordulnak a hazai hatóságok.
Mellékszálként érdemes kitérni arra a kérdésre is, hogy az új büntetőeljárásjogi kódex milyen hatással lehet erre az együttműködési formára. Ugyanis alapvetően a közös nyomozócsoport létrehozásának egyik legfontosabb kritériuma, hogy az elkövető kör valamennyi résztvevő oldaláról legalább átfedésekkel bírjon, tehát például egy bűnszervezet esetén annak tagjai több tagállamhoz is kapcsolódjanak. Azonban a magyar büntetőeljárás sajátossága, hogy a felderítés, azaz a nyomozás első szakasza bűncselekmény elkövetésének megalapozott gyanúja miatt indul el. Azonban személyi megalapozott gyanú még nem áll a nyomozó hatóság rendelkezésére. A nyomozás ezen kezdő szakaszának célja a személyi megalapozott gyanú, vagyis annak a megállapítása, hogy ki követte el a bűncselekményt. Így pedig kérdésessé válik az, hogy létrehozható-e közös nyomozócsoport felderítési szakban. Erre a kérdésre megnyugtató választ nem lehet adni, hiszen az új büntetőeljárásjogi kódex alig több, mint egy éve alkalmazandó, és ezidő alatt nem volt példa ilyen kezdeményezésre.

81 WEYEMBERGH – ARMADA – BRIERE: i.m. 269. o.

nyomozócsoportok finanszírozására, hogy a szervezetek maguk között dolgozzák ki a finanszírozási rendszer részleteit.[82]

2018-ban létre is hozta a két ügynökség a JIT-ek finanszírozásáról szóló megállapodást, amelynek célja, hogy az Europol újonnan szerzett finanszírozási jogkörének gyakorlásával ne fordulhasson elő az, hogy ugyanazt a nyomozócsoportot kétszer részesítik pénzügyi támogatásban. Ennek megfelelően a megállapodás elsősorban arról rendelkezik, hogy mindkét fél köteles úgy átalakítani a finanszírozási rendszerét, hogy a finanszírozásért folyamodó fél köteles legyen feltüntetni azt, ha más szervezettől igényelt vagy már kapott támogatást a nyomozócsoport létrehozására.[83] Látszólag ezzel megnyugtatóan lehetett rendezni a problémát, azonban a két szervezet e téren megvalósuló együttműködését később lehet alaposabb vizsgálatnak alávetni.[84]

4. A KÖZÖS NYOMOZÓCSOPORTOK NÖVEKVŐ SIKERÉNEK HÁTTERE

Napjainkra a közös nyomozócsoportok alkalmazása az Európai Unióban a határon átnyúló és szervezett bűnözés elleni küzdelem egyik hatékony eszközévé vált.[85] Számos közös nyomozócsoport tevékenysége fejeződött be eredményesen 2019-ben is, amelyek közül néhányat bemutatok annak érdekben, hogy szemléltessem a két ügynökség előbb kifejtett szerepvállalását.

A 2017-ben Románia és Svájc[86] között létrejött JIT célja egy emberkereskedelemmel és prostitúcióval foglalkozó román bűnszervezet felszámolása volt, amely Romániából Svájcba szállított nőket, ahol prostitúcióra kényszerítette őket. A bűncselekményekre először a svájci hatóságok figyeltek fel 2016-ban. Ezt követően, 2017-ben jött létre a JIT, amelynek segítségével 9 elkövetőt

[82] 2016/794/EU rendelet 61. cikk (4) bekezdés

2018/1727/ EU rendelet 64. cikk (1) bekezdés

[83] Memorandum of Understanding on the joint establishment of rules and conditions for financial support to joint investigation team activities between Europol and Eurojust, 2018. 2. cikk

[84] Annyi bizonyos, hogy ez kedvező lehet a korábban felvetett azon problémára nézve, amelynek értelmében tagállami szinten különböző helyet foglalnak el a büntető igazságügyi rendszerben a hatáskörrel rendelkező nyomozó hatóságok, ebből adódóan pedig más-más szervezettel állnak kapcsolatban.

[85] Az Eurojust 2018-ban 235 közös nyomozócsoportban vett részt. Ebből 150 JIT-et korábbi években hoztak létre, míg 85 nyomozócsoportot 2018-ban. Az Europol pedig a 2016-2017-es jelentésében több sikeres nyomozócsoportban való részvételéről is beszámol. Ld.: Eurojust Annual Report 2018 2. o.; Europol Review 2016-2017 43. 51. 56. o.

[86] Noha Svájc nem az Európai Unió tagja, a közös nyomozócsoport jogintézményét létrehoz MLA egyezményt ratifikálta.

sikerült felelősségre vonni a 15 sértettet érintő emberkereskedelem és prostitúcióra kényszerítés vádja miatt.[87]

Egy másik esetben szintén egy román szervezett bűnözői csoport követett el bűncselekményeket. Franciaországba szállítottak nőket szexuális kizsákmányolás céljából. Ehhez kapcsolódóan pedig prostitúcióra kényszerítették a nőket és az így megszerzett pénz eredetét különböző módszerekkel legálisnak tűntették fel. A csoport felszámolása érdekében az Eurojust koordinációja mellett a francia, a román, az olasz és a német hatóságok is együttműködtek. A nyomozás során felmerült a JIT létrehozásának lehetősége, amit az Eurojust finanszírozott. Végül, már a JIT keretében végezték el azt az összehangolt műveletet, amelynek során több országban (többek között Magyarországon is) 2 luxusautót, 14 mobiltelefont, 18 SIM kártyát, két számítógépet és ékszereket és készpénzt foglaltak le az eljáró hatóságok. Az összehangolt műveletet az Europol koordinálta, aminek eredményeként sikeresen felszámolták a bűnözői csoportot.[88]

Szintén az Europol Információs Rendszer segítségével sikerült összehangolni egy másik esetben a két tagállamban is folyamatban lévő büntetőeljárásokat. Egy szervezett bűnözői csoport abból élt, hogy nehéz helyzetben lévő litván személyeket utaztatott az Egyesült Királyságba. Derbyben szállásolták el őket. Azonban a kiutazás, kint tartózkodás és a munkaközvetítésért cserébe elvonták tőlük a megkeresett pénzüket oly módon, hogy bankszámláikhoz hozzáférést szereztek. Tehát a csoport a sértettek kényszermunkája útján megkeresett jövedelemből szerzett vagyoni előnyt. Mind a brit, mind pedig a litván hatóságoknál folyamatban voltak büntetőeljárások. Amikor a társhatóságok észlelték, hogy ugyanazon elkövetői körről lehet szó, az Eurojust együttműködésével létrehoztak egy közös nyomozócsoportot, amelynek a segítségével sikerült felszámolni a bűnszervezetet. Ebben az esetben különösen sok, szám szerint 14 koordinációs találkozót tartottak a társhatóságok. A JIT egyik legnagyobb előnye pedig az volt, hogy megkönnyítette a bizonyítékok felhasználását, ugyanis végül arra a megállapodásra jutottak az érintett tagállamok, hogy az elkövetőket az Egyesült Királyságban vonják felelősségre. Azonban a brit jogrendszer teljesen más követelményeket állít a bizonyítékok felhasználhatóságával szemben. Emiatt a közös nyomozócsoport létrehozása nélkül számos jogsegély iránti kérelmet kellett volna teljesíteni annak érdekében, hogy a litván hatóságok által megszerzett bizonyítékokat fel lehessen használni a brit büntetőeljárásban. Viszont a JIT jogintézménye áthidalta ezt a problémát,

[87] Eurojust sajtóközlemények: http://www.eurojust.europa.eu/press/PressReleases/Pages/2019/2019-01-30a.aspx (2019.08.13.)

[88] Eurojust sajtóközlemények: http://www.eurojust.europa.eu/press/PressReleases/Pages/2019/2019-06-14.aspx (2019.08.13.)

hiszen a nyomozócsoport működése alatt szerzett bizonyíték korlátok nélkül felhasználható valamennyi résztvevő tagállamban.[89]

4.1. A „parndorfi ügy" tanulságai[90]

Számtalan sikeres együttműködésről lehet beszámolni napjainkban a közös nyomozócsoportokkal kapcsolatban. Azonban fontos tanulságok vonhatók le a 2015. augusztus 27-én kezdődő, a médiában „parndorfi ügyként" elhíresült büntetőeljárásból, amelyben végül nem sikerült létrehozni a közös nyomozócsoportot.

2015 júniusában létrejött egy bűnszervezet, amely 2015. augusztus 27-ig több, mint 30 alkalommal követett el embercsempészést. Embercsempészést követ el az, aki államhatárnak más által a jogszabályi rendelkezések megszegésével történő átlépéséhez segítséget nyújt. Minősített esetei között találjuk a vagyoni haszonszerzés végett, államhatár átlépéséhez több személynek segítséget nyújtva, az államhatár rendjének védelmét biztosító létesítmény, illetve eszköz megsemmisítésével vagy megrongálásával történő elkövetést. Még súlyosabban büntetendő a cselekmény akkor, ha a bűncselekményt a csempészett személy sanyargatásával, fegyveresen, felfegyverkezve, üzletszerűen vagy bűnszövetségben követik el.[91] Bűnszervezetről pedig akkor beszélünk, ha létrejön egy három vagy több személyből álló, hosszabb időre szervezett, összehangoltan működő csoport, amelynek célja ötévi vagy ezt meghaladó szabadságvesztéssel büntetendő szándékos bűncselekmények elkövetése.[92]

---

[89] Eurojust sajtóközlemények: http://www.eurojust.europa.eu/press/News/News/Pages/2019/2019-07-30_World-Day-against-THB.aspx (2019.08.13.)

[90] A parndorfi ügyet feldolgozó rész a vonatkozó magyar büntetőeljárás feldolgozásából és az ügy főügyészségi előadójának, Dr. Schmidt Gábor főügyészségi csoportvezető ügyész – aki 2019. első félévében kiküldött nemzeti szakértőként dolgozott az Eurojust magyar nemzeti tagja mellett – beszámolójából és az ügyről készített előadásaiból született. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény, az Adatkezelési Szabályzat kiadásáról szóló 8/2012. (II.16.) LÜ utasítás és az információs önrendelkezési jogról és az információszabadságról szóló 2011. évi CXII. törvény adatvédelmi rendelkezései alapján az ügyben szereplő valamennyi személyes és bűnügyi személyes adat anonimizálva kerül megjelenítésre, amihez hozzá tartozik az is, hogy az ügyirat számát sem szerepeltetem a tanulmányban.

[91] 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről 353. § (1)-(3) bekezdés

[92] 2012. évi C. törvény 459. § (1) bekezdés 1. pont

2019. július 10-től a bűnszervezet fogalma megváltozott, azonban az elkövetés és a jogerős elbírálás idején a szövegben jelzett fogalom volt még érvényes.

A csoport Magyarország területén működött, a magyar büntetőeljárásban összesen 14 vádlott volt, ám a bűnszervezet kiterjedése ténylegesen jóval nagyobb volt, mivel Németországban és Ausztriában is folyt büntetőeljárás a szállítókkal szemben. A csoport hosszabb időre szerveződött és fellelhető volt benne a tagok közötti alá-fölé rendeltség. A csoport irányítója K. volt, aki pénzzel látta el a szervezetet, és közvetített a magyarországi és a szerbiai csoport között annak érdekében, hogy a Szerbiában a határra szállított migránsokat a magyar határon a bűnszervezet tagjai felvegyék és Nyugat-Európába, Ausztriába és Németországba szállítsák. A csempészett személyek megfelelő úti okmányokkal nem bíró, Magyarországon jogellenesen tartózkodó és az Európai Unióba történő továbbutazási feltételekkel nem rendelkező, harmadik országbeli állampolgárok, azaz illegális bevándorlók voltak. A migránsok szerb-magyar határhoz történő szállítását egy Szerbiában tartózkodó személy, A. végezte. A magyar csoportot pedig ténylegesen L. szervezte K. utasításai alapján. A kapcsolatok tisztázása érdekében, tehát K. volt a bűnszervezet vezetője, míg L. a helyettese, aki K. utasításait saját „beosztottjai" útján hajtotta végre. L. „jobbkeze" G. volt, akin keresztül az embercsempészéshez szükséges pénzt eljuttatta a tényleges szállítást végző sofőrökhöz, akiket rábírtak az embercsempészés elkövetésére. Rajta kívül pedig S. töltött be kardinális szerepet a bűnszervezetben, aki beszerezte és karbantartotta a bűncselekmény elkövetéséhez felhasznált tehergépjárműveket.

A bűncselekmények megvalósítása úgy történt, hogy a csempészett személyeket a szerb-magyar határon vagy Budapesten beszállították a szállító járművekbe. Ezek a járművek furgonok vagy teherautók voltak. Ezután pedig autópályán szállították őket először Ausztria területére, majd egyes esetekben tovább Németországba. L. és G. előfutóként felvezették a migránsokat szállító sofőröket, aminek a célja az volt, hogy folyamatosan ellássák őket utasítással. Ha példának okáért üzemanyag vásárlása miatt szükséges volt megállni, akkor az előfutók vásárolták meg az üzemanyagot. Továbbá rendőri ellenőrzés esetén jelezni tudtak a szállítóknak, akik így el tudták kerülni a leleplezést. Emiatt nem egyszer fordult elő a bűnszervezet tevékenysége alatt, hogy a szállítók végleg elhagyták a járműveket. Ám számos esetben ezt nem sikerült elkerülni, így a magyar büntetőeljárás során összesen 17 esetre derült fény, amikor a német és az osztrák hatóságok tetten érték a szállítókat az embercsempészés elkövetésében.

Az e bűncselekmények nyomán meginduló büntetőeljárás, azaz a parndorfi ügy 2015. augusztus 27-én kezdődött, amikor is 14:00 körüli időben osztrák társszervektől hivatalos értesítés érkezett a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda (a továbbiakban: KR NNI)[93] számára, hogy az A4-es autópályán

[93] A KR NNI rendelkezik hatáskörrel embercsempészés bűncselekménye miatt indult büntetőeljárásban a nyomozásra, amennyiben azt bűnszervezet tagjaként, vagy annak megbízásából követték el, és annak felderítéséhez, nyomozásához más állammal történő

Bécs irányába, a 41. km-nél (Parndorf közelében) az autópálya leállósávjában egy magára hagyott – zárt, hűtős felépítményű – magyar forgalmi rendszámmal ellátott tehergépjárművet találtak a rendőrjárőrök, melynek átvizsgálása során rakterében 71 halottat találtak. Ennek az oka az volt, hogy a zárt raktérben az emberek nem jutottak friss levegőhöz, ami a szállítás megkezdését követő 2-3 órában halálukhoz vezetett. Ugyan a szállítók és az előfutók tudtak arról, hogy a migránsok nem jutnak levegőhöz, hiszen ők segítségért kiabáltak és dörömböltek a zárt teherautón, ám belátva azt a következményt, hogy ez a raktérbe zsúfolt emberek halálához vezethet, nem voltak hajlandók kinyitni annak ajtajait. A jármű átvizsgálása során a rendőrök felleltek egy adásvételi szerződést, amely szerint a tehergépjármű a bűnszervezetben a gépjárművekért felelős S. személyhez köthető.

Ezzel párhuzamosan szintén augusztus 27-én reggel Gols településnél 4 különböző időpontban összesen 67 fő illegálisan Ausztria területére juttatott migráns személyt fogtak el, akiket egy zárt felépítményű tehergépjárművel szállítottak Gols településhez. A járművet vezető személy a járművet és a személyeket magára hagyva a helyszínről elmenekült. A szállítás során az előfutó, G. szintúgy nem engedélyezte a szállító számára, hogy kinyissa a raktér ajtaját. Így a csempészett személyek halála csupán azért maradt el, mert az ekkor használt gépjármű rakterének zárja elhasználódott és a migránsok képesek voltak kirúgni azt. E bűncselekményről hamar megállapítást nyert az, hogy elkövetői részben azonosak azokkal, akik a parndorfi eset felelősei is voltak, ugyanis a két bűncselekmény szervezői megegyeztek.

Így tehát a KR NNI először embercsempészés bűncselekménye miatt indította a büntetőeljárást, azonban az Osztrák Köztársaság Szövetségi Igazságügyi Minisztériuma a parndorfi eset nyomán meginduló büntetőeljárás átadására tett felajánlást.[94] Ezt a Legfőbb Ügyészség illetékes főosztálya határozattal elfogadta, és az átvett büntetőeljárást az eljáró hatóság egyesítette az embercsempészés miatt megindult ügyhöz. Nem sokkal később ugyanez történt a gols-i esemény kapcsán megindult büntetőeljárással is, aminek eredményeként az embercsempészés mellett a magyar büntetőeljárás tárgyává vált a többszörösen minősülő emberölés és életveszélyt okozó testi sértés is.

A parndorfi ügyben széleskörű nemzetközi együttműködés alakult ki, mivel a bűncselekmények nem csupán Magyarországot, hanem Németországot, Ausztriát, Bulgáriát és Szerbiát is érintették, továbbá kis mértékben Szlovákiát is

együttműködés szükséges. Ld.: 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről 2.§ (2) bekezdés, II. melléklet 17.1. pont

[94] A büntetőeljárás átvételére a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről szóló 1996. évi törvény alapján van lehetőség. Ld.: 1996. évi XXXVIII. törvény a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről 43. § (1) bekezdés

(utóbbin keresztül menekültek el az elkövetők a parndorfi eset után). Emiatt a magyar ügyészség részéről megfogalmazódott az igény egy, az osztrák és a német társhatóságok bevonásával létrehozandó közös nyomozócsoport iránt. Ennek érdekében pedig a nyomozás megindítását követő egy hónapon belül, már szeptemberben, egy Hágában szervezett koordinációs értekezleten vett részt az ügy előadója annak érdekében, hogy létrejöjjön a JIT. A nyomozócsoport azonban annak ellenére nem jött létre, hogy minden feltétele fennállt, hiszen az MLA egyezmény *expressis verbis* kimondja, hogy létre lehet hozni a JIT-et, ha több tagállam folytat olyan bűncselekmények felderítésére irányuló nyomozást, amelyek körülményei az érintett tagállamok összehangolt és egyeztetett fellépését teszik szükségessé.[95] Ezen túl a közös nyomozócsoport általános bemutatásánál említett kézikönyv szerint mérlegelni kell a JIT létrehozásánál azt, hogy milyen szintű a bűnözői csoport szervezettsége, hogy milyen eljárási cselekményeket kell elvégezni más tagállamokban és milyen szinten köti össze az érintett tagállamokat a nyomozás. A vizsgált ügyben mind a három kérdés tekintetében indokolt lett volna a nyomozócsoport létrehozása, ugyanis a csoport szervezettsége nagyfokú volt, és jelentősen kiterjedt, számos taggal rendelkezett. Központi működési területe Magyarország, azonban az elkövetett bűncselekmények a német és az osztrák társadalmi rendet is sértették. Az egyes tagállamokban elvégzendő eljárási cselekmények számától is függ, hogy érdemes-e létrehozni a JIT-et. A létrehozás megalapozottságát ebben a tekintetben jól szemlélteti az, hogy egy év alatt a magyar fél összesen 21 jogsegély iránti kérelemmel élt a társhatóságok felé, hiszen a leleplezés helye más tagállamokban volt, így számos eljárási cselekményt csak ott lehetett elvégezni (pl. elkövetés eszközeinek lefoglalása, szemle foganatosítása, tanúk és csempészett személyek kihallgatása). Végül az utolsó mérlegelési szempont talán a legkevésbé objektív módon meghatározható is egyben: milyen mértékben köti össze az érintett tagállamokat a nyomozás. Erre az előző két szempontból lehet következtetni. Ebben az esetben egyértelműen jelentős mértékű ez a kötődés, hiszen több tagállam folytat büntetőeljárást, több tagállamban követett el bűncselekményeket ugyanazon bűnszervezet és számos eljárási cselekményt kell foganatosítani valamennyi tagállamban. Míg a tettenérés helyszínén a szemlét, a lefoglalásokat és a tanúkihallgatásokat lehetett elvégezni, addig Magyarországon a bűnszervezet felderítéséhez kötődő eljárási cselekményeket kellett elvégezni, mint például a kapcsolati háló feltérképezése, mobiltelefonok cellaadatainak szolgáltatótól történő lekérése (adatszerzés körében) és kutatások foganatosítása.

A magyar hatóságok gyors kezdeményezése és a jelentős mértékű megalapozottság ellenére nem jött létre a nyomozócsoport, mivel a társhatóságok

[95] Ausztriában 8 kapcsolódó büntetőeljárást folytattak, míg Németországban 13 büntetőeljárás volt folyamatban. Ezek mind a tetten ért szállítókkal szemben indultak meg. Ezen eljárások során keletkeztek azok a bizonyítékok, amelyeket a magyar büntetőeljárásban is fel kellett használni.

az Europol SIENA (Secure Information Exchange Network Application) rendszer alkalmazását részesítették előnyben annak érdekében, hogy azonnal megkezdődhessen az illetékes hatóságok közötti együttműködés. A SIENA rendszer előnye, hogy elektronikus formában biztosítja közvetlen kommunikációt és megfelelő védelemmel van ellátva, hogy a büntetőeljárás sikere szempontjából kritikus adatokat, bizonyítékokat és információkat is meg lehessen osztani a társhatóságokkal.[96] Azonban hátránya az, hogy a magyar büntetőeljárási jog alapján nem lehet bizonyítékként felhasználni az ily módon beszerzett bizonyítékokat. Lényegében, ahol jogsegély útján lehetőség van a bizonyítékok beszerzésére ott előírja annak kötelező alkalmazását. Emiatt született a büntetőeljárás során – ahogy már korábban is említettem szemléltetés céljából – 21 jogsegély iránti kérelem, amellyel olyan bizonyítékok felhasználhatóságát kellett biztosítani, amelyekről egyébként a nyomozó hatóság a SIENA rendszeren keresztül szerzett tudomást.[97]

Összességében elmondható az ügyről, hogy a nemzetközi szervezett bűnözői csoport tankönyvi példája lehetne a bűnszervezet, amely az embercsempészést vagyoni haszonszerzés végett, az államhatár átlépéséhez több személynek segítséget nyújtva, a csempészett személyek sanyargatásával (zárt raktérbe sok ember bezsúfolása 10 órás utakra) és üzletszerűen követte el. E két tényező önmagában komoly akadályokat állít a nyomozó hatóság elé, hiszen bűnszervezet esetén célszerű teljes mértékben felszámolni azt, hogy ne szerveződhessen újra. Azonban jelen esetben, ha a bűnszervezet valamennyi tagját egyetlen büntetőeljárásban vonták volna felelősségre, akkor egy nehezen kezelhető, nagy terjedelmű eljárás kerekedett volna belőle. A másik nehézséget pedig az adja, hogy az embercsempészés bűncselekménye törvényi egységet (a bűncselekmény egység egyik esete[98]) képez, azaz nem lehet annak csupán egyes

---

[96] Europol: Európai nyomozó – Bűnözők elleni fellépés határokon át. 2011. 7. o.

[97] A magyar nyomozó hatóság a szerb, a bolgár és a szlovák hatóságoktól a gyanúsítottak vonatkozásában kértek bűnügyi előéleti adatokat, határátlépési adatokat, illetve a nyomozás előrehaladtával telefonszámok, azok használóinak, és helyszínek beazonosítását.

összesen 17 személyt fogtak el Németországban és Ausztriában embercsempészés elkövetésének megalapozott gyanúja miatt. Értelemszerűen ilyenkor vannak olyan halaszthatatlan eljárási cselekmények, amelyeket rögtön el kell végezni:

1. helyszíni szemle
2. gyanúsítottak kihallgatása
3. tanúkihallgatások
4. lefoglalások – ezeket mind egytől egyig a külföldi hatóságok bocsátották a magyar hatóságok részére, ha más tagállam területén fedezték fel a bűncselekményt

Annak érdekében egyébként, hogy a nemzetközi együttműködés gördülékenyen valósuljon meg az osztrák társhatósággal három alkalommal szervezett koordinációs találkozót a magyar fél, míg a szerb ügyészséggel egy alkalommal.

[98] BALOGH– TÓTH (szerk.): i.m. 230. o.

részcselekményeit büntetni, mivel az *res iudicatá*t eredményezne a többi részcselekmény tekintetében. Így a bűnszervezet tevékenységét teljes egészében fel kellett deríteni.

Erre a JIT jogintézménye tudta volna a leghatékonyabb választ adni, hiszen azon túl, hogy nem szükséges a jogsegély iránti kérelmeket oda-vissza küldözgetni, még az is biztosított a nyomozócsoporton belül, hogy kiküszöböljék a résztvevő tagállamok a joghatósági összeütközéseket. Ezek végeredményben a JIT létrehozása nélkül is megtörténtek, hiszen az osztrák társhatóság két büntetőeljárást is átadott a magyar félnek, mivel belátta, hogy a magyar fél kedvezőbb helyzetben van a büntetőeljárás lefolytatására. Ennek az oka egyébként az volt, hogy a bűnszervezet Magyarországon működött. A joghatósági megállapodás végül az lett ebben az esetben, hogy Magyarországon a bűnszervezet vezetőit vonják felelősségre, míg Ausztriában és Németországban az embercsempészésre rábírt szállítókat.

Végül, de nem utolsó sorban említést érdemel, hogy milyen szerepet töltött be az eljárásban az Europol és az Eurojust. Ahogy már az ügy ismertetése során említettem, az Europol egyrészt biztosította az illetékes hatóságok közötti közvetlen információcserét, ezúttal a SIENA rendszer segítségével. Noha pont azért nem jött létre a JIT, mert rendelkezésre állt ez a rendszer, az megjegyzendő, hogy a nyomozócsoport létrehozása esetén is ezt alkalmazzák az együttműködő hatóságok az információk cseréjére. Ezen túl pedig jelentősen hozzájárult a bűnszervezet felismeréséhez az, hogy az Europol Információs Rendszer segítségével kötötték össze az érintett tagállamok hatóságai a 2015 nyarán elkövetett bűncselekményeket, végsősoron az augusztus 27-én történt tragédia után. Ezután kezdődhetett meg a nemzetközi bűnügyi együttműködés. Az Eurojust pedig nemzeti tagjai útján biztosította a kommunikáció megkezdését. Ennek azért van különösen nagy jelentősége, mert az egyes tagállamok hatóságai nem mindig tudják beazonosítani azt, hogy más tagállamban melyik hatóság lesz az illetékes az adott bűncselekményekben. Így a nemzeti tagok segítenek a kezdeti kapcsolatfelvételben, amelyhez a továbbiakban jogi tanácsadást nyújtanak (rendezik például a joghatósági kérdéseket), koordinációs értekezleteket szerveznek a közvetlen kapcsolat érdekében és segítenek előkészíteni a közös nyomozócsoportot, vagy akár direkt javaslatot is tehetnek annak létrehozására. Ezen túlmenően pedig finanszírozzák mindazon költségeket, amelyek e folyamat során felmerülnek.

Végsősoron az a tanulság vonható le ebből az ügyből, hogy a nyomozócsoport létrehozása a társhatóságok sietsége miatt nem történt meg, továbbá arról még szót kell ejteni, hogy a német fél oldalán a nyomozás kevésbé volt előrehaladott, mint a magyar és az osztrák félnél, ugyanis szeptemberben a koordinációs értekezleten még nem volt tisztázott az, hogy pontosan hány büntetőeljárás is van folyamatban a szervezett bűnözői körhöz kapcsolódó személyekkel szemben. Ez a

szám egyébként egy este alatt megduplázódott és végül így lett 13. Annak ellenére, hogy minden akadályt sikerrel vettek végül a nyomozó hatóságok, meg kell jegyezni, hogy a JIT létrehozása végeredményben 21 jogsegély iránti kérelem teljesítése alól mentesítette volna az osztrák és a német felet. Noha eme kérelmeket a társhatóságok mindig 1-2 hónapon belül, nagyon gyorsan teljesítették, a magyar eljárás egyszerűsödhetett volna, ha nem kell e jogsegély iránti kérelmeket alkalmazni, hiszen a legtöbb esetben a bizonyíték már adott volt, arról a magyar fél a SIENA rendszeren keresztül értesült, azonban felhasználhatósága nem volt garantálva.

A társhatóságok elzárkózásának fő oka – ahogy korábban is utaltam már rá – pedig az volt, hogy azonnal meg akarták kezdeni az együttműködést, és el akarták kerülni a nyomozócsoport felállításával járó 1-2 hónapos időveszteséget. Sajnos ez az az időtartam, amit nem lehet kikerülni jelenleg a JIT létrehozásánál, ugyanis hiába van elméletileg lehetőség arra, hogy már az első koordinációs értekezleten megegyezzenek a felek a megállapodás tartalmában, azt szövegezni kell, hivatalos nyelvi fordítást kell készíteni róla és az adott tagállamban illetékes döntéshozónak jóvá kell hagynia azt.[99]

5. KÖVETKEZTETÉSEK

A feldolgozott esetek alátámasztják azt, hogy a JIT nem csupán elméleti szinten könnyíti meg a tagállamok illetékes bűnüldöző hatóságainak az együttműködését. A közvetlen kommunikáció, a személyes találkozók, a kiküldött tagok által biztosított személyes jelenlét a nyomozás során és a bizonyítékok minden további intézkedés nélküli felhasználhatósága mind olyan tényezők, amelyek hatékonyabbá, mindenekelőtt gyorsabbá teszik a büntetőeljárást.[100] További haszna a JIT-nek, hogy a tagállamok bűnüldöző hatóságai értékes tapasztalatokat nyernek az együttműködés során. Kijelenthető, hogy a közös nyomozócsoport a bűnüldöző hatóságok legjobb gyakorlatai megosztásának közvetlen, ezáltal egyik leghatékonyabb formája.

Az esetekben az is megmutatkozik, hogy az Eurojust és az Europol támogatása nélkül napjainkban nem volna ilyen széles körben elterjedt a jogintézmény alkalmazása. Elsőként azt kell említeni, hogy egy JIT felállításának megvannak a maga költségei: a koordinációs találkozók megszervezése, a résztvevők utazása és

[99] A 2014 és 2017 között létrehozott és értékelt 74 JIT-ből mindössze kilencet hoztak létre 1 hónapnál rövidebb idő alatt, míg 29 esetben ez az idő a három hónapot is meghaladta. Ez is rámutat arra a tényre, hogy a közös nyomozócsoport létrehozása időigényes feladat. Ld.: JITs Network: Second JIT Eveluation Report. 2018. 35. o.

[100] A gyorsaság és a több tagállamra kiterjedő nyomozás pedig a szervezett bűnözői körök felszámolásának sine qua non-ja.

elszállásolása, a csoport tagjai közötti kommunikáció érdekében tolmácsok és fordítók alkalmazása.[101] Emiatt szükségszerű volt, hogy idővel az uniós jogalkotó támogatást biztosítson a közös nyomozócsoportok működtetésére, ugyanis ezeket a költségeket a gyakorlatban a JIT-ben résztvevő hatóságoknak kellett finanszírozniuk. Így nem véletlen az, hogy miután az Eurojust finanszírozási jogkört szerzett,[102] nagyobb hajlandósággal vettek részt a tagállamok a közös nyomozócsoportokban. A finanszírozás lehetőségét a Tanács 2009/426/IB határozata biztosította a szervezet számára. A szervezet ennek eredményeként 2009-ben 5, 2010-ben pedig már 29 JIT létrehozását finanszírozta.[103]

Az Eurojust nemzeti tagjai segítséget nyújtanak az illetékes hatóságoknak abban is, hogy azok fel tudják venni a kapcsolatot az érintett tagállam megfelelő hatóságával. Ez azért kiemelkedően fontos, mert – ahogy már korábban is kifejtettem – a tagállamok büntető igazságügyi rendszerei eltérő felépítésűek. Ez pedig azt eredményezheti, hogy a megkereső fél nem tudja beazonosítani a megfelelő hatóságot, akit meg kell keresni annak érdekében, hogy megkezdődhessen a nemzetközi együttműködés. Már önmagában ez lassíthatja a büntetőeljárást, nem is beszélve a nyelvi akadályokról. Más tagállam bűnüldöző hatóságaival ellentétben a nemzeti tagok tökéletesen ismerik saját tagállamuk igazságügyi rendszerét, így könnyen eligazítást adnak az illetékes hatóságokról. Amennyiben pedig a megkereső és a megkeresett fél közvetlen kommunikációt folytat, nagy az esélye annak, hogy folyamatos fordítómunkát kell végezni. Ezt megelőzhetik az Eurojust nemzeti tagjai, akik egymás között és saját illetékes hatóságaik között közvetítenek, hiszen a nemzeti tagok és saját hatóságaik között e nyelvi akadályok nem állnak fenn. A kapcsolatfelvételt követően pedig több tagállamot érintő koordinációs értekezletek szervezésével is elősegíti a közös nyomozócsoport létrehozását, ahogy az ilyen értekezletek minden vizsgált esetben megelőzték a nyomozócsoportot. Ezek a személyes értekezletek a közös nyomozócsoport működése előtt és alatt is értékesnek bizonyulnak, aminek részben az az oka, hogy kiváltja a hivatalos levelek útján való kommunikációt.

A tagállamok nemzetközi bűnügyi együttműködésében szintén fontos, hogy az Eurojust jogi tanácsadást nyújthat. Ebben a kategóriában a szervezetnek számos jogköre van. Példának okáért büntetőeljárás megkezdését és eljárási cselekmények elvégzését kezdeményezheti. Mindenekelőtt pedig tanácsadást

---

[101] Az Eurojust 2010. évi jelentésében arról számol be, hogy a JIT-ek finanszírozásának kezdetén a legfőbb költségek, amelyek a közös nyomozócsoportokkal kapcsolatban jelentkeztek ezek voltak. Ld.: Eurojust Éves Jelentés 2010. 49. o.

[102] 2009/426/IB határozat 7. pont 9f. cikk

[103] Eurojust Éves Jelentés 2009. 35. o.

Eurojust Éves Jelentés 2010. 49. o.

nyújt a tagállamok számára, ha a joghatósági összeütközést nem tudják feloldani. Jellemzően egyébként erre nem kerül sor, mivel a közös nyomozócsoporton belül megvalósuló szoros együttműködés lehetővé teszi azt, hogy a tagállamok megállapodjanak abban, hogy melyikük érvényesíti büntetőhatalmát, mégis egyre több alkalommal előfordul, hogy az Eurojustnak hivatalból kell eljárnia a joghatósági ütközés feloldása érdekében.[104] Ez a gyakorlatban koordinációs értekezletek keretében történik, ahol mérlegelni kell, hogy hogyan gyűjthető elfogadható bizonyíték és hogy melyik joghatóság lenne kedvezőbb helyzetben az ügy tárgyalására.[105]

A vizsgált esetekből az is látszik, hogy az Eurojusthoz hasonlóan az Europol szerepe is elengedhetetlen a JIT-ek létrehozásában, ugyanis jellemzően az Europol Információs Rendszer segítségével lehet beazonosítani azt, hogy több tagállam is érintett ugyanazon bűnözői kör által elkövetett bűncselekményekben (így volt ez a parndorfi ügyben és a brit-litván együttműködés esetén is). Továbbá fontos szerepe van az ügynökségnek az illetékes nyomozó hatóságok által közösen elvégzett műveletek megszervezésében, amelyek a közös nyomozócsoport hatékonyságának kritikus elemei lehetnek (jól szemléltette ezt a bemutatott esetek közül a román, francia, olasz, német, magyar és szlovák hatóságok bevonásával megvalósult közös művelet (ún. *Joint Action Day*), amelynek során bizonyítékokat foglaltak le a hatóságok). Végsősoron tehát az Europol klasszikus – kezdetektől fogva fennálló – szolgáltató szerepkörében járul hozzá a közös nyomozócsoportok sikeréhez.

Összegezve az eddig levont következtetéseket kijelenthető, hogy a JIT jogintézményének útján megvalósuló nemzetközi bűnügyi együttműködés jóval kisebb mértékű, nehezebb és hatástalanabb lenne az Eurojust és az Europol koordinációs tevékenysége hiányában. Továbbá kiemelendő, hogy a két szervezet együttműködése is előfeltétele a nyomozócsoportok sikerének, ugyanis semelyik ügynökség nem képes helyettesíteni a másik által végzett koordinációs és szolgáltató tevékenységet. Így az Europol és az Eurojust közötti intézményi kapcsolat minősége is nagyon fontos szerepet játszik a JIT-ek hatékonyságában.

Végül érdemes reflektálni a parndorfi ügy tanulságaira is. A közös nyomozócsoport alkalmazásának hiánya több szempontból is megnehezítette a társhatóságok együttműködését. Ez csupán azért történt, mert a német és az

[104] Erre 2011-ig háromszor kerül sor. A tagállamok közötti nemzetközi bűnügyi együttműködés elmélyülésével azonban úgy tűnik, hogy a joghatósági összeütközések száma növekszik, ugyanis 2014-ben már 12 kérelem, míg 2015-ben már 34 kérelem érkezett a szervezethez, amelyben segítségét kérték az összeütközés feloldására. Ld.: Eurojust Éves Jelentés 2011. 21. o.; Eurojust Éves Jelentés 2015. 57. o.

[105] Az említett példa eredményeképpen pedig létrejött egy JIT, amivel a két érintett tagállam összpontosítani tudta erőforrásait. Ld.: Eurojust Éves Jelentés 2011. 21. o.

osztrák hatóságok azonnal meg akarták kezdeni a közös munkát. El akarták kerülni a JIT létrehozásáról szóló megállapodás elkészítésével járó időveszteséget, aminek az eredményeképpen azonban ugyanennyi időt bizonyosan elveszített a magyar fél, hiszen a jogsegély iránti kérelmekre nem lett volna szükség a JIT felállásától kezdve. Ebben az esetben kitűnik a magyar büntetőeljárási jog azon jellegzetessége, hogy a nemzetközi együttműködés során beszerzett bizonyítási eszközök – még akkor is, ha egyébként más uniós tagállammal működnek együtt bűnüldöző hatóságaink – csak akkor használhatók fel, ha a megfelelő eljárással, azaz a megfelelő jogsegély iránti kérelemmel szerezték be azokat a büntetőeljárás során. Mivel az Európai Unió tagállamai közötti együttműködésről van itt szó, így ennek a megfelelő eszköze az európai elfogatóparancs és az egyéb jogsegély iránti kérelmek voltak,[106] amelyekkel bizonyítási eszköz felkutatását lehet elrendelni és a már megszerzett bizonyítási eszköz átadását lehet kérni.[107] Megjegyzendő, hogy a parndorfi ügyben ebből adódóan az Eurojust szerepe felértékelődött, hiszen a jogsegély iránti kérelmek gyors és pontos megküldését és teljesítését a büntetőeljárás teljes tartama alatt támogatta.[108] Részben ennek köszönhetően volt sikeres a nemzetközi együttműködés a JIT hiányában is, ami mutatja azt, hogy a tagállami hatóságok operatív együttműködését közös nyomozócsoport hiányában is milyen jelentős mértékben viszi előre az Eurojust és az Europol koordinációja.

A parndorfi ügyben tapasztaltak miatt megfontolandó volna a közös nyomozócsoport létrehozásának megkönnyítése, amivel fokozható lenne a jogintézmény igénybevétele. Azonban ez aligha elképzelhető, hiszen a megállapodás kötelező tartalmi elemei között már így is csak a legszükségesebb részletek találhatók meg. Nem lehet létrehozni a JIT-et a céljainak és működése időtartamának meghatározása nélkül. Ebben a körben a megállapodásnak tartalmaznia kell az érintett államokban vizsgált bűncselekmények körülményeit és azt, hogy a közös nyomozócsoport várhatóan milyen eljárási cselekményeket fog elvégezni (pl. bizonyítékgyűjtés, gyanúsítottak koordinált letartóztatása, vagyoni eszközök befagyasztása).[109] A parndorfi ügyben példának okáért adja magát a magyarázat, hogy a német fél azért sem volt kész a JIT felállítására, mert

---

[106] A korábban említett európai nyomozási határozat alkalmazására azonban nem volt még lehetőség, ugyanis a jogalkotó 2017-ben implementálta a jogintézményt létrehozó 2014-es irányelvet.

[107] 2012. évi CLXXX. törvény 25. § (7) bekezdés, 53. § (1) bekezdés

[108] A bizonyítékok elfogadhatóságának garantálása érdekében ismerni kell a másik tagállam jogrendszerét is. Az Eurojust nemzeti tagjainak segítségével képes garantálni ezt az elengedhetetlen feltételt. Ld.: Eurojust Éves Jelentés 2012. 20. o.

[109] Megállapodásminta a közös nyomozócsoport létrehozásáról (2017.) 2. pont Ld.: http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/JITs%20framework/Model%20Agreement%20for%20setting%20up%20a%20Joint%20Investigation%20Team/JIT-2017-MODEL-HU.pdf (2019.09.05.)

még nem térképezték fel teljes mértékben a bűncselekményeket, amelyek a magyar szervezett bűnözői körhöz voltak köthetők, így tehát egyes bűncselekményeket nem tudtak volna a megállapodás tárgyává tenni.

Ugyanúgy a nyomozócsoport vezetőjét és tagjait is ki kell jelölni. Ez önmagában egy hosszabb folyamat, hiszen szigorúan meg kell tartani a szolgálati utat az eljáró hatóságok tagjainak mind a létrehozás kezdeményezésénél, mind pedig a vezető és a tagok meghatározásánál. Sőt, a megállapodás létrehozását tovább bonyolítja az, hogy mérlegelni kell azt, hogy mely tagállamok hatóságait vonják be a kezdeményezők az együttműködésbe, és azt, hogy érdemes-e az Eurojustot és az Europolt is bevonni a nyomozócsoportba. Az alapos mérlegelés a JIT létrehozása előtt azért indokolt, mert később a JIT bővítése a megállapodás módosítását teszi szükségessé.[110]

Szintén a tanácskozások elhúzódásához vezethet az a garanciális szabály, miszerint a JIT keretében sem lehet megosztani a többi részes tagállammal azon bizonyítékokat, amelyeket valamely résztvevő fél más államtól jogsegély iránti kérelem útján szerzett be. Erre csak akkor van lehetőség, ha a jogsegély teljesítője ehhez hozzájárul.[111]

Mivel a közös nyomozócsoport létrehozásának egyszerűsítése nem kivitelezhető, lehetséges, hogy a bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságát kellene előbbre vinni az Európai Unióban annak érdekében, hogy a tagállamoknak nagyobb mérlegelési lehetősége legyen abban a tekintetben, hogy a közös nyomozócsoport időigényes létrehozását választják vagy az uniós bűnügyi együttműködés más, elsősorban informális formáját alkalmazzák az adott ügyben, ahogy ez történt a parndorfi ügyben is a SIENA rendszer segítségével. Ez a lehetőség adott, hiszen a Lisszaboni Szerződés előirányozta a bizonyítékok tagállamok közötti kölcsönös elfogadhatóságát illető minimumszabályozást, amelyet az Európai Parlament és a Tanács alkothat meg irányelvek formájában.[112] Ennek a kérdésnek a vizsgálata azonban terjedelmi korlátokba ütközne jelen dolgozatban. Úgy gondolom, a téma aktualitása és fontossága okán önálló tanulmányban érdemes vizsgálni azt.

---

[110] Megállapodásminta a közös nyomozócsoport létrehozásáról (2017.) 6-7. pont

[111] Megállapodásminta a közös nyomozócsoport létrehozásáról (2017.) 11. pont

[112] EUMSz. 82. cikk (2) bekezdés a) pont
A bizonyítékok kölcsönös elfogadhatóságának alapvetően három útja létezik az Európai Unióban: a tagállamok összehangolják büntetőeljárási joguk bizonyítékokra vonatkozó eltérő rendelkezéseit, amely a három megoldás közül a legnehezebben megvalósítható; a bizonyítási eszközöket minimum-követelményeknek feleltetjük meg, amellyel garantálni lehet, hogy valamennyi tagállamban felhasználhatók; vagy a tagállamok úgy rendezik saját szabályozásukat, hogy a más tagállamban beszerzett bizonyítékokat minden további nélkül fel lehet használni a büntetőeljárásban. Ld.: FARKAS: i.m. 93-94. o.

FELHASZNÁLT IRODALOM JEGYZÉKE

Monográfiák

1. Balogh, Ágnes – Tóth, Mihály (szerk.): Magyar Büntetőjog Általános rész. Osiris Kiadó, Budapest 2015.

2. Block, Ludo: EU joint investigation teams: Political ambitions and police practices. in: Hufnagel, Saskia – Bronit, Simon – Harfield, Clive (szerk.): Cross-Border Law Enforcement. Regional Law Enforcement Cooperation – European. Australian and Asia-Pacific Perspectives. London, Routledge. 2011.

3. Eckes, Christina– Konstadinides, Theodore (szerk.): Crime within the Area of Freedom, Security and Justice. A European Public Order. Cambridge. Cambridge University Press. 2011.

4. Marx, Gary T.: Social Control Across Borders. 1997. in: Block, Ludo: Combating Organized Crime in Europe: Practicalities of Police Cooperation. Policing. 2008/2. 76. o.

5. Mitsilegas, Valsamis: EU Criminal Law, Hart Publishing Ltd. Oxford 2009.

6. Mohay, Ágoston – Szalayné Sándor, Erzsébet: A szabadságon, a biztonságon és a jog érvényesülésén alapuló térség. in: Horváth, Zsuzsanna – Mohay, Ágoston – Pánovics, Attila – Szalayné Sándor, Erzsébet: Európai Közjog 2. Pécs PTE ÁJK 2016.

7. Osztovits, András (szerk.): Az Európai Unió szerződéseinek magyarázata 1-2. Budapest, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft. 2008.

8. Osztovits, András (szerk.): EU-jog. Második, aktualizált és bővített kiadás. Budapest HVG-ORAC 2015.

Tanulmányok

1. Berzsenyi, Tamás – Tirts, Tibor: Közös Európai Nyomozócsoportok a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Iroda Gyakorlatában. in: Szent Lászlótól a Modernkori Rendészettudományig. Pécsi Határőr 2017.

2. Birzu, Bogdan: Cooperation between member states and Europol. Juridical Tribune 2019/1. 34. o.

3. Block, Ludo: Combating Organized Crime in Europe: Practicalities of Police Cooperation. Policing. 2008/2.

4. Block, Ludo: Joint Investigation Teams: The Panacea for Fighting Organised Crime? European Corsortium for Political Research Annual Conference 2011.

5. Carrera, Sergio – Guild, Elspeth: Does the Stockholm Programme matter? The Struggles over Ownership of AFSJ Multiannual Programming = Liberty and Security in Europe Papers 2012/12.

6. Couder, Fanny: The Europol Regulation and Purpose Limitation: From the 'Silo-Based Approach' to … What Exactly? European Data Protection Law Review. 2017/3.

7. De Moor, Alexandra – Vermeulen, Gert: The Europol Council Decision: A New Legal Basis for Europol. New Jounal of European Criminal Law 2010/1.

8. Farkas, Ákos: A kölcsönös elismerés elve az európai büntetőjogban I. Ügyészségi Szemle 2016/1.

9. Gyimesi, Zita Katalin: Bűnügyi Együttműködés az Európai Unióban, különös tekintettel az Europol rendőrségi együttműködésben betöltött szerepére. Studia Iuvenum Iurisperitorum: A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara hallgatóinak tanulmányai. 2008/4.

10. Jávorszki, Tamás: Joint Investigation Teams as a Specific Form of Mutual Assistance. Studia Iuridica Auctoritate Universitatis Pécs Publicata. 2013.

11. Luchtman, Michiel – Vervaele, John: European Agencies for Criminal Justice and Shared Enforcement (Eurojust and the European Public Prosecutor's Office). Utrecht Law Review 2014/5.

12. Rackow, Peter – Birr, Cornelius: Recent Developments in Legal Assistance in Criminal Matters. Goettingen Journal of International Law 2010/3.

13. Radu, Marius Eugen: The Place and the Role of Europol in EU Architecture. Cogito – Multidisciplinary Research Journal 2013/06.

14. Rebecchi, Maria Cecilia: Joint investigation teams: a reachable solution to catch unreachable criminals. Queen Mary Law Journal 2016/7.

15. Rijken, Conny: Joint Investigation Teams: Principles, Practice, and Problems - Lessons Learnt from the First Efforts to Establish a JIT. Utrecht Law Review 2006/2.

16. Schalken, Tom – Pronk, Maarten: On Joint Investigation Teams, Europol and Supervision of Their Joint Actions, European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice 2002/1.

17. Souminen, Annika: The Past, Present and the Future of Eurojust. Maastricht Journal of European and Comparative Law, 2008/1.

18. Szijártó, István: A büntető anyagi jogot érintő jogharmonizáció, mint a szervezett bűnözés elleni uniós szintű küzdelem egyik elemének bemutatása, különös tekintettel a Stockholmi Program iránymutatásaira. Scriptura 2018/1.

19. Törő, Andrea: Gondolatok az európai nyomozási határozat szabályozásáról és gyakorlati alkalmazásáról. Ügyészségi Szemle 2017/4.

20. Weyembergh, Anne – Armada, Ines – Briere, Chloe: Competition or Cooperation: State of Play and Future Perspectives on the Relations between Europol, Eurojust and the European Judicial Network. New Journal of European Criminal Law 2015/1.

21. Weyembergh, Anne: The Development of Eurojust: Potential and Limitations of Article 85 of the TFEU. New Journal of European Criminal Law 2011/1.

22. Xanthaki, Helen: Eurojust: Fulfilled or Empty Promises in EU Criminal Law? European Journal of Law Reform. 2006/8.

Internetes források

Az ügyészség közös nyomozócsoportokról vezetett statisztikája: http://ugyeszseg.hu/az-eurojust-es-a-kozos-nyomozo-csoportok-jits-tevekenysegerol/ (2019.08.05.)

Eurojust sajtóközlemények: http://www.eurojust.europa.eu/press/News/News/Pages/2019/2019-07-30_World-Day-against-THB.aspx (2019.08.13.)

Eurojust sajtóközlemények: http://www.eurojust.europa.eu/press/PressReleases/Pages/2019/2019-01-30a.aspx (2019.08.13.)

Eurojust sajtóközlemények: http://www.eurojust.europa.eu/press/PressReleases/Pages/2019/2019-06-14.aspx (2019.08.13.)

http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/Pages/JIT-evaluation.aspx (2019.08.08.)

Megállapodásminta a közös nyomozócsoport létrehozásáról (2017.) http://www.eurojust.europa.eu/doclibrary/JITs/JITs%20framework/Model%20Agreement%20for%20setting%20up%20a%20Joint%20Investigation%20Team/JIT-2017-MODEL-HU.pdf (2019.09.05.)

Tóth, Mihály: A bűnszervezeti elkövetés szabályozásának kanyargós útja. https://ujbtk.hu/toth-mihaly-a-bunszervezeti-elkovetes-szabalyozasanak-kanyargos-utja/ (2019.09.03.)

Felhasznált források jegyzéke

Jogforrások

1. 12/2012. (VI. 8.) LÜ utasítás az ügyészség szervezetéről és működéséről
2. 1996. évi XXXVIII. törvény a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről
3. 2005. évi CXVI. törvény az Európai Unió tagállamai közötti kölcsönös bűnügyi jogsegélyről szóló, 2000. május 29-én kelt egyezmény és az egyezmény 2001. október 16-án kelt kiegészítő jegyzőkönyve kihirdetéséről
4. 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről
5. 2012. évi CLXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről
6. 25/2013. (VI. 24.) BM rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről
7. 31/2004. (BK 21.) BM-PM együttes utasítás
8. A Tanács 2002/465/IB kerethatározata a közös nyomozócsoportokról
9. A Tanács 2009/426/IB határozata az Eurojust megerősítéséről és az Eurojust létrehozásáról a bűnözés súlyos formái elleni fokozott küzdelem céljából szóló 2002/187/IB határozat módosításáról
10. Amszterdami Szerződés 1997.
11. Az Európai Parlament és a Tanács 2014/41/EU irányelve a büntetőügyekben kibocsátott európai nyomozási határozatról
12. Az Európai Parlament és a Tanács 2016/794/EU rendelete a Bűnüldözési Együttműködés Európai Uniós Ügynökségéről (Europol)

13. Az Európai Parlament és a Tanács 2018/1727/EU rendelete az Európai Unió Büntető Igazságügyi Együttműködési Ügynökségéről (Eurojust)

14. Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés Egységes Szerkezetbe Foglalt Változata 2012.

15. Az Európai Unióról Szóló Szerződés Egységes Szerkezetbe Foglalt Változata 2012.

16. Maastrichti Szerződés 1992.

17. Nizzai Szerződés 2001.

Az Eurojust és az Europol felhasznált éves jelentései

1. Eurojust Annual Report 2018.
2. Eurojust Consolidated Annual Activity Report 2017.
3. Eurojust Éves Jelentés 2009.
4. Eurojust Éves Jelentés 2010.
5. Eurojust Éves Jelentés 2011.
6. Eurojust Éves Jelentés 2012.
7. Eurojust Éves Jelentés 2015.
8. Europol Review 2016-2017.
9. Europol: Catalogue of Operational and Strategic Products & Services
10. Europol: Európai nyomozó – Bűnözők elleni fellépés határokon át. 2011.
11. Europol: Organised Crime Report. Hague 2004.
12. SOCTA, Serious and Organised Crime Assessment, Crime in the age of technology, Hága, Europol, 2017.

Egyéb források

1. A közös nyomozócsoportokra vonatkozó gyakorlati útmutató 2017.
2. A Stockholmi Program
3. Agreement between Eurojust and Europol 2010.

4. Interjú Dr. Vas Zsolt rendőr alezredessel, az Europol Magyar Összekötő Iroda vezetőjével

5. JITs Network: First JIT Evealuation Report. 2016.

6. JITs Network: Second JIT Eveluation Report. 2018.

7. Memorandum of Understanding on the joint establishment of rules and conditions for financial support to joint investigation team activities between Europol and Eurojust, 2018.

I. Melléklet - Interjú Dr. Vas Zsolt rendőr alezredessel, az Europol Magyar Összekötő Iroda vezetőjével

1. kérdés: Az Europol létrehozásáról szóló 2009-es tanácsi határozat indokolása kiemeli, hogy az Europol nemzeti egységeinek közvetlen hozzáféréssel kell rendelkezniük az Europol Információs Rendszerben lévő adatokhoz. A korábbi szabályozás keretében miként nyilvánult meg ennek az igénye? Egyszerűsödött az információs rendszerhez való hozzáférés? Ha igen, milyen módon és mihez képest?

Az Europol Információs Rendszer (EIS) az Europol Biztonságos Hálózaton (ESN) elérhető egyik alkalmazás. Ezen hálózat – és egyben az EIS alkalmazás – 2017. július 10-től érhető el a Magyarországon található rendészeti szervek számára. Ezen időpont előtt a rendszerben történő ellenőrzésre a Hágában található Europol Magyar Összekötő Iroda segítségével, közvetett módon volt lehetősége a hazai Europol nemzeti egységnek. Ezen időpont után az EIS mintegy 30 munkaállomáson elérhető a rendőri, és további 18 munkaállomáson pedig a vámhatósági, terrorelhárítás, stb, hazai szervek részére. Azóta a lekérdezések, illetve adatfeltöltések száma megsokszorozódott.

2. kérdés: A 2009-es tanácsi határozat kezdeményezi jogkört biztosított az Europolnak többek között közös nyomozócsoportok létrehozására. Ezt követően növekedett az olyan együttműködések mennyisége, amelyekben az Europol részt vett? Azaz az Ön megítélése szerint milyen erejű jogosultságot kapott ezzel az Europol?

Jelentősen növekedett azon közös nyomozócsoportok száma, amelyben Europol is részt vesz, ugyanakkor ezt minden esetben valamely együttműködő ország kezdeményezi. Jogosultság kapcsán a tagállami adatok folyamatos rendelkezésre bocsátása az Europol szakmai előnye. Mivel az Europol létjogosultságát a tagállamok, harmadik országok hatóságainak műveleti, elemzői támogatása, így az Ügynökség eredményesebb feladatellátást tud biztosítani.

3. kérdés: Hogyan alakultak az Europol intézményi kapcsolatai 2009 után más uniós szervekkel, intézményekkel, hivatalokkal és ügynökségekkel?

Folyamatosan bővült az intézményes kapcsolatrendszere, a Frontex-vel, a Cepollal, az EU Bizottságával vagy az Eurojusttal éppúgy, mint például a Kábítószer és a Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjával (EMCDDA), az Európai Unió Tengerészeti Egységének (EUNAVFOR) Med Sophia művelete elnevezésű formációval, és az Európai Biztonsági Tengerészeti Hivatallal (EMSA).

4. kérdés: Az Europol létrehozásakor Helmut Kohl felvetése az volt, hogy a szervezet az Egyesült Államokbeli Szövetségi Nyomozó Iroda mintájára jöjjön létre, és legyenek olyan bűncselekmények, amelyekre kizárólagos hatáskörrel rendelkezik. Ez a vélekedés napjainkban is felmerül még, maradt lenyomata az Europol több, mint 10 éves fejlődésén? Maga az uniós szinten központosított rendszer az Ön megítélése szerint előbbre vinné az európai bűnüldözést vagy inkább visszavetné azt?

Az Europol nyomozati jogkörrel nem rendelkezik és ilyen jellegű hatáskör-nyerési ambíciói nincsenek. Nem tartom szakmainak megalapozottnak, hogy ez egyébként előre vinné a közösségi bűnüldözést. A párhuzamos tagállami nyomozások segítése az ügynökség feladata és ennek révén az összeeurópai bűnüldözés jóval hatékonyabb.

5. kérdés: A 2016-os Europol-rendelet jelentősen kibővítette az Europol hatáskörét. Eredményezett ez ugrásszerű növekedést az Europol által végzett feladatokban?

Igen, jelentősen emelkedett az adatokkal való elemzés hatékonysága, illetve az együttműködők köre. Adatkezelés kapcsán az ügynökség proaktív feladatokat kapott.

6. kérdés: A rendelet elfogadása óta három év telt el. Nem túl nagy a referencia időszak, ám mégis érdemesnek tartom megkérdezni azt, hogy eredményesnek tartja-e az új szabályozást. Történt minőségi változás a korábbi szabályozáshoz képest vagy csupán egyszerűen egy konszolidáció történt, amelynek részeként teljeskörűen bevonták végre az Europolt az uniós jog szabályai alá?

Eredményesnek értékelhető, mint általános fellépési lehetőség, illetve a konkrét ügyekben történő kapacitásbővülés kapcsán. Gyakorlati hasznosulása van a lehetőségek szélesebb körű normabeli megjelenésének.

7. kérdés: Alapításától fogva az Europol feladatai körébe tartozott a fenyegetettségértékelések, stratégiai és operatív elemzések, és általános helyzetjelentések készítése. Ezeket milyen eredményességgel használják a magyar hatóságok, amennyiben így tesznek?

Mind a súlyos, szervezett bűnözéssel, mind a terrorhelyzettel, mind az internethez köthető bűnözéssel kapcsolatban komoly rendvédelmi hozadéka van az ún. fenyegetettség-értékeléseknek, amelyek a nemzeti bűnüldözési stratégiai tervezés részét képezik.

8. kérdés: Az Europol 2009 óta felkeresheti a tagállamok illetékes hatóságait nyomozások kezdeményezése, lefolytatása vagy koordinálása és közös nyomozócsoportok létrehozása céljából. Mennyi nyomozást kezdeményeznek a magyar hatóságok ilyen megkeresések okán?

Erre vonatkozó pontos számadat nem áll rendelkezésre.

9. kérdés: Az Europol-egyezményt felvált 2009-es tanácsi határozat nagy teret biztosít az Europol számára az intézményi kapcsolatok kialakítására. Különösen az érdekel, hogy az Eurojusttal való együttműködés csupán információcserében áll meg, vagy komolyabb dimenziói is vannak-e ennek?

Az információcsere mellett, a konkrét ügyekben szervezett találkozókon kölcsönösen részt vehetnek. Az Europol ezzel igen nagy számban él is az Eurojust koordinációs értekezletein. Folyamatos a kapcsolattartás, illetve a szakmai együttműködési hálózatok rendszeresen érintkeznek egymással.

DR. VÖRÖS VIKTOR

A „SHARING ECONOMY" JELENSÉGE, ÉS ANNAK MUNKAJOGI VETÜLETŰ PROBLÉMÁI, KITEKINTÉSSEL MAGYARORSZÁGRA ÉS AZ EURÓPAI UNIÓRA

1. BEVEZETÉS, PROBLÉMAFELVETÉS

Mint minden idegen eredetű kifejezés esetében, a dolgozat címében szereplő szópárnál sem mellőzhető annak magyarázata. Mi is tehát a „sharing economy"? Tekintve, hogy a kifejezésnek nincs egy általánosan elfogadott magyar fordítása, sőt, teljesen konzekvensen használt angol nyelvű verziója sem[1], így kénytelenek leszünk először kicsit körbejárni a kérdést. Tükörfordításban az angol *sharing economy* kifejezés egyet jelent a *megosztó gazdaság*gal. A magyar szakirodalom ezt a kifejezést nem találta elég kifejezőnek, és a legáltalánosabban elfogadott és elterjedt itthoni verziója a vizsgált jelenségnek a „megosztáson alapuló gazdaság". Az Európai Unio vonatkozó anyagaiban ezzel szemben a közösségi, vagy megosztásalapú gazdaság szerepelnek. Véleményem szerint egyik magyar változat sem fedi le teljesen a „sharing economy" valódi jelentését, és nem viszi közelebb a megoldáshoz azon olvasót, aki először hall a jelenségről. A legkifejezőbb, a jelenség valódi jelentését és eredetét leginkább visszaadó elnevezés a *platformalapú gazdaság* lenne, aminek a későbbiekben a magyarázatát is adom. Az egyszerűség kedvéért azonban a dolgozat további részében önmaga egyszerűségében a„sharing economy" kifejezést fogom alkalmazni.

A sharing economy tudományosnak legkevésbé mondható magyarázata az lenne, hogy az egy olyan új, folyamatosan bővülő gazdasági modell amelynek keretében egy online közvetítő platform segítségével bárki megoszthatja bárkivel bármilyét, amennyiben arra igény mutatkozik. Bárki, mert tényleg akárki, aki rendelkezik bármilyen szabad kapacitással - *legyen az akár pénz, tárgyi eszköz, szolgáltatás, munkaerő, de akár még szellemi kapacitás is* – és internet elérhetőséggel, fejest ugorhat a sharing economy világába, és egy csapásra szolgáltatóvá, gazdasági szereplővé válhat. Bárkivel, mert a másik oldalon szintén bárki állhat, aki az említett online közvetítő platformnak otthont adó honlapra fellép, vagy az azzal

[1] A legelterjedtebb sharing economy etimológia mellett ismert még a szakirodalomban az „on-demand economy" azaz „igény-szerinti gazdaság" valamint a kissé szlenges hangzású „gig economy" ami körülbelül annyit tesz hogy „hakni/meló-gazdaság". Bár mindkettő elnevezésnek van létjogosultsága, ami a dolgozat későbbi részében kifejtésre is kerül, a továbbiakban konzekvensen a „sharing economy" kifejezést fogjuk alkalmazni.

egyenértékű applikációt letölti okostelefonjára, és igényelheti a felajánlott szolgáltatást.

Nem hibáztatom a dolgozat azon olvasóit, akik számára még mindig nem kristályosodott ki teljesen, mi is az a sharing economy. Ez viszont egy csapásra meg fog változni, hogyha a világ talán legnagyobb sharing economy résztvevőjének nevét olvassák, ami nem más, mint az Uber.

Az Uber egy olyan, a rövidtávú személyszállítás üzletágban piacvezető cég, amely az általa biztosított online platformon keresztül lehetővé teszi egy hozzájuk regisztrált civil felhasználó számára hogy az a saját tulajdonában álló gépjárművével akár szabadidejében, keresetkiegészítésként, akár teljes „munkaidőben" fuvarozzon utasokat (szintén felhasználókat) az Uber által „meghódított" városokban. Az utas pedig az applikáció letöltésével pár kattintással „taxiba" szállhat, a hagyományos taxiknál azonban sok esetben kedvezőbb díjszabással és vesződséggel, tekintve, hogy az applikáció automatikusan megtalálja az utashoz legközelebbi szabad sofőrt. Ha máshonnan nem, a pár évvel ezelőtti Uber ellenes taxis tüntetések során bizton szembesülhettünk a cég nevével.

Hasonló elven működik a turisztikai iparágban piacvezető Airbnb cég ahol a szállást kínáló felhasználók saját tulajdonukat(vagy akár bérleményüket) adják ki a szállást kereső felhasználóknak.

De valamennyi jelentős iparágban megtalálhatóak a sharing economy alapjain elinduló vállalkozások, ezek részletes feltérképezését azonban a későbbiekben ejtjük majd csak meg.

A dolgozat további részében ugyanis kénytelenek leszünk mélyebben beleásni az egyes sharing economy vállalkozások működésébe, azok üzleti modelljeibe, hogy alaposan megvizsgálhassuk a dolgozat címében szereplő problémát, azaz a sharing economy munkajogi kihívásait általánosságban, illetve a hazai és Uniós viszonylatokban, az üzleti modell által generált munkajogi kérdéseket (pl: Munkáltató-e az Uber? Munkavállaló-e az Uber sofőrje? Munkaviszony áll-e fent kettejük között? Vonatkoznak-e munkavédelmi szabályok,és ha igen, milyenek az Uber sofőrjeire?), és hogy egyáltalán megismerjük ezen jelenséget, amiről bátran kijelenthetjük, hogy nem tudni róla szabad, de figyelmen kívül hagyni nem.

Tény, hogy a sharing economy által termelt bevétel Magyarországon meg sem közelíti az Egyesült Államokban, vagy akár a nagyobb európai gazdasági szereplőknél(mint pl. az Egyesült Királyság, vagy Németország) kimutatható mértéket, vagy akár az össz-GDP-hez mért arányát. Azonban ennek a viszonylag új gazdasági modellnek a terjedése ugrásszerű, így elkerülhetetlen, hogy előbb-utóbb hazánkban is számottevő részesedést hasítson ki magának a hazai

össztermelésből. Érdemes tehát előre gondolkodni, és felkészülni azon kihívásokra, amelyek ezzel a térhódítással elkerülhetetlenül kéz a kézben járnak.

Nem szabad elfeledkeznünk ugyanis olyan további tényezőkről sem, mint a globalizáció, digitalizáció, amik, mint látni fogjuk, a sharing economy katalizátoraiként szolgálnak. Ezen globális tendenciák ugyanis már napjainkban is meghatározóak Magyarországon is, így nem kell nagy jóstehetség ahhoz, hogy akár már a közeljövőben aktuálisak legyenek a következő fejezetkben tárgyalt problémák.

Egy jogász ugyanis, legyen az tisztán elméleti akadémikus vagy gyakorló, ítélkező tevékenységet végző bíró, nem engedheti meg magának, hogy ölbe tett kézzel várjon, és az esetlegesen csak a későbbiekben felmerülő kihívásokra úgy tekintsen, hogy azokkal ráér majd foglalkozni, ha azok aktuálisak lesznek.

Nem árt előzetesen feltérképezni, hogy vajon a sharing economy szereplőire vonatkoztathatóak-e az aktuális hazai, és európai munkajogi szabályozások? Valamennyi sharing economy modell esetében reálisak ezek a problémák, vagy csupán egy töredéküknek van munkajogi vonatkozása? Elégséges vajon a már meglévő fogalmak kitágítása, vagy esetleg vadonatúj munkajogi fogalmak, jogintézmények kidolgozása válik szükségessé?

Ezen kérdések megválaszolásához a sharing economy egyes változatainak részletesebb megismerése, majd az érintett magyar, illetve unios szabályok összevetése során kerülhetünk közelebb, ezen sorok irójának reményei szerint egy magabiztos(nak nevezhető) konklúzió kialakítása érdekében.

2. A SHARING ECONOMY TÉRNYERÉSE

A sharing economy, mint önálló jelenség „ébredése” az internet valóban széles körben elérhetővé válásával, az ezredforduló környékére tehető. Jelentős lökést adott neki a 2008-as gazdasági világválság[2], tényleges térhódításához pedig a smart eszközök elérhetetlen high-tech eszközökből mindenki zsebében folyamatosan pittyegő, mindennapos használati tárgyakká avanzsálása szolgáltatott táptalajt.

[2] KAPOVITS Ábel: A Sharing Economy múltja és jövője , szakdolgozat, Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar, 2016

Nincs egy általánosan elfogadott időpont, vagy esemény, amihez a sharing economy elrajtolása egyértelműen hozzáköthető, *Freedland* és *Prassl*[3] azonban egy tanulmányukban a Wired elnevezésű nemzetközi technológiai magazin 2006-os cikkére[4] utal „eredetmegjelölésként". Az említett cikk a „crowdsourcing" becenevet adja az általunk vizsgált jelenségnek, ami talán tömeg-, vagy *társadalmi kiszervezésnek* lenne fordítható. Ahogy a bevezetőben már említettem, nincs egy általánosan elfogadott, pontos definíciója a sharing economynak. A jogirodalom azonban nem arról híres, hogy feladja, ha fogalommeghatározásról van szó. Jelen helyzetben ugyanakkor hajlok arra, hogy ameddig nem történik meg a nagy áttörés, *Frenken*nel értsek egyet, aki szerint a sharing economy jelensége olyan nagyra nőtt, hogy a definiálás során már túl sok tényezőt kell figyelembe venni.[5] Ha figyelembe vesszük, hogy a jelenséget nem csak a jogirodalom, de számos más tudományág (szociológia, közgazdaságtan, de még a pszichológia és a földrajz is) is vizsgálja, könnyen megérthetjük a problémát.

Így a továbbiakban inkább a sharing economy főbb jellemzőinek feltérképezésével, és egyes üzleti modelljeinek, legfőbb külföldi, illetve hazai szereplőinek rövid bemutatásával foglalkozunk.

A sharing economy kiteljesedése az alábbi, részben már érintett jelenségekhez, gazdasági-társadalmi eseményekhez köthető:

2.1. Fejlett digitális platformok és eszközök elterjedése:

A 20 évvel ezelőtt még csúcstechnológiának számító betárcsázós internethez képest ma már majdnem minden háztartás rendelkezik stabil wi-fi kapcsolattal, majdnem minden üzlet, hotel és egyéb vendéglátóipari egység, de már a helyközi tömegközlekedési eszközök is folyamatos online jelenlétet, internetelérést biztosítanak. Mindenki zsebében ott lapul egy smart-eszköz, legrosszabb esetben minimum egy okostelefon, amelyen keresztül gyakorlatilag teljes életünket lebonyolíthatjuk. Pár kattintással elintézhetünk bármit, legyen az számlabefizetés,

[3] FREEDLAND, Mark .- PRASSL,Jeremias – Employees, workers and the „sharing economy" changing practices and changing concepts in The United Kingdom, Oxford Legal Studies Research Paper No. 19/2017

[4] https://www.wired.com/2006/06/crowds/ Megtekintés dátuma: 2019.09.11.

[5] FRENKEN, K., -MEELEN, T., ARETS, M., VAN DE GLIND, P. (2015): Smarter regulation for the sharing economy. https://www.theguardian.com/science/political-science/2015/may/20/smarter-regulation-for-the-sharing-economy Megtekintés dátuma: 2019.09.11.

vagy webshopban való vásárlás. Miért is ne lehetne ezen folyamatos online jelenlétet hasznosabb, produktív, termelő-szolgáltató tevékenységre fordítani?

2.2. Törekvés az anyagi források racionálisabb felhasználására, gazdasági racionalitás:

A 2008-as gazdasági világválság során minden iparág, minden szolgáltató és felhasználó,fogyasztó felismerte hogy változásokra van szükség, és hogy addigi üzleti stratégiájuk, illetve fogyasztási szokásaik már nem tarthatóak fent. Egyre inkább háttérbe szorult és megkérdőjeleződött a magántulajdon és a felhalmozás létjogosultsága illetve fontossága, erre pedig a szolgáltatóknak , és a fogyasztóknak egyaránt reagálniuk kellett[6]. Fogyasztói,felhasználói oldalról ezt úgy lehet értelmezni, hogy*"minek vegyek meg valamit, aminek használati értéke nem közelíti meg azt az anyagi ráfordítást, amit megvásárlása, illetve működtetése, fenntartása jelent?*" Ennek tükörképe a termelői/szolgálatói oldalon a következő: *„Ha nem tudom eladni az általam kínált terméket vagy szolgáltatást, miért nem adom azt bérbe, vagy hasznosítom más módon?*"

2.3. Új fogyasztói igények – szorosabb együttműködés és a tulajdonhoz való viszony megváltozása, környezettudatosabb fogyasztás

Részben az előző pontban érintett felismerésnek köszönhetően az utóbbi években fokozatosan terjed az az új típusú fogyasztási attitűd, amely során a megszerzett tulajdonjogot, majd a sok esetben inkább passzív, mint aktív „tulajdonlást" vagy birtoklást felváltja, vagy legalábbis követi a megosztás sokkal ésszerűbb és jövedelmezőbb gyakorlata. Nem minden megvásárolt dolgot használunk ugyanis napi szinten. Lehet, hogy valaki naponta tízszer vagy annál is többször autóba száll, és annak használati értéke számára folyamatosan jelentős. Mások ugyanakkor, egyfajta luxusként ezen megvásárolt, rendkívül értékvesztő tartós fogyasztási cikket (ami ennek ellenére státusszimbólum jellegéből mit sem vesztett az évek során) heti pár alkalommal használják csak. Vannak azonban tipikusan időszakosan használt, azonban ehhez mérten drága eszközök (mint pl egy fűnyíró) amit ha nem a napi munkánk során használunk (pl.kertészként)akkor az életciklusa elenyésző hányadában használunk csak, és számunkra semmilyen hasznot nem hajt. Ha már azonban megvásároltuk, miért ne adhatnánk azt használatba, vagy bérbe, hogy az abból kapott bevételt pedig a fenntartásra, vagy bármi másra fordíthassuk? A másik oldalon pedig miért venné meg ugyanazon

[6] KEREKES Sándor (2014): Enyém, tiéd, miénk – Birtoklás helyett megosztás. https://recity.hu/enyem-tied-mienk-birtoklas-helyett-megosztas/ Megtekintés dátuma: 2019.09.12.

terméket valaki, amikor azt valaki már megtette csak most éppen nincs rá szüksége, valaki pedig a használaton kívüli időben azt az aktuálisan felmerült igénye (le kell nyírni a füvet)kielégítésére fordíthatja, mégpedig a vételár töredékéért? Véleményem szerint ezen fogyasztói magatartás nemhogy nem veszélyezteti a magántulajdon ideáját, épp ellenkezőleg, új tartalommal bővíti ki azt, nem beszélve a környezetre gyakorolt előnyös hatásokról,a túltermelés, túlköltekezés visszaszorításáról.

2.4. Társadalmi változások – globalizáció és urbanizáció, digitalizáció[7]

Ezen három tényező egymással szorosan összefügg, mégpedig az alábbi irányvonalak mentén. A globalizáció kitágítja világunkat, az urbanizáció a nagyvárosokba összpontosítja életünket, ugyanakkor egymástól elkülönült gócpontokat hoz létre, míg a digitalizáció ezen kitágult világon belüli gócpontokat összeköti. A fent vázolt egymással történő megosztás természetesen nem új a nap alatt, hisz a megosztás, a javak közös használata a közösségek, családtagok között a történelem folyamán folyamatosan megfigyelhető volt. Azonban a megosztás ezen „offline" formája az egymáshoz való kötődésen, és a fennálló bizalmon alapult. [8] Ezen bizalom a fenti tágulással, illetve egymástól való eltávolodással, ami a globalizáció és urbanizáció természetes velejárója, elkerülhetetlenül eltűnt, de legalábbis jelentős csorbát szenvedett. Az is megemlítendő, hogy a megosztás korai formája nem haszonszerzésre, hanem egymás segítésére, a közös boldogulás elősegítésére szolgált.[9] Napjainkban, legfőképpen a digitalizáció, azon belül is a közösségi média térnyerésének hatására, ami a társadalmi, családi kapcsolatok ápolásának egyre inkább monopolizált színtere, fenti tendencia megfordulni látszik.

Az internet, az általa szolgált online platformok (honlapok) illetve azok okostelefonba kicsinyített másai, az „app"-ok már az egymással semmilyen kapcsolatban nem álló egyének között is lehetővé teszik a megosztást.[10] Az idegenek közötti bizalom funkcióját pedig azon örökérvényű igazság veszi át,

---

[7] A vázolt felsorolás a PwC Magyarország szakirodalomban is sok esetben hivatkozott tanulmányának felsorolását követi: Osztogatnak vagy fosztogatnak? A sharing economy térnyerése (2015) - https://www.pwc.com/hu/hu/sajtoszoba/2015/sharing_economy.html Megtekintés dátuma 2019.09.10.

[8] FRENKEN, Koen., SCHOR, Juliet (2017): Putting the sharing economy into perspective. Environmental Innovations and Societal Transitions, 23., 3–10. oldal

[9] BELK, R. (2010): Sharing. Journal of Consumer Research, 5., 715–734. oldal

[10] SCHOR, Juliet (2014): Debating the sharing economy https://www.greattransition.org/publication/debating-the-sharing-economy Megtekintés dátuma:2019.09.12.

miszerint az interneten senki és semmi sem láthatatlan. A szolgáltatást nyújtó és igénybevevő egyaránt értékelheti a másik felet, ami az egymás iránti, illetve a további, jövőbeni megosztáshoz szükséges bizalmat is erősítheti.

Az egyes applikációk egyre inkább terjednek, „trendik",igy azok térnyerése a közösségi médiának is erősen köszönhető. Az általunk vizsgált megosztás, a sharing economy azonban nem tiszta, a tulajdon ésszerű, egymás segítségét történő megosztása, hanem egyfajta"pszeudo-sharing" (vegyes megosztás)[11], ami haszonszerzésre irányul.

Ezen négy tényező járult tehát hozzá a sharing economy térnyeréséhez. Az eddig leírtak alapján már jóval pontosabban körülhatárolható, hogy mi is az a sharing economy:

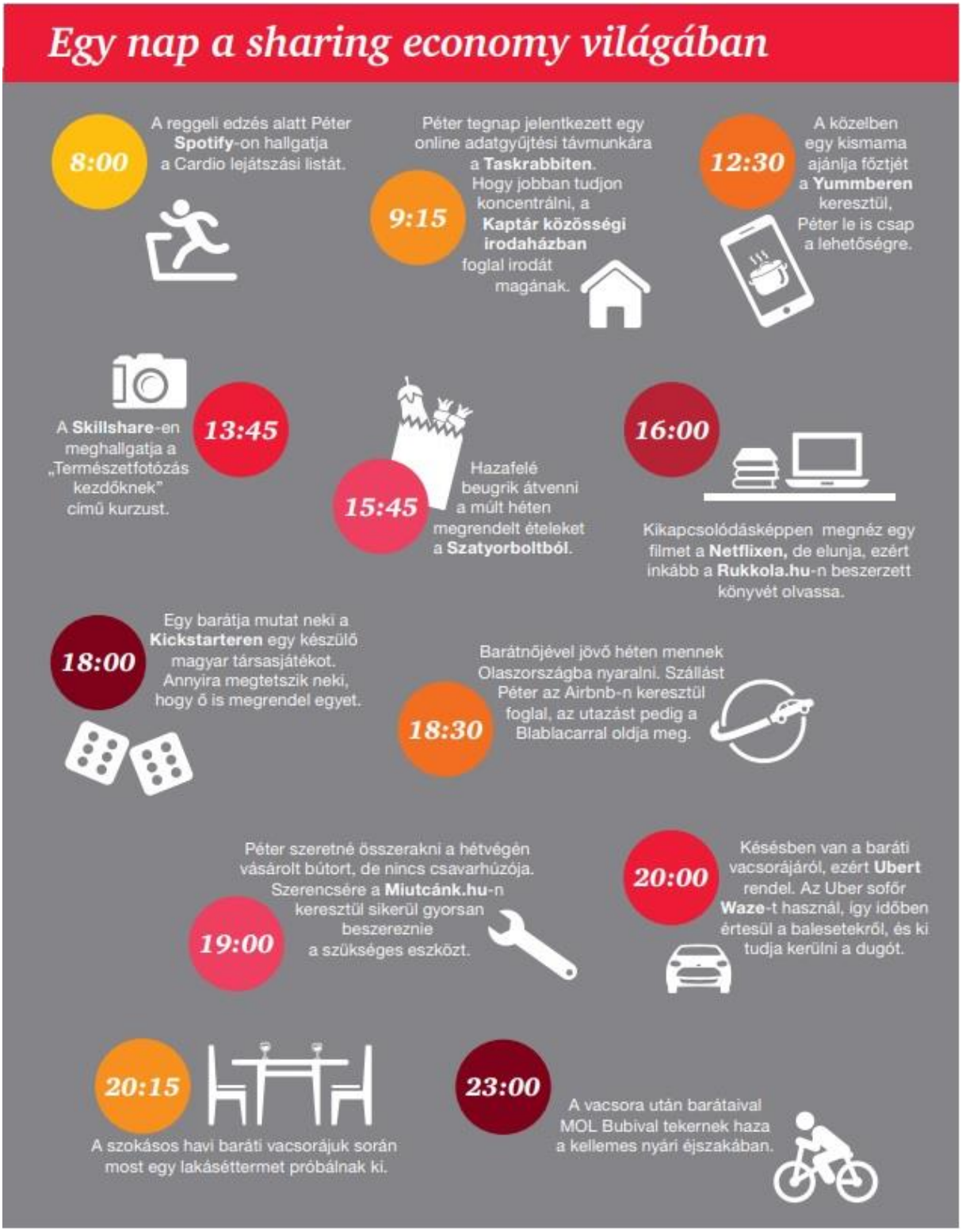
A sharing economy tehát egy olyan gazdasági modell, amelyben 1. a felhasználók megosztják egymással kihasználatlan kapacitásaikat és erőforrásaikat, 2. on-demand jelleggel (azaz a fogyasztói igény felmerülésekor azonnal),3. rendszerint egy online platformon, illetve applikáción keresztül, 4. bizalmi alapon, kiemelt jelentőséget tulajdonítva a személyes interakciónak, közösségi élménynek, 5. törekedve a fenntarthatóságra. [12]

A már hivatkozott PwC tanulmány szerint a következő oldalon látható ábra szerint alakulna egy igazán trendi sharing economy felhasználó átlagos napja.

Bár az ábra kissé eltúlzott, és a már említett Uber botrány miatt nem is teljesen naprakész, a lényeget érthetjük belőle. Gyakorlatilag az élet minden releváns területén találkozhatunk már sharing economy megoldásokkal, alternatívákkal. Egyszersmind az ábra összefoglalja azon szektorokat is, amelyeken belül leginkább szembetűnő a sharing economy térhódítása.

[11] SZABÓ Katalin (2017): Intézményi vállalkozások: Intézményi újítások – létező intézmények kombinációjával. Vezetéstudomány/Budapest Management Review, 3., 2–14

[12] PwC 2015, 6.oldal

(forrás: PwC 2015)

3. A SHARING ECONOMY ÁLTAL MEGHÓDÍTOTT ÜZLETÁGAK

A PwC tanulmánya hét külön szektort különböztet meg, amely kielégítőnek tűnik, ha figyelembe vesszük, hogy a szakirodalom általában megáll négy vagy öt fő

területnél. A PwC tanulmányától eltérően azonban aszerint csoportosítom az egyes szektorokat, hogy melyeknek vannak/lehetnek munkajogi vonatkozásai hazánkban és az Unióban.

Elöljáróban annyit kell leszögezni, hogy a sharing economy cégek két fő üzleti modellt követve lehetnek consumer-to-consumer (c2c, felhasználó-felhasználó közötti, az interakciót biztosító platformon keresztül), vagy business-to-consumer (b2c, vállalkozás-felhasználó közötti modell, ahol magát a platformot is a vállalkozás biztosítja) vállalkozások. Az előbbi esetben tehát valóban a két felhasználó (az egyik szolgáltatást igénylő, a másik szolgáltatást nyújtó oldalon) kerül szembe egymással, és rendszerint megtalálható a szolgáltatás nyújtójának személyes közreműködése valamilyen formában. A második esetben inkább a hagyományos vállalatok modernizációjáról van szó, akik nem alapvető üzleti modellként, csak annak kiegészítéseként tekintenek a sharing economyra. Ide sorolható a következő pontban szereplő DriveNow, vagy az az eset amikor szállodaláncok a trendeket figyelembe véve már meglévő platformon keresztül, vagy saját platformon hirdetik magukat. Ebben az üzleti modellben azonban a felhasználók között még csak elméletileg sem merülhet fel munkajogi jellegű kérdés.

3.1. Főként c2c-modell alapján működő vállalkozások:

Mobilitási iparág, személyszállítás:

A sharing economy által talán legjobban meghódított szektor az autóipar, illetve a személyszállítás. A fogyasztói szokások és a tulajdonhoz való viszony megváltozásának következtében egyre inkább elterjedtek az alábbi sharing economy jelenségek.

A *hosszú távú autómegosztás* lényege, hogy az egyes sofőrök egy online szolgáltatáson vagy applikáción keresztül utasokat szerezhetnek maguk mellé olyan, helyközi utazásaik során, ahol egyébként csak egymaguk ülnének az általuk vezetett gépjárműben. Ezen megoldást kínálja a Magyarországon is lábát megvetni képes BlaBlaCar, illetve annak hazai verziója, az OszKár. Ebben a verzióban a fő cél még nem a profitszerzés, (bár akadnak egy nap több, egyes nagyvárosok és a főváros közti utat kínáló, kisbuszt vezető sofőrök) hanem a költségmegosztás.

A *rövid távú autómegosztás* ezzel ellentétben már kifejezetten profitorientált, és keresetkiegészítésként, vagy akár fő jövedelemforrásként is szolgálhat az egyes sofőröknek. Míg világszerte ezen sharing economy jelenség az egyik legismertebb, addig Magyarországon az Uber botrány miatt , és a finoman szólva is erős taxis ellenállás következtében ezen modell egyelőre nem figyelhető meg Magyarországon.

A hagyományos autógyártók sem hagyhatják azonban figyelmen kívül az aktuális trendeket, így az ő válaszuk a sharing economy okozta felfordulásra az *on-demand autóbérlés*, aminek keretében saját maguk kínálnak akár rövid, akár hosszú-távú használati lehetőségeket ügyfeleik számára. Ezáltal újabb vásárlói réteget szerezhetnek meg, ugyanakkor növelhetik a márka iránti hűséget, vagy esetleg jövőbeli elkötelezettséget. A ZipCar nevezetű vállalkozás több autómárka modelljeit kínálja, de egyes nagy cégek, mint például a BMW (DriveNow) saját luxuskategóriájú autóit teszik elérhetővé olyan ügyfelek számára, akik még nem akarnak, vagy nem tudnak megvásárolni egy autót.

Turisztika, szállodaipar:

Ezen szektor szintén köztudomású, még magyar viszonylatban is. Lehetőség van saját tulajdonú vagy bérelt ingatlanok haszonszerzési céllal történő kiadására (*monetizált lakásmegosztás*), az ingatlanok meghirdetésére szolgáló platformon keresztül. Világszerte piacvezető ebben a szektorban a 2008-as alapítású, kanadai illetőségű Airbnb, ám hazánkban talán jobban ismert a szintén nagy felhasználóbázissal rendelkező Booking. Kissé eltérő jellegű, és a személyes interakcióra, bizalomra épülő ún.*couchsurfing* is elterjedt, főleg a fiatalok körében. (*nem monetizált lakásmegosztás*)Ebben a verzióban a tulajdonos nem üresen álló ingatlanát kínálja fel, hanem otthonába fogadja a vendégeket. Magyarországon kevéssé elterjedt formák a *lakásmegosztás*, ahol a felhasználók éves előfizetési díj ellenében cserélhetnek átmenetileg lakást egymással, illetve a *lakáséttermek* ahol a tulajok saját otthonukban nyújtanak kvázi éttermi szolgáltatást.

Emberi erőforrások szektor:

Az embernek nem csak felesleges anyagi javai, hanem ki nem használt szellemi, emberi erőforrásai is lehetnek. Ezen ideán alapszanak azon sharing economy platformok, amiken keresztül magánszemélyek szaktudásukat, tapasztalataikat felhasználva nyújtanak akár ingyenesen, akár haszonszerzési céllal szolgáltatásokat. Ezen szektornak, mint annak a bizonyos érmének is, két oldala van. Egyrészt potenciális munkavállalókat vonhat ki a klasszikus munkaerőpiacról, másrészt azonban pótlólagos, többé-kevésbé tervezhető bevételt hozhat ugyanezen személyeknek. Véleményem szerint ezen szektor a leginkább fertőzött sharing economy szegmens, tekintve, hogy pl.háztartási munkák, távmunkák körében is nyilvánvalóan azon másik felhasználót bízza meg a szolgáltatást igénylő felhasználó, aki szakember. Ez esetben azonban már nem beszélhetünk a „szabad" kapacitás felhasználásáról, nem az egyébként irodai munkát végző Ferenc, vagy tanulmányait folytató Júlia fog elmenni szobát festeni, esetleg kertészkedni szabadidejében egy kis mellékes bevételre szert téve. Arról van szó csupán, hogy mint a többi iparág esetében, a szolgáltatók felismerték a sharing economy vállalkozások által biztosított, az online jelenlétből adódó rugalmasság és

gyorsaság előnyeit, és profi szaktudásukat „árulják” ezen platformokon keresztül. A legismertebb emberi erőforrás platform a TaskRabbit, a SkillShare pedig nem fizikai hanem szellemi kapacitásunk megosztására szolgál, és online kurzusokat kínálhatunk rajta keresztül az aziránt érdeklődőknek.

Kiskereskedelem és fogyasztói javak:

A sharing economy megerősödése ezen szektorban a költségtudatosabb fogyasztói magatartás eredménye. A jellemzően csak alkalmanként használt kisgépek (fúró, láncfűrész, fűnyíró, stb.), sporteszközök bérbe, használatba adása jelentős költségmegtakarítást eredményez a használó, és jelentős bevételt jelent a használatba/bérbeadó számára. Hasonló tendencia mutatkozik meg a ruhaiparban, ami használt ruhák eladásában (Poshmark), vagy megvásárlása helyett csak bérbeadásában (Vinted) mutatkozik meg. Lehetőség van ugyanakkor az általunk elkészített ételek megosztására is. (Shareyourmeal) Ezen sharing economy cégek Magyarországon nem, vagy csak nagyon kis részesedéssel vannak jelen. A magyar miutcank.hu azonban a fenti lehetőségeket mintegy egybe gyúrva, a jószomszédi viszonyok, és az eltűnő bizalom visszaállítását célzó, becsülendő kezdeményezés.

3.2. Főként b2c illetve vegyes üzleti modell alapján működő vállalkozások

A továbbiakban-röviden azon szektorokok futunk át, amelyek jellegükből, vagy a közvetített szolgáltatás jellegéből adódóan nem hordoznak magukban még potenciálisan sem munkajogi vonatkozású problémákat.

Szórakozás, multimédia

Egyes szakcikkek -és a PwC tanulmánya is - idesorolják ezen szektort is, és annyiban egyet kell érteni velük, hogy a korábban elterjedt DVD/Blue-Ray (filmek esetében) vagy CD vásárlással (zeneipar) ellentétben, tehát a szórakoztatóipari terméket hordozó fizikai eszköz hazavitele helyett ezen médiatartalmak előfizetési díj ellenében történő megtekintése, meghallgatása vált általánossá. A tartalmakkal rendelkező szolgáltató (zene esetében piacvezető a Spotify, filmek, sorozatok esetében a Netflix, az HBO Go a legismertebbek) az, aki gyakorlatilag „megveszi” a terméket, a felhasználó pedig az előfizetési díj ellenében érheti el az adott oldalon megtalálható tartalmakat. Tény, hogy itt is megosztás alapú, sharing economy modellről van szó, ezen szektor ugyanakkor kifejezetten *business-to-consumer (b2c)* alapon működik, és a szolgáltató és a felhasználó között minimális interakció van, munkajogi vonatkozásai tehát ezen területnek nem lehetnek.

Pénzügyi szektor

A közösségi finanszírozás szintén egy elterjedt sharing economy modell, aminek keretében induló vállalkozások („startupok") nem bankoktól, hanem magányszemélyektől szerzik be a szükséges alaptőkét. Ebben a kategóriában a vezető platform a Kickstarter. A gyártani kívánt termék lehet akár egy minden eddiginél kreatívabb okosóra[13], de akár egy kis költségvetésű művészfilm is. A magyar Creative Selector pl a hazai független filmesek Kisckstartere lehetne. Tekintve, hogy ezen szektor gyakorlatilag magánszemélyek és magánvállalkozások közötti hitelezés, vagy más szemszögből nézve „előrendelés" a tervezett produktumra, szintén nem hordoz magában munkajogi vonatkozású problémákat.

Energetikai szektor

Témánk szempontjából csak említés szintjén érdemes szólni az energetikai szektorról. Gyakorlatilag itt is közösségi finanszírozásról van szó, ahol a kínált produktum (leginkább megújuló erőforrásokon alapuló létesítmények) lakosság általi finanszírozása a lényeg.

4. A SHARING ECONOMY JELENTŐSÉGE

Mint látható, elég széles azon iparágak skálája, ahol a sharing economy alapon szerveződő vállalkozások meghatározóvá tudtak válni. Érdemes azonban ezt a megállapítást valamelyest számszerűsíteni is. *A sharing economy cégek által termelt összbevétel több tételből tevődik össze*. Nem elég a platformot biztosító vállalkozás bevételeit számítani, a sharing economy összbevételét növelik a platformon keresztül szolgáltatást nyújtó egyének bevételei is. Míg az előző többé kevésbé fillérnyi pontossággal kimutatható, addig a második tételnek még a puszta megbecsülése is nehéz feladatnak bizonyul, ennek ellenére több elemző cég, illetve nemzetközi szervezetek, maga az Unió is próbálkozik számszerűsíteni a sharing economy elterjedtségét, illetve az általa megtermelt összbevételt.

A már említett PwC amerikai anyavállalatának egy korábbi tanulmánya[14]szerint az amerikai lakosság 56%-a még nem hallott a sharing economy által nyújtott szolgáltatásokról, 44%-uk azonban már hallott ezen vállalkozásokról. 19%-uk akár szolgáltatóként, akár szolgáltatást igénybevevőként részt vett ilyen tranzakciókban.

[13] A Peeble okosóra finanszírozására 20 millió dollár jött össze csak a Kickstarteren keresztül.

[14] PwC:The sharing economy – Consumer Intelligence Series (2014) https://www.pwc.com/us/en/technology/publications/assets/pwc-consumer-intelligence-series-the-sharing-economy.pdf Megtekintés dátuma: 2019.09.14.

Az ING és az Ipsos 2015-ös, közös vállalkozásban készített, és Európára fókuszáló felmérése[15] szerint minden harmadik európai hallott már a sharing economyról, de a részvétel aránya alacsonyabb, mindössze 5%. A turisztikai iparág és a személyszállítás a legelterjedtebb, leginkább igénybevett, illetve kínált szolgáltatások, a lakástulajdonosok 49%-a pedig tervezte, hogy a jövőben ingatlanjaikat valamilyen formában felkínálják az arra igényt tartóknak.

Az eurostat legfrissebb vonatkozó statisztikája[16] kifejezetten a két legtöbb bevételt termelő szektorra, a lakásmegosztásra, illetve a személyszállításra koncentrál, amiből kiderül, hogy az Unió tagállamaiban elég széles skálán mozog az ezen iparágakban szolgáltatást nyújtók, illetve igénybe vevők aránya. Luxemburg ezen felmérés alapján a lakáskiadás Mekkája, ahol a megkérdezettek 44%-a adott már ki lakást az arra szolgáló platformon keresztül, 37% pedig már ugyanezen platformokon keresztül foglalt szállást. A személyszállítási ág éllovasa Európában pedig Észtország, ahol 23% már fuvarozott, 22 % pedig fuvaroztatta már magát valamelyik platformon keresztül. Magyarországon ugyanezen arányszámok 18 és 14 % a lakáskiadók és foglalók, illetve 5 és 4 % a személyszállítás körében. A magyar felhasználók tehát „hozzák" az európai átlagot a turisztikai szektorban, a személyszállítás Magyarországon ugyanakkor az Uber 2016-os kivonulásával gyakorlatilag csak a hosszú távú autómegosztásra (Oszkár, BlaBlaCar) korlátozódik, ezért jelentős a két szektor közötti rés.

Hogy néznek ki ezen százalékok pénzben kifejezve? 2013-ban a sharing economy világszerte 15 milliárd USD árbevételt ért el, ami az érintett piacok 5,8%-a. Ugyanezen felmérés 2025-re már 335 milliárd USD-s árbevételt prognosztizál világszerte, azaz alig tíz év alatt 22-szeres növekedés várható.[17]Tekintve, hogy a felmérések szerint a sharing economyban legaktívabb réteg a 18-34 éves korosztály, akik az idő előrehaladtával az idősebb korosztály aktivitását fogják növeli, miközben az újdonságokra mindig nyitottabb, mindenkori fiatal generáció a legaktívabb csoportnak folyamatos utánpótlást nyújt, hihetőnek tűnik a fenti ugrásszerű növekedés.

Egyre többen fognak tehát a jövőben megélhetési formaként tekinteni a sharing economyra, illetve az általa nyújtott lehetőségekre. Ezzel párhuzamosan azonban több olyan, jelenleg is fennálló, de a számszerű növekedéssel elkerülhetetlenül

[15] ING What is mine is yours – For a price https://think.ing.com/uploads/reports/IIS_Think_Forward_special_report_sharing_economy_2015.pdf Megtekintés dátuma 2019.09.14.

[16] Eurstat sharing economy 2018 Megtekintés dátuma 2019.09.14.

[17] PwC (2014)

súlyosbodó probléma fog egyre több fejtörést okozni, ami felett már ma sem szabad elsiklani.

5. A SHARING ECONOMY ÁRNYOLDALAI

Szép, kifejező magyar mondás a nincsen rózsa tövis nélkül, és különösen igaz ez a sharing economy jelenségére is. Jelen fejezetben a leginkább vitát szító területeket vesszük -röviden - sorra, kitérve az egyes országokban már több-kevesebb sikerrel alkalmazott megoldási kísérletekre is, ezt követően a következő fejezetben pedig kifejezetten a munkajogra, a munka világára kiható problémákat vázolom fel, szem előtt tartva azt, hogy mint sok esetben, itt is minden-mindennel összefügg.

A legnagyobb és legszembetűnő -gazdasági- vetületű probléma a *szürkegazdaság* jelensége. Aki utazott már Oszkárral, vagy vett ki akár az Airbnbn-n, akár a booking.com-on keresztül magányszemélytől lakást, és erről bármilyen számlát, elismervényt kapott, nyugodtan lapozzon tovább, tény azonban az, hogy adóztatási szempontból a sharing economy egy nehezen szabályozható folyóként viselkedik. Ahogy korábban említettem, a platformot biztosító cég a sharing economy vállalkozás arca, azonban a tényleges tevékenységet, szolgáltatást a rajta keresztül portékáját áruló felhasználó fogja nyújtani, legtöbb esetben, és a sharing economy alapvető ideája szerint magánszemély. Ez a legelterjedtebb sharing economy vállalkozások esetében sok százezer különálló mikroszolgáltatást és tranzakciót jelent. Nincs olyan adóhatóság, amelynek kapacitása lenne ennek ellenőrzésére. Ezzel a jelenséggel szorosan összefügg a nagyfokú látencia, ami a pontos felmérések, statisztikák, elemzések elkészítésének szabnak gátat.

Szintén jelentős, és a hagyományos piaci szereplők számára leginkább szemet szúró probléma a *fair verseny torzítása*. Tekintve, hogy a sharing economy cégek jelentős költségelőnnyel indulnak (az egyes országokban legfeljebb egy pár fős irodát tartanak fent adminisztrációs céllal), és a szolgáltatást nem is ők, és nem is saját eszközeikkel nyújtják, látható hogy szinte behozhatatlan előnyre tesznek szert a hagyományos üzleti modell szerint működő cégekkel szemben. A legsikeresebb cégek pedig ráadásul már akkora világcégekké nőtték ki magukat, hogy nemcsak a sharing economy keretein belül, de az általuk „megszállt" iparágban is monopol helyzetet tudhatnak magukénak, ami szintén gátja a szabad versenynek, és gyakorlatilag az üzleti modell önmaga lényegét veszíti el.

Fogyasztóvédelmi szempontból is aggályokat lehet megfogalmazni a sharing economy cégekkel és szolgáltatásokkal szemben. Egy magányszemélytől ugyanis nem lehet elvárni egy profi szakembertől megszokott minőséget, még akkor sem, ha elvileg a szolgáltatás mögött, igaz a világ túloldalán egy milliárdos nagyságú világcég áll. Hiába adott a pozitív/negatív visszajelzés lehetősége, kisebb platformok esetében nincs elegendő visszajelzés ami alapján valós képet lehetne

kapni a minőségről, és nem biztosított a felhasználók egészségének, biztonságának védelme (lakáséttermek esetében pl.),a tulajdon védelme (kár keletkezik a kölcsönadott lakásban, kisgépben), valamint a garanciális szabályok zökkenőmentes érvényesülése sem.

Ezen, valós problémákra azonban a teljes tiltás helyett számtalan megoldás létezik világszerte. A *szürkegazdaság kifehérítésének* eszköze lehet a már több amerikai nagyvárosban, Európában pedig Amszterdamban alkalmazott módszer, miszerint az adót az összbevétel után a platformot szolgáltató cég fizeti be a szolgáltatást nyújtó magánszemély helyett. Az Airbnb több városban is úgy működik, hogy az idegenforgalmi adót nem a lakást kiadó magányszemélynek kell odaadni, hanem foglalásnál közvetlenül az oldalon kell befizetni. Az ellenőrizhetőség növelésére szolgálnak a *szolgáltatásnyújtók regisztrációs kötelezettsége* (Airbnb-San Francisco), vagy a platformot biztosító vállalatok *adatszolgáltatásra kötelezése* (Az Uber valamennyi az USA területén teljesített fuvarját köteles a cég bejelenteni). Szintén elterjedt szabályozási forma a *hagyományos piaci szereplőkre vonatkozó szabályok kötelezővé tétele*, ezt a megoldást választotta pl. London, ahol az Uber sofőröknek kötelező a rendes taxisoknak előírt, nehezen megszerezhető engedélyekkel rendelkeznie.

A sharing economyval foglalkozó szakirodalom különös figyelmet fordít az előző pontban taglalt problémákra. Témánk szempontjából azonban örvendetes tény az is, hogy a sharing economy által generált foglalkoztatási problémákkal is jelentős mennyiségű tanulmány foglalkozik. A továbbiakban kifejezetten ezen munkajogi jellegű problémákkal foglalkozunk, azonban, mint látni fogjuk több esetben is vissza fogunk utalni az itt röviden megvitatott kérdésekre.

6. A „SHARING ECONOMY" MUNKAJOGI VETÜLETŰ PROBLÉMÁI, ÉS EGYES MEGOLDÁSI LEHETŐSÉGEI

6.1. A sharing economy munkavégzés elhelyezése a munkajog térképén

A legalapvetőbb kérdés, hogy a sharing economyra úgy kell-e tekinteni, mint több embernek új pénzkereseti lehetőséget nyújtó eszközre, vagy egy olyan jelenségre, ami a *„hagyományos, nagyobb keresettel járó, biztonságosabb munkahelyek helyett részmunkaidős, alacsonyabb fizetséggel járó, bizonytalanabb munkalehetőségeket teremt."*[1]

Amíg ugyanis valaki a sharing economy szereplőjeként rendes, bejelentett, pontosan tervezhető és stabil munkahely mellett, keresetkiegészítésként és/vagy

[1] PwC (2015)

unaloműzésként végez alkalmi munkákat, adja ki alkalomszerűen lakását, biztonságban érezheti magát, és gyakorlatilag csak a sharing economy által nyújtott előnyöket élvezheti.

Kire, melyik szektorban és milyen mértékben jelenthet tehát -munkajogi- veszélyeket a sharing economy?

Ezen kérdés rövid megválaszolására volt szükség az előző fejezetekben olvasottakra, ugyanis röviden az alábbiak szerint írhatjuk körül a „veszélyeztetettek" körét: A sharing economy által munkajogi szempontból veszélyeztetett és releváns az a 1.*magánszemély felhasználó 2. aki rendszeresen 3. megélhetési célzattal 4. fejt ki aktív tevékenységet 5. a platformot biztosító cég, vagy akár a szolgáltatást igénybevevő felügyelete alatt és utasításai alapján.*

Ezen – természetesen vitát tűrő – meghatározásból már pontosabban látható, hogy kifejezetten a c2c üzleti modellben jelenlévő platformbiztosítókon keresztül aktív szolgáltatást nyújtó, és ebből élő felhasználók lesznek vizsgálatunk alanyai. Ebbe a körbe tartozn(án)ak szorosan pl. a „főállású" Uber vagy Oszkár sofőrök, vagy a szaktudásukat akár fizikai munka, akár oktatás formájában felkínáló szolgáltató-felhasználók. Ezen korrelációban is olyan problémák vetülnek fel, mint a munkáltató fellelése és definiálása, a munkajogviszonyra vonatkozó szabályok alkalmazása az adott kapcsolatra, ami nagyon sok esetben komoly fejtörést jelenthet a mindenkori jogalkalmazók számára.

Kaliforniában ezen kérdést több huszárvágással sikerült megoldani, ugyanis először több bírósági ítéletben is kimondták, hogy az Uber és a Lyft kaliforniai sofőrjei nem egyéni vállalkozók, hanem a mögöttük álló cégek munkavállalói. Ez év márciusában pedig ugyanezt már törvény[2] mondja ki az Arany Államban.[3]

Ezzel gyakorlatilag tanulmányom végére is értünk.

Volna.

Amennyiben ezen megoldás alkalmazható lenne valamennyi sharing economy dolgozóra, illetve „munkaviszonyára." Sajnos azonban korántsem ilyen rózsás és idilli a helyzet. Az említett két nagyvállalat esetében sem általános, hogy sofőrjeik munkavállalóknak minősüljenek. Az esetek túlnyomó többségében ugyanis az Uber és Lyft sofőrök gyakorlatilag szabadúszók, egyéni vállalkozók, vállalkozói igazolvány nélkül. Kaliforniában azonban olyan elterjedt ez a két szolgáltatás, illetve akkora foglalkoztatotti körről van szó, ami már indokolttá teszi az ilyen

[2] A törvény a rendes munkavállalókra vonatkozó kedvezményeket és biztosítékokat rendelei alkalmazni az érintett cégek sofőrjeire.

[3] Kalifornia beceneve a Golden State, azaz Arany Állam

szintű szabályozást. Ezzel szemben elképzelhetetlennek tűnik pl. Magyarországon, hogy akár egy reggeltől estig fuvarokat teljesítő, Üzleti csomagot váltó Oszkár sofőr és a platformbiztosító Oszkár között fennálló munkaviszonyról beszéljünk.

Ha tehát se nem egyéni vállalkozó, sem pedig munkavállaló a sharing economyban munkát végző egyén, akkor micsoda? Minden esetben önfoglalkoztatónak minősül? Munkát végez, de nem vonatkoznak rá a minimálbér szabályai? Nem védik munkavédelmi előírások? Nem jogosult a társadalombiztosítási eljárásokra? Mind-mind olyan kérdés, aminek megválaszolása előbb-utóbb aktuális lesz egy hatáskörrel és illetékességgel rendelkező munkaügyi bíróság előtt Magyarországon is.

Első körben pontosabban körbe kell határolnunk ezen dolgozók körét. A szakirodalomban elterjedt kategória a „virtuális munkavállaló”[4] elnevezés, amit *Kovács*[5] két további alcsoportra bont: közösségi munkára (crowdwork) és az instant munkára[6] (work-on-demand.) Míg közösségi munka esetén a teljes munkafolyamat a világhálón keresztül történik, és nincs személyes kapcsolat a munkát végző és annak megrendelője között, addig az instant munka esetén a munka ugyan a platformon keresztül kerül meghirdetésre és megrendelésre, de a való világban kerül kivitelezésre. Ebből kifolyólag a közösségi munka globális, nem helyhez kötött, míg az instant munka rendszerint helyhez, a megrendelő illetve a munkavállaló szűk környezetéhez kötött.

Álláspontom szerint ugyanakkor indokolatlan a sharing economyban történő munkavégzés és munkát végzők vadonatúj jelenségként való kezelése, de ugyanígy elkerülendő, hogy a már meglévő, hagyományos kategóriákba erőltessük be őket. A szakirodalom fenti megkülönböztetésre tett kísérlete pont azt éri el, hogy a sharing economy munkavállaló által kifejtett munkát „virtuálissá”, nem kézzel foghatóvá teszi. Csupán azért, mert a megrendelt munka egy online platformon keresztül kerül kiszervezésre (gyakorlatilag ez történik ugyanis a sharing economy munkavégzés közben), maga az elvégzett munkafolyamat korántsem virtuális. Még a „crowdwork”-ként aposztrofált verzióban, ami gyakorlatilag a távmunka modernizált megfelelője sem mondhatjuk azt, hogy az ennek keretében elvégzett munka virtuális lenne. Az instant munkára pedig, ami a

[4] Elsőként Cherry használta ezen kifejezést, magyar fordításban jelentése virtuális munkavállaló CHERRY, Miriam A.: A taxanomy of virtual work. https://www.researchgate.net/publication/228201639_A_Taxonomy_of_Virtual_Work Megtekintés dátuma: 2019.09.15.

[5] KOVÁCS Erika: Regulatory techniques for „Virtual workers”, Hungarian Labour Law E-Journal 2017/2. http://hllj.hu/letolt/2017_2_a/A_01_EKovacs_hllj_2017_2.pdf Megtekintés dátuma: 2019.09.15.

[6] Nem hivatalos, a szerző saját fordítása.

sharing economy munkavállaló személyes, helyszíni, sok esetben kézzel fogható aktív közreműködésével jár, már végképp nem lehet azt mondani, hogy az virtuális, vagy a munkát végző személy virtuális munkavállaló lenne.

A „virtuális munkavállalók" normál munkavállalók körébe való betagozódásával szemben legtöbbször felhozott ellenérv szintén ugyanaz,mint az atipikus munkaviszonyok tekintetében, nevezetesen hogy ezen munkavállalók általában több, a hagyományos munkavállalókra és munkaviszonyra jellemző karakterjegyet nélkülöznek. Ilyen karakterjegyek pl. az állandóság/folyamatosság, a kötöttség (munkahely és idő szempontjából), valamint a függőség/irányítás. Ezen utolsó tényező, mint láthattuk a virtuális munkavállalók esetében nem tűnt el teljesen, csak átalakult, és a felhasználói visszajelzések formájában hat a virtuális munkavállalóra. Az Uber, és a Lyft ugyanis hasonló rendszert követve, az utasok visszajelzései alapján gyengébb visszajelzést kapó soforőket akár fel is függeszthetik. Elválik tehát egymástól az értékelést végző, és az az alapján jogkövetkezményt, gyakorlatilag büntetést alkalmazó személye. Tekintve azonban, hogy a büntetést a platformbiztosító alkalmazza, ezért e tekintetben ő tekinthető munkáltatónak. Elmondható továbbá az is, hogy a platform, illetve az annak alapjául szolgáló szoftver szigorúbb, mint a legvaskalaposabb munkafelügyelő. Az előre meghatározott algoritmusok alapján ugyanis automatikusan módosítja a felhasználó kondícióit, pl. kevesebb fuvart közvetít az adott sofőrnek, végső esetben pedig ki is zárhatja a felhasználót a rendszerből.[7]

Szintén hiányzó, és a „tipikus" munkaviszonyra jellemző tulajdonság, egyszersmind az egyik legalapvetőbb munkavállalói kötelezettség a munkáltató által megadott munka elvégzésének a kötelezettsége, amit a virtuális munkavállaló – legalábbis elméletileg- visszautasíthat. Ezzel azonban ismételten azt kockáztatja, hogy a platform biztosítója a későbbiekben nem közvetít számára ugyanannyi fuvart vagy munkát, ezáltal pedig újfent megélhetése kerül veszélybe a virtuális munkásnak. Bevett módszer továbbá a munka/fuvarközvetitő platformok esetében az ún. „csúcsidő" órák alkalmazása ami szintén arra presszionálja a virtuális munkásokat hogy szinte megállaás nélkül dolgozzanak, elvállaljanak „csak még egy" munkát, teljesítsenek egy újabb fuvart, ezáltal teljesen megfosztva őket a hagyományos munkaviszonyban kötelező munkaközi szünetről, illetve pihenőidőről, és további munkavédelmi eszközöktől is. Ismételten a platformot biztosító az, akinek a hagyományos munkáltatóra jellemző kontroll áll rendelkezésére. Összességében elmondható tehát, hogy ha felmerül a munkaviszony „gyanúja", az legtöbbször és jellemzően a platformbiztosító, és a platformon keresztül szolgáltatást kínáló felhasználó között jön létre.

[7] ALEXANDER, Charlotte – TIPPETT, Elizabeth: The hacking of employement law, Missouri Law revue No.82.

Ami *a sharing economy valódi újdonsága* munkajogi szempontból az *a klasszikusan kétszereplős munkajogviszony standard háromszereplőssé válása*. Míg a munkavállaló személye pontosan meghatározható a sharing economyban is, addig a klasszikus munkajogviszony másik oldalát elfoglaló munkáltató jogai és kötelezettségei *minden esetben* megoszlanak a platformbiztosító és a szolgáltatást/munkát megrendelő között. Hasonló jelenség figyelhető meg természetesen a munkakiszervezés, illetve a munkerőkölcsönzés mára már ismert, jogilag pontosan definiált, a jogalkalmazás számára sem ismeretlen kategóriáiban. A munkaerő-kölcsönzés olyan foglalkoztatást jelöl, amely – főszabályként – a határozott időtartamú, és ezen belül is a rövidebb idejű foglalkoztatás megvalósítására szolgál, ahol a munkavállaló olyan munkáltatóval létesít munkajogviszonyt, amelynek tevékenysége kizárólag, vagy legalábbis alapvetően a munkaerő-kölcsönzésre irányul, és a munkavállaló munkateljesítését egy harmadik személy használja fel, aki annak ellenére gyakorolja a munkavégzéssel kapcsolatos munkáltatói jogokat, hogy közte és a munkavállaló között nem áll fenn munkajogviszony.[8] A munkaerőkölcsönzés esetében ugyanakkor pontosan, jogszabály által kerül meghatározásra, hogy melyik fél (a kölcsönbeadó, vagy a kölcsönbevevő)a munkáltató, ez a fajta pontosítás azonban a sharing economy esetében még várat magára.

Freedland és *Prassl*[9] a munkaerőkölcsönzés helyett inkább az alkalmi munkához hasonlítják a vizsgált jelenséget, ugyanakkor ők is kiemelik, hogy munkajogi szempontból nem sok - ha egyáltalán bármilyen -újdonság fedezhető fel a sharing economy munkavégzéssel kapcsolatban.

Véleményem szerint a kérdés minél egyszerűbb, praktikusabb megközelítése a cél. Egyáltalán nem újkeletű jelenség az, hogy a munkaviszonyban, vagy más, munkavégzésre irányuló jogviszonyban hiányzik valamely „standard" követelmény, és egyfajta rugalmasságra van szükség a vizsgált kapcsolat munkajogviszonyként való kezeléséhez. Ezen jogviszonyok közkeletű elnevezése az ún. atipikus munkaviszonyok. Ide tartoznak pl. az otthoni munkavégzés, a távmunka, részmunkaidő, határozott idejű munkaszerződés, valamint a már említett munkaerőkölcsönzés. Ezen kategóriákra a jogirodalom sok különféle jelzőt, gyűjtőnevet próbált ráaggatni. Bankó[10] az alábbi csoportokat gyűjtötte össze a szakirodalomból:

[8] KISS György: A munkaerő-kölcsönzés az Európai Unió tagállamaiban. Budapest, 1999. Kézirat.

[9] FREEDLAND- PRASSL uo. 19.oldal

[10] BANKÓ Zoltán: Atipikus munkaviszonyok - A munkajogviszony általánostól eltérő formái az Európai Unióban és Magyarországon: Phd. dolgozat 2006. https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/banko-zoltan/banko-zoltan-vedes-ertekezes.pdf Megtekintés dátuma: 2019.09.16.

1. Ingatag, sérülékeny foglalkoztatás/munka

2. Marginális, periférikus foglalkoztatás/munkavégzés

3. Contingent work[11]

4. Rugalmas foglalkoztatás

5. Nem-hagyományos munkavégzés

6. A munkavégzés új formái

7. A jövő munkavégzési formái

Ezen- teljesség igénye nélküli -felsorolás valamennyi elnevezésében fellelhető ugyanis legalább egy olyan mozzanat, amely tökéletesen ráillik a virtuális munkavállalókra és a sharing economy munkavégzésre. Kizárólag azért, mert a sharing economy keretében végzett munka más alapokon nyugszik, nem mondhatjuk azt, hogy a vele kapcsolatban felmerült kérdések újkeletűek lennének. Ha jobban belegondolunk, a sharing economy-, vagy virtuális munkavégzés gyakorlatilag bármelyik fenti kategóriába beilleszthető lenne, és kísérteties hasonlóságot mutat a munkaerőkölcsönzéssel.

A fenti elnevezések mind-mind a hagyományostól eltérő foglalkoztatás árnyoldalaira, veszélyeire koncentrál, amik megegyeznek a sharing economy munkavégzés veszélyeivel. Ezek a *szociális biztonság hiánya*, ami a pontosan tervezehető jövedelem, társadalombiztosítási és nyugellátás hiányából adódik össze, a *munkaviszonyra vonatkozó garanciák*, nevezetesen a minimálbér szabályai, valamint a munkaviszonyra jellemző, kifejezetten *a munkavállaló védelmét, egészségét biztosítani hivatott jogintézmények*, mint a pihenőidő, szabadság, és a munkavédelmi szabályok *hiánya.*

Ahogy jelen fejezet elején már említettem, ezen szabályok és garanciák sharing economy munkavégzésre való alkalmazása nem igényel külön fejtörést, amennyiben feketén-fehéren kimondja akár törvény, akár bírósági ítélet, hogy az adott platformon keresztül szolgáltatás nyújtó, munkát végző személyek a platformbiztosító cégek alkalmazottai. Ez, mint láttuk azonban, inkább a főszabályt erősítő kivétel esetkörébe tartozik, így a sharing economy dolgozók (szándékosan nem munkavállalók) védelme valóban reális probléma, amelyre mind a törvényhozóknak, mind pedig a jogalkalmazóknak megoldást kell találnia.

[11] Contingent worker: Olyan személy, aki egy adott vállalatnak dolgozik, de nem áll a vállalattal állandó munkaviszonyban https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/contingent-worker Megtekintés dátuma 2019.08.21.

Ugyanakkor, ha önfoglalkoztatókként tekintünk a sharing economy dolgozóira, akkor pedig úgy érezhetjük, hogy „levesszük róluk kezünket". Az önfoglalkoztatással szemben ugyanis hagyományosan az az elterjedt attitűd, hogy akik saját üzletüket irányítják, több ügyfélnek, megrendelőnek dolgoznak, munkaeszközeiknek és az általuk használt infrastruktúrának maguk a tulajdonosai és maguk viselik tevékenységük gazdasági kockázatát, illetve maguknak termelnek profitot, nem szorulnak rá a munkajogi védelemre.[12] Ez papíron elég meggyőzően hangzik, de figyelembe kell venni azt, hogy az önfoglalkoztatókén munkát végző gazdaságilag ugyanolyan kiszolgáltatott munkáját alárendeltségben végzi és mégsem részesül a munkajogviszonyra irányadó védelemben. Ez a felvetés a sharing economy esetében az alábbi esettel szemléltethető.

Azon Airbnb felhasználó, aki hivatalosan munkanélküliként, de gyakorlatilag reggeltől-estig munkát kifejtve végez szoba vagy lakáskiadási tevékenységet, ami mellett folyamatosan rendelkezésre áll, esetleg még az étkezést, takarítást is végezve egyszemélyes hotelként üzemelve, nem számít sharing economy dolgozónak? Az ő tekintetében nemhogy a hagyományos és védett munkaviszonyra vonatkozó garanciák nem érvényesülnek, de még az önfoglalkoztató, hosszú évek óta hivatásszerűen dolgozó, professzionális vállalkozó tapasztalatával sem rendelkezik.

Véleményem szerint kategorikusan ki kell jelentenünk, hogy valamennyi sharing economyban dolgozó egyénnek kijárnak ugyanazok biztosítékok és garanciák, mint ami a rendes munkavállalókra vonatkoznak. Természetesn ezen garanciák köre folyamatosan szűkül annak megfelelően, hogy az adott sharing economy dolgozót munkavállalónak vagy önfoglalkoztatónak tekintjük.

Reális veszélyt jelent továbbá *a „munkaviszony" megszűn(tet)ésének* problémája. Kardinális kérdés annak megválaszolása, hogy mi a helyzet akkor, hogyha a sharing economy dolgozó felhasználói fiókját megszüntetik vagy felfüggesztik? A rossz értékelést kapó Uber sofőrökre ez a sors vár, és ezen intézkedés gyakorlatilag megegyező hatású a munkaviszony megszüntetésével.

6.2. A sharing economy munkajogi problémáira alkalmazott megoldások

A sharing economy elterjedésének köszönhetően természetesen az előző pontban felvázolt problémákra már több helyen, több módszerrel próbáltak reagálni. Ezen

[12] BRODIE, Douglas.: Employees, Workers and the Self–Employed. Industrial Law Journal, 2005/3. illetve KÁRTYÁS Gábor: A munkajog új kihívásai a XXI. század elején, különös tekintettel a munkaerő-piac kettészakadására és az atipikus foglalkoztatásra. In Kiss Gy. (szerk.): Emlékkönyv Román László születésének 80. évfordulójára. Pécs, 2008, PTE ÁJK - Hivatkozza Bankó uo. 30.o.

pontban ezen kategóriák mentén csoportosítom a felkínált megoldási lehetőségeket.

Szociális védőháló átalakítása, kibővítése:

Felismerve, hogy a sharing economy dolgozók tevékenysége munkavégzésnek minősül, bevételt termelnek, a jogirodalomban széles körben támogatott megoldási módszernek tűnik a szociális rendszerek kibővítése, és átalakítása. Ezzel kapcsolatban a fő probléma a munkavégzés időben és térben történő szétszórtsága, amihez sokszor hozzájárul még az is, hogy a munkavégzés akár több platform alapján is szerveződhet. Gyakorlatilag mikromunkavégzések láncolatáról beszélünk, ami az életre szóló karrierek végét jelenthetik.[13]

Ezzel szemben a szociális rendszerek a legtöbb országban -így Magyarországon is - hagyományosan a munkajogviszonyban, illetve biztosítotti jogviszonyban töltött időtartamhoz igazodnak, és meghatározott időtartamokhoz kötik egy-egy alapellátásra való jogosultságot, vagy annak összegét. A sharing economy munkavállalók érdekében sokkal praktikusabb lenne a szociális ellátásnak a dolgozó által elért jövedelemhez történő igazítása. Az EU tagállamok közül Ausztria ezen megfontolás mentén működteti szociális ellátórendszerét, és valamennyi munkát (akármilyen formában) végző személy, aki havonta legalább 425 Euro bevételre tesz szert, jogosult a társadalombiztosítási ellátásra. Tekintve azonban hogy a sharing economy dolgozók jövedelme sokszor több forrásból adódik össze, ezen különböző forrásból származó bevételeket együttesen kell figyelembe venni. Ez a megoldás nagyrészt megfelel a Fredman[14] által elképzelt „szabadonálló szociális jogok" ideájának.

A munkavállalókra vonatkozó garanciális szabályok kiterjesztése

Szintén gyakran felhozott lehetséges megoldás a sharing economy dolgozók, illetve egyéb önfoglalkoztatottak biztonságának növelésére a munkavállalókat megillető garanciális szabályok általánossá tétele. *Prassl és Risak*[15] kifejezetten a minimálbért, a munkaidő szabályozását, éves fizetett szabadságot, valamint a fizetett betegszabadságot emeli ki ezen szabályok közül. Maga az elképzelés

---

[13] GAPPER, John: New'gig' economy spells end to lifetime careers – Financial Times 2015. augusztus 5. https://next.ft.com/content/ab492ffc-3522-11e5-b05b-b01debd57852 Megtekintés dátuma: 2019.09.21.

[14] FREDMAN, Sandra: Women at work: The broken promise of flexicurity. Industrial Law Journal, Volume 33, Issue 4, December 2004, Pages 299–319.

[15] PRASSL, Jeremias- RISAK, Martin - The Legal Protection of Crowdworkers: Four Avenues for Workers' Rights in the Virtual Realm (2017) https://www.researchgate.net/publication/315868068_The_Legal_Protection_of_Crowdworkers_Four_Avenues_for_Workers'_Rights_in_the_Virtual_Realm Megtekintés dátuma: 2019.09.22.

természetesen védhető, az előző pontnál ugyanakkor kivitelezése sokkal nehezebben oldható meg. Ennél a pontnál ugyanis kifejezetten azon körülményekről beszélünk, amelyek az önfoglalkoztatás legfőbb előnyeként említhető szabadságból, függetlenségből erednek.

Amint azonban már láttuk, ez a függetlenség sok esetben látszólagos, az önfoglalkoztató vállalkozó ugyanis folyamatos teljesítési kényszer hatása alatt áll, a sharing economy dolgozó pedig a látottak alapján úgyszintén. Kiemelendő tehát ezen a helyen az önkontroll jelentősége, valamint, a sharing eocnomy dolgozók esetében az a követelmény hogy tudatos felhasználóként , felelősségteljesen viselkedjenek. Ez önmagában azonban még nem jelentene megoldást a szabadság, illetve a pihenőidőre vonatkozó szabályok érvényesülésére, pláne nem a minimálbér problémájára. A minimálbér biztosítása ezen réteg számára a legnehezebb, mivel akármekkora kontrollal is rendelkezik a platformbiztosító cég, a sharing eoncomy dolgozó végső soron nem ettől a vállalattól kapja a fizetését, nem szabad továbbá elfelejtenünk, hogy a sharing economy dolgozó amennyivel többet dolgozik, annyival több bevételre tehet szert. Kifejezetten teljesítményhez kötött bevételről van tehát szó, a sharing economy üzleti modellel teljesen ellentétes lenne ezen cégek arra való kötelezése, hogy minimálbért biztosítsák azon felhasználók számára, akik nem fejtettek ki azzal egyenértékű tevékenységet.

Egyfajta áthidaló megoldás ugyanakkor elképzelhető véleményem szerint. A jól teljesítő, esetleg előzetesen, akár jogszabályi szinten szabályozott bevételt elérő sharing economy dolgozóknak a rendes munkavállalókra vonatkozó időtartamban elérhetővé lehetne tenni az éves szabadság intézményét a pontosan meghatározott időpontig visszamenő időszakban mutatott átlagos teljesítménye alapján. Példával szemléltetve: Amennyiben a 25 éves, egy éve Uber sofőrként „főállásban” fuvarokat teljesítő sofőr szabadságra kívánna menni, úgy az elmúlt egy évben lebontott havi átlagbevételének megfelelő „fizetésre”lenne jogosult a platformot biztosítótól szabadsága idejére. Ismételten emlékeztetni kell azonban a sharing economy üzleti modelljére, ugyanis egy effajta szabályozás jelentős többletterhet jelentene ezen cégeknek. Meg kell ugyanakkor jegyezni azt is, hogy a cégeket gyakorlatilag saját felhasználóik tartják életben, továbbá egyéb forrásból (pl.befektetők) származó bevételeik is vannak. Ily módon annyira mégsem tűnik elvadult ötletnek egy hasonló szabályozás.

Ezen fejezet végén ismételten le kell szögezni, hogy sem a felmerült problémák, sem pedig az arra válaszul adott megoldások nem teljesen újkeletűek. A független, nem hagyományos munkaviszonyban állók, valamint a hagyományos munkavállalók közötti különbségeket nem szabad, nem is lehet figyelmen kívül hagyni, de épp ebből kifolyólag teljességgel azonos szabályozás alá sem lehet vonni őket. A felvázolt megoldások azonban közelíthetik egymáshoz a két réteget, és általuk a modern viszonyoknak, társadalmi és gazdasági berendezkedésnek

esetleg jobban megfelelő sharing economy munkavégzést is vonzóbbá, tervezhetőbbé és biztonságosabbá lehetne tenni.

7. A SHARING ECONOMY LEHETSÉGES MUNKAJOGI PROBLÉMÁI MAGYARORSZÁGON ÉS AZ UNIÓBAN

A dolgozat utolsó fejezetében az eddig tárgyalt kérdéseket specifikusan Magyarországra, illetve az Európai Unióra vonatkoztatva vizsgáljuk meg. A legtöbb probléma gyakorlatilag a megismétlése az előző fejezetekben olvasottaknak, ezért inkább azok hazai viszonyokra történő átültetését kísérlem meg elvégezni Magyarország esetében. Az Unióval kapcsolatban pedig inkább az okozhat nehézséget, hogy nem egy önálló állam, vagy akár tagállam írott jogát kell megvizsgálni, hanem inkább azon rendszerszintű problémákra kell fókuszálni, amik az egyes tagállamokat összetartó államszervezetként az Uniónak kell felismernie és megoldania.

7.1. A sharing economy Magyarországon

A korábbiakban láthattuk, hogy bár Magyarország nem számít sharing economy nagyhatalomnak, az üzleti modell mégis sikeresen megvetette a lábát hazánkban is. A legtöbb piacvezető sharing economy vállalat Magyarországon is nyereségesen működik, és a legtöbbjüknek megvannak magyar megfelelőik is. 2017.márciusában megalakult a Magyar Sharing Economy Szövetség[16] azzal a céllal, hogy elősegítse a közösségi gazdaság fejlődését Magyarországon. A szövetségnek jelenleg 14 tagja van, köztük a már többször példaként említett Oszkár és Miutcánk is.

7.2. A sharing economy hazai, munkajogi vonatkozású kihívásai

Ismét csak vissza kell utalni a korábbi fejezetekben írtakra. Amennyiben fel is merül Magyarországon a sharing economy által generált munkajogi probléma, az nagy valószínűséggel már felismerésre került, és arra vonatkozó megoldási javaslatokat, akár még jogszabályi rendelkezéseket is láthattunk már. Ami specifikusan magyar vonatkozásban problémát jelenthet az egész egyszerűen az, hogy sok más országgal ellentétben kifejezetten sharing economy-val összefüggő munkajogi esetjog még nem áll rendelkezésünkre. Nem kell azonban attól tartani, hogy egy ilyen eset teljességgel felkészületlenül érintheti majd a felmerült kérdésben dönteni jogosult bírót.

[16] https://www.sharingeconomy.hu/

Egyrészt Magyarországon sem ismeretlenek az atipikus munkaviszony, illetve az önfoglalkoztatás kategóriái. A jelen sorok írásakor hatályos Mt.[17] a munkaviszonynak nyolc speciális formáját nevesíti:

1. Határozott idejű munkaviszony
2. Munkavégzés behívás alapján
3. Munkakör megosztása
4. Több munkáltató által létesített munkaviszony
5. Távmunkavégzés
6. Bedolgozói munkaviszony
7. Az egyszerűsített foglalkoztatásra vagy alkalmi munkára irányuló munkaviszony
8. Munkaerő-kölcsönzés

A sharing economy munkavégzést gyakorlatilag bármelyik kategóriába, egyszerre akár többe is könnyedén bele lehet látni és illeszteni, egy, aprónak semmiképp sem nevezhető bökkenő van csupán. A fent felsorolt kategóriák mind munkaviszonynak minősülnek a törvény szerint. A munkaviszony pedig a hatályos magyar szabályok értelmében a munkaszerződéssel jön létre[18], ami a magyar sharing economy dolgozók egyikének sem áll rendelkezésére. Ez felveti a hatályos munkajogi szabályozások alapvető problémáját, amelyre már az 1998-a Supiot-jelentés[19] is felhívta a figyelmet. A jelentés szerint elavult a munkajog alapjait képező társadalmi, gazdasági szabályozási modell, amely az alárendeltség legelterjedtebb modelljén, a klasszikus, munkaszerződéssel létrejövő munkaviszonyon alapul, ami jelenlegi formájában nem képes kezelni a folyamatosan változó gazdasági, szociális és technológiai környezet által támasztott kihívásokat.

[17] A munka törvénykönyvéről szóló 2012.évi I. törvény. XV. és XVI.fejezetei. A felsorolásból szándékosan került kihagyásra a vezető állású munkavállalóra, a cselekvőképtelen munkavállalóra, illetve a köztulajdonban álló munkáltatóval létesített munkaviszony szabályai, amik nem a munkaviszony jellegében, hanem a munkáltató illetve a munkavállaló személyében rejlő speciális tulajdonságok miatt kaptak külön szabályozást.

[18] Mt.42.§ (1) bekezdés

[19] European Commission 1998: Transformation of labour and future of labour law in Europe. Final Report, June 1998

Amennyiben a magyar sharing economy piacon jelenlévő platformbiztosítók úgy döntenek, hogy a végső soron részükre munkát kifejtő felhasználókkal munkaszerződést kötnek, gond egy szál se, mondhatnánk, ugyanakkor erre, legalábbis egyelőre vajmi kevés esély mutatkozik.

Ami esetlegesen gondot jelenthet a majdani ítélethozó számára, az a magyar (közigazgatási és)munkaügyi bíróságok által már szintén ismert színlelt munkaszerződés(bár e tekintetben indokolt inkább színlelt munkaviszonyról beszélni) kérdése, illetve az ezzel kapcsolatban felmerült problémák, és azok megoldásai.

Tény, hogy a sharing economy dolgozók és a platformbiztosítók között semmilyen szerződés nem jön létre az általános felhasználói vagy szerződési feltételek elfogadását leszámítva. Ugyanakkor nem szabad teljesen elmenni azon, korában már említett probléma mellett, hogy a sharing economyban történő foglalkoztatás módja és mértéke sok esetben gyakorlatilag teljes mértékben feltérképezhetetlen és kontrollálhatatlan. Potenciálisan figyelembe kell venni azon veszélyeket, amik a sharing economy üzleti modell mögé bújva leselkedhetnek a sharing economy dolgozókra. Gyakorlatilag tehát itt nem a színlelt munkaviszony, hanem a „színlelt sharing economy munkaviszony" lehet majd az, ami problémát szül. Gyakorlatilag ez a probléma merült fel a kaliforniai Uber sofőrök esetében is. Abban az esetben ugyanis olyan mértékben túlerőbe kerültek a munkaviszonyra vonatkozó karakterjegyek a két fél között, hogy annak egyszerű, sharing econonomy viszonyként történő kezelése a továbbiakban nem volt tartható állapot. Ez az eset tisztán jelképezi egyébként azon sharing economyt ért kritikát, hogy sok esetben a vállalkozások egyre sikeresebbé válásával pont az alapvető üzleti modelljük alakul át, és az abban rejlő előnyök egyre inkább háttérbe szorulnak.

A magyar bíróságok joggyakorlatában azonban rendelkezésre áll számos olyan döntés[20], ami lehetővé teszi akár a munkaviszonnyal leplezni kívánt jogviszony, akár a más szerződéssel, vagy jogviszonnyal leplezett munkajogviszony felismerését, egymástól való elkülönítését. Ezen közös döntések jellemzői, hogy az alábbi vizsgálati körök valamelyike alapján végzik el az elhatárolást:

1. A kifejtett munka rendszeressége, állandó jellege
2. A munkáltató és a munkavállaló közötti szoros kapcsolat
3. A munkavállalónak a munkáltatótól függő helyzete

[20] A teljesség igénye nélkül: EBH 2005. 1236. , EBH 2002/677., EBH 2001/576., EBH 2005/1236, Kaposvári Törvényszék K.20.351/2012/4

4. A munkafegyelem megtartásának kötelezettsége
5. A munkaerőnek meghatározott keretben állandó jellegű lekötöttsége
6. A munkaerőnek a munkáltató rendelkezésére bocsátása,
7. A munkáltató utasításai szerint történő munkavégzés kötelezettsége.

Amennyiben ezen kritériumok alapján a vizsgált kapcsolat túlnyomórészt a munkaviszony karakterjegyeit mutatja, úgy esetlegesen megállapítható lehet a munkaviszony fennállása sharing economy munkavégzés esetében is. A sharing economy jelenlegi magyarországi helyzetében azonban egyelőre nem látom reális esélyét annak, hogy hasonló kérdés „élesben" valamelyik bíróság elé kerüljön. Az idő előrehaladtával, a sharing economy modell további hazai terjedésével ugyanakkor nem tűnik teljességgel elképzelhetetlennek a feltevés.

Az előző fejezetben felhozott további, inkább szociális jellegű, mint munkajogi problémákra a magyar szociális rendszer többé-kevésbé készen áll. A társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről szóló 1997. évi LXXX. törvény (Tbj.) már jelenleg is ismeri a *„díjazás ellenében munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony keretében (megbízási szerződés alapján, egyéni vállalkozónak nem minősülő vállalkozási jogviszonyban) személyesen munkát végző személy"*, mint biztosított személy kategóriáját.[21]A biztosítotti minőséget, hasonlóan az osztrák szabályozáshoz az elért jövedelemhez köti, nevezetesen ha a tevékenységéből származó, tárgyhavi járulékalapot képező jövedelme eléri a minimálbér harminc százalékát, illetőleg naptári napokra annak harmincad részét. A sharing economy dolgozók leginkább ezen kategóriába lehetnének beilleszthetők. Tekintve azonban hogy a törvény szóhasználata taxatív felsorolást alkalmaz, a kategória túlzott kibővítése és ezáltal megfoghatatlanná tétele helyett célra vezető lehetne egy önálló kategória kialakítása. Az ellátásra jogosultság ezen körre való kiterjesztéséig pedig a sharing economy dolgozónak lehetősége van megállapodást kötni társadalombiztosítási ellátásra a Tbj. 34.§ -ban foglalt feltételek teljesülése illetve vállalása esetén szolgálati idő szerzésére és nyugdíjalapot képező jövedelem megszerzésére. Ezen rendelkezéssel áthidalható azon további probléma, hogy a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXXI. törvény alapesetben kifejezetten a szolgálati időhöz köti az ellátásra való jogosultságot.

Ugyanakkor ezen megoldás speciális, rendkívüli önfegyelmet, és tájékozottságot igénylő metódus csupán. Véleményem szerint az átlag sharing economy dolgozó nem tartozik az ennyire felkészült, és tudatos felhasználó kategóriába, és nem

[21] Tbj. 5.§ (1) bekezdés g) pont.

feltétlenül könnyelműségből és hanyagságból. A sharing economy első ránézésre ugyanis gyors és egyszerű pénzkereseti lehetőséget biztosító lehetőségnek tűnik, azonban, mint láthattuk, amit rövid távon nyerni lehet vele, azt hosszú távon el is lehet veszíteni. A sharing economy további terjedésével párhuzamosan a magyar Állam, a sharing economy cégek és felhasználók folyamatos együttműködésére van szükség annak érdekében, hogy ennek a kétségtelenül sok potenciállal kecsegtető gazdasági modell előnyét valamennyi érintett egyaránt élvezhesse.

7.3. A sharing economy munkajogi vonatkozású kérdései az Európai Unióban

Az Európai Unió természetesen első megjelenése óta folyamatosan figyelemmel kíséri a sharing economy jelenségét, és arra vonatkozóan előre megtervezett menetrenddel[22] is rendelkezik a korábbi fejezetekben felvázolt problémák feltérképezése és megoldása érdekében. Jelen fejezetben azonban már csak a foglalkoztatással kapcsolatban felmerülő problémákra koncentrálok. Az Unió munkajoga nem egy önálló Uniós munkajogi kódexben testesül meg, hanem szétszórtan találhatóak meg az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződésben[23], a főként munkajogi garanciákra vonatkozó számtalan irányelvben[24], valamint a Bíróság joggyakorlatában. (lsd.következő oldali táblázat) Az Unió is felismerte, hogy a közösségi gazdaság új foglalkoztatási lehetőségeket teremt, a hagyományos lineáris munkaviszonyokon kívülről származó bevétellel jár, továbbá lehetővé teszi a rugalmas munkavégzést is. Ezáltal az is gazdaságilag aktív lehet, aki számára a hagyományosabb foglalkoztatási formák nem megfelelőek

[22] A közösségi gazdaságra vonatkozó európai menetrend- 2016 http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/16881/attachments/2/translations Letöltés ideje: 2019.09.11.

[23] EUMSZ 45.cikk

[24] Az uniós munkajog részét képezik a munkavállalók jogait és kötelezettségeit szabályozó irányelvek. Ezek a munkaidővel kapcsolatos korlátozásokra, többek között az éves fizetett szabadságra, a napi és heti pihenőidőre, az éjszakai munkavégzés esetén nyújtandó védelemre vonatkoznak, valamint az egyéni foglalkoztatási körülményekről szóló információkra, a kiküldetésben lévő külföldi munkavállalók jogaira, a nem hagyományos foglalkoztatási formák (például részmunkaidős, határozott idejű vagy kölcsönzött munkavállaló) keretében foglalkoztatott munkavállalókkal szembeni diszkrimináció tilalmára, a munkáltató fizetésképtelensége esetére szóló védelemre, valamint a nem, etnikai hovatartozás és szexuális irányultság alapján történő hátrányos megkülönböztetéssel szembeni védelemre vonatkoznak. Emellett magában foglalja a csoportos létszámcsökkentés, vállalkozásáthelyezés vagy határokon átnyúló egyesülés esetére vonatkozó védelmet is. Előirányozza továbbá a munkavállalók bevonását, tájékoztatás és konzultáció, valamint bizonyos körülmények között vezetőségi szintű részvétel formájában. A munkahelyi egészségvédelem és biztonság területén az általános alapelvek a foglalkozási kockázatok megelőzésére és a munkavállalók munkahelyi egészségvédelemére és biztonságára terjednek ki

vagy nem hozzáférhetőek, mint például a fogyatékkal élő személyek. Rámutat a bizottsági közlemény ugyanakkor, hogy a rugalmasabb munkafeltételek kevesebb garanciával járnak együtt, ami bizonytalanságot szülhet.

Az Uniós munkajogban a rendkívül szerteágazó szabályozás, a tagállami fogalmak (elsősorban a munkavállaló és a munkaviszony definiálása) és jogintézmények összefogása, és azok sharing economyra való átültetése a legégetőbb(nek tartott) feladat. A munkavállaló fogalma nem feltétlenül egységes a tagállamokban, különösen, ami a határeseteket - mint amilyen a sharing economy is- illeti.[25] Ebből kiindulva európai munkajogi viszonylatban is egyfajta teszt lefuttatása szükséges annak megállapítására, hogy mi minősül munkaviszonynak, és ki minősül munkavállalónak a sharing economy világában. A Bizottság munkaterve ugyanis kifejezetten a munkajogi irányelvekben biztosított, munkavállalók jogait biztosító irányelvek által a munkavállalókat megillető garanciák érvényesítését tűzte ki célul, mint pl. a munkavállalók egészségének védelme, biztonságuk garantálása különös tekintettel a munkaidő meghatározására, éves fizetett szabadság valamint munkaközi szünetre vonatkozó szabályok és a diszkriminációtilalom. A közlemény kifejezetten rögzíti, hogy ezek a jogok csak azon sharing economy dolgozókra vonatkoznak, akik munkavállalónak minősülnek ez európai munkajog szabályai szerint.

Tárgykör	**Uniós jogszabály**
Vállalkozások strukturális átalakítása	
Csoportos létszámcsökkentés	98/59/EK irányelv
Munkáltató fizetésképtelensége	2008/94/EK irányelv
Jogutódlás a munkáltató személyében	2001/23/EK irányelv
Munkavállalók kiküldetése	

[25] BLUTMAN László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban, HVG-ORAC 2014 440.o.

Kiküldetés	96/71/EK irányelv
Kiküldetés – végrehajtási kérdések	2014/67/EU irányelv
Munkafeltételek	
M.v. létesítésekor adandó tájékoztatás	91/533/EGK irányelv
Fiatalok védelme	94/33/EK irányelv
Szülői szabadság	2010/18/EU irányelv
Munkaidő	2003/88/EK irányelv
Munkavédelem	89/391/EGK irányelv (keretirányelv)
Egyenlő bánásmód	
Foglalkoztatási keretirányelv	2000/78/EK irányelv
Férfiak és nők egyenlősége a foglalkoztatásban	2006/54/EK irányelv, EMUSZ 157. cikk
Faji irányelv	2000/43/EK irányelv
Férfiak és nők egyenlősége az árukhoz és szolgáltatásokhoz való hozzáférésben	2004/113/EK irányelv

Kollektív munkajog	
Konzultáció és tájékoztatás	2002/14/EK irányelv
Európai Üzemi Tanács	2009/38/EK irányelv
Atipikus munkaviszonyok	
Határozott idő	1999/70/EK irányelv
Részmunkaidő	97/81/EK irányelv
Távmunka	Európai távmunka keretmegállapodás
Munkaerő-kölcsönzés	2008/104/EK irányelv
Alapjogi kérdések	
Alapjogi kérdések	Európai Unió Alapjogi Chartája

(forrás: Gyulavári Tamás – Kártyás Gábor: Az Európai Bíróság legújabb munkajogi gyakorlata , Feladat- és szöveggyűjtemény 2017)

Ennek érdekében igyekszik körülhatárolni a munkavállaló fogalmát,illetve azon szempontokat, amelyek együttes fennállása esetén munkaviszonyról beszélhetünk. Az EUB joggyakorlatában[26] kristályosodott ki a munkaviszony fogalma, miszerint „*a munkaviszony alapvető jellemzője az a körülmény, hogy valamely személy meghatározott ideig egy másik személy javára és utasításai alapján díjazás ellenében szolgáltatást nyújt.*”

[26] A teljesség igénye nélkül: Isère (C-428/09) Balkaya (C-229/14) O’Brian (C-393/10)

Ennek megfelelően az alábbi szempontok vizsgálandók a munkaviszony azonosításához:

- alárendeltségi viszony megléte,

- a munka jellege, valamint

- díjazás.

Alárendeltségi viszony megállapításához az szükséges, hogy a szolgáltatást nyújtó sharing economy dolgozónak az együttműködési platform biztosítójának direkt irányítása alatt kell kifejtenie tevékenységét, amelynek során az utóbbi határozza meg a tevékenységet, a díjazást és a munkafeltételeket.

A munka jellege szempontjából az alapul szolgáló szolgáltatásnak gazdasági szempontból értékkel rendelkező, tényleges és valós tevékenységben kell állnia, kizárva ezzel az olyan korlátozott hatókörű tevékenységeket, amelyek csak mellékesek és járulékos jellegűek.

A díjazás feltétel elsősorban az önkéntes és a munkavállaló közötti megkülönböztetést szolgálja. Ha ugyanis a szolgáltató nem kap díjazást vagy csak a tevékenységeivel járó költségek ellentételezésében részesül, a szóban forgó feltétel már nem teljesül.

Véleményem szerint ugyanakkor a munkavállaló és munkaviszony felismerésére tett erőfeszítések mellett elsorvad az a korábban tett megállapítás, miszerint *pont az lenne a lényeg, hogy a munkajogi garanciák, és a szociális háló nyújtotta ellátások ne csak a munkaviszonyban álló sharing economy dolgozókra terjedjenek ki*. Sokkal inkább praktikusabb lenne olyan irányelvek kidolgozása, amelyek azon dolgozókra is kiterjednének amelyeknél a bonyolult munkavállaló-munkaviszony teszt ellenére sem „mutatható ki" a munkaviszony. Ilyen, rugalmasabb, a hagyományois munkajogi kategóriákkal szakító irányelvek mentén a tagállamokban is olyan szabályozások kerülnének kidolgozásra, amelyek csökkentenék a munkavállalók, és a többi, munkaviszonyban nem álló munkát végző közötti különbségeket.

8. ÖSSZEGZÉS, KONKLÚZIÓ

Dolgozatom végére érve röviden összegzem a korábbi oldalakon tett megállapításokból a bevezető részben feltett kérdésekre kapott válaszokat.

Elsődlegesen kijelenthetjük, hogy a *sharing economyban a munkavégzés a legritkább esetben valósul meg munkaviszony keretében*. A legtöbb garanciát és legkisebb fejtörést –amennyiben megtörtént az adott platformbiztosító és a rajta keresztül szolgáltatást nyújtó sharing economy dolgozó közti viszony munkaviszonyként való megjelölése – természetesen ezen forma jelentené. Azonban mint láttuk, erre

csak nagyon ritkán, és rengeteg körülmény együttes fennállása esetén van lehetőség. Ennél fogva a munkajog hagyományos, sok esetben elavult szabályai főszabály szerint sem honi, sem pedig európai szinten nem alkalmazhatóak egy-az-az egyben a sharing economy szereplőire. Ráadásul sok esetben pont ez a kétségbeesett törekvés üresíti ki a sharing economy jelenséget, hiszen pontosan fő kareakterjegyeitől fosztja azt meg.

Feltérképeztük azt is, hogy a sharing economy meghatározott szegmensének vannak csak munkajogi jellegű vonatkozásai, és csak azon sharing economy kapcsolatok esetében van jelentősége és értelme ezek keresésére, ahol a szolgáltatást nyújtó magányszemélyek megélhetésszerűen, fő jövedelemszerző tevékenységként fejtik ki aktív tevékenységüket.

Végezetül megállapítottuk, hogy feleslegesnek mutatkozik annak erőltetése is, hogy a sharing economy dolgozókat, illetve a köztük és a platformbiztosító közt fennálló viszonyt teljességében új, önállóan szabályozandó jelenségnek tekintsük. A szakirodalom és a joggyakorlat, de leginkább maga a mindennapi élet is számos megoldást ajánl a sharing economy szereplőinek szabályozására, gondolok itt elsősorban az atipikus munkaviszonyok keretében történő munkavégzés eseteire, valamint a már meglévő szociális, munkavédelmi szabályozások rugalmas kiterjesztésére. Tanulságként leszögezhető, hogy *a sharing economyban tényleges, úttörő jellegű újítás nem figyelhető meg munkajogi szempontból*, csupán a hagyományos jogok, intézmények és szereplők egyfajta modernizációja, a folyamatosan változó gazdaság-társadalmi viszonyokhoz való alkalmazkodásának lehetünk szemtanúi.

Zárszóként bátran kijelenthető, hogy a sharing economy valamennyi felhántorgatott probléma ellenére is vitathatalanul a világgazdaság egyik, ha nem a legfőbb irányvonala, hiszen egyesíti a globalizáció, a digitalizáció, valamint az urbanizáció előnyeit, számtalan új piaci megoldást kínál, összességében pozitívan hat mind a keresletre és kínálatra, mind pedig a munkaerőpiacra. Érdemes tehát folyamatosan figyelemmel kísérni és a lehető legnaprakészebben reagálni az általa támasztott kihívásokra, ezzel aknázva ki leginkább a benne rejlő lehetőségeket.

IRODALOMJEGYZÉK

ALEXANDER, Charlotte – TIPPETT, Elizabeth: The hacking of employement law, Missouri Law revue No.82.

BANKÓ Zoltán: Atipikus munkaviszonyok - A munkajogviszony általánostól eltérő formái az Európai Unióban és Magyarországon: Phd. dolgozat 2006. https://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/banko-zoltan/banko-zoltan-vedes-ertekezes.pdf Megtekintés dátuma: 2019.09.16.

BELK, R. (2010): Sharing. Journal of Consumer Research, 5., 715–734. oldal

BLUTMAN László: Az Európai Unió joga a gyakorlatban, HVG-ORAC 2014

BRODIE, Douglas.: Employees, Workers and the Self–Employed. Industrial Law Journal, 2005/3.

CHERRY, Miriam A.: A taxanomy of virtual work. https://www.researchgate.net/publication/228201639_A_Taxonomy_of_Virtual_Work Megtekintés dátuma: 2019.09.15.

FREDMAN, Sandra: Women at work: The broken promise of flexicurity. Industrial Law Journal, Volume 33, Issue 4, December 2004, Pages 299–319.

FREEDLAND, Mark .- PRASSL,Jeremias – Employees, workers and the „sharing economy" changing practices and changing concepts in The United Kingdom, Oxford Legal Studies Research Paper No. 19/2017

https://www.wired.com/2006/06/crowds/ Megtekintés dátuma: 2019.09.11.

FRENKEN, Koen., SCHOR, Juliet (2017): Putting the sharing economy into perspective. Environmental Innovations and Societal Transitions, 23., 3–10. oldal

FRENKEN, K., -MEELEN, T., ARETS, M., VAN DE GLIND, P. (2015): Smarter regulation for the sharing economy.

https://www.theguardian.com/science/political-science/2015/may/20/smarter-regulation-for-the-sharing-economy Megtekintés dátuma: 2019.09.11

GAPPER, John: New'gig' economy spells end to lifetime careers – Financial Times 2015. augusztus 5. https://next.ft.com/content/ab492ffc-3522-11e5-b05b-b01debd57852 Megtekintés dátuma: 2019.09.21

KAPOVITS Ábel: A Sharing Economy múltja és jövője , Szakdolgozat, Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügyi és Számviteli Kar, 2016

KÁRTYÁS Gábor: A munkajog új kihívásai a XXI. század elején, különös tekintettel a munkaerő-piac kettészakadására és az atipikus foglalkoztatásra. In Kiss Gy. (szerk.): Emlékkönyv Román László születésének 80. évfordulójára. Pécs, 2008, PTE ÁJK

KEREKES Sándor (2014): Enyém, tiéd, miénk – Birtoklás helyett megosztás. https://recity.hu/enyem-tied-mienk-birtoklas-helyett-megosztas/ Megtekintés dátuma: 2019.09.12.

KISS György: A munkaerő-kölcsönzés az Európai Unió tagállamaiban. Budapest, 1999. Kézirat.

KOVÁCS Erika: Regulatory techniques for „Virtual workers", Hungarian Labour Law E-Journal 2017/2. http://hllj.hu/letolt/2017_2_a/A_01_EKovacs_hllj_2017_2.pdf Megtekintés dátuma: 2019.09.15.

SCHOR, Juliet (2014): Debating the sharing economy https://www.greattransition.org/publication/debating-the-sharing-economy Megtekintés dátuma:2019.09.12.

SZABÓ Katalin (2017): Intézményi vállalkozások: Intézményi újítások – létező intézmények kombinációjával. Vezetéstudomány/Budapest Management Review, 3., 2–14

PRASSL, Jeremias- RISAK, Martin - The Legal Protection of Crowdworkers: Four Avenues for Workers' Rights in the Virtual Realm (2017) https://www.researchgate.net/publication/315868068_The_Legal_Protection_of_Crowdworkers_Four_Avenues_for_Workers'_Rights_in_the_Virtual_Realm Megtekintés dátuma: 2019.09.22.

Internetes források

PwC: Osztogatnak vagy fosztogatnak? A sharing economy térnyerése (2015) - https://www.pwc.com/hu/hu/sajtoszoba/2015/sharing_economy.html Megtekintés dátuma 2019.09.10.

PwC:The sharing economy – Consumer Intelligence Series (2014) https://www.pwc.com/us/en/technology/publications/assets/pwc-consumer-intelligence-series-the-sharing-economy.pdf Megtekintés dátuma 2019.09.14.

ING What is mine is yours – For a price https://think.ing.com/uploads/reports/IIS_Think_Forward_special_report_sharing_economy_2015.pdf Megtekintés dátuma 2019.09.14.

Eurstat sharing economy 2018 Megtekintés dátuma 2019.09.14.

https://www.sharingeconomy.hu/ Megtekintés dátuma 2019.09.14.

A közösségi gazdaságra vonatkozó európai menetrend- 2016 http://ec.europa.eu/DocsRoom/documents/16881/attachments/2/translations Megtekintés dátuma: 2019.09.11.

Hivatkozott jogszabályok, irányelvek

A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény

Az Európai Unió Működéséről Szóló Szerződés

Hivatkozott bírósági döntések

EBH 2005/1236.

EBH 2002/677.

EBH 2001/576.

EBH 2005/1236.

Kaposvári Törvényszék K.20.351/2012/4

Isère (C-428/09)

Balkaya (C-229/14)

O’Brian (C-393/10)

MUNKAJOGI, KÖZIGAZGATÁSI JOGI ÉS EURÓPAI JOGI SZEKCIÓ BÍRÓSÁGI TAGOZAT

DR. DÁNIELNÉ DR. KISS ILDIKÓ

VÁLTOZÁSOK A KÖZSZOLGÁLATI PEREKBEN AZ ÖNÁLLÓ KÖZIGAZGATÁSI PERRENDTARTÁS ALAPJÁN

1. BEVEZETÉS

Tanulmányomban a közszolgálati perek eljárási szabályainak változását kívánom bemutatni. Ugyanis 2018. január 1-jétől a közszolgálati perek közigazgatási pereknek minősülnek, elbírálásukra pedig a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (a továbbiakban: Kp.) az irányadó. Ez jelentős változásnak tekinthető, mivel korábban ezeknek a pereknek, mint munkaügyi pereknek a speciális eljárási szabályait a 2017. december 31. napjáig hatályos Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban régi Pp.) „a munkaviszonyból és a munkaviszony jellegű jogviszonyból származó perekről" szóló XXIII. fejezete tartalmazta.

A változás jelentős, és komoly nehézségek elé állítja a közszolgálati pereket tárgyaló bírákat, mivel a közigazgatási perrendtartás szabályai elsősorban a közigazgatási aktusok bírói felülvizsgálatának eljárásához igazodnak.

A közszolgálati perek új eljárási szabályainak bemutatását nehezíti, hogy ez a témakör jogirodalommal még nem nagyon rendelkezik. Tudomásom szerint eddig csupán dr. Cseffán Józsefnek a Dél-Alföldi Közigazgatási és Munkaügyi Regionális Kollégium kollégiumvezetőjének jelent meg tanulmánya „A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos munkajogi igények érvényesítése a közigazgatási perben" címmel A munka világa folyóiratban, mely nagy részletességgel mutatja be az új szabályozást. A Kp. hatályba lépése óta eltelt idő rövidségére tekintettel a Kúriára sem jutottak fel nagy számban határozatok, így a jogegység kialakítása ebben a témában az elsőfokon eljáró közigazgatási és munkaügyi bíróságokra, a másodfokot jelentő Fővárosi Törvényszékre, illetve a közigazgatási és munkaügyi regionális kollégiumokra hárul.

Tanulmányomban röviden ismertetni kívánom a közszolgálati jogviszony differencia specifikáit elméleti és anyagi jogi megközelítésből, majd rátérve a hatályos eljárásjogra, a Kp. egyes jogintézményein keresztül mutatom be az új szabályozást és az általa felvetett jogi problémákat.

2. A KÖZSZOLGÁLAT DIFFERENCIA SPECIFIKÁI

2.1. A közszolgálatról a jogelmélet és az anyagi jog alapján

Közszolgálat alatt azokat a szerveket értjük, amelyeket a köz (a társadalom, az állam) tart fenn abból a célból, hogy e szervek, ill. alkalmazottaik meghatározott közérdekű feladatokat lássanak el.[1]

A közszolgálati jog a közszolgálati viszonyokat és a közszolgálati dolgozók jogállását szabályozza.

Közszolgálati jogviszony a közigazgatási és közszolgáltatást nyújtó szervekkel létrejövő tartós jellegű, munkavégzésre irányuló jogviszony.

Közszolgálati dolgozók körének meghatározására két fogalmi megközelítés is szolgál:

A gyakorlatias megközelítés szerint az a közszolgálati dolgozó, akit a jogállását rendező jogszabály (általában törvény) annak minősít. A döntő ismérv tehát a törvény hatálya.

Az elméleti megközelítés szerint a közszolgálati alkalmazottak olyan szerveknél dolgoznak, amelyeket a köz (az állam, vagy az önkormányzat) tart fenn részben vagy egészben (tehát költségvetési szervek), s ezek, illetve alkalmazottaik a köz érdekében vett feladatokat látnak el, közszolgáltatásokat biztosítanak, és gyakorta állami alapfunkciókat valósítanak meg. Végül fontos sajátosság, hogy a szolgáltatást nyújtó alkalmazottak professzionális tudással rendelkező, a pályát élethivatásnak tekintő dolgozók.[2]

A közszolgálati alkalmazott klasszikus fogalma Magyary Zoltánhoz kötődik, aki szerint: „Közhivatalnok az az egyén, aki az állam, vagy az állam által szolgálatadóul elismert más közigazgatási jogi személy munkájában való közreműködésre megfelelő közigazgatási aktus által megbízást kap."[3] A definíció megalkotása során Magyary nemcsak a szűken vett közigazgatásra, hanem a tágabb értelembe vett közszolgálatra is gondolt. A meghatározásból az is kitűnik, hogy bár az alkalmazott a köz szolgálatába szegődik, jogviszonya egy konkrét szolgálatadóval

[1] https://penzugysziget.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=2381:35tetel&catid=290&Itemid=400 (letöltés dátuma: 2019. 08. 10.)

[2] Közszolgálati életpályák a közigazgatásban és a rendvédelemben, Szerkesztette: György István, Hazafi Zoltán, Dialóg Campus kiadó Budapest, 2018. 19–20. o.

[3] MAGYARY Zoltán: Magyar közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. sz. államában. A magyar közigazgatás szervezete és működési rendje. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942., 376. o.

(közigazgatási szervvel, fegyveres szervvel, bírósággal vagy egyetemmel stb.) jön létre.

2.2. A közszolgálati alkalmazottak csoportjai:

1 a közigazgatásban foglalkoztatott közszolgálati tisztviselők,

2 az állami főhatalom szerveinek hivatalainál, valamint egyes speciális jogállású központi szerveknél dolgozók,

3 a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományú tagjai,

4 a Magyar Honvédség hivatásos állományú tagjai,

5 a közalkalmazottak,

6 a bírák, ügyészek, illetve a munkájukat segítő alkalmazottak,

7 a köztulajdonban lévő gazdasági szervezetek által alkalmazottak[4].

2.3. A közszolgálati életviszonyok sajátosságai[5]

1 A közszolgálati alkalmazottak mindegyike közfeladatokat lát el, másképpen fogalmazva az állampolgárok és szervezeteik szükségleteit elégíti ki.

2 Valamennyi közszolgálati réteg közvetlenül vagy közvetve a központi költségvetésből származó támogatásból kapja az illetményét.

3 A közszférában – ha nem is egyforma mértékben, de – lehetőség van az állami kényszer alkalmazására.

4 A közszolgálati dolgozók életviszonyaira rendkívül jelentős hatást gyakorol a közszolgálatra jellemző hierarchia, amely több módon érvényesül. A hierarchia egyfelől megfigyelhető abban, hogy a közszolgálati dolgozókat alkalmazó szervek gyakorta szervezetrendszerekhez tartoznak. Másfelől az egyes szerveken belül is többnyire jól kiépített szervezeti alá-fölé rendeltség érvényesül.

---

[4] A közvállalatok dolgozói napjainkban csak elméleti kategóriát jelentenek hazánkban, hiszen a hatályos jog szerint munkaviszonyban állnak az Mt. szabályai szerint. In.: Közszolgálati életpályák a közigazgatásban és a rendvédelemben 24. o.

[5] Közszolgálati életpályák a közigazgatásban és a rendvédelemben, 25–27. o.

5 A közszféra jogviszonyaiban az alanyok vizsgálata során is meghatározó sajátosságra bukkanunk. A közszolgálat egyik alanya mindig valamely állami vagy önkormányzati (vagy ilyen tulajdonban lévő) szerv.

6 A közszolgálati alkalmazottak életviszonyainak (beleértve a magánéletüket is) jelentős alakítója a politikához fűződő viszonyuk. A közszférában rétegenként eltérő módon, de többnyire elvárás a pártpolitikai semlegesség.

7 A közszférában létesített jogviszonyokra jellemző a jogok és kötelességek széles köre.

8 Végül a közszféra életviszonyait meghatározó sajátosság mutatható ki a jogviszonyok elemeiben is. A közszolgálati jogállásnak, pragmatikának vannak olyan jogintézményei, amelyek a magánszférában nem találhatók meg. Ilyen például az előmeneteli rendszer és az összetett felelősségi rendszer.

3. A KÖZSZOLGÁLATI JOGVISZONYOK SZABÁLYOZÁSA

3.1. A közszolgálati jog helye a magyar jogrendszerben

A magyar jogban két felfogás terjedt el a közszolgálati jog jogrendszerben való helyét illetően.

Az egyik felfogás szerint a közszolgálati jog a munkajog része, annak közjoga. Ugyanis a munkajognak a tárgya a más részére végzett önállótlan munka, amely minden foglalkoztatási viszonyban érvényesül, tehát nem korlátozódik a munkavégzésnek ez a típusa csak a magánjog viszonyaira. A függő munka, mint a munkajog tárgya, nem tesz különbséget a munkavállalók között aszerint, hogy a munka magánjogához vagy a munka közjogához tartoznak. Ezt az elhatárolást az egyes munkavállalói életviszonyokra vonatkozó anyagi jogszabályok végzik el.[6] Ezért a munkajog speciális jogterülete a közszolgálati jog, amely nem annyira a szabályozott életviszonyok különbözősége miatt különül el, hanem a munkavégzést, mint „szolgáltatást" fogadó fél, a munkáltató személye miatt, tekintettel arra, hogy azok a közhatalom birtokában vannak.

A másik felfogás szerint a közszolgálati jog önálló jogág, a jogrendszer azon elkülönült ága**,** amely a közszolgálati viszonyokat, a közszolgálati dolgozók

---

[6] Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport A közigazgatási perjog – összefoglaló vélemény – Budapest 2013.

In.: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_kozigazgatasi_perjog_jogyakorlat-elemzo_csoport_osszefoglalo_velemenye.pdf (letöltés dátuma: 2019. 08. 10.) 202-20. o.

jogállását, vagy másképpen: a közszolgálati pragmatikát kógens jogi normák alkalmazásával szabályozza.

3.2. Szabályozási koncepciók a Kp. kodifikációja során

A közigazgatási perrendtartás kodifikációja során nem volt egységes álláspont abban a kérdésben, hogy a közszolgálati perek eljárási szabályai bekerüljenek-e a közigazgatási perrendtartásba.

Azon elméleti és gyakorlati szakemberek, akik szerint a közszolgálati jog nem önálló jogág, hanem a munkajog részét képező speciális jogterület, arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a közszolgálati jogviszonyra vonatkozó jogi normákat nem lehet a munkajogtól elszakítottan alkalmazni, mert a szabályozott életviszonyok szoros hasonlóságot mutatnak. Ezért a közszolgálati jogviszonyokból származó jogvitákra továbbra is a munkaviszonyra irányadó peres eljárási szabályokat kell alkalmazni. 2014.-ben a Kúria Joggyakorlat-elemző Csoportjának tagjai azt az álláspontot képviselték, hogy a közszolgálati jogviták a jövőben is munkaügyi bíráskodás feladatkörébe tartozzanak. Ezt a véleményt a Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégiuma a 2015. november 23. napján megtartott ülésén többségi véleményként elfogadta.[7]

A másik álláspont szerint indokolt a közigazgatási perrendtartásba szabályozni a közszolgálati perekre vonatkozó eljárási normákat. Ugyanis a Kp. generálklauzulaként bevezeti a közigazgatási jogvita fogalmát, mely definíció ráillik a közszolgálati jogviszonyból származó jogvitákra is, mivel jelen esetben is közigazgatási jogalany közigazgatási jog által szabályozott döntésének, cselekményének vagy mulasztásának vizsgálatáról van szó.

Végül is az utóbbi koncepciót fogadta el a jogalkotó. A közszolgálati perek szabályai belekerültek a közigazgatási perrendtartásba.

A szabályozás következménye, hogy a függő munkából származó igények érvényesítésének szabályai elkülönülnek attól függően, hogy az adott igény a gazdasági szférából (a versenyszférából), vagy a közszférából (a közszolgálati jogviszonyból) származik. A versenyszférából származó igények a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.) alapján

[7] Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport A közigazgatási perjog – összefoglaló vélemény – Budapest 2014. In.: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_kozigazgatasi_perjog.pdf (letöltés dátuma: 2019. 08. 10.) 264. o.

bírálandók el, míg a közszolgálati jogviszonyból származó munkajogi igények a közigazgatási per keretében érvényesíthetők 2018. január 1-jétől.[8]

4. A KÖZIGAZGATÁSI PERRENDTARTÁS EGYES RENDELKEZÉSEI

4.1. Általános rendelkezések

4.1.1. A közszolgálati perek Kp.-beli szabályozása

A Kp.-ban a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perek speciális szabályai nincsenek önálló fejezetbe rendezve, hanem a jogalkotó azokat a közigazgatási jogvitára vonatkozó általános rendelkezések között, elszórtan helyezi el, annak ellenére, hogy a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos pereknek számos olyan jellegzetessége van, amelyekre a közigazgatási peres eljárás általános szabályai nem, vagy nehézkesen alkalmazhatók. A jogalkotó részéről indokolt lett volna a sajátos szabályok önálló fejezetben való elhelyezése, és azoknak az általános szabályokhoz való viszonyának a meghatározása.[9]

A Kp. közszolgálati perekre vonatkozó speciális rendelkezései:

- Kp. 4. § (7) bekezdés 3. pontja: a közszolgálati jogvita definíciója (a fogalmi meghatározás a 3. pont alatt részletesen kifejtésre kerül),
- Kp. 4. § (8) bekezdése: Kp. tárgyi hatályának kiterjesztése,
- Kp. 8.§ (3) bekezdése: a bíróság összetétele,
- Kp. 12. § (2) bekezdése: a bíróság hatásköre,
- Kp. 13. § (9) bekezdése: speciális illetékességi szabály,
- Kp. 16. § (2) bekezdése: perképesség,
- Kp. 18. § (3) bekezdés: alperes személye,
- Kp. 26. § (5) bekezdése: speciális perképviseleti rendelkezés,
- Kp. 35. § (4) bekezdése: munkavállalói költségkedvezmény,

[8] dr. CSEFFÁN József: A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos munkajogi igények érvényesítése a közigazgatási perben, In. A munka világa, 2019/2. lapszám, 23. o.

[9] dr. CSEFFÁN, i. m. 23. o.

- Kp. 38. (1) bekezdése: a kereset fajtái (a Kp. 38.§ (1) bekezdésének d, e, f, pontjaiban foglalt keresetek képzelhetők el a közszolgálati perekben),
- Kp. 79. § (2) bekezdése: speciális bizonyítási kötelezettség,
- Kp. 95. §-a: a Közszolgálati Döntőbizottság határozatával szemben indított perben hozható ítélet,
- Kp. 122. § (3) bekezdése: a perújítás,
- Kp. 130-133.§-ai: a marasztalási perek szabályai,
- Kp. 134-135. §-ai: a nem közigazgatási szerv ellen indított per további különös szabályai.

4.1.2. A Pp. mint háttérjogszabály alkalmazása a közszolgálati perekben

A Kp.-nak nem általánosan vett háttérjogszabálya a Pp., hanem a Kp. 6.§-a bizonyos megszorításokat tartalmaz. E szerint a közigazgatási perben a polgári perrendtartás szabályait akkor kell alkalmazni, ha azt a Kp. kifejezetten előírja, és azt a Kp. rendelkezéseivel összhangban kell alkalmazni.[10]

A Pp.-nek a munkaügyi perekre vonatkozó speciális szabályai a közszolgálati pereknél nem alkalmazhatók, a Kp. a Pp. munkaügyi perek elbírálására vonatkozó XXXIX. fejezete rendelkezéseinek alkalmazását csupán a pertárgyérték meghatározásánál és a munkavállalói költségkedvezmény alkalmazásánál teszi lehetővé.[11]

Továbbá a Kp. 36.§-a határozza meg, hogy a közigazgatási perben, így közszolgálati perben is, mely Pp. rendelkezések alkalmazhatók. A marasztalási perek esetén pedig a Kp. külön is kimondja, hogy a szünetelésnek a polgári perrendtartás szerint van helye, ha a felek azt közösen kérik.[12]

A Kp.-hoz fűzött kommentár szerint ugyan a Kp. szerinti közszolgálati jogviták kikerültek a Pp. hatálya alól, a közszolgálati jogviszonyok tekintetében továbbra is indokolt fenntartani a korábbi gyakorlatot, miszerint a pénz fizetésére irányuló lejárt követelés fizetési meghagyásos eljárás útján is érvényesítő a fizetési meghagyásos eljárásról szóló 2009. évi L. törvény alapján. Ezt a Kp. a marasztalási perek fejezetében, a 131. § (7) bekezdésben egyértelművé is teszi, amely a fizetési

[10] Kp. 6.§-a

[11] Kp. 35.§-a

[12] Kp. 131.§ (2) bekezdése

meghagyásos eljárással indult marasztalási perre a Pp. fizetési meghagyásos eljárással összefüggő perekre vonatkozó szabályainak megfelelő alkalmazását rendeli. [13]

4.1.3. A közigazgatási jogvita és a közszolgálati jogviszony eljárásjogi definíciója

Az Alaptörvény 25. cikke megteremtette az alkotmányos alapját a közigazgatási bíróság, mint különbíróság létrehozásának, és kijelölte a közigazgatási bírói útat. Ezen rendelkezés szerint a bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el. Bíróság a rendes és a közigazgatási bíróság. A közigazgatási bíróságok döntenek közigazgatási jogvitákban és törvényben meghatározott egyéb ügyben. A közigazgatási bírósági szervezet legfőbb szerve a Közigazgatási Felsőbíróság, amely biztosítja a közigazgatási bíróságok jogalkalmazásának egységét, a közigazgatási bíróságokra kötelező jogegységi határozatot hoz.

Bár a különálló közigazgatási bíróságok felállítása határozatlan időre el lett halasztva, az Alaptörvény a Kp. 4.§-ban meghatározott közigazgatási jogvita fogalmára utal vissza.

A Kp. tárgyi hatályának meghatározásakor kiindulási pont a közigazgatási jogvita fogalma, amelyen keresztül a törvény megnyitja a bírói utat. Ugyanis a Kp.-t kell alkalmazni a közigazgatási jogviták elbírálása iránti közigazgatási perben és az egyéb közigazgatási bírósági eljárásban.[14]

A Kp. 4. § (1) bekezdése szerint a közigazgatási jogvita tárgya a közigazgatási szerv közigazgatási jog által szabályozott, az azzal érintett jogalany jogi helyzetének megváltoztatására irányuló vagy azt eredményező cselekményének, vagy a cselekmény elmulasztásának jogszerűsége.

A Kp. fenti fogalommeghatározásával mintegy generálklauzulaként határozza meg a közigazgatási jogvita fogalmát ezzel biztosítva a teljes körű és hatékony jogvédelmet. A Kp. 4.§ (2) bekezdése tovább bővíti a közigazgatási jogvita fogalmát, kimondva azt, hogy közigazgatási jogvita a közszolgálati és a közigazgatási szerződéses jogviszonnyal kapcsolatos jogvita is.

A Kp. a 4.§ (7) bekezdésének 3. pontjában definiálja a közszolgálati jogviszonyt, akként, hogy az az állam vagy az állam nevében eljáró szerv és az állam nevében

---

[13] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez – Szerkesztette: Barabás Gergely, F. Rozsnyai Krisztina, Kovács András, In.: Complex Cd Jogtár, a Kp. 4. §-ához fűzött magyarázat

[14] Kp. 1.§ (1) bekezdése

foglalkoztatott személy között munkavégzés, illetve szolgálatteljesítés céljából létesített, a köz szolgálatára irányuló, törvényben meghatározott speciális kötelezettségeket és jogokat tartalmazó jogviszony, ide nem értve a bírák, az igazságügyi alkalmazottak, továbbá az ügyészségi alkalmazottak szolgálati viszonyát, valamint a munkaviszonyban állók jogviszonyát.

A Kp. a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos jogvita alapját képező közszolgálati jogviszony fogalmát az azt meghatározó lényeges fogalmi elemek összefoglalásával, nem pedig e jogviszonyt szabályozó anyagi jogi jogszabályok tételes felsorolásával határozza meg. A közszolgálati jogviszonyok közös jellemzőjeként rögzíti egyrészről a köz szolgálatát, az állam számára való munkavégzést, a szolgálatteljesítést, másrészről a munkajogi jogviszonyokhoz képest a speciális jogok és kötelezettségek rendszerét.[15]

Legtágabb értelemben a közszolgálati jogviszonnyal összefüggésben felmerülő jogviták körébe a közszolgálati jogviszonyból eredő jogokkal és kötelezettségekkel kapcsolatos igény érvényesítésére irányuló viták tartoznak. Ebből is látható, hogy a közszolgálati jogvita csak a közszolgálati jogviszonyra vonatkozó jogi normák által szabályozott kérdésekben merülhet fel.[16]

A Kp. rögzíti, hogy a közigazgatási szervre vonatkozó szabályait a munkáltató szervre, a közigazgatási cselekményre vonatkozó szabályokat pedig a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos döntésre és intézkedésre is alkalmazni kell.[17]

Alapvető fontosságú meghatározni azon anyagi jogi normákat, melyek rendelkezései a közszolgálati jogvita Kp.-beli definíciója alapján a közigazgatási perrendtartás hatálya alá tartoznak. Ugyanis mikor a közigazgatási és munkaügyi bíróságra beérkezik egy munkavégzésre irányuló jogviszonyt érintő keresetlevél, a bíróságnak először azt kell eldöntenie, hogy az ügy munkaügyi pernek minősül-e, és ekként az ügycsoport betűjele a lajstromozás során „M" legyen, avagy közigazgatás per és a „K-s ügyszámot" kapjon.

Megjegyzendő, hogy maga a munkavégzés ténye, jellege és nem a munkáltató személye határozza meg azt, hogy melyik bírósági ügyszak járhat el az adott jogvitában. A jogalkotó döntésén alapul annak a ténye, hogy az adott jogviszony a munkaügyi bíróság avagy a közigazgatási bíróság hatáskörébe tartozik-e. Példaként említhető a rendőrség közalkalmazotti és kormánytisztviselői állományába tartozók jogviszonyának 2019. január 1-jén történt megváltoztatása.

---

[15] DR. CSEFFÁN, i. m. 24. o.

[16] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 4. §-ához fűzött magyarázat 2. pontja

[17] Kp. 4.§ (8) bekezdése

A jogszabályváltozás folytán a rendvédelmi szerveknél foglalkoztatott közalkalmazottak a továbbiakban nem A közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvény (a továbbiakban Kjt.) hatálya alatt állnak, hanem mint rendvédelmi igazgatási alkalmazottak a Hszt. hatálya alá kerültek. A változás folytán a munkaügyi bíróság helyett már a közigazgatási bíróság jár el az új kategóriaként létrehozott rendvédelmi igazgatási szolgálati jogviszony esetén, és a Kp. szerint lefolytatott perben érvényesíthetik az érintett dolgozók a jogviszonyukból származó igényeiket a munkáltatójukkal szemben.

A hatályos anyagi jogi jogszabályok (a jogállási, szolgálati törvények) alapján a Kp. hatálya alá tartozhatnak, közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos jogvitának minősülhetnek és ezáltal közigazgatási perben bírálandók el az alábbi törvények rendelkezésein alapuló jogviták:

- a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCIX. törvény (a továbbiakban: Kttv.),
- a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény [a 15.§ (1) bekezdés a)-c) és e) pontjában megjelölt személyi kört érintően] (a továbbiakban: NAV tv.)
- a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény,
- a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (a továbbiakban: Hjt.),
- a honvédségi alkalmazottak jogállásáról szóló 2018. évi CXIV. törvény (a továbbiakban: Haj.),
- a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (a továbbiakban: Hszt.).[18]

Amennyiben a fenti jogszabályok hatálya alá tartozó jogvita kerül bírói útra, akkor sem biztos, hogy az közigazgatási perként kerül majd elbírálásra. Ugyanis a fenti anyagi jogi jogszabályok közalkalmazottakra és munkaviszonyban álló munkavállalókra is tartalmazhatnak rendelkezéseket. Ezért alapvető fontosságú a keresetlevél megvizsgálásakor nemcsak a Kp., hanem a Pp. munkaügyi perekről szóló XXXIX. fejezetének 508.§-ában foglalt „munkaügyi per" fogalmába sorolandó jogviszonyok ismerete. Ugyanis a Pp. 508.§ (1) bekezdésének b) pontja szerint a közalkalmazotti jogviszonyból, valamint a Pp. 508.§ (1) bekezdésének c) pontja szerint a „törvénybe foglalt kivételekkel a szolgálati jogviszonyból származó perek" munkaügyi pernek minősülnek. A Pp.-nek a fent említett „törvényben foglalt

[18] DR. CSEFFÁN, i. m. 24. o.

kivételekkel" kitételénél a „törvény" alatt az adott jogállási vagy szolgálati törvényt kell érteni.

A bíróságnak a kérelmeket és nyilatkozatokat a Kp. 2.§ (4) bekezdése alapján tartalmuk és nem alakszerűségük alapján kell vizsgálnia. Amennyiben a felperes a közszolgálati jogviszonyból eredő követelésével kapcsolatban tévesen nem közigazgatási per megindítása iránti keresetlevelet ad be, akkor a bíróságnak hiánypótlás keretében kell felhívnia a Kp. 48.§ (1) bekezdés j) pontja alapján – a keresetlevél visszautasítása terhével – a megfelelő tartalmú keresetlevél előterjesztésére. Ez történt a következő ügyben is. A nyomozó gyakornoki beosztásban foglalkoztatott felperes a NAV Dél-dunántúli Bűnügyi Igazgatósága alperes ellen nyújtott be keresetlevelet azonnali hatályú lemondás jogszerűségének megállapítása iránt. A felperes a fenti ügyben tévesen munkaügyi keresetlevélként nyújtotta be a beadványát. A bíróság hiánypótlásra felhívó végzésében tájékoztatta a felperest arról, hogy a Kp. 4.§ (2) bekezdése alapján közigazgatási jogvitának minősül a szolgálati jogviszonnyal kapcsolatos jogvita, ezért a munkaügyi perben benyújtott keresetlevele helyett a közigazgatási per megindítására szolgáló keresetlevél nyomtatványt kell kitöltenie.[19]

A Kp. a közszolgálati jogviszonyból származó jogviták köréből kiveszi a bírák, az igazságügyi alkalmazottak, továbbá az ügyészségi alkalmazottak szolgálati jogviszonyát, valamint a munkaviszonyban állók jogviszonyát.

Erre is figyelemmel a Pp. 508. §-nak hatálya alá tartozó munkaügyi pernek minősülnek a szolgálati jogviszonyból származó jogviták közül

- a bírák jogállásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény 145-146. §-ban szabályozott;
- a legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi életpályáról szóló 2011. évi CLXIV. törvény 106. §-ában szabályozott,
- az igazságügyi alkalmazottak jogállásáról szóló 1997. évi LXVIII. törvény 92. §-ában szabályozott szolgálati jogviták.[20]

A fenti jogi rendezésből eredően szabályozási anomáliaként említhető az, hogy például egy bírói jogviszonnyal kapcsolatos perben a Pp. alapján folytatják le a peres eljárást, és két ülnök közreműködésével tanácsban jár el a bíróság, míg például egy kormánytisztviselői jogviszonyból származó jogvita esetén egyesbíró jár el (ha nem utalja hármas tanács elé az ügyet), és a Kp. rendelkezései szerint

[19] Kaposvári Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 106.K.27.001/2019. számú ügye

[20] DR. CSEFFÁN, i. m. 24. o.

bírálja el a jogvitát. A jogi szabályozásból eredő ilyen jellegű megkülönböztetés álláspontom szerint indokolatlan.

4.1.4. A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos jogvita tárgya

A közszolgálati jogvita a közszolgálati dolgozó és a közszolgálati szerv között felmerült jogvita.

A Kp. közigazgatási jogvitának minősíti a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos jogvitát is, vagyis a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos jogvita tárgya a munkáltató közigazgatási szerv közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos tevékenysége jogszerűségének a vizsgálata.[21]

A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos jogvitában a munkáltató szerv vizsgálható tevékenységének (cselekményének) minősül a munkáltató egyedi döntése, intézkedése, mulasztása, illetve az egyedi ügyben alkalmazandó általános hatályú rendelkezése (szabályzata, belső utasítása stb.).[22]

A közszolgálati jogvita elbírálása során a Kp. közigazgatási szervre vonatkozó szabályait a munkáltató szervre, a közigazgatási cselekményre vonatkozó szabályokat a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos döntésre és intézkedésre alkalmazni kell.[23]

„A közszolgálati jogvita tárgya mindezekre figyelemmel nem a közigazgatási szerv közigazgatási jog által szabályozott, az azzal érintett jogalany jogi helyzetének megváltoztatására irányuló vagy azt eredményező cselekménye, vagy a cselekmény elmulasztása jogszerűségének az elbírálása, hanem a közigazgatási szervnek (mint munkáltatónak) a közszolgálati anyagi jogi szabályok által szabályozott, a közszolgálati jogviszonnyal (a jogviszony létesítésével, módosításával, megszüntetésével, a munkavégzéssel, a szolgálatteljesítéssel, a fegyelmi, a kártérítési felelősséggel stb.) kapcsolatos, jogvitára okot adó munkáltatói döntése, intézkedése, vagy mulasztása.”[24]

---

[21] Kp. 4. § (1)-(2) bekezdése

[22] Kp. 4. § (3) bekezdés a)-c) pontja

[23] Kp. 4. § (8) bekezdésének első mondata

[24] DR. CSEFFÁN, i. m. 25. o.

4.1.5. Közszolgálati jogvitában eljáró bíróság

4.1.5.1. A bíróság összetétele

A Kp. a bíróságok összetételére nézve differenciált szabályozást alakított ki. A perrendtartás a társasbíráskodás elsődlegességének elvét követi, ezért a bíróság főszabály szerint három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el.

A Kp. taxatíve felsorolja azokat az eseteket, mikor is egyesbíró jár el elsőfokon, ide tartozik a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos per is.[25] Ugyanakkor ha az ügy különös bonyolultsága indokolja, az egyesbíró a tárgyalás megkezdése előtt elrendelheti, hogy az ügyben három hivatásos bíróból álló tanács járjon el.

A tanács elé utalt ügyben utóbb egyesbíró nem járhat el.[26] Ha a bíróság elsőfokon tanácsban járt el, akkor a megismételt eljárásban is ekként kell eljárni. A Kp.-hoz fűzött Kommentár szerint a közszolgálati perekben az egyesbíróként való eljárást az is indokolja, hogy ezek a perek nem kerültek a „régióközponti közigazgatási és munkaügyi bíróságok" illetékességébe, ezért a tanács alakítása a kisebb bíróságokon létszámbeli akadályokba ütközhet.

A közszolgálati pereknél irányadó szabályozással szemben a munkaügyi perekben a Pp. 510.§-a alapján továbbra is a bíró ülnökök közreműködésével tanácsban jár el.

A törvényszék másodfokon három hivatásos bíróból álló tanácsban jár el, míg a Kúria három hivatásos bíróból álló tanácsban ítélkezik. Ha az ügy különös bonyolultsága vagy kiemelt társadalmi jelentősége indokolja, a Kúria elrendelheti, hogy az ügyben öt hivatásos bíróból álló tanács járjon el. Ha az ügy jellege ezt indokolja, az öt hivatásos bíróból álló tanács legfeljebb két tagja olyan hivatásos bíró lehet, aki közigazgatási ügyben eljáró bírónak nincs kijelölve.[27]

4.1.5.2. A bíróság hatásköre

A Kp. általános hatáskörű bíróságként a közigazgatási és munkaügyi bíróságokat határozza meg. Egyes perek elsőfokú elbírálását törvényszékhez, míg további bírósági eljárásokat elsőfokon a Kúriához telepíti.

---

[25] Kp. 8.§ (3) bekezdés i) pont

[26] Kp. 8.§ (4) bekezdése

[27] Kp. 8.§ (5)-(6) bekezdései

A Kp. 12.§ (1) és (2) bekezdése alapján a közszolgálati perben elsőfokon a közigazgatási és munkaügyi bíróság jár el, míg a Kp. 7.§ (2) bekezdés a) pontja alapján másodfokon a törvényszéknek van hatásköre, de mint az illetékességi szabályoknál látni fogjuk, a közszolgálati pereknél másodfokon kizárólagos illetékességi szabály érvényesül.

4.1.5.3. A bíróság illetékessége

A közigazgatási perekben az általános illetékességi ok a közigazgatási tevékenység megvalósulásának a helye, többfokú eljárásban megvalósuló közigazgatási cselekményeknél pedig az elsőfokon eljárt szerv székhelye határozza meg az általános illetékességet.[28]

A Kp. az általános illetékességi okok mellett felállítja a különös illetékességi okok rendszerét, amelyek alapján a közigazgatási ügyek nagyobb része regionális szinten kerül szétosztásra.

A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perre a munkavégzés helye szerinti bíróság illetékes. A természetes személy felperes a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos pert a lakóhelye szerint illetékes bíróság előtt is megindíthatja.[29]

A fenti szabályozásból kitűnik, hogy a természetes személy felperes választhat, hogy a munkavégzés helye vagy a lakóhelye szerint illetékes közigazgatási és munkaügyi bíróságon indítja meg a pert. Ha a felperesi pozícióban közigazgatási szerv van, az kizárólag az érintett közszolgálati jogviszonyban álló személy munkavégzésének helye szerint illetékes bíróság előtt pereskedhet. Ezen szabályozás a közszolgálati dolgozónak kedvez.

A munkavégzés helyét, illetve az ezzel azonos tartalmú szolgálati vagy szolgálatteljesítési helyet a kinevezési okmány tartalmazza, ezért az illetékességet elsődlegesen az a munkavégzési hely alapozza meg, ahol a munkavállaló a kinevezési okmány alapján munkát végez vagy végzett.[30]

A felperes változó munkavégzési hely esetén a kinevezési okmányban felsorolt bármely munkavégzési helyen megindíthatja a közszolgálati pert. Több az állam nevében foglalkoztatott személy együttes perben állása esetén a perre bármelyik pertárs munkavégzési helye szerinti bíróság illetékes.

---

[28] Kp. 13. § (1) bekezdése

[29] Kp.13.§ (9) bekezdés

[30] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 13. §-ához fűzött magyarázat

Ha a peres eljárás lefolytatására több bíróság illetékes, az illetékes bíróság közül az a bíróság jár el, amelyhez a keresetlevelet elsőként benyújtották, illetve továbbították.[31]

A Kp. a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perekre a Pp. illetékességi szabályainak az alkalmazását kifejezetten nem írja elő, ezért a Pp. rendelkezéseinek az alkalmazása kizárt az illetékességgel kapcsolatos vitás kérdések elbírálásánál. Ha a közszolgálati jogviszonyból származó jogvitákra vonatkozó speciális illetékességi szabályok alapján nem határozható meg az illetékes bíróság, a közigazgatási perek elbírálására vonatkozó, a Kp.-ban rögzített illetékességi szabályokat kell megfelelően alkalmazni. Például, ha a természetes személy felperesnek nincs belföldi lakóhelye, a Pp. szabályai nem hívhatók segítségül, a belföldi tartózkodási hely nem alapozza meg a közigazgatási és munkaügyi bíróság illetékességét, kizárólag a munkavégzés helye szerinti bíróság járhat el. Ha a közszolgálati jogviszonyban álló személy külföldön végzett munkát, belföldi munkavégzési helye, belföldi lakóhelye nincs, a Kp. 13. § (6) bekezdése alkalmazandó az illetékesség megállapításánál, mely szerint a perre a Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság kizárólagosan illetékes.[32]

A Kp. a kollektív közszolgálati jogvitákkal kapcsolatosan nem ír elő különös illetékességi szabályt. Ha a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben a munkavállalói, illetve a munkáltatói érdek-képviseleti szervezet félként jár el, az elsőfokon illetékes bíróság megállapítása nem egyértelmű.

A Kp. kommentárja szerint „a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perek e típusainál az illetékességet meghatározó munkavégzési helynek a jogvitában érintett munkáltató szerv által alkalmazott azon személyek munkahelyét, illetve munkahelyeit kell tekinteni, akiknek érdekképviseletét ellátó szervezet az adott jogvitában érintett. Ebből következően bármelyik érintett személy munkavégzési helye megalapozza a bíróság illetékességét.”[33]

Ugyanakkor Dr. Cseffán József a tanulmányában más álláspontot képvisel. Véleménye szerint a munkavállalói, illetve munkáltatói érdek-képviseleti szerv tekintetében a munkavégzés helye illetékességi okként nem értelmezhető, ezért az illetékességet a Kp. általános szabályai szerint kell megállapítani.[34]

---

[31] Kp. 13. § (10) bekezdése

[32] DR. CSEFFÁN, i. m. 29. o.

[33] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 13. §-ához fűzött magyarázat

[34] dr. Cseffán, i. m. 29. o.

A Kp. kommentárja szerinti bármelyik munkavállaló munkavégzési helye és a Kp. általános szabályai szerinti illetékes bíróság nem mindig azonos. Eltérés esetén meglátásom szerint a két álláspont közül a Kp. kommentárja szerinti illetékességi szabályt indokolt figyelembe venni, mivel a jogalkotó célja a közszolgálati perek esetén a speciális illetékességi szabály alkalmazása, ezáltal kedvezve a közszolgálati dolgozónak.

A közigazgatási és munkaügyi bíróság közszolgálati perekben hozott határozatával szembeni fellebbezés elbírálására a Fővárosi Törvényszék kizárólagosan illetékes.[35]

4.1.6. A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos per alanyai

A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos per alanya lehet munkáltatói pozícióban a munkáltató közigazgatási szerv, munkavállalói pozícióban a közszolgálati jogviszonyban álló személy, továbbá a munkavállalói és a munkáltatói érdek-képviseleti szervezet (pl. a szakszervezet, a Magyar Kormánytisztviselői Kar, a Magyar Rendvédelmi Kar).

4.1.6.1. Perképesség

Fontos kritérium mindegyik peres féllel szemben, hogy perképességgel rendelkezzen. A Kp. 16.§ (1) bekezdése alapján a közigazgatási perben csak az lehet fél, akit a polgári jog vagy a közigazgatási jog szabályai szerint jogok illethetnek és kötelezettségek terhelhetnek, továbbá az a közigazgatási szerv, amely önálló közigazgatási feladat- és hatáskörrel rendelkezik.

A fenti szabályozásból eredően a közszolgálati perekben a perképesség tágabb kategória, mint a munkaügyi pereknél. Míg a munkaügyi perekben kizárólag a polgári jogi értelemben vett perbeli jogképesség alapozza meg a perben félként való részvételt, addig a közszolgálati perekben a közigazgatási jog szabályai szerinti jogképesség is elegendő, valamint az önálló feladat - és hatáskörrel működő közigazgatási szerv félként való eljárását is lehetővé teszi a Kp. Az önálló feladat- és hatáskörrel rendelkező közigazgatási szerv a polgári jogi szabályok szerint nem minden esetben rendelkezik polgári jogi jogalanyisággal.

A Kp. 16.§ (2) bekezdése szerint a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben fél lehet a munkavállalói és a munkáltatói érdek-képviseleti szervezet. Mivel e szervezetek nem mindegyike rendelkezik a polgári jog, illetve a közigazgatási jog

[35] Kp. 13.§ (11) bekezdése

szabályai szerinti jogképességgel, a munkaügyi perre irányadó szabályokhoz[36] hasonlóan a Kp. is tartalmaz a perképességükre irányadó különös szabályt.[37]

4.1.6.2. A felperes

Mind a közigazgatási szerv, mind a közszolgálati jogviszonyban álló személy lehet felperesi és alperesi pozícióban attól függően, hogy mi a jogvita tárgya.

A felperesi legitimáció a Kp. 17.§-án alapul. Ezen rendelkezés a) pontja értelmében felperes lehet az a személy, akinek jogát, jogos érdekét a közigazgatási tevékenység (például a munkáltató egyedi döntése, intézkedése, mulasztása, általános hatályú rendelkezése) közvetlenül érinti.

A jog- illetve jogos érdek sérelme alapján nemcsak a közszolgálati jogviszonyban álló személy indíthatja meg a közszolgálati pert, hanem annak örököse is. A Kp. hatályba lépése után is irányadó az a korábbi gyakorlat, miszerint ha az állam nevében foglalkoztatott személy elhunyt, az örököse is megindíthatja a közszolgálati pert, ha az a jogvita természete alapján nem kizárt.[38]

Közszolgálati per esetén még a Kp. 17.§ e) pontja jöhet számításba a felperesi legitimációval kapcsolatban. Vagyis a törvényben meghatározott esetben az általa képviselt tagság, illetve csoport jogos érdekeinek közvetlen sérelme vagy veszélyeztetése esetén azon érdek-képviseleti szervezet vagy köztestület is felperes lehet, amelynek nyilvántartott vagy alapító okiratában rögzített tevékenységét a közigazgatási tevékenység érinti.

A Kp. rendelkezésein túl munkajogi anyagi jogi norma is előírhatja, hogy kinek kell a pert megindítania. Például amennyiben a hivatásos szolgálat tagja azonnali hatályú lemondással él, akkor az azonnali hatályú lemondás jogszerűségének megállapítása iránt a Hszt. 85.§-a alapján a hivatásos állományban lévő dolgozónak kell megindítania a pert.

Amennyiben a munkajogi anyagi jogi norma szerint meghatározandó felperes személye nem egyezik meg a Kp. szabályai szerinti felperessel, úgy véleményem szerint az anyagi jogi szabály alkalmazása elsőbbséget élvez, és ezért a munkajogi anyagi jogi norma fogja meghatározni azt, hogy az adott pert ki indíthatja meg.

---

[36] lásd Pp. 514. § (1) bekezdése

[37] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 16. §-ához fűzött magyarázat

[38] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 18. §-ához fűzött magyarázat

4.1.6.3. Az alperes

Az alperesi minőséget a Kp. 18.§ (1) bekezdése határozza meg, kimondva azt, hogy ha törvény eltérően nem rendelkezik, a pert az ellen a közigazgatási szerv ellen kell megindítani, amely a jogvita tárgyát képező közigazgatási tevékenységet megvalósította. Többfokú közigazgatási eljárásban hozott cselekmény esetén a közigazgatási cselekmény megvalósítója az utolsó fokon eljárt közigazgatási szerv. A perrendtartás közszolgálati per esetén tovább konkretizálja az alperesi közigazgatási szerv „kilétét". Ugyanis a Kp. 18.§ (3) bekezdése akként rendelkezik, hogy a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos pert a munkáltató szerv ellen kell megindítania a természetes személy felperesnek.

A munkáltató és a közigazgatási szerv nem egymás szinonimái. A „közigazgatási szervek" köre a „munkáltatókhoz" képest szűkebb kategória. A Kp. 4. § (7) bekezdésében található „közszolgálati jogviszony" meghatározás alapján a perrendtartás hatálya olyan, a státusztörvényekben szabályozott jogviszonyokra is kiterjed, amelyekben nem közigazgatási szerv, hanem más hatalmi ágba tartozó állami szerv a munkáltató.

A Kp. rendelkezésein kívül munkajogi anyagi jogi norma is meghatározhatja, hogy ki ellen kell megindítani az adott közszolgálati pert. Példaként említhető a Hjt. 186. § (4) bekezdése, amelynek értelmében a per alpereseként – törvény eltérő rendelkezése hiányában – azt a honvédségi szervezetet kell megjelölni, amelyben az állomány keresetet előterjesztő tagja a jogvita alapját képező döntés vagy mulasztás időpontjában szolgálatát teljesítette. Ez az anyagi jogi norma alapján meghatározott szerv viszont nem biztos, hogy a Kp. 18.§-a szerint meghatározandó közigazgatási (munkáltatói) szervvel megegyezik. Ez attól függ, hogy a szolgálatteljesítés szerinti szerv az adott szervezeti hierarchiában milyen szinten áll.

A gyakorlatban sok esetben nem egyszerű az alperes személyének meghatározása. Erre példaként a következő esetet ismertetem. A fegyelmi felelősséggel kapcsolatos közszolgálati perben a NAV-nál szolgálati viszonyban álló felperes alperesként a NAV Bűnügyi Főigazgatóság Dél-dunántúli Bűnügyi Igazgatóságát jelölte meg. Miután az alperest a bíróság felhívta a védirat előterjesztésére, rögtön arra hivatkozott, hogy nem jó a felperes által megjelölt alperes, mert álláspontja szerint a NAV-nak kell alperesi pozícióban állnia. Miután a bíróság elbocsátotta a perből a NAV Bűnügyi Főigazgatóság Dél-dunántúli Bűnügyi Igazgatóságát és perbe állította a NAV-ot, az elsőfokú bíróság hivatalos tudomására jutott az, hogy a Fővárosi Törvényszéken egy hasonló tárgyú ügyben alperesként a helyi szintű adóhatóság (a NAV Bács Bács-Kiskun Megyei Adó- és Vámigazgatósága) ellen folytatta le a bíróság a pert, és nem a NAV ellen. Ugyanis a NAV törvény 34/Y.§ (1) bekezdés h) pontja szerint a munkáltató a NAV-nak az a központi szerve, illetve területi szerve, amelynek állományába a

kormánytisztviselő, a pénzügyőr, az ügykezelő, valamint a munkavállaló tartozik. A perbeli esetben a fegyelmi határozatot a NAV Bűnügyi Főigazgatóság Dél-dunántúli Bűnügyi Igazgatósága hozta a felperessel szemben.[39]

A bírói gyakorlatban előfordult az az eset is, mikor a felperes a Budapesti Rendőr-főkapitányságot jelölte meg alperesként, viszont az elsőfokon eljáró Mohácsi Rendőrkapitányság hozta a felperes által sérelmesnek tartott határozatot. Ebben az esetben sem egyszerű az alperes személyének a megállapítása, mivel a vitatott határozatot hozó munkáltatói szerv nem rendelkezik önálló perbeli jogképességgel.[40]

A fenti esetekből jól látható, hogy a jogalkalmazás számára problémát okozhat az alperesi legitimáció meghatározása.

A közigazgatási szerv pedig a Kp. 134.§-a alapján indíthat pert azzal a dolgozójával szemben, akivel szemben az igényét kívánja érvényesíteni.

4.1.6.4. Jogutódlás

A Kp. világosan elkülöníti a perbeli jogutódlást és az alperes perbeállítását.

A jogutódlás körében a perrendtartás egyrészt különválasztja a perbeli jogutódlást és az alperes személyében bekövetkezett változások perbeli kezelésének kérdéseit, másrészt a jogutódlással kapcsolatos eljárás szabályait és a perbeli jogutódlás szabályait. Ezzel szemben a perbeállítás részletes szabályai hivatottak a közigazgatási szervezetrendszerben bekövetkezett változásokkal kapcsolatos, a gyakorlatban felmerült problémák kezelésére.[41]

4.1.6.5. Az alperes perbeállítása

A közszolgálati jogviszonyban álló személy felperesként a munkáltató közigazgatási szerv alperes ellen köteles megindítani a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos pert. Ha a per nem a megfelelő közigazgatási szerv ellen indult meg,

---

[39] Dél-dunántúli Közigazgatási és Munkaügyi Regionális Kollégium 2018. november 6. napján megtartott teljes ülésének jegyzőkönyve, 5. o.

[40] Dél-dunántúli Közigazgatási és Munkaügyi Regionális Kollégium 2018. november 6. napján megtartott teljes ülésének jegyzőkönyve, 5. o.

[41] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 25. §-ához fűzött magyarázat

a bíróság a vitatott tevékenységet megvalósító közigazgatási szervet a keresetlevél közlésével perbe állítja, és a korábbi alperest a perből elbocsátja.[42]

A közigazgatási szervek változását a per folyamata alatt jogszabályi rendelkezések okozzák, és a Kp. indokolása szerint indokolatlan ezek terhét a felperesre hárítani. Másrészt előfordulhat az is, hogy a felperes nem a megfelelő közigazgatási szerv ellen indította meg a pert. Mindezekben az esetekben – a közigazgatási per sajátosságaként – a fegyveregyenlőség elvét szolgálva a bíróság hivatalból állítja perbe a megfelelő alperest.[43]

Ha az alperes közigazgatási szerv megszűnik, vagy a hatáskört, amelyen a vitatott közigazgatási tevékenység alapul, időközben jogszabály más közigazgatási szervre telepíti, a bíróság – alperes tájékoztatása alapján vagy hivatalból – azt a munkáltató közigazgatási szervet állítja alperesként perbe, amelyre jogszabály a perrel érintett hatáskört telepíti.[44]

A perbeállítás szabályai csak akkor alkalmazhatók, ha a felperes a keresetlevélben az alperest megjelölte, de alperesként nem a megfelelő munkáltató közigazgatási szervet jelölte meg. Így járt el a bíróság abban az ügyben, melyben a felperes szolgálati jogviszony helyreállítása iránt indított közigazgatási pert. A keresetlevélben a felperes alperesként a perbeli jogképességgel nem rendelkező Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság Siófoki Rendőrkapitányságot jelölte meg. A bíróság /3. sorszámú végzésével a Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság Siófoki Rendőrkapitányságot elbocsátotta a perből és alperesként a Somogy Megyei Rendőr-főkapitányságot perbe állította.[45]

Ugyanakkor az alperes megjelölésének hiánya esetén a felperest – visszautasítás terhe mellett – hiánypótlására kell felhívni.

Nem minősül perbeli jogutódlásnak, illetve nem alkalmazhatók a perbeállítás szabályai, ha jogszabály csak a munkáltató szerv elnevezését módosítja, a hatáskör, a feladatkör, és a tevékenység érintetlenül hagyása mellett. A bíróságnak a névváltoztatást végzésben kell megállapítania. A végzés ellen nincs helye fellebbezésnek.[46]

---

[42] Kp. 25.§ (1) bekezdése

[43] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 25. §-ához fűzött magyarázat 1. pontja

[44] Kp. 25. § (3) bekezdése

[45] Kaposvári Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 106.K.27.161/2018. számú ügye

[46] DR. CSEFFÁN, i. m. 28. o.

6.6. A képviselet

A Kp. 26. § (1) bekezdése szerint a képviseletre a polgári perrendtartás szabályait a Kp. V. fejezetében foglalt eltérésekkel kell alkalmazni. Ebből adódóan a közszolgálati perekben elsőfokon eljáró közigazgatási és munkaügyi bíróság előtt nem kötelező a jogi képviselet, míg másodfokon a Fővárosi Törvényszék előtt a Pp. 72.§-a alapján kötelező. Amennyiben a marasztalási perek szabályai alapján bírálta el az elsőfokú bíróság a közszolgálati jogvitát és ezért az ítélet ellen fellebbezésnek van helye, akkor az ítélet rendelkező részében tájékoztatni kell a feleket arról, hogy a fellebbezési eljárásban kötelező a jogi képviselet.

A Kp. 26.§ (5) bekezdése alapján saját tagjának közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perében meghatalmazottként eljárhat a munkavállalói érdek-képviseleti szervezet. Ezen szabályozás teljesen megegyezik a munkaügyi perekben alkalmazandó Pp. 514.§ (3) bekezdésével.

Az általános polgári perrendi szabályokkal egyezően a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben félként személyesen vagy meghatalmazottja útján az járhat el, aki a polgári jog szabályai szerint teljes cselekvőképességgel rendelkezik, vagy olyan, cselekvőképességében részlegesen korlátozott nagykorú, akinek a polgári jog szabályai szerinti cselekvőképessége a per tárgyára, illetve a perbeli eljárási cselekményekre kiterjedő hatállyal nincs korlátozva, vagy a per tárgyáról a polgári jog szabályai szerint érvényesen rendelkezhet.

Az alperes közigazgatási szerv az ügyben eljárt elsőfokú közigazgatási szerv részére a perbeli képviseletre meghatalmazást adhat.[47]

A Pp. 65. § e) pontja szerint a perben meghatalmazottként eljárhat a közigazgatási szerv, egyéb költségvetési szerv vagy gazdálkodó szervezet, illetve egyéb nem természetes személy alkalmazottja munkáltatójának tevékenységével kapcsolatos pereiben.

A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben a fél nevében törvényes képviselője jár el, ha a félnek nincs perbeli cselekvőképessége, vagy a fél részére a cselekvőképessége érintése nélkül rendeltek törvényes képviselőt, kivéve, ha a fél személyesen vagy meghatalmazottja útján lép fel, vagy a fél nem természetes személy. A közigazgatási szerv vezetője, tisztségviselője vagy alkalmazottja a közigazgatási szerv szervezetét és működését meghatározó szabály szerinti képviseleti jogosultságát munkáltatói igazolványával is igazolhatja.[48]

---

[47] Kp. 26.§ (4) bekezdése

[48] Kp.26.§ (3) bekezdése

Külön ki kell emelni, hogy a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben is alkalmazni kell a támogatóra (Pp. 57. §), és az ügygondnokra (Pp. 76-77. §) vonatkozó általános eljárási rendelkezéseket.[49]

4.1.7. A megelőző eljárás

A Kp. meghatározza a megelőző eljárás fogalmát, mely értelmében az a jogvita tárgyává tett közigazgatási cselekmény megvalósítására folytatott közigazgatási hatósági vagy jogorvoslati eljárás.[50] Továbbá leszögezi azt, hogy a Közszolgálati Döntőbizottság eljárása nem minősül megelőző eljárásnak.

A bírói jogalkalmazás szempontjából vitatott, hogy pontosan milyen, a munkajogi tételes jogi rendelkezések által szabályozott jogorvoslati eljárások minősülnek megelőző eljárásnak a közszolgálati jogviták esetén. A Kp. nyitott definíciót használ, tételesen nem határozza meg, hogy mely eljárások tartoznak a megelőző eljárás fogalmi körébe, csupán annyit mond, hogy nem minősül annak a Közszolgálati Döntőbizottság eljárása.

Azért fontos meghatározni a megelőző eljárások körét, mert a Kp. szerint az ilyen eljárások nyomán indult perekben a bizonyításra eltérő szabályok vonatkoznak. Ugyanis amennyiben a közszolgálati per megindítása előtt volt megelőző eljárás, akkor a bíróság a perbeli bizonyítékokat csak a megelőző eljárásban megállapított tényállással összevetve értékelheti. A megelőző eljárás idején fennálló, de a megelőző eljárásban nem értékelt tényre, körülményre a felperes vagy az érdekelt akkor hivatkozhat, ha azt a megelőző eljárásban a közigazgatási szerv arra való hivatkozása ellenére nem vette figyelembe, azt önhibáján kívül nem ismerte, illetve arra önhibáján kívül nem hivatkozott. A megelőző eljárásban kirendelt igazságügyi szakértő szakvéleménye a bíróság által kirendelt szakértő szakvéleményének minősül.[51]

Sokkal korlátozottabb bizonyítást folytathat le a bíróság, és klasszikus aktus felülvizsgálathoz hasonlóan, mintegy jogorvoslati, felülvizsgálati fórum járhat el. Ez azzal is járhat, hogy a bíróság nem a marasztalási perek szabályai szerint bírálja el a közszolgálati jogvitát, hanem a Kp. általános, aktus-felülvizsgálatra vonatkozó szabályai szerint. Így viszont a bírói ítélettel szemben kizárt a fellebbezés lehetősége. Míg azon közszolgálati perek esetén, ahol nem folytattak megelőző eljárást, illetve a Közszolgálati Döntőbizottság eljárása előzte meg a pert, ott szélesebb körű bizonyítási eljárást folytathat le a bíróság. Utóbbi esetben, ha a

[49] DR. CSEFFÁN, i. m. 28. o.

[50] Kp. 4.§ (7) bekezdés 4. pontja

[51] Kp. 78.§ (2) és (4) bekezdései, és Kp. 80.§ (1) bekezdése

bíróság a marasztalási perek szabályai szerint folytatja le az eljárást, a perben megállapítja a tényeket, levonja a megfelelő jogkövetkezményt, és a bíróság határozatával szemben fellebbezni lehet.

Két álláspont alakult ki a megelőző eljárások körének meghatározása szempontjából. Az egyik szerint a megelőző eljárás törvényben rögzített fogalmának a meghatározása során a jogalkotó tudatosan elkülönítette a jogvita tárgyává tett közigazgatási cselekmény megvalósítására lefolytatott közigazgatási hatósági, illetve az egyéb jogorvoslati eljárást. A tudatos szabályozásra utal, hogy törvény a Közszolgálati Döntőbizottság eljárását kifejezetten kiemelte a megelőző eljárások köréből. A Kp. a munkáltató közigazgatási szervnek a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos döntésével, intézkedésével és mulasztásával kapcsolatos, a munkajogi anyagi jogszabályokban szabályozott egyéb jogorvoslati eljárásokat nem emeli ki a megelőző eljárás fogalmi köréből. Mindezekre figyelemmel a Kp. alkalmazása során a munkajogi anyagi jogi jogszabályokban szabályozott egyéb jogorvoslati eljárások megelőző eljárásnak minősülnek.

A másik álláspont szerint a közszolgálati jogviszony sajátosságaira tekintettel a munkajogi anyagi jogi jogszabályokban szabályozott, a pert megelőző jogorvoslati eljárások nem minősülnek megelőző eljárásnak. Abból a törvényi rendelkezésből ugyanis, hogy a Közszolgálati Döntőbizottság eljárása nem minősül megelőző eljárásnak nem lehet arra következtetni, hogy a munkajogi anyagi jogi jogszabályokban szabályozott – a Közszolgálati Döntőbizottság hatáskörébe nem tartozó –, a pert megelőző jogorvoslati eljárások megelőző eljárásnak minősülnek.[52]

A gyakorlat fog majd választ adni arra a kérdésre, hogy mi minősül megelőző eljárásnak a közszolgálati jogvitákban. Álláspontom szerint minden egyes ügyben egyedileg kell vizsgálni azt, hogy a munkajogi anyagi jogi jogszabályokban szabályozott egyéb jogorvoslati eljárás (például fegyelmi eljárás, becsületbíróság eljárása) az adott ügyben megelőző eljárásnak minősíthető-e. Abból kell kiindulni, hogy a munkáltató szervre a közigazgatási szervre vonatkozó rendelkezéseket kell alkalmazni. A jogalkotó nevesítve csak a Közszolgálati Döntőbizottság eljárását rekeszti ki a megelőző eljárások köréből. Az, hogy az adott ügyben lefolytatott például fegyelmi eljárás megelőző eljárásnak tekinthető-e, álláspontom szerint az befolyásolja, hogy az adott eljárást a jogszabályoknak megfelelően folytatták-e le, az eljárási garanciák érvényesültek-e, a bizonyítás teljes körű volt-e. Amennyiben az eljáró bíró a munkáltatótól beszerzett, illetve a természetes személy felperes által a keresetéhez csatolt iratokból azt állapítja meg, hogy a közszolgálati jogviszonyban álló személy a munkáltató előtti jogorvoslati eljárásban az eljárási jogait nem tudta teljes körűen gyakorolni, vagy a munkáltató más súlyos eljárási

[52] DR. CSEFFÁN, i. m. 30. o.

hibát vétett, úgy álláspontom szerint méltánytalan lenne a közszolgálati dolgozóval szemben, ha a munkáltatónál lefolytatott eljárást megelőző eljárásnak tekintené a bíróság, és így a perben jelentősen korlátozná a bizonyítási lehetőségeit. A jövőben a bírói gyakorlatnak kell kimunkálnia azt a kritériumrendszert, aminek meg kell felelnie a munkáltató előtti eljárásnak ahhoz, hogy az adott ügyben a Kp. szerinti megelőző eljárásnak legyen minősíthető.

4.1.8. Perköltség

A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben a perköltség viselésére általában a polgári perrendtartás szabályait kell alkalmazni.[53] A perköltség a peres eljárással összefüggésben felmerülő költségek egy részét, azokat a költségeket jelenti, amelyeket a jogalkotó a közigazgatási perben érvényesíthetővé kívánt tenni.

Perköltségnek minősülhetnek a közigazgatási pert megelőző eljárással összefüggésben felmerült költségek is, de csak akkor, ha azok a közigazgatási pert megelőző eljárásban valamilyen okból nem voltak érvényesíthetők.

A Pp. 83.§-a állapítja meg a perköltség viselésének a főszabályát. Eszerint a pervesztes félnek kell megtéríteni a pernyertes fél perköltségeit. Részleges pernyertesség-pervesztesség esetén pervesztesség-pernyertesség arányában alakul a perköltség viselése. Ha pedig sem pernyertesség-pervesztesség arányában, sem a felek perköltségei tekintetében nincs érdemi különbség, minden fél a saját perköltségeit viseli.

Amennyiben a közszolgálati pert a Közszolgálati Döntőbizottság eljárása előzte meg, a perköltség viseléséről való döntés során nem lehet figyelembe venni a Közszolgálati Döntőbizottság döntésének a panaszos kérelmének helyt adó, de keresettel nem támadott részét.

4.1.8.1. Az eljárási illeték

Közszolgálati perek tekintetében a Kp. 131.§ (3) bekezdése alapján a pertárgy értékének meghatározására a polgári perrendtartás munkaügyi perekre vonatkozó szabályait alkalmazni kell. Így alkalmazandó a Pp. 512.§-ának a pertárgyérték munkaügyi perekben való meghatározására irányadó speciális szabálya. Az Itv. 43.§ (5) bekezdésének munkaügyi perek tételes illetékére vonatkozó szabálya azonban nem alkalmazható, hanem az Itv. 45/A.§ (4) bekezdése tartalmaz a közszolgálati jogvitákra vonatkozó – a munkaügyi perekre

[53] Kp. 35.§ (1) bekezdése

vonatkozó szabályozással azonos – szabályt, mivel meg nem határozható pertárgyérték esetén az illeték összege 10.000,-Ft.

Továbbra is irányadónak tekintendő az 1/2012. KMPJE határozat, mely értelmében az illeték alapja, valamint mértéke meghatározásánál a bírósági eljárás egyes szakaszait önálló illetékköteles eljárásoknak kell tekinteni, ezért az illeték alapját is eljárásonként kell meghatározni, így a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben az eljárás egyes különálló szakaszaiban külön vizsgálandó az illeték alapja és mértéke.

4.1.8.2. Az ügyvédi költség

Az eljárás tárgyának értéke alapvetően kihat az ügyvédi munkadíjra, és annak perköltségként érvényesíthető mértékére is. A bírósági eljárásban megállapítható ügyvédi költségekről szóló 32/2003. (VIII. 22.) IM rendelet a Kp. hatálya alá tartozó ügyekben is alkalmazandó.

4.1.8.3. Munkavállalói költségkedvezmény

A közszolgálati perek tekintetében is alkalmazni kell a munkavállalói költségkedvezmény szabályait.

Ha a dolgozó a közszolgálati per által érintett közszolgálati jogviszonyából származó illetménye nem haladja meg a 73/2009. (XII. 22.) IRM rendeletben meghatározott mértéket, általános szabály szerint munkavállalói költségkedvezményre jogosult.[54] A munkavállalói költségkedvezményre való jogosultság akkor áll fenn, ha az állam nevében foglalkoztatott személy per által érintett közszolgálati jogviszonyból származó bruttó havi távolléti díja, illetve illetménye

a) a keresetlevél benyújtásakor,

b) ha a közszolgálati jogviszony korábban megszűnt, annak megszűnésekor, vagy

c) ha a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos per a jogviszony jogellenes megszüntetése tárgyában indult, a munkáltató jogviszony megszüntetésére irányuló jognyilatkozata közlésének időpontjában nem haladja meg az a)-c) pontok szerinti időpontot megelőző második év nemzetgazdasági bruttó havi átlagkeresetének kétszeresét.[55]

---

[54] Pp. 525. § (1) bekezdése

[55] 73/2009. (XII. 22.) IRM rendelet 1. §-a

A munkavállalói költségkedvezmény a keresetlevél előterjesztésétől kezdve, a per egész tartamára, valamint a végrehajtási eljárásra is kiterjedően költségmentességet biztosít az állam nevében foglalkoztatott személy számára.

A munkavállalói költségkedvezményre vonatkozó adatokat a keresetlevélben fel kell tüntetni, és ahhoz csatolni kell a szükséges iratokat is. A jogosultságot a bíróság a csatolt iratok alapján hivatalból vizsgálja.

Ha az állam nevében foglalkoztatott személy távolléti díja, illetve illetménye a jogszabályban meghatározott mértéket meghaladja, vagy a keresetlevélben azt megfelelő módon nem igazolta és a hiányokat az erre irányuló felhívás ellenére sem pótolta, a bíróság a határozatában azt állapítja meg, hogy munkavállalói költségkedvezményre nem jogosult.

Ha a bíróság az eljárás folyamán állapítja meg azt, hogy a munkavállalói költségkedvezmény feltételei nem álltak fenn, akkor a kedvezményt megvonja.

A munkavállalói költségkedvezmény az arra jogosító feltételek fennállása esetén alanyi jogon illeti meg a jogosultat, és ez alapján mentesül a törvény erejénél fogva pervesztessége esetén is az illetékfizetési kötelezettség alól.

4.1.8.4. A tárgyi illetékfeljegyzési jog és a tárgyi költségfeljegyzési jog

Az Itv. 62. § (1) bekezdés a) pontja értelmében a felet – ideértve a beavatkozót és az érdekeltet is – illetékfeljegyzési jog illeti meg a munkaügyi vagy közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben, ha az a munkavállaló vagy az állam nevében foglalkoztatott személy szándékos vagy súlyos gondatlan károkozásával, valamint a vezető állású munkavállaló kártérítési felelősségével kapcsolatban indult, továbbá a végkielégítés iránti per a törvény alapján járó összegen felüli részében, ha az a minimálbér hússzorosát meghaladja.

A peres felet – ha törvény, az Európai Unió kötelező jogi aktusa vagy nemzetközi szerződés alapján nem illeti meg tárgyi költségmentesség – költségfeljegyzési jog illeti meg a munkaügyi vagy közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben, kivéve azt a pert, amelyben a felet tárgyi illetékfeljegyzési jog illeti meg.[56]

[56] A költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény 3. § (1) bekezdés d) pontja

4.2. Az elsőfokú eljárás

4.2.1. Kereset

4.2.1.1. A Keresetlevél benyújtása

A keresetlevél szabályszerű benyújtásának két összefüggő feltétele van: a keresetindítás határideje és a keresetindítás helye. Továbbá lényeges feltétel a kereset benyújtásának megfelelő módja is.

1.1.1. Keresetindítás határideje

A Kp. 39. § (1) bekezdése határozza meg az általános keresetindítási határidőt, akként hogy a keresetlevelet – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a vitatott közigazgatási cselekmény közlésétől számított harminc napon belül kell a vitatott cselekményt megvalósító közigazgatási szervhez benyújtani. Ha a közigazgatási cselekményt nem kell közölni, a keresetlevelet – törvény eltérő rendelkezése hiányában – a cselekményről való tudomásszerzéstől számított harminc napon belül, de legkésőbb a cselekmény megvalósulásától számított egy éven belül kell benyújtani.

A közszolgálati jogviszonyban álló dolgozó által indított perben a fent említett 30 napos általános keresetindítási határidő csak akkor irányadó, ha a munkajogi anyagi jogot szabályozó törvények eltérő szabályokat nem tartalmaznak a bíróság előtti igényérvényesítés tekintetében. Amennyiben eltérő igényérvényesítési határidőt állapítanak meg a munkajogi anyagi jogi jogszabályok, akkor az ott meghatározott elévülési, illetve keresetindítási határidőben terjesztheti elő a dolgozó a keresetlevelet.

Amennyiben a munkáltató indítja meg a pert a közszolgálati jogviszonyban álló személlyel szemben, úgy az a Kp.-nak a „Nem közigazgatási szerv ellen indított per további különös szabályai” című alfejezete szerint lefolytatott perben érvényesítheti a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos igényét. Ebben az esetben, ha a munkajogi anyagi jogi jogszabályok speciális keresetindítási határidőt nem írnak elő, úgy a munkáltató szerv a keresetlevelet a perben érvényesített igényt megalapozó tényről, körülményről való tudomásszerzés időpontjától számított kilencven napon belül köteles a bíróságnál benyújtani.[57]

1.1.2. A keresetindítás helye

[57] Kp. 134. § (1)-(3) bekezdése

A keresetlevelet a bíróságnál kell benyújtani, ha a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos jogvita tárgya nem a Közszolgálati Döntőbizottság határozatának jogszerűsége.[58]

A kormánytisztviselő a kormányzati szolgálati jogviszonyból származó igényét, vagyis a közszolgálati panaszt a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény 168. § (3) bekezdésében kimerítően felsorolt esetekben a Közszolgálati Döntőbizottságnál érvényesítheti. Ilyenkor a keresetlevelet is a Közszolgálati Döntőbizottsághoz kell benyújtania a határozat közlésétől számított harminc napon belül, mely bizottság a keresetlevelet az ügy irataival együtt tizenöt napon belül továbbítja a bírósághoz.

A fent említett esetet kivéve a közszolgálati dolgozó az igényét közvetlenül a bíróságnál érvényesítheti a keresetlevél benyújtása útján. A munkáltató is a keresetlevelet közvetlenül a bíróságnál köteles előterjeszteni.[59]

1.1.3. A kereset benyújtásának módja

A Kp. 28. § (2)-(3) bekezdései szerint a Kp. eltérő rendelkezése hiányában a keresetlevélre, a védiratra, a keresetlevél és az ügy iratainak továbbítására, valamint a perorvoslati kérelemre a beadványok szabályait kell alkalmazni. Ennek megfelelően a Kp. 28. § (1) bekezdése a keresetlevélre is irányadó, vagyis a keresetlevelet elektronikus úton, postai úton vagy közvetlenül kell a bíróságnál benyújtani.

A Kp. 39. § (2) bekezdése alapján a jogi képviselő nélkül eljáró felperes a keresetlevelet jogszabályban meghatározott nyomtatványon is előterjesztheti, mely alkalmazása azonban nem kötelező. A közigazgatási per megindítása iránti keresetlevél benyújtását szolgáló nyomtatványt a polgári perben és a közigazgatási bírósági eljárásban alkalmazandó nyomtatványokról szóló 6/2019. (III. 18.) IM rendelet 19. melléklete, a mulasztási per megindítása iránti keresetlevél nyomtatványát pedig a 20. melléklete állapítja meg.

4.2.1.2. A keresetlevél alaki és tartalmi követelményei

A Kp. 2. § (4) bekezdése szerint, ha a Kp. eltérően nem rendelkezik, a bíróság a közigazgatási jogvitát a kereseti kérelem, a felek által előterjesztett kérelmek és jognyilatkozatok keretei között bírálja el. A bíróság a fél által előadott kérelmeket,

[58] Kp. 41.§ (4) bekezdése

[59] Kp. 134.§ (3) bekezdése

nyilatkozatokat nem alakszerű megjelölésük, hanem tartalmuk szerint veszi figyelembe.

A Kp. a közigazgatási perben előterjeszthető kereseti kérelmeket taxatíve meghatározza. A közigazgatási cselekmény hatályon kívül helyezésére, megsemmisítésére vagy megváltoztatására irányuló kereseti kérelem mellett a kereseti kérelemben kérhető a közigazgatási cselekmény mulasztásának megállapítása, és a közigazgatási szerv marasztalása is. A marasztalási kereseti kérelem irányulhat a közigazgatási cselekmény megvalósításának megtiltására, a közigazgatási jogviszonyból származó kötelezettség teljesítésére, a közigazgatási tevékenység jogsértő következményeinek elhárítására, illetve a közigazgatási szerződéses jogviszonnyal vagy a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatban okozott kár megtérítésének kötelezésére. Megállapítási kereseti kérelemmel a közigazgatási tevékenységgel előidézett jogsérelem tényének, vagy a közigazgatási jogviszony szempontjából lényeges egyéb ténynek a megállapítása kérhető.[60]

A marasztalási pertípus biztosítja annak eljárásjogi lehetőségét, hogy a közigazgatási szerv felperesként lépjen fel a közszolgálati jogviszonyból eredő igényével a közszolgálati tisztviselővel szemben. A marasztalási per esetén a Pp. szabályainak alkalmazása szélesebb körű, illetve a viszontkereset és beszámítás szabályait külön tartalmazza a Kp. XXIII. fejezete, mivel az általános közigazgatási perhez képest a marasztalási per közelebb áll a polgári perhez. Speciális alesete a marasztalási pernek a nem közigazgatási szerv ellen indított per.

A keresetlevélben a felperesnek egyedi és beazonosítható módon meg kell jelölnie a jogsérelmet. Például az nem elegendő, hogy nem ért egyet a felperes a munkáltató által hozott határozattal, hanem a jogsértés pontos és részletes megjelölése szükséges. Továbbá a felperesnek ki kell választania a Kp. 38. § (1) bekezdése alapján azt, hogy a jogsérelmét miként kívánja orvosoltatni. Ez a kereseti kérelme köti a közigazgatási bíróságot.

A perkoncentráció elve alapján a felperes a keresetét legkésőbb az első tárgyaláson változtathatja meg.[61] A keresetváltoztatás határidejéről a bíróság a felperest tájékoztatni szokta a tárgyalásra való idézéssel együtt, illetve ha hiánypótlásra van szükség, akkor a hiánypótlásra való felhívó végzésben.

A közszolgálati perekkel kapcsolatos bírói jogalkalmazás számára problémát okozhat az, hogy sok esetben a keresetlevél tartalmi követelményei tekintetében nincsen összhangban az adott közszolgálati jogviszonyt szabályozó munkajogi

[60] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 37. §-hoz fűzött magyarázat

[61] Kp. 43. § (1)-(2) bekezdése

anyagi jogi szabályozás a Kp. ide vonatkozó rendelkezéseivel. További nehézséget okozhat, ha hiányzik a felperes által sérelmesnek tartott közigazgatási tevékenység, határozat. Ebben az esetben a keresetindítási határidő számítása is nehézkes.

A fenti megállapítással kapcsolatban példaként említeném a következő ügyet. A felperes a NAV Dél-dunántúli Bűnügyi Igazgatósága alperes ellen azonnali hatályú lemondás jogszerűségének megállapítása iránt indított pert a Hszt. 85.§-a alapján.

A Hszt. ezen rendelkezése kimondja, hogy ha a szolgálati elöljárója részéről a hivatásos állomány tagját a törvényben meghatározott jogaiban vagy emberi méltóságában olyan súlyos sérelem érte, amely miatt szolgálati viszonyának fenntartása nem várható el tőle, az arra okot adó körülmény megjelölésével azonnali hatályú lemondással élhet. A szolgálati viszony megszűnése az azonnali hatályú lemondás bejelentését követő napon hatályba lép. Az azonnali hatályú lemondás esetén az arra okot adó körülmény meglétét a hivatásos állomány tagjának kell bizonyítani.

A törvényi definícióból az következik, hogy a legsúlyosabb jogkövetkezménnyel járó lemondás jogát a munkavállaló akkor gyakorolhatja, ha olyan súlyos sérelem érte, amely miatt szolgálati viszonyának fenntartása nem várható el tőle, továbbá olyan törvényben meghatározott jogaiban vagy emberi méltóságában érte súlyos sérelem, ami miatt szolgálati viszonya fenntartása ugyancsak nem várható el tőle. Az okot konkrétan az arra hivatkozó munkavállalónak kell megjelölnie. Ezért a perben a bíróságnak a felperes által közölt azonnali lemondás valóságát és a megjelölt okok okszerűségét és világosságát kellett vizsgálnia.[62]

Látható, hogy ezen pertípusnál nem lehet alkalmazni a Kp. 37.§-t, mivel a d) pontban szereplő vitatott közigazgatási tevékenység hiányzik. A keresetlevél tartalmi elemeit előíró Kp. 37.§-át tipikusan az aktus-felülvizsgálat szabályaihoz igazította a jogalkotó, ezen rendelkezés közszolgálati pereknél maradéktalanul nem alkalmazható. Ez azért is problémás, mert a kereseti kérelem a per sine qua nonja, a bizonyítás terjedelmét és az alkalmazandó perjogi szabályokat is nagyban meghatározza.

4.2.1.3. A keresethalmazat

A közszolgálati jogvitákban is lehetséges több kereseti kérelem együttes előterjesztése.

[62] Kaposvári Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 106.K.27.001/2019. számú ügye

Több kereseti kérelem akkor terjeszthető együtt elő, ha ugyanabból vagy ténybeli és jogi alapon összefüggő jogviszonyból erednek. Egymással eshetőleges vagy vagylagos viszonyban álló több kereseti kérelem akkor terjeszthető elő, ha azok ugyanabból a jogviszonyból erednek, és ugyanazon alperessel vagy alperesekkel szemben terjesztik elő.[63]

A Kp. nem határozza meg egyértelműen azt, hogy az általános vagy a különös (mulasztási, illetve marasztalási) perrendi szabályokat kell-e alkalmazni abban az esetben, ha valódi tárgyi keresethalmazat esetén – a Kp. 38.§-ára figyelemmel – eltérő keresetfajtába sorolandó kereseti kérelmekről kell döntenie a bíróságnak. Kérdésként merül fel az, hogy ilyen esetben elválaszthatóak-e az eljárási szabályok a kereset fajtái szerint?

A Kp. kommentárja szerint „abból, hogy a Kp. általában nem tiltja a keresethalmazatot az eltérő keresettípusok esetén, következik egyrészről, hogy a marasztalási per különös szabályait csak az olyan kereseti kérelmek elbírálására kell alkalmazni, amelyeket a Kp. 38. § (1) bekezdés c)-e) pontjaiban meghatározott keresetként terjesztettek elő. Az egyéb kereseti kérelmek – mulasztás megállapítása iránti kereset – elbírálására az általános szabályok, illetve az adott kereset pertípusára vonatkozó V. részben foglalt különös eljárási szabályok az irányadók. Másrészről a marasztalási per eljárásjogi intézményei kizárólag a marasztalási pertípusnak megfelelő kereseti kérelmek körében alkalmazhatók, így pl. marasztalási keresettel szemben csak marasztalási kereset terjeszthető elő viszontkeresetként.”[64]

Tehát a Kp. kommentárja szerint el kell választani a kereseti kérelmeket és az egyes kérelmeket az adott keresettípusra vonatkozó perrendi szabályok szerint kell elbírálni. Ez elméleti síkon teljesen egyértelmű szabályozást ad. Ugyanakkor a gyakorlati jogalkalmazás során a közszolgálati pereknél teljesen elképzelhetetlenek tartom azt, hogy a tárgyi kereseti halmazatban álló kereseti kérelmeket a bíróság egymástól függetlenül, különböző eljárási szabályok szerint bírálja el egy perben, egy tárgyaláson.

A fent említett Kp. Kommentárja szerinti magyarázat véleményem szerint csak abban az esetben lenne alkalmazható, ha a Kp. 38.§-a szerint eltérő keresetfajtába sorolható kereseti kérelmek elbírálása egymástól függetlenül lehetséges. Ez közszolgálati jogviták esetén a gyakorlatban szinte kizárt, mivel az esetek jelentős

[63] Kp. 38.§ (3)-(4) bekezdései

[64] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 131. §-hoz fűzött magyarázat

részében a valódi tárgyi keresethalmazatot alkotó kereseti kérelmek előfeltételei, illetve következményei egymásnak, „ok-okozati” viszonyban állnak egymással.

A jogorvoslati jog biztosítása szempontjából van a legnagyobb jelentősége annak, hogy milyen eljárási szabályok alapján folytatják le a pert. Mivel az általános szabályok szerint lefolytatott perben kizárt a fellebbezés lehetősége, míg a marasztalási perben biztosított a fellebbezési jog. Ezért a kereseti kérelmek előterjesztése során a szavaknak és a megfogalmazásnak különös jelentősége van.

Gyakran előfordul, hogy a felperes keresete elsősorban a munkáltatói intézkedés megsemmisítésére, hatályon kívül helyezésre, illetve megváltoztatására irányul, és emellett ennek következményeként kéri az alperes marasztalását is.

A következő ügyben a bíróságnak azt kellett elöntenie, hogy az általános szabályok vagy a marasztalási per szabályai szerint folytatja le az eljárást és hoz ítéletet a per tárgyát képező közszolgálati jogvitában. Az adott ügyben a felperes szolgálati jogviszony helyreállítása iránt indította meg a közigazgatási pert a Somogy Megyei Rendőr-főkapitányság alperes ellen. Keresetében kérte a bíróságot, hogy az alperes 14000-103-3/7/2018Fe. számú határozatát változtassa meg akként, hogy a felperest a Hszt. 185.§ (1) bekezdés f) pontja szerinti fenyítésbe részesítse, mivel a határozatban az alperes fegyelemsértés elkövetése miatt őt a Hszt. 185.§ (1) bekezdés h) pontja szerinti szolgálati viszony megszüntetése fenyítéssel sújtotta. Továbbá a felperes kereseti kérelme arra is irányult, hogy a bíróság kötelezze az alperest 1.356.000.-Ft, mint elmaradt alapilletmény, továbbá jogviszonya helyreállítása esetén jogviszonya helyreállításáig havi 339.000,-Ft alapilletmény és a perköltség megfizetésére. Alperes védiratában a kereset elutasítását és a felperes perköltségben való marasztalását kérte.

A bíróságnak a perben először abban kellett állást foglalnia, hogy a Kp. általános vagy a marasztalási perekre irányadó szabályai alapján jár-e el.

A bíróság az ítéletben kifejtette azt, hogy a felperes kereseti kérelme döntötte el – a Kp. 2.§ (4) bekezdésére, és a Kp. 38. §-ára is figyelemmel – azt, hogy milyen eljárást alkalmazott. A bíróság hangsúlyozta azt, hogy a keresetlevélben a felperesnek nemcsak a jogsérelmeit kell körülírnia, hanem egyértelműen ki kell választania azt, hogy mi a felperes határozott kereseti kérelme. Ettől függ ugyanis a bíróság álláspontja szerint az, hogy a közigazgatási bíróság a felperes kereseti kérelméhez kötötten, annak feltételrendszerét vizsgálja, melynek megsértését a felperes állítja. A felperes a kereseti kérelemhez kötöttség folytán nem térhet át egyik kereseti kérelméről a másikra, akkor sem, ha észleli, hogy a meghivatkozott kereseti kérelme nem megfelelő, vagy nem a legmegfelelőbb a perben. A bíróság a perben nem alkalmazta a marasztalási per szabályait, mert a felperes kereseti kérelme sem a közszolgálati jogviszonnyal okozott kár megtérítésére, sem pedig a közigazgatási tevékenységgel előidézett jogsértés tényének megállapítására nem

irányult. A fentiekből következően a bíróság aktus-felülvizsgálatot végzett, hiszen a felperes elmaradt illetmény iránti igénye a felülvizsgálni kért határozat jogszerűségétől függött.[65]

Az is előfordulhat, hogy a felperes kereseti kérelme kizárólag marasztalásra irányul, de a marasztalásnak előfeltétele a munkáltató szerv döntésének, intézkedésének a megsemmisítése, hatályon kívül helyezése vagy megváltoztatása. Ilyenkor is vitás, hogy a megsemmisítés, hatályon kívül helyezés, illetve megváltoztatás körében az általános perrendi, a marasztalás körében pedig a speciális perrendi szabályokat kell-e alkalmazni, vagy ilyen esetben egységesen a marasztalási per speciális szabályai alapján kell-e a peres eljárást lefolytatni. A bírósági joggyakorlatban kialakult többségi álláspont szerint ebben az esetben egységesen a marasztalási per speciális szabályai alapján kell a peres eljárást lefolytatni, különösen a jogorvoslathoz való jog érdemi érvényesülésének a biztosítása érdekében.[66]

A fenti példákból látható, hogy az egész eljárásra milyen jelentős hatása van annak, hogy a felperes keresetében mit kér, a kereseti kérelmét miként fogalmazza meg. Az ügyben eljáró bíráknak pedig nagy körültekintéssel kell kiválasztaniuk a megfelelő eljárási rendet.

4.2.1.4. Védirat

A védirat az alperesnek a keresetlevélben foglaltakra tett nyilatkozata, amely vagy a keresetlevél visszautasítására irányul, vagy érdemi védekezést tartalmaz. A védiratban elő kell adni az annak alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait. A védiratot az alperes a keresetlevélnek, illetve az ügy iratainak továbbításával egyidejűleg terjeszti elő.[67]

Korábban utaltam arra, hogy a gyakorlatban sok esetben problémát okoz az alperes személyének megállapítása, mivel a közszolgálati pereknél a munkáltatói szerv a perbeli jogképesség eltérő léte és az adott szervezeti rendszerben betöltött helye miatt nagy eltéréseket mutat a klasszikus közigazgatási per esetén eljáró többfokú közigazgatási szervhez képest. Mivel sokszor nemcsak a felperesnek okoz problémát a keresetlevélben a „helyes" alperes megjelölése, hanem a bíróság számára sem egyértelmű – különösen az ügyben keletkezett iratok hiányában – így sok esetben kérdéses, hogy a bíróság kit hívjon fel a védirat előterjesztésére.

---

[65] Kaposvári Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 106.K.27.161/2018. számú ügye

[66] DR. CSEFFÁN, i. m. 32. o.

[67] Kp .42.§ (1) és (2) bekezdései

Álláspontom szerint a Kp. védiratra vonatkozó szabálya közszolgálati per esetén nem mindig van összhangban a Kp. 41.§ (1) bekezdésével. Ugyanis a Kp. 41.§ (1) bekezdése szerint ha a keresetlevelet törvény rendelkezése alapján a bíróságnál kell benyújtani, a bíróság a keresetlevelet annak vizsgálatát követően haladéktalanul közli az elsőfokon eljárt közigazgatási szervvel. Az ügy iratait a 40. § (1) bekezdése szabályai szerint kell a bírósághoz továbbítania.

A fentiek alapján a Kp. 41.§ (1) bekezdése szerint az elsőfokon eljárt közigazgatási szervvel (munkáltatóval) kell közöli a keresetlevelet, és annak kell az ügy iratait továbbítania a bíróságra. Ugyanakkor a Kp. 42.§-a szerint a keresetlevelet az alperesek kell megküldeni, és az alperesnek kell az ügy iratait a bíróságra beterjeszteni. Kérdésként merül fel, hogy mi a helyzet, ha Kp. 41.§-a szerinti elsőfokon eljáró munkáltatói szerv és Kp. 42.§-a szerinti alperes személye nem egyezik meg, akkor kit hív fel a bíróság a védirat előterjesztésére? Álláspontom szerint mindenképpen az alperest kell felhívni, hogy terjessze elő a védiratát.

A Kp. 78.§ (3) bekezdése szerint a bizonyítási indítvány előterjesztésére, illetve bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátására legkésőbb az első tárgyaláson van lehetőség. Ezen rendelkezés nyomán kialakult bírói gyakorlat szerint az alperesi védiratában szereplő bizonyítási indítványnak teljesnek és véglegesnek kell lennie. A klasszikus munkaügyi perekhez képest a közszolgálati perekben a fenti Kp. rendelkezés alapján szigorúbb bizonyítási szabályokra van szükség.[68]

Amennyiben a közszolgálati pert a munkáltató indítja meg a közszolgálati dolgozó ellen, akkor az alperesi védekező irat elnevezése védirat helyett – a Pp. terminológiáját követve – ellenkérelem. Az ellenkérelem három irányú lehet: a kereset elismerését, az eljárás megszüntetésére irányuló alaki védekezést, vagy érdemi védekezést tartalmazhat. Az ellenkérelemben elő kell adni az annak alapjául szolgáló tényeket és ezek bizonyítékait.[69]

4.2.2. Intézkedések a keresetlevél alapján és a perelőkészítés

4.2.2.1. A keresetlevél vizsgálata és a hiánypótlás

A közszolgálati pereknél az ügyek túlnyomó részében a felperes a közszolgálati dolgozó, aki a keresetleveléhez csak a nála lévő iratokat tudja csatolni. Az ügy érdemére kiható iratok általában a munkáltatónál vannak. A közszolgálati perek esetén a gyakorlatban jelentős problémát okoz az, hogy a bírónak a keresetlevél

[68] Dél-dunántúli Közigazgatási és Munkaügyi Regionális Kollégium 2018. november 6. napján megtartott teljes ülésének jegyzőkönyve, 7. o.

[69] Kp. 135.§-a

alapján a szükséges intézkedéseket haladéktalanul meg kell tennie. Szükség esetén hiánypótlásra kell felhívnia a felperest. Ugyanakkor ezeket az intézkedéseket a bírónak csupán a keresetlevél alapján, az ügyben keletkezett alperesnél lévő releváns iratok hiányában kell megtennie. Ezért nehézséget okozhat a keresetlevél alapján teendő megfelelő intézkedések kiválasztása, különösen érvényesül ez a hiánypótlásra való felhívás esetén.

4.2.2.2. Tárgyalás kitűzése

A fent említettek szerint a bíróságnak a keresetlevelet nyolc napon belül meg kell vizsgálnia, majd legkésőbb a keresetlevélnek a bírósághoz való érkezését követő harminc napon belül intézkednie kell a tárgyalási határnap kitűzéséről. Az első tárgyalást úgy kell kitűzni, hogy az a keresetlevélnek a bírósághoz való érkezését követő hatvan napon belül megtartható legyen. Ha a keresetlevél csak a bíróság intézkedése alapján válik alkalmassá a tárgyalás kitűzésére, a tárgyalás megtartására előírt határidő kezdő időpontját ettől az időponttól kell számítani.[70]

Mint látjuk a Kp. szoros határidőket szab a keresetlevél megérkezését követő bírói intézkedéseket illetően. Ugyanakkor sok esetben az alperesi iratok hiányában a bíró nincs abban a helyzetben, hogy csupán a keresetlevél alapján eldöntse azt, hogy az ügy tárgyalás kitűzésére alkalmas-e. Ezért a gyakorlatban gondot okozhat a fent említett határidők betartása. Sokszor a bírónak „sakkoznia" kell ezekkel a határidőkkel annak érdekben, hogy azokat be tudja tartani.

4.2.3. A tárgyalás

A tárgyalással kapcsolatban a Kp. a közszolgálati perekre vonatkozóan speciális rendelkezést nem tartalmaz. A Kp. 77. § (1) bekezdése alapján főszabályként nincs helye tárgyalás tartásának a közigazgatási per során, arra a felek kérelmére vagy a bíróság döntése alapján kerül sor. Tárgyalás tartását a felperes a keresetlevélben, az alperes a védiratban kérheti, a később perbelépő felek vagy érdekeltek a perbelépési kérelemben, illetve perbevonástól vagy perbeállítástól 15 napon belül kérhetik a tárgyalás tartását. Bizonyítási eljárás esetén a tárgyalás tartása nem mellőzhető, kivétel ez alól az okirati bizonyítás esete.

Közszolgálati per esetén elképzelhetetlen az ügy tárgyaláson kivűli elbírálása, mivel szükséges kontradiktorius eljárás során a bizonyítási eljárás lefolytatása és ennek során a felek személyes meghallgatása. Tárgyaláson lehetséges az egyezség

[70] Kp. 58.§ (1)-(2) bekezdése

megkötése, és a bíróság bírósági közvetítést is elrendelhet a felek és az érdekeltek hozzájárulásával.

A marasztalási perek esetén rendelkezik arról a Kp., hogy a felperes a keresetét a tárgyalás berekesztéséig változtathatja meg, és bizonyítási indítvány előterjesztésére, bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátására is eddig az időpontig van lehetőség, ha erre külön határidőt a bíróság nem állapított meg.[71]

4.2.4. Bizonyítás

4.2.4.1. Bizonyítási eljárás szabályai

A közigazgatási perekben és így a közszolgálati perekben való bizonyításra is a polgári perrendtartás szabályait a Kp. XIV. fejezetében foglalt eltérésekkel kell alkalmazni.

A bíróság a bizonyítékokat egyenként és összességükben, a megelőző eljárásban megállapított tényállással összevetve értékeli. A Kp.-ban alapelvi szinten rögzítették az úgynevezett „peranyag szolgáltatási kötelezettséget", mely szerint a közigazgatási jogvita elbírálásához szükséges tények feltárása, az alátámasztásukra szolgáló adatok és bizonyítékok rendelkezésre bocsátása – ha törvény eltérően nem rendelkezik – a feleket terheli.[72]

Bizonyítási indítvány előterjesztésére, illetve bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátására legkésőbb az első tárgyaláson van lehetőség.[73] Ettől eltérően a marasztalási perekben, valamint a Közszolgálati Döntőbizottság határozatát támadó kereseti kérelem alapján indult peres eljárásban speciális bizonyítási szabályokat kell alkalmazni. A marasztalásra irányuló kereseti kérelemhez kapcsolódó bizonyítási indítvány előterjesztésére, illetve bizonyítási eszköz rendelkezésre bocsátására a bíróság által megállapított határidőn belül, ennek hiányában a tárgyalás berekesztéséig van lehetőség.[74]

A Közszolgálati Döntőbizottság határozatát támadó kereseti kérelem alapján indult perben a fél nem hivatkozhat olyan tényre, körülményre, bizonyítékra, amely a Közszolgálati Döntőbizottság eljárásának nem képezte tárgyát, kivéve akkor, ha azt a Közszolgálati Döntőbizottság hivatkozása ellenére nem vette

---

[71] Kp. 131.§ (4) és (5) bekezdései

[72] Kp. 3. § (3) bekezdése

[73] Kp. 78.§-a

[74] Kp. 131. § (5) bekezdése

figyelembe, azt önhibáján kívül nem ismerte, illetve arra önhibáján kívül nem hivatkozott.[75]

A bizonyítás szabályainál figyelhető meg a legnagyobb különbség a Pp. szabályai alapján lefolytatott munkaügyi per és a Kp. szerint megtartott közszolgálati per között. A munkaügyi pernél a keresetlevél a per megindításának feltétele, a perfelvételi szakban határozzák meg a felek a jogvita kereteit kibontva annak lényegét, majd az érdemi tárgyalási szakban a felek indítványai alapján minden tényre kiterjedő, részletes bizonyítási eljárást folytat le a bíróság. Ehhez képest a közszolgálati perben a bíró kizárólag aktus-felülvizsgálatot végezhet, csupán a felperes által a keresetében megjelölt jogszabálysértés fennálltát vizsgálhatja, tekintettel arra is, hogy egy tárgyaláson be kell fejeznie az ügyet. Így nincsen lehetőség minden tényre kiterjedő, teljes körű bizonyítási eljárás lefolytatására, kizárólag a sérelmesnek vélt munkáltatói intézkedés vizsgálható a felperes által a keresetlevélben megjelölt okból. Tehát részleges bizonyítási eljárást folytat le a közigazgatási bíróság, a tárgyaláson elhangzott új tények nem vehetők figyelembe. Ezáltal a versenyszférában dolgozó munkavállalóhoz képest sokkal hátrányosabb helyzetben van a közszolgálati dolgozó, ha a munkavégzésre irányuló jogviszonyából eredő igényét bíróság előtt érvényesíteni akarja. Ekként a tisztességes eljáráshoz való Alaptörvényben biztosított joga is sérülhet. Különösen érvényesül ez a megállapítás akkor, ha nem munkáltatói határozatot sérelmez a közszolgálati dolgozó, hanem például mulasztást. Kérdésként merül fel, hogy ebben az esetben hogy lehet teljes körű a felülvizsgálat.

4.2.4.2. A bizonyítási kötelezettség megfordulása

A Kp. a fegyveregyenlőség biztosítása érdekében – a Pp. munkaügyi perek szabályai között található 522.§-ával egyezően – speciális bizonyítási kötelezettséget ír elő a munkáltató közigazgatási szerv számára, ezáltal megfordítva a bizonyítási kötelezettséget. Eszerint a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben a közigazgatási szerv köteles bizonyítani

a) az igény elbírálásához szükséges általános hatályú rendelkezések, utasítások és a jogvita eldöntéséhez szükséges, a közigazgatási szerv működési körében keletkezett iratok tartalmát,

b) az igényelt juttatással összefüggő, vitatott számítások helyességét, továbbá

c) bérvita esetén a juttatás megfizetését.[76]

---

[75] Kp. 131. § (6) bekezdése

[76] Kp. 79.§ (2) bekezdése

A Kp. 79.§ (2) bekezdés a) pontja szerinti iratanyag szolgáltatási kötelezettség megegyezik a korábban a munkaügyi perekben kialakult bírói gyakorlattal. Ennek indoka, hogy a közszolgálati jogviszonyból származó munkavállalói igény elbírálásához szükséges dokumentumok, bizonyítékok általában a munkáltató szervnél vannak, a közszolgálati jogviszonyban álló személy ezeket a dokumentumokat, bizonyítékokat és ezek tartalmát gyakran nem, vagy pontatlanul ismeri, illetve a munkáltató megfelelő apparátussal rendelkezik az igényelt juttatások számszaki helyességének az igazolására. A rendelkezésből következően az irat tartalmát elegendő csupán vitatnia a közszolgálati dolgozónak, a bizonyítás sikertelensége a munkáltató szerv terhére esik.

Ha a munkáltató a fenti bizonyítási kötelezettségének nem tesz eleget, a bíróság a bizonyítatlanság következményét – a bizonyítékok mérlegelése során – a munkáltatóra háríthatja, azonban az a körülmény, hogy a bizonyításra kötelezett fél nem képes valamennyi bizonyítékot szolgáltatni, még nem minden esetben eredményez bizonyítatlanságot, ez esetben különös súllyal szükséges értékelni azt, hogy a hiányolt bizonyíték objektíve melyik félnek felróhatóan nem áll rendelkezésre. Ez az értékelés nem jelenti a bizonyítási teher megfordítását, azonban egyéb perbeli bizonyíték bizonyító erejének súlyára kihathat.[77]

A Kp. bizonyításra vonatkozó szabályain túl a munkajogi anyagi jogi szabályozás is több esetben a munkáltató szerv kötelezettségévé teszi a bizonyítást. Ilyen például az az eset, amikor is a munkáltatónak indokolási kötelezettsége van a közszolgálati jogviszony megszüntetése esetén, mert ilyenkor a munkáltató szervet terheli annak bizonyítása, hogy a megszüntetés indoka világos, valós és okszerű volt. Továbbá a közszolgálati dolgozó kártérítés felelősségének megállapítás esetén is a felelősség feltételeinek bizonyítása a munkáltató terhére esik.

A Pp. az eljárásjogi és az anyagi jogi jogszabály bizonyítási érdeket érintő kollíziója esetén az anyagi jogszabály elsőségét ismeri el. A Pp. munkaügyi perekre vonatkozó speciális rendelkezései a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perekben nem alkalmazhatók, azonban a kollízió felmerülése esetén azt a bírónak kell feloldania jogértelmezési eszközökkel, általában az anyagi jogi jogszabályok elsőbbségének elve alapján.[78]

[77] Kúria Mfv.II.10.579/2016. számú határozata In.: dr. Cseffán, 35. o.

[78] dr. Cseffán, i.m. 35. o.

4.2.5. A bíróság határozatai

4.2.5.1. A határozatok fajtái

A határozatokra a polgári perrendtartás szabályait a Kp. XVI. fejezetében foglalt eltérésekkel kell megfelelően alkalmazni.[79] A bíróság a per érdemében ítélettel, a per során felmerült minden más kérdésben végzéssel dönt.

Ezen megállapítás alól kivételt jelentenek az úgynevezett ítélet hatályú végzések. Ugyanis közszolgálati perben is köthető a Kp. 67. §-a szerinti egyezség, melyet a bíróság végzéssel hagy jóvá.

A keresetnek helyt adó ítéleteket a Kp. 89. §-a tovább bontja, megváltoztató, megsemmisítő, hatályon kívül helyező, szükség esetén új eljárásra kötelező és közigazgatási szervet marasztaló döntésekre. Egyszerű keresetnek helyt adó rendelkezés nem létezik, ahhoz mindig a Kp. 89. §-a szerinti valamelyik rendelkezés társul. További osztályozási lehetőség a részletesen indokolt és a Pp. szerinti rövidített, illetve a Kp. szerinti egyszerűsített ítélet közötti különbségtétel.

A marasztalási ítéletekre vonatkozó szabályozást a Kp. a „Marasztalási per" című XXIII. fejezetének 133. §-a tartalmazza. A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perekben hozott érdemi határozat többségében marasztalási ítélet, azonban a közszolgálati jogvitákra vonatkozóan további részletes, speciális szabályozást a Kp. nem tartalmaz.

Ha a bíróság a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben a felperes marasztalásra irányuló kereseti kérelemének helyt ad, ítéletében a közigazgatási szervet a jogszabályi keretek között marasztalja.[80]

Keresethalmazat esetén a felperes kérheti a közszolgálati perben a munkáltatói döntés, intézkedés megsemmisítését, hatályon kívül helyezését, és ezzel együtt a jogsértő döntéshez, intézkedéshez kapcsolódóan a munkáltató közigazgatási szerv marasztalását.[81]

---

[79] Kp. 84.§-a

[80] Kp. 133. § (1) bekezdése

[81] dr. Cseffán, i. m. 37. o.

4.2.5.2. Ítélet a Közszolgálati Döntőbizottság határozatával szemben indított perben

A Kp. speciális szabályokat állapít meg a Közszolgálati Döntőbizottság határozatával szemben indított perben hozott ítéletre vonatkozóan. A Közszolgálati Döntőbizottság, mint a bírósági munkaügyi jogvitát megelőző, független jogorvoslati fórum a kormánytisztviselők és a kormányzati ügykezelők által előterjesztett közszolgálati panaszokat bírálja el.[82]

A kormánytisztviselő a közigazgatási és munkaügyi bíróságnál terjeszthet elő keresetet

- a Közszolgálati Döntőbizottság sérelmezett határozatával szemben, vagy
- ha a Közszolgálati Döntőbizottság a törvényben előírt határidőn belül nem bírálja el a közszolgálati panaszt,
- a munkáltató fizetési felszólításával szemben, illetve
- az egyéb (a Közszolgálati Döntőbizottság előtt érvényesítendő és a fizetési felszólításon kívüli) közszolgálati jogviszonyból származó igényei tekintetében.[83]

A Kp. 95. §-ához fűzött miniszteri indokolás szerint, „a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perek azon eseteiben, amelyeket a Közszolgálati Döntőbizottság határozatával szemben indítanak meg, az eljárást elsőfokon a marasztalási per szabályai szerint kell lefolytatni, annak ellenére, hogy formailag megtámadási keresetről van szó, és a bíróság megtámadási ítéletet hoz.”[84]

A marasztalási per szabályai szerint a pert nem a határozatot meghozó Közszolgálati Döntőbizottság, hanem az ellenérdekű fél – azaz a közigazgatási szerv (munkáltató szerv), illetve a vele közszolgálati jogviszonyban álló

---

[82] A kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény 168. § (3) bekezdése alapján panasszal a következő munkáltatói intézkedések támadhatók meg:

a) kormányzati szolgálati jogviszony megszűnése és megszüntetése;
b) összeférhetetlenség megszüntetésére irányuló írásbeli felszólítás;
c) teljesítményértékelés;
d) fegyelmi és kártérítési ügyben hozott határozat;
e) kinevezés egyoldalú módosítása;
f) sérelemdíj megfizetése ügyében hozott határozat.

[83] A kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény 168. § (5) bekezdése

[84] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 95. §-hoz fűzött magyarázat

természetes személy – ellen kell megindítani. A keresetlevelet a Közszolgálati Döntőbizottsághoz kell benyújtani, amely köteles azt az ügy irataival együtt tizenöt napon belül továbbítani a bírósághoz. A bíróság a keresetlevelet – annak vizsgálatát követően – haladéktalanul közli az alperessel.

A közigazgatási perre továbbra is irányadónak tekinthető a Kormánytisztviselői Döntőbizottság határozatának felülvizsgálata iránti per egyes kérdéseiről szóló 3/2016. (III. 21.) KMK vélemény.

A Kp. főszabályként kimondja, hogy a bíróság ítéletével a jogvitát érdemben eldönti, és a Közszolgálati Döntőbizottságot új eljárásra nem kötelezheti.

A Kp. a főszabály alól kivételeket is megfogalmaz. Ugyanis a bíróság a Közszolgálati Döntőbizottság határozatát

a) megsemmisíti és a Közszolgálati Döntőbizottságot új eljárásra kötelezi, ha az eljáró tanács nem volt szabályszerűen megalakítva, vagy a határozat meghozatalában kizárt személy vett részt,

b) a jogsértéssel érintett részében megsemmisíti, és szükség esetén a Közszolgálati Döntőbizottságot új eljárásra kötelezi, ha az a hatáskörét túllépte, illetve hatáskörének hiányát jogsértően állapította meg.

A bíróság a jogerős ítéletet megküldi a Közszolgálati Döntőbizottságnak.[85]

A Közszolgálati Döntőbizottság határozatának keresettel nem támadott része jogerős, ezért amennyiben a kereset részben vagy egészben alapos, a határozatot részben vagy egészben megváltoztató ítéletnek rendelkezést kell tartalmaznia arra nézve is, hogy az ítélet a határozat mely részét nem érinti. Erre nincs szükség azonban akkor, ha a bíróság a keresetet teljeskörűen elutasítja. A kereset elutasítása esetén nem kell helybenhagyni, illetve hatályában fenntartani a Közszolgálati Döntőbizottság határozatát, és nem szükséges utalni a határozat keresettel nem támadott egyes részeire sem.[86]

[85] Kp. 95.§-a

[86] Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 95. §-hoz fűzött magyarázat

4.2.6. Perorvoslatok

4.2.6.1. Fellebbezés

A Kp. fő szabálya szerint a közigazgatási és munkaügyi bíróságok által hozott ítéletekkel szemben nincs helye fellebbezésnek, kivéve, ha azt törvény lehetővé teszi. Kivétel az általános szabály alól azon esetek köre, amelyekben a Kp. maga biztosítja a fellebbezés lehetőségét az ítélet ellen.[87] Ezek a közigazgatási és munkaügyi bíróság által hozott mulasztási és marasztalási perben hozott ítéletek, valamint a törvényszék elsőfokú ítéletei.

A fenti szabályozás alapján a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben hozott elsőfokú ítélet ellen fellebbezni akkor lehet, ha a bíróság a marasztalási per szabályai szerint folytatta le az eljárást.[88] A munkáltató közigazgatási szerv döntésének, illetve intézkedésének megsemmisítésére, hatályon kívül helyezésére, megváltoztatására irányuló kereset tárgyában hozott elsőfokú döntés ellen fellebbezésnek nincsen helye az általános szabályok alapján.

A fellebbezés elbírálására a Fővárosi Törvényszék kizárólagosan illetékes.[89]

Közszolgálati perben is – ha a fellebbezés nem kizárt - közös kérelem alapján lehetőség van ugró fellebbezésre. Ebben az esetben az anyagi jogszabály megsértésére alapított fellebbezést közvetlenül a Kúria bírálja el.[90]

A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perben hozott ítélet ellen csak konkrét jogszabálysértésre hivatkozással lehet fellebbezni és a fellebbezésben a konkrét jogszabálysértés ténye mellett a megsértett jogszabályhelyet is meg kell jelölni.[91] Ez a szabályozás jelentős eltérést mutat a munkaügyi perekhez képest.

A fellebbezés határidejét a Kp. főszabályként 15 napban határozza meg. Törvény azonban ettől eltérően is rendelkezhet, akár rövidebb, akár hosszabb fellebbezési határidőt is megállapíthat. Egy esetben maga a Kp. is eltér a főszabálytól, amennyiben az ítéletben annak előzetes végrehajtását is elrendelték, akkor az ítélet ellen a Kp. 98. § (5) bekezdése alapján 8 napon belül van helye fellebbezésnek.

---

87 Kp. 99.§ (1) bekezdése

88 Kp. 133. § (3) bekezdése

89 Kp. 13. § (11) bekezdése

90 Kp. 101. § (1) bekezdése

91 Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez, a Kp. 99. §-hoz fűzött magyarázat

Végzések esetén a 15 napos fellebbezési határidőtől eltérően 8 napon belül lehet fellebbezni a perbeállító és a perből elbocsátó végzés ellen.[92]

Abban az esetben, ha az ítélet elleni fellebbezés a perköltség, illetve az Állam által előlegezett illeték és költség viselésére vagy annak összegére, valamint az ítélet indokolása ellen irányul, a fellebbező kérheti a másodfokú bíróságtól a fellebbezés tárgyaláson történő elbírálását, ellenkező esetben az erre irányuló fellebbezést a bíróság tárgyaláson kívül bírálja el.

A fellebbezési határidő lejárta előtt előterjesztett kérelem alapján az ügy érdemére nézve a felek kérhetik a fellebbezés tárgyaláson kivüli elbírálását. A fellebbezési eljárásban kötelező a jogi képviselet.

4.2.6.2. Felülvizsgálat

A Kp. rendszerében e rendkívüli perorvoslat célja, hogy az egységes joggyakorlat kialakítását és biztosítását elősegítse, azzal, hogy az olyan jogszabálysértésekkel szemben nyújtson orvoslást, melyek a kúriai ítélkezési gyakorlattól való eltérés vagy az uniós jog helytelen értelmezése miatt következtek be. A felülvizsgálatra ebből fakadóan – a befogadási eljárás, mint szűrő alkalmazásával – csak szűk körben kerülhet sor, ugyanakkor ezen eszköz jelentős szerepének hangsúlyozása érdekében a Kp. maga is úgy rendelkezik, hogy a felülvizsgálatot csak különösen indokolt esetben zárhatja ki ágazati törvény.

A Kp. 115. § (1) bekezdése a felülvizsgálatot eleve a jogerős ítéletre és a keresetlevelet visszautasító, valamint az eljárást megszüntető jogerős végzésekre szűkíti, ezért e két utóbbi végzésen kívül más végzések ellen nincs helye felülvizsgálatnak. Tehát bármely, a Kp. 48. § (1) bekezdésében, illetve Kp. 81. § (1) bekezdésében szabályozott visszautasítási, illetve megszüntetési okok esetén mód lehet a felülvizsgálatra, ha azt valamely közigazgatási és munkaügyi bíróság hozta, és azt a Fővárosi Törvényszék nem a másik fél fellebbezésére helybenhagyta, vagy bármelyik fél fellebbezése folytán megváltoztatta, illetve hatályon kívül helyezte.

A fentiekre figyelemmel a Kúriának a felülvizsgálati kérelem előterjesztésének a munkaügyi perekben irányadó egyes módosított szabályairól szóló 1/2014. (II. 10.) KMK véleménye a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos perekben nem alkalmazható.[93]

---

[92] Kp. 25.§ (8) bekezdése

[93] dr. Cseffán, i. m. 38. o.

A felülvizsgálati kérelmet az elsőfokú határozatot hozó bíróságnál a jogerős határozat közlésétől számított harminc napon belül kell jogi képviselő útján benyújtani.[94] A Kúria háromtagú tanácsban tárgyaláson kívül vizsgálja, hogy a befogadhatóság feltételei fennállnak.[95] Ezt követően folytatja le érdemben a felülvizsgálati eljárást.

4.2.6.3. A perújítás

A Kp. szerint jogerős ítélet és az eljárást befejező érdemi határozat ellen a polgári perrendtartás szabályai szerint van helye perújításnak.[96]

A Kp. a közszolgálati perekkel kapcsolatban két megszorítást tartalmaz. Az egyik korlátozás szerint a közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos határozat ellen, a határozat jogerőre emelkedésétől számított hat hónapon túl benyújtott perújítási kérelemben nem követelhető a jogviszony helyreállítása és az eredeti munkakörben vagy munkahelyen történő továbbfoglalkoztatás. A megszorítás szerinti hat hónapos határidő pedig a perújítási kérelem előterjeszthetőségének szubjektív határidejéhez igazodik.

A másik megszorítás szerint a perújítási kérelem benyújtását megelőző hat hónapon túli időre munkabér-követelés nem támasztható.[97]

Ezen megszorítások megegyeznek a munkaügyi pereknél irányadó Pp. 524.§-ába foglalt szabályozással.

5. JOGALKALMAZÁSI KÉRDÉSEK

Összegezve az alábbi Kp.-beli rendelkezések közszolgálati perekben való alkalmazása vet fel kérdéseket:

- Kollektív jogvita esetén nem egyértelmű, hogy melyik közigazgatási és munkaügyi bíróság illetékes elsőfokon eljárni.
- Az adott közszolgálati jogviszonyra vonatkozó anyagi jogi norma szerinti felperesi legitimáció eltérhet a Kp.-beli felperesi legitimációra vonatkozó rendelkezésektől.

---

94 Kp. 117.§ (1) bekezdése

95 Kp. 118.§ (2) bekezdése

96 Kp.122.§ (1) bekezdése

97 Kp. 122.§ (3) bekezdése

- A Kp. 18.§ (3) bekezdése szerinti alperes személyének megállapítása okozhat gondot az adott közszolgálati jogvita esetén.

- Kérdéses, hogy a közszolgálati per előtt lefolytatott eljárások közül melyek tekinthetők megelőző eljárásnak a Kp. 4.§ 7. bekezdésének 4. pontja értelmében.

- Keresetlevél tartalmát előíró közszolgálati jogviszonyra vonatkozó anyagi jogi norma eltérhet a Kp. 37.§-a szerinti tartalomtól.

- Keresethalmazat esetén milyen szabályokat kell alkalmazni? Elválaszthatóak-e az eljárási szabályok a kereset fajtái szerint?

- Kit hívjon fel a bíró a védirat előterjesztésére, ha a kerestelevél benyújtásakor nem tudja egyből megállapítani azt, hogy ki az alperes?

- Keresetlevél alapján teendő intézkedések kiválasztása lehet problémás a munkáltatónál lévő ügyre vonatkozó iratok hiányában.

- Az eljárási határidők betartása kapcsán a tárgyalás kitűzésére vonatkozó szabályok helyes akalmazása és a védirat előterjesztésére vonatkozó rendelkezés hogyan viszonyul egymáshoz? A munkáltatónál lévő iratok hiányában, csupán a közszolgálati dolgozó keresetlevele alapján aggályos lehet dönteni a tárgyalás kitűzéséről.

- A védirat mennyire legyen teljes és végleges a bizonyítás kérdésében?

- Az adott közszolgálati jogviszonyra vonatkozó anyagi jogi norma szerinti bizonyítási kötelezettség, és a bizonyítandó tények köre eltérhet a Kp. bizonyításra vonatkozó szabályaitól.

6. ÖSSZEGZÉS - ÁLLÁSPONTOM

A Közigazgatási perrendtartás kódexjelleggel tartalmazza a közigazgatási perjogot, biztosítva a közigazgatás feletti bírói kontroll működését, és a közigazgatási perek szabályait általános jelleggel szabályozza. A Kp. szakítva a döntésközpontú hatásköri szabályozással, a közigazgatási jogvita definiciójával, mint generálklauzulával kívánja megteremteni a teljes körű és hatékony jogvédelmet. A jogalkotó ezen fogalom alá vonja a közszolgálati jogvitákat is, ezáltal azokat is közigazgatási bírói útra utalja.

Ugyanakkor a Kp. általános szabályai a közigazgatási aktusok bírói felülvizsgálatához igazodnak, nincsenek tekintettel a közszolgálati jogviszonyok sajátosságaira. Függetlenül attól, hogy a munkáltató közigazgatási szerv, a közszolgálati dolgozó által végzett tevékenység nem közhatalmi tevékenység,

hanem közszolgáltatás. A közszolgálati jogviszony a közigazgatási szervek és azok alkalmazottai között fennálló belső, munkavégzésre irányuló jogviszony, amelyben nem a közhatalom gyakorlása dominál, hanem a munkajog tárgya, azaz az önállótlan munkavégzés. A közszolgálati jogviták nem nélkülözik a munkajogi jogviszonyokra vonatkozó sajátosságokat: az alá-fölé rendeltségi viszonyrendszert, bérelemük van, adott feladat teljesítésére jönnek létre, jogok és kötelezettségek illetik meg a feleket, valamint a jogviszonyok felszámolhatók bizonyos jogkövetkezmények mellett. Tehát a közszolgálati perek esetén nem klasszikus közigazgatási perről van szó.

Ahogy a tanulmányomban fentebb ismertettem a bírói jogalkalmazás számára komoly problémát okoz a Kp. egyes jogintézményeinek alkalmazása a közszolgálati perekben. A legtöbb közszolgálati jogvita esetén a bíróság a marasztalási perek szabályai szerint jár el. Mivel a marasztalási perek esetén a Pp. szabályainak alkalmazása szélesebb körű, itt kevesebb problémát okoz a közszolgálati jogviták közigazgatási perként való tárgyalása. Viszont különösen aggályos a közszolgálati jogvita Kp. szerinti elbírálása, ha a perrendtartás általános, aktus-felülvizsgálatra vonatkozó szabályait kell alkalmazni, mert a közszolgálati dolgozó kereseti kérelme elsődlegesen a munkáltatói aktus megsemmisítésére, hatályon kívül helyezésére vagy megváltoztatására irányul. Ebben az esetben ugyanis kizárt a fellebbezés lehetősége. A közszolgálati perek esetén a hatósági ügyeknél ismert, a bírósági peres eljárást megelőző többfokú fórumrendszer nincsen. Ezért a hatósági ügyekkel ellentétben a közszolgálati jogviták esetén a Kp. általános szabályai szerinti egyfokú bírósági rendszer nem elégíti ki a jogorvoslatokkal szemben támasztott alkotmányos követelményeket, a felek fellebbezési jogának megvonása közszolgálati perek esetén sérti a jogorvoslathoz fűződő Alaptörvényben biztosított jogukat.

A gyakorlati jogalkalmazást az is nehezíti, hogy a közszolgálati perekre vonatkozó eljárási szabályok a perrendtartásban nem egy helyen vannak, továbbá sok esetben az adott közszolgálati jogviszonyra vonatkozó anyagi jogi norma szerinti előírás eltér az adott jogintézmény Kp.-beli szabályozásától (például a felperesi és alperesi legitimáció, a kereset tartalmi elemei, a bizonyítandó tények köre).

A közszolgálati dolgozó számára pedig – a versenyszférában dolgozó munkavállalóhoz képest – hátrányos, hogy a bizonyítási lehetőségei korlátozottak, azok kizárólag az aktus-felülvizsgálatra irányulhatnak.

A fentiek alapján egyetértek a Kúria Joggyakorlat-elemező Csoportjának 2014.-ben megfogalmazott álláspontjával, véleményem szerint sem volt indokolt a

közszolgálati jogviszonyokból származó jogviták Közigazgatási perrendtartás hatálya alá vonása.[98]

Ugyanakkor a jogalkotó ezt a kérdést már eldöntötte akként, hogy a Kp.-ba szabályozta a közszolgálati perek eljárási szabályait. Megjegyzendő, hogy csupán a munkáltató személyének speciális jellege alapján történt a jogalkotó részéről a Kp.-ba való szabályozott kiemelés. Ezért jelenleg a legfontosabb feladat az, hogy a bírói gyakorlat a felmerülő jogalkalmazási anomáliákra, joghézagokra a leghelyesebb megoldásokat megtalálja.

Ez a társítás „kényszerházasságnak" minősíthető a magyar munkajog fejlődésében.[99] Az új szabályozás szemléletváltozást igényel mindkét szakágban dolgozó bíráktól. Egyrészt a klasszikus közigazgatási pereket tárgyaló közigazgatási bíráknak figyelemmel kell lenniük e jogviszonyok munkajogi jellegére, és szükséges megismerniük a korábbi bírói gyakorlatot, mivel számos a Kp. hatályba lépése előtt hozott elvi állásfoglalás a megváltozott szabályozás ellenére is alkalmazandó a közszolgálati perekben.[100] Valamint a munkaügyi bíráknak is más szemléletre van szükségük a közszolgálati jogviták Kp. szerinti elbírálásakor.

A bírói jogalkalmazás feladata a Kp. szerinti eljárás által felvetett kérdések megválaszolása. Célszerűnek tartom azt, hogy az eljárásjogi szempontból problémásnak tekinthető közszolgálati ügyeket az egyesbírák utalják tanács elé.

A felek Alaptörvénybe foglalt jogaik érvényesülésének biztosításában és az egységes jogalkalmazás kialakításában nemcsak a közszolgálati pereket tárgyaló első- és másodokú bíróságoknak, hanem a közigazgatási és munkaügyi regionális kollégiumoknak és a Kúriának is meghatározó szerepe van. Tudomásom szerint a regionális kollégiumokban is folyamatosan dolgoznak azon, hogy a közszolgálati jogvitákkal kapcsolatban felmerülő jogalkalmazási kérdéseket megválaszolják. A bírói gyakorlat jó irányban halad, hogy a megváltozott jogi környezetben is ugyanolyan magas színvonalon történjen a közszolgálati perekben való ítélkezés, mint a Kp. hatályba lépése előtti időszakban.

---

[98] Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport A közigazgatási perjog – összefoglaló vélemény – Budapest 2014. 264. o.

[99] Dél-dunántúli Közigazgatási és Munkaügyi Regionális Kollégium 2018. november 6. napján megtartott teljes ülésének jegyzőkönyve, 5. o.

[100] Például továbbra is irányadó az MK 13. számú állásfoglalás, mely kimondja, hogy a közügyektől eltiltott személynek az eltiltás alá eső munkaviszonya, közszolgálati jogviszonya, illetve közalkalmazotti jogviszonya a bíróság ítélete jogerőre emelkedésének napjával szűnik meg.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. Szakirodalom:

- dr. Cseffán József: A közszolgálati jogviszonnyal kapcsolatos munkajogi igények érvényesítése a közigazgatási perben, In. A munka világa, 2019/2. lapszám
- Közszolgálati életpályák a közigazgatásban és a rendvédelemben, Szerkesztette: György István, Hazafi Zoltán, Dialóg Campus kiadó Budapest, 2018.
- Magyary Zoltán: Magyar közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. sz. államában. A magyar közigazgatás szervezete és működési rendje. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942.
- Kommentár a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvényhez – Szerkesztette: Barabás Gergely, F. Rozsnyai Krisztina, Kovács András, In.: Complex Cd Jogtár,
- https://penzugysziget.hu/index.phpoption=com_content&view=article&id=2381:35tetel&catid=290&Itemid=400 (letöltés dátuma: 2019. 08. 10.)

2. Jogszabályok:

- Alaptörvény
- a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvény (Kp.)
- a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (Pp.)
- a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (régi Pp.)
- a közszolgálati tisztviselőkről szóló 2011. évi CXCIX. törvény (Kttv.)
- a Nemzeti Adó- és Vámhivatalról szóló 2010. évi CXXII. törvény (NAV tv.)
- a kormányzati igazgatásról szóló 2018. évi CXXV. törvény
- a honvédek jogállásáról szóló 2012. évi CCV. törvény (Hjt.)
- a honvédségi alkalmazottak jogállásáról szóló 2018. évi CXIV. törvény (Haj.)
- a rendvédelmi feladatokat ellátó szervek hivatásos állományának szolgálati jogviszonyáról szóló 2015. évi XLII. törvény (Hszt.)

- a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény
- a munkavállalói költségkedvezmény megállapításáról és érvényesítésének szabályairól szóló 73/2009. (XII. 22.) IRM rendelet
- polgári perben és a közigazgatási bírósági eljárásban alkalmazandó nyomtatványokról szóló 6/2019. (III. 18.) IM rendelet

3. Joggyakorlat

- Dél-dunántúli Közigazgatási és Munkaügyi Regionális Kollégium 2018. november 6. napján megtartott teljes ülésének jegyzőkönyve,
- Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport: A közigazgatási perjog – összefoglaló vélemény – Budapest 2013.
- Kúria Közigazgatási-Munkaügyi Kollégium Joggyakorlat-elemző Csoport: A közigazgatási perjog – összefoglaló vélemény – Budapest 2014.
- Kúria Mfv.II.10.579/2016. számú határozata
- Kaposvári Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 106.K.27.001/2019. számú ügye
- Kaposvári Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság 106.K.27.161/2018. számú ügye

MELLÉKLET

A munkaügyi és a közszolgálati perek összehasonlítása a legfontosabb szempontok alapján

	munkaügyi perek	**közszolgálati perek**
fogalmi meghatározás	munkaügyi per (Pp. 508.§)	közigazgatási jogvita (Kp. 4.§) közszolgálati jogviszony (Kp. 4.§ (7) bek. 3. pont)

elsőfokú bíróság összetétele	ülnökök közreműködésével egyesbíró tanácsban (Pp. 510.§)	egyesbíró/ különösen bonyolult ügy esetén három tagú tanács elé utalás (Kp. 8.§ (3) bek. i.) pont, és Kp. 8.§ (4) bek.)
elsőfokú bíróság illetékessége	felperes belföldi lakóhelye/ tartózkodási helye/ huzamos ideig munkavégzés helye szerinti közigazgatási és munkaügyi bíróság (Pp. 513.§ (2) és (3) bek.)	felperes munkavégzés helye/ természetes személy felperes lakóhelye szerinti közigazgatási és munkaügyi bíróság (Kp. 13.§ (9) bek.)
másodfokú bíróság	elsőfokon eljáró közigazgatási és munkaügyi bíróság székhelye szerinti törvényszék (Pp. 8.§ (2) bek. a.) pont)	Fővárosi Törvényszék (Kp. 13.§ (11) bek.)
pertárgy értéke	egyévi távolléti díj összege/ keresettel érvényesített követelés vagy jog értéke (Pp. 512.§ (1) és (2) bek.)	Polgári perrendtartás alapján (Kp. 131.§ (3) bek.)
perképesség	Akit a polgári jog szabályai szerint jogok illethetnek és kötelezettségek terhelhetnek. (Pp. 33.§)	Akit a polgári jog vagy a közigazgatási jog szabályai szerint jogok illethetnek és kötelezettségek terhelhetnek, továbbá az a közigazgatási szerv, amely önálló közigazgatási feladat- és hatáskörrel rendelkezik. (Kp. 16.§ (1) bek.)

szakszervezetek, érdek-képviseleti szervezetek félként való eljárása	Pp. 514.§ (1) bek. alapján	Kp. 17.§ e.) pontja alapján
munkavállalói érdek-képviselet meghatalmazottkénti eljárása	Pp. 514.§ (3) bek. alapján	Kp. 26.§ (5) bek. alapján
kötelező jogi képviselet	Nem kötelező a jogi képviselet - törvény eltérő rendelkezése hiányában - a perben, ideértve a fellebbezési és perújítási eljárást is, valamint az ellenkérelmet előterjesztő fél számára a perrel összefüggő felülvizsgálati eljárásban. (Pp. 514.§ (2) bek.)	Kötelező a jogi képviselet másodfokon és a Kúrián lefolytatott felülvizsgálati eljárás során. (Kp. 27.§ (1) bek.)
munkavállalói költségkedvezmény	Pp. 525.§-a alapján	Polgári perrendtartás szabályai szerint (Kp. 35.§ (4) bek.)
keresetlevél tartalmi elemei	Pp. 170.§-a alapján	Kp. 37.§-a alapján
keresetváltoztatás	Elsőfokú ítélet meghozatalát megelőző tárgyalás berekesztéséig (Pp. 215.§)	Első tárgyaláson (Kp. 43.§), marasztalási per esetén a tárgyalás berekesztéséig (Kp. 131.§ (4) bek.)

keresettől elállás	bármikor az alperes hozzájárulása nélkül (Pp. 518.§)	tárgyalás berekesztéséig az alperes hozzájárulása nélkül (Kp. 44.)
bizonyítás	minden tényre kiterjedő, teljes körű bizonyítás	Részleges, kizárólag a felperes által jogszabálysértőnek vélt intézkedés vagy mulasztás, a megjelölt okból vizsgálható.
bizonyítási teher megfordulása	Pp. 523.§ (1) bek. alapján	Kp. 79.§ (2) bek. alapján
fellebbezés	Pp. XXVII. fejezete szerint	Lehet, de csak akkor ha marasztalási perek szabályai szerint folytatták le a pert.
felülvizsgálat	értékhatártól függ (Pp. 523.§)	Kp. 115-121.§-ai alapján
perújítás	Pp. 524.§-a alapján	Kp. 123. §-a alapján

HERDON ISTVÁN

A JOGGAL VALÓ VISSZAÉLÉS A MUNKAÜGYI BÍRÓSÁGOK ÍTÉLKEZÉSI GYAKORLATÁBAN

1. BEVEZETÉS

A joggal való visszaélés tilalma véleményem szerint minden fejlett jogrendszerben előbb vagy utóbb a jogi normák alkalmazásának elvi határát jelenti. Kétségtelenül igaz ezen állítás az Európai Unió tagállamaira, köztük Magyarországra, ahol már a munka törvénykönyvéről szóló 1967. évi II. törvény alapelvi taxációjának a részét képezte a rendeltetésellenes joggyakorlás tilalmaként. Az 1992-es és a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (továbbiakban: Mt.) is kezdetben ugyanilyen elnevezéssel szabályozta, majd az új Ptk. hatására áttért a joggal való visszaélés fogalmi alapjára. Bár az 1967-es Mt. kilóg a sorból, az azt követő kódexek lényegében azonos szabályozást hoztak a munka világába. A munkajogi jogalkotás számára tehát már a kezdeti időktől világos volt, hogy az egyes jogszabályok által biztosított, egyoldalúan alkalmazható alanyi jogok gyakorlása – bár előnyösebb, mint a contra legem joggyakorlás – sem lehet korlátlan, hiszen bizonyos kiskapuk kihasználásával a joggyakorló képes lehet a normákat azok rendeltetésével össze nem férő módon alkalmazni. Például a munkáltató utasításadási joga nem terjedhet addig, hogy a munkavállalónak naponta több tucat alkalommal az épület tizedik emeletére kelljen fellépcsőzni, hogy a munkáltató a feladatot apróbb részletekben közölhesse. Az egyes Európai Uniós jogalkotási aktusok is rávilágítottak arra, hogy az alanyi jogok gyakorlása sosem lehet korlátan és – mélyebb normatív aktusok hiányában – a tagállami jogalkotásra bízták a visszaélésszerű magatartások kiküszöbölését.

Joghallgatóként a témaválasztásomban az motivált, hogy a több, mint fél évszázados történelmi múlttal rendelkező alapelv a korához képest kevés tudományos publikációt indukált a szakirodalomban. Problémafelvetésem a köré összpontosul, hogy sokszor a kereseti kérelmekben már-már blanketta-szerűen hivatkozzák párhuzamosan a felperesek egy aktus kapcsán az ex lege jogellenességet és a rendeltetésellenességet, sőt mindezek mellé gyakran az egyenlő bánásmód követelményét – amely az ex lege jogelleneség speciális esete – is. Ezek nem, hogy kizárják egymást, de dogmatikailag is helytelennek vélem összemosni őket, ezek tisztázására törekszem többek között e dolgozatban. Vállalkozom továbbá arra, hogy azokat a munkajogi jogintézményeket, amelyek kapcsán – valamely alanyi jog révén – felmerül a visszaélés lehetősége, a munkaviszony létszakaszai szerint tudományos és gyakorlati szempontból

bemutatom egy ún. vezérjogeset tükrében, amelyhez egyéb vonatkozó ítéletet rendelek. Az utóbbit a terjedelmi korlátokra tekintettel egyes helyeken csak úgy tudom elvégezni, hogy csupán a dolgozatom szempontjából releváns kulcselemet emelem ki a vonatkozó ítéletből. Fontos az is, hogy e dolgozatban nem célom, hogy az egyes jogesetekben meghozott végső döntést bemutassam, pusztán csak arra helyezem a hangsúlyt, hogy a dolgozatom témája kapcsán az adott ítéletben az eljáró bíróság miként foglalt állást.

Megjegyzem, hogy az elmúlt években egy korábbitól eltérő, dinamikusabb folyamat zajlott, ugyanis Tercsák Tamás, a téma jeles kutatója, egy tanulmányt közölt a Pécsi Munkajogi Közlemények egy különszámában közel hetven odalas terjedelemben. Tercsák 2018-ban a magánjogi joggal való visszaélés témájában egy könyvet is írt – e műre nézve már recenzió is született -, ahol az utolsó, közel hatvan oldalas fejezetet a munkajognak szentelte. Ezzel párhuzamosan zajlott a Kúria joggyakorlat-elemző csoportjának munkája, amelynek témája a joggal való visszaélés ítélkezési gyakorlata volt. Ennek eredményeként született az elvitathatatlan jelentőségű 5/2017. sz. KMK vélemény, amely a régóta előforduló, de mindig időszerű problémák megoldására tett kísérletet.

Az előbbiek tükrében gondolom úgy, hogy az általam elvégzett kutatás időszerű és segít kitölteni a megmaradt gyakorlati hézagok egy részét. Kétségtelenül igaz, hogy az említett, nagyobb terjedelmű munkák sok kérdést tisztáztak már, így a dolgozatommal mindvégig az értékteremtést célozva törekszem arra, hogy az ítéletek csoportképzését valamelyest eltérő módon valósítsam meg, szem előtt tartva azt, hogy tudományos pályázati dolgozat révén a jogdogmatikai kérdések mellőzhetetlenségét. A jogintézmény fogalmi hálójának kifejtését, eljárásjogi szegmensek vizsgálatát követőn célom, hogy a nagy pontokként a munkaviszony fennállásának állomásain keresztül, majd kisebb egységeken át vázoljam fel a vonatkozó elméleti és gyakorlati tartalmi elemeket, mindig kiegészítve azt szerzői álláspontttal. Úgy vélem, ez a felépítés alkalmas lehet arra is, hogy a párhuzamosan létező jogirodalom és ítélkezési gyakorlat közeledjen egymás felé. Bár terjedelmi korlátok legvégéig el fogok menni, álláspontom szerint a Mailáth György Tudományos Pályázat egy lehetőség arra, hogy a már létező és ítélkezési gyakorlaton alapuló tudományos munkákat nem csak, hogy összegezze, hanem olyan területeken folytatott kutatási munkát is felmutasson, amely magas hozzáadott értékkel kiegészít más jogirodalmi műveket és előmozdítja a munkaügyi jogalkalmazás következetességét.

2. A JOGGAL VALÓ VISSZAÉLÉS FOGALMI VONATKOZÁSAI

2.1. Joggal való visszaélés vagy rendeltetésellenes joggyakorlás: egy érem két oldala vagy két különböző érme?

A nélkül, hogy dolgozatomban – terjedelemi okokból - törekednék a joggal való visszaélés jogtörténeti vonatkozásainak a feltárására, fontosnak tartom a régi és az új Mt. fogalomhasználata közötti látszólagos különbségeket feltárni abból a célból, hogy rámutassak a korábbi jogszabályi környezetben született döntések mennyiben relevánsak a hatályos rendelkezések tükrében.

Először is rögzítendő, hogy a régi Mt. 4. §-a a rendeltetésellenes joggyakorlás tilalmát mondta ki, a hatályos Mt. eredetileg pedig a rendeltetésszerű joggyakorlást írta elő. E két kifejezés kapcsán talán nem is képezi vita tárgyát az, hogy ezek egy érmének a két oldalát jelentik, mint negatív és pozitív kötelezettség. A jelenleg hatályban lévő Mt. 7. §-a a joggal való visszaélést tiltja, amely egyértelműen egy negatív kötelezettség. A hatályos szóhasználat az új Ptk. hatálybalépésével összefüggő azon jogalkotói szándék miatt került be az Mt.-be, hogy a két jogszabály fogalomhasználata közelítsen egymáshoz. Erre utal a gyakorlatban egyébként már korábban is alkalmazott, Ptk.-val egyező módon deklarált jognyilatkozat pótlás.

A joggal való visszaélés nevesített esetei - amelyek semmiképpen sem egy taxatív felsorolás részei – azonosak a korábbi munkajogi kódex által rögzítettekkel. Az előbbieken túl ugyanis vannak egyéb tipikus, ám az Mt.-ben nem nevesített esetek, amelyeket később szemléltetek.

Jogkövetkezményről a hatályos Mt. a korábbiaktól eltérően nem szól, ám a jogszabály indokolása rögzíti: ez nem jelenti azt, hogy ne lenne jogkövetkezmény.[1]

Másodszor, fontos deklarálni, hogy mindkét kódex szerint a tényállás objektív alapú, azaz a joggal való visszaélést megvalósító alanynak a tudati állapota közömbös. Értelmezésem szerint e mellett az is következik a normaszövegekből, hogy önmagában a tiltott célokra irányuló magatartás gyakorlása - akár materiális sértő eredmény nélkül is – megvalósítja a tényállást. A „materiális sértő eredmény" bár büntetőjogias hangzású, mégis úgy vélem így ragadható meg leginkább a tiltott célokra irányuló magatartás, tekintettel arra, hogy az érdekek veszélyeztetése ott is tapintható. Így álláspontom szerint a joggal való visszaélés tilalma megfogalmazható úgy, mint objektív eredmény- és magatartási felelősség.

[1] T/4786. törvényjavaslat 7. §-hoz fűzött indokolása

Tartalmát tekintve az 1992-es Mt. indokolása szerint rendeltetésszerűség abban áll, hogy meg kell felelni a törvényalkotó céljainak, az adott jogosítvány rendeltetésének.[2] Az ezzel ellentétes magatartásokat joggal való visszaélésként definiálja, amellyel a két fogalom azonosságára, egy érem két oldalára utal.[3] Végül a két fogalom közötti átfedés elméletét a Kúria joggyakorlat-elemző csoportja és a szakirodalom nagy többsége osztja.[4]

2.2. Alanyi jog mint a joggal való visszaélés megállapításának előfeltétele

Általános jogelv, hogy a jogokat és kötelezettségeket azok rendeltetésük szerint kell gyakorolni. Ez a többletkövetelmény azt foglalja magába, hogy a jogalkotó nem elégszik meg azzal, hogy az általa alkotott normákat nem sértik, hanem azok gyakorlása során az eljárásnak meg kell felelnie a törvényalkotó céljának, a jog rendeltetésének.[5] Ez lényegében azt jelenti, hogy „a Munka Törvénykönyvén alapuló jogot nem lehet olyan célból gyakorolni, amely ellentétbe kerül a jog által szolgálni hivatott céllal".[6] A jog gyakorlója tehát rendelkezik valamilyen jogosultsággal, de a jog gyakorlásának a módja nem felel meg annak társadalmi rendeltetésének, azaz annak gyakorlása nem arra irányul, amelyre a jogalkotó szánta.[7] A joggal való visszaélés során tehát a jogalany e célt szem elől tévesztve gyakorolja jogait, teljesíti kötelezettségeit, így ez a magatartás csak látszólag jogszerű.[8] Az előbbiekből levezetve fontos deklarálni, hogy a joggal való visszaélést – rendeltetésellenes joggyakorlást – csak olyan alanyi joggyakorlással lehet megvalósítani, amely ténylegesen fennáll az alany számára. E tilalom megsértése

---

[2] 1992. évi XXII. törvény 3-4. §- hoz fűzött indokolása

[3] Tercsák Tamás: A joggal való visszaélés, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018. 494.o lábjegyzet

[4] A fogalmak közötti egyenlőséget az irodalomjegyzékben rögzített valamennyi kommentár is rögzíti.

JÓNÁS Tünde-RÉDL Petra: Elvi szinten – a munkajog két alapelvéről, In: HR & Munkajog (Munkajogi magyarázatok) 2015. 6. évf. 4. szám, 8-13.o.

[5] DUDÁS Katalin-GYULAVÁRI Tamás-HORVÁTH István-HŐS Nikolett-KÁRTYÁS Gábor-KULISITY Mária-KUN Attila-PETROVICS Zoltán: Munkajog, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2017. 76-78.o

[6] Legfelsőbb Bíróság MK 95 kollégiumi állásfoglalás (MK 148 kollégiumi állásfoglalással módosított szöveg)

[7] DUDÁS Katalin-GYULAVÁRI Tamás-HORVÁTH István-HŐS Nikolett-KÁRTYÁS Gábor-KULISITY Mária-KUN Attila-PETROVICS Zoltán: i.m. 76.

[8] KÁRTYÁS GÁBOR-PETROVICS ZOLTÁN -TAKÁCS GÁBOR: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez, Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 2018. 7. §-hoz fűzött kommentár

így akkor állapítható meg, ha valamely alanyi jog gyakorlása formálisan jogszerű. Így következik az, hogy – bár az ismertetett esetekben többször hivatkoznak mindkettőre egyidejűleg – nem lehet adott tényállás egyidőben tételes jogszabályba ütközően jogellenes és egyben joggal való visszaélés tilalmába ütköző.

A Kúria véleményében kifejti, hogy valamely alanyi jog gyakorlása általában jogszerű, azonban az adott eset körülményei folytán a helyzet visszaélésszerű is lehet. Az egész alapelv kiindulópontja az, hogy létezik az alanyi jog, amely a polgári jogi jogviszonyokban a tárgyi jogból – a jogszabályokból – fakad, a tárgyi jog által meghatározott, jogalanyt megillető védett jogosultság. A(z) (alanyi) joggal való visszaélés lehet aktív, amely szerint a tárgyi jog valamely cselekvési lehetőséget biztosít, és lehet passzív, amikor a jogszabály a jogszabály nemtevést vagy tartózkodásra hatalmazza fel a jogalanyt.[9] A visszaélés tárgya tehát kizárólag az alanyi joggal és annak gyakorlásával függhet össze, viszont a tilalom általános, kivételt nem tűr.

A Kúria egy 2013-as határozatában rögzíti, hogy „a rendeltetésszerű joggyakorlás olyan általános jogelvnek tekinthető, amely a valamely jogosultsággal az erre vonatkozó speciális előírás alapján élő félre is alkalmazandó, és minden esetben vizsgálandó, hogy a fél részére biztosított jog alkalmazása, illetőleg megállapított kötelezettség teljesítése a jogszabály céljával, illetőleg a szabályozás rendeltetésével összhangban áll-e."[10] Ebből az következne, hogy először meghatározandó az alanyi jog, majd az, hogy ki ennek a jogosultja, vagy a kötelezettséget kinek kell teljesíteni.

Ezzel szemben viszont Tercsák hangsúlyozza,[11] hogy a konkrét alanyi joghoz kapcsolódó esetek mellett megfigyelhető egy olyan tendencia is, hogy a joggal való visszaélés tilalmát a bíróság a nélkül alkalmazza, hogy megállapítaná a konkrét alanyi jogot, annak tartalmát és terjedelmét, és e helyett valójában a jogalany egész magatartásának általános mércéjeként alkalmazza azt. Egyetértek a szerzővel abban, hogy ez nem támogatandó irány, tekintettel arra, hogy a törvény – még ha lehetetlen is a teljes felsorolás – legalább kísérletet tesz arra, hogy néhány különös esetet kiemelve meghatározza, hogy melyek az alanyi jog határai. Az előbbi határok megállapításához pedig a konkrét esetekben az alanyi jog feltárása elengedhetetlen lenne, így, ha pusztán a jogalany teljes magatartásának

[9] 5/2017.(XI.28.) KMK vélemény: a joggal való visszaélés tilalmának megsértésével kapcsolatos munkaügyi perekben felmerült egyes kérdésekről (1. pont) (továbbiakban: 5/2017. KMK.)

[10] BH 2013.78.

[11] TERCSÁK: i.m. 513.o

általános mércéjeként alkalmazzák kiszámíthatatlansághoz és dogmatikai csapdákhoz vezethet.

A bemutatásra kerülő ítélkezési gyakorlatban előfordul olyan helyzet is, amikor nem létező alanyi jog rendeltetésellenes gyakorlását állapítja meg a bíróság. Tercsák szerint ilyennek minősül a „szabadáság", amely igazából egy függő lehetőség, mivel a másik fél/felek akaratától függően gyakorolható. Itt a szabadság alatt a szerződéskötési vagy a már meglévő kontraktust módosító szabadsággal élést kell érteni.[12] Ez látható, hogy nem valódi alanyi jog, hiszen mindig mástól függ. Ha pedig valaki pusztán egymaga akarja a szerződést létrehozni, vagy – gyakoribb esetben – módosítani, arra törvény nem biztosít alanyi jogot, így ezen aktus mindenképpen jogellenes, formális jogszerűség szóba sem jöhet.

Tercsákkal azonos álláspontra helyezkedve a Kúria 2017-ben úgy néz ki, gátat akart szabni a fenti gyakorlatnak, ezért rögzítette: „A szerződés megkötéséhez, annak tartalma kialakításához a felek konszenzusa szükséges, egyoldalú szerződéskötési, szerződésmódosítási jog nem létezik, ezért azt a joggal való visszaélés tilalmának elvével nem lehet korlátozni sem". Azt is megfogalmazta, hogy a munkaszerződés lehetséges tartalmi elemire – gondolva itt azok konszenzusos kikötésére – nem a joggal való visszaélés tilalmát, hanem az alapelvek közül a jóhiszeműség és a tisztesség elve lehet irányadó.[13] Így szerződéses jognyilatkozattal összefüggésben – azaz az Mt. valamennyi megállapodási formája kapcsán - nem lehet joggal való visszaélésre hivatkozni, ez a megállapítás következhet abból is, hogy azt mindkét fél, mint akaratukkal mindenben megegyezőt helybenhagyólag aláírják. A szerződés tartalmát a felek határozzák meg, oly módon, hogy mindegyikük aktívan alakítja azt vagy egyöntetűen elfogadja a másik ajánlatát.

Természetesen az aláírt szerződés sem jelenti azt, hogy minden „megfelelő", ugyanis, ha valamelyik fél – jellemzően a munkavállaló – oldalán akarati hiba áll fenn, gondolva itt a tévedés, megtévesztés, jogellenes fenyegetésre, a kontraktus utóbb megtámadható. Álláspontom szerint a Kúria fenti értelmezésében, ha ezek megtámadási jogcímek nem állnak fenn, akkor van lehetőség az alapelvi – mint szubszidiárius vagy ultima ratio – hivatkozásra, ám ezek közül az Mt. 7. § szerinti joggal való visszaélés nem hivatkozható.

A Kúria szerint általánosságban megállapodások kapcsán nem hivatkozható a joggal való visszaélés, ám álláspontom szerint egyesek esetén mégis, – egyébként

[12] TERCSÁK: i.m. 516.o

[13] 5/2017. KMK. (2. pont)

maga az ítélkezési gyakorlat is így jár el – ugyanis az Mt. 7. § (2) bekezdés rögzíti, „ha a joggal való visszaélés munkaviszonyra vonatkozó szabály által megkívánt jognyilatkozat megtagadásában áll és ez a magatartás nyomós közérdeket vagy a másik fél különös méltánylást érdemlő érdekét sérti, a bíróság a jognyilatkozatot ítéletével pótolja, feltéve, hogy az érdeksérelem másképpen nem hárítható el".

A normaszöveg maga mondja ki, hogy munkaviszonyra vonatkozó szabály által megkívánt jognyilatkozat megtagadása, mint passzív alanyi jog kapcsán visszaélésszerű magatartás lehetséges. Mint korábban kifejtettem a munkaviszonyra vonatkozó szabályt az Mt. 13.§ adja meg, amely szerint munkaviszonyra vonatkozó szabály a jogszabály, a kollektív szerződés és az üzemi megállapodás, valamint az egyeztető bizottságnak a 293. §-ban foglaltak szerint kötelező határozata. Így az üzemi megállapodás és a kollektív szerződés – mindkét esetben a normatív rendelkezéssel bíró típus – bizonyos rendelkezési igenis megalapozhatják a joggal való visszaélést, ugyanis, ha a megkívánt jognyilatkozat típusát és megtagadásának feltételeit a fent leírt két kontraktus valamelyike határozza meg a tényállás megállapítható. Így talán, hogy dogmatikailag is helyénvaló legyen, megközelíthető ez úgy, hogy az Mt. 13.§ lex specialis az Mt. 14. §-ben meghatározott általános megállapodáshoz, mint lex generalihoz képest. Ebből következhet azon általános jogelv, miszerint a különös lerontja az általánost.

Érdekes kérdésnek vélem a fentiek mellett még azt is, hogy mi a helyzet, ha pusztán csak kötelmi tartalma van a fenti két kollektív megállapodási formának, azaz a benne szereplő rendelkezések nem irányulnak a munkáltatóval munkaviszonyban álló valamennyi munkavállaló munkajogviszonyának alakítására. Álláspontom szerint habár logikus lenne, hogy úgy viselkedjenek, mint a normatív vonatkozások, nem minősülnek munkaviszonyra vonatkozó szabálynak, a Kúria pedig általánosságban elveti kollégiumi véleményében szerződéses jognyilatkozatok esetén a joggal való visszaélés tilalmának hivatkozhatóságát, így véleményem szerint ez lex generalisnak minősül.

Összeségében viszont elmondható, hogy a szerződéses jognyilatkozatok joggal való visszaélés címén nem pótolhatók, ilyen esetben a szerződésben eredő kötelezettségek megszegésére kell hivatkozni. A Legfelsőbb Bíróság 1985-ben hozott határozatának 1. pontja így szólt: „jognyilatkozat ítélettel történő pótlásának jogszabály által megkívánt nyilatkozat esetén van helye. Szerződési nyilatkozat joggal való visszaélés címén nem pótolható".[14] Ez a döntvény bár régi Ptk. keretében született az eltérések figyelembevételével jó kiindulási lehet a munkajogban is, különösen akkor, ha észrevesszük, hogy az általam levezetett

[14] BH1985.56 (I. pont)

fenti következtetések e határozatból is következnek, amennyiben a „jogszabály” szót a „munkaviszonyra vonatkozó szabályra” cserélem.

2.3. Elhatárolás más alapelvektől

2.3.1. Jóhiszeműség és tisztesség elve

A gyakorlati szempontú megközelítés esetén nem másodlagos, hogy ha egy perben hivatkoznak egy alapelvre, milyen feltételekkel tehetik azt meg. Az Mt. számos – a Ptk.-nál nagyobb számú – általános elvet rögzít, amelyek áthatják a jogszabály egészét. A Kúria joggyakorlat-elemző csoportja egyetértésben megállapította, hogy a joggal való visszaéléshez képest a jóhiszeműség és tisztesség követelménye általánosabb. Célként jelölte meg, hogy ezen elvek szétválasztására törekedni kell, aszerint, hogy a joggal való visszaélés esetén többletényállási elemek vannak jelen (bosszú, megtorlási, ártási szándék stb.), valamint ezen elvnél mindig alanyi jogot kell keresni, amelynek egyébként formálisan jogszerű gyakorlása megy végbe. Alanyi jog hiányában egy magatartás során tanúsított rosszhiszeműség vagy akár ártási célzat is a jóhiszeműség és tisztesség követelményét sértheti.[15] [16]

2.3.2. Méltányos mérlegelés elve

A kommentárirodalom a méltányos mérlegelés és a joggal való visszaélés kapcsolatát is megállapítja, abban a tekintetben, hogy van, amikor a munkáltatót azon alanyi jog illeti meg, hogy mérlegelési jogkörben döntést hozzon, ezek az ún. diszkrecionális jogok. A diszkrecionális jogkörben hozott döntésnek is meg kell felelnie a rendeltetésszerűség követelményének. Ugyanakkor „amennyiben az általános magánjogi szabályokhoz nyúlunk vissza, a joggyakorlás célja ne mások károsítása legyen, hanem valóban a munkáltató átmenetileg megváltozott

---

[15] A joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló jelentése: A joggal való visszaélés tilalmának ítélkezési gyakorlata: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_joggal_valo_visszaeles_-_joggyakorlat_elemzo_csoport_vegso.pdf (2019. 08. 21.) 15.o.

[16] Ugyanezen gondolatmenetet követve értekezik Hajdu Edit is. Ő példaként hozza, hogy a rosszhiszemű magatartás tanúsítása szerződéses jognyilatkozat megtételekor a jóhiszeműség és tisztesség követelményébe ütközik.
HAJDU EDIT: A joggal való visszaélés tilalmának ítélkezési gyakorlata In: Quid Juris? Ünnepi kötet a Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete megalakulásának 20. évfordulóján (szerkesztette: Bankó Zoltán-Berke Gyula-Tálné Molnár Erika), Budapest-Pécs, Kúria, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete, 2018. 140-141.o.

igényeinek, illetve szükségleteinek megfelelő munkavégzés elrendelése. Az ennek való megfelelés ettől függetlenül ütközhet a méltányos mérlegelés Mt. 6. § (3) bekezdésében rögzített követelményébe." [17] Az előbbiből következik, hogy a méltányos mérlegelés viszont egy, a joggal való visszaéléshez képest valamivel speciálisabb alapelv, hiszen, ha jogok gyakorlása kötelezettségek gyakorlása rendeltetésszerűen történik, ez önmagában nem jelenti azt, hogy a méltányos mérlegelés elve megfelelően alkalmazásra került. Tovább gondolva a fenti szakirodalmi álláspontot felvethető, hogy diszkrecionális jogkörben hozott döntésnél, - argumentum a contrario elve alapján – ha az megfelel a méltányos mérlegelés elvének, akkor a joggal való visszaélést már nem szükséges vizsgálni, a megfelelést adottnak kell tekinteni.

2.3.3. Egyenlő bánásmód követelménye

Alapelvi szinten különös óvatossággal vizsgálandó az egyenlő bánásmód követelménye a joggal való visszaélés ismeretének tükrében. A két alapelv nemcsak anyagi jogi, hanem eljárásjogi oldalon is különbözik egymástól, gondolva itt a bizonyítási kérdésekre, de akár arra, hogy az egyenlő bánásmód követelményét egy teljesen külön norma szabályozza.[18] Ami miatt dolgozatomban nem hagyható figyelmen kívül az az, hogy a bíróságok ítélkezési gyakorlatából kitűnik, hogy a fél – szándékosan egyes számban, hiszen relevánsan ez csak munkavállalók sérelme kapcsán bír konzekvens tartalommal – gyakran hivatkozik az egyenlő bánásmód követelményére a joggal való visszaélés mellett, azzal egyidejűleg.

Olyannyira gyakorivá vált az előbbi eset, hogy a Kúria mindenképpen fontosnak érezte tisztázni a kérdést a két alapelvre hivatkozással összefüggésben, ám ezt a bizonyítás elméleti kérdésekkel foglalkozó pontban fogom bemutatni.[19]

Az egyenlő bánásmód követelményének és a joggal való visszaélés tilalmának dogmatikai elhatárolásának kulcsa abban rejlik, hogy az utóbbinál a fentebb kifejtettek szerint szükség van egy alanyi jogra, amelyet a jogalany – ha csak

---

[17] BANKÓ Zoltán-BERKE Gyula-KISS György: i.m. 7. §-hoz fűzött kommentár

[18] Zaccaria Márton Leó: Összefoglaló az egyenlő bánásmód elvét érintő kúriai gyakorlat és az Egyenlő Bánásmód Hatóság releváns határozatainak elemzéséről In: Az egyenlő bánásmód követelményének megsértésével kapcsolatos munkaügyi bírósági gyakorlat (Összefoglaló véleményhez csatolt esetenként kisebbségi vélemény) https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_-_egyenlo_banasmod.pdf (2019. 08. 21.) 166.o.

[19] 5/2017. KMK. (3. pont)

formálisan is – jogszerűen gyakorol(na). Az ilyen joggyakorlást az Mt. 7. § - korábban Mt. 4. § - teheti jogszerűtlenné, ha az nem felel meg a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményének. Ezen kiegészítő, korrekciós funkciót betöltő alapelv nélkül az említett alanyi jog gyakorlása minden tekintetben csak jogszerű lenne. Ezzel szemben az egyenlő bánásmód követelményének megsértése semmilyen esetben sem lehet formálisan jogszerű, mindenképpen jogellenes magatartás, fontos feltétele, hogy az arra hivatkozó rendelkezzen védett tulajdonsággal, ennek hiányában a joggal való visszaélés vizsgálható.[20]

Leírva egyszerűnek tűnik, ám a gyakorlatban már nagyfokú körültekintést igényel az egyenlő bánásmód követelményét részletesen taglaló 2003. évi CXXV. törvény (Ebktv.) 8. §-ának – védett tulajdonságok felsorolása – t) pontja szerinti egyéb helyzete, tulajdonsága vagy jellemzője.[21] Ugyanis ez nem ad arra útmutatót, hogy konkrétan milyen védett tulajdonsággal összefüggésben lehet az egyenlő bánásmód követelményét a törvénybe meghatározott (Ebktv. 8. §- 10. §) tényállásokkal megsérteni.

Az „egyéb helyzet, tulajdonság vagy jellemző" vonatkozásában az Egyenlő Bánásmód állásfoglalása[22] alapján rámutatott, „hogy az csak az emberi személyiség konkrét, lényegi vonásaira, tulajdonságaira figyelemmel értelmezhető. Az egyéb helyzet mint védett tulajdonság szinguláris, másra nem jellemző, csak egy személynél előforduló tulajdonság esetében nem alkalmazható. A jogvédelem lényegét az egyéb helyzet esetében is az adja, hogy a védett tulajdonsággal rendelkező elsődlegesen nem a saját magatartása, hanem egy adott csoporthoz való tartozása miatt szenved hátrányt."[23] Az egyéb helyzet kapcsán a fenti állásfoglalás szintén rögzíti, hogy azt megszorítóan kell értelmezni, hiszen maga Ebktv. a védett tulajdonságok meghatározásakor már érvényesítette az alkotmányos és nemzetközi jogi kiterjesztő jogértelmezést. „A tág értelmezés a kedvező bizonyítási szabályok hatályának indokolatlan kiterjesztéséhez vezetne, így ellentétes lenne az Ebktv. céljával". Az egyéb helyzetnek az fogható fel, amelynek „megléte tárgyilagosan igazolható, homogén csoportképzésre, általánosításra alkalmas, és társadalmi előítéletből táplálkozik."[24]

---

[20] KÁRTYÁS Gábor: Miért pont én?, In: Munkaügyek, 2018.

https://ado.hu/munkaugyek/miert-pont-en/ (2019. 09. 06.)

[21] ZACCARIA: im 167.o.

[22] Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 288/2/2010. (IV. 9.) TT számú állásfoglalása

[23] EBH2014.M.19.

[24] Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 288/2/2010. (IV. 9.) TT számú állásfoglalása

Bár eltérő szakmai álláspontot képviselek, rögzítendő, hogy egy 2016-ban publikált Mailáth-pályázatban egy olyan tudományos álláspont is kifejezésre került, miszerint a joggal való visszaélés halmaz részhalmazának minősül az egyenlő bánásmód megsértése. Az alanyi jog fenti leírt kritériumára tekintettel ezt a véleményt nem tartom megalapozottnak.

3. ELJÁRÁSJOGI KITEKINTÉS AZ ÚJ POLGÁRI PERRENDTARTÁS TÜKRÉBEN

3.1. Általános és különös bizonyítási szabályok

A munkaügyi perekben a bizonyítás az általános polgári perekhez viszonyítva összetettebb, szerteágazóbb, a társadalmi és életviszonyok sajátos tényvilágát reprodukáló eljárás.[25]

Önmagában a joggal való visszaélés tilalmába ütköző magatartás bizonyítása eljárásjogi értelemben semmiben nem tér el az általános esettől, azaz a hatályos Pp. 265. § (1) bekezdése szerint „a perben jelentős tényeket annak a félnek kell bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy azokat a bíróság valósnak fogadja el (a továbbiakban: bizonyítási érdek), továbbá a bizonyítás elmaradásának vagy sikertelenségének a következményeit is ez a fél viseli."

Az új Pp. tükrében körültekintően kell eljárni a munkaügyi perek kapcsán, ugyanis az eljárási kódexünk ezen perek sajátosságára tekintettel különös szabályokat is megállapít, amelyek, ha eltérnek az általánostól, az utóbbit az adott fejezetben szereplő eltéréssel kell alkalmazni. Bizonyítás kapcsán a munkaügyi perekre vonatkozó Pp-beli fejezet 552. § (1) bekezdése rögzíti, hogy a munkáltatónak kell bizonyítania többek között a belső szabályzatok, utasítások, kollektív szerződés, munkáltató működési körében keletkezett okiratok tartalmát. Munkáltatói bizonyítás tárgyát képezi a juttatással összefüggő számítások helyessége, bérvita esetén a juttatás megfizetése is. Külön kiemelendő e szakasz (2) bekezdése, miszerint, ha a munkajogi anyagi jogszabályok a Pp rendelkezéseitől eltérően határozzák meg a bizonyítási érdek tartalmát, akkor az az anyagi jogszabályok szerint alakul. A kódex Indokolása szerint ezzel a jogalkotó az anyagi jogszabályok elsőségét ismeri el.[26] Véleményem szerint a munkaügyi anyagi jogszabály tág fogalom, az Mt.-n túl ide tartozik például a munkavédelemről szóló 1993. évi XCIII.

---

[25] NÁDAS György: Bizonyítási nehézségek a munkaügyi kártérítési perekben, In: Munkaügyi Szemle, Budapest, 2002. 51.o.

[26] T/11900. számú törvényjavaslat: a polgári perrendtartásról 522. §-hoz fűzött indokolás https://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf (2019. 08. 22.)

törvény, az egyszerűsített foglalkoztatásról szóló 2010. évi LXXV. törvény és a sztrájkról szóló 1989. évi VII. törvény.

Az Indokolás felhívja a figyelmet arra[27], hogy az általános bizonyítása szabályok körében a Pp. 265.§ (2) bekezdése új jogintézményként szabályozza a bizonyítási szükséghelyzetet, amely bár az általános bizonyítási szabályok között jelenik meg, munkaügyi perekben a „gyengébb fél" védelme érdekében nagyon hasznos lehet. Fennáll a bizonyítási szükséghelyzet négy esetkörben: „egyrészt, ha a bizonyítási indítvány előterjesztéséhez szükséges adatok az ellenérdekű fél birtokában vannak; másrészt, ha a tényállítás bizonyítása a bizonyító fél számára nem lehetséges, de az ellenérdekű féltől a tény ellenkezőjének bizonyítása elvárható lenne; harmadrészt, ha a bizonyítás sikerességét az ellenérdekű fél meghiúsította; negyedrészt, ha a jogsértő bizonyítási eszköz felhasználhatóságát a bíróság visszautasítja, és a releváns tény más módon nem bizonyítható." „A bizonyítási szükséghelyzet jogkövetkezménye a tény fennállásának megállapítása, ha a bíróban kétely e tekintetben nem merül fel."[28] A joggal való visszaélés bizonyítása kapcsán se a Pp., se más anyagi jogszabály nem ír elő eltérő bizonyítást, így az általános bizonyítási szabályok érvényesülnek főszabály szerint. Ez azt jelenti, hogy amelyik fél a joggal való visszaélés tilalmának megsértésére hivatkozik, ezen tény bekövetkezését neki kell bizonyítania.

3.2. Bizonyítási szabályok a joggal való visszaélés és az egyenlő bánásmód megsértésére történő párhuzamos hivatkozás esetén

Mindeddig még egyszerű is lenne a helyzet, ám a munkaügyi perek jelentős részében nem csak a rendeltetésellenes joggyakorlásra hivatkoznak, hanem azzal „kényszerházasságba" került egyenlő bánásmód követelményének megsértésére, sőt ezzel párhuzamosan valamilyen konkrét jogellenes magatartásra is.[29] Ahogyan fent is kifejtettem, alapvetőnek vélem, hogy ezek a hivatkozások párhuzamosan, egyidőben, egy adott aktus vonatkozásában nem tudnak fennállni. Így nem lehet rendeltetésellenes, ami eleve jogellenes, hiszen a rendeltetésellenesség fogalmának egyik összetevője, hogy az egyébként formálisan jogszerű. Egyenlő bánásmód követelményének megsértése szintén jogellenességet takar, és bár az

[27] WOPERA ZSUZSA: A munkaügyi perek megújított szabályai az új polgári perrendtartásban In: Miskolci Jogi Szemle, Miskolc, 12. évfolyam (2017.) 2. különszám, 698.o. https://matarka.hu/koz/ISSN_1788-0386/12_evf_2_klsz_2017/ISSN_1788-0386_12_evf_2_klsz_2017_691-699.pdf (2019. 08. 22.)

[28] T/11900. számú törvényjavaslat 265. §-hoz fűzött indokolás

[29] ZACCARIA: im 174.o.

egyéb helyzet, valamint a joggal való visszaélés különös esetei szintén körültekintő elbírálást követelnek, a két fogalom nem mosódhat össze. Nem mellesleg az egyenlő bánásmód követelményének megsértésére csak a munkavállaló érdekében lehet hivatkozni.[30] Az egyenlő bánásmód megsértése is a tárgyi jogból eredő jogellenes magatartás, ám annak a sajátossága – amely miatt egyébként hivatkozásra érdemesnek is gondolják – az eltérő bizonyítási szabályokban rejlik.

Amíg a joggal való visszaélés, valamint a jogellenes magatartási aktusok kapcsán az arra hivatkozónak kell bizonyítani a tényeket, addig az egyenlő bánásmód megsértésnél a munkavállalónak – elvégre csak ő hivatkozhat rá – csak valószínűsítenie kell azt, hogy őt hátrány érte és rendelkezett az Ebktv. 8. § szerinti védett tulajdonságok valamelyikével. Ugyanis, ahogyan a Pp 552. § (2) bekezdése szerint az anyagi jogszabályok – jelen esetben az Ebktv. – eltérő bizonyítási szabályokat határoznak meg, munkaügyi perben azok érvényesülnek. Itt amíg az Ebktv. 19. § (1) bekezdés alapján munkavállalónak valószínűsítenie kell, addig a bizonyítás a Ebktv 19. § (2) bekezdés szerint munkáltatót terheli a tekintetben, hogy a munkavállaló által valószínűsített körülmények nem álltak fenn vagy az egyenlő bánásmód követelményét megtartotta, illetve az adott jogviszony tekintetében nem volt köteles megtartani.

3.3. A három lépcső: tételes jogellenesség, egyenlő bánásmód megsértése, rendeltetésellenesség

Önmagában a fenti különös, fordított bizonyítási szabály is értelmezhető, ám ahogyan említettem, a legtöbb esetben mind a három esetkört egymással egyidejűleg hivatkozzák. A Kúria ezért fontosnak vélte ebben a kérdésben is az állásfoglalást és alábbiak szerint: „a több jogcímre történő egyidejű hivatkozás esetén a bizonyítási eljárás során nem a kereseti kérelem sorrendjében előadottak határozzák meg a jogellenességi okok vizsgálatát." A Kúria bevezetett egy ún. hármas lépcsőt, amely alapján először a tételes jogszabályba ütközés szerinti bizonyítást, majd – ha diszkriminációra is hivatkoztak – az Ebktv. szerinti bizonyítást kell lefolytatni. Ha ezek nem állnak fenn és a fél hivatkozott valamely általános magatartási követelmény – alapelv – megsértésére, így a joggal való visszaélésre, végezetül az ezzel kapcsolatos bizonyítás kerül sorra. A vélemény rögzíti továbbá: „pergazdaságossági szempontokon túl a célszerűség is indokolja a bizonyítás sorrendjének a meghatározását, amely a fél álláspontjától eltérő is lehet. A tételes jogszabályba ütközés megállapíthatósága esetén ugyanis

[30] HALMOS SZILVIA: A rendeltetésellenes joggyakorlás követelményéről I. In: Munkaügyi Tanácsadó, Menedzser Praxis, 2011/11 novemberi szám, 14.o.

szükségtelen a diszkrimináció és a joggal való visszaélés körében a bizonyítás lefolytatása (kivéve, ha ehhez további kereseti kérelmek, például a jogviszony helyreállítása, sérelemdíj kapcsolódnak), míg a diszkrimináció vizsgálatának azért kell a joggal való visszaélését megelőznie, mert a kettő egyidejű megállapítása kizárja egymást: a hátrányos megkülönböztetés megállapíthatósága esetén a joggyakorlás nem lehet visszaélésszerű, mivel az előbbi formálisan sem jogszerű."[31]

Észrevételként jegyezném meg, hogy bár látszólag a munkavállaló könnyebb helyzetben van az Ebktv. szerinti bizonyítás esetén, mint a joggal való visszaélés kapcsán, álláspontom szerint nem ilyen egyértelmű a helyzet. Ugyanis amíg a munkáltató által elkövetett joggal való visszaélés kapcsán a munkáltatónak mindössze egy támadási pontja van a munkavállalói bizonyítással szemben, – nevezetesen hivatkozni arra, hogy nem tartja bizonyítottnak a rendeltetéselleneséget – addig diszkriminációra hivatkozás esetén a munkáltatónak két támadási pontja van úgy, hogy egyfelől hivatkozik arra, hogy a munkavállaló szerinte nem valószínűsítette a jogsértő magatartást, másfelől – ha a bíróság elfogadja a valószínűsítést – a munkáltatóra hárult bizonyítási kötelezettségnek sikeresen eleget tesz.

A szakirodalomban már régóta jelenlévő dogmatikai alaptételt a Kúria friss elvi bírósági határozata is deklarálja, miszerint az „anyagi jog megsértésének megállapítása fogalmilag kizárja a rendeltetésellenes joggyakorlás megállapítását". Egy perben, ahol párhuzamos hivatkozás történt a Kúria rögzítette, hogy először a felmentés, illetőleg az indokolás jogszerűségét – ha ez megfelel a törvényi kritériumoknak – azt követően az egyenlő bánásmód követelményének a megtartását kell vizsgálni. Ha ezen tételes jogszabályoknak a felmentés minden tekintetben megfelel, azt követően vizsgálható csak a rendeltetéselleneségre történő hivatkozás, ugyanis annak előfeltétele az, hogy az aktus legalább formálisan jogszerű legyen.[32]

In abstracto ez értelmezhető úgy, hogy a kereseti kérelemtől eltérő, elsőként a tételes jogszabályba ütközés vizsgálata egyfajta prejudiciális bizonyítási eljárás a

[31] 5/2017. KMK (3. pont)

[32] EBH2017.M.29.

A Kúria ehhez a gyakorlatához következetesen ragaszkodva kifejti ugyanezt az 5/2017. KMK. véleménye 1. és 3. pontjában. A fenti, keresi kérelemtől eltérő három lépcsős bizonyítási eljárás jelenik meg egy korábbi, felperesi felülvizsgálati kérelemben a Kúria Mfv.10.369/2014/1. esetben. Hivatkozásra kerül a Kúria által az Mfv. 10.681/2017/3. és Kúria Mfv. 10.734/2017/4 jogesetekben is.

joggal való visszaélés vizsgálata előtt. Amennyiben prejudukáció során jogelleneség nem áll fenn, úgy kerülhet napirendre, hogy az aktus rendeltetésszerű volt-e.

4. MUNKAVISZONY LÉTESÍTÉSÉNEK ÖSSZEFÜGGÉSEI A JOGGAL VALÓ VISSZAÉLÉSSEL

A munkaviszony munkaszerződéssel jön létre. A munkaszerződés kapcsán rögzítendő, hogy kétoldalú aktus, nincs egyoldalú szerződéskötési jog, így a feleknek alanyi joga sincs a létrehozására, módosítására és együttes megszüntetésére, az utóbbiról majd később értekezem.[33] Joggal való visszaélés, tekintettel az alanyi jog hiányára álláspontom szerint nem vizsgálható.

Több párhuzamos jogviszony esetén a szakirodalom úgy véli, hogy az egyszerre egyazon munkáltatóval létesített két jogviszony – gondolva itt egy munkaviszonyra és vele párhuzamosan kölcsönzésre irányuló jogviszonyra – létesítése nem tilos, így az formálisan mindenképpen jogszerű. Kártyás Gábor rögzíti, hogy elvileg olyan eset is lehetséges, hogy a kölcsönbeadó ahhoz a munkáltatóhoz kölcsönzi ki a munkavállalót, akivel egyébként a munkavállaló hagyományos munkaviszonyban is áll. Itt hívja fel figyelmet arra, hogy kiemelten kell vizsgálni a rendeltetésszerűség követelményét, ugyanis, a fentiek a munkaidő, pihenőidő és más hasonló szabályok kijátszására irányuló joggal való visszaélést valósíthatnak meg.[34]

4.1. Próbaidő kikötése munkaviszony létesítésekor

A próbaidő már hosszú ideje jelen van a hazai munkajog intézményei között, mint a munkaszerződés egy lehetséges tartalmi eleme. Ebből következik, hogy a próbaidő kikötése nem valamely fél alanyi joga, ugyanis mint szerződéses rendelkezésre a felek konszenzusának ki kell terjednie. A próbaidő rendeltetése abban áll, hogy mind a munkáltató mind a munkavállaló meggyőződjön arról, hogy a másik fél a szerződésben vállalt kötelezettségeit teljesíteni tudja és kölcsönösen megfelelnek egymásnak. A próbaidő mindkét félnek nagyfokú szabadságot enged

[33] 5/2017. KMK

[34] KÁRTYÁS Gábor: Munkaerő-kölcsönzés Magyarországon és a Európai Unióban, Budapest, Wolters Kluwer,2015., 237.o.

a jogviszony megszüntetése terén, ám itt is különös tekintettel kell lenni a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményére.[35]

Tehát a fentiek szerint alanyi jogot kell keresni itt is, amely nem a próbaidő kikötésében vagy meghosszabbításában áll, hanem abban, hogy a felek a próbaidő alatt milyen egyoldalú jogosultsággal rendelkeznek. Így tehát alanyi jogként definiálható a munkaviszony próbaidő alatt bármelyik fél által indokolás nélküli azonnali hatályú megszüntetés. Bár egyértelmű ezt friss kollégiumi véleményében a Kúria is rögzíti: „A próbaidő alatti azonnali hatályú felmondásnál azonban alkalmazható a joggal való visszaélés tilalma. Ebben az esetben ugyanis a munkaviszony megszüntetéséhez való jog (alanyi jog) gyakorlása történik, mert ezt a jogot mindkét félnek az Mt. 79. § (1) bekezdés a) pontja biztosítja".[36] A próbaidő kikötésénél a jóhiszeműség és a tisztesség elve alkalmazható, nem a joggal való visszaélés.[37]

Vezérjogesetként egy a régi Mt.-n alapuló, ám máig irányadó eset alapján született Legfelsőbb Bírósági határozatot mutatok be. Az érintett ügyben a munkavállaló munkaviszonyát a munkáltató próbaidő alatt azonnali hatállyal szüntette meg. A munkavállaló többek között a megszüntetés jogelleneségének megállapítása miatt indított pert, hivatkozva annak rendeltetésellenességére.

A Legfelsőbb Bíróság nem értett egyet a munkavállalóval, felülvizsgálati kérelmét nem találta alaposnak, ám hangsúlyozta[38]: „A (régi) Munka Törvénykönyve 4. §-ában megfogalmazott szabályok olyan általános rendelkezések, amelyek eltérnek a törvény egyéb rendelkezéseitől, a Munka Törvénykönyve egészére kihatnak. Olyan szabályokat tartalmaznak, amelyeket a törvény fejezeteinek, jogintézményeinek legnagyobb részével kapcsolatban alkalmazni kell. Ennélfogva általános jellegűek." Ez tehát vonatkozik a próbaidő alatti jogviszony megszüntetésre is. A bíróság rögzíti továbbá: „A rendeltetésszerű joggyakorlás megszegése, vagyis a jogok rendeltetésellenes gyakorlása azt jelenti, hogy a jogok gyakorlója túlterjeszkedik a részére megállapított döntési, érdekérvényesítési körön - bár úgy látszik, mintha a keretek között maradt volna".

Egy másik kapcsolódó eset egy ún. leplezett próbaidő kapcsán szóló felsőbírásági döntésről szól. A bíróság deklarálja, hogy a próbaidőt követően a próbaidő

---

[35] BANKÓ Zoltán-BERKE Gyula-KISS György: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez, Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 2017. 45.§-hoz fűzött kommentár

[36] 5/2017 KMK.

[37] Összefoglaló jelentés a joggal való visszaélésről: 29.o.

[38] BH1995.608

céljának megfelelő okból megkötött határozott idejű munkaviszony nem felel meg a törvénynek. Kifejezésre juttatja azt is, hogy ez rendeltetésellenes joggyakorlásnak minősülhet, ugyanis újabb határozott idejű munkaszerződés a munkavállaló jogos érdekének csorbítására vezet. [39] A jogos érdek sérelme próbaidők kapcsán egyértelműen az indokolás nélküli azonnali hatályú felmondás lehet, amíg a határozott idejű munkaviszony esetén pedig maga a jogviszony önmagától való megszűnése. A több határozott idejű munkaszerződés kapcsán később értekezem.

Álláspontom szerint ezen esetben kifejtettek – nevezetesen a leplezett próbaidő – kérdéseket is felvethetnek tekintettel a friss Kúriai gyakorlatra. A Kúria 5/2017. sz. KMK véleményében ugyanis rögzítette, hogy szerződéses jognyilatkozattal összefüggésben nem lehet joggal való visszaélésre hivatkozni, márpedig a próbaidő letelte után az újabb próbaidő szerepét betöltő határozott idejű munkaviszony létesítése nem valamelyik fél alanyi joga, hanem szerződéses jognyilatkozat.

Szintén közvetve kapcsolódik egy eset[40] a próbaidő jogintézményéhez úgy, hogy egy munkavállaló a perben hivatkozott a munkáltatói felmondás jogellenességére, mivel álláspontja szerint a létszámleépítés során őt rendeltetésellenesen választotta ki a munkáltató. Az eljárásban a munkavállaló hivatkozott arra, hogy ő hosszú ideje dolgozik ott, és a legtöbb tapasztalattal, legmagasabb végzettséggel rendelkezik, és az joggal való visszaélést valósít meg, hogy nem a próbaidőt töltő munkavállaló, hanem az ő jogviszonyát szüntették meg. A másodfokú bíróság kifejtette: „Nem sérti a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményét, hogy az alperes nem a próbaidős munkavállaló jogviszonyát szüntette meg". Tovább menve rögzíti, hogy „a munkáltató részéről az eredményezne rendeltetésellenes joggyakorlást, ha a létszámleépítés során elsősorban - minden egyéb körülmény figyelmen kívül hagyásával - kizárólag a próbaidejüket töltő munkavállalók munkaviszonya kerülne megszüntetésre". A jogerős ítéletet a Kúria is helybenhagyta, osztotta a másodfokú bíróság álláspontját kiegészítve azzal, hogy a fenti munkavállalói érvelésen kívül más többletényállást az érintett nem adott elő, így a rendeltetésellenes joggyakorlás más vonatkozásban sem áll fenn.

---

39 BH2007.388
Álláspontom szerint a leplezett próbaidő a találó kifejezés erre, ugyanis a feleknek próbaidő kikötése meghosszabbítása kapcsán szerződéses jognyilatkozatot kell tenniük és abban esetben is, ha teljesen új megállapodást – jelen esetben határozott idejű munkaszerződést – kötnek. Az előbbi lehetőség továbbörökítésére használják – törvényi engedély hiányában – az utóbbit, leplezve ezt.

40 Kúria Mfv. 10.060/2013/4.

Látható tehát, hogy a felek szabadsága próbaidő tekintetében közel sem korlátok nélküli, ebben az esetben is fennállhatnak a joggal való visszaélésnek a különböző vetületei. A fenti döntésben maga a bíróság adott iránymutatást a tekintetben, hogy csak a próbaidős munkavállalók létszámleépítés során történő elbocsátása lenne a rendeltetésellenes joggyakorlás. Ezzel egyet tudok érteni, ugyanis maga a munkaviszony jellege miatti megkülönböztető kiválasztás már az Ebktv. 8. § r) pontjában helyet kap – gondolva itt a határozott vagy részmunkaidős jellegre –, ám próbaidő bármely munkaviszony keretében, mint accidentalia negotii jelen lehet, így arra a fenti pont nem alkalmazható és meggyőződésem szerint t) pontos egyéb helyzetnek sem ez a rendeltetése.

Bár dolgozatomban a következő pontban kerül kifejtésre a határozott idejű munkaszerződésekkel kapcsolatosan felmerülő problematikák, egy döntést még ehhez az egységhez sorolnék. Az adott ügyben a bíróságnak arról kellett állást foglalni, hogy a munkáltató által egyazon munkavállalóval szünet közbeiktatása nélkül kötött második határozott idejű munkaviszony során alkalmazott újabb próbaidő jogszerű-e, rendeltetésszerű-e. Itt elsősorban a Legfelsőbb Bíróság, mint prejudicum, megállapította, hogy az újabb határozott idejű munkaviszony létesítése jogszerű volt. Ezt követően térhetett rá a próbaidőre, amely során rögzítette: abból fakadóan, hogy az újabb munkaviszony során a munkavállaló eltérő feladatokat látna el, mint korábban és abban gyakorlattal nem rendelkezett, ezért az újabb próbaidő kikötése jogszerű. Ezen munkaviszonyt a munkáltató a fenti próbaidőn belül jogszerűen szüntette meg, a joggal való visszaélést pedig bizonyítani a munkavállaló egyéb körülményekkel nem tudta.[41] [42]

4.2. Határozott idejű munkaviszony, mint atipikus jogviszony létesítése

A határozott idejű munkaviszony, mint nevesített atipikus foglalkoztatás az elmúlt évtizedekben dinamikus sebességgel hódított teret magának nem csak hazánkban, hanem az Európai Unióban is.[43]

Fontosnak tartom leszögezni, függetlenül attól, hogy a joggal való visszaélés kapcsán érdemi különbség a régi és a hatályos Mt. normaszövege között nem

[41] Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.863/2010/5.

[42] Ezen az álláspontom van Kártyás Gábor is, ám felhívja a figyelmet a rendeltetésellenes joggyakorlás lehetőségére akkor, ha korábban munkaerőkölcsönzés keretében az adott munkavállaló kikölcsönzöttként már ott dolgozott. KÁRTYÁS GÁBOR: Atipikusból tipikusba, In: Munkaügyek, 2018. https://ado.hu/munkaugyek/atipikusbol-tipikusba/ (2019. 09. 06.)

[43] ARTNER ANNAMÁRIA: Aggasztó tendenciák az Európai Unió munkaerőpiacán, Statisztikai szemle, 96. évfolyam 2018., 4. sz.: http://real.mtak.hu/79284/1/2018_04_341.pdf (2019. 08. 31.) 358.o.

található, maga a jogszabályi környezet inti óvatosságra a szakirodalmat és az ítélkezést. Ugyanis ahhoz, hogy egyáltalán vizsgálható legyen a rendeltetésellenesség, meg kell felelni a formális jogszerűség követelményének a korábban kifejtettek szerint. Ebből következik, hogy bár a dolgozatom témáját képező jogintézmény változatlan, más jogszabályi rendelkezések változása lehetővé teheti - az adott norma már tételes jogba ütköző volta alapján-, hogy ami korábban rendeltetésellenesség körében vizsgálható volt, arról már ex lege jogellenes aktusként beszéljünk, ami jelenleg alakilag sem jogszerű. Előfordulhat egyébként ennek az ellentéte is.

A határozott idejű munkaviszonyok törvényi szabályozása kibővült az új Mt. hatálybalépésével, amelyben nagy szerepe volt a korábbi bírói gyakorlatnak. Már a régi Mt. megalkotása során is felismerésre került, hogy limitálni kell a határozott idejű szerződés tartamát, a későbbiekben még – abban a kódexben – tovább bővült a határozott idejű munkaviszonyokkal való visszaélések elleni eszköztár. Ebben elvitathatatlan szerepe van egyfelől az alakuló bírói gyakorlatnak, másfelől az Európai Unióhoz történő csatlakozásunkkal az uniós jogalkotásnak. Az utóbbi kapcsán egy jelentős jogforrás született, az 1999/70/EK irányelv, amely a határozott idejű munkaviszonyban foglalkoztatottak védelmét hivatott biztosítani.

A tagállamokra jogalkotási kötelezettséget rovó jogforrás a visszaélések megelőzését biztosító rendelkezések létrehozására külön felhívja a figyelmet.

4.2.1. Jogos érdek csorbítása mint a joggal való visszaélés nevesített esete

A hazai ítélkezési gyakorlatban e tekintetben az MK. 6. számú kollégiumi állásfoglalásnak van kiemelkedő jelentősége, amely kisebb módosítással a mai napig alkalmazható. Ez rögzíti egyfelől, hogy nem alakult ki gyakorlat azzal kapcsolatban, hogy második és az esetleg ezt követő újabb határozott időre szóló munkaszerződés érvényes-e. A bíróság szerint abból kell kiindulni, hogy az Mt. nem tiltja az ismételt – akár több egymás utáni – határozott idejű munkaviszony létesítését, sőt kifejezetten lehetővé teszi, amelyre meghosszabbítás szabályozása kapcsán utal is. „Érvénytelen azonban az újabb határozott időre szóló megállapodás, ha a munkáltató jogos érdekének csorbítására vezetne. Ilyen esetben a határozott időre kötött újabb munkaviszonyt határozatlan időre létesítettnek kell tekinteni.”[44]

[44] MK. 6. sz. állásfoglalás

Fontos rögzíteni, hogy a jogos érdek csorbítása a joggal való visszaélés egy nevesített elkövetési magatartása. Ebben a kontextusban dogmatikailag az általam korábban kifejtettekből kilép a jogalkalmazás, amelyet Tercsák „valóságban nem létező alanyi jogok rendeltetésellenes gyakorlásaként" definiál. Ugyanis itt egy szerződéses jognyilatkozatról van szó, ahol nem lenne helye joggal való visszaélésre hivatkozásnak, ugyanis nem alanyi joggyakorlás történik.[45] Tercsák e kérdést a könyvében úgy közelíti meg, hogy a bíróságok által követett ezen gyakorlat valójában a szerződéskötési szabadság alanyi jogként történő értelmezéséből indul ki, amely ráadásul nem is önálló szabadság, hiszen egyoldalú szerződéskötési jog nem létezik, így a szerződéskötés kezdeményezésére vonatkozó jog ragadható meg inkább alanyi jogként.[46] Ezt dogmatikailag aggályosnak tartom.

Véleményem szerint ugyanis a joggal való visszaélés tilalma törvényi deklarálásnak célja, hogy az egyébként alakilag jogszerű aktus ne válthasson ki olyan hátrányos eredményt, amely a törvény rendeltetésével ellentétes. A hangsúly tehát azon van, hogy bizonyos joghatást ne váltson ki, illetve, ha kiváltotta, akkor jogkövetkezményekkel orvosolni lehessen azt. Mivel a joggal való visszaélés speciális, sajátos jogkövetkezményekkel nem rendelkezik, így álláspontom szerint nem lenne alaptalan, ha már úgyis más munkajogi jogintézmény jogkövetkezménye – például érvénytelenség jogkövetkezménye – kerül alkalmazásra, akkor itt se a rendeltetésellenes joggyakorlás kerüljön kimondásra, hanem más rendelkezés. A fentiek szerint a törvény nem tiltja a többszöri, egymást követő határozott idejű munkaviszony létesítését, így tételes normába nem ütköző magatartást meggyőződésem szerint továbbra is az általános magatartási következmények – alapelvek – keretei között lehetne elbírálni. Nem igaz ezen állítás, ha a munkavállaló jogos érdekének csorbítására irányul, ugyanis ezt tételesen jogellenesnek minősíti a hatályos Mt., így ez formálisan sem jogszerű.

A határozott idejű munkaviszony kapcsán vezérjogesetemben a már korábban kifejtett eltérő jogszabályi környezet hatásait szeretném bemutatni a jogalkalmazás tükrében. Az esetben a munkavállalót munkáltatója értesítette, hogy a határozott idejű munkaviszonyát megszűntnek tekinti a szerződés szerinti időtartam lejártát követőn. A munkavállaló a perben hivatkozott arra, hogy munkaviszonyát eddig összesen tizenkilencszer, negyedévente hosszabbította meg a munkáltató úgy, hogy a határozott idejű jogviszony meghosszabbítására törvényes érdeke nem állt fennt. A Kúria felülvizsgálati eljárásban kifejti, hogy „19

[45] 5/2017. KMK.

[46] TERCSÁK: i.m. 516-517.o.

alkalommal meghosszabbított határozott időre szóló munkaszerződés jogszerűségének elbírálásánál - a szerződés egyébként szabályszerű megkötésén túlmenően - azt kellett vizsgálni, hogy a munkáltató eljárása megfelelt-e a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményének, a határozott időtartam kikötése és annak többszöri meghosszabbítása a munkáltató részéről megfelelő törvényes érdekből történt-e". A Kúria a munkavállaló jogos érdekének sérelme és a munkáltató a meghosszabbításra törvényes érdekének hiánya miatt marasztalta a munkáltatót.[47]

Az érintett esetben látható, hogy a bíróság rendeltetésellenességet állapított meg, követve addigi gyakorlatát az MK. 6. állásfoglalás szerint, ugyanis az akkor hatályos régi Mt. nem tartalmazta a meghosszabbítással összefüggő korlátozó rendelkezéseket. Így tehát ezek alakilag jogszerűek voltak, ám a jogintézmény rendeltetésével szembementek. Habár kimondottan felsőbírósági szinten deklarálva nem volt, a munkáltató védekezésében hivatkozott a vitatott aktus kontraktuális jellegére, az alanyi jog hiányára. Erre a bíróság érdemben nem reagált, pedig véleményem szerint a fentebb kifejtett dogmatikai aggályok miatt szükséges lett volna.

Ehhez hasonlóan, egy másik esetben a Legfelsőbb Bíróság – felülbírálva a jogerős döntést – kifejti, hogy téves a másodfokú bíróság azon álláspontja, hogy a rendeltetésellenesség a munkaviszony alanyai kétoldalú megállapodására nem alkalmazható. Az esetben ugyanis a határozatlan idejű munkaviszonyt a munkáltató úgy akarta megszüntetni, hogy azt határozott idejű munkaviszonnyá módosítja, ezzel elkerülve a felmondással összefüggő kötelező munkáltatói intézkedéseket. A munkavállaló így elesett a rendes felmondással járó juttatásoktól, amely a jogos érdekét csorbította.[48] Itt is kiemelendő, hogy jogos érdek csorbítás már ex lege jogellenes a hatályos Mt.-ben, de itt is hangsúlyozni szeretném, hogy nem értek egyet azzal, hogy kellő dogmatikai alap nélkül kerüljön áttörésre a joggal való visszaélés, akár az alanyi jog hiánya esetén is.

Volt olyan bírósági döntés, ahol a bíróság nem is találta fontosnak az alanyi jognak legalább fiktív meghatározását, hanem a törvényes érdek hiányával indokolta az ismételten határozott időre szóló munkaszerződést kötő munkavállaló magatartásának rendeltetésellenességét.[49]

---

[47] EBH 1999.136.

[48] BH 1996.399.

[49] TERCSÁK: i.m. 517.o.

A bíróság egyéb – például időszakos megrendelés - konkrét körülmény nélkül nem fogadta el azt a munkáltatói indokolást, hogy a rugalmas létszámgazdálkodás miatt szükséges többször határozott idejű munkaviszonyt létesíteni. Ugyanis a piaci változások természetes jelenségnek számítanak, rendszerint érintik a gazdasági szféra munkáltatóit. Rögzített: „törvényes érdek nélküli ismételt határozott időre vonatkozó kikötés a munkavállaló munkaszerződésében a felmondási járandóságokra való jogos érdekét csorbította, és mint ilyen, az Mt. 4. §-ába ütközött".[50]

Hasonló ítélet született egy másik ügyben, ahol a bíróság annyival ment tovább az előző döntésén, hogy megállapította: ha a munkáltató a határozott idejű munkaviszony létesítésére vonatkozó jogát rendeltetésellenesen gyakorolta, amelynek jogkövetkezménye az, hogy a munkaviszonyát határozatlan idejűnek kell tekinteni.[51]

Ezen döntések kapcsán is úgy gondolom, hogy nem azok végkimenetele vitatható, hanem a rendeltetésellenesség minden dogmatikai alapot nélkülöző deklarálása.[52]

Ezzel Tercsák is egyező álláspontot[53] fejt ki könyvében és mint a joggyakorlat-elemző csoport tagja, az összefoglaló jelentésben is kifejtésre kerül az alábbi vélemény: „A bíróságoknak inkább a határozott idejű munkaszerződés jogintézménye rendeltetésellenes (funkció-ellenes, célellenes) alkalmazása, vagy a munkavállaló – a határozott idejű szerződés megszűnésével kapcsolatos jogkövetkezményekkel összefüggő – megtévesztése alapján kellene közelíteni a kérdéshez".[54]

Véleményem szerint az utóbbi lenne a helyénvaló, tekintettel arra, hogy az alanyi jog hiánya elméletben kizárná a joggal való visszaélés vizsgálatát is. A megtévesztés, mint az Mt.-ben szereplő megállapodást megtámadhatóvá tevő

[50] BH 1999.524.

[51] BH 2003.34.

[52] A fentiekkel lényegében ellentétes döntés a Kúria Mfv. 10.438/2012/4 ítélete: Bár nem több határozott idejű szerződés láncolat megkötéséről van szó, de a Kúria rögzítette: a munkáltató a rendeltetésszerű joggyakorlás sérelme nélkül kezdeményezhette a munkaviszony határozott idejűvé alakítását határozott idejű munkaszerződések megkötését is.

[53] Az egyező álláspont abban áll, hogy rögzíti: „nem létezik a munkáltató által egyoldalúan gyakorolható szerződéskötési vagy szerződésmódosítási jog" valamint „ha a munkáltatónak nincs alanyi joga a szerződés módosítására, akkor a rendeltetésszerű joggyakorlás eszközével korlátozni sem lehet". (Tercsák: i.m. 517.o.)

[54] Összefoglaló jelentés a joggal való visszaélésről): 28.o.
Lásd még: Tercsák: i.m. 517.o.

körülmény helyénvaló lenne elsősorban, mivel a megtévesztéssel kötött megállapodás – mint tételes jogba ütköző magatartás – a tévedésben lévő eredményes megtámadása esetén érvénytelen. Ezt követően pedig, ha a megtámadhatóság törvényi kritériumai nem állnak fenn, szubszidiárius jelleggel lehetne alkalmazni a jóhiszeműség és tisztesség alapelvet, mivel ezen jogintézmények nem igénylik az alanyi jog meglétét, jogkövetkezményüket tekintve, pedig azonosak a joggal való visszaélés jogkövetkezményeivel. Nem szabad elfelejteni, hogy a szakirodalom szerint is a joggal való visszaélés és a jóhiszeműség és tisztesség elvének lex speciális részhalmaza.[55]

A munkáltatói törvényes érdeknek van mértékbeli korlátja, ugyanis e nélkül előfordulhatna, hogy bizonyos mértékű törvényes érdek leple alatt a munkáltató úgy létesítsen több határozott idejű munkaszerződést, hogy ezzel aránytalanul nagyobb jogos érdeksérelmet okoz. Az említett esetben kimondta a Legfelsőbb Bíróság: „A munkáltatónál a nő munkavállalók feltételezett és tényleges távolléte miatt megvalósuló létszámhelyzet önmagában nem igazolja a nagyszámú határozott időre kötött munkaszerződést megalapozó munkáltatói törvényes érdeket, ez a joggyakorlás rendeltetésellenesnek minősül".[56]

Természetesen a fentiektől eltérően előfordulhat olyan eset is, hogy munkavállalói érdeksérelem esetén sem áll fenn a joggal való visszaélés. Minden aktusnak megvan a maga kockázata, amely adott esetben sérelmes is lehet, ám ha a határozott idejű jogviszony létesítését a munkáltatói jogos érdek indokolta, annak célja nem a munkavállaló jogainak sérelme volt, ez nem rendeltetésellenes.[57]

5. MUNKAVISZONY TELJESÍTÉSE

5.1. A munka díjazása, mint ellenszolgáltatás

A munka díjazása kapcsán legtöbbször az ex lege jogellenesség vagy az egyenlőtlen bánásmód kap szerepet a gyakorlatban. A munkaért járó ellenérték,

---

[55] Összefoglaló jelentés a joggal való visszaélésről): 15.o.
Analógia útján a joggyakorlat-elemző csoport is közel volt ehhez az elképzeléshez, ugyanis próbaidő kikötés kapcsán – amely szintén egy szerződéses rendelkezés – azt kommentálták, hogy „ha egy megszakítást követően ismételten újabb határozott idejű jogviszony létesítése történik, amelynek során újra próbaidőt kötnek ki, akkor kizárólag a jóhiszemű és a tisztességes eljárás elvét lehet alkalmazni, mert ilyenkor nincs alanyi jog gyakorlásáról szó: a felek konszenzussal állapodnak meg a szerződési feltételekről" (72.o.)

[56] EBH 2002. 680.

[57] Legfelsőbb Bíróság Mfv. 11.023/2010/3.

az alapbér, a munkaszerződés kötelező tartalmi eleme. Az alapbér mindig időbér, ám a munkáltató a munkabért teljesítménybérként vagy idő- és teljesítménybér összekapcsolásával is megállapíthatja. Ezen kívül a mindennapi joggyakorlás során elterjedtek más, Mt. által nem használt fogalmak is, például a prémium és a jutalom.

A prémium teljesítmény alapján járó olyan ellenértéket jelent, ahol arra jogosultság feltételeit a munkáltatónak egyoldalúan előre meg kell határozni, azok teljesítése esetén a munkavállaló prémiumra jogosult. A feltételek kitűzése során – az Mt. szerinti teljesítménybértől abban különbözik, hogy lehetősége van a munkáltatónak általánosan, erga omnes hatállyal feltételt kitűzni, nem szükséges az egyéni megállapítás – akár az egész szervezetére vonatkozóan egy aktussal meghatározza azt. A lentebb elemzett jogesetből látható lesz majd, hogy mivel ez nem az Mt. által nevesített jogintézmény, kulcsfontossága van annak, hogy adott esetben a munkaszerződésekbe milyen rendelkezéseket foglaltak. Úgy gondolom, hogy ezt negatív oldalról kell megközelíteni, ugyanis éppen a kontraktusban szereplő kikötéssel nem hívhatják fel a felek a joggal való visszaélést.[58] Ezzel szemben, ha a munkáltató önálló döntési, diszkrecionális jogkörében eljárva gyakorolja valamely alanyi jogát a rendeltetésellenes joggyakorlás hivatkozható.[59] Ilyen önálló mérlegelési jogkörben hozott döntés az, amikor munkáltató akként dönt, hogy a korábbiaktól eltérően egy adott évre nem tűz ki prémiumot.

Vezérjogesetemben bár nem került megállapításra a rendeltetésellenes joggyakorlás, a határozat elv jelentőségű lett. A tényállás szerint egy vezető munkavállaló jogviszonya megszűnése után a perben elmaradt prémium megfizetését követelte. Az eljáró első- és másodfokú bíróságok rögzítették, hogy „a munkáltató jogszerűen határozhat meg olyan feltételeket a prémiumkitűzésben, amelyek teljesítése nem kizárólag a munkavállaló teljesítményétől függ, ez nem értékelhető joggal való visszaélésnek”. Nem csak a feltételek, de maga a prémium kitűzését a munkaszerződés és a munkáltató szabályzat szerint is csupán lehetőségként tartalmazta. Erre nézve a munkáltatónak jogszabályi, illetve szerződéses kötelezettsége tehát nem volt, a munkavállaló pedig e körben rendeltetésellenes joggyakorlást nem bizonyított. A Kúria az alsóbb döntéseket helyben hagyva megállapította, hogy „munkáltatói kötelezettség hiányában - pusztán a prémiumkiírás lehetőségének megfogalmazása alapján - még a korábbi (prémiumkiírási) gyakorlat sem teremt jogalapot munkavállalói többletteljesítmény hiányában prémium követelésére”.

[58] 5/2017. KMK

[59] TERCSÁK: i.m. 501-502.o.

Az ítéletben rögzítésre kerül, hogy önmagában nem valósít meg rendeltetésellenes joggyakorlást, ha a munkáltató a mérlegelési jogkörében eljárva akként dönt, hogy a munkavállaló részére nem tűz ki prémiumot. Az a körülmény pedig, hogy a munkáltató a folyamatosan fennálló veszteség ellenére a magas átlagkeresettel rendelkező munkavállaló részére évekig prémiumfeltételeket írt ki és prémiumot fizetett, nyilvánvalóan nem alapozza meg a feltételek hiányában a munkavállaló igényét, így a perbeli tényállás alapján a prémium fizetés hiánya a munkáltató részéről joggal való visszaélésnek nem minősíthető.[60]

Az ítélet tanulsága, hogy önmagában a mérlegelési jogkörében eljáró munkáltató más körülmény fennállásnak bizonyítása nélkül nem jár el rendeltetésellenesen pusztán azzal, hogy amúgy a számára biztosított alanyi jogot aktívan vagy akár passzívan gyakorolja. Ugyanakkor az indokolásból az is kitűnik - amit könyvében Tercsák is megfogalmaz –, hogy mérlegelési jogkörben eljárva is fennállhatnak olyan körülmények, amelyek a formálisan jogszerű aktust visszaélésszerűnek minősíthetik, ám ez esetben ilyen tény nem nyert bizonyítást.

A Legfelsőbb Bíróság egy másik ügyben rögzíti, hogy a juttatás elnevezése mellett annak tartalma az irányadó. Ebben az esetben a prémiumot, mint ösztönző juttatást a munkáltató belső szabályzata rendezte. A munkáltató mérlegeli a juttatásra való jogosultságot és annak mértékét, ám ezen alanyi jogot rendeltetésszerűen köteles gyakorolni. A bíróság nem találta jogellenesnek a szabályzatban lévő azon rendelkezést, amely e juttatást a munkaviszony fennállásához köti, így nem rendeltetésellenes – álláspontom szerint szerződéses nyilatkozat révén nem is lehet – az arról való lemondás közös megegyezéses munkaviszony megszüntetés esetén.[61]

A másik, gyakran előforduló, az Mt. által nem definiált jogintézmény a jutalom. Az ezzel kapcsolatos ügy tényállása arról szól, hogy egy köztisztviselő a perben a munkáltató által szétosztott jutalomkeret rendeltetésellenes elosztására

---

[60] EBH. M. 12.

[61] Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.801/2010/2.
Kapcsolódó eset, hogy a bónusz (adott ügyben prémiumnak felel meg) megfizetését a munkáltató általa kitűzött jövőbeli feladatokhoz kötötte. Az, hogy kitűz-e ténylegeseb feladatot a munkáltató mérlegelési jogköre. Ez önmagában nem minősíthető rendeltetésellenes joggyakorlásnak. (Kúria Mfv. 10/147./2014/4.)
Az ítéletben talán kijelenthető lett volna az is, hogy a munkáltató mérlegelési jogkörében eljárva valóban köteles rendeltetésszerűen gyakorolni a jogait, ám felek közötti megállapodás esetében semmilyen módon nem hívható fel a joggal való visszaélés, hanem a korábban kifejtett más jogintézmények valamelyike volna helyénvaló.

hivatkozik. Az elsőfokú bíróság hivatkozva arra, hogy a munkáltató a jutalmat mérlegelési jogkörében eljárva oszthatja szét, így differenciálhat ki kaphat jutalmat és erre a köztisztviselőnek nincs alanyi joga. A másodfokon eljáró bíróság elismerte, hogy a köztisztviselő éveken át eredményarányos jutalomban részesült, de hangsúlyozva a munkáltató egyoldalú döntési jogosultságát egyetértett vele. Végezetül a Legfelsőbb Bíróság hangsúlyozta: a munkáltatói szabályzatban, illetve a munkáltatói költségvetésben csak jutalomkeretről született döntés, de az egyes köztisztviselőknek jutalomra a szabályzat alanyi jogot nem adott. Rögzíti továbbá, hogy a munkáltatót ezért megilleti a differenciálás joga, azonban e jogát rendeltetésszerűen köteles gyakorolni és az feleljen meg az egyenlő bánásmód követelményének.[62]

5.2. Egyoldalú aktusok a munkaviszony teljesítésével összefüggésben

E pontban a munkaviszony fennállása alatt eszközölt néhány aktust a rendeltetésellenesség tükrében mutatok be. Először is megállapítható, hogy a munkaszervezés – gondolva itt az egyszerű utasításokra, munkaidő-beosztásra, munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatásra, kötelezettségszegések kivizsgálására – a munkáltónak nem csak joga, de a jogszabályban előírt esetekben kötelezettsége is. Itt a munkáltatót sok tekintetben alanyi jogok illetik meg, hiszen a fent említett példák kapcsán is látható, hogy nincs szüksége ezekhez a munkavállaló konszenzusára. Már most hozzáteszem, hogy amennyiben ezek közül – már amelyik belefoglalható – a munkaszerződés részét képezi, úgy annak megszűnik az alanyi jogi mivolta. Így, ha például a felek eltérnek a szerződésben a munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás Mt.-ben meghatározott mértékétől-elvégre azt az Mt. 57. § alapján nem tiltja – akkor utóbb ezzel kapcsolatban a joggal való visszaélés nem hívható fel.

Munkaszerződéstől eltérő foglalkoztatás kapcsán tankönyvi példának minősül az, ha a munkáltató ismeri a munkavállaló rossz egészségi állapotát, az idős édesanyja gondozásával kapcsolatos kötelezettségeit, az ennek figyelmen kívül hagyásával történt külföldi kirendelés rendeltetésellenes.[63] Ezen esetben a joggal való visszaélés mellett figyelemmel kell lenni egy olyan elvre is, amely a határozat meghozatalakori régi Mt.-ben nem szerepelt, ez pedig a méltányos mérlegelés elve. A dogmatikai alapvetésem során kísérletet tettem néhány egymáshoz közeli vagy annak tűnő alapelv szétválasztására, ahol megállapítottam, hogy a méltányos

[62] TERCSÁK: i.m. 501.o; BH 2008.250.

[63] BH 2010.195., EBH 2009.1979.

mérlegelés lex specialis a joggal való visszaéléshez képest. Tekintettel a hatályos Mt.-re és a méltányos mérlegelés elvének megfogalmazására, úgy gondolom, ha ez a döntés most születne, akkor a méltányos mérlegelés elvének sérelme kerülne kimondásra.

Fordítottan megközelítve a munkáltatói nemtevés is minősülhet intézkedésnek, hiszen a tartózkodás is egyoldalú döntés következménye, amelyre alanyi joga áll fenn. Egy esetben házfelügyelői munkakör megszüntetése és annak vállalkozási tevékenyég keretében történő elvégezése van a középpontban, ahol az erre utaló folyamatok a munkáltatói felmondás közlés előtt már három évvel megkezdődtek. Ezek a folyamatok a perben bizonyítottan arra irányultak, hogy az egyébként hosszú ideje fennálló jogviszonyt a munkavállaló maga szüntesse meg. Nem így tett és bár a munkáltatói döntés a felmondás közlése előtt két évvel megszületett, azt a munkavállalóval nem közölték, a munkavállaló megkeresésére nem reagáltak, ám őt figyelmeztetésben részesítették nem megfelelő munkavégzés miatt. A munkáltató a perben hivatkozott arra, hogy e körülmény nem szerepel az Mt.-ben, mint a joggal való visszaélés különös esete, tovább a felmondás közlésének késleltetésével csak lehetőséget adtak a munkavállalónak, hogy tovább dolgozzon. A Kúria kimondta, hogy a munkáltató rendeltetésellenes joggyakorlásának minősül, ha a közgyűlés határozata után csak mintegy két év elteltével közli a felmondást és ezzel a munkavállalót hosszú ideig bizonytalan helyzetben tartja. Rögzítette azt is, hogy rendeltetésellenes joggyakorlás a törvény nem teljes körű felsorolása következtében az abban megjelölteken kívül más módon is megvalósulhat.[64]

Munkáltatói intézkedésként fogható fel a jogerős ítélet végrehajtása is. Az ítélet végrehajtása álláspontom szerint kötelezettségként is megközelíthető úgy, hogy az ítélet kötelezi a munkáltatót valamely alanyi joga gyakorlására, amelyről egyébként itt nem önszántából döntött. Az alábbi ügyben viszont következetes álláspontom szerint nincs helye a joggal való visszaélés megállapításának. A

[64] EBH 2014.M.20.
Bár a jogviszony jellege miatt Kttv. 10. § szerinti joggal való visszaélés került megállapításra a fentivel rokonságot mutat az az eset, amikor a munkáltató rövid idő alatt több esetben szabálytalanul járt el a kormánytisztviselővel, amely végül e jogviszony megszüntetéséhez vezetett. Ilyen esetben nem jogszabálysértő az a következtetés, hogy a munkáltató szándéka a jogviszony fenntartásának ellehetetlenítésére irányult és nem okszerűtlen az a következtetés sem, hogy intézkedései a kormánytisztviselői jogviszony fenntartása ellen irányultak. A munkáltató többször is élt az egyoldalú kinevezés módosítás intézményével, amely intézkedések formálisan jogszerűek voltak, a munkakör megváltozása indokolta őket, ám a Kúria erre egy hosszabb folyamat részeként világított rá, amely a perben a rendeltetésszerű joggyakorlás tesztjét már nem állta ki. (BH2018. 347.)

Legfelsőbb Bíróság kimondta, hogy ha a jogerős ítélet - a munkáltató korábbi jogellenes rendes felmondása jogkövetkezményeként - a munkáltatót a munkavállaló tovább-foglalkoztatására kötelezte, és ezt a munkáltató akként hajtotta végre, hogy munkaszerződés-módosítással olyan munkavégzési helyre kezdeményezte a munkavállaló foglalkoztatását, ahol a létszámcsökkentés elkerülhetetlen volt, ez a munkáltató részéről rendeltetésellenes joggyakorlásnak minősül. Perben egyébként bizonyított volt, hogy a munkavállaló más munkakört is elfogadott volna.[65] Ezzel a döntéssel nem tudok egyetérteni. Való igaz, hogy a laikusok számára is érződik, hogy a munkáltató megoldása mérlegelést nem tűrően inkorrekt. Ugyanakkor követve azt az érvelést, hogy szerződéses jognyilatkozatra – márpedig a munkaszerződés módosítás ilyen – alanyi jog hiányában nem alkalmazható a rendeltetésellenes joggyakorlás, ebben az esetben, ahogyan egy eset kapcsán Tercsák Tamás is kiemelte[66], más jogintézményt kellett volna alkalmazni.

Egy eset arról tanúskodik, hogy az első hallásra munkavállalóra terhes alanyi joggyakorlástól tartózkodó munkáltató is megvalósíthatja a joggal való visszaélést, pedig úgy tűnhet ezzel a munkavállalónak kedvezően jár. Ilyen, amikor a munkáltató a munkavállalónak bár korábban – egyoldalú aktussal – túlmunkát rendelt el, ettől egy adott időponttól kezdve tartózkodik. A perben ezen időpont az volt, amikor a munkáltató írásbeli figyelmeztetésben részesítette a munkavállalót. A munkavállaló szerint e tény és a vezetőben kialakult ellenséges magatartása vezetett oda, hogy nem rendelt el neki több túlmunkát – így kieső jövedelem révén – kártérítést is követelt. Az eljáró alsóbb bírói fórumokkal szemben a Legfelsőbb Bíróság megállapította, hogy a munkáltató a túlmunka elrendelésével kapcsolatos jogát is rendeltetésszerűen köteles gyakorolni, ezzel ellentétes magatartása esetén a mérlegelési jogkörében hozott döntése is jogvita tárgyát képezheti és kártérítés is megállapítható.[67]

[65] BH 2005.407.

[66] TERCSÁK: i.m. 516-517.o.

[67] BH 2002.242.

6. AZ ÉRDEKÉRVÉNYESÍTÉSI LEHETŐSÉG KORLÁTOZÁSA MINT A JOGGAL VALÓ VISSZAÉLÉS NEVESÍTETT ESETE

6.1. Munkaügyi kapcsolatok, avagy kollektív érdekérvényesítés

A joggal való visszaélés egy sajátos vetülete a kollektív munkajogban érhető tetten. Talán itt ismerhető fel markánsan az, hogy a kollektíve megerősödő munkavállalók – elvégre a munkáltató felé eltolódott hierarchia ellensúlyozása is a cél – a szakszervezetben vagy esetleg az üzemi tanácsban működésükkel összefüggésben rendeltetésellenes joggyakorlást valósítanak meg.

Iskolapéldának számít vezérjogesetem, miszerint a szakszervezet tisztségviselője felmondásához szükséges egyetértő nyilatkozat pótlására a bíróság részéről akkor kerülhet sor, ha annak megtagadása nyomós közérdeket, a munkáltató különös méltánylást érdemlő érdekét sérti, feltéve, hogy az érdeksérelem másképpen nem hárítható el. Bár látható, az ügy a munkaviszony megszüntetésével is összefügg, mégis egyedi jellemzői miatt gondolom azt, hogy külön kell taglalnom, hiszen nem lehetetlen, de nem is gyakori az, hogy a munkavállaló oldal – azok közössége – él vissza a számára biztosított ezen tág keretek között mozgó alanyi joggal. Ezen esetben a munkáltató perelte a szakszervezetet azért, mert a szakszervezeti képviselő munkavállaló munkaviszonyának felmondással történő megszüntetéséhez az Mt. szerinti hozzájárulást nem adta meg, kérte a bíróságtól a jognyilatkozat pótlását. A munkáltató arra hivatkozott, hogy nincs szüksége olyan ilyen munkakörben ekkora számú munkavállalóra, így a szakszervezeti tisztségviselő dolgozó munkaviszonyát létszámleépítéssel történő felmondással megszüntetné.

Az eset végső döntése szerint a joggal való visszaélés nem áll fenn a szakszervezet részéről, a Kúria – egyetértve a jogerős döntéssel – kiemeli,[68] hogy „a jognyilatkozat pótlásakor a bíróságnak mérlegelési jogkörében eljárva a szakszervezet és a munkáltató tervezett munkáltatói intézkedéssel kapcsolatos jogos, méltányos érdekeinek az összevetését kell elvégeznie". A munkáltató a perben azzal érvelt, hogy nincs szüksége ennyi munkavállóra, illetve ezzel összefüggő munkaszervezési problémák kapcsán a Kúria azt állapította meg: az érintett munkavállaló teljes munkaideje alatt szakszervezeti érdekképviseleti tevékenységet lát el, ezért a többi munkavállaló maradéktalanul ellátható munkával. Így a szervezeten belüli munkaszervezési probléma megoldódott, a munkáltató oldalán felmerült érdeksérelem orvoslást nyert.

[68] BH 2016.93.

Jognyilatkozat pótlása kapcsán korábbi elvi bírósági döntésként helyet kapott az a megállapítás már, amely szerint a szakszervezeti tisztségviselőt megillető munkajogi védelem rendeltetése a szakszervezet zavartalan működésének biztosítása, a felsőbb szakszervezet az egyetértési jogát rendeltetésszerűen köteles gyakorolni. Ebben az esetben szintén jognyilatkozat pótlása miatt indított pert a munkáltató a szakszervezet ellen. A Legfelsőbb Bíróság itt viszont megállapíthatónak találta a hozzájáruló jognyilatkozat szakszervezet általi megtagadásának rendeltetésellenességét. Kiemelte[69], hogy a szakszervezeti tisztségviselőt megillető, munkajogi védelem rendeltetése a szakszervezet zavartalan működésének biztosítása, ezért az egyetértési jogát a felsőbb szakszervezet e céljának és rendeltetésének megfelelően, azaz nem korlátlanul gyakorolhatja. Ezért a bíróság rögzítette, hogy amikor egy szakszervezeti tisztségviselő jogviszonya megszüntetésével felmerülő hozzájáruló nyilatkozat megtagadása kapcsán szükséges állást foglalni, nem azt kell vizsgálni, hogy e személy vonatkozásában a felmondás feltételei fennállnak-e, hanem azt, hogy a munkáltató intézkedése a szakszervezet tevékenységét a működőképességet döntő módon akadályozó mértékben befolyásolja-e.

A kereseti kérelemből és az ítéletből is látható, hogy bár az új Ptk. hatálybalépésével összefüggésben a joggal való visszaélésnek ezen vonatkozó része még nem képezte az Mt. részét, a gyakorlatban már éltek-e jogkövetkezménnyel is. Általános megállapításként egy elvi bírósági határozat a joggal való visszaéléssel mint az Mt.-t átható általános magatartási követelménnyel összefüggésben a következőre figyelmeztet: ha az üzemi tanács elnöke a testületet megillető jogosítványok folytán e tisztségében képviselőként eljár, jogait a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megfelelően, a munkáltatóval kölcsönösen együttműködve, rendeltetésszerűen köteles gyakorolni.[70]

---

[69] EBH 2003.967.

[70] EBH 2002.678.
A fenti döntésben leírtak a következetes bírói gyakorlat részét képezik, amelyre már egy korábbi ítéletben is rámutatott a Legfelsőbb Bíróság: „a szakszervezet részéről az egyetértés csak akkor tagadható meg, ha ez a jog társadalmi rendeltetésével összhangban van, vagyis a munkáltató intézkedése a szakszervezet tevékenységét akadályozza". Rögzíti továbbá, külön vizsgálandó, hogy „a munkáltató intézkedése nem célozza-e a tisztségviselő, illetőleg az érintett szakszervezet érdekképviseleti tevékenységének a megtorlását. A nyilatkozat nem pótolható, ha a szakszervezet a munkáltató bizonyítottan rendeltetésellenes eljárása miatt tagadta meg az egyetértést". (EBH 2000.240.)

Következetes ítélkezési gyakorlat szerint a fentiekkel lényegében azonos döntés: BH 2001.492.

Elvi döntés született arról is, hogy a szakszervezeti tisztségviselő, üzemi tanácstag munkavállaló munkaviszonya felmondásához a szakszervezet, illetve üzemi tanács részéről megtagadott egyetértés a bíróság ítéletével nem pótolható, ha a munkaviszony megszüntetése bizonyítottan a szakszervezeti, érdekvédelmi tevékenység elnehezülését okozza. Ennek megállapításánál nem kizáró körülmény a szakszervezeti vezetőség nagyobb létszáma. Az utóbbi kapcsán a bíróság rögzíti, hogy van egy tévesen kialakult felsőbírósági gyakorlat[71], amely szerint önmagában a szakszervezeti, vagy más vezetőség létszáma nem jelentős a megtagadás jogszerűsége szempontjából.[72] Az előbb vizsgált esetben a korábbiakhoz hasonlóan szintén az vizsgálandó, hogy a szakszervezeti tevékenység ellehetetlenítése okszerűen következik a szakszervezeti tisztviselő munkavállaló jogviszonya megszüntetéséből.

Egy elvi határozatában a Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy a szakszervezeti egyet nem értés indoka milyen okból lehet alapos. Szerinte a bíróságoknak állást kell foglalni abban a kérdésben, hogy a tisztségviselők jogviszonyának megszüntetése a szakszervezet tevékenységét a munkáltatónál oly mértékben nehezítené-e el, amely rá nézve aránytalanul nagyobb terhet jelent, mint a munkáltatónak a jogviszony fenntartása.[73]

7. MUNKAVISZONY MEGSZÜNTETÉSE MINT A JOGGAL VALÓ VISSZAÉLÉS LEGGYAKORIBB ESETE

A jogviszony megszüntethető közös megegyezéssel, rendes egyoldalú aktussal (felmondás/felmentés), valamint rendkívüli egyoldalú aktussal (azonnali hatályú vagy rendkívüli felmondás/felmentés), amely éppen attól függ, milyen jogviszony az ügy tárgya.

A joggal való visszaéléssel kapcsolatos esetek túlnyomó többsége a jogviszony megszüntetésével függ össze. A „jogviszony megszüntetése" kifejezés használata szándékos, ugyanis a munkaügyi bíróságok ítélkezési gyakorlatában egyaránt fellelhető munkaviszony, közalkalmazotti, illetve közszolgálati és más speciális munkavégzésre irányuló jogviszony megszüntetése. Rögzítendő, hogy ezekre sokszor egymástól eltérő jogszabályok, sőt jogszabály kódexek alkalmazandók, mégis a rendeltetésellenes joggyakorlás kutatása során abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy az egyes alanyi jogok gyakorlásával való visszaélés

[71] Legfelsőbb Bíróság Mfv. I. 10.164/1994.

[72] EBH. 2004.1147.

[73] EBH 2010.2249.

formájában és tartalmában azonos értelmezést kíván jogviszonytól függetlenül. Az előbbi differenciálás a bíróságok részéről sem érhető tetten.[74]

Egyértve Tercsák Tamással arra az álláspontra helyezkedem, hogy a közalkalmazotti, illetve közszolgálati jogviszonyban rendeltetésellenesnek minősült joggyakorlást a bíróságok ugyanolyan körülmények fennállta esetén munkaviszony esetén is joggal való visszaélésnek minősítenének.[75] Szintén helyeslem azon gondolatot, hogy a jövőben a jogviszonyok természetéből adódó különbségeket célszerű lenne jogfejlesztés szempontjából figyelembe venni.[76]

Hangsúlyozom, hogy az előzőektől eltérően az általam vizsgált ítéletek között is akad olyan, amely azért nem lenne alkalmazandó Mt. szerinti gazdasági munkaviszonyokban, mert az valamely körülmény miatt fogalmilag kizárt, ezek kapcsán a szükséges megjegyzéseket megtettem.

7.1. Kiválasztás mint a megszüntetés előfeltételének rendeltetésellenessége

A jogviszony megszüntetése körében a bíróság rendeltetésellenes kiválasztási szempontnak minősítette azt, ha a munkáltató egy jövőbeli bizonytalan helyzet alapulvételével szünteti meg a munkaviszonyt. Ebben a perben az eljáró bíróságoknak azt kellett vizsgálnia, hogy bizonyítottan volt-e a munkáltatónak az intézkedéssel olyan célja, amely ellentétes a rendeltetésszerű joggyakorlással.

Az ügyben egyértelműen megállapítható volt, a közalkalmazott jogviszonyának megszüntetésére azért került sor, hogy a munkáltató a későbbiekben esetlegesen bekövetkező megosztottságot, feszültséget elkerülje.

Az elsőfokon történt kereset elutasítást követően a másodfokú bíróság rögzítette, hogy bár a munkáltatónak lehetősége és kötelezettsége is a munkahelyi kollektíva megfelelő alakítása, ez nem terjedhet odáig, hogy valamely közalkalmazott

---

[74] Nagyon sokszínű a magyar munkavégzésre irányuló jogviszonyok jogforrási rendszere. Kódexként van hatályban az Mt., amely a Kjt. Utaló szabályának köszönhetően alkalmazható a közalkalmazotti jogviszonyra is, annyiban amennyiben a Kjt. Eltérően nem rendelkezik. Korábban a Ktv. körében az Mt.-re utaló szabállyal alkalmazandó volt a rendeltetésellenes joggyakorlás kösztisztviselők esetében, az azt felváltó Kttv., mint önálló kódex, az Mt.-vel azonos módon deklarálja ezt az alapelvet. Az idén hatályba lépett a kormányzati igazgatásról szóló törvény is, amely a kormánytisztviselők vonatkozásában szintén önálló kódexként külön kimondja a joggal való visszaélés tilalmát.

[75] Ezt rögzíti a BH 2019.181., amely kimondja, hogy a közszolgálati jogviszonyban megvalósuló joggal való visszaélést a Ptk. és az Mt. szerinti joggal való visszaéléssel azonosan kell értelmezni.

[76] TERCSÁK: i.m. 540-542.o.

jogviszonyának megszüntetésére azért kerüljön sor, hogy egy csupán feltételezett későbbi feszültséget megelőzzön. Véleményem szerint az, hogy a korábbi vezetőt a munkáltató továbbfoglalkoztatja, abból még nem következik, hogy az új vezető a saját koncepcióját nem tudja megvalósítani, önmagában a vezető további alkalmazása nem teremt feszültséget eredményező helyzetet.

A Legfelsőbb Bíróság – helybenhagyva a jogerős ítéletet – kiemelte, hogy valódi ok nem a közalkalmazott nyugdíjas jogállása, hanem a volt vezető eltávolítása volt, ebből fakadóan a még formálisan jogszerű aktus is rendeltetésellenesség folytán jogellenesnek minősül.[77] Az elvi döntésből kitűnik az MK. 95. számú állásfoglalásban is hangsúlyozott, megszabott módon közölt munkáltatói felmondás esetén is meg kell állapítani a munkaviszony megszüntetésének jogellenességét, ha a munkáltató a felmondás jogát nem rendeltetésének megfelelően gyakorolta.[78]

Talán ez eset megközelíthető lett volna pusztán az ex lege jogellenesség felől is, hiszen valós azon indok, hogy a közalkalmazott nyugdíjas, a világosság nem vitatott, ám az ezekből következő okszerűség azért nem feltétlen áll fenn, mert az eset összes körülményéből kitűnik, hogy más nyugdíjas közalkalmazott jogviszonyának megszüntetése szóba se került.

Kiválasztási szempontot tekintve a Legfelsőbb Bíróság elvi határozatában kimondta, hogy a létszámcsökkentés keretében kötelezettségszegéseket elkövető munkavállaló kiválasztása a munkáltató mérlegelési körébe tartozó döntésként nem ellentétes a rendeltetésszerűség követelményével. A keresetében a köztisztviselő arra alapozta, hogy a munkáltatói felmentés jogellenes, mert az többek között nem felel meg a rendeltetésellenes joggyakorlásnak. A bíróság a munkáltatói felülvizsgálatot megalapozatlannak tartó döntésben kimondta, hogy nem minősül önmagában rendeltetésellenes joggyakorlásnak a jogviszonyt megszüntető munkáltatói intézkedés amiatt sem, ha annak a köztisztviselőnek szüntetik meg a jogviszonyát, akinek a korábbi kötelezettségszegéseivel összefüggésben konfliktusa keletkezett a felettesével.[79]

---

[77] EBH 2011.2337.

[78] MK. 95. számú állásfoglalás

[79] BH 2009.304.
Egy másik ügyben a Kúria rögzítette: az irányadó gyakorlat szerint a munkavállaló korábbi magatartását és munkavégzését a kiválasztás szempontjánál figyelembe veheti, ez nem rendeltetésellenes, a joggal való visszaélést megalapozó más körülmény pedig nem bizonyított. (Kúria Mfv. 10.680/2012/8.)
Volt eset, ahol erre hivatkozás nélkül is törekedett a munkaügyi bíróság a következetes gyakorlat

Ezen ítéletből természetesen, ami kiemelendő, hogy jelen volt egy múltbeli kötelezettségszegés, amiből nyilvánvalóan bizonyos mértékű konfliktus keletkezett a felek között. Kötelezettségszegés hiányában a pusztán ellentétes nézetek miatt bekövetkező felmentés esetén viszont a rendeltetésellenesség fennállhat, mint megtorlás. A korábban kifejtettek szerint a mérlegelési jogkör, mint alanyi jog gyakorlása önmagában nem, hogy nem rendeltetésellenes, hanem kívánatos lehet. Ugyanakkor itt is érvényes a joggal való visszaélés tilalma, mint általános magatartási követelmény.

Érdekes eset, amikor olyan körülmény áll fenn, hogy a munkáltató a joggal való visszaélése úgy merül fel munkavállaló relációjában, hogy vele szemben passzív. Az ügyben az eset összes körülményeire tekintettel csak a közalkalmazott tanár jogviszonya volt megszüntethető szakszerűen, hiszen a megmaradó munkatársak az általa tanított tárgyakat szintén tudták tanítani. Keresetében a közalkalmazott hivatkozott a jogellenes felmentésre joggal való visszaélés miatt. A Legfelsőbb Bíróság kifejtette, hogy önmagában az intézménynek és a fenntartó önkormányzatnak a létszámleépítés szakszerűsége érdekében való együttműködése nem jelenti a felmentés rendeltetésellenességét.[80]

A közalkalmazotti jogviszony megszüntetése körében egy 1996-os bírósági határozat rögzíti, hogy munkaügyi jogvitában nem vizsgálható, hogy a munkáltató miért az érintett munkavállaló jogviszonyát szüntette meg, és miért nem az azonos munkakörű másik alkalmazottat mentette fel.[81] Az előbbi alól viszont a rendeltetésellenes joggyakorlás kivételként értelmezhető egy későbbi döntés szerint is, hiszen ott a „miért” kérdés feltételének van döntő szerepe.

Véleményem szerint az ilyen esetekben az eljáró bíróságoknak pontosan abban kell állást foglalni, hogy a formailag megfelelő – világos, valós, okszerű – munkáltató által bizonyított indokolásban rögzített tények miért nem eredményeznék önmagukban a jogviszony megszüntetését. A munkáltató kétséget kizáróan akkor lehet nehéz helyzetben, amikor létszámleépítés tervezése

bemutatására, miszerint a munkáltató a kiválasztáskor értékelhette a munkavállaló magatartását, a munkavégzés során tapasztalt problémákat, sőt a munkáltató mérlegelési körébe tartozó döntés - az álláspontja szerint - kötelezettségszegéseket elkövető munkavállaló kiválasztása nem joggal való visszaélés. (Kúria Mfv. 10.680/2011/4.)

[80] BH 2008.225.

[81] BH 1996.453.
Az MK. 95. állásfoglalás I. pont a) alpont is ezzel azonosan közelíti meg a kérdést: nem lehet vizsgálni, hogy a megtörtént átszervezés célszerű volt-e, illetve, hogy a munkáltató miért az érintett munkavállaló munkaviszonyát mondta fel, s miért nem valamely azonos munkakört betöltő munkatársának munkaviszonyát szüntette meg.

során a munkavállalók munkavégzése, munkaviszony tartama és jellege, valamint a munkavállaló tudása és tapasztalata között nincs kézzelfogható eltérés. Erre nyújtana védelmet a fenti eseti döntés, ám ha joggal való visszaélésre hivatkozik a munkavállaló megkerülhetetlen az a kérdés, hogy miért az ő jogviszonyát szüntették meg, hiszen anélkül következmények nélkül maradna a rendeltetésellenesség.

Éppen a fent idézett döntésre hivatkozott a munkáltató egy perben, ahol a jogerős ítélet kimondta, hogy többek között rendeltetésellenes joggyakorlás miatt jogellenes a felmentés, ha jogszerűtlenül létrehozott – munkáltató által saját maga által külön vezetett – minősítésen alapult annak meghatározása, hogy kiket fog érinteni a létszámcsökkentés. Azzal a munkáltatói hivatkozással, miszerint a perben nem vizsgálható, hogy miért éppen az adott köztisztviselő került kiválasztásra, a bíróság nem értett egyet. Kiemeli, hogy jóllehet munkaügyi jogvitában nem vizsgálható, hogy a munkáltató miért az érintett köztisztviselő jogviszonyát szüntette meg és miért nem az azonos munkakörű alkalmazottját mentette fel, ez azonban nem vonatkozik arra az esetre, amikor a köztisztviselő rendeltetésellenes joggyakorlásra is hivatkozik, és az a perben bizonyítható.[82]

7.2. Igényérvényesítési – speciális érdekérvényesítési – jog korlátozása

Sajátos a helyzet az alábbi közalkalmazotti, illetve közszolgálati jogviszony felmentéssel történő megszüntetéséről szóló döntésben. Egy elvi döntést megalapozó perben a kormánytisztviselő arra hivatkozott, hogy a munkáltató jogellenesen és rendeltetésellenesen szüntette meg a jogviszonyát, mert azt nem indokolta. Előzmények közé tartozik, hogy a 2010-es kormányváltást követően a munkáltató kormánytisztviselői megbeszélést tartott, ahol megosztotta többek között az ügy felperesével, hogy a munkáltatói bizalom felé nem áll fenn. A munkáltató biztosította e mellett az érintett kormánytisztviselőket, hogy amint a szükséges törvénymódosítás lehetővé teszi, megszüntetik a jogviszonyukat.

---

[82] BH 2010.257.
E gyakorlatát a Kúria következesen fenntartotta. Lásd még többek között: Kúria Mfv. 10.644/2015/1., Kúria Mfv. 10.440/2012/8.
Nyugdíjas munkavállaló jogviszonyának megszüntetése körében is tekintettel kell lenni az általános magatartási követelményekre, mivel adott esetben joggal való visszaélést valósít meg a munkáltató, ha a célja, hogy a munkavállalót eltávolítsa és a továbbiakban a foglalkoztatását meghiúsítsa. Ilyenkor esetben vizsgálandó, hogy a munkáltató miért az adott személy jogviszonyát szüntette meg. (Kúria Mfv. 10.722/2013/1.)

A hatályba lépett Ktjv.[83] rendelkezései alapján indokolás nélküli felmentéssel megszüntették az érintett kormánytisztviselők jogviszonyát. A Ktjv.-t az Alkotmánybíróság nem sokkal később megsemmisítette, az azt megelőzően hozott ezen jogszabályhelyre alapított munkáltatói intézkedés – így ezen ügy kapcsán történt felmentés - nem jogellenes az elsőfokú bíróság szerint. A joggal való visszaélést sem találta megállapíthatónak.

A másodfokú bíróság eltérő jogi álláspontra helyezkedve a korábbi ítéletet megváltoztatta. Hangsúlyozta valóban nem jogellenes az intézkedés, mivel megfelelt az akkori jogszabályoknak, de a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményének nem felelt meg. Eljárása ugyanis alkalmas volt arra, hogy a felperes jogos érdekét csorbítsa, érdekérvényesítési lehetőségét korlátozza, mivel ez megfosztotta attól, hogy megszüntetés esetén jogorvoslati eljárást megalapozottan kezdeményezhessen, és érdekeit a bíróság előtt megvédje.

A Kúria helybenhagyta a jogerős ítéletet, később elvi szinten kimondta, hogy rendeltetésellenesen élt a munkáltató az indokolás nélküli felmentés jogával, ha bizonyított, hogy annak közlésével megvárta az indokolás nélküli felmentést lehetővé tevő jogszabály kihirdetését.[84]

Az eset azért speciális, mert a közszférában jelenlévő munkáltatók nemcsak hierarchikus viszonyban vannak a beosztottakkal, de információs aszimmetria is megfigyelhető. Ugyanis ott előfordulhat, hogy a munkáltató politikai szerepüknél fogna az előterjesztendő törvényjavaslatokat és – tekintettel a parlamentáris hagyományok szerinti kormányzó többségre – azok elfogadásának valószínűségét előre láthatják, és munkaszervezetüket ezeknek megfelelően irányíthatják.

Az előzővel látszólag hasonló eset, amikor a munkáltató a kormánytisztviselő jogviszonyát indokolás nélküli felmentéssel szünteti meg, ráadásul olyan időpontban, amikor már az Alkotmánybíróság megállapította a kormánytisztviselői jogviszonyt szabályozó Ktjv. alkotmányellenességét, ám azt jövőbeli hatállyal. Így az eljárt bíróságoknak abban kellett állást foglalniuk, hogy a felmentés szabályaira mennyiben alkalmazható egy rendelkezés úgy, hogy bár az intézkedés megtételekor még hatályban van, ám akkor már tudható, hogy jövőbeli időponttól kezdődően alkotmányellenesség miatt nem alkalmazható. Az elsőfokú bíróság szerint az indokolás nélküli felmentés ilyenkor kimeríti a rendeltetésellenes joggyakorlást, ugyanis kiüresíti a kormánytisztviselő

[83] A kormánytisztviselők jogállásáról szóló 2010. évi LVIII. törvény, amelyet az Alkotmánybíróság pro futuro 2011. május 31-ei hatállyal semmisített meg. (8/2011. II. 18.) AB határozat)

[84] EBH 2014.M.11.

bírósághoz fordulás alkotmányos alapjogát és a jogorvoslathoz való jogot és ezek alkotmányellenességéről a munkáltató a felmentés közlésének időpontjában már tudott. A másodfokú bíróság ezt helybenhagyta.

A Kúria bár nem találta megalapozottnak a munkáltató felülvizsgálati kérelmét, bizonyos vonatkozásokban egyetértett vele. A bíróság kimondta, önmagában az a körülmény, hogy intézkedését az alkotmánybírósági határozat közzétételét követően hozta meg nem joggal való visszaélés. Deklarálta, hogy ha az alkotmánybíróság alkotmányellenes jogszabály hatályvesztését a jövőben meghatározott időpontban jelöli meg, akkor lényegében maga terjeszti ki az alkotmányellenes jogszabály alkalmazásának időtartamát. Pro futuro megsemmisítés itt azt jelenti, hogy ez az alkotmányellenes jogszabály határozott idejű alkalmazása lehetőségével és egyben kötelezettségével jár mindenki számára. A kormánytisztviselő az adott ügyben más körülmény fennállását nem bizonyította, így nem ütközik a rendeltetésszerű joggyakorlás követelményébe az alkotmányellenesnek nyilvánított, de még hatályos törvényi rendelkezésre alapított felmentés, hiszen az Alkotmánybíróságnak a döntése meghozatalakor az is célja volt, hogy a jogviszony egyoldalú megszüntetése ne maradjon szabályozatlanul.[85]

Ez a döntés viszont véleményem szerint munkaviszony körében is alkalmazható lehet, hiszen a kihirdetett alkotmánybírósági határozat a korábbi információs aszimmetrián alapuló esettől eltérően bárki számára hozzáférhető. Rögzíteném, hogy itt különösen azért nem volt megállapítható a rendeltetésellenes joggyakorlás, mert maga az AB terjesztette ki az értintett jogszabályhely alkalmazását, mivel, ha eltérő szándék vezérelte volna, akkor az ex nunc hatályú megsemmisítést alkalmazta volna.

A közalkalmazott igényérvényesítési jogát visszaélésszerűen korlátozó alanyi jog gyakorlásként nem találta megállapíthatónak a Legfelsőbb Bíróság azt, ha való és okszerű indokolást tartalmazó felmentés amiatt, hogy a munkáltató más okra hivatkozva is élhetett volna felmentéssel. Az ítélet indokolásban rögzíti, hogy a bizonyított átszervezés és létszámleépítés esetén is helye lehet annak, hogy a munkáltató a közalkalmazott felmentését tartós alkalmatlanságával, illetve nem

[85] Kúria Mfv. 10.085/2014/5.
Hasonló döntések: Kúria szerint a bírói gyakorlat következetes abban, hogy önmagában az alkotmánybírósági határozatot követően közölt indokolás nélküli felmentés nem rendeltetésellenes. (Kúria Mfv. 10.305/2014/1.)
Az előbbi döntésre hivatkozva adott igazat a munkáltatónak a Kúria Mfv. 10.083/2015/1. esetben is.

megfelelő munkavégzésével indokolja így egyébként mentesülve a végkielégítés megfizetése alól. [86]

Itt is látható, hogy egy a jogviszony egyoldalú megszüntetése, mint alanyi jog gyakorlása történik, amelyen belül mérlegelési jogkör gyakorlás is megvalósult, méghozzá úgy, hogy mi szerepeljen a felmentés indokaként. Nem követelhető meg a munkáltatótól, ha egyébként mindkét hivatkozással jogszerűen élhet, ő arra alapítsa intézkedését, amely számára gazdaságilag kedvezőtlenebb. Egyébként a következetes bírói gyakorlat szerint, ha több indokot is jelölt volna meg és azok közül az egyik bizonyítottan fennáll, valamint megfelel a világosságnak, valóságnak és okszerűségnek, önmagában megalapozhatja az intézkedés jogszerűségét.[87]

7.3. Közös megegyezéses megszüntetés szerződéses jellege

A munkaviszony megszüntethető a felek kölcsönös és egybehangzó jognyilatkozatával, amely, mint Mt. 14. § szerinti megállapodási forma, szerződéses jognyilatkozatnak minősül. Erre irányadó a Kúria kollégiumi véleménye, amely deklarálja, hogy szerződéses jognyilatkozatok kapcsán – alanyi jog hiányában - a joggal való visszaélés nem hívható fel.[88]

Gyakran előfordul, hogy a munkáltató élve a lehetőségekkel, először megkísérli az ún. békés elválást közös megegyezés keretében, ám ha erre a munkavállaló konszenzusa nem terjed ki, akkor egyébként – ha annak feltételei fennállnak – jogszerűen közli a felmondást, amely önmagában, csak a viszony megszüntetésére irányuló szándékát fenntartva nem rendeltetésellenes.[89]

A fenti, munkáltató által biztosított választási lehetőségtől eltér az, ha a munkáltató átadja a munkavállalónak a közös megegyezéses jogviszonyt megszüntető iratot, és a felmondást azzal, hogy a munkavállaló fontolja meg, melyik számára a kedvezőbb, majd hónapokkal később a munkáltatói felmondást

---

[86] EBH 2002.792.
Erre hivatkozva született a Kúria Mfv. 10.492/2015/4. döntése is, amelyben kimondta továbbá: „Önmagában az a körülmény, hogy a munkáltató kezdeményezi a jogviszony megszüntetését és közös megegyezés hiányában a jogviszony megszüntetésére irányuló szándékát fenntartva felmentő intézkedést közöl, még nem minősül rendeltetésellenes joggyakorlásnak."

[87] BH 2003.211. II. pont

[88] 5/2017. KMK

[89] Kúria Mfv. 10.492/2015/4.
A fenti döntés háttérben meghúzódnak az EBH. 2002 792. sz. határozatnál kifejtettek.

eszközölve ténylegesen felszámolja a jogviszonyt. Ennek megtámadásakor pedig arra hivatkozik, hogy ő már korábban a felmondásával megszüntette azt.[90]

7.4. A joggal valóvisszaélés nevesített esete: egyoldalú jogviszony-megszüntetés a véleménynyilvánítás elfojtásával összefüggésben

A hatályos és a régi Mt. egyaránt a joggal való visszaélés különös esetének egyikeként a véleménynyilvánítás elfojtását határozza meg. Komolyabb kutatás végzése nélkül is jól érzékelhető, hogy ez klasszikusan olyan rendeltetésellenes magatartás, amelyet a munkáltató valósíthat meg. Leggyakoribb esetköre a jogviszony megszüntetésénél kap szerepet, ám elképzelhető bizonyos munkáltatói intézkedések elrendelése folytán is. A véleménynyilvánítástól egyfelől el kell határolni a kisebb vitákat, hiszen ezek a mindennapi munka velejárói, általában ezek nem szolgálhatnak a rendeltetésellenes joggyakorlás megállapítására munkáltatói felmondás esetén.[91]

Álláspontom szerint fontosabb a megkülönböztetés az Ebktv. 8. § i)-j) pontban felsorolt védett tulajdonságoktól, amelyek egy személy vallási vagy világnézeti meggyőződésére illetve politikai vagy más véleményére utalnak. Ez többek között a bizonyítási sorrend[92] és a bizonyítási teher[93] megállapítása miatt is szükséges. Ebben az Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület állásfoglalása nyújthat segítséget, amely megemlíti, hogy az i)-j) pontok nem egy adott ügyben fennálló munkavállalói véleményre, hanem „egy rendszerszintű, régebb óta fennálló, és általában a tulajdonság lényegiségére felállított tesztnek megfelelő eszmerendszer megnyilvánulására vonatkozik. Egyéb esetekben – tehát például akkor, amikor egy konkrét munkahelyi ügy megítélésében merül fel nézetkülönbség a munkáltató és a munkavállaló között – a rendeltetésellenes joggyakorlás miatti munkaügyi per indítható”.[94]

---

[90] Legfelsőbb Bíróság Mfv. 11.066/2007/3.

[91] Kúria joggyakorlás-elemző csoportjának véleménye 2013.E1.II.JGY.1/1-6: A felmondások és azonnali hatályú felmondások gyakorlata https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_felmondasok_es_azonnali_hatalyu_felmondasok_gyakorlata_-_osszefoglalo_jelentes.pdf (2019.09.05.) 46-47.o.

Ezt mondja ki például a Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.735/2007/4. ítélete

[92] 5/2017. KMK.

[93] A Pp.-ből levezetve, amelyet a Kúria is rögzített az EBH2014.M.22. számú elvi határozatában

[94] Egyenlő Bánásmód Tanácsadó Testület 288/2/2010. (IV. 9.) TT számú állásfoglalása
Az egyenlő bánásmód követelményének érvényesülését kutató Zaccaria Márton Leó szintén a fentiekre mutatott rá. ZACCARIA: i.m 171.o.: Az egyenlő bánásmód követelménye csak szigorú

Erre mutat rá egy elvi döntés is, amely kiemeli, hogy a személyi ellentétekre – munkavállaló és felettese közötti ellentétre – történő hivatkozás a rendeltetésellenes joggyakorlás körében értékelhető.[95]

Általánosságban elmondható, hogy rendeltetésellenes az, ha a munkáltató a felmondást a munkavállalónak a véleménynyilvánítási szabadsága körében tett észrevétele vagy megjegyzése miatt, annak mintegy következményeként közölte. A munkáltató ugyanis nem azért élhet felmondással, hogy ennek révén elfojthassa a munkavállalók jogos véleménynyilvánítását.[96] Az adott perben a munkavállaló és a munkáltató között nézeteltérések, szakmai viták voltak, a munkavállaló szakmai felvetései megalapozottságát viszont egy bejelentésére indult felügyeleti vizsgálat jórészt igazolta, ezt a munkáltató sem vitatta. Bizonyosságot nyert az is, hogy a munkáltatói jogkör gyakorlását tévő igazgatói pozícióra az érintett munkavállaló is pályázott, akinek eddig kifogástalan volt a munkavégzése. Így az eset ezen körülményeire is tekintettel a Legfelsőbb Bíróság rögzíti, hogy felmondás rendeltetésellenes, ha a munkáltató a jognyilatkozatát a munkavállaló helyesnek bizonyult szakmai véleménye következményeként teszi meg.[97]

Az utóbb helyesnek bizonyult véleménnyel kapcsolatban egy másik jelentős határozat is született, amely ügyben a közalkalmazott törekedett felhívni a munkáltató figyelmét a szervezeten belüli törvénytelen megoldásokra, amelyek eredményeként a vezető megsértődött. Ebből kifolyólag találta ki, hogy úgy távolítja el a közalkalmazottat, hogy megszünteti azt a gazdasági egységet, ahol őt foglalkoztatja. Az ügyben eljáró bíróságok egyöntetűen megállapították a joggal való visszaélést, mert rendeltetésellenesnek minősül a munkáltató eljárása, ha a munkavállaló utólag helyesnek bizonyult véleménye miatt szünteti meg azt a szervezeti egységét, ahol az érintettet foglalkoztatta.[98]

Szintén rendeltetésellenes a jogviszony megszüntetése, ha egy munkakörében közalkalmazott olyan előterjesztést készít, ahol komoly likviditási hiányosságokra hívja fel a figyelmet és ezzel összefüggésben mentik fel. A történteket egy számvevőszéki jelentés előzte meg, amely jogszabálysértésekre hívta fel a figyelmet. Ennek orvoslására előterjesztést készített a köztisztviselő, ami szakmai

követelmények fennállása esetén állapítható meg, a munkáltató és a munkavállaló közötti nézetkülönbség – legyen az bármilyen tárgyú vagy tartalmú - a joggal való visszaélés körében vizsgálandó.

[95] EBD2014.M.22.

[96] MK 95. állásfoglalás IV. pont

[97] BH 2008.100

[98] BH 2012.176.

véleményének minősült. Ez elfojtásra került azzal, hogy bizonyítottan ezzel okozati összefüggésben szüntették meg a jogviszonyát, olyan jelzőt is használva, hogy „nem illik bele az új vezetés politikájába”. [99]

A munkavállalók joggal való visszaélésre hivatkozását nem találta a Legfelsőbb Bíróság megállapíthatónak, mert bár valóban történt a munkáltató részéről véleménykorlátozó magatartás a munkavállalók irányába, e véleménynyilvánítás elfojtására – Alkotmányban rögzített alapjogba nem ütköző módon és mértékben - a munkaszerződés alapján jogosult volt.[100] Így alaptalan a joggal való visszaélés ezen különös esetére hivatkozás, a szerződéses rendelkezések kapcsán – bár a későbbiekben – következetes gyakorlat alakult ki arra nézve, hogy a rendeltetésellenes joggyakorlás nem hivatkozható.

7.5. A joggal valóvisszaélés nevesített esete: egyoldalú jogviszony-megszüntetés zaklatással összefüggésben

A zaklatás tényállását a dogmatikai alapvetésemben rögzített alapelvi elhatárolással kell először nagyító alá venni. A munkaviszonyra – tekintettel az Mt. 12. § felhatalmazása alapján - is alkalmazható Ebktv. 10. § (1) szerinti zaklatást kell megkülönböztetni a joggal való visszaélésnél rögzített különös eseti zaklatástól.[101] Az előbbi esetben – például szexuális irányultságú zaklatás esetén – nyilvánvalón jogellenes a magatartás, az Ebktv. 10. § (1) szerinti zaklatás tényállásába ütközik, tekintettel arra, hogy ez az emberi méltóságot sértő, szexuális vagy egyéb természetű magatartás, ha az a munkavállaló 8. §-ban felsorolt védett tulajdonságaival függ össze.

Ehhez képest az Mt. 7. § szerinti, joggal való visszaélés körében elkövethető zaklatás úgy ragadható meg, hogy a zaklatást megvalósító magatartás – jogszabályi engedély vagy nem tiltás folytán – alakilag jogszerű, ám ezen alanyi joggyakorlás is jogellenessé válik, ha azt nem annak rendeltetése szerint gyakorolják. Figyelemmel kell lenni közös tulajdonságokra is a két tényállás vonatkozásában, ugyanis mindkettő ún. objektív felelősséget tartalmazó rendelkezés, tekintettel az Ebktv. 10. § (1) szerinti „célja vagy hatása”

---

[99] Kúria Mfv. 10.305/2015/1.

[100] Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.629/2009/5.

[101] E megkülönböztetést publikációjában Halmos Szilvia is elvégezte, külön kitért arra, hogy a zaklatás nem feltétlen a munkáltatói jogkör gyakorló felől, hanem más kollégák által is érkezhet. Cikkében a röviden a büntetőjogi aspektusairól is ír.
HALMOS SZILVIA: Céltáblává válva – A munkahelyi zaklatás válfajai, In: Munkaügyek, 2019. https://ado.hu/munkaugyek/celtablava-valva-a-munkahelyi-zaklatas-valfajai/ (2019. 09. 06.)

megfogalmazásokra. Külön óvatosságot igényel, hogy amíg az Mt. csak általánosan fogalmazza meg a zaklatásra irányuló vagy arra vezető magatartás rendeltetésellenességét, addig az Ebktv. feltételként határozza meg, hogy ennek célja vagy hatása megfélemlítő, ellenséges, megalázó, megszégyenítő vagy támadó környezet kialakítása legyen.[102]

Így álláspontom szerint zaklatásra történő hivatkozás esetén az eljáró bíróságnak abban kell állást foglalnia, hogy van-e az Ebktv. 8. § szerinti védett tulajdonsága az arra hivatkozónak, ezt követően pedig a célzatot, vagy – ha megvalósult – a bekövetkezett eredményt kell vizsgálni, hogy a fentiek közül valamelyiket megvalósította-e a munkáltató. Igenlő válasz esetén az okozati összefüggés megállapítása az utolsó lépcsőfok. Meggyőződésem, hogy ha az általam felvázolt három összetevőből egy is hiányzik, akkor nem mondható ki az Ebktv. szerinti zaklatás, hanem helyette a joggal való visszaélés megállapításának lehet helye.

Ilyen például, ha a munkavállaló munkáltató általi alkoholszondás ellenőrzése. Ez nem tilos, sőt egyes munkakörök esetén kívánatos, ám ha változatlan tényállás mellett ugyanazon napon vagy napszakban a munkáltató ezt racionális indok nélkül több alkalommal megismétli, akkor e jogát nem rendeltetésszerűen gyakorolja, az Mt. szerinti zaklatásnak minősülhet.[103]

Egy esetben nem került megállapításra egy ügyben a zaklatás, mint a rendeltetésellenes joggyakorlás az alábbiak miatt. A közalkalmazott vezető kérte a bíróságtól rendkívüli lemondása jogszerszerűségének megállapítását többek között azért, mert a munkáltató folyamatos, tendenciózus támadásokat mért rá. Az eljáró bíróságok megállapították, hogy a kért adatszolgáltatás, figyelemfelhívás nem tekinthető a közalkalmazott ellen irányuló zaklatási sorozat részének, de még egyedi zaklatásnak sem minősül.[104]

Egy másik ügyben a Kúria kimondta, hogy bizonyított szexuális zaklatás hiányában nem állapítható meg joggal való visszaélés.[105] Itt ismételten kiemelem, hogy bár az Ebktv. 10. § (1) bekezdés név szerint rögzíti a szexuális természetű magatartást, védett tulajdonság hiányában csak a rendeltetésellenes joggyakorlás vizsgálható. Zaklatás esetén látható, hogy erre hivatkozás leginkább a munkaviszony

[102] Az ezirányú körültekintő értelmezésre a jogtudomány is felhívja a figyelmet. ZACCARIA [2014.]: i.m. 160-162.o.

[103] MK. 122. számú állásfoglalás

[104] Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.063/2010/4.

[105] Kúria Mfv. 10.748/2016/1.

megszüntetésekor történik, függetlenül attól, hogy esetleg a munkaviszony teljesítése során a munkáltatói jogkör gyakorlásával függ össze.

Úgy gondolom zaklatás kapcsán kiemelt figyelmet kell a jogalkalmazásnak arra is fordítania, hogy a joggal való visszaélés keretében megvalósuló zaklatás ne mosódjon egybe az Mt. 9. § szerinti személyiségi jogokat – például életet, testi épséget, egészséget – sértő zaklató magatartással se.

7.6. A joggal valóvisszaélés tipikus esete: egyoldalú jogviszony-megszüntetés megtorlással és bosszúval összefüggésben

A gyakorlatban sokszor a munkavállaló a munkáltató alanyi joggyakorlásának bírósági megtámadása esetén valamilyen bosszúra, megtorlásra hivatkozik. Ez az eset nem szerepel a joggal való visszaélés törvényi meghatározásának különös esetei között, ám tekintettel a gyakoriságára, dolgozatom szempontjából megkerülhetetlen.[106] Talán nem jelentéktelen észrevétel, hogy a megtorlás – a zaklatáshoz hasonlóan - Ebktv. 10. § (3) bekezdésben meghatározott tényállással rendelkezik.

Az Ebktv. tényállás megállapíthatóságának feltétele, hogy az egyenlő bánásmód – így áttétesen a védett tulajdonság - megsértésével összefüggésben következzenek be a megtorló magatartások. Ez előbbiek hiányában, pusztán a megtorló magatartások tanúsítása ugyanakkor alkalmas lehet a rendeltetésellenes joggyakorlás vizsgálatára véleményem szerint.

A munkáltatóval szemben kifogást emelő, eljárást indító vagy az eljárásban közreműködő munkavállalóval szemben megvalósulthat a joggal való visszaélés, ha ezzel összefüggésben a munkáltató jogsérelmet okoz, eljárása jogsérelem okozására irányul vagy azzal fenyeget. Talán nem hiába jelölik meg párhuzamos hivatkozás esetén – egyenlő bánásmód megsértése és joggal való visszaélés – a megtorlást, ugyanis Ebktv. szerinti tényállás, rendeltetésellenességgel összefüggésben pedig az ítélkezési gyakorlat munkálta ki.

Kifogás emeléséhez hasonlít az, amikor a munkavállaló a munkáltató által felajánlott közös megegyezéses munkaviszonyt megszüntető ajánlatot nem fogadja el, és evégett a munkáltató őt több órán át a folyosón várakoztatja, átszervezési és utasításadási jogával is bosszú által vezérelve visszaél.[107]

---

[106] Ezt a kategóriát az MK 95. állásfoglalás vezette be.

[107] Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.730/2010/4.

Egy másik ügyben a rendeltetésellenességet munkáltatói megtorlás gyanánt az alapozta meg, hogy a munkavállaló, mint a munkáltató egyik vezetője munkatársainak segítséget nyújtott az elhelyezkedésükhöz.[108]

A Legfelsőbb Bíróság egy ügyben felhívta a munkáltató figyelmét arra, hogy a rendeltetésszerű joggyakorlás megtartására akkor is köteles, ha egyébként létszámcsökkentés esetén maga választhatja ki azt az alkalmazottját, akinek a jogviszonyát megszünteti. Ebben az esetben a kiválasztás azért esett a perben érintett munkavállalóra, mert a közös megegyezéses megszüntetést az nem fogadta el, és ezután vele szemben a munkáltató fegyelmi eljárást is kezdeményezett. Az eljáró bíróságok kimondták, hogy a munkáltatói felmentéshez való alanyi jog megtorlási céllal nem gyakorolható.[109]

Észrevételként jelezném, hogy a joggyakorlat vizsgálata során az egyenlő bánásmód megsértése és a joggal való visszaélés párhuzamos hivatkozása miatt számomra megállapítható az, hogy amennyiben az Ebktv. szerinti zaklatás, jogellenes elkülönítés, megtorlás tényállásokra védett tulajdonságok nélkül – vagy arra sikertelenül – hivatkoznak, akkor az nem jelenti azt, hogy a rendeltetésellenes joggyakorlás nem állapítható meg, sőt arra hivatkozás esetén vizsgálata kívánatos is.

7.7. Rendkívüli (azonnali hatályú) jogviszony-megszüntetés

Az egyoldalú, rendes jogviszonyt megszüntető aktus eseteitől mindössze egy vezérjogeset kapcsán kívánom elhatárolni a rendkívüli megszüntetésben rejlő joggal való visszaélési lehetőséget. Ennek oka abban rejlik, hogy a többi rendeltetésellenes magatartás kapcsán az értelmezés egyaránt kiterjeszthető a rendes és rendkívüli megszüntetésre egyaránt, hiszen ott az alanyi jog visszaélésszerű gyakorlásán van hangsúly, nem pedig a megszüntetés alakiságán.

Ez nem mondható el akkor, ha a rendkívüli jogviszony megszüntetés alapjául szolgáló munkavállalói magatartás és az arra való munkáltatói reakció a jogvita tárgya.

A Kúria kimondta, hogy ha a közalkalmazott a jogviszonyból eredő lényeges kötelezettségét vétkesen megszegi, a vele szemben megindított fegyelmi eljárás és annak eredményeként kiszabott fegyelmi büntetés nem minősülhet

[108] Kúria Mfv. 10.370/2014/1.

[109] EBH 2003.899.

rendeltetésellenesnek. A közalkalmazott hivatkozott arra, hogy házastársa rossz viszonyban van a munkáltatójával, így bosszút sejt az eljárás mögött.

Ugyanakkor a perben bizonyítást nyert, hogy közalkalmazott jelentős súlyú fegyelmi vétséget követett el azzal, hogy munkahelyét többszöri figyelmeztetés ellenére engedély nélkül elhagyta, és rendszeresen nem végzett munkát.

A Kúria nem találta megalapozottnak azt sem, hogy relevanciával bír a munkáltató rossz viszonya a közalkalmazott férjével, már csak azért sem, mert a fegyelmi határozat nem a munkáltató által kreált, hanem a jogszabályok folytán három fős tanács döntése folytán született.[110]

Osztom Lőrincz György véleményét, miszerint az azonnali hatályú jogviszony-megszüntetés kapcsán aggályos a joggal való visszaélés kategorikus kizárása. Pozitív, hogy a joggyakorlat ennél rugalmasabban kezelte a kérdést a későbbiekben, amely az alábbi döntésben is tetten érhető.[111]

A fenti elvi bírósági döntésre alapozva magabiztosan hivatkozott egy másik ügyben a munkáltató arra, hogy a közalkalmazottal közölt rendkívüli felmentése kapcsán a joggal való visszaélés nem vizsgálható, ugyanis az óvodapedagógus nagyfokú kötelezettségszegést követett el. A Kúria ezzel szemben rögzítette, hogy a joggal való visszaélés tilalmának vizsgálatát a törvényhozó nem korlátozta a jogviszony megszüntetés egyes módozataira, az alapelvi rendelkezésben foglalt követelmény valamennyi munkaviszonyból származó jog gyakorlására irányadó. Egyetértett a közalkalmazottal abban is, hogy az alsóbb bíróság ezzel ellentétes döntése megfosztja a munkavállalókat attól a joguktól, hogy a rendeltetésellenes joggyakorlás hátrányos jogkövetkezményei orvoslást nyerjenek.[112] Ezzel a döntéssel határozottan egyértek.

8. A JOGGAL VALÓ VISSZAÉLÉS JOGKÖVETKEZMÉNYEI

Dolgozatom elején felvázolva a hatályos és a korábbi normaszöveg(ek) közötti minimális eltérést, rögzítettem, hogy ezek közül a jogkövetkezmények tűnnek talán a legészrevehetőbbnek. Ugyanis amíg a régi Mt. általánosan rögzítette, hogy a rendeltetésellenes joggyakorlás jogkövetkezményeit orvosolni kell, addig a hatályos Mt. ebben a kérdésben hallgat. Ám áttekintve az indokolást látható, hogy

[110] EBH 2014.M.25.

[111] LŐRINCZ György: A munkaviszony megszűnése és megszüntetése, Budapest, HVG-ORAC, 2017. 243-244.o.

[112] Kúria Mfv. 10.734/2017/4.

ez nem jelenti azt, hogy ne lenne jogorvoslati lehetőség. Az eddigi gyakorlata ugyanis azt támasztotta alá, hogy „általában" nincs rendeltetésellenes joggyakorlás, hanem konkrét tényállások vannak, adekvát jogkövetkezményekkel.[113]

Egyetértve Tercsákkal rögzítendő, hogy a jogkövetkezményekkel a fő a cél az, hogy a joggyakorláshoz ne fűződjenek azok a törvény által biztosított joghatások, amelyeket a jogával visszaélő elérni szándékozott. Tehát az egyetlen valódi jogkövetkezmény a törvényhozó által az alanyi joggyakorláshoz fűzött jogkövetkezmények elmaradása. Mindemellett a kártérítés is szerepet kaphat általános szankcióként. Ahogyan már a dolgozat elején rögzítettem a jognyilatkozat pótlása is végső soron jogkövetkezmény. A jogviszony átminősítése is lehet ide sorolható, amely álláspontom párosulhat a jogviszony fennállása vagy fenn nem állása megállapításával. A szerző rögzíti, hogy a rendeltetésellenes joggyakorlás fentiekkel ellentétes viselkedése éppen ott érhető tetten, ahol a legtöbbet előfordul a gyakorlatban: a munkaviszony egyoldalú megszüntetésénél. Itt azt kell tehát látni, hogy a joggal való visszaélés megállapítása – az elvártakkal szemben – nem eredményezi a munkaviszony helyreállítását, hanem általános magánjogi szankció, a pénzbeli kompenzáció kerül alkalmazásra.[114]

Hajdu Edit is felhívja a figyelmet arra, hogy az eredeti munkakörbe történő visszahelyezés és ezzel a munkaviszony helyreállítása nem kérhető, már csak azért sem, mert a hatályos Mt. 83. § (1) bekezdés szerinti felsorolásból a joggal való visszaélés esete nem szerepel. Ellenben látható, hogy az egyenlő bánásmód követelményének megsértése esetén a helyreállítás kérhető.[115] Ezen álláspontokra tekintettel hívnám fel a figyelmet, hogy véleményem szerint nem kizárt az, hogy például megtorlást elszenvedő munkavállaló egyben az Mt. 83. § (1) bekezdés munkavállalói képviselő volt, így erre vonatkozóan, mint különös jogkövetkezmény, a munkaviszony helyreállítható joggal való visszaélés esetén is.

9. ÖSSZEGZÉS

A joggal való visszaélés munkaügyi ítélkezési gyakorlatának vizsgálata során a legnagyobb kihívást a lényeges és a dolgozat szempontjából kevésbé releváns döntések elhatárolása jelenti. A dolgozatban szereplő kutatás témája egy olyan munkajogi alapelv, amelynek érdemi tartalma az elmúlt évtizedek dinamikus

[113] 2012. évi I. törvény 7. §-hoz fűzött indokolás

[114] TERCSÁK: i.m. 535-537.o.

[115] HAJDU: i.m. 145.o.

munkajogi fejlődése ellenére nem változott, mégis úgy tűnik, rengeteg anomália uralkodik e rendelkezés alkalmazása körül.

Dolgozatomban mindvégig szem előtt tartottam azt, hogy bár a témaválasztásommal a joggyakorlat vizsgálatára vállalkoztam, mellőzhetetlennek gondolom azt, hogy tudományos pályázat révén a jogtudomány által kimunkált alapköveket beemeljem. E műben lehetőséget kaptam arra, hogy értékteremtést célozva végezzek olyan mélységű kutatómunkát a témában, amelyből munkajogi szakirodalomban is csak igen kevés van jelen. Az irodalomjegyzékből is kitűnik, hogy írásomban közel 20 szakirodalmi forrást vettem alapul, valamint az áttekintett közel másfélszáz ítéletből 66 darabot emeltem be. A döntések kiválasztása részben önkényes volt, mindvégig törekedve arra, hogy a bevezetésben kitűzött célok mentén mutassam be tudományos igényességgel az ítélkezési gyakorlatot.

Minden tartalmi egységben az egyes ítéletekhez rendelve, vagy összegzően már megtettem az oda kötődő megállapításaimat, így most mindössze a rövid átfogó véleményem közlöm.

Végső megállapításom, hogy a Kúria jogfejlesztő tevékenységének, a dinamikusan fejlődő szakirodalmi munkáknak – külön méltatva Tercsák Tamás munkásságát – köszönhetően ma már lényegesen letisztultabb dogmatika uralkodik az egyes joggal való visszaéléssel összefüggésben felmerülő kérdések terén. Érdemben megfogalmazódtak olyan általános elvek, mint a joggal való visszaélés előfeltétele az alanyi joggyakorlás, a rendeltetésellenesség elválasztása más alapelvektől – különös tekintettel az egyenlő bánásmód követelményére -, vagy éppen szerződéses jognyilatkozatok kapcsán a joggal való visszaélés vizsgálatának kizártsága. Fontosnak gondolom ugyanakkor, hogy ezen absztrakt kinyilatkoztatások a gyakorlatban is visszatükröződjenek, ezért írásomban mindvégig törekedtem a dogmatikai tisztán látás közvetítésére. Az eddig megszületett publikációkban elemzett bizonyítási kérdések még a régi Pp.-n alakultak, így lényeges pontnak tartom, hogy az új eljárási kódexünk tükrében is bemutatásra kerüljön a joggal való visszaélés. Itt nagy hangsúlyt helyeztem a bizonyítási szükséghelyzetre, amely új jogintézményként áttöri a klasszikus (sic!) „aki állít az bizonyít” alapvető szabályt.

E végett is, illetve az egyes látszólagos tényállási hasonlóság, és egyidejű hivatkozása miatt vizsgáltam az egyenlő bánásmód követelményének alapelvét is. Bár a két alapelv teljesen különböző anyagi jogi jelentéstartalmat hordoz, az eljárásjogi kapcsolat detektálható.

Többször észleltem, hogy az ismételten határozott idejű munkaviszony létesítésével összefüggésben még mindig valóságban nem létező alanyi jogra alapozva mondják ki a rendeltetésellenességet, amely minden tekintetben aggályos, más jogintézmény igénybevétele szükségeltetik.

Rögzítendő, hogy egyelőre nem látok olyan esetcsoportokat létrehozó ítéleteket, ahová az újabban keletkezőket oly módon tudnám besorolni, hogy a döntés kimenetele azokkal egyező legyen. Véleményem szerint ez betudható annak is, hogy sokszor az eset összes körülményei nem teszik lehetővé, hiszen hiába jár el a munkáltató szűk értelmezés szerint mérlegelési jogkörében rendeltetésszerűen, ha a munkavállaló később valamilyen egyéb, visszaélésszerű helyzetet bizonyítani tud. Az esetcsoportok kiforratlanságának oka az is lehet, hogy az ítéletek túlnyomó többsége közvetve vagy közvetlenül a munkaviszony megszüntetésével összefüggésben keletkezik, és mint ilyenek között hatalmas különbségek lehetnek.

Mindent egybevetve úgy látom, a bevezetésben kitűzött célokat megvalósítottam, és csak remélem, hogy joggyakorlatot kutató munkámmal, a már jelenlévő dogmatikai álláspontok széles körű idézésével, valamint egyes esetekben de lege ferenda javaslataimmal hozzájárulok a következetes ítélkezési gyakorlat további fejlődéséhez.

FORRÁS- ÉS IRODALOMJEGYZÉK

Artner Annamária: Aggasztó tendenciák az Európai Unió munkaerôpiacán, Statisztikai szemle, 96. évfolyam 2018., 4. sz.: http://real.mtak.hu/79284/1/2018_04_341.pdf (2019. 08. 31.)

Bankó Zoltán-Berke Gyula-Kiss György: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez, Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 2017.

Dudás Katalin-Gyulavári Tamás-Horváth István-Hős Nikolett-Kártyás Gábor-Kulisity Mária-Kun Attila-Petrovics Zoltán: Munkajog, Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2017.

Hajdu Edit: A joggal való visszaélés tilalmának ítélkezési gyakorlata In: Quid Juris? Ünnepi kötet a Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete megalakulásának 20. évfordulóján (szerkesztette: Bankó Zoltán-Berke Gyula-Tálné Molnár Erika), Budapest-Pécs, Kúria, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Munkaügyi Bírák Országos Egyesülete, 2018.

Halmos Szilvia: A rendeltetésellenes joggyakorlás követelményéről I. In: Munkaügyi Tanácsadó, Menedzser Praxis, 2011/11. novemberi szám

Halmos Szilvia: Céltáblává válva – A munkahelyi zaklatás válfajai, In: Munkaügyek, 2019. https://ado.hu/munkaugyek/celtablava-valva-a-munkahelyi-zaklatas-valfajai/ (2019. 09. 06.)

Jónás Tünde-Rédl Petra: Elvi szinten – a munkajog két alapelvéről, In: HR & Munkajog (Munkajogi magyarázatok) 2015. 6. évf. 4. szám

Kártyás Gábor: Atipikusból tipikusba, In: Munkaügyek, 2018.

https://ado.hu/munkaugyek/atipikusbol-tipikusba/ (2019. 09. 06.)

Kártyás Gábor: Miért pont én?, In: Munkaügyek, 2018.

https://ado.hu/munkaugyek/miert-pont-en/ (2019. 09. 06.)

Kártyás Gábor-Petrovics Zoltán-Takács Gábor: Kommentár a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvényhez, Budapest, Wolters Kluwer Kiadó, 2018.

Kártyás Gábor: Munkaerő-kölcsönzés Magyarországon és a Európai Unióban, Budapest, Wolters Kluwer, 2015.

Lőrincz György: A munkaviszony megszűnése és megszüntetése, Budapest, HVG-ORAC, 2017.

Nádas György: Bizonyítási nehézségek a munkaügyi kártérítési perekben, In: Munkaügyi Szemle, Budapest, 2002.

Nádas György - Rab Henriett - Sipka Péter - Zaccaria Márton Leó: A munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény kommentárja: a munkajogi kódexek összehasonlító táblázatával, Budapest, Opten Informatikai Kft., 2016.

Tercsák Tamás: A joggal való visszaélés, Budapest, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., 2018. (szerkesztés lezárva: 2018. július 30.)

Várnay Ernő-Papp Mónika: Az Európai Unió joga, Budapest, Wolters Kluwer, 2016.

Wopera Zsuzsa: A munkaügyi perek megújított szabályai az új polgári perrendtartásban In: Miskolci Jogi Szemle, Miskolc, 12. évfolyam (2017.) 2. különszám

https://matarka.hu/koz/ISSN_1788-0386/12_evf_2_klsz_2017/ISSN_1788-0386_12_evf_2_klsz_2017_691-699.pdf (2019. 09. 14.)

Zaccaria Márton Leó: Az egyenlő bánásmód elvének érvényesülése a munkajog területén a magyar joggyakorlatban, Doktori (PhD) értekezés, Debrecen, 2014. https://dea.lib.unideb.hu/dea/bitstream/handle/2437/199569/Zaccaria_ertekezes_titkositott.pdf?sequence=1&isAllowed=y (2019. 09. 06.) [Zaccaria 2014.]

Zaccaria Márton Leó: Összefoglaló az egyenlő bánásmód elvét érintő kúriai gyakorlat és az Egyenlő Bánásmód Hatóság releváns határozatainak elemzéséről, In: Az egyenlő bánásmód követelményének megsértésével kapcsolatos munkaügyi bírósági gyakorlat (Összefoglaló véleményhez csatolt esetenként kisebbségi vélemény), 2017.

https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/osszefoglalo_velemeny_-_egyenlo_banasmod.pdf (2019. 08. 21.)

T/4786. törvényjavaslat: a Munka Törvénykönyvéről, Budapest, 2011. (indokolással)

http://www.parlament.hu/irom39/04786/04786.pdf (2019. 08. 22.)

T/11900. számú törvényjavaslat: a polgári perrendtartásról, Budapest, 2016, (indokolással)

https://www.parlament.hu/irom40/11900/11900.pdf (2019. 08. 22.)

A joggyakorlat-elemző csoport összefoglaló jelentése: A joggal való visszaélés tilalmának ítélkezési gyakorlata: https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_joggal_valo_visszaeles_-

_joggyakorlat_elemzo_csoport_vegso.pdf (2019. 08. 21.) (dolgozatban: Összefoglaló jelentés joggal való visszaélésről)

Kúria joggyakorlás-elemző csoportjának véleménye 2013.E1.II.JGY.1/1-6: A felmondások és azonnali hatályú felmondások gyakorlata https://kuria-birosag.hu/sites/default/files/joggyak/a_felmondasok_es_azonnali_hatalyu_felmondasok_gyakorlata_-_osszefoglalo_jelentes.pdf (2019.09.05.)

A Kúria 5/2017.(XI.28.) KMK véleménye a joggal való visszaélés tilalmának megsértésével kapcsolatos munkaügyi perekben felmerült egyes kérdésekről (dolgozatban: 5/2017. KMK)

Jogszabályhelyek:

2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről	a hatályos Mt., az új Mt., az Mt.
1992. évi XXII. törvény a munka törvénykönyvéről	a korábbi Mt., a régi Mt.
2013. évi V. törvény a polgári törvénykönyvről	a hatályos Ptk., az új Ptk., a Ptk.
2016. évi CXXX. törvény a polgári perrendtartásról	a hatályos Pp., az új Pp., a Pp.
2003. évi CXXV. törvény az egyenlő bánásmódról és az esélyegyenlőség előmozdításáról	az Ebktv.
1992. évi XXXIII. törvény a közalkalmazottak jogállásáról	a Kjt.
1992. évi XXIII. törvény a köztisztviselők jogállásáról	a Ktv.
2010. évi LVIII. törvény a kormánytisztviselők jogállásáról	a Ktjv.
2011. évi CXCIX. törvény a közszolgálati tisztviselőkről	a Kttv.

Felhasznált bírósági határozatok

EBH2017. M.29.	BH2019. 181.	Kúria Mfv. 10.734/2017/4
EBH2014. M.25.	BH2018. 347.	Kúria Mfv. 10.681/2017/3
EBD2014. M.22.	BH2016. 93.	Kúria Mfv. 10.748/2016/1
EBH2014. M.20.	BH2012. 176.	Kúria Mfv. 10.492/2015/4
EBH2014. M.12.	BH2010. 257.	Kúria Mfv. 10.644/2015/1
EBH2014. M.11.	BH2010. 195.	Kúria Mfv. 10.305/2015/1
EBH2011. 2337.	BH2009. 1979.	Kúria Mfv. 10.083/2015/1
EBH2010. 2249.	BH2009. 304.	Kúria Mfv. 10.085/2014/5
EBH2009. 1979.	BH2008. 225.	Kúria Mfv. 10/147./2014/4
EBH2005. 1238.	BH2008. 100.	Kúria Mfv. 10.370/2014/1
EBH2004. 1147.	BH2005. 407.	Kúria Mfv.10.369/2014/1
EBH2003. 967.	BH2003. 34.	Kúria Mfv. 10.305/2014/1
EBH2003. 899.	BH2002. 242.	Kúria Mfv. 10.060/2013/4
EBH2002. 792.	BH2001. 492.	Kúria Mfv. 10.722/2013/1
EBH2002. 698.	BH2001. 191.	Kúria Mfv. 10.680/2012/8
EBH2002. 680.	BH1999. 524.	Kúria Mfv. 10.440/2012/8
EBH2002. 678.	BH1996. 563.	Kúria Mfv. 10.438/2012/4
EBH2000. 240	BH1996. 399.	Kúria Mfv. 10.680/2011/4
EBH1999. 136.	BH1995. 608.	Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.863/2010/5
EBH1999. 135.	BH1985.56	Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.730/2010/4
		Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.063/2010/4
		Legfelsőbb Bíróság Mfv. 11.023/2010/3
		Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.801/2010/2

		Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.629/2009/5
		Legfelsőbb Bíróság Mfv. 10.735/2007/4
		Legfelsőbb Bíróság Mfv. 11.066/2007/3
		Legfelsőbb Bíróság Mfv. I. 10.164/1994
Összesen: 66 darab hivatkozott bírósági ítélet		

MUNKAJOGI, KÖZIGAZGATÁSI JOGI ÉS EURÓPAI JOGI SZEKCIÓ JOGHALLGATÓ TAGOZAT

FAZEKAS CINTIA

A FELLEBBEZÉS ÉS A BÍRÓSÁGI FELÜLVIZSGÁLAT FEJLŐDÉSE, VALAMINT EGYMÁSHOZ VALÓ VISZONYUKNAK VÁLTOZÁSA 1957-TŐL NAPJAINKIG

1. BEVEZETÉS

Pályaművemben a közigazgatási döntések elleni jogorvoslati rendszer változásait, a jogorvoslati lehetőségeket, azok tendenciáit vizsgálom, különös figyelmet fordítva a fellebbezés, valamint a bírósági felülvizsgálat egymáshoz való viszonyára, annak alakulására.

Dolgozatomban a jogelméleti alapok tisztázása mellett - hogy mit is értünk jogorvoslat, jogorvoslathoz való jog alatt -, sorra veszem az egyes korszakok fórumrendszerét, ezek jogszabályi hátterét, vizsgálva azok ismert, vagy vélt negatív és pozitív tapasztalatait.

Kutatásom során az 1957. évi IV. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól (továbbiakban: Et.) volt a kiindulási pont, majd időben előre haladva követte az 1981. évi I. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről (továbbiakban: Áe.), majd az 1991. évi XXVI. törvény a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatának kiterjesztéséről. Végül górcső alá vettem a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL törvény (továbbiakban: Ket.) szabályozását. Utolsó lépésként a jelenleg hatályos, az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény (továbbiakban: Ákr.) rendelkezéseit vizsgáltam meg, összhangban a közigazgatási perrendtartásról szóló 2017. évi I. törvénnyel (továbbiakban: Kp.).

Miután összevetettem az egyes korszakok tapasztalatait, dolgozatom végén a jelenkori helyzet elemzésén túl igyekeztem de lege ferenda javaslatokat megfogalmazni a jövőbeni gyakorlat eredményessége érdekében.

Vizsgálódásom során a jogszabályokon, és számos szakirodalmi munkán túl, segítségemre volt Czinkné dr. Arató Zita bírónő, a Pécsi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróság munkatársa, akinek segítségével betekintést nyerhettem a jelenlegi jogorvoslati rendszer működésébe.

2. A JOGORVOSLATRÓL ÁLTALÁBAN

Magyarország Alaptörvénye (továbbiakban: Alaptv.) kimondja, hogy mindenkit megillet a jogorvoslathoz való jog a vele szemben hozott olyan döntéssel szemben, amely az ő jogát vagy jogos érdekét sérti.[1] Nincs ez másképp a közigazgatási döntésekkel szemben sem.

A jogorvoslathoz való jog eszerint nem más, mint az érdekelt joga arra, hogy általa hibásnak tartott aktussal szemben fellépjen, és a döntés semmisségének kimondását, vagy sérelme orvoslását kérje vélt vagy valós jog- illetve érdeksérelme alapján. Ezen joga érvényesítéséhez benyújtott kérelme a jogorvoslati kérelem.[2]

A közigazgatási eljárások alapvetően három szakaszra bonthatók. Ez a három szakasz a következő: alapeljárás, jogorvoslati eljárás, végrehajtás. Az alapeljárás a közigazgatási eljárás meghatározó, szükségszerű eleme. Az ügyek jelentős része az alapeljárás során lezárul, ebből következik, hogy az ügyfelek[3] is főleg az elsőfokú szervekkel kerülnek kapcsolatba. A végrehajtási eljárás közigazgatási eljárás azon szakasza, amikor a hatóság döntése realizálódik, amennyiben az ügyfél a döntésben foglaltakat önként nem teljesíti. A téma szempontjából releváns jogorvoslati eljárás esetleges eljárási szakasz, vagyis nem minden esetben van jelen, kizárólag akkor, ha az érdekelt él jogorvoslati jogával. Az említett eljárás célja az egyéni jog- és érdeksérelmek orvoslása, valamint a törvényesség helyreállítása.

A közigazgatási eljárások során hozott döntés típusa a jelenleg hatályos szabályozás szerint határozat vagy végzés. A hatóság az ügy érdemében határozatot hoz, az eljárás során felmerülő egyéb kérdésekben végzést.[4]

A jogorvoslati eljárással szemben támasztott alapvető követelmény a gyorsaság, a hatékonyság és a gazdaságosság. Fontos azonban megjegyezni, az említett

---

[1] Alaptv. XXVIII. cikk (7) bekezdés: Mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogorvoslattal éljen az olyan bírósági, hatósági és más közigazgatási döntés ellen, amely a jogos vagy jogos érdekét sérti.

[2] Vö. IVANCSICS Imre-FÁBIÁN Adrián: Hatósági jogalkalmazás a közigazgatásban. Dialóg Campus. Pécs, 2013. 157. o.

[3] Ákr. 10. §: (1) Ügyfél az a természetes vagy jogi személy, egyéb szervezet, akinek (amelynek) jogát vagy jogos érdekét az ügy közvetlenül érinti, akire (amelyre) nézve a hatósági nyilvántartás adatot tartalmaz, vagy akit (amelyet) hatósági ellenőrzés alá vontak.
(2) Törvény vagy kormányrendelet meghatározott ügyfajtában megállapíthatja azon személyek és szervezetek körét, akik (amelyek) a jogszabály erejénél fogva ügyfélnek minősülnek.

[4] Ákr. 80. § (1) bekezdés: A döntés határozat vagy végzés. A hatóság - a (4) bekezdésben meghatározott kivétellel - az ügy érdemében határozatot hoz, az eljárás során hozott egyéb döntések végzések.

kritériumok általános elvárásokként is megfogalmazhatók a közigazgatási eljárással szemben.

2.1. A jogerőhatás problémája a közigazgatási döntések kapcsán

Mivel a jogorvoslati eszközök alkalmazása szoros összefüggésben áll a döntések jogerőre emelkedésével, ezért fontos tisztázni, mikor beszélhetünk jogerős közigazgatási aktusról. A jogerő célja, hogy az állami szerv aktusa a kibocsátó, valamint más állami szerv által se legyen megváltoztatható hivatalból, de az ügyben érintettek kérelmére sem. A jogerő szükségessége tehát nem vitatható a közigazgatási eljárás során keletkezett aktusok tekintetében, mivel ha nem rendelkeznének jogerővel, az azok korlátlan megváltoztathatóságához vezetne.[5] A jogerőhatás tekintetében megkülönböztetünk alaki és anyagi jogerőt. Alaki jogerő esetén gyakorlatilag megtámadhatatlanságról beszélünk, vagyis ebben az esetben az érdekelt kérelme alapján nincs helye új eljárásnak, illetve a már meglévő folytatásának sem. Ahogy Magyary Zoltán is írta, alaki jogerő esetén a közigazgatási aktus rendes jogorvoslattal nem támadható meg, valamint az végrehajtható.[6] Kizárja a jogvita eldöntésének megismétlését, valamint a felekre mindenkor érvényessé válik. Az ilyen alakilag jogerős ítélet, mint a bírói döntés előtt bizonytalan jogigény az ítélet által válik biztossá, vagyis ekkora áll be az anyagi jogerő. Ebből pedig az következik, hogy a kettő egymástól el nem választható, valamint az anyagi jogerő, mint az alaki jogerő következménye fogható fel.[7] Az anyagi jogerő a megváltoztathatatlanságot testesíti meg. Anyagi jogerő beállta esetén a hatóság sem hivatalból, sem kérelemre nem módosíthatja, vagy vonhatja vissza a kibocsátott aktust. Összefoglalva, az alaki jogerő a közigazgatás által kibocsátott aktus megtámadhatatlanságát fejezi ki, majd ebből következően az anyagi jogerő annak megváltoztathatatlanságát jelenti.[8] A Kp. az anyagi jogerőhatás kapcsán kimondja, hogy a közigazgatási tevékenység jogszerűségének vizsgálata tárgyában hozott ítélet jogereje kizárja, hogy

[5] dr. SZAMEL Lajos: Az államigazgatás törvényességének jogi biztosítékai, Budapest 1957, 48.-49. o.

[6] Paulovits Anita: A közigazgatási határozatok jogereje a magyar jogtudományban Boér Elektől Magyary Zoltánig, Miskolci Jogi Szemle 6. évfolyam (2011) 1. szám 22. o. , http://www.mjsz.uni-miskolc.hu/201101/3_paulovitsanita.pdf 2019. 08. 28., Idézi: Magyary Zoltán: Magyar közigazgatás. A közigazgatás szerepe a XX. század államában. A magyar közigazgatás szervezete működése és jogi rendje. Budapest, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1942. 620. o.

[7] dr. SZAMEL Lajos: Az államigazgatás törvényességének jogi biztosítékai, Budapest 1957, 53. o.

[8] dr. SZAMEL Lajos: Az államigazgatás törvényességének jogi biztosítékai, Budapest, 1957, 55. o.

ugyanazon közigazgatási tevékenység jogszerűségének vizsgálatára a felek vagy az érdekeltek új keresetet indíthassanak vagy azt egyébként vitássá tehessék.[9]

Az aktuális jogszabályi környezetben anyagi jogerő a bírósági döntésekhez, alaki jogerő a hatóság döntéséhez kapcsolódhat.[10] Ebből következik, hogy az alaki jogerő nem jelent mást, mint a döntés véglegességét. A hatóság döntése akkor végleges, ha azt a kibocsátó hatóság, a közigazgatási szerv nem változtathatja meg, kivéve a törvényben meghatározott esetekben. A közigazgatási eljárás során hozott döntés véglegessége főszabály szerint a közléssel áll be.[11] Bár a véglegessé vált döntéssel szemben nincs helye rendes jogorvoslatnak, a jogorvoslati lehetőségeket azonban végleg mégsem zárja ki.

3. A JOGORVOSLATI RENDSZER ALAKULÁSA AZ 1957. ÉVI IV. TÖRVÉNY, VALAMINT AZ AZT MÓDOSÍTÓ 1981. ÉVI I. TÖRVÉNY TÜKRÉBEN

Az államigazgatási eljárás szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény (továbbiakban: Et.) kezdetben négy fejezetben foglalta össze a közigazgatási határozatokkal szembeni jogorvoslati lehetőségeket, majd egy 1981-es törvénymódosítást követően került egy fejezetben összefoglalásra az Et. jogorvoslati rendszere, azonban a határozatok kijavítására és kiegészítésére vonatkozó szabályokat továbbra is külön fejezet állapította meg. E módosítás elősegítette a könnyebb eligazodást a törvényt alkalmazók körében.

Az Et. alapján a következő jogorvoslati lehetőségek álltak rendelkezésre: fellebbezési eljárás, államigazgatási határozatok bíróság előtti megtámadása, ügyészi óvás, valamint a sérelem orvoslása fellebbezési eljáráson kívül, amelyen belül megkülönböztettünk felügyeletet, panaszt, valamint a közérdekű bejelentés és javaslatot. A következőkben a két legmeghatározóbb jogorvoslati eszköz elemzésére térek ki, ez pedig két kérelemre induló eljárás, a fellebbezés, valamint az államigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata.

A fellebbezésre vonatkozóan az Et. kimondta, hogy a fellebbezés lehetőségével az élhet, akire nézve az első fokon hozott határozat jogsértő.[12] A fellebbezés

[9] Kp. 96. §

[10] Az Ákr. újításai Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény szabályozási újításai https://akr.kormany.hu/az-akr-ujitasai 2019. 08. 28.

[11] Ákr. 82. § (1): A hatóság döntése végleges, ha azt a hatóság már - az e törvényben meghatározott kivételekkel - nem változtathatja meg. A véglegesség a döntés közlésével áll be.

[12] Et. 45. § (1) Az ügy érdemében hozott első fokú határozat ellen fellebbezhet az, akinek jogát a határozat sérti. Másodfokon hozott határozat ellen további fellebbezésnek helye nincs.

előterjesztésének határideje a határozat közlésétől számított 15 nap[13], amelyet ahhoz az államigazgatási szervhez kellet intézni, amely a megtámadott határozatot hozta[14]. Ezt követően az elsőfokú szervnek a fellebbezési határidő lejártát követő 8 napon belül kellet felterjesztenie a kapott fellebbezést a felettes szervhez. Ez alól kivételt képeztek azon esetkörök, amikor az első fokon eljárt államigazgatási szerv a fellebbezési kérelem tartalmával egyetértett, vagyis teljes egészében helyt adott neki, így saját hatáskörben eljárva a megtámadott határozatot visszavonta vagy módosította, kijavította vagy kiegészítette, valamint a fellebbezési kérelemmel megegyező ügyészi óvásnak megfelelően hatályon kívül helyezte, vagy módosította[15]. Ez a megoldás lehetőséget adott az eljárás felgyorsítására, mivel ha az első fokon eljárt államigazgatási szerv a fellebbezési kérelem alapján orvosolni tudta a fennálló jogsértést a rendelkezésére álló tények alapján, elkerülhető volt, hogy a felettes szerv új eljárást folytasson le a jogsértő határozat vizsgálatával kapcsolatban. Amennyiben azonban a másodfokú szerv eljárása szükséges, akkor az eljáró szervnek főszabályként a felterjesztéstől számított 30 napon belül kellett lefolytatni az eljárást.[16] A felettes szerv a beérkezett fellebbezés alapján megtámadott határozatot helybenhagyta, megsemmisítette vagy megváltoztatta, illetve, ha érdemi határozathozatalhoz nem állt rendelkezésre elegendő adat, az ügyben első fokon eljáró szervet új eljárásra utasította – tette mindezt a határozat megsemmisítése mellett – vagy másik lehetőségként, a tényállás tisztázása érdekében maga járt el[17]. Végül a fellebbezési eljárás eredményeként hozott határozatot közölni kellett mindazon

[13] Et. 45.§ (2) A fellebbezést - ha jogszabály másként nem rendelkezik - a határozat közlésétől számított tizenöt napon belül lehet előterjeszteni.

[14] Et. 48. § (1) A fellebbezést annál az államigazgatási szervnél kell előterjeszteni, amely a megtámadott határozatot hozta. A fellebbezésben új tényállítások és bizonyítékok is felhozhatók.

[15] Et. 48.§ (2) A fellebbezési kérelmet az ügyre vonatkozó összes iratokkal a fellebbezési határidő leteltétől számított nyolc napon belül a másodfokon eljáró szervhez kell felterjeszteni, kivéve, ha az államigazgatási szerv a megtámadott határozatot a fellebbezésben foglaltaknak megfelelően visszavonta vagy módosította, kijavította vagy kiegészítette, illetőleg a fellebbezési kérelemmel egyező ügyészi óvás esetén azt hatályon kívül helyezte vagy módosította.

[16] Et. 52. § A fellebbezést - ha jogszabály rövidebb határidőt nem állapít meg - a felterjesztéstől számított harminc napon belül kell elintézni.

[17] Et. 51. § (1) A másodfokú szerv a fellebbezéssel megtámadott határozatot helybenhagyhatja, megsemmisítheti vagy megváltoztathatja.

(2) A másodfokú szerv, ha az érdemi határozat hozatalához elegendő adat nem áll rendelkezésre, vagy a tényállás további tisztázása válik szükségessé, a határozat megsemmisítése mellett az ügyben első fokon eljárt államigazgatási szervet új eljárásra utasíthatja, a tényállás kiegészítése iránt azonban maga is intézkedhet.

személyekkel, akikkel az első fokon hozott határozatot közölték, valamint a fellebbezést benyújtó személlyel.[18]

A fellebbezési eljárásról elmondható, hogy főszabályként a határozat végrehajtására halasztó hatálya volt. Ez alól kivételt képeztek a jogszabályban meghatározott esetek. Ilyen eset például, ha a határozat végrehajtása életveszély vagy közveszély elhárítása érdekében azonnal szükséges.[19]

Az Et. két esetet határozott meg, amikor nincs helye fellebbezési eljárásnak: ha jogszabály kizárja, valamint, ha első fokon Minisztertanács vagy annak tagja járt el.[20] Utóbbi oka, hogy ebben az esetben nem volt olyan felettes szerv, amely az első fokon eljárt szerv határozatát felülbírálhatta volna.

A másik kiemelendő kérelemre induló jogorvoslati lehetőség az államigazgatási határozat bírósági felülvizsgálata, amelynek szabályait az Et. VI. fejezete tartalmazta. Eszerint ha jogszabály megengedte, kizárólag jogszabálysértésre hivatkozva, államigazgatási szerv határozata bíróság előtt megtámadható volt. Az erre vonatkozó keresetet az elsőfokú határozat közlésétől számított 30 napon belül kellet benyújtani az első fokon eljárt szervhez, vagy az illetékes járásbírósághoz. Azonban erre csak abban az esetben kerülhetett sor, amennyiben az államigazgatási eljárás során a fél kimerítette fellebbezési jogát, vagy a fellebbezés lehetősége kizárt.[21] Amennyiben a bíróság az államigazgatási határozat jogszabálysértését megállapította, azt hatályon kívül helyezte, valamint, ha szükséges, az első fokon eljáró közigazgatási szervet új eljárás lefolytatására

[18] Et. 53. § A fellebbezési eljárás során hozott határozatot a fellebbezővel és mindazokkal, akikkel az első fokú határozatot közölték, az első fokon eljárt államigazgatási szerv útján írásban kell közölni.

[19] Et. 46. § A fellebbezésnek a határozat végrehajtására halasztó hatálya van, kivéve, ha a határozat azonnali végrehajtása életveszély vagy közbiztonság okából feltétlenül szükséges, továbbá ha a törvény, törvényerejű rendelet vagy minisztertanácsi rendelet az eljáró államigazgatási szerv részére az ügyek meghatározott körében felhatalmazást ad arra, hogy fontos érdekből az azonnali végrehajthatóságot elrendelhesse. A határozat azonnali végrehajthatóságát a határozatban ki kell mondani és meg kell indokolni.

[20] Et. 47. § Nincs helye fellebbezésnek, ha
a) azt törvény, törvényerejű rendelet vagy minisztertanácsi rendelet kizárja,
b) az ügyben elsőfokon a Minisztertanács vagy annak tagja járt el.

[21] Et. 55. § (1) Törvény, törvényerejű rendelet, illetőleg minisztertanácsi rendelet megengedheti, hogy az államigazgatási szerv határozatát - jogszabálysértés esetén - a bíróság előtt keresettel meg lehessen támadni, feltéve, hogy az államigazgatási eljárásban a fellebbezés ki van zárva, vagy pedig - ha fellebbezésnek helye van - a fellebbezés jogát kimerítették.

kötelezte, de azt főszabályként nem változtathatta meg[22]. Abban az esetben, ha az államigazgatási szervnek a bírósági felülvizsgálat eredményeképpen új eljárást kellet lefolytatni, ezen megismételt eljárás, valamint a határozathozatal során figyelembe kellett venni a bírósági ítélet rendelkezéseit és indokolását.[23]

A törvényi rendelkezéseket vizsgálva látszik, hogy az elsődleges kérelemre induló jogorvoslat, amellyel élni lehetett az Et. idejében, a fellebbezés volt. Bírósági felülvizsgálatra csak a fellebbezési jog kimerítését követően volt lehetőség, azaz a jogalkotó inkább a fellebbezést szorgalmazta, mint a bírósági felülvizsgálatot. Már a törvényszövegből is kiolvasható, hogy a fellebbezés lehetőségének tágabb kört hagyott, mivel bármely okból lehetett az első fokon hozott határozattal szemben fellebbezéssel élni, amely valamilyen jogsértő állapotot idézett elő. Ezzel szemben a bíróság előtti megtámadásra kizárólag jogszabálysértés esetén volt lehetőség, a törvény 57. § (1) bekezdésében meghatározott ügytípusok esetében, továbbá akkor, ha a fellebbezés a megtámadni kívánt határozattal szemben kizárt, vagy e jog kimerített. Ha e feltételek nem álltak fent, bírósági felülvizsgálatnak nem volt helye.

3.1. Az 1981-es törvénymódosítás hozta változások

A fórumrendszer fejlődésének következő lépcsőfoka az 1981. évi I. törvény volt, amely az Et. módosításaként lépett életbe.

Az Et. hatályba lépését követően kiállta az idő próbáját. Ezt bizonyítja az is, hogy egészen az 1981-es módosításig nem esett át teljes körű felülvizsgálaton, csupán kisebb módosítások történtek, amelyekre általában valamely más törvény megszületése, módosítása kapcsán volt szükség, a jogszabályok közötti összhang megteremtése érdekében. De miért volt akkor mégis elengedhetetlen az eljárási törvény átfogó módosítása? A társadalom fejlődése, valamint a közigazgatás kiszélesedése, tartalmának, jellegének változása egyértelműen indokolttá tette az eljárási mechanizmusok korszerűsítését is. Továbbá az évek alatt a jogalkalmazás során észlelt problémák, hiányosságok, valamint a szerteágazó különös eljárási

[22] Et. (2) Ha a jogszabály másként nem rendelkezik, a bíróság az eljáró államigazgatási szerv határozatát nem változtathatja meg, hanem azt hatályon kívül helyezheti és az eljáró államigazgatási szervet új eljárásra kötelezheti.

[23] Et. 59. § (3) A bíróság jogerős határozata az államigazgatási szervet kötelezi és annak megfelelően kell intézkednie.

szabályok sokasága is alátámasztotta, hogy szükséges egy egységes, az általános és különös eljárási szabályokra is kiterjedő eljárási törvény megalkotása. [24]

Ennek keretében két lehetőség állt rendelkezésre. Az Et. szabályainak módosítása, vagy egy teljesen új eljárási törvény megalkotása. A jogalkotó a kettő együttes megoldása mellett tette le voksát, így került megalkotásra az 1981. évi I. törvény, amely egységes szerkezetben tartalmazta az 1957. évi IV. törvény szabályait, valamint annak módosításait.

Az Áe. a korábbi eljárási törvény szerkezeti struktúrájában is változást hozott. A korábbi négy fejezethez képest egy fejezetben szabályozta a jogorvoslatokra vonatkozó szabályokat, ezzel is kifejezésre juttatva, hogy a közigazgatási jogorvoslatok egy egységes rendszert képeznek. Ez a megoldás azonban nem hiánytalan, mivel a határozatok kijavítására és kiegészítésére vonatkozó szabályok továbbra is külön fejezetben kerültek megállapításra, így nem jelenthető ki teljes bizonyossággal, hogy az Áe. egy fejezetben rendelkezett a jogorvoslati lehetőségekről. A törvény szerkezetének megváltozásán túl szembetűnő változást jelentett a törvény szövegének átdolgozása, amely a könnyebb érthetőséget szolgálta.

Az egyes jogorvoslati lehetőségeket vizsgálva a továbbiakban csak azokra térek ki, melyek a téma szempontjából relevánsak, így a továbbiakban is fókuszálva a fellebbezés és a bírósági felülvizsgálat viszonyának alakulására.

A fellebbezéssel kapcsolatban elmondható, hogy az eljárás menete gyakorlatilag a korábbiakhoz hasonlóan alakult. A fellebbezésre jogosultak körét azonban egzaktabb módon határozza meg az Áe. hatálybalépésekor. Eszerint fellebbezési joga volt az ügyfélnek[25], valamint mindenkinek, akire nézve a határozat rendelkezést tartalmazott.[26] A törvény 66. § (2) bekezdése kimondta, hogy a másodfokon eljáró szerv a fellebbezéssel megtámadott határozatot, valamint, az azzal kapcsolatos eljárást minden esetben, kivétel nélkül köteles megvizsgálni, majd ezt követően a vizsgált határozatot helybenhagyta, megváltoztatta, vagy megsemmisítette. Amennyiben nem állt rendelkezésre elegendő adat az eljárás eredményes befejezéséhez, a korábbi szabályozáshoz hasonlóan, a határozat

[24] Az államigazgatási eljárás általános szabályaira és a közigazgatási perekre vonatkozó rendelkezések (egységes szerkezetben, magyarázatokkal), Agrocent Kiadó 1992, 81.-82. o.

[25] Áe. 3. § (4) Ügyfél az a magánszemély, jogi személy vagy jogi személyiséggel nem rendelkező más szervezet, amelynek jogát vagy jogos érdekét az ügy érinti. Az ügyfél jogai megilletik azt a szervet, amelynek feladatkörét az ügy érinti.

[26] Áe. 62.§ (1) Az ügyfél az ügy érdemében hozott első fokú határozat ellen fellebbezhet. A fellebbezés joga megilleti azt is, akire a határozat rendelkezést tartalmaz.

megsemmisítése mellett az első fokon eljáró szervet utasíthatta, vagy maga járt el további tények beszerzése érdekében.[27]

A másik kiemelendő jogorvoslat az államigazgatási szerv határozatának bírósági felülvizsgálata. A 72.§ (1) bekezdéséből rögtön kiolvasható, hogy a jogalkotó leegyszerűsítette a bírósági felülvizsgálat lehetőségének körét. A korábbi szabályozástól eltérően azokban az ügyekben lehetett élni a határozat bíróság előtti megtámadásával, amikor *a megtámadott határozat az ügyfélnek az Alkotmányban biztosított és más alapvető személyi, családi és vagyoni jogát megvonja vagy korlátozza, illetőleg az ügyfélre ilyen kötelességet állapít meg*.[28] A felülvizsgálati eljárás végén a bíróság amennyiben megállapította a jogszabálysértés meglétét, hatályon kívül helyezte azt, és abban az esetben, ha indokoltnak látta, új eljárás lefolytatását rendelhette el, de a határozat megváltozatására saját hatáskörben továbbra sem volt lehetősége.[29] Amennyiben azonban új eljárás lefolytatásra kötelezte az első fokon eljárt szervet, az eljáró szerv a bíróság határozatát köteles volt figyelembe venni, és az abban foglaltakkal összhangban eljárni, új határozatot hozni.[30]

A közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálatának alapvetően két esetét különböztetjük meg. Egyfelől, amikor a kibocsátott határozat végrehajtásának feltétele, hogy a bíróság felülvizsgálata során megállapítsa, az megfelel-e a jogszabályi előírásoknak vagy sem. Másfelől a jogsértésben érintett fél által, illetve ügyészi kezdeményezésre induló bírósági felülvizsgálati eljárásban történik a közigazgatási szerv által hozott határozat törvényességének vizsgálata. Ez az általánosabban bevett gyakorlat.[31]

---

[27] Áe. 66. § (1) A fellebbezésről a felettes államigazgatási szerv határoz.
(2) A felettes szerv a fellebbezéssel megtámadott határozatot és az azt megelőző eljárást megvizsgálja, tekintet nélkül arra, hogy ki és milyen okból fellebbezett. A vizsgálat eredményeként a határozatot helybenhagyja, megváltoztatja vagy megsemmisíti.
(3) A felettes szerv, ha az érdemi határozat hozatalához nincs elég adat, vagy a tényállás további tisztázása szükséges, a határozat megsemmisítése mellett az ügyben első fokon eljárt államigazgatási szervet új eljárásra utasíthatja, vagy a tényállás kiegészítése iránt maga intézkedik.

[28] Áe. 72.§ (1)

[29] Áe. 73.§ (1)

[30] Áe. 72. § A bíróság jogerős határozata az államigazgatási szervet kötelezi, és annak megfelelően kell intézkednie.

[31] TOLDI Ferenc:: A közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata, Akadémia Kiadó Budapest, 1988, 91. o.

A bírói felülvizsgálatnak mint jogorvoslatnak azon határozatok tekintetében van jelentősége, amelyek az állampolgárok, illetve a közigazgatási szervek számára jogokat valamint kötelezettségeket állapítanak meg.

A hazai szabályozás úgynevezett pozitív enumerációs megoldással határozta meg a bírói felülvizsgálat körébe tartozó ügyeket. Eszerint konkrétan megadta azon ügycsoportokat, amelyek esetében a határozatok jogszabályokkal való összhangjának bíróság általi felülvizsgálatának volt helye. Ezt az 1981-es törvénymódosítás követően, az Áe. 72. § (1) bekezdése értelmében[32] a 63/1981. (XIII. 5.) Mt. rendelet határozta meg, amely a korábbiakhoz képest bővítette a felülvizsgálat alá vonható határozatok körét.

A határozat felülvizsgálatára irányuló pert el kell határolni a polgári perektől. Bár mindkettő a polgári perrendtartás szabályai szerint zajlik, míg a polgári per valamely jogvita eldöntésére irányul, addig a közigazgatási határozat felülvizsgálatára irányuló per, amelyben peres félként jelenik meg egyik oldalon a határozatot kibocsátó közigazgatási szerv, kizárólag a megtámadott határozat törvényességének megállapítására szolgál, vagyis a per tárgya e vonatkozásban kizárólag a közigazgatási szerv által kibocsátott aktus törvényessége. Azaz annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy az említett határozat jogszabályt sért vagy sem. Amennyiben igen, úgy a korábbiakban vázoltak szerint dönt. Ebből pedig az következik, hogy míg polgár per esetén lehetőség van egyezségkötésre, addig ez a bírói felülvizsgálat esetén kizárt, mivel az a keresetben felhozott jogszabálysértés megállapítására irányul.

A bíróság az eljárása során a jogszabálysértés fennállásának megállapítása céljából megvizsgálja, hogy a megtámadott határozatnak van-e olyan része, ha igen mely része ellentétes a hatályos jogszabályokkal, vizsgálja továbbá a határozathozatalt megelőző eljárás szabályszerűségét, az eljáró szerv hatáskörének és illetékességének meglétét, továbbá, hogy a kibocsátott határozat megfelel e az alaki előírásoknak – ha ez utóbbi érvényességi feltételként meg van határozva. A bírói felülvizsgálat célja a törvényesség biztosítása, így az kiterjed minden olyan releváns tény- és jogkérdés vizsgálatára, amely elősegíti a jogszabálysértés fennállásának eldöntését. Mivel a ténykérdések alapos körüljárásából levezethető az határozathozatalt megelőző eljárás során, valamint a döntésben fellelhető jogkérdésbeli hiba, ezért minden határozat esetében meg

[32] Áe. 72. § (1) Jogszabálysértés miatt az ügyfél a bíróságtól - a Minisztertanács rendeletében meghatározott körben - az államigazgatási szerv határozatának felülvizsgálatát kérheti, ha a határozat az ügyfélnek az Alkotmányban biztosított és más alapvető személyi, családi és vagyoni jogát megvonja vagy korlátozza, illetőleg az ügyfélre ilyen kötelességet állapít meg.

kell vizsgálni, hogy a határozat tartalmát képező tényállást az anyagi jogi szabályokkal összhangban állapították e meg.[33]

Fontos kiemelni, hogy a bírói felülvizsgálat kiemelkedik a jogorvoslatok köréből a tekintetben, hogy míg például fellebbezés esetén a már első fokon határozattal lezárult eljárás folytatódik magasabb fokon, mivel fellebbezés esetén a megtámadott határozatot kibocsátó szerv, vagy annak felettes szerve jár el, addig a bírói felülvizsgálat – mint peres eljárás keretében – új eljárás indul.[34] Továbbá kiemelendő az is, hogy a bírósági felülvizsgálat következményeként a peres felek között perjogi viszony áll fenn, míg az egyéb jogorvoslatok esetében eljárási jogviszonyról beszélhetünk.[35]

Említés szintjén érdemes kitérni a felülvizsgálati kérelem intézményére, amelyet az Et. bevezetett, majd hatályon kívül helyezett, ezt követően az Áe. újra életbe léptette. A felülvizsgálati kérelem lényege, hogy abban az esetben, ha nem volt helye bírósági felülvizsgálatnak, az ügyfél felülvizsgálati kérelem előterjesztésével támadhatta meg a számára jogsértőnek bizonyult határozatot, kivéve, ha az ügyben a Minisztertanács vagy annak tagja járt el. Tehát a bírósági felülvizsgálat mellett mintegy kiegészítő jogorvoslati lehetőség állt rendelkezésre az ügyfelek számára azon esetekben, amelyek nem tartozhattak bírósági felülvizsgálat alá.[36] Fontos azonban megjegyezni, hogy amennyiben az ügyben fellebbezésre volt lehetőség, és ennek határideje nem telt el, de az ügyfél mégis felülvizsgálati kérelmet nyújtott be, akkor azt fellebbezésnek kellet tekinteni, és az eljárást a fellebbezés szabályainak megfelelően lefolytatni.[37] A fellebbezéssel ellentétben azonban az államigazgatási szerv a felülvizsgálati kérelmet jogszabályban meghatározott esetekben érdemi vizsgálat nélkül elutasíthatta, míg a fellebbezés esetében a beérkezett kérelmet minden esetben meg kellet vizsgálni.[38] A

---

[33] TOLDI Ferenc: A közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata, Akadémiai Kiadó, Budapest 1988, 94.-95. o.

[34] TOLDI Ferenc: A közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata, Akadémiai Kiadó, Budapest 1988, 98. o, Idézi: L. Szerző: Az államigazgatási rendelkezések megsemmisítése és megváltoztatása, Bp., 1965. 18. és köv. o.

[35] TOLDI Ferenc: A közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata, Akadémiai Kiadó, Budapest 1988, 135. o.

[36] Áe. 68.§ (1)-(2)

[37] Áe. 68.§ (4)

[38] Áe. 68. § (3) bekezdés: Az államigazgatási szerv a felülvizsgálati kérelmet érdemi vizsgálat nélkül elutasíthatja, ha
a) az ügyfél nem fellebbezett, bár erre lehetősége volt, és figyelmét a határozatban felhívták rá,
b) a határozat jogerőre emelkedésétől számítva egy év eltelt,

felülvizsgálati kérelem intézményét az 1991. évi XXVI. törvény 15. § (4) bekezdése újfent hatályon kívül helyezte, ezzel hiátust képezve a jogorvoslati rendszerben, amelyre a megoldást a későbbiekben bevezetett újrafelvételi eljárás jelentette.

1991-től az eljárási törvényben újabb változások voltak fellelhetők a szóhasználat kapcsán. Megjelenik a „közigazgatási szerv" elnevezés az „államigazgatási szerv" helyett, továbbá a „kormányrendelet", valamint a „Kormány" kifejezések, a „", valamint a „Minisztertanács" helyett, amelynek hátterében a hazai politikai helyzet változásai lelhetők fel.

Megvizsgálva az említett két jogszabályt, mindkettőről elmondható, hogy a jogalkotó igyekezett főleg a fellebbezés intézményét előtérbe helyezni, a bírósági felülvizsgálattal, valamint a felülvizsgálati kérelemmel szemben is. Ez egyértelműen kiolvasható a jogszabályok szövegének értelmezése során, mivel ahogy korábban már kifejtettem, bírósági felülvizsgálatra csak a fellebbezési jog kimerítését követően volt lehetőség, a felülvizsgálati kérelem pedig – olvasatomban – mint kiegészítő lehetőség jelenik meg a jogorvoslatok között, amit ha fellebbezési időn belül nyújtott be az ügyfél fellebbezésként volt kezelendő.

3.2. A bírósági felülvizsgálat kiterjesztése

A közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatának kiterjesztéséről szóló 1991. évi XXVI. törvény keletkezésének előzményeként mindenképp szólni kell a 32/1990. (XII. 22.) Alkotmánybírósági határozatról, amely döntés következményeként keletkezett a fent említett jogszabály.

Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény (továbbiakban: az Alkotmány huszonnegyedik módosítása) módosította az Alkotmányt, amelynek következtében újraszabályozta annak 50.§-át is. Ezen szakasz (2) bekezdése szerint *a közigazgatási határozatok törvényességének ellenőrzését bíróság végzi*. Az említett módosítás következtében vált alkotmányellenessé az államigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatáról rendelkező 63/1981. (XII. 5.) MT rendelet, amely alkotmányellenesség abban nyilvánult meg, hogy a felülvizsgálat lehetőségét kizárólag az e rendeletben meghatározott államigazgatási határozatok esetében engedte meg. Mivel az említett rendelet az Áe. 72. § (1) bekezdése alapján keletkezett, ezért az Alkotmánybíróság az alkotmányellenesség meglétét e törvényi rendelkezésre is megállapította, majd egy olyan törvényjavaslat előterjesztését határozta meg, amely alkalmas a kialakult alkotmányellenes

c) ugyanabban az ügyben ismételten terjesztettek elő felülvizsgálati kérelmet, és ez nem tartalmaz az ügy elbírálása szempontjából lényeges új tényt vagy körülményt

helyzet megszüntetésére, valamint lehetővé teszi a bíróságok számára, hogy általános jelleggel élhessenek a közigazgatási határozatok felülvizsgálatára vonatkozó jogukkal.[39] Ennek eredményeképp született meg az 1991. évi XXVI. törvény, amely a már hatályban lévő jogszabályok rendelkezéseit módosította oly módon, hogy jogszerű állapotot teremtsen.

Az 1991. évi XXVI. törvény lényegében több másik, korábbi jogszabály módosítását tartalmazta. Így többek között a bíróságokról szóló 1972. évi IV. törvényt (továbbiakban: Bsz.), a korábban már vizsgált Áe.-t, valamint a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényt, főként a XX: fejezet rendelkezéseit, melynek címe is „A közigazgatási perek" elnevezést kapta.

A jogszabály 3.§ -a az Áe. bírósági felülvizsgálatra vonatkozó szabályait akként módosította, hogy az említett jogorvoslati lehetőségre már nemcsak a törvény szerinti ügyfél jogosult, hanem a törvényes érdekeiben sérelmet szenvedett fél is, amellyel a határozat közlésétől számított 30 napon belül, keresettel élhetett.[40] Ez nem újdonság, mivel az Et. hasonlóan ezzel a megoldással operált a bírósági felülvizsgálatra jogosultak körét illetően.

Az 1991-es jogszabály hatályba lépését követően a bíróság lehetőséget kapott a felülvizsgálat körében arra, hogy amennyiben jogszabálysértést állapított meg, a határozat hatályon kívül helyezésén, valamint az államigazgatási szerv újbóli eljárásra való kötelezésén túl, meghatározott esetekben a határozatot megváltoztassa.[41]

---

[39] 32/1990. (XII. 22.) AB határozat

[40] 1991. évi XXVI. törvény 3. § (1) bekezdés: § Az Áe 72. §-a helyébe a következő rendelkezés lép: „72. § (1) Az ügyfél, illetőleg a törvényes érdekeiben sérelmet szenvedett fél jogszabálysértésre hivatkozva - ha törvény ettől eltérően nem rendelkezik -, az államigazgatási ügy érdemében hozott határozat felülvizsgálatát a határozat közlésétől számított harminc napon belül keresettel kérheti a bíróságtól.

[41] 1991. évi XXVI. törvény 12. § A Pp 339. §-nak (1)-(2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

„(1) Ha törvény ettől eltérően nem rendelkezik, a bíróság a jogszabálysértő közigazgatási határozatot hatályon kívül helyezi és - szükség esetén - a közigazgatási határozatot hozó szervet új eljárásra kötelezi.

(2) A bíróság a közigazgatási határozatot megváltoztathatja:

a) az örökbefogadást engedélyező, illetve az örökbefogadást elutasító, valamint a kiskorút örökbefogadhatónak nyilvánító,

b) a kiskorú intézeti nevelésbevételét elrendelő, az intézeti nevelés megszüntetése iránti kérelmet elutasító,

Megjegyzendő, hogy a vizsgált törvény a Pp. szóhasználatában is bizonyos módosításokat vezetett be. Eszerint az „államigazgatási határozat" kifejezés helyébe a „közigazgatási határozat" lépett, valamint „az államigazgatási határozat bírósági felülvizsgálati iránti per" egyszerűen „közigazgatási" per" lett. A Pp. XX. fejezetében az államigazgatási –eljárás, -szerv, - irat helyébe a „közigazgatási eljárás", „közigazgatási szerv", „közigazgatási irat" lépett.[42]

Konklúzióként levonható, hogy az 1991. évi XXVI. törvény az Áe.-t, valamint a Pp. XX. fejezetét akként módosította, hogy visszanyúlt az Et. szabályozásához, megtartva azonban a sorrendiség elvét. Továbbra is az elsődleges jogorvoslat a fellebbezés, ahogy ez a korábbiakban is működött, és abban az esetben

---

c) a szülői felügyeleti jogokkal kapcsolatos, illetve a gyámot vagy gondnokot kirendelő, felmentő vagy az elmozdítását kimondó,

d) az anyakönyvi bejegyzés, valamint az állami népességnyilvántartásba személyi adat felvételének megtagadásáról, törléséről, kijavításáról, kiegészítéséről vagy személyi adat közlésének, illetve közokiratba foglalásának megtagadásáról rendelkező,

e) a tartási szerződés jóváhagyásának megtagadásáról hozott,

f) a földhivatalnak ingatlanra vonatkozó jogok és tények bejegyzéséről rendelkező, illetve ingatlanra vonatkozó jogok és tények bejegyzését elutasító,

g) az adó- vagy illetékkötelezettség megállapításáról vagy a külön jogszabály szerint ezzel egy tekintet alá eső más fizetési kötelezettségről és az ezekhez kapcsolódó egyéb befizetésekről hozott,

h) a levéltári anyag általános levéltárban történő elhelyezését, illetve a védett muzeális emlék közgyűjteményben való elhelyezését elrendelő, védett muzeális emlék vagy kulturális értékű tárgy külföldre vitelét megtiltó, továbbá ingatlanon (lelőhelyen) folytatott ásatási munkákra vonatkozóan hozott,

i) a kisajátítási ügyben hozott,

j) a menekültként való elismeréssel kapcsolatban hozott,

k) a munkanélküli járadékra és a munkanélküli segélyre való jogosultság iránti kérelmet elutasító vagy a folyósítást megszüntető,

l) a fegyver nélküli katonai, illetve polgári szolgálat iránti kérelemről döntő,

m) az internálásban, a kitelepítésben, az őrizetbevételben, valamint a közbiztonsági őrizetben, illetve a Szovjetunióban fogvatartásban töltött időnek az igazolásával, továbbá a 74/1991. (VI. 10.) Korm. rendelet 1. §-ának (1) bekezdésében felsorolt személyek személyes szabadsága korlátozásának az igazolással kapcsolatos rendelkezést tartalmazó, valamint

n) a családi pótlékról rendelkező, illetve a társadalombiztosítási,

o) a vagyonátadó bizottságnak a vagyonátadás tárgyában hozott,

p) lakás vagy lakrész igénybevételét elrendelő határozat bírósági felülvizsgálata során, továbbá

q) ha törvény azt megengedi."

[42] 1991. évi XXVI. törvény 14. § (2)

kerülhetett sor a bírósági felülvizsgálat igénybevételére, ha az ügyfél – vagy törvényes érdekeiben sérelmet szenvedett fél – élt fellebbezési jogával, vagy az ügyben a fellebbezés lehetősége kizárt.[43]

4. A 2004. ÉVI CXL. TÖRVÉNY ÚJÍTÁSA

4.1. Szabályozási előzmények, a Ket. jogorvoslati rendszere, a részjogerő, valamint az azonnali végrehajtás kérdése

A rendszerváltást követően a kormányzati célkitűzések között megjelent az igény a közigazgatási eljárási joganyag korszerűsítése iránt, azonban sokáig nem történt előrelépés. Az első megmozdulás e témában az 1052/1999. (V. 21.) Korm. határozat következtében történt, amely kimondta, hogy felül kell vizsgálni az Áe.-t, pontosabban az Áe., valamint az 1991. évi XXVI. törvény által módosított, még hatályban lévő 1957. évi IV. törvényt, amelynek érdekében Kodifikációs Bizottságot állítottak fel.[44] A későbbiekben keletkezett újabb kormányhatározat előirányozta az új eljárási törvény kidolgozásának szükségességét, továbbá kimondta, hogy le kell fektetni az államigazgatási szervek felügyeletére vonatkozó részletes szabályokat, valamint el kell végezni az érintett jogszabályok módosítását, a különös eljárási szabályok felülvizsgálatát. Ennek eredményeként készített el a 2002-es év végére a Kodifikációs Bizottság az új eljárási törvény szabályozási koncepcióját, amely többek között a következők mellett foglalt állást:

- -A „megőrizve meghaladás” elve szerint meg kell tartani a korábbi szabályozás bevált megoldásait, azonban a felismert hibákat orvosolni szükséges;
- A jogorvoslati rendszerben a felülvizsgálati kérelem megszüntetése okán keletkezett hiátust orvosolni kell, amelyre az újrafelvételi eljárás bevezetése jelent megoldást;
- Átfogó vizsgálatot kell végezni a fórumrendszer egészére kiterjedően;

[43] 1991. évi XXVI. törvény 3. § (2)

[44] IVANCSICS Imre: A közigazgatási hatósági eljárás, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Igazságügyi Ügyintéző Főiskolai Szak, Pécs 2005, 37. o.

- Mindenekelőtt biztosítani kell a közigazgatási eljárás gyorsaságát, valamint nem szabad teret engedni a végleges döntés meghozatalának elhúzódására.[45]

Végül az Országgyűlés 2004. december 20-i ülésnapján elfogadta az közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvényt (továbbiakban: Ket.), amelynek VII. fejezete tartalmazta a vizsgálódásom szempontjából releváns jogintézményekre vonatkozó főbb szabályokat. Az új szabályozás alapvető célkitűzése, hogy adott közigazgatási szerv által kibocsátott döntés fogyatékossága a közigazgatási szervezetrendszeren belül kerüljön orvoslásra.[46]

A Ket. jogorvoslati rendszere két részre osztható: az ügyfél kérelme alapján meginduló jogorvoslati eljárás, valamint hivatalból lefolytatható döntés-felülvizsgálati eljárások.[47] A Ket. jogorvoslati rendszere hatálybalépésekor a következőképpen épült fel:

Kérelemre induló jogorvoslati eljárások voltak: fellebbezés, bírósági felülvizsgálat, újrafelvételi eljárás, méltányossági eljárás. Hivatalból lefolytatható döntés-felülvizsgálati eljárások: a döntést hozó hatóság saját hatáskörében történő eljárása, felügyeleti eljárás, Alkotmánybíróság határozata alapján lefolytatott eljárás, ügyészi óvás folyamán történő eljárás.

Harmadik csoportként jelen volt a döntés kijavítása, kicserélése és kiegészítése mint jogorvoslati lehetőség, amely hivatalból, valamint kérelemre is igénybe vehető volt, ezt azonban a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény módosításáról szóló 2008. évi CXIV. törvény 131. § 39. pontja hatályon kívül helyezte. Ugyanezen törvénymódosítás 131. § 38. pontja következtében szűnt meg a méltányossági eljárás mint kérelemre induló jogorvoslat. Továbbá a 2012-es évben a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények, valamint a miniszteri hatósági hatáskörök felülvizsgálatával összefüggő egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CLXXIV. törvény 45.§ (4) bekezdése akként módosította a Ket. jogorvoslati rendszerét, hogy az Alkotmánybíróság határozata alapján indítható döntés-felülvizsgálati eljárást mint

[45] IVANCSICS Imre: A közigazgatási hatósági eljárás, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Igazságügyi Ügyintéző Főiskolai Szak, Pécs 2005,38- 39. o.

[46] IVANCSICS Imre: A közigazgatási hatósági eljárás, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Igazságügyi Ügyintéző Főiskolai Szak, Pécs 2005, 40-41.o, 200. o.

[47] 97. § (1): A jogorvoslati eljárás kérelemre, a döntés felülvizsgálata hivatalból indul meg.

hivatalból lefolytatott eljárást kérelemre induló jogorvoslati eljárásnak minősítette.

Így végső soron a Ket. jogorvoslati rendszerének felépítése az alábbi módon alakult:

Kérelemre megindítható jogorvoslati eljárás volt a fellebbezés, bírósági felülvizsgálat, újrafelvételi eljárás, valamint az Alkotmánybíróság határozata alapján indítható eljárás. Hivatalból lefolytatható döntés-felülvizsgálati eljárások: a döntést hozó szerv saját hatáskörében történő eljárása, felügyeleti eljárás, valamint az ügyészi felhívás (korábban ügyészi óvás, majd ügyészi intézkedés) alapján lefolytatott eljárás.[48]

Megjelent az újrafelvételi eljárás, amelyre az ügyfélnek akkor volt lehetősége, ha a közigazgatási szerv döntése már közigazgatási szakban jogerőre emelkedett, abban az esetben, ha a döntés jogerőre emelkedését követően jutott az ügyfél tudomására olyan tény, adat, vagy egyéb a tényállás szempontjából releváns információ, amely az érdemi döntés meghozatala szempontjából jelentőséggel bír.[49]

Ezzel el is jutunk a jogerő-részjogerő kérdésköréig. A jogerő, illetve jogerőhatás kifejtésére már a korábbiakban sor került, így pályamunkám e pontján utalok a korábban kifejtettekre. Azonban a Ket.-ben újdonságként megjelenő részjogerő kérdésköre praktikusabb, ha e fejezetben kerül kifejtésre. A részjogerő megjelenésének indoka, hogy a lehető legszélesebb körben biztosított legyen a jogorvoslat mint alapjog érvényesülése. Funkciója kettős: egyrészt az ügyféli

---

[48] (2) * Kérelemre induló jogorvoslati eljárások

a) a fellebbezési eljárás,

b) a bírósági felülvizsgálat,

c) az újrafelvételi eljárás,

d) az Alkotmánybíróság határozata alapján indítható eljárás.

(3) * Hivatalból kerül sor a közigazgatási döntés felülvizsgálatára

a) a döntést hozó hatóság saját hatáskörében indított eljárás keretében,

b) a felügyeleti eljárás keretében,

c) az ügyészi felhívás nyomán.

[49] Ket. 112. § (1): Ha az ügyfélnek a jogerős határozattal lezárt ügyben a határozat jogerőre emelkedését követően jutott tudomására a határozat meghozatala előtt már meglévő, az eljárásban még el nem bírált és az ügy elbírálása szempontjából lényeges tény, adat vagy más bizonyíték, a tudomásszerzéstől számított tizenöt napon belül újrafelvételi kérelmet nyújthat be, feltéve, hogy elbírálása esetén az ügyfélre kedvezőbb határozatot eredményezett volna.

érdekek, másrészt a közérdek gyors és hatékony érvényesítése. A részjogerő intézményének lényege, hogy abban az esetben, amikor a fellebbezési kérelem nem a fellebbezés által megtámadott határozatban érintett ügyféltől, hanem valamely, az eljárásban résztvevő egyéb személytől (pl. tanú, szakértő, tolmács) származik, az érdemi döntés az ügyfél szempontjából jogerőre emelkedik, e tekintetben végrehajthatóvá válik. Ennek azonban feltétele, hogy az ügyfél nem él fellebbezési jogával. Törvény, illetve kormányrendelet azon esetekben is előírhatja a részjogerő beálltát, ha a döntésnek csak egyes rendelkezései ellen nyújtanak be fellebbezést, és e rendelkezések elbírálása nem hat ki a meg nem támadott rendelkezésekre, így azok végrehajtására sem.[50]

A részjogerő speciális esetének tekinthető, amikor valamely pénzbeli ellátást megállapító határozat ellen irányul a fellebbezés. Abban az esetben, ha az ügyfél a döntésben megállapított pénzösszeg növelését kéri, a fellebbezéstől függetlenül teljesíteni kell a fellebbezés elbírálásig a pénzbeli ellátást az alapeljárásban megállapított pénzösszegnek megfelelően.[51]

A Ket. főszabályként kimondta, hogy minden jogerős határozat végrehajtható, a fellebbezésnek azonban a döntés végrehajtására halasztó hatálya volt,[52] kivéve a törvényben meghatározott azon esetek, amikor, bár a fellebbezés lehetősége nyitva állt, a jogalkotó valamely közérdek, vagy egyéni érdek nyomán indokoltnak tartotta a megtámadott határozat azonnali végrehajtását.[53] A Ket. a korábbiakhoz

---

[50] Dr. Józsa Fábián: A Ket-ről röviden, 111 kérdés az új eljárási törvényről. Ket a gyakorlatban, A Fővárosi Közigazgatási Hivatal, a Főpolgármesteri Hivatal, és a Fővárosi Jegyzők Egyesülete kiadványa, Budapest 2006, 57. o.

[51] Ket. 112. § (2) A döntésben foglaltakat a fellebbezésre tekintet nélkül teljesíteni kell, ha az ügyfél javára megállapított egyszeri vagy rendszeres pénzkifizetést, pénzbeli ellátást - ideértve a pénzegyenértékben kifejezhető természetbeni ellátást - tartalmaz, és az ügyfél fellebbezése csak a megállapított összegen felüli többletigényre vonatkozik.

[52] Ket. 101. § (1) A fellebbezéssel megtámadott döntésben foglalt jogok nem gyakorolhatók és a fellebbezésnek a döntés végrehajtására halasztó hatálya van, kivéve, ha a döntés e törvény alapján fellebbezésre tekintet nélkül végrehajtható, vagy a hatóság nyilvánította a döntést a fellebbezés halasztó hatályának kizárásával végrehajthatónak.

[53] Ket. 101. § (5) A döntés akkor nyilvánítható fellebbezésre tekintet nélkül végrehajthatónak, ha
a) életveszéllyel vagy súlyos kárral fenyegető helyzet megelőzése, elhárítása vagy káros következményeinek enyhítése miatt szükséges,
b) nemzetbiztonsági és honvédelmi érdekből vagy a közbiztonság fenntartása érdekében, illetve fontos közrendvédelmi okból szükséges,
c) * a végrehajtás késedelme jelentős vagy helyrehozhatatlan kárral vagy a személyiségi jogok jelentős sérelmével járna,
d) a döntés valakinek a tartásáról vagy gondozásáról rendelkezik,
e) azt törvény élelmiszerlánc-felügyelettel kapcsolatos, továbbá közegészségügyi, járványügyi, tűzvédelmi, katasztrófavédelmi, munkaügyi, munkavédelmi, fogyasztóvédelmi, kulturális

képest nem használta az „azonnali végrehajtás” kifejezést, ez azonban nem azt jelenti, hogy nóvuma lenne a megoldás, csupán megváltozott a szóhasználat. Fontos kiemelni, hogy míg az Áe. két esetben adta meg az azonnali végrehajtás lehetőségét, a Ket. ezt a listát jelentősen kiszélesítette, valamint kiterjesztette a határozatok mellett a végzésekre is.

4.2. A fellebbezés

A fellebbezés a Ket.-ben a még nem jogerős határozatokkal szembeni rendes jogorvoslatot testesítette meg. Ebből kitűnik, hogy ezzel szemben minden más jogorvoslat rendkívüli jogorvoslatnak tekintendő. Fellebbezési joga az elsőfokú közigazgatási határozatokkal szemben az ügyfélnek[54] volt, valamint az alapeljárásban résztvevő egyéb személyeknek (továbbiakban egységesen: ügyfél). Az ügyfél fellebbezési jogáról lemondhatott, e nyilatkozata azonban nem visszavonható. Kiemelendő, hogy amennyiben az ügyfél lemondott fellebbezési jogáról, úgy nem élhetett a későbbiekben tárgyalt bírósági felülvizsgálat lehetőségével sem.[55]

A jogalkotó egészen 2012-ig fenntartotta a korábbi szabályozási metódust, amely szerint a fellebbezés nincs konkrét jogcímhez kötve, ezért az bármely okból kezdeményezhető, indokolási kötelezettség nélkül. Majd a fővárosi és megyei kormányhivatalok működésével összefüggő törvények, valamint a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2012. évi CCX. törvény 30.§ a

örökségvédelmi, termőföld-, környezet- vagy természetvédelmi okból, továbbá a közérdekű közlekedési infrastruktúra kialakítása, illetve az energiaellátás folyamatos biztosítása érdekében lehetővé teszi, vagy
f) a hatósági nyilvántartásba történő haladéktalan bejegyzést törvény írja elő.

(6) A hatóság a döntésében a fellebbezésre tekintet nélküli végrehajthatóságot külön kimondja, és megindokolja, valamint a döntésben rendelkezik a végrehajtásról és a foganatosítás módjáról. Ha az ilyen döntésben a hatóság teljesítési határidőt állapított meg, a végrehajtás megindítására csak e határidő eredménytelen eltelte után kerülhet sor.

[54] Ket. 15. § (1) Ügyfél az a természetes vagy jogi személy, továbbá jogi személyiséggel nem rendelkező szervezet, akinek jogát vagy jogos érdekét az ügy érinti, akit hatósági ellenőrzés alá vontak, illetve akire nézve a hatósági nyilvántartás adatot tartalmaz

[55] Ket. 98. § (1) Az ügyfél az elsőfokú határozat ellen fellebbezhet.
(4) * Az eljárás egyéb résztvevője önálló fellebbezéssel élhet az elsőfokú határozat rá vonatkozó rendelkezése, illetve a rá vonatkozó elsőfokú végzés ellen.
99. § (2) A fellebbezésre jogosult a fellebbezési határidőn belül a fellebbezési jogáról szóban vagy írásban lemondhat, a szóban történő lemondást jegyzőkönyvbe kell foglalni. A fellebbezési jogról történő lemondó nyilatkozat nem vonható vissza.

kiegészítette azzal, hogy *„Törvény a fellebbezés benyújtásához indokolási kötelezettséget írhat elő. Törvény azt is előírhatja, hogy fellebbezni csak a megtámadott döntésre vonatkozóan, tartalmilag közvetlenül összefüggő okból, illetve csak a döntésből közvetlenül adódó jog- vagy érdeksérelemre hivatkozva lehet."* Egy későbbi törvénymódosítás következtében végül a jogalkotó általános indokolási kötelezettséget írt elő a fellebbezés benyújtásához kapcsolódóan[56].

Főszabály szerint az alapeljárás során hozott végzést a döntést kimondó határozat elleni fellebbezésben lehetett megtámadni, a törvény azonban meghatározta azon esetköröket, amikor végzéssel szemben önálló fellebbezésnek volt helye, továbbá - a már említett - az eljárás egyéb résztvevői az első fokon hozott határozat rájuk vonatkozó része tekintetében önálló fellebbezési joggal rendelkeztek.[57]

Míg az Áe. a fellebbezés kizárását két esetre szűkítette – ha első fokon Minisztertanács, vagy annak tagja járt el, illetve abban az esetben, ha a kasszáció vagy reformáció bírósági úton is érvényesíthető volt -, a Ket. ezt a kört kibővítette. Hatálybalépésekor három pontban mondta ki, mikor nincs helye fellebbezésnek. Eszerint nem volt helye fellebbezésnek, ha törvény bírósági felülvizsgálatot tett lehetővé, ha a megtámadni kívánt határozat a felek közti egyezség jóváhagyásáról rendelkezett, illetve méltányossági kérelem esetén. Végül számos törvénymódosítást követően a méltányossági kérelem kikerült e körből, azonban

---

[56] 2015. évi CLXXXVI. törvény 104. § A Ket. 98. § (1)-(1a) bekezdése helyébe a következő rendelkezések lépnek:
„(1) Az ügyfél az elsőfokú határozat ellen fellebbezhet.
(1a) A fellebbezésben nem lehet olyan új tényre hivatkozni, amelyről az ügyfélnek a döntés meghozatala előtt tudomása volt. A fellebbezést indokolni kell."

[57] Ket. (2) Végzés csak a határozat, ennek hiányában az eljárást megszüntető végzés elleni fellebbezésben támadható meg, kivéve a (3) és (4) bekezdésben szabályozott eseteket. Törvény az önálló fellebbezést egyéb esetekben is lehetővé teheti.
(3) * Önálló fellebbezésnek van helye
a) az ideiglenes biztosítási intézkedésről szóló,
b) a kérelmet érdemi vizsgálat nélkül elutasító,
c) az eljárást megszüntető,
d) * az eljárás felfüggesztését kimondó vagy a felfüggesztésre irányuló kérelmet elutasító,
e) a 33/A. §-ban meghatározott fizetési kötelezettséggel kapcsolatos,
f) *
g) az eljárási bírságot kiszabó,
h) a fellebbezési határidő elmulasztása miatt benyújtott igazolási kérelmet elutasító,
i) az iratbetekintési jog korlátozására irányuló kérelem tárgyában hozott és
j) a fizetési kedvezménnyel kapcsolatos, az eljárási költség megállapításával és viselésével kapcsolatos, a költségmentesség iránti kérelmet elutasító, a költségmentesség módosításáról vagy visszavonásáról szóló első fokú végzés ellen.
(4)Az eljárás egyéb résztvevője önálló fellebbezéssel élhet az elsőfokú határozat rá vonatkozó rendelkezése, illetve a rá vonatkozó elsőfokú végzés ellen.

meghatározásra kerültek új esetek, így a Ket. idejében nem volt helye fellebbezésnek a törvény 100.§ -a alapján:

- ha azt törvény kizárta;
- egyezséget jóváhagyó határozat ellen;
- jogszabály eltérő rendelkezése hiányában, valamely adat, tény vagy jogosultság hivatalból történő bejegyzése esetén;
- ha az első fokú döntést miniszter, autonóm államigazgatási szerv vezetője, önálló szabályozó szerv vezetője, vagy kormányhivatal vezetője hozta;
- képviselő-testület önkormányzati hatósági ügyben hozott határozatával szemben;
- helyi önkormányzat képviselő-testületének rendeletében foglaltak szerint kiszabható közigazgatási bírsággal kapcsolatos eljárásokban, az átruházott hatáskörben hozott határozat ellen;
- a fellebbezést érdemi vizsgálat nélkül elutasító határozat ellen.

Bár a Ket. szabályozása alapján a fellebbezés, mint a legáltalánosabb, rendes jogorvoslat jelenik meg, a jogalkotó mégis szűkítette az ügyfél fellebbezési jogának terjedelmét a korábbi szabályozáshoz képest azáltal, hogy a korábbi két esethez képest hét pontban határozta meg a fellebbezés kizárásának eseteit. Elgondolkodtató, hogy vajon mi volt a jogalkotó célja. Az, hogy bár nem kimondva, de mégis csak korlátok közé szorítsa a fellebbezési jogosultságot, vagy az eljárások gyorsaságának, hatékonyságának elősegítése érdekében tette meg ezt a lépést? Mindemellett azonban megjegyzendő, hogy ez nem eredményezte, hogy a fent felsorolt döntésekkel szemben a jogorvoslat lehetősége teljességgel kizárt lett volna. Problematikus azonban, hogy a bírói felülvizsgálat továbbra is kizárólag a döntés törvényességének vizsgálatára irányult.

Kiemelendő, hogy míg az Áe. kimondta, hogy az elsőfokú hatóság, amennyiben nem ért egyet a fellebbezési kérelem teljes tartalmával, köteles azt továbbítani a másodfokon eljáró szervnek, amely köteles a fellebbezési kérelem alapján a döntést megvizsgálni, addig a Ket. ebben is változást hozva, a 2012. évi CCX. törvény módosítása eredményeként kimondta, hogy az elsőfokú hatóság érdemi vizsgálat nélkül elutasíthatja a fellebbezési kérelmet törvényben meghatározott esetekben.[58]

[58] Ket. 102. § (3)Az elsőfokú döntést hozó hatóság érdemi vizsgálat nélkül elutasítja
a) az elkésett fellebbezést,

A fellebbezési eljárás során az első fokú hatóság számára továbbra is két út állt rendelkezésre, ahogy ez a korábbi szabályozás során is látható volt. Amennyiben a fellebbezési kérelem tartalmával egyetértett, és az ügyben nem volt ellenérdekű fél, valamint a jogszabálysértést felismerte, az általa hozott döntést saját hatáskörében eljárva módosította vagy visszavonta. Változásként jelent meg az Áe.-hez képest, hogy a Ket. nem mondta ki, hogy a döntés módosítása vagy visszavonása, mint egyszeri lehetőség áll rendelkezésre, a határozat közlésétől számított egy éven belül. Továbbá megjegyzendő, hogy a saját hatáskörben történő visszavonás, vagy módosítás során hozott döntés első fokú határozatnak minősült, így ezzel szemben a fellebbezés nem kizárt. [59]A másik megoldási lehetőség akkor éledt fel, ha az első fokú hatóság nem adott helyt a fellebbezési kérelemnek. Ilyenkor az alapeljáráshoz kapcsolódó iratokat, valamint a fellebbezési kérelmet megküldte a másodfokú hatósághoz, aki a 8 nap leteltét követő 30 napon belül döntött. A másodfokú hatóság eljárása továbbra is az elsőfokú hatóság által hozott döntésen túl kiterjedt az azt megelőző eljárásra is. Fontos azonban, hogy a Ket. szerint nem volt kötve a fellebbezésben foglaltakhoz, így azon túlterjeszkedhetett, további jog- és ténykérdéseket is vizsgálhatott, kiegészítő bizonyítást végezhetett, valamint egyéb eljárási cselekményeket folytathatott.

A túlterjeszkedés körében mindenképp ki kell térni a reformatio in peius és a reformatio in melius értelmezésre. Arra tehát, hogy a másodfokú hatóság reformációs jogköre meddig, és milyen irányban terjedhetett túl az ügyfél által a fellebbezési kérelemben foglaltakhoz képest. A Ket. 105. § (1) bekezdése szerint *„Jogszabályban meghatározott esetben a másodfokú döntést hozó hatóság a mérlegelési jogkörben hozott első fokú döntésben meghatározott kötelezettségnél súlyosabb kötelezettséget nem állapíthat meg.„* Ez azonban nem zárta ki annak a lehetőségét, hogy a másodfokon eljáró hatóság a fellebbezési kérelmet benyújtó ügyfélre nézve kedvezőtlenebb döntést hozzon, mint amit ő előzőleg megtámadott. Másik oldalról vizsgálva, az sem kizárt, hogy a másodfokú hatóság az ügyfél számára új jogosultságokat keletkeztessen, esetleg a megtámadott aktusban megállapított kötelezettségeit csökkentse. Elmondható, hogy bár

b) a fellebbezésre nem jogosulttól származó fellebbezést,
c) az önálló fellebbezéssel meg nem támadható végzés ellen irányuló fellebbezést és
d) a 98. § (1a) bekezdése megsértésével benyújtott fellebbezést.

[59] Ket. 103. § (7): A visszavonó, illetve módosító döntés ellen ugyanolyan jogorvoslatnak van helye, mint amilyen a visszavont, illetve a módosított döntés ellen volt.

korlátokkal, de fennállt a reformatio in peius lehetősége, és nem volt kimondva a reformatio in melius tilalma sem.[60]

A másodfokú hatóság döntései a korábbi szabályozáshoz hasonlóan alakultak. Eszerint az első fokon hozott döntést hegyben hagyta, vagy élt reformációs vagy kasszációs jogkörével, továbbá, ha szükséges, a döntés megsemmisítése mellett az első fokon eljárt hatóságot új eljárásra utasította, aki kötve volt a másodfokú döntéshez, ahogy ezt korábban is láthattuk.

4.3. Bírósági felülvizsgálat

Már az Et. is külön fejezetben rendelkezett a bírósági felülvizsgálat szabályairól, azonban ekkor még kizárólag a törvényben meghatározott öt esetben volt lehetőség e jogorvoslat igénybevételére. Következő lépésként az Áe. már elmozdulást mutatott a bírósági felülvizsgálat általánosabbá tétele felé, azonban még mindig bizonyos korlátokkal valósult meg. Végül az 1991. évi CCXVI. törvény – a korábban kifejtettek szerint – általánossá tette a bírói felülvizsgálatot, mint kérelemre induló jogorvoslati eljárást. Ezt a szabályozást követte a Ket. is, azon megjegyzés mellett, hogy mint jogorvoslatként továbbra is a fellebbezés dominált.

A közigazgatási döntésekkel szembeni bírósági felülvizsgálatoknak alapvetően két fajtáját különböztethetjük meg. Közvetlen, és közvetett bírói felülvizsgálatot. Közvetett bírósági felülvizsgálatról akkor beszélünk, ha a bíróság nem jogorvoslati kérelem útján indítja meg felülvizsgálati eljárást, hanem a kérdéses ügy eldönthetősége miatt. Ezzel szemben a közvetlen bírói felülvizsgálat a fél jogorvoslati kérelmére indult olyan jogorvoslati eljárás, amely során az eljáró hatóság – a fellebbezéssel ellentétben – nem közigazgatási szerv, hanem bíróság, amely eljárást a Ket. vonatkozó rendelkezései, valamint a Pp. XX. fejezete szerint folytatta le.[61]

Főszabály szerint a bírósági felülvizsgálat akkor volt kezdeményezhető, ha nem volt helye fellebbezésnek, valamint ha az ügyfél kimerítette a fellebbezési jogát.[62]

---

[60] IVANCSICS Imre-FÁBIÁN Adrián: Hatósági jogalkalmazás a közigazgatásban, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2017, 166-167. o.

[61] IVANCSICS Imre-FÁBIÁN Adrián: Hatósági jogalkalmazás a közigazgatásban, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2017, 167. o.

[62] Ket. 109. § (1) Az önállóan nem fellebbezhető végzések kivételével a döntés bírósági felülvizsgálata kezdeményezhető
a) a 100. § (2) bekezdésében meghatározott esetekben, vagy
b) ha a hatósági eljárásban a fellebbezésre jogosultak valamelyike a fellebbezési jogát kimerítette.

Ebből látszik, hogy bár a bírósági felülvizsgálat közelített a fellebbezés felé mint általános jogorvoslat, azonban még mindig a fellebbezés volt az elsődleges kérelemre induló jogorvoslat, ugyanis a felülvizsgálat igénybevételének előfeltétele, hogy a fél élt fellebbezési jogával.

A Ket. hatálybalépésekor a jogalkotó megfogalmazása szerint bírósági felülvizsgálattal élhetett a közigazgatási hatóság határozata ellen az ügyfél, illetve az eljárás egyéb résztvevője továbbra is kizárólag jogszabálysértésre hivatkozva. A 2011. évi CLXXIV. törvény módosítását követően a jogalkotó kimondta, hogy az önállóan nem fellebbezhető végzések kivételével kérhető a hatóság döntésének bírósági felülvizsgálata, ha a fellebbezésre jogosult fél fellebbezési jogát kimerítette, illetve amikor a fellebbezés kizárt, kivéve két esetet. A fellebbezésen túl bírósági felülvizsgálat sem volt indítható azon döntéssel szemben, amely kapcsán törvény kizárta a fellebbezés lehetőségét, valamint a felek közti egyezséget jóváhagyó határozat ellen.[63]

A bírósági felülvizsgálat a határozatok mellett az alapeljárás során hozott végzésekre is kiterjedt, azon esetekben, amikor a törvény önálló fellebbezési lehetőséget biztosított, továbbá bíróság előtt volt megtámadható a végzés, ha olyan szerv hozta, amelynek nem volt felügyeleti szerve, és a tételes jog lehetővé tette a bírósági felülvizsgálat igénybevételét. A hatóság határozata, valamint az eljárása során kibocsátott végzése is a jogerőre emelkedését követő 30 napon belül volt megtámadható bírósági felülvizsgálat körében, azonban főszabályként kizárólag a fellebbezést követően. Mivel a bírósági felülvizsgálatnak a határozat végrehajtására főszabályként – a fellebbezéssel ellentétben – nem volt halasztó hatálya, ezért azt az érdekelt félnek külön kérnie kell a hatóságtól, kivéve a jogszabályban meghatározott eseteket.

Amennyiben a bíróság megállapította a jogszabálysértést, a korábbiakhoz hasonlóan a vizsgált döntést hatályon kívül helyezte, valamint szükség esetén az eljáró hatóságot az eljárás megismétlésére kötelezte, továbbá kiemelendő, hogy a Ket. a jogszabályban meghatározott esetekben lehetőséget biztosított a bíróság számára a döntés megváltoztatására.

[63] Ket. 109. § * (1) Az önállóan nem fellebbezhető végzések kivételével a döntés bírósági felülvizsgálata kezdeményezhető
a) a 100. § (2) bekezdésében meghatározott esetekben, vagy
b) ha a hatósági eljárásban a fellebbezésre jogosultak valamelyike a fellebbezési jogát kimerítette.

Mivel a Ket. a korábbi szabályozással ellentétben nem határozta meg azon ügycsoportokat, amikor nincs helye bírósági felülvizsgálatnak, így elmondható, hogy a közvetlen bírósági felülvizsgálatot általánossá tette.[64]

Elmondható, hogy a jogalkotó a korábbiakhoz képest szigorította a fellebbezés igénybevételének körét, teret engedve a bírói felülvizsgálatnak azzal, hogy azokban az esetekben, amikor a fellebbezés kizárt – ami a Ket. esetében tágabb kört jelent – általánosságban lehetőséget biztosított a bírósági felülvizsgálat igénybevételére. Továbbá kiterjesztette ezt a lehetőset az önálló fellebbezéssel megtámadható végzésekre, továbbá azokra a végzésekre, amelyek olyan szerv által keletkeztek, amelynek nincs felügyeleti szerve és jogszabály erre lehetőséget adott. Egyértelmű, hogy a Ket. szabályainak kialakítása során a jogalkotó közelítette a két jogintézményt egymáshoz, a korábbi gyakorlathoz képest nagyobb teret hagyva a bírósági felülvizsgálatnak.

5. AZ ÁLTALÁNOS KÖZIGAZGATÁSI RENDTARTÁS ÚJÍTÁSAI

5.1. Az új szabályozás alapvetései

A társadalomban bekövetkezett változások, a technológia fejlődése valamint a közigazgatás változásainak következtében a Ket. már nem tudta betölteni szerepét, mint a hatósági eljárások szilárd törvényi alapja. Az évek során egyre több eljárás került ki a Ket. hatálya alól, amely mechanizmus egyre inkább aláásta annak általános jellegét. Az új szabályozás elsődleges célja az volt, hogy a közigazgatási hatósági eljárások során a lehető legrövidebb időn belül végleges döntés szülessen.[65]

A jogalkotói elképzelés szerint az új eljárási törvény csak a törvény hatálya alá tartozó eljárások közös szabályait, mint általános szabályokat fogalmazza meg, a részletszabályokat külön ágazati jogszabályokra bízza, valamint az elsődlegessé vált jogorvoslat, a közigazgatási per részletszabályait is külön jogszabályban jeleníti meg, az Ákr. kizárólag ennek a hatósági eljárás szempontjából releváns szabályait tartalmazza. Ebből következik, hogy az általános közigazgatási rendtartás jelentősen kevesebb szakaszból áll, mint a Ket. Ennek oka az is, hogy a

[64] IVANCSICS Imre-FÁBIÁN Adrián: Hatósági jogalkalmazás a közigazgatásban, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2017, 169. o.

[65] Az általános közigazgatási rendtartás, Wolters Kluwer Budapest, 2017,223. – 224. o.

jogalkotó törekedett az egyszerűségre, közérthetőségre, valamint célként tűzte ki, hogy csak a legszükségesebb helyzetek kerüljenek szabályozásra.[66]

A jogorvoslati rendszer tekintetében jelentős változásokat jelentett az Ákr. hatályba lépése. A korábbi évek statisztikái azt mutatták, hogy az ügyfelek az ügyek elenyésző százalékában (megközelítőleg 0,5 %) éltek a fellebbezés lehetőségével. Azonban a fellebbezett ügyek nagyjából 20%-ában továbbvitték azt bírói felülvizsgálat útján.[67] Ennek következtében indokoltnak tartotta a jogalkotó az eddigi gyakorlat jelentős átformálását, amely értelmében az elsődleges jogorvoslati lehetőség a bírói felülvizsgálat lett, és csak kivételes esetekben van lehetőség a közigazgatási pert megelőző fellebbezésre.

Az Ákr. kapcsán megjegyzendő, hogy a korábbiakkal ellentétben nem használja a jogerő fogalmát, helyette a döntés véglegessége kifejezéssel operál, amely gyakorlatilag egyet jelent a korábban már kifejtett alaki jogerővel,[68] továbbá az

---

[66] Az általános közigazgatási rendtartás, Wolters Kluwer Budapest, 2017,224.-225. o.

[67] Az általános közigazgatási rendtartás, Wolters Kluwer Budapest, 2017,227. o.

[68] Ákr. 82. § [A döntés véglegessége]

(1) A hatóság döntése végleges, ha azt a hatóság már - az e törvényben meghatározott kivételekkel - nem változtathatja meg. A véglegesség a döntés közlésével áll be.

(2) Ha az adott ügytípusban törvény megengedi a fellebbezést, a hatóság döntése véglegessé válik, ha

a) ellene nem fellebbeztek, és a fellebbezési határidő letelt,

b) a fellebbezésről lemondtak vagy a fellebbezést visszavonták, vagy

c) a másodfokú hatóság az elsőfokú hatóság döntését helybenhagyta, a másodfokú döntés közlésével.

(3) A fellebbezésről lemondás vagy a fellebbezés visszavonása esetén véglegessé válik a döntés

a) az elsőfokú döntés közlésekor, ha az ügyfél a kérelem teljesítése esetére már a döntés közlése előtt lemondott a fellebbezésről, és az ügyben nincs ellenérdekű ügyfél,

b) az utolsóként kézhez kapott lemondás vagy visszavonás hatósághoz való megérkezésének napján, ha a fellebbezési határidő tartama alatt valamennyi fellebbezésre jogosult lemond a fellebbezésről vagy visszavonja fellebbezését.

(4) A fellebbezési eljárás megszüntetése esetén a hatóság fellebbezéssel támadható elsőfokú döntése a fellebbezési eljárás megszüntetéséről szóló végzés véglegessé válásának napján válik véglegessé.

(5) Az elsőfokú döntés fellebbezéssel nem érintett rendelkezései a (2)-(4) bekezdésben meghatározottak szerint véglegessé válnak, ha

a) csak az eljárás egyéb résztvevője fellebbezett a döntés rá vonatkozó rendelkezése ellen, vagy

azonnali végrehajthatóság eseteit a Ket.-hez képest összefoglaltabban, négy pontban határozza meg.[69]

A jogorvoslati eljárások továbbra is két csoportra oszlanak, azonban a korábban döntés-felülvizsgálatként titulált jogorvoslati lehetőségek is általánosan jogorvoslatnak nevezendők. A törvény 113. §-a felsorakoztatja a kérelemre, valamint a hivatalból induló jogorvoslati eljárásokat.[70] Látható, hogy a kérelem induló jogorvoslati eszközök száma kettőre csökkent. Megszűnt tehát az újrafelvételi eljárás, valamint az Alkotmánybíróság határozata alapján történő eljárás.

5.2. A fellebbezés intézményében bekövetkezett változások

Az Ákr. 116. § (1) bekezdése értelmében az elsőfokú határozattal szemben fellebbezéssel élhet az ügyfél, illetve azon személy, akire nézve a döntés rendelkezéseket tartalmaz, azonban csak abban az esetben, ha a törvény ezt kifejezetten megengedi. A törvényhozó azonban nem az ügycsoportokat jelöli ki, amelyek esetében helyt ad a fellebbezésnek, hanem azokat a döntéshozó szerveket, amelyek határozatával szemben teret ad neki. Eszerint fellebbezésnek

---

b) kizárólag a döntés egyes rendelkezései ellen nyújtottak be fellebbezést, és az ügy jellegéből adódóan a fellebbezés elbírálása nem hat ki a fellebbezéssel meg nem támadott rendelkezésekre.

[69] Ákr. 84.§ [*Azonnali végrehajthatóság]*
A hatóság a döntést azonnal végrehajthatónak nyilvánítja, ha
a) életveszéllyel, súlyos kárral vagy a személyiségi jogok jelentős sérelmével fenyegető helyzet megelőzése, elhárítása vagy káros következményeinek enyhítése miatt szükséges,
b) nemzetbiztonsági, honvédelmi vagy közbiztonsági érdekből, illetve a közérdek védelme miatt szükséges,
c) a döntés valakinek a tartásáról vagy gondozásáról rendelkezik, vagy
d) a hatósági nyilvántartásba történő haladéktalan bejegyzést törvény írja elő.

[70] Ákr. 113. § *[Jogorvoslati eljárások]*

(1) Kérelemre induló jogorvoslati eljárások

a) a közigazgatási per,

b) a fellebbezési eljárás.

(2) Hivatalból induló jogorvoslati eljárások

a) a döntés módosítása vagy visszavonása a hatóság saját hatáskörében,

b) a felügyeleti eljárás,

c) az ügyészségről szóló törvény szerinti ügyészi felhívás és fellépés nyomán indított eljárás

van helye járási (kerületi) hivatal vezetője vagy - a képviselő testület kivételével - helyi önkormányzat szerve, vagy rendvédelmi szerv helyi szerve által kibocsátott határozattal szemben.[71] Mindemellett felsorolja azon eseteket, mikor az alapeljárás során keletkezett végzésekkel szemben önálló fellebbezési jogot biztosít.[72]

Megjegyzendő, hogy a fellebbezés tekintetében minden esetben vizsgálni kell, hogy annak feltételei fennállnak e. Azaz, első lépésként meg kell vizsgálni, hogy a törvény megengedi e. Amennyiben igen, úgy van e kijelölt másodfokú szerv, amelyhez felterjeszthető a fellebbezési kérelem.

A törvényhozó még tovább szűkítette a fellebbezés lehetőségét azzal, hogy kimondta, a fellebbezési kérelmet csak a megtámadott döntésre vonatkozóan lehet benyújtani, a döntéssel tartalmilag közvetlenül összefüggő okból, valamint a megtámadott döntésből közvetlenül adódó jog- vagy érdeksérelemre hivatkozva. Megszünteti tehát a bevett gyakorlatot, miszerint bármilyen okból előterjeszthető a fellebbezési kérelem, fenntartva az általános indokolási kötelezettséget.[73] A fellebbezés során kizárólag olyan tényre lehet hivatkozni, amelyről a kérelem

[71] Ákr. 116. § (2) bekezdés

[72] Ákr. 116. § (3) Önálló fellebbezésnek van helye

a) az ideiglenes biztosítási intézkedésről szóló,

b) az ügyféli jogállásról vagy jogutódlásról rendelkező,

c) a kérelmet visszautasító,

d) az eljárást megszüntető,

e) az eljárás felfüggesztése vagy szünetelése tárgyában hozott,

f) az eljárási bírságot kiszabó,

g) a fellebbezési határidő elmulasztása miatt benyújtott igazolási kérelmet elutasító,

h) a zár alá vételt vagy lefoglalást elrendelő, valamint ezek megszüntetése iránti kérelmet elutasító,

i) az iratbetekintési jog gyakorlására irányuló kérelem tárgyában hozott elutasító,

j) az iratbetekintési jog korlátozására irányuló kérelem tárgyában hozott, valamint

k) az eljárási költség megállapításával és viselésével kapcsolatos, a költségmentesség iránti kérelmet elutasító, a költségmentesség módosításáról vagy visszavonásáról szóló

elsőfokú végzés ellen.

[73] Ákr. 118. § (1)-(2) bekezdés

benyújtójának nem volt tudomása az elsőfokú eljárás során, vagy azt önhibáján kívül nem hozta fel.[74]

A fellebbezési eljárás során hozott döntés kapcsán kiemelendő, hogy az Ákr. értelmében a másodfokon eljáró szerv nem utasíthatja új eljárás lefolytatására az első fokú hatóságot.

5.3. A közigazgatási per mint elsődleges jogorvoslat

A véglegessé vált közigazgatási döntésekkel szemben az ügyfelek[75] első sorban közigazgatási pert indíthatnak. Az Ákr. azonban – ahogy már utaltam rá – csak a legfontosabb kérdésekre tér ki, a közigazgatási per részletes szabályait a Kp. tartalmazza. Közigazgatási pert indíthat az ügyfélen túl az ügyész is, amely bár végső soron jogorvoslást nyújt, mégsem tekinthető a téma szempontjából jogorvoslatnak. Az ügyfél az Ákr. 114. § (1) bekezdése alapján a véglegessé vált döntésekkel szemben közigazgatási pert indíthat. Kivételt képeznek e szabály alól az önálló fellebbezéssel meg nem támadható végzések. Továbbá kimondja a törvény, hogy azokban az esetekben, amikor lehetővé teszi a perlés előtti fellebbezés lehetőségét, a közigazgatási per igénybevételére csak a fellebbezési jog kimerítését követően van lehetőség.

A jogalkotó hagyott azonban egy kiskaput a közigazgatási pert megelőzően a hatóságok számára, amelynek következtében a keresetlevél mint „kvázi-fellebbezés" is körülírható. Abban az esetben, ha a hatóság egyetért a keresetlevél tartalmával, ugyanazon lehetőségek állnak rendelkezésére, mint korábban a fellebbezés esetén: saját hatáskörben módosíthatja vagy visszavonhatja. Ennek azonban feltétele, hogy az ügyben ne legyen ellenérdekű fél, valamint, hogy korábban ugyanazon ügyben nem került sor a hatóság általi módosításra vagy visszavonásra.[76] A hatóság által kibocsátott új határozattal mint első fokú

---

[74] Ákr. 188.§ (2)

[75] Ákr. 10. § [Az ügyfél]
(1) Ügyfél az a természetes vagy jogi személy, egyéb szervezet, akinek (amelynek) jogát vagy jogos érdekét az ügy közvetlenül érinti, akire (amelyre) nézve a hatósági nyilvántartás adatot tartalmaz, vagy akit (amelyet) hatósági ellenőrzés alá vontak.
(2) Törvény vagy kormányrendelet meghatározott ügyfajtában megállapíthatja azon személyek és szervezetek körét, akik (amelyek) a jogszabály erejénél fogva ügyfélnek minősülnek.

[76] Ákr. 115. § [A döntés módosítása vagy visszavonása a keresetlevél alapján]
(1) Ha a keresetlevél alapján a hatóság megállapítja, hogy döntése jogszabályt sért, azt módosítja vagy visszavonja.
(2) Ha a keresetlevélben foglaltakkal egyetért és az ügyben nincs ellenérdekű ügyfél, a hatóság a nem jogszabálysértő döntést is visszavonhatja, illetve a keresetlevélben foglaltaknak megfelelően

határozattal szemben ugyanazon jogorvoslati lehetőségek állnak rendelkezésre, mint az alapeljárás során kibocsátott határozattal szemben.

6. ÖSSZEGZÉS

A fellebbezés kapcsán elmondható, hogy az a dominancia, amely hosszú éveken keresztül jellemezte a joggyakorlatot, az Ákr. hatálybalépésével végleg megszűnt. Míg az Et. abból indult ki, hogy a fellebbezés mint alanyi jog, megilleti azt, akire nézve a közigazgatási döntés jogsértő, így a fellebbezés bármely okból, indokolási kötelezettség nélkül előterjeszthető volt, valamint a Ket. célja is az volt, hogy a jogorvoslás a közigazgatási szervezetrendszeren belül történjen, addig az Ákr. odáig szűkítette, hogy csak kivételes esetekben ad jogot a fellebbezésre. Azonban ebben az esetben sem beszélhetünk általános fellebbezési jogról, ugyanis a jogalkotó meghatározza azokat az eseteket, amikor élni lehet a fellebbezés lehetőségével. Továbbá, ha a törvény lehetőséget is ad a fellebbezésre, ha annak egyéb feltételei nem állnak fenn nem vehető igénybe a szóban forgó jogorvoslat. Egyértelmű tehát, hogy a jogalkotó teljes mértékben szakított eddigi szokásával, miszerint a fellebbezést helyezte egyértelműen a közigazgatási hatóságok döntéseivel szembeni jogorvoslatok élére.

Az új szabályozás értelmében a bírósági felülvizsgálat, mint közigazgatási per váltotta a fellebbezés elsődleges szerepét. Akár az Et., az Áe. vagy a Ket. szabályozását nézzük, elmondható, hogy az említett jogszabályok esetében a jogalkotó csak szűk körben, és kizárólag akkor tette lehetővé a független bírói út igénybevételét, ha a fellebbezésre jogosult élt fellebbezési jogával, valamint egyes esetekben, ha a fellebbezést a törvény kizárta, ezzel egyértelművé téve, hogy a fellebbezési jog kimerítése abszolút előfeltétele a bírói útnak. Az Ákr. hangsúlyváltását követően a közvetlen bírói út vált az általános jogorvoslattá, a fellebbezés pedig mint kivételes jogorvoslat jelenik meg. Ennek okaira a korábbiakban már kitértem.

Az Alkotmánybíróság kimondta, hogy a jogorvoslathoz való alapjog biztosítását jelenti, ha az eljárásban a törvény garantálja az érintett számára, hogy ügyét, jogsérelmét végső soron az alapügyben eljáró szervtől különböző szerv bírálja el.[77]

módosíthatja.
(3) Ha a szakhatóság a keresetlevél alapján módosítja állásfoglalását, a hatóság a döntését ennek megfelelően módosítja vagy visszavonja.
(4) A döntést visszavonni, módosítani egy ízben lehet.

[77] SZÜDI János: A közigazgatási hatósági eljárás új rendje, https://168ora.hu/velemeny/szudi-janos-a-kozigazgatasi-hatosagi-eljaras-uj-rendje-14802

A közigazgatási per mint elsődleges jogorvoslat előnye, hogy a közigazgatási szervezeten kívüli, független bírói szerv dönt, valamint az eljárás nyilvánossága kiszámíthatóbbá teszi a joggyakorlatot. [78]Azonban felvetődik a kérdés, hogy az állampolgárok vajon mennyire hajlandóak közigazgatási perbe bocsátkozni? A tapasztalat azt mutatja, hogy az Ákr. hatálybalépését követően az ügyszám csökkenést mutatott, ez nagyjából 20-30%-ot jelent. Az ügyfelek megfontolják, hogy megéri-e perbe bocsátkozni, aminek következménye, hogy azok az ügyek viszont, amelyek bíróság elé kerülnek nagy jelentőséggel bíró, komoly perek (pl. több milliós adóperek, gyámhatósági ügyek). Ennek egyenes következménye, hogy eltűntek az olyan ügyek, amelyeket hasonló jellegük miatt egyszerűen és gyorsan el lehet intézni, holott az Ákr, szabályozásának célja éppen az eljárások gyorsaságának elősegítése lett volna. Véleményem szerint annak hátterében, hogy az állampolgárok kevésbé mutatnak hajlandóságot a közigazgatási per, mint elsődleges jogorvoslat igénybevételére, anyagi megfontolás is áll. Értem ezalatt azt, hogy az ügyfelek kétszer is meggondolják, hogy úgymond kisebb jelentőségű ügyekben (pl. közgyógyellátási igazolvány kiállítása) érdemes-e a perrel járó költségekbe bocsátkozni, továbbá azt gondolom, hogy a perlési hajlam a közigazgatási különbíróságok felállításával még inkább csökkenő tendenciát fog mutatni adott esetben a több tíz km-es távolság, valamint az ezzel járó idő-és költségtényezők okán.

Megvizsgálva az elmúlt évek szabályozásait, azt gondolom célszerűbb lett volna megtartani a jogorvoslati rendszer korábbi felépítését, amelyben főszabály szerint a fellebbezést követte a bírói út, amellett, hogy ez esetben szükséges lett volna kiszélesíteni a bírói felülvizsgálat körét.

Meglátásom szerint előremutatóbb lenne egy olyan szabályozás kidolgozása, amely oly módon határozza meg azon ügycsoportokat, amelyek esetében továbbra is lehetőség van fellebbezni közigazgatási per előtt, hogy azokban a korábban felvázolt kisebb jelentőségű ügyekben is biztosítson jogorvoslati lehetőséget, amelyek esetében az állampolgárok az ügy csekélysége, vagy a perveszteségtől való „félelem” okán inkább nem élnek a jogorvoslat lehetőségével. Ezek azok az ügycsoportok, amelyek esetében az ügyfelek korábban éltek a jogorvoslat lehetőségével, az új szabályozás következtében azonban nem. Mindemellett a jelentős ügyek esetében, azok komolysága és súlya okán, meghagyni a közigazgatási per lehetőségét, mint elsődleges jogorvoslatot

[78] SZÜDI János: A közigazgatási hatósági eljárás új rendje, https://168ora.hu/velemeny/szudi-janos-a-kozigazgatasi-hatosagi-eljaras-uj-rendje-14802

6. IRODALOMJEGYZÉK

Az Ákr. újításai Az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény szabályozási újításai https://akr.kormany.hu/az-akr-ujitasai megtekintve: 2019. 08. 28.

Szamel Lajos – Az államigazgatás törvényességének jogi biztosítékai, Közgazdasági és jogi könyvkiadó, Budapest 1957

Az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest 1995

Az államigazgatási eljárás általános szabályaira és a közigazgatási perekre vonatkozó rendelkezések (egységes szerkezetben, magyarázatokkal), Agrocent Kiadó, 1992

Toldi Ferenc: A közigazgatási határozatok bírói felülvizsgálata, Akadémiai Kiadó, Budapest 1988

Józsa Fábián: A Ket-ről röviden, 111 kérdés az új eljárási törvényről. Ket a gyakorlatban, A Fővárosi Közigazgatási Hivatal, a Főpolgármesteri Hivatal, és a Fővárosi Jegyzők Egyesülete kiadványa, Budapest 2006

Ivancsics Imre: A közigazgatási hatósági eljárás, Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Igazságügyi Ügyintéző Főiskolai Szak, Pécs 2005

Ivancsics Imre-Fábián Adrián: Hatósági jogalkalmazás a közigazgatásban. Dialóg Campus Kiadó, Pécs 2013.

Ivancsics Imre-Fábián Adrián: Hatósági jogalkalmazás a közigazgatásban, Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 2017, 2. átdolgozott kiadás

Az általános közigazgatási rendtartás, Wolters Kluwer, Budapest 2017

Szüdi János: A közigazgatási hatósági eljárás új rendje, https://168ora.hu/velemeny/szudi-janos-a-kozigazgatasi-hatosagi-eljaras-uj-rendje-14802 megtekintve: 2019. 09. 18.

7. FELHASZNÁLT JOGSZABÁLYOK

1957. évi IV. törvény az államigazgatási eljárás általános szabályairól

1981. évi I. törvény. az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. törvény módosításáról és egységes szövegéről

1991. évi XXVI. törvény a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatának kiterjesztéséről

2004. évi CXL. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól

2016. évi CL. törvény az általános közigazgatási rendtartásról

2017. évi I. törvény a közigazgatási perrendtartásról

32/1990. (XII. 22.) AB határozat

2008. évi CXIV. törvény a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény módosításáról

2011. évi CLXXIV. törvény közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények, valamint a miniszteri hatósági hatáskörök felülvizsgálatával összefüggő egyes törvények módosításáról

2012. évi CCX. törvény a fővárosi és megyei kormányhivatalok működésével összefüggő törvények, valamint a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról

BÍRÓSÁGI ÁLTALÁNOS IGAZGATÁSI SZEKCIÓ
BÍRÓSÁGI TAGOZAT

DR. BERTALDÓ ANDRÁS

QUO VADIS, NYITOTT BÍRÓSÁG PROGRAM?

1. A TÉMAVÁLASZTÁSRÓL ÉS A TÁRSADALMI FELELŐSSÉGVÁLLALÁSRÓL

Jelen tanulmány az Országos Bírósági Hivatal Elnöke által Mailáth György országbíró emlékére kiírt tudományos pályázatra készült, melynek idei mottója: „Az igazság mentsvára – 150 év bírói függetlenség".

150 év. E másfél évszázad témák tárházát biztosítja, hogy választásommal megfeleljek a *120* esztendővel ezelőtt elhunyt Csemegi Károly szavainak, melyek szerint „… a bíró függetlensége nem a bírónak adott kedvezmény és tulajdonság, hanem a társadalomnak oltalma…"

A bírósági általános igazgatási szekció által felvetett lehetőségek közül választásom mégis egy alig *7* éves kezdeményezésre esett.

Tiszteletlenség? A múlt semmibe vétele? Egyáltalán nem.

Egyfelől minden hosszú évek, évszázadok óta fennálló tradíció elkezdődött egyszer. Ahhoz, hogy hagyománnyá válhasson, el *kellett* indulnia. Így van ezzel a témám alapjául szolgáló intézmény is, mely ugyan még nem állíthatja magáról, hogy tradicionális lenne, de jó úton van afelé. Csak éppen *7* év telt el a meghirdetése óta. Ezért még vigasztalásra ugyan nem szorul, de azért megjegyzem, a Mailáth György Tudományos Pályázat is csak *6.* alkalommal fogadja a tanulmányokat. Ezen párhuzam is azt mutatja, a jelenben is lehet alkotni a jövőre irányuló, hosszú időre szóló műveket, programokat, melyek aztán – reményeink szerint – bejárják a hivatott pályát.

Másfelől hiába került mindössze *7* évvel ezelőtt meghirdetésre a vizsgálatom tárgyát képező projekt, célja *ősidők óta* létezik. Legfeljebb nem ebben a formában kísérelték meg elérni.

Csemegi Károly szavaiból a társadalom oltalma iránti igényt helyezem az elemzésem epicentrumába.

A bíráknak a civilizációk megjelenése óta kiemelt feladata a társadalom oltalma.

Már az ókori rómaiaknál is megjelent, hogy a bírósági eljárás (apud iudicem) célja a perbe vitt jogvita végleges eldöntése a bírói ítélet (sententia) által.[1] A felelősség

[1] BESSENYŐ András: Római magánjog – A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2003. 167. oldal

nagy. Nizsalovszky Endre – a szabadjogi iskola alapján – mutat rá, hogy a bíró igyekezzen a jogszabályok által köré emelt falon túllátni. Vagy ahogyan Marton Géza megfogalmazta, „minden törvény vak, látóvá azt a bíró szeme teszi”.[2]

A társadalom oltalmát, az igazság szolgálatát egyfelől az ítélkező tevékenysége révén biztosítja a bíró. Esküjének megfelelően Magyarország jogszabályait megtartja és másokkal megtartatja; tisztségét a magyar nemzet javára gyakorolja; a rá bízott ügyeket tisztességes eljárásban, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően bírálja el; hivatása gyakorlása során az igazságosság és a méltányosság vezérli. Vonatkozik ez úgy a polgári, mint a büntető igazságszolgáltatásra.

A bíró ítélkezésében megnyilvánuló társadalmat oltalmazó tevékenysége elengedhetetlen. A viselkedési szabályok felállításának ugyanis csak akkor van értelme, ha a követelmények megfogalmazói az elvárttal ellentétes magatartást tanúsítóval szemben képesek a helytelenítésüket valamilyen formában kifejezésre juttatni. Bizonyos korokban és társadalmakban az erkölcsi helytelenítés is komoly, a kívánt hatást kiváltó következménnyel bír(t). Hátrányos volt az illetőre, ha a szűkebb környezete „elítélte”, felrótta neki a magatartását. Világviszonylatban igaz, hogy manapság kizárólag erre alapozni nem lehet. A bíró jogalkalmazó-igazságszolgáltató hivatást gyakorol. Az előbb említett morál, erkölcsi helytelenítés mégis szerepet játszik a jogkövetésben is. A szabályoknak súlyt és befolyásoló erőt ad, ha mögöttük erkölcsi követelmények is állnak. Az erkölcsileg meg nem alapozott jogi igények ritkán eredményeznek önkéntes jogkövetést.[3]

A bírói tevékenység eredményeként megjelenő döntés is végső soron a társadalom oltalmát hivatott szolgálni.

Vajon befejeződik-e ezzel az igazságszolgáltatás társadalmi felelősségvállalása?

Nézetem szerint nem ér véget a pulpitusról lelépéssel. A bírák Etikai Kódexének preambuluma kimondja, hogy a hivatás a bírákkal szemben a társadalomban általánosan elfogadott etikai normákhoz képest szigorúbb erkölcsi szabályokra épülő követelményeket támaszt. A tárgyalóteremből kilépve, a magánéletében is elősegíti jogkövető magatartásával a bíróság iránti közbizalmat és tiszteletet. A jogkövetésen túl megjelenése hivatásához méltó, tartózkodik a szélsőségektől. Baráti-magánéleti kapcsolatai, szabadidejének eltöltése, megnyilvánulása a

[2] LÁBADY Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2002. 170. oldal

[3] FÖLDVÁRI József: Magyar büntetőjog – általános rész. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 20. oldal

világhálón sem veszélyeztetheti pártatlanságát, annak látszatát [Etikai Kódex 3. cikk (1), (3)-(4) bekezdései].

A társadalmi felelősségvállalás része az ítéletekben megnyilvánuló igazságszolgáltatáson túlmenően a személyes példamutatás.

Fokozatosan távolodva a bíróság épületétől: számos bíró, igazságügyi alkalmazott működik közre egyetemi oktatóként a polgárok jogismeretének és –tudatosságának emelésében, tanulmányok szerzőjeként a jogtudomány gazdagításában, meglátásaival a kodifikáció magas színvonalának elérésében.

Példaként szolgál Csemegi Károly, aki kúriai tanácselnöki munkásságán kívül jelentős szerepet játszott a nevéhez kötötten Csemegi-kódexként elhíresült Büntető törvénykönyvön, az idén *141* éves 1878. évi V. törvénycikken.

A bírói hivatás gyakorlóinak társadalmi felelősségvállalása sokszínű. Optimális esetben az ítéletek – legyen szó akár polgári, közigazgatási, munka- vagy büntetőügyről – pozitív jogtudat-alakító hatással bírnak, megelőzik a további jogellenes magatartások tanúsítását. Ideális azonban az lenne, ha a jogsértéseket már csírájában fojtanánk el, így sor sem kerülne bírósági eljárásra. Valószínűleg ilyen eszményi társadalomra felesleges várnunk, azonban a megelőzést szolgáló erőfeszítésektől nem lehet eltekinteni. A cél eléréséhez meg kell szólítani a polgárokat.

A bíróságok társadalmi felelősségvállalásának öreg tölgyei mellé hét évvel ezelőtt fiatal csemeték kerültek. A Nyitott Bíróság program hivatott a jogismeretet az eddiginél szélesebb célcsoportnak közvetíteni, a felnövekvő generációt jogkövetésre nevelni, a bíróságok szerepét megismertetni, a közbizalmat erősíteni.

Jelen sorok hivatottak bemutatni ezt a kezdeményezést és hozzájárulni annak további fejlesztéséhez.

2. A DOLGOZAT CÉLJA, SZERKEZETE, VIZSGÁLATI MÓDSZEREI

2.1. Célja:

A tanulmány célja a Nyitott Bíróság eddigi eredményeire, jelenlegi helyzetére, erőforrásaira alapozottan olyan új, saját gondolatok megfogalmazása, melyek azt szolgálják, hogy a kezdeményezés minél kevesebb erőt, energiát elvonva az ítélkezéstől egyrészt további célcsoportokhoz jusson el, másrészt a jelenlegi közönséget minél hatékonyabban, szélesebb körben érje el.

Az említett saját gondolatokat javaslatként, lehetséges fejlesztési irányként fogalmazom meg.

Mivel nem született még olyan, a nyilvánosság számára hozzáférhető átfogó tanulmány, mely a jelenre alapozva a Nyitott Bíróság program lehetséges fejlesztési irányait taglalja, így az értekezés célja ezen hiány pótlása is.

2.2. Szerkezete:

Az értekezés két nagy részből áll. Első felében röviden a múltra, jelentős mértékben a jelenre koncentrál. A második egység tartalmazza a kizárólag saját gondolatokat tartalmazó újító, továbbfejlesztő javaslatokat.

A jelen, mint alap bemutatása nélkülözhetetlen. Ahhoz, hogy meghatározzuk, hogy merre indulunk el, tudni kell, hogy jelenleg hol tartunk. Hét év alatt olyan stabil rendszert alakított ki a bírósági szervezet, amely lehetőséget ad további ötletek megvalósítására.

A témafelvetést és a dolgozat céljának, szerkezetének, vizsgálati módszereinek bemutatását követi a status quo – a Nyitott Bíróság program létrejöttének, fejlődésének, céljainak, megvalósítási módjainak, célcsoportjainak, szervezeti felépítésének – ismertetése. Kitekintésként és kapcsolódási pontként érinti a Nemzeti alaptanterv jogi ismeretek bővítésére irányuló pontjait. Megfogalmazza azokat az íratlan alapelveket, melyek az eddigi működés során kirajzolódni látszanak.

Ezen bázis elemzése után tér rá a lehetséges (tovább)fejlesztési irányokra, melyek

- a Nyitott Bíróság program mint a magyar bírósági szervezetrendszer eredményének nemzetközi megismertetése;

- új célcsoportok bevonása;

- a felnövekvő generáció ingerküszöbéhez igazodó friss megjelenési felületek alkalmazása;

- a bírósági utánpótlás gyakorlatának harmonizálása, a toborzás hatékonyabbá tétele, a magas színvonal megtartása;

- a kezdeményezés belső támogatottságát növelendő szervezeten belüli kommunikáció fokozása

irányába mutatnak, továbbá a szervezeti modell megújítását célozzák.

2.3. Vizsgálati módszerei, forrásai:

A Mailáth György Tudományos Pályázat kiírása a Nyitott Bíróság programmal olyan témát vet fel, melynek vizsgálata nem alapulhat jogszabályokon, a bírósági

joggyakorlatot elemző kommentárokon és a jogtudomány sem fedezte fel még magának.

Tudományos közleményeket azért nem tud közölni a dolgozat, mert olyanok még – elérhető módon – nem születtek a témában. Ilyen szempontból érintetlen területről beszélünk.

Ami az adatokat, a számhasonlítást illeti, az Országos Bírósági Hivatal által készített összefoglalóra alapozok. Erre épülnek az egyes törvényszékek mint mozaikdarabok sajtóközleményei. A legszélesebb bázis a saját tapasztalat. Mind bírósági titkárként, mind pedig bíróként a kezdetektől fogva felelősséget vállalok mind a tartalmat tekintve előadóként, perszimulációk (bíró) szereplőjeként, mind pedig a szervezési munkában helyi kapcsolattartóként.

A Nyitott Bíróság program eszköztárát nemcsak jogi ismeretek képezik. A felnövekvő generációk jogtudatosságra nevelése komplex feladat, melynek megvalósítása során felhasználandóak és vizsgálandók pedagógiai, pszichológiai ismeretek is. A dolgozat éppen ezért nyomokban interdiszciplináris elemeket tartalmaz.

Valamennyi javaslat megfogalmazása során kezdetben a kiindulópontokat rögzítem. Ezt követően mutatom be az ötleteimet, feltüntetve mind azok lehetséges hozadékát, mind pedig a szükséges személyi-szellemi, időbeni és anyagi ráfordításokat. Az új célcsoportok megnevezése zárja a sort.

3. STATUS QUO – A NYITOTT BÍRÓSÁG PROGRAM JELENE

„A természetben nincs állandó status quo.
Szüntelenül javító és a javításokat javító folyamatok zajlanak,
máskülönben elkerülhetetlen a bukás.”

(Hermann Joseph Muller, Nobel-díjas tudós)

Jelen értekezés célja a címben feltett kérdés megválaszolása, a Nyitott Bíróság program további útjának, lehetséges fejlesztési irányainak a meghatározása. Nem lehet azonban a jövőt tervezni a múlt és a jelen ismerete nélkül.

A fejezet célja, hogy áttekintést adjon a Nyitott Bíróság program létrejöttéről, céljairól, programelemeiről, megvalósítási módjáról, célcsoportjairól, szervezeti felépítéséről.

3.1. Létrejötte, fejlődése:

2012-ben az Országos Bírósági Hivatal Elnöke meghirdette a Nyitott Bíróság programot, melyet a bíróságok a hivatali kötelezettségeik teljesítésének elsődlegessége mellett a szélesebb értelemben vett igazságszolgáltatásban érintett hatóságokkal és szervezetekkel együttműködve a társadalmi felelősségvállalás jegyében folytatnak.

A megvalósítás terén az egyes törvényszékek szabad kezet kaptak, így az évek során egy sokszínű, kreativitáson alapuló mozaik jött létre. A programigények emelkedése következtében hangsúlyosabbá vált a meglévő tudás, gyakorlat, tapasztalat megosztásának igénye. Míg a program 2012-es meghirdetését követően minden törvényszék önálló műhelyként kezdte kidolgozni a megvalósítást, addig mára eljutottunk odáig, hogy dr. Andódi László (bíró, Szekszárdi Törvényszék) személyében országos koordinátor összegzi a tapasztalatokat.

A Magyar Igazságügyi Akadémián szervezett értekezletek, konferenciák egyfelől az eszmecserének, a jó gyakorlatok ismertetésének biztosítottak fórumot, majd egyre inkább a minőségi fejlesztést szolgálták. A bírósági szervezetrendszeren kívüli előadók, szakemberek, valamint bíró vagy igazságügyi alkalmazott kollegák előadásai bővítették a tudást. Egyrészt neves pszichológusok, pedagógusok adtak útmutatást a Nyitott Bíróság program fő célcsoportjának számító 12-18 éves korosztály életkori jellemzőiről, kommunikációjáról, ingerküszöbének elérési módjairól. Másrészt a szervezetrendszeren belüli, a programban aktívan, eredményesen közreműködő munkatársak osztották meg a szervezésre, az előadás sikerére vonatkozó tudásukat, továbbá beszéltek saját motivációjukról is, hogy miért érdemes részt venni a kezdeményezésben.

Az Országos Bírósági Hivatal Igazgatásszervezési Főosztály által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló többek között a következő táblázatot[4] tartalmazta:

PROGRAMÉV	PROGRAMOK SZÁMA	RÉSZTVEVŐK SZÁMA
2013	1.189	32.182

[4] Az Országos Bírósági Hivatal által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló 2-3. oldalai

2014	1.198	37.706
2015	1.571	39.136
2016	1.547	54.711
2017	2.326	58.710
2018	2.043	58.325
2013-2018	9.874	280.770

Ezen a ponton érdemes felidézni a Magyar Igazságügyi Akadémián rendezett, A Nyitott Bíróság a közoktatásban című konferencián elhangzottakat. Az Országos Rendőr-főkapitányság Bűnmegelőzési Osztályának vezetője, Németh Ágnes bemutatta a rendőrség bűnmegelőzési rendszerét, törekvéseit. Ők a bűnözési trend alapján szabják meg az irányvonalakat, elemzik a kockázati csoportokat fenyegető veszélyeket, és ezek figyelembe vételével dolgozzák ki ajánlásaikat, programjaikat, melyekkel évente 400.000-500.000 gyereket szólítanak meg.[5] Közölte azonban azt is, hogy a tényleges programmegvalósítást – az e célra rendelkezésre bocsátott több mint százmillió forint felhasználásával – szakemberekre bízzák.[6]

Szavait figyelembe véve „összehasonlító szempontból" is büszkélkedni lehet a Nyitott Bíróság programmal. Amit a rendőrség jelentős anyagi források megmozgatásával, megbízott külső szakemberek révén lát el, azt a bíróság külön finanszírozás nélkül, a bírák és igazságügyi alkalmazottak szaktudását és kreativitását felhasználva saját maga.

[5] https://birosag.hu/hirek/kategoria/magazin/egyuttmukodes-es-interaktivitas-orszagos-konferencia-nyitott-birosag (2019. augusztus 20.)

[6] Németh Ágnes előadása A Nyitott Bíróság a közoktatásban című konferencián. Magyar Igazságügyi Akadémia, Budapest, 2019. június 25.

3.2. Célja:

A Nyitott Bíróság program egyike az Országos Bírósági Hivatal országos programjainak. Ezeket a bíróságok központi igazgatása alkotta meg az igazságszolgáltatás szolgáltató jellegét erősítendő. Céljuk, hogy a mindennapi jogalkalmazói feladatok között kiemelkedő jelentőségű területekre – kiskorú személyek és áldozatok jogalkalmazói kezelése, az alternatív vitarendezési módszerek alkalmazhatóságának szélesítése, a bírósági szervezet munkájának a bemutatása – nagyobb figyelmet irányítson, az embereket jogtudatos eljárási részvételhez segítse hozzá, és ezzel az ítélkezési munkát is támogassa [a *bíróságok igazgatásáról rendelkező szabályzatról szóló 6/2015. (XI.30.) OBH-utasítás* (a továbbiakban: OBH-utasítás) 184. § (1) bekezdése].

A program kezdetben egyrészt a felnövekvő generációk jogtudatos állampolgárrá nevelése, másrészt az igazságügyi pályaorientációt tűzte ki célul.[7] A célt ma már az OBH-utasítás 189. §-a tartalmazza. Feladatunk eszerint egyrészt a jogi ismeretterjesztés, másrészt az állampolgárok jogtudatossága kialakításának elősegítése, harmadrészt a bírósági munka társadalmi elfogadottságának és a bíróság iránti bizalomnak az erősítése, negyedrészt a fiatal és a fiatal felnőtt korosztályok körében a bírói hivatás megismertetése a munkaerő-utánpótlás előmozdítása érdekében. A 184. § (1) bekezdése egy ötödik célt is említ, nevezetesen a bírósági munka közvetlen vagy közvetett segítését.

3.2.1. A jogi ismeretterjesztés formálisan a számokon és azok összehasonlításán mérhető le. Mindezt a fenti táblázat szemlélteti. A hatékonyság ugyanakkor már nehezebben mérhető le. A képzeletbeli célszalagot ugyanis akkor szakítjuk át, ha az anyagot nemcsak közöljük, hanem azt a célcsoport érti, megérti, magára nézve elfogadja, alkalmazza.

Arra vonatkozóan, hogy ez milyen mértékben, arányban történik meg, nehéz számsort képezni, mérést végezni. Legfeljebb a jövő ad választ a hatékonyságunkra. Ha a Nyitott Bíróság programban részt vevő generáció felnő, kiderül, hogy a 2012 előtti adatokhoz képest hogyan változik a jogkövetés, a bűnelkövetés. Teljes képet azonban ekkor sem kaphatunk, mert ezek az adatok sok más körülménytől is függenek. Törekvésünk nem gyártósori tevékenység. Nem arról van szó, hogy elemeket gyártunk, abból összeszerelünk egy terméket, mely kész lesz és értékesíthető. Viszont ebben is rejlik a szépsége. Nem mechanikus, rutinszerű, hanem egyedi, kreativitáson alapuló, megújulást feltételező.

[7] http://kpintra.justice.hu/20130726/nyitott-birosag (2019. augusztus 18.)

3.2.2. Az állampolgárok jogtudatosságának kialakítása, emelése kapcsán megismételhetők a jogi ismeretterjesztés kapcsán papírra vetett sorok. Az állampolgárok jogtudatosságának kialakítása mint cél a jogi ismeretterjesztés hatékonyságának eredménye. Ha az életvezetésük medréül szolgáló, alapvető felelősséget taglaló jogi ismereteket a közönség érti, megérti, magára nézve elfogadja, alkalmazza, akkor a magatartásuk (jog)tudatossága emelkedik.

Ezért vitatkozom a magam részéről azzal a véleménnyel, hogy a Nyitott Bíróság program mint tárgyalótermen kívüli tevékenység nem illeszthető a bíróság igazságszolgáltatásban betöltött szerepéhez. Mi a bíróság legfontosabb igazságszolgáltatási szerepe? Mérhetően és közvetlenül az ítélkezés, a bíróságra kerülő ügyek magas színvonalú és időszerű eldöntése. Erre vonatkozóan számos statisztikai mutató áll rendelkezésre. Közvetetten feladat azonban az ítélkezésen keresztül is a bírósági eljárásban szereplő és nem szereplő polgárok jogtudatosságának emelése, illetve büntetőügyekben annak megelőzése, hogy akár az elkövető, akár a társadalom más tagja újabb bűncselekményt, szabálysértést kövessen el.

Az ítélkezés közvetett feladata láthatóan egyezőséget mutat a Nyitott Bíróság program egyik, jelen pontban részletezett célkitűzésével.

3.2.3. A Nyitott Bíróság program kiemelkedő feladatot lát el a bírósági munka társadalmi elfogadottságának és a bíróság iránti bizalomnak az erősítése érdekében. A bíróságot ért társadalmi kritikák alapja számos esetben az, hogy a társadalom egy része nincs tisztában a bíróságok szerepével, például azzal, hogy nem jogalkotó, hanem –alkalmazó tevékenységet lát el.

A hatékony jogi ismeretterjesztés a néhány sorral feljebb leírtak szerint az elsődleges cél, mely másodlagos folyományként maga után vonja a polgárok jogtudatosságának emelését is. Ha ez a kettő megvalósul, akkor automatikusan érhető el a harmadik nevezett cél, a bírósági munka magas fokú társadalmi elfogadottsága, a bíróság iránti bizalom erősítése.

3.2.4. A jogászképzés az elmúlt harminc esztendőben jelentős változásokon esett át. Míg a rendszerváltozás után új jogi karok nyitották meg kapuikat, és a 2000-es évek elejére megháromszorozódott a hallgatói létszám, addig az új felsőoktatási koncepció hatására 2012-re visszaestek a jelentkezési és hallgatói létszámmutatók. Fokozódott a jogi karok közötti verseny, mely a képzési kínálat bővítésével, átalakításával járt.[8] Míg 2011-ben a jogászképzés 2.302 államilag

[8] Barna Barbara: Jogi képzési trendek
https://www.jogiforum.hu/hirek/40127 (2019. augusztus 20.)

finanszírozott hallgatói helyet biztosított[9], addig ez a szám 2012-re 376-ra csökkent.[10] Időközben a jogászképzés államilag finanszírozott hallgatói helyeinek száma ismét emelkedett, 2018-ban 1.024 főt vettek így fel.[11] Ezzel párhuzamosan a jogászképzésre felvett összes (államilag finanszírozott és önköltséges) hallgatók száma is változott. 2011-ben a 15.020 jelentkezőből 7.117-en[12], 2012-ben 5.510-ből 3.257-en[13], 2018-ban 6.711-ből 3.776-an kezdhették meg a jogi egyetemi tanulmányaikat.[14]

A www.felvi.hu jelen tanulmány szempontjából releváns adatai táblázatban szemléltetve:

ÉVSZÁM	JELENTKEZŐK SZÁMA	FELVETTEK SZÁMA
2011	15.020	7.117

9 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2011%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

10 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2012%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

11 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2018%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

12 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2011%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

13 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2012%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

14 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2018%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

2012	5.510	3.257
2013	5.480	3.067[15]
2014	6.602	3.489[16]
2015	6.312	3.443[17]
2016	6.902	3.708[18]
2017	6.898	3.846[19]
2018	6.711	3.776

15 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2013%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

16 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2014%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

17 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2015%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

18 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2016%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

19 https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2017%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

A számhasonlításból megállapítható, hogy 2011-2012-ben következett be jelentős mértékű változás a joghallgatói létszámot illetően, amikor az egyik évről a másikra kevesebb, mint a felére esett vissza.

Megállapítható, hogy az Országos Bírósági Hivatal Nyitott Bíróság program kezdeményezése gyors, azonnali reakció a 2012-es változásokra.

Az utánpótlás biztosítása ugyanis nélkülözhetetlen feltétele egy szervezet működőképessége fenntartásának. Ez a feltétel ugyanakkor kétirányú. Megközelíthető a mennyiség és a minőség szemszögéből is. Lesz-e elegendő kollega a feladatok ellátásához? Az utánpótlás minősége fenntarthatóvá teszi-e a munka magas színvonalának elérését? A két megközelítés (mennyiség, minőség) között nem érdemes versenyt hirdetni, mindkettő egyformán fontos. A cél az, hogy ne csak elegendő kollega válassza a bíróságot, hanem az is, hogy tudásuk, hozzáállásuk révén a munkavégzés magas színvonala is elérhető, fenntartható legyen.

Az Országos Bírósági Hivatal 2012-ben felismerte a jogászképzésben bekövetkező nagy változást, és a Nyitott Bíróság program negyedik célkitűzése révén választ adott arra. A kevesebb joghallgatóból kísérli meg kiválasztani a legjobbakat.

A statisztikából látható, hogy 2012 és 2018 között a felvett joghallgatók száma lényegesen nem változott, enyhén emelkedett. A Nyitott Bíróság program hatékony működése és a negyedik cél elérése egyben azt is biztosítja, hogy az utánpótlás létszáma és minősége lehetővé tegye a szakmailag megalapozott és időszerű ítélkezést.

A munkaerő-utánpótlás biztosítása azonban nemcsak a jogi végzettségű kollegákra vonatkozik. Fel kell(ett) készülni és választ kell(ett) adni a nem jogász munkatársak fluktuációjára is. Ez nem csak a Nyitott Bíróság program feladata, de a projekt is aktív részt vesz ki az adminisztratív munkaerő rekrutációjából.

3.2.5. A bírák társadalomhoz közelségét, a szociális miliő alakulásának nyomon követését biztosítja a Nyitott Bíróság program. A tárgyalóterem egy mesterséges közeg, ahol nem minden esetben érzékelhető a meg-, kihallgatott személy valódi énje. Ha a bíróságon dolgozók „mindennapi élethez közelibb” helyzetben találkoznak a társadalom tagjaival, akkor elsőkézből szereznek tapasztalatot. Hatványozottan igaz ez a 12-18 éves korosztályra mint elsődleges célcsoportra.

A 12-18 éves korosztállyal való találkozás lehetővé teszi azt, hogy megismerjük az életkori jellemzőiket, mindennapjaikat, életvezetésüket, a problémákat, kérdéseket, amelyek foglalkoztatják őket. Ismereteinket a polgári és büntetőeljárásokban is felhasználhatjuk.

A *Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt egyezmény* mint nemzetközi jogforrás, valamint a *Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény* I. rész 3., 12. cikkei értelmében elvárás, hogy a gyermekek ne tárgyai, hanem alanyai, alakítói lehessenek az eljárásnak. A szociális védelem köz- és magánintézményei, a bíróságok, közigazgatási hatóságok, jogalkotók kötelessége, hogy minden gyermeket érintő kérdésben a gyermekek mindenek felett álló érdekét vegyék elsődlegesnek. Az ítélőképessége birtokában lévő gyermeknek emellett joga, hogy minden őt érintő kérdésben kinyilváníthassa a véleményét, melyet életkorára és az érettségi fokára is tekintettel lehetőleg figyelembe kell venni. Ha nemcsak a tárgyalóteremben találkozunk velük először, hanem oldottabb környezetben, saját közegükben, a tanteremben is a Nyitott Bíróság program keretében, akkor jobban megismerjük őket, az érdekeiket. Ezáltal az ítélkezésben is hatékonyabban tudjuk figyelembe venni a gyermekek mindenek felett álló érdekét.

A Nyitott Bíróság program azonban közvetetten a büntetőeljárás hatékonyságát is emeli. A fiatalkorú elleni büntetőeljárás célja a nevelés, a 18 éven aluli személy testi-értelmi-erkölcsi-érzelmi fejlődésének, valamint a társadalmi beilleszkedésnek az előmozdítása, elősegítve ezzel a speciális prevenciót, azaz azt, hogy a fiatalkorú ne váljon ismét bűncselekmény elkövetőjévé (a *büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény* 677. §-a). Ezek ugyanakkor nemcsak a fiatalkorú terheltek elleni büntetőeljárás céljai, hanem a szocializációé is. Abban pedig elsősorban büntetőeljáráson kívüli elemek működnek közre, mint elsődlegesen és legalapvetőbben a család, majd a társadalmi mikrokörnyezet nevelési és oktatási intézményei (bölcsőde, óvoda, iskola), a társadalmi makrokörnyezet (a világ, amiben élünk), már felmerült egyéni vagy családi deviancia esetén pedig a gyermekpszichológia, a gyermekvédelmi intézményrendszer (például védelembe vagy nevelésbe vétel). A büntetőeljárás csak ultima ratio, végső eset, amikor már olyan fokú a társadalmi együttélés normáinak semmibe vétele, hogy bűncselekmény valósult meg. Ahogy azt a polgári eljárás kapcsán az előbb vázoltam, a 12-18 éves korosztály jobb megismerése a büntetőeljárás lefolytatásának, valamint a felelősség megállapítása esetén a szankció megválasztásának hatékonyságát is emeli.

3.3. Megvalósítási módja - programmodulok:

A Nyitott Bíróság program egy széleskörű, de önkéntes aktivitáson alapuló, tartalmát és módszertanát illetően is színes, kreatív, többféle programmodulból álló ismeretterjesztő projekt.

Alapvetően önálló megvalósítási módról beszélhetünk, de vannak olyan programelemek, melynek során a bíróság más, az igazságszolgáltatásban közvetetten közreműködő hatósággal, szervezettel lép fel együtt.

3.3.1. Az önálló programmodulok közül leggyakrabban az előadások, perszimulációk, bíróság-, tárgyalás-, börtönlátogatások fordulnak elő. Ezek megvalósíthatók külön-külön, de egymással egybekötve is.

3.3.1.1. Előadások megtartása iránt jelentkezik a legnagyobb igény.[20] Osztályfőnöki vagy tematikus előadás esetén irodalom, történelem óra keretében jelenünk meg az oktatási intézményekben. Előfordul azonban, amikor fordítva történik mindez, és a diákok a bíróságon hallgatják meg a frontális vagy interaktív előadást. Ebben az esetben bemutatható a bíróság épülete, és akár egy tárgyalás hangulatát is átélhetik a tanulók.

3.3.1.2. A perszimulációk garanciát jelentenek arra nézve, hogy megjelenik a „vádlott", valamennyi „peres fél", így „érdemi" tárgyalás tartható meg. Körülbelül háromnegyed és másfél óra közötti az az időtartam, mely alatt akár polgári, akár büntető peres eljárás szimulációja előadható. A szerepeket bírósági alkalmazottak játsszák. Az előadás helyszínénél leírtak a perszimulációra is érvényesek.

3.3.1.3. A bíróságlátogatás sem önmagában sétát jelent, hanem kapcsolódik hozzá egy, a bíróságok feladatáról, szerepéről szóló tájékoztató. Valamennyi programmodulhoz hasonlóan itt is adott a „kérdésfeltevés joga".

3.3.1.4. Míg a perszimuláció „érdemisége" a jellegénél fogva biztosított, addig a tárgyaláslátogatás könnyen újratervezést tehet szükségessé, ha valamilyen eljárásjogi oknál fogva nem kerül sor olyan cselekményre, mely a hallgatóság érdeklődését kiérdemelhetné. Általános, hogy ilyenkor már eleve tartalékprogrammal készülnek a szervezők, így kikerülve az üresjáratot. A tartalékprogram lehet előadás, a bíróság épületének bemutatása vagy egy másik tárgyalás megtekintése. Figyelni célszerű azonban arra, hogy a tárgyalást követően ne az ügy bírója legyen az, aki elemzi, értelmezi a látottakat-hallottakat.

3.3.1.5. Elrettentő példának kiváló a büntetés-végrehajtási intézetek megtekintése. Természetesen ez a lehetőség csak azokon a törvényszékeken adott, ahol működik ilyen. Ehhez kapcsolódó programelem lehet a büntetéskiszabási elvek, keretek, gyakorlat ismertetése. Előszeretettel veszik igénybe a célcsoportok ezt a lehetőséget önmagában vagy büntető tárgyaláslátogatást követően, szemügyre véve, hogy „hova kerül" a jogerősen végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt vádlott.

Ezeken túlmenően az egyes törvényszékeken dolgozók kreativitásukat kihasználva egyedi ötleteket valósítanak meg. Így például a Szekszárdi Törvényszék egyik bírája Könnyűzene-komoly bűncselekmény címmel bűnmegelőzési céllal készített zenés

[20] Az Országos Bírósági Hivatal által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló 8. oldala

előadást az egyes dalokban vagy klipekben előforduló bűnös magatartásokat bemutatva, elemezve.[21]

3.3.2. Már a program meghirdetésekor felmerült az együttműködés lehetősége a szélesebb értelemben vett igazságszolgáltatásban közreműködő hatóságokkal, szervezetekkel, mint például a rendőrség, az ügyészség vagy a kormányhivatal.

Hogy ez miként zajlik a gyakorlatban, érdemes egy példát ismertetni.

A szervezeten belüli és kívüli dupla együttműködés keretében a Debreceni Törvényszék Nyitott Bíróság programja a Gyermekközpontú igazságszolgáltatás munkacsoporttal karöltve (belső együttműködés) a Hajdú-Bihar Megyei Rendőr-főkapitányság Baleset-megelőzési Bizottságával, valamint az Országos Mentőszolgálat Debreceni Mentőállomásával (külső együttműködés) a figyelem középpontjába helyezte a Törés-pont nevű közlekedésbiztonsági előadást. A fiatal járművezetőket és az autóban utazókat célozza meg. A bíróság, a baleset-megelőzési bizottság és a mentőállomás képviselője a saját szemszögéből, képekkel, videókkal ábrázolva írja le a régióban történt halálos közlekedési baleseteket. A sokkhatás szándékolt előidézése révén a célcsoport megismeri a balesetek elkerülésének lehetőségeit, a kockázatokat, az előadások révén pedig helyes reakciót tudnak adni a veszélyekre.[22]

Akár önálló, akár együttműködés keretében megvalósuló programelemről van szó, elmondható, hogy az egyes törvényszékek mint műhelyek megoldásai között hasonlóságok mutatkoznak.

A programkínálat harmonizálódik. Jellemzően minden törvényszéken dominál a büntetőjogi felelősség kérdése. Döntő többségében a fiatalkorúak felelősségéről, illetve az életkorukra jellemző kockázati tényezőkről – kábítószer, közlekedés, szórakozóhelyek, internetes közösségi oldalak, zaklatás – esik a legtöbb szó, de népszerű a személyiségi jogvédelem témája is. A tantervbe illeszkedik a munkajog, mely érettségi témakört is jelent. A kínálatban megtalálható a büntető, polgári és munkajogon kívül az Európa-, a közigazgatási és az alkotmányjog is.[23]

A módszerek palettája sokszínű és nyitott. Az előadások lehetnek frontálisak, egyoldalúak, de jellemzően inkább interaktívak, a hallgatóság megszólalására alapoznak. Valamennyi programmodulnál használ(hat)nak a közreműködők

---

[21] https://szekszarditorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlemeny/20190626/muzeumok-ejszakaja-szekszardi-torvenyszeken (2019. augusztus 20.)

[22] https://debrecenitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20181016/tores-pont-birosagon (2019. augusztus 20.)

[23] Az Országos Bírósági Hivatal által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló 9-10. oldalai

szemléltetést. Ez lehet Power Point vagy Prezi használatával készített kivetítés, filmrészlet, zene, kép, hangfelvétel bejátszása. A játékosságot hozza elő a meglévő vagy újonnan szert tett tudás mérésére szolgáló teszt, kvíz, kérdezz-felelek, vetélkedő. Ezek mind-mind a célcsoport érdeklődésének kiváltását, fenntartását szolgálják, így motiválva őket, hogy jegyezzék meg a program főbb mondanivalóit.

3.4. Célcsoportjai:

Célcsoportjai elsősorban a felnövekvő generációt jelentő középiskolások, valamint az általános iskola 7-8. osztályosai, de megszólítja a felsőfokú képzésekben résztvevőket, valamint a közoktatáson kívüli, sérülékeny társadalmi csoportokat is, mint például a fogyatékkal élőket, a nyugdíjasokat, a javítóintézetben élőket, továbbá a jogalkalmazással határos területeken, a szociális, egészségügyi szférában, a gyermekvédelemben és az oktatásban dolgozókat.[24]

A Nyitott Bíróság program 2017-ben és 2018-ban megtartott országos értekezleteinek ajánlása alapján az elsődleges célcsoport a 12-18 éves korosztály. Mellettük a pályaorientáció kapcsán a jogász vagy igazságügyi képzésben résztvevők kerülnek előtérbe. További közönségként jelennek meg az általános iskolák alsóbb évfolyamai (a Győri, Fővárosi, Nyíregyházi Törvényszéken), a gyermekotthonok (a Szolnoki Törvényszéken), az érdeklődő polgárok szélesebb köre (az Egri, Fővárosi, Szegedi, Szekszárdi, Zalaegerszegi Törvényszéken, a Győri Ítélőtáblán), a nem jogászképzések hallgatói (a Fővárosi, Kaposvári Törvényszéken).

3.5. Szervezeti felépítése:

Az önkéntesség elvén alapuló részvétel mellett kialakult egy, a törvényszékeken általában megfigyelhető szervezeti struktúra. Az ország valamennyi megyéjében hasonló szerepet töltenek be az előadók, a kapcsolattartók-koordinátorok, valamint a bírósági vezetők. Rajtuk kívül a Nyitott Bíróság program országos kapcsolattartója az, aki a statisztikai adatok elemzését végzi, koordinálja a működést, összhangban hozza, harmonizálja a sokszínűséget.

3.5.1. Ahogy a statisztikai adatokból kiderül, 2013-ban még csak 467, 2018-ban viszont már 1.549 bíró, igazságügyi alkalmazott vett részt a program megvalósításában.[25] Mivel az előadások iránt mutatkozik országosan a legtöbb igény, így ők leginkább előadói minőségben szerepelnek. Ők állnak a

[24] http://kpintra.justice.hu/20130726/nyitott-birosag (2019. augusztus 19.)

[25] Az Országos Bírósági Hivatal által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló 14-15. oldalai

„frontvonalban”, velük találkoznak legtöbbször a célcsoport tagjai, rajtuk mérik le magát a programot, annak érdekességét, élvezhetőségét, hasznosságát. Túlzás lenne azt állítani, hogy rajtuk áll vagy bukik a siker, az viszont leszögezhető, hogy érdemi szerepet töltenek be, a megjelenések számából és súlyából, felelősségéből kiindulva talán a Nyitott Bíróság programban a leglényegesebbet.

Emellett azonban ebbe a kategóriába tartoznak a perszimuláció szereplői, a bíróságlátogatás során a vendégeket körbevezető, a bíróság szerepét bemutató alkalmazottak, a tárgyaláslátogatásra felkészítő és az ott történteket elemző kollegák, valamint a gyakorlaton levő hallgatók tevékenységét irányítók, felügyelők is.

Ez a csoport a jéghegy csúcsa.

3.5.2. A jéghegy-hasonlatnál maradva alattuk helyezkednek el a helyi – járásbírósági vagy törvényszéki-megyei – szintű kapcsolattartók-koordinátorok.

Feladatuk az előadásokra, perszimulációkra, bíróság-, tárgyalás-, börtönlátogatásokra bejelentett programigények kielégítésének megszervezése, összehangolása az ítélkezési feladatok elsődlegességének figyelembevételével, valamint a program nyilvántartásának vezetése, a más hatóságokkal, szervezetekkel való esetleges együttműködés alapjainak a megteremtése.

Nincs olyan törvényszék ma Magyarországon, amelynek területén ne működne koordinátor. Számuk azonban eltérő. Van olyan törvényszék, ahol egy személy látja el ezt a feladatot, máshol pedig van egy központi törvényszéki koordinátor, aki a munkáját a járásbírósági kapcsolattartókkal végzi. A törvényszéki szintű koordinációs feladat lehet egységes vagy tagolt. Míg a Balassagyarmati, Győri, Székesfehérvári Törvényszéken egy, addig az Egri Törvényszéken 45 fő látja el a program szervezési-nyilvántartási feladatait.

Megállapítható, hogy átlagosan 50 és 100 közötti éves program megszervezéséhez 5-17, 100 és 200 közötti program megszervezéséhez 5-45, 200 feletti programhoz pedig legalább 20 koordinációs-kapcsolattartási feladatokat ellátó kollega közreműködésére volt szükség.[26]

Az előadói és kapcsolattartói szerep között ugyanakkor vannak átfedések. Számos törvényszéken megfigyelhető, hogy egy személy mindkét feladatot ellátja.

3.5.3. A bírósági vezető az OBH-utasítás 184. § (2) bekezdése, valamint a 190. § szerint elősegíti az országos programokban való részvételt, a bírák és igazságügyi

[26] Az Országos Bírósági Hivatal által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló 13-14. oldalai

alkalmazottak részvételének a támogatását, a Nyitott Bíróság program eredményeinek belső és külső nyilvánosságnak bemutatását, bevonja a bírákat, igazságügyi alkalmazottakat a közreműködésbe, kijelöli a koordinátort, szervezi a programot és bővíti azt.

Feladata támogató, ösztönző jellegű, ami természetesen nem teszi kizárttá, hogy akár előadóként, akár koordinátorként kapcsolódjon a programhoz. Hozzáállása, véleménye meghatározza a törvényszéken működő Nyitott Bíróság program működését. Bizonyos kérdésekben megkerülhetetlen. Például, ha a programigény megvalósítása anyagi ráfordítást tesz szükségessé (többek között utazások), akkor elengedhetetlen az engedélyének beszerzése.

3.5.4. Az igények számának emelkedése tette szükségessé, hogy a Nyitott Bíróság program koordinációja országos legyen. Ezt a feladatot dr. Andódi László törvényszéki bíró látja el.

A koordináció fokozását mutatja, hogy 2018-ban már a törvényszékek 35%-a látta indokoltnak, hogy a működést szabályzatban írja le, 70%-uk pedig munkacsoportot alakított vagy rendszeres értekezleteket tart.[27]

3.6. Együttműködés:

A Nyitott Bíróság program 2012-es kezdetét követően első körben – kihasználva az önállóság-egyediség lehetőségét – azzal voltak elfoglalva az egyes törvényszékek, ítélőtáblák, hogy kidolgozzák a saját módszerüket, rendszerüket. Mivel az évek során ez kialakult, így egyre inkább előtérbe került a jó gyakorlatok megosztásának, kicserélésének igénye a program további fejlődési pályára állítása érdekében.

3.6.1. 2018 óta rendszeresnek mondhatók a Nyitott Bíróság programmal kapcsolatos értekezletek, továbbképzések megtartása a Magyar Igazságügyi Akadémián. A kapcsolattartók találkozása a szervezés hatékonyabbá tételét szolgálja. Az olyan programok, mint például a 2018. szeptember 27-28-án megtartott konferencia pedig tartalmi szempontból szolgálta a továbbfejlődés lehetőségét, többek között a neves pszichológus, Tari Annamária Z- és alfa-generációról szóló előadása révén. Idén Prievara Tibor, a budapesti Apáczai Csere János Gimnázium tanára adott pedagógiai jellegű útmutatót az előadóknak.

3.6.2. 2018 óta elérhető a belső hálózaton a Nyitott Bíróság programmal kapcsolatos Tudástár. Saját elhatározásuk alapján, önkéntesen dönthetnek úgy

[27] Az Országos Bírósági Hivatal által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló 12. oldala

közreműködők, hogy írásos vagy szemléltető anyagukat közfelhasználásra bocsátják, így segítve a hasonló témában előadó kollegákat.

3.6.3. A törvényszékek egy része a célcsoportok elérése érdekében írásos intézményközi megállapodásokat köt (jellemzően az oktatási intézményekkel), más részük viszont informális alapokra épít.

3.6.4. A belső együttműködés jelentheti a Nyitott Bíróság programban közreműködők találkozását, eszmecseréjét. Emellett azonban egy másik országos programhoz, a Gyermekközpontú igazságszolgáltatáshoz is kapcsolódik. 2018. április 25-én sor is került ilyen koordinációs értekezletre a Magyar Igazságügyi Akadémián. Emellett a Nyitott Bíróság program külső kommunikációjának fokozása – mely a bíróságok, az igazságszolgáltatás megismertetését, elfogadottságának az emelését is jelent(het)i – érdekében jellemző az együttműködés az egyes törvényszékek sajtószóvivőivel, az Országos Bírósági Hivatal Kommunikációs és Kapcsolattartási Főosztályával.

3.6.5. A külső együttműködést a hasonló kezdeményezéssel rendelkező (rendőrség) vagy nem rendelkező (például ügyészség) hatóságokkal, szervezetekkel való közös munka jelenti. Ennek konkrét megvalósítási formáját jelen tanulmány példán keresztül mutatja be a Status quo – a Nyitott Bíróság program jelene című fejezet. Egy másik példa, hogy a bírósági szervezetrendszer 2019-ben közreműködött a Zoom Egyesület által kezdeményezett, gyerekeknek szóló rajzpályázaton. Míg ezek önkéntes megállapodásokat jelentenek, addig a Nyitott Bíróság program elemét jelentő börtönlátogatásokhoz a büntetés-végrehajtási intézettel való együttműködés szükséges.

A mottóhoz visszatérve, nem arról van szó, hogy a Nyitott Bíróság a jelene alapján bukásra lenne ítélve. Éppen ellenkezőleg, további fejlődési pályára predesztinálja. Változtatások, új irányok bejárása nélkül azonban nincs fejlődés. Az egy helyben maradás pedig – ha az idő és mások fejlődése elhúz mellettünk – visszalépést fog jelenteni.

4. KITENKINTÉS - A JOG MEGJELENÉSE A NEMZETI ALAPTANTERVBEN

A társadalmi felelősségvállalás jegyében nem csak a bírósági szervezetrendszer működik közre a legalapvetőbb jogi ismeretek terjesztésében. Feladata ez a közoktatási intézményeknek is. Ez alapot ad arra, hogy az iskolák ennek akár bírák, igazságügyi alkalmazottak közreműködésével, a Nyitott Bíróság program adta lehetőségeket kihasználva tegyenek eleget.

Érdemes szemügyre venni a *Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI.4.) kormányrendelet* (a továbbiakban:

kormányrendelet) rendelkezéseit, hogy miként jelennek meg a jogi ismeretek a közoktatásban.

Meghaladná jelen tanulmány kereteit – és nem is célja – a Nemzeti alaptanterv jogi ismeretekre vonatkozó előírásainak részletes elemzése. Ugyanakkor a Nyitott Bíróság program és a Nemzeti alaptanterv kapcsolódása olyan szempont, melyet röviden vizsgálni kell előbbi szerepének, feladatának, lehetséges jövőbeli fejlesztési irányainak meghatározása során.

A Nemzeti alaptanterv mint a kormányrendelet melléklete az alap- és középfokú nevelő-oktató munka számára határozza meg az érvényes értékeket, műveltségképet, tudás- és tanulásértelmezést. A helyi tantervek elkészítéséhez kijelöli a szakmai kereteket, az iskolai nevelés-oktatás, pedagógiai feladatok elvi-tartalmi-szemléleti alapjait, a közvetítendő műveltség fő tartalmait és területeit, a sajátos nevelési igényű fiatalok fejlesztésének feladatait, megteremtve ezzel a köznevelés tartalmi egységét [kormányrendelet 1. § (2), (3) bekezdései].

A jog megjelenése a Nemzeti alaptantervben…

a) … mint *alapérték*:

A nevelési-oktatási folyamatnak összhangban kell állnia *Magyarország Alaptörvényével*, a jogállam rendjével, az élet és az emberi méltóság tiszteletének elvével, a lelkiismereti és vallásszabadsággal, a Föld, az ember, a természet és a kultúra védelmét szolgáló nemzetközi egyezményekkel (a kormányrendelet mellékletének I.1. pontja).

b) … mint *fejlesztési terület, nevelési cél*:

Az iskola megteremti annak lehetőségét, hogy a gyerekek megismerjék a legfontosabb állampolgári jogokat és kötelezettségeket (kormányrendelet mellékletének I.1.1. pontja).

c) … mint a *fenntarthatóság eszköze*:

A kormányrendelet I.1.1. pontja az általános állampolgári jogok és kötelezettségek megismertetésének igényén túl külön kiemeli a környezettel kapcsolatos jogok és kötelességek tudatos gyakorlását.

d) … mint a *gazdasági és fogyasztóvédelmi ismeretek közvetítője*:

A kormányrendelet I.1.1. pontja szerint a felnövekvő nemzedéknek hasznosítható ismeretekkel kell rendelkeznie a világgazdaság, a nemzetgazdaság, a vállalkozások és a háztartások életét meghatározó gazdasági-pénzügyi intézményekről és folyamatokról. Cél, hogy a tanulók ismerjék a felelősségüket az ésszerű gazdálkodás, a pénz világa és a fogyasztás területén. Tudják mérlegelni döntéseik

közvetlen és közvetett következményeit és kockázatát. Lássák világosan rövid és hosszú távú céljaik, valamint az erőforrások kapcsolatát, az egyéni és közösségi érdekek összefüggését, egymásrautaltságát. Ennek érdekében a köznevelési intézmény biztosítja a pénzügyi rendszer alapismereteire vonatkozó pénzügyi szabályok, a banki tranzakciókkal kapcsolatos minimális ismeretek és a fogyasztóvédelmi jogok tanítását.

e) … mint a *tudatos médiahasználat kialakításának eszköze*:

A közoktatás keretében a tanulók megismerkednek a média működésével, hatásmechanizmusaival, a média és a társadalom közötti kapcsolatokkal, a valóságos és a virtuális, a nyilvános és a bizalmas érintkezés megkülönböztetésének jelentőségével, a média jogi és etikai vonzataival (kormányrendelet I.1.1. pontja).

f) … mint a *tanuláshoz és oktatáshoz vezető út*:

Az Alaptörvény X. cikkének (1) bekezdése szerint Magyarország biztosítja a tanulás és a tanítás szabadságát. Ezzel áll összhangban a kormányrendelet I.1.2. pontja, melynek értelmében minden tanköteles korú tanulónak joga, hogy a neki megfelelő oktatásban-nevelésben részesüljön.

Az ember az ötödik és a huszadik életéve között sajátítja el a legtöbb ismeretet a lehető legkevesebb fáradsággal, a lehető leggyorsabban.[28] Éppen ezért fontos, hogy már a fiatalok is megismerjék a társadalmi együttélés legfontosabb, legalapvetőbb erkölcsi-jogi szabályait. Az iskola mint oktatási intézmény is a mikrotársadalmi együttélés egyik formája. A gyerekek csoport-, osztályközösséget alkotnak. Már itt, ebben a korban is meg kell tanulni megadni diáktársaiknak és pedagógusaiknak a tiszteletet. A viselkedési és illemszabályok megismerésével már az általános iskola alsó tagozatosai szembesülnek közvetetten a személyiségi jogokkal.

A környezet- és fogyasztóvédelem, valamint a gazdasági ismeretek közvetítése mint speciális feladat egyrészt a fenntarthatóság globális igényén alapul, másrészt pedig azt célozza, hogy már fiatal korban elsajátítsák az emberek a háztartás költségvetésének egyensúlyban tartását, valamint a bankszektor által nyújtott szolgáltatások értelmezését.

A Nyitott Bíróság program és a Nemzeti alaptanterv érintkezési pontja a (közösségi) média használatával kapcsolatos felelős magatartások kialakításának elősegítése. Napjainkban a kommunikáció színtere egyre inkább az online tér.

[28] Günter CLAUSS – Hans HIEBSCH: Gyermekpszichológia. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1980. 251-252. oldalai

Hajlamosak mind a fiatalok, mind a felnőttek azt gondolni, és ezt hangoztatni is, hogy a virtuális világnak olyan külön szabályrendszere van, amelynek a való élet előírásaival nincs közös halmaza, metszéspontja. Éppen ezért kell a tévhiteket eloszlatni, és hangsúlyozni, hogy a polgári és büntető rendelkezések úgy az offline, mind az online térre vonatkoz(hat)nak.

A kapcsolódási pontok azonban nem korlátozódnak a közösségi médiára.

A történelem, valamint a társadalmi, állampolgári és gazdasági ismeretek oktatása keretében kötelező kitérni

- a nemzetiségi-kisebbségi jogokra;

- az önkényuralmi rendszerek jellemvonásaira;

- a holokausztra, népirtásokra;

- a demokrácia magyarországi kiépülésére;

- az európai polgárok alapvető jogaira;

- az Alaptörvényre és a jogállamiság intézményeire;

- a szokás, erkölcs, hagyomány, jog négyes viszonyára, megkülönböztetésére;

- a munkajogi alapokra (kormányrendelet II.3.4. pontja).

Még a (természet)tudományok oktatásában is megjelenik a jog, nevezetesen a betegjogok fogalmának, alapvető elsajátításának az igénye.

Az informatika tanítása során a manapság fokozottan előtérbe kerülő szerzői jogok, valamint az adatkezelési szabályok ismertetése szükséges és célszerű. A le- és feltöltések, a szerzői művek átadása, átvétele, képek közösségi oldalakon való posztolása a fiatalok kiemelt érdeklődési köréhez tartoznak.

Felmerül a kérdés, hogy ezen jogi tartalmak oktatását átvállalhatná-e teljes egészében a Nyitott Bíróság program. Nézetem szerint nem. Egyrészt a bíróságnak alapvető feladata az ítélkezés. A felnövekvő generációk részére történő jogi ismeretterjesztés és ezáltal a jogtudatosságának emelése önként vállalt, szubszidiárius, bár kétségkívül nemes és fontos feladat. Ugyanakkor a pedagógia egy szakma. Jogászként, bíróként, igazságügyi alkalmazottként pedagógiai ismereteink nem mérhetők a tanárokéhoz. Egyrészt tehát időbeli, másrészt módszertani-szakmai akadályai vannak a Nemzeti alaptantervben szereplő jogi tartalom fő oktatásának. Ezzel szemben a tananyag iskolai elsajátítását követően az ismeretek kiegészítése, gyakorlati példákkal illusztrálása hozzájárulhat ahhoz, hogy a gyerekek megértsék az előírásokat és tudják azokat alkalmazni.

5. A NYITOTT BÍRÓSÁG PROGRAM ALAPELVEI

A Nyitott Bíróság program nem az egységesítés szándékával, kötelező jelleggel jött létre. A részvételt és a megvalósítást illetően az egyes törvényszékeket nagyfokú szabadság és egyediség jellemzi.

Az elmúlt évek gyakorlata, tapasztalata alapján mégis kialakultak olyan közös nevezők, amelyek meghatározzák a fejlesztési irányokat is, és alapelvi jelleggel lengik körül a Nyitott Bíróság programot.

5.1. Az ítélkezés, a hivatali kötelezettségek elsődlegessége - mértékletesség:

Az Alaptörvény 25. cikkének (1) bekezdése szerint a bíróságok igazságszolgáltatási tevékenységet látnak el.

A *bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény* 1. §-a mindezt akként finomítja, hogy Magyarországon a bíróságok igazságszolgáltatási, továbbá törvény által meghatározott egyéb tevékenységet látnak el.

A jogszabályi rendelkezésekből is kitűnik, hogy a bíróságok elsődleges feladata az igazságszolgáltatási tevékenység ellátása, az ítélkezés.

A Nyitott Bíróság programot mint ellátandó tevékenységet egyetlen törvény sem tartalmazza. Ez ugyanis egy olyan önkéntes országos program, amelyet az Országos Bírósági Hivatal Elnöke a társadalmi felelősségvállalás jegyében hirdetett meg, és amely a bíráknál, igazságügyi alkalmazottaknál nyitott fülekre talált.

A programban való részvétel azonban nem jelentheti az igazságszolgáltatási tevékenység, a hivatali kötelezettségek háttérbe szorítását, késleltetett ellátását. Önmagában az ítélkezés is a társadalmi felelősségvállalás egy formája. Ezt meghaladóan a program mint extra tevékenység ellátása csak akkor lehetséges, ha a bíró, az igazságügyi alkalmazott a központi, elsődleges feladatát teljes körűen ellátta. A mértékletesség követelménye teszi elkerülhetővé azt, hogy túlvállalja magát és ez az ítélkezési, hivatali kötelezettsége teljesítésének ellátását veszélyeztesse.

5.2. Önkéntesség:

A program szellemiségének egyik fő alkotóeleme a kétoldalú önkéntesség elve.

5.2.1. Egyfelől önkéntes a célcsoportok irányából. A bíróság mint a társadalmi felelősségvállalás szereplője akkor és ott jelenik meg, amikor és ahol igény mutatkozik rá. A tartalmi elemek – frontális és interaktív, általános és tematikus

előadások; polgári és büntető perszimulációk; bíróság-, tárgyalás-, börtönlátogatások – nem oktrojált, a célcsoportra erőltetett formátumok, hanem lehetőségek. Hogy ezekkel a lehetőségekkel a célcsoport él-e, és igényel-e programot, saját döntésétől függ.

Míg 2013-ban 1.189 programot biztosítottunk, melyen 32.182 fő vett részt a mindenkori célcsoport tagjaként, addig 2018-ban 2.043 programban 58.325 fő. A közel kétszeres programigény és résztvevői létszám azt mutatja, van igény a Nyitott Bíróság programra. Az a tény, hogy ez a célcsoport szabad belátására és önkéntes igényére alapozott, csak még büszkébbé tehet minket. Úgy érünk el rengeteg embert, hogy a részvétel nem kötelező, hanem önkéntes.

5.2.2. Másfelől önkéntes a projekt a közreműködők irányából. Minden bíró, igazságügyi alkalmazott szabadon dönthet arról, hogy részt kíván-e venni a megvalósításban, és ha igen, milyen szerepet vállal benne. Ez egyfelől egyéni motiváción alapul, másfelől a 2018-ban a megvalósításban közreműködő 1.549 kollega elkötelezettségét mutatja, harmadrészt garantálja, hogy valamennyien testhezálló programelemben, tartalommal vegyenek részt.

5.3. Egyediség-kreativitás:

Az önkéntességből következik egy másik, alapvetésként kialakult elv, az egyediség-kreativitás.

Míg az ítélkezés a polgári, közigazgatási, büntetőeljárások garanciális szabályai révén keretek közé szorított tevékenység, addig a Nyitott Bíróság program éppen ennek ellenkezője. Tartalmában, megvalósítási formájában csak a kreativitás szabhat határt. (Természetesen ez nem jelenti, hogy a szakmaiságból, az érték- és tartalomközvetítésből engednénk.)

Egyik újabb nagy előnye a programnak, hogy a résztvevők kiélhetik kreativitásukat. Ennek haszna túlmutat a programon. A dolgozói motiváció, megújulás egyik elemeként is szolgálhat.

Az Országos Bírósági Hivatal feladat-meghatározásban megnyilvánuló orientációja mellett az egyes törvényszékek és ítélőtáblák határozzák meg a megvalósítás mikéntjét.

Bár vannak bizonyos, szintén nem kötelező előíráson alapuló, hanem a hasonló gondolkodás következményeként megjelenő alapelemek, ezek nem kizárólagosak. Ilyen, szinte minden törvényszék kínálatában megjelenő programmodulok az előadások, a perszimulációk, a bíróság- és tárgyaláslátogatások.

Ezt meghaladóan azonban az egyéni kezdeményezések tárháza majdnem felsorolhatatlan. A példának kedvéért

- a Budapesti XVIII. és XIX. Kerületi Bíróság (Fővárosi Törvényszék) a budapesti XIX. kerület hagyományosnak tekinthető fesztiválján, a Wekerle Napokon standdal jelenik meg, ahol az érdeklődök választ kaphatnak a bíróságokkal kapcsolatos kérdéseikre és teszten mérhetik le jogi és állampolgári ismereteiket.[29]

- A Miskolci Törvényszék az Országos Csokoládéfesztiválon képviselteti magát bírósági sátrával. Perszimulációval, játékos kvízekkel, feladványokkal ismerteti meg a magyar jogrendszert az érdeklődőkkel.[30]

- Az Országos Bírósági Hivatal és több más törvényszék – Fővárosi, Szekszárdi, Szombathelyi, Zalaegerszegi Törvényszék – bekapcsolódik a Múzeumok Éjszakája rendezvénysorozatba.[31]

Az egyediség elvét vizsgálva érdekes megoldásra figyeltem fel a Szekszárdi Törvényszék Nyitott Bíróság programjában. Míg vannak törvényszékek, ahol az előadás megtartására vonatkozó igény beérkezésekor mérik fel, hogy ki kompetens a témában és ki vállalja az előadás megtartását, addig más megvalósítási módot követ Tolna megye. Itt az egyes előadók szabadon kitalálhatnak címmel és tartalommal jogi témájú előadásokat, melyek megtartását saját maguk vállalják. Ezek felkerülnek a törvényszék honlapjára, azokat kiküldik a megye oktatási intézményeinek. A célcsoport így szabadon és önkéntesen választhat, hogy melyik előadó melyik előadását kérik. Ez nemcsak a megye, hanem az egyes előadók számára is visszacsatolást jelent.[32] Ez a megoldás a koordinátor-kapcsolattartónak is könnyebbség, mert a szervezésnél nem kell a témához illő előadót keresnie, hanem az adott.

Továbbra is célszerű teret engedni az egyediségnek és a kreativitásnak, mert ez viszi előre a programot, ez világítja meg a lehetséges új utakat, irányokat, melyek elvezetnek az emberekhez. Minél több embert sikerül megszólítanunk, gondolkodásmódjukat a helyes, jogkövető irányba terelni, annál elérhetőbb az

[29] https://fovarositorvenyszek.birosag.hu/hirek/20140924/budapesti-xviii-es-xix-keruleti-birosag-sikere-xxiii-wekerlei-napok-rendezvenyen (2019. augusztus 19.)

[30] https://miskolcitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20180828/nagy-erdeklodes-fogadta-miskolci-torvenyszek-standjat (2019. augusztus 19.)

[31] https://birosag.hu/hirek/kategoria/tudomanykultura/muzeumok-ejszakaja (2019. augusztus 19.)

[32] https://szekszarditorvenyszek.birosag.hu/20140918/eloadok-es-temakorok-jegyzeke (2019. augusztus 24.)

OBH-utasítás 189. §-a szerinti cél, a jogi ismeretterjesztés, a polgárok jogtudatosságának a kialakítása.

5.4. Hitelesség:

A Nyitott Bíróság alapja a szakmailag megalapozott, erkölcsileg helyes értékközvetítés élvezhető formában.

5.4.1. Bár a projekt sikeres és népszerű, nem ennek öncélú hajszolása a cél. Éppen ezért a népszerűségre törekvés, a minél több ember megszólításának igénye nem vezethet a szakmaiság csorbulásához, a színvonal csökkenéséhez.

5.4.2. Az általános szabályok gyakorlati példákon keresztül történő megvilágítása népszerű és didaktikai szempontból eredményes módszer. A megtörtént esetek ismertetése azonban nem szolgálhat útmutatóként a jog kikerüléséhez, nem adhat tippet a jogellenes magatartások leplezéséhez. Az ismeretátadásnak erkölcsileg is kifogásolhatatlannak kell lennie.

5.4.3. A mai világban a technika fejlődése révén egy kattintással bármilyen információt megtalálhatunk a világhálón, másodpercek alatt láthatunk élőben tőlünk távoli eseményeket, de a fiatalok nevelésének, a felnőttek irányába történő ismeretterjesztésnek fontos feladatát, az értékek átadását, kezelését, megőrzését ezek nem feltétlenül garantálják.

A jog fontos régi értékek őrzője is egyben. Gondoskodik arról, hogy megmaradjanak a társadalmi együttélés alapvető szabályai. A Nyitott Bíróság programban ezek lényegét, aktualitását, örökérvényűségét is bemutatjuk a római jog egyik iustinianusi alapvető regulája szellemében: „honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere", azaz „tisztességesen élni, mást nem bántani, mindenkinek megadni, ami őt illeti".

5.4.4. Talán kissé meglepőnek hathat az élvezhető forma kitétel. Nézetem szerint azonban ez fontos. Amikor az előadó megjelenik az iskolában vagy az osztály a bíróságon, akkor fontos szem előtt tartani, hogy nem olyan órára kerül sor, aminek tartalmát később feleletben vagy dolgozatban az iskola visszakérdezi. A diákok érdeklődéssel fordulnak az új irányába. Ezt a szokatlanságot kell kihasználni. Az újdonság varázsa okán pole position-ból indul a Nyitott Bíróság program előadója. Ahhoz azonban, hogy ezt kihasználja, és a közvetíteni kívánt ismereteket, értékeket eljuttassa a célcsoporthoz, élvezetes előadást kell tartania. Míg az iskolai tananyag elsajátításának diáki motivációja a számonkérés sikeres abszolválása (is), addig a nem kötelező és számonkérés tárgyát nem képező Nyitott Bíróság programban hallottak elsajátítása csak élményszerűség esetén lehetséges. Érintse és érdekelje is a célcsoportot a tartalom!

Az előadás tartalma mellett annak formája, előadásmódja is ugyanolyan lényeges. Büntető (eljárás)jogi tanulmányokból ismert a hasonlat, mely szerint a büntetőjog olyan, mint a késhegy, a büntető eljárásjog pedig, mint a kés nyele („Strafrecht ohne Strafprozess ist ein Messergriff ohne Klinge und Strafprozess ohne Strafrecht ist eine Klinge ohne Messergriff").[33] A kettő egymás nélkül nem hatályosulhat. Ugyanezt a hasonlatot lehetne hozni az előadás tartalmára és formájára is. A szakmailag legmegalapozottabb, tartalmas előadás nem fogja átlépni a hallgatóság ingerküszöbét, ha az előadásmód unalmas, egysíkú vagy a tartalmat nem a célközönség nyelvezetén fogalmazzák meg. Másfelől a frappáns, érdekes előadásmód tartalom nélkül öncélúvá válik és üres. Ezért kell a kettőt összhangba hozni, főleg, ha figyelembe vesszük a legújabb pszichológiai kutatásokat, mely szerint a digitális korban a pontos emberi figyelem tartama 8 másodperc, a fiatalok körében pedig egy hír legfeljebb 140 karakter lehet és ezek közvetítése is részben hangulatjelek, emojik alkalmazásával történik.[34]

Ezért fontos az előadásmód.

A négy tényező összhangba hozása biztosítja a program tartalmi és formai megvalósításának adekvátságát, valamint azt, hogy továbbra is érdeklődésre számot tartó, keresett legyen.

5.5. A minőség előtérbe helyezése:

2019-re elértük azt, hogy a Nyitott Bíróság program az ország teljes területén jelen van, az iránta tanúsított érdeklődés és a bíróságok aktivitása sem csökkent. 2013 óta majdnem megduplázódott az igényelt programok és az azokon résztvevők száma. A számoknál mégis fontosabbak a szavak, a statisztikánál a színvonal.

Az Országos Bírósági Hivatal Igazgatásszervezési Főosztályának a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglalója szerint az eddigi adatokból levonható az a következtetés, hogy a projekt elérte reális határait, és már nem is tudott minden programigényt kielégíteni.[35]

Jelen dolgozatnak A Nyitott Bíróság program lehetséges fejlesztési irányai című fejezete hivatott olyan új utakat felvázolni, amelyek a fenti következtetéssel szemben további célcsoportok, illetve a jelenlegi célcsoportok szélesebb körű elérését teszik lehetővé.

---

[33] Theodor MOMMSEN: Römisches Strafrecht. Dunckler u. Humboldt Verlag, Berlin, 1899. előszó

[34] TARI Annamária: #yz Generációk online. Tericum könyvkiadó, Budapest, 2015. 240. oldal

[35] Az Országos Bírósági Hivatal által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló 7. oldala

Mégis lebegjen a szemek előtt a mértékletesség erénye.

A programnak nem célja a feltétlen, mindenáron bővítés. Építkezni csak szilárd alapokra érdemes. Az alapok pedig több összetevősek. Egyrészt alap(elv), hogy elsőként az ítélkezési tevékenységet kell ellátni, a hivatali kötelezettségeket teljesíteni. Másrészt alap, hogy az új utak bejárásakor a már bevált és kitaposott ösvényeket ne nője be gaz. Figyelni kell arra, hogy ezek is a szokott magas színvonalon működjenek és legyenek elérhetőek. Új, bizonytalan kimenetelű utakért, bővítésekért ezeket kár feladni. Harmadrészt a részvétel továbbra is önkéntes legyen.

A mennyiségi bővülés nem mehet a minőség rovására.

Kétségtelenül fontos a statisztika vagy Kosztolányi Dezső szavaival élve, a számhasonlítás.[36] Ez azonban eszköz, nem cél. Ennek révén ismerhetőek meg tendenciák, követhető nyomon a múlt, értelmezhető a jelen és tervezhető a jövő. A program hatékonyságát azonban nem feltétlenül a számok tükrözik. Hogy mennyire sikerült kialakítani az emberek jogtudatosságát, az nehezen vehető ki a statisztikából.

Éppen ezért fontos, hogy a Nyitott Bíróság program működésének középpontjában – ahogy eddig, úgy ezután is – a kínált programelemek minőségének, színvonalának magasan tartása maradjon.

Az elvek kapcsán célszerű rögzíteni, hogy azok zsinórmértékül, a keretek kijelöléséül szolgálnak. Útmutatók döntési helyzetekben. Rendszerint azonban a háttérben maradnak és önmagukban nem, csak az érdemi tartalommal együtt értelmezhetők. Ez a Nyitott Bíróság program alapelveire is vonatkozik.

6. A NYITOTT BÍRÓSÁG PROGRAM LEHETSÉGES ÚJ FEJLESZTÉSI IRÁNYAI

„Kreativitás nélkül csak ismétlés és rutin van;
mindkettő nagyon értékes a maga helyén,
és viselkedésünk jórészt ebből áll,
de a fejlődéshez, a változáshoz és az új irányokhoz
kreativitás kell.”

(Edward de Bono, máltai orvos professzor)

A Nyitott Bíróság program jövője a jelenen épül, annak szerves fejlődését jelenti. Hangsúlyos az eddigi értékek megtartásának igénye, a stabil alapok ápolása. „Járt

[36] KOSZTOLÁNYI Dezső: Nyelvművelés. Válasz Schöpflin Aladárnak. Mi a teendőnk? = Nyugat 1933/9. https://epa.oszk.hu/00000/00022/00557/17385.htm (2019. augusztus 19.)

utat a járatlanért el ne hagyj!” – óv minket a népi bölcsesség, közmondás. Ugyanakkor új utak bejárása nélkül nehézkes a fejlődés. Éppen ezért vegyítsük a kettőt! A már elért eredményekre fűzhetőek fel a mértékletesség medrében kialakított új utak, irányok, melyek új célcsoportokhoz juttatják el a projektet, azt szélesebb körben megismertetik (külső szempont), illetve a szervezetrendszer számára még elfogadottabbá teszik (belső szempont).

6.1. Nemzetközi konferencia

6.1.1. *Kiindulópontok*:

6.1.1.1. 2019-ben a Magyar Igazságügyi Akadémián az EJTN nemzetközi tanulmányútjain résztvevők számára rendezett workshopon több alkalommal elhangzott, hogy a kiutazók Magyarországot, a magyar igazságszolgáltatást, annak eredményeit is képviselik Európában. Ennek egyik fejezete az országos Nyitott Bíróság program.

6.1.1.2. Tolmácsként több alkalommal működtem közre Magyarországra látogató külföldi bírák fogadásában, kísérésében. Ezek különböző szervezések, különböző törvényszékekhez köthető események voltak. Közös azonban bennük, hogy a külföldi bírák mindegyike – érkezzenek az Európai Unió bármely tagállamából – kiemelt érdeklődéssel fordultak a Nyitott Bíróság program elképzeléséhez, megvalósítási formájához. Egyúttal jelezték azt is, hogy náluk nincs hasonló kezdeményezés.

6.1.2*. Javaslat:*

A kiindulópontok alapján fogalmazódott meg bennem a gondolat, hogy hasznos lenne a Nyitott Bíróság program működéséről, céljairól, formájáról nemzetközi konferenciát tartani.

6.1.3. *Hozadéka*:

6.1.3.1. A Digitális Bíróság projekt mint exportcikk mellett a Nyitott Bíróság program mint know-how bemutatása is hozzájárulna a magyar bíróságok eredményének felmutatásához.

Egyfelől ez jelentős társadalmi szerepvállalás az emberek jog- és kötelességtudatos állampolgárokká nevelésében. Másfelől viszont az elsősorban fiatalkorúakkal való találkozás, beszélgetés, a problémáik, kérdéseik felvetése révén a programban közreműködő igazságügyi alkalmazott, bíró is megismeri a felfogásukat, élethelyzeteiket, melyeket a gyermekközpontú igazságszolgáltatásban, illetve a fiatalkorúak részvételével zajló büntető, polgári

eljárásokban is hasznosítani lehet. Ezáltal az igazságszolgáltatás és az emberek közelebb kerülnek egymáshoz.

6.1.3.2. A nemzetközi konferencia a magyar bírósági szervezet társadalmi felelősségvállalásban betöltött szerepének bemutatása révén láttatná annak eredményét. Így a bírósági szervezetrendszerről, a magyar igazságszolgáltatásról kialakult képet is pozitívan befolyásolná.

6.1.3.3. Ugyanakkor a nemzetközi konferencián a külföldi bírák felszólalásaiból, előadásaiból megismerhetővé válna az is, más országokban milyen kezdeményezések vannak a bíróság társadalmi felelősségvállalása jegyében. A jól működő gyakorlatok kicserélése, illetve a kapott visszajelzések – egyetértés esetén – a program továbbfejlesztéséhez adalékul szolgálnak.

6.1.4. *Ráfordítások*:

6.1.4.1. A nemzetközi konferencia helyszíne a budapesti Magyar Igazságügyi Akadémia lehetne, időpontja nincs határidőhöz kötve.

6.1.4.2. A kétnaposra tervezett rendezvény első felében frontális előadások révén lehetne általános, de gyakorlatias képet adni a Nyitott Bíróság program céljairól, felépítéséről, szervezetéről, önkéntességéről, megvalósítási módjairól, népszerűségéről. Egyrészt a bíróság oldaláról érkezne legalább egy előadó, másfelől viszont egy, a programban rendszeresen résztvevő iskola kapcsolattartója is megszólalna.

Az első nap második felében workshop keretében nyerhetnének betekintést a csoportokra osztott résztvevők az

- előadásokról;

- a bíróság- és tárgyaláslátogatásokról;

- a perszimulációkról;

- a börtönlátogatásokról;

- a rendhagyó programokról.

A második nap egy, a Nyitott Bíróság programban népszerűségnek örvendő (idegen nyelvű) előadás megtartásával kezdődne. Ezáltal a résztvevők egy konkrét gyakorlati példát is kapnának.

Délelőtt a külföldi bírák részben előre egyeztetett rövid – 5-15 perces – előadásaival, felszólalásaival folytatódna a rendezvény, melyet a délutáni

workshopok követnének, melyek a visszacsatolások, többoldalú kommunikáció, témavitatás ideális terepei.

A programot az egyes csoportok összegzései zárnák.

6.1.4.3. A külföldiek nemzetiségétől függően szükséges biztosítani angol, német, francia vagy akár más nyelvű szinkrontolmácsolást, mely feladatot a bíróságokon dolgozó, szaknyelvet beszélő kollégák látnának el.

6.1.5. *Új célcsoport*:

A nemzetközi konferencia révén a Nyitott Bíróság program rendhagyó jelleggel az Európai Unió tagállamaiból vagy azon kívülről érkező bírákat, illetve az ő igazságszolgáltatásukat új célcsoportként szólítja meg. A résztvevők meghívásánál, kiválasztásánál a meglévő nemzetközi kapcsolatokat is felhasználnánk.

Az érdeklődő nemzetközi résztvevőkön túlmenően jelen lennének bírósági vezetők, akik érdeklődés esetén kávészünetekben, „kandalló melletti beszélgetések" során beszámolhatnak a Nyitott Bíróság program igazgatási feladatairól.

6.2. Előadások szülőknek

6.2.1. *Kiindulópont*:

6.2.1.1. A Nyitott Bíróság program fő célcsoportját képező középiskolás és az általános iskola 7-8. osztályos korosztály testi-értelmi-érzelmi-erkölcsi fejlődéséért elsősorban az őket nevelő szülők a felelősek. Az oktatási intézmények kizárólag erre az alapra építkezve tudnak hozzájárulni ehhez szaktudásukkal. Ha a szülők által biztosítandó kellő alapok hiányoznak, érzékelhetően nehezebb a dolguk. A Nyitott Bíróság program különleges módon járul hozzá a neveléshez, amikor kimondottan a felnövekvő generációk jogtudatos állampolgárrá alakítását célul tűzve előadásokat, perszimulációkat, bíróság-, tárgyalás-, börtönlátogatásokat tart.

6.2.1.2. Mint a Nyitott Bíróság programban közreműködő személy 2019-ben több alkalommal szembesültem különböző iskolák jelzéseivel, mely szerint javasolják, hogy a diákok felelősségével kapcsolatos előadásokat a szüleiknek is tartsam meg. Elmondásuk szerint a tanulóknak tartott – interaktív – előadások a szüleiknek is hasznos lenne. Ők sincsenek ugyanis tisztában a legalapvetőbb felelősségi kérdésekkel, legyen szó akár a közösségi oldalak használatáról, véleménynyilvánításról, kábítószer-fogyasztásról, jogos védelemről vagy iskolai zaklatásról.

A példának kedvéért megemlítették, hogy több diák az általuk kiközösített társuk nevében – tudta és beleegyezése nélkül – Instagram-profilt hoztak létre. Ezen a róla – személyiségi jogait megsértve – készített képeket tették közzé. Az iskola figyelmeztetővel, rovóval szankcionálta a renitensek magatartását. A szülők egy része ezt értetlenséggel vegyes felháborodással fogadta, sérelmezve, hogy az említett magatartást a közösségi oldal szabályzata közvetlenül nem tiltja.

6.2.2. *Javaslat*:

Az oktatási intézmény jelzésére és kérésére a Nyitott Bíróság program előadója megjelenik az iskolai szülői értekezleten, ahol az előzetesen egyeztetett témában vázolja a gyermek és a felnőtt alapvető felelősségét.

6.2.3. *Hozadéka*:

A szülői értekezleten való megjelenés és előadások tartása révén a gyermeket nevelő szülőknek közvetítenénk alapvető jogi ismereteket. Gondolkodásmódjuk helyes irányba történő befolyásolása és felelősségtudatuk erősítése kihatna a gyermeknevelésükre, így közvetetten a Nyitott Bíróság program egyik célját – a felnövekvő generációk jogtudatos állampolgárrá nevelését – szolgálná. Ezzel nemcsak az iskolák munkáját segítjük, hanem hozzájárulunk a személyiségi jogsértések és a bűncselekmények elkövetésének megelőzéséhez is.

6.2.4. *Ráfordítások*:

Tekintettel arra, hogy a szülői értekezleteken a tanulók számára előadást tartó kollegák jelennének meg, így külön anyagi vagy szellemi ráfordítást a javaslat nem jelentene. Az előadások aktualizálásával, a 18 éven aluliak mellett a felnőttek és a szülők felelősségének hangsúlyozásával eleget lehetne tenni a megkeresésnek. Mivel szülői értekezletekre 16 óra után kerül sor, így munkaidőn túli ráfordítást igényel a megvalósítás a kollegáktól. Ez azonban – ahogy az egész Nyitott Bíróság programon belüli részvétel is – önkéntes. A jelentős mértékű, minőségű közreműködések az év végi jutalmazások során vehetők figyelembe.

6.2.5. *Új célcsoport*:

Új célcsoportként a közvetlen célcsoportot képező 12-18 éves korosztály szülei, azaz a felnőttek jelennek meg. Rajtuk keresztül további felnőttek – családtagok, barátok, ismerősök – is tudomást szereznek mind a programról, mind pedig a tudásanyagról.

6.3. Megjelenés az érték alapú médiában

6.3.1. *Kiindulópontok*:

A programokról és résztvevőkről már ismertetett számsor egyrészt mutatja a Nyitott Bíróság program népszerűségét, valamint azt, hogy fejlődése töretlen. Mutatja azonban azt is, hogy úgy néz ki, a 2017-2018-as adatok a jelenlegi módszerek mellett egyfajta tetőpontot jelenthetnek. A jelenlegi ráfordítások, a résztvevők száma mellett a további növekedés bizonytalan. Kétséges, hogy a jelenleg járt utakon több diákot vagy még szélesebb közönséget előadásokkal, bíróság-, tárgyalás-, börtönlátogatásokkal, perszimulációkkal, rendhagyó programokkal el lehet-e érni.

Ehelyütt azonban fontosnak tartom kiemelni, hogy nézetem szerint a Nyitott Bíróság program nem (elsősorban) a számokról, azok összehasonlításából és a folyamatos növekedés, bővülés igényéről szól. Egy igen népszerű és a társadalmi felelősségvállalás szempontjából is jelentős országos programról van szó, azonban nem hagyható figyelmen kívül, hogy a szervezet elsődleges és kiemelt feladata az igazságszolgáltatás. A Nyitott Bíróság programban részvétel okán a hivatali kötelezettségek teljesítésének elsődlegessége nem szenvedhet csorbát. A jelen tanulmány részét képező lehetséges fejlesztési irányok sem a számok hajszolását célzó, hanem a hatékonyság növelését, a Z- és alfa-generáció ingerküszöbének elérését szolgáló javaslatok. A statisztika és a Nyitott Bíróság program kérdésére az értekezés az alapelvi fejezetben is kitér.

Visszatérve a kiindulóponthoz, figyelembe kell venni a Nyitott Bíróság program bírósági szervezetrendszerben, igazságszolgáltatásban elfoglalt helyét, szerepét. Szerepe a társadalmi felelősségvállalás szempontjából kiemelten fontos, mégis csak másodlagos az ítélkezés mögött. Helye csak a hivatali kötelezettségek teljesítése után következhet. A Nyitott Bíróság programban részvétel nem járhat a bíró, igazságügyi alkalmazott ítélkezési-hivatali kötelezettségeinek háttérbe szorításával.

Éppen ezért a lehetséges fejlesztési irányok megszabásakor olyan új utakat, csatornákat kell keresni, melyek nem teszik szükségessé a ráfordított energia növelését oly mértékben, mely az ítélkezési és alapvető hivatali kötelezettségek elől venné el az időt. Másfelől viszont célul tűzhetjük ki, hogy a már eleve ráfordított energia a lehető legnagyobb mértékben hasznosuljon, illetve további erőfeszítések nélkül újra felhasználható, „megújuló energia” legyen.

Meghaladná önmagában a bírósági igazgatás kereteit annak keresztülvitele, hogy a Jogi ismeretek önálló, külön tantárgy legyen, melynek oktatásában bírók, igazságügyi alkalmazottak működnek közre. Éppen ezért jelen értekezés más utakra, felvetésekre alapoz.

6.3.2. *Javaslat*:

6.3.2.1. Megjelenési felület

Érdekes, a Z- és alfa-generáció ingerküszöbéhez igazított (akár interaktív) előadások, tartalmak megjelenítése különböző médiafelületeken.

Ennek megvalósítási módjaiban csak a kreativitás és a nem bírósághoz köthető média-tartalomszolgáltatók együttműködésének esetleges hiánya szabhat határt.

Legkézenfekvőbb megoldás az Országos Bírósági Hivatal YouTube-csatornájának[37] vagy Facebook-oldalának[38] ilyen célú igénybevétele.

Emellett tartalomsugárzásra alkalmas a fiataloknak szóló M2 Petőfi TV vagy a kulturális tematikájú M5.

6.3.2.2. A megvalósítás módjának verziói

a) A Mindentudás Egyeteme[39] mintájára szóba jöhet a frontális előadás. Ennek során azonban figyelmet kell fordítani arra, hogy az országos kínálatból a legérdekesebb előadások szerepeljenek.

A frontális előadások részletes és előre átgondolt szervezést igényelnek.

Egyrészt meg kell határozni az előadás célközönségét. Ez (elő)adásról (elő)adásra változhat. Más és más szemlélettel, előadásmóddal, tartalommal, példákkal közelítendők meg az egyes korosztályok és a különböző végzettségű nézők-hallgatók.

A célközönség meghatározását követően kell a meglévő kínálatból kiválasztani a legadekvátabb előadást. A Nyitott Bíróság program kínálata jelenleg is sokszínű. Megtalálhatók benne a speciálisan az általános iskola 7-8. osztályosait, a középiskolás korosztályt célzó tartalmak – például a középiskolások jogi felelőssége tetteikért, a választójog gyakorlásának ismertetése – mellett általánosan érdeklődésre számot tartó témák, mint például a polgári és büntető eljárások szemléltetése. A helyszínnél mint ráfordítási szükségletnél térek ki a tematikus előadások jellegzetességeire.

A Nyitott Bíróság program eddigi tapasztalata azt mutatja, hogy a nem szakmai közönség előnyben részesíti az induktív módszert, azaz amikor az előadó a gyakorlatból említ példát, esetet, és azt elemezve vonja le az általános következtetést. (Ezzel szemben a deduktív módszer során éppen ellenkezőleg, az általános törvényszerűségekből következtet egyedi esetekre. Ez azonban a

[37] https://www.youtube.com/user/mediaobh (2019. augusztus 18.)

[38] https://www.facebook.com/orszagosbirosagihivatal/ (2019. augusztus 18.)

[39] https://mindentudas.hu/ (2019. augusztus 18.)

hallgatóság absztrakt gondolkodásának a magasabb szintjét követeli meg, a szaktudást.)

Éppen ezért kiemelendő, hogy országos felületen, legyen szó akár az Országos Bírósági Hivatal YouTube-csatornájáról, Facebook-oldaláról vagy a közszolgálati televízió csatornájáról, a szakmailag megalapozott, igényes, lényeges tartalmi elemeket hordozó előadások frappáns, a hallgatóság igényeihez igazodó, velük kapcsolatot kiépíteni képes, gyakorlati példákra alapozó előadói jelenjenek meg. Irányadóak a késhegynél és nyélnél leírtak.

b) A frontális mellett szóba jöhetnek interaktív előadások. Az előző pontban leírtak itt is érvényesek, azonban fokozottabb körültekintéssel kell eljárni. A már említett tapasztalatok azt mutatják, hogy nagy igény van a hallgatóság bevonásával, véleményének kikérésével, aktivizálásával működő interaktivitásra, azonban kamerák kereszttüzében a hallgatóság kétszer is meggondolja, hogy vállalkozzon-e hozzászólásra. Megoldást a próbafelvételek jelenthetnek.

Figyelni kell ebben az esetben arra is, hogy előzetesen nyilatkoztassuk a hallgatóságot, hogy hozzájárulnak-e a hang- és képfelvétel készítéséhez, konkrét felhasználásához, biztosítva ezzel személyiségi jogaik érvényesítését, védelmét.

c) Számos törvényszék mutatja be híres történelmi-irodalmi vagy más megtörtént eset perszimulációját. Ezek szintén alkalmasak lehetne arra, hogy médiafelületen jelenjenek meg. Ebben az esetben két szempontra érdemes figyelmet fordítani. Egyrészt, hogy a perszimuláció tartama lehetőség szerint ne haladja meg az egy órát. Kérdéses ugyanis, hogy képes-e egy perszimuláció ezt meghaladó időtartamban a képernyő előtt tartani a hallgatóságot. A másik pedig, hogy célszerű néhány fontosabb információt – quasi moderációként – feliratozni, hogy a laikusok is értsék, hogy a tárgyaláson mi miért történik.

d) Az eddig említett megvalósítási módok is közelebb hozzák a bíróság feladatának megértését az emberekhez. Ez fontos, ugyanis még a Nyitott Bíróság program ellenére is sok felnőtt sincs tisztában a bíróságok, ügyészségek, ügyvédek közötti különbséggel.

Ami személyes találkozás esetén a bíróságlátogatás, az lehetne online formában egy videoblog a bíróság feladatairól. Egyik része bemutatná a tárgyalóteremben folyó munkát, másik része a helyszíni tárgyalások mikéntjét, szó eshetne a nyomozási bíró feladatáról a rendőrségi eljárásban, valamint a büntetés-végrehajtási bíró tevékenységéről.

Az interaktivitást biztosítja, hogy a nézők kérdést tehetnek fel a YouTube-csatornán, illetve a Facebook-oldalon, melynek megválaszolása történhet írásban, rövid időn belül vagy a videoblog következő részében.

6.3.3. *Hozadékai*:

6.3.3.1. Az előadók ugyanannyi ráfordítással valamennyi érdeklődőhöz – legyen szó akár 18 éven aluli, akár felnőtt személyről – eljutnának.

6.3.3.2. A Nyitott Bíróság programban közreműködők az új megjelenési forma révén extra motivációt kapnának ahhoz, hogy az előadásaikat frissítsék, szemléletesebbé, élvezhetőbbé tegyék. Ez a minőség további javításával járna.

6.3.3.3. Azáltal, hogy a Nyitott Bíróság program így valamennyi érdeklődő számára közvetlenül, könnyen elérhetővé válik, a szervezetrendszer társadalmi szerep- és felelősségvállalása is nagyobb nyilvánosságot kapna. Ez a bíróságok jó hírnevének fokozását szolgálhatja.

6.3.4. *Ráfordítások*:

6.3.4.1. Kezdetben a már meglévő programokra – előadások, perszimulációk – módszertani és gyakorlati ismeretekre, tapasztalatokra lehet alapozni. A beindításhoz így külön személyi energiaráfordításra nem lenne szükség. Ahhoz, hogy az elképzelés fenntartható, folyamatosan megújulásra képes legyen, az szükséges, hogy a már meglévő előadók frissítsék kínálatuk tartalmát, formáját, illetve, hogy további kollegák kapjanak kedvet a részvételhez. Ha ez nem történik meg, akkor is hasznos, hogy állandó jelleggel elérhetővé válnak akár a közösségi oldalon, akár a videomegosztó portálon a tartalmak.

6.3.4.2. A változatosságot a tartalom és az előadásmód mellett a helyszín is garantálhatja. Míg a perszimuláció tárgyalóteremben tartandó meg, addig a kollegák portfóliójában jelenleg is megtalálható tematikus előadások külső helyszínen megvalósíthatóak, előmozdítva ezzel a hitelességet és egyben a figyelemfelkeltést is.

Így a példának kedvéért az irodalmi művekben előforduló bűncselekményeket feldolgozó előadás megtartható a költészet napján, április 11-én, törvényszékenként eltérő helyszínen. Ami Budapesten a Petőfi Irodalmi Múzeum vagy a Jókai Anna Szalon, az vidéken lehet a példának kedvéért színház, Debrecenben a Szabó Magda Emlékház, Egerben a Gárdonyi Géza Emlékmúzeum, Szekszárdon a Babits Mihály Emlékház. Ha már a színház szóba került, érdemes megjegyezni a Szegedi Törvényszék sikeres programját, a 12 dühös ember színpadra vitelét.[40]

[40] https://szegeditorvenyszek.birosag.hu/hirek/20141104/tovabb-bovul-nyitott-birosag-program-szegeden (2019. augusztus 30.)

A „könnyűzenei alkotások bűnei” előadás illeszkedik a magyar dal napja rendezvénysorozatba, mely minden év szeptemberének második vasárnapján kerül megrendezésre. A külső helyszínek tárháza itt is változatos: a színház mellett előadható hangverseny-, koncertteremben, szabadtéri fesztiválon.

A 12-18 éves korosztálynak szánt előadásokat a gyakorlatnak megfelelően a részvételi igényét jelző oktatási intézmény tantermében tartanánk meg.

A videoblog bejelentkezhet – a témától függően – tárgyalóteremből, a helyszíni tárgyalás bemutatása esetén építési területről vagy öregek otthonából, a büntetés-végrehajtási bíró tevékenységének ismertetésekor pedig a büntetés-végrehajtási intézetből.

6.3.4.3. A koncepció volumenére tekintettel az Országos Bírósági Hivatal Kommunikációs és Kapcsolattartási Főosztályával való együttműködés, konzultáció elengedhetetlen.

Emellett a közszolgálati televízióban való megjelenés esetén a szolgáltatóval együttműködési megállapodás kötése indokolt.

6.3.5. *Új célcsoport*:

A koncepció előnye, hogy megvalósítása esetén a Nyitott Bíróság program hírneve, valamint az általa közvetített ismeret valamennyi érdeklődő számára elérhetővé válna.

6.4. A bírósági gyakornoki program népszerűsítése, harmonizálása - toborzás

6.4.1. *Kiindulópontok*:

A Nyitott Bíróság program deklarált célja a felnövekvő generációk jogtudatos állampolgárrá nevelése mellett az igazságügyi pályaorientáció elősegítése.[41] Ez nemcsak a bíróságokon dolgozó jogászok, hanem az igazságügyi alkalmazottak rekrutációját is jelenti.

A joghallgatók a jelenleg kötelező hathetes gyakorlati idejüket előszeretettel töltik a bíróságokon. Ezt a helyzeti előnyt kell kihasználnia a szervezetrendszernek. Meg kell győznie a jövő jogászait, hogy a bírói hivatást, életpályát válasszák. Ha ez sikerül, akkor egyre többen fognak jelentkezni a bírósági fogalmazói versenyvizsgára, ráadásul a lehető legjobb képességekkel és készségekkel rendelkező hallgatók. Így a kereslet-kínálat közgazdasági törvényszerűségeire

[41] http://kpintra.justice.hu/20130726/nyitott-birosag (2019. augusztus 18.)

figyelemmel a legalkalmasabbak közül lehet kiválasztani azokat, akik az elméletben megszerzett tudásukat a gyakorlatban a bíróságon kamatoztathatják. Ez a szakmai színvonal magas szinten tartását teszi lehetővé.

Nem mehetünk el szó nélkül a nem jogi végzettségű kollegák utánpótlásának biztosítása mellett sem. Hogy ez miként biztosítható, arra jó példa a Debreceni Törvényszék szervezése. A Debreceni Járásbíróság rendszeresen meghirdeti a Debreceni Szakképzési Centrum Bethlen Gábor Közgazdasági Szakgimnázium tanulói részére a gépíró versenyt. 2017-ben például 54 diák vett részt a megmérettetésen. 10 perc alatt kellett nekik egy, a bírósági szervezet felépítéséről szóló szöveget lemásolniuk. A leírt szövegek javítása alatt a Debreceni Törvényszék elnöke, Dr. Kahler Ilona, illetve a Debreceni Járásbíróság elnöke, Dr. Vágó Zsolt tartott tájékoztatót a bíróságról a várakozó versenyzőknek. A legjobban teljesítők oklevelet vehettek át.[42] A résztvevők egyfelől megismerhették a bírósági munkát, a bíróság pedig másfelől képet kapott a gépíró szakos tanulók felkészültségéről, egyúttal a legjobbakat toborozhatták.

6.4.2. *Javaslat*:

6.4.2.1. Nézetem szerint elősegíti a toborzást, ha a törvényszékek vagy az Országos Bírósági Hivatal képviselői évente személyesen megjelennek az egyetemek jogi karán, és népszerűsítik a bírósági szervezetrendszer által biztosított gyakorlat lehetőségét.

Ugyan nem mindegyik törvényszék illetékességi területén működik egyetemi jogi kar, azonban feltehetően minden jogi kar hallgatói között találunk olyan diákot, aki érdeklődik az adott törvényszék nyújtotta lehetőségek iránt.

A megjelenésre alkalmat adhatnak az egyetemi jogász napok. A személyes találkozásokon túlmenően tájékoztató szóróanyagok rendelkezésre bocsátása is lehetséges. Akár az egyetemi informatikai rendszeren keresztül elektronikusan is kiküldhetőek azok a hallgatóknak.

6.4.2.2. Az egyes törvényszékeken a Nyitott Bíróság program kapcsolattartói lennének azok a kijelölt kontakt személyek, akikhez akár a jogi egyetemi hallgatók, akár a nem jogi végzettségű, nem jogi tanulmányokat folytatók kérdéseikkel fordulhatnak.

6.4.2.3. A toborzás sikerét mozdítaná elő, ha a joghallgatók gyakorlatának tartalmi elemeit, módszereit országos szinten harmonizálnánk. Jelenleg a tapasztalatok szerint – több törvényszék illetékességi területén – eseti jelleggel zajlik a gyakorlati

[42] https://debrecenitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20170614/gepiro-verseny-debreceni-jarasbirosagon (2019. augusztus 18.)

idő. Javaslom egy munkacsoport létrehozását, mely kidolgozná a jogi egyetemi hallgatók gyakorlatának – nem egységesített, de – harmonizált rendszerét. Ha a gyakorlatra jelentkezőt beosztanánk olyan igazságügyi alkalmazott vagy bíró kollega mellé, aki ismeri a harmonizált gyakorlati képzési tervet, akkor zökkenőmentesen, átgondolt struktúra szerint zajlana a praktikum.

6.4.3. *Hozadéka*:

6.4.3.1. Minél többen kapnak kedvet a bírósági munka iránt, annál többen jelentkeznek a pályázatokra, növelve ezzel a merítési lehetőséget. Ha pedig a legjobbak közül választhat a pályázat kiírója, jelen esetben a bíróság, akkor az a színvonal magasan tartását teszi lehetővé.

6.4.3.2. A harmonizált gyakorlati rendszer révén biztosított, hogy bármely törvényszéken is tölti a gyakorlatát a hallgató, hasonló képzést kap, így a bíróság megjelenése, szakmai megítélése is összehangoltabb lesz.

6.4.4. *Ráfordítások*:

Személyi ráfordításra van szükség az elképzelés megvalósításához. Célszerű kijelölni minden törvényszék illetékességi területéről egy személyt, aki – lehet a Nyitott Bíróság program kapcsolattartója is egyben – részt vesz az országos munkacsoportban.

A munkacsoport kidolgozna egy rövid, legfeljebb 5-10 oldalas útmutatót a jogi egyetemi hallgatók gyakorlatának rendszeréről, javasolt tartalmáról.

Minden járásbíróságon lenne olyan személy is, aki a gyakorlaton lévőkkel tartja a kapcsolatot. A munkacsoport által elkészített összefoglalót minden járásbíróság rendelkezésére lehetne bocsátani, ezzel biztosítva a harmonizációt.

Az éves jogi egyetemi megjelenés utazási költséget jelent, és a kapcsolattartó személy energiaráfordítását teszi szükségessé.

6.4.5. *Új célcsoport*:

A javaslat a már meglévő célcsoport – a jogi végzettségű utánpótlás – toborzásának és gyakorlatának finomítását célozza.

6.5. A Nyitott Bíróság program belső kommunikációjának fokozása

6.5.1. *Kiindulópontok*:

A Nyitott Bíróság program immár hetedik éve működik, és egyre népszerűbb, elismertebb a célcsoport körében. 2018-ban a megvalósításában önkéntes alapon

1.549 bíró, igazságügyi alkalmazott működött közre.[43] Célja, megvalósítási módja, felépítése, rendszere mind a szervezetrendszeren belül, mind azon kívül elfogadott.

Mégis, mint általában minden újdonságnak, további időre és szervezeten belüli kommunikációra van szüksége ahhoz, hogy az a kisebbség, aki jelenleg ellenérzésekkel tekint rá, támogassa.

A kisebbség ellenérzéseit nemcsak a kezdeményezés viszonylag újdonsága táplálja. A bírósági szervezet egy alapvetően hagyománytisztelő, a régi értékek, felfogások, gyakorlatok mellett kiálló, az új elképzeléseket – már csak a mérete miatt is – nehezen elfogadó rendszer (volt). (Ez mára sokat alakult, fogékonyabb lett a pozitív kezdeményezésekre, javítást célzó változtatásokra.) Még mindig vannak olyan kollegák, akik úgy gondolják, „a suszter maradjon a kaptafánál", felesleges az ítélkezésen túlmenően további szerepet vállalni a társadalom jogtudatosságának növelése terén. Féltik a bíróságok tekintélyét, valamint azt, hogy ez a nem kötelezően ellátandó feladat, amit a Nyitott Bíróság program jelent, energiát és időt vesz el a lényegtől, az ítélkezéstől, a hivatali kötelezettségek teljesítésétől.

Ugyanakkor döntő többségben vannak, akik a program elképzelését, célját, megvalósítási módját, felépítését, rendszerét támogatják.

A visszajelzések és a programigénylések pedig azt mutatják, hogy a társadalom, az iskolák igénylik és szükségesnek, hiánypótló jellegűnek tartják a Nyitott Bíróság programot.

6.5.2. *Javaslat*:

A Nyitott Bíróság program szervezetrendszeren belüli elfogadottságát, támogatását erősíti, ha az abban résztvevők vagy részt nem vevők, de azzal egyetértők a bírósági vezetőkkel együtt kiállnak mellette. Ez eddig is megtörtént.

Az ellenérzések sokszor abból következnek, hogy az ellenzők információhiányban szenvednek, mert annyira elzárkóznak a programtól, hogy nem követik nyomon a fejleményeit, rendszerét.

Éppen ezért a belső kommunikáció fokozása révén célszerű eloszlatni a tévhiteket, és kiemelni azt, ami a kezdeményezés erősségét jelenti. Bőven van ilyen.

[43] Az Országos Bírósági Hivatal által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló 3. oldala

A részvétel önkéntes. Mindenki szabad elhatározására van bízva, hogy kíván-e benne közreműködni vagy nem. Nemcsak a közreműködés ténye, hanem annak formája is egyedi elhatározás függvénye. Így mindenki olyan szerepet vállal benne, ami közel áll hozzá.

Előadást tartani olyan, mint kilépni a komfortzónából. A bírói munkához képest teljesen más képességeket, készségeket igényel. Itt nem mi kérdezünk, hanem minket kérdeznek. Nem mi ülünk a pulpitus mögött és velünk szemben állnak a kihallgatandó személyek. Mi állunk ki a közönség elé egy előadással, produkcióval, és hatást kell elérnünk. Hatás nélkül nincs eredmény. Eredmény pedig az alapvető felelősségi szabályok vagy a közölni kívánt más ismeretek célt érése. A Nyitott Bíróság program a képességek, készségek fejlesztését is szolgálja. Olyan képességekét, készségekét, amelyeket az ítélkezési tevékenység során is hasznosítani tudunk. Gondoljunk csak az ítélet szóbeli indokolására! Fontos a meggyőzőerő, hogy milyen döntést és miért hozott a bíróság. Itt húzható párhuzam az előadás sikere és a szóbeli indokolás meggyőzőereje között. Ha egyre jobban tudjuk a nézeteinket előadni, akkor a szóbeli indokolás meggyőzőerejét is növelni tudjuk.

Az előadások során megismerjük az elsődleges célcsoportnak számító 12-18 éves korosztály életkori jellemzőit, az iskolával való kapcsolattartás révén a pedagógiai eszközöket. Ezeket mind-mind felhasználhatjuk akár a polgári, akár a büntető ítélkezésben a 18 éven aluli mindenek felett álló érdekének, valamint a büntetőeljárás és a szankció céljának értelmezésekor. Ezáltal a bíróság kiegészítő szerepet tölt be a fiatalok nevelésében, értelmi-érzelmi-erkölcsi fejlődésük elősegítésében.

Elsődlegesen azonban azáltal szolgálja a program az ítélkezést, hogy a felvilágosítást és azon keresztül a megelőzést szolgálja. Azért (is) tartjuk az előadásokat, mutatjuk be a perszimulációkat, mutatjuk be a tárgyalást, a bíróságot, a büntetés-végrehajtási intézetet, hogy megelőzzük a jogsértést, segítsük elő az emberek jogtudatosságának a kialakítását.

További hozadéka a Nyitott Bíróság programnak, hogy a polgárok jobban megismerik a bíróságok feladatát, szerepét. Ha értik, hogy mit és miért döntünk, miért járunk el úgy, ahogy, akkor az igazságszolgáltatás társadalmi megbecsültségének növeléséhez is hozzájárulunk.

Fontos, hogy ezeket a szempontokat a bírósági szervezetrendszeren belül a Nyitott Bíróság programot jelenleg nem támogatókkal is ismertessük, velük elfogadtassuk. Ennek terepe lehet akár az összbírói értekezlet.

6.5.3. *Hozadéka*:

A Nyitott Bíróság program szervezeten belüli elfogadottsága lehetővé teszi az „egy irányba húzást”. A programban közreműködő kollegák is felszabadultabban vesznek részt, ha nem kell a munkatársaik részéről ellenérzésekkel szembesülni. Teljes elfogadottság, támogatás esetén nyugodtabban és eltökéltebben állhatunk neki a lehetséges fejlesztési irányok tervezésének, megvalósításának.

6.5.4. *Ráfordítás*:

Ha a javaslatban leírtakat bírói, igazságügyi alkalmazotti értekezleteken taglalják, akkor a megvalósítás külön ráfordítást nem igényel.

6.5.5. *Új célcsoport*:

Alapvetően és elsődlegesen a Nyitott Bíróság program a szervezetrendszeren kívülre irányul. A belső támogatottság növelésének célcsoportja azonban a kollegák köre.

A Nyitott Bíróság program jelenlegi tartalmát, rendszerét és a vázolt lehetséges új fejlesztési irányokat az alábbi piramis szemlélteti:

A stabil alapot a már jól bevált programelemek – az előadások, a perszimulációk, a bíróság-, tárgyalás-, börtönlátogatások – jelentik. Ezekre épülnek az egyes törvényszékek egyedi elképzelései, melyek csak példálózóan sorolhatóak fel.

Jelen értekezés javaslatai csak akkor valósulhatnak meg, ha nem jelentik a szilárd alapok eltűnését, gyengülését, elhanyagolását.

Olyan ez, mint a jéghegy. Lehet, hogy a széles nyilvánosság számára csak egy szelete látható. A médiában való megjelenés feltűnést kelt, ráirányítja a figyelmet

a kezdeményezésre. A nemzetközi konferencia a külföldi bírósági szervezetrendszerek, igazságügy érdeklődését kelti fel. Viszont a jéghegy csúcsa alatt ott húzódik a széles alap, melynek „vállaira állva" láttathatók a speciális elemek, a különlegességek, az érdeklődésre leginkább számot tartó események.

A Nyitott Bíróság program lehetséges új fejlesztési irányainak összefoglalása során kihangsúlyozandó, hogy a feltüntetett novumok támogatása esetén azokat részletes megvalósítási tervben kell elemezni, felmérve a rendelkezésre álló személyi és anyagi erőforrásokat.

A fejezet bevezetőjében a mértékletesség medrét említettem. Ezen ötletek megvalósítása nem határidőhöz kötött. A megalapozott tervezés és kivitelezés, a részletes megvalósítási terv csökkenti a kockázatot. A mértékletesség követelménye elsősorban az ítélkezés, a hivatali kötelezettségek teljesítésének elsődlegességéhez köthető. Az új irányok mégsem jelentik a mértékletesség elvének megsértését. Lehet, hogy formabontónak, újszerűnek hatnak. Maga a Nyitott Bíróság program kezdeményezése is az volt azonban. A vázolt irányok nem feltételeznek vállalhatatlan mértékű ráfordítási igényt, mindössze a szervezés, a szervezeti felépítés optimalizálását, frissítését.

7. JÓT S JÓL – FRISSÍTETT SZERVEZETI MODELL

„Jót s jól. Ebben áll a nagy titok."

Kazinczy Ferenc szavai úgy a Nyitott Bíróság program egészére, mint a jelen tanulmány előző fejezetében vázolt lehetséges fejlesztési ösvényeire is vonatkoznak.

Tartalmi szempontból A Nyitott Bíróság program lehetséges fejlesztési irányai című fejezet volt hivatott megfogalmazni azokat az új célcsoportokat, megjelenési formákat, kommunikációs csatornákat, melyek egyrészt további közönség elérését, a társadalmi felelősségvállalás elmélyítését, fokozását, a magyar igazságszolgáltatás eredményeinek külföldi megismertetését, a projekt belső elfogadottságának fokozását, a toborzás még eredményesebbé tételét célozzák.

A lehetséges új irányok egy része további szellemi-anyagi-személyi ráfordítást nem igényel, másik része viszont megfontolásra érdemessé teszi a Nyitott Bíróság program jelenlegi szervezeti felépítésének frissítését.

7.1. Kiindulópontok:

7.1.1. A Nyitott Bíróság program jelenlegi szervezeti modellje az egyes törvényszékekre mint különálló, önálló műhelyekre szabott. Ez teljes mértékben megfelelt a projekt kialakulási szakaszának, helykeresésének. Kezdetben a

kezdeményezés nem volt más, mint az egyes törvényszékek egyedi megvalósítási elképzeléseiből álló mozaik. A természetes fejlődés során azonban a mozaik egyes elemei kezdtek alkalmazkodni, simulni egymáshoz oly módon, hogy közben megmaradtak a kreativitáson alapuló egyéni gondolatok, különbözőségek. Ma ott tartunk, hogy van már egy közös alap programkínálat, amely minden megyében elérhető.

A program mélysége mellett a mennyiségi mutatók is változtak. 2012 óta folyamatos növekedési pályán áll a Nyitott Bíróság program. Ez az emelkedés – úgy néz ki – a jelenlegi módszerek, megjelenési lehetőségek mellett 2018-ban elérte a tetőpontját, 2019-re némi csökkenés mutatkozott. Azonban a 2019-es számok is azt mondatják, hogy kinőtte a program a jelenlegi szervezeti modellt. Az Országos Bírósági Hivatal Igazgatásszervezési Főosztály által a Nyitott Bíróság program 2018-as eredményeit közlő összefoglaló is arra a megállapításra jut, hogy indokolt a szervezeti integráció elmélyítése. Ennek keretében javasolja a legalapvetőbb kérdéseket kezelő általános belső szabályzatra vonatkozó ajánlás elkészítését.[44]

7.1.2. A Nyitott Bíróság program lehetséges fejlesztési irányai című fejezetben megfogalmazott javaslatok közül a szülőknek szóló előadás, valamint a belső kommunikáció fokozása megvalósítható a jelenlegi szervezeti keretek között. Akár még a nemzetközi konferencia megszervezését is ide vehetjük, hiszen az országos koordinátor jelentős szakmai tudással és tapasztalattal rendelkezik.

Ugyanakkor a gyakorlati rendszer harmonizálása célszerűvé, a médiában való szakmai és érdekes megjelen(ít)és teszi szükségessé a jelenlegi szervezeti keretek kiszélesítését.

Alapvetően nagy ugyanis a Nyitott Bíróság program felelőssége. Következik ez már az elsődleges célcsoportból, valamint célból, nevezetesen a felnövekvő generációk jogtudatosságra neveléséből. Hatványozott a felelősség akkor, ha olyan megjelenési platformot választunk, melyet akár százezrek követhetnek nyomon egyszerre. A mai médiafelületek – legyen szó televíziós, rádiós, internetes vagy közösségi médiáról – egyfelől hatalmas lehetőséget rejtenek, másfelől óriási hallgatóságot-nézettséget biztosít(hat)nak, harmadrészt éppen emiatt hatalmas visszhangja lehet a hibának, félresikerült megoldásoknak.

Mind a gyakorlati rendszer harmonizálása, mind pedig a médiában való megjelenés előkészítése országos szintű feladat. Ezek nem alkalmasak a helyi megvalósításra, ráadásul a bírósági szervezet egységessége, valamint annak

[44] Az Országos Bírósági Hivatal által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló 22. oldal

külvilág felé kommunikációja szem előtt tartandó. Ezeket a feladatokat egy személy nem képes ellátni, főleg, ha figyelembe vesszük azt is, hogy az országos koordinátor is ellát bírói feladatokat, nem kizárólagosan a Nyitott Bíróság program a reszortja.

7.2. Javaslat:

Javaslom országos szintű Nyitott Bíróság Hálózat létrehozását.

A modell nem ismeretlen a magyar bírósági szervezetrendszeren belül. Eredményesen működik már az Európai Jogi Szaktanácsadói Hálózat, valamint létrejött a tudományos fokozattal rendelkező kollegák hálózata is.

Ez a több személyből álló struktúra kiválóan alkalmas lenne mind a jelenlegi repertoár további harmonizálására, a jó gyakorlatok átvételének ösztönzésére, a programok minőségének magas szinten tartására, növelésére, országos szintű szabályzat megalkotására. Másfelől a jelen tanulmányban írt ötletek támogatása esetén azok megvalósításához adekvát.

Fontosnak tartom, hogy a hálózatban az országban legnagyobb előadói tapasztalattal, gyakorlattal rendelkező személyek részt vegyenek. Ők azok, akik már bizonyítottak, ismerik a korosztályi jellemzőket, képesek mind a fiatalokat, mind a többi célcsoportot megszólítani. Márpedig ez a program lényege. A hálózatban központi kérdés az ő meglátásaikra, javaslataikra építeni. Mellettük – kisebb számban – az eredményes szervezői tapasztalattal rendelkezők is jelen lennének. A megvalósítás és a szervezés is olyan, mint a késhegy és a nyél. Egymás nélkül nem hatékonyak.

A hálózat működhetne együttes fórumként, mely minden kérdést együtt tárgyal meg. Ez a megoldás lehetővé tenné, hogy a hálózat minden egyes tagja elejétől a végéig részt vegyen minden szegmenset érintő feladatban. Hátránya ugyanakkor, hogy kiemelten időigényes, lassú, nehézkes.

A másik megoldás a reszortfelelősségen alapulna, mely szerint a tagok csoportokba tömörülnének, és minden csoport feladata egy részterület működésének optimalizálása, az új irányok megvalósítása lenne. Ezek előkészítését követően tárnák az egyes területek képviselői javaslatukat, megvalósítási elképzeléseiket a hálózat egésze elé. Előnye a gyors, gördülékeny munkaszervezés. Itt is megismernék a tagok az elképzeléseket, azonban nem az elejétől a végéig vennének részt minden egyes terület elemzésében. A döntés azonban itt is közös lenne. A hatékonyságot – nézetem szerint – a második megoldási javaslat szolgálná jobban.

7.3. Hozadéka:

A hálózat létrejötte a Nyitott Bíróság program egységének növelését, magasabb hatékonyságot, az új irányok gyors és szakmailag megalapozott megvalósítását, az országos feladatok kiegyenlítettebb tehereloszlását eredményezné.

Az Országos Bírósági Hivatal 2018-as összefoglalójában írt szervezeti integráció elmélyítése, mint igény megvalósulna.

7.4. Ráfordítások:

A hálózat tagjai részéről az abban való aktív közreműködés többletfeladatot jelentene. A másik oldalról pedig – a jelenleg működő hálózatok mintájára – anyagi ráfordítást tenne szükségessé a plusztevékenység kompenzálására.

Az Országos Bírósági Hivatal Elnöke a *jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény* 23. § (4) bekezdésének *d)* pontjában kapott felhatalmazás alapján a *bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény* 76. § (1) bekezdésének *b)* pontjában meghatározott feladatkörében eljárva normatív utasítás keretében hozhatja létre a hálózatot, mint a bírák központi, szakmai önigazgatással rendelkező szerveződését. Az esetleges pótlékok fedezetét – a szaktanácsadói hálózat mintájára – a bíróság kérésére a jogosultságot igazoló kinevezési okiratok megküldésével az Országos Bírósági Hivatal a fejezeti kezelésű előirányzatok terhére átadhatná. A koordinátori ülésre, a szaktanácsadói konzultációra és a szaktanácsadók részére szervezett képzésre történő utazással kapcsolatos költség a szaktanácsadói hálózat tagjának szolgálati helye szerinti bíróságot, minden más költség az Országos Bírósági Hivatalt terhelhetné.

A Nyitott Bíróság program jelen értekezés által javasolt új fejlesztési irányai megvalósításának a frissített szervezeti modell valamennyi résztvevőjének közreműködése a feltétele.

A frontvonalban továbbra is az előadók, a perszimulációkban közreműködők állnának. Ők azok, akik találkoznak a célcsoport tagjaival, akiken keresztül a hallgatóság leméri és véleményt alkot a programról.

A zászlóshajókat sem lehet azonban egyedül hagyni. Szervezési szempontból támogatást kapnak a helyi – ítélőtáblai, törvényszéki, járásbírósági szintű – koordinátoroktól, kapcsolattartóktól. Így némi teher kerül le a vállukról.

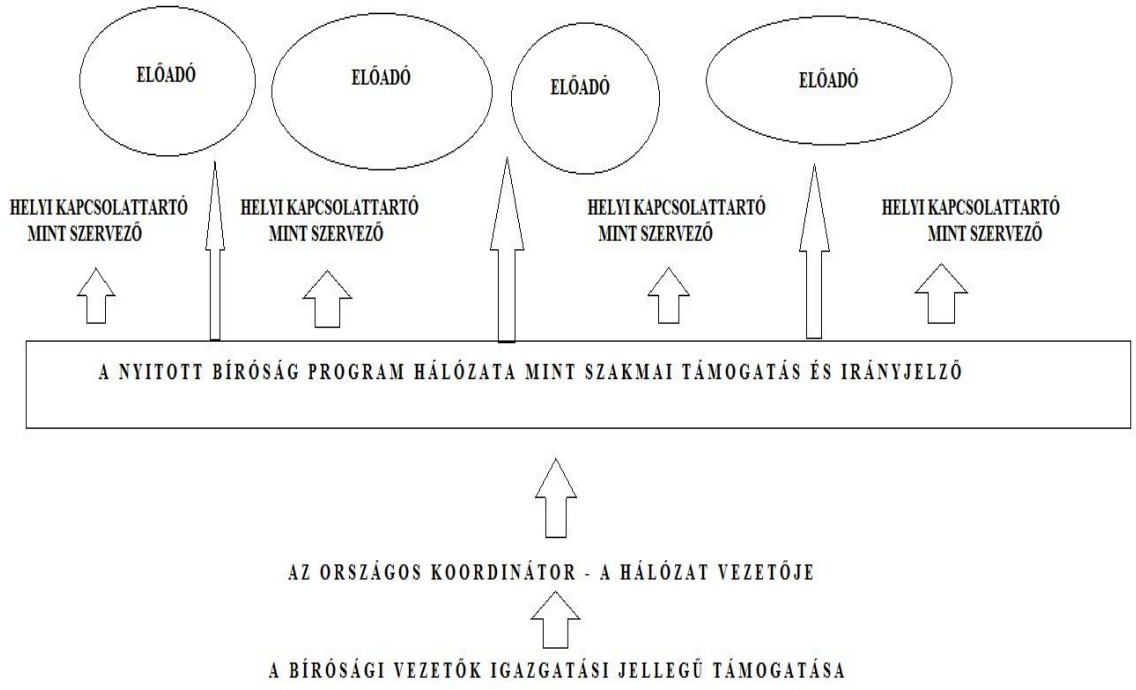
A meglevő szervezeti modell frissítését jelentő, javasolt Nyitott Bíróság Hálózat szakmai támogató és irányjelző testületként működne. Úgy az előadókat, mint a helyi kapcsolattartókat támogatná. Szervezési és tartalmi felügyelő, összefogó, újító, finomhangoló, harmonizáló szerepet töltene be.

A Nyitott Bíróság Hálózat feje a jelenlegi országos koordinátor lenne. Egy személyben megtestesítené a Nyitott Bíróság programot, képviselné azt mind a belső szervezetrendszer, mind pedig a külvilág felé. A hálózat tagjaként továbbra is részt venne az érdemi munkában.

A bírósági vezetők szerepe a frissített szervezeti modellben nem változna. Támogatásuk nélkül a projekt fenntarthatatlanná válna.

Az egyes szerepek között természetesen biztosított lenne az átjárás. Ahogy már említettem, jelenleg is vannak olyan előadók, akik egyben koordinátorok-kapcsolattartók. Ugyanígy a hálózat tagjait sem zárnánk el attól, hogy továbbra is előadóként és / vagy kapcsolattartóként tevékenykedjenek. Sőt, ez egyenesen javasolt lenne, hiszen a hálózat tagjai a legaktívabb, legsikeresebb közreműködőkből kerülnének ki. Fontos, hogy ők továbbra is adjanak elő, rendelkezzenek olyan gyakorlati tapasztalatokkal, amelyeket mint a hálózat tagjai is hasznosíthatnak.

A tanulmány által javasolt, frissített szervezeti modell felépítését az alábbi ábra szemlélteti:

8. IRÁNYJELZŐK – ÖSSZEGZÉS ÉS ZÁRSZÓ

A címben feltett kérdésre választ az idő és a szervezet ad. A magam részéről felvázoltam lehetséges utakat azok megvalósítási tervével együtt. Természetesen

a részletes kidolgozás csapatmunkát és terjedelmesebb elemzést igényel, mely azonban a pályázat adta terjedelmi kereteket meghaladja.

A Nyitott Bíróság program céljai változatlanok. A jogtudatosságra nevelés örökérvényű feladat a társadalmi felelősségvállalás jegyében.

A nevelés elsősorban szeretet. Elsődlegesen a család feladata. A család után jönnek az oktatási intézmények, a pedagógusok. A Nyitott Bíróság program legfeljebb őket követheti a sorban, a háttérben jelenik meg, figyelemfelhívó, támogató, irányjelző jelleggel. A cél, a felelősség azonban közös.

S egyszer, ha majd az egykor a Nyitott Bíróság program hallgatói között ült gyerek lesz az felnőttként, aki

… híres tudósként,

… fair play-díjas sportolóként,

… neves feltalálóként,

… virtuóz művészként dicsőséget hozott a nemzetnek, vagy szimplán

… egyszerű, de becsületes emberként válik javára a társadalomnak,

akkor talán mi, a kezdeményezésben közreműködők is elégedettek lehetünk, és nyugtázhatjuk a tényt, hogy jól végeztük a dolgunkat, irányjelzőként ott álltunk, amikor a fiatal ember elindult útján. A tisztesség útján.

A FELHASZNÁLT IRODALOM ÉS JOGSZABÁLYOK JEGYZÉKE

1. Bessenyő András: Római magánjog – A római magánjog az európai jogi gondolkodás történetében. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs

2. Lábady Tamás: A magyar magánjog (polgári jog) általános része. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs

3. Földvári József: Magyar büntetőjog – általános rész. Osiris Kiadó, Budapest

4. A bírák Etikai Kódexe

5. Az Országos Bírósági Hivatal által közzétett, a Nyitott Bíróság program 2018. évi eredményeiről szóló összefoglaló

6. https://birosag.hu/hirek/kategoria/magazin/egyuttmukodes-es-interaktivitas-orszagos-konferencia-nyitott-birosag (2019. augusztus 20.)

7. Németh Ágnes előadása A Nyitott Bíróság a közoktatásban című konferencián. Magyar Igazságügyi Akadémia, Budapest, 2019. június 25.

8. a bíróságok igazgatásáról rendelkező szabályzatról szóló 6/2015. (XI.30.) OBH-utasítás

9. http://kpintra.justice.hu/20130726/nyitott-birosag (2019. augusztus 18.)

10. Barna Barbara: Jogi képzési trendek

https://www.jogiforum.hu/hirek/40127 (2019. augusztus 20.)

11. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2011%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

12. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2012%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

13. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2018%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

14. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2011%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

15. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2012%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

16. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2018%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

17. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2013%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

18. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2014%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

19. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2015%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

20. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2016%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

21. https://www.felvi.hu/felveteli/ponthatarok_statisztikak/elmult_evek/!ElmultEvek/index.php/elmult_evek_statisztikai/kepzesi-teruletenkent?filters%5Bsta_ev%5D=2017%2F%C3%81 (2019. augusztus 20.)

22. a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt egyezmény

23. a Gyermek jogairól szóló, New Yorkban 1989. november 20-án kelt Egyezmény kihirdetéséről szóló 1991. évi LXIV. törvény

24. a büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény

25. https://szekszarditorvenyszek.birosag.hu/sajtokozlemeny/20190626/muzeumok-ejszakaja-szekszardi-torvenyszeken (2019. augusztus 20.)

26. https://debrecenitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20181016/tores-pont-birosagon (2019. augusztus 20.)

27. a Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI.4.) kormányrendelet

28. Magyarország Alaptörvénye

29. Günter Clauss – Hans Hiebsch: Gyermekpszichológia. Akadémiai Kiadó, Budapest

30. a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény

31. https://fovarositorvenyszek.birosag.hu/hirek/20140924/budapesti-xviii-es-xix-keruleti-birosag-sikere-xxiii-wekerlei-napok-rendezvenyen (2019. augusztus 19.)

32. https://miskolcitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20180828/nagy-erdeklodes-fogadta-miskolci-torvenyszek-standjat (2019. augusztus 19.)

33. https://birosag.hu/hirek/kategoria/tudomanykultura/muzeumok-ejszakaja (2019. augusztus 19.)

34. https://szekszarditorvenyszek.birosag.hu/20140918/eloadok-es-temakorok-jegyzeke (2019. augusztus 24.)

35. Theodor Mommsen: Römisches Strafrecht. Dunckler u. Humboldt Verlag, Berlin, 1899. előszó

36. Tari Annamária: #yz Generációk online. Tericum könyvkiadó, Budapest, 2015. 240. oldal

37. Kosztolányi Dezső: Nyelvművelés. Válasz Schöpflin Aladárnak. Mi a teendőnk? = Nyugat 1933/9. https://epa.oszk.hu/00000/00022/00557/17385.htm (2019. augusztus 19.)

38. https://www.youtube.com/user/mediaobh (2019. augusztus 18.)

39. https://www.facebook.com/orszagosbirosagihivatal/ (2019. augusztus 18.)

40. https://mindentudas.hu/ (2019. augusztus 18.)

41. https://szegeditorvenyszek.birosag.hu/hirek/20141104/tovabb-bovul-nyitott-birosag-program-szegeden (2019. augusztus 30.)

42. https://debrecenitorvenyszek.birosag.hu/hirek/20170614/gepiro-verseny-debreceni-jarasbirosagon (2019. augusztus 18.)

43. a jogalkotásról szóló 2010. évi CXXX. törvény

DR. RICHTER-KOBZA ANNA

ELÉRHETŐ, MEGÉRTHETŐ, AVAGY A BÍRÓSÁGOK MEGJELENÉSE A KÖZÖSSÉGI MÉDIÁBAN

1. ELŐSZÓ

A világon jelenleg több mint 4 milliárd ember használja az internetet, ami azt jelenti, hogy a világ lakosságának már több mint fele van online. Az internetet használók számával párhuzamosan a közösségi oldalak felhasználóinak a száma is gyors mértékben növekszik: az elmúlt egy évben naponta több mint egymillió új felhasználóval nőtt a legnépszerűbb közösségi oldalakat használó emberek száma, ez azt jelenti, hogy másodpercenként 11 új felhasználó csatlakozik valamelyik közösségi média platformhoz.[1]

A közösségi oldalakat használjuk kapcsolattartásra, hírek olvasására, tanulásra, de termékek, szolgáltatások reklámozására, mások rólunk kialakított képének, véleményének a befolyásolására.
Az állami szervezetek és intézmények különböző szintű interakciókban, különböző célok elérése érdekében használhatják a közösségi médiát: segítségével feltérképezhetik az adott intézmény társadalmi megítélését, a célcsoportok felé fontos információkat közvetíthetnek, illetve párbeszédet kezdhetnek az állampolgárokkal, esetlegesen bevonva őket az innovációs tevékenységükbe.[2]

A bíróságok 2012 óta vannak jelen a Magyarországon jelenleg legnépszerűbbnek számító [3] közösségi oldalon, a Facebookon, 2013 óta a YouTube-on, 2015 óta pedig az Instagramon. Az elmúlt 7 évben ezeken a felületeken rengeteg információt, szakmai érdekességet, hasznos tudnivalót közvetítettek az emberek felé, így hozva közelebb hozzájuk a bíróságot, segítve többek között így is a jogtudatossabbá válásukat.

---

[1] https://www.rgstudio.hu/kozossegi-media-szamokban/ -Megtekintés és letöltés: 2019.08.31. 18:10.

[2] https://www.penzugyiszemle.hu/tanulmanyok-eloadasok/kozossegi-media-a-szamvevoszekek-szolgalataban -Megtekintés és letöltés: 2019.09.03. 16:09.

[3] https://kozossegikalandozasok.hu/2018/02/06/kozossegi-media-adatok-2018/ -Megtekintés és letöltés:2019.08.31. 18:14.

Az emberek elsődleges igényeinek felmérése, véleményük megismerése céljából végeztem egy gyors kérdőíves kutatást, a dolgozat több pontján ebből indultam ki, ezt vettem figyelembe.

A kérdőívet több mint 150 anonim kitöltő válaszolta meg, minden korosztályból, közöttük vannak kizárólag általános iskolát, illetve középiskolát és felsőfokú tanulmányokat is végzettek, tanulók, alkalmazottak, egyéni vállalkozók, vezető beosztásúak, gyermeküket otthon nevelők, nyugdíjasok egyaránt.

A dolgozat első részében bemutatom a bíróság eddigi közösségi médiában való jelenlétét, áttekintem, hogy hány magyar bíróságnak van, és mióta van valamilyen közösségi oldala, azon milyen típusú tartalmakat oszt meg, és hány követője van, ismertetem a kérdőívet kitöltők véleményét a bíróság megjelenéséről a közösségi platformokon.

A dolgozat második részében megvizsgálom, hogy milyen változásokat lehetne eszközölni a közösségi média még hatékonyabb felhasználása érdekében, azzal a céllal, hogy még több emberhez eljuthasson a bíróság mondandója. Lehetséges követendő példaként bemutatom, hogy az Amerikai Egyesült Államok bíróságai milyen módon vannak jelen a közösségi média világában, és ismertetem a kérdőíves kutatás által megismert igényeket, véleményeket.

Végezetül, dolgozat harmadik részében ötleteket ismertetek arról, hogy milyen további bírósági célok, programok (például Nyitott Bíróság, Gyermekközpontú Igazságszolgáltatás stb.) érdekében és milyen további módokon lehetne kiaknázni a közösségi média aranybányáját.

2. BÍRÓSÁG A KÖZÖSSÉGI MÉDIABAN EDDIG

2.1. A közösségi média fogalma, a benne rejlő lehetőségek

A közösségi médiát (angolul *socialmedia*) sokan sokféleképpen próbálták már definiálni, egy kevésbé informatikai jellegű megközelítés szerint a lényege talán abban áll, hogy ez egy olyan média, melyet eleve arra terveztek, hogy a felhasználók, az emberek egymás között megoszthassák a tartalmakat. Megosztás alatt azt értjük, hogy viszonylag könnyű létrehozni az új tartalmat, könnyű megjegyzéseket fűzni hozzá, egyszerűen eljuttatható más felhasználókhoz, akik bonyolultabb beruházások nélkül megnézhetik és/vagy meghallgathatják. Tekintettel arra, hogy az egész az interneten zajlik, mindez jól követhető és mérhető. A közösségi médiában bárki részt vehet, mivel ez egy olyan közösség, ahol nyílt párbeszédeket folytatnak egymással a felhasználók, irányítás nélkül, főleg összeköttetések, kapcsolatok kialakítása érdekében.

Ez egy rendkívül szerteágazó és dinamikusan fejlődő online tér, amely többnyire a következő szolgáltatásokból áll:

- közösségi oldalak,
- közösségi terek,
- blogok, mikroblogok,
- videó-, kép- és zenemegosztó portálok,
- internetes fórumok,
- podcastok,
- wikik,
- link adatbázisok,
- hírgyűjtő oldalak.

A közösségi média megjelenési formája változatos lehet: tartalomként létezhetnek szövegek, képek, hangzó anyagok vagy videoklipek. A fentieket összefoglalva: a közösségi média lényege az együttműködés, a felhasználói tartalom, megosztás és mindenekelőtt kapcsolat egymáshoz.[4]

Amíg a közösségi média viszonylag olcsó és bárki által hozzáférhető eszközökből áll, amin keresztül mindenki publikálhat és hozzáférhet az információkhoz, a tradicionális médiának általában hiteles forrásokra van szüksége ahhoz, hogy információt közölhessen. Mind a közösségi médiára, mind a tradicionális médiára jellemző, hogy az emberek kis és nagy csoportját is elérhetjük rajtuk keresztül: példának okáért egy blogbejegyzés és egy tv műsor is elérhet nulla embert, de akár milliókat is.

A két médiatípus közötti alapvető különbségek megértéséhez, mindenképpen szükséges megvizsgálni az alábbi szempontokat:

- **Elérés:** a tradicionális média és a közösségi média egyaránt biztosítja, hogy globális hallgatóságot szerezzünk.
- **Hozzáférhetőség:** a tradicionális médián való megjelenés általában költséggel jár, szabályozott és a csatornát birtokolja valaki, míg a közösségi

4 https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_e4_digitalis_marketing_scorm/a_kozossegi_media_fogalma_w0NOGk1cQOiR2A0n.html -Megtekintés és letöltés: 2019.09.02. 8:09.

média általában mindenki által hozzáférhető és olcsó vagy egyáltalán nincs költsége.

- **Gyorsaság:** a tradicionális média útján megjelenő hír előállítása és megjelentetése több időbe kerül, ezzel szemben a közösségi média útján azonnal reagálni lehet és késéseket maximum a résztvevők generálhatnak a hozzászólásoknál.

- **Tartósság, állandóság:** a tradicionális média útján megjelentetett információ már nem alakítható (hiszen, ha egy magazinban megjelent cikk nyomtatásra kerül, már nem lehet változtatni rajta), míg a közösségi médiában a megjelentetett információ a későbbiekben megváltozhat, alakulhat, hiszen az szerkeszthető, hozzászólásokat és véleményeket lehet hozzáfűzni.[5]

A közösségi média számtalan célra felhasználható: a szórakoztatáson túl közérdekű információk közlésére, ismeretterjesztésre, imázsjavításra, cégek esetében egy-egy termék reklámozására is. Egy állami szerv természetesen nem termékek eladására tudja felhasználni a közösségi oldalakat speciális helyzetükből kifolyólag.

Toby Fyfe és Paul Crookall ***„Közösségi média szabályozási dilemmái a közszektorban"*** című tanulmányukban egy brit esettanulmányon felhasználásával 5 módját azonosították a közösségi média hasznosulásának a közszférában:

- **1. Felszínre kerül a köz véleménye**, a szervezet társadalmi megítélése. - Ezáltal lehetőség adódik az imázsjavításra.

- **2. Nyílt információk:** könnyen megtalálható és felhasználható információk publikálása. - Elősegíti az állampolgárok jogtudatosabbá válását.

- **3. Nyílt visszacsatolás:** mindenkinek lehetősége van elmondani amit gondol.- Közvetlen tudomást szerezhet az állami szerv az állampolgárok véleményéről, és következtetéseket vonhat le a fejlődési irányt illetően.

- **4. Nyílt párbeszéd:** állampolgárok és a közszolgálat közötti kommunikáció.- Ilyen módon a közérthetőség előtérbe kerül, az állami szerv nem zárkózik ,,elefántcsont-toronyba".

- **5. Nyílt innováció:** inputok alapján innovációs koncepció felhasználása a gyakorlatban.- A beérkező vélemények, javaslatok tükrében könnyebb lesz

[5] https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi_m%C3%A9dia - Megtekintés és letöltés: 2019.09.02. 8:26.

meghatározni a fejlesztési irányokat, de akár konkrét ötletek is előkerülhetnek ilyen csatornákon keresztül.[6]

A közösségi médiát megfelelően felhasználni az adott állami szerv céljai érdekében rendkívül összetett feladat, a megvalósítás során sok szempontra kell tekintettel lenni. Az Új-Zélandi Számvevőszék 2013 júniusában publikált egy ***„Tanuljunk az állami szervek közösségi média használatából"*** című tanulmányt. Ebben nyolc esettanulmány alapján a következő nyolc sikerkritérium került összegyűjtésre a közösségi média alkalmazásának tekintetében:

1. Vezetés: nyitottság a közösségi média által biztosított lehetőségek felé, innovációra alkalmas kultúra megteremtése

2. Stratégia: a közösségi média tervszerű alkalmazása világos célok elérése érdekében.

3. Végrehajtás: az emberek és az időpont ugyanolyan fontos, mint a technológia és a pénz.

4. Kockázatmenedzsment: észlelni és kezelni kell a kockázatokat, de nem szabad hagyni, hogy ezek akadályozzák a közösségi média alkalmazását.

5. Integráció: lassan kell a mindennapi munka részévé tenni.

6. Adaptáció: folyamatos menet közbeni tanulás.

7. Mérés: nem egyszerű mérni, de fontos tudni, hogy mit akarunk az alkalmazásával elérni, és hol tartunk annak elérésében.

8. Átgondolt kommunikáció: tisztán kell látni, hogy milyen szinten akarjuk használni, és ez milyen változtatásokat igényel a többi kommunikációs eszköz használata során.[7]

Fontos szempont lehet az is, hogy az állampolgárok mit gondolnak az adott állami szerv közösségi médiában való megjelenéséről, mennyire nyitottak egy, a közösségi oldalakon megszokottaktól céljai és jellege tekintetében markánsan eltérő oldalról.

---

[6] https://www.penzugyiszemle.hu/tanulmanyok-eloadasok/kozossegi-media-a-szamvevoszekek-szolgalataban - Megtekintés és letöltés: 2019.09.06. 9:58.

[7] https://www.penzugyiszemle.hu/tanulmanyok-eloadasok/kozossegi-media-a-szamvevoszekek-szolgalataban - Megtekintés és letöltés: 2019.09.06. 9:58.

A kérdőíves kutatásom során gyűjtött válaszokból az a következtetés vonható le, hogy az emberek igénylik az állami szerv (így a bíróság) közösségi médiában megjelenését, azt, hogy ezeken a fórumokon is eljuthasson hozzájuk valamennyi fontos, őket érdeklő információ.

Ahhoz a kérdéshez, hogy **„Ön szerint van-e helye bírósági tájékoztatásnak, ismeretterjesztésnek a közösségi médiában?" a következő válasz-lehetőségek tartoztak:**

- Igen, hiszen a közösségi médiában pont a közösség szempontjából hasznos témákat kell megosztani.
- Igen, hiszen ma már ezekről a fórumokról tájékozódnak a leggyakrabban az emberek.
- Nem, a bíróság maradjon meg a már bevett fórumokon: TV, újságok, hivatalos weboldal.
- Nem, mert a közösségi média inkább az emberek szórakoztatására való, nem komoly témák megosztására.

A fenti kérdésre a válaszadók 58%-a válaszolta azt, hogy van helye a közösségi médiában a bíróságnak, annak okán, hogy ma már ezekről a fórumokról tájékozódnak a leggyakrabban az emberek. A kérdőívet kitöltők 39%-a is helyeselte a bíróság jelenlétét a közösségi médiában, azonban annak okán, hogy a közösségi médiában a közösség szempontjából fontos témáknak- így a bírósági témáknak is- van helye. A válaszadók csupán összesen 4%-a vélte úgy, hogy a bíróságnak nincs helye a közösségi médiában: 3%-uk szerint azért, mert kizárólag a bevett, hivatalos fórumok szintjén kellene megmaradnia a bírósági kommunikációnak, 1%-uk szerint pedig mert a közösségi médiát inkább szórakoztató, könnyedebb tartalmakkal kellene megtölteni a komoly tartalmak helyett.

2.2. A bíróságok megjelenése a közösségi médiában

A bírósági szervezet sok éve felismerte az előbb ismertetett tendenciákat és igényeket, és jelenleg több közösségi oldalon is oszt meg tartalmakat a felhasználókkal. Az alábbiakban bemutatom mind az Országos Bírósági Hivatal, mind a bírósági szervezet különböző szintjeinek közösségi média-jelenlétét, azt, hogy melyik közösségi média platformon, mióta van jelen, milyen típusú tartalmakat oszt meg és hogy hány követővel rendelkezik.

A követők száma fontos adat. Ez azoknak a felhasználóknak a száma, akik követésre jelölték az adott bíróság közösségi médiás oldalát, tehát ők azok, akiknek a napi hírfolyamában (sok egyéb mellett) megjelenik a bíróság által közzétett tartalom- a legjobban talán egy újság előfizetőihöz lehet őket hasonlítani. Természetesen ettől még más is olvashatja az adott bírósági oldalt, azonban csak eseti jelleggel tekinti meg az oldal tartalmát, az nem jelenik meg számára automatikusan, ha bejelentkezik a közösségi oldalra.

2.3. Az Országos Bírósági Hivatal a közösségi médiában

Facebook: Az Országos Bírósági Hivatalnak 2014-től van saját, hivatalos Facebook oldala, melyet 4151 ember követ. Az összes törvényszék gyakran osztja meg a hivatkozásait. 1-2 naponta posztol, van, hogy sűrűbben, általában valamilyen

eseményhez kapcsolódóan, pl. a Sziget Bíróság-Sziget Fesztivál kapcsán vagy a Múzeumok Éjszakája kapcsán.

A megosztott tartalmak nagyobb részt szakmai tartalmak, de természetesen akadnak laikusokat informáló, munkaerő-toborzó (pl. fogalmazói álláspályázatokról szóló), vagy éppen egyes laikusok számára rendezett programokról (Nyitott Bíróság, Múzeumok éjszakája, Sziget Bíróság) tájékoztató posztok. Tipikus laikusokat informáló, rendszeresen megjelenő rovat a ,,Jogos a kérdés...” c. rovat, melyben bírósági dolgozók nyilatkoznak olyan gyakran felmerülő, laikusokat érdeklő problémákról, mint a gyermektartás, telki szolgalom. Rendszeresen megjelenő rovat a ,,Tudta-e? '' c. rovat, melyben bíróságokkal kapcsolatos történelmi érdekességeket osztanak meg, ez számot tarthat a laikusok és a szakmabeliek érdeklődésére is. Szintén mind a laikusok, mind a szakmabeliek érdeklődésére számot tartó tartalmak a bíróságok eredményeiről szóló tartalmak. Kifejezetten szakmabeliek érdeklődésére számot tartó tartalmak a fontosabb jogszabályi változásokról szóló tartalmak, illetve a bírósági vezetői kinevezésekről szóló tartalmak. Gyakoriak a videóval kombinált hírek.

Instagram: Az OBH 2015 óta rendelkezik saját Instagram oldallal, melynek jelenleg 495 követője van. Elindulásakor csak a bírósági fotópályázatról kerültek fel tartalmak az oldalra, majd közel három évig nem került feltöltésre újabb poszt. 2018 óta posztol rendszeresen az OBH Instagramon keresztül. Az ide feltöltött tartalmak jellegükben nagyjából megegyeznek a Facebookon közzétettekkel: megjelenik a ,,Tudta-e?”-rovat, szakmai konferenciák, a bírósági fotópályázat, a bírósági fogalmazói felvételi, a bíróságok elért eredményei. Az OBH Facebook-oldalával szemben itt azonban (ahol ritkán, de részletes tájékoztatás is látható) a Nyitott Bíróság kapcsán csak egy-egy speciális Nyitott Bíróság programról kerül fel tudósítás, például a Sziget Bíróság, a Múzeumok éjszakájához csatlakozás, a rendszeresen igénybe vehető programokról (előadás, tárgyaláslátogatás) itt egyáltalán nem esik szó.

YouTube: Az OBH a YouTube nevű videómegosztó oldalon OBH Média néven van jelen, 2013 óta. A csatornának 179 feliratkozója van, ennyien vannak tehát azok, akik rendszeresen, biztosan látják az itt közzétett tartalmakat. 250 videó került eddig ide feltöltésre. Több megrendezett Nyitott Bíróság programról hírt adó videó is megtalálható itt, bírósági konferenciákról, vezetői kinevezésekről, a Magyar Igazságügyi Akadémia rendezvényeiről, épületátadásokról, versenyekről, a ,,bírósági infrastruktúra” fejlődéséről (Digitális Bíróság) szóló videók mellett. Kisebb számban, de megtalálhatóak itt kifejezetten ügyfeleknek szóló, őket segítő tartalmak is: például a tanú teendőiről, a bírósági közvetítésről, illetve az ügyfélsegítőről szóló tájékoztató videók.

A kérdőíves kutatásból nyert adatok azt igazolják vissza, hogy az Országos Bírósági Hivatal jól mérte fel, hogy melyik közösségi oldalakon érdemes jelen lennie, hol van igény bírósági tájékoztatásra.

„Mely közösségi oldalon, csatornán látna szívesen bírósági tájékoztatást, akár rövidebb tömör formában is?"

Több válasz is jelölhető volt ennél a kérőívben szereplő kérdésnél, a kitöltők a Facebook, az Instagram, a YouTube és a Twitter közül választhattak. A válaszok többsége, 55%-a érkezett a Facebookra, 37%-a a YouTube-ra, 8%-a az Instagramra és elenyésző 1%-a a Twitter-re.

2.4. A bírósági szervezet szintjei a közösségi médiában

A bírósági szervezet különböző szintjei eltérő mértékben és aktivitással képviseltetik magukat a közösségi médiában.

Facebook: Léteznek hivatalos és nem hivatalos bírósági Facebook oldalak, utóbbiakat a Facebook hozta létre automatikusan a felhasználók érdeklődése alapján. Ez azt jelenti, hogy annyi felhasználó kereste már az adott bíróságot a Facebookon, hogy a Facebook létrehozott a bíróságnak egy oldalt. Mivel azonban az oldalnak nincs ezzel a feladattal megbízott bírósági kezelője, ezért általában nem jelenik meg az ilyen oldalakon semmilyen tartalom. Amennyiben mégis, akkor azt a felhasználók különböző bírósági élményeik kapcsán töltötték fel saját oldalukra, megjelölve rajta a bíróságot, így az automatikusan jelenik meg a

bírósági oldalon, moderátor hiányában. Az ilyen nem hivatalos, moderálatlan bírósági Facebook oldalon így lényegében bárki bármilyen tartalmat megjelentethet, ami azért aggályos, mert a nem hivatalos bírósági Facebook oldalról nem feltétlenül tűnik fel első ránézésre, hogy az hivatalosan nem köthető a bírósághoz.

A bírósági szervezetrendszer csúcsa, **a Kúria** ugyan rendelkezik Facebook oldallal, azonban ez is egy nem hivatalos oldal, azt a Facebook generálta a felhasználók érdeklődése nyomán automatikusan, rajta így kizárólag a Facebook-felhasználók által létrehozott bejegyzések jelennek meg, melyben megjelölték a Kúriát.

Míg **az ítélőtáblák** egyáltalán nem képviseltetik magukat a Facebookon, addig a törvényszéki jelenlét kifejezetten erős itt.

A törvényszékek Facebook-jelenlétét az alábbi táblázatban foglaltam össze, megjelenítve azt, hogy hivatalos vagy a Facebook által felhasználói érdeklődés alapján automatikusan generált oldalról van szó, mióta létezik az oldal, hány követője van, tesz-e közzé rajta saját tartalmakat, vagy csak az OBH oldalán létrehozott tartalmakat osztja meg, ha van saját maga kreált tartalma, az milyen jellegű.

A 20 törvényszék közül 9-nek van tudatosan létrehozott, hivatalos Facebook oldala, 6-nak a Facebook automatikusan generált a felhasználók érdeklődése alapján, 5 egyáltalán nincs jelen a közösségi médiában.

2.5. Magyarország törvényszékeinek Facebook jelenléte

A táblázat színkódjának jelentése:

A törvényszéknek egyáltalán nincs Facebook oldala	A törvényszéknek csak a Facebook által automatikusan, a felhasználók érdeklődése	A törvényszéknek tudatosan létrehozott, hivatalos Facebook oldala van

	alapján generált Facebook oldala van	

TÖRVÉNYSZÉK NEVE	FACEBOOK JELENLÉT	KEZDET	KÖVETŐK SZÁMA	TARTALMAK
Balassagyarmati Törvényszék	nincs	-	-	-
Budapest Környéki Törvényszék	van, a Facebook által létrehozott oldal	2018	2	nincs
Debreceni Törvényszék	van, a Facebook által létrehozott oldal	2018	3	nincs
Egri Törvényszék	van	2014	372	OBH-ra hivatkozás, kevés saját
Fővárosi Törvényszék	van	2012	2525	OBH-ra hivatkozás, kevés saját, főleg álláshirdetés
Gyulai Törvényszék	nincs	-	-	-

Győri Törvényszék	van	2012	352	OBH-ra hivatkozás, saját tartalmak
Kaposvári Törvényszék	van	2017	22	Kevés tartalom: OBH-ra hivatkozás és saját
Kecskeméti Törvényszék	van	2016	304	OBH-ra hivatkozás
Miskolci Törvényszék	van	2018	471	Sok saját tartalom, mellette OBH-ra hivatkozás
Nyíregyházi Törvényszék	van	2017	404	Sok saját tartalom, mellette OBH-ra hivatkozás
Pécsi Törvényszék	van	2019	73	OBH-ra hivatkozás
Szegedi Törvényszék	nincs	-	-	-
Szekszárdi Törvényszék	nincs	-	-	-
Székesfehérvári Törvényszék	nincs	-	-	-

Szolnoki Törvényszék	van, a Facebook által létrehozott oldal	2018	1	nincs
Szombathelyi Törvényszék	van, a Facebook által létrehozott oldal	2018	5	nincs
Tatabányai Törvényszék	van, a Facebook által létrehozott oldal	2017	-	nincs
Veszprémi Törvényszék	van, a Facebook által létrehozott oldal	2018	1	nincs
Zalaegerszegi Törvényszék	van	2014	863	OBH-ra hivatkozások, közérdekű információk

A táblázat utolsó oszlopában látható, hogy az adott törvényszék milyen típusú tartalmakat oszt meg az oldalán. Itt alapvetően két féle kategória került feltüntetésre: a saját tartalom és az OBH által létrehozott tartalom. Ahogy már fentebb bemutattam, az Országos Bírósági Hivatal viszonylag sokat és rendszeresen posztol különböző tartalmakat. Sok törvényszék osztja meg aztán ezeket a tartalmakat a saját oldalán, de van olyan törvényszék, ami az ilyen átvett típusú tartalmak mellett közzétesz saját maga által gyártott, kifejezetten az adott törvényszékről szóló posztokat is „arcot adva" ezzel a bíróságuknak. Ilyen tartalmak voltak például az adott bíróság dolgozóinak véradásáról, vagy sportversenyen részvételéről, beteg gyermekek iskolakezdését segítő tevékenységükről szóló hírek, de megjelennek ebben a kategóriában kifejezetten informatív posztok is: az ítélkezési szünetről, az ügyfélsegítőről, illetve a megrendezett Nyitott Bíróság alkalmakról való -sokszor videós- beszámolók is.

A járásbíróságok, kerületi bíróságok Facebook-jelenléte elenyésző. Újpesti Járásbíróság néven létezik egy tudatosan, 2017-ben létrehozott Facebook oldal,

melyet 26 ember követ, kevés, de saját tartalom van megosztva rajta. A Vásárosnaményi Járásbíróságnak 2013 óta van egy, a Facebook által a felhasználók érdeklődése alapján automatikusan generált Facebook oldala, melyet 1 ember követ, tartalom nincs rajta. A Pesti Központi Kerületi Bíróságnak 2012 óta van egy szintén a Facebook által a felhasználók érdeklődése alapján automatikusan generált Facebook oldala, mely 255 követővel rendelkezik, tartalom nem kapcsolódik hozzá.

Instagram, YouTube: Az Instagramon és YouTube-on a bíróságot képviselendő kizárólag az Országos Bírósági Hivatal van jelen, az előbb bemutatott módon.

A fejezetben ismertetettekből egyértelműen kiderül, hogy a bíróság már felismerte az embereknek azt az igényét, hogy a bíróságnak is képviseltetnie kell magát a közösségi médiában, amely fórumokat a felhasználók egyre többet használják nem csak szórakozásra, hanem tudakozódásra és hírolvasásra is. Ennek a tendenciának az időben történő felismerése segítheti a bíróságok közelebb hozását az állampolgárokhoz, az emberek jogtudatosabbá válását és bírósági ügyekben történő könnyebb eligazodását, a bíróságról bennük kialakult kép javítását, amennyiben az optimális módon használja fel céljaira a bíróság a közösségi oldalakat. Ennek érdekében a következő fejezetben az esetleges fejlesztési módok kerülnek bemutatásra.

3. AZ OPTIMÁLIS HASZNÁLAT ÉRDEKÉBEN

Az előző fejezetben bemutattam a magyar bíróságok aktuális jelenlétét a közösségi médiában. Ez a fejezet az eddigi jó gyakorlat esetleges fejlesztési lehetőségeiről fog szólni, konkrét példákkal illusztrálva, statisztikai adatokkal alátámasztva azokat.

3.1. Célcsoport meghatározása

A közösségi média használatakor fontos, nem elhanyagolható annak a kérdésnek a meghatározása, hogy kik alkotják azt a célcsoport, akiket az oldallal el akar érni üzeneteivel az oldalt létrehozó. A célcsoport függvényében lehet ugyanis azt meghatározni, hogy milyen típusú tartalmakat, milyen gyakran, milyen időszakban kell közzétenni a közösségi oldalon, hogy az a lehető leghatékonyabban eljuthasson azokhoz, akikhez az üzenet szól.[8] Szintén a célcsoport-meghatározástól függ az is, hogy melyik közösségi oldalon lehet a legjobban elérni a címzetteket. Az elérni kívánt célcsoportra kell fókuszálni, őket érdeklő témákra

[8] https://mrcom.hu/kozossegi-media-marketing-es-tartalomszolgaltatas/ -Megtekintés és letöltés: 2019.09.09. 11:36.

összpontosítani, nem szabad elveszni a részletekben, és megpróbálni (sikertelenül) egy túl széles célcsoportnak az érdeklődését kielégíteni.

A bíróság esetében talán a legelső megválaszolandó kérdésnek annak kellene lennie, hogy laikusokat vagy szakmabelieket szeretne elérni a közösségi média útján. Az Országos Bírósági Hivatal Facebook-, YouTube-, Instagram- oldalai, törvényszékek Facebook-oldalain szakmai tartalmak és laikusokhoz szóló posztok egyaránt megtalálhatóak. Tipikusan laikusokhoz szóló tartalmak a Nyitott Bíróságot hirdető posztok (előadások, bírósági tárgyalás látogatások, Múzeumok éjszakája, Sziget Bíróság), őket informáló, rendszeresen megjelenő rovat a ,,Jogos a kérdés…" c. rovat, melyben bírósági dolgozók nyilatkoznak olyan gyakran felmerülő, laikusokat érdeklő problémákról, mint a gyermektartás, telki szolgalom. Laikusok és szakmabeliek érdeklődésére is számot tartó rendszeresen rovat a ,,Tudta-e? '' c. rovat, melyben bíróságokkal kapcsolatos történelmi érdekességeket osztanak meg, ugyanígy mindkét célcsoporthoz szólhatnak a munkaerő-toborzó (pl. fogalmazói álláspályázatokról szóló), vagy a bíróságok eredményeiről szóló tartalmak, esetleg a bírósági fotópályázatról szóló hirdetések. Kifejezetten szakmabeliek érdeklődésére számot tartó tartalmak a fontosabb jogszabályi változásokról szóló tartalmak, a szakmai konferenciákról szóló beszámolók, illetve a bírósági vezetői kinevezésekről szóló tartalmak.

A bíróság fenti közösségi média platformjain közzétett tartalmakat áttanulmányozva az a következtetés vonható le, hogy mind a laikusokhoz, mind a szakmabeliekhez szeretne üzeneteket eljuttatni a bíróság. Minthogy azonban a laikusokat nem lehet ,,bevonzani" egy szakmai konferenciáról szóló tájékoztatóval, illetve egy 30 éve a pályán dolgozó jogászt nem feltétlenül fog lekötni egy a tanú kötelezettségeiről szóló animációs videó, ha valóban mindkét célcsoportot szeretné elérni a bíróság, akkor célszerű lenne élesen kettéválasztani a megosztandó tartalmakat: különböző elérhető menüpont alatt közzétenni őket, vagy külön oldalon megjelentetni a különböző a tartalmakat.

Megoldás lehet természetesen az is, hogy a bíróság választ egyet a közösségi média útján elérni kívánt célcsoportok közül, és csak őket érdeklő, nekik címzett tartalmakat tesz a továbbiakban közzé, azonban így nem kerülnek a jövőben ilyen csatornán ismertetésre az egyébként szintén nívós, csak másik célcsoport számára készített tartalmak.

3.2. Ismertebb oldalak, népszerűbb tartalmak

3.3. Módszerek

Amennyiben a közösségi média útján laikusokat is szeretne közelebb hozni a bíróság magához, nekik is címez ott közzétett tartalmakat, különösen fontos, hogy

számukra érthető, a szemükben vonzó tartalmakat kerüljenek ezen az úton megosztásra. A siker egyik alapkövét az képezi a közösségi médiában, hogy oda kell figyelni az ügyfelekre, ki kell ismerni, hogy vajon mi is igazán fontos az ő szemszögükből, mi érdekli őket. Ezeket megismerve lehet képes a bíróság olyan tartalmak készítésére, amik felkelthetik a követőink figyelmét és akár segíthetik is őket jogi problémáik megoldásában adhatnak.[9]

Ugyan a fentiekre mindig tudatosan törekedett a bíróság, azonban a kérdőíves kutatás során begyűjtött válaszokból az a következtetés volt levonható, hogy az emberek bírósági ügyekről, jogi kérdésekről tájékozódás esetén ritkábban használják a bíróság saját internetes oldalát, vagy a bírósági Facebook-oldalt, először nem ezeken az oldalakon keresik a választ, a kívánt információkat.

Arra a kérdésre, hogy **„ Hol, milyen fórumokon szokott bírósági ügyekről, jogi kérdésekről tájékozódni?”** a válaszok 62%-a az internetes oldalakra, hírportálokra érkezett, 16%-a a televíziós adásokra, 14%-a a bíróság saját internetes oldalára (*www.birosag.hu*) és Facebook-oldalára, és mindössze 8%-a a nyomtatott újságokra.

Ugyan nem cél, hogy a hivatalos bírósági kommunikációs, tájékoztató csatornák teljes mértékben kiváltsák az összes többi médiumot, azonban az mindenképpen fontos lenne, hogy az emberek nagyobb mértékben támaszkodjanak a bíróságtól közvetlenül származó információkra. Ilyen módon kevesebb lehetne a pontatlan cikkek okozta félreértés, eljárási hiba, jobban megjelenhetne a köztudatban a

[9] https://mrcom.hu/kozossegi-media-marketing-es-tartalomszolgaltatas/ -Megtekintés és letöltés: 2019.09.09. 11:36.

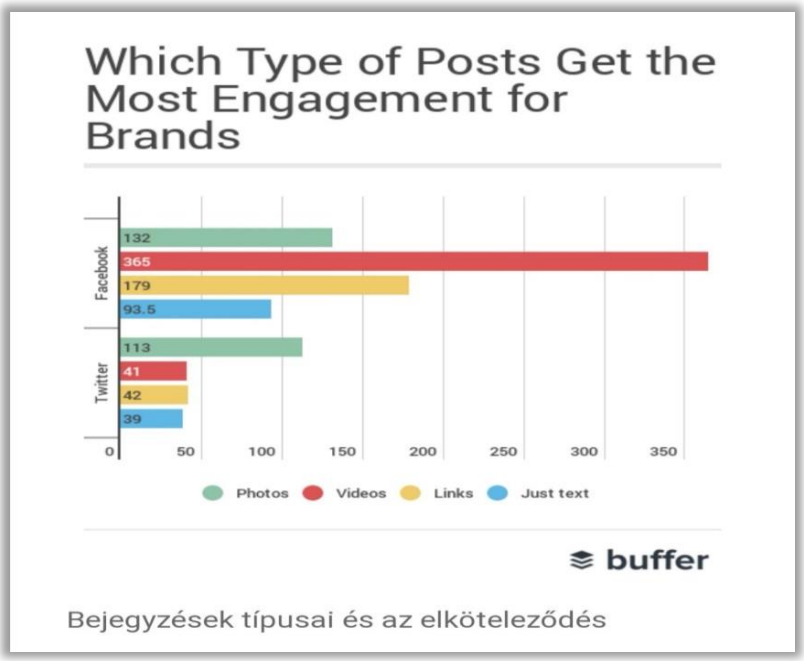
bíróság aktuális üzenete, egyes konkrét ítéletek kapcsán többen tudomást szerezhetnének a bíróság álláspontjáról, és nem csak a felek véleménye, illetve különböző laikus álláspontok terjednének el a köztudatban.

Ennek érdekében, a közösségi oldalak működési elveire tekintetettel célszerűnek látszik az Országos Bírósági Hivatal (és a többi bíróság) Facebookon-, és Instagramon- jelenlétének, aktivitásának felülvizsgálata, esetleg módosítása. A közösségi oldalak felhasználói általában csak azokat a posztokat látják, amit egy ismerősük megoszt, vagy egy általuk követésre jelölt oldal tesz közzé. Így, ha laikusként valaki nem követi a bíróság oldalát és nincs olyan ismerőse, aki rendszeresen megosztja a bírósági oldalak tartalmait a saját közösségi oldalán, akkor nem szerez tudomást a bíróság által közzétett információkról. Azt, hogy a bíróság által megosztott üzenetek nagyobb mértékben érjenek el a címzettekhez, a jelenleginél gyakoribb, azonban nem túl gyakori posztolással lehetne a legkönnyebben elérni, valamint a posztok színesebbé, népszerűbbé tételével. Így nagyobb eséllyel fogják a bírósági posztokat továbbosztani a felhasználók, illetve így fogja több laikus felhasználó követésre jelölni a bírósági közösségi oldalakat.

A témával foglalkozó kutatásokból az is kiderül, hogy az sem mindegy a címzettekhez eljutás szempontjából, hogy egy-egy posztot mikor tesznek közzé, ez a célközönségtől aktivitásától és a posztoló cég (ebben az esetben a bíróság) működési lehetőségeitől is függ természetesen. [10]

A következő diagram azt szemlélteti, hogy milyen típusú posztok eredményezik a felhasználók nagyobb elköteleződését az oldal iránt a fotók, videók, linkek, illetve a csak szöveg típusú posztok közül a Facebook (illetve a kutatás szempontjából kevésbé releváns Twitter) esetében.

[10] https://webshark.hu/hirek/facebook-hasznalata/ -Megtekintés és letöltés: 2019.08.15. 11:01

Forrás: webshark.hu[11]

Látható, hogy a Facebookon a videók vezetnek, de a linkek is jobban szerepelnek, mint a képek. Ezt nagyszerűen ki lehetne használni a bírósági hírek, tájékoztatók, ismeretterjesztő animációk kapcsán, akár csak egy-egy *birosag.hu*-ra mutató link megfelelő módon történő megosztásával, ilyen módon ismertebbé válhatna a Facebook oldallal párhuzamosan a *birosag.hu* is.

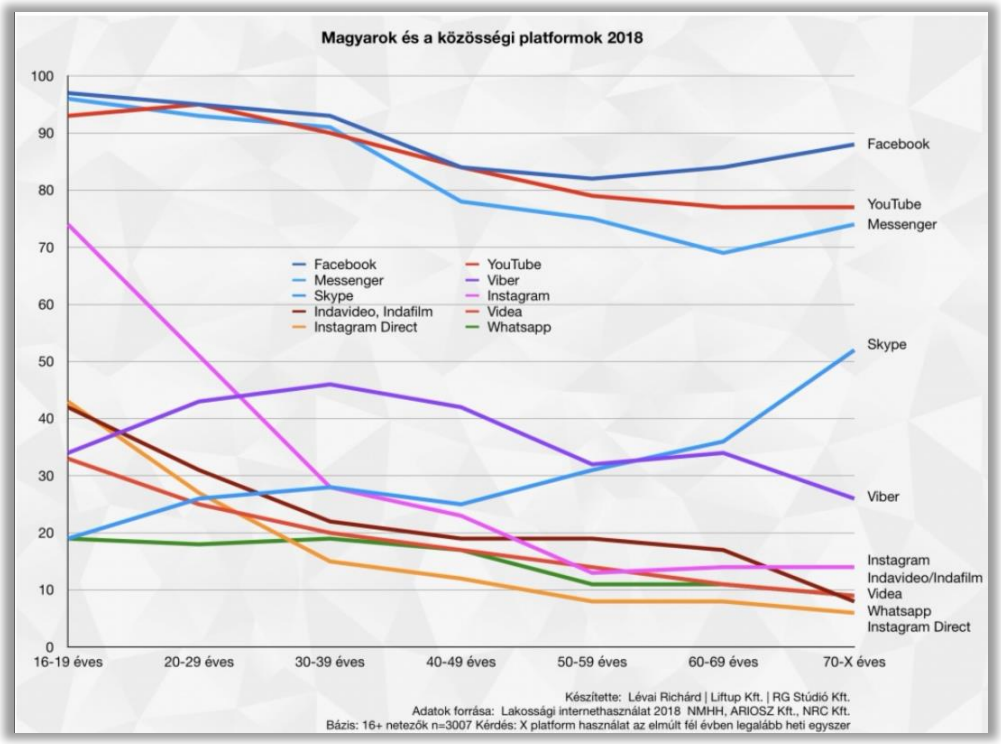
Tudvalévő, hogy az Instagram a Facebook tulajdonában van, ezek összekapcsolódnak, így lehetőség van az Instagramon megosztott tartalmak Facebookon is történő megjelenítésére. A felmérések azt mutatják, hogy az Instagramon keresztül Facebookra feltöltött tartalmak népszerűbbek.[12] Emiatt, és a fiatalabb generáció Instagram- preferációja miatt is megfontolandó lehet a bírósági Instagram profil továbbfejlesztése és az első fejezetben bemutatottak[13] alapján az aktívabb használata is, így még hatékonyabban lehetne a bíróság YouTube-tartalmait bemutatni, illetve az egyes bírósági oldalakra irányítani az érdeklődőket. Az Instagram fejlesztése, nagyobb mértékű kihasználása mellett természetesen nem hanyagolható el a Facebook-jelenlét sem, hiszen

[11] U.o.

[12] https://webshark.hu/hirek/facebook-hasznalata/ -Megtekintés és letöltés: 2019.08.15. 11:01

[13] Lásd a 8. és 11. oldalon.

Magyarországon, különösen a felnőtt generáció körében még mindig ez a legnépszerűbb közösségi oldal.[14]

Forrás: kozossegikalandozasok.hu [15]

3.4. Amerikai példa

Hasonló törekvés valósul meg az Amerikai Egyesült Államok bíróságai körében is. Itt az áttekinthetőség érdekében egy központi bírósági honlapon listába gyűjtötték, hogy melyik állam melyik közösségi oldal(ak)on van jelen, megtalálható a konkrét link a bíróságok közösségi oldalaihoz, illetve fel van tüntetve a konkrét oldalakat követők száma, illetve az oldal aktivitására utaló adatok. Ugyanitt lehetőség van ennek a listának a megosztására is, többek között Facebookon is, egy gombnyomással.[16]

[14] https://kozossegikalandozasok.hu/2019/07/15/magyar-kozossegi-media-korkep/ - Megtekintés és letöltés: 2019.08.14. 13:00

[15] U.o.

[16] https://www.ncsc.org/Topics/Media/Social-Media-and-the-Courts/Social-Media/Overview.aspx - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 10:06.

A közösségi oldalak listába szedésén túl megtalálható az USA állami bíróságok központi honlapján egy, a felhasználókat segítendő részletes, képekkel illusztrált útmutató is, mely megtanítja őket arra, hogy hogyan hozzon létre saját közösségi oldalt, illetve, hogy a létrehozott oldalon mit, hogyan állíthat be, elősegítve így is a közösségi média biztonságosabb használatát.[17]

A központi honlap nem csak az állampolgárok közösségi média használatát támogatja, hanem a bíróságok közösségi média használatát is. Külön oldalon, konkrét javaslatok kerültek összegyűjtésre és kifejtésre, melyek segíthetik a bíróságot a saját közösségi oldalának a létrehozásában. A magyar bíróságok ezek közül már többet is alkalmaznak közösségi oldalaik kezelés során. Az amerikai tippek összefoglalva az alábbiak: [18]

1. **Hasznos lehet a magyarázó animációk használata**: Ezek segítségével el lehet magyarázni például egy tárgyalóterem helyét, vagy meg lehet válaszolni a leggyakoribb kérdéseket, melyeket az emberek a bíróságnak fel szoktak tenni.

2. **A gif-ek használata:** A követők érdeklődésének felkeltésében sokat segíthet a gif-ek (kis, animált képek) használata a megjelenő bírósági posztokban. Léteznek külön, gif-ek összegyűjtő honalapok, melyekről lehet válogatni.

3. **Pozitív kicsengésű posztok:** A követők jobban kedvelik a pozitív kicsengésű üzeneteket. Ez nem azt jelenti, hogy mindig irreálisan vidám, mókás tartalmakat kell közzétenni, de szükség van optimista, könnyed, esetleg humoros üzenetekre is a bírósági közösségi oldalakon.

4. **Párbeszéd:** Beszélj a követőiddel, ne csak beszélj hozzájuk. A közösségi oldalak ,,közösségi" részének pont ez a lényege: ne csak ossz meg információkat, hanem válaszold is meg a felmerülő kérdéseket.

5. **Vizuális tartalmak:** Minden posztba ágyazz be képet, videót, vagy gif-et. Az emberek igénylik ezt, felkelti az érdeklődésüket, nagyban növeli a közösségi oldal követésének, továbbosztásának esélyét. A képekkel kiegészített bejegyzések 94 százalékkal több kattintást érnek el, mint a kép nélküli,

[17] https://www.ncsc.org/Topics/Media/Social-Media-and-the-Courts/Social-Media/Social-Media-101.aspx Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 10:07.

[18] https://www.ncsc.org/Topics/Media/Social-Media-and-the-Courts/Social-Media/Social-media-tips.aspx Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 10:08.

szöveges posztok, és hasonló hatást lehet elérni az egyéb vizuális tartalmakkal is.[19]

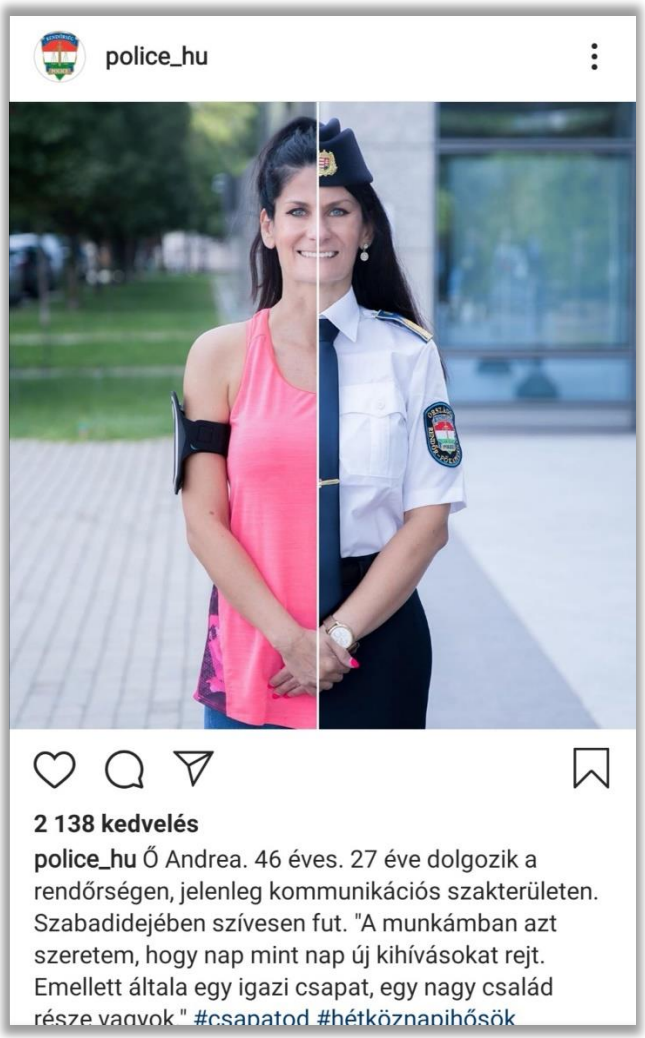
6. **A minőség fontosabb a mennyiségnél:** A túl gyakori, érdekességet és információt nem tartalmazó posztolással követőket veszít egy közösségi oldal. Meg kell találni azt a posztolási gyakoriságot, ami az ideális.

7. **„Think outside the box."** – A közismert angol mondást úgy lehet a legjobban lefordítani, hogy lépj ki a megszokott keretek közül. Ez egy bírósági közösségi oldal esetében úgy értendő, hogy nem szabad csak hagyományos jogi, informatív tartalmú posztokat közölni, hanem egy kis átgondolt kockázat vállalásával meg kell osztani olyan tartalmakat is, amik a bíróság emberi arcát is megmutatják. Erre jó példa lehet egy bírósági dolgozónak és hobbijának a bemutatása. Érdekesség, hogy a Magyar Rendőrség már több alkalommal osztott meg ilyen tartalmakat pár hónapja létrehozott, de már most népszerű és közkedvelt [20], több, mint 26.000 követővel rendelkező Instagram-oldalán [21].

[19] https://webshark.hu/hirek/kozossegi-media-strategia/ - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 16:53.

[20] https://nuus.hu/unatkozom/erdekes/0716/rajongunk-a-magyar-rendorseg-instagram-oldalaert/ - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 11:20.

[21] https://www.instagram.com/police_hu/?hl=hu – Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 11:20.

Forrás: Instagram/ police_hu[22]

1. **Hangulatjelek használata:** A közösségi oldalak követői szeretik, és maguk is használják a hangulatjeleket, ezért nem kell félni a használatuktól, például egy jól elvégzett munkáról, fejlődésről szóló poszt esetében lehet használni a közismert 👍 ikont, egy szomorú bejelentésnél akár a ☹ ikont. Az Amex Open Forum tanulmánya szerint a hangulatjelekkel kombinált posztoknak 33 százalékkal magasabb a megosztási arányuk, 33 százalékkal többen szólnak hozzájuk, és 57 százalékkal többen kedvelik őket, mint a hangulatjel nélküli posztokat. [23]

2. **Különböző típusú tartalmak használata:** Egy közösségi oldal népszerűségét nagy mértékben növeli, ha váltogatja a különböző típusú

[22] https://www.instagram.com/p/B2URTVLBUl9/ - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 11:28.

[23] https://webshark.hu/hirek/kozossegi-media-strategia/ - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 16:58.

tartalmak, azaz felváltva oszt meg képeket, videókat, animációkat, szöveges híreket, szem előtt tartva, hogy a vizuális elemeket nem szabad nélkülözni egyik posztból sem.

3. **Más szervezetek bemutatása:** Hasznos lehet, hogy más, a bírósági szervezetet valamilyen módon kiegészítő szervezeteket is bemutasson a bírósági közösségi oldal, és kifejezze velük kapcsolatos tiszteletét, szimpátiáját, megossza az általuk közzétett tartalmakat is. A ,,szövetségesek" kölcsönösen népszerűsíthetik egymást, együttműködhetnek, létrehozhatnak közös projekteket.

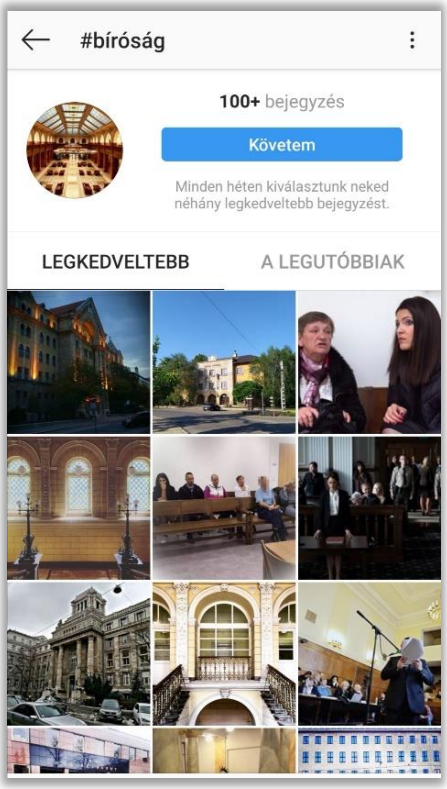
4. **Változatos tartalmak:** Segíthet a közösségi oldal fejlesztésében, ha megosztja a bíróság a követőkkel, hogy milyen nehézségekkel néz szembe, megmutatja, hogy melyik más bíróságot és miért tartja inspirálónak, illetve megjutalmazza azokat, akik segítséget nyújtanak a fejlődéséhez.

5. **Segítség a közösségi oldalak kezelésében:** Több közösségi oldal folyamatos párhuzamos kezelése jelentős anyagi és emberi erőforrást igényel. Léteznek vállalatok, melyek kifejezetten azért jöttek létre, hogy segítsenek a több közösségi oldallal rendelkező cégeknek és szervezeteknek kezelni oldalaikat, beütemezni előre egyes posztok közzétételét, ezáltal pénzt, időt és energiát takarítanak meg számukra.[24]

6. **A követők igényeinek kielégítése:** Fontos, hogy a közösségi oldal szolgálja az embereket. Oktatni, szórakoztatni, tájékoztatni és inspirálni kell az embereket, így válhat az oldal széles körben ismertté.

7. **# - A hashtagek használata:** A kettőskereszt (angol nevén hashtag) jelöléssel egyre gyakrabban lehet találkozni közösségi oldalakon. A hashtag segít a felhasználóknak, hogy ráleljenek arra, hogy a többi felhasználó mit tett közzé egy adott témakörben.

[24] https://hootsuite.com/ - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 12:06.

Az Instagramon #birosag hashtaggel megjelenő találatok.

Forrás: instagram.com[25]

A # után írt szó a jellel egybe írva egy keresőszóvá válik, így könnyen rá lehet találni az adott jelöléssel mások által közzétett tartalmakra. Egy-egy hashtag jelöléssel ellátott kulcsszót követésre is lehet jelölni, így a továbbiakban az ilyen jelöléssel közzétett kulcsszavakat tartalmazó posztok automatikusan meg fognak jelenni a felhasználó napi hírfolyamában. Az Országos Bírósági Hivatal már felismerte ezt, és gyakran használ hashtageket a közzétett posztjai alatt.

8. **A követők bevonása:** A követőket be kell vonni a különböző projektekbe, nem szabad kizárólag egyoldalú kommunikációt folytatni az irányukban, mindig azonnal reagálni kell a megkereséseikre. Egy kérdés feltevésével és a rá érkező válaszokra reagálással azt az érzést lehet kelteni a követőkben, hogy egy jó beszélgetésben vesznek részt.

9. **Számít a helyesírás:** A nyelvtani, helyesírási hibákat tartalmazó posztok nem a követők szerzésében segítenek, hanem az elvesztésüket okozhatják.

[25] https://www.instagram.com/explore/tags/birosag/ - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 12:30.

10. **A posztolás optimális ideje:** Ismerni kell, hogy melyik napokon és hány órakor a legaktívabbak az adott közösségi oldal követői. Bíróságok esetében ez a hétköznapok délelőtt tíztől délután négyig terjedő időszaka.

11. **Gyors válasz:** A követők kérdéseit nem csak meg kell válaszolni, hanem gyorsan kell megválaszolni. Ez általában egy órán belüli választ jelent.

3.5. Hangvétel

A közösségi médiában nem elég a posztok tartalmára, minőségére, mennyiségére figyelni, a stílus, a hangvétel ugyanolyan fontos. A legjobb közösségi média tartalmak mindig egy bizalmas hangot ütnek meg az olvasóikhoz szólva, az olvasónak címzett mondat ugyanis javítja az elköteleződést. bizalmas hangon szólnak az emberekhez.

Jó stratégia lehet továbbá a felhasználók kíváncsiságára építeni, a posztok címével, hangvételével kell elérni, hogy az embereket elkezdje feszíteni a tudás hiányának az érzése. Amíg az emberek úgy érzik egy címet elolvasva, hogy az életük teljes a posztban megjelenő információk nélkül, addig nem sikerült felkelteni kíváncsiságukat. Akkor jó szöveg, ha az olvasó érzi az információs hiányt egy adott témában, a posztot közzé tevő oldal pedig megoldást kínál a felhasználó problémájára.

A történetmesélés erejét is fel lehet használni a posztok vonzóbbá tételéhez. A rövid történetek könnyen magukba szippantják az embereket, és szinte bármilyen közlendő információ köré fel lehet építeni egyet, így téve színesebbé és érdekesebbé a közlendő üzenetet.[26]

<u>Közérdeklődésre számot tartó témák</u>

A kérdőíves kutatásom kitért arra a kérdésre is, hogy mely jogi témák érdekelhetik a legjobban az embereket, melyekről olvasnának szívesen bírósági tájékoztatást az alábbi témák közül.

- **Gyermekek, szülők, pedagógusok jogai, kötelezettségei:** Fontos, hogy a szülő-gyermek, tanár- diák viszonyban is tisztában legyenek a felek azzal, hogy hogyan viselkedhetnek egymással, mit kérhetnek egymáson számon, melyek azok a határok magatartásuk során, amit nem léphetnek át, mik azok a magatartások, vagy amelyek már jogi következményekkel is járhatnak.

[26] https://webshark.hu/hirek/kozossegi-media-strategia/ -Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 16:43.

- **Aktuális bűnügyek, részletesebb, kérdéseket megválaszoló magyarázat:** Egy ,,szokásos" sajtótájékoztató kibővítése, természetesen csak a publikus információk megosztásával az etikusság keretein belül maradva, az érdeklődők kérdéseinek megválaszolásával.

- **Hogyan ne kövessek el véletlenül bűncselekményt?** - Leggyakoribb bűncselekménytípusok ismertetése, különös figyelemmel a gondatlan bűncselekményekre, vagy az olyan szándékos bűncselekményekre, melyek a közfelfogásban nem feltétlenül tudatosulnak bűncselekményként, pl. a garázdaság.

- **Válás, gyermektartás, szülői felügyelet** – Ma már mindenkinek a közvetlen környezetében megjelennek ezek a jelenségek, a hozzájuk kapcsolódó összes jogi problémával együtt. Egy erről szóló általános tájékoztató segíthetné az ügyfeleket ezeknek a problémáknak a megoldásában.

- **Adósságom van, a végrehajtó már jelentkezett:** Általános tudnivalók a végrehajtási ügyekről közérthetően, fogalmak tisztázása (mire való a végrehajtási kifogás, mikor érdemes pert indítani a végrehajtás megszüntetése iránt stb.), információk arról, hogy a végrehajtáson belül felmerülő problémával kapcsolatban hova fordulhat az ügyfél.

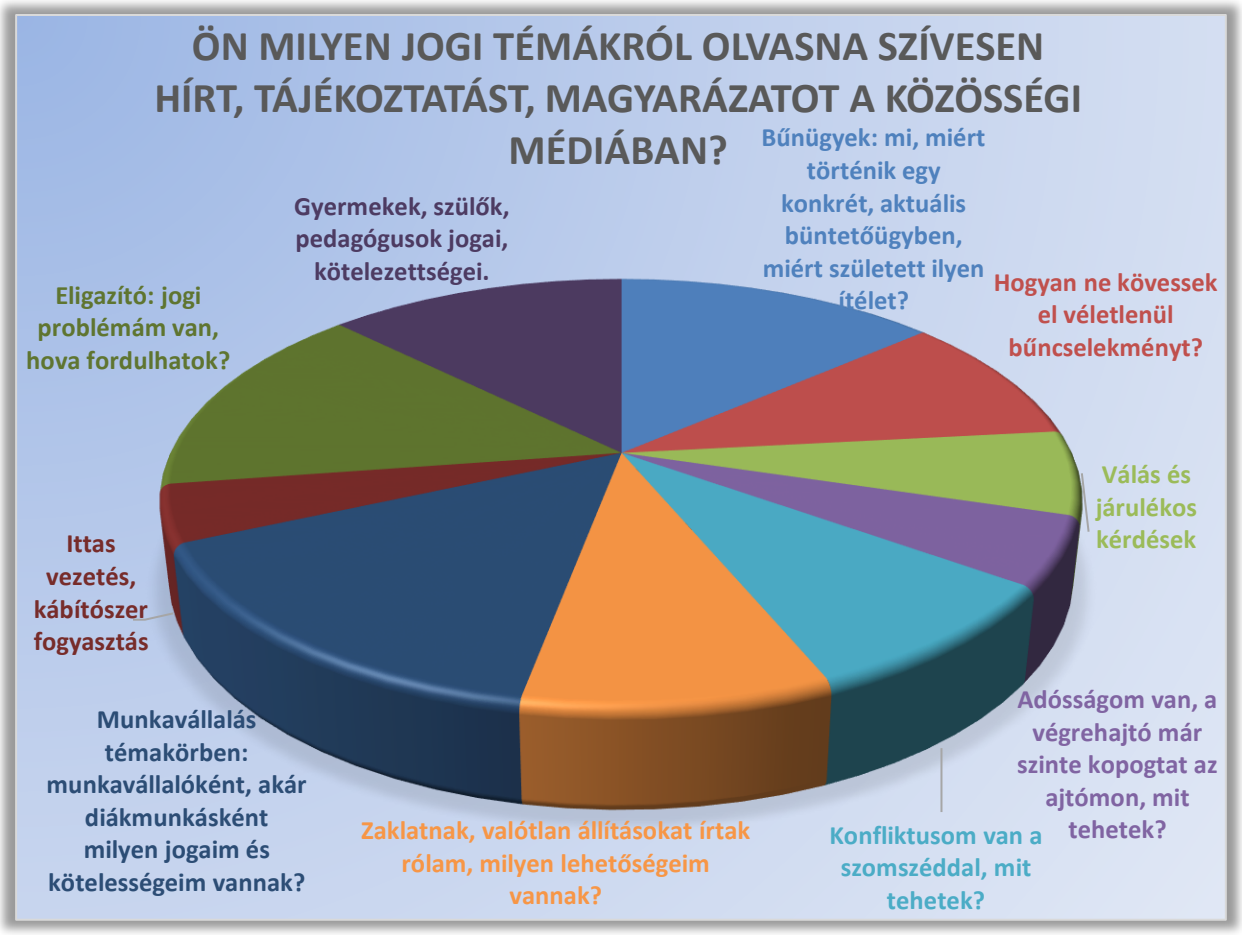
- **Konfliktusom van a szomszéddal, mit tehetek? -** Az egymás mellett élésből adódó konfliktusok jogi útra terelésének a módjáról, útjáról szóló tájékoztató elősegíthetné ezeknek a konfliktusoknak a minél gyorsabb rendezését.

- **Zaklatás, rágalmazás:** Fogalmak tisztázása, bűncselekmény határainak tisztázása, lehetséges fellépés az ilyen típusú bűncselekmények ellen. Mindenképpen szükséges külön az interneten, közösségi média útján elkövetett bűncselekményekről specifikus tájékoztatást adni.

- **Munkavállalóként, akár diákmunkásként milyen jogaim, kötelezettségeim vannak?** - Hogyan kellene összeállítani egy munkaszerződést, milyen feltételeket lehet benne kikötni, milyen megszorításokat alkalmazhat egy munkáltató, és mi az, amire már nem kötelezhető egy munkavállaló?

- **Ittas vezetés, kábítószerfogyasztás jogi következményei:** a közfelfogásban sokszor elbagatellizált vétségek, és ezeknek a valós jogi következményei a gyakorlatban.

- **Jogi eligazító: hova fordulhatok, ha...?** Kérdezz-felelek formájában annak a kérdésnek megválaszolása, hogy egy jogi probléma esetén hova fordulhat az ügyfél, anélkül, hogy érdemben megválaszolnánk a problémáját. Az ,,első lépés" tisztázása, az ,,első lökés" megadása- ezzel az ügyfelek segítésén túl az ügyfélsegítők terhein is lehetne könnyebbíteni, hogy lehetőleg csak azok az ügyfelek menjenek oda, akiknek a problémáját a bíróság tudja megoldani.

A válaszok alapján a legnépszerűbb téma a munkavállalás volt 15,34%-kal, ezt követte a jogi eligazító 14,76%-al, majd az aktuális bűnügyek magyarázata 13,6%-al. A válaszok 12,59%-a érkezett a gyermekek, szülők, pedagógusok jogairól szóló, 9,7%-a az akaratlan bűncselekmény-elkövetésről szóló, 9,26%-a a zaklatásról, rágalmazásról szóló, 8,83%-a a szomszédok közötti viták jogi megoldásairól szóló tájékoztatásra, 6,37%-a a válásról, a szülői felügyeletről, gyermektartásról szóló, 5,21%-a a végrehajtással kapcsolatos problémákkal foglalkozó tájékoztatóra, 4,34%-a pedig az ittas vezetés és kábítószer-fogyasztás jogi következményeit feltáró ismeretterjesztésre.

A fejezetben ismertetett ötletek, javaslatok közül többet már alkalmaznak valamilyen formában a magyar bíróságok, azonban a bemutatott módszerek, elvek állandó szem előtt tartásával, egységes, tudatos alkalmazásával tovább lehet növelni a magyar bíróságok közösségi oldalainak ismertségét, népszerűségét.

4. TOVÁBBI FELHASZNÁLÁSI LEHETŐSÉGEK

A bírósági közösségi oldalakat további, konkrét célok érdekében is fel lehetne használni. Az alábbi célok közül több már megjelent egyes, a bíróság által közzétett tartalmakban, azonban a közösségi média tudatos, tervszerű használata tovább segítheti az alábbi fontos programok, célkitűzések megvalósulását.

4.1. Bizalomerősítés, a megítélés javítása

Egy állami szervnek, különösen olyannak, ami döntéseinél fogva közvetlen hatással van az állampolgárok életére, nagy súlyt kell helyeznie arra, hogy a társadalmi megítélése pozitív legyen. Az állampolgárok attól fogadják el könnyebben az őket sok esetben korlátozó döntéseket, akiben bíznak, akit szimpatikusnak találnak. Egy állami szerv esetében ezt a bizalmat a nyitottsággal, rugalmassággal, átláthatósággal lehet elérni. Nagyon fontos, akárcsak a bírói függetlenség kapcsán, hogy nem elég nyitottnak, rugalmasnak lenni, annak is kell látszani. A bizalomerősítés, megítélésjavítás egyik legfontosabb XXI. századi eszköze a közösségi média használata. A közösségi média megfelelő használatával a bíróság is meg tudja mutatni az állampolgároknak az emberi arcát, a rugalmasságát, a nyitottságát, azt, hogy törődik az emberekkel, a hozzá fordulókkal. A Magyar Rendőrség Instagram oldala segítségével rendszeresen megmutatja dolgozóinak emberi oldalát, a humorát. Posztjaik kapcsán sok pozitív visszajelzést kapnak arról, hogy emberi oldalukat megmutatva könnyebben elfogadják őket és döntéseiket, adott esetben a büntetéseket is az állampolgárok.

Pozitív visszajelzés a Magyar Rendőrség egy Instagram posztja alatt.[27]

4.2. Online sajtótájékoztatás

A második fejezetben már ismertetett, kérdőíves kutatásból megismert statisztikából[28] is kiderült, hogy az embereket érdekli a bíróság álláspontja közérdeklődésre számot tartó ügyekről, szeretnék hallani a vonatkozó bírósági magyarázatot. A sajtó szóvivők eleget is tesznek ennek az igénynek, azonban az általuk elmondottakat kizárólag egyes bűnügyi televíziós műsorokból, híradókból ismerhetik meg az emberek, egy-egy perc erejéig, vagy néhány újság közli mondandójuk lényegét két sorban tömörítve. Az igényekre tekintettel készíthetne a bíróság a sajtó szóvivők közreműködésével rövid videókat, melyekben a televíziós műsorok számára is előadott részletességgel, azonban valamivel hosszabban magyarázhatnák el a bírósági álláspontot az adott ügyről. Ezek a videók elkészültük után felkerülhetnének a bírósági YouTube csatornára, akár külön rovatban, és megoszthatóak lennének a többi bírósági közösségi oldalon is, legalább link formájában. Így azokon a fórumokon, ahol ezen hírek megvitatása zajlik az emberek között, megjelenne a bíróság álláspontja is, és megismerhetné, akit érdekel.

[27] https://www.instagram.com/p/B03xRBtBV7j/ - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 18.40.

[28] Lásd 23. oldal.

4.3. Online Nyitott Bíróság

A bíróság már több alkalommal készített magyarázó videókat bizonyos témákról, és számtalan ilyen jellegű cikk is született. A második fejezetben kifejtett társadalmi igényekre tekintettel[29] azonban készülhetne több ismeretterjesztő videó, animáció, podcast, esetleg rádiós műsor kifejezetten Nyitott Bírósági célzattal, a program keretein belül, rövidebb, 10- 15 perces időtartamokban az előző fejezetben felsorolt, embereket érdeklő témákról. Ezeket a videókat, hanganyagokat elkészültük után közzé lehetne tenni a bíróság közösségi oldalain, akár teljes terjedelmében, akár csak a bírósági honlapra irányító link formájában. Ilyen módon a bíróság ismeretterjesztő anyagai segítségével nem csak azokhoz (túlnyomó részt diákokhoz) jutna el, akiknek van idejük, lehetőségük egy Nyitott Bíróság előadáson részt venni, hanem azokhoz is, akik munkájuk, családjuk miatt kevesebb szabadidővel rendelkeznek, vagy éppen azokhoz, akik jobban kedvelik a rövidebb, bármikor megtekinthető videós ismeretterjesztés műfaját a kötött időpontokban rendezett, hosszabb terjedelmű előadásoknál.

4.4. Gyermekközpontú igazságszolgáltatás

A Gyermekközpontú igazságszolgáltatás olyan igazságszolgáltatási rendszer, amely a legmagasabb szinten biztosítja a gyermekek jogainak tiszteletben tartását és hatékony érvényesítését az igazságszolgáltatásban, mindig az ő érdeküket tartva szem előtt. A bíróság központi honlapján a gyermekeket, fiatalokat segítendő sok hasznos cikk, tájékoztató anyag található, korosztálynak megfelelő nyelven, a korosztályt érintő leggyakoribb jogi kérdésekről. [30] Fontos azonban azt is figyelembe venni, hogy a gyermekek, akiket segítendő ezek az anyagok létrejöttek, a Z- generáció tagjai. A Z- generációt a nagyjából az 1995 és 2009 között születettek gyermekek, fiatalok alkotják. A generációra jellemző, hogy úgynevezett „digitális bennszülöttek”,[31] a digitális eszközöket és technológiát már magától értetődő természetességgel használják, nem ismertek olyan világot, ahol ezek az eszközök nem voltak elérhetőek. Egyes kutatások szerint az eddig bevett oktatási módszerek nem lesznek hatékonyak a Z- generáció esetében. A Z- generáció még fokozottabban vágyik a vizuális élményekre,32 nehézséget okoz számára az

[29] U.o.

[30] https://birosag.hu/gyermekkozpontu-igazsagszolgaltatas - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 15. 12:08

[31] https://makronom.mandiner.hu/cikk/20181120_radi_balazs_z_generacio_fuggok_vagy_digitalis_bennszulottek- Megtekintés és letöltés: 2019.08.08.18:30.

[32] https://www.cvonline.hu/blog/2011/hirek/jon-a-z-generacio-kik-ok-es-mit-akarnak/1145- Megtekintés és letöltés: 2018.08.08. 18:40.

ismeretek lineáris feldolgozása és az egyirányú koncentráció. A téma egyik ismert hazai kutatója, Tari Annamária pszichológus szerint a Z- generáció tagjainak figyelme több pályán mozog, azonban rövidebb ideig tart, így a nagyobb lélegzetű, elméleti jellegű levezetéseket nehezebben tudják befogadni, és kiemelten fontosak számukra a kézzelfogható, gyakorlati példák.33 Ennek a nemzedéknek az oktatása csakis akkor lesz hatékony, ha a modern technológiák kiaknázása mellett időbeli rugalmasságra, sokszínűségre is építenek oktatóik. 34 A fentebb bemutatott adatok tükrében egyértelműen felmerül az igény oktatásuk digitalizációjára – alkalmazkodva a fokozott vizualitás és élményfüggőség iránti igényeikhez, így megfontolandó lehet a számukra készített tájékoztató, magyarázó anyagok digitalizációja, azaz rövid videók, animációk ilyen célú készítése. Tekintettel arra, hogy a fiatalok naponta sok időt töltenek el a közösségi oldalak böngészésével35, célszerű lehet a kifejezetten nekik készült, őket segítő videók közösségi oldalakra történő feltöltése, ahol könnyen rátalálhatnak ezekre az anyagokra.

4.5. Tanúgondozás, áldozatvédelem

A tanúgondozás[36] és az áldozatvédelem[37] az Országos Bírósági Hivatal által meghirdetett, kiemelt gondossággal kezelt országos programok, melyekben fontos részt tesz ki a tanúk, áldozatok tájékoztatása jogaikról, kötelezettségeikről, teendőikről, az őket segítő szervekről. Ennek a tájékoztatásnak a részeként készülhetnének további videók, magyarázó animációk (ilyenekből már készült néhány), melyek a bírósági közösségi oldalak segítségével könnyen és rendszeresen terjeszthetőek lennének, gyorsan, széles köröket elérve ilyen módon.

4.6. Online Ügyfélsegítő

Gyakran jelzik az ügyfelek az ügyfélsegítőt ellátó bírósági személyzetnek, hogy megpróbáltak problémájuknak utánanézni az interneten, de nem boldogultak.

---

[33] http://tantrend.hu/hir/z-generacio-az-iskolapadban- Megtekintés és letöltés: 2019.08.08. 18:45.

[34] https://media20.blog.hu/2015/10/09/a_z-generacio_szamara_alkalmatlan_a_jelenlegi_oktatas- Megtekintés és letöltés: 2019.08.08. 18:50.

[35] https://kozossegikalandozasok.hu/2017/02/14/magyar-fiatalok-a-kozossegi-mediaban/ - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 15. 12:28.

[36] https://birosag.hu/tanugondozas-aldozatvedelem/altalanos-tajekoztato-tanugondozas-es-aldozatvedelemrol - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 15. 12:36.

[37] https://birosag.hu/tanugondozas-aldozatvedelem/aldozatvedelemrol-bovebben - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 15. 12:37.

Nagyon sok a visszatérő probléma, igény, amivel eljönnek az ügyfélsegítőre az ügyfelek: mi a házasság felbontásának a menete, mik a közös megegyezés feltételei, mi legyen benne a keresetlevél nyomtatványban, azt hogyan kell kitölteni, szeretnék megszüntetni a folyamatban lévő végrehajtást, szomszéddal fennálló konfliktus kapcsán kihez fordulhatnak, hogyan kérhetnek költségmentességet, pártfogó ügyvéd igénylésének módja, mennyi az eljárás illetéke stb. Ezeket a kérdéseket oktató videókban, magyarázó animációkban meg lehetne válaszolni, melyek segítségével az ügyfelek megpróbálhatnák legalább elkezdeni problémájuk megoldását. Természetesen az ügyfélsegítő ezek mellett továbbra is rendelkezésükre állna, arra az esetre, ha nem boldogulnának egyedül, azonban ilyen módon időt és energiát takaríthatnánk meg mind az ügyfeleknek, mind a bírósági személyzetnek, valamint több idő juthatna azokra az ügyfelekre, akik komplexebb problémával keresik fel az ügyfélsegítőt. Az elkészült videókat a bíróság honlapján túl a bírósági közösségi oldalakon is meg lehetne osztani, ilyen módon könnyen és gyorsan elérhetnének szélesebb köröket is.

4.7. Bírósági médiaszereplések hirdetése

Gyakoriak a különböző bírósági médiaszereplések, televíziós, esetleg rádiós műsorokban. Ezeket lehetne előre hirdetni a bírósági közösségi oldalakon, így több szerezhetne tudomást a műsorokról, és amennyiben felkelti érdeklődését, módot találhat majd annak megtekintésére, meghallgatására. A módszer nem lenne példa nélküli: a Magyar Rendőrség is hirdeti előre Instagram oldalán médiaszerepléseit, és buzdítja követőit azok megtekintésére, meghallgatására.[38]

5. ZÁRÓ GONDOLATOK

Közösségi oldalakat rendszeresen látogató emberként örömömre szolgált, hogy az idei Mailáth György Tudományos Pályázaton kiírtak egy, a bíróság közösségi médiában való jelenlétéről szóló témát. Úgy véltem, hogy a téma kiírásával az Országos Bírósági Hivatalnak célja lehetett fejlesztési irányok keresése, ötletek gyűjtése is, ezért dolgozatomban a bíróság eddigi közösségi médiás tevékenységének bemutatásán túl arra törekedtem, hogy segíthessek a bíróságnak a közösségi média ,,aranybányájának" kiaknázásában, a benne rejlő lehetőségek maximális kihasználásában.

A dolgozat első fejezetében a téma alapfogalmainak és alapelveinek ismertetése után bemutattam a magyar bíróságok közösségi médiában való jelenlegi jelenlétét, fontos, a sikerességet és a jelenlét minőségét reprezentáló adatokat is ismertetve. A kérdőíves kutatásom tapasztalatait összegezve levontam a

[38] https://www.instagram.com/p/B1OkbgohvyL/ - Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 15. 17:03.

következtetést, hogy az emberek szerint van helye a bíróságnak a közösségi médiában, fontosnak tartják az ottani jelenlétét, és hogy a bíróság helyesen mérte fel az igényeket azzal kapcsolatban, hogy mely közösségi oldalakon érdemes jelen lennie.

A dolgozatom második fejezetében az eddigi jó gyakorlat fejlesztési lehetőségeit mutattam be: a célcsoport meghatározásának és a megfelelő hangvétel megtalálásának fontosságát, módokat az oldalak ismertebbé, az azokon megjelenő tartalmak népszerűbbé tételére, példaként bemutatva az Amerikai Egyesült Államok bíróságainak ide vonatkozó gyakorlatát, ötleteit. A kérdőíves kutatásom alapján összegeztem, hogy a magyar emberek honnan tájékozódnak jogi kérdésekről, illetve bemutattam, hogy milyen témákról szeretnének bírósági tájékoztatást.

A dolgozat harmadik fejezetében a közösségi oldalak további, bírósági célok érdekében történő hasznosítási módjait mutattattam be, részben új módokat, részben a már alkalmazott módok továbbfejlesztését.

A kérdőíves kutatás, melyre dolgozatom több ponton támaszkodott, egy gyors, előzetes igényfelmérés volt, a kérdéseket is úgy fogalmaztam meg, hogy minél hamarabb válaszokat kaphassak és kirajzolódjon az alapvető irány az emberek igényeivel kapcsolatban. Természetesen fontos lenne egy még átfogóbb, a részletkérdésekre is kitérő kutatás, melynek során lehetne az egy kérdések során adható válaszokat súlyozni, ezáltal még árnyaltabb, összetettebb és pontosabb képet kapni a társadalmi igényekről. Ennek feldolgozása és kiértékelése azonban meghaladta volna ennek a dolgozatnak a kereteit, így ilyen mélységű kutatásra itt és most nem került sor, szándékomban áll azonban egy további kutatás elindítása is a témában, mely már kitér több részletkérdésre.

5.1. Forrásjegyzék

- A Facebook használata: hogyan, mikor, mit posztolj? Mit várnak az emberek? - https://webshark.hu/hirek/facebook-hasznalata/ Megtekintés és letöltés: 2019.08.15. 11:01.
- A közösségi média számokban - https://www.rgstudio.hu/kozossegi-media-szamokban/ Megtekintés és letöltés: 2019.08.31. 18:10. birosag.hu
- Áldozatvédelemről bővebben - https://birosag.hu/tanugondozas-aldozatvedelem/aldozatvedelemrol-bovebben Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 15. 12:37.
- Gyermekközpontú igazságszolgáltatás - https://birosag.hu/gyermekkozpontu-igazsagszolgaltatas Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 15. 12:08.
- Tanúgondozás - Általános tájékoztató - https://birosag.hu/tanugondozas-aldozatvedelem/altalanos-tajekoztato-tanugondozas-es-aldozatvedelemrol Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 15. 12:36.
- Dr. Eszes István: Digitális marketing- https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/0007_e4_digitalis_marketing_scorm/a_kozossegi_media_fogalma_w0NOGk1cQOiR2A0n.html Megtekintés és letöltés: 2019.09.02. 8:09.
- Hogyan alakítsd ki a közösségi média stratégiád és kommunikációd? - https://webshark.hu/hirek/kozossegi-media-strategia/ Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 16:53.
- Horváth Bálint - Ungvári Péter*:* Közösségi média a számvevőszékek szolgálatában -https://www.penzugyiszemle.hu/tanulmanyok-eloadasok/kozossegi-media-a-szamvevoszekek-szolgalataban Megtekintés és letöltés: 2019.09.03. 16:09.
- Hootsuite - https://hootsuite.com/ Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 12:06.
- Instagram Magyar Rendőrség oldala https://www.instagram.com/police_hu/?hl=hu Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 11:20.
- https://www.instagram.com/p/B2URTVLBUl9/ Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 11:28.

- https://www.instagram.com/p/B03xRBtBV7j/ Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 18.40.
- https://www.instagram.com/p/B1OkbgohvyL/ Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 15. 17:03.
- #birosag keresési találatok
- https://www.instagram.com/explore/tags/birosag/ Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 12:30.
- Jön a Z generáció! Kik ők és mit akarnak? - https://www.cvonline.hu/blog/2011/hirek/jon-a-z-generacio-kik-ok-es-mit-akarnak/1145 Megtekintés és letöltés: 2018.08.08. 18:40.
- Lévai Richard: Közösségi média adatok 2018 - https://kozossegikalandozasok.hu/2018/02/06/kozossegi-media-adatok-2018/ Megtekintés és letöltés:2019.08.31. 18:14.
- Lévai Richárd: Magyar fiatalok a közösségi médiában - https://kozossegikalandozasok.hu/2017/02/14/magyar-fiatalok-a-kozossegi-mediaban/ Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 15. 12:28.
- Lévai Richárd: Magyar közösségi média körkép - https://kozossegikalandozasok.hu/2019/07/15/magyar-kozossegi-media-korkep/ Megtekintés és letöltés: 2019.08.14. 13:00.
- Maczák Ibolya: A Z-generáció az iskolapadban - http://tantrend.hu/hir/z-generacio-az-iskolapadban Megtekintés és letöltés: 2019.08.08. 18:45.
- National Center for State Courts
- Social Media 101 - https://www.ncsc.org/Topics/Media/Social-Media-and-the-Courts/Social-Media/Social-Media-101.aspx Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 10:07.
- Social Media Overview - https://www.ncsc.org/Topics/Media/Social-Media-and-the-Courts/Social-Media/Overview.aspx Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 10:06.
- Social Media Tips - https://www.ncsc.org/Topics/Media/Social-Media-and-the-Courts/Social-Media/Social-media-tips.aspx Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 10:08.
- Pintér Dániel Gergő: Nem a Z-generáció butább, csak az oktatás ragadt a 20. században - https://media20.blog.hu/2015/10/09/a_z-

generacio_szamara_alkalmatlan_a_jelenlegi_oktatas Megtekintés és letöltés: 2019.08.08. 18:50.

- Rádi Balázs: Függők vagy digitális bennszülöttek a Z geenráció tagjai? - https://makronom.mandiner.hu/cikk/20181120_radi_balazs_z_generacio_fuggok_vagy_digitalis_bennszulottek Megtekintés és letöltés: 2019.08.08.18:30.
- Rajongunk a Magyar Rendőrség Instagram-oldaláért! - https://nuus.hu/unatkozom/erdekes/0716/rajongunk-a-magyar-rendorseg-instagram-oldalaert/ Megtekintés és letöltés: 2019. 09. 14. 11:20.
- Tartalommarketing és menedzsment https://mrcom.hu/kozossegi-media-marketing-es-tartalomszolgaltatas/ Megtekintés és letöltés: 2019.09.09. 11:36.
- Wikipédia – közösségi média https://hu.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6z%C3%B6ss%C3%A9gi_m%C3%A9dia Megtekintés és letöltés: 2019.09.02. 8:26.

A kézirat lezárásának dátuma 2019. szeptember 16.

DR. BODA ZOLTÁN

SZERVEZETI KARRIERSTRATÉGIA ÉS ÉLMÉNYMUNKA MINT A TELJESÍTMÉNYMENEDZSMENT 21. SZÁZADI ESZKÖZEI

„A siker ízét nem lehet megunni. Tény, bármennyire szereted is, mondjuk, a szilvás gombócot, a negyedik nehezebben csúszik le, mint az első három. De a siker nem így működik. A siker függővé tesz. Ha egyszer belekóstoltál, habzsolni akarod újra meg újra. Megérezni az ízét sokadjára is." (Kásás Tamás, háromszoros olimpiai bajnok vízilabdázó)

„A csúcson mindig van hely." (Daniel Webster[1])

1. BEVEZETÉS

Napjainkban a bírósági szervezetben is megfigyelhető az emberi erőforrás-gazdálkodás eszközeinek tudatos alkalmazása, például a teljesítmény-mérés és teljesítményértékelés alkalmazott módszerei, a jutalmazás, mint motiváló tényező, a munkahely családbarát jellegének kialakítása, és mindezen eszközök tudatos HR szempontú alkalmazása. Ezen eszközök közé tartozik napjaink emberi erőforrás menedzsmentjében a *karriermenedzsment* eszköztára is.

Sokan a vezetővé válást tekintik karriernek. Ez a felfogás ellentmondásba kerül a szervezetek fejlődés irányával és az alkalmazottak érdekeivel, hiszen a vezetői pozíciók száma korlátozott, miközben a munkaerő egyre nagyobb hányada rendelkezik magas színvonalú iskolázottsággal és szakképzettséggel (akár többel is), akik egyúttal előmenetelre is pályáznak. Táguló rés keletkezik a hagyományos értelemben vett pozícionális karrierlehetőségek és a dolgozók karrieraspirációja között. A dinamikus, előmenetelt megcélzó munkaerő a legértékesebb a szervezetek számára, így megtartásuk alapvető érdek. Amennyiben ezen réteg karrierigényének kielégítése elmarad, az elégedetlenségek fokozódásával kivezet az útja a szervezetből. Erre tekintettel az emberi erőforrás-menedzsment váltani

[1] The Oxford Dictionary of Quotations 1964: 563.

kényszerül, a fejlődés újabb iránya a karrierlehetőségek kiszélesítése és a karriergondozás előtérbe kerülése.

Minden szervezet elsődleges érdeke, hogy meghatározó – vezetői és szakértői – munkaköreiben olyan munkatársai dolgozzanak, akik a munkafeladatokat a legmagasabb szakmai színvonalon és a leghatékonyabban tudják elvégezni. Emellett érdek az is, hogy a munkatársakba fektetett erőfeszítések gyümölcsét maga a szervezet arassa le a hatékonyabb, illetve magasabb szervezeti és egyéni teljesítményben, működésben. A munkavállalók számára viszont az a fontos, hogy világos perspektívát lássanak maguk előtt a szervezetükben való érvényesülésükre, legyenek lehetőségeik az előrelépésre. A szervezetek ezt a célt csak akkor tudják elérni, ha a munkavállalóik részére lehetővé teszik a képességeiknek, tudásuknak, tapasztalataiknak és ambícióiknak megfelelő munkakörök betöltését és ehhez biztosítják a fejlődési lehetőségeket is. (Langer 2001: 9-10)

A dolgozatomban igyekszem bemutatni a karriersikert meghatározó tényezőket, valamint törekszem a gyakorlatban is közvetlenül hasznosítható szempontokat kijelölni a bírósági szervezet karrierfejlesztési rendszerének felépítéséhez, az egyéni és a szervezeti igények összehangolásához, amely a kimagasló szervezeti teljesítményben testet öltve a szervezeti siker egyik fontos eleme.

Kiemelendő, hogy „karrier" alatt szigorúan nem csak az előmenetelt értem, hanem koncentrálok az egyes karrierfázisok kiteljesítésére is. ***A szakirodalmi markáns elkülönítés kereteit feszegetve szeretném feltárni, hogy a 21. századi karriermenedzsment inkább a teljesítménymenedzsment egy új megközelítésmódja kell, hogy legyen, ami nem pusztán az egyes karrierfázisok, karrierállomások közötti mozgást (előmenetel) biztosítja, illetve segíti elő. Hozzájárul ahhoz is, hogy a dolgozók az egyes állomások közötti időt ne várakozásként éljék meg, hanem ösztönözve legyenek, hogy teljesítményüket növelve „kihozzák a maximumot" az adott karrierszakaszon rendelkezésre álló lehetőségekből, megélve ezzel az „élménymunkát" mint „sikert".***

A karriermenedzsmentet olyan újszerű teljesítménymenedzsment nézőpontként mutatom be, ami nagyban hozzájárulhat a szervezeti stratégiai célok megvalósításához.

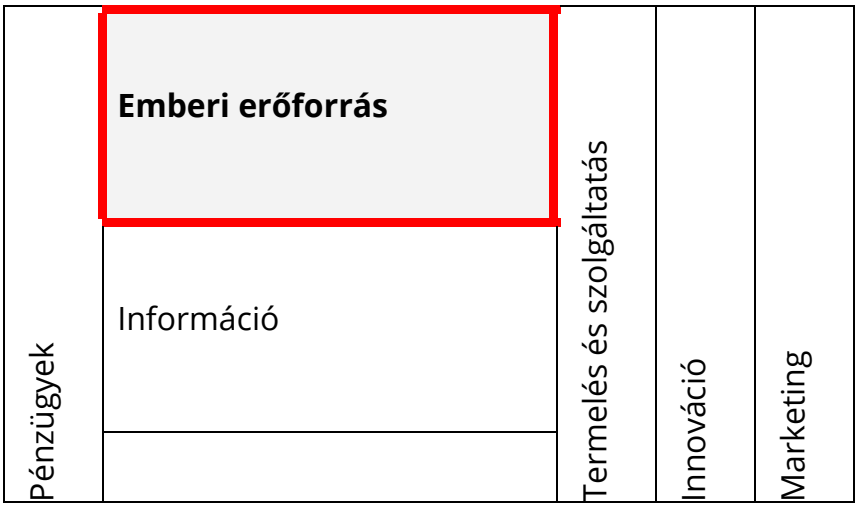
Gondolatmenetem alapja az *értékteremtés* középpontba állítása, valamint a bíróság fenntartható és társadalmi szinten is érvényesülő *sikerre törekvése*. Ennek alapfeltétele az alkalmazottak egyéni karriersikerének teljes körű támogatása, és az ebből következő maximális teljesítmény – ami maga után vonja az egyéni *és*

szervezeti *kiválóságra törekvést*, és az állandó, fenntartható fejlődésre és tökéletesítésre sarkalló versenyszemléletet.

2. TÉMAVÁLASZTÁS MEGALAPOZÁSA

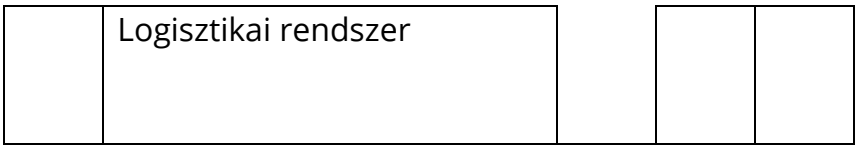
2.1. A sikeres és értékteremtő szervezet. Az emberi erőforrások szerepének felértékelődése a szervezetekben

A *szervezet* olyan társadalmi-gazdasági rendszer, amelyben emberek (vezetők, menedzserek, alkalmazottak, tanácsadók, külső szakemberek stb.) együttműködnek egymással meghatározott *célok* elérése érdekében.[2] A szervezetek működésük során *erőforrásokat* használnak fel, és termékekben, ill. szolgáltatásokban megtestesülő ***értéket*** állítanak elő egyének (fogyasztók, ügyfelek stb.), társadalmi-gazdasági közösségek, ill. más szervezetek számára. Egy szervezet adott *képességekkel* rendelkezik, amelyek meghatározzák, hogy milyen típusú termék, ill. szolgáltatás előállítására képes (és milyen formában). A szervezeteken belül folytatott, értékteremtő tevékenységek kapcsolatát *értéklánccnak* nevezzük (ld. 1. ábra). A szervezetek az értékteremtés során számos esetben együttműködnek egymással (ellátási lánc).[3]

[2] A dolgozatban a *szervezet* fogalmát végig ebben az értelemben használom. Az üzleti célú, profitorientált és közhasznú, nonprofit szervezetek közös vonása a szervezeti erőforrások felhasználása az *értékteremtésben*. Dolgozatom kiinduló feltételezése, hogy az üzleti szférában kidolgozott fogalmak, elvek, modellek stb. a nem üzleti célú szervezetek esetében is kiválóan felhasználhatóak a szervezetek erőforrás- és értékközpontú megközelítését követve.

[3] Vö. CHIKÁN 1997: 15-16, 158-160; Chikán–Demeter 2001: 9.

1. ábra. *Értéklánc (saját szerkesztés)*[4]

Egy szervezet *eredményes* működéséhez az szükséges, hogy a fogyasztók ill. *ügyfelek* az általa előállított terméket vagy *szolgáltatást* elfogadják szükségleteik, ill. igényeik kielégítésére, mert *értéket* képviselnek számukra. A hosszú távú eredményességhez azonban minden érintett (pl. a tulajdonosok vagy fenntartók, az alkalmazottak, a társadalmi környezet stb.) számára értéket kell előállítania. Ennek megfelelően beszélhetünk a szervezet által előállított *fogyasztói értékről*, *tulajdonosi értékről* stb. A működés *hatékonyságához* további feltételek teljesülése is szükséges (pl. a működés gazdaságossága[5]). Az értékteremtés egy szervezet *sikerének* szükséges feltétele, a siker eléréséhez azonban az előállított értéket realizálni is kell: biztosítani kell például azt, hogy a szolgáltatás hozzáférhető legyen az ügyfelek számára, és az ügyfelek a piacon elérhető lehetőségek közül a szervezet által kínált szolgáltatást válasszák. Ehhez a szervezetnek meghatározott *versenyelőnyökkel* kell rendelkeznie a versenytársakkal szemben.[6]

A szervezeti folyamatok integrált, értékteremtő menedzselésének célja, hogy a szervezet **eredményesen és hatékonyan valósítsa meg a rendelkezésre álló erőforrások felhasználását és konvertálását, *értéket teremtve* a szervezet külső és belső érintettjei számára** (például *fogyasztói értéket*). A szervezet egy adott társadalmi-gazdasági környezetben akkor tud tartósan fennmaradni, ha az általa működtetett értékteremtő folyamatok (hosszú távon) *többletértéket* hoznak létre, és ezáltal növelik a szervezet *tulajdonosi értékét*.[7]

---

[4] Ld. CHIKÁN 1997: 159; vö. még Chikán–Demeter 2001: 9-11.

[5] WIMMER 2010: 16.

[6] Versenyelőny pl. az alacsony ár, kiváló minőség, megbízhatóság, rugalmasság és komplex szolgáltatások nyújtása (tanácsadás, fogyasztószolgálat stb.). (Chikán–Demeter 2001: ix, 4-9, 24-36; Chikán 1997: 374-376).

[7] CHIKÁN–WIMMER 2003: 51-52, 177-178. Egy értéket teremtő vállalat „nemcsak a tulajdonosok javát szolgálja, hanem az összes többi érintett igényeit is kielégíti" (Alfred Rappaport; idézi Wimmer 2004: 8), elégedettséget biztosít számukra is (Neely–Adams–Kennerley 2004: 18-19). Az érintett-megközelítést középpontjába állító, továbbá üzleti célú és nonprofit szervezetek által is alkalmazható teljesítménymérési és -menedzselési rendszer, az ún. *teljesítményprizma* „az érintettek széles körére épít, nevesítve például a befektetőket, a vevőket és a felhasználókat, a

A belső erősségekre mint alapvető képességekre és a külső környezetből származó lehetőségekre alapozott értékteremtő stratégia olyan *fenntartható versenyelőnyt* eredményezhet, amit a versenytársak nem tudnak egyhamar utolérni. A **kimagasló versenyeredmény** létrehozására képes szervezeti erőforrások négy alapvető jellemzőjét szokás kiemelni:

– *értékesek (**V**aluable)*, azaz segítik a külső lehetőségek kiaknázását;

– *ritkák (**R**are)*, ill. egyediek;

– *utánozhatatlanok (Difficult to **I**mitate)*, azaz nehéz másolni őket;

• *nem helyettesíthetők*, nem válthatóak ki helyettesítő termékekkel vagy szolgáltatásokkal;[8]

– azok a *szervezeti folyamatok (Supported by **O**rganization)*, amelyek realizálják az értékes, ritka és utánozhatatlan erőforrásokban rejlő potenciált.[9]

Adódik a kérdés a versenyelőny kapcsán, hogy *vajon a bíróság „versenyben van-e" bárkivel* (ill. bármivel), hiszen a jogszabályok erejénél fogva meglévő „monopolhelyzet" miatt nincs választási lehetősége az ügyfélnek a „szolgáltatás igénybevételével" kapcsolatban. Úgy gondolom, hogy *mégis versenyhelyzetben van;* például

– a Fenntartható Fejlődés Program keretében egyes bíróságok egymás közt „versenyeznek";

– a bíróság mint munkáltató más szervezetekkel versenyez a **„a legjobb munkahely"** cím megszerzéséért (a cél az, hogy a tehetséges emberek inkább a bíróságra jöjjenek dolgozni, mint más közszférabeli szervezetbe – azaz a „dolgozói elégedettség verseny"-en első hely szerzése);

munkatársakat, a beszállítókat, a stratégiai partnereket, a helyi közösségeket és a szabályozó hatóságokat is" (Chikán–Wimmer 2003: 169).

[8] BARNEY 1991: 99-105; Karolinyné 2017: 25. Az *emberi (humán) tőke* a versenyelőny rendkívül lényeges forrása – egyebek közt azért, mert a szervezet dolgozóinak együttes tudását és tapasztalatát a versenytársaknak nagyon nehéz lemásolni (Torrington et al. 2017: 20). Különösen igaz ez olyan szakemberek („kulcsemberek") esetében, akik nehezen helyettesíthetők (vö. Karolinyné i.m. 25).

[9] Ezek a jellemzők alkotják az ún. *VRIO* keretet vagy modellt (Barney–Wright 1997: 5-11; Barney–Clark 2007: 67–69; Purcell et al. 2008: 11-12).

– más európai országok bíróságaival összehasonlítva is „versenyhelyzet” állhat elő (az Európai Bizottság teszi közzé az uniós igazságügyi eredménytáblát);

– *szimbolikus versenyhelyzet* más szervezetekkel az ügyfél-elégedettség szempontjából: a bíróság „ügyfélszolgálata” által nyújtott szolgáltatás színvonala legyen kiemelkedő (pl. a bírósághoz való könnyű hozzáférés, ügyfelekkel való bánásmód, eljárások időtartamának rövidítése, eljárások átláthatósága, döntések érthető szövegezése, a bíróság megítélése a médiában, a bírák viselkedése és magatartása stb.; mindez a bíróság mint szolgáltató társadalmi elismertségét is jelentősen növeli).

Az emberi erőforrások kapcsán az *értékesség* alapvető feltétele, hogy a munkakört betöltő alkalmazottak attitűdje, kompetenciája (képessége, motivációja stb.) és tevékenysége illeszkedjen a szervezet filozófiájához és a munkakör elvárásaihoz.[10] Ennek megfelelően az emberi erőforrás hatékony felhasználásához kapcsolódó versenyelőny alapvetően két forrásból származhat:

- *Humán tőke előny* (*HCA*): elsősorban kiváló, kiemelkedő képességű és képzett szakemberek (a „legjobbak”) foglalkoztatásával, és magas színvonalú tevékenységre képes, hatékonyan együttműködő csoportok kialakításával érhető el, akik kimagasló teljesítményre képesek.
- *Szervezeti folyamat előny* (*OPA*): azok a szervezeti feltételek, tevékenységek és folyamatok, amelyek biztosítják az emberi erőforrásban rejlő potenciál felszínre hozását és kiteljesítését a szervezet értékteremtő folyamataiban.[11]

Egy szervezetben ez a két versenyelőny csak együttesen, szinergikus kapcsolatban érvényesülhet. Az emberi erőforrásból származó versenyelőny (HRA) ennek megfelelően a magasan képzett szakemberek (HCA) és a kivételes munkakörülmények (OPA) együttes, összehangolt realizálását feltételezi.[12] Az emberi erőforrás menedzsment (EEM) keretében erre a *karriermenedzsment* (a HCA vonatkozásában) és a *teljesítménymenedzsment* (az OPA vonatkozásában) stratégiai, taktikai és operatív szinten összehangolt működtetése kínál integrált megoldást. (vö. 2. ábra)

[10] KAROLINYNÉ 2017: 25; Liker 2008: 65.

[11] PURCELL et al. 2008: 11; Karolinyné 2017: 25-26; Armstrong 2010: 39-40.

[12] Matematikai szimbólumokkal: HRA=f(HCA,OPA) (Boxall–Purcell 2016: 98).

Az emberi erőforrások jelentik minden szervezet szívét és lelkét.[13] Az alkalmazottak a szervezet legértékesebb stratégiai vagyontárgyaivá váltak,[14] hatékony menedzselésük pedig a fenntartható versenyképesség kritikus elemévé. A fenntartható versenyelőnyre törekvő szervezetek az alkalmazottak *kiválóságára* kell, hogy összpontosítsanak. A menedzsment feladatai kibővültek: magas teljesítményre képes és kreatív, rugalmas tudással rendelkező embereket, *tehetségeket* kell megszerezni, fejleszteni, menedzselni és megtartani úgy, hogy számukra tartalmas, kihívást jelentő és egyszersmind élvezetes munkát, *élménymunkát* biztosítanak.[15]

Az **élménymunka** a teljes szívvel, maximális odaadással végzett munkatevékenységet jelenti, és szoros kapcsolatban áll a *tehetséggel* és a *kiválósággal* (ill. a kivételességgel, a maximális vagy csúcsteljesítménnyel). Erre a dolgozatom szempontjából alapvető kapcsolatra a **tehetségmenedzsmenttel** foglalkozó fejezetben visszatérek.

2.2. Az emberi erőforrás menedzsment alapjellemzői. Teljesítménymenedzsment és karriermenedzsment

Az emberi erőforrás menedzsment (EEM) alapvető célja a szervezet fennmaradásának, folyamatos növekedésének és sikerének biztosítása az emberi (humán) erőforrás hatékony menedzselésével. Ennek érdekében

– lehetővé teszi, hogy a szervezet számára elegendő és megfelelő minőségű humán erőforrás álljon rendelkezésre, és

– elősegíti és biztosítja a humán erőforrás működésének eredményességét és hatékonyságát mind a szervezet stratégiai, mind az alkalmazottak egyéni céljainak megvalósítása érdekében.[16]

Az EEM egyik legfontosabb tevékenységi területe a **teljesítménymenedzsment** (TM), melynek alapvető célja az egyes munkatevékenységek és az ezeket végző alkalmazottak menedzselése (irányítása, vezetése) *az egyének, és rajtuk keresztül a szervezet teljesítményének fokozása céljából*. Az egyéni teljesítmény szintjén az EEM

[13] GÓMEZ-MEJÍA–BALKIN 2012: 284.

[14] CHIKÁN 1997: 253; Barney–Wright 1997: 3 et passim; Armstrong 2006: 3, 9 et passim; Kazlauskaitė–Bučiūnienė 2008; Csízik 2008: 25; Qehaja–Kutllovci 2015: 48.

[15] Vö. KAROLINYNÉ 2017: 24-26, 29-30.

[16] Vö. KAROLINYNÉ–POÓR 1999: 25-28; Gyökér 1999: 17; Tóthné Sikora 2012a: 85; Vámosi 2004: 16.

egyik legfontosabb eszköze az ún. AMO-modell,. mely szerint az emberi erőforrás teljesítményét és hatékonyságát befolyásoló három legfontosabb tényező:

A (Ability): az egyén *tudása, képességei és készségei stb.*;

M (Motivation): az egyén *motivációja*, amely számos tényezőtől függ;

O (Opportunity): a teljesítés *lehetősége*, beleértve a megfelelő munkakörnyezetet és hatáskört (a szükséges erőforrásokhoz való hozzáférés jogát).

Az egyéni teljesítményt a P=f(A,M,O) függvénykapcsolattal fejezhetjük ki.[17] Dolgozatom témája szempontjából szeretném kiemelni *a szervezet küldetését, értékrendjét (szervezeti kultúráját, hagyományait, filozófiáját stb.), stratégiai céljait és jövőképét* mint negyedik faktort (**S**), amelyek ismerete és a szervezet belső érintettjeinek közös egyezségén, konszenzuson alapuló elfogadása a szervezet működésének alapfeltétele. Az S faktor **közösséget formál**, megteremti a közösen elfogadott értékeken, normákon és szabályokon alapuló együttműködés kereteit, és értelmet, **„miért"-et ad** a munkavégzésnek,[18] *irányt mutatva* a szervezet vezetői és alkalmazottai számára.

Az alkalmazottak magas szintű motiváltságának és elégedettségének biztosítása teszi lehetővé, hogy képességeiket, tudásukat a lehető leghatékonyabban hasznosítsák a szervezeti célok megvalósítása érdekében. A TM sikeres megvalósításához ezért elengedhetetlen *a szervezeti célok és az egyéni, munkavállalói célok összhangba hozása*, amely optimális esetben biztosítja az alkalmazottak elkötelezettségét[19] a szervezet, ill. a szervezeti célok iránt (egyfajta

[17] BOKOR et al. 2007: 241-242; Karolinyné 2017: 27.

[18] Vö. SINEK 2019: 51-54 et passim; Berger 2016: 68-69.

[19] KŐVÁRI 1995: 14-15; TÓTHNÉ SIKORA 2012a: 85. A vezetők és az alkalmazottak *teljes elkötelezettségének* (és teljes körű részvételének) elérése a szervezeti célok közös kialakításának és sikeres megvalósításának érdekében a legmagasabb szintű motivációt, maximális teljesítményre törekvést (lényegében munkában történő *önmegvalósítást*) fejez ki. Ez a teljes körű minőségmenedzsment (TQM) filozófia egyik alapelve (Chikán–Demeter 2001: 522-523; Chikán–Wimmer 2003:167-168; Topár 2006: 55, 58-59), amely „a minőségbiztosítás legfejlettebb megoldása" (Chikán–Demeter i.m. 522), ezért a kiválóságra törekvő szervezeteknek különösen érdemes odafigyelni rá. Egy metaforikus térképen ábrázolva: a TQM irányába vezető út a „Kiválóság várost" köti össze a „Felkelő Nap városával". Az úton az „Orient Expressz" közlekedik, ez végül a „Toyota állomásra" érkezik be, amely a „Minőség körtéren" található. Mindezt „A siker nyomában" térképen követhetjük végig (Crainer–Dearlove 2006: 156-157).

„pszichológiai szerződésként" az alkalmazottak és a vezetés között[20]). Ezt a szervezet kétféleképpen érheti el:

– *a szervezet oldaláról nézve*: az alkalmazottaknak el kell fogadni a szervezet által kínált feltételeket, és igazodniuk kell a szervezet kultúrájához (értékrendjéhez, hagyományaihoz stb.), küldetéséhez és céljaihoz;

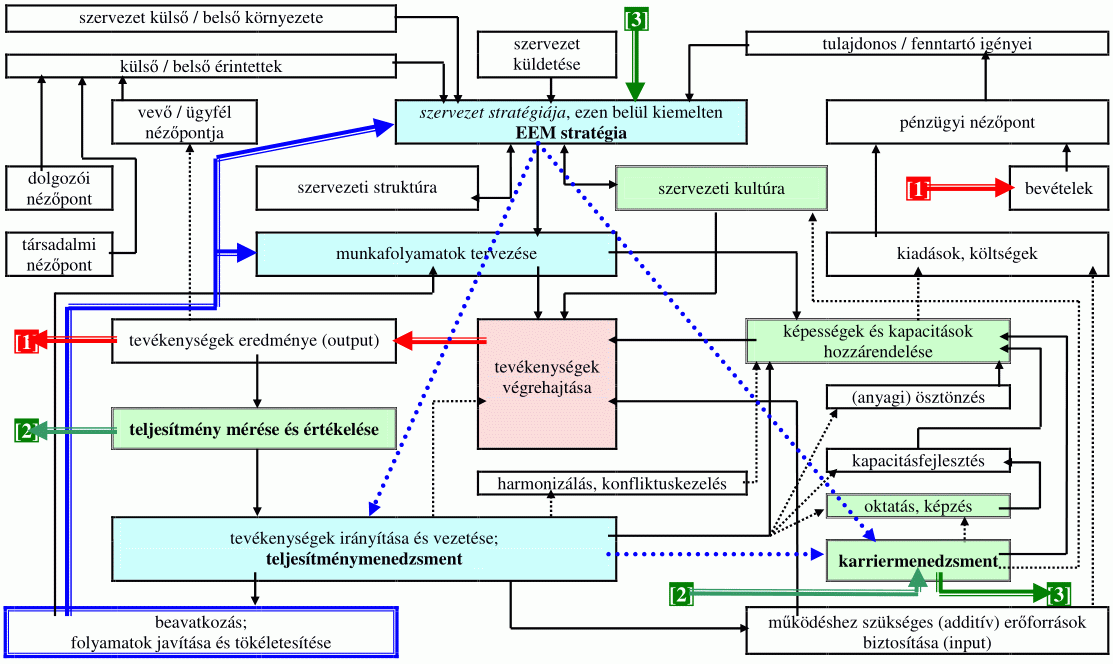
– *az egyén szempontjából*: a szervezetnek hozzá kell járulnia az egyéni képességek kifejlesztéséhez és az egyéni karriercélok eléréséhez, ami magában foglalja az egyéni érdekek és célok messzemenő figyelembe vételét, és összehangolásukat a szervezet érdekeivel és céljaival.[21]

Ez utóbbi a *karriermenedzsment* (KM) legáltalánosabban vett feladata. Dolgozatomban amellett szeretnék érvelni, hogy ebben az értelmezésben a KM a 21. századi TM kiemelten fontos eleme.

A KM az egyik legfontosabb *személyorientált* TM eszköz a sikerre és kiválóságra törekvő szervezetekben. **Olyan integráló megoldás, amely mind stratégiai és taktikai szinten, mind operatív szinten immanens módon igényli és egyszersmind garantálja a különböző menedzsment tevékenységi területek összehangolását, a köztük levő szinergikus kapcsolatok megteremtését**. Az egyes, általam idealizált TM és KM funkciók közötti szoros kapcsolatot így képzelem el: (ld. 2. ábra)

[20] Ld. HANDY 1986: 12-13. Az alkalmazotti *elkötelezettség* a pszichológiai szerződés része (az alkalmazott oldaláról), és ezért elválaszthatatlan a *kölcsönösség* elvétől (kölcsönös célkitűzések, elismerés, tisztelet, felelősség stb.) (McKenna–Beech 1998: 23), amely a pszichológiai szerződés vezetői, ill. szervezeti oldalával kapcsolatos elvárásokat fejezi ki. A kölcsönösség elvének a szervezeti kultúra szintjére emelését fejezi ki az *egyezség* fogalma (Kegan et al. 2019: 308-309).

[21] „Folyamatos erőfeszítéseket kell tenni az **emberek közötti egység** javítására úgy, hogy a szervezet tagjai saját céljaikat a vállalkozás sikere, a szervezeti célok megvalósítása érdekében kifejtett tevékenységükkel érjék el." (Tóthné Sikora 2012a: 85) Közösen kitűzött célok hiányában (vö. S faktor) – és, legalábbis a nyugati kultúrában, a célok eléréséhez vezető *verseny* és szenvedély (küzdelem, kihívások stb.) nélkül – az alkalmazotti elkötelezettség „olyan, mint az üres csigaház" (McKenna–Beech 1998: 23), azaz kiüresedik, tartalmatlanná válik.

2. ábra. Az EEM rendszerszintű folyamatai a TM és KM szempontjából (saját szerkesztés)

Dolgozatom szempontjából rendkívül fontos, hogy a TM és a KM – a *teljesítmény,* ill. az egyéni *karrier* szempontját középpontba állítva – magában foglalja, összekapcsolja és összehangolja, azaz horizontálisan integrálja az EEM funkciók túlnyomó részét.[1]

Jól látszik (ld. pl. a [2]-vel jelzett kapcsolatot), hogy a *teljesítménymérés és -értékelés*, mely a TM egyik központi eleme, a karriermenedzsmentben is meghatározó szerepet tölt be. A teljesítménymérés eredményei a KM szintjén a szükséges karrierlépések meghatározásához (pl. egy adott tevékenység végzésére alkalmas személyek kiválasztásához) járulhatnak hozzá, a TM szintjén pedig az értékelés következményeinek levonásához és szükség esetén a megfelelő taktikai vagy stratégiai szintű beavatkozáshoz (pl. képzés, kapacitásfejlesztés, ösztönzés stb., ill. a munkafolyamatok javítása, átszervezése stb.).[2]

Mindezek alapján **álláspontom szerint a 21. században egy kiválóságra törekvő szervezet esetében csak olyan emberi erőforrás-stratégia alakítható ki, melyben a KM a TM szerves és meghatározó részét képezi. A jól átgondolt KM az egyéni teljesítmény növelésén keresztül a hagyományos eszközökhöz képest jóval nagyobb mértékben járulhat hozzá a szervezeti hatékonyság fokozásához, segítve és kiteljesítve a TM eszköztárát.**

[1] Poór et al. 2017: 360.

[2] Vö. Poór et al. 2017: 363.

Célszerű úgy értelmezni a karriermenedzsmentet, mint a szervezeti teljesítménymenedzsmentet támogató és kiegészítő folyamatot, melynek középpontjában a munkavállalókat mint *független individuumokat* személyesen is vonzó és motiváló célok, az ezeket támogató tevékenységek, és a célok eléréséhez szükséges képességeket, kompetenciákat fejlesztő funkciók állnak. Ha ezek révén *a menedzsmentnek sikerül egy olyan célrendszert és jövőképet kialakítani*, amelyben a munkavállalók egyéni karriercélja a szervezeti célok elérése révén valósulhat meg, ez hosszú távon olyan optimális, az egyéni és szervezeti kiválóságot egyesítő szervezeti kultúrát eredményezhet, amely a szervezet *lényegi, alapvető képességeként* megalapozza a sikert. A szervezet által követett karrierstratégia ezáltal a szervezeti célok, stratégia és jövőkép kialakításának kritikus elemévé, a KM pedig a TM (és ezen keresztül az EEM) egyik legfontosabb tevékenységi területévé válik. Véleményem szerint ez a 21. századi TM alapja.

Ebben az értelemben **a KM *személyre szabott* teljesítménymenedzsmentet jelent**, amely az egyes munkavállalók egyéni karrierútját menedzseli és támogatja a munkavállalók *önmenedzselési* tevékenységét. Az elérendő cél a maximális motiváció, az *önmegvalósítás* a munkában és a szervezetben (ami magában foglalja a kiválóságra törekvést, maximalizmust, szenvedélyt – az **élménymunkát**). Ez a szervezeti célokkal összefonódva optimális szervezeti kultúrához vezethet (amelyben az emberek egymásért dolgoznak, és egyéni céljaik, személyes ambícióik elérését nem a szervezeten kívül, hanem azon belül képzelik el). Az elképzelés sok szempontból hasonló a TQM filozófiájához, de míg TQM-ben a teljes elkötelezettség a szervezet (a közösség) oldaláról közelíti meg az önmegvalósítást, addig a karriermenedzsmentben az *egyéni motiváltság* (a személyes karrier és siker) áll a középpontban, és ezt hangolják össze a szervezeti célokkal (bizonyos értelemben ez az ellentét tükröződik a keleti és nyugati életfilozófia különbözőségében is). A nyugati kultúrában az individualizmus együtt jár a *versenyszellemmel* (vö. pl. az „amerikai álom" ideájával). A versenyszellem, a „legjobbnak lenni" attitűdjét egy szervezet egyrészt az egyéni önmegvalósítás, a *személyes kiválóságra* törekvés messzemenő támogatásával, másrészt a versenyszellem szervezeti szintre emelésével, a *szervezeti kiválóságra* törekvéssel, egy közös, „magasabb rendű" cél (és az ezt kifejező jövőkép) kitűzésével valósíthatja meg mind a saját, mind az alkalmazottak érdekében. Mindebben **megkerülhetetlen a vezetők szerepe**: olyan inspiráló, karizmatikus személyiségekre van szükség, akik képesek követőket szerezni, felemelő és lelkesítő célokat képviselni, az embereket magával ragadó jövőképet nyújtani,

valamint a kölcsönös bizalom, az egymásrautaltság és a támogatás légkörét megteremteni.[3]

A szervezet egyes tagjainak az *egyéni céljai* jelentős mértékben befolyásolhatják a *szervezet céljait* (pl. a szervezet meghatározó alakjai: „arcai", „sztárjai", „legendái" stb., a szervezet kulcsemberei: élsportolók, nagymesterek, vezető tudósok és művészek, *bírák* (!) stb. esetében). A karrierközpontú szervezeti stratégia ezt terjeszti ki a szervezet minden alkalmazottjára, potenciális „kulcsemberére". Az ennek megfelelő szervezeti kultúra alapértéke, hogy a szervezet szimbolikusan mindenkié. *A fejlődést ösztönző szervezet (DDO) fogalma, a „mindenki kultúrája" és „a személyzet vezeti a vállalatot"* [4] *szlogenek pontosan ezt fejezik ki.* Egy ilyen típusú szervezetben az alkalmazottak teljesítményét (és a szervezeti kultúrát) romboló negatív érzelmi hatások (megfeleléskényszer, szorongás, stressz stb.) minimálisra csökkenthetők, és a pozitív, alkotó energiák maximális felszabadíthatók. „Képzelje el magát megbízható környezetben, amely tolerálja – sőt, támogatja – gyenge pontjainak feltárását mások előtt, hogy kollégái segítő kezet nyújthassanak azok leküzdésében. Képzelje el, hogy visszahódítja dolgozóinak minden energiáját, amely ezúttal teljes egészében a vállalkozás céljainak szolgálatában áll."[5] Az ilyen típusú kultúrát talán **„a szervezet otthon"** metafora írja le a legszemléletesebben.

2.3. Karriermenedzsment

A *szervezeti karriermenedzsment* a szervezet által nyújtott formális és informális tevékenységek (programok, akciók, támogatások stb.) összefüggő rendszere, amelyet

– az alkalmazottak *személyes fejlődésének és karrierjének* ösztönzése, tervezése, elősegítése, támogatása és fejlesztése céljából,

– a szervezet stratégiai céljainak megvalósítása érdekében

hoznak létre és működtetnek. Más megfogalmazásban **„az egyéni vágyak és törekvések, valamint a szervezet jövőbeni üzleti és fejlődési érdekeinek az**

[3] A nagy vezetők „nemcsak motiválnak, hanem inspirálnak, cselekvésre buzdítanak. Aki inspirálni képes, az célt ad az embereknek, vagy az összetartozás érzését nyújtja" (Sinek 2019: 16).

[4] KEGAN et al. 2019: 98.

[5] KEGAN et al. 2019: 16.

összeötvözését jelenti",[6] a szervezet stratégiájának megfelelően[7] és sikere érdekében.[8]

A karriermenedzsment modern értelmezésének leglényegesebb eleme a szervezeti siker és az egyéni karrier szoros, elválaszthatatlan kapcsolata.

A szervezeti KM fő szereplői:[9]

- A *munkavállaló egyének*, akiktől a szervezet elvárja, hogy elfogadják a szervezet küldetését, értékrendjét, céljait és jövőképét (S-faktor). A hatékonyan működő szervezeti TM és KM feladata annak biztosítása, hogy a munkavállalók maximális teljesítményt nyújtsanak a szervezeti célok elérése érdekében. A KM szempontjából különösen fontosak azok a *kiemelkedő teljesítményt nyújtó alkalmazottak* és *tehetségek*, akik a szervezet kulcsembereinek, ill. a vezetőknek potenciális utódai lehetnek.
- A „*HR részleg*" vagy „*HR kabinet*" munkatársai kidolgozzák, működtetik és folyamatosan fejlesztik a szervezeti **karriermenedzsment rendszert** (a Bíróságon ennek a része lehet pl. a Bírósági Karriertámogató Rendszer, Életpálya-tanácsadói Hálózat stb., ld. később).
- A *közvetlen felettes* (ti. a vezető, akinek szerepe felbecsülhetetlen) napi kapcsolatban áll az általa vezetett munkavállalókkal, és kapcsolatot tart a HR részleg munkatársaival, hogy hatékonyan segíthesse a KM megvalósulását (pl. segít a tehetségek kiválasztásában, hozzájárul az egyéni karriercélok feltárásához, támogatja ezek elérését stb.).

Egy jól kialakított *karriermenedzsment rendszer* szervezetten és irányítottan működő alrendszerként segíti a vezetőket, a szervezetet és a munkavállalókat, hogy azonosítani és menedzselni tudják a személyes és a szervezeti szintű fejlesztési igényeket és karrierelvárásokat. Ennek érdekében

– feltárja a karriercélokat,

– azonosítja a fejlődési szükségleteket,

– megtervezi, támogatja és monitorozza az alkalmazottak szakmai és személyiségfejlődési folyamatát, és

---

[6] BOKOR et al. i.m. 173.

[7] BÁLINT 2012: 327.

[8] KONCZ 2004: 18; Bálint 2012: 327.

[9] Vö. POÓR et al. 2017: 361.

– rendszeresen visszajelzéseket ad ennek állapotáról.[10]

A KM rendszer ideális esetben a következő tevékenységeket tartalmazza:[11]

– ***teljesítmény mérése és értékelése***

– ***önértékelés***: elősegíti az alkalmazottak jobb önismeretét, ezáltal a fejlődési szükségletek azonosítását és a karrierelvárások meghatározását („ismerd meg önmagad”);

– ***potenciálértékelés***: a reális, megvalósítható, és a szervezet számára is elfogadható karriercélok kitűzése érdekében az alkalmazottak eddigi teljesítményének összevetése a (belső és külső) környezet elvárásaival és lehetőségeivel, valamint a szervezeti célokkal, stratégiával és értékrenddel;

– ***karriertervezés***, ezen belül a karriercél(ok) kijelölése és a kitűzött célok eléréséhez vezető (fejlesztési) folyamat, „akció” lépéseinek megtervezése;

– ***karrierfejlesztés***: a fejlesztési folyamat végrehajtása, a tervezett tevékenységek elvégzése (amely elsősorban az alkalmazottak egyéni felelőssége); ezen belül korábban (a 2. ábrán) kiemeltük az alábbi tevékenységeket:

→ *oktatás, képzés*

→ *képességek és kapacitások hozzárendelése*

→ *tevékenységek végrehajtása*

– ***értékelés***: a tevékenységek eredményességének és hatékonyságának folyamatos monitorozása, és szükség esetén beavatkozás (pl. tanácsadás, coaching stb.).

A fenti tevékenységek között nem szerepel a karriermenedzsment és a *szervezeti kultúra* közötti kölcsönös viszony. A potenciálértékelés során figyelembe kell venni a szervezet küldetését, értékrendjét, stratégiai céljait és jövőképét (mint az alkalmazottak és a szervezet közti egyezség meghatározó elemét), azonban fontos, hogy azok az **új, innovatív képességek és karriercélok**, amelyek

– értékesek (a fenntartható versenyelőny jövőbeli forrásai lehetnek) és

– összhangba hozhatók a szervezet küldetésével, értékrendjével, céljaival és jövőképével, de a szervezet jelenlegi gyakorlatától még távol állnak,

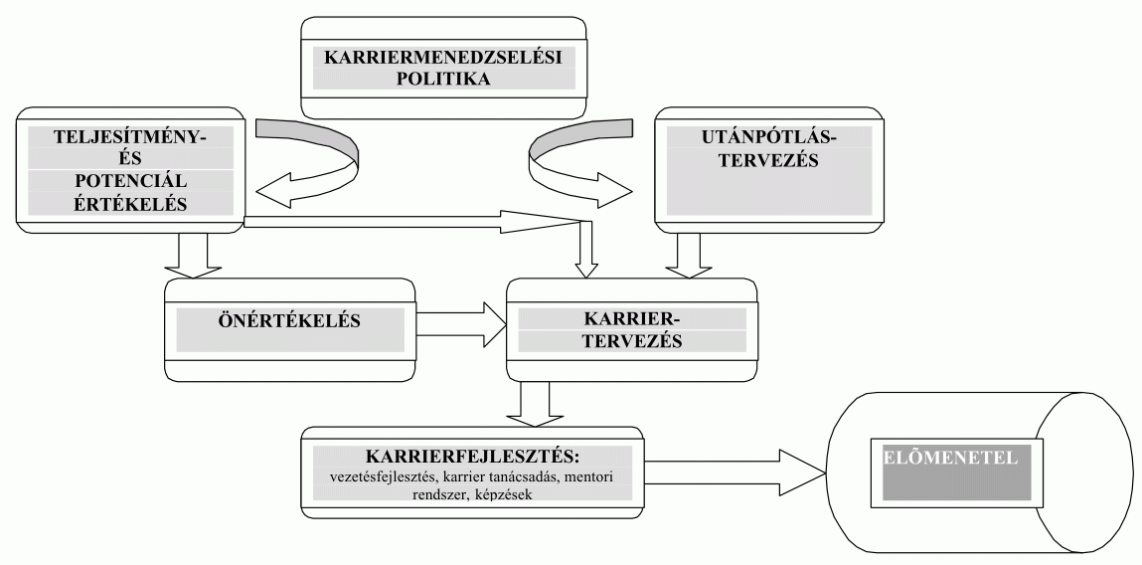
[10] Vö. BÁLINT 2015: 268; Noe 2017: 388.

[11] Vö. NOE 2017: 388-390; Bálint 2015: 268-269; Bokor et al. 2007: 181-182; Csányi 2003: 27-28.

érvényre juthassanak. Így a KM – a vezetők aktív támogatásával – jelentős hatást gyakorolhat a szervezeti kultúrára,[12] és közvetlenül (a különösen értékes karriercélok figyelembe vételével) vagy közvetve, a szervezeti kultúrán keresztül befolyásolhatja a szervezet jövőbeli céljait és a *szervezeti stratégiát*.

Érdemes kiemelnünk, hogy az emberi erőforrások között kiemelt helyet foglal el a kiváló teljesítményt nyújtó, az alkalmazottakat tudatosan inspiráló és támogató *vezetői gárda*. Ennek fejlesztése, az előléptetések tudatos megtervezése és a *vezetői utánpótlástervezés* létfontosságú a szervezet fejlődésének biztosítása érdekében. Az utánpótlástervezés szoros kapcsolatban áll a potenciális *tehetségek* menedzselésével.[13]

A szervezetek KM rendszerei a fenti tevékenységeket értelemszerűen a saját igényeiknek és lehetőségeiknek megfelelően alakítják ki. **A karriermenedzselés rendszerszintű modelljének** egy lehetséges formája a következőképpen valósulhat meg (ld. 3. ábra):

3. ábra. *A KM egyszerűsített, rendszerszemléletű modellje*[14]

[12] A világ egyik legkiválóbb vállalata, a Toyota működését 14 alapelvbe sűrítették. Ezek közül a 10. alapelv magába sűríti a karriermenedzsment alapcélját: ***„Fejlesszünk kivételes, a cégfilozófia szellemében dolgozó munkatársakat és csapatokat!"*** A 10. alapelven belül két további elv a kívánatos szervezeti kultúrára vonatkozik: 10.1. „Hozzunk létre erős, stabil, hosszú távra szóló kultúrát, amelyben a munkatársak széles körben ismerik és képviselik a vállalat értékeit és hitvallását!" 10.2. „Neveljünk kivételes egyéneket és csapatokat, akik a vállalati filozófia jegyében tevékenykedve kivételes eredményeket érnek el! Dolgozzunk keményen, hogy folyamatosan erősítsük ezt a kultúrát!" (Liker 2008: 65)

[13] Vö. BOKOR et al. 2007: 184-186.

[14] CSÁNYI 2003: 37.

Dolgozatom alaptézise, hogy a szervezeteknek nemcsak, hogy megéri karriermenedzsment-tevékenységet folytatni, hanem **a szervezeti KM a 21. századi TM egyik leghatékonyabb eszköze**. A KM növeli mind a munkavállalói elégedettséget, mind a szervezeti teljesítményt,[15] viszont a szervezeteknek a régi gyakorlat helyett (amelyben pl. egységes, „lineáris" karrierutak voltak jellemzőek,[16] és az alkalmazottaknak korlátozott beleszólási lehetőségük volt) *az egyénre fókuszáló támogató-fejlesztő KM gyakorlatot kell kiépíteni,*[17] beleértve a különböző (pl. kétágú) karrierutak kidolgozását az alkalmazottak számára.

A szervezetek „gyakran összetévesztik a karriermenedzselést a formális, hierarchikus előléptetésekkel". Még mindig kevés szervezet teszi meg azt, hogy tudatosan alkalmazva a karriermenedzsment eszköztárát „rendszeresen értékeli és felkészíti munkavállalóit a nagyobb kihívások és felelősségek elfogadására",[18] és személyre szabott karrierutakat kínál.

Bár minden KM tevékenység kiindulópontját a szervezeti igények képezik, de a szervezet szükségleteit hosszú távon csak olyan munkavállalók tudják magas szinten kielégíteni, akik maguk is megtalálják az elképzeléseiket, és lehetőséget kapnak munkájuk révén személyes ambícióik megvalósítására. Ezért a karriermenedzselés során az alkalmazottakat olyan individuumoknak kell tekinteni, akiknek egyéni, sajátos képességeik, szükségleteik és motívumaik vannak. Egy kiválóságra törekvő szervezet feladata nem ezeknek az egyéni különbségeknek az eltüntetése, hanem a szervezeti célokkal való összhangba hozása, ezáltal a személyes elkötelezettségben és önmegvalósítási törekvésben rejlő óriási energiák kihasználása a teljes szervezet érdekében.

Ennek megfelelően a szervezeti KM célja olyan eszközök tudatos alkalmazása, melyek

---

[15] CSÁNYI 2003: 41.

[16] Vö. pl. ELBERT–FARKAS 1999: 324; LANGER 2001: 16-17.

[17] A karrier új felfogásban nem, ill. nem csak „a képzeletbeli létrán való felemelkedést jelenti, hanem az egész személyiség gazdagodását, **kompetenciafejlesztést**" (Langer 2001: 17). Vö. még Wener–DeSimone 2012: 397, Bálint 2012: 327.

[18] CSÁNYI 2003: 24.

– felszínre hozzák és kibontakoztatják az alkalmazottak különleges, egyedi képességeit,

– a képességekben rejlő *ritka és utánozhatatlan értékeket* szervezeti szintre emelik, és

– ezeket az értékeket mint a fenntartható versenyelőny kimeríthetetlen forrásait a szervezet *alapvető képességeinek* forrásaivá alakítják.

Ezáltal az alkalmazottak közti különbözőségben rejlő értékek a szervezeti célok, a szervezeti kiválóság és a siker elérésének legfőbb hajtóerőjévé válnak.[19]

Bár az alkalmazott szempontjából rövid távon az egyéni, pillanatnyi szükségletek kielégítése a legfontosabb, hosszú távon azonban a saját életének alakulását és jövőbeli boldogulását elősegítő, tevékenységének értelmet és célt, „miért"-et adó, képességeinek kiteljesítését ígérő, személyes karrierutat biztosító munkahelyi környezet kerül előtérbe.[20] A KM fő feladata ezért a szervezet keretein belül lehetővé tenni *a személyes fejlődést,* ***karriert és sikert*** megfelelő eszközök alkalmazásával, és ***a munkavégzés örömének, élményének*** középpontba állításával.[21]

Amikor egy szervezet karriermenedzselési rendszer bevezetése mellett dönt, az első dolog, amit tisztáznia kell, hogy a lehetséges karrierutakkal (előmenetellel, áthelyezéssel, szakmai karrierrel stb.) kapcsolatos döntéseket milyen szempontok, *értékelő kritériumok* (pl. szakmai kompetenciák, munkateljesítmény, rangidősség, esetleg ezek kombinációja stb.) alapján hozzák meg. Ha a rugalmasság fontos szempont, a szakmai kompetenciákon alapuló döntés előnyös lehet, mert a jelenleg és a jövőben kívánatos kompetenciák meghatározása segít kiválasztani a szervezeten belül a legalkalmasabb, legrátermettebb szakembereket[22] (ebből a szempontból pl. a bírói pályázati pontrendszer szakmai kompetencia-alapúságának erősítése szükséges lehet).

Azt is tisztázni kell, hogy az előléptetések és áthelyezések hivatalos eljárás keretében (előre meghatározott mechanizmusok révén), vagy nem hivatalosan valósuljanak-e meg (a döntések indokait lényegében „titokban tartva"). Amennyiben egy szervezet hivatalosan meghirdeti KM politikáját, és ebben

[19] Vö. CSÁNYI 2003: 24-25.

[20] Vö. TÓTHNÉ SIKORA 2012b: 270-271.

[21] Vö. CSÁNYI 2003: 24.

[22] Vö. CSÁNYI 2003: 25; DABASI HALÁSZ 2012: 164.

megadja a karrierdöntések (előléptetések, áthelyezések stb.) előre rögzített kritériumait, úgy tulajdonképpen *„a megfelelő embert a megfelelő helyre a megfelelő időben”* elvet érvényesíti. A munkavállalók számára a karrierdöntések átláthatósága jelentős motiváló tényező (például az előléptetés vagy áthelyezés teljesítménnyel való kapcsolata erőfeszítésre, nagyobb teljesítményre sarkallhat). Amennyiben egy szervezet a nem hivatalos eljárást választja, és a karrierdöntéseket a vezetők szubjektív (de legalábbis a munkavállalók számára átláthatatlan) módon hozzák meg, az nemcsak erős demotiváló hatással jár, de rendkívül negatív hatással lehet a szervezeti kultúrára is, mivel irigységet, bizonytalanságot, bizalmatlanságot stb. szülhet. Ha a munkavállalók számára nem egyértelmű a teljesítmény és az előmenetel kapcsolata, könnyen „folyosói pletykák” és légből kapott híresztelések születhetnek (pl. egyes munkavállalók igazságtalanságot, kivételezést, protekciót stb. gyaníthatnak).[23] Ebből a szempontból rendkívül lényeges a karrierdöntések meghozásához szükséges kritériumok megléte. Például a bíróságokon az igazságügyi alkalmazottak előléptetésénél jelenleg nincs egységes kritériumrendszer (holott teljesítményértékelés van); a vezetői munkaköröknél pedig nincs pontrendszer (mint a bírói kinevezéseknél), a kompetencialapú értékelés szinte egyáltalán nem ismert, és a szubjektív véleménynyilvánító szavazás eredményének figyelembe vétele sem kötelező (csupán a kinevezett vezetőket értékelik három év után).

3. A KARRIER ÚJ MEGKÖZELÍTÉSE, AVAGY AZ „ÉLMÉNYMUNKA”, MINT SIKER

3.1. Karrier

A *karrier* fogalmát sokféleképpen értelmezik. Az értelmező kéziszótár szerint az életpályán történő (gyors) érvényesülést, előremenetelt jelent.[24] Sokáig egyeduralkodónak számított az a nézet, hogy *karrier az, ha valaki vezetővé válik,* ha feljebb lép, magasabbra jut a szervezeti hierarchiában, a „ranglétrán”.[25]

Újabban sok szervezetben megfigyelhető a szervezeti, funkcionális hierarchia lebontására irányuló törekvés, azaz a vertikális szintek csökkentése[26] (pl. bírósági titkároknál nincs vezetői munkakör). Ilyenkor a karrier előmenetelként való megközelítése problematikussá válik, mert eleve korlátozott a vezetői pozíciók

[23] Vö. CSÁNYI 2003: 26.

[24] ÉKsz 1992: 654.

[25] LANGER 2001: 12.

[26] LANGER 2001: 17.

száma, ezért a munkavállalók többsége számára nehéz előmeneteli lehetőséget biztosítani[27] (csakúgy mint a bíróságokon, pl. a titkárok bírói kinevezése esetében). Emiatt próbálták meg a karrier fogalmát általánosítani.[28]

A *karrier* és az előmenetel fogalmát a *sikerrel* is összekapcsolhatjuk.

– „A karrier alatt elsősorban szakmai előmenetelen alapuló társadalmi és anyagi **sikert** értünk."[29]

– „A karrier előmenetelt jelent, tehát a **siker érzését kelti, megelégedettséget biztosít**, vonzóvá teszi a munkakört. Még akkor is, ha az előmenetel csak *horizontálisan* megy végbe, a dolgozó egyre színvonalasabb és begyakorlottabb munkájáért garantáltan és ténylegesen több bért és magasabb besorolást, valamint az ezzel járó esetleges címeket kapja".[30]

Az újabb értelmezések nem teszik függővé a karriert a vezetői kinevezéstől, valamilyen beosztástól vagy hivatástól, hanem elsősorban az egyén eredményes („sikeres") munkája révén megszerzett tapasztalataira, *élményeire* helyezik a hangsúlyt.[31] Bár számos karrierdefiníció az egyén munkával kapcsolatos viszonyára koncentrál, sokak szerint a *munkához nem kapcsolódó események és dolgok is fontosak*.[32]

A karrier megközelíthető tehát régi és új felfogás szerint is.

(1) A hagyományos felfogás szerint a ranglétrán felemelkedve lehet naggyá válni, mások ellenében. A karriersikernek csak egy iránya van, felfelé, előléptetéseken keresztül. Az új felfogás alapján azonban a karrier a személyes kompetenciák növelésén keresztül is megvalósulhat (pl. szakmai sikerekkel), amely más alkalmazottak és a szervezet hasznát egyaránt szolgálhatja. Ebben az esetben **a karrier célja nem más, mint sikert elérni (és egyszersmind egyre értékesebbé válni)** piacképes kompetenciákon keresztül – ami jelenthet többszörös

[27] CSÍZIK 2007: 18; SOÓS 2007: 24.

[28] Pl. a karrier „mindazoknak a munkatapasztalatoknak a teljes sora, amelyet az egyén felhalmoz életpályája alatt, továbbá ezeknek az eseményeknek a szubjektív interpretálása egyéni aspirációk [célmegjelölések], szükségletek, érzések formájában" (Greenhaus; idézi Koncz 2004: 104).

[29] SOÓS 2007: 20.

[30] LŐRINCZ 1982: 167.

[31] A karriersiker „az egyén munkához kapcsolódó élményeihez kötődik, és egy kimenetnek, eredménynek tekinthető. Ez lehet egy valós, mások által is elismert teljesítmény, vagy egy olyan, amelyet az egyén a saját észlelése alapján tapasztal meg" (Szabó-Bálint 2018: 85).

[32] BÁLINT 2012: 327.

kvalifikációt, kiváló kommunikatív képességeket, felelősségvállalásra való készséget stb.[33]

(2) A régi szemlélet szerint a karrier kapcsán a jó szakembereket mintegy vezetői szerepkörbe „kényszerítik" (például azért, hogy őket megillető bért tudjanak nekik fizetni). Ezzel szemben az új szemléletmód szerint az élet ma már túl hosszú egy hivatáshoz (és munkahelyhez stb.), ezért a jövőben mindenkinek 3-6 szakmát vagy komplex szakmakombinációt kell elsajátítania és megélnie (ezt fejezi ki az „élethosszig tartó tanulás" paradigmája; pl. a vezetőknek ma már menedzseri kompetenciákkal is bírnia kell, eredményesen kell kommunikálnia és hasznos, ha a munka-és szervezetpszichológiában is jártas). Mindez elválaszthatatlanul **összekapcsolja a karrier fogalmát a személyiség egészének gazdagításával, a különböző (szakmai, módszertani, szociális, emberi stb.) kompetenciák fejlesztésével.**[34]

3.2. „Siker"

A *karrier* legáltalánosabb jelentése a *sikerhez* kapcsolódik. Azonban a karriernek többfajta értelmezése lehetséges, és ezek között van a sikeresség szempontjából semleges felfogás is. Eszerint „a karrier *a munkatapasztalatok teljes sora*, amelyet az egyén felhalmoz életpályája során".[35] Egy másik meghatározás szerint a karrier „az egyén azon munkával kapcsolatos vagy más releváns tapasztalatai, mind a munkahelyen, mind azon kívül, amelyek egyedi mintázatot mutatnak az egyén életpályája során".[36] A karrier szempontjából homogénnek tekinthető életszakaszokat a társadalom (ill. a munkaerő-piac) rendszerint minősíti a *sikeresség* szempontjából: beszélhetünk például *fejlődő* karrierről, *stagnáló* karrierről, *visszafejlődő* vagy *hanyatló* karrierről stb. A felhalmozott tapasztalatok alapján az egyén nemcsak minősíti, hanem szubjektív karrierérzet formában át is éli karrierje alakulását. Társadalmi és egyéni szempontból az lenne kívánatos, hogy a kétfajta értékítélet találkozzon, de ez nem mindig valósul meg.[37]

Egy „jó" életpálya az egyén (belső, szubjektív) szempontjából „akkor tekinthető sikeresnek, ha olyan tapasztalatokat szerezhetünk általa,

[33] Vö. LANGER 2001: 16.

[34] Vö. LANGER 2001: 16-17.

[35] Ld. KONCZ 2013: 32; a karrier semleges meghatározása Jeffrey H. Greenhaus-tól származik.

[36] SULLIVAN–BARUCH 2009: 1543.

[37] Vö. KONCZ 2013: 32; SZÁSZVÁRI 2013: 295.

amelyek lehetővé teszik önmegvalósításunkat", a bennünk rejlő képességek kibontakozását.[38]

Mi is tekinthető karriersikernek?

A *siker* vagy a *kudarc* fogalma szorosan kötődik a *karrier* fogalmához. Fontos annak kiderítése, hogy **mely külső és belső tényezők játszanak szerepet egy egyén sikerében** az életpályája során, és ezen belül melyek azok a *személyiségjellemzők vagy személyiségtípusok*, amik/akik különösen fontosak az egyén, ill. a szervezet jövőbeli sikere szempontjából. Emellett elengedhetetlen annak a feltárása, hogy az egyén mikor, milyen esetekben tekinti magát sikeresnek, melyek azok a **tipikus karrier- vagy sikercélok**, amelyek elérése kellő motivációt jelent az egyén számára. Ugyanis „nem építhető ki eredményes KM gyakorlat anélkül, ha a munkáltató nincs tisztában azzal, mit jelent a siker alkalmazottai számára",[39] és kik azok, akik ezt a legnagyobb eséllyel el is érik életpályájuk során.

A *karriersikernek* alapvetően két dimenzióját érdemes megkülönböztetni. Az ***objektív/külső*** **karriersiker** a környezeti visszaigazolást fejezi ki. Rendszerint összefüggésben van a betöltött társadalmi szereppel vagy a szervezetben betöltött pozícióval, és általában a bérekkel mérik vagy presztízs alapján ítélik meg. A ***szubjektív/belső*** **karriersiker** ezzel szemben szubjektív értékítéletet jelent, amely egyéni érzésekben tükröződik (örömként, megelégedettségként stb., ill. bánatként, elégedetlenségként stb.). Mindez egyénenként igen különböző lehet az eltérő szükségletek, elvárások, törekvések (aspirációk) stb. függvényében. Az objektív és szubjektív karriersiker a legtöbb esetben szoros kapcsolatban áll egymással; pl. „ha a munkahelyi teljesítményt bérekkel, előmenetellel honorálja a szervezet, ez pozitív szubjektív karrierérzetben jelenik meg".[40]

A karriersikert meghatározó tényezők

Az alábbiakban felsorolok néhány olyan sikertényezőt,[41] amelyek fontos szerepet játszanak a *karriersiker* elérésében (a teljesség igénye nélkül). Egyes tényezők

---

[38] SZÁSZVÁRI 2013: 296; Klein–Klein 2008: 663.

[39] SZABÓ-BÁLINT 2018: 85.

[40] KONCZ 2013: 33. „[…] az, hogy egy karrier sikeres-e, részben szubjektív ítélet, amely különbözhet a szervezet értékelésétől; ám ezt a megítélést nagymértékben befolyásolják a szervezet visszacsatoló és ösztönző mechanizmusai, az előmeneteli lehetőségek, a szervezet képzési és fejlesztési intézkedései – vagyis azok az emberi erőforrás rendszerek, melyek a szervezet tudatos karriermenedzselési politikájával összefüggnek." (Csányi 2003: 2)

[41] KONCZ 2004: 108-110; Koncz 2013: 34-36.

hatása különböző mértékű lehet a külső, ill. a belső karriersikerre, azonban optimális esetben a sikerre vonatkozó külső és belső értékítéletek találkoznak.

Makro- és mikrokörnyezeti (társadalmi, gazdasági, szervezeti, családi stb.) feltételek mint külső sikertényezők pl.

– családi háttér (pl. a szülők társadalmi-foglalkozási rétege stb.)

– az egyén munkahelyi környezete (ezen belül az S faktor, a szervezeti KM hatékonysága stb.)

– a CASI (*Career Attitudes and Strategies Inventory*) kritikus sikertényezői:

• kettős terhelés mértéke (munkahelyi és családi kötelezettségek aránya)

• földrajzi korlátok

– stb.

Egyéni (szakmai) kompetenciák mint belső sikertényezők pl.

– az iskolázottság mértéke és színvonala (pl. magas iskolai végzettség, több diploma)

– a szakképzettség jellege és színvonala

– az egyén képességei, készségei, szaktudása, gyakorlati tapasztalatai stb.

– az egyén *tehetsége*, egyedi, speciális kompetenciái

– stb.

Általános személyiségjegyek mint belső sikertényezők pl.

– alkalmazkodóképesség (adaptivitás), rugalmasság; *karrier-alkalmazkodóképesség*

– mobilitás

– határozottság, céltudatosság

– érzelmi stabilitás

– a CASI (*Career Attitudes and Strategies Inventory*) kritikus sikertényezői:

• a munkával való elégedettség

• a munka fontossága az egyén értékrendjében

• igény és hajlandóság a szakképzettség fejlesztésére

• dominancia („hatalom”) iránti igény

• karrierfélelmek

• diszkriminatív, támadó stílus az interperszonális kapcsolatokban

• kockázatvállalási és –viselési képesség

– stb.

A belső sikertényezők jelentőségét az adja, hogy a karriersiker elérése és kiteljesítése csak (de nem kizárólag) „az egyén aktív közreműködésével történhet”.[42]

4. ábra. *A karrier-alkalmazkodóképesség alapkompetenciái*[43]

Számos kutató megpróbálta a különböző sikertényezőket jól áttekinthető *modellé* formálni. Például a **Mark L. Savickas** által bevezetett *karrier-alkalmazkodóképesség* kulcskompetenciái (a négy ’C’) a következők:[44] (ld. 4. ábra)

[42] KONCZ 2013: 36.

[43] https://platform.europeanmoocs.eu/users/30165/63d2e62fa42835ad9de9d08bb463ba6280ec01a7.jpg (2019-09-18)

[44] SAVICKAS 1997: 254-257; KONCZ 2013: 34; BIMROSE 2011: 11-15.

• (ön)kontroll, önfegyelem (pl. kontroll a sors, jövő, karrier stb. felett, ezek „kézbe vétele”; döntések meghozása; alkalmazkodás a munkahelyi környezethez, ill. ennek befolyásolása, alakítása) (***Control***)

• kíváncsiság, nyitottság, rugalmasság (pl. jövőbeli lehetőségek, kihívások, új megoldások stb. keresése; készség a tanulásra, fejlődésre, változásra stb.) (***Curiosity***)

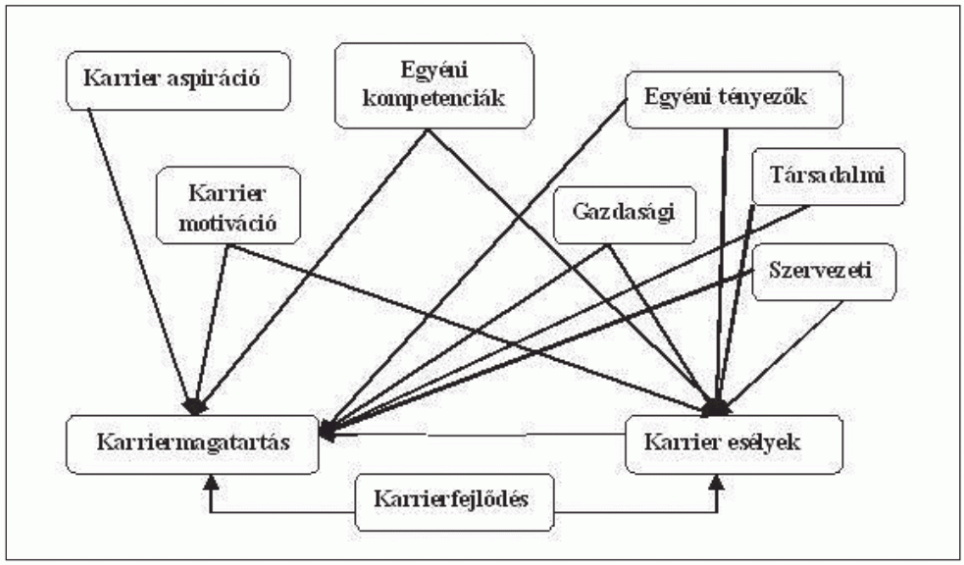
• önbizalom, önbecsülés és az ebből fakadó önállóság, kezdeményezőkészség, (pro)aktivitás[45] (pl. kihívások, feladatok, megoldandó problémák stb. keresése) (***Confidence***)

• elkötelezettség („érdekeltség”) a jövő iránt, céltudatosság (pl. határozott jövőkép, karriercélok kitűzése, tervek készítése stb.) (***Concern***)

A „nagyközönségnek” szánt karrier- és sikerreceptekben talán a legfontosabb közös elem szerzőiknek (például *Stephen R. Covey; John C. Maxwell; Jack Canfield; Brian Tracy; Anthony Robbins; Tom Ziglar; Donad J. Trump és Arnold Schwarzenegger*) az a szilárd meggyőződése, hogy kemény munkával, kitartással és töretlen hittel a siker mindig elérhető.

A **karriersiker** elérésében és a karrierút további fejlődésében az egyén *karrieresélyei* mellett, amit főleg a fent felsorolt sikertényezők befolyásolnak, az egyén *karriermagatartása* alapvető szerepet játszik. A karriersiker említett tényezőit és ezek fontosabb összefüggéseinek rendszerét szemlélteti az 5. ábra.

[45] „A **proaktív** személyek előre látják a változásokat és ennek megfelelően cselekszenek” (Bimrose 2011: 13), azaz „két lépéssel” mindig előbbre gondolkodnak, mint mások. A proaktív ember önálló, értékközpontú, tudatosan felelősséget vállal a meghozott döntések következményeiért és ezáltal irányítja a saját életét (Covey 1994: 87-92). Mindez hatalmas belső energiákat szabadíthat fel, ugyanis „akkor pozitívak az önmagunkkal kapcsolatos érzéseink, ha úgy látjuk, kézben tartjuk életünk irányítását” (Tracy 2013: 36).

5. ábra. *A karriert meghatározó tényezők összefüggésrendszere*[46]

A karriersiker véleményem szerint leginkább az egyén alkalmazkodóképességétől függ. A *karrier-alkalmazkodókészség* lényege, hogy az egyén rendelkezzen azokkal a képességekkel, amelyek lehetővé teszik, hogy kezelni tudja a szakmai fejlődés, a karrierút nehézségeit és kudarcait, és az ezekkel együtt járó frusztrációt, stresszt és traumákat.[47] Azonban egyedül sosem lesz képes a karriersiker elérésére, szüksége van munkaadója segítségére is. Mindez a kiemeli annak a fontosságát, hogy a szervezeteknek minél aktívabb szerepet kell vállalniuk alkalmazottaik karriermenedzselésében. Azonban a szervezeteknek tisztában kell lenniük azzal is, hogy a 'siker' egyénenként mást és mást jelent. Ezért a szervezetnek fel kell tárnia, mi az, ami fontos az alkalmazottai számára, mi az, amiért küzdenek, hová akarnak eljutni, milyen célokat tűznek ki maguk elé. A szervezet és az alkalmazottak *közös érdeke*, hogy a szervezet a lehetőségei szerint segítse őket céljaik elérésében, és ezeken keresztül a saját céljait is megvalósítsa.[48]

A karrier-alkalmazkodóképesség azonban nem egyformán van meg mindenkiben. Ebből a szempontból különös figyelmet igényelnek a fiatal nemzedékek.

[46] KONCZ 2013: 36.

[47] Vö. KONCZ 2013: 34.

[48] SZABÓ-BÁLINT 2018 91.

Napjaink fiatal munkavállalói az ún. „Net-generáció" (azaz az „Y" és „Z" generáció) tagjai. Munkavégzés szempontjából legfontosabb jellemzőjük, hogy élvezni akarják a munkát, amit végeznek, figyelnek a magánéletük és a munkájuk egyensúlyára, folyamatos visszajelzésre, elismerésre, fejlődési és mentorálási lehetőségekre vágynak, és fontos számukra az alternatív munkavégzés lehetősége.[49] Mivel karrierszükségletük nagy, elismerés utáni vágyuk pedig szinte kielégíthetetlen,[50] a karrier kielégítésének elmaradása esetén könnyen váltanak. Mi az, ami mégis visszatarthatja őket a munkahelyváltástól? Az alábbi szempontok befolyásolják leginkább elkötelezettségüket:

- ✓ vonzó szervezeti környezet,
- ✓ *világos karriercélok a szervezeten belül*,
- ✓ partneri viszony az alkalmazottak és a vezetők között,
- ✓ objektív teljesítményértékelés,

bevonás új lehetőségekbe, új projektekbe,

- ✓ új ismeretek, a tanulás lehetősége,
- ✓ közösségi érzés, csapatszellem,
- ✓ demokratikus véleménynyilvánítás lehetősége,
- ✓ a munka és a magánélet egyensúlyára törekvés, *az atipikus munkavégzés*,
- ✓ *személyre szabott fejlesztés és tehetséggondozás*.[51]

Egy új szemléletű karrierstratégiai megközelítéssel mindezek a bírósági szervezetrendszerben is megvalósíthatóak. Annak érdekében, hogy megtartsa a legjobb munkavállalóit, a bírósági szervezetnek olyan KM stratégiát kell kialakítania, amely személyre szabott karrierutakat felkínálva kielégíti a dolgozók karrierigényeit. Amennyiben ez elmarad, az akár a legkiválóbb kollégák elvesztéséhez is vezethet (pl. a bíróság szervezeti érdekével is ellentétes, ha egy kiváló képességű bíró az ügyvédi hivatást

[49] SCHÄFFER 2015: 30-31.

[50] SINEK 2017: 285; Simon Sinek elsősorban az Y generáció szocializálódásáról beszél.

[51] SCHÄFFER Beáta alapján; idézi Szőllősi 2017: 31-32.

választja). A fenti típusú KM stratégia azonban a szervezetnek is javára szolgál, ha a KM rendszerek biztosítják, hogy az egyéni és a szervezeti szükségletek kielégítése egymással összhangban, egymást kölcsönösen erősítve történjen meg.

De az egyéni karriercélok kielégítésén túl még tovább léphetünk az egyéni és szervezeti célok hatékonyabb megvalósítása érdekében. A KM stratégiai céljaként tűzhetjük ki, hogy a bírósági szervezetben megteremtjük az *„élménymunkát”*. Ahhoz, hogy élvezzük a munkánkat, elsősorban az szükséges, hogy kibontakoztathassuk egyéni képességeinket, és a munkában elért eredményekkel növeljük elégedettség érzetünket – ezáltal téve teljessé életünket.[52] Ez komoly kihívás a szervezet számára. Azonban az a szervezet, amely nem tudja hasznosítani a tehetséges és ambiciózus munkavállalók képességeit és lelkesedését, egy nagyon értékes erőforrást pazarol el.[53]

Az *élménymunka* megteremtésének szükséges feltétele, hogy azok a főbb személyiségvonások, **„karrierhorgonyok”**, amelyek az egyén személyiségét a munkavégzés szempontjából jellemzik, és a munkakör jellege találkozzon.

Edgar Schein karrierhorgony modellje alapján meghatározott típusokhoz rendelhetjük az egyénnek azokat a személyiségjellemzőit (*érdeklődés*,[54] attitűdök, képességek, készségek, értékek, szükségletek stb.), amelyek formálják és vezérlik a karrierválasztásokat és irányokat. A karrierhorgony a személy önmagára vonatkoztatott elképzelése, önmagáról alkotott képe, amely magában foglalja például

– az észlelt tehetséget és képességeket,

– az alapvető értékeket, és

– a motívumokból és szükségletekből kialakult érzéseket

– stb.

a karrierre vonatkozóan.

A karrierhorgonyok egyebek közt választ adnak a következő kérdésekre: *Miben vagyok tehetséges, kompetens? Mik az erősségeim, és a mik a gyenge pontjaim? Milyen fő motiváló erők hatnak rám, mi a célom az életben? Milyen fő értékekben hiszek, mi*

---

[52] CSÁNYI 2003: 23.

[53] CSÁNYI 2003: 20.

[54] KLEIN–KLEIN 2008: 670.

alapján ítélem meg saját tetteimet? A megfelelő szervezetben vagy munkakörben dolgozom-e? Szeretem-e, amit csinálok?[55]

Schein alapján különböző karrierhorgony típusú egyéneket különböztethetünk meg.[56] Az egyes típusok alapkérdése: *mi az adott típusú személyiség fő karriercélja, ill. -preferenciája?* Például a **menedzseri kompetenciájú karrierhorgonnyal** rendelkező személyek a vezetéshez kapcsolódó tevékenységek és kompetenciák (problémafeltáró képesség, érzelmi stabilitás, interperszonális készségek stb.) tekintetében kiemelkedők. Hasonlóan beszélhetünk *technikai vagy funkcionális kompetenciájú, vállalkozó, életstílusra összpontosító* stb. típusokról is.

A bírósági dolgozók karrierhorgonyainak feltárása és hatékony becsatornázása vezetői feladat.

4. BÍRÓSÁGI KARRIERSTRATÉGIA

A bírósági szervezeti karriermenedzsment hasznos eszköz lehet a szervezet versenyképessége szempontjából értékes alkalmazottak megtartásában és motiválásában, azáltal is, hogy megmutatja a szervezetben rejlő lehetőségeket, és felméri az alkalmazottak karrierigényeit, valamint fejlődési szükségleteit, és ezeket igyekszik a szervezeti célokkal összehangolni. A munkaerő *megtartása* rendkívül fontos, hiszen ha egy kiváló teljesítményt nyújtó munkavállaló egyszer csak úgy dönt, hogy már nem kíván tovább a szervezet keretei közt maradni és értéket teremteni a szervezet számára, azzal komoly veszteségeket is okozhat. A hatékony *motiváláshoz*, a sikeres karrierpálya kialakításához pedig elengedhetetlen a megfelelő *karrierstratégia* kialakítása, mely után vonja a képességek folyamatos fejlesztését és a humán potenciál szervezeti hasznosítását is, melyben nagy jelentőséggel bír a KM gyakorlata egy szervezetben.[57]

Álláspontom szerint a bírósági szervezeti karrierstratégiai rendszer a két pilléren nyugodhat: (1) egy karrierstratégiai és karriermenedzselési (KSM) rendszeren, valamint (2) egy vezetői tehetségmenedzsment (VTM) rendszeren, amely vezetői tehetségmenedzsment programok kialakítását, utánpótlásképzést, valamint vezetői utógondozást valósít meg (ld. 6. ábra).

[55] LANGER 2001: 41-42; CSÁNYI 2003: 14-18.

[56] Vö. LANGER 2001: 41-42; CSÁNYI 2003: 15.

[57] SZABÓ 2012: 173.

5. KARRIERSTRATÉGIAI ÉS KARRIERMENEDZSELÉSI (KSM) RENDSZER MŰKÖDTETÉSE

A KSM rendszer célja az, hogy segítse a bírósági alkalmazottakat a tudatos életvezetésben, a karrierépítésben, az egyéni képességek felszínre hozásában és kiteljesítésében, valamint az egyén előtt álló lehetőségek összességének számbavételével adjon támpontokat megfelelő karriercélok kitűzésére és az életútra vonatkozóan.

A bírósági karrierstratégia (ezen belül a bírósági TM és KM stratégia) megtervezésében, kialakításában, megvalósításában és monitorozásában fontos szerepet játszhatna egy külön erre a célra létrehozott „párhuzamos" szervezeti alrendszer, betagozódva a jelenlegi igazgatási struktúrába: a HR Kabinetek rendszere, amely a bírósági KM hatékony működtetését valósítaná meg. A HR Kabinetekben a bírákon és igazságügyi alkalmazottakon kívül szükséges lenne foglalkoztatni „külsős" szakembereket is (pl. HR tanácsadó, coach, munka- és szervezetpszichológus stb.), akik szorosan együttműködnének a bírósági vezetőkkel. A kabinetek létrehozásának egyik legfontosabb oka az, hogy a szervezeti KM olyan összetett tevékenységeket takar, mely más szakmák és tudományágak (pl. pedagógia a személyre szabott képzési programok kialakításakor, pszichológia a tanácsadásnál stb.) magas szintű ismereteit is igényli. Külön szerepet kaphatna egy Bírósági Életpálya-Tanácsadói Hálózat is, melyről később ejtek szót.

6. ábra. A bírósági szervezeti karrierstratégiai rendszer két alappillére (saját szerkesztés)

2. Vezetői tehetségmenedzsment (VTM) rendszer működtetése: vezetői tehetségmenedzsment programok kialakítása és utánpótlásképzés, valamint vezetői utógondozás

A VTM olyan, *komplex programokon* keresztül megvalósított tudatos vezetői tehetséggondozást, utánpótlásképzést és vezetői utógondozást jelent, amelynek fő célja a tehetséges és alkalmas, vezetői potenciállal bíró kulcsemberek kiválasztása, tehetségük kibontakoztatása, megtartásuk, támogatásuk és bírósági karrierjük elősegítése (fejlesztés és megfelelő pozícióba helyezés). Emellett csökkenti a vezetői fluktuációt, az előmenetel lehetősége és a szakmai életút menedzselése révén folyamatosan növeli és optimális esetben maximalizálja a menedzselt személyek motivációs szintjét, és megteremti a szervezeten belüli vezető-specialista utánpótlást.

További feladata, hogy szakmai–gyakorlati lehetőséget biztosítson azzal a kettős szándékkal, hogy egyrészt megkönnyítse a fiatalok szakmai tapasztalatszerzését, másrészt, hogy a bíróság megtalálja, alkalmazza és megtartsa azokat a potenciális vezető-jelölteket, akik a jövőben a szervezet további sikereinek letéteményesei lehetnek. Ennek érdekében a VTM egy *Tehetségbankot* alakít ki és működtet. A szakmai kompetenciák megszerzésének elősegítése mellett a VTM segíti a Tehetségbank résztvevőit a pályaorientációban, azaz azoknak a személyes kompetenciáknak, készségeknek a megszerzésében, amelyek előkészítik az ember – pálya – környezet majdani harmonikus megfeleltetését.

A *Vezetői Utánpótlás Programból* érkezők kerülhetnek ki a jövőben azok a kulcsemberek is, akik a kialakított KSM rendszer irányításában és felügyeletében részt vehetnek. Ugyanakkor a vezetői karrier befutása után fontos a *vezetői utógondozás*, amelynek célja a sikeres vezetők által megszerzett értékes, esetenként pótolhatatlan tapasztalok megőrzése és a bírósági szervezetbe történő visszacsatornázása annak érdekében, hogy az általuk felhalmozott szakmai–igazgatási tudás „ne vesszen el”, hanem hasznosítható legyen a jövő számára.

6. KARRIERSTRATÉGIAI ÉS KARRIERMENEDZSELÉSI (KSM) RENDSZER MŰKÖDTETÉSE

6.1. Karriertervezés és karrierfejlesztés

A II/3 fejezetben korábban áttekintettük egy ideális KM rendszer alapvető tevékenységeit és a KM egyszerűsített, rendszerszemléletű modelljét (ld. 2. ábra). Az alábbiakban részletesebben vizsgálom a rendszer működését, különös

tekintettel a karriertervezésre és karrierfejlesztésre,[58] valamint ezek lehetséges bírósági alkalmazására.

A karriertervezés maga is „önálló rendszer, amely egymással kölcsönhatásban álló elemekből áll, tehát csak akkor lehet eredményes, ha minden elemét alkalmazzák."[59]

A **karriertervezés** elsősorban a *teljesítményértékelésből* és a *potenciálértékelésből*, valamint az *utódlási tervekből* származó inputokra épít. A teljesítményértékelés egyúttal az *önértékelést* is segíti, amely az egyéni elképzelések, karrieraspirációk alapja. A *karriertervezés* feladata az egyének szervezeten belüli előrejutásának, karrierjének megtervezése, összhangban a szervezeti tagok eddigi teljesítményével, potenciáljával, a szervezet szükségleteivel, és az egyének preferenciáival. A tervezési folyamat során elsőként a kívánt irányba elmozdító karriercélokat fogalmaznak meg, majd egy akciótervet kidolgoznak ki, amely azokat a feladatokat, valamint ezek tervezett ütemezését, időbeli lefolyását rögzíti, amelyeket a kijelölt célok elérése érdekében az egyénnek el kell végeznie. Az akcióterv emellett kijelöli a jövőbeli fejlesztés irányait és mérföldköveit.[60].

A *potenciálértékelés* kapcsán egyre elterjedtebb az **Értékelő / Fejlesztő Központ (Assessment / Development Center, AC / DC) módszer** is, melyet a vállalati szektorban elsősorban a vezetői potenciál és a munkaköri alkalmasság értékelésére, előre meghatározott kompetenciák vizsgálatára és fejlesztési igények meghatározására használnak. Olyan eljárás, amely egyéni, páros és csoportos feladatmegoldások segítségével a jelölteket viselkedés közben értékeli, azt próbálva megállapítani, hogy a személy mit tesz kritikus helyzetekben. A jó döntés valószínűségének növelése érdekében az értékelésen való részvétel előtt gyakran valamilyen előzetes szűrést (pszichológia teszteket, az addig elért eredmények áttekintését stb.) alkalmaznak.[61] A bíróságon ez a módszer is kifejezetten alkalmazható lehetne (pl. vezetőkiválasztásnál vagy akár titkároknál bírói kinevezés előtt).

Alapvetően az egyének a felelősek saját karrierjük tervezéséért és az akcióterv végrehajtásáért, de a szervezet (ezen belül a KM) támogatja a folyamatot, és követi

[58] Érdemes megjegyezni, hogy a *karriertervezés* és *karrierfejlesztés* fogalmát sokan lényegében a KM fogalmával azonos módon használják (vö. Langer 2001: 115 et passim).

[59] LANGER 2001: 115.

[60] CSÁNYI 2003: 28; Lindner 1993: 337; Györffy 2016: 63.

[61] CSÁNYI 2003: 30-31; Malét-Szabó 2004: 63.

az akcióterv megvalósulását.[62] A teljesítmény értékelése és a célkijelölés sok szervezetnél egy *megbeszélés* keretében történik, melynek során kitérnek a munkavállaló karrierrel kapcsolatos elképzelésire is. Ennek a megbeszélésnek általában részét képezi a fejlesztési tervek kidolgozása is.[63] A **karriertervezési megbeszélés** a bírósági szervezeti kultúra részévé is válhatna, és ennek során a beosztottaknak lehetőségük nyílna arra, hogy befolyásolják saját karrierjük alakulását (jelenleg sokan csak a másodfokú határozatokból, tanácselnöki feljegyzésekből vagy az esetleges teljesítményértékelési lapon kapnak visszajelzést a munkájukról – karriertervekről nem esik szó).

A karriertervezés megközelíthető az egyéni és szervezeti igények, szükségletek felméréseként, valamint azok összekapcsolódásaként. A szervezet által megrajzolt jövőképhez és ennek munkaerő-igénybeli vetületeihez illeszkedhetnek az egyéni karrierfejlesztési elképzelések. A szervezeti szükségletek és az alkalmazottak felkészültsége közötti eltérések a teljesítményértékelés során kerülnek felszínre, melyek megszüntetése elsősorban fejlesztési programokkal célozható meg.[64]

A *személyzetfejlesztés* szükségképpen különbözik a *karriertervezéstől*, mivel előbbi általában azt a célt tűzi ki maga elé, hogy a meglévő munkakör betöltéséhez szükséges ismereteket, készségeket biztosítsa, utóbbinál viszont arra irányul a figyelem, hogyan lehet tudatosan valakit képessé tenni és ösztönözni más, akár bonyolultabb szakmai tartalmú munkakör betöltésére (beleértve ebbe a vezetői munkaköröket is). **A karriertervezés a személyzetfejlesztésnél általánosabb EEM funkció, amely meghatározza azokat az egyénekre vonatkozó célirányos fejlesztési feladatokat, melyek elvégzése az egyének fejlesztésén keresztül a szervezet eredményes működtetését is támogatja.**[65]

A KM a *karriertervezés* mellett magában foglalja a *karrierfejlesztést* mint önálló funkciót. **A karrierfejlesztés során a karrierrel kapcsolatos akciótervek megvalósításra kerülnek,[66] miközben az akciótervek végrehajtását nyomon követik és folyamatosan értékelik.** Az egyes akciótervek végrehajtása során – vagy azoktól függetlenül – többféle karrier ill. tehetségfejlesztési eszköz áll a szervezetek rendelkezésére, amelyek megválasztását számos tényező befolyásolhatja (pl. a szervezeti, vezetői *és* munkavállalói célok és igények, a

[62] Vö. GYÖRFFY 2016: 63.

[63] CSÁNYI 2003: 30.

[64] Vö. LANGER 2001: 26-28, 33.

[65] LANGER 2001: 114; Juhász–Matiscsákné 2014: [5.2.7].

[66] CSÁNYI 2003: 35.

szervezet rendelkezésére álló emberi és egyéb erőforrások, a működés szervezeti kerete, a szervezeti kultúra stb.).

A karriertervezés és karrierfejlesztés néhány fontosabb eszköze,[67] különös tekintettel a bíróságokra:

(1) Karriertervezés, motiválás

- Teljesítmény- és potenciálértékelés; értékelési szempontrendszer kidolgozása; önértékelés elősegítése
- Értékelő/Fejlesztő Központ (*AC/DC*) létrehozása (vezetői potenciál mérése, kompetenciák értékelése, munkakör-alkalmasság vizsgálata stb.)
- Vezetői utánpótlás-tervezés, utódlási tervek készítése
- Tehetséggondozási és utánpótlás programok indítása
- Formális fejlesztési és karriertervek készítése
- Lineáris, vertikális (vezetői funkcióba történő előléptetéssel, „feljebb lépéssel" járó) és/vagy kétágú, ill. kettős, párhuzamos (vezetői *és* szakmai) karrierutak kialakítása
- Új pozícióba helyezés (áthelyezés)

(2) Kapcsolatokon, rendszeres konzultáción és tanácsadáson, a tapasztalatok átadásán és kicserélésén alapuló fejlesztési módszerek

- Részvétel tehetségfejlesztési és -gondozási programokban (bíróságon a Vezetői Utánpótlás Programban, ld. később)
- Vezetésfejlesztés; tanácsadás, coaching (bírósági munkahelyi coaching),
- Karriertanácsadás, karrierkonzultáció (a munkahelyi vezetővel, HR-es kollégával, belső vagy külső karriertanácsadókkal stb.) (bíróságon a Bírósági Életpálya-tanácsadó Hálózat alkalmazásával, ld. később)
- Életpálya-tervezési munkaértekezletek, rendszeres tervező megbeszélések
- Tudásmegosztás, tapasztalatcsere
- Karriertervezési workshopok, karrierépítő interaktív programok

[67] Vö. BOKOR et al. 2007: 186-189, 192-193; Karolinyné–Bálint–Galambosné Tiszberger 2016: 5-6; Poór et al. 2017: 363, 366-367; Szabó-Bálint 2018: 88-91; Csányi 2003: 35-36; Langer 2001: 115; Gordon 1993: 262-266; Elbert–Farkas 1999: 324; Dabasi Halász 2012: 162-163.

- Mentorálás, mentori rendszer kialakítása
- Kapcsolat- és hálózatépítés; tervezett együttműködés (felső- és középvezetőkkel, külső és belső szakértőkkel stb.)

(3) Oktatáson és képzésen alapuló fejlesztési módszerek

- Oklevelet adó képzések, szak- vagy továbbképzések (pl. vezető- vagy menedzserképzés); adott területre fókuszáló, „tűszerű" képzések; kompetenciafejlesztő tréningek; szakmai workshopok, szemináriumok, tanfolyamok, munkahelyi képzések
- Önképzés; önfejlesztés; részvétel nyitott- vagy távoktatásban, eLearning kurzusokon
- Felkérés képzések (tanfolyamok, tréningek stb.) tartására

(4) Közvetlen, gyakorlati tapasztalatok szerzésén alapuló tanulási és fejlesztési módszerek

- A kompetencia fejlesztésére irányuló speciális és felelősségteljes feladatok, feladatkörök, ill. projektek kialakítása
- Részvétel projekt team-munkában; projektvezetés
- Munkában történő (on-the-job) fejlesztés (pl. titkárok peres gyakorlat/ „bírói gyakorlat"; bírók „berendelése")
- Munkakör-gazdagítás; felelősségi körök bővítése (pl. titkároknál csoportvezető)
- Tervezett munkaköri rotáció
- Bevonás szervezet-, ill. funkcióközi, szerteágazó feladatokba, oldalirányú (laterális) mozgás a szervezeten belül; vezetői megbízások (bevonás, participáció), delegálás bizottságokba
- Hazai vagy külföldi kiküldetés; kihelyezés más szervezetekhez

Emeljük ki, hogy a hatékony karrier-, ill. tehetségfejlesztés a KM szerves részeként a fenti eszközök együttes és/vagy egymásra épülő, a szervezeti működésbe integrált használatán alapul.

A szervezeti KM az egyéni karriersiker szolgálatában kell, hogy álljon. Ebben az értelemben a szervezeti karrier az egyén és a szervezet kölcsönös egymásra

találásának eredménye, amelyet a szervezeti *karriergondozás* irányít.[68] Éppen ezért a kiválóságra törekvő szervezetek nem nélkülözhetik a karriergondozási tevékenységet. A szervezethez belépő munkaerő életpályájának nyomon követése során – komplex karriergondozási rendszer hiányában – választaniuk kell, hogy a szenioritás,[69] a szakértelem (kompetencia) vagy a teljesítmény elvét érvényesítik az előléptetések során, s hogy formális vagy informális előmeneteli csatornákat építenek-e ki. A bíróságon is erősíthető lehet a kompetencialapú előmenetel (pl. bíróknál a másodfokú helybenhagyás/hatályon kívül helyezés arány figyelembe vétele; titkároknál kinevezés előtt perszimulációk külsős bizottság – más törvényszék bírái – előtt stb.).

Az ítélkezési tevékenység támogatásaként különösen kiemelt a titkárok és bírók karriertervezése/fejlesztése.

A) Az utóbbi években megnövekedett a *bírósági titkárok* száma. A központi szándék is – az ügyek gyorsabb és eredményesebb befejezése érdekében – elsősorban a bírákra háruló terhek csökkentésére irányul, mely stratégia részeként minél több, eddig bírák által végzett feladatot kíván alacsonyabb – bírósági titkári és bírósági ügyintézői – szinten elintézni, ami együtt jár azzal, hogy új bírói álláshelyek létesítésére, illetőleg a megüresedett bírói álláshelyek betöltésére csak kivételesen, az ügyforgalmi mutatók által különösen indokolt esetben kerülhet sor.[70]

A bírói munkateher csökkentése érdekében meg kell találni a *bírósági titkárok peres ügyekben való foglalkoztatásának leghatékonyabb formáját* és meg kell határozni a feladatok megosztásának elveit. Javítani kell a bírósági titkárok kompetenciáját, megteremtve az összhangot az érdemi munkavégzés és a bírói pályára való felkészülés között.[71]

A bírósági titkárok képzéséről szóló OBHE utasítás tervezetének peres gyakorlatra vonatkozó része óriási előrelépést jelent karrierfejlesztési szempontból is. Ezzel párhuzamosan szükséges lehet a titkári kibővült önálló hatáskörökhöz, elvégezhető feladatokhoz (munkateherhez) igazodóan a rendelkezésre álló

[68] A *szervezeti karriergondozás* az EEM új szempontú megközelítése, „amelynek vezérelve az üzleti sikert hozó munkaerő számára megfelelő karrier (pozícionális és szakmai előmenetel) biztosítása e munkaerő megszerzése, megtartása és fejlesztése céljából" (Koncz 2004: 28). Lényegében a személyzetfejlesztéssel azonos funkcióról van szó, „azzal a minőségi különbséggel, hogy [a karriergondozás során] az egyes funkciók karrierszempontú átrendeződése következik be" (uo.).

[69] Ld. TÓTH 2011: [5.1.3. alfejezet].

[70] Egri Törvényszék 2014: 6.

[71] Egri Törvényszék 2014: 7.

humán erőforrás újraelosztása a törvényszékek valamennyi szervezeti egységére kiterjedően. Ha egyidejűleg sok titkár jelentkezik egy ügyszakból a peres gyakorlatra – márpedig ennek megtiltása komoly alulmotiváltsághoz vezethet – akkor felhalmozódhat a többi titkár önálló hatáskörben ellátható ügyterhe, amit kezelni kell.

A titkári álláshelyek gyarapodásával – különösen a fővárosban – együtt járt a *jogászi professzió egyéb területeiről érkező, eltérő ismeretekkel és tapasztalatokkal rendelkező titkárok* számának megnövekedése. Egyfelől a fogalmazói képzésben nem részesült bírósági titkárokat a feladatuk ellátásához és a bírósági szervezetbe való beilleszkedésükhöz szükséges képzésben és mentorálásban kell részesíteni, másfelől óriási lehetőség annak a feltárása, hogy a jogászi professzió más területein szerzett tapasztalataik, tudásuk miként állítható a bíróság szolgálatába.[72]

Kritikus kérdés, hogy – jogszabályi rendelkezés hiányában – a bírósági szervezetnek kell megteremtenie a **„titkári életpálya"** lehetőséget azon titkárok számára, akik nem akarnak bírók lenni. A munkakört kell úgy gazdagítani, hogy vonzó legyen az örökös titkári lét, hiszen azt is látnunk kell, hogy napjaink ügyérkezés-csökkenése nem biztos, hogy hagyományos értelembe vett ítélkező tevékenységet ellátó bírói státuszokat indokol. Felvetődhet pl. a titkári vezetői pozíciók megnyitásának lehetősége (csoportvezető) és ezáltal „vezetői" karrier (és az ezzel járó magasabb bér) is előttük állhat (vö. *menedzser típusú karrierhorgonnyal* bíró titkárok). Ez azért is fontos, mert egy idő után a titkári munkavégzés rutinná válhat és a kielégítetlen belső szükségleteket kell kompenzálni, ahhoz hogy egy jó képességű titkárt ne csábítson el más szervezet, szféra (pl. ügyvédi).

A bírói kinevezés előtt álló titkárok munkájának objektív értékelése érdekében javasolnám a **„kötelező bírói gyakorlat"** bevezetését is. Ezen gyakorlati időszak alatt (pár hónap) a pályázni szándékozó titkárok munkáját egy „külsős bizottság" pl. 5-10 perszimuláción való részvétel, illetve 15-20 határozat/ítélettervezet alapján értékelheti. A külsős bizottságban célszerű, ha a titkár munkavégzési helyétől eltérő törvényszéken szolgálatot teljesítő bíró(k) vesz(nek) részt, annak érdekében, hogy minél objektívebb legyen az értékelés (blind peer-review rendszer/szisztéma). A gyakorlat alatti teljesítmény értékelése (alkalmatlan/alkalmas/kiválóan alkalmas) figyelembe vehető a pályázatnál. Ugyanilyen hatékony megoldásnak gondolom, ha nem kötelező ez a gyakorlat, de

[72] Egri Törvényszék 2014: 7.

többletpontokkal jutalmaznák az ilyen gyakorlatban részvételt (a belső motiváció erősebb).

A titkárok karrierjének fejlesztése talán azért is kulcsfontosságú, mert ők még karrierjüknek abban a szakában vannak, hogy rugalmasabbak akkor, amikor váltásról kell dönteni. Amennyiben karrierigényüket a szervezet nem veszi komolyan, könnyebben döntenek úgy, hogy más szervezetet erősítenek.

B) Fontos leszögezni, hogy egy jó **bírói életpályamodell** kidolgozása nem pusztán öncél és nem csak a bírák komfortérzete szempontjából fontos, hanem alapvető társadalmi érdek is, hogy a bírói pálya világos és átlátható előmeneteli rendszert és karrierutat biztosítson a bírói munka iránt érdeklődő jogászok számára, mert csak így biztosítható a bírói szakma megfelelő utánpótlása, hogy a legelkötelezettebb és legjobb képességű jogászok kerüljenek erre a pályára.[73]

Különösen a magasabb hatáskörű bíróságra kerülés jelenthet óriási ugrást egy bíró karrierjében, amit segíteni kell a szervezetnek. Erre kiváló eszköz lehet a Kúrián működő **„berendelés"** intézménye. Kirendelés alapján alsóbb szintű bíróságokról fogadnak bírákat, így munkavégzés közben fel tudják mérni a képességeiket, alkalmasságukat. Ez által hitelesebb és személyesebb képet kaphatnak a pályázóról, ha későbbiekben a kirendelt bíró meg is pályázná a magasabb bírói posztot. Az ilyen kirendelés alapján való felsőbb bíróságokon történő szolgálatteljesítést akár írottan, akár íratlanul lehetővé lehet tenni, kvázi kötelező gyakorlatként a szintek közötti előrejutást célzó álláspályázatokhoz. A berendelés alatti teljesítmény mérésére kiválóan alkalmas lehet a bíróvizsgálat alapján felállított szempontrendszer. Mind a kollégiumi véleményben, mind pedig a szubjektív pontok kapcsán ezen gyakorlat „eredménye" (pl. alkalmatlan / alkalmas / kiválóan alkalmas) értékelhető lehetne (de kezdeményezhető a pontrendszer módosítása is). Ezenfelül a pályázó is gyakorlatot szerezhet és kipróbálhatja magát egy felsőbb fokú, vagy fellebbviteli tanács tagjaként. A berendelés intézményének fenntartásához azonban szükséges lehet a törvényszékeken üres álláshelyek fenntartása (vagy „túlbetöltések" állandósult engedélyezése).

6.2. Karriertanácsadás és bírósági coaching

A vállalati szférában a karrierfejlesztés (ill. általánosan a KM) szerves részét képezi a *tanácsadás*, mely meghonosítható lenne a bíróságokon is. A hatékony karriertanácsadó rendszer szerves részét képezheti egy kiterjedt

[73] LUDÁNYI 2017: 942.

mentori rendszer, valamint speciális szakképzettséggel rendelkező támogató szakemberek, *coach*-ok közreműködése.

A *mentorálás* „hosszú távú elkötelezettségen alapuló kapcsolat, ahol a tapasztaltabb egyén (*mentor*) támogatja a kevésbé tapasztalt egyén (*mentorált*) személyes és szakmai fejlődését".[74] A mentorálási funkció két funkciója a karrierfunkció és a pszichoszociális funkció. A karrierfunkció keretében a mentor (aki egy tapasztalt kolléga a szervezetből, pl. mentorbíró, aki karriertanácsot tud adni egy fogalmazónak, titkárnak, kezdő bírónak) szakmai támogatást és gyakorlati segítséget nyújt pártfogoltjának, bevezeti a szervezet kapcsolatrendszerébe és kultúrájába, és irányítja szakmai fejlődését. A pszicho-szociális funkció arra a személyes kapcsolatra utal, ami a mentor és a mentorált között épül ki, és magában foglalja a bátorítást, együttgondolkodást, a személyes és munkahelyi problémák és konfliktusok őszinte megbeszélését, a kölcsönös tiszteletet, amely akár barátsággá is alakulhat. A mentor egyúttal szponzorrá is válhat, ha olyan helyzetben van, hogy támogatni tudja a jelölt karrierjét (pl. a tanfolyami vagy konferencia-részvételt). A mentorálás rendszerint a mentor karrierjét is kedvezően befolyásolja.[75]

A *coaching* a coach és az ügyfél között létrehozott „tartós partnerkapcsolat, amely támogatja az ügyfelet magán- és szakmai élete céljainak a megvalósításában," teljesítménye javításában, személyisége fejlesztésében, valamely problémájának megoldásában stb.[76] A coaching egyik legfontosabb jellemzője, hogy „nem kínál fel eredményt, hanem lehetővé teszi az ügyfél számára, hogy saját maga találjon megoldásokat",[77] ez azonban professzionális módszertani felkészültséget, speciális szakképzettséget kíván meg a coach-tól. A coaching során kezelt problémák érinthetik az ügyfél személyes és munkahelyi kapcsolatait, munkáját és karrierjét, így fontos szerepet játszhat a szervezet KM rendszerében, különösen a vezetők támogatásában. A coaching és más támogató és segítő eszközök (mentorálás, tréning, szupervízió, mediáció stb.) fogalmi elhatárolása nem mindig könnyű.[78] Alkalmazott pszichológiai megközelítésben a coaching a *szupervízió*

---

[74] BOKOR et al. 2007: 195.

[75] CSÁNYI 2003: 12-13; BOKOR et al. 2007: 195; Koncz 2013: 42.

[76] KAWEH 2015: 90.

[77] KAWEH 2015: 19.

[78] KAWEH 201: 14-19. Például sajátos mentorálási gyakorlat a japán vállalatoknál elterjedt „keresztapa-rendszer", ahol a karriertanácsadó (a „keresztapa") nyomon követi jelöltjét a kétéves munkaköri rotációra épülő munka közbeni vezetőképzésben. A képzést követően a tréner, a munkahelyi vezető és a „keresztapa" megvitatja, hogy melyik munkakörben teljesített a legjobban

egyik speciális munkaformája, amely szakmai jellegű, „tökéletesen személyre szabott" személyiségfejlesztést és tanácsadást valósít meg elsősorban vezetők, menedzserek számára.[79] Ebben az értelemben a munkahelyi coaching mind a bírók, mind a vezetők körében rendkívül hatékony karrierfejlesztési eszköz lehet.[80]

A szervezeti KM részeként a tanácsadás egyebek közt a következő területeket foglalhatja magában,[81] melyek a bírósági (karrier)tanácsadásba is beépíthetőek:

- *informáló tanácsadás*: az életpályának egy meghatározott szakaszához kapcsolódó döntéshez nyújt információt; például egy „szakmai karriermegbeszélés" a csoport-, ill. kollégiumvezetővel;
- *orientáló tanácsadás*: az életpályának egy előre látható fordulópontjára vonatkozóan ad támogatást, pl. bírói kinevezés előtt álló titkár, vezetői kinevezés előtt álló bíró számára;
- *öndefiníciót támogató tanácsadás*: egy hirtelen megváltozott élethelyzetet követően (pl. családi helyzet, súlyos munkahelyi konfliktus stb.) segít önismereti jellegű információk feltárásában (a lélektani megközelítés miatt itt indokolt lehet a pszichológus részvétele);
- *pályaismeretet támogató tanácsadás*: egyrészt a pálya világában még tájékozatlan fiatalok (pl. új dolgozók, pl. pályakezdő fogalmazók), másrészt a meghatározott szakmai végzettségű és adott szakmai gyakorlattal rendelkező személyek („külsős" titkárok) részéről merülhet fel erre igény, akik úgy szeretnének továbblépni szakmai pályafutásuk során, hogy az eddigi tapasztalataikat is fel tudják használni.

A bíróságon kialakítható lenne olyan integrált tanácsadói megközelítés és szemlélet is, amely tudatosan és tervezetten alapoz a különféle tanácsadói módszerek és eszközök egymás utáni vagy egymással párhuzamos alkalmazására.[82] A karriertanácsadás a teljesítményértékelés részeként is végezhető (a bíróságon is sokan csak az éves teljesítményértékeléskor kapnak visszajelzést a munkájukról, vagy pl. a titkárok a bírói tanácsok előtt a szubjektív pontokban), de értelemszerűen a KM bármelyik tevékenységében megjelenhet.

---

a jelölt és milyen munkakör felel meg leginkább a szervezet céljainak és az egyén igényeinek (Koncz 2013: 43).

[79] SCHREYÖGG 2005: 237-239, 241-242.

[80] Vö. BAJI 2017: 918-920.

[81] Vö. PONGRÁCZ 2012: 157, 159.

[82] PONGRÁCZ 2012: 161.

Véleményem szerint kialakítható lenne egy *Bírósági Karriertámogató Rendszer*[83] *(BKTR)*, amelynek három szereplője a munkavállaló egyén, a HR Kabinet és az illetékes szervezeti egység vezetője. A HR Kabinet munkáját segíthetné a régiónként vagy országosan felállított *Bírósági Életpálya-tanácsadó Hálózat* is, amely akár az OBH EEGF alá is betagozható. Ebben a hálózatban elengedhetetlen foglalkoztatni munka- és szervezetpszichológusokat és coach-okat, valamint egy-egy munkakört képviselő tapasztalt „szakembereket" (pl. bírói/titkári tanácsadáshoz értelemszerűen bírókat). Ez a hálózat láthatná el a tanácsadói szerepkört a bírósági karriertanácsadás során.

Fontos lehet, hogy a bírósági coaching-ban olyanok vegyenek részt, akik ismerik a szervezetet, annak kultúrájával, szabályrendszerével és jellegzetességeivel együtt. Ennek érdekében támogatandó lehet egy bírósági coach képzés elindítása is, hiszen a coaching még szervezetünkben nem terjedt el. Ebben fő szerepet kaphatna a Bírósági Életpálya-tanácsadó Hálózat.

7. VEZETŐI TEHETSÉGMENEDZSMENT (VTM) RENDSZER MŰKÖDTETÉSE: VEZETŐI TEHETSÉGMENEDZSMENT PROGRAMOK KIALAKÍTÁSA ÉS UTÁNPÓTLÁSKÉPZÉS, VALAMINT VEZETŐI UTÓGONDOZÁS

7.1. Tehetségmenedzsment

A *tehetségmenedzsment* egyre több figyelmet kap manapság, sok vállalat hangoztatja, hogy a tehetségekben rejlik a jövő kulcsa. A tehetség „messze nem a viszonylag könnyen azonosítható és megérthető magas intelligenciával azonos", bár az „intelligencia a tehetség egyik legfontosabb összetevője", olyan „alapvonása, amely meghatározza a teljesítményt".[84] A tehetséges viselkedést kreatív-produktív nézőpontból az intelligencia, a tudás, a gondolkodási stílusok, a személyiség, a motiváció és a környezet metszete adja.[85]

A tehetségek – mint kimagasló és fenntartható versenyeredmény létrehozására képes, és egyre nélkülözhetetlenebbé váló szervezeti erőforrások – felkutatását, képességeik kibontakoztatását és fejlesztését ma már a bíróság sem hagyhatja kizárólag a közoktatási-köznevelési rendszerre. Akár együttműködve az

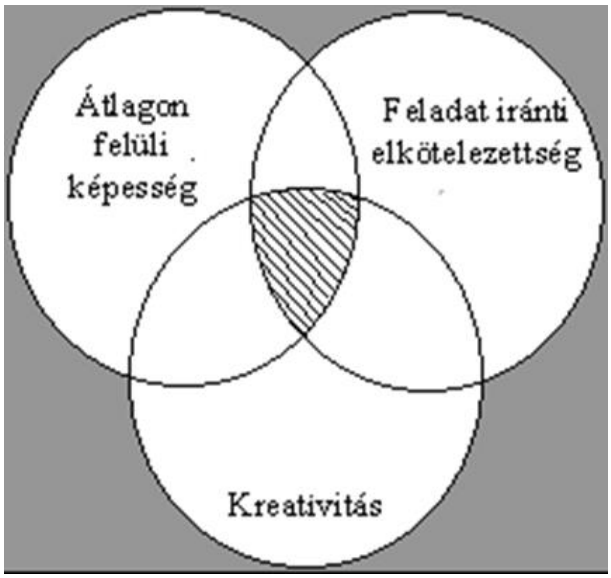
[83] Vö. VITÁR 1996: 31.

[84] GYARMATHY 2006: 5, 18.

[85] RENZULLI 2005: 250.

egyetemekkel/főiskolákkal (pl. duális képzés formájában), akár egyes elemeit önállóan felvállalva (a szervezeti tehetségmenedzsment rendszerén keresztül), de a jövőben el kell végeznie a ennek a feladatnak egy jelentős részét.

Renzulli háromkörös modellje szerint a tehetség az átlag feletti (de nem feltétlenül kivételes) képességek, a kreativitás és a *feladatelkötelezettség* metszetében, együttes hatásuk („interakciójuk") révén jelenik meg.[86] (ld. 7. ábra)

7. ábra. A Renzulli-féle háromkörös tehetségmodell[87]

Renzulli modellje számos más tehetségmodellnek az alapját képezi. *Mönks modellje* például külső tényezők (iskola, társak és család) hatásával egészíti ki a háromkörös modellt, és a feladatelkötelezettséget motivációra változtatta, „mivel a belső hajtóerőt kívánta hangsúlyozni".[88]

Dolgozatomban megkísérlem a tehetségmenedzsment szűkebb értelemben vett alapfeladatát, az alkalmazottakban szunnyadó tehetség felszínre hozását, kibontakoztatását és a szervezet (valamint az egyén) érdekében végzett, folyamatos gondozását a Renzulli-modell alapján értelmezni.

[86] GYARMATHY 2006: 16, 21-22, 40; DARUKA 2012: 438-439; GYÖKÉR–FINNA–DARUKA 2007: 107-108; Renzulli 2005: 259.

[87] BÁLINT-ORSÓS Andrea 2017: [1.1.2. alfejezet].

[88] GYARMATHY 2006: 27.

A *feladatelkötelezettség* a modell által leírt kreatív-produktív személyiségek egy adott feladatra fókuszált *motivációját*, ill. ennek magas szintjét fejezi ki és a következő fogalmakkal hozzák szoros kapcsolatba.[89]

- *kitartás*
- *teherbírás, állóképesség*
- ***kemény munka***
- *célzott gyakorlás*
- *önbizalom*
- *hit a saját képességekben, és a végzett munka eredményességében és sikerességében*
- *érdeklődéssel és kedvvel végzett tevékenység vagy „akció”,* ***élménymunka***

Fontos, hogy a tehetségmenedzsment támogassa a fenti „akciókritériumok” együttes megjelenését (és szinergikus hatásuk érvényesülését) az alkalmazottak munkahelyi tevékenysége során, hiszen azok szükségesek a feladatelkötelezettség kialakulásához.

Az **élménymunka** teljes szívvel, szívvel-lélekkel, maximális odaadással, teljes elkötelezettséggel, szenvedélyesen végzett munka vagy akció.[90] Aki ilyen tevékenységet végez, az nem egyszerűen érdeklődik a tevékenység iránt, hanem teljesen azonosul a feladattal, „belefeledkezik” a munkába, átadja magát a belőle származó élménynek. *Flow-, vagy áramlat-élményt* él át, megtapasztalja képességei kiteljesedésének, az *önmegvalósításnak* a „tökéletes élményét”, egyfajta extázisát.[91]

A tehetségmenedzsment számára nagy feladat és kihívás az áramlat-élmény lehetővé tétele a szervezet alkalmazottai számára.[92] **Ha ugyanis a dolgozók sajátjuknak tekintik a tevékenységek célját, és *a legjobbak akarnak lenni az adott területen*, akkor mindent meg is fognak tenni ezért és maximális teljesítményre lesznek képesek – mind a saját, mind a szervezet érdekében.**[93]

---

[89] RENZULLI 2005: 263.

[90] Vö. ERDŐS 2000: 20; KUNSÁGI 2011: 873.

[91] Vö. CSÍKSZENTMIHÁLYI 1997: 26; CSÁNYI 2003: 22.

[92] Vö. CSÍKSZENTMIHÁLYI 2009: 107-108.

[93] „Formáljuk életünket mesterművé!” (Tracy 2013: 15)

Ha az alkalmazottak tehetségesek (kiváló képességekkel rendelkeznek és kreatívak) és rendelkeznek a korábban részletezett sikertényezők közül a számukra legfontosabbakkal, akkor tehetségük teljes kibontakoztatása elsősorban az ő felelősségük. Bár támogatást, segítséget továbbra is kaphatnak, a munkával járó *terhek felvállalását*, a *kemény munkát* és a *kitartást* nekik kell megvalósítaniuk.[94] És még ez sem elég: a csúcsteljesítményhez vezető fejlődést csak célzott, „a megfelelő ideig tartó helyes *gyakorlással* érhetjük el".[95] Ezzel kapcsolatos az ún. 10 000 órás szabály.[96]

Ha pedig a megfelelő körülmények között végzett kitartó, kemény munka a megfelelő célokat követő, tehetséges alkalmazottak esetében kellő *önbizalommal* és a siker elérésébe vetett töretlen *hittel* társul, akkor mind a szervezet, mind az általa menedzselt alkalmazottak elmondhatják, hogy mindent megtettek a siker érdekében. **Ez egyéni szinten nagy valószínűséggel szárnyaló karrierhez és kivételességhez, szervezeti szinten pedig kiválósághoz[97] és átütő sikerhez vezet.**

2009-ben a University of Southern California kitüntetett díszdoktora beszélt a siker elérését biztosító hat szabályról:[98]

1. Bízz magadban!

2. Ha kell, hágd át a szabályokat!

3. Ne félj a kudarctól!

4. Ne hallgass a kishitűekre, akik szerint „ezt úgysem lehet elérni"!

5. *(a legfontosabb szabály)* Dolgozz megszállottan / Dolgozz látástól vakulásig!

---

[94] ERICSSON–POOL 2018: 112.

[95] ERICSSON–POOL 2018: 20, 36 et passim.

[96] „Az ilyen jellegű kutatások révén kibontakozó kép azt mutatja, hogy 10 000 óra gyakorlás szükséges ahhoz, hogy valaki mesteri szintre jusson és világklasszis legyen [...] Kutatás kutatás hátán, zeneszerzők, kosarasok, regényírók, jégkorcsolyázók, zongoristák, sakkozók, profi bűnözők körében, vagy amit akartok, bármi más körben is, és mindegyik ezt a számot hozza ki végeredményként. 10 000 óra hozzávetőlegesen napi 3 vagy heti 20 óra gyakorlást jelent több mint 10 éven át." (Gladwell 2009: 47-48; Schwartz 2016: 92).

[97] Például az IBM legendás elnöke, Thomas J. Watson szerint a három megváltoztathatatlan alapérték, amelyen a cég versenyelőnye nyugszik: (1) az egyes emberek méltóságának tisztelete, (2) a világ legjobb fogyasztószolgálata, és (3) a szervezeti kiválóság. Watson szellemét fia, az IBM következő igazgatója, ezzel jellemezte: „Arra tanított, hogy soha nem lehet leállni és elégedetten hátradőlni." (Thompson–Strickland 1987: 53; Crainer 2004: 57-59)

[98] SCHWARZENEGGER 2009.

6. Adj valamit vissza annak a közösségnek, államnak vagy országnak, ahová tartozol!

A beszédet *Dr. Arnold Schwarzenegger* tartotta, akinek karrierje egy kis osztrák faluból indult, és életútjával megvalósította az *Amerikai Álom* ideáját. Aki edzés közben bármilyen megszállottan és keményen dolgozott azért, hogy elérje a maga elé tűzött célt, *mindig mosoly ült az arcán*.

Mindez mutatja a teljes szívvel végzett tevékenység rendkívüli motivációs erejét. Egyebek közt ezért lett dolgozatom egyik kulcsfogalma az ***élménymunka***, az ezzel kapcsolatos tézisem pedig a következő:

Az *élménymunka* – személyes és szervezeti – jelentőségét az adja, hogy ha egy adott területen kiválóságra törekszünk, *élménymunka* nélkül nem alakulhat ki igazi *feladatelkötelezettség*, feladatelkötelezettség nélkül pedig nem tud kifejlődni, és előbb-utóbb elvész a *tehetség*. Ezért a tehetség felszínre hozása és gondozása kulcskérdés a kiválóságra törekvő szervezetekben, mivel a tehetség az Ember, az *önmegvalósításra törekvő személyiség* talán legnagyobb adománya, és a kiválóságra, sikerre és fenntartható versenyelőnyre törekvő szervezetek *ritka, utánozhatatlan és pótolhatatlan értéke*.

Mindezek fényében a *tehetségmenedzsment* meghatározásába érdemes az *élménymunka* fogalmát is belefoglalni, leginkább azzal a céllal, hogy

– menedzselje a tehetségek, és rajtuk keresztül a kiválóságra törekvés szemléletének szétáramlását a szervezet egészére, és ezáltal

– segítse elő a tehetségekben rejlő potenciál lehető leghatékonyabb felhasználását a szervezeti, ill. az egyéni célok egyidejű megvalósítása érdekében.[99]

A tehetségek menedzselésével foglalkozó bírósági vezetőknek is mindenkor szem előtt kell tartaniuk, hogy munkájukat a tehetséges alkalmazottakért, egy magasabb rendű cél és ezt kifejező jövőkép *szolgálatában* végzik.[100]

Ez az *ember-, érintett- és tehetségközpontú megközelítés* vezet el a *szolgáló vezetés paradigmájához*, amely hosszú távon meghatározza a szervezeti KM és TM eredményességét.

---

[99] Vö. GYÖKÉR–FINNA–DARUKA 2007: 110; Daruka 2012: 440-442.

[100] A *szolgáló vezetésnek* „két része van: a jövőkép megalkotása és annak megvalósítása." *A jövőkép határozza meg, hogy a szervezet merre tart.* Ennek megalkotása és elfogadtatása az első lépés. Addig kell újra és újra elmondani az alkalmazottaknak, amíg „végre megértik, megértik, megértik". Ezután a vezető szerepe megváltozik. Az alapkérdés: „Hogyan lehet valóra váltani egy álmot?" (Blanchard 2010: 265-266).

7.2. Vezetői tehetségek kiválasztása

A bírósági szervezetnek külön hangsúlyt kell helyeznie a *vezetői utánpótlásra*, hiszen muszáj szembesülni azzal, hogy a vezetői munkakörök nem népszerűek. Egyúttal fel kell készíteni a jövő vezetőit ezen munkakör speciális kihívásaira. Ők lesznek egyebekben azok, akik a jövőben alakítják és végrehajtják a szervezeti karrierstratégiát.

A *vezetői tehetségek* kiválasztása kapcsán követendőnek tartom a *General Electric* tehetségmenedzsment programjának **értékrendjét**, mely a következő kritériumokat határozza meg a **vezetői tehetségek kiválasztásához**:[101]

- Akire képessége és munkája alapján hosszú távon számítanak és lehetősége látnak arra, hogy 1-2 éven belül legalább középvezetői pozícióba kerüljön.
- A megelőző időszakban (legalább 2 év) már bizonyított, teljesítménye rendszeresen meghaladta az elvárásokat. Önmagában a kiváló teljesítmény azonban nem elegendő, hiszen csak azt mutatja, hogy valaki a jelenlegi munkakörét kiválóan látja el, de ez nem jelent biztosítékot arra, hogy egy magasabb pozícióhoz szükséges képességekkel is rendelkezik. Ugyanakkor a jó teljesítmény minimum feltétele a tehetségek közé való bekerülésnek.
- Mindennapos tevékenysége során demonstrálja és felvállalja a vállalat értékeit, ezzel példát mutat környezetének.
- Elkötelezett a vállalat iránt, elfogadja és azonosul annak stratégiai célkitűzéseivel, annak kultúrájában otthon érzi magát. (Ez egy nagyon fontos kritérium, amely az egyformán tehetséges emberek között szelektál.)
- Jelentős vezetői potenciállal rendelkezik, és vezetői felfogással, gyakorlata megegyezik a vállalat által elvárt vezetői stílussal.
- Megfelelő szakmai felkészültséggel és háttérrel rendelkezzen.
- Végül elengedhetetlenül fontos, hogy a kiválasztott tehetség tudja, hogy mit akar elérni, és ezt a folyamatot aktívan irányítja.

A fenti lista kiegészíthető lenne még azzal, hogy a jelölt legyen elkötelezett az eredményesség, vagyis az ügyfél- és dolgozói elégedettség elérése iránt.

A vezetői tehetségek kiválasztási stratégiájának részletes kidolgozásában, felügyeletében és működtetésében kiemelt szerepet tölthet be a Vezetői

[101] ROLEK 2004: 322-323.

(Igazgatási) Tudományos Tanács, melyről később, a vezetői utógondozás kapcsán ejtek szót.

A Belügyi Tudományos Tanács Alkalmazott Pszichológiai Munkacsoportja által 2012-2015 között végzett tudományos kutatás során feltárt **13 egységes vezetői kompetencia** alapul szolgálhat a bírósági vezetőválasztásban is.

A Vezetői (Igazgatási) Tudományos Tanács és a Bírósági Életpálya-tanácsadó Hálózat (főleg pszichológus és coach) delegált tagja(i) vehetnek részt a *három módszertani elemre* épülő kiválasztási eljárásban:[102]

- Vezető-kiválasztási **teszt** kitöltése, amely lefedi a 13 vezetői kompetencia teljes spektrumát.
- A jelöltek gyakorlati működésének értékelését célzó **egyéni, páros és csoportos AC** (*Assessment Center*) **gyakorlatok**, feladatok teljesítése. Az egyéni feladatok egyebek közt a jelölt prezentációs, a páros feladatok a jelölt konfliktuskezelési és empátiás, a csoportos feladatok pedig a vezetői (szervezési, irányítási stb.) készségeinek szervezet-specifikus feltérképezésére alkalmasak.
- **Egyéni, félig strukturált, kompetenciaalapú interjún** való részvétel. Célja egyrészt a jelölt (tesztben és AC feladatokban) elért eredményeinek a megerősítése, másrészt az esetleges ellentmondások hátterének a feltárása; ezen kívül az interjún 3-4 kompetencia célirányos vizsgálatára is lehetőség van.

7.3. Vezetői tehetségmenedzselés

Ha sikerült a szervezetnek azonosítania a vezetői tehetségeket, számos KM eszközt lehet felhasználni a motiválásukra és fejlesztésükre:[103]

- ✓ megbízás felelősségteljes feladatokkal olyan területeken, melyek hozzájárulnak a szervezeti sikerhez (pl. igazgatási jogkörrel megbízás – nem csupán bírók esetében)

[102] MÜNNICH et al. 2016. 6-7; Malét-Szabó 2014: 62-65. A vezető-kiválasztási teszt, az AC gyakorlatok, ill. a félig strukturált interjú kérdéslistájának kidolgozására egy szakértői munkacsoportot lehetne felkérni.

[103] KAROLINY–POÓR 2017: 366. (Ld. még a KSM rendszer (V/1. alfejezet) leírásánál korábban felsorolt eszközöket is.)

- ✓ korai vezetői feladatok és pozíciók számadási kötelezettséggel (pl. titkárok kipróbálása csoportvezetőként)
- ✓ nagy jelentőségű megbízások, szerteágazó feladatok (pl. munkacsoport vezetésével való megbízás)
- ✓ külföldi tapasztalatszerzés lehetősége (pl. csereprogramok: ebben a bíróság élen jár)
- ✓ nívós képzések biztosítása (vezetőképzési programokban való részvétel biztosítása)
- ✓ segítő eszközök biztosítása a tudásbővítés, tapasztalati tanulás és érzelmi intelligencia együttes fejlesztése érdekében, pl. coaching, mentoring
- ✓ „fordított mentorálás", amikor egy tehetséges alkalmazott „tanítja", segíti vezetőjét kivételes jártasságai mentén
- ✓ stb.

Minél több időt és energiát fordít egy szervezet a tehetségek fejlesztésére, annál fontosabbá válik a *megtartásuk*. Ezt nehezítheti például a szervezeten belüli karrierlehetőségeket csökkentő előmeneteli (vezetői) lehetőségek hiánya, ill. korlátozottsága.

A megtartás egyik kulcseleme a karrierút biztosítása,[104] **melyhez hozzátartozik az is, hogy a vezetői ambíciókkal rendelkező, tehetséges és feltörekvő alkalmazottak számra biztosítva legyen a megfelelő támogatás, tanulási és fejlődési lehetőség** (például speciális vezetőképzési vagy utánpótlási programok indításával).

A bírósági vezetői tehetségmenedzsment két pillére lehet a „Tehetségbank" és a „Vezetői Utánpótlás Program".

A **Tehetségbank** kifejezetten a korábban részletezett kiválasztási eljáráson részt vett tehetségek továbbfejlesztésére fókuszáló (mondjuk két éves) *komplex program* lehet, amely kiemelt képesség-, készség- és szaktudás-fejlesztési lehetőségeket kínálna.[105] Ebben a programban valósulhatna meg a saját (vagy esetleg más) törvényszéken, ill. az OBH-ban lebonyolított *„igazgatási gyakorlat"*. Ezen gyakorlat eredményének értékelése szerves részét képezheti a későbbi kinevezési eljárásban történő rangsorolásnak.

[104] KAROLINY–POÓR 2017: 367; Hatum 2010: 97-98 et passim.

[105] Vö. DARUKA 2012: 443.

A **Vezetői Utánpótlás Program** keretében a *Tehetségbank* résztvevőinek *egyénre szabott fejlesztési tervet* készítenének pl. hároméves időtávra. Ennek keretében a közös, többek számára hasznos fejlesztési területek kiemelése után ilyen irányú, ill. tartalmú *moduláris képzéseket* lehetne szervezni, miközben változatos egyéni képzések is zajlanak a csoportos képzésekkel párhuzamosan. Ezt a konstrukciót hívhatjuk akár **„Vezetői Akadémiának"** is, ahol megvalósulhatna a vezetők és az utánpótlásjelöltek egyidejű elméleti képzése, a regnáló vezetők tudásának megosztása, illetve adott munkakörökhöz kapcsolódó, célzott készségfejlesztés is.[106]

Az utánpótlás program azért is jelentős, mert fontosnak tartom, hogy a bíróságokon a vezetői munkakörök száma bővüljön (pl. ahol van csoportvezető, ott lehet mindenhol helyettes is). Ez egyebekben hozzájárulhat a nagy vezetői munkateher csökkenéséhez is, lehetővé téve, hogy a bírósági vezetők ne essenek ki nagyban az ítélkezésből, hozzájárulva ezzel az ideális munkateher megvalósításához. Ugyanakkor ez a tehetségek számára nagyobb lehetőséget biztosít az aspirált karrierúthoz.

Napjaink ügyérkezés-csökkenése egyébként egy kiváló lehetőség az ideális munkateher bírósági megvalósításához, ami lehetővé teheti a tehetséges és ambiciózus munkatársak részvételét a Tehetségbank programban. Ez pedig hozzásegíthet az egyéni ambíciók és a karrierépítés támogatásán keresztül ahhoz, hogy megvalósuljon *az egyéni kiteljesedést támogató életpálya*, ami az egyéni elégedettségérzésen és élménymunkán keresztül fokozatosan növeli („kiáramoltatja") a szervezet egészében a hatékonyabb teljesítményre való törekvést.

7.4. Vezetői utógondozás

Valamennyiünk karrierjének létezik egy tetőpontja – ez az az időszak, amelytől kezdve már nagyon alacsony lesz annak a valószínűsége, hogy a hierarchiában felfelé léphetünk. A karrier tetőponttal nehéz szembesülni. Pedig nem korlátnak, hanem természetes jelenségnek kellene tekinteni, és *a szervezet karriermenedzselési rendszerének kezelnie kellene*. Korábban szó volt arról, hogy a vezetői karrier út követése nem az egyetlen lehetőség arra, hogy sikeresek legyünk. Ha előrelépés a szó szoros értelmében már nem lehetséges, **a szakmai karrier nemcsak nyitva áll a nagy tapasztalattal és szakmai tudással rendelkező, megbecsült szakemberek előtt, hanem mind a szervezet, mind**

[106] Vö. Daruka 2012: 443-444.

az egyén számára lényegében korlátlan lehetőségeket nyújthat. A szervezetnek meg kell könnyítenie és támogatnia kell a horizontális áthelyezést, vagy egyéb feladatokat, *kihívásokat* kell nyújtania (pl. tanácsadói, oktatási lehetőség, bizottsági elnöki poszt, speciális megbízások – például a Vezetői Akadémián). A szervezetek szempontjából nagyon fontos, hogy segítsenek munkavállalóiknak megkeresni a számukra vonzó és motiváló új karrierirányokat.[107] Az élménymunka ugyanis nem függ az életkortól, és az áramlat-élmény a motiváció kimeríthetetlen forrása. Mindezek a feladatok elsősorban a szervezet karrier- és tehetségmenedzsmentjére hárulnak.

A bírósági szervezetben a bíróság elnöke és az elnökhelyettes ugyanazon bírósági vezetői tisztségre legfeljebb két alkalommal nevezhető ki, a bírósági vezetői kinevezés – kivéve a tanácselnököt – 6 évre szól (Bszi. 127.§).

Szembesülhetnek azzal a bírósági vezetők, hogy a előmenetelük korlátozott, mondhatni elérték a tetőpontot, bíróként tudják tovább folytatni pályájukat. Ezzel összefüggésben azonban véleményem szerint még nem alakult ki a bíróságon az a rendszer, ami lehetővé teszi azt, hogy a bírósági vezetők évek alatt felhalmozott vezetői tudása visszacsatornázható legyen valamilyen formában a szervezetbe. *Vagyis még nem valósult meg a vezetői utógondozás.* Szükséges egyfelől támogatni a vezetőket, hogy vissza tudjanak térni az ítélkezésbe (hiszen a vezetők jóval kevesebbet tárgyalnak), másrészt a kiváló vezetők tudásának összegyűjtése és felhasználása a jövőbeli vezetők számára nélkülözhetetlen támogatást nyújtana.

Utóbbi érdekében azon vezetők közül, akiknek lejárt a vezetői megbízatása, az OBH Elnöke kinevezhetné a Vezetői (Igazgatási) Tudományos Tanács tagjait. Elképzelésem szerint ez a testület leginkább tanácsadó funkciót látna el, elsősorban annak érdekében, hogy segítse azon bírósági vezetők munkáját, akik még kevesebb igazgatási tapasztalattal rendelkeznek. Emellett az OBH munkáját is komoly mértékben segíthetné azzal, hogy – szintén tanácsadói és véleményező jogkörben eljárva – elősegítheti

- az újabb stratégiai elképzelések kialakítását és végrehajtását;
- az OBH Elnökének irányítási körébe tartozó szervek tevékenységének tervezését, munkájuk hatékonyságának növelését;
- a külföldi igazságügyi szervezetekkel való együttműködés fejlesztését;

[107] CSÁNYI 2003: 43.

- a sajtóval és a társadalmi szervezetekkel való (pro)aktív kapcsolattartást, a bíróságról és az igazságszolgáltatásról a társadalomban kialakult kép pozitív formálását („imázsépítést"); valamint
- a bírósági vezetők oktatásának és képzésének támogatását.

A lejárt megbízatású vezetők egy további feladata lehet olyan *kutató, alkotó, tudományszervező tevékenység* végzése, amely az „igazgatási szakterület" elméletével és gyakorlatával kapcsolatos új ismeretek szerzésére, a meglévő ismeretek rendszerezésére, alkalmazására és fejlesztésére, valamint a vezetői állomány képzettségi színvonalának emelésére irányul. Nem utolsósorban aktív résztvevői lehetnek a vezetőkiválasztási eljárásnak is, monitorozhatnák a VTM keretében a Vezetői Utánpótlás Programot, és a mentorai lehetnének a programban résztvevő tehetségeknek (tapasztalatukkal és tekintélyükkel külön súlyt adva a „mentor-tanítvány" kapcsolatnak[108]).

7.5. VII. Zárszó

A bírósági szervezetnek a sikerhez szükséges alkalmazottaknak *megfelelő karriert kell biztosítani* azért, hogy képes legyen megszerezni, megtartani és fejleszteni őket, és erre a legalkalmasabb eszköz egy jól kiépített tehetség- és karriermenedzselési rendszer, amely nemcsak a szervezet, hanem egyszersmind az egyéni karriercélok szolgálatában áll.

Dolgozatomban igyekeztem a karriermenedzsmentet olyan stratégiai fontosságú emberi erőforrás-menedzsment alrendszerként bemutatni, amelynek keretében – egy innovatív és ízig-vérig 21. századi, *az egyéni kiteljesedést és az élménymunkát középpontba állító karrierstratégia* kialakításával és szervezeti kultúrába illesztésével – a bírósági szervezet nemcsak vonzani fogja a legtehetségesebb munkavállalókat, hanem képes lesz hosszú távon is megtartani legjobb és legkiválóbb munkavállalóit. Egy jól átgondolt bírósági karrierstratégia hozzájárulhat az alkalmazotti fejlődés előmozdításához, ezáltal pedig az egyéni teljesítmény növelésén keresztül a szervezeti teljesítmény nagy mértékű fokozásához.

[108] A japán Toyota cégnél az ún. „coaching kata" keretében mindenkinek van mentora. „Minden alkalmazott mellé kijelölnek egy tapasztaltabb kollégát – egy mentort –, aki segíti tanítványát a fejlődésben és a felbukkanó problémák kezelésében. De a mentornak is van saját mentora, akinek ugyanez a feladata." (Rother 2014: 190) További sajátossága a Toyota rendszerének, hogy a cég vezetőinek elsődleges feladata a tanítás, „a beosztottak fejlesztési képességének növelése" (uo. 187). A Toyota esetében a vezetők látják el a coach szerepét.

Hangsúlyt fektettem arra is, hogy a sikeres karrierstratégia megvalósításához szükséges a jövő vezetőit is felkutatni és felkészíteni az új generációk karrierigényei által támasztott kihívásokra. A jövő vezetőinek feladata lesz ugyanis megteremteni annak a lehetőségét, hogy a bíróságon dolgozók kibontakoztathassák egyéni képességeiket, segítve ezzel, hogy az emberek élvezzék munkájukat és munkával elért sikerélményük növelje elégedettségérzésüket. Ez mind az egyén, mind a bíróság érdeke is, út az egyéni és a szervezeti kiválósághoz.

A bevezető elé írt Kásás Tamás idézethez visszanyúlva: vajon egy bírósági dolgozó hányszor éli meg a sikert karrierjében és ezt mennyire segíti a szervezet? Nyilvánvaló, hogy az általam felvázolt karrierstratégia megvalósítása kezdetben nehézségekbe ütközik, hiszen szervezeti átalakítást és szemléletváltást is igényel. Jelenleg azonban napjaink ügyérkezés–csökkenése olyan energiákat szabadíthat fel, ami segíthet ennek véghezvitelében. Ez szolgálhatja a bíróság hosszú távú fejlődését, a kor követelményeivel összhangban álló haladást, kiteljesítve ezáltal egy vonzó és lelkesítő bírósági jövőképet. Ami már önmagában a szervezet igazi sikere lehet!

8. IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

Armstrong, Michael 2006. *A Handbook of Human Resource Management Practice.* London – Philadelphia: Kogan Page.

Armstrong, Michael 2010. *Armstrong's Essential Human Resource Management Practice: A Guide to People Management.* London – Philadelphia – New Delhi: Kogan Page.

https://books.google.hu/books?id=eh6CW9AOgoEC (2019-09-09)

Baji Dóra Antónia 2017: Parainesis az „Y" és „Z" generációhoz. In: Ábrahám Márta (szerk.) 2017. *Mailáth György Tudományos Pályázat 2017.* Díjazott dolgozatok. Budapest: OBH. 878–926.

Bálint Brigitta 2012. Karriermenedzsment a gyakorlatban. In: Poór József et al. (szerk.) 2012. 326–334.

Bálint Brigitta 2015. A karriermenedzsment egyes megközelítései. In: Hauck Zsuzsanna et al. (szerk.) 2015. *Közgazdász Kutatók és Doktoranduszok II. Téli Konferenciája.* (PTE KTK, Pécs, 2015. január 30-31.) Győr: DOSZ Közgazdaságtudományi Osztály, 264–271.

Bálint-Orsós Andrea [2017]. *Tehetségfejlesztés, tehetséggondozás.* Pécs: PTE.

http://polc.ttk.pte.hu/tamop-4.1.2.b.2-13/1-2013-0014/89/index.html (2019-09-20)

Barney, J. 1991. Firm resources and sustained competitive advantage. *Journal of Management* Vol 17. (1991) No. 1. 99–120.

Barney, J. B.; Wright, P. M. 1997. *On becoming a strategic partner: The role of human resources in gaining competitive advantage.* (CAHRS Working Paper #97-09). Ithaca, NY: Cornell University, School of Industrial and Labor Relations, Center for Advanced Human Resource Studies.

http://digitalcommons.ilr.cornell.edu/cahrswp/150 (2019-09-09)

Barney, J. B.; Clark, D. N. 2007. *Resource-Based Theory. Creating and Sustaining Competitive Advantage.* Oxford – New York: Oxford Univ. Press.

Berger, Warren 2016. A megfelelő kérdés. In: Glei (ed.) 2016b. 67–73.

Bimrose, Jenny et al. 2011. *The role of career adaptability in skills supply.* [Evidence Report 35; August 2011] Warwick: Univ. of Warwick – UKCES.

Blanchard, Ken 2010. *Vezetés magasabb szinten. Eredményesség emberközpontú módszerekkel.* Budapest: HVG K.

Bokor Attila et al. 2007. *Emberi erőforrás menedzsment.* Budapest: Aula K.

Boxall, P.; Purcell, J. 2016. *Strategy and Human Resource Management.* London: Palgrave.

Chikán Attila 1997. *Vállalatgazdaságtan.* Budapest: Aula K.

Chikán Attila; Demeter Krisztina 2001. *Az értékteremtő folyamatok menedzsmentje. Termelés, szolgáltatás, logisztika.* Budapest: Aula K.

Chikán Attila, Wimmer Ágnes 2003. *Üzleti fogalomtár.* Budapest: Alinea K.

Covey, Stephen R. *A sikeres élet hét aranyszabálya.* Budapest: Édesvíz K. 1994.

Crainer, Stuart 2004. *A 75 legjobb üzleti döntés … és 21 a legrosszabbak közül.* Budapest: Alinea K.

Crainer, Stuart; Dearlove, Des 2006. *Üzleti világatlasz. Biztos navigáció az üzlet viharos vizein.* Budapest: HVG K.

Csányi Zsuzsanna 2003. *Összefoglaló anyag a „Karrier a szervezetben" (BMEGT52-6-393) c. szabadon választható kurzushoz.*

https://nfsz.munka.hu/Lapok/archivum_programok/full_tamop_222/afsz_tamop222_szakanyag/content/afsz_tamop222_szakanyag_csanyi.pdf (2019-08-07)

Csányi Zsuzsanna 2004. Karriermenedzselés vagy tehetséggondozás? *Munkaügyi Szemle* 48. évf. (2004) 7–8. sz. 19–23.

Csíkszentmihályi Mihály 1997. *Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája.* Budapest: Akadémiai K.

Csíkszentmihályi Mihály 2009. *Jó üzlet. Vezetés, áramlat és az értelem keresése.* Győr: Lexecon K.

Csízik Tímea 2007. Munkahelyi képzés és karriermenedzsment. *Munkaügyi Szemle* 51. évf. (2007) 4. sz. 16–18.

Csízik Tímea 2008. A készségfejlesztő karrierprogramok résztvevőinek kiválasztása. *Munkaügyi Szemle* 52. évf. (2008) 4. sz. 25–34.

Dabasi Halász Zsuzsanna 2012: *Emberi erőforrások tervezése*. In: Matiscsákné Lizák (szerk.) 2012: 143–165.

Daruka Eszter 2012. Hogyan azonosítható a tehetség? In: Poór József et al. (szerk.) 2012. 437–447.

Effron, Marc et al. (szerk.) 2004. *HR a 21. században.* Budapest: HVG K.

[ÉKsz] Juhász József et al. (szerk.) 1992. *Magyar értelmező kéziszótár.* Budapest: Akadémiai K.

Elbert, Norbert, Farkas Ferenc 1999. Az emberi erőforrások fejlesztése. In: Karoliny Mártonné, Poór József (szerk.) 1999. 291–331.

Egri törvényszék 2014. *Szervezetfejlesztés az Egri Törvényszéken. A bírósági titkárok munkaerejének hatékony kihasználása a változáskezelés módszertana alapján.* [Beszámoló] Eger: Egri Törvényszék Változáskezelési Munkacsoportja, 2014. április 30.

Erdős Géza 2000. *Akció. A teljes szívvel végzett tevékenység.* Budapest: SHL Hungary K.

Ericsson, Anders; Pool, Robert 2018. *Csúcsteljesítmény. A szakértelem és a kiválóság pszichológiája.* Budapest: HVG K.

Gladwell, Malcolm 2009. *Kivételesek. A siker másik oldala.* Budapest: HVG K.

Glei, Jocelyn K. (szerk.) 2016a. *Hozzuk ki a legtöbbet önmagunkból! Szakértelem, kockázatvállalás, karrierépítés.* Budapest: HVG K.

Glei, Jocelyn K. (szerk.) 2016b. *Alkossunk maradandót! Az értékteremtő vállalkozás felépítése.* Budapest: HVG K.

Gómez-Mejía, Luis R.; Balkin, David B. 2012. *Management. People / Performance / Change.* Boston etc.: Prentice Hall.

Gordon, Thomas 1993. *Vezetői eredményesség tréning. V.E.T.* Balatonfenyves: Studium Effektive.

Greenhaus, J. H. 1987. *Career Management.* Chicago: Dryden Press.

Gyarmathy Éva 2006. *A tehetség. Fogalma, összetevői, típusai és azonosítása.* Budapest, ELTE Eötvös K.

Györffy Ágnes 2016. *Katonanők pályaszocializációjának folyamatvizsgálata az alapkiképzéstől a missziós feladatok vállalásáig.* [Doktori (PhD) értekezés] Budapest: NKE, HDI.

Gyökér Irén 1999. *Humánerőforrás-menedzsment.* Budapest: Műszaki K. – Magyar Minőség Társaság.

Gyökér Irén, Finna Henrietta, Daruka Eszter 2017. *Emberierőforrás-menedzsment.* Budapest: BME GTK.

Handy, Charles B. 1986. *Szervezetek irányítása a változó világban.* Budapest: Mezőgazdasági K.

Hatum, A. 2010: *Next Generation talent management. Talent management to survive turmoil.* Palgrave Macmillan. London.

Hegedűs Judit (szerk.) 2014. *Tanulmánykötet a belügyi vezető-kiválasztási eljárásról.* Budapest: Belügyminisztérium.

Juhász István, Matiscsákné Lizák Marianna 2014. *Emberi erőforrás-gazdálkodás.* Eger: Eszterházy Károly Főiskola.

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2011-0021_55_emberi_eroforras_gazdalkodas/adatok.html (2019-09-16)

Karoliny Mártonné 2017. *Áttekintés az emberi erőforrás menedzsmentről.* In: Karoliny Mártonné, Pooór József (szerk.) 2017. 23–59.

Karoliny Mártonné, Bálint Brigitta, Galambosné Tiszberger Mónika 2016. Hogyan gondozzuk a munkavállalók karrierjét? Fókuszban a szervezeti karriermenedzsment eszközök. *International Journal of Engineering and Management Sciences* (IJEMS) Vol. 1. (2016) No. 1. 1–13.

Karoliny Mártonné, Poór József 1999. *Áttekintés az emberi erőforrás menedzsmentről.* In: Karoliny Mártonné, Poór József (szerk.) 1999. 23–55.

Karoliny Mártonné, Pooór József (szerk.) 2017. *Emberi erőforrás menedzsment kézikönyv*. Budapest: Wolters Kluwer K.

Kaweh, Babak 2015. *Coaching kézikönyv. coachoknak és oktatóknak.* Budapest: Bioenergetic K.

Kazlauskaitė, Rūta; Bučiūnienė, Ilona 2008. The Role of Human Resources and Their Management in the Establishment of Sustainable Competitive Advantage. *Engineering Economics* Vol. 60. (2008) No. 5. 78–84.

Kegan, Robert et al. 2019. *Mindenki kultúrája. Egy fejlődést ösztönző szervezet tudatos kialakítása.* Budapest: Pallas Athéné K.

Klein Balázs, Klein Sándor 2008. *A szervezet lelke.* Budapest: Edge 2000 K.

Koncz Katalin 2004. *Karriermenedzsment*. Budapest: Aula K.

Koncz Katalin 2013. A sikeres szervezeti karrierfejlesztés feltételei. *Munkaügyi Szemle* 57. évf. (2013) 4. sz. 32–45.

Kövesi János; Topár József (szerk.) 2006. *A minőségmenedzsment alapjai.* Budapest: Typotex K.

Kővári György 1995. *Az emberi erőforrások fejlesztése.* Budapest: Szókratész K.

Kunsági Andrea 2011. Boldogság és elégedettség – interdiszciplináris kutatások. In: Fojtik János (szerk.) 2011. *Felelős marketing – A Magyar Marketing Szövetség Marketing Oktatók Klubja 17. országos konferenciájának előadásai.* Pécs: PTE KTK, 872–878.

Langer Katalin 2001: *Karriertervezés*. Budapest: Telosz K.

Lindner Sándor 1993: A teljesítményértékelés mint a személyügyi tevékenység eleme. *Magyar Közigazgatás* 43. évf. (1993) 6. sz. 336–342.

Liker, Jeffrey K. 2008: *A Toyota-módszer. 14 vállalatirányítási alapelv.* Budapest: HVG K.

Lőrincz Lajos 1982. Karrier-rendszer a közigazgatásban. *Jogtudományi Közlöny* 37. évf. (1982) 3. sz. 161-169.

Ludányi Zoltán János 2017. Az előmenetel, mint a bírák jobb munkára ösztönzésének eszköze. In: Ábrahám Márta (szerk.) 2017. *Mailáth György Tudományos Pályázat 2017. Díjazott dolgozatok.* Budapest: OBH. 928–967.

Malét-Szabó Erika 2014. Az új belügyminisztériumi vezető-kiválasztási eljárás rövid bemutatása. In: Hegedűs Judit (szerk.) 2014. 60–66.

McKenna, Eugene; Beech, Nick 1998: *Emberi erőforrás menedzsment*. Budapest: Panem K.

Münnich Ákos, Malét Szabó Erika, Rigó Bernadett, Szatmári Adrienn 2016: A bevezetett új vezető-kiválasztási eljárás során keletkezett (összesített és rész-) eredmények összefüggéseinek feltárása az egyéni jellemzőkkel.

http://www.bm-tt.hu/assets/letolt/kutat/2016/BTT-2016-KVR-kutatasi.jelentes.pdf (2019-07-04)

Neely, Andy; Adams, Chris; Kennerley, Mike 2004. *Teljesítményprizma. Az üzleti siker mérése és menedzselése.* Budapest: Alinea K.

Noe, Raymond A. 2017. *Employee training & development.* New York: McGraw-Hill Education.

Pongrácz Attila 2012. Az általános tanácsadástól az integrált emberi erőforrás tanácsadásig. In: Poór József et al. (szerk.) 2012. 154–164.

Poór József et al. (szerk.) 2012. *Átalakuló emberi erőforrás menedzsment*. Budapest: CompLex K.

Poór József et al. 2017. Integrált és integráló EEM-rendszerek és eszközök. In: Karoliny Mártonné, Poór József (szerk.) 2017. 359–395.

Purcell, John et al. 2008. *People Management and Performance.* London – New York: Routledge.

Qehaja, Albana Berisha; Kutllovci, Enver 2015. The Role of Human Resources in Gaining Competitive Advantage. *Journal of Human Resource Management* Vol 18. (2015) No. 2. 47–61.

Renzulli, Joseph S. 2005. The Three-Ring Conception of Giftedness: A Developmental Model for Promoting Creative Productivity. In: Sternberg, Robert J.; Davidson, Janet E. (eds.) 2005. *Conceptions of Giftedness.* Cambridge etc.: Cambridge Univ. Press, 246–279.

Rolek Ferenc 2004. In: Effron, Marc et al. (szerk.) 2004.319–330.

Rother, Mike 2014. *Toyota-kata. Hogyan ösztönözzük munkatársainkat fejlődésre, alkalmazkodásra és kiváló eredményekre?* Budapest: HVG K.

Savickas, Mark L. 1997. Career Adaptability: An Integrative Construct for Life-Span, Life-Space Theory. *The Career Development Quarterly* Vol. 45. (March 1997) No. 3. 247–259.

Schreyögg, Astrid 2005. A coaching és potenciális funkciói. In: Bagdy Emőke; Wiesner Erzsébet (szerk.) 2005. *Szupervízió. Egyén – csoport – szervezet.* Budapest: Print-X-Budavár K. 237–256.

Schäffer Beáta 2015. *A legifjabb titánok. Vezetőknek a Z generációs munkavállalókról.* Budapest: Boook K.

[Schwarzenegger 2009] Six Rules of Success | Graduation Speech 2009 | Arnold Schwarzenegger.

https://www.graduationwisdom.com/speeches/0067-schwarzenegger.htm (2019-09-21)

Sinek, Simon 2017. *A jó vezetők esznek utolsónak. Hogyan építsünk összetartó, lelkes és sikeres csapatot?* Budapest: HVG K.

Sinek, Simon 2019. *Kezdj a miérttel! Az inspiráló vezetés titka.* Budapest: HVG K.

Schwartz, Tony 2016. Kiválóság és kitartó gyakorlás. In: Glei (ed.) 2016a. 91–97.

Soós Juliánna Katalin 2007: *Karrier összehangolása egyéni és szervezeti szinten.* Munkaügyi Szemle, 51. évf. (2007) 4. sz. 20–24.

Sullivan, Sherry E.; Baruch, Yehuda 2009. Advances in Career Theory and Research: A Critical Review and Agenda for Future Exploration. *Journal of Management* Vol 35. (2009) No. 6. 1542–1571.

Szabó Szilvia 2012. Gyakorlatorientált, kompetencia alapú oktatás a HR jövőjének kulcsa. In: Poór József et al. (szerk.) 2012. 165–176.

Szabó-Bálint Brigitta 2018. A munkavállalói siker és az elérését támogató szervezeti karriermenedzsment-eszközök. *Vezetéstudomány* 49. évf. (2018) 10. sz. 85–92.

Szászvári Karina 2013. Az álláskeresés támogatása és a munkavállalási esélyek növelése. In: Kiss Enikő Csilla és Sz. Makó Hajnalka (szerk) 2013. *Mentálhigiéné és segítő hivatás. Fejezetek az elmélet és a gyakorlat területeiről.* Pécs: Pannónia Könyvek.

https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop422b/2010-0029_kotet_46_129_46/adatok.html (2019-09-18)

Szőllősi Tamás 2017. Munka- és pályamotiváció. Diákok és pályakezdők motivációja.

http://aefe.hu/szinezo/szinezo-0928.pptx (2019-09-19)

Thompson, A. A.; Strickland, A. J. 1987. *Strategic Management. Concepts and Cases.* Homewood, Illinois: BPI–Irwin.

Topár József 2006. A Total Quality Management vezetési filozófia. In: Kövesi–Topár (szerk.) 2006: 55–112.

Torrington, D.; Hall, L.; Taylor, S.; Atkinson, C. 2017: *Human Resource Management*. Harlow: Pearson Education Limited.

Tóth Béla 2011. *Humán erőforrás menedzselése.* Szeged: Szegedi Tudományegyetem Közoktatási Vezetőképző Intézet.

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2009_0026_kovi_human/adatok.html (2019-09-20)

Tóthné Sikora Gizella 2012a: *Emberi erőforrás szerepek, tevékenységi területek és szervezeti keretek*. In: Matiscsákné Lizák (szerk.) 2012: 83–108.

Tóthné Sikora Gizella 2012b: *Motivációs és javadalmazási rendszerek*. In: Matiscsákné Lizák (szerk.) 2012: 253–300.

Tracy, Brian 2013. *Maximális teljesítmény.* Budapest: Bagolyvár K.

Vámosi Zoltán 2004. *Humán erőforrás menedzsment.* Budapest: LSI Oktatóközpont.

Vitár Zoltán 1996. A munkáltató és a munkavállaló lehetőségei egy Karrier Támogatási Rendszer (KTR) működtetése esetén. *Munkaügyi Szemle* 40. évf. (1996) 4. sz. 30–32.

Wimmer Ágnes 2004. Előszó. In: Neely, Andy; Adams, Chris; Kennerley, Mike 2004. 7–8.

Wimmer Ágnes 2010. A piaci normák sérülése. Üzleti döntések és a vállalati hatékonyság. *Vezetéstudomány* 41. évf. (2010) 7-8. sz. 16–24.

DR. MAJOROSNÉ DR. KÖCK ILDIKÓ

A KOLLÚZIÓTÓL A MEGÁLLAPODÁSIG

1. A DOLGOZAT CÉLJA

Jelen dolgozat célja a bírósági közvetítés módszertanának kidolgozása érdekében figyelembe veendő szempontok bemutatása, az abból levont következtetésekkel, a bírósági közvetítés gyakorlatát közvetlenül érintően. Kitérve utóbbival kapcsolatban eddigi tapasztalatokra, illetve a továbbfejlesztéséhez felmerült ötletekre.

A dolgozat elsősorban – bár nem kizárólagosan - a bírósági közvetítéssel leginkább érintett ügycsoport, a családjogi mediáció rendszerében gondolkodik.

2. BEVEZETÉS

Mivel a mediáció egyelőre nem külön tudományág (de azzá fejleszthető), a helyét – és azon belül a bírósági közvetítést- meg kell határozni olyan értelemben, hogy melyik tudományhoz miben és mennyiben kapcsolódik, annak érdekében, hogy módszertana a megfelelő logikai alapon, minél egységesebben épüljön fel, mely feltétele az eljárás hatékony működésének, és biztosítja a további fejlődése lehetőségét.

A (bírósági) közvetítés a jogrendszerbe beillesztésre került, a Polgári perrendtartásban helyet kapott, a jogvita rendezésére alkalmazott eljárássá vált. Ezzel együtt minden bírósági közvetítő képzésen a közvetítői eljárás technikáinak elsajátításán felül hangsúlyt kap a konfliktusok megoldásában segítéséhez nélkülözhetetlen pszichológiai tudás. Ugyanakkor kikristályosodott módszertana a bírósági közvetítésnek még nincs.

A bírósági közvetítés két másik tudomány, a jog és a pszichológia ötvözetéből formálódik konfliktusmegoldási eljárássá és egyben ügyszakká, így - figyelembe véve azt a többletet, amit a nem bírósági közvetítői eljáráshoz képest magában hordoz - speciális módszertan kidolgozását igényli, ami az eljárást és annak eszközeit illeti. Ebben az eljárásban a jogi és pszichológiai eljárások és eszközök összekapcsolódnak. Ebből logikusan adódik, hogy elsősorban azt a fogalomkört kell megtalálni, amely mentén megragadható a jognak és a pszichológiának a bírósági közvetítői eljárásban történő összekapcsolódása. Abból kibontva pedig érdemes megvizsgálni a hozzá kapcsolódó fogalmakat.

A közvetítés módszertanának kidolgozásához elsőként azt kell górcső alá venni, mit is értünk általában **módszertanon.**

Minden tudománynak megvan a saját módszertana. A módszertannak vannak általános felvetései, amit minden tudománynak alkalmaznia kell: ilyen például a jelenségek mögötti összefüggések kiderítése.

A természettudományoknál hozzátartozik a mérés, a kísérlet és a jelenségekre vonatkozó számítás. A filozófia metodikájának egyik fontos alapja az észszerűség. A módszertani tudás részben a lehetséges kutatási eljárások részleteire és alkalmazásuk feltételeire terjed ki, ez a metodika. A tudományos kutatás választások és döntések sorozata, amelyben a lépéseknek informáltnak és indokoltnak kell lenniük, az intuíció és a kreativitás jelenléte mellett is. A módszertan kapcsán azonban ennél jóval többről van szó, idetartozik a metodológia, a módszer alkalmazása mögötti, elméleti, elvi megfontolások is. A szélesebb értelemben vett módszertanba tehát mindkét szint beletartozik. Ezen túlmenően a módszertani gondolkodás a kritikai gondolkodás képességét is jelenti. A kritikai gondolkodás magában foglalja az állandó körültekintést és reflexiót, a mindenütt jelen lévő módszertani korlátok felismerését. Aligha van olyan tudományos probléma, amit csak egyféle módszerrel, egyféle megközelítésben lehetne kutatni. A pszichológiai kutatások klasszikus metodikája a természettudományos megközelítéshez kötődik, a kvantitatív beállítottságú kutatásokban ugyanakkor mindig jelen vannak a kvalitatív elemzés szempontjai, a kvalitatív beállítottságú kutatásokban pedig szintén megtalálható a számszerűsítés.[109] Mindezek figyelembe vétele elvezet az adott szakterületen alkalmazott eljárásokhoz, illetve az eljárás kialakulásához, fejlődéséhez.

3. TUDATOSSÁG - FELELŐSSÉG

Jogi és pszichológiai elméleti ismeretek birtokában és gyakorló bíróként, valamint bírósági közvetítőként véleményem szerint a módszertan kidolgozásához két továbbgondolásra alkalmas sokrétű fogalmat érdemes vizsgálni: a tudatosságot és a felelősséget. Ezekre felfűzve hasznos összefogni a közvetítői munkához szükséges pszichológiai tudást, valamint a sokféle pszichológiai irányzat közül arra (azokra) fókuszálni, amelyek leginkább közel állnak a közvetítői eljáráshoz. Mindamellett, hogy a közvetítésben nemcsak egyetlen pszichológiai irányzat ismeretei használhatóak – a dolgozat is érint többet –, célszerű a közvetítés

109

https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_kutatomunka_a_pszichologiaban/pr01.html Kutatómunka a pszichológiában Szokolszky Ágnes (2004) Osiris Kiadó

gyakorlata szempontjából legalkalmasabbnak tűnő irányzatot kiválasztani. Utóbbi megválasztása részemről fentieken kívül azon szempont alapján is történt, hogy melyik irányzat foglalkozik személyközi konfliktusokkal, továbbá amelynek célja is összeegyeztethető a közvetítői eljárás céljával.

Véleményem szerint a kiindulási alap az lehet, hogy mindkét tudományág értelmezi és kezeli a **„tudat, tudatosság"** fogalmát. Ehhez szorosan kapcsolódik a **felelősség** (a jogban a felelősségre vonhatóság és jogkövetkezmények) kérdése. A kétféle felfogás összevetése azért fontos, mert a közvetítői eljárás jogrendszerbe beépítésével (mely eljárásnak eredménye a felek megállapodása) a felelősség fogalmát a pusztán jogi szemléletű megközelítésen túl is értelmezni szükséges. A közvetítői eljárás bevezetésével, a jogrendszerbe beillesztésével, alkalmazásával szükségszerű a korábban megszerzett ismereteink kitágítása a tudat, tudatosság (szándék, akarat) fogalmakról. A felelősség fogalmának értelmezése is ebből következik, ahhoz pedig szervesen kapcsolódik a jog által nem értelmezett – de a közvetítői eljárás során használt - **szükséglet** fogalmának meghatározása.

A dolgozat célja szempontjából tehát lényeges megvizsgálni a „tudatállapot, tudattartalom, tudat, tudattalan" fogalomkör jogi és a pszichológiai szemléletű megközelítését annak meghatározása érdekében, hogy érzékelhető legyen a közvetítői eljárás milyen mélységig igényli a jogi megközelítés meghaladását, illetve hol lehet meghúzni a határvonalat a pszichológia terápiás célja és a közvetítői eljárás célja között.

3.1. Tudatosság és felelősség a polgári jog szerint

A jog a polgári jogi szerződéskötéshez és az abból eredő jogkövetkezményekhez, a büntetőjog a felelősségre vonhatósághoz kapcsolódóan értelmezi a tudatosság fogalmát. (A büntetőjogi értelmezés fejtegetésére, valamint a cselekvőképtelenségből eredő jogkövetkezményekre nem tér ki a dolgozat.)

Itt meg kell említeni a szerződés fogalmát, melyet a pszichológia szintén ismer és alkalmaz – erre a későbbiekben visszatérek -, mint olyan aktust, melyben a jog külön jelentőséggel kezeli, hogy a szerződést kötő felek tudattartalma mit fog át.

A szerződés a felek akaratának a jogügylet szempontjából vagy valamelyik fél által lényegesnek minősített kérdésekre kiterjedő, kölcsönös és egybehangzó kifejezése (konszenzus). A valamely fél által lényegesnek minősített az a kérdés, amellyel kapcsolatban a fél egyértelműen kifejezésre juttatta, hogy az ebben történő megállapodás hiányában nem kívánja megkötni a szerződést. A szerződésekről általában elmondható, hogy az azt kötő felek részére jogokat

keletkeztetnek és kötelezettségeket telepítenek. A szerződés tartalmát a felek jogszabályi kereteken belül szabadon állapíthatják meg.

A szerződés létrejöttéhez az egyik szerződő féltől ajánlat tétele, míg a másik szerződő féltől annak az azzal való egyetértést kifejező, szóban, írásban vagy ráutaló magatartással megtett jognyilatkozata, azaz elfogadása szükséges. Mindebből adódóan a szerződéskötés aktusa feltételezi, hogy a felek tudatosan jártak el, továbbá hogy a szerződés minden tartalmi elemét átfogja a tudatuk.

A polgári jog kontraktuális és deliktuális kártérítési felelősséget rendel a felek jogviszonyához attól függően, hogy a felek között szerződéses, vagy szerződésen kívüli jogviszony áll fenn. A per eldöntésének mintegy előkérdése, hogy a felperesi károsult az alperesi károkozóval szemben kontraktuális vagy deliktuális kártérítést érvényesíthet-e. A kontraktuális károkozást ugyanis időben és logikailag mindig megelőzi egy már létező relatív szerkezetű jogviszony, a szerződés – a károkozó magatartás ennek a szerződésnek a megszegése. Ezzel szemben deliktuális kártérítés esetén a károkozó magatartást megelőzően a károkozó és a károsult között nem relatív, hanem egy abszolút szerkezetű jogviszony áll fenn: mindenki köteles tartózkodni attól, hogy másnak kárt okozzon. Az abszolút szerkezetű jogviszonynak a megsértése eredményezi a relatív szerkezetű kárkötelem létrejöttét.[110]

Ettől különbözik a jogkövetkezmények kérdése. A felek a szerződéshez általában azt a célzott joghatást kívánják fűzni, hogy a szerződést a másik fél (kölcsönösen) kötelezően teljesítse (szerződési kötőerő), illetve, ha a másik fél önként, a szerződésben foglaltakat mégsem tartaná be, úgy a szerződés teljesítése vele szemben állami eszközökkel kikényszeríthetővé váljék.

Tovább szűkítve a jogkövetkezmények halmazát is, ide kapcsolódik a szerződés érvénytelenségének kérdése, és ezzel szorosan összefügg és itt vetődik fel konkrétan vizsgálandóan, hogy a felek tudata mit fog át az adott szerződéssel kapcsolatban. Az érvénytelenséghez fűződő jogkövetkezmények arra adnak választ, hogy az érvénytelenségi ok milyen beavatkozásokat indukál a szerződés megkötésének mechanizmusában. Az érvénytelenség, mint szankció azt jelenti, hogy az érvénytelenségi ok meglétéig a szerződéshez a felek által célzott joghatás nem fűződhet, beállását a polgári jog kizárja. Az érvénytelenség alapvető szankciós vonása, hogy éppen ezt a célzott joghatást zárja ki: az érvénytelen szerződés nem

[110] KEMENES I. (2017). *A kontraktuális kártérítés egyes kérdései* (MJ, 2017/1., 1-10. o.) Elérhető: https://ptk2013.hu/szakcikkek/kemenes-istvan-a-kontraktualis-karterites-egyes-kerdesei-mj-20171-1-10-o/6242

köti a feleket, az érvénytelen szerződést nem kell teljesíteni, illetve az érvénytelen szerződést állami-bírósági úton kikényszeríteni nem lehet.

Másként fogalmazva a felek által megkötött tartalommal a szerződés a kapcsolatukból „kihullik", abból kötelezettsége egyiküknek sem keletkezik. Nem következik azonban ebből, hogy a felek között az érvénytelen („kihulló") szerződés folytán ne keletkezne jogviszony: a Ptk. éppen azt szabályozza, hogy a felek által célzott joghatások *helyett* az érvénytelen szerződés megkötésének a felekre nézve milyen jogkövetkezményei származnak.

Nincs indoka a célzott joghatás megakadályozásának viszont akkor, ha a szerződéskötési rendellenesség elhárítható. Arra a kérdésre tehát, hogy hogyan kell rendezni az érvénytelen szerződés folytán keletkezett jogviszonyt, a Ptk. a jogkövetkezmények kétféle irányát jelöli ki:

- *a szerződés megmentése:* a törvény olyan helyzetet kíván teremteni, mintha a felek már eredetileg is érvényes szerződést kötöttek volna (ex tunc hatályú érvényessé nyilvánítás);
- *a jogviszony felszámolása:* ebben az esetben a törvény olyan helyzet megteremtésére törekszik, mintha a felek egyáltalán nem kötöttek volna szerződés (ex tunc hatályú eredeti állapot helyreállítása).

A kialakult helyzetet azonban a felek érdekeinek szem előtt tartásával – kérelmükre – rendezni kell, éppen ezért az érvénytelenség jogkövetkezményeit a bíróság csak a felek erre irányuló kérelme alapján alkalmazza. Abban az esetben, ha többféle jogkövetkezmény alkalmazására is lehetőség van, akkor a bíróságot mérlegelési jog illeti meg, és csak olyan megoldást nem alkalmazhat, amelyik ellen mindegyik fél tiltakozik. [111]

A megoldást tehát a bíróság alkalmazza, ha a szerződési rendellenesség elhárítható.

Még tovább szűkítve az érvénytelenség fogalomkörét, kiemelendő a „tudatosság" szempontjából, mint megtámadási ok a tévedés lényeges körülmény tekintetében, amit a másik fél okozott vagy felismerhetett, illetve a másik fél által okozott megtévesztés. Itt tehát a jog értékeli, hogyha a szerződést kötő felek tudata a szerződéskötéskor valamely lényeges körülményt nem fogott át.

[111] KEMENES I. (2017). A kontraktuális kártérítés egyes kérdései (MJ, 2017/1., 1-10. o.) Elérhető: https://ptk2013.hu/szakcikkek/kemenes-istvan-a-kontraktualis-karterites-egyes-kerdesei-mj-20171-1-10-o/6242

A megtámadhatóság - ellentétben a semmisséggel - csak feltételes, csak sikeres megtámadás alapján válik a szerződés érvénytelenné.

A színlelt szerződések az érvénytelenség rendszerében az olyan ügyletek körébe sorolhatóak, amelyek megkötése során a felek akarata valamilyen oknál fogva nem adekvát a megtett nyilatkozatukkal. Az érvénytelenséghez vezető okok olykor – mint a tévedésnél és a megtévesztésnél - a felek szándékán kívül esőek, **nem tudatosak**, de lehetnek **tudatosak** is, amikor kifejezetten az a szándék vezérli a szerződőket, hogy a nyilatkozat eltérjen valós akaratuktól. Színlelt szerződéseknél az utóbbi esettel találkozunk, hiszen ilyenkor mind a két fél tudatosan valódi szándékától eltérő nyilatkozatot tesz. A színlelés megállapításához feltétlenül szükséges adekvát „tényállási jegyeket" a dogmatikai jellemzők elemzésével, valamint a joggyakorlat tapasztalatainak összegzésével gyűjthetjük össze. Ilyen metódust követő megközelítés eredményeképpen a színlelt szerződések karakterisztikus jegyeiként az akarathiányra, az akarathiány tudatosságára, a szimulálás kétoldalúságára, a színlelés szándékában és kinyilatkoztatott tartalmában való közösségvállalásra, valamint a látszatteremtés megvalósulására mutathatunk rá. Almási Antal[112] az ügyleti akaratnak két elemét, az ügylet megkötésének tudatát, és annak szándékát nevezi meg. Az ügylet megkötésének tudata átfogja az akarat kinyilvánításának és a joghatások beálltának tudatát, az ügyleti szándék pedig ezek óhaját. Hiányzik az akaratnyilvánítás tudata pl. álomban, hipnózisban, vagy zavart tudatállapotban tett nyilatkozat esetében, az akaratnyilvánítás szándéka pedig pl. fizikai kényszer hatására megkötött kontraktusnál. A nyilatkozathoz kapcsolódó joghatás tudatának hiánya megtévesztésnél és tévedésnél állapítható meg, míg óhajának hiánya szerződés színlelésnél. Színlelt szerződés esetén az azt kötő felek tudata átfogja, hogy az általuk kötött kontraktus tényleges megállapodást nem jelent valójában, hiszen a színlelt részből számukra jogok nem keletkeznek, kötelezettségek pedig nem származnak. Ekként **tudatos akarathiányról** (a színlelés tehát tudatos és kétoldalú) beszélhetünk, mivel a felek tökéletesen tisztában vannak azzal, hogy nyilatkozatuk nem fejezi ki tényleges akaratukat, tudatában vannak tehát annak, hogy akaratuk és a külvilágban megjelenő nyilatkozatuk eltér egymástól. Csak akkor beszélhetünk színlelt szerződésről, ha annak színlelt voltával mindkét fél tisztában van. Amennyiben csak az egyik fél bír erről tudomással, úgy nyilvánvaló, hogy a másik felet tévedésbe ejtették, azaz számára a valótlanságot valónak tüntette fel a másik szerződő fél vagy az ő tudtával harmadik személy, esetleg tévedésben tartják, azaz a szerződő fél téves képzetét a másik szerződő fél, vagy az ő tudtával harmadik személy nem oszlatja el. Ha a tudatos akarathiány csak az

[112] ALMÁSI Antal (1929) „Kötelmi jog" című könyvében

egyik oldalon állapítható meg, az csupán reservatio mentalis, vagyis titkos fenntartás, amennyiben azt a másik fél nem ismeri fel. Az egyoldalú színlelés a szerződés érvénytelensége és értelmezése szempontjából közömbös.

A színlelt szerződések a fenti levezetés alapján két csoportba sorolhatók:

1. a felek bár szerződést kötnek, de ténylegesen szerződéskötés nem áll szándékukban, azaz az ügylet megkötésének tudata ugyan fennáll, azonban az erre vonatkozó szándék, illetve a joghatás beálltának óhaja hiányzik, tehát a tudatos akarathiány mindig fennáll.

2. a felek egy köztük ténylegesen létrejövő, de a külvilág felé meg nem jelenő szerződést kívánnak leplezni egy másik (színlelt) szerződés segítségével. A színleltség megállapításához, amennyiben van mögötte leplezett szerződés, nincs szükség arra, hogy a leplezett szerződést mindkét fél tudata átfogja.

Említést érdemel a téma szempontjából, hogy van olyan nézet is, mely kifejezetten megkívánja a színlelt ügylet megállapításához a megtévesztő, csalárd szándék fennálltát. Eszerint színlelt ügylet csak akkor van, ha fennáll a harmadik személyek becsapásának szándéka. Ezen jegy nélkül nem lehet a látszatügyletet megkülönböztetni a komolytalanul tett jogügyletektől, a csalárd szándék fennállásának, illetve hiányának vizsgálata nélkül lehetetlen a színlelt és a nem komolyan gondolt nyilatkozatokat elhatárolni egymástól. E nézet szerint mentalis reservatio esetében a színlelő a másik szerződő felet akarja becsapni, színlelés esetében a szerződő felek egy harmadikat, míg a komolytalan ügyletnél nincs megtévesztő szándék.[113]

A szerződés és a színlelt szerződés fogalmának említése azért nélkülözhetetlen, mert logikailag kapcsolódik a későbbiekben tárgyalandó kollúzió és játszma, valamint pszichológiai szerződés fogalmakhoz. A jog a színlelt szerződésnél értelmezi a többire vonatkozó felfogáshoz képest árnyaltabban a tudatos-nem tudatos fogalmakat azáltal, hogy tudatos akarathiánnyal és annak következményeivel foglalkozik.

[113] GELLÉN K. (2007). A színlelt szerződés meghatározó jegyei és egyéb ismérvei. Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (69) 1-48. pp. 191-202. Elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/7324/

3.2. A tudatosság és felelősség a pszichológia szerint

A pszichológia a fentieknél jóval tágabb értelemben foglalkozik a „tudattal" megkülönböztetve azt a „tudatattalantól". Freud jéghegy-modellje is témája a közvetítő képzéseknek, mert a mediáció gyakorló szakembereként fontos tisztában lennünk azzal, hogy a felek akarata, szándékai, szükségletei sok esetben nem tudatosak, a közvetítői eljárás eszközei ezek tudatosítását is megcélozzák, ennek sikeressége egyik fontos összetevője a működőképes megállapodás megkötésének. A közvetítőnek nemcsak a jogi értelemben vett „tudat" fogalom jelentésével kell tisztában lennie, mert a közvetítői eljárás e téren túlmutat a jog általi megközelítésen, és felfogása közelebb áll a pszichológia tudat-tudattalan fogalmához.

E ponton oly módon kell rátérni a **tudat-tudattalan** fogalmára, ahogyan azt a pszichológia meghatározza, mivel az tágabb értelmű a jog által használt tudatosság (akarat, szándék) fogalomnál.

Freud volt az (a pszichiáter, neurológus, pszichoanalitikus), akinek a tudatot és a tudattalant megkülönböztető elmélete széles körben elterjedtté vált. A Jéghegymodellt a közvetítői képzésekről is jól ismervén, nem részletezném, hanem csak ennek a dolgozatnak a céljához szükséges mértékben említeném a freudi elméletet. Freud különböző tudatszinteket különített el, mégpedig tudatost (minden, aminek az adott pillanatban tudatában vagyunk), tudatelőttest (azok a dolgok tartoznak ide, melyek éppen most nincsenek a tudatban, de bármikor előhívhatóak, tartozhatnak ide személyes emlékek, élmények, az életünk során felhalmozott ismertek, szókincs, tanult készségek stb.), valamint a tudattalant (mely a tudat számára hozzáférhetetlen emlékképeket, impulzusokat és vágyakat őriz, melyek érzelmileg fájdalmasak, ezért elfojtásra kerülnek, azonban a cselekedeteinkre továbbra is hatnak, a konflikusaink innen eredeztethetőek). A tudattalanba száműzött gondolatok tetten érhetőek nyelvbotlások, álmok formájában, ezek segítségével is tudatossá tehetőek.[114] Freud és Jung nyomán így lehet röviden összefoglalni – anélkül, hogy a mély pszichológiai fejtegetésébe belemennénk- , mi tartozik a tudattalanba: „Minden, aminek valaha a tudatában voltam, de éppen elfelejtettem. „Minden, amit az érzékszerveimmel felfogtam, de nem véstem a tudatomba."„Minden, amit önkéntelenül, anélkül, hogy figyelmet szentelnék rá, érzek, gondolok, akarok és teszek."„Minden jövőbeli dolog, ami már most formálódik bennem."

[114] FREUD, S. (2016) A mindennapi élet pszichopatológiája. Budapest, Gabo könyvkiadó

A pszichológia tehát nem tekinti feltétlenül tudatosnak azt, ami a konfliktust okozza. Ezt a szemléletet a közvetítés is vallja.

A következőkben arra tér ki a dolgozat, hogy pszichológiailag az egyéni szinten túl, azaz kapcsolati (személyközi) szinten hogyan mutatkoznak meg, milyen logika alapján működnek és értelmezhetőek a tudattalan megnyilvánulások, melyek személyközi konfliktusokhoz vezethetnek. Valamint azzal, hogy felmentést ad-e a „nem tudatos" akarat (szándék) az emberi viszonyokat és következményeit illetően, ha a pszichológia és a közvetítés szemlélete alapján vizsgáljuk.

A pszichológia tehát a konfliktust **s**zemélyen belüli és személyközi konfliktusként egyaránt értelmezi, alapfelfogásában a személyen belüli konfliktusból indul ki, és annak megoldásában nyújt segítséget. A pszichológia meghatározó ága, a pszichoanalízis szerint személyen belüli konfliktust a személy tudatos és tudattalan lelki tartalmai között feszülő ellentét okozza. A személyközi konfliktus-felfogás ennek a kiterjesztése.

Véleményem szerint két hasonló tartalmú fogalmat kell itt áttekinteni, az egyik a kollúzió, a másik a játszma. Az első a párkapcsolati konfliktusok megértéséhez nyújt segítséget, a másodikhoz pedig már közvetlenül kapcsolódik a gyakorlati eszköztár, melyből átvehetőek olyan elemek, melyek a közvetítői eljárásban is jól alkalmazhatóak.

A **kollúzió „tudattalan összejátszás"** az emberi kapcsolatokban. A kollúzióelmélet pszichológiai elmélet. Személyközi kapcsolati szinten értelmezi a tudattalan elemeket a felek (párok) viszonyában. Tehát ennek az elméletnek ismerete fontos lehet a közvetítők számára, hiszen a mediátor soha nem egy, hanem két (néha több) ügyféllel foglalkozik egyszerre, akik általában párt alkottak (élettárs, házastárs). A konfliktusuk párkapcsolati konfliktusból ered, és noha a bírósági közvetítés nem párterápia (azaz nem a felek kapcsolatának helyreállítása a célja), de a felek jövőbeli kapcsolatának javítása igen. Ennek sikeressége múlhat azon, hogy a mediátor mennyire képes átlátni a felek viszonyát abból a szempontból, melyet ők nem látnak át, és ebből adódóan képes segítséget nyújtani a kapcsolatuk jövőbeli működőképességéhez (pl. közös gyermek esetében elkerülhetetlen a szülők közötti kapcsolat fenntartása a gyermek érdekeire tekintettel). A segítségnyújtás a tudatosítást jelenti mediációs eszközök használatával. E ponton tehát új nézőpontot hoztunk be, mellyel a kizárólag a tudatosság és nem tudatosság következményeit megkülönböztető jogi szemlélet nem foglalkozik (még a színlelt szerződésnél is át kell fognia a felek tudatának a színlelt szerződés elemeit, csak szervesen hozzákapcsolódik az akarathiány), mégpedig a tudatosítás lehetőségét.

A kollúzió-elmélet szerint a házasság illetve együttélés változó és kríziseken át fejlődő folyamat, amelyben a partnerek provokáló, vagy tompító és kiegyenlítő viselkedését személyes indítékok motiválják, és a krízisek megoldása a kölcsönös alkalmazkodásuk által válhat lehetővé. Természetesen csak akkor, ha a partnerek autonómiája és fejlődőképessége a krízisekkel való hatékony foglalkozást lehetővé teszi. A partnerek számára megoldhatatlannak látszó konfliktus abból adódik, hogy egyikük patológiás magatartása a másikra kihívóan vagy súlyosbítóan hat, és így egy tudattalan összejátszás jöhet létre. A partnerek közti tudattalan összjátékban *ugyanazok a problémák* tűnnek ki, mint amelyekkel a „normális", adaptációképes, azaz jól funkcionáló házasságban is találkozunk, csak fokozottabb formában.

Jürg Willi (1981) pszichoanalitikus kollúzió elméletének lényeges eleme az, hogy a házasságon belüli életet jelentős mértékben a házasságban élő felek előző tapasztalata határozza meg. Háttere, hogy a pár mindkét tagja a múltban egy adott helyzetet különböző szerepkörben élt át, ezáltal az egyik fél patológiás magatartása a tudattalan szintjén a másik személyre felhívóan hathat, és így egy olyan együttes működés, "összjáték" alakulhat ki, amelynek mozgatóerői valójában tudattalanok. A kollúzió olyan konfliktus, amely hasonló komplexushátter talaján jön létre, azzal a reménnyel, hogy az új partnerrel sikerül megoldást találni, valójában azonban egy következő kapcsolat inkább kétoldali patogén interakciós forma, amely hozzájárul a tünetek fennmaradásához.[115]

Willi szerint a makacs partner konfliktusok mögött a partnerek egyéni, belső konfliktusa áll, olyan központi jelentőségű konfliktus, ami ráadásul mindkettőjük esetében hasonló jellegű. Willi négy témát különít el, amely körül összejátszás alakulhat ki. Összejátszás alatt azt értik, hogy az egyik házastárs tüneteinek fenntartásában a másik rejtetten vesz részt, a család a tünetek köré szerveződik.[116]

A kollúziók elkülönítése egymástól könnyen megérthető, a szakszavakat (például orális kollúzió) csak az eredetihez hű megfogalmazás és megnevezésük egyszerű használata teszi szükségessé.

a) A nárcisztikus kollúzió azt jelenti, hogy egy párkapcsolatban mennyire lehet valaki önmaga, illetve mennyire kell feláldoznia magát. A nárcisztikus

[115] KOZÉKINÉ Hammer Zs. (2014). A párkapcsolati elégedettség vizsgálata rendszerszemléleti keretben. Elérhető: https://ppk.elte.hu/file/koz_kin_hammer-zsuzsanna-dissz.pdf

[116] BAGDY E. (2002) Elérhető: http://www.szexualpszichologia.hu/dok4.htm (In: Bagdy E.(szerk.): Párkapcsolatok dinamikája. 2002, Animula)

kapcsolatban kezdetben a nárcisztikus igényeket elégíti ki a partner. Ilyen például a feleség csodálata a férj iránt, azonban idővel kiderül, hogy a feleség nem a valódi párját, hanem egy ideált imád, és a partnernek ennek kellene megfelelnie, vagyis csapdába kerül. Pozitív, állandóan megerősített énképe felesége függvénye, vagyis függni kezd tőle. A kapcsolatban a feleségnek a „tökéletes feleség" képére van szüksége, melyet a viszony szolgál. A felek számára az intimitás (emberszerűség és közelség) veszélyes.

b) Az orális kollúzióban a „gondozó" lemond igényeiről a másik gondozásáért, cserébe viszont hálát vár a „gondozottól", amit nem kap meg. Az egyikük akkor szorong, ha nem kap gondoskodást, a másik akkor, ha nem gondoskodhat.

c) Az anális kollúzió arról szól, hogy mennyire lehet birtokolni a másikat. Az önállóság, uralkodás és alárendeltség kérdésével kapcsolatos az összejátszás. „Úr és szolga" viszony az uralkodni vágyó és behódolni akaró pár kapcsolata. A kapcsolat kezdetén mindketten elégedettek lehetnek: az uralkodó független, szabad aktív kormányzó lehet, az alattvaló pedig passzív, függő és felelőtlen. A gond akkor támad, amikor az alattvaló félni kezd a másik túlságos hatalmától, az uralkodó pedig félni kezd attól, hogy nem elég szigorú az ellenőrzés, és elveszítheti a másikat. Minél zsarnokibb az uralkodó, annál inkább csak látszat a behódolás, mert nem önkéntes. Az alattvaló hatalma paradox módon az, hogy őrületbe tudja kergetni az uralkodót a féltékenység és félelem által. Az egyik fél a fokozott függetlenséget játssza, a másik pedig a fokozott függőséget. Nem ismerik el a kölcsönös autonómiát. Az ilyen kapcsolatokban szokott a válás a másik „megleckéztetése" lenni, holott egyik fél sem akart igazából válni.

d) A fallikus kollúzió, a férfiassággal foglalkozó kollúzió arról szól, vajon a férfi mindig erős és bátor kell hogy legyen, a nő pedig gyenge és gyámoltalan. A nő, akár azért, hogy ne ismételje meg saját korábbi „hibáját", hogy agresszív, követelődző, uralkodó férfit válasszon, választ hát egy gáláns nyuszit. A nyuszi férfiassága azonban gyenge lábakon áll, de ezt ellentételezve felturbózza magát azzal, hogy „megmenti" a nőt, felkarolja, atyáskodik felette. A nő ezt elfogadja, gyakran jelzi, hogy nem dúl a szerelem, inkább a hála a fontos. Csakhogy ettől aztán nem tudja a férfit igazán szeretni. Közben a férfinek is igénye támad a szerető gondoskodásra, de a nő állandóan a macsót akarja belőle kihozni, gyakran provokálja is, pl. megcsalja. A központi probléma a nő ambivalens viszonya saját nemi szerepével: szeretne uralkodni, ezt kivetíti a férfira, de gyenge férfit választ, aki nem képes ennek tartósan megfelelni. Végig a nő irányít, a férfi egyre passzívabb lesz.

Az összejátszások dinamikája jelzi, hogy nincsen hibás fél, mindenki adja önmagát, a neki leosztott szerepet játssza a válásig.[117]

A kollúzió nem sorsszerű folyamat. Mindannyiunkban adott a lehetőség, hogy a hibás kötődés- és magatartásmódokat felismerjük, tudatosítsuk, módosítsuk vagy gyökeresen megváltoztassuk. Egy-egy párkapcsolat akkor sejtet kollúziót, ha a felek inadekvát módon sztereotip civódási rituálékat folytatnak, amelyek lelki energiáik nagy részét felemésztik és egyik fél sem képes fellelni a konfliktus megoldását, vagy a helyzetből való kilépés módját. A párharc akár éveken át folyhat.

Az Eric Berne által kidolgozott Tranzakcióanalízis (TA) a kommunikációban felfedhető mögöttes és – a kapcsolat szempontjából – információkat nyújtó tartalomból kiindulva egy olyan pszichológiai irányzatot hozott létre, amely a tranzakciókból kiindulva a **játszma** fogalmát.

Zavarokkal és konfliktusokkal terhes emberi kapcsolatok elemzésére alkalmazott fogalom.

Értelmezéséhez tudni szükséges, hogy a TA minden legalább két ember közt zajló „kommunikációs egységet" tranzakciónak könyvel el. Akár verbális akár nonverbális: minden, ami két ember közt játszódik le, azt tranzakciónak nevezi. Anélkül hogy tudatában lennénk, minden tranzakcióval azt próbáljuk elérni, hogy partnerünkben aktiválódjon egy az adott pillanatban kívánatos énállapot.

A játszma fogalom megértéséhez azt is tudni kell, hogy Berne szerint minden kommunikáció három különböző szinten zajlik: a kapcsolat, a tartalom és a kontextus szintjén.

A játszmák a társas érintkezések sorozatai, amelyeket az emberek újra és újra megismételnek. Mozgatórugói valamely pszichológiai nyereségben keresendők.[118] Rejtett, elhallgatott motívumok által inspirált, erős érzelmekkel, sztrókok intenzív cseréjével kísért érintkezés, amely előre jól látható kimenet felé halad, de mivel nem teljesíti be a felek titkolt várakozásait, gyakran ismétlődik.

A tranzakciók kétszintűek, a pszichológiai szint (**nem tudatos**, de tudatosítható) dominál, az üzenetek, sztrókok cseréje zömmel a résztvevők Gyermeki és Szülői énállapota (erre a fogalomra a későbbiekben tér ki a dolgozat) között zajlik.

[117] VIRÁGNÉ KISS É.: A válás lélektana. Elérhető: http://vkisseva.hu/wp/par-es-csaladi-tanacsadas/a-valas-lelektana

[118] SIPOS K. (2018). Mentálhigiéné, Önismeret, Pozitív pszichológia, Személyiség. Elérhető: https://mindsetpszichologia.hu/2018/02/28/modszertani-bemutato-a-tranzakcioanalizis

Ugyanakkor a játszmákban jelen van a felszínen domináló **(tudatos**) társadalmi szint is.

A résztvevők váratlan énállapotváltásai, a tranzakciók keresztezése (pl. egyik személy Szülői énállapota szól a másik Gyermeki énállapotához, de a válasz nem másik személy Gyermeki énállapotából érkezik) jelenti, ez teszi a tranzakciót játszmává. [119]

Ehhez képest az emberi „játék" jellegzetessége, hogy a benne megnyilatkozó érzelmek szabályozottak. Az emberi kapcsolatok elemzésekor fontos a játszmákat és az ahhoz kapcsolódó három drámai szerepet – Üldöző, Megmentő, Áldozat- megkülönböztetni a hasonló, de indítékait tekintve őszinte, nyílt helyzetektől és a problémák rendezését elősegítő viselkedésektől. A valóban bajba került, például balesetet szenvedett, megtámadott, becsapott, elnyomott, otthagyott áldozatoktól a játszmázók abban térnek el, hogy kiszolgáltatott helyzetüket ők maguk is életben tartják. Meg sem kísérlik, hogy küzdjenek ellene, vagy ha mégis, idővel – sorsukba beletörődve - feladják a harcot. Az Áldozat az, aki bármely okból semmit sem tesz az ellen, ami rossz neki, és így valójában összejátszik az elnyomóval[120]. Az aktivitás a valódi cselekvésre törekvés, és az intimitás – a játszma ellentéte- a nyílt, őszinte reakció.

A játszmák felismerhetőségét adják még a rejtett jelleg, a nyereség, az átváltás (Áldozatból Üldözővé stb.) mellett az érzelmek megkülönböztethetősége. A TA megkülönböztet autentikus és helyettesítő érzelmeket. Autentikus érzelmekről akkor beszélünk, amikor az ember megélheti a szituáció által keltett indulatokat, érzéseket puszta valójukban. Helyettesítő érzelemről akkor van szó, ha a személy nem fejezheti ki valódi érzelmeit, el kell kendőznie azokat.[121]

A játszmák is csoportosítottak, mégpedig szintén pszichoanalitikus szemlélettel, mint a kollúziók, a felosztás azonban más, e csoportok említést érdemelnek a teljesség kedvéért, de részletezni jelentéstartalmukat meghaladja a dolgozat kereteit, valamint a közvetítői eljáráshoz szükségtelen is olyan mélyen ismerni a játszmaelméletet, mint amennyire gyógyító, terápiás kezelés során van jelentősége. Megemlíteni azért is fontos, mert bepillantást enged abba, hogy a kollúzióelmélethez hasonlóan ennek is pszichoanalitikus gyökerei vannak.

---

[119] JÁRÓ K. (1999). Játszmák nélkül – Tranzakcióanalízis a gyakorlatban, Budapest: Helikon Kiadó (71. oldal)

[120] JÁRÓ K. (1999). Játszmák nélkül – Tranzakcióanalízis a gyakorlatban, Budapest: Helikon Kiadó (479. oldal)

[121] SIPOS K. (2018). Mentálhigiéné, Önismeret, Pozitív pszichológia, Személyiség. Elérhető: https://mindsetpszichologia.hu/2018/02/28/modszertani-bemutato-a-tranzakcioanalizis__/

Másfelől azért, hogy érezhető legyen az elhatárolás a terápiás célokhoz képest, tehát utóbbi szempont alapján a közvetítői eljáráshoz ismerni ugyan nem szükséges Berne rendszerét, de belepillantani hasznos ilyen mélységig is annak érdekében, hogy érzékeljük a határvonalat a terápia és a közvetítői eljárás között. A TA tehát a játszmák rendszerezését a következő tényezők alapján végzi el:

Egy tényezős változó figyelembe vételével:

1.a játékosok száma alapján : két-, három-, öt és sokszemélyes játszmák

2. a használt pénzegységre tekintettel: szavak, pénz illetve testrészek

3. klinikai típusok szerint: hisztérikus, rögeszmés- kényszeres, paranoid és depresszív

4.zónák alapján: orális, anális, fallikus

5. pszichodinamika szerint: fóbiaelhárító, projektív és introjektív

6. ösztönfajták alapján: mazochista, szadista és fetisista

További három változó figyelembe vételével (hajlékonyság, makacsság, intenzitás) lehet a játszmákat aszerint osztályozni, hogy szelídebb vagy erőszakosabb. A játszmák fokozataik alapján is csoportosíthatóak: elsőfokú, másodfokú és harmadfokú játszmákat különböztetünk meg.[122]

A „gyenge pontjaink" mentén születnek a párkapcsolati kollúziók, úgy színezhetik a párkapcsolatokat, mint Eric Berne játszmaelméletében az egészségesek szokványos (esetleg pozitiv kimenetelű) játékai az adaptiv együttélést. Mint intimitáspótlék, a játszma is elviselhető egy szintig. A konfliktus akkor válik tűrhetetlenné, ha az intimitáspótlék (kollúzió, játszma) meghatározóvá válik.[123]

A pszichológiai szemléletben tehát nem az a kiindulási alap, hogy az egyén teljes tudatában van a konfliktusainak, de azokat – bizonyos mértékig – tudatosítani képes (szükségletei feltárásával és azok megfelelő betöltésével), és ez vezet megoldáshoz.

A pszichológiában olyan értelemben nincs meghatározva a felelősség, mint a jogban, nincsenek olyan következmények, melyeket a társadalom, az állam vagy a másik fél érvényesíthet, azonban mégsem állíthatjuk, hogy a pszichológia ne foglalkozna a felelősség kérdésével, és ne lenne rá válasza.

---

[122] BERNE, E. (1984). Emberi játszmák. Budapest, Háttér Kiadó.

[123] BAGDY E. (2002) Elérhető: http://www.szexualpszichologia.hu/dok4.htm (In: Bagdy E.(szerk.): Párkapcsolatok dinamikája. 2002, Animula) Letöltés dátuma: 2019. 09. 19.

Ahhoz azonban, hogy megérthető legyen, mit mond a felelősségről a pszichológia, be kell vezetni egy (látszólag) új fogalmat, melyet a jog nem határoz meg, azonban a közvetítői eljárások során megkerülhetetlenül foglalkoznunk kell vele mégpedig a tudatosítási folyamat részeként, melyet úgy nevezünk, hogy a szükségletek feltárása.

Bírósági közvetítői képzéseken gyakran találkoztunk Maslow elméletével, a szükségletpiramissal, mely **a szükségleteket** elemzi és állítja hierarchikus sorrendbe. A közvetítői eljárásban a megállapodás megkötéséhez vezető út a felek szükségletei (jogvitát meghaladó) feltárásával kezdődik, tehát a szükségleteknek nagy szerepe van mediációs szempontból. Erre tekintettel érdemes részletesebben megvizsgálni, mit is jelent az a pszichológiában, hogy szükséglet, hányféle módon közelíthető meg ez a fogalom.

A pszichológiában a szükséglet és a motívum hasonló fogalmak, a motívumelméletek foglalkoznak a szükségletekkel is.

A szakirodalom által talán legismertebb meghatározás szerint a motívumok olyan egyéni jellemzőknek tekinthetők, melyek viszonylag állandóak, egyúttal kiválasztják, irányítják és aktiválják a viselkedést a környezeti korlátok és lehetőségek közegében[124]. A motívum tehát egyéni jellemző és következménye a viselkedés.

Baumeister szerint a motiváció az organizmus szubjektív állapota, ebben az egyén környezetének vagy saját magának megváltoztatására törekszik nem mindig tudatosan[125]. De motivációnak tekinthető a vágyott állapotként a szemünk előtt lebegő folyamatosság és állandóság, melyet környezetünk, esetleg saját magunk változatlanságára irányuló törekvéseinkkel érhetünk el. A motívum ezen felfogásban szubjektív állapot, melynek két, ellenkező iránya lehet.

Murray meghatározásában a szükségletet olyan erőnek tekinti, amely az intellektust, a percepciót, az appercepciót és a viselkedést szervezi, s teszi mindezt akként, hogy átalakítsa az egyén számára nem kielégítő helyzetet[126]. Deci és Ryan feltevése szerint elképzelhetetlen a jóllét, a növekedés és az integritás fiziológiai (táplálék, víz, stb.) és pszichológiai (kompetencia, autonómia, valahová tartozás)

---

[124] McClelland, D. C. (1984). Motives, Personality, and Society: Selected Papers. New York: Praeger.

[125] Baumeister, R. F. (2016). Toward a general theory of motivation: Problems, challenges, opportunities, and the big picture. Motivation and Emotion, 40(1), 1-10.

[126] Murray, H. A. (1938). Explorations in personality: a clinical study of fifty men of college age. New York: Oxford University Press.

táplálék nélkül, melyeket összefoglalóan szükségleteknek neveznek. A motívumoknak e szerint két csoportja, és azon belül több alcsoportja van.

Elsőként Freud tett kísérletet a motívumok analitikus szemlélettel bíró rendszerezésére. 1922-ben rögzítette, hogy minden motiváció az életösztönből és a halálösztönből, azaz e két ellentétes jellegű energiaforrásból táplálkozik[127]. Murray előző elméletre építve különböztetett meg elsődlegesen biológiai, másodlagosan pszichológiai szükségleteket. A későbbiekben az analitikusok az interperszonális kapcsolatokra helyezték a jelentősebb hangsúlyt: megemlítendő közülük Gibson[128], illetve Jung[129], utóbbi négy kognitív funkciót (érzékelés, érzés, intuíció és gondolkodás) és két általános attitűd típust azonosított (introverzió és extraverzió). A szükségletek között tehát vannak elsődlegesek és másodlagosak.

Maslow szerint a növekedési alapú motívumok **(**esztétikai, kognitív és önmegvalósítási) kielégítését rendszerint megelőzi a hiány alapú motívumok (valahová tartozás, biztonság**,** elismerés iránti és fiziológiai) kielégítése[130]. Alderfer[131] a maslow-i gondolatot fejlesztette tovább. Szerinte a kapcsolat, a növekedés és a létezés motívumai egymásra épülnek, bár nem tekinti alapfeltételnek bizonyos szükségletek kielégítését. Az életben maradást tartja legfőbb szükségletnek Max-Neef[132], melyhez viszonyítva a többi szükséglet már alá-fölérendeltség nélkül kapcsolódik össze. Rendszerében 9 szükségletet tekint az életben maradás fölöttinek (védelem, megértés, pihenés, identitás, szabadság, alkotás, részvétel, szeretet, létezés), emellett 4 kategóriát (cselekvés/akció, birtoklás/tárgy, egymásra hatás/környezet, létezés/minőség) létrehozva egy 36 cellás rendszert alkotott. A szükségleteknek már nemcsak több csoportja van, de hierarchikusan is szerveződnek.

---

[127] FREUD, S. (2011/1922). A halálösztön és az életösztönök. Miskolc: Hermit.

[128] GIBSON, J. L. (1985). Organizations: Behavior, structure, processes. Plano, TX: Business Publications, Inc.

[129] Jung, C. G. (1921/1971). Psychological Types. In R. F. C. Hull (Trans.). Collected Works of C. G. Jung, Volume 6. Princeton, NJ: Princeton University Press.

[130] MASLOW, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. Psychological Review, 50, 370-396.

[131] ALDERFER, C. (1989). Theories reflecting my personal experience and life dent. The Journal of Applied Behavioral Science, 25(4), 351-351.

[132] MAX-NEEF, M. A. (1989). Human scale development: conception, application and further reflections. New York: Apex.

Baumeister[133] álláspontja szerint csak kevés kapcsolata van egymással az ezidáig létrejött specifikus motivációs elméleteknek, ezért a kutatókat arra bátorítja, hogy mihamarabb dolgozzanak ki egy általános motivációs elméletet, mely tehát ezidáig nem született.

Látható, hogy a szükségleteknek sokféle felfogása létezik. A kérdés számunkra az, melyiknek vesszük hasznát a mediációs eljárásban.

Maslow tehát bár újragondolta a motivációs elméletet, és a mai napig jól használható az általa kidolgozott elmélet (mediációs képzések tárgya ez is és éppen a használhatósága miatt), mégis Maslow meglátása jelenleg nem az egyetlen, sőt nem is a legfejlettebbnek tekinthető motivációs elmélet.

Berne elmélete nem nevezhető motivációs elméletnek, mégis kiolvasható belőle, hogyan fogta fel szükségleteket. Véleménye szerint a társas érintkezésből származó előnyök a testi és a lelki egyensúly körül forognak. A következő tényezőkre vonatkoznak:1. feszültségcsökkentés, 2. ártalmas helyzetek elkerülése, 3. a simogatás megszerzése, 4. az egyensúly fenntartása. A játszma a valódi intimitás pótléka helyettesítő érzelmek megélésével. Az intimitás az autentikus érzelem megélés.[134] Itt tehát a társas érintkezés nélkülözhetetlenségéről, és annak építő vagy romboló hatásáról van szó.

Előzőekből kitűnően a pszichológia nem dolgozott ki felelősségi rendszert, hiszen szerepe és céljai nem azonosak a jogtudományéval, a felelősség kérdését azonban véleményem szerint mégis árnyaltabban látja, mint a jog, és az egyéni felelősséget abban ragadja meg, hogy a szükségletek felismerésére, és a gyógyulás (pszichológiai irányzattól függő eszközökkel történő) lehetőségére helyezi a hangsúlyt. Ilyen módon tehát a múltban elszenvedett lelki károsodásokat helyrehozhatónak, a jövőt felépíthetőnek, és mindebben az egyén felelősségét jelentősnek tekinti.

4. KONFLIKTUSMEGOLDÁS

Ehhez először érinteni kell a konfliktusnak a két tudomány általi felfogását, melyben a tudatnak, tudatosságnak egyaránt fontos szerepe van, de a fontosságuk némileg más értelemben érvényesül a két területen.

---

[133] BAUMEISTER, R. F. (2016). Toward a general theory of motivation: Problems, challenges, opportunities, and the big picture. Motivation and Emotion, 40(1), 1-10.

[134] BERNE, E. (1984). *Emberi játszmák*. Budapest, Háttér Kiadó.

Ezután már fókuszálva a közvetítői eljárásra áttekintésre kerül a tudatosság és a felelősség fogalma ezen eljárásra vonatkozóan is.

4.1. A konfliktusmegoldás a jog szerint

A jogtudomány a konfliktust **jogvitaként** tudja értelmezni, ez a felfogás magában hordozza, hogy személyközi konfliktusokkal foglalkozik. A szerződések célja bizonyos jogi értelemben vett szükségletek, ezen érdekek betöltése. (pl. tulajdonszerzés), a peres eljárás célja pedig a jogvédelem elérése.

A jogvita pártatlan és végleges eldöntésével a bíróság a feleket a polgári jogaik érvényesítéséhez segíti hozzá. A polgári per tárgya a polgári jogvita, amely a bírósági útra tartozó polgári ügyekben keletkezik. A polgári ügy fogalma nemcsak a szűkebb értelemben vett polgári jogi jogvitákra terjed ki, hanem a családjogi, munkaügyi, szövetkezeti jogi, valamint egyes közjogi jogvitákra is, sőt ide sorolhatjuk a közigazgatási határozatok bírósági felülvizsgálatát is . A XX. századi magyar jogirodalomban többször is változott a per céljáról alkotott felfogás. A század első felében – jóllehet az 1911. évi Pp. nem határozta meg sem a törvény rendeltetését, sem a bíróság feladatait – a feleknek nyújtott jogvédelem került előtérbe. Ennek megfelelően Jancsó, majd Falcsik a per célját a magánjogi jogvita „köztekintélyű" eldöntésében, míg Magyary a felperes oldaláról a magánjogi érdek érvényesítésében, az alperes részéről pedig az alaptalan követeléssel szembeni jogvédelemben jelölte meg.[135]

Fentiekből következően a jog azt tekinti kiindulási alapnak a jogvédelem biztosításához, hogy a felek tudatában vannak a konfliktusuk teljes tartalmának, legalábbis annak minden összetevőjét ismerik, és ez a konfliktus jogvitaként megoldható.

4.2. A konfliktusmegoldás a pszichológia szerint

A **terápia** gyógykezelést jelent, a betegségek kezelésével foglalkozó tudományág. A terápia a gyógyítás során alkalmazott kezelési eljárások összessége. A terápia célja a betegség összes okának a megszüntetése. Megkülönböztetnek még tüneti terápiát, (tüneti kezelés), amikor csak a beteg számára legkellemetlenebb jelenségeket befolyásolják, a tünetet kiváltó okok gyógyítása nélkül.

[135] KENGYEL M. (2013) Magyar polgári eljárásjog. Elérhető: https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyar_polgari_eljarasjog/ch02.html

4.3. A konfliktusmegoldás a közvetítői eljárásban

A dolgozat személyközi kapcsolatokra fókuszálva emelte ki a jog által definiált két (vagy több) oldalú viszonyt a szerződés és a jogvita fogalmain keresztül. Ennek logikája mentén emelte ki a dolgozat a kollúzió és a játszma fogalmát, melyeket pedig a pszichológiai megközelítés értelmez.

Majd a felelősség (jogkövetkezmény) fogalmának kétféle (jog és pszichológia) megközelítésével foglalkozott azzal, mit jelent - a közvetítői eljárások során is érintett - „szükséglet" fogalomkör a pszichológiában kitérve arra, hogy azt a közvetítői eljárásban az említett elméletek közül általában a maslow-i modell alapján fogalmazzuk (értelmezzük). Ezzel együtt fel kívánta hívni a figyelmet a dolgozat arra, hogy a Berne- féle elmélet is megfontolásra érdemes, mivel a közvetítői eljárás egészére is jól ráilleszthető a TA szemlélete (erre még kitér a dolgozat), és a szükségletek fogalmát ez a modell is értelmezi.

Ezek után mivel a bírósági közvetítői eljárás mind a jogi, mind a pszichológiai megközelítést szükségessé teszi - utóbbit azért, mert a konfliktusokkal nemcsak jogvitaként foglalkozik-, célszerű egy olyan pszichológiai irányzatot találni (melynek fogalmait egyébként is használjuk a közvetítésben, bírósági közvetítői képzéseken is), amely alkalmas arra, hogy felfogása és eszközei segítsék a közvetítői eljárásban a felek konfliktusának megoldását, és amely a pszichológiai irányzatok közül leginkább beépíthető a közvetítői eljárásba. Mivel sokat dolgozunk az ügyfelek „játszmás" kapcsolataival, és Berne elmélete a szükségletek tudatosítása szempontjából is használható, megfontolást érdemel, hogy az általa kidolgozott elméletrendszer egyéb vonatkozásban is támpontokat adhat a közvetítői eljárás módszertana kidolgozásához.

Mindemellett fontos az elhatárolása is a pszichológia konfliktusmegoldási szemléletétől.

4.3.1. A TA alkalmazásának lehetősége a közvetítői eljárásban

Az Eric Berne által kidolgozott Tranzakcióanalízis (TA) egy olyan pszichológiai irányzat, mely a személyközi konfliktusokkal is foglalkozik, ennélfogva figyelemre méltó irányzat a közvetítői eljárás számára. Mivel sok tekintetben jogtudományból is ismert fogalmakat használ (némileg más, de lényegileg azonos tartalommal, ez a későbbiekben kibontásra kerül), különösen használhatónak tűnik a bírósági közvetítéshez.

E két jellemzőjén túl, a TA szemléletmódja is közel áll a közvetítői eljárás lényegéhez. Berne célja az volt, hogy a pszichológiai elemeket beépítse a mindennapokba, azt vallotta, hogy a pszichológia mindenkié, ezzel együtt a mögötte álló empirikus megfigyelések sokasága alaján gondosan kidolgozott elmélet.

Az elmélet képviselői állítják, hogy mindenkiben megvan a gondolkodásra való képesség, és ennek mentén az emberek képesek meghatározni saját sorsukat, amely meghatározás idővel akár meg is változtatható. A TA a személyiségfejlődéssel és a személyes változással foglalkozik. Olyan rendszert hozott létre, amely szándékoltan hétköznapi szavakkal (pl. játszma, zseton) fejez ki mély meglátásokat és összefüggéseket. Ez is erősíti azt a párhuzamot, amely a TA és a közvetítői eljárás közé vonható. Ugyan a közvetítői eljárás célja nem személyiséglélektani értelemben vett gyógyulás elérése, de a sikeres eljárás eredménye, a megállapodás megkötése, melynek elengedhetetlen feltétele a valamiféle változás létrehozása, elsősorban a személyközi kapcsolatban, azonban nyilvánvalóan ezzel együtt jár a személyes változás és a személyiség fejlődés is.

A TA-nak további hasonlósága a közvetítéssel az, hogy a TA gyakorlati módszerének két alapvetése van: egyrészt a felek szerződést kötnek, tehát meghatározzák, hogy a feladatok hogyan oszlanak el, megbeszélik a munka időtartamát, illetve a felelősség eloszlását. Másrészt a szerződés létrejötte után a kliens betekintést nyer a TA elméleti felfogásába, terminológiájába, amely a nyílt kommunikációt segíti elő.[136]

Továbbá a TA olyan irányzat, amely az emberi méltóság tiszteletét, a megértést és a felelős beavatkozást vallja, a múltbeli meghatározottságokhoz a jelen- és jövőbeli helytállás szempontjából közelít, a viselkedés és a gondolkodás mellett az érzelmek korrekcióját is megcélozza, a problémák tartalma, előzménye mellett ugyanakkora jelentőséget tulajdonít az őket rögzítő, fenntartó gondolkodásbeli struktúráknak és kommunikációs folyamatoknak, egyéni kezelés során, illetve párokra, családokra kiterjesztve egyaránt használható, önismeretüket növelni kívánó egészséges emberektől az érzelmileg súlyosan sérültekig hatni képes, a racionális logikai gondolkodás mellett teret enged a szakértő intuitív kreativitásának is.[137]

---

[136] SIPOS K. (2018). Mentálhigiéné, Önismeret, Pozitív pszichológia, Személyiség. Elérhető: https://mindsetpszichologia.hu/2018/02/28/modszertani-bemutato-a-tranzakcioanalizis__/

[137] JÁRÓ K. (1999). Játszmák nélkül – Tranzakcióanalízis a gyakorlatban, Budapest: Helikon Kiadó (93. oldal)

Tehát ezen irányzat a fent írt jellemzői alapján segítségünkre lehet a bírósági közvetítés eljárásának fejlesztésében, módszertanának kialakításában.

Tranzakciókkal a mindennapi életen felül a bírósági tárgyalótermekben a perek során, illetve közvetítés, bírósági közvetítés alkalmával minden bíró és közvetítő találkozik, akkor is, ha nem fogalmazódik meg benne, hogy az a kommunikáció egysége, valamint hogy milyen kommunikációs szintek különböztethetőek meg benne. A tranzakciók közül a játszmák különösen jelen vannak az ügyfelek magatartásában (a konfliktushelyzet folytán) a perek és a közvetítői eljárások során, így felismerésük a bírót (azáltal, hogy ajánlja a közvetítői eljárást vagy kötelezi rá a feleket), mediátort, valamint az ügyfeleket a megoldás megtalálásához segítheti.

Erre tekintettel érdemes a TA **módszerét** mélyebben megismerni, koncentrálva azon alapfogalmaira, melyek a bírósági közvetítői eljárás során különösképpen hasznosíthatóak. Ezen alapfogalmak közül az fentiek figyelembe vételével az alábbiakat emelem ki: tranzakció, játszma, én-állapot modell, szerződés). Közülük az első kettő (tranzakció és játszma már részletezésre került a dolgozatban a játszma fogalmánál, a szerződésre – mint amely szerintem egyfelől felfogható a közvetítői eljárás eszközének, másfelől eredménye lehet a közvetítői eljárásnak – még visszatérek, előtte azonban az Én-állapot modellt részletezem olyan mélységig, melyet a közvetítői eljárásban felhasználása szükségessé tesz.

4.3.2. Az Énállapot modell

A modell azt írja le, hogyan strukturálódik a személyiség. Az egyes énállapotok egymáshoz kapcsolódó viselkedésmódokat, érzéseket és gondolatokat írnak le, ahogyan a személyiség egy részét egy adott időpontban manifesztálódik. Ezek alapján megállapít szülői, felnőtt és gyermeki énállapotokat, amelyeken belül további énállapotok azonosíthatóak.

Szülői énállapotról akkor van szó, ha egy adott szituációban úgy viselkedünk, ahogy valamely szülőfiguránkól tanultuk gyerekkorunkban. A szülői énállapotot két részre bonthatjuk.

- „Szabályozó szülő: meghatározza, mi helyes és helytelen, mit lehet tenni, mit nem. A pozitív magatartások ebben az énállapotban a másik ember megóvását célozzák (pl.: *„Menj el orvoshoz!”*), a negatívak viszont a másik ember figyelembevétele nélküli viselkedést forszírozzák (pl.: *„Magával képtelenség együtt dolgozni!”*)

- Gondoskodó szülő: óvó, féltő, segítséget nyújtó viselkedések, érzések halmaza, de gondoskodása mellett hagyja, hogy a másik ember bejárja a saját tapasztalásának útját. Pozitív magatartás ebben az énállapotban, amikor a segítség középpontjában a másik ember őszinte támogatása áll (pl.: *„Látom fáradt vagy, szívesen hozok egy kávét, ha szeretnéd!”*), negatív pedig amikor a viselkedés középpontjában a segítő áll (pl.: *„Nem bírom már nézni, mennyire fáradt vagy!”*)."

Gyermeki én-állapotról akkor beszélhetünk, ha a személy visszatér olyan magatartási és gondolkodási formákhoz, amelyek a gyermeki énjét jellemezték.

A gyermeki állapotot is szétbonthatjuk három részre:

- „Alkalmazkodó gyermek: a gyerek a személyiségfejlődése folyamán megtanult alkalmazkodni, hogy szeressék és elfogadják. Pozitív formáit a produktivitás jellemzi, a negtív formáit pedig azok a inadekvát viselkedési formák, amelyek többé már nem célravezetőek az adott szituációban felnőttként.
- Lázadó gyermek: nem akar megfelelni a különböző elvárásoknak, helyette lázadólag lép fel.
- Szabad gyermek: saját kedvére cselekedhet, kifejezheti érzelmeit. Pozitív szabad gyermek felnőtt élethelyzetben produktív, negatív szabad gyermeki kifejeződés viszont felnőtt élethelyzetben veszélyes.”[138]

Az én-állapot modellt arra használjuk, hogy a személyiség különböző állapotait megértsük. Ha elemezzük a különböző szituációkban nyilvánított viselkedést, érzelmeket, akkor strukturális analízist hajtunk végre, melynek eredményeként betekintést nyerhetünk abba, hogy a személyiség hogyan funkcionál.

Felnőtt énállapotról beszélünk, ha az itt és mostban történtekre objektíven és tárgyilagosan reagálunk. A felnőtt funkcionális modellt a TA nem osztja több részre. A TA szemléletével egyezik, hogy alapvetően a felnőtt énállapotra épít (a szerződéskötésnél és az egész terápiás folyamat kimenetele tekintetében). A közvetítői eljárásban – lévén, nem terápia – még hangsúlyozottabban előtérbe kell helyezni a felnőtt énállapot megszólítását, és a TA módszerénél kevesebb hangsúlyt fektetni a többi énállapot elemzésére. TA: újradöntés (mit jelent), közvetítői eljárásban ilyen értelemben nincs újradöntés.

[138] JÁRÓ K. és JUHÁSZ. E. (2011). Elemzés és személyiségváltozás – TA-fogalmi kalauz. In K., Járó (Ed.), A játszmák világa. Felfedezések a tranzakcióanalízis tájain Budapest: Háttér Kiadó (32-47. oldal)

4.3.3. A pszichológiai értelemben vett szerződés (berne-i szerződés)

A közvetítői eljárás végeredménye jó esetben megállapodás megkötése, érdemes részletesen foglalkozni azzal, mit jelent a pszichológiai értelemben vett szerződés, valamint e kettő (jogi értelemben vett és pszichológiai értelemben vett) hogyan ötvözhető a közvetítői eljárásban megkötendő megállapodásban (illetve az ahhoz vezető út során), mintegy a közvetítői eljárás eszközeként.

A TA tehát egy szerződéses módszer, melynek elsődleges célja, hogy a szakértő és a kliens közötti kapcsolatot messzemenően mentesítse a játszmáktól. A közös felelősséget, az együttműködés szabályait konkrétan kidolgozó, Felnőtt énállapotban megkötött kontraktus a legfőbb biztosíték arra, hogy e modellnyújtó kapcsolatban a felek közösen dolgozzanak a játszmák elkerülésén.

A szerződés a szakértő és a kliens között jön létre, egy közös, egyenlő felelősségvállalást jelent a változásért Felnőtt-Felnőtt énállapotú viszonylatban. E sajátos kontraktusban a kliens arra vállal kötelezettséget, hogy a saját életében bekövetkezendő változás érdekében egy számára is érthető, egyértelműen megfogalmazott konkrét tevékenységet teljesít, míg a szakértő orientációs pontok megfogalmazásával kíséri és támogatja kliensét. A szerződés feltételezi, hogy a kliens Felnőtt énállapotban képes gondolkodni és felelősséget vállalni döntéseiért és cselekedeteiért, illetve hogy a terápia során aktívan közreműködik.[139]

A szerződésnek pszichológiai szinten is van feladata, hogy az eredetileg rejtett szükségletek felszínre kerülését elősegítse, tehát szükség van a rejtett törekvések tudatosítására és esetenként nyilvánossá tételére.

A szerződés pszichológiai értelemben két autonóm Felnőtt megállapodása, amelyet mindkét félnél támogat a Szülői énállapot jóváhagyása, valamint a Gyermekiből fakadó lelkesedés és vágy, hogy sztrókigényét és más szociális szükségleteit kielégítse, érzelmeit őszintén kifejezze. **A szerződések működőképessége pszichológiai szinten dől el**. A szerződés két (három) fél Felnőtt énállapotban köti, de csak akkor igazán hatékony, ha kielégíti a Gyermeki igényeit is, és nem áll ellentétben Szülői értékrendjével.[140]

Ez az álláspont azon a hiten alapszik, hogy mindenki, azokat az embereket is beleértve, akiket páciensnek nevezünk, birtokában van egy funkcionális Felnőtt

[139] JÁRÓ K. (1999). Játszmák nélkül – Tranzakcióanalízis a gyakorlatban, Budapest: Helikon Kiadó.

[140] JÁRÓ K. (1999). Játszmák nélkül – Tranzakcióanalízis a gyakorlatban, Budapest: Helikon Kiadó (105-106. oldal)

énállapotnak, amelyet bizonyos esetekben aktiválni, bátorítani kell. A TA-ban a szerződés követelményei:

7.1 Világosan fogalmazódjék meg a közös munka (anyagi) **feltételrendszere** és **szervezeti kontextusa**

7.2 Fejeződjék ki a **szakember felelőssége** a változás **folyamat** megfelelő – időbeli, térbeli és érzelmi- **kereteinek** biztosításáért.

7.3 Fogalmazódjék meg közösen elérni kívánt **cél**, feltétlenül pozitív formában. Ehhez mindkét félnek hozzá kell jutnia a szükséges információkhoz. A cél legyen **reális, egyénre szabott, tartalmazzon konkrét lépéseket** és legyen **ellenőrizhető**.

7.4 Térjen ki a teljesítés, illetve a teljesítés elmaradásának következményeire, tehát a **kliens felelősségére**.

7.5 A megállapodás legyen tekintettel mindkét fél törekvéseire és **szükségleteire**. Annyi erőfeszítést foglaljon magában, amennyinek teljesítését a felek önként, minden kényszer nélkül vállalják.

7.6 Derüljön ki, milyen **akadályok** merülnek fel, milyen **eszközök** állnak rendelkezésre a cél eléréséhez

7.7 A megállapodásnak meg kell felelnie az **emberi jogok** általános követelményeinek, valamint az adott ország és az érintett intézmény **törvényes** rendjének.

Ha nehézségek vagy új tényezők merülnek fel, a szerződés **módosítható**, és a munkafolyamat elejétől végig követhetővé tevő, annak ellenőrzését biztosító dinamikus eszközként hasznosítható.

Az autonómia- háromszög illusztrálja, hogy a játszmákat fenntartó negatív Szülői és Gyermeki működések pozitívba fordítása, amire a szerződés irányul, hogyan válik az emberben rejlő erőtartalékok felszabadításának feltételeivé. Az autonómia- háromszöget teremti meg a szerződés, mely a drámaháromszög (játszmás) ellentéte. Az Üldözés alternatívája a Védelem (a magam és a másik védelmét biztosító keretek, szabályok megteremtése) , amit a pozitív Irányító Szülői énállapot képes nyújtani, a Megmentésé az Engedély, amely a pozitív Gondoskodó Szülői bizalmának kifejlesztése, és az Áldozattal szemben a Gyermekiből táplálkozó Hatóerő (bizalom, felelősség vállalás, hitelesség, a másik ember számára is elérhetővé tesz) áll. A problémáihoz Felnőtt módon viszonyuló személyiségnél biztosítja, hogy ne kezdeményezzen játszmákat, és ne lépjen bele a mások által indított játszmákba se.

Amennyiben a három hatás nem tud egyidejűleg érvényesülni, a terapeuta- kliens (mediátor-ügyfél) kapcsolat óhatatlanul játszmába fordul. Ennek elkerülése érdekében nagyon fontos a közvetítői eljáráshoz kapcsolódóan is a **szupervízió** és a folyamatos **önismereti** fejlődés, ezeknek lehetőségét meg kell teremteni.

Fontosnak tartom hangsúlyozni tehát, hogy Berne modellje véleményem szerint a bírósági közvetítői eljárásra szabható – a fentebb kiemelt jellemzői által -, és azt is, hogy tulajdonképpen a hármas „szerepleosztásból" eredően már azáltal alkalmazzuk is, ha felismerjük a helyzetben az „üldöző, áldozat, megmentő" pozíciók megalapozta lehetőséget a „védelem, hatóerő, engedély" hármasának működtetésére, valamint a kontextus, kapcsolat, tartalom szintek jelenlétét és megfelelően kezelését.

4.3.4. A tudatosítás

Kijelenthető, hogy a tudatosítás nélkülözhetetlen eleme a közvetítői eljárás folyamatának, és mint ilyen a bírósági közvetítő képzéseken kiemelt jelentőséget szokott kapni. A tudatosítás eszközei a közvetítői eljárás technikai eszközei[141], ezeket ebben a dolgozatban áttekinteni szükségtelen. Arra kitérni azonban szükséges, hogy a bírósági közvetítés eszköztára nem merül ki pusztán a mediációs eszközök alkalmazásában, mert mint speciális (professzionális) eljárás egyéb eszközök alkalmazásának lehetőségét is magában hordozza, ezek tárháza nagyrészt kidolgozásra vár.

Fontos tisztában lenni azzal, hogy a tudatosítás mást jelent erre az eljárásra szabva, mint terápiás eszközként és folyamatként, lévén, hogy a közvetítői eljárás célja nem gyógyulás és módszere nem kezelés. Ilyen értelemben tehát nem szükséges olyan mértékű tudatosulást (önismeretet) elérnie az ügyfeleknek az eljárás során, mint amely az egyéni gyógyulásukhoz szükséges, azonban olyan mértékig tudatosítaniuk kell a konfliktusuk vonatkozásait, amely egy – a viszonyukra nézve - megoldást jelentő, tartós megállapodás létrehozásához szükséges, és egyben a jogvitát is rendezi. Konkrét összehasonlításként: a TA célja az ún. „újradöntés" elérése, mely mást jelent, mint pusztán a személyközi konfliktus rendezése. Azt jelenti, hogy az egyén megváltoztatja a „sorskönyvét". Ennek során olyan módon veszi kezébe a sorsa irányítását és ennek felelősségét, hogy nem „beprogramozott" életet él. Ehhez tudatában kell lennie régi

[141] Parafrázis, semlegesbe fordítás, szemkontaktus, realitáskontroll, másként fogalmazás a mondat tartalmának megőrzésével, visszajelzés kérése, figyelemfelhívás az ellentmondásokra, különtárgyalás, szerepcsere, elismerés, Batna, Watna

játszmáinak, és mindazon kísértéseknek, amelyek korábbi viselkedését hívták elő. Az ehhez szükséges terápiának olyan természetűnek kell lennie, hogy összekössön gyermekkori jelenettel, amelyben a személy – persze, fantáziában – szembeszáll a szülőjével (aki lehet más jelentős személy is, például tanár, vagy nagynéni), aki egykor szintén – máig feldolgozatlan maradt – fájdalmat okozott neki. Addig kell folytatni a munkát, amíg nemcsak a Felnőtt énállapot dönt újra, hanem – feléledő félelmét legyőzve – a Gyermeki is. A páciensek a munka közben újra találkoznak a korai években bennük ható erővel, amely túlélésüket lehetővé tette. Egy ilyen újradöntési folyamatot részletesen megismertetni nem célja a dolgozatnak, de az érthetőség kedvéért röviden összefoglalva egy példában erről szól: Életpozíciója: „OK" vagyok, ha mindenkin segítek. Előírásai: LÉGY ERŐS! és SZEREZZ ÖRÖMET! Trikófeliratai: elöl – „Majd én segítek", hátul – „A végén mindig egyedül maradok." Játszmái: „Hadd segítsek", „Én szegény". Antitézis: Hagyd abba, hogy jó kislány vagy, aki mindig másoknak segít! Engedély: Törődhetsz a saját dolgaiddal.[142] Látható, hogy a TA sok egyéb saját fogalmat is használ a tranzakción, a játszmán, az énállapotokon és a szerződésen kívül, melyek alkalmazásának mély ismerete szükséges terápiás cél esetén.

Szükséges megemlíteni, hogy abból következően, hogy a felek az eljárásba a viszonyuk megromlása, felbomlása helyzetéből érkeznek (különös tekintettel a szülői felügyelet gyakorlásával érintett ügyekben, mely perekben kötelezhetőek is közvetítői eljárásra), ezt a tényezőt is figyelembe kell vennünk az ilyen ügyekben történő közvetítés során. Tehát a maslow-i modell nem alkalmazható anélkül, hogy az abban – hierarchizáltan felsorolt - egyéni szükségleteket ne csak pusztán leképezzük a társas viszonyokra, hanem arra is rá tudjuk vezetni a feleket, a konfliktusuk rendezéséhez túl kell lépjenek azon, ha bizonyos szükségleteik betöltéséhez a másik (a viszonyból szintén kilépő) féllel kapcsolatban olyan elvárásaik vannak, melyek az ő helyzetükben már nem helyénvalóak vagy célravezetőek. Például nem mindegy, hogy a biztonság, szeretet, elismerés **szükségleteket milyen tartalommal** igénylik a másik féltől. Ha az egyikük (vagy mindkettőjük) még benne ragadt a régi kapcsolati struktúrában, és annak megfelelően kommunikálja az igényeit a másik félnek, akitől ugyanakkor el szeretne válni, akkor ezt az ellentmondást kell elsősorban tudatosítaniuk a

[142] JÁRÓ K. (1999). Játszmák nélkül – Tranzakcióanalízis a gyakorlatban, Budapest: Helikon Kiadó (125. oldal) és
JÁRÓ K. és JUHÁSZ. E. (2011). Elemzés és személyiségváltozás – TA-fogalmi kalauz. In K., Járó (Ed.), A játszmák világa. Felfedezések a tranzakcióanalízis tájain Budapest: Háttér Kiadó (134-140. oldal)

kapcsolat valódi lezárása, és a jövőjükre vonatkozó megállapodás működőképessége érdekében.

Tapasztalataim szerint sok esetben nemcsak annak van jelentősége a mediáció sikeressége érdekében, hogy a felek a szükségleteiket a jövőre vonatkozóan fogalmazzák meg és kommunikálják a másik fél felé, hanem ezt megelőzően arra, hogy felismerjék kapcsolatuk korábbi mozgatórugóit, és ez rávezesse őket, hogy a korábbi struktúrának a reflexszerű működtetése már nem segíti a jövőbeli viszonyukat. A **kapcsolati struktúra** értelmezhető akár a kollúzióelmélet alapján, de ez esetben nem kell az ügyfeleket szembesíteni azzal, milyen típusú kollúziónak fogható fel korábbi viszonyuk, ugyanakkor a közvetítői eljárás céljához szükséges mértékben hasznosak lehetnek az olyan megfogalmazások (az ügyfelek részéről), hogy pl. „úr-szolga" kapcsolatban voltunk. Az adott mediációs helyzet dönti el, hogy igényli-e az ügy az ilyen szintű felismerésekre jutást.

Az eseteknek feltehetően szélesebb körében lehet azonban fontos jelentősége annak, hogy mediátorként a feleknek az egymással történő kommunikációjában tetten érjük azokat az elemeket, melyek a régi, berögzült kapcsolati mintájukra jellemző, és esetlegesen gátolja őket a jövőjük rendezése szempontjából helyénvaló viszony fenntartásában. E kommunikációjuk természetesen - a pszichológia fogalmait felhasználva - a felek játszmázásának tekinthető, és bár ennek felismerése elvárható egy közvetítőtől (minél mélyebb rétegeiben képes értelmezni az emberi viszonyokat, annál valószínűbb, hogy eredményes megállapodáshoz segítheti a feleket), azonban általában szükségtelen konkrétan azzal szembesíteni őket, hogy éppen játszmát folytatnak, valamint hogy azon belül milyen típusút. Ezzel együtt szükséges rávezetni őket arra, hogy milyen – a kommunikációjukban megnyilvánuló – **gátak (énállapot kereszteződések**) ismerhetőek fel egymás megértésében, és ehhez segítségül hívható a TA valamint fogalomrendszere. Ezt a későbbiekben egy esetleírással szemléltetem.

4.3.5. Tudatosítást segítő eszközök

A játszma berne-i fogalma értelmében, a tranzakciónak két szintje van, a társadalmi és a pszichológiai szint. Az utóbbi a meghatározó a tranzakció kimenetele szempontjából, tehát a játszma lényegét a két szint jelenléte, elkülöníthetősége és egyben felismerhetősége adja, sőt még célja is van a pszichológiai szinten zajló kommunikációnak, a nyereség bezsebelése. Ugyanakkor ez a nyereség, mint cél és következmény nincs kimondva, kétes értékű, végső soron romboló hatású minden résztvevő számára. Berne szerint mindez azonban tudatosítható, ő maga módszerében sokat alapozott a kliensei gondolkodási képességére, melyet a Felnőtt énállapot megnyilváníthatóságához

kötött, és mindenkinél hozzáférhetőnek talált. Ezzel tehát a tudatosíthatóságot és megoldhatóságot vallotta, lényegében átértékelve a tudattalan fogalmát, mely Freud és Jung értelmezésében sokkal nagyobb hatalmat képvisel, és bár a tudatosításának vannak eszközei, ugyanakkor nagyrészt kívül esik a felfoghatóság tartományán.

A szerződés (jogi), kollúzió, játszma fogalmakra visszatérve adódik a kérdés, hogy kétséget kizáróan kijelenthető-e, hogy a teljes tudatosságot feltételező jogi aktus (szerződéskötés) hátterében valóban megvan az a felelősségteljes hozzáállás, amelyet a jogtudomány és joggyakorlat általi megközelítés meglevőnek és magától értetődőnek tekint. Továbbá, hogy ez a felelősség pusztán jogilag értelmezhető-e, vagy átfogóbb szemléletet igényel, és utóbbi esetében miként kapcsolható össze a jogi felfogással. Utóbbi igényli, hogy eszközeink legyenek annak nyújtására, ami elvárásként is megjelenik az ügyfelekkel szemben, amikor felelősségteljesen megkötendő, működőképes megállapodást célzunk meg a közvetítői eljárásban.

a) szerződéstől szerződésig

Fentiek érdekében – Berne elméletét felhasználva, de kissé más meglátásban – felfogható a közvetítői eljárásba érkező ügyfelek korábbi viszonya bizonyos értelemben szerződésként (még ha pszichológiai értelemben játszma húzódik meg benne), mely nem feltétlen tekinthető tudatosnak minden elemében, de ez nem von le a „szerződés" minőségéből, mivel a viszonyuk olyan következményeket hordozott magában, melyek a jelenben is hatnak, és jogvita síkján is megnyilvánulnak. A jog a tudatost és a nem tudatost különbözteti meg, és a színlelt szerződés fogalma az, amelyben cizelláltabb megközelítéssel a tudatos akarathiányt is értelmezi és jogkövetkezmény szempontjából értékeli. A pszichológia a jognál differenciáltabban közelíti meg a tudatos – nem tudatos (tudattalan) fogalmát, és ennek folyományaként azt, hogy foglalkozik a tudatosíthatósággal. Másfelől azáltal, hogy a játszmaként értelmezett tranzakcióknál két szintet különböztet meg: társadalmi szint (e szinten a felek lényegében valamire „szerződnek") és pszichológiai szint (a rejtett jelleget és nyereséget ehhez köti). Továbbá a pszichológiai szinten folytatott tranzakciót a felek által is tudatosan felfoghatónak, és a valódi szükségletekhez igazodóan átalakíthatónak tekinti. Jogászi szemlélettől áthatottan kijelenthető, hogy a bírósági közvetítésbe érkező felek viszonya bár játszmával érintett: ha nem így lenne, a megegyezés már létrejöhetett volna közöttük- felfogható úgy, mintha a pszichológiai szinten folytatott kommunikációjuk is „szerződés" lenne, mely korábbi viszonyukat meghatározta és sok esetben „működtette". A közvetítői eljárásba érkező felek e „szerződésüket" már felbontották, azonban a

szerződésből eredő következményeket nem rendezték, mint ahogyan jövőbeli viszonyukat sem.

A színlelt szerződés és a játszma fogalma között tehát vonható párhuzam. Egyiknél is, másiknál is a felek akarata és a külvilágban megjelenő nyilatkozata eltér egymástól. Még nagyobb a párhuzam, ha a színlelt szerződés azon elméleti fogalmára gondolunk, mely szerint nincs is színleltség, ha harmadik személynél hátrányként nem jelentkezik a két fél kontraktusa. Sok esetben a felek játszmája nem is a feleket terheli meg igazán, hanem az elszenvedő harmadikként jelen lévő gyermeket. Épp utóbbi miatt szoktuk hangsúlyozottan foglalkozni azzal a közvetítői eljárásban, hogy a felek jövőbeli, játszmáktól mentes kapcsolatának kialakítása és fenntartása a gyermek érdeke, tehát ennek felek általi tudatosodása szintén célja ennek az eljárásnak.

A bírósági közvetítői eljárásnak nem célja a felek viszonyának (korábbi „szerződésének") *megmentése* családjogi mediációban sem. Fontos tehát elhatárolni a párterápiától. A bírósági közvetítői eljárásnak nem célja a viszony olyan értelemben történő *felszámolása*, mintha egyáltalán nem kötöttek volna „szerződést", azaz helyreállítani az eredeti állapotot. A cél a korábbi viszony átértékelése annak érdekében, hogy a jövőbeli viszonyukat meg tudják határozni, és működtetni legyenek képesek, egyúttal minden szempontot megelőz ebben az eljárásban is a gyermek érdeke.

A mediációs eljárás első lépése – az eljárásra vonatkozó mediátor általi tájékoztatást követően -, hogy a felek és a mediátor szerződést kötnek **(nyilatkozatot** írnak alá), azaz elköteleződnek arra, hogy a közvetítői eljárás szabályait betartják, célját pedig szem előtt tartják. Ez tehát a legelső tudatosítást segítő és egyben nyomatékosító eszköz a mediátor és az ügyfelek kezében. A mediációs nyilatkozat elemeit tekintve megfeleltethető a berne-i értelemben vett szerződésnek, így a nyilatkozat tartalmát ennek megfelelően bővítve, pontosítva (leginkább a cél megfogalmazása tekintetében, melynek A közvetítői eljárásról szóló törvény a kereteit megadja, de az adott eljárásban, sőt akár ülésenként megtölthető konkretizáltabb tartalommal) előmozdítható az eljárás sikeressége.

A közvetítői eljárás és annak eddig kialakult gyakorlata lehetőséget teremt arra, hogy az ügyfelek a viszonyukat lépésenként, azaz részmegállapodások megkötése útján rendezzék. **Részmegállapodás** köthető olyan értelemben, hogy időbeli átmenetiséget jelent, azaz a következő ülésig kötelezik el magukat az ügyfelek a betartására, és működőképességének beigazolódását követően újabb lépést tesznek a viszonyuk teljes rendezése érdekében, vagy végleges megállapodást kötnek. A részmegállapodás azonban úgy is értelmezhető, hogy a kapcsolatukat

(vitájukat, jogvitájukat) csak annak egy részére vonatkozóan zárják le megállapodással (a jogvita további része peres úton marad).

A közvetítői eljárás legsikeresebb kimenetele a felek viszonyát minden tekintetben (jogvita és abban nem rendezhető kérdések tekintetében is) lezáró teljes körű **megállapodás**. Ez a megoldás tehát feltételezi és magában hordozza, hogy az ügyfelek nagyobb tudatossággal, így nagyobb felelősségérzettel kötik meg ezt a „szerződést", mint egy pusztán jogi értelemben vett kontraktust.

Fentiek értelmében tehát egy bírósági közvetítői eljárásban létrejött megállapodás magasabb rendű, mint egy szerződés, mert nagyobb fokú tudatosság és felelősségvállalás nyilvánul meg általa, mely még a jogvita rendezésére is alkalmas.

A bírósági közvetítői eljárás tehát felfogható „szerződéstől szerződésig" eljárásnak, mely eljárásnak minden fázisában más jelentést hordoz a szerződés fogalma, és ezzel együtt a sikeres közvetítői eljárás képes arra, hogy az ügyfelek megelégedéssel távozzanak, mert a jogvita mögött meghúzódó szükségleteik is megnyilvánulhattak, és betöltést nyertek azáltal, hogy megnövekedett a tudatosságuk és felelősségük.

***b*) ellentmondásossággal-énállapottal ütköztetés**

Az alábbiakban saját mediációs esetemet írom le. Szülői felügyelet és kapcsolattartás szabályozása iránt indult perben a bíróság közvetítői eljárásra kötelező határozata alapján a felek bírósági közvetítésben vettek részt. Több alkalommal került sor ülés megtartására, és bár mindkét fél részéről érzékelhető volt, hogy törekszenek a megegyezésre, végleges megállapodás megkötésére csak a harmadik alkalommal került sor. A megelőző két alkalommal átmeneti megállapodásokat kötöttek a felek, mellyel mindig a következő közvetítői megbeszélésig szabályozták, mikor melyiküknél tartózkodik a közös gyermekük, ezekkel az átmeneti megállapodásokkal fokozatosan kialakítva együttműködési képességüket, és a két ülés között eltelt időben megfigyelve, a gyermek hogyan alkalmazkodik a szülők megegyezésében foglaltakhoz. Így került sor a további ülések megtartására, melyeken mindig történt pozitív elmozdulás a korábbiakhoz képest (egymás és a gyermek igényeinek egyre nagyobb fokú figyelembe vétele jellemezte a megállapodásokat), azonban még mindig túl nehézkesnek tűnt, hogy a korábbi sérelmeken túllépve, a jövőre nézve véglegesen rendezzék a viszonyukat a szülői felügyelet és a kapcsolattartás tekintetében.

Mindketten hangoztatták, hogy a gyermek érdekeit tartják szem előtt, és ez nagyrészt igaznak is bizonyult, azonban mindkét félnél volt olyan momentum az általa előadottakban, amely arra utalt, hogy mégsem a gyermeket, hanem a másik fél okozta sérelmüket helyezik előtérbe, és utóbbi volt az akadálya a teljes körű és

végleges megegyezésnek. Az anya elmondta, hogy részéről a végleges megállapodás megkötésének feltétele, hogy az apa ne tegyen fel a közösségi oldalra olyan fényképeket, ahol a közös gyermekük az apa új barátnőjével látható, még akkor sem – és ebben volt tetten érhető a következetlenség a gyermek érdekei figyelembe vételének hangoztatása és a saját sérelem előtérbe helyezése között -, ha a gyermeknek semmi kifogása ellene. Az anya az apával szemben lázadó gyermeki énállapotot nyilvánított meg. Az anyának arra kellett felhívni a figyelmét, hogy sokkal inkább akkor veszi figyelembe a gyermek érdekeit, ha nem korlátozza olyasmiben, ami a gyermekre nézve nem jár káros hatással, sőt a gyermek számára érzelmileg fontos, mert jó viszonyban van az édesapja új társával, és nem ütközik a gyermek érdekével, ha akaratával egyezően az apa általa kedvelt új párjával közös fotó jelenik meg a közösségi oldalon. Az apa ellentmondásossága abban nyilvánult meg, hogy olyan megjegyzéseket tett az anyára, melyek nem azt kommunikálták az anya felé, hogy őt tiszteletben tartja, egyenrangúként kezeli, hanem éppen ellenkezőleg, becsmérlő kritikát fejezett ki az anyával szemben olyan szófordulatokkal, mint „ha alkalmasnak érzed magad" (szabályozó szülői énállapot), „hogy önállóan tudj dönteni" (szabályozó szülői énállapot), és ezen bevezetők után tanácsokat osztogatott (szabályozó szülői énállapot) az anyának a gyermekneveléssel kapcsolatban. Miután felismerte, hogy ez sértő az anyára nézve, és elkezdte egyenrangú félként kezelni, kimutatta tiszteletét iránta megfogalmazva, hogy értékeli az anya gyermeknevelési képességeit és annak pozitív hatásait, megváltozott a hozzáállása az anyával kapcsolatban. Amikor külön-külön felhívtam a felek figyelmét arra, hogy miben mutatkozik meg az ellentmondás az általuk kommunikáltakban, bekövetkezett az áttörés, elismerték, hogy a kapcsolatukból hozott sérelmüket részben a gyermek érdekei elé helyezték. Így vált alkalmassá mindkét fél a végleges és mindkettőjük számára megnyugtató megállapodás megkötésére, mely teljes körűen figyelembe vette a gyermek érdekeit.

A megállapodás tartósnak bizonyult, a felek kérték a perbeli egyezségként történő jóváhagyását, és a peres tárgyaláson megosztották a bíróval a mediációs eljárásban szerzett pozitív tapasztalataikat.

c) peres eljárásból adódó eszközök

Az ismertetett mediációs ügyemben a perbeli **igazságügyi szakvélemény** működött a közvetítés eszközeként. Szülői felügyelet és kapcsolattartás iránti perből jöttek a felek kötelező mediációba a pernek abban a fázisában, amikor az igazságügyi szakvélemény már elkészült. Úgy tűnt, semmi nem bírhatja rá őket a megegyezésre, sőt az is elég nyilvánvalónak látszott, hogy nem a pernek a megfelelő – közvetítés szempontjából előnyös- szakaszában történt a kötelezésük.

Ennek ellenére ők maguk sem akarták lezárni a közvetítői eljárást az első megbeszélés után, hanem úgy döntöttek, folytatni kívánják a mediációt. Miközben az ügy mediátoraként azon gondolkodtam, mivel mozdíthatóak ki a berögzült konfliktusokból, és azon is, mi értelme lehet egy további megbeszélésnek, megkockáztattam azt a kérdést, mi lenne, ha behoznák az eljárásba a peres szakvéleményt, és közösen értelmeznénk a benne foglaltakat (az volt az érzésem, hogy egyáltalán nem foglalkoztak a szakvéleményben írtakkal sem, már teljesen kiüresedett harcot folytattak). Beleegyeztek, és vállalták, hogy a következő ülésre magukkal hozzák. Így is tettek. Természetesen nem az volt a cél, hogy a szakvéleményben foglaltakkal valamelyik fél pozícióját erősítsük, nem volt lényeges mediációs szempontból tehát, hogy a szakvélemény melyik fél nevelési alkalmasságát helyezte előtérbe. Az sem volt cél, hogy a szakkifejezéseket lefordítsuk. A cél mindössze az volt, hogy a jelenlegi helyzetükben eligazodást segítse a figyelmüknek a szakvéleményben foglaltakra irányítása. Ez úgy történt, hogy felolvastam nekik a szakvéleményből az egyéni vizsgálatuk alapján készült külön-külön összefoglaló részt, melyben nincsenek szakkifejezések, és megkérdeztem mindkettőjüket, mennyire érzik találónak az abban foglaltakat, konkrétan jelen helyzetükre vonatkoztatva. Ezen a ponton történt az ügyben a fordulat, mindkét fél az adott helyzetre fókuszálva értelmezni tudta a saját jellemzését, és ez érzékelhetően megváltoztatta a kommunikációjukat, mely a megállapodás megkötése felé vitte őket, melyet a következő (tehát harmadik) ülés alkalmával kötöttek meg (az már csak a megállapodás megfogalmazásáról szólt).

5. JOGKÖVETKEZMÉNYEK

Kidolgozásra vár még a mediációs megállapodásra vonatkozó, abból vagy annak elmaradásából adódó (jog)következmények rendszere, jelenleg csak a perköltség tekintetében van jogszabályban foglalt következmény, illetve a peres egyezségre vonatkozóan van, ha a megállapodás alapján egyezséget kötnek a felek a peres eljárásban. Jogkövetkezményben, de nem végrehajthatóságban kellene gondolkodni, hiszen utóbbinak helye ítélet, illetve a perben jóváhagyott egyezség esetében van. Cél az nem lehet – mert gyengítené a közvetítői eljárás szerepét, és megkérdőjelezné a felek önkéntes felelősségvállalását -, hogy peres eljárás indításával érvényesíthető jogkövetkezménye legyen a mediációs megállapodások be nem tartásának, azonban olyan megoldás elképzelhető, hogy hivatalos igazolásként használható legyen például egy szülői felügyeletre vonatkozó bírósági közvetítői eljárásban megkötött – a bírósági közvetítő aláírásával, a bíróság bélyegzőjével ellátott - megállapodás.

Szükséges lenne tehát, hogy a jogrendszerben helyet kapjon a közvetítői eljárásban részvételért, és a megállapodások betartásáért való jogkövetkezmény, ne csak a perköltségviselés tekintetében. A közvetítői eljárásban – egyazon eljárás folyamán- megkötött megállapodások tartalmának magában kellene foglalnia, milyen jogkövetkezményt rendelünk hozzá a megkötésükhöz, mely differenciálható azáltal, hogy az eljárást megindító nyilatkozatról, újabb időponton részvételről, részmegállapodás megkötéséről (azon belül időleges, azaz átmeneti időre megkötött vagy részleges, azaz a vita egyes vonatkozásai tekintetében kötött megállapodásról van-e szó), vagy az eljárást befejező, a felek konfliktusát a jogvitára kiterjedően is lezáró megállapodásról van szó. A közvetítői eljárás egyes fázisaihoz tehát jogkövetkezményi szinteket lehetne kapcsolni.

6. EREDMÉNYESSÉG MÉRÉSÉNEK ÉS A BÍRÓSÁGI KÖZVETÍTŐI ESZKÖZTÁR BŐVÍTÉSÉNEK EGY MÓDJA

A módszertan része a mérés.

A bírósági közvetítés során – vagy bíróságon kívül igénybe vett, de a polgári peres eljárás folyamatban léte alatt megtartott bíróságon kívüli közvetítői eljárás során – a felek nem minden esetben kötnek egyezséget (megállapodást), így a per folytatódik.

A perben általában már legalább egy tárgyalás megtartására sor kerül, miután a felek kérelmére - vagy bizonyos pertípusok esetén- a bíró erre vonatkozó, közvetítésben részvételre a feleket kötelező határozata alapján a felperes(ek) és az alperes(ek) közvetítői eljárást indítanak.

A felvetésem szerint a pszichológiában alkalmazott **tartalomelemzés** (számítógépes program is alkalmas rá) módszerével vizsgálni lehetne a peres tárgyalásokon készült jegyzőkönyvek alapján azt, hogy milyen hatása van a közvetítői eljárásban részvételnek a felek viselkedésére, perben tanúsított hozzáállásukra, együttműködési hajlandóságukra. Tehát az olyan befejezett (bírósági) közvetítői eljárások előtt és után lehetne a jegyzőkönyveket elemezni, amely közvetítői eljárások tulajdonképpen eredménytelenül zárultak (a felek nem kötöttek megállapodást).

Az elemzés átfogóbb célja lehetne annak vizsgálata, hogy kimutatható-e a közvetítői eljárásnak pozitív hatása olyan esetekben, amikor nincs megegyezés és a konfliktus a perben jogvitaként tovább folytatódik.

Vizsgálható lenne az „előtte” és „utána” jegyzőkönyvekben, hogyan változik az előfordulása a passzivitásra (a másik fél miatt került ebbe a helyzetbe) illetve az

aktivitásra utaló elemeknek (melyekből leszűrhető, hogy a konfliktusra úgy tekintenek, mint amelynek kialakulása, de legalább a megoldása saját ügyük).

Fentieken belül a *passzivitásra utaló elemek* kiválogatásánál figyelembe vehetőek a másik félnek a bíró általi „megbüntetésének" igényére utaló elemek, a másik viselkedésétől elhatárolódásra utaló elemek, a saját maguk igaza elismertetésének szükségletére vonatkozó kifejezések, a helyzet dramatizálását tükröző kifejezések stb.

Aktivitást mutató elemként meghatározhatóak lehetnének az ügynek a megoldásában, lezárásában aktív részvételt jelző kifejezések (pl. ajánlattétel a másik fél számára egyezségkötés céljából), a polarizálódás enyhülését jelző kifejezések.

A tartalomelemzés szempontjából problémaként merülhet fel, hogy a tárgyalások jegyzőkönyve nem szó szerinti jegyzőkönyvezéssel készül, vagyis nem a felek által közvetlenül elmondottakat tartalmazza, hanem a felek elmondása alapján a bíró diktálja (mondja diktafonra, hangfelvevőre) a tárgyaláson a jegyzőkönyvet, tehát ennek hatását, befolyását a tartalomra valamilyen módon ki kellene szűrni, illetve a vizsgálatot valamilyen módon ennek figyelembe vételével elvégezni.

Utóbbihoz felvetésem, hogy bizonyos szófordulatokból, melyet a bírák a jegyzőkönyvezés során egyezően (vagy nagyon hasonlóan) használnak, bár nem feltétlenül egyeznek meg szó szerint a felek által használt kifejezésekkel, egyértelműen következtetni lehet a felek aktív vagy passzív viselkedésére, illetve a másik fél álláspontjához közeledő, netán attól még inkább eltávolodó magatartására (pl. ilyen a „keresetemet változatlanul fenntartom", az „ellenkérelmemet változatlanul fenntartom", a" kereseti követelésemet felemelem/leszállítom", a „vitatom", a „bizonyítási eljárás lefolytatását kérem", a bizonyítási indítványomat visszavonom" stb. elemek).

A tartalomelemzés módszerével vizsgálható lenne az is, hogy a perben a felek kommunikációjában hogyan nyilvánulnak meg a különböző énállapotok a közvetítői eljárás előtt, illetve milyen változás tapasztalható ebben a közvetítői eljárást követően. Mindez akár a tárgyalásokon ennek céljából részvétel és jegyzetelés útján, vagy az új Polgári Perrendtartás által lehetővé tett szó szerinti hangfelvétel utólagos elemzése alapján is lehetséges.

A tartalomelemzés tehát egyaránt alkalmazható a kommunikációban megnyilvánuló, megegyezést gátló elemek feltérképezésére, így segíthet a közvetítői **eszköztár** bővítésében, valamint a közvetítői eljárás **eredményességére** vonatkozó következtetések levonására (mely mint tudjuk, nemcsak a megállapodások számában mérhető).

7. ÖSSZEGZÉS

A bírósági közvetítő képzéseken tanultak, és az eddigi gyakorlat alapján mindenképpen levonható az a következtetés, hogy a közvetítői eljárás bevezetésével szükségessé vált, hogy ebben az eljárásban másképp értelmezzük a tudatosság és abból eredő felelősségvállalás kérdését (a felek felelősségét), mint egy jogvitában. Elmondható, hogy az egyén felelőssége határainak kitolhatóságát jelenti (ezáltal a jogtudatosság is fejleszthető), ha a mediáció során segítünk nekik a szükségleteik feltárásában, azok megfogalmazásában, ezzel együtt a múltjuk értékelésében, és a jövőjük formálásában. Mindez a pszichológiai szemlélet beengedését, átültetését és eszközei alkalmazását is jelenti a közvetítői eljárásban. Ennek következtében a felektől elvárjuk, hogy a tudatosítást segítő eszközök által megnövekedettnek érzékeljék felelősségüket, mely elegendő a konfliktust megoldó megállapodás(ok) megkötéséhez, és az abban foglaltak betartásához.

Mindezen túlmenően fontos annak szem előtt tartása, hogy a peres eljáráshoz képest leegyszerűsített eljárás nem azt jelenti, hogy kevesebb szakértelmet kíván a peres eljárás lefolytatásánál, vagy az eljárást művelő szakemberekre kisebb felelősséget hárít. Épp ellenkezőleg: az eljárás szükségességét már felismerve, az alapjait megvetve nagyon precíz átgondolást és több tudományban kellő jártassággal rendelkező, rendszerszintű eligazodást igénylő feladatról van szó, melynek megfelelő rangra emelésére kötelez bennünket, hogy bírósági közvetítőként gyakoroljuk ezt az eljárást.

A bírósági közvetítés módszertanának kidolgozása tehát időigényes feladat, melyet abból a szerencsésnek mondható helyzetből végezhetünk el, hogy közvetlenül tapasztalhatjuk az ügyfeleknek a perekben tanúsított viselkedését, a kommunikációjukban is kódolt konfliktust, mert ennek megfigyelése is hozzásegít bennünket a közvetítői eljárásban működtethető tudatosítási folyamathoz, és speciális (bírósági) közvetítői eszközök kidolgozásához, melyekkel létrejött megállapodások a felek konfliktusát a jogvitára kiterjedően is rendezi. Továbbá a bírósági közvetítés eddigi gyakorlati tapasztalatai, folyamatos működtetése is előnyt jelentenek ezen munka eredményes elvégzéséhez. A dolgozat ennek a folyamatnak lehetséges útját vázolta fel.

IRODALOMJEGYZÉK

Alderfer, C. (1989). Theories reflecting my personal experience and life dent. *The Journal of Applied Behavioral Science, 25*(4), 351-351.

Almási A. (1929) *Kötelmi jog kézikönyve* (1929, Budapest)

Bagdy E. (2002) Elérhető: http://www.szexualpszichologia.hu/dok4.htm (In: Bagdy E. (szerk.): Párkapcsolatok dinamikája. 2002, Animula) Letöltés dátuma: 2019. 09. 19.

Baumeister, R. F. (2016). Toward a general theory of motivation: Problems, challenges, opportunities, and the big picture. *Motivation and Emotion, 40*(1), 1-10.

Berne, E. (1984). *Emberi játszmák*. Budapest, Háttér Kiadó.

Freud, S. (2011/1922). *A halálösztön és az életösztönök.* Miskolc: Hermit.

Freud, S. (2016) *A mindennapi élet pszichopatológiája.* Budapest, Gabo könyvkiadó

Gellén K. (2007). *A színlelt szerződés meghatározó jegyei és egyéb ismérvei.* Acta Universitatis Szegediensis : acta juridica et politica, (69) 1-48. pp. 191-202. Elérhető: http://acta.bibl.u-szeged.hu/7324/ Letöltve: 2019. 09. 19.

Gibson, J. L. (1985). *Organizations: Behavior, structure, processes.* Plano, TX: Business Publications, Inc.

Járó K. (1999). Játszmák nélkül – Tranzakcióanalízis a gyakorlatban (71., 93., 133-106., 125., 479. o.) Budapest: Helikon Kiadó.

Járó K. és Juhász. E. (2011). Elemzés és személyiségváltozás – TA-fogalmi kalauz. In K., Járó (Ed.), *A játszmák világa. Felfedezések a tranzakcióanalízis tájain* (32-47., 87-108., 134-140. o.*).* Budapest: Háttér Kiadó.

Jung, C. G. (1921/1971). Psychological Types. In R. F. C. Hull (Trans.). *Collected Works of C. G. Jung,* Volume 6. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Kemenes I. (2017). *A kontraktuális kártérítés egyes kérdései* (MJ, 2017/1., 1-10. o.) Elérhető:https://ptk2013.hu/szakcikkek/kemenes-istvan-a-kontraktualis-karterites-egyes-kerdesei-mj-20171-1-10-o/6242 Letöltve: 2019. 09. 19.

Kengyel M. (2013) Magyar polgári eljárásjog. Elérhető: https://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tamop425/2011_0001_520_magyar_polgari_eljarasjog/ch02.html Letöltve: 2019. 09. 19.

Kozékiné Hammer Zs. (2014). A párkapcsolati elégedettség vizsgálata rendszerszemléleti

keretben. Elérhető: https://ppk.elte.hu/file/koz_kin_hammer-zsuzsanna-dissz.pdf Letöltve: 2019. 09. 20.

Maslow, A. H. (1943). A Theory of Human Motivation. *Psychological Review,* 50, 370-396.

Max-Neef, M. A. (1989). *Human scale development: conception, application and further reflections.* New York: Apex.

McClelland, D. C. (1984). *Motives, Personality, and Society: Selected Papers.* New York: Praeger.

Murray, H. A. (1938). *Explorations in personality: a clinical study of fifty men of college age.* New York: Oxford University Press.

Sipos K. (2018). Mentálhigiéné, Önismeret, Pozitív pszichológia, Személyiség. Elérhető: https://mindsetpszichologia.hu/2018/02/28/modszertani-bemutato-a-tranzakcioanalizis__/ Letöltve: 2019. 09. 19.

Szokolszky Á. (2004) *Kutatómunka a pszichológiában* Elérhető: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/2011_0001_520_kutatomunka_a_pszichologiaban/pr01.html Letöltve: 2019. 09. 19.

Virágné Kiss É.: A válás lélektana. Elérhető: http://vkisseva.hu/wp/par-es-csaladi-tanacsadas/a-valas-lelektana Letöltve: 2019. 08. 23.

SCHLACHTA BOGLÁRKA LILLA

ADALÉKOK A BÍRÓI HIVATÁS TÖRTÉNETÉHEZ

1. BEVEZETÉS

Jogi tanulmányaim felét teljesítve felmerült bennem a kérdés, hogy melyik klasszikus jogi szakmában tudom elképzelni magam a jövőben? Arra a következtetésre jutottam, hogy a bírói hivatás áll hozzám a legközelebb. Annak érdekében, hogy bepillantást nyerjek a gyakorlati kérdésekbe is, elhatároztam, hogy jelentkezem a három hetes fakultatív bírósági gyakorlatra. A gyakorlat során tovább erősödött bennem a bírói hivatás iránti vonzalom. A gyakorlati jogi munka mellett a tudományos tevékenység is érdekel. Már jogi tanulmányaim elején nagy lelkesedéssel fordultam a jogtörténet felé, amely továbbra is egyre meghatározóbban van jelen életemben. A Mailáth György pályázatban e két elköteleződést egyszerre tudom megjeleníteni. Ezért döntöttem el, hogy jelentkezem a pályázatra és jogtörténeti témakörből készítek tanulmányt.

A bírói hivatás iránti elhatározásom abból fakad, hogy bírónak lenni egy olyan méltóságteljes szerepet jelent, amely nem csupán az adott jogvita rendezését szolgálja, hanem a társadalom számára is iránymutatást nyújt. Erről győztek meg a karunkon előadást tartó bírák, bírósági vezetők is.

A pályázati kiírás két jogtörténeti témaköre közül azért döntöttem a bírói hivatás fejlődéstörténete mellett, mert a tanulmány elkészítése során bővíteni tudom az eddigi ismereteimet, és tovább árnyalhatom a bennem kialakult hivatásképet. A pályázat egyik választható témaköre a bírói hatalom gyakorlásáról szóló 1869. évi IV. törvénycikk jelentősége volt. Úgy gondolom, hogy a szakirodalom szempontjából e témakör kidolgozottabb, továbbá az idei évforduló miatt jobban ismertté is vált. A bírói hivatás hazai fejlődéstörténete viszont – számomra meglepő módon – a tudományos szakirodalomban kevéssé ismert és e témakörben eddig fel nem tárt források is bemutathatók.

A pályázat ennek ellenére nem foghatta át e jogászi hivatás történetének minden részletét. Ha a bírói hivatás kialakulásának, fejlődésének fontosabb állomásait nyomon követtem volna, a tanulmány csupán a közismert általánosságokat tartalmazhatná. Hasznosabbnak tartottam egyes részterületek kiemelését, és ezek – lehetőség szerinti – alaposabb vizsgálatát.

A választott témakör áttekintése során az eddigi szakirodalomhoz képest új adalékokat és eddig feldolgozatlan primer forrásokat kerestem. Ezen az úton jutottam el a korabeli igazságügyi tevékenységet tükröző, számos új következtetésre alapot adó Statisztikai Évkönyvek adataihoz. Ezért fontosnak

tartom e ponton megemlíteni, hogy 1898-tól kezdődően 1941-ig a Statisztikai Évkönyvek adatait dolgoztam fel, amelyeket különböző szempontok alapján rendszereztem, analizáltam, végül diagram segítségével szemléltettem. Ennek köszönhetően pontosabb képet kaphatunk arról, hogy a viharos történelmi események között miként formálódott a bírói hivatástörténet, milyen volt az érdeklődés a bírói életpálya iránt, milyen mértékű volt a bírák leterheltsége, milyen gyakoriak voltak a fegyelmi ügyek. Azért, hogy minél komplexebb képet kapjak, a statisztikai adatokat a korabeli szaksajtó megállapításaival és az igazságügyi miniszteri éves beszámolók szövegével egészítettem ki.

Eddigi tanulmányaim során gyakran hallottam, hogy a bírói pálya az egyik legszebb jogászi hivatás. A tanulmány készítése során megerősödött bennem az a vélemény, hogy – minden nehézsége ellenére – ez a legszebb.

2. A BÍRÓI HIVATÁS ÉS A BÍRÓI ESKÜ

Már a jogtörténeti tanulmányaimból kiderült, hogy a hazai jogéletben rendkívül nagy szerepe volt az eskü intézményének. Ennek számos történeti változata volt, amelyek közül kiemelkedett a fontosabb hivatali feladatok ellátására, az ezzel összefüggő kötelezettségek elismerésére vonatkozó ünnepélyes nyilatkozat, ígéret, vagy fogadalom. A bírói tisztség kezdettől fogva nagy jelentőségű állami feladatok ellátására szolgáló, tekintélyt feltételező feladatellátás volt, így természetesnek vehetjük, hogy a megválasztáskor, az alkalmazáskor és a hivatalba iktatáskor szankcionálható ígéretet kellett tenniük. A szakirodalmi katalógusokból viszont az tűnik ki, hogy még nem született olyan tudományos összefoglalás, amely a magyar bírói eskük szövegének pontos megállapítására, ezek történeti tartalmának értelmezésére vonatkozna. Mivel a bírói hivatali eskünek a modern korban is jelentős szerepe van, indokoltnak tartottam az esküváltozatok rövid áttekintését, tartalmuk és a bírói hivatáshoz való korabeli kapcsolatuk rövid elemzését.

2.1. Bírói esküformulák a rendi korszakban

Az esküváltozatok áttekintésének belső időrendi és tartalmi határát a bírói hivatást megalapozó 1869. évi IV. törvénycikk megjelenése szabja meg. A bíráskodás történetének kezdeti időszakában, hazánkban is a törvényekbe foglalt esküszöveg tartalmilag az egyházi esküt képezte le, amennyiben a bírói tisztséget vállaló az Istenre, a szűz Máriára és minden szentekre fogadta, hogy jutalmat, kedvezést és gyűlöletet félretéve szolgáltat igazságot. Ez a szakrális jelleg 1869 után háttérbe szorult. Ettől kezdve a bírói hivatal és hivatás közjogi kötöttsége dominált, és ennek

megfelelően az újabb esküszöveg az uralkodó, az uralkodóház és az ország alkotmányához való hűséget emelte ki.

A rendi kor időszakában törvénybe (dekrétumba) foglalt jogforrások közül először Zsigmond király 1435. évi (II.) dekrétumának 1. articulusában találhatunk utalást arra, hogy miért volt szükség a bírák eskütételére.[143] A legfontosabb indok az ítélkezők elfogulatlanságának biztosítása, amely már abban az időben is a hivatás gyakorlásnak elemi feltétele volt. A hivatalos indokolásban arra is utalás történik, hogy az esküre kötelezett országos bíráknak „a gyűlölet gyanúját"[144] is távol kell tartaniuk maguktól.

Az eskü jelentőségét növelte, hogy azt az uralkodó, vagy személyes megbízottjának kezeihez kellett letenni. Az 1435-ös eskü szövege:

Én N., esküszöm az Istenre és az Isten szent anyjára, Szűz Máriára, minden szentekre és Isten kiválasztottjaira, hogy minden előttem perlekedőnek, együtt és egyenkint, a személynek, tudniillik gazdagnak és szegénynek megválogatása nélkül, és minden kérést, jutalmat, kedvezést, szeretetet meg gyűlölséget hátratéve és távol tartva, tehetségemhez képest igaz és való törvényt és igazságot fogok tenni, amint tudniillik azt az Isten és az ő igazsága szerint megtenni kötelességemnek ismerendem. Isten engem úgy segéljen és a boldogságos Szűz Mária és a mi Urunk Jézus Krisztusnak az éltető keresztje.

A magánharccal, súlyos belső konfliktusokkal terhelt időszak bíráinak szakrális esküje alapvetően az egyházi értékrend, a vallás előírásainak követését várta el a hivatalba lépőktől. Ezt tükrözi az evangéliumi egyenlőségre történő utalás, az isteni igazság követésére történő felhívás és az eskü szankció-záradéka. A szövegben ezen túl megjelenik a bíráskodáshoz szükséges objektivitás iránti igény és a pártatlanság bírákkal szemben támasztott követelménye is.

A magyar jogtörténet kiemelkedő jelentőségű jogforrása, I. Mátyás Decretum maiusa kiemelkedő jelentőséget tulajdonított az igazságszolgáltatás kérdéseinek, és a bírói tekintély erősítésének. Nem véletlen, hogy számos – a bírói hivatást érintő – rendelkezése mellett ő is kötelezővé tette a bírák esküjét. Az 1486. évi LXXIII. törvénycikk elrendelte, hogy „az ország rendes bírái és helyetteseik, úgyszintén az ispánok, alispánok, ítélőmesterek, táblabírák és mások, a kik az országban bíráskodnak, a maguk helyén esküt tegyenek." A fejlett itáliai (és az

[143] JÁSZAY Pál: A magyar nemzet napjai a Mohácsi vész után 1. Pest, 1846. 250. p.

[144] Magyar Jogi Lexikon. (Szerk.: Márkus Dezső) II. köt. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1899. 29. p. Az esküszöveget elemzi: Alföldi Dávid: A bírói függetlenségről. Jogtudományi Közlöny, 1922. 2. szám 9. p.

általa közvetített római jogi) kultúrát meghonosító uralkodó már a teljes bírói kart figyelmébe vonta, hiszen a korabeli igazságszolgáltatás minden kulcspozícióját betöltő jogszolgáltatók eskütételre kötelesek voltak.

Én N. esküszöm az élő Istenre és az Isten szent anyjára, szűz Máriára és minden szentekre és az Isten kiválasztottjaira, hogy minden előttem perlekedőnek és minden ügyben, mely tisztemhez tartozik, minden személynek, tudniillik gazdagnak és szegénynek megválogatása nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet és barátságot távol tartva és félretéve, tehetségemhez képest minden dologban igaz és való törvényt és igazságot fogok tenni s végrehajtást eszközölni, a mint azt Isten és ez ő igazsága szerint megtenni kötelességemnek ismerendem. Isten engem úgy segéljen és minden szentjei.

Az igazságos király esküszövege lényegében nem különbözött a Zsigmond kancelláriájában megfogalmazott textustól. Jogi szempontból mégis figyelemre méltó, hogy az eskü tartalmazza a törvényes és igazságos végrehajtásban való közreműködés ígéretét is.

II. Ulászló időszakában is számos olyan királyi rendelkezés született, amely az igazságszolgáltatást, benne a bírói hivatalt érintette. Az 1492. dekrétum XXXIII. artikulusa rögzített egy eskü-formulát, amely – néhány stiláris különbséggel – Mátyás korabeli szöveget vette át

„Én N. esküszöm az élő Istenre és az Isten szent anyjára, szűz Máriára és minden szentekre és az Isten kiválasztottjaira, hogy minden előttem perlekedőnek és minden, tisztemhez tartozó ügyben, minden személynek, tudniillik gazdagnak és szegénynek, megválogatása nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést, félelmet, gyűlölséget, szeretetet és barátságot távol tartva és félretéve, tehetségemhez képest minden dologban igaz és való törvényt és igazságot fogok tenni s végrehajtást eszközölni, a mint azt Isten és az ő igazsága szerint megtenni kötelességemnek ismerendem. Isten engem úgy segéljen és minden szentjei.”

A norma bevezető soraiból kitűnik, hogy ezt a fogadalmat a bírákon kívül a királyi főtisztviselőknek is le kellett tenniük, hiszen reszortjukhoz tartozó ügyekben ők is gyakorta bíráskodtak. Meg kell említenem, hogy a fenti dekrétum esküszövegének tartalma szoros tartalmi egyezést mutat Werbőczy István Hármaskönyvének Előbeszédében (14. cím) foglalt, bírákkal szembeni követelményekkel. A legendás Hármaskönyv gyakran idézett sorai: „5. § A biró az itélethozásban ne legyen sem tulságosan kegyetlen, se szerfölött kegyelmes: hanem csak igazságos. Mert minden ítélésben az irgalom és az erő, vagyis az igazság vagy egybekapcsolva. Ezeknek egyességében áll a méltányosság. […] Mert a hol az igazság túlhágja mértékét, kegyetlenség vétkét szüli; a szerfölött való kegyelmesség pedig a rend

felbomlását okozza." Eszerint tehát a bírói hivatáshoz szükséges emberi tulajdonságok összegzése, a bírói ítélkezés elvárt normáinak megfogalmazása nem feltétlenül Werbőczy szellemi alkotása, hiszen ezek a követelmények már a korábbi bírói eskükben is megfogalmazódtak.

Történeti forrásként is kiválóan alkalmas és a rendi szemléte érzékeltetésére is plasztikus jogforrás az 1498. évi IV. törvénycikk „az ítélőmesterekről és a táblabírákról, meg azok esküjéről."

„Nehogy pedig az ítélőmestereket ajándékokkal megvesztegessék, a rákosi szigorú eskü alatt meg kell fogadniok és igérniök, hogy mindenki részére igazságos, törvényes és istenes ítéletet fognak mondani, és annak okáért minden perlekedőnek tetszésétől fog függni, ha vajjon akar-e nekik ajándékot adni vagy nem? 1. § Mindazonáltal, ha valamely peres fél törvényesen bebizonyíthatja azt, hogy valamelyik ítélőmester az ilyen ajándékok miatt valaki részére hamis és igaztalan ítéletet mondott, akkor az olyan ítélőmester fejével és javainak elvesztésével bűnhődjék. 2. § És hogy az ülnökökkel együtt a főpap- és báró urak is, kiknek a bíráskodásnál jelen kell lenniük, szintén tartozzanak a rákosi esküminta szerint hitet tenni arra, hogy mindenki részére, kedvezés és gyűlölség nélkül igazságos ítéletet fognak mondani. 3. § És hogy az olyannak, a ki paraszt törzsből származott, nem kell ítélőmesteri tisztet viselnie; és nem nemes törzsből ítélőmestert soha sem szabad választani."[145]

A dekrétum szövege sokat elárul a korabeli igazságszolgáltatás szemléletéről. Nem tiltja a bíráskodásban résztvevőket az ajándék elfogadásától, de szigorú büntetést helyez kilátásba az elfogult ítélet esetén. A rendelkezés kibocsájtójának szándéka szerint az ítélkezésben érdemben közreműködő ülnökök is esküre kötelezettek. A rendelkezés harmadik fontos pontja, hogy – a rendi szemléletnek megfelelően – rögzíti a nemesség igazságszolgáltatási monopóliumát, ezúttal kiterjesztve az ítélőmesterekre is.

Ahhoz, hogy a korszak bíráira és egyéb állami ügyekben szerepet vivő hivatalnokaira vonatkozó elvárásokat összevethessük, érdemes idézni az 1498. évi VII. törvénycikket. Ennek címe szerint „midőn az egész országot érdeklő ügyek vannak a tanácsban tárgyalás alatt, a tanácskozáshoz nyolcz ülnököt kell odabocsátani, s ezek esküdjenek meg."

Hogy a királyi felség olyan ügyek alkalmából, melyek az egész országot közösen látszanak érdekelni és illetni, a fentebb emlitett tizenhat nemes közül mindenkor

[145] A rákosi esküről: Bónis György: A személynök és bírótársai a Jagellók korában 5/I. Századok. 1969. 17. p.

nyolczat bocsásson be a tanácsba. 1. § A mely nemesek szigorú hit alatt tartozzanak megesküdni, hogy a tanácsban hűségesen és titoktartás mellett, valamint ez ország közjavára és hasznára fognak mindent megbeszélni és tárgyalni.

II. Ulászló 1500. dekrétumának X. artiklusa ismét elrendelte, hogy a táblához megválasztott bírák is tanúságot (hűségesküt) tegyenek a király és az ország iránti lojalitásukról. Az eskü szövegét nem ismerjük.

A Mohács előtti Magyarország területi egységei az igazságszolgáltatás terén is számos sajátosságokkal rendelkeztek. Ez a partikularizmus, tartalmi és stiláris sokszínűség a bírói eskü szövegében megjelenik. A székelyek 1505-ben, Székely-Udvarhelyen hozott constitutiói, szerint:

„A bírák a választás után elsőbben istennek tartozó hiteket tesznek: hogy ők sem szeretetre, sem gyűlölségre, sem pedig magok hasznokra nézve nem, hanem csak az egy Istenre és annak igazságát szemök előtt viselvén, valami a két peres fél közt igazság lészen, azt cselekszik és végezik, melyet ha megcselekesznek, igen jó, ha hol pedig nem, ha a bírák közül valamelyik Istenét elfelejtvén és a maga idvességét is hátra hagyván, vagy könyörgésért vagy ajándékért, vagy pedig maga hasznáért az igaz útból valamely felé kitérne, az olyan mindjárt örök számkivetésre sententiáztassék.”[146]

A rendi korszak magyar államszervezetének egyik markáns sajátossága a nemesi vármegyék kiterjedt hatásköre volt. A helyi nemesség önkormányzati szerve fontos igazságszolgáltatási jogkört gyakorolt: első fokon döntött a nagyobb perértékű polgári perekben, és a jelentősebb bűnügyekben. Ezen túl fontos felülvizsgálati jogkört gyakorolt az úriszékek és a hatáskörébe tartozó városi bíróságok ítéletei felett. A vármegyéket irányító ispános személyesen is komoly befolyást gyakoroltak az ítélkezésre, ezért tevékenységük nem volt közömbös az uralkodó szempontjából sem. Az önvédő harcokkal terhelt időszakban született meg az 1552. évi XXXVIII. törvénycikk, amelynek – tartalmat összefoglaló – címe szerint „…az ispánok a vármegyékben esküt tegyenek; ellenkező esetben hivatalukat vesztik.” A rendelkezés utal a korábbi időszak azonos tárgyú intézkedéseire, egyben igazolja, hogy ezek határtalanok voltak. A törvény szövegéből az is kiderül, hogy a hivatali eskünek a visszaélések megakadályozásában a korszak jogalkotói nagy jelentőséget tulajdonítottak.

[146] Magyar Jogi Lexikon. (Szerk.: Márkus Dezső) II. köt. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1899. 29. p.; Király János: Magyar alkotmány- és jogtörténet. Különös tekintettel a nyugat-európai jogfejlődésre. Budapest, 1908. 544. p.

„Továbbá az ispánok az egyes vármegyékben a régi szokás és a korábbi országos határozatok értelmében a vármegye előtt esküt tegyenek. 1. § És azokat, a kik az esküt annyi rendelkezés után is megvetették: az ispáni tiszttől fosszák meg és helyükbe másokat tegyenek. 2. § Ha pedig valaki a királyi felség előtt tett esküt, az erről a dologról a vármegyének levelet mutasson föl; máskülönben (amiképp előre bocsátottuk) a vármegyén esküdjék; ellenkező esetben az ispáni tisztben el ne fogadják; hanem adják azt a tisztet annak, a ki esküt teszen."

A királyi Magyarország 15. századi igazságszolgáltatási szervezete rendkívül nehezen tudta a kor kívánta jogszolgáltató feladatokat teljesíteni. A központi hatalom számos reformáló törvényt hozott, amely egyaránt érintette a bírói szervezetet, a bírák alkalmazását és a jogi eljárás szabályait. Ezek közé tartozott az 1557. évi XIII. törvénycikk, amely a királyi törvényszékhez az esztergomi érsek két emberén kívül, négy bíró választását rendelte el.

„A világi bíráskodás gyakorlására nézve pedig, a melynek a fennirt végzésekhez képest kell végbe mennie, legalább négy, a törvényben járatos és alkalmas bírót kell alkalmazni: legyenek ezek akár a királyi felség vagy az urak szolgálatában állók közül valók, akár mások. 1. § És az igazságtételre nézve az ország rendes bírái előtt legott esküt is tegyenek, nehogy gyanúsíthatók legyenek."

A rendelkezés utolsó mondata ebben az esetben is szükségesnek tartotta az eskületétel által nyújtott garanciát, hiszen az új bírák így kerülhették el a bírói tevékenységet minden korban kísérő gyanúsítgatást.

III. Károly magyar király különös gondot fordított az igazságszolgáltatás rendi keretek között történő korszerűsítésére. Ennek egyik fontos – a bírói státust is érintő – dokumentuma az 1715. évi XXIV. törvénycikk „a törvények javításáról s törvényszékek tartásáról." A keveset hivatkozott törvény elvi éllel rögzítette a szakmai alkalmasság, a törvény tudásának igényét és bírákkal szembeni kötelezettségét.

4. § A közben pedig míg ezt az intézkedést a jövő országgyűlésen foganatba nem veszik, igazságosnak találják, hogy (a kir. fiscus alább említett eljárásának fenntartásával) úgy a nagyobb, mint a kisebb nyolczados valamint a rendkívüli törvényszékeket s a felebbvitelek felülvizsgálatait, úgy a királyi, mint a hétszemélyes táblán is, (melyhez az ország főpapjain és báróin kívül más, az említett főpapokkal és bárókkal együtt az igazságszolgáltatásra, Ulászló 3-ik decretuma 4-ik t. czikkének hasonlatosságára esküvel előzetesen kötelező törvénytudókat is alkalmazzanak) minden további értesítés nélkül, csupán e jelen szabály erejével fogva, a kir. ügyész ellenében is, az alább írt eljárás kivételével, az

oda tartozó perekben, a megállapított időkben mind Magyarországon, mind a hozzá kapcsolt részekben, megtartsák.

Az uralkodó ebben az esetben is fontosnak tartotta a bírói esküt, amelynek Ulászló által kiadott szövegét rendelte alkalmazni. Az igazságszolgáltatás szervezetének legjelentősebb rendi kori szervezeti reformjára 1723-ban került sor. Az 1723. évi XXX. törvénycikk „a kerületi táblák felállításáról, és az azoknál alkalmazandó személyekről" rendelkezett. A korabeli tömör törvényi szóhasználata ellenére kitűnik a bírákkal szembeni határozott elvárás, a magyar alattvalói státus, a megfelelő vagyoni helyzet és a hivatali eskü letétele.

„2. § Hogy a perlekedők, az 1715. évi 28-ik törvénycikkben megjelölt s eddig az ítélőmesteri bírói hatósághoz tartozó ügyekben az igazságszolgáltatás jótéteményétől megfosztva ne legyenek, Ő legsz. felsége jóságos akaratához és szándékához képest, elrendelik, hogy az ország négy kerületében alattas ítélőtáblákat állítsanak föl. 3. § Melyek mindegyike, az elnökökkel együtt, magyar születésű s ez országban jó birtokos és a hazai jognak szabatos ismeretével s egyenlő bíráskodási hatáskörrel felruházott, bírói esküvel kötelezendő öt személyből álland."

2.2. A bírói eskü szerepe 1869 után

A kiegyezést közvetlenül követő két évben a bírói eskü szövege eltért az anyaországi és az erdélyi részeken. Az egyébként közjogilag egyesült erdélyi részeken az ítélő bírák minden esküformájában benne volt a hűségi fogadalom az uralkodó és a törvényes leszármazói iránt. A régi magyarországi részekben a főbíróságok esküformájából ez hiányzott.

Az 1869. évi IV. tc. 14. §-a szerint a kinevezett bírónak esküt kellett tennie. A bírói hatalom gyakorlásáról szóló sarkalatos törvény az eskü letételéhez kötötte a bírói tevékenység megkezdését, a bírói fizetéshez való jogot és – ha az esküt tevő állami hivatalt korábban nem viselt – a szolgálati idő megkezdését is.

Hivatalos esküformát nem törvény állapította meg, hanem az 1871. december 20-i, 10.369. IME. számú igazságügyi miniszteri rendelet.[147] Ezt a szöveget vették később (1874-ben, majd az 1891-ben) kiadott bírói ügyviteli szabályok is. Ez az esküforma szó szerint azonos volt azzal, melyet a bírói hatalom gyakorlásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor a képviselőház központi bizottsága készített, és törvényi szövegként javasolt. A képviselőházi vitában Nyári Pál élesen tiltakozott

[147] Igazságügyi Javaslatok Tára, 1910. augusztus-december (10. évf.) 4. szám 491. p.

az eskü törvénybe vétele ellen, elsősorban azért, mert a tervezet – az erdélyi mintát követve – nem csupán az uralkodó, hanem az uralkodóházához való hűségi fogadalmat is tartalmazta.[148]

Az esküre utaló rendelkezés lényegét érintetlenül hagyva az 1891. évi XVII. tc. 58. §-a módosította az 1869-es normaszöveget. Eszerint „A biró kineveztetése után legkésőbb egy hó alatt s mindenesetre hivatalának elfoglalása előtt köteles a bírói esküt letenni azon törvényszék teljes ülésében, melyhez kineveztetett, vagy amelynek kerületében székhelye van." Szilágyi Dezső korszakos rendelkezése[149] nyomán megszületett a bírói eskü szövege is:

„Én N. N. esküszöm az igaz és mindenható Istenre, hogy Ő császári és apostoli kir. Felségéhez, I. Ferencz József urunkhoz és királyunkhoz, Ő Felsége uralkodó házához, Magyarországhoz és ennek alkotmányához bármi viszonyok közt hű maradok; a hivatali titkot megőrzöm, a törvényes szokásokat és rendeleteket megtartom, ezek szerint erőmhöz és tehetségemhez képest a hivatalomhoz tartozó minden ügyben az előttem perlekedőknek vagy hozzám folyamodóknak személyválogatás, érdekeltség és elfogultság nélkül, kérést, jutalmat, kedvezést és kedvkeresést, félelmet és gyűlöletet félretéve, részrehajlatlanul, lelkiismeretem és meggyőződésem szerint igazságot szolgáltatok; tisztemben híven, pontosan és serényen eljárok. Isten engem úgy segéljen!"

Nem érdektelen idézni a bírósági kezelőszemélyzet (igazgató, irodaigazgató, irodatiszt, írnok, díjnok) esküjét, amelyben jól érzékelhető a korabeli ügyvitelei és ügykezelési fegyelem iránti igény.

„Én N. N. esküszöm az igaz és mindenható Istenre, hogy Ő császári és apostoli kir. Felségéhez, Első Ferencz József urunkhoz és királyunkhoz, Ő Felsége uralkodó házához, Magyarországhoz és ennek alkotmányához bármi viszonyok közt hű maradok; a törvényeket és rendeleteket megtartom; elöljáróim iránt engedelmességgel viseltem; a hivatalos meghagyásokat pontosan és lelkiismeretesen teljesítem; a hivatalos iratokat rendeltetésükhöz és a nyert utasításhoz képest híven kezelem; azokat vagy azok másolatát másnak, mint a kit szabály szerint illet, ki nem adom; az azokban előforduló más módon tudomásomra jutott hivatali titkokat senkinek fel nem fedezem; a hivatali könyveket és jegyzékeket lelkiismeretesen vezetem; mindenre, ami hivatalomhoz

[148] Magyar Jogi Lexikon. (Szerk.: Márkus Dezső) II. köt. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1899. 29. p.; Képviselőházi napló 1869-1872. II. köt. 476-481. p.; A Hon, 1869. július (7. évf. 156. szám 1. p.

[149] Bírói ügyviteli szabályok: az1891. évi 4291. IME. sz. rend., (R. T. 935.p.) 25. §-a.

tartozik, gondosan felügyelek; tisztemben híven, pontosan és serényen eljárok. Isten engem úgy segéljen!"[150]

A bírói eskü letételére vonatkozó, a polgári korban mindvégig érvényes szabályok szerint a kinevezett ítélőbíró a kinevezési okirat átvétele után egy hónapon belül köteles a hivatali esküre jelentkezni. A kinevezett bíró a fizetését és egyéb pótlékait a hivatali eskü letételének napjától kapta. A társas-bírósághoz kinevezett bíró az esküt a bíróság teljes ülésében tette le, a járásbírósághoz kinevezett bíró annak a törvényszéknek teljes ülésében, melynek kerületébe a járásbíróság tartozott. Az eskületétel után az állást kötelező volt elfoglalni. Ha a bíró az eskü letételében vagy állásának elfoglalásában gátolva volt, az illetékes bíróság elnökétől halasztást kérhet. Az esküre vonatkozó törvényi és ügyviteli szabályokat szigorúan vették. Aki az eskü letételére vonatkozó kötelezettségnek nem tett eleget, és a mulasztást nem igazolta, úgy tekintették, hogy a kinevezést nem fogadta el.

A korabeli szakirodalom hangsúlyozta, hogy a bírói esküre a szorosan vett hivatali szempontokon túl is szükség van. A Magyar Jogi Lexikon szakírója szerint ugyanis a bírói hivatal nem csupán kikényszeríthető törvényes kötelezettségeket ró a bíróra, hanem olyanokat is, amelyek „mint alattvalóra és állampolgárra tisztán erkölcsi alapon hárulnak."[151] A bírói eskü éppen az erkölcsi kötelességek teljesítésének biztosítéka.

Már a kiegyezés utáni időszak elején felmerült a kérdés: hogyan pótolható a bírói eskü azok esetében, akik a hitelveik szerint nem tartoznak esküt tenni. A bírói hivatásra vonatkozó törvények ebben a kérdésben nem adtak eligazítást. Az alkotmányjogászok a közszabadságra hivatkoztak, miszerint a bírákat hivatalukra valláskülönbség nélkül alkalmazni kell (1791. évi XII. tc., 1895. évi XLIII. tc.). A kérdést analógia útján segített megválaszolni az 1868. évi LIV. tc., amelynek 242. §-a kimondja, hogy „Felek, kik az eskütételtől saját hitelveik szerint törvényesen fölmentvék, ünnepélyes bizonylást tartoznak eskü gyanánt letenni, mely azonban foganatára a valósággal letett esküvel minden tekintetben egyenlő." Horvát Boldizsár, a legendás igazságügyi miniszter, a bírói hatalomról szóló törvényjavaslat részletes tárgyalása során 1869. július 9-én, szintén ebben a szellemben nyilatkozott. Álláspontja szerint „Miután van általános törvényünk (t. i. az 1868. évi LIV. tc.), mely rendelkezik arról, hogy oly egyének, kik hitük szerint nem

[150] MARSCHALKÓ János: A bírósági ügyvitel szabályai. Az új büntető ügyvitel szabályaival kiegészített második kiadás. Budapest, 1900. 36-37. p.

[151] Magyar Jogi Lexikon. (Szerk.: Márkus Dezső) II. köt. Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1899. 29. p.; Kőnig Endre: Bíróküldés büntetőügyekben. Jogtudományi Közlöny, 1925. 14. szám 108. p.

tartoznak esküt letenni, azok az eskü helyett fogadalmat tesznek: úgy hiszem, ezen általános törvényt nem kellene itt ismételni; ez minden esetben különösen alkalmazást igényel és alkalmaztatni fog."[152]

A bírói eskük szövegének vázlatos áttekintése után e tárgyú gondolataimat a ma hatályos bírói eskü szövegének idézésével zárom. A bírák jogállásáról és javadalmazásáról 2011. évi CLXII. törvény szerint:

22. § (1) A bíró tevékenységének megkezdése előtt, a kinevezésétől számított 8 munkanapon belül esküt tesz a bíróság elnöke előtt. Az eskü szövege az egyes közjogi tisztségviselők esküjéről és fogadalmáról szóló 2008. évi XXVII. törvényben foglalt eskü szövegéből és az annak zárómondatát megelőző következő szövegből áll:

„Fogadom, hogy a rám bízott ügyeket tisztességes eljárásban, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen, kizárólag a törvényeknek megfelelően bírálom el; hivatásom gyakorlása során az igazságosság és a méltányosság vezérel."

2008. évi XXVII. törvény Én, (az eskütevő neve) fogadom, hogy Magyarországhoz és annak Alaptörvényéhez hű leszek, jogszabályait megtartom és másokkal is megtartatom; (a tisztség megnevezése) tisztségemet a magyar nemzet javára gyakorolom. (Az eskütevő meggyőződése szerint) Isten engem úgy segéljen!

Jól látható, hogy napjaink bíráinak esküszövege számos ponton őrzi a történeti hagyományokat. Egyezik a hivatali alkalmazáshoz szükséges kötelező jelleg, az eskü morális töltöttsége és annak homagiális (hűségi) tartalma. Szerepel benne az igazságosság érvényesítésének kritériuma, amely a jogszolgáltatás mindenkori alapkövetelménye volt. A történeti esküszövegekhez képest viszont új elem a méltányosság követelményének erőteljes hangsúlyozása.

3. A BÍRÓI HIVATÁS SZERVEZETI KERETEI A POLGÁRI KORBAN

A kiegyezés utáni bírósági rendszer egyik legfontosabb jellemzője a szervezet-rendszer és a jogszolgáltató működés stabilitása, állandó jellege. A bírósági szervezet átalakításával véget ért az a korszak, amikor az uralkodók egyedi mandátummal, eseti felhatalmazással rendelték el egyes ügyek bírói vizsgálatát. Ezt követően a bíróságok már nem meghatározott időszakonként üléseztek,

[152] Képviselőházi napló. 1869. évi II. köt. 479. p.; Magyar Jogi Lexikon. (Szerk.: Márkus Dezső) II. köt. Budapest, Pallas Irodalmi és Nyomdai Részvénytársaság. Budapest, 1899. 29. p.; Alföldi Dávid: A bírói függetlenségről. Jogtudományi Közlöny, 1922. 2. szám 9. p.; Ludvigh: Isten ugy segéljen. A Hon, 1869. július (7. évf.) 158. szám 1. p.

működésük állandóvá vált. Ez a körülmény döntő hatást gyakorolt a bírói státusra is, hiszen az igazságszolgáltatás résztvevői ettől kezdve főhivatás szerint látták el feladataikat. A gyakorlat igényei nyomán maradtak még eseti jellegű ítélő fórumok is, mint a szolgabírák és a békebírák testületei, de ezek szerepe fokozatosan csökkent. Nélkülözték az ítélkezési állandóságot a korlátozott ügykörű választott bíróságok valamint – törvényszékek esetében – az ülésszakok idejére megalakított, nálunk rövid ideig működő esküdtbíróságok.[153]

A bíróságok a szervezeti reform után ezentúl lokalizáltak, helyhez kötöttek voltak; szabály szerint csak kijelölt székhelyükön és hivatali helyiségeikben gyakorolhatták az igazságszolgáltatást. Ez a körülmény szintén jelentősen befolyásolta a bírák szolgálati viszonyait. A törvényszékek központjait törvény, a járásbíróságok székhelyét, területét és a törvényszékek határait az igazságügyi miniszter állapította meg. A miniszterek – különösen Szilágyi Dezső – gyakran éltek ezzel a lehetőséggel. A bíróságok hivatal-szerűen, folyamatosan működtek, az általános törvényszünet ismeretlen volt. Az 1887. évi XXX. tc. 2. §-a törvényszünetet csak az ítélőtáblákra és a Kúriára tartotta fenn, sürgős ügyekben ezeknek a fórumoknak is külön szüneti tanácsokat kellett tartaniuk.

A bíróságok 1869-től államszervezet részeivé váltak, megszűnt a tradicionális önkormányzati bíráskodás, és a bírák választásának gyakorlata. Ez az elv – a törvényhozás által megszabott feltételek és korlátok között – kiterjedt azon szervekre is, amelyek átruházott hatáskörben jártak el. A szervezet alapvetően homogénné vált, hiszen az 1871. évi XXXI. és XXXII. tc. azonnali hatállyal megszüntetett minden addigi különleges hatáskörű elsőfokú bíróságot, városi és megyei törvényszéket, úrbéri ítélkező fórumot, bányabíróságot, főszolgabírói vegyes-bíróságot.

Az ítélkező személyzet jogi helyzetét alapvetően meghatározta, hogy a bíróságok felügyelete, egymáshoz és társhatóságaikhoz való viszonya szabályozottá vált. Az igazságügy-miniszter főfelügyelete mellett minden bírósági elnök szolgálati felettese, felügyelő hatósága lett bírói munkatársainak. A magasabb fokú bíróság szervezeti-felügyeleti jogot kapott az alacsonyabb szintű felett. A bíráskodási tevékenységre nézve hierarchikus viszony alakult ki az egyes bírósági fokozatok között. A szervezeti törvények rendelkeztek a hatásköri és illetékességi összeütközés során követendő eljárásról, az azonos fokú bíróságok egymáshoz való viszonyáról. A bírósági szervezetben következetesen érvényesült a

[153] A bíróságok szervezéséről: Toldy István: Öt év története. Pest, 1872. 220-221. p.; Sárközi Zoltán: Kisebb érdekképviseleti fondok Repertórium (Levéltári leltárak 87.) Budapest, 1988. 31. p.

decentralizáció elve, amely szerint a jogviták zömét ott kellett elbírálni, ahol azok keletkeztek.[154]

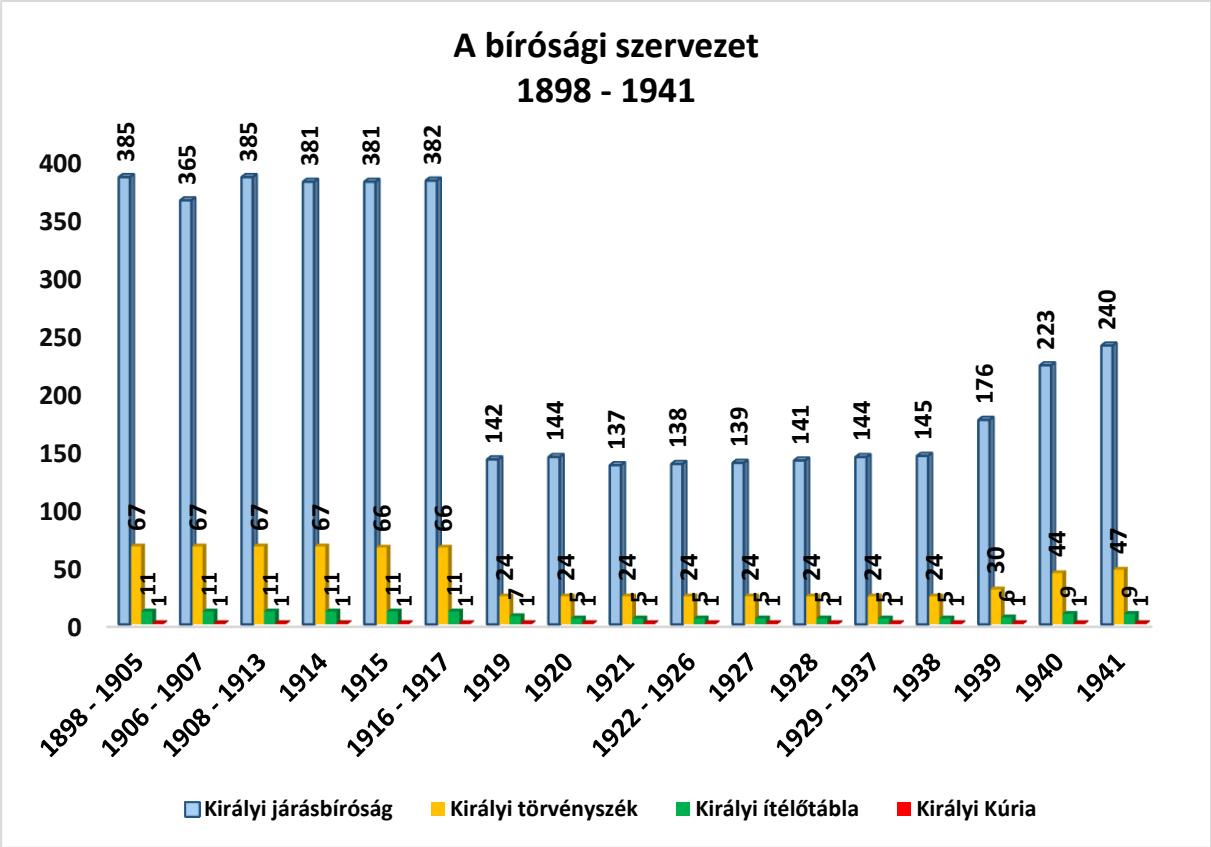
A bírói hivatás szempontjából különleges jelentősége volt annak, hogy részletező törvények határozták meg a bíróságok belső szervezetét, a szolgálati viszonyokat, a bírák, a segéd- és kezelőszemélyzet alkalmazási feltételeit. Sor került a bírói függetlenség szervezeti és anyagi feltételeinek szabályozására, az összeférhetetlenség leggyakoribb eseteinek meghatározására. Egy kúriai döntés szerint bírói függetlenség egyik alapvető biztosítéka, hogy „az arra törvény szerint illetékes bíróság eljárása alól a döntése alá kerüli ügy, a törvényben szorosan meghatározott mellőzhetetlen szükség esetein kívül el ne vonassék". A bírói függetlenség további biztosítékai: 1. a bírák elmozdíthatatlansága (1869. évi IV. tc. 15. §.) és áthelyezés tilalma (1891. évi XVII. tc.); 2. az összeférhetetlenség szabályozása (1869. évi IV. tc. 8-13. §§.); 3. a bírák anyagi függetlensége. (1869. évi IV. tc. 5. §.) és 4. az együtt-alkalmazást kizáró okok (1891. évi XVII. tc. 41-43. §§.). Sarkalatos elvnek tekintették azt is, hogy senkit illetékes bírájától elvonni nem szabad (1869. évi IV. tc. 20. §).[155]

A bírák személyzeti viszonyait az is jelentősen meghatározta, hogy a dualista rendszer világosan elkülönítette egymástól a rendes és különös bíróságokat. Az érdemi ítélkezés alapvetően a rendes bíróságok keretei között zajlott, az alapvető szabályozások is ezt a területet érintették.

A bíróságtörténeti szakirodalomban a dualizmus-kori rendes bíróságok számát átlagolva olvashatjuk. Az is gyakori, hogy a szerzők az egyes fórumokat létesítő törvények irányszámait veszik alapul, és a későbbi változásokra nem utalnak, ezt már nem követik. Az alábbi táblázat a hivatalos igazságügyi statisztikai adatok alapján mutatja be a bírósági szervezet számbeli változásait.

[154] STIPTA István: A magyar bírósági rendszer története. Debrecen, 1998. 125-126. p.

[155] KŐNIG Endre: Bíróküldés büntetőügyekben. Jogtudományi Közlöny, 1925. 14. szám 108. p.

3.1. A királyi járásbíróságok és személyzetük

A nagy jogszolgáltatási reform után új bírósági rendszer alapegységei a járásbíróságok lettek. Ezeken a fórumokon döntöttek a tömegügyekről, itt bírálták el a kisebb vagyoni értékű polgári pereket és a csekélyebb súlyú büntetőügyeket. A létesítendő járásbíróságok számát – nagy viták után – az 1871. évi XXXII. tc. 360-ban állapította meg. Amikor a katonai határőrvidék 1873-ban civil területi szervezetté alakult, a számuk további 14-gyel bővül. Mivel az ügyforgalom radikálisan növekedett, 1885-ben még tíz ilyen fórumot létesítettek. Budapest területén öt járásbíróság alakult, melyeket az I-III., IV., V., VI–VII., VIII–IX. kerületekben szerveztek. Az 1913. évi XXV. tc. az utóbbi négy járásbíróságot „központi járásbíróság” néven egyesítette, hatáskörébe kizárólag polgári ügyeket utalt. A járásbírósági bűnügyek (alapvetően vétségek) elbírálására az egész fővárosban egy „budapesti büntetőbíróságot” alapítottak.

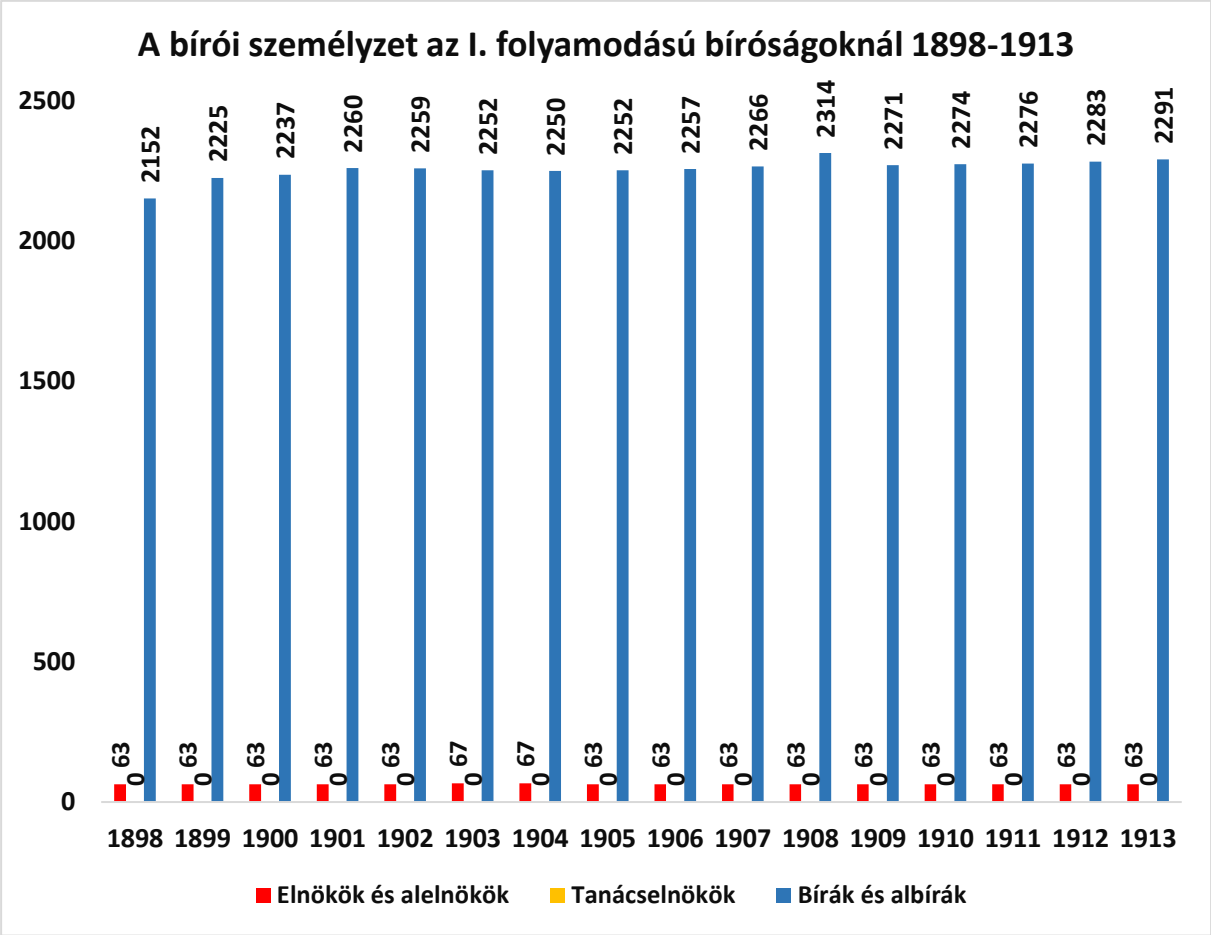
A járásbíróság élén kinevezett járásbírák álltak, akikhez – nagyobb ügyszámú helyeken – al-járásbírákat osztottak be. Az ítélkezés egyes-bíráskodás formájában történt. A járásbíróság ítéletei ellen (polgári ügyekben) jogorvoslatért a törvényszékhez lehetett fordulni, büntető ítéleteik az ítélőtáblához voltak fellebbezhetők. A jogállamiság szempontjából fontos döntés volt, hogy a

telekkönyvek vezetése fokozatosan – 1915-re végleg – átkerült a járásbíróságokhoz. Ez a döntés szavatolta az ingatlanforgalom szakszerű kezelését, de kétségtelenül nagy adminisztratív terhet rótt a csekély számú ügykezelői apparátusra. A bírósági adminisztrációt helyi kezelőirodák látták el.

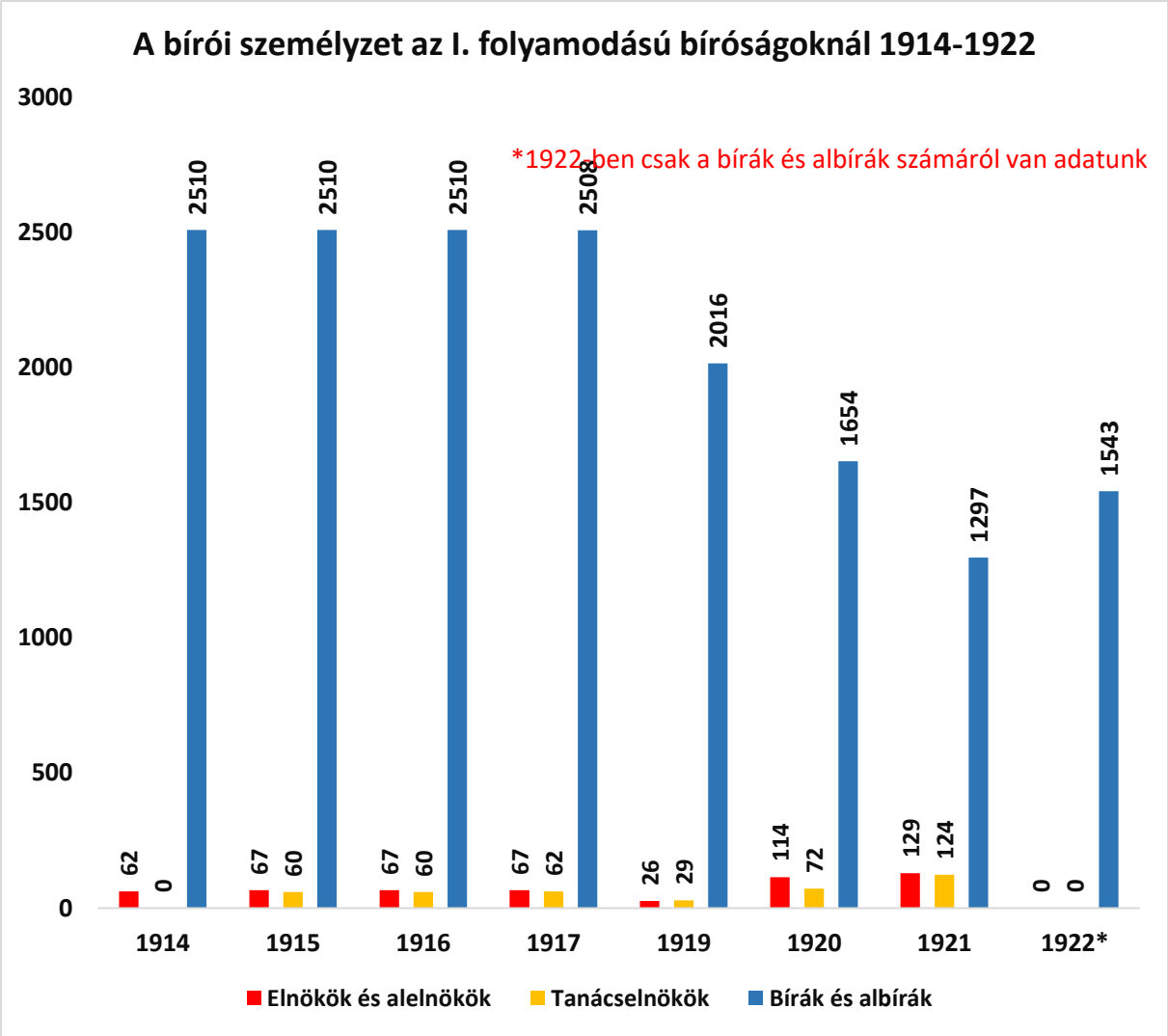
Az első szintű, tömeges ügyforgalmú bírói fórumok szervezetéről és hatásköréről már az átszervezés elején dönteni kellett. A királyi járásbíróságok belső szervezetéről az 1871. évi XXXI. és 1891. évi XVII. tc.-ek rendelkeztek. A törvényi rendelkezések szerint a járásbíróság egy, esetleg több járásbíróból állt. A bírói létszámot a segéd- (jegyző, aljegyző, joggyakornok), kezelő- (írnok, díjnok) és szolgaszemélyzet egészítette ki. A járásbírói szervezethez tartoztak a bírósági végrehajtók is. Ha a járásbíróság telekkönyvi hatóság is volt, a telekhivatal külön személyzetét is ide sorolták. Már az 1871-es törvény igyekezett tisztázni a bíróságon belüli függelmi viszonyokat. Eszerint a felügyelet és igazgatás szempontjából a járásbíróság személyzete a vezető járásbíró alatt állt, akit akadályoztatása esetén a második járásbíró, esetleg a rangidős albíró helyettesített. A szolgálat szempontjából azonban a vezetés a járásbírót csak a segéd- és kezelőszemélyzettel és a bírósági végrehajtókkal szemben illette meg, a telekkönyvi hivatal közvetlenül a rang szerint első telekkönyvvezető, szükség esetén a törvényszéki elnök által kijelölt segéd-telekkönyvvezető irányítása alatt állt.

Ma már különösnek hat, hogy a korabeli jogalkotók milyen részletesen szabályozták a bíróságok ügykezelési rendjét. A járásbíróságok belső szervezetében az 1897. december 30-án kiadott bírósági ügyviteli szabályzat is hatalmas terjedelmű dokumentum, amely a kezelési teendőket a bírák mellett felállított jegyzői irodákba beosztott kezelők által, a bíró közvetlen útmutatása és felügyelete alatt végeztette. A Szilágyi Dezső koncepcióját követő szabályozás szerint a járásbíróságok felettes (fellebbviteli, felülvizsgálati) hatósága, az 1893. évi XVIII. és 1896. évi XXXIII. tc. szerint az a törvényszék, amelyik területén az eljáró járásbíróság székhelye volt. A peren kívüli eljárásban hozott végzések esetében az ítélőtábla rendelkezett másodfokú hatáskörrel. Voltak sajátos illetékességi szabályok is: a budapesti és pestvidéki törvényszékek területén levő járásbíróság az 1893. évi XVIII. tc. szerint mint kereskedelmi bíróság járt el. Ebben az esetben is gondoskodta a felülvizsgálatról: az ide tartozó ügyekben a járásbíróságok fellebbviteli hatósága a budapesti kereskedelmi és váltótörvényszék volt. Az 1893-as törvény decentralizálta a felügyeleti jogot is; ettől kezdve a járásbíróságok feletti felügyeletet törvényszékek és ítélőtáblák látták el, a főfelügyelet joga az igazságügy-minisztert illette meg. Korábban az igazságügyi miniszter gyakorolta a

bíróságok feletti felügyeleti jogot, de ez a fontos tevékenység – a bíróságok nagy száma miatt – a gyakorlatban nem érvényesült.[156]

[156] MARSCHALKÓ János: Bírósági szervezet. In: Magyar Jogi Lexikon II. köt. (Szerk.: Márkus Dezső) Budapest, 1899. 88. p.

3.2. A királyi törvényszékek és bíráik

A polgári kori bírósági szervezetünk központi fóruma a királyi törvényszék volt. Ez a fórum örökölte a rendi vármegyék elnevezését, kiemelt szerepét és általános hatáskörét. A folytonosságot formailag az is igazolta, hogy a területi illetékesség törvényi megállapítása során a dualizmus-kori törvényhozók törekedtek arra, hogy minden közigazgatási feladatot ellátó vármegye területén legyen legalább egy ilyen ítélkező fórum. Az is előfordult, hogy egy megyében – figyelembe véve a földrajzi viszonyokat, és az érkező ügyek számát – több királyi törvényszék létesült (pl. Kalocsa).[157]

[157] MARGITAY Dezső: A birói kinevezések eszközlése körüli nézetek. Jogtudományi Közlöny, 1870. 27. szám 171. p.; Márkus Dezső: A végleges bírósági szervezet megalkotása. Jogtudományi Közlöny, 1908. 20. szám 173-174. p.

Az 1871-ben nagy viták nyomán létrejött szervezeti törvény nyomán az ország egész területén 102 királyi törvényszék alakult. Tíz évvel később újabb három általános hatáskörű bírói fórum jött létre. Az államháztartás siralmas állapota is indokolta, hogy Tisza Kálmán miniszterelnökségének első évében az 1875. évi XXXVI. tc. 64-re, csaknem a felére csökkentette a törvényszékek számát. Tíz évvel később ismét szűkítő korrekció történt: a Jászberényben és Karcagon megszüntetett ítélő fórumok helyébe Szolnokon új törvényszéket hoztak létre. A rendszer hatásköri szempontból is lassan stabilizálódott, egyedül a budapesti törvényszékből emelték ki a büntető ügyszak bíráit, és 1895-ben önálló büntetőbírósággá szervezték a budapesti büntető törvényszéket. A Horthy-korszakban törvényszékeket Budapesten és általában megyénként szerveztek. A területi arányosság érdekében egyes megyékben több ilyen bírói fórum létesült, más esetekben két megyét átfogó illetékességi területű törvényszékek alakultak. Így pl. Pest megyében a Pest vidéki, kecskeméti, kalocsai bíróság működött, míg Komárom-Esztergom k.e.e. megyékben nem volt külön törvényszék.[158]

A királyi törvényszékek belső szervezetét törvényi rendelkezések, közelebbről az 1871. évi XXXI. tc. 6-10., és az 1891. évi XVII. tc. 25., 28. és 35-37. §-ai szabályozták. A törvényhelyek rendelkeztek az elnöki státusról, rögzítve, hogy a törvényszékeket ők vezetik. Ha az elnök bármilyen okból nem tudta ellátni feladatát, az ítélőtáblai bírói címmel felruházott törvényszéki bírák közül a rangsor szerint következő helyettesítette. A fővárosi törvényszéki elnököket hivatalból a Kúria rendes bíráinak létszámába sorolták, a vidéki törvényszéki elnökök közül tízen kaphattak Kúriai bírói címet. A törvényszéki bírák létszámának meghatározása az igazságügyi miniszter joga volt. A létszámszaporítás elkerülése és a takarékosság érdekében a törvényszéknél ténylegesen hivatalban lévő albírák száma az adott királyi törvényszéknél rendszeresített ítélő bírák létszámának egynegyedét nem haladhatta meg.

A bírói hivatást ellátók sajátos személyi köre volt a különös bíróságok személyzete. A váltó- és kereskedelmi jogviták eldöntésére – a budapesti, a budapesti büntető és a pestvidéki törvényszékek kivételével – az ország valamennyi törvényszékénél kereskedelmi ülnököket alkalmaztak. Minden törvényszékekhez előírt számú segítő apparátust, egyrészt segédszemélyzetet (jegyzők, aljegyzők, joggyakornokok, pertárnok), másrészt kezelőszemélyzetet (irodaigazgató, irodatisztek, telekkönyvvezetők, segéd-telekkönyvvezetők, írnokok és díjnokok)

[158] Az első folyamodású királyi törvényszékek és járásbíróságok területköreinek kimutatása. Magyarországi Rendeletek tára. 1. Pótfüzet 1871. Pest, 1872.; Stipta 166. p.

alkalmaztak. A törvényszékek személyzete feletti felügyeletet a törvényszéki elnök látta el.

A törvényszékek elsőfolyamodású bíróságokként polgári jogvitákban egyes vagy hármas tanácsban döntöttek. Abban az esetben, ha e testületek fellebbezési fórumként jártak el, mindig hármas tanácsban hozták határozataikat (1893. évi XVIII. tc. 125. §). Ez volt a határozathozatal rendje az olyan semmiségi panaszok esetében is, amelyeket az érdekeltek a békebírák – a községi bíráskodás alá tartozó ügyekben hozott – ítéletei ellen nyújtottak be. (1893. évi XVIII. tc.). A törvényszék fellebbezési tanácsának elnöke rendszerint maga a törvényszéki elnök volt, de lehetett más olyan bíró is, akit az igazságügyi miniszter a fellebbezési tanács vezetésének jogával ruházott fel.

A váltóeljárás alá tartozó, továbbá kereskedelmi ügyekben – ha a törvényszék bírói illetékességről döntött, vagy a kereskedelmi ügy érdemében határozott – az egyik szavazónak feltétlenül speciális ismeretekkel rendelkező kereskedelmi ülnöknek kellett lennie. Büntető ügyekben a törvényszéknél, mint első fokú bíróságnál a vizsgálóbíró (1891. évi XVII. tc. 33. §) egyesbíróként járt el, aki nem csupán nyomozó tevékenységet fejtett ki, hanem bírói hatáskört is gyakorolt. A vádtanács (1897. évi XXXIV. tc. 8. §) elnökből és két bíróból álló testületből állt. A korabeli igazságszolgáltatás sajátos fórumai az időszakonként működő esküdtbíróságok voltak (1897. évi XXXIII. tc. 1. §). E testületek az elnökkel együtt három bíróból és 12 esküdtből álltak. Ez azonban nem minden törvényszéknél működött, mert az igazságügyi miniszter elrendelhette, hogy ugyanazon ítélőtábla területén levő több szomszédos törvényszék területét egy esküdtbírósági kerületté alakítsák át.

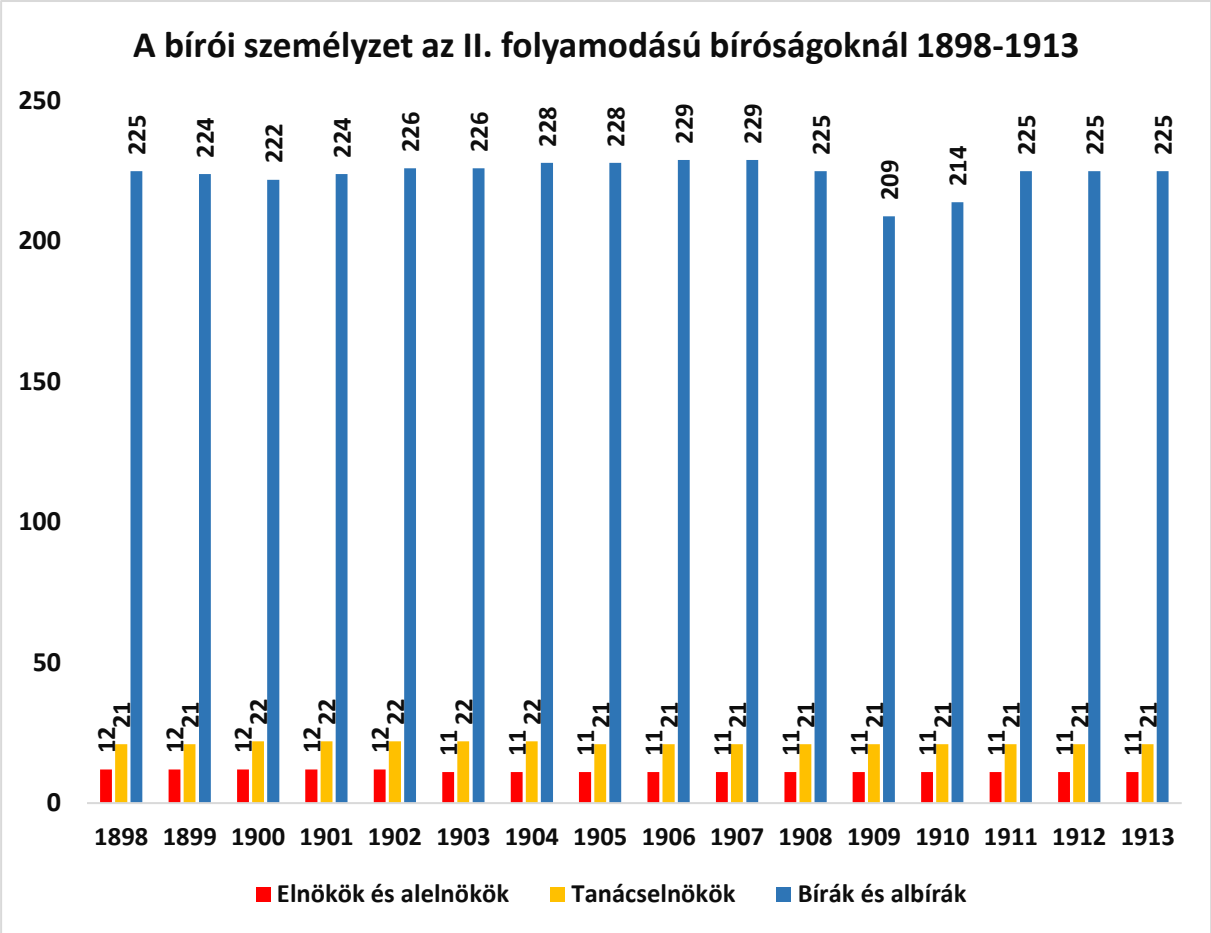
A járásbíróságoktól fellebbezett pereket a törvényszék minden esetben tanácsülésen vizsgálta meg, és itt döntöttek arról, hogy az ügy fellebbviteli tárgyalásra utasítható-e. A törvényszékeknél fegyelmi bíróság is működött, de ez csupán a törvényszék területén levő bíróságok hivatalnokai és szakértői felett ítélt, az ítélőbírák fegyelmi ügyei nem tartoztak hozzá. A testület elnökből vagy ennek helyetteséből és két ítélőbíróból állt. A fegyelmi testület fellebbviteli fóruma az ítélőtábla fegyelmi bírósága volt.

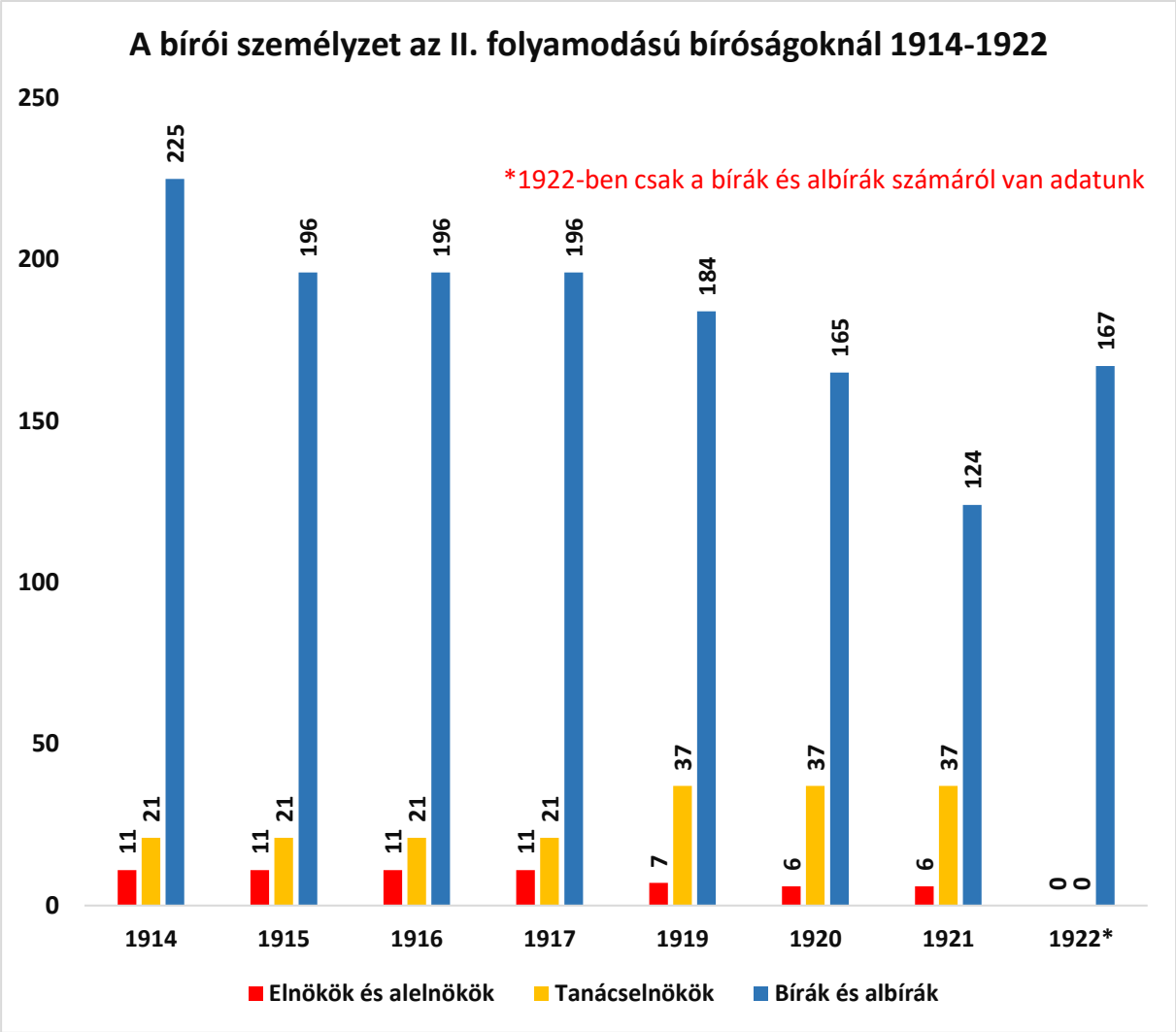
Az ítélkezés érdemét tekintve a törvényszék felettes hatósága a területileg illetékes ítélőtábla volt, tehát az a magasabb bírói fórum, amelynek területén a törvényszék volt. A főszabály alóli kivételként a jelentősebb perértékű (ötszáz forint feletti) sommás perekben született ítéletek ellen a Kúriához lehetett felülvizsgálati kérelmet beadni. A törvényszék első vagy másodfokú ítéletei, továbbá a törvényszék, az esküdtbíróság és az ítélőtábla részéről kiküldött bíró végzései ellen az ítélőtáblához lehetett fellebbezni. Felügyelet szempontjából a törvényszékek

közvetlenül az ítélőtáblák, közvetve az igazságügy-miniszter főfelügyelete alatt álltak. A főfelügyeleti jog tartalmáról hosszas viták folytak.

Az 1891. évi XVII. tc. kísérletet tett a felügyeleti jog tartalmának meghatározására. A törvény e jogosultság folytonos, állandó gyakorlásának szükségességét és felvigyázó jellegét emelte ki. Eszerint a felügyeletnek kötelessége gondoskodnia kellett arról, hogy az ügyvitel – amely alatt nem csupán a törvénykezési ügymenetet, hanem az ügykezelést és az összes számviteli és gazdasági ügykört is értették – törvényes, szabályszerű, pontos és gyors legyen. A felügyeleti szervnek ezen túl kötelessége volt az alkalmazottak hivatalos működésére, az elintézés minőségére és mennyiségére ügyelni. A felügyelet köteles volt olyan intézkedéseket is tenni, amelyek lehetővé tették, hogy a folyamatban levő ügyek ne, vagy a lehető rövid ideig szüneteljenek. A törvény e rendelkezése biztosítékot kívánt nyújtani arra, hogy az iratok felterjesztése miatt a felügyeleti hatóság a folyamatban levő ügyek intézését ne hátráltassa.[159]

[159] A birói és ügyészi szervezet módosításáról. A törvényjavaslat indokolása. Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. Irományok. Budapest, 1891. XXVI. köt. 995. sz. (Szilágyi Dezső előterjesztése 1891. február 20.) 28. p.; Kivonatos indokolás a birói és ügyészi szervezet módosításáról szóló előadói tervezethez. Jogtudományi Közlöny, 1890. 31. sz. 241. p.

A bírói személyzet az II. folyamodású bíróságoknál 1898-1913
250
200
150
100
50
0
12 21 225
12 21 224
12 22 222
12 22 224
12 22 226
11 22 226
11 22 228
11 21 228
11 21 229
11 21 229
11 21 225
11 21 209
11 21 214
11 21 225
11 21 225
11 21 225
1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912 1913
Elnökök és alelnökök
Tanácselnökök
Bírák és albírák

3.3. A királyi ítélőtáblák és személyzetük

Az ítélőtáblák szervezeti átalakításáról az 1890. évi XXV. tc. rendelkezett. Az ítélőbírói személyzet elnökből – akit akadályoztatása esetén a rangsor szerint legidősebb tanácselnök helyettesített –, alelnökből és ítélőbírákból állt. A tanácselnökök, bírák összes létszáma a törvény szerint 245-öt nem haladhatta meg. Az ítélő bírák közül egyeseket az igazságügyi miniszter tanácsvezetési joggal ruházott fel. Az 1893. évi XXXII. tc. 1. §-a értelmében az ítélőtáblákhoz szükség szerint számfeletti ítélőbírákat is kinevezhettek, ezek száma azonban a 14-nél nem lehetett több. A segédszemélyzet elnöki titkárból, tanácsjegyzőkből, (albírák, jegyzők és bírói vizsgát tett aljegyzők) szükség szerint fordítóból állt, míg a kezelő személyzetet az igazgató, az irodatisztek, az írnokok és díjnokok képezték. Felügyelet szempontjából az egész személyzet az ítélőtábla elnöke alatt állt, a kezelő- és szolgaszemélyzet feletti közvetlen felügyeletet azonban az igazgató

gyakorolta. Az ítélőtábláknál a rendes kezelőhivatalokon (iktató, kiadó, irattár) kívül elnöki iroda és felülvizsgálati tanács mellett jegyzői iroda működött.[160]

Az ítélőtáblák büntető és polgári ügyekben kizárólag (másod- vagy harmadfokú) fellebbezési bíróságként jártak el. Az első fokú hatáskörük szűk volt, ebben a jogkörben csak a hivatalnokok fegyelmi ügyeiben döntöttek. A kerületi táblák a kerületükben működő törvényszékek és járásbíróságok által elbírált ügyekben dönthettek. Másodfokú fellebbezési jogkörük volt a törvényszéken elbírált rendes polgári ügyek, úrbéri, váltó-, kereskedelmi, csőd- és bányaügyek, telekkönyvi viták esetén. Harmadfokon döntöttek az ezer forintot meg nem haladó sommás perekben. Büntető perekben a törvényszéktől fellebbezett ügyeket bírálták felül.[161]

Az ítélőtáblák hatásköre a Horthy-korszakban keveset változott. A korabeli igazságügyi statisztika polgári, büntető és jövedéki ügyekre tagolva jelenítette meg a tevékenységüket, és regisztrálta a budapesti árú- és értéktőzsde s a szegedi Lloyd-társulat választott bírósága, valamint a szombathelyi Kereskedők Társulata árú-, termény- és értékcsarnokának külön bírósága (1923-tól 1926-ig) ide fellebbezett ügyeit. Ide kerültek a kényszeregyezségi ügyek, a választásokkal összefüggő teendők. Amikor a társadalombiztosítási bíráskodásról szóló 1932. évi IV. törvénycikk megszüntette a Munkásbiztosítási Felsőbíróságot, ügykörét a budapesti ítélőtáblára ruházta át. A telepítésről és más földbirtok-politikai intézkedésekről szóló 1936. évi XXVII. t.-c. 3. §-a szerinti panaszokról az ingatlan fekvése szerint illetékes királyi ítélőtábla határozott. A 7.070/1941. M. E. és a 9.060/1941. M. E. sz. rendelet kiegészítette és módosította az uzsorabíróságra, valamint az árdrágító visszaélések és a közellátás érdekét veszélyeztető cselekmények esetében követendő eljárásra vonatkozó rendelkezéseket. Panasznak volt helye a királyi ítélőtáblához az ingatlanok átengedésére kötelezett zsidók által el nem végzett gazdasági munkálatok ügyeiben is. (4.990/ 1940. M. E. sz. rendelet (I. K. 160.) 5. §-ának (3) bekezdése alapján.)

A bírák – az ügyek súlya szerint – három, vagy öttagú tanácsban döntöttek. Az ítélőtábláknál két-két szakosztály, a polgári és büntető ügyek szakosztálya, a polgári szakosztályban pedig külön három szaktanács alakult a közpolgári, az úrbéri ügyek, a váltó-, kereskedelmi és csődügyek, valamint a budapesti áru- és értéktőzsde és a vidéki termény- és gabonacsarnokok külön bíróságaitól

[160] STIPTA 128-130. p.; SZŐCS Sebestyén: Polgári kori jogszolgáltatási szervek iratai (1869-1950).. Levéltári módszertani füzetek (1983-1993), 11. I. Bírói szervezet. ÚMKL Budapest, 1990. 10. p.

[161] ANTAL Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon 1890-1900. Ítélőtáblák, bírói jogviszony, esküdtszék - Dél-Alföldi évszázadok 23. Szeged, 2006. 168. p.

fellebbezett jogviták eldöntésére. A szaktanácsokat az elnök minden évben újra alakította, azokba az elnököket, illetve tanácsvezetőket, a bírákat és tanácsjegyzőket maga osztotta be. Az elnök bármelyik tanácsban bármikor elnökölhetett. Az ítélőtábla büntető ügyekben az 1897. évi XXXIV. tc. 7. §-a szerint öttagú tanácsban hozta döntéseit.

Az 1890. évi XXV. tc. az addigi két ítélőtábla (Budapest, Marosvásárhely) helyett 11 királyi ítélőtáblát hozott létre. A dualizmus idején működő 384 járásbíróságot és a 67 törvényszéket a következő módon osztották fel közöttük: a budapesti kerülethez tartozott a balassagyarmati, a budapesti, a budapesti kereskedelmi és váltó-, a budapesti büntető-, a besztercebányai, egri, fiumei, ipolysági, kalocsai, kecskeméti, pestvidéki, székesfehérvári, és szolnoki (összesen tizenhárom) törvényszék. A debreceni kerületbe sorolták be a debreceni, máramarosszigeti, nyíregyházi, szatmárnémeti és zilahi (öt) törvényszéket. Győr volt a királyi ítélőtábla központja a győri, komáromi, soproni, szombathelyi, veszprémi, zalaegerszegi (hat) törvényszékeknek. Kassa területéhez hét törvényszék tartozott (beregszászi, eperjesi, kassai, lőcsei, miskolci, rimaszombati, és sátoraljaújhelyi). A kolozsvári királyi ítélőtábla a következő hét törvényszéket fogta át: besztercei, deési, dévai, gyulafehérvári, kolozsvári, nagyszebeni és tordai. Marosvásárhely kerületébe tartozott a brassói, csíkszeredai, erzsébetvárosi, kézdivásárhelyi, marosvásárhelyi és székelyudvarhelyi (hat) törvényszék. Nagyvárad volt a központja az aradi, békésgyulai, és nagyváradi törvényszékeknek. A pécsi kerületbe a kaposvári, a nagykanizsai, a pécsi és a szekszárdi bíróságok tartoztak. A pozsonyi ítélőtáblához öt törvényszéket rendeltek (aranyosmaróti, nyitrai, pozsonyi, rózsahegyi és trencséni.) Szeged hat törvényszéke a következő volt: nagybecskereki, nagykikindai, szabadkai, szegedi, újvidéki és zombori. Temesvár volt a központja a fehértemplomi, karán-sebesi, lugosi, pancsovai és temesvári (öt) törvényszéknek.[162]

A kerületi bíróságok illetékességi területei egybefüggő térségeket fogtak át. Az 1891-ben életbeléptetett új rend határozott előrelépést jelentett a fellebbezési rendszer korszerűsítése, decentralizációja terén.

Ez a struktúra Trianonig megmaradt. Ezt követően csak öt ítélőtábla működött az ország területén: Budapesten, Szegeden, Debrecenben, Győrben és Pécsett. Hat királyi ítélőtábla székhelye (Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad, Pozsony, Temesvár) a határokon túlra került. Az 1938-tól 1941-ig tartó

[162] Stipta 129. p.; Antal Tamás: A szegedi királyi ítélőtábla története 1890 és 1914 között. Fejezetek a Szegedi Ítélőtábla történetéből I.OBH-Magyar Igazságügyi Akadémia. Budapest-Szeged, 2014. 167 p.

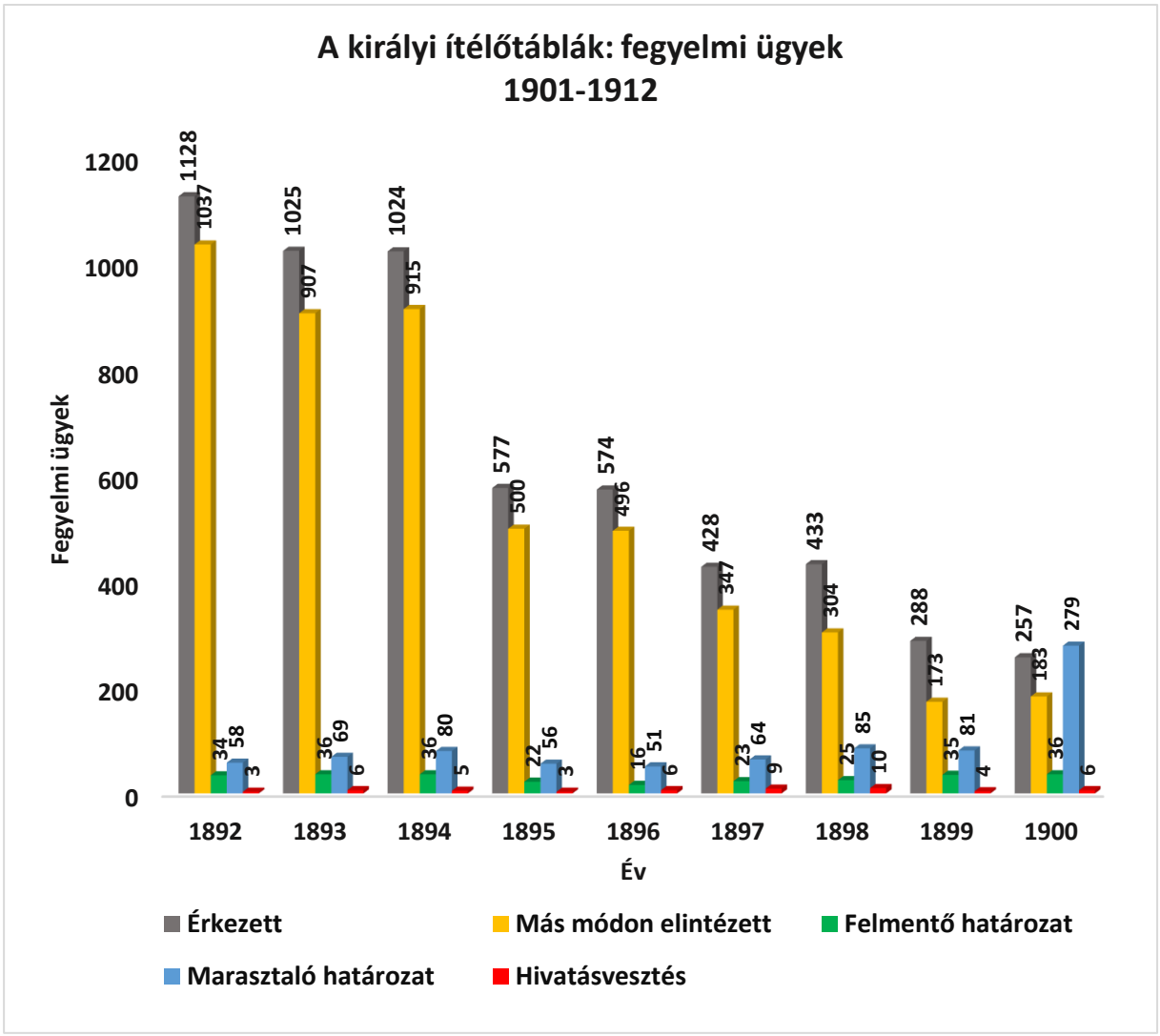
területgyarapodás következtében az ország területe − összesen 78.987 km^2 visszacsatolásával − csaknem megduplázódott, ami hasonló méretű növekedést idézett elő a bírósági szervezetben is. Négy olyan város került magyar fennhatóság alá, ahol korábban királyi ítélőtábla működött (Kassa, Kolozsvár, Marosvásárhely, Nagyvárad). Eszerint 1938-ban 5, 1939-ben 6, 1940-ben és 1941-ben 9 ilyen fórumunk volt.

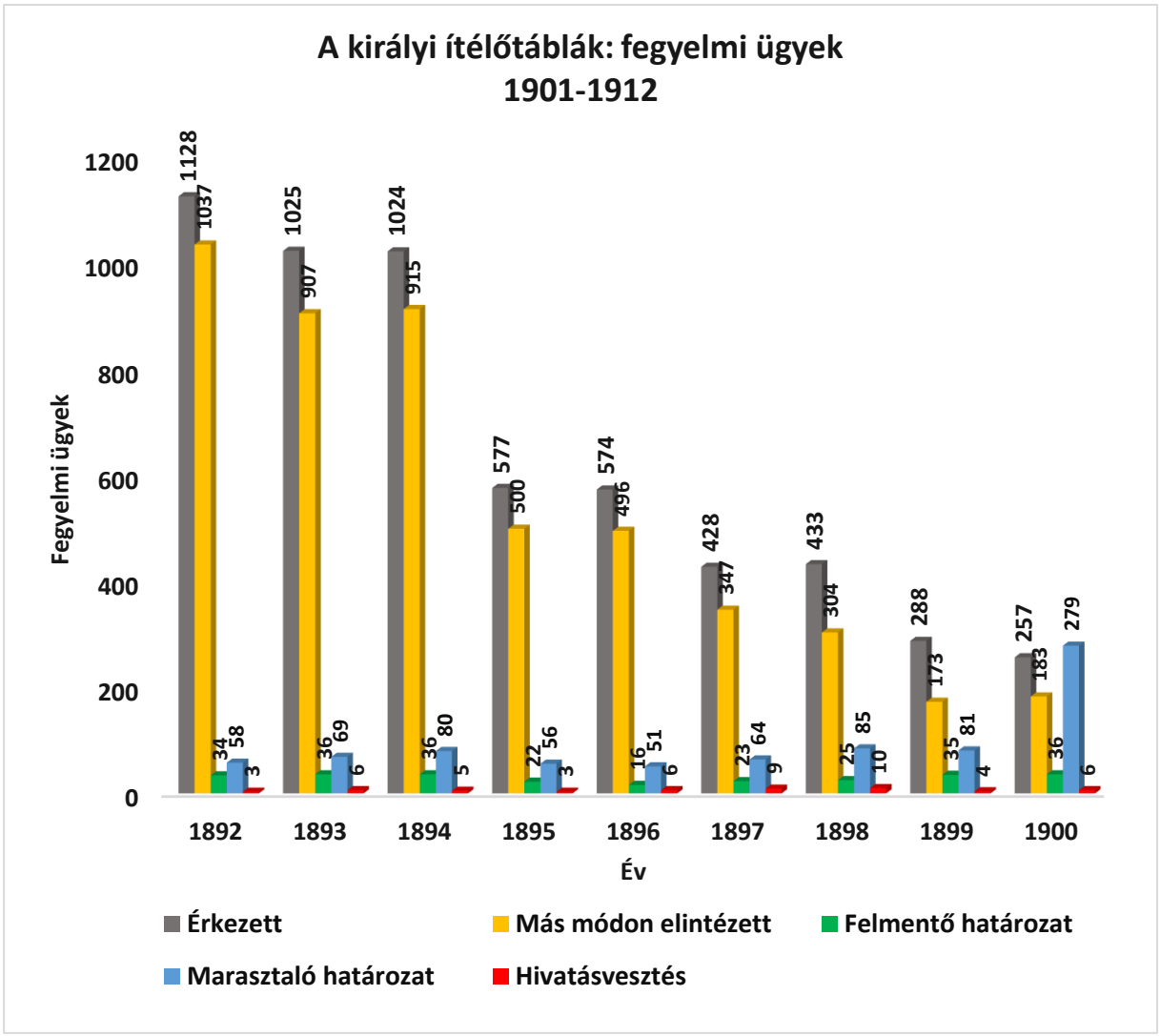
A Horthy-korszakban ezen a téren is jogfolytonosságot deklaráltak, a bíróságok hivatalos megnevezésében a királyi jelző megmarad. A restaurált ítélőtáblák szervezete sem változott. Egyelőre annyi történt, hogy „A királyi ítélőbírák és a királyi ügyészek státusáról" szóló 1920. évi XX. tc. az ítélőbírákat és ügyészeket kivette az állami tisztviselők részére megállapított fizetési osztályokból és hat fizetési csoportba sorozta.[163]

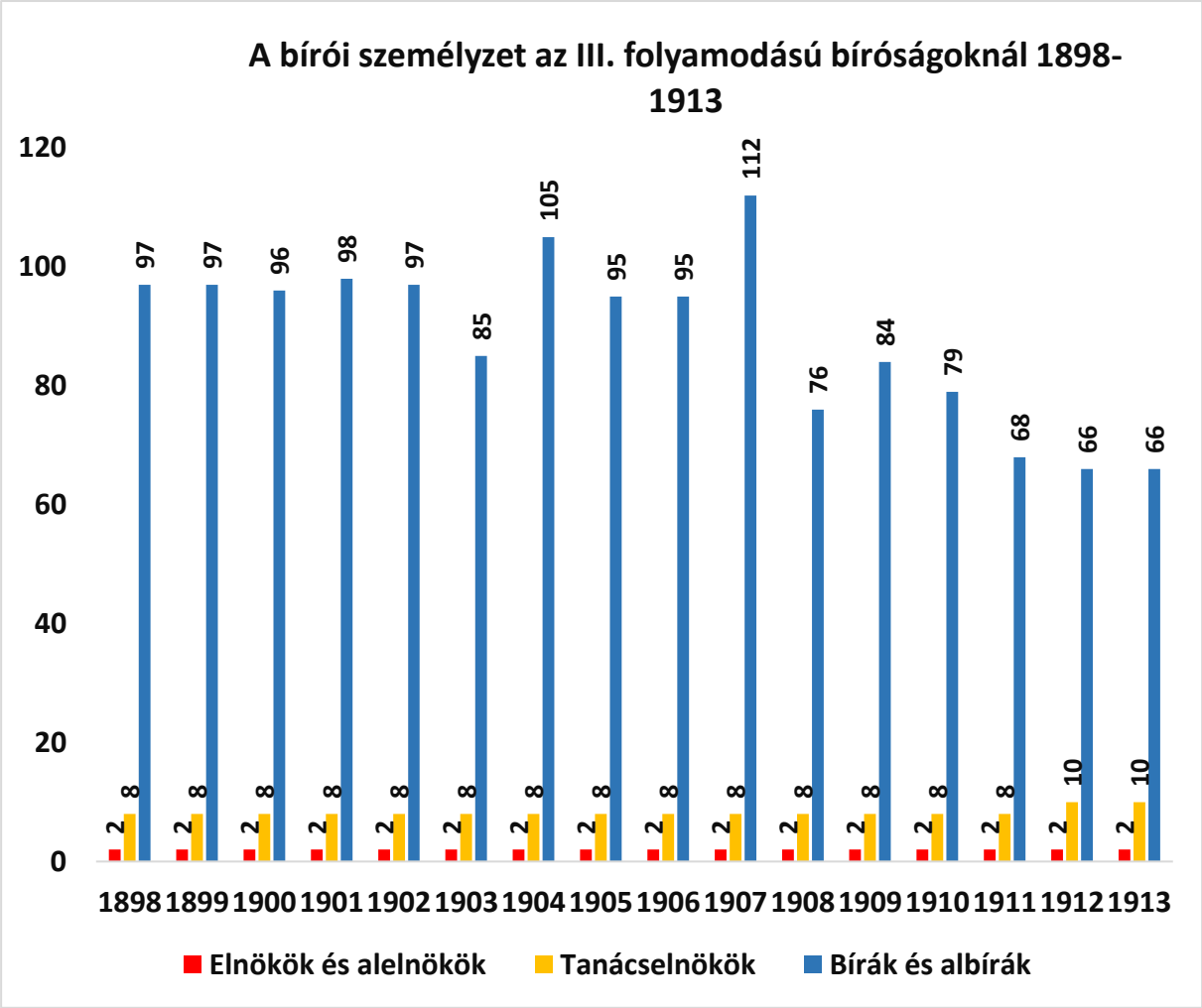
Az ítélőtáblák társas-bírósági jellege megmaradt, továbbra is hármas tanácsokban ítéltek. A bíróság másod- vagy harmadfokban jár el polgári és büntető-ügyekben, elsőfokú bíráskodásra csak némely fegyelmi esetekben vagy főtárgyaláson előtte elkövetett bűncselekmények esetében dönthetett. Az ítélőtáblák fellebbviteli bírósága a Kúria volt. Az ítélkezést tekintve a Kúria, a felügyelet szempontjából közvetlenül az igazságügy miniszter alatt álltak.

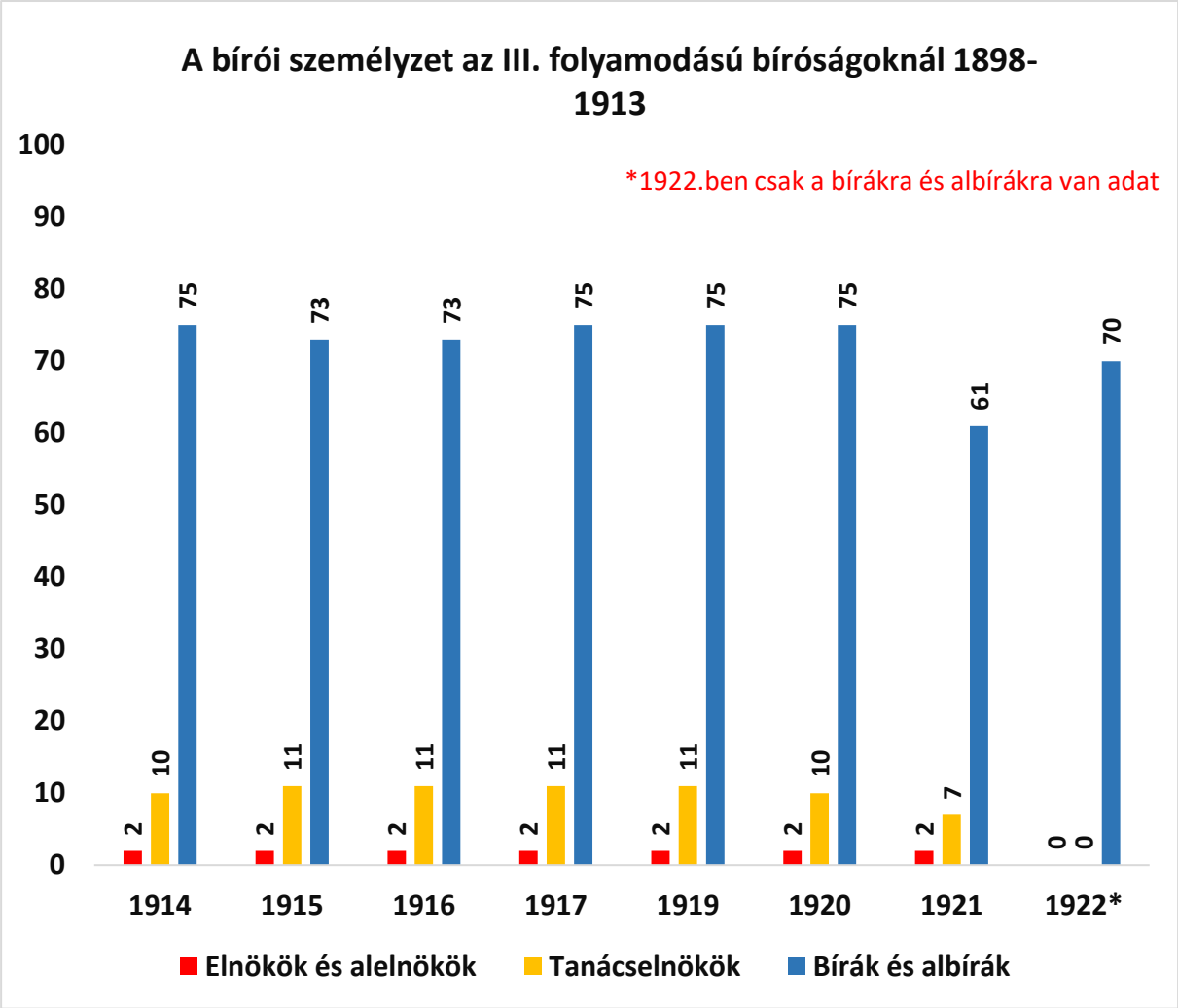
Az ítélőtábláknál fegyelmi bíróság alakult. Hatáskörébe az első fokú bíróságok bírái, ügyészei, alügyészei, továbbá az ítélőtábla segéd- és kezelőszemélyzete tartozott. A bíróság az ítélőtábla elnöke, illetve a rangban legidősebb tanácselnök vezetése alatt álló öttagú tanácsban döntött. Az alábbi táblázatban összefoglaltam az ítélőtáblák elé kerülő ügyek számszerűsíthető adatait. Látható, hogy az igazságügyi kormányzat rendteremtő szándéka a fegyelmi hatáskör ítélőtáblai elnökökre delegálása terén eredményes volt, hiszen a bevezetés utáni években a fegyelmi ügyek száma jelentősen megnövekedett a korábbi időszakhoz képest.

[163] A bírák fizetéséről: Beliznai Kinga „Hogy a minimumra legyen szállítva bíróhoz való hozzáférhetés esélye"- Bírói fizetésrendezés és a bírók anyagi függetlensége 1869-1920. Állam- és Jogtudomány LIX. évf. 2018. 2. szám 3-32. p.

A királyi ítélőtáblák: fegyelmi ügyek
1901-1912
Fegyelmi ügyek
1200
1000
800
600
400
200
0
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
Év
1128
1037
34
58
3
1025
907
36
69
6
1024
915
36
80
5
577
500
22
56
3
574
496
16
51
6
428
347
23
64
9
433
304
25
85
10
288
173
35
81
4
257
183
36
279
6
Érkezett
Más módon elintézett
Felmentő határozat
Marasztaló határozat
Hivatásvesztés

A királyi ítélőtáblák: fegyelmi ügyek
1901-1912
Fegyelmi ügyek
1200
1000
800
600
400
200
0
1892
1893
1894
1895
1896
1897
1898
1899
1900
Év
1128
1037
34
58
3
1025
907
36
69
6
1024
915
36
80
5
577
500
22
56
3
574
496
16
51
6
428
347
23
64
9
433
304
25
85
10
288
173
35
81
4
257
183
36
279
6
Érkezett
Más módon elintézett
Felmentő határozat
Marasztaló határozat
Hivatásvesztés

A bírói személyzet az III. folyamodású bíróságoknál 1898-1913
120
100
80
60
40
20
0
1898 1899 1900 1901 1902 1903 1904 1905 1906 1907 1908 1909 1910 1911 1912 1913
2 8 97
2 8 97
2 8 96
2 8 98
2 8 97
2 8 85
2 8 105
2 8 95
2 8 95
2 8 112
2 8 76
2 8 84
2 8 79
2 8 68
2 10 66
2 10 66
Elnökök és alelnökök
Tanácselnökök
Bírák és albírák

3.4. A királyi Kúria bírái, hatásköre és tevékenysége

A polgári korszakban mindvégig a magyar királyi Kúria volt a legfőbb bírói fórum (1881. évi LIX. tc. 2. §). A bíróság korábbi, nagy történelmi múltú két osztályát (Semmitőszék és Legfőbb Ítélőszék) ugyanez a törvény egyesítette. A legfőbb bíróság személyzetének létszámát az erre vonatkozó törvények (1884. évi XXXVIII., 1891. évi XCII., 1893. évi XXXII. tc.) a következőképpen állapították meg: a bíróság elnökből, másodelnökből, hét tanácselnökből és a fiumei s tengerészeti ügyek két előadójával együtt 65 rendes bíróból, ezenkívül számfeletti és kisegítő bírákból állt. Az elnök az elnöki teendők végzését részben a másodelnökre ruházhatta át akkor is, ha hivatalában akadályoztatva nem volt; rendes helyettese a másodelnök és – ha ez is akadályozva volt –, a rangsor szerint legidősebb tanácselnök. A másodelnök a tanácsüléseken az elnöki teendőket látta el.

A Kúria rendes bírái közül az elnök tanácsvezetőkül azokat rendelhette ki, akiket az ő felterjesztésére az igazságügy-miniszter tanácsvezetés jogával felruházott. A rendes bírák létszámába a Budapesten működő törvényszékek elnökeit is

beszámították. A számfeletti bírák száma három lehetett: ezek a legközelebbi üresedés esetén a rendes bírák sorába léptek és állásuk a szükség múltán, megüresedés esetén megszüntetendő volt. Kisegítő bírákul az 1877. évi V. tc. és az 1893. évi XXXII. tc. szerint ítélőtáblai bírákat lehetett alkalmazni, ha azt az ügyek mennyisége s az ennek folytán felszaporodott hátralékok szükségessé tették. A Kúria segéd- és kezelőszemélyzetének létszámát – az 1881. évi LIX. tc. alapján – a szükséghez képes az igazságügy-miniszter állapította meg. A bíróság létszámába tartozott a segédszemélyzet (elnöki titkár, a tanácsjegyzők, illetve a tanácsjegyzői szolgálatra berendelt bírósági tagok). A kezelőszemélyzetet a főigazgató, az igazgatók, irodatisztek és díjnokok, a szolgaszemélyzetet az ajtónállók, a kapus és a hivatalszolgák képezték.[164]

A Kúria, az 1881. évi LIX. tc. szerint, ha a fellebbvitel az öttagú tanácsban hozott táblai határozat ellen történt, vagy a táblákra vonatkozó illetékesség-összeütközési kérdést kellett eldönteni, héttagú, más ügyekben öttagú tanácsban határozott. Teljes ülésén azokban a vitás elvi kérdésekben határozott, melyeket az 1881. évi LIX. tc. és az 1890. évi XXV. tc.-ek hatáskörébe utaltak. A legfelsőbb bíróság tanácsai 1912 után csak öt tagból álltak.

Büntető ügyekben az esküdtszéki ítéletek ellen használható semmisségi panaszok ügyében döntött. Abban az esetben, ha a koronaügyész bármely büntető bíróság jogerős határozata ellen – a jogegység érdekében – a Kúriánál perorvoslattal élt, az ügyet a döntést kezdeményező részvételével megtartott tárgyaláson döntötték el. A Kúria az 1897. évi XXXIV. tc. szerint a büntető ügyekben a jogegység érdekében beadott perorvoslat esetében, továbbá, ha az esküdtbíróságnak vagy az ítélőtáblának határozata ellen emelt semmisségi panaszt vizsgálta fölül, héttagú tanácsban, minden más esetben öttagú tanácsban határozott.

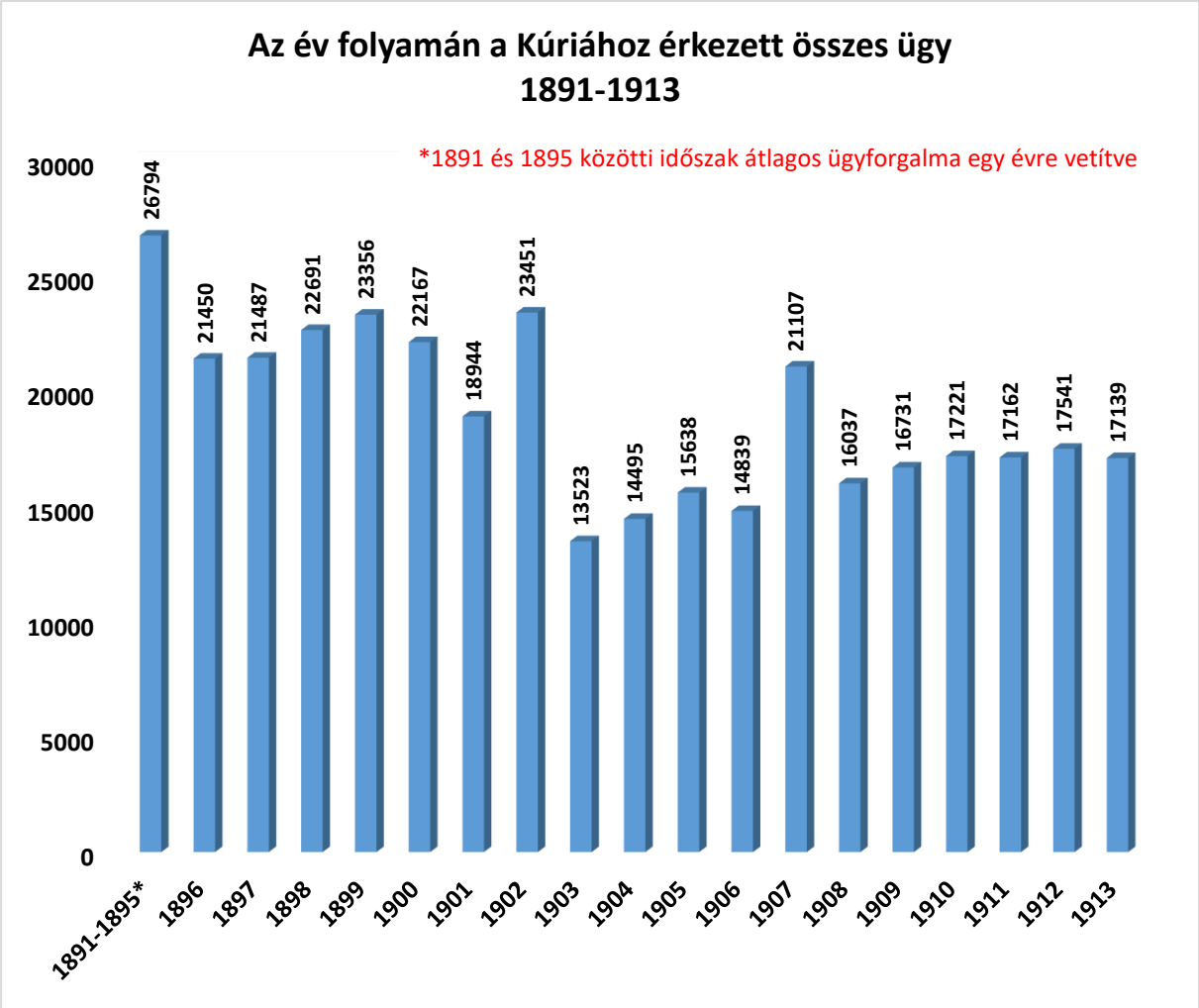
Az említett, rendes ügyek elbírálására szolgáló tanácsokon felül a Kúrián még fegyelmi tanácsok és a választói jogosultság felett bíráskodó tanácsok működtek. Ilyen volt a kisebb fegyelmi tanács, mely az állami hivatalnokok felett gyakorolt fegyelmi bíráskodási hatáskört. A testület a Kúria másodelnöke, ennek akadályoztatása esetén a rangban legidősebb tanácselnöke elnöklete alatt a Kúria hat ítélő bírájából alakult. A nagyobb fegyelmi tanács elé a kisebb fegyelmi tanácstól fellebbezett fegyelmi ügyek tartoztak. A testület a Kúria elnökének, alelnökének, ill. rangban legidősebb tanácselnökének elnöklete alatt a bíróság nyolc bírájából állt. A harmadik különleges fórum a választói jogosultság felett bíráskodó tanács volt, amely az 1874. évi XXXIII. tc. szerint a választói névjegyzék

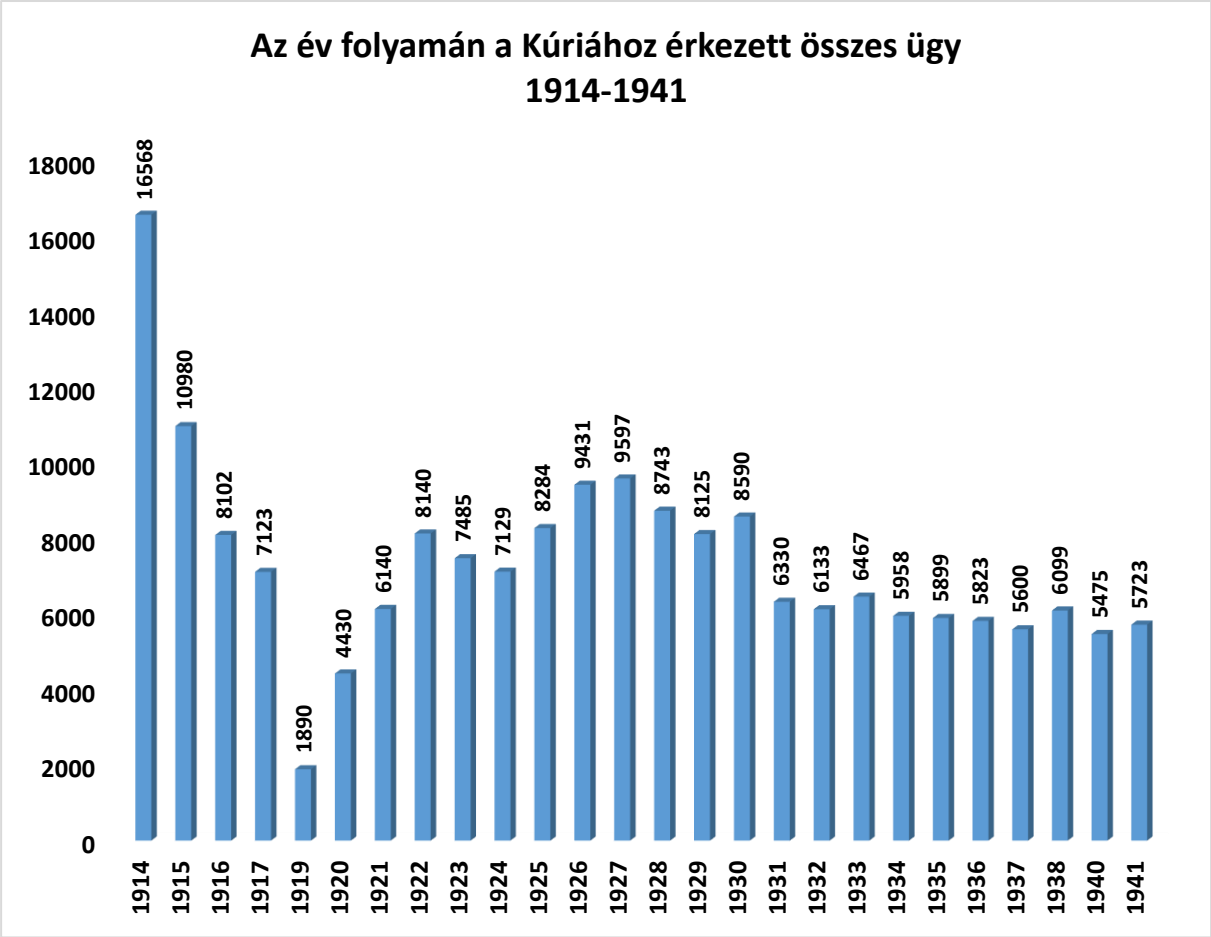
[164] BOGNÁR Iván: Igazságügyminisztériumi Levéltár. Repertórium (Levéltári leltárak 17.) Budapest, 1962. VI. Az egyesített Kúria 1882-1945. 64-65. p.; Stipta 126-128. p.

tekintetében a központi választmány határozata ellen beadott fellebbezések ügyében határozott.

Az 1912. évi LIV. tc. rendelkezése szerint a Kúria évenként négy jogegységi tanácsot köteles alakítani, amelyek a vitás elvi kérdésekben állást foglalva jogegységi határozatokat hoztak. A tanácsok – az elnök, másodelnök vagy helyettesének vezetése alatt – tíz tagból álltak. A négy tanácsból egy közszolgálati, egy telekkönyvi, úrbéri és birtokrendezési ügyekben, egy váltó, kereskedelmi és csődügyekben, a negyedik büntető ügyekben járt el. Fontos jogfejlesztő szerepe volt a büntető és polgári tanácsok teljes ülésének, amelyen a büntető vagy polgári, illetve mindkét tanács minden bírája részt vett. E fórum hozta a teljes ülési határozatokat. A Kúria tagja más ítélkező fórumokon is részt vettek. Az 1887. évi XXV. tc. alapján ítélkeztek az osztrák-magyar bank választott bíróságában, az 1871. évi VIII., a 1881. évi LIX. tc. rendelkezése szerint a Kúria ítélőbírói tagjai és a koronaügyész fölötti külön fegyelmi bíróságban valamint az 1895. évi XXXVII. tc. szerint alakított szabadalmi tanácsban.[165]

[165] Magyar jogi lexikon (Szerk.: Dr. Márkus Dezső) II. kötet Bp. 1899.; Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867–1875. Budapest, 1982.; Meznerics Iván és Torday Lajos: A magyar közigazgatás szervei 1867–1937. Budapest, 1937.; Dr. Bónis György – Dr. Degré Alajos – Dr. Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története 2. bővített kiadás. A kiegészítő jegyzeteket írta: Dr. Béli Gábor. Zalaegerszeg 1996.

Az év folyamán a Kúriához érkezett összes ügy
1891-1913
*1891 és 1895 közötti időszak átlagos ügyforgalma egy évre vetítve
30000
25000
20000
15000
10000
5000
0
26794
21450
21487
22691
23356
22167
18944
23451
13523
14495
15638
14839
21107
16037
16731
17221
17162
17541
17139
1891-1895*
1896
1897
1898
1899
1900
1901
1902
1903
1904
1905
1906
1907
1908
1909
1910
1911
1912
1913

Az 1891. évi XVII. tc. a Kúriánál és az ítélőtábláknál bevezette az elnöki tanács intézményét. E testület tagjai az elnökön kívül a tanácselnökök voltak. Az elnöki tanács javaslatokat tehetett a bíróság elnökének igazságügyi adminisztratív kérdésekben, a belső ügyvitellel, a tanácsbeosztással, a munkafelosztással, a házi ügyrenddel összefüggő és gazdasági természetű ügyekben. Lehetővé vált az is, hogy a tanács átruházott kérdésekben határozatokat hozhasson. Az elnök arról is dönthetett, hogy bizonyos ügyek eldöntését a tanácsra bízza. A törvény indokolásában Szilágyi Dezső maga is megjelölt olyan esetköröket, amelyekben miniszterként a királyi tábla tanácsának véleményére igényt tartott.[166] A tanács összetételének meghatározásában döntő szempont volt, hogy a testületben idősebb, tehát tapasztalatokban gazdagabb tagok vegyenek részt. Az elnöki tanácsban eszerint az elnök után a testület rangsor szerint következő tagjai kaptak helyet.

[166] Ilyenek: a törvényszéki és járásbírósági székhelyek kijelölése, bíróságok megszüntetése vagy egybeolvasztása, új járásbíróságok felállítása, területi változások az ügyvédi és közjegyzői kamarák kikerekítése. Indokolás 30. p.; Felügyelet. Ügyvédek lapja, 1891. 10. sz. 6. p.

Az elnöki tanácsnak fontos szerepe volt a bírói állások betöltésénél. A királyi táblai tanács javaslatot tett a táblai bírói állások és a kerületben lévő törvényszékeknél betöltendő törvényszéki bírói, és a járásbíróságoknál létesített járásbírói és albírói állásokra. A reform nyomán a törvényszék és a törvényszéki elnök korábbi javaslattételi joga jelentősen szűkült. Az elnöki tanács hatáskörét meghatározó rendelkezés szoros összefüggésben állt azzal az igénnyel, hogy a bírói testületek kiegészítése a bíróság véleményének ismeretében történjen, illetve, hogy a bírói állás betöltésénél a bíróságok kifejthessék álláspontjukat. A törvény fenntartotta viszont azt a gyakorlatot, hogy a bírói fórumokat csak javaslattételi jog illette meg. Ez a vélemény a minisztert továbbra sem kötötte. A korabeli álláspont szerint a bíró-kinevezési jogot a kormány nem adhatja ki a kezéből, és nem engedhetett döntő befolyást a bíróságnak, mert ez ellenkezett volna a parlamentáris felelősséggel. „Parlamentáris államban minden kormánycselekvés, így a kinevezés is, a parlament ellenőrzése alatt áll s így minden kinevezésért a kormány felelősségre is vonható. Ezzel szemben a bíróság nem lehet felelős, mert független. A kötelező bírósági kijelölésnél viszont a miniszter nem vonható felelősségre, és csak a bíróságot érné bírálat, ami viszont tekintélyét csorbítaná.”[167]

4. A BÍRÓI GYAKORLATI VIZSGA – A SZAKMAI SZÍNVONAL GARANCIÁJA

A polgári időszak hazai bírósági rendszerének sajátos intézménye a bírói gyakorlati vizsga (korabeli hivatalos elnevezéssel vizsgálat) volt. A bírói hivatás alapjait megteremtő 1869. évi IV. tc. 7. §. szerint a bírói tisztséghez jogi képzettséget kellett igazolni. Ennek keretében lehetőség volt az ügyvédi vizsga elismertetésére. A másik lehetőség az volt, hogy a megszabott elméleti vizsgák után három évi joggyakorlatot szerzett és bírói gyakorlati vizsgát tett. Az 1874. évi XXIV. tc. 3. §. szerint ilyen vizsgát tehetett minden magyar állampolgár, aki az 1869. évi IV. tc. 7. § 2. a) pontja szerint a jogi tanulmányokból valamely felsőbb, akár hazai, akár külföldi jogi tanintézetben, a hazai jogból itthoni jogi képzőhelyen a szabályszerű elméleti vizsgákat letette és igazolta, hogy tanulmányai befejezése és a szabályszerű államvizsga vagy az első szigorlat letétele után három évig joggyakorlaton volt.

[167] Bírói állások betöltése. Jogtudományi Közlöny, 1906. 7. sz. 1. p. Vö. Dr. Doleschall Alfréd egy. m.-tanár, budapesti kir. büntető törvényszéki biró előadói beszéde az elsőfolyamodású birák és ügyészek országos kongresszusán. Jogtudományi Közlöny, 1903. 12. sz. 1-8. p.; Homoki-Nagy Mária: A bírói felelősség az 1869:IV. tc. alapján. FORVM Acta Juridica et Politica VII. évf. 1. sz. Szeged, 2017. 46. p.

A bírói képesítési és vizsgarendszerről az 1870-es években élénk viták folytak. Ezek lényege a jogászi hivatások, mindenek előtt a bírói és ügyvédi pályák átjárhatósága, követelményrendszerének közelíthetősége volt.[168] A bírói és ügyészi szervezet módosításáról szóló törvényjavaslat előirányozta az egységes gyakorlati vizsgát, de jogászképzés (mindenek előtt a jogakadémia diplomák vitatott egyenértékűsége) akadályozta a rendszer általánossá tételét.

A nagy bírósági reform évében, 1891-ben (XVII. tc.) tovább pontosították bírói álláshoz szükséges a szükséges gyakorlat megszerzésének feltételeit. Ettől kezdve a kötelező három évből három évi joggyakorlatból legalább kettőt bíróságnál, egy évet ügyészségnél, ügyvédnél vagy közjegyzőnél kellett megszerezni. A vizsga tárgyai a magyar közjog, polgári büntető, bánya-, kereskedelmi anyagi és alaki jog, váltó- és csődjog, közigazgatási és pénzügyi jog. A vizsga szóbeli és írásbeli volt, alapvetően a gyakorlati ismereteket kérte számon.

A vizsgát 1874-től a budapesti és a marosvásárhelyi ítélőtáblánál alakított vizsgabizottságok előtt lehetett letenni. Szilágyi Dezső szigorított az eljáráson; az előterjesztésére született 1891. évi XVII. tc. szerint már csak Budapesten, az igazságügyi miniszter által kinevezett bizottság vizsgáztathatott. alapján csupán a Budapesten szervezett vizsgáló bizottság előtt tehető le. A bizottság tagjait három évre az igazságügyi minisztérium fogalmazó személyzetéből, a Budapesten lakó ítélő bírák, ügyészek, egyetemi jogtanárok és ügyvédek közül az igazságügyi miniszter nevezte ki.

A rendelkezések különös gonddal szabályozták a pótvizsga feltételeit. A pótvizsgát a szóbeli vizsgától számított egy év alatt, de három hónapnál korábban nem lehetett letenni. A pót- vizsgálatot a jelölt hármas bizottság előtt tette le, a tagok a szaktárgyak vizsgabiztosai voltak. A pótvizsga sikeréhez a bizottság két tagjának pozitív döntése kellett.

A képesítésnek két fokozata volt: a kitűnő, és az egyszerű, megjelölés nélküli képesítés. A képesített jelölt részére a vizsgabizottság az egész országra hatályos oklevelet állított ki. A bizonyítvány szövege a következő volt:

„A gyakorlati bírói vizsgálati bizottság bizonyságot tesz arról, hogy N. N. az 1891: XVII. t. cz. 17-21. §-ai és az ezen törvény végrehajtása tárgyában kibocsátott igazságügyministeri szabályrendelet utasításai szerint 189... évi. .. hó .. .-ik napján

[168] Vö: Ügyvédi Kamarai Közlöny, 1904. 1. évf. 6. sz.

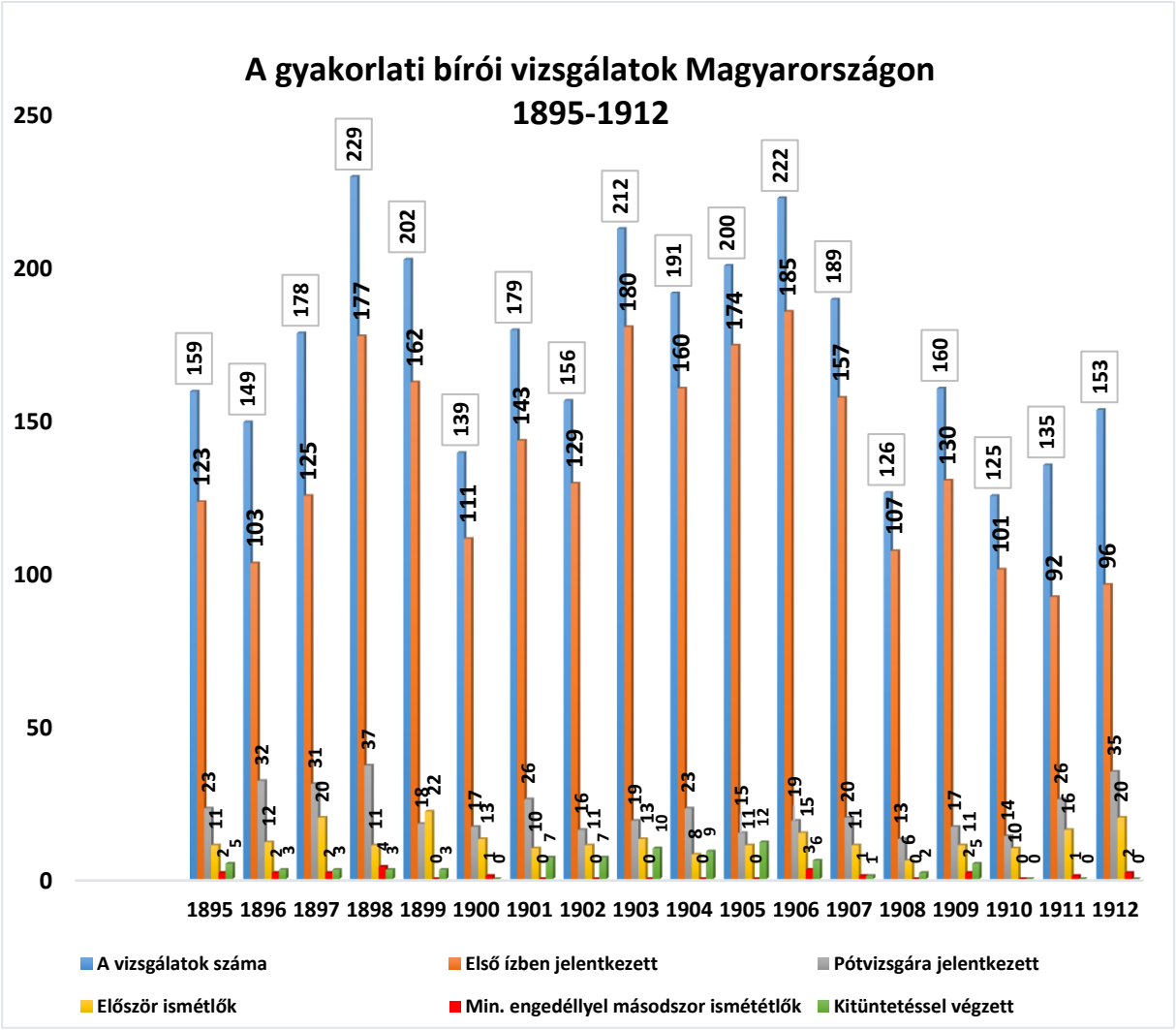
a bírói gyakorlati vizsgálatot (kitűnő sikerrel) kiállotta és a bírói tiszt önálló gyakorlására képesítettnek ítéltetett."[169]

Horváth Ödön egy szakcikkben közölte és elemezte a bírói gyakorlati vizsgák 1887 és 1891 közötti adatait. Az érintett öt év átlagában a bírói vizsgák száma évente 139 volt, amelyből Budapestre 112, Marosvásárhelyre 27 esett. A vizsgabizottságok évente átlag 23 jelöltet minősítettek felkészületlennek, Budapesten az ottani jelöltek 17%-át, Marosvásárhelyen pedig 15%-át. Az elemzés szerint a bírói vizsgát tévők átlagos száma a végbizonyítványt nyerő hallgatók átlagos számának 29%-át tette ki. Az 1890-ben évben a vizsgák száma feltűnően magas, 185 volt, amely a szervezés alatt álló ítélőtáblák álláskínálatával magyarázható. A bírói vizsgákra az adott öt évben évente átlag 20 ismétlő jelentkezett, akik közül átlag két jelölt bukott ismét.[170]

Az igazságügyi minisztérium által évente kiadott statisztikai adatok összegzésével összeállítottam a gyakorlati bírói vizsgák adatsorát 1895-től 1912-ig. Ez az időszak a vizsgarendszer végleges tartalmának kialakulásától az adatok közzétételéig eltelt időszakot fogta át.

[169] MÁRKUS Dezső: Magyar Jogi Lexikon öt kötetben. II. kötet. Biró-Dézsma - Magyar Jogi Lexikon 2. Budapest, 1899. 23-24. p.

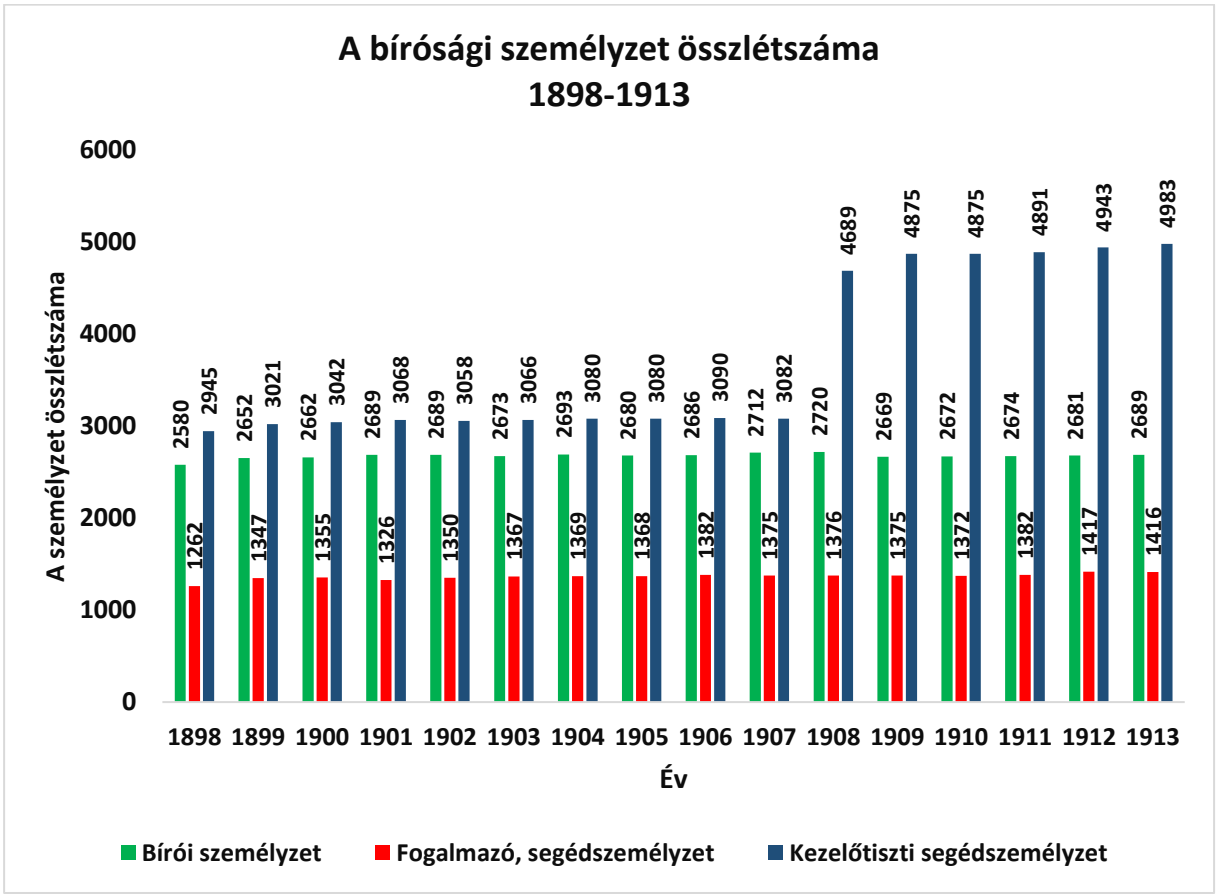
[170] HORVÁTH Ödön: Néhány statistikai adat az ügyvédi és birói vizsgálatok felől. Jogtudományi Közlöny, 1892. 48. szám 378. p.; Vargha Ferencz: A gyakorlati ügyvédi s birói vizsgálatok reformja. Jogtudományi Közlöny, 1902. 11. szám 93-94. p.

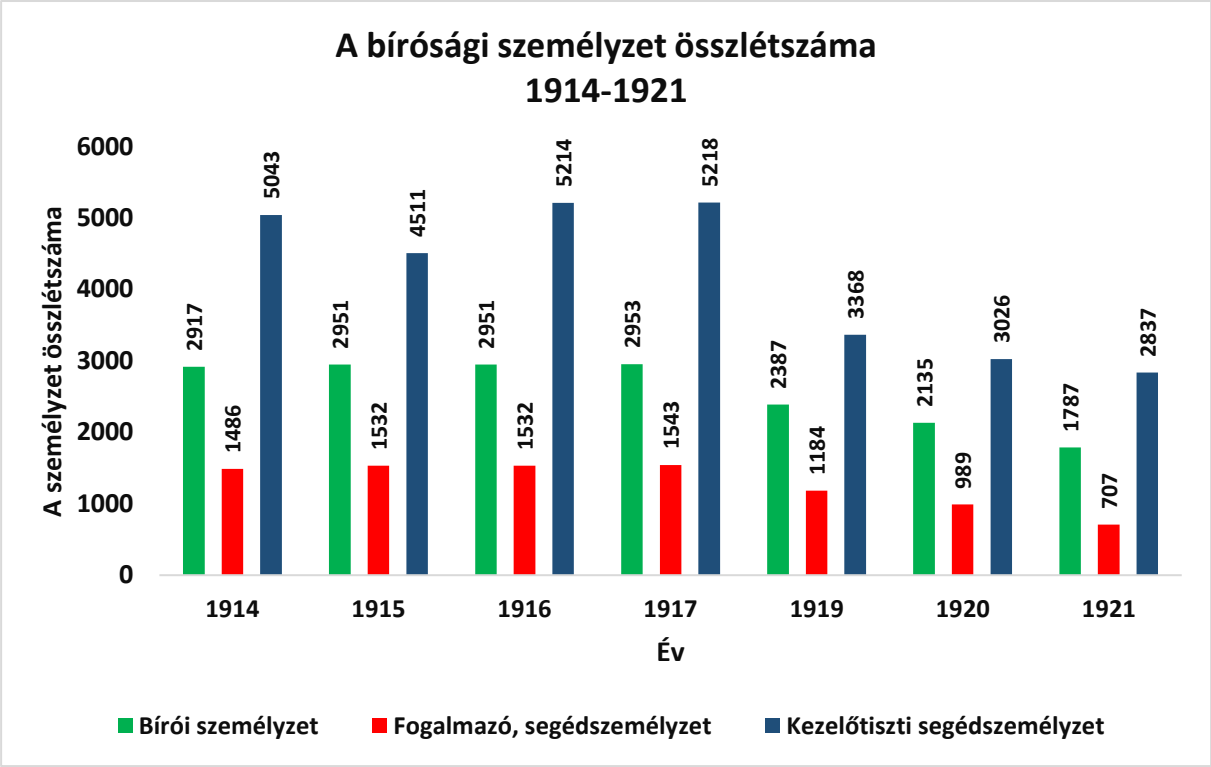

A vizsgára jelentkezők száma kiegyensúlyozott, átlagban 100 és 200 között volt. Ez a szám a bírói hivatás iránti folytonos érdeklődést igazolja. A vizsgák általában eredményesek voltak, viszonylag alacsony az első és második próbálkozások száma és aránya. Az is feltűnő, hogy a kitüntetéssel végzettek az eredményes vizsgát tevők töredék százalékát tették ki, és ez az arány a vizsgálható 17 évben csaknem állandó volt. A miniszter által delegált bizottságok ezek szerint kiváló minősítést csak a kiválóan felkészült vizsgázóknak adtak.

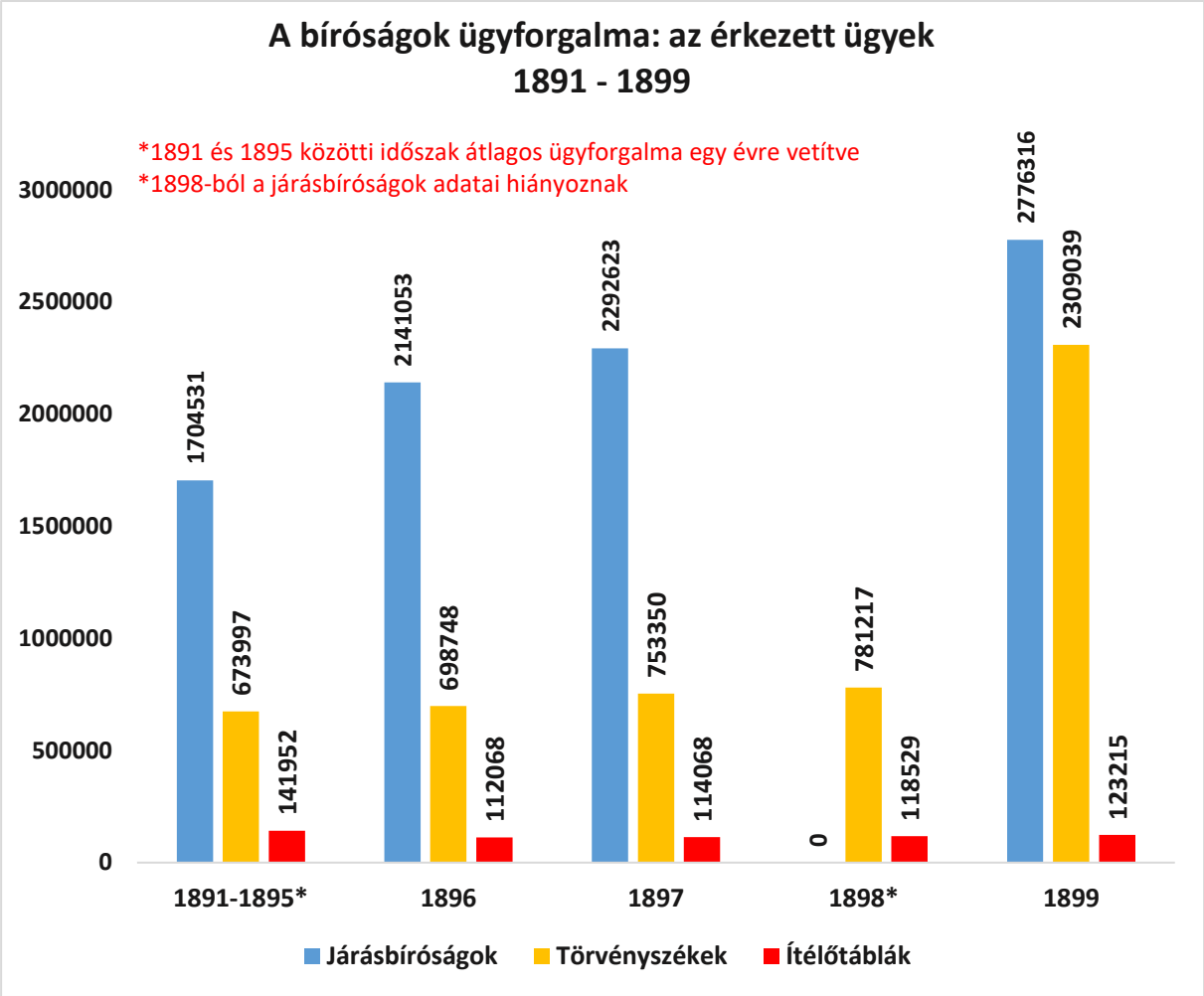
5. A BÍRÓI SZEMÉLYZET ÖSSZLÉTSZÁMA ÉS MUNKATERHE

A dualizmus békeidőszakában, a az első világháború előtti évig az ítélőbírói létszám lényegében változatlan volt. Az ország politikai, gazdasági életében nem történt olyan változás, amely a az érdemi ítélkezés szervezetét és személyzetének létszámát alapvetően változtatta volna. A nagy arányú létszámnövekedés kezelőszemélyzet állományában történt.

A történelmünk tragikus változásai 1914 tükröződnek a bírák létszámában is. A világháború, majd az ország megcsonkítása miatt jelentősen csökkent a bírák, és – velük arányosan – az érdemi ítélkezést segítők száma.

A kiválasztott időszak ügyforgalmi statisztikája egyértelműen igazolja, hogy – állandó ítélkező létszám mellett – az érkezett ügyek minden fórum esetében folyamatosan emelkedtek, tehát a bíráskodás iránti társadalmi igény is erősödött. Ez egyben a bírói hivatás töretlen tekintélyét, a bírák iránti jelentős bizalmat is igazolja.

6. IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

Antal Tamás: Törvénykezési reformok Magyarországon 1890-1900. Ítélőtáblák, bírói jogviszony, esküdtszék - Dél-Alföldi évszázadok 23. Szeged, 2006.

Antal Tamás: A szegedi királyi ítélőtábla története 1890 és 1914 között. Fejezetek a Szegedi Ítélőtábla történetéből I. OBH-Magyar Igazságügyi Akadémia. Budapest-Szeged, 2014.

Beliznai Kinga „Hogy a minimumra legyen szállítva bíróhoz való hozzáférhetés esélye”- Bírói fizetésrendezés és a bírók anyagi függetlensége 1869-1920. Állam- és Jogtudomány LIX. évf. 2018. 2. szám

Bognár Iván: Igazságügyminisztériumi Levéltár. Repertórium (Levéltári leltárak 17.) Budapest, 1962) VI. Az egyesített Kúria 1882-1945.

Dr. Bónis György – Dr. Degré Alajos – Dr. Varga Endre: A magyar bírósági szervezet és perjog története 2. bővített kiadás. A kiegészítő jegyzeteket írta: Dr. Béli Gábor. Zalaegerszeg, 1996.

Homoki-Nagy Mária: A bírói felelősség az 1869:IV. tc. alapján. FORVM Acta Juridica et Politica VII. évf. 1. sz. Szeged, 2017.

Kormányjelentés és statisztikai évkönyv A Ministeriumok működése. M. kir. igazságügyi ministerium. Budapest, 1898-1941.

Márkus Dezső: Magyar Jogi Lexikon öt kötetben. II. kötet. Biró-Dézsma - Magyar Jogi Lexikon 2. Budapest, 1899.

Marschalkó János: A bírósági ügyvitel szabályai. Az új büntető ügyvitel szabályaival kiegészített második kiadás. Budapest, 1900.

Máthé Gábor: A magyar burzsoá igazságszolgáltatási szervezet kialakulása 1867-1875. Budapest, 1982.

Meznerics Iván és Torday Lajos: A magyar közigazgatás szervei 1867-1937. Budapest, 1937.

Sárközi Zoltán: Kisebb érdekképviseleti fondok. Repertórium (Levéltári leltárak 87.) Budapest, 1988.

Stipta István: A magyar bírósági rendszer története. Debrecen, 1998[2].

Szőcs Sebestyén: Polgári kori jogszolgáltatási szervek iratai (1869-1950). Levéltári módszertani füzetek (1983-1993), 11. I. Bírói szervezet. ÚMKL. Budapest, 1990.

WWW.BIROSAG.HU

2020

